

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI
ANABİLİM DALI**

**KERKÜK MERKEZ AĞIZLARININ DİĞER IRAK
TÜRK AĞIZLARIYLA KARŞILAŞTIRMALI
SES BİLGİ**

Doktora Tezi

**Hazırlayan
Jasim ZEINULABDEEN JASIM**

ANKARA-2016

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI
ANABİLİM DALI**

**KERKÜK MERKEZ AĞIZLARININ DİĞER IRAK
TÜRK AĞIZLARIYLA KARŞILAŞTIRMALI
SES BİLGİ**

Doktora Tezi

**Hazırlayan
Jasim ZEINULABDEEN JASIM**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Gülsüm Killi Yılmaz**

ANKARA-2016

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI
ANABİLİM DALI

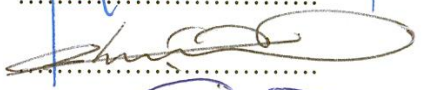
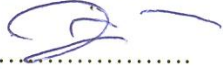
**KERKÜK MERKEZ AĞIZLARININ DİĞER
IRAK TÜRK AĞIZLARIYLA KARŞILAŞTIRMALI
SES BİLGİSİ**

Doktora Tezi

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Gülsüm Killi Yılmaz

Tez Jüri Üyeleri
Adı ve Soyadı

İmzası

Prof. Dr. Semahat İğder	
Prof. Dr. Fatih KIRIŞÇOĞLU	
Prof. Dr. Önal KAYA	
Doç. Dr. Figen Güner-Dilek	
Doç. Dr. Gülsüm Killi Yılmaz	
.....	

Tez Sınavı Tarihi

09.06.2016

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (..../..../2016)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

.....

İmzası

.....

Ön Söz

Tarihi geçmişi M.Ö. 3000'lere kadar inen Kerkük yöresi, Sümerler, Akkadlar, Gutiler, Babiller, Huriler, Mitanniler, Asurlar, Medler, Elamlılar, Parslar, Romalılar, Partlar ve Sasanîlerin hâkimiyeti altında kalmıştır. İslam ordusu tarafından fethedilişiyle birlikte, Dakuka'ya bağlı olan Kûfa şehrine bağlanmış, bu durum Emevîler ve Abbâsîlerin ilk dönemlerinde de sürmüştür, bazı siyasi çalkantılar neticesinde bölge tamamen Tolunoğullarının eline geçmiştir. 23 yıl sonra da tekrar Abbâsîlerin eline geçtiği bilinmektedir. Selçuklu İmparatorluğu'nun XI. Yüzyılın ikinci yarısında Ceyhun'dan Akdeniz'e kadar uzanan sahaya hâkim olmasıyla birlikte, Oğuz Türkmenlerinin bir bölümü de Irak'ta yurt tutmuşlardır. Dolayısıyla bu dönemde Türkmenlerin yaşadığı yerleşim merkezleri bir Oğuzeli bölgesine dönmüştür. Atabegler ve Harzemşahlar döneminde Türkmen nüfusu yine Oğuz boylarıyla güçlendirilmiştir. Moğol–Türk devletleri döneminde Türkmenler bölgedeki nüfuslarını muhafaza edebilmişlerdir. Bu nüfus potansiyeli Karakoyunlu ve Akkoyunlu dönemlerinde doruk noktalara gelmiştir. Ancak *Safevî – Osmanlı* devletleri döneminde mezhep faktörüne dayalı toprak elde etme politikası yüzünden Türkmenler zarar görmüşlerdir. Ancak 1746 yılında Osmanlı ve Safevî devletleri arasında *Kasr-ı Şirin* Anlaşması'nın imzalanmasıyla birlikte, Kerkük başta olmak üzere diğer Irak Türkmen bölgeleri huzur ve istikrara kavuşmuşlardır. Ardından Türkmenler derin bir nefes almışlardır. Dolayısıyla bu dönemlerde ömrü binlerce yıl olan, yuvarlak şekliyle, yüksek binalarıyla, dar sokak, mahalleleriyle, çeşitli tarzlarda inşa edilmiş mimari yapılarıyla "*Kerkük Kalesi*" Kerkük ilinin çekirdeği ve aslıdır. Kalenin etrafında ve "*Hasa Su*" Nehri'nin iki yakasında inşa edilen konut vb. binalar

şehri genişletmiştir. Zamanla Hasa Su Nehri'nin doğu tarafında İmam Kasım, *Piryadi, Bulak, Avçı, Çukur, Musalla, Çay ve Kasaphane*, batı tarafında ise; *Begler, Şaturlu, Sarıkahya, Cirit Meydanı, Tisin, Hamzeli ve Bağdat* yolu gibi mahalleler oluşmaya başlamıştır. Bu bölgeler Kerkük Kalesi'yle (1993'te *Baas Partisi tarafından yıkılmıştır*) birlikte bugün Kerkük ilinin çekirdeğini oluşturmaktadır. Bu yapılaşma tarihî süreç içerisinde Bağdat'ın, daha sonra da Kürtlerin belirli siyasi amaçları doğrultusunda, Doğu'da Süleymaniye Kontrol Noktasına, Güney'de Tazehurmatu Kontrol Noktasına; Kuzey'de Altunkopru Kontrol Noktası'na dek genişletilmiştir. Buna rağmen Kerkük'ün çekirdiği hâlâ kendini muhafaza etmekte ve Korya, Musalla ve Kasaphane semtleri içerisinde yer almaktadır. Bundan dolayı bu üç semt çalışmamızın bel kemiğini oluşturmuştur. Aslında çalışmamız, Kerkük (Merkez) *Korya, Musalla ve Kasaphane* ağızlarının incelenmesinin ötesinde diğer Irak Türkmen ağızlarının da incelendiği bir çalışmadır. *Korya, Musalla ve Kasaphane* bölgesiyle diğer Irak Türkmen bölgelerinden derlediğimiz metinler bazında Ortak Türkçe şekiller esas alınarak tarihsel ve karşılaştırmalı bir ses bilgisi incelemesi yapılmıştır. Kerkük (Merkez) Ağızlarıyla diğer Irak Türkmen ağızlarının ses bilgisi karşılaştırmalı metodla incelenmiş; bu ağızlar arasındaki ses bilgisel uygunluklar ve farklılıklar gösterilmeye çalışılmıştır. Tezin bütüncesini Kerkük'ün (Merkez) *Korya, Musalla ve Kasaphane* bölgelerinden 2009 yılından itibaren kasetlere alınan konuşma kayıtları oluşturmaktadır. Öte yandan Kerkük (Merkez) ağızları dışındaki malzeme hem derleme hem de yapılmış çalışmalara dayanmaktadır. Metinler IPA çeviriyazı sistemine uygun olarak aktarılmıştır. Irak Türkmen ağızları arasında bazı farklılıklar olsa da, bir bütünlük içerisinde olduğu saptanmıştır.

Çalışmamız Giriş ve 6 bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın "Giriş" kısmında çalışmamızı dayandırdığımız malzemenin tasviri, malzemenin elde edilışinde izlenen yöntem ve içeriğı gibi konular üzerinde durulmuştur. Bu bölümün sonunda, kısaltmalar ve özel işaretler yer almaktadır. 1. Bölüm'de Irak Türkmenlerinin tarihi ve yaşadığı bölge tarihi üzerinde durulmuştur. Ayrıca Kerkük ilinin idarî yapısı, nüfusu gibi bilgiler verilmiştir. 2. Bölüm'de, Irak Türkmen ağızlarının Genel Türk Dili ve Güneybatı (*Oğuzca*) grubu Türk lehçeleri içindeki yeri belirlenmeye çalışılmıştır, bugüne kadar Irak Türkmen ağızları üzerine yapılan çalışmalardan ve Irak Türkmen ağızlarının tasnif denemelerinden söz edilmiştir. 3. Bölümde Irak Türkmen ağızlarının parça ve parçalar üstü unsurlar açısından genel tasviri yapılmıştır. 4. Bölüm'de Ortak Türkçe ile karşılaştırmalı olarak Kerkük (Merkez) ve diğer Irak Türkmen ağızlarının ünlü ve ünsüz fonemleri incelenmiştir. 5. Bölümde Kerkük (Merkez) ve diğer Irak Türkmen ağızlarındaki fonetik süreçler ele alınmış, Kerkük (Merkez) ve diğer Irak Türkmen ağızlarında görülen ses olayları ortaya konulmuştur. 6. Bölümde çalışmamıza temel olan malzemeyi içeren "*Metinler*" ve bu metinlerin dizini yer almaktadır. Aslında Irak Türkmen ağızlarını karşılaştırmalı ve tarihsel açıdan inceleyen bir çalışma yapılmamış olması bu konunun seçilmesinde temel sebep olmuştur. Türkiye'de şimdiye kadar pek az üzerinde durulmuş olan Irak Türkmenleri ve Türkmen ağızları ile ilgili yapılacak daha başka çalışmalara bir katkı sağlayacağı ümüdiyle, bu çalışmayı yababilmem için teşvik ve yardımlarını esirgemeyen, yol gösteren hocam Doç. Dr. Gülsüm Killi Yılmaz hocama teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca çalışma sırasında yardımlarını benden esirgemeyen Prof. Dr. Sema Barutçu Özönder'e ve merhum ağabeyim Nihat Halil'e de teşekkür ederim.

İçindekiler

Ön Söz	i
İçindekiler	iv
Kısaltmalar	xiv
Giriş	1
Konu	1
Araştırma Türü	1
Malzeme	2
Malzemenin Elde Edilmesi ve Değerlendirilmesi	2
Malzemenin Türü ve Konusu.....	5
Malzemenin Kodlanması	5
Malzemenin Yazıya Geçirilmesi	10
Fonetik İşaretler	10
1. Bölüm: Tarihte ve Bugün Irak Türkmenleri ve Kerkük İli	14
1.1. Irak Türkmenleri	14
1.1.1. Irak Türkmenlerinin Tarihi	14
1.1.1.1. Eski ve Orta Çağda Irak Türkmenleri	14
1.1.1.2. Yeni Çağda Irak Türkmenleri	30
1.1.1.2.1. Irak Türkmenlerinin Coğrafi Yapısı	30
1.1.1.2.2. Irak Türkmenlerinin Nüfusu ve Dağılımı	32
1.1.1.2.3. Irak Türkmenlerinin Etnik Yapısı	35
1.1.1.2.4. Irak Türkmenlerinin Dinî Yapısı: Din, Mezhep, Tarikat	38
1.1.1.2.5. Irak Türkmenlerinin Aşiret Yapısı	39
1.1.1.2.6. Irak Türkmenlerinin Sosyal Yapısı	41

1.1.1.2.7. Irak Türkmenlerinin Ekonomik Yapısı	46
1.1.1.2.7.1. Kraliyet Döneminde (1932–1958)	49
1.1.1.2.7.2. Cumhuriyet Döneminde (1958–2015)	51
1.1.1.2.8. Irak Türkmenlerinin Eğitim ve Kültürel Yapısı	55
1.1.1.2.9. Irak Türkmenlerinde Medya	64
1.1.1.2.9.1. Irak Türkmenlerinde Yazılı Medya.....	64
1.1.1.2.9.2. Irak Türkmenlerinde Sözlü ve Görsel Medya	66
1.2. Kerkük İli	69
1.2.1. Kerkük Kelimesinin Anlamı	69
1.2.2. Kerkük İlinin Tarihçesi	72
1.2.3. Kerkük İlinin Coğrafi Yapısı	75
1.2.3.1. Arazi Yapısı	75
1.2.3.2. Sınırları	76
1.2.3.3. Yüzölçümü.....	76
1.2.3.4. İklimi	77
1.2.3.4.1. Sıcaklık	77
1.2.3.4.2. Yağmur ve Nem	78
1.2.3.4.3. Basınç ve Rüzgar	79
1.2.3.5. Bitki Örtüsü	80
1.2.3.6. Akarsular	80
1.2.4. Kerkük İlinin Coğrafi ve Etnik Bakımından Gelişimi.....	81
1.2.4.1. Eski (<i>Büyük</i>) Yaka'nın Coğrafi ve Etnik Bakımından Gelişimi	81
1.2.4.2. Korya (Küçük) Yakası'nın Coğrafi ve Etnik Bakımından Gelişimi	87
1.2.5. Kerkük İlinin Nüfus Yapısı	91
1.2.5.1. Osmanlı Döneminde Kerkük'ün Nüfusu	91

1.2.5.2. Kraliyet ve Sonraki Dönemlerde Kerkük'ün Nüfusu	94
1.2.6. Kerkük İlinin İdarî Yapısı.....	96
1.2.7. Kerkük İlinin Ekonomik Yapısı	99
2. Bölüm: Kerkük (Merkez) ve Diğer Irak Türkmen ağızlarına Genel Bir Bakış	101
2.1. Genel Türk Dili İçinde Irak Türkmen ağızları	101
2.2. Irak Türkmen Ağızlarının Araştırma Tarihi Üzerine	107
2.3. Irak Türkmen Ağızlarının Tasnifi Denemeleri Üzerine	115
2.3.1. Y Grubu	118
2.3.1.1. Y Grubu'nun Diyalektik Alanı	118
2.3.1.1.1. Musul Vilayeti	118
2.3.1.1.2. Kerkük Vilayeti	119
2.3.1.1.3. Salahattin Vilayeti	119
2.3.1.1.4. Diyale Vilayeti	120
2.3.1.2. Y Grubu'nu Belirleyen Özellikler	121
2.3.2. W Grubu	122
2.3.2.1. W Grubu'nun Yayılma Alanı	122
2.3.2.1.1. Erbil Vilayeti	122
2.3.2.1.2. Kerkük Vilayeti	123
2.3.2.1.3. Diyale Vilayeti	123
2.3.2.2. W Grubu'nu Belirleyen Özellikler	124
2.4. Kerkük Merkez Ağızlarını Ayıran Özellikler	125
2.5. Ses Yazım Bakımından Kerkük ve Diğer Irak Türkmen Ağızları.....	128
3. Bölüm: Ortak Türkçe ile Kerkük (Merkez) ve Diğer Irak Türkmen	
Ağızlarının Tasviri Sesbilgisi	131
3.1. Ortak Türkçenin Ses Düzeni	131

3.1.1. Ünlüler	131
3.1.2. Ünsüzler	137
3.2. Kerkük (Merkez) ve Diğer Irak Türkmen Ağzlarının Ses Düzeni.....	138
3.2.1. Ünlüler	138
3.2.1.1. Kerkük (Merkez) ve Diğer Irak Türkmen Ağzlarında Uzun Ünlüler.....	140
3.2.1.1.1. Vurgu ve Tonlamadan Oluşan Uzun Ünlüler.....	140
3.2.1.1.2. Ses Olaylarıyla Oluşan Uzun Ünlüler	141
3.2.1.1.2.1. Çeşitli Ses Olayları Sonucunda Meydana Gelen Uzunluklar	141
3.2.1.1.2.1.1. Ünlü Kaynaşmasından Oluşan Uzun Ünlüler.....	141
3.2.1.1.2.1.2. Ünsüz Düşmesinden Oluşan Uzun Ünlüler	143
3.2.1.1.2.1.3. Hece Kaynaşmasıyla Oluşan Uzun Ünlüler.....	148
3.2.1.1.2.1.4. Alıntı Kelimelerdeki Uzunluklar	148
3.2.1.1.2.1.5. Ünlemlerde Oluşan Uzun Ünlüler	151
3.2.1.1.2.2. Morfo-fonolojik Süreçler Sonucunda Oluşan Uzun Ünlüler.....	152
3.2.1.2. Kerkük (Merkez) ve Diğer Irak Türkmen Ağzlarında Kısa Ünlüler	161
3.2.1.3. Kerkük (Merkez) ve Diğer Irak Türkmen Ağzlarında İkiz Ünlüler	163
3.2.1.3.1. Yükselen İkiz Vokaller.....	164
3.2.1.3.2. Eşit İkiz Vokaller	164
3.2.1.3.3. Alçalan İkiz Vokaller	165
3.2.1.4. Kerkük (Merkez) ve Diğer Irak Türkmen Ağzlarında Temel ve Yan Ünlüler	165
3.2.2. Ünsüzler	175
3.2.2.1. Kerkük (Merkez) ve Diğer Irak Türkmen Ağzlarında Temel ve	

Yan Ünsüzler	175
3.2.2.2. Kerkük (Merkez) ve Diğer Irak Türkmen Ağzlarında Ses Değişmeleri Sonucunda Oluşan Temel ve Yan Ünsüzler.....	179
3.3. Parçalar Üstü Unsurlar Açısından Kerkük (Merkez) ve Diğer Irak Türkmen Ağzları	190
3.3.1. Vurgu	190
3.3.2. Ton.....	192
3.3.3. Ezgi	193
4. Bölüm: Kerkük (Merkez) ve Diğer Irak Türkmen Ağzlarının Tarihi ve Karşılaştırmalı Ses Bilgisi	195
4.1. Ünlüler	195
4.1.1. Uzun Ünlüler /a:, o:, u:, ı:, ä:, e:, i:, ö:, ü:/	195
4.1.1.1. /a:/ Ünlüsü	195
4.1.1.2. /o:/ Ünlüsü	206
4.1.1.3. /u:/ Ünlüsü	212
4.1.1.4. /ı:/ Ünlüsü	220
4.1.1.5. /ä:/ Ünlüsü	226
4.1.1.6. /e:/ Ünlüsü.....	231
4.1.1.7. /ö:/ Ünlüsü	236
4.1.1.8. /ü:/ Ünlüsü.....	239
4.1.1.9. /i:/ Ünlüsü	241
4.1.2. Kısa (Normal) Ünlüler /a, o, u, ı, ä, é, i, ö, ü/	245
4.1.2.1. /a/ Ünlüsü.....	245
4.1.2.2. /o/ Ünlüsü	260

4.1.2.3. /u/ Ünlüsü	269
4.1.2.4. /ı/ Ünlüsü	282
4.1.2.5. /ä/ Ünlüsü	290
4.1.2.6. /ë/ Ünlüsü	304
4.1.2.7. /ö/ Ünlüsü.....	308
4.1.2.8. /ü/ Ünlüsü.....	316
4.1.2.9. /i/ Ünlüsü.....	330
4.2. Ünsüzler	334
4.2.1. Patlamalı Ünsüzler /b, p, d, k, g, ɣ, q/	334
4.2.1.1. Çift Dudak Ünsüzleri /b, p/	334
4.2.1.1.1. /b/ ünsüzü	334
4.2.1.1.2. /p/ ünsüzü	353
4.2.1.2. Dişeti Ünsüzleri /d, t/	362
4.2.1.2.1. /d/ ünsüzü	362
4.2.1.2.2. /t/ ünsüzü	369
4.2.1.3. Art damak Ünsüzleri /g, k/.....	385
4.2.1.3.1. /g/ ünsüzü	385
4.2.1.3.2. /k/ ünsüzü	399
4.2.1.4. Küçük Dil Ünsüzleri /ɣ, q/	415
4.2.1.4.1. /ɣ/ ünsüzü.....	415
4.2.1.4.1. /q/ ünsüzü	424
4.2.1.5. Nazal Ünsüzler /m, n, ñ, ŋ/	449
4.2.1.5.1. Çift dudak ünsüzü /m/	449
4.2.1.5.2. Nazal Dişeti Ünsüzü /n/	455

4.2.1.5.3. Damaksıl /r/	462
4.2.1.5.4. Genizsil /ŋ/	464
4.2.1.6. Titremeliler /r/	481
4.2.1.6.1. Dişeti Damak Ünsüzü /r/	481
4.2.1.7. Yarı Kapantılı Ünsüzler /ç/	488
4.2.1.7.1. Dişeti – Damak Ünsüzü /ç/	488
4.2.1.8. Sızıcılar Ünsüzler /s, ş, z, h/	501
4.2.1.8.1. Dişeti Ünsüzü (Dental) /s, z/	501
4.2.1.8.1.1. /s/ Ünsüzü	501
4.2.1.8.1.2. /z/ Ünsüzü	511
4.2.1.8.2. Dişeti Damak Ünsüzü /ş/ Ünsüzü	516
4.2.1.8.3. Gırtlak Ünsüzü /h/	523
4.2.1.9. Yan Ünsüzler /l/ Ünsüzü	527
4.2.1.10. Yarı Ünlü /y/ Ünsüzü	541

5. Bölüm: Kerkük (Merkez) ve Diğer Irak Türkmen Ağzlarında Fonolojik

Süreçler	552
5.1. Benzeşme	552
5.1.1. Ünlü Benzeşmeleri	552
5.1.1.1. Büyük Ünlü Uyumu	552
5.1.1.2. Küçük Ünlü Uyumu	556
5.1.1.3. Tüm Benzeşme	565
5.1.1.4. Yarı Benzeşme	567
5.1.1.5. İlerleyici Benzeşme	570
5.1.1.6. Gerileyici Benzeşme	572

5.1.2. Ünsüz Benzeşmeleri	574
5.1.2.1. Tüm Benzeşme	574
5.1.2.2. Yarı Benzeşme	577
5.1.2.3. İlerleyici Benzeşme.....	580
5.1.2.4. Gerileyici Benzeşme	587
5.2. Benzeşmezlik	592
5.3. Fonolojik Dayanıklık.....	593
5.3.1. Zayıflama	593
5.3.1.1. Ötümlüleşme	593
5.3.1.2. Açılma.....	609
5.3.2. Güçlenme.....	650
5.3.2.1. Ötümsüzleşme	650
5.3.2.2. Kapanma	655
5.4. Tam Parça (Segment) Süreçleri	665
5.4.1. Türeme	665
5.4.1.1. Ön Ses Türemesi	666
5.4.1.1.1. Önde Ünlü Türemeleri	666
5.4.1.1.2. Önde Ünsüz Türemeleri.....	666
5.4.1.2. İç Ses Türemesi	668
5.4.1.2.1. İçte Ünlü Türemeleri.....	669
5.4.1.2.2. İçte Ünsüz Türemeleri.....	671
5.4.1.3. Son Ses Türemesi.....	672
5.4.1.3.1. Sonda Ünlü Türemeleri.....	672
5.4.1.3.2. Sonda Ünsüz Türemeleri.....	673
5.4.2. Düşme	674

5.4.2.1. Ön Ses Düşmesi	674
5.4.2.1.1. Önde Ünlü Düşmeleri.....	674
5.4.2.1.2. Önde Ünsüz Düşmeleri	676
5.4.2.2. İç Ses Düşmesi	680
5.4.2.2.1. İçte Ünlü Düşmeleri	680
5.4.2.2.2. İçte Ünsüz Düşmeleri	683
5.4.2.3. Son Ses Düşmesi.....	690
5.4.2.3.1. Sonda Ünlü Düşmeleri	690
5.4.2.3.2. Sonda Ünsüz Düşmeleri	691
5.4.3. Yeniden Düzenleme (Göçüşme).....	698
5.5. Ses Değişmeleri.....	700
5.5.1. Ünlü Değişmeleri.....	700
5.5.1.1. Ünlülerde İncelme.....	700
5.5.1.2. Ünlülerde Kalınlaşma	710
5.5.1.3. Ünlülerde Yuvarlaklaşma	712
5.5.1.4. Ünlülerde Düzleşme.....	714
5.5.1.5. Ünlülerde Daralma	724
5.5.1.6. Ünlülerde Genişleme	731
5.5.2. Ünsüz Değişmeleri.....	735
5.5.2.1. Ünsüz İkizleşmesi	735
5.5.2.2. Ünsüz Tekleşmesi	743
5.5.6. Hece	744
5.5.7. Seslem (Hece) Yutumu (Haplology)	749
5.5.8. Kaynaşma	750
5.5.9. Sandhi	753

5.5.10. Ulama	756
6. Bölüm: Metinler	757
7. Bölüm: Dizin	921
Sonuç	1358
Kaynakça	1373
Özet	1399
Summary	1400

Kısaltmalar

Dil/Ağız Kısaltmaları

Ab.	:Abut
Al.	:Altunköprü
Am.	:Amirli
Ar.	:Arapça
Bas.	:Bastamlı
Çar.	:Çardağı
Dak	:Dakuk
Er.	:Erbil
ETü.	:Eski Türkçe
Far.	:Farsça
Fr.	:Fransızca
Han.	:Hanekin
İng.	:İngilizce
İt.	:İtalyanca
Kas.	:Kasaphane
Kar.	:Karatepe
Kaz.	: Kazaniye
Ker.	:Kerkük
Kif.	:Kifrî
Mac.	: Macarca
Moğ.	:Moğolca
Mus.	:Musalla
Men.	: Mendeli
OTü.	:Ortak Türkçe
Rus.	:Rusça
Sür.	: Süryanice
Taz.	:Tazehurmatu
Tel.	:Telâfer

Trk.	:Türkmen
Tuz.	:Tuzhurmatu
LA	: Latin Amerika
Zen.	: Zengi

Eser ve Dergi Adı Kısaltmaları

DLT	:Dîvânu Lugâti't Türk
TDA	:Türk Dili Araştırmaları

Diğer Kısaltmalar

ağ.	:Ağız
Ar.	:Araç
Bel.	:Belirtme durumu
bkz.	:Bakınız
Bul.	: Bulunma durumu
Ç.	:Çokluk
çev.	:Çeviren
Çık.	:Çıkma durumu
DAGM	:Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü
Dr.	:Doktor
DTCF	:Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi
ed.	:Editör
EM	: Emir
GGZ	: Görülen Geçmiş Zaman
GZ	: Geçmiş Zaman
H.	: Hicrî
Haz.	:Hazırlayan
HD	: Halk Dili
IPA	:Uluslararası Alfebe
IPC	:Irak Petrol Şirketi
id.	:aynı

İİYE	:İsimden İsim Yapma Eki
İlg.	: İlgi durumu
İste	:İstek
İye.	:İyelik Eki.
K.	:Kişi
km.	:Kilometre
km ²	:Kilometrekare
M.	:Merkez
M.	:Milâdî
M.Ö.	:Milattan Önce
M.S.	:Milattan Sonra
ORSAM	:Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi
ÖGZ	:Öğrenilen Geçmiş Zaman
s.	:Sayfa
ŞZ	:Şimdiki Zaman
TDK	:Türk Dil Kurumu
TTK	:Türk Tarih Kurumu
v.b.	:ve başkaları
Y.T.	:Yayın tarihi yoktur.
Y.Y.	:Yayın yeri yoktur.
ZF	:Zarf-Fiil

Tablo Dizini

Tablo 1: 1957 – 2000 Tarihleri Arasında Irak Türkmenlerinin Nüfusu

Tablo 2: Kerkük ve Irak Uydu Televizyonunda Farklı Dillerde Yayın
Süreleri

Tablo 3: Irak Türkmen Ağızlarında Ünlü Fonemler

Tablo 4: Çıkış Yerine Göre Esas Alınan Ölçütler

Tablo 5: Çıkış Şekline Göre Esas Alınan Ölçütler

Tablo 6: Irak Türkmen Ağızlarında Ünsüzlüler

Şema Dizini

Şema 1: Irak Türklerinin kendini tanımlama biçimi

Şema 2: Oğuzların boy yapısı

Harita Dizini

Harita 1: Kerkük'ün İdari Yapısı

Harita 2: Irak'ın İdari Yapısı

Harita 3: Kerkük Merkez Kazasının İdari Yapısı

Harita 4: Harzemşahlar Döneminde Irak Türkmenleri

Harita 5: İlhanlı Döneminde Irak Türkmenleri

Harita 6: Arazi Şekilleri

Harita 7: Ocak Ayında Ortalama Sıcaklık Dağılışı

Harita 8: Yıllık Ortalama Yağış Dağılışı

Harita 9: Rüzgârlar

GİRİŞ

Konu

Tezin konusunu, Kerkük (Merkez) ağızlarının diğer Irak Türkmen ağızları ile karşılaştırılarak ses bilgisi bakımından bugünkü durumunun tespiti ve incelenmesi oluşturmaktadır.

Araştırma Türü

Türkologlar, genel Türk dili içerisinde yer alan lehçe ve ağız araştırmalarını yaparken üç ayrı yöntem kullanmaktadırlar:

- 1) Eş Zamanlı Yöntem (*Synchronic*)
- 2) Art Zamanlı Yöntem (*Diachronic*)
- 3) Karşılaştırmalı Yöntem (*Comparative*)

Eş zamanlı yöntemde, ele alınan konu, belirli bir zaman dilimi içinde değerlendirilmektedir. Bu yöntemde, konunun tarihî süreç içerisinde değişme ve gelişmeleri dikkate alınmaz (Vardar, 1980: 125). Dolayısıyla çalışmamızda, Kerkük (Merkez) ve diğer Irak Türkmen ağızlarının günümüzdeki ses özellikleri, eş zamanlı yöntem kullanılarak mevcut kaynakların taranması ile verilmeye çalışılmıştır.

Art zamanlı yöntemde ise konunun tarihî süreç içindeki gelişimi incelenmektedir. Bu yöntem kullanılarak Kerkük (Merkez) ve diğer Irak Türkmen ağızlarının ses özellikleri, bilinen en eski kaynaklara dayanılarak genel Türk dilinin yazı dili evrelerinde uğradığı gelişmeler ve değişmeler gösterilmeye çalışılmıştır.

Karşılaştırmalı yöntemde, iki ya da ikiden fazla dilin, lehçelerin ya da ağızların karşılaştırılması söz konusudur. Eldeki çalışmada da art zamanlı ve karşılaştırmalı yöntem kullanılarak Ortak Türkçenin ünlü ve ünsüz sistemlerinin Kerkük (Merkez) ve diğer Irak Türkmen ağızlarında uğradığı değişiklikler incelenmiştir. Böylece Irak Türkmen ağızları kendi aralarındaki farklar ve benzerlikler de ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Malzeme

Araştırmaya temel olan malzeme Kerkük merkez ağız alanı tespit edildikten sonra Kerkük'ün (Merkez) Korya, Musalla ve Kasaphane bölgelerinden 2009 yılından itibaren yapılan ses kayıtlarından elde edilmiştir.

Tezin metin kısmı ve buna dayalı olarak yapılan inceleme söz konusu derleme çalışmasından seçilen örneklerle dayanmaktadır.

Malzemenin Elde Edilmesi ve Değerlendirilmesi

Kerkük (Merkez) ağızlarının diğer Irak Türkmen ağızları ile karşılaştırılarak ses bilgisi konulu bu çalışmada ses kayıt tekniği, anket, görüşme ve hazır bilgidен yararlanma yöntemleri kullanılmıştır. Sadece Kerkük (Merkez) ağızları değil, diğer Irak Türkmen ağızları üzerinde de durulmuş, daha önce incelenmemiş ve kayıt altına alınmamış ağızların kaydedilmesine çalışılmıştır..

Bunun yanı sıra diğer ağızlar için daha önce yapılmış çalışmalara da başvurulmuştur. Burada bir noktaya dikkat çekelim. Diyalektolojik çalışmaların en önemli yönünü kaynak kişinin tespiti oluşturmaktadır. Dolayısıyla çalışmamızda kaynak kişi seçiminde aşağıdaki ölçütler dikkate alınmıştır:

1) Eğitim durumu: Derleme çalışmasında esas alınan ölçütlerden biridir. Bu ölçüte dayanarak kaynak kişi tahsil görmeyenlerden seçilmiştir. Bilindiği üzere Irak'ta konuşma dili olarak varlığını sürdüren Türkmen ağızlarının bir standart şekli bulunmamaktadır. Bağdat yönetimi yetmişli yıllarda Türkmenlere kültürel hak tanıdığına bile, Türkmenler okullarda eğitim dili olarak İstanbul Türkçesini kullanmışlardır. Bu durum uzun sürmeden okullar kapatılmıştır. Ancak 2003 sonrasında tekrar Türk okulların açılmasına izin verilmiştir. Türkmenler yetmişli yıllarda olduğu gibi tekrar eğitim dilinde İstanbul Türkçesini tercih etmişlerdir. Dolayısıyla çalışmamızda kaynak kişilerimizin seçiminde Arap ve Türk okullarında eğitim görmemeleri ölçütüne dayanmak zorunda kılınmıştır. Nitekim derlediğimiz metinlerden anlaşılıyor ki, bu ölçütü esas aldığımızda yanılmamışız. Çünkü kaynak kişilerimiz bölge ağzının özelliklerine muhafaza ettikleri görülmektedir.

2. Bölgeyi terk etmemiş olması: Derleme çalışmasında esas alınan ölçütlerden biridir. Bu ölçüte dayanarak kayanak kişi bölgeyi terk etmeyenlerden seçilmiştir. Bu kişiler de genelde başka bölgenin ağız etkisi altında kalmaksızın kendi ağız özelliğine muhafaza ettiği tespit edilmektedir. Başka bir dğışle, 2014 yılının haziran ayında, IŞİD terör örgütün Türkmen bölgelerine kontrol etmesiyle birlikte, Türkmenler Irak tarihinde eşi ve benzeri görülmeyen bir göç dalgasıyla karşı karşıya kalmışlardır. Dolayısıyla derlememiz adı geçen olayların meydana gelişinden yıllar önce tamamlanmıştır. Bu da çalışmamıza bir farklılık kazandırmaktadır.

3. Yaş: Derleme çalışmasında esas alınan ölçütlerden biridir. Bu ölçüte dayanarak kaynak kişilerimiz genellikle 50 yaş grubu ve üstünde bulunan kişiler tercih edilmiştir. Bunun nedeni, belli bir yaşın üstünde, dil edinim süreçleri

tamamlanmış nesillerin genç nesillere göre, diğer varyantların etkisinden daha uzak olacakları ve bu yüzden bölgenin yerli ağzını iyi koruyacakları varsayımıdır.

5. Cinsiyet: Derleme çalışmasında esas alınan ölçütlerden biridir. Bu ölçüte dayanarak kaynak kişilerimiz genellikle erkeklerden seçilmiştir. Bilindiği üzere, çeşitli ağız araştırmalarında kaynak kişinin cinsiyeti ile ilgili farklı yaklaşımlar olduğu görülmektedir. Bazı araştırmacılar kadınların erkeklere göre yerli ağız özelliklerini daha iyi korudukları, doğup büyüdüğü yeri terk etmeme ve okur yazar olmama gibi diğer ölçütlere kadınların daha fazla sahip oldukları üzerinde dururken bazı araştırmacılar ise kadınların daha çekingen oldukları için ses kaydı yapılmasının daha güçlü olduğu üzerinde durmaktadır. İşte bu son cümlelerin yanı sıra bölgemizin sosyal yapısı nedeniyle çalışmamızda kadın ve erkek oranı eşit tutulamamıştır.

Yukarıda belirtilen ölçütlerin yanı sıra kaynak kişinin diş yapısını koruyan ve konuşma organlarında bozukluk olmamasına da dikkat edilmiştir.

KAYNAK KİŞİ BİLGİ FORMU

Kayıt yeri:

Kayıt tarih:

Kaydı yapan:

Adı, Baba adı:

Doğum tarihi:

Mesleği:

Cinsiyeti:

İkâmet yeri:

Şu anda yaşadığı yer:

Soyu:

Medeni hâli:

Dil bilgisi:

Öğrenim düzeyi:

Başka bir bölgede yaşıyıp yaşamadığı:

Konuşmanın Konusu:

Malzemenin Türü ve Konusu

Kaynak kişilerden masal ve ninni gibi sözlü geleneğe ait türlerin yanı sıra Kerkük'un tarih, sosyal ve ekonomisiyle ilgili harıralar içeren malzeme elde edilmiştir. Malzemenin derlemesinde genellikle soru – cevap yöntemi kullanılmıştır.

Malzemenin Kodlanması

Irak Devleti'nin Osmanlı döneminde uygulanan idarî sistemi sürdürdüğü bilinmektedir. Böylece Irak il olarak adlandırılan büyük idarî ünitelere ayrılmıştır. Bu iller kazalara, kazalar da nahiye ve köylere bölünmektedir. İl merkezleri de semtlere ayrılmaktadır. Dolayısıyla malzememizin kodlanmasında Irak haritası esas alınmıştır. Irak'ta bulunan bütün iller kuzeyden güneye batıdan doğuya doğru numaralandırılmıştır. Kerkük ili de bu kodlanmada (05) olarak numaralandırılmıştır. Ardından da Kerkük ili kuzeyden güneye ve batıdan doğuya daha küçük ünitelere yani kazalara göre numaralandırılmıştır. Kerkük merkez kazası da bu kodlamada (02) olarak kodlanmıştır. Kerkük merkez kazası da aynı yöntemle tabi tutularak semtler bazında ele alınmıştır. Böylece çalışmamızın belkimiğini oluşturan Korya Senti (10), Musalla (14) ve Kasaphane semti de (16) olarak numaralandırılmıştır.

Ağız Kodlarına Bağlı Metin Numaraları

Korya Ağız

(05 02 10 01 01) Suat Kasım Tevfik: 1959, Korya.

(05 02 10 01 02) Suat Kasım Tevfik: 1959, Korya.

(05 02 10 02 01) Muhamed Ahmet Cuma: 1938, Korya.
(05 02 10 02 02) Muhamed Ahmet Cuma: 1938, Korya.
(05 02 10 03 0) Mustafa Kemal Kadir: 1972, Korya.
(05 02 10 04 01) Mustafa Muhammed Mustafa: 1985, Korya.
(05 02 10 04 02) Mustafa Muhammed Mustafa: 1985, Korya.
(05 02 10 05 01) İzzet Şükür Gani: 1926, Korya.
(05 02 10 05 02) İzzet Şükür Gani: 1926, Korya.
(05 02 10 05 03) İzzet Şükür Gani: 1926, Korya.
(05 02 10 06 01) Abdurrazzak Hüseyin Rıza: 1968, Korya.
(05 02 10 06 02) Abdurrazzak Hüseyin Rıza: 1968, Korya.

Musalla Ağzı

(05 02 14 01 01) Behiç Muhammed Ömer: 1932, Musalla.
(05 02 14 02 01) Jasim Muhammed Ömer: 1944, Musalla.
(05 02 14 03 01) Cemal Kemal Salih Bayraktar: 1956, Musalla.
(05 02 14 04 01) Muhammed Necim Mehdi Abdullah: 1932, Musalla.
(05 02 14 05 01) Necat Emin Horşit: 1958, Musalla.

Kasaphane Ağzı

(05 02 16 01 01) Nuriye Hadi Cevad: 1938, Kasaphane.
(05 02 16 01 02) Nuriye Hadi Cevad: 1938, Kasaphane.
(05 02 16 01 03) Nuriye Hadi Cevad: 1938, Kasaphane.
(05 02 16 01 04) Nuriye Hadi Cevad: 1938, Kasaphane.
(05 02 16 01 05) Nuriye Hadi Cevad: 1938, Kasaphane.
(05 02 16 01 06) Nuriye Hadi Cevad: 1938, Kasaphane.
(05 02 16 01 07) Nuriye Hadi Cevad: 1938, Kasaphane.

(05 02 16 01 08) Nuriye Hadi Cevad: 1938, Kasaphane.

(05 02 16 01 09) Nuriye Hadi Cevad: 1938, Kasaphane.

(05 02 16 02 01) Hadice Şükür Ömer: 1932, Kasaphane.

(05 02 16 02 02) Hadice Şükür Ömer: 1932, Kasaphane.

Çalışmada ayrıca mevcut malzemenin kontrolü ve eksik malzemenin tamamlanması amacıyla şu kaynak kişilerden faydalanılmıştır:

Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane.

Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe.

Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli.

Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu.

Aziz Aydın, 1976, Musalla.

Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü.

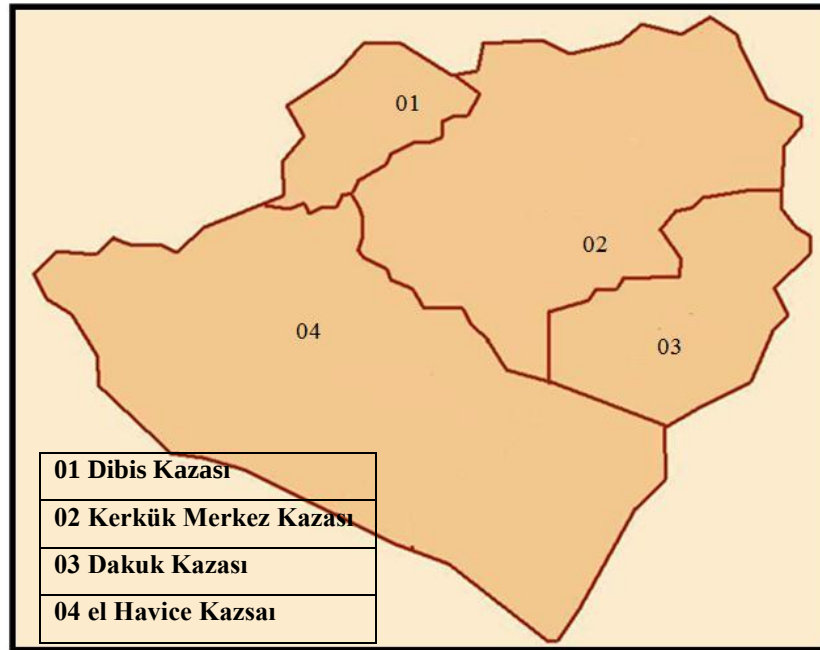
Delir Ömer, 1973, Erbil.

Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri.

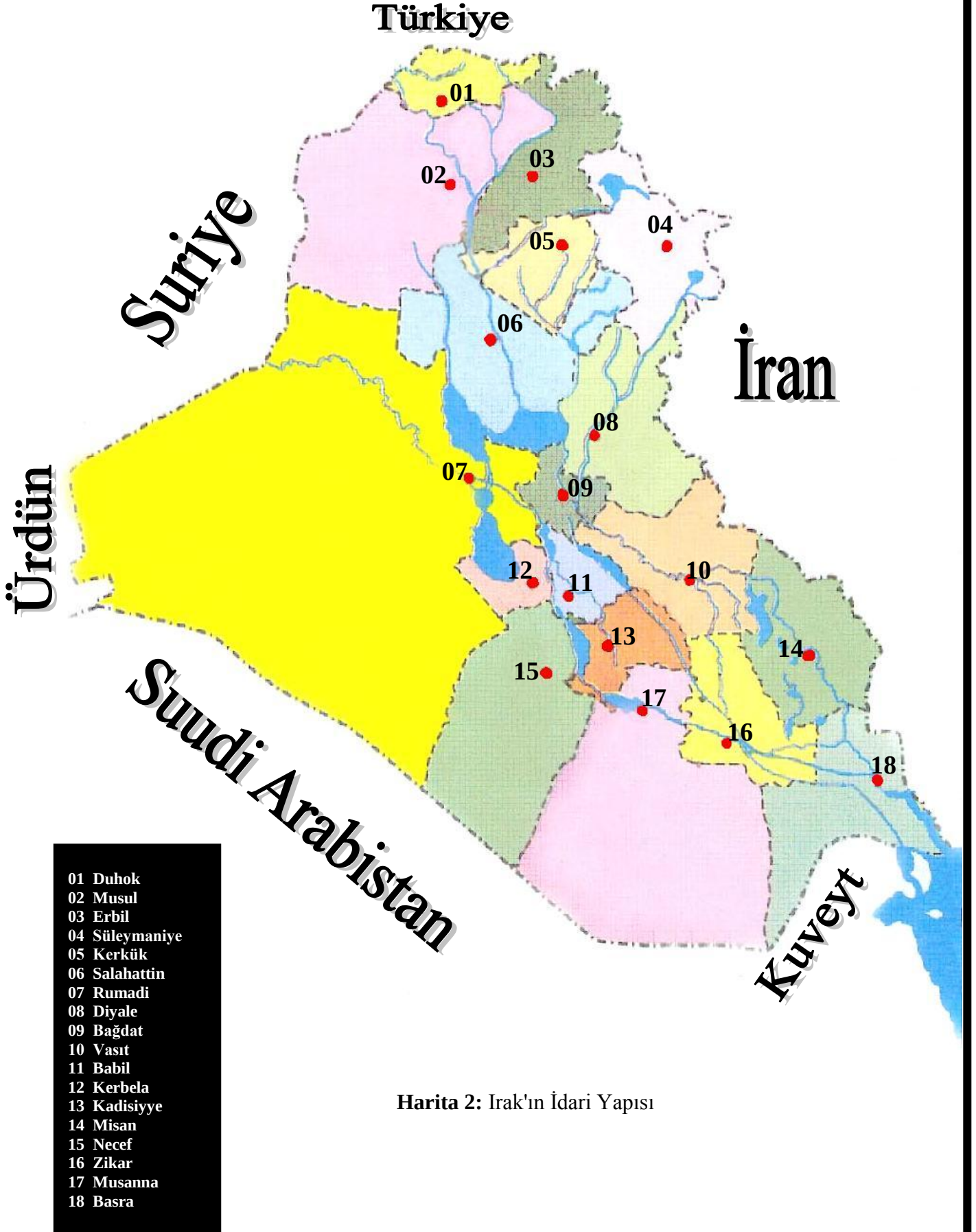
Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer.

Selim Ali, 1977, Kazaniye.

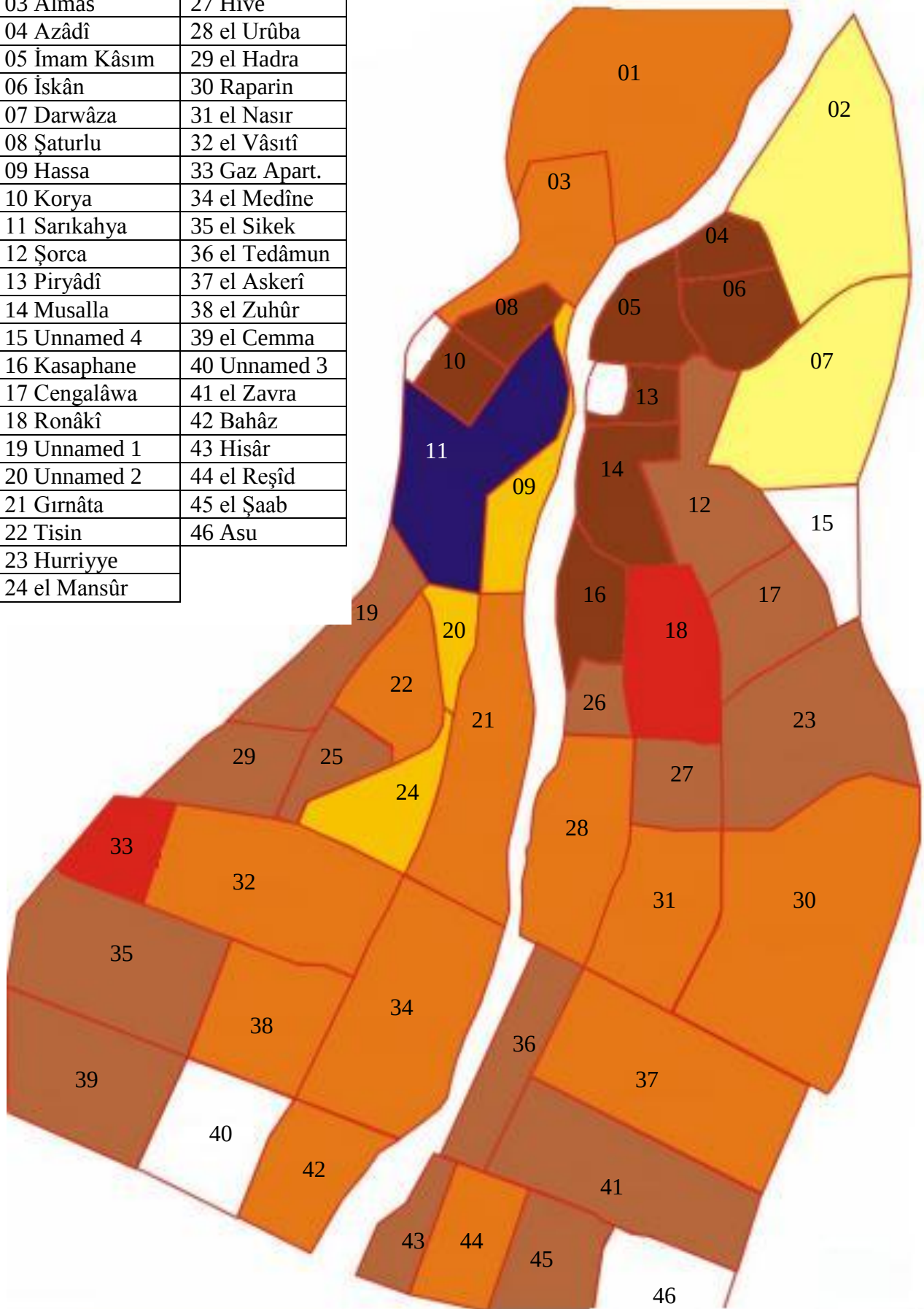
Necibe Ömer, 1954, Hanekin.

Harita 1: Kerkük İlının İdari Yapısı

01 Rahimava	25 Sultan Sakı
02 Unnamed 5	26 el Nûr
03 Almas	27 Hive
04 Azâdî	28 el Urûba
05 İmam Kâsım	29 el Hadra
06 İskân	30 Raparin
07 Darwâza	31 el Nasır
08 Şaturlu	32 el Vâsîfî
09 Hassa	33 Gaz Apart.
10 Korya	34 el Medîne
11 Sarıkahya	35 el Sikek
12 Şorca	36 el Tedâmun
13 Piryâdî	37 el Askerî
14 Musalla	38 el Zuhûr
15 Unnamed 4	39 el Cemma
16 Kasaphane	40 Unnamed 3
17 Cengalâwa	41 el Zavra
18 Ronâkî	42 Bahâz
19 Unnamed 1	43 Hisâr
20 Unnamed 2	44 el Reşîd
21 Gırnâta	45 el Şaab
22 Tisin	46 Asu
23 Hurriyye	
24 el Mansûr	

Harita 3: Kerkük Merkez Kazasının İdari Yapısı

Malzemenin Yazıya Geçirilmesi

Metinler 2005 yılında kabul edilen Uluslararası Fonetik Alfabe'ye uygun olarak yazıya geçirilmiştir¹. Dolayısıyla konuşmanın bütün seslerini yansıtan bir şema olan Uluslararası Fonetik Alfabe, seslerin tasvirinin, belirli kategorilere dayanan kısaltılmış bir şeklinden ibarettir. Bu alfabe dil sistemindeki fonolojik karşılıklar yanında, seslerin çıkarılışındaki fonetik detayların da gösterilmesi imkânını vermektedir (Ladefoged, 1999: 25–26).

Kerkük (Merkez) ve diğer Irak Türkmen ağızlarındaki konuşmaların tasvirinde kullanılan tüm ünlü ve ünsüz işaretler aşağıdakigibidir:

Fonetik İşaretler

Ünlüler:

[ɑ] geniş, düz, arka dil (açık)

[ɛ] geniş, düz, ön dil (orta açık)

[ə] geniş, düz, ön dil (orta açık)

[e] dar, düz, ön dil (orta kapalı)

[i] dar, düz, orta dil (orta kapalı)

[ɪ] dar, düz, orta dil (orta kapalı)

[ɔ] geniş, yuvarlak, arkadil (orta açık)

[œ] geniş, yuvarlak, öndil (orta açık)

[o] geniş, yuvarlak, arkadil (orta kapalı)

[u] dar, yuvalak, arka dil (kapalı)

¹ International phonetic association: <https://www.internationalphoneticassociation.org/content/full-ipa-chart>.

[ʊ] dar, yuvarlak, orta dil (kapalı)

[y] dar, yuvalak, arka dil (kapalı)

Ünsüzler:

[β] ötümlü, sızıcı, çift dudak

[b] ötümlü, patlamalı, çift dudak

[d] ötümlü, patlamalı, dişeti

[d͡ʒ] ötümlü, yarı kapantılı, dişeti-damak

[d͡z] ötümlü, yarı kapantılı, dişeti

[t͡ʃ] ötümsüz, yarı kapantılı, dişeti-damak

[ts] ötümsüz, yarı kapantılı, dişeti

[f] ötümsüz, sızıcı, diş-dudak

[fʰ] az ötümsüz, sızıcı, daha soluklu, diş-dudak

[t̪] ötümlü, patlamalı, ön damak

[t̪ʰ] ötümlü, patlamalı, ön damak

[g] ötümlü, patlamalı, art damak

[c] ötümsüz, patlamalı, ön damak

[cʰ] ötümsüz, patlamalı, ön damak

[k] ötümsüz, patlamalı, art damak

[ʔ] ötümlü, sızıcı, yutak

[ɣ] ötümlü, sızıcı, küçük dil

[x] ötümsüz, sızıcı, küçük dil

[h] ötümlü, sızıcı, gırtlak

[h] ötümlü, sızıcı, yutak

[ʒ] ötümlü, sızıcı, dişeti-damak

[ɬ] ötümlü, yan ünsüz, dişeti-damak

[l] ötümlü, yan ünsüz, dişeti

[m] ötümlü, genizsil, çift dudak

[n] ötümlü, genizsil, nazal, dişeti

[ŋ] ötümlü, genizsil, art damak

[p] ötümsüz, patlamalı, çift dudak

[p^h] az ötümsüz, patlamalı, daha soluklu, çift dudak

[r] ötümlü, çok vuruşlu, dişeti-damak

[r̥] ötümlü, tek vuruşlu, dişeti-damak

[s] ötümsüz, sızıcı, dişeti

[ʃ] yarı ötümlü, sızıcı, dişeti

[ʃ̥] ötümsüz, sızıcı, dişeti-damak

[t] ötümsüz, patlamalı, dişeti

[t^h] az ötümsüz, patlamalı, daha soluklu, dişeti

[t̪] yarı ötümlü, patlamalı, çift dudak

[q] ötümsüz, patlamalı, küçük dil

[q^h] ötümsüz, yarı sızıcı, daha soluklu, küçük dil

[v] ötümlü, sızıcı, diş-dudak

[j] ötümsüz, yarı ünlü, ön damak

[z] ötümlü, sızıcı, dişeti

[z] yarı ötümsüz, sızıcı, dişeti

Ayrııcı ve Diğer İşaretler

' vurgu

V ünlü

k ünsüz

V: uzunluk

Ũ çok kısa

ķ ötümsüz

ķ ötümlü

k^j damaksıllaşmış

* tahmine dayalı

~ değişik iki şekli gösterir.

X > Y X, Y'ye gelişir

Y < X Y, X'den gelişir.

Öte yandan metinlerde geçen Arapça kelimelerin ölçünlü söyleyiş şeklini de belirtmek üzere, *ling* sistemi kullanılmıştır. Burada ölçünlü Arapçada bulunamayan ancak halk dilinde bulunan /g/ ve /ç/ seslerini karşılamak üzere bu sesleri ifade eden (ğ,c) ve (tş) harflerini kullanmak yerine çalışmamızda halkın dilinde kullanılan şekilleri tercih edilmiştir. *Ling* sistemindeki harfler şöyledir:

ʔ	b	t	ṭ	t̤	ğ	h	x	d	ḍ	r	z	s	ş	ş̣
ء	ب	ت	ث	ط	ج	ح	خ	د	ذ	ر	ز	س	ش	ص
ḍ	ʿ	g	f	q	k	l	m	n	w	y	ʿ	g	f	
ض	ع	غ	ف	ق	ك	ل	م	ن	و	ي	ع	غ	ف	

1. Bölüm: Tarihte ve Bugün Irak Türkmenleri ve Kerkük İli

1.1. Irak Türkmenleri

1.1.1. Irak Türkmenlerinin Tarihi

1.1.1.1. Eski ve Orta Çağda Irak Türkmenleri

Birçok tarihçinin ortaya koymuş olduğu gibi Irak'taki Türkmen varlığı M.Ö. 600 – 200 yılları arasına kadar geriye gitmektedir. Tarihçilerin bir çoğunun vurguladığı üzere, Mezopotamya'da bulunan ulusların aslın o bölgenin gerçek halkı olmadığıdır. Bu bağlamda ünlü tarihçi F. Hommel'in görüşü, "*Sümerliler, Türk kabilelerindendir ve en eski Türk atalarıdır*" şeklindedir. (Hommel, 1925: 25) Bu bağlamda görüşünü belirten araştırmacılardan bir diğeri de Prof. Will Durant F. Delitz'e göre "*Sümer ve Türk kültüründe birçok şey tamamen aynıdır; mesele alet ve balta kullanımı, cenaze marasimleri, ölen kişiyle gömülen eşyalar her iki tarafta aynıdır. Ayrıca kelime ve anlatım tarzı olup bu benzerlik Selçuklu grup ve oymaklarında da bulunmaktadır*" (F. Delitzch, 1914: 36–37). Son olarak Türk bilgini Osman Nedim Tuna, Türkçe ile Sümercede 168 kelimenin ortak olduğunu tespit etmiştir. Tuna'ya göre bu kadar kelimenin hem sesçe hem de anlamca aynı veya birbirine çok yakın olması imkansızdır. Bunu da alış veriş sonucu olduğu görüşündedir (Ercilasun, 2007, 35–36). Nitekim bu görüş Landsberger tarafından ileri sürülen görüşle hemen hemen örüşmektedir. Landesberger, Sümerce metinlerde geçen kelimelerin Sümerce olmadığını tespit etmiştir. Bu kelimelerin Sümerceye yabancı bir alt tabakaya "*substrat*" ait olduğunu, bu tabakayı temsil eden kavmin, birçok Sümerce kültür kelimesinin asıl sahibi olduğunu, bu kavmin Sümerlerin daha kuzeyinde yaşamış olduğunu iddia etmektedir. Sonra da "*kök + ek*" tipli kelimelerin

iki türde olmasına dayanarak, bunların birincisine Proto – Euphrates "*Ana Fırat*", ikincisine de Proto–Tigirs "*Ana Dicle*" adlarını veriyor. Yani Lansberger, Sümercede geçen kelimeleri iki ana grupta düşünüyor: Bunlardan ilki, Sümerce asıllı kelimeler, ikincisi ise, Sümerce olmayıp Sümerlerin kuzeyindeki bir kavimden alınan ödünçlenme kelimelerdir (Gülsevin, 2002: 447–459). Ünlü Fransız Arkeolog De Morgan Irak kelimesini "*sahil kent*" şeklinde yorumlamıştır. De Morgan’a göre, bugünkü Irak’ın Güneyi tamamen Basra Körfezi suyu ile kaplanmıştır. Samarra kenti de bir liman kenti olarak bu suyun kenarında yer almıştır. De Morgan tarafından ileri sürülen görüş, bölge hakkında araştırma yapan tarihçiler, coğrafyacılar ve arkeologlar tarafından da kabul görmüştür (el Dabbâğ, 1985: 13, 37). Ayrıca tarihçi yazar Hüsemettin Amasyalı "*Irak Türklerinin Menşei*" adlı makalesinde, tarihi Samarra kenti Samur b. İğraq adında bir Türk hakanı tarafından idare edildiğini yazmaktadır. (Amasyalı, 1937: 24). Bu dönemde kent devletleri yöneticilerinin adını taşımak zorunda kalmışlardır. Zira Kral listesine göre Sümer ülkesinde Tufan’dan önce hüküm sürmüş, adları bilinen efsanevi 8 yönetici vardı. Buradaki mitolojiyle karışmış kayıtlara göre tanrılar ilk krallığı kurma görevini Eridu kentine vermiş ve bu süreçte egemen olan 8 kralın her biri binlerce yıl iktidarda kalmıştır. Tufan sonrasında kırallık yıkılmış ancak yeniden kurulduğunda egemenlik bir kentten diğerine geçerek el değiştirmiştir. Tufan sonrasında kurulan ilk üç Sümer hanedanı sırasıyla: Kiş, Uruk ve Ur hanedanlarıdır (Köroğlu, 2006:31).

Irak kelimesine ilk defa Kiş Hanedan’ı dönemine ait resmî bir belgede rastlanmaktadır. Kelime burada, "*İraqeli*" şeklinde geçmektedir. (el Dabbâğ, 1985:14). Bölgelere verilen siyasi adlandırmalar genelde, özel, coğrafi, Irk ve etnik temele dayalı olduğu saptanmıştır. Dolayısıyla Kiş döneminde kullanılan "*İraqeli*"

kelimesi kolektif özel bir addır. Zaman içersinde bu ad bölgede yaşayan diğer gruplara da empoze edilerek, bölgesel bir oluşumun resmî adı haline getirilmiştir. Kerkük Kalesi'nde (Edmonds, 2003:377) ve Kerkük'ün merkezinde yer alan Arafa Tepesi'nde de Sümer dönemine ait bir çok tablet ele geçirilmiştir. (Saatçi, 2007:18) Biz bu bölgelerin de İraçeli'nin sınırları içersinde olduğu kanısınıyadız.

Kısacsı üst katman (*superstrat*) için "*Sümer ülkesi*" terimi kullanılırken, alt katma için de "*İraçeli*" terimi tercih edilmiştir. Bundan anlaşıyor ki, Sümerler döneminde, Türklere ait güçlü bir alt katman (*substrat*) "*etnik grup*" Samarra kentinde varlığını sürdürmekteydi. Bu da Lansberger'in işaret ettiği coğrafi Proto–Tigirs "*Ana Dicle*" bölgesi ile hemen hemen örtüşmüş durumdadır.

Lansberger Sümerce olmayıp Sümerlerin kuzeyindeki bir kavimden alınan ödünçlenme kelimelerin bir diğer kaynağı da Proto–Euphrates "*Ana Fırat*" olduğunu belirtmektedir. (Gülsevin, 2002: 447–459). Bunun dışında daha önce anlattığımız üzere Fransız Arkeolog De Morgan'a göre, bugünkü Irak'ın Güneyi tamamen Basra Körfezi suyu ile kaplanmıştır. Dolayısıyla De Morgan'ın tespit ettiği Samarra kenti dışında bir de Bankiye kenti üzerinde durulması gerektiği kanısındaız.

Yaptığımız araştırma sonucunda Bankiye kentinin de Samarra gibi bir liman kenti olduğu saptanmıştır. Bu kentin tarihi de Samarra kenti kadar eskiye dayanmaktadır. Hz. Nuh'un gemisi bu liman'a demirlendiği altı çizilmektedir (el Âtiya, 2009: 115 - 117) Yani başında bulunduğu deniz de Bankiye Denizi adıyla anılmıştır. Arap Şairi Meymun b. Kayıs de bu denize iki beytlik bir şirinde deyinmektedir.² Günümüzde bu deniz Necef adıyla da bilinmektedir (Masyun, 1979:

² فما نيل مصر إذا تسامى عبابه ولا بحر بانقيا إذا راح مفعما

130). Burada vurgulanmak istenen nokta, Bankiye kenti yalnızca liman kent olduğundan değil de Türklük tarihi seyrinde önemli yer tutmaktadır. Hz. İbrahim (a.s.) de zamanında buraya geldiği rivayet edilmektedir. Yakut el Hamevi meşur esersinde Hz. İbrahim manakibinde Bankiye kentinden söz etmeyi göz ardı etmemiştir. Burada nakil edilenlere göre; Hz. İbrahim Babil şehrinden merkebiyle birlikte, yanına koyunlarını güden ve sırtına su matasını alan yeğeni Lut'la 12 fersahlık (1200 adım veya 4 saatlik yola denk geldiği kabul edilen eski ölçü birimidir) bir yol aldıktan sonra Bakaniye'ye varmışlardır. Bankiyeli birisi de Hz. İbrahim'in kim olduğunu bilmeden misafir edinmeye çalışmıştır. Aslına bakılırsa, Bankiye halkının en kötü huyu, her gece durmadan halay çekmeye kalkışmalarıdır. Ancak ne hikmetse, Hz. İbrahim'in şehirde ikmat ettiği gece, halk bu kötü alışkanlığını bir kenara bırakarak, mışıl mışıl uyumuşlardır. Bu durum karşısında şaşakalan kalk, durumun asıl astarını öğrenmeye çalışmışlardır. Aradıkları soruya yanıt Hz. İbrahim'in evinde kaldığı Bankiyeli'den gelmiştir. Evinde bir aksakallı'nın kaldığı ve bu aksakalının çok namaz kıldığı anlatmasıyla birlikte, geceliyin neden mışıl mışıl uydukları sorunun yanıtını almışlardır. İşte bu gelişmeler ışığında, Bankiye halkı Hz. İbrahim'e muracat ederek, Bankiye'de kalmasını rica etmişlerdir. Ancak Hz. İbrahim, "*Tanrının yolunda bir muhacir olduğu*" yanıtını verip Bankiye halkının talebini kabul etmeyerek kentinden ayrılmıştır.³ (el Hâmevî, 1906: 50)

Bunun dışında kentin adı Câhilîye dönemi şairlerinden İbnû Kuteybe'nin (ابن قُتَيْبَةَ) yazdığı iki beyitlik bir şiirde de geçtiği saptanmıştır.⁴ (Vâsıl, 1956: 1044).

³ ناحية من نواحي الكوفة ذكرها في الفتوح ... وفي أخبار إبراهيم عليه السلام خرج بابل على حمار له ومعه ابن أخيه لوط يسوق غنما ويحمل دلوأ على عاتقه حتى نزل بانقيا وكان طولها اثني عشر فرسخاً وكان يزلزلون في كل ليلة فلما بات إبراهيم عندهم لم يزلزلوا فقال لهم شيخ بات عنده إبراهيم عليه السلام والله ما دفع عنكم الا بشيخ بات عندي فاني رأيت كثير الصلاة فجاءه وعرضوا عليه المقام عندهم وبذلوا له البذول فقال إنما خرجت مهاجراً إلى ربي.
⁴ قد سرت ما بين بانقيا إلى عدن -- وطال في العجم ترحالي وتيساري.

Dolayısıyla bu kent Samarra'dan farklı olarak varlığını Orta Çağa kadar sürdürmüştür. Bilindiği üzere Orta – Doğu'un büyük devletlerinden birisi de Bizans İmparatorluğu idi. Bu imparatorluk zaman zaman içte ve dışta ciddi tehlikelere düşmesine rağmen, yine de Orta Çağlarda dünyanın kudretli devleti olarak egemenliğini sürdürmeyi başarmıştır (Sevin, 2000: 23). Böylece bölgede Sâsânî devletinin en büyük rakibi haline gelmişlerdir. Bu vesileyle de Irak toprakları iki devletin nüfuz mücadelesi noktasında yer almıştır. Türklerin askerî ve savaşçı yapılarından dolayı, Sâsânî ordusunun çekirdeğini oluşturmuşlardır. Bankiye kentinin yanı sıra Badukli kentinde yerleşen Türkler, Sâsânî Devleti'nin Bizans İmparatorluğu'na karşı batı sınırlarını korumakla mükellef olmuşlardır.

Bankiye kentinde Banukli (بانوكلي) aşireti varlığını sürdürürken, Batıkli (باتوكلي) aşireti de Badıkli (بادكلي) kentinde varlığını sürdürmekteydi. (el Hâmevî, 1906: 50). Dolayısıyla bahsi geçen kentlerdeki Türk aşiretleri İslam döneminde Arap yazarları tarafından kent adıyla anılmışlardır. Hz. Muhammed'in vefatından hemen sonra, halife olarak seçilen Hz. Ebû Bekir (r.a.) Irak'ın fethi için, Halid b. el Velîd'i görevlendirmiştir. Ebû Numân Beşîr b. Saad el *Ansârî*'yi bir bölük askerle Bankiye üzerine gönderdi. Bu arada kent, Bosbuhri (بوسبُهرِي < بوس بوغري < بُصْبُهرِي) adında bir bey tarafından idare edilmekteydi (el Kesîr, 1997: 512). Kenti muhafızlarıyla birlikte savunan Bosbuhri ile el Ansârî ordusu arasında şiddetli çatışmalar yaşanmıştır. Bu çatışmada el Ansârî yaralanarak daha sonra Ayn el Temir (عين التمر) bölgesinde vefat etmiştir. Dirar b. el Azver'in Bankiye kentine aniden saldırısı üzerine Türk beyi Bosbuhri hayatını kaybetmiştir. el Azver Bankiye'de kendilerine gösterilen direnişi iki beyitle yermiştir.⁵ Bosbuhri'nin ölümünden hemen sonra yerine

⁵ أَرَقْتُ بِيَانَقِيَا، وَمَنْ يَلْقَى مِثْلَ مَا لَقِيتُ بِيَانَقِيَا مِنْ حَرْبِ يَارَقِ.

oğlu Salûba (صُلُوبَا = صُولِي بَا < صُولِي بَا = Soli Bey) geçmiştir. Dolayısıyla Türklerin Arap istilacıları karşısında gösterdikleri kahramanlık, Fırat nehri çevresinde bulunan Mahram İbn Mahram Cûbîn komutanlığındaki Fars askerlerini cesaretlendirmiştir. el Hîre (الحيرة) kenti yakınlarında bulunan el Velîd, bu durumu içine sindirmeyip Cerîr b. Abdullah'ı ve Said b. Amrû ile birlikte Bankiye üzerine yürüme kararı almıştır. Ancak çok akıllı ve direyetli olan Salûba, tereddüt etmeden el Velîd ile sulh arayışına girmiştir. Bunun sonucunda H. 13. yılında el Velîd ile Salûba arasında birçok sahabenin de katılımıyla bir anlaşma yapılmıştır⁶ (Kanan, 1997: 70). Bu anlaşma gereği Türkler Araplara 1000 Dirhem (*gümüş para*) cizye para vermeyi kabul etmişlerdir. Araplar da buna karşın Bankiye kentine yönelik saldırılarından vazgeçmişlerdir. (el Hâmevî, 1906: 51). Irak cephesinde bu gelişmeler olurken, Arap Yarım Adası'nda da Halife Ebû Bekir (r.a.) hazretleri hastalanarak gözlerini hayata yummuştur. Halife Ebû Bekir'in vefatı Arapların Suriye topraklarında Bizanslara karşı yürüttükleri Yermûk meydan muharebesine (معركة اليرموك) denk gelmiştir.

Halife Ebû Bekir'den boşalan hilafet makamına Hz. Ömer (r.a.) getirilmiştir. Dolayısıyla bir önceki dönemde başlatılan fetih hareketleri bu dönemde de sürülmüştür (Hazrî Beg, 1960: 166–197). Araplar Suriye topraklarındaki Bizans hâkimiyetine son vermeleriyle birlikte, Sâsânîlerin nüfuz alanı olan Irak topraklarına yönelmişlerdir. Böylece Irak topraklarında Sâsânî askerleriyle Araplar arasında ilk temas el Kâdisiyye meydan muharebesinde (معركة القادسية) gerçekleşmiştir (Çetinkaya, 2004: 35). 7. yüzyılda gerçekleşen bu meydan muharebesinde, Bankiye kentindeki Türkler ve bu Türklerin başındaki Salûba tarafız bir politika izlemiştir. Yani savaşan

⁶ (بسم الله الرحمن الرحيم) هذا كتاب من خالد بن وليد إلى صلوبا بن بصيهرى ومنزله بشاطئ الفرات انك آمن بأمان الله على حَقْن دَمِكَ في اعطاء الجزية عن نفسك وجزيتك واهل قرينتك بانقيا وسميا على ألف درهم جزية وقد قبلنا منك ورضي من معي من المسلمين بذلك فلك ذمة الله وذمة النبي محمد صلى الله عليه وسلم وذمة المسلمين على ذلك شهد هشام بن الوليد وجريير بن الله بن أبي عوف وسعيد بن عمر وكتب سنة 13 والسلام.

grupların yanında yer almamayı tercih etmişlerdir. (Amasyalı, 1922: 24). Bu savaş dışında Araplar M. 637'de Celûla'da ve M. 642'de Nihaven'de Sâsânî ordusunu mağlup ettikten sonra İran sahası Arapların önünde açılmıştır. Bu da Horasan'ın fethini kolaylaştırmıştır. (Hazrî Beg, 1960: 174-188) İşte bu tarihte Salûba ve idaresindeki Türkler İslam dinine müşerref olmuş ve ardından da fetih hareketlerine katılmışlardır. Ayrıca soydaşlarının da İslam dinine davet edilmesinde önemli görev üstlenmiştir. Hz. Ömer'in Sicistan fethine görevlendirdiği Hz. Muhammed'in (s.a.v.) sahabelerinden biri olan Asım b. Udey el Temimî'nin (عاصم بن عبيد التميمي) yanında yer alan Salûba, Zernec'in kuşatmasında ve fethinde Türkler adına barış girişimlerinde bulunmuştur. Dolayısıyla İslam dinine katkıları olan Salûba, dünyaya gelen ilk çocuğuna Cemil adını vermiştir. Böylece Ebû Cemil künyesiyle de anılmaya başlanmıştır. Muâvîye döneminde vefat eden Salûba, daha sonra torunlarından biri olan Yahya b. Mad b. Cemil b. Salûba Horasan Emirliği üzerine atanmıştır. (Amasyalı, 1922: 24). Kısacası Banikiye kenti Lansberger'in işaret ettiği coğrafi Proto-Euphrates "*Ana Fırat*" bölgesi ile hemen hemen örtüşmektedir.

Bütün bunlardan anlaşılıyor ki, Samarra kenti tarihi bir Türk kentidir. Adını da Arapların iddia ettiği gibi Surre Men Rae (سر من راه = gören hayran kalır) kelimesinden almamaktadır. Tam tersine Türk hakanı "Samur"dan almaktadır. Bunun dışında Samur'un dedesi İğraq'tır. Köprülü'nün söz ettiği Uğraq Türk boyu büyük ihtimalle buradan gelmektedir. (Köprülü, 1942: 3). Eski Çağda Kiş Hanedanı döneminde Samarra merkezli bölgeye "İğraqeli" denilmeye başlandıysa Orta Çağda Mezopotamya'nın güneyi kesimini İran'ından ayırt edebilmek için Mezopotamya'nın güneyine Irak-ı Arab (عراق العرب = Arap Irak) denilirken, İran'ın güney kesimlerine de Irak-ı Acem (عراق العجم = Acem Irak) denilmeye başlanmıştır.

Görüldüğü üzere, kelime ortasında yer alan "ğ" ünsüzü düşmektedir. Bunun yanında bir de kelime başında bir "ع" türemesi söz konusudur. kelimenin İraq = عراق şekline ilk olarak 5. ve 6. yüzyıllarda rastlanmaktadır. Bunun da Arap Yarım Adası'nda yaygın olan Câhilîye şiirinde de geçtiği tespit edilmiştir. el Bankiye ve onun civarında bulunan Badikli kentindeki aşiretler bulundukları kentler adıyla anılmışlardır. Bunların da Oğuz boyuna mensup Bayatlar olduğu saptanmıştır.

Kısacası bu da İslâmiyet öncesinde Türklerin Irak'ta var olduklarını bize kanıtlamaktadır. Ayrıca Türklerin Araplar'la ilk karşılaştıkları yer de burasıdır.

Muâviye'nin hilafete geçmesinden ve içeride istikrarı kısmen sağlamasından sonra, fetihler yeniden başlama fırsatı bulmuştur (Yıldız, 2011: 43). Emevî döneminde Horasan Valisi Ubeydullah b. Ziyâd, Basra ve Arap Yarım adasında güvenliği sağlamak üzere, Buhara'dan kalabalık bir Türk grubunu Basra'ya göndererek orada yerleşmelerini sağlamıştır. el Tabarî ve el Hamevî bölgeye yerleştirilen Türklerin sayısını 2000 olarak gösterirken, el Hemâdanî bu rakamı 4000'e çıkarmaktadır⁷ (Zâbıt, 1960: 35–36). Irak Valisi Haccâc b. Yûsuf el Takafî (حجاج بن يوسف الثقفي) 132/702 yılında Vasıt⁸ kentini inşa etmesiyle birlikte, bunların büyük bir kısmını yeni inşa ettiği Vasıt kentine yerleştirmiştir. Ayrıca zaman içerisinde Vasıt şehrindeki Türk gruplarına yenileri de eklenmiştir (Orcan, 1999: 27–28).

Emevîler ile başlayan Irak topraklarına Türk göçü Abbâsî döneminde de sürmüştür. II. Abbâsî halifesi Ebû Cafer el Mansûr ile Ebû Müslim arasında yaşanan nüfuz mücadelesi yüzünden, Ebû Müslim'i seven Abbâsî ordusundaki İranlı unsurları dengelemek üzere, orduda Türk illerinden getirilen askerlere daha fazla yer verme

⁷ يقول الهمداني: ان القائد عبيدالله بن زياد جند منهم من أتراك بخاي -الغز- أربعة آلاف مقاتل وكان كلهم من الشباب الأشداء وارسلهم إلى العراق واسكنهم البصرة وهناك أمدهم بالعطاء ومنحهم الأرزاق ووسع لهم في مجال العيش.

⁸ Bu şehir Kut adıyla da bilinmektedir.

politikasını izlenmiştir (Aizmlı, 2002: 164). Nitekim Bağdat'ın kuruluşu sırasında (H.145-149) şehrin batı kesimleri Harzem Türklerine tahsis edilmiştir. Bunların birçoğu daha önce Emevî döneminde Vasıt şehrine yerleştirilen Türkler olduğu kanısındayız. Bununla birlikte el Mansûr has koutanlarından olan Beleh b. Abdullah el Türkî adında bir semt kurdurmuştur. (Bayat, 1996: 705). Horasan Valisi Abdullah b. Tâhir, el Mansûr'un emri üzerine de, Türkistan'ın çeşitli yerlerinden her yıl Irak'a 2000 Oğuz Türkü'nü göndermiştir. (Yazıcı, 2002: 95). Bununla kalmayan el Mansûr, Selmân b. Râşîd'i Musul'a vali olarak atayınca, onunla beraber Musul şehrine 1000 Horasanlı Türk'ü göndermiştir. El Mansûr'un valiye, "*seninle 1000 şeytan gönderiyorum*" diye söylediği de rivayet edilmektedir (el Hüseyinî, 1958: 39). el Mansûr'dan sonra el Mutasım döneminde Türklerin Irak'taki varlığı artış göstermiştir. Bunun nedenlerin başında askerlik alanında Türklerin diğer kavimlerle mukayese edilmeyecek derecede meziyete sahip olmalarıdır. Bu dönemde Câhiz tarafından yazılan eser bunun kanıtıdır. (Sümer, 1977: 59) Halife Mutasım Türkleri ordu birlikleri arasına almak için büyük gayret sarfetmiş, böylece Soğd, Fergana, Uşrusane ve Şaş'tan gelen Türklerden büyük bir birlik oluşturulmuştur. Ancak Türklerin ordudaki sayılarının kısa zamanda çoğalması ve nüfuzlarının artması, onlara farklı muamele yapılması halk içinde bir huzursuzluk yaratmıştır (Karapınar, 2002: 352). Mutasım'ın ortalama 20.000 Türk okçusu vardı. Bunu H. 249/M. 863'te Ali b. el Cehem iki beyitlik şiirinde tespit etmektedir⁹ (el Hüseyinî, 1958: 40).

Bu arada Mutasım hem hilafetin hem de Türklerden oluşan askerî birliğinin uygun bir yere nakledilmesi için yer arayışına girmiştir. 835 tarihinde de Samarra

⁹ يقول الهمداني: ان القائد عبيدالله بن زياد جند منهم من أتراك بخاي -الغز- أربعة آلاف مقاتل وكان كلهم من الشباب الأشداء وارسلهم إلى العراق واسكنهم البصرة وهناك أمدهم بالعطاء ومنحهم الأرزاق ووسع لهم في مجال العيش.

bölgesi uygun görülmüştür (Karapınar, 2002: 352) Samarra kenti Türklerin eski bir yerleşim merkezidir. Bundan dolayı Türklere buraya yerleştirilmişlerdir. Böylece Samarra kenti, yarım asır boyunca (M. 836–884) hem Abbâsî hilafetinin merkezi hem de 170.000 Türk'e karargâh olarak seçilmiştir (Saatçi, 2003: 22).

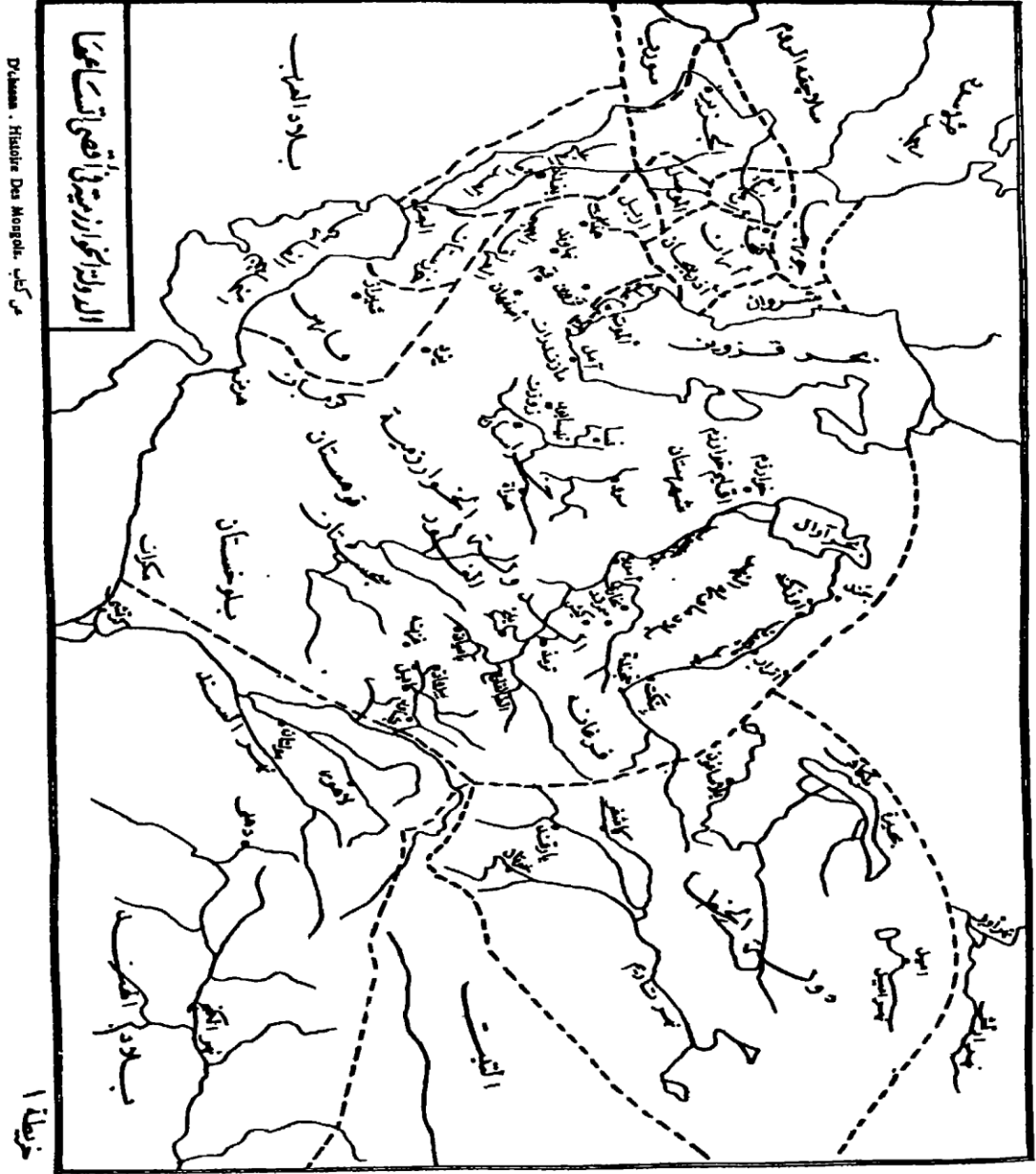
Abbâsî Devleti'nin zaafa uğramasıyla birlikte, Mısır Valisi Ahmed b. Tolun bunu fırsat bilerek (Yazıcı: 2002: 78). Mısır, Suriye, Musul ve Dakuka'yı da içine alan bir Türk Devleti kurmuştur (Haluk, 1999: 17). Bahsi geçen bölgeler 23 yıl boyunca Tolunoğullarının idarsinde kalmıştır. (Yazıcı: 2002: 90) Kurtarılması sonucunda da tekrar Abbâsî Devleti'nin idarsine girmiştir (Merçil, 1997: 8).

M. 908'de Halife Muktedir döneminde Buveyoğulların saltanata el koymalarıyla birlikte, (Saatçi, 2003: 24). Abbâsî Devleti çökme noktasına gelmiştir. (Zâbit, 1960: 51) Bu döneme kadar Irak'a giriş yapan Türkler, Irak'ın güney ve orta kesimlerine yerleşmişlerdir. Bunun yanı sıra kuzey kesimlerinde Samarra, Kerkük,¹⁰ Erbil ve Musul gibi kentlerde de Türkler bulunmaktaydı (Orcan, 1999: 52).

Güç ve kuvvet anlamına gelen *Türk* kelimesi ile Türk kavm adının aynı olduğu ilk defa olarak, A. von Le Coq 1912'de, Wilhelm Thomsen Armağanı'nda yayımladığı *“Ein manichäisches Buch-Fragment aus Chotscho”* adlı makalesinin 151. sayfasında ileri sürmüştür. A. von Le Coq'tan sonra meşhur bilgin W. Thomsen de iki Orhun Yazıtı yani Köl Tigin ve Bilge Kagan yazıtları ile Tonyukuk yazıtlarının tercümesini yaparken; *“Türk” isminin delalet ettiği kavim hakkında (Türkçesi Türk veya Türklük olup aslında her hâlde “kuvvet” anlamına gelen ve başlangıçta ihtimal bir kabilenin veya belki de hâkim bir neslin ismi olmak üzere) ilk*

¹⁰ Burada Kerkük yerine Dakuk kullanılsa daha isabetli olur. Çünkü bu dönemde, Kerkük'ün stratejik bir konumda olmasına rağmen Dakuk'a bağlıydı.

defa olarak VI. yüzyılın ortalarında haberdar olmaktadır” demektedir. (Orkun, 2004: 29–30)VI. Yüzyılda, Moğolistan’da Türk adını taşıyan ikinci bir devlet kurulmuştur. (Ercilasun, 2009: 79). Bu devlete Köktürk Devleti adı verilmiştir (Gömeç, 2009: 25).

Harita 4: Harzemşahlar Döneminde Irak Türkmenleri

Genel Türk tarihine bakıldığında, Köktürk adını taşıyan bir gruba rastlanmamaktadır. Bundan anlaşılıyor ki, Köktürk kelimesi bir siyasi adlandırmadır.

Dolayısıyla bu kelime hakkında W. Thomsen; "*Geniş hudutlar içinde kısa süren, fakat Türk İmparatorluğu'nun tam birlik oluşturduğu parlak bir devrinde, dünyanın dört yanından çeşitli kavimlerini veya kabilelerini topluca bir kelime ile ifade etmek üzere kullanılmıştır.*" şeklinde bir yorum getirmektedir. (Kafesoğlu, 1958: 131).

Dolayısıyla IX. yüzyıldan itibaren Türk kelimesi her hangi bir topluğun veya elin adı olmayıp Türkçe konuşan birçok topluluk veya ellerin umumi adı anlamında kullanılmıştır. Yani IX. yüzyıldan itibaren, sadece Türk adını taşıyan bir topluluk veya el yoktur. Türkçe konuşan her topluluğun Oğuz (*Türkmen*), Karluk, Uygur, Kırgız, Kıpçak gibi özel el adları olup Türk kelimesi de bütün bunlar için olan bir çatı kelimesidir. (Sümer, 1977: XV). Dolayısıyla konumuzla bağlantılı olarak, Türklerin en yoğun şekilde Irak'a yönelip değişik yerlerini yurt edinmiş olmaları Selçuklu döneminin değişik aşamalarında olmuştur. İşte biz bu dönemin diğer dönemlerden farklı olduğu kanısındayız. Çünkü bu dönemde Türkmenler Irak'ın Güney ve orta kesimlerinden ziyade kuzey bölgelerine yerleştirileri görülmektedir. Gazneli Sultan Mahmut ile giriştikleri mücadelerde tutuklanıp hapsedilen *Arslan b. Selçuk'a* bağlı Oğuzlar, Horasan yöresinden uzaklaştırılarak batıya yani İran, el Cezire bugünkü Irak'ın kuzey kesimleri ve Diyarbakır'a sürülmüşlerdir. Musul bölgesindeki Oğuzlar Boğa, Köktaş, Mansûr ve Dana beylerinin idarsinde idiler. Tuğrul Bey, Rey ve Kazvin'i ele geçirdikten sonra, Musul bölgesinde varlığını sürdüren Oğuz beylerinden kendine tabi olmalarını istemiş ve ileri sürdüğü gerekçesinde de kendilerin bir zamanlar *Arslan b. Selçuk'un* "*köleleri*" ve "*tebaası*" olduğunu göstermiştir. Ancak Oğuz beyleri Tuğrul beyin talebine olumsuz yaklaşmışlardır. Dolayısıyla bu beylerden biri olan Köktaş, M. 1043 yılında Musul'u ele geçirmiştir. Fakat Musul halkının ayaklanması üzerine, bölgeyi terk etmek

zorunda kalan Köktaş, kısa bir süre sonra dönerek Musul kentini ele geçirmeyi başarmıştır. Dolayısıyla bölgenin Köktaş tarafından ele geçirilmesi hem Bağdat'ta hem de diğer kentlerde paniğe neden olmuştur. Büveyoğulların'dan Celal el Devle, Tuğrul Bey'e bir mektup yazarak, Türkmenlerin Musul'dan uzaklaştırılmasını istemiştir. Fakat Tuğrul Bey, Celal el Devle'ye yanıtında, "*onların itaatında olmadıklarını*" yazmıştır (Agacanov, 2006: 112-113). Tuğrul Beyin 15 Aralık 1055'te Bağdat'a girmesiyle birlikte, Beyhoğullarının nüfuzuna son vermiştir. Halife Kâ'im Biemrillah'ın isteği üzerinde Cuma hutbesi Tuğrul Bey'in adına okunmuştur. Böylece halife, dünyevî saltanatını bırakıp, sadece ruhânî sıfatı olduğunu, liderliği Türk hakanı Tuğrul Bey'e bıraktığını hukuken de kabullendiğini açıkça göstermiştir (Saatçi, 2003: 31). Dolayısıyla Selçuklu Devleti'nin bölgeye hâkim olmasıyla birlikte, Irak topraklarında huzur ve asayiş sağlanmıştır. Türkmenler büyük gruplar haline bölgeye göç ederek yerleşmişlerdir (Merçil, 1997: 50-51, 96).

Selçuklu döneminde merkezi yönetim zaman zaman zayıflamış ve bu sıralarda Irak'ın Kuzey bölgelerinde küçük Türkmen beylikleri de kurulmuştur (Sümer, 1977: 771-762). Musul Atabeyliği (Bezer, 2002: 803), Erbil Atabeyliği (Sallâbî, 2006: 79-80), Türkmen Kıpçak (Kıpçak) Beyliği (Zâbıt, 1960: 74). ve İvaiyye Beyliği (Zâbıt, 1960: 80) kurulan beyliklere örnek gösterilebilir. Türkmenler bu dönemde kurulan beylikler idaresinde varlıklarını sürdürmüşlerdir. Harzemşahlar döneminde de Türkmenler bu toprakları vatan edinmişlerdir. Moğollar'ın Harzemşah bölgesine zarar vermesi üzerine, Celaladdin Harzemşah'ın ağabeyi olan Uzluğşah, bölgeyi adamlar ile birlikte terk ederek, bugünkü Irak'ın kuzeyi ve Pırşah bölgelerine yerleşmişlerdir. Bu bölgeyle ilgili dikkat çeken başka bir olayda, Celâleddin Harzemşah Hindistan'dan döndükten sonra bölgeyi Kardeşi Gıyaseddin almasıyla

birlikte, en çok önem verdiği yerlerden birisi de bugün yaşadığımız Türkmeneli'dir. 1253 yılında Bağdat'ın zaptından ve hilafetin ortadan kaldırılmasından az sonra bütün Irak toprakları Moğolların eline geçmiştir. (Sümer, 1977: 762) Kazan Han'ın (1294-1303) İlhanlı Devleti'nin tahtına oturmasıyla birlikte, İslam dini devletin resmî dini haline getirilmiştir. Aynı zamanda devlet İslami kurallar doğrultusunda şekillendirilmiştir. Başka bir önemli olay da, İlhanlıların Moğolistam'dan bağımsızlıklarını ilan etmeleridir. (Muhammed, 2001, 33). Bu gelişme İlhanlı yöneticilerini fazlasıyla elini rahatlatmış ve bu bağlamda daha cesur adımlar atmasına neden olmuştur. Nitekim Ebû Said Bahadır Han 1317–1335 yılları arasında İlhanlı Devleti'nin başına geçmesiyle birlikte Hanefî mezhebini devletin resmî mezhebi olarak kabul etmiştir. Memlûkler Şafîi mezhebine mensup olmalarına rağmen, Ebû Said'in bu politikası her iki devletin hem siyasi hem de mezhep açısından birbirine yakınlaştırmıştır.(Muhammed, 2001: 87-97). Bu gelişme Irak topraklarına nispeten istikrarı getirmiştir. Ancak Ebû Said'in ölümü üzerine, Irak topraklarındaki Türkmenler, çobanlı, Celayirli, Sutaylı ve Sulduz gibi Moğol oymaklarının idaresinde kalmışlardır. Söz konusu siyasi teşekküllere dayanan askerî güç önemli ölçüde Moğol ve onlarla birlikte bölgeye gelen Uygur, Akkoyunlu ve Karakoyunlu gibi Türkmenlere dayanmaktaydı (Gül, 2010 :194 -197). Ünlü tarihçi Reşîdeddîn de, Moğol ordusu içersinde “*teme çerisi*”nden yani aile ve ağırlığı ile yola çıkan askerlerden bahsetmektedir (Yuvalı, 1987: 44). Bu da Bağdat'tan Erzurum'a dek, geniş bir coğrafi yelpazenin etnik ağırlığı ister istemez Moğollardan daha çok Türklerin lehine çevirilmiştir. Bu siyasi tablonun yanı sıra Türk sosyal – *kültürel* yapısının da kuvvetlendirilmesine neden olmuştur (Gül, 2010: 206).

Harita 5: İlhanlı Döneminde Irak Türkmenleri

Celayirliler döneminde Bağdat'ın Kuzeyinden Musul'a dek varlığını Celayir oymağıyla birlikte sürdüren Oryatlar, Timur döneminde "Oryateli" veya "Oryat Bölgesi" adını taşıyan bir idarî ünite kurmuşlardır. (Gül, 2010: 185-186). Türkmenler de bu idarî yapının bir parçası olmuşlardır. XIV. Yüzyılın ortalarında Irak toprakları Karakoyunluların eline geçmiştir. XIV. asrın ortalarında Erzurum–Erciş–Musul

dolaylarında Bayram Hoca önderliğinde bağımsız bir Karakoyunlu birliği oluşturulmuştur. Bu arada Karakoyunluların, kışlak yurtları Musul–Kerkük bölgesiydi. Bayram Hoca yaz mevsimi gelince Karakoyunlu oymakları ile kuzeye çıkarak, Van gölü civarındaki Aladağ'da ve Erzurum bölgesinde yayılarak, kışın da Musul-Kerkük bölgesinde geçirirlerdi (Sümer, 1999: 763). Karakoyunlulardan sonra 1470 yılında Irak toprakları Akkoyunluların idaresine geçmiştir. Akkoyunlu hâkimiyeti 38 yıl sürmüştür. Dolayısıyla bu iki dönemde Irak toprakları tam bir Türkmeneli yurduna dönmüştür. devletin güçlü lideri olan uzun Hasan ölmesi birlikte, altı oğlu saltanat mücadelesine geçmişlerdir. Bunun üzerine devlet ikiye bölünmüştür. Bunu fırsat bilen Şah İsmail, Akkoyunlu ve Karakoyunlu Türkmenlerini dinî propoganda ile birleştirmiş, Tebriz'de Safevî Devleti'ni ilan etmiştir (Yetkin, 2002: 289). Böylece Irak toprakları Şah'ın idarsine girmiştir. Gerek Akkoyunlu ve gerek Safevî devirlerinde Irak Türkmenleri her hangi bir sarsıntı geçirmemiş, tam tersine yeni gelen Türkmenler ile daha da artmıştır. 1534 yılında bölge Kanuni Sultan Süleyman tarafında Osmanlı idarsine geçmiştir (Sümer, 1977: 762) Aslında Osmanlı Devleti ile Safevî Devleti arasında toprağa dayalı mezhep çekişmesi Irak Türkmenlerinde demografik açıdan bir sarsıntıya neden olmuştur. Türklük aleyhine gelişen bu süreci iki nedene bağlaya biliriz: Bunlardan ilki, Anadolu topraklarında olduğu gibi Osmanlı Devleti Doğu Anadolu bölgesine hâkim olduktan sonra buradan birçok Türkmen boy ve oymağı İran'a sığınmak zorunda kalmışlardır (Özdemir, 2013: 141-142). İşte Kerkük ve yöresi bu göç dalgasından nasibini almıştır. Nitekim Osmanlı dönemine ait 1548 tarihli Tahrir Defteri'ne bakmak yeterlidir. İkinci neden ise; Osmanlı Devleti'nin Kanuni döneminde iskân politikaları daha etkili şekilde uygulanmıştır. Osmanlıların bu politikaları

doğrultusunda Kürt aşiretleri Batum'dan Bağdat'a kadar Safevîlere karşı bir tampon oluşturacak şekilde yerleştirilmiştir. Kanuni bölgedeki bu sosyal değişimi şu cümle ile annesine anlatıyordu: "*Onları (Kürt aşiretlerini) Gürcistan'dan Bağdat'a kadar sahra tahkimatleri gibi tek sıra haline dizdim. Düşman onları atlayarak İslam devletine sızamaz*"(Özdemir, 2013: 94). Bunun yanı sıra bölgedeki Sünni Türkmenleri de Anadolu bölgesine getirilmesi söz konsudur. Irak toprakları sürekli iki devlet arasında el değiştirmiştir. 1638 tarihinde Sultan IV. Murad Irak seferi sonrasında, Şah Abbas'ı mağlup ederek bölgeyi tekrar Osmanlı Devleti idaresine ilhak edebilmiştir. 1939 yılında iki devlet arasında imzalanan Kasr-ı Şirin Anlaşması'yle birlikte, Osmanlı – İran sınırları tespit edilmiştir (Musul – Kerkük ile İlgili Arşiv Belgeleri, 1993: 27). Anlaşma bütün özellikleriyle dikate alındığında, Irak'taki Şii Türkmenlere derin bir nefes aldırılmıştır. Çünkü her iki Türk devleti mezhep çekişmelerini ikinci plana atmışlardır. Bu bilgiler saha çalışması sırasında şahsi gözlemlerimize dayanarak Şii Türkmenler tarafından teyit edilmiştir.

Kısacası Osmanlı döneminde Irak Türkmenleri İmparatorluğun ağır yükünü sırtlarında taşıyan kardeşleri Türkiye Türklerine her bakımdan yardımcı olmuşlardır (Sümer, 1977: 763). Bu durum bölgenin İngilizler tarafından işgaline dek sürmüştür.

1.1.1.2. Yeni Çağda Irak Türkmenleri

1.1.1.2.1. Irak Türkmenlerinin Coğrafi Yapısı

Birçok tarihçi Türkmenlerin Irak'a girişini Emevî dönemiyle başlatmaktadır. Ancak Türkmenlerin bölgedeki varlığının daha eskilere dayandığı saptanmıştır. Yani Türkmenlerin Irak topraklarına göçü Araplarınki kadar eskiye dayanmaktadır. Nitekim bu gerçek bütün çıplaklığıyla bir önceki bölümde tespit edilmiştir.

Türkmenlerin Irak topraklarında yerleştikleri bölgelere gelince, Irak'ın kuzey batısından güney doğuya doğru uzun ve Araplar ile Kürtler arasında bulunan bölgelerde yaşamaktadırlar. Musul şehrinin batısında bulunan Telâfer ilçesi ve civarındaki köylerden başlayarak Musul ve etrafındaki köyler, Erbil, Altunköprü, Kerkük, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Emirli ve etrafındaki köyler, Karatepe ve etrafındaki köyler, Kifrî, Hanekin, Mendeli, Kazaniye ve günybatıda Bedre'de sona ermektedir. Dolayısıyla bölge günümüzde Türkmeneli adıyla bilinmektedir. Bölge dışında Türkmenler Bakuba'ya bağlı Halis ve Bağdat şehirlerinde de varlıklarını sürdürmektedirler. Bundan anlaşıldığı üzere, Türkmenler bahsi geçen bölgelere tarihi bir süreç içerisinde yerleşmişlerdir. Ayrıca bu toprakları kendilerine vatan edinmişlerdir. Bir önceki bölümde anlattığımız üzere, Emevî Valisi Türkmenleri el Basra şehrine yerleştirirken, Irak Valisi el Hacac onlar için Vâsıt kenti inşa etmiştir. Nitekim günümüzde Basra'da Türkmen asimile olurken, Vâsıt şehrinde hala varlığını sürdürmektedir. Abbasi dönemine gelindiğinde, Vâsıt'taki Türkmenlerin büyük bir çoğunluğu Bağdat'a göçe zorlanmışlardır. Bunlar Abbasi devletinin askeri politikaları doğrultusunda getirtilen Türkmenlerle adeta Bağdat bir Oğuz ve Türkmen şehri haline gelmiştir. Oğuzlar ile Araplar arasındaki gerilimin tırmanmasını engellemeye çalışan Abbasi Halifesi el Mutasım Oğuz ve diğer Türk gruplarını el Semarra şehrine yerleştirmelerini sağlamıştır. Dolayısıyla günümüzde Bağdat'taki Türkmenler bunların torunları değildir. Sonradan 1958 Katliamı sonrasında el Azamiye'ye yerleşen Türkmenlerdir. Bunlara Kifrî ve Diyale'nin diğer bölgelerinden göçe zorlanan Türkmenler de eklenmiştir. Bunlar el Şaib Semti'nde oturmayı tercih etmişlerdir. Dolayısıyla Abbasi ve önceki dönemde Irak'ın Kuzeyinde Türkmenlerin var olduğu bilinmektedir. Ancak XI. yüzyılın ikinci

yarısında Selçuklu İmparatorluğu'nun tarih sahnesinde yerini almasıyla birlikte tablo değişmiştir. Musul'dan Berdre'ye kadar bölgede Oğuzlaşma sürecine hız verilmiştir. Nitekim 1272 yılında İtalyan Marco Polo tarafından Türkomania (*Türkmeneli*) olarak adlandırılmıştır (Türköz, 1985: 8). Ardından bölge Moğol – Türk idarsi altına girmiştir. Sözü edilen dönemde, bölge hem siyasi hem de sosyal açılardan değişime uğramışsa da, Oğuzlar bir sonraki dönemde kendilerini toplamışlardır. Bu nedenle de bölgede yaşayan Oğuzlara Türkmen adı verilmiştir (Sümer, 1977: 758,761). Çünkü Karakoyunlu ve Akkoyunlu devletleri bölge üzerindeki hâkimiyetlerini Türkmen kimliği üzerinden sağlamışlardır. XVI. yüzyıla kadar devam eden göçler ile Musul'dan Bedre'ye kadar geniş bir coğrafya Türkmeneli hâline gelmiştir. Ancak toprağa dayalı *Osmanlı – Sefevî* devletleri arasında süre gelen mezhep kavgası yüzünden Türkmenlerin demografik yapısında bir dalgalanma yaşanmıştır. Açıkça görülüyor ki, bu dalgalanma Türkmenlerin bölgedeki varlığına yansımamıştır. Bunu da yabancı gezginlerden anlamaktayız. William Guthrie adlı bir İngiliz coğrafyacısı tarafından 1785'te çizilen haritada Irak'ın Kuzeyine Türkmaniyye adı verilmiş (Guthrie, 1937: 2; Ortaylı, 2006: 85; Nakip, 2007: 174). Türkmenler bütün sıkıntılara karşın hâlâ Guthrie'nin bahis ettiği bölgenin çekirdiğini oluşturmaktadırlar.

1.1.1.2.2. Irak Türkmenlerinin Nüfusu ve Dağılımı

Irak'ta Türkmen nüfusunun sayısı tam olarak bilinmemekte, çeşitli çalışmalarda tahmine dayalı olarak farklı sayılar ileri sürülmektedir. Irak'taki Türkmen nüfusu ile ilgili bazı değerlendirme örnekleri şöyledir. 1921 yılında İngilizler tarafından kurdurulan ve Mekke'den getirilen Kral'ın Irak'ı daha tanımadığı dönemde, Musul Meselesi çözülmeden yapıldığı iddia edilen bir sayımın

sonucu Türk tezine karşı Cemiyet-i Akvam'a sunulmuştur. Bu bağlamda Cemiyet-i Akvam'a Türkler tarafından sunulan tezde Musul'un nüfus dağılımı şöyledir:

Kürtler	494.000
Araplar	166.941
Türkler	38. 652
Diğer	99.490
Toplam	799.083

İngilizler bölgeyi işgal ettikten sonra, askerleri aracılığıyla altı ay gibi kısa bir süre içerisinde bölgenin zenginliklerine sahip olmak üzere yaptırdıklarını iddia ettikleri sayımda Irak Türkmenlerini azınlık şeklinde göstermeye gayret etmişlerdir.

Kürtler	424.700
Araplar	185.763
Türkler	65. 895
Diğer	109.090
Toplam	676.378

Yukarıdaki sayılarda da görüldüğü üzere, Musul Vilayeti Türkmenlerinin yoğun olarak yaşadığı bir bölge olmamasına rağmen İngiliz komiserliği tarafından Hristiyan ve Kürt nüfus özellikle fazla gösterilmiştir. Lozan ve daha sonra Cemiyet-i Akvam'a verilen Türk heyetinin raporunda ise Musul Vilayeti'nde Sincar Dağı'ndan Himrin Dağı'na kadar olan bölgede yaşayan nüfusun dağılımı aşağıdaki gibi gösterilmiştir (Aydın, 2002: 620):

Kürtler.....	267.800

Araplar	43.210
Türkler	146. 960
Yahudiler	11.000
Yezidiler	38.000
Göçebeler	170.000
Toplam	673.000

Yıllar	%9,15		%12		%13	
	Irak'ın Nüfusu	Türkmenlerin Nüfusu	Irak'ın Nüfusu	Türkmenlerin Nüfusu	Irak'ın Nüfusu	Türkmenlerin Nüfusu
1957	6206017	567850	6206017	744722	6206017	806782
1977	10944589	1001429	10944589	1313350	10944589	1422796
1987	16335198	1494670	16335198	1960223	16335198	2123575
1997	21725805	1987911	21725805	2607096	21725805	2824354
2000	24501730	2241908	24501730	2940207	24501730	3185224

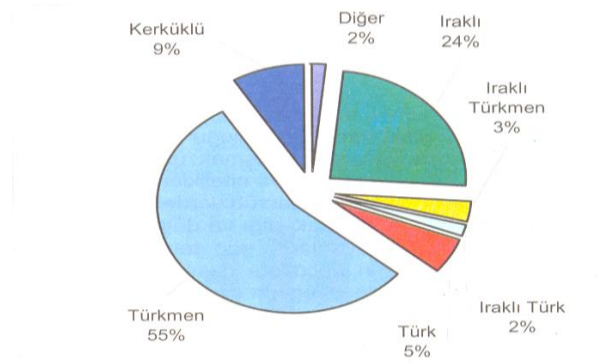
Tablo 1: 1957 – 2000 Tarihleri Arasında Irak Türkmenlerinin Nüfusu (**Kaynak:** Irak Türkmen Cephesi Araştırma ve Planlama Dairesi)

Raporlarda verilen rakamlar sadece Musul Vilayetiyle sınırlıdır. Ancak bu dönemde Irak'ın diğer vilayetlerinde de Türkmenlerin olduğu bilinmektedir. 1957 yılı istatistiğine göz attığımızda ve 1959 yılının istatistik dosyalarında Irak'ın toplam nüfusu 6.206.017, Türkmenlerin nüfusu ise 567.000 kişidir. Türkmenlerin genel nüfus içindeki oranı %9.15 olarak belirtilmiştir. Bu rakamları inandırıcı bulmayan Prof. Dr. Suphi Saatçi 1990 yılında Irak'ın 17.742.000 kişi olan toplam nüfusa göre Türkmenlerin oranının %12 olduğunu belirtmiştir. Bu orana göre Türkmenlerin nüfusu 2.129.040 kişi olmalıdır. Ancak yapılan çalışmalar Türkmenlerin nüfusu bu

rakamın üzerinde olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla Irak'ın genelinden Türkmenlerin nüfusunu çıkartmak için, en az %13 oranına dayanılması gerekmektedir. Aşağıdaki tabloda 1957–2000 yılları arasında Irak ve Türkmenlerinin nüfusu ve genel nüfusa göre oranları verilmiştir. Bu verilere göre Irak'ta Türkmenlerin nüfusu her zaman 2 milyondan çok olmuştur. Korkutma, göç ettirme, ilaveten millî istatistik belgelerin değiştirilmesinden vb. bir tarafa bırakılırsa, Irak'ta doğal nüfus artışı her yıl %3.5-4 civarındadır (Irak Türkmenleri, 2003: 6-7)

1.1.1.2.3. Irak Türkmenlerinin Etnik Yapısı

Irak topraklarına geçmişten günümüze kadar, birçok Türkmen boyu yerleşmiştir. Türkmen Global Strateji Estitüsü (TGSE) tarafından yapılan bir ankette Türkmenlere kendilerini nasıl tanımladıkları sorulmuştur. Cevap verenlerin %55'i kendilerini "*Türkmen*" olarak tanımlarken, %10'luk bir kesim "Irak Türkmeni", "Irak Türkü" veya "*Türk*" cevaplarını tercih etmiştir. Tamamı Kerkük'ten olan %8'lik bir kesim ise "*Kerkük'lü*" yanıtını vermiş, Türkmenlerin sadece %24'ü kendini "*Iraklı*" olarak tanımlamıştır (Sirkeci, 2005: 23).

Şema 1: Irak Türklerinin kendini tanımlama biçimi

Bilim literatüründe olduğu gibi, Irak sınırları içerisinde yaşayan Türkmenler de, kendilerini "*Türkmen*" olarak tanımlamaktadırlar. Dolayısıyla Türkmenlerin

kimliği her toplumda olduğu gibi, tarihsel bir süreç içerisinde gelişmiş ve yerleşmiştir. Türkmen kimliğinin oluşmasında rol oynayan en önemli faktörlerden birisi, Irak topraklarına yerleşen Türk boylarının bir çoğunun Oğuz grubundan olmasıdır. Bu nedenle ilk başta Irak'a yerleşen Türkmenlere Etrâk el Ğuz (أتراك الغُز = *Oğuz Türkleri*) denilmiştir (Yıldız, 2011: 44,126). Bu adlandırma Emevî dönemine rast gelmektedir. Abbâsî döneminde de Oğuzlar ve diğer Türk unsurları devletin Hassa Ordusu'nda çekirdek unsurlar olarak görevlendirilmişlerdir. Halife el Mutasım tarihî Türk şehri el Sâmerri'yi da Abbâsî devletinin yeni başkenti seçmiştir. XI. Yüzyılın ilk yarısına kadar bölgede yaşayan Türkmenler için Etrâk el Ğuz (أتراك الغُز = *Oğuz Türkleri*) (Yıldız, 2011: 44,126) ve Etrâk (أتراك = *Türkler*) adları kullanılmıştır. Bunun yanı sıra Abbâsî Devleti'ne hizmet eden Hassa Ordusu'na da Etraku Bağdad (أتراك بغداد = *Bağdat Türkleri*) denilmiştir (Sümer, 1977: 758).

El Taberî de muhâfız birliği için Gılmân el Etrâk (غلمان الأتراك = *Türk kökeleri*) tabirini kullanırken, el Yakubî de Memlûk tabirini tercih etmiştir (Yıldız, 2011: 124). Dolayısıyla Arap sözlüklerinde Memlûk'un karşılığı "*tasarruf edilen, sahip olunan, hizmetçi, hizmetli, beyaz köle*"; Gılmânın karşılığı ise "*delikanlı ve genç*" şeklinde kullanılmaktadır. Nitekim Kuran el Kerim'de de kelime aynı anlamda geçmektedir.¹¹ Bundan da anlaşılıyor ki, Türkler için kullanılan Gılmân el Etrâk kelimesi Türk köleleri değil de, Türk delikanlıları anlamında kullanılmıştır.

Oğuzlar'dan Müslümanlığı kabul eden zümrelere, onları gayrimüslim kardeşlerinden ayırtetmek için Mâveraünnehr (ما وراء النهر) Müslümanlarınca Türkmen adı verilmiştir. Orta Asya'da ilk defa Müslümanlığı kabul eden Türk kavmi Balasagun ile Mirki arasında yaşayan Türkmenler olduğu için Türkmen adı,

¹¹ قال الله تعالى في وصف نعيم أهل الجنة وخدمهم : وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ غِلْمَانٌ لَهُمْ وَكَانَتْهُمْ لَوْلُؤُ مَكْنُون (الطور : 24)

Mâveraünnehr Müslümanları arasında "*Müslüman Türk*" şeklinde hususi bir manâd kullanılmaya başlandı. Böylece Oğuzlar'dan Müslüman olan zümrelere Türkmen denildi. Türkmen adınının Oğuzlar'dan Müslüman olanlara verildiği hususu Birunî sözlerinin de gösterdiği gibi her türlü şüpheden uzaktır. Gerdîdî ve Beyhakî gibi Gazneli tarihçileri Oğuzları Müslüman Türk anlamında olarak Türkmen adı ile zikretmişlerdir. Buna karşın yakın doğu müellifleri onlardan el Guz yani Oğuz adıyla söz ediyorlar. Çünkü Oğuzlar kendilerine Türkmen demiyorlardı. Onlar Müslümanlar tarafından kendilerine verilen bu adı uzun bir zaman benimsemediler. XIII. Yüzyıl başlarından itibaren artık her yerde Türkmen kelimesi Oğuz'un yerini aldı (Sümer, 1999: 79). Kelime Karakoyunlu ve Akkoyunlu dönemlerinde devletin resmî adına eklenmiştir. Her iki devlet de Arap kaynaklarında Türkmen Karakoyunlu Devleti (دولة الخروف الأسود التركمانية) ve Türkmen Akkyounlu Devleti (دولة الخروف الأبيض) şeklinde geçmektedir. Bu tarihten itibaren de etniğe dayalı Türkmen kelimesi genel Türklük şemsiyesi altında Irak'taki Türkmenlerin ortak kimliği haline gelmiştir. Her şeye rağmen Irak coğrafyasında yaşayan Türkmenler hiçbir zaman "*Türk*" olduklarını inkar etmemişlerdir. Aynı zamanda kendilerini Türk ırkının bir etniği olarak görmüşlerdir. Ancak son zamanlarda, "*Türkmen*" kelimesinin, 1959'dan sonra, Irak'ta yaşayan Türkleri Türkiye'deki Türklerden ayırmak için kullanıldığını ifade eden tezler temelsizdir. Çünkü buna benzer tezler Lozan Görüşmeleri sırasında da gündem gelmiştir. Lozan Barış Konferansı sırasında İngiliz heyeti tarafından Irak'taki Türkler "*Türkmen*" olarak tanımlanmış, o zaman Türk heyeti başkanı olan İsmet Paşa da "*Türkmen*" ve "*Türk*"ün eşanlamlı olduğunu, hatta bu anlamda Türkiye Türklerinin de "*Türkmen*" olduklarını söyleyerek sonuçta bunun bir politik manevra ve malzeme konusu yapılmayacağını ileri sürmüştür (Hürriyet, 2 Ağustos 1991).

Zira günümüzde Türkmen kelimesi "Aslî Türk" veya "Öz-Türk" anlamına geldiği şeklinde de yorumlanır. Birinci görüş Vámbéry tarafından kabul edilirken, ikinci görüş Kafesoğlu tarafından kabul edilmektedir. (Kafesoğlu, 1982: 122–123)

1.1.1.2.4. Irak Türkmenlerinin Dinî Yapısı: Din, Mezhep, Tarikat

Irak halkının büyük çoğunluğu gibi Irak Türkmenleri de Müslümandır. Irak'ta devletin resmi dini İslam'dır ve yasmada temel bir kaynaktır (Müfti, 2005: 6).

Bu açıdan bakıldığında Türkmenler %99'a yakın bir oranla Müslüman olup, geriye kalan az bir oranla da Hristiyan dinine mensuptur. Ayrıca Sünni ve Şii olarak her iki mezhebi de benimsemektedirler. Sünni Türkmenlerin oranı %60, Şii Türkmenlerin oranı ise %40 civarında gösterilmektedir (el Zaman, 26 Ocak 2009).

Ancak şahsi gözlemlerime dayanarak bu tablonun gerçeği yansıtmadığını söyleyebilirim. Çünkü Irak'ta Şii Türkmenlerin sayısı Sünni Türkmenlerden fazladır. Nitekim sahası çalışması sırasında elde ettiğim veriler bunu desteklemektedir.

Irak'ta Türkmenler arasında dinî tarikatlar da yaygındır. Sünni Türkmenler Nakşibendî Tarikatı başta olmak üzere, Kadirî, Rûfaî ve Mevlevî Tarikatı'na da mensuptular (Marufoğlu, 1998: 57–59).

Yukarıda sözü edilen tarikatlar dışında Sünni Türkmenler arasında Kaznazanî Tarikatı'na mensup olanların sayısında da bir artış gözlemlenmektedir.

Şiilik dışında Türkmenlerin bir de mensup oldukları tarikatlar da vardır. Bu tarikatların başında Bektaşilik gelmektedir (Dakuklu, 2004:64-65).

1.1.1.2.5. Irak Türkmenlerinin Aşiret Yapısı

Oğuzların kendi aralarında bir dallanmaya uğramasıyla 24 Oğuz boyu daha küçük kollara ayrılmıştır. Bu 24 boy, Üç-ok ve Boz-ok adları verilen iki ana kolda toplanmıştır. Bu tanımlar özellikle Oğuzlar hakkında yapılan araştırmalarda, Uyгур harfleriyle yazılmış Oğuznâme parçası ile İslam devrinde meydana getirilmiş Oğuznâme'lere dayandırılmaktadır. Dolayısıyla burada önemli olan hususlardan biri Boz-ok'ların, Üç-ok'lardan mevki bakımından üstün ve tahta vâris olmaları, orduda sağ kolu teşkil etmeleridir. İkinci önemli husus ise, Oğuz sosyal, idarî ve askerî düzeninin ikili teşkilatı esasına dayanmasıdır. Gerçekten de Hunlardan itibaren Türk sosyal yapısındaki bu ikili düzen, değişik şekillerde ve değişik ifadelerde bütün Türk devletlerinde ve toplumlarında görülmektedir (Erslan, 1988: 5-6).

Şema 2: Oğuzların boy yapısı

Bazı tarihçilere göre Irak Türkmenlerinin soyu "Bayat" boyuna mensup Boz-Ok koluna dayanmaktadır (Sümer, 1977: 761-764). Bayatlar askerliğin gerektirdiği başlıca maddî ve mânevî vasıfları kendi üzerlerinde toplamışlardır. Bu nedenle de Irak topraklarına hâkim olan imparatorlukların vazgeçilmez unsurları

hâline gelmişlerdir. Sâsânîler döneminde devletin batı sınırlarını Bizanlardan korumakla mükellef olan Bayatlar, bölgenin Araplar tarafından fethedilmesiyle birlikte, Bayatlar İslam dinini kabul ederek fetih hareketlerine katılmışlardır (el Hâmevî, 1906: 50-51). Emevîler döneminde Bayatların yerini Kayılar almışlardır. Emevî Halifesi Muâviye'nin Horasan Valisi Ubeydullah b. Ziyâd'ın M. 672–973 yılında, Buhara Kraliçesi Kabaç Hatun'la yaptığı savaşı kazanmasından sonra Buhara Türklerinden 2000 Oğuz Basra merkezine yerleştirilmiş (Bayat, 2000: 295) ve onların iskân edildiği mahalleye de "*Buharahlılar Caddesi*" adı verilmiştir. Kabaç Hatun'un "*Kayih*" veya "*Kayıg*" boyuna mensup olduğu kaydedilmektedir (Yıldız, 2011: 44,126). Emevî döneminde olduğu gibi Abbasî döneminde de Türkmenler imparatorluğun mihenk taşını oluşturmuşlardır. Abbasîlerin ilk dönemlerinde Türkmenler için Etrâk el Ğuz (أتراك الغز = *Oğuz Türkleri*) (Yıldız, 2011: 44,126) ve Etrâk (أتراك = *Türkler*) adlarının yanı sıra Etraku Bağdad (أتراك بغداد = *Bağdat Türkleri*) adı kullanılmıştır (Sümer, 1977: 758). Bu da Oğuz boylarının tespiti önüne set çekmiştir. Ancak XI. yüzyılın ikinci yarısında Selçuklu İmparatorluğu'nun tarih sahnesinde yerini almasıyla birlikte tablo değişmiştir (Sümer, 1977: 761).

Çünkü bu tarihten sonra bölgeye yerleşen Oğuz boylarını tespit etmek mümkün olmuştur. XI.–XIV. yüzyıla kadar devam eden sürekli göçler ile Musul'dan Bedre'ye kadar geniş bir coğrafya Oğuzeli (*Türkmeneli*) hâline gelmiştir. Nitekim günümüzde de Türkmenler bölgenin çekirdeğini oluşturmaktadırlar.

Dolayısıyla bölgenin Oğuzlaştırılmasında önemli rol oynayan boyları şöyle sıralayabiliriz: *Afşar, Bayat, Kayı, Kınık, Döger, Bayındır, Begdeli, Eymür, Yazır, Yıva, Salur, Çepni ve Karkin* boylarıdır. Bölgeye Türkmenler dışında Kıpçak unsurları da yerleşmiştir. Dil özellikleri günümüzde bile Irak Türkmen ağızları

üzerinde etkisini göstermektedir. Bölgeye Kıpçaklara paralel bir biçimde büyük ölçüde Moğol unsurları da yerleşmiştir. Ancak Moğol unsurları diğer grupların baskın olduğu bölgelerde asimile olmalarına karşın adlarını korumaktadırlar. Bu durum daha çok Türkmen bölgelerinde kendini iyice hissettirmektedir. Ancak Kürt ve Arap etnik gruplarının baskın olduğu bölgelerde adları tarihe karışmıştır.

Yukarıda işaret ettiğimiz gibi Türkmeneli bölgesinin Oğuzlaştırılmasında önemli rol oynayan boylar günümüzde ana boy başlığı altında varlığına muhafaza ederken diğerleri ise değişik alt grup adları altında varlığını sürdürmektedir.

Oğuzların boy teşkilatı boy beylerinin başkanlığında oba ve oymakların bir araya gelmesinden oluşmaktaydı (Agacanov, 1969: 102). Obadan sonra aile gelmektedir. Bu durum günümüzde Irak aşiret yapısında iyice görülmektedir.

1.1.1.2.6. Irak Türkmenlerinin Sosyal Yapısı

Eski Türk toplumlarında ilk sosyal birlik olan aile, bütün toplum bünyesinin çekirdiği durumundadır. Irak Türkmenleri arasında da aile bağları çok güçlüdür. Kırsal bölgelerde yaşayan Türkmen ailelerin yapısıyla kent yaşamını benimseyen Türkmen ailelerin yapısı arasında bazı yönleriyle bir farklılık göze çarpsa da, genel olarak birbirlerine çok yakındırlar. Irak Türkmen aile yapısında geçmişten günümüze süregelen görenek ve gelenekler, tıpkı üzerinde anlaşılmış bir aile anayasası gibidir ve Türkmen ailelerinin bozulmasını engelleyen bir koruyucu sigorta vazifesi görmektedir. Irak Türkmen ailesi, *ata-erkil* yapıya sahiptir. Aile reisi babadır. Dolayısıyla söz hakkı ondadır. Onu yaşça büyük olan erkek çocuk takip eder. Babanın izni olmadan veya ona danışmadan hiçbir iş yapılmaz. Baba olmadığı

müddetçe bu yetki büyük oğula devredilmektedir. Oğul, çoluk çocuk sahibi olsa bile, evde babanın koyduğu ve belirlediği kurallar çerçevesinde hareket etmektedir. Büyüklerin yanında tüm saygı kurallarına uymak zorundadır. Örneğin bacak bacak üzerine atarak oturamaz, babanın önünde sigara ve içki içmez. Oysaki Arap toplumunda çocuklar yetişkin sayıldıklarında aile büyükleri kendi elleriyle sigara takdim etmektedirler. Türkmen ailelerinde erkek çocuklar dertlerini babayla, kız çocuklar ise anneye paylaşırlar. Türkmenlerde ata-erkil bir aile yapısı olması kadına önem verilmediği anlamına gelmez. Türkmenler aile içerisinde kadına çok önem vermektedirler. "*Yuvayı dişi kuş kurar*" prensibinden hareketle, Türkmenler aile içinde kadına Irak coğrafyasında yaşayan diğer topluluklarla karşılaştırıldığında en çok saygı ve hürmet edenlerdir. Ayrıca Türkmenlerde çok eşlilik yoktur. Türkmen erkeği bütün bir ömürü çocuklarının biricik annesiyle geçirmeyi tercih etmektedir. Bu da Türkmen olmayanlar tarafından gıpta ile karşılanmaktadır. Kırsal bölgelerde yaşayan Türkmen kadınları daha kapalı ve tutucudur. Bunun nedenlerinin başında kadının ev işlerine bağımlı kalmasıdır. Kadın genellikle kocasının statüsü ile anılmaktadır. Kırsal kesimde toplumsal denetim çok sıkı bir biçimde uygulanır. Kırsal bölgelerden şehir merkezlerine yerleşen Türkmen kadınları, tıpkı yaşadıkları bölgelerde olduğu gibi kapalı ve tutucu yaşam tarzını korur. Kırsal bölgelerde yaşayan Türkmen kadınları ev işlerinin yanında toprakla da ilgilenirler.

Kırsal bölgelerdeki Türkmen gençleri erken evlenmektedirler. Kentlerde ise biraz daha geç yaşlarda evlenme daha yaygındır. Bununla birlikte işi gücü yerinde olan gençlerin erken yaşta da evlendiğine şahit olmaktayız. Kırsal kesimdekiler çok sayıda çocuk sahibi olmayı da tercih ederlerken kentli Türkmen gençleri için aynı şeyi söylememiz mümkün değildir. Kentlerdeki Türkmen ailelerimizin bir kısmı, yirminci

yüzyılın başına kadar gelenekçi anlayışı sürdürmesine rağmen, ikinci yarısından itibaren özellikle doksanlı yıllardan itibaren daha esnek bir bakış açısı yaygınlaşmıştır. Eskiden evlilik kararı aile büyüğü olan babanın rızasıyla alınırken, içinde bulundukları toplumun ve çağın şartları gereği, gençler okul, iş alanlarında ve değişik sosyal çevrelerde bir araya gelme fırsatı bulabildikleri için, evlilikleri kendi tercihi doğrultusunda şekillenmektedir. Buna karşın kentlerde eski görücü usulüyle evlenen Türkmen gençlerin sayısı hâlâ ağır basmaktadır. Evlenen gencin baba ocağında oturup oturmaması ekonomik koşullar, evin büyüklüğü, evde evlenme çağına erişmiş kardeşlerin bulunmaması, çocuğun ailenin tek çocuğu olması, evde bekâr kız kardeşlerinin bulunması gibi koşullara bağlıdır. Bunlardan birkaçı hasıl olduğu takdirde çocuk baba ocağında kalmak zorundadır. Maddi açıdan durumu iyi olmayan, yeni evlenen Türkmen gençler, baba ocağında kaldıkları müddetçe, yeni yuvalarına kavuşuncaya dek baba ve anne tarafından her türlü ihtiyaçları karşılanır. Daha önce belirtildiği gibi evde babanın koyduğu kurallar geçerlidir, ancak yeri geldiğinde baba oğlunun düşüncelerini göz ardı edemez. Karar alırken oğlunun da görüşünü alır. Gelin de kayın validenin sözünden çıkmaz. Ona danışarak evle ilgili kararlar alır. Örneğin evde hangi yemeğin pişirilmesine gelin değil, kayın valide karar verir, gelin müdahale edemez. Türkmen genci ekonomik bağımsızlığını elde edinceye veya istediği maddi gelire kavuşuncaya kadar baba ocağında kalır. Gerek kentlerdeki yerleşik kesimde, gerekse kırsal kesimde hayatını sürdüren Türkmenlerin günlük yaşamları farklı bir seyir izlememiştir. Yerleşik düzende olan Türkmenlerde erkeklerin günlük hayatı, fazla bir değişik veya özellik taşımaz. Memurlar sabahın erken saatlerinde, vazife başı yapıp öğleden sonra eve dönmektedirler. Meslek sahibi olanlar, yine vazife sahibi olanlar gibi, genellikle sabahın erken saatlerinde, kendi

zanaatını veya mesleğini icra etmek üzere evinden ayrılıp akşama doğu eve dönerler. Türkmen bölgelerinde bilhassa yaz mevsiminde hava şartları nedeniyle durum biraz farklıdır. Meslek ve zanaat sahipleri öğle saatleri eve dönerek, öğle sıcaklığının şiddetini azaltmasından sonra tekrar iş başı yapmaktadırlar. Erkeklerin yorgunluklarını atmak üzere en çok uğradıkları yer kahvehanelerdir. Türkmen kültüründe kahvehane, sosyal dayanışmanın ve geleneğin sürdürülmesine yönelik en önemli buluşma merkezidir. Her yerleşim biriminde ve her mahallede yerine ve büyüklüğüne göre değişik ölçeklerde kahvehaneler bulunmaktadır. Akşamları "çayhane" denilen kahvehaneler tıklım tıklım dolmaktadır. Burada satranç, dama, tavla, domino ve bazen kağıt oynanmaktadır. Ramazan ayı gelince kahvehaneler volkan gibi coşmaktadır. Ramazan geceleri boyunca özellikle yatsı namazından sonra Türkmenlere özgü geleneksel "Sini-Zarf" adı verilen oyun oynanmaktadır. Dolayısıyla Ramazan ayında sahura kadar süren *sini-zarf* oyunu canlılığını günümüzde de muhafaza etmektedir. Eskiden hem kırsal bölgede hem de şehirlerde Türkmen anneler, çamurdan yapılan tandırda ekmek pişirmekteydiler. Günümüzde kırsal bölgede bu gelenek sürerken, kentlerde yerini metal tandırlara bırakmış durumdadır. Sabahın ilk ışıklarıyla evin hanımı tarafından tandıra ateş salınırdı. Bu arada gecedен mayalanmaya terk edilen hamur, tandırın hazır olmasıyla birlikte, kıbarık kıvamını bulmuş olur. Tandırın başına geçen nene (*anne*), o günün ihtiyacı olan ekmekleri (*pideleri*), hazırlamaktadır. Durumun ihtiyacına göre, bazen iki veya üç günlük ihtiyacı karşılayacak kadar ekmek yapılmaktadı (Saatçi, 2002: 22-23).

Bayram akşamı genelde bayram hazırlıkları yapılmaktadır. *Dırnahlı*, *hurmali*, *kozlu ve şekerli külçeler (börek)* hazırlanmaktadır. Hazırlık işlerine bazen aile fertleri dışında, komşular da katılmaktadır. "bayram aş" hazırlıkları da yapılır.

Bayram aşısı Kerkük'te yalnızca Türkmenler tarafından uygulanan bir adettir. Bayram sabahı kadınlar erkenden kalkarak bayram aşısı yapmaktadırlar. Bu arada erkekler bayram namazındadırlar. Bayram namazı dönüşünde sofralar hazırlanıp yemekler peşirilmektedir. Ardında da herkes yeni elbisesini (*bayram aspabı*) giyer, bayramlaşır ve çocuklara bayramlık dağıtılır. Erkekler ev ev dolaşarak, dost, komşu ve akrabalarıyla bayramlaşmaya başlarlar (Türktaş, 1997: 21).

Ayrıca, bayram sabahı mezarlıklar tıklım tıklım ziyaretçilerle dolmaktadır. Türkmenler genelde bayramı birgün uzatmaktadırlar. Uzatılan güne de "*bayram götü*" adı verilmektedir. Türkmenlere özgü olan bu gelenek, günümüzde Kerkük'teki diğer etnik unsurlara da geçmiş durumdadır. Kırsal bölgede Türkmen kadınlarının kıyafeti umumiyetle geleneksel köy kıyafetidir. Bunun yanı sıra erkekler, "*zobun çeket*" denilen geleneksel Türkmen kıyafetini giymektedirler. Ancak Telâfer ve Diyale bölgelerinde bir kısım Türkmen geleneksel Arap kıyafeti giymektedirler. Türkmen kadınları köylerde, bütün Irak kırsalında olduğu gibi genellikle tarlada çalışmaktadırlar. Kentlerde Türkmen kadınlarının kıyafeti biraz farklıdır. Ev hanımları çarşafı tercih ederken, eğitim alanların da birçoğu modern elbiselerin giyilmesini tercih etmektedir. Dolayısıyla Kerkük gibi büyük kentlerde yaşayış biçimleri daha modern ve eğitim görmüş kadınlar öğretmen veya doktor olup bürolarda çalışmaktadırlar. Burada bir noktaya dikkat çekelim. 2003 yılı sonrasında Kerkük şehrinde memur olarak çalışan Türkmen kadınlarında bir değişim meydana gelmiştir. Saddam döneminde kapalı olmayan kadınlar kapanmaya başlamışlardır. Bunun belirgin nedenlerin başında sokak baskısının yanı sıra Saddam döneminde benimsenen laikliten uzaklaşmasıdır. Türkmenlerde cenaze törenleri dinî inançlara göre yapılmaktadır. Cenaze evlerinde ağıtlar yakılmaktadır. Bununla beraber, kırsal

bölgelerde 7 gün, kentlerde ise, 3 gün taziye merasimi düzenlenmektedir. Arap ve Kürt toplumlarına göre, daha demokratik ve bireye önem veren bir anlayışa sahip olan Irak Türkmenlerinde, kırsal bölgelerde aşiret anlayışı hâkimdir. Kentlerdeki Türkmenler arasında derebeylik ve aşiret reisliği gibi feodalite sistemi bulunmamaktadır. Türkmenler gelenek ve göreneklerine sıkı sıkıya bağlıdır ve yabancılar ile kız alıp verme konusunda çok hassas ve titizdir. Erbil ve Kifri gibi yerlerde bu gelenek bozulsa da diğer bölgeler hâlâ sürdürmektedir. Dolayısıyla daha önce Saddam günümüzde de Kürtlerin baskısına karşı, Türkmenler kendi toplum ve aile yapılarına vargüçleriyle muhafaza etmeye çalışmaktadırlar.

1.1.1.2.7. Irak Türkmenlerinin Ekonomik Yapısı

XIV. yüzyıl tahrir defterlerinden anlaşıldığına göre, Kerkük ve çevresinde yaşayan Türkmen oymakları yerleşik hayata geçmişlerdir. Bu dönemde köylerdeki nüfus merkezdeki nüfustan kat kat fazladır. Bu durum diğer Irak Türkmen bölgelerinde de göze çarpmıştır. Jeopolitik faktör, bölgenin Osmanlı-Safevî Türk devletleri arasında uzunca yıllar bir çekişme noktası haline getirilmesine neden olmuştur. Bu çekişmede en önemli faktör mezhep olmuştur. Hem Osmanlılar hem de Safevîler mezhep unsurunu öne çıkarıp daha fazla toprak elde etmeye çalışmışlardır. İşte bu çekişmeden en çok zarar görenler Türkmenler olmuşlardır. Bölgenin iki devlet arasında el değiştirmesi Türkmenlerin nüfus hareketliğini hızlandırmıştır. Zira bu dönemde kırsalda yaşayan Şii Türkmenlerin birçoğu bölgelerini terk edip İran yolunu tutmuşlardır. Buna karşın birçok Türkmen de dört elle toprağına sarılmış, toprağıni terk etmemiştir. Bölgenin nihai olarak Osmanlıların eline geçmesiyle birlikte, Osmanlılar Türkmenlere yönelik iki temel politika

izlemiştir. Bir yandan Şii Türkmenlerin elinde olan topraklara dokunmazken, diğer yandan da toprağı olmayan Türkmenlere yeni dirlikler dağıtmıştır. Bu politika doğrultusunda Osmanlılar, Şii Türkmenleri toprağı bağlarken, diğer yandan da Sünni Türkmenlerin büyük kentlerdeki konumlarını güçlendirmeye başlamıştır. Böylece Türkmenler, kentlerde memur kadrolarında bulunanların yanı sıra, ticaret, esnaf, tarım ve hayvancılıkla da uğraşmışlardır. Kerkük, Kifrî ve Erbil gibi yerler Osmanlı yönetiminin güveneceğı memur ve polislerin yetişmesinde önemli rol oynamıştır. Zira günümüzde de Türkmenlerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde devlet dairelerinde küçümsenmeyecek bir memur potansiyeli söz konusudur. Osmanlı döneminde Türkmenler "*tarım*", "*asnaf* ve *sanatkarlık*" ve "*memurluk*"tan gelir kaynaklarını elde etmekteydiler. Bu üç alan hemen hemen Türkmenlerin tekelindeydi. Türkmenlerin yerleşim merkezlerinde Türkmenlere ticaret alanında Yahudi berzîrgânlar dışında rakip bulunmamaktaydı. Osmanlı devletinin bölgeden çekilmesiyle birlikte, sırasıyla Basra, Bağdat ve Musul vilayetleri İngilizler tarafından işgal edilmiştir. Osmanlılar ile İngilizler arasında Musul Vilayeti üzerinde başlatılan müzakereker sırasında bu üç alanın Türkmenlerin elinde olduğunu fark etmişlerdir. Çünkü raporlar hazırlanırken heyetler, vilayeti karış karış gezmek zorunda kalmışlardır. Saha çalışması sırasında elde ettiğimiz bir bilgi biraz önce anlattıklarına ışık tutmaktadır. İngiliz heyeti Kerkük ve benzeri kentlerin çevresinde yer alan arazilerin kime ait olduğunu sorduklarında "*Türkmenlere ait*" olduğu yanıtını alınca, şaşkınla "*Yine mi onlara ait*" şeklinde bir yanıt verildiğı üzerinde durulmaktadır. Bundan anlaşılıyor ki, İngiliz heyeti daha önce gizdikleri başka bölgelerde de aynı soruyu sorup aynı cevapla karşılaşmışlardır. Bunun haricinde İngiliz heyetinin devlet dairelerini ve çarşıları ziyaretleri sırasında buraların da

Türkmenlerin elinde olduğunu hayretle karşıladıkları nakedilmektedir. Kerkük'te petrolün bulunması değerini daha da artırmıştır. Churchill 1936'de Avam Kamarası'nda sarf ettiği "*Bir damla petrol bir damla kandan daha kıymetlidir*" sözleri İngilizlerin petrole bakış açılarını çok net ortaya koyan somut bir delildir. İngilizler 1927 yılından itibaren, özellikle de Kerkük'te yoğun bulunan petrol yataklarında bilfiil çalışmalara başlamışlardır. Bu çalışmalar da zaman içerisinde Kerkük Petrol Şirketlerinin genişlemesine neden olmuştur. İngilizler şirketin çevresinde bulunan arazileri kamulaştırmadan bunu yapmaları imkansızdı. Böylece Türkmen toprakları İngilizlerin hedef tahtasına konulmuştur. Bu topraklar İngilizler tarafından kamulaştırıldıktan sonra Babagurgur, Arafa bölgelerinde İngiliz kökenli şirket çalışanları için yeni konutlar inşa edilmeye başlanmıştır. İngilizlerin bu sinsi iskân politikası Türkmen semti Korya'nın batıya genişlemesini engelledi (Saatçi, 2007: 57).

İngilizlerin Kerkük gibi şehirlerde devlet kurum ve kuruluşlarında Türkmenlerin alternatifi olmadığı için onlardan Osmanlı döneminde olduğu gibi onlardan yaralanmaya devam etmesi de göz ardı edilmemesi gereken bir noktadır. Irak Petrol Şirketi faaliyete geçtikten hemen sonra ihtiyacı olan değişik mesleklerden işçi ve elman istihdam etmeye başlamıştır. İngilizler Türkmenleri en alt kademelerde ve çoğunlukla vasıfsız işçi olarak çalıştırmaya başlamıştır. "*Satff*" denilen üst düzey elemanların çoğu Hristiyan olan Ermeni ve Süryanilerden seçilmiştir (Hürmüzlü, 2007: 148-149). İngilizlerin bu politikası sayesinde Kürtler işçi olarak Petrol Şirketi'nde iş fırsatı bulmuşlardır. Bu nedenle civar köylerden ve diğer bölgelerden Kürtler Kerkük şehir merkezine yerleşmeye başladılar. Buna karşın şirkette çalışan Türkmenler hep çoğunlukta olmuştur.

1.1.1.2.7.1. Kraliyet Döneminde (1932 – 1958)

Siyasal durumun istikrara kavuşmasının ardından Milletler Cemiyeti, İngiliz manda idaresini sona erdirecek, 30 Ekim 1932 tarihinde onaylanacak olan Irak'ın bağımsızlığını kabul etmiştir (Pehlivan, 2004: 58). Ardından Irak Türkmenleri rahat yüzü görmemiş, üstelik baskı ve şiddetin dozu daha da artmıştır. Türkmen düşmanı, İngiliz kuklası olan Kral I. Faysal, birçok kere Başbakanlık yapmış olan Nuri Sait Paşa ve 1933'de kral olan Gazi dönemlerinde Türkmenlere her türlü baskı yapılmıştır. Türkmen bölgelerinde Türkmen asıllı memurların atanması da çok sınırlı kalmış, daha sonra bu uygulamadan büsbütün vazgeçilmiştir. Türkmen bölgelerine önceden atanmış olan Türkmen asıllı kamu görevlileri ise yerlerinden kaydırılmış, Arap ve Kürt bölgelerine sürülmüşlerdir. Kerkük gibi Türkmenlerin en yoğun olduğu bölgelerde, Arap ve Kürt kökenli öğretmen, memur, asker, polis ve jandarma kullanılması uygulaması ısrarla sürdürülmüştür. Öte yandan Kerkük'e tayini çıkan memurlar ailesini de beraberinde getirmektedir (Şimşir, 2003: 110-111).

Yukarıda sözü edilen uygulamalar bölgenin etnik dokusunu değiştirmiştir. Gazinin ölümü üzerine yerine oğlu II. Faysal geçmiştir. Çocuk olduğu için vasi olarak dayası Abdülilah işlemleri yürütmektedir. Bu dönemde yine Türkmen düşmanlığıyla bilinen Nuri Sait Paşa'nın işbaşında olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla Bağdat'ın Türkmenlere dönük sinsi politikası II. Faysal döneminde doruk noktlara varmıştır. Zira bu dönemde yine Türkmen düşmanlığı misyonunu Nuri Sait Paşa üstlenmiştir. Bu düşmanlık 1937 yılında Türk heyetinin Kerkük ziyareti sırasında netlik kazanmıştır. Heyet 8 Temmuz 1937'de İran'ın Sadabâd (سعد آباد) kentinde aynı adı taşıyan bir paktı imzalak üzerine İran'a giderken önce Bağdat'a oradan da Sadabâd (سعد آباد) kentine geçmesi gerekecekti. Türk heyetinin Kerkük'ten geçeceği

haberi yıldırım hızıyla Kerkük ve çevresindeki Türkmen köylerinde duyuldu. Müterakadan sonra hiçbir heyet buraya gelmemiştir. Dolayısıyla Kerkük'te büyük bir bekleyiş ve heyecan vardı. Nihayet 27 Haziran 1937 tarihinde Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras ve Başbakan Celal Bayar'dan oluşan Türk heyeti Kerkük kentine ulaştı, dükkanlar kapandı, alış veriş durdu. Tam anlamıyla hayat Kerkük şehrinde felç oldu. Genç, ihtiyar, çoluk çocuk herkes sokaklara döküldü. Irak hükümeti şaşkıındı. Halkı dağıtmak için çareler aramaktaydı. Atlı polisler toplananları dağıtmaya çalışıyordu. Herkeste Türklüğe bağlı derin ifadeler vardı. Türk heyeti gece Kerkük'ün İstasyon otelinde konuk edildi. Kerkük halkı otelin çevresinde sabahladı. Ancak o gece birçok kişi tutuklanarak göz altına alındı, işkenceden geçirdi. Daha sonra bir kısmı sürgüne gönderildi. Türk heyetiyle birlikte Kerkük'e gelen ve Türkmenlerin tezahüratını gören Nuri Sait Paşa, Bağdat'a dönüşte verdiği raporda, geçmişte Abbâsîlerin Türkmenlerin nüfuzu altına girdiği gibi, Türklerin Irak'ı ele geçireceklerini, dolayısıyla daima baskı altında tutulmaları gerektiğini belirtmiştir (Koçsoy, 1991: 128-129). Bundan sonra Türkmenlerin polis ve askeri akademilerde okumaları yasaklanmıştır. Devletin kilit kademelerinde görev almalarına kesinlikle müsaade edilmemiştir. Bu gelişmelerden bir yıl önce, Kerkük'ün demografik yapısının değiştirilmesine yönelik önemli bir adım daha atılmıştır. Bağdat hükümeti bedevî Arap aşiretlerinin Kerkük'ün el Havice bölgesine yerleştirilmelerine karar vermiştir. Bunların yerleşik düzene geçirilmeleri için bir sulama projesine ihtiyaç vardı. Bu nedenle Zap Suyu'ndan 55 km. uzunluğunda bir kanal ile adı geçen bölgeye ulaştırılması gerekmektedir. 1936 yılında temeli atılan proje, 1952'de tamamlanmıştır. Bu doğrultuda da *el Ubeyd*, *el Cubur* ve *el Tay* aşiretlerinin bu

bölgeye, *el Luheyb* ve *el Kurye* aşiretlerinin de Karatepe Ovası'na yerleştirilmeleri mümkün olmuştur (el Cuburî, 1986: 44-47).

1.1.1.2.7.2. Cumhuriyet Döneminde (1958 - 2015)

1958 yılında Kraliyetin devrilip yerine Cumhuriyetin kurulması Türkmenlerde bir umut ışığı

yaratsa da daha sonra bunun öyle olmadığı anlaşılmıştır. Dolayısıyla Nuri Sait Paşa'nın Türkmenlere dönük çizdiği yol haritası bu dönemde de uygulanmıştır. Kraliyeti devirip Cumhuriyeti ilan eden Kasım her şeyden önce toprak reformunu hayata geçirmeyi planlandı. Bu doğrultuda 1958'de 30 Sayılı Kanun çıkartılarak Irak genelinde 300 toprak sahibinin elindeki toprakları alıp topraksız köylülere dağıtılması amaçlanmıştır (Tripp, 2006: 2005) Bu da bazı kesimler tarafından devrim olarak nitelendirilmiştir Ancak toprak reformu sadece 300 kişiden bazılarını kapsamıştır. Bunların arasında verimli ve münbit arazi sahibi olan Türkmenler de vardı. El konulan Türkmen topraklarının topraksız Türkmenlere değil de, topraksız Kürtlere dağıtılması sağlanmıştır. Böylece toprağı olmayan Kürtler toprağı kavuşurken, topraksız olan Türkmen çiftçisi toprak sahibi olamamıştır. Bu da toprak reformundan neyin amaçlandığını net bir şekilde ortaya koymaktadır. El Battâtû toprak reformu sonucunda elinden toprağı alınanların listesini vermektedir (Battâtû, 2010: 68). Bu liste bazı konularda bize ip uçları vermektedir. Kasım bu dönemde iktidarını güçlendirmek üzere, Irak Komünist Partisi'ne dayanmak zorunda kalmıştır. Bunun yanı sıra Kürtlere de zeytin dalı uzatmayı ihmal etmemiştir. Kasım bir yandan Kürtlerin yasa dışı yollarla gelip Kerkük şehri merkezinin çevre bölgelerine yerleşmelerine göz yumarken, diğer yandan da yasal yollarla da yeni inşa edilen

İşkân mahallesine yerleşmelerini sağlamıştır. Kasım'ın Kürtlere yaklaşması Kürt Komünistleri daha da cesaretlendirmiştir. Türkmenlere baskı ve sindirme politikaları artmıştır. Bunun sonucunda 14 Temmuz 1959'de dönemin Türkmenlere dönük en büyük katliamı yaşanmıştır. Bu katliamda birçok Türkmen aydını yaşamını yitirmiştir. (Hürmüzlü, 2003: 44). Katliamdan sonra birçok Türkmen ailesi bölgeyi terk edip başkent Bağdat'a yerleşmek zorunda kalmıştır. Katliamdan Kerkük ve diğer bölgelerin Türkmenlerden boşaltılması amaçlanmıştır. Bazı Türkmen aileleri bölgeyi terk etseler de, bir kısmı da ata diyarına dört elle sarılmıştır. Devletin Türkmenlere yönelik uyguladığı politikalar Kasım sonrasında da sürdürülmüştür. 1963-1968 yılları arasında bir yumuşama dönemine girilmiştir. 1968 yılında Baas Partisi'nin iktidara gelmesiyle birlikte, tekrar devlet Türkmenlere yönelik baskı ve sindirme politikalarına hız vermiştir. Bu dönemde Baas Partisi bazı politikalarına dayanarak Türkmen ekonomisini sekteye uğratmaya çalışmıştır. Osmanlı döneminde olduğu gibi Baas Partisi döneminde de Türkmenlerin gelir kaynaklarını başta tarım olmak üzere, küçük çaplı ticaret, zanaatkarlık ve memurluk oluşturmaktaydı. Baas Partisi 1968 – 2003 yılları arasında Türkmen çiftçisini, Türkmen memurunu ve Türkmen zanaatkârlarını açık hedef olarak seçmiştir. Cumhuriyetin ilk kuruluş yıllarında olduğu gibi, bu dönemde de Türkmen çiftçisine en büyük darbe toprak reformu ile indirilmiştir. Bu karar çerçevesinde Türkmenlerin topraklarına el konulmuştur. Öte yandan da Baas'ın en yüksek merci olan Devrim Komuta Konseyi (DKK) tarafından alınan bazı kararlarla Türkmen arazileri "Kamulaştırma" adı altında devlet tarafından istimlâk edilip çevresindeki Türkmen köylerini de yerle bir edilerek ahalisi Irak'ın güneyine sürülmüştür. İlerleyen süreçte bu politika sürekli olarak Türkmen bölgelerinde uygulanmıştır. Ayrıca Türkmenlerin kendi bölgelerinde gayrimenkul

edinmeleri yasaklanmıştır. "*Etnik kimlik düzeltme*" adı altında Türkmen kimliğinin reddedilerek Arap kimliğinin benimsenmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Türkmenler Arap kimliğini reddettikleri için toprak, ev, arsa ve işyeri sahibi olamamışlardır. Çiftçilerden sonra Türkmen memur ve zanaatkarları da Baas'ın hedefi haline gelmişlerdir. Baas 1968 – 2003 yılına dek devlet dairelerinde Türkmen memurlarına yer verse de, askerye, emniyet, istihbarat, gizli servis gibi kilit ve hassas noktalarda Türkmenlerin yer almalarına müsaade etmemiştir. Dolayısıyla Türkmen memurları sürekli baskı altında tutulmuşlardır (Jasim, 2010: 84-88).

2 Ağustos 1990'da Saddam'ın Kuveyt'i işgali üzerine, Irak'a BM tarafından kapsamlı bir ambargo uygulanmıştır (Arı, 2004: 583). Bu yüzden Irak'ta yaşam standardı çok düşmüştür. Yaptırımlardan önce, kişi başına 3 bin doları aşan aşan Gayrisafi Milli Hasılası'yla III. Grup ülkeler arasında yer alan Irak, yaptırımlardan sonra GSMH'si 500 dolara düşmüştür. Böylece Irak I. Grup'ta, yani dünyanın en yoksul ülkeleri arasında yer almaya başlamıştır. Türkmen halkının ekonomik seviyesi yaptırımlar öncesi, Irak'ın genel ekonomik durumu da göz önüne alındığında, orta ve orta seviyenin biraz üstünü oluşturmaktaydılar (Kısacık, 2007: 72-73). Dolayısıyla bu yaptırımlar Türkmen ailelerini her yönden etkilemiştir. Bu durumdan en çok etkilenenler arasında eğitimli insanlar olmuştur. Eğitimli insanlar okuldan mezun olduktan sonra iş bulmayınca, mecburen serbest mesleklerle yönelmek zorunda kalmıştır. Phllyis Bennis'in parlak anlatımında olduğu gibi "*Yerde kalan Irak uçaklarının pilotlarını uluslararası iş merkezlerinde çalışan, uluslararası ziyaretçiler için telefon eden asistanlar olarak görebiliriz. BM şöferlerini ardında çalışan şöförlerin hemen hemen hepsinin doktora ya da yüksek lisans derecesi vardır*" (Baran, 2002: 284).

Böyle bir gelişme kısa süre içinde en çok Türkmen öğretmenleri etkilemiştir. Türkmen öğretmenleri aldıkları 3000 Irak dinarı (10 Amerikan Doları) yüzünden mesleklerini terk etmek zorunda kalmışlardır. Türkmenleri memurluğa almaları imkânsız hâle gelmiştir. Çünkü devlet memuriyetine girmek için, Baas Partisi'ne üye olmak mecburiyeti vardı. Tamamen eski Sovyetler Birliği'ndeki polis sistemine göre örgütlenen Baas üyeleri bulundukları yerlerdeki insanlar hakkında parti idaresine muntazam olarak rapor verme mecburiyetleri vardı. Yani üyenin gerekirse babası, kardeşleri ve yakınları hakkında istihbarat toplayıp üst sorumlusuna teslim etmesi gerekmektedir. Bunu yapamadığı takdirde partiden atılması söz konusudur. Dolayısıyla partiye mensup olan Türkmen, Kürt ve diğerleri mutlaka kendi milli kimliklerinden vazgeçip Arap kimliğini benimsemek zorundadırlar. Aksi takdirde partiye kabul edilmeleri mümkün değildir. Bu nedenler kendi milli kimliklerine muhafaza etmek için, Baas partisinden uzak durmuşlardır. Bu nedenle de Türkmenler partiden uzak durmuşlardır. Öte yandan devlet dairelerinde Türkmen memurlarında bir azalma olmuştur. 2003 yılına gelindiğinde; Irak'ı demir yumrukla idare eden Baas Partisi ve onun tepesindeki Saddam, ABD'nin askerî müdahalesi sonucunda, kısa bir süre içerisinde devrilip iktidardan uzaklaştırılmıştır. Ardından da ABD'nin desteğiyle Kürt partileri Kerkük şehrini ele geçirmişlerdir. ABD, Saddam'a karşı savaşlarında yanlarında yer alan Kürtlere, Kerkük valilik makamını hediye olarak vermişlerdir. Kürt partileri de bundan güç alarak Kerkük'ün kamu kurum ve kuruluşlarını kendi istekleri doğrultuda dizayn etmeye başlamışlardır. Böylece Kerkük'te bulunan devlet daireleri Kürdistan Yurtseverler Birliği Partisi ile Kürdistan Demokratik Partisi arasında paylaşılmıştır. Nitekim Kerkük Üniversitesi rektörlük makamı da bu partizan paylaşım sistemine tabi tutulmuştur. Türkmenlere sadece

Kerkük İli Eğitim Müdürlüğü verilmiştir. Ancak Müdürlüğün başında bulunan Şan Ömer Mübarek'in emekliye ayrılmasıyla birlikte, bu makam Türkmenlerden alınıp Araplara verilmiştir. Kürtler, Kerkük'teki konumlarını bir daha başka etnik gruplara kaptırmamak için ellerinden gelen her türlü baskı ve sindirme yöntemine başvurmuşlardır. Irak Yüksek Öğretim Bakanı el Şehristani Kerkük Üniversitesi Rektörü emekliğe ayrıldığı için, yerine Türkmen kökenli yardımcısı Abbas el Taki'yi rektör olarak atamış oldu. Atamayı içine sindiremeyen Kürtler her türlü baskıyı yapıp el Taki'yi görevinden uzaklaştırmaya çalıştılar. Kerkük Üniversitesi yerleşkesinde büyük bir gösteri yapıldı. Gösteri Kürt partilerine bağlı gençlik kolları tarafından düzenlenmiştir. Ardından Rektör silah zoruyla Kerkük yerel televizyonuna götürülmüş ve istifaya zorlanmıştır. Ne Türkmen hareketi, ne Irak Devleti, ne de Şii Hareketi'nin ağırlığı bir Türkmen'i üç günden fazla rektör olarak tutmaya yetmemiştir. Bu olay Türkmenlerde hayal kırıklığı yaratmıştır. Türkmen işadamları bölgeyi terk edip yurt dışına yerleşme kararı almışlardır. Bu da Türkmen ekonomisine vurulan büyük bir darbedir (Takan, Mayıs 2005).

1.1.1.2.8. Irak Türkmenlerinde Eğitim ve Kültürel Yapısı

Irak Türkmenleri Osmanlılar devrinde Klasik Türk–Osmanlı İslam tedrisatı içinde eğitim almıştır. Bu devirdeki eğitim camilerdeki mahalle mekteplerinde ve sultanlar camilerinde bulunan camilerindeki külliye ve medreselerde okuma-yazma, inşa, coğrafya ve tarihî bilgilerle İslami ilimler okutulmuştur. 1306 Hicri ve 1890 Miladi yıllarında basılmış ve Şemsettin Sami tarafından yazılmış olan Kamus el Alam eserinde Musul Vilayeti'nde 12 medrese, 18 mektep, 1 katolik ilk mektebi ve 1 rüşdiye olduğu ve gene Musul Vilayeti'nin Musul, Süleymaniye, Kerkük sancakları

dâhil, vilayette sancak merkezlerine münhasır 3 rüştiye (ortaokul) 107 sübyan (erkek çocuk) mektebi ve 65 medrese bulunduğu, bunların eski sisteme göre eğitim yaptığını, Süryanîler'le Katoliklerin 35 ve Musevîlerin Musul'da 1 mektebi bulunduğu, mekteplerle medreselerde 6685 öğrenci bulunup bunların 845'inin kız olduğu kaydedilmektedir. Bu arada Kerkük'te 8 Sübyan mektebi, 7 medrese ve 1 rüşdiye (ortaokul) bulunduğu zikredilmektedir. 1909 yılında Kerkük'e mutasarrıf olarak tayin edilen Şair Halide Nusret Zorlutuna'nın babaları merhum Avunullah Kazimî tarafında Kerkük'te bir sanayi mektebi açılmıştır. Daha sonra 1912 yılında Musul valisi bulunan Şair Süleyman Nazif tarafından bu mektep sultaniye çevrilmiştir. Bu sultaninin müdürlüğüne de tanınmış edebiyat öğretmenlerinden ve uzun yıllar Adana ve İstanbul liselerinde edebiyat öğretmenliği yapmış bulunan Tahir Nadi Bey tayin edilmiştir. Sultani I. Dünya Harbi sonlarında kapatılmıştır. Türkmenler adı geçen okullarda tahsil görmüşlerdir. Osmanlıların bölgeden çekilmesiyle birlikte bu bölge İngilizlerin mandası altına girmiştir. 1930 yılına kadar Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde eski yazı kullanılarak Türk dili ile ilk ve orta dereceli okullarda modern ders müfredat programına göre öğretim yapılmaktaydı. Öğretmenler Türktü ve ders kitapları da Türkiyeden getiriliyor ve Türkiye'deki programa paralel bir program uygulanıyordu. Bunun dışında her sınıfta ilkokul 4'ten itibaren yabancı dil mahiyetinde haftada 3 saat Arapça ve 3 saat de İngilizce okutulmasına müsaade edilmiştir. Buna mukabil diğer bütün dersler Türkçe okutulduğu gibi, ayrıca (okuma-yazma ve tahrir ile grameri içine alan) Türkçe dersi de gösterilmekteydi (Esin, 1964: 111-112).

1930 yılında Irak – İngiltere arasında 30 Haziran 1930'de bir anlaşma imzalanmış (Pehlibanoğlu, 2004: 58), bu anlaşma ile "manda" hükmü kalkmış, Irak

muayyen şartlara göre, bir nevi özerklik kazanmıştır. 1931 yılında, 174 Sayılı Mahalli Diller Yasası çıkarılmıştır (Kevseroğlu, 2009: 293).

Yukarıda belirtilen gelişmeden bir yıl sonra da Irak Cemiyeti Akvam'a (Milletler Cemiyeti) üye olmuştur. Bu arada Irak, manda rejiminden kurtulunca Cemiyeti Akvam'a (Milletler Cemiyeti) geri dönülmez biçimde hâlâ Irak devletini bağlayan bir memorandum vermek zorunda kalmıştır. Bu memorandumda Arapların, Kürtlerin ve Türkmenlerin Irak'ın asli unsurları olduğu zımnen ifade edildiği gibi, Kürtler ile Araplar arasında haklar açısından eşitliğin kurulacağı ifade edilmiştir. Bu gelişmeyle birlikte, 174 Sayılı Mahalli Diller Yasası'na dayanarak Kerkük başta olmak üzere, Musul ve Erbil şehirlerinde mahkemelerde Türkçe kullanılması ve çoğunluğunu Türkmen çocuklarının oluşturduğu ilk okullarda da eğitimin Türkçe yapılması güvence altına alınmıştır. Ancak daha sonra Kerkük şehir merkezi dışındaki ilkokullarda Türkçe eğitimi yasalanmıştır. Kerkük'te bırakılan birkaç okulda ise Türkçenin bir yabancı dil gibi haftada bir saat okutulmasına müsaade edilmiştir (Saatçi, 2003: 207). Bu bağlamda 70 kadar Türkmen öğretmen Arap bölgelerine tanyinleri çıkmıştır. Dolayısıyla bu tarihten itibaren de Türkmen bölgelerinde eğitim dili Arapça olmuştur. Bilindiği üzere bu dönemde Irak'ta eğitim zorunlu değildir. Lâkin ilimden nasip almak isteyen Türkmenler mecburen çocuklarını bu okullara göndermeyi sürdürmüşlerdir (Esin, 1964: 113).

Kasım'dan sonra Arif kardeşler döneminde Irak Türkmen eğitimiyle ilgili hiçbir gelişme yaşanmamıştır. 17 Temmuz 1968 tarihinde Baasçılar, Tümgeneral Ahmet Hasan el Bekir önderliğinde bir darbe gerçekleştirerek yönetimi ele geçirmiştir (Şantürk, 2003: 21). 21 Eylül 1968'de de, geçici bir anayasa hazırlanıp ilan edilmiştir. Bunun üzerine yürürlükte olan 1963 Anayasası iptal edilmiştir.

Dolayısıyla anayasa, 1968 – 1970 yılları arasında dört kez değiştirilmiştir. Buna karşın bir daimi anayasa bir türlü hazırlanmamıştır. 1970 tarihli 792 Sayılı Devrim Komuta Konseyi kararıyla geçici anayasaya son şekli verilerek ilan edilmiştir (el Fâdıl, 2006: 241-242). Bu anayasada doğrudan Irak Türkmenlerini ilgilendiren maddeleri şöyle sıralayabiliriz:

Madde: 5/a - *Irak milleti, Arap ve Kürt milleti olmak üzere, iki ana milletten oluşur. Bu anayasa Irak'ın toprak bütünlüğü çerçevesi dâhilinde Kürt milletinin millî haklarını ve tüm azınlıkların meşru haklarını tanır.*

Madde: 6/a - *Arapça devletin resmî dilidir.* (el Fâdıl, 2006: 262)

Yukarıda belirtilen maddeler doğrultusunda, bir kere daha Kürtlerin etnik bazda hakları güvence altına alınmış, Türkmenler ise azınlık konununa düşürülmüşlerdir. Sovyetler Birliği'nin arabuluculuğu sonucunda Bağdat ile Kürtler arasında 11 Mart 1970 Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma gereğince Kürtlere özerk bölge yönetim hakkı tanınmıştır. Daha önce anlatıldığı üzere 1932 yılında, Irak İngiliz manda rejiminden kurtulunca, Cemiyeti Akvam'a (*Milletler Cemiyeti*) geri dönülmez ve hâlâ Irak devletini bağlayan bir memorandum vermiştir. Bu memorandumda Arapların, Kürtlerin ve Türkmenlerin Irak'ın kurucu unsurları olduğu zımnen ifade edildiği gibi, Kürtler ile Araplar arasında haklar açısından eşitliğin kurulacağı ifade edilmiştir. Ancak Baas Partisi iktidarını sağlamlaştırmak için, Kürtlere özerk bölge yönetimi hakkı verirken, Türkmenlere sadece kültürel haklar vererek kendi iç hukukunu çiğnediği gibi, uluslararası hukuku da ihlal etmiştir (Özdağ, 2007: 128). Baas Partisi bu yöndeki adımını, 21 Mart 1965 BM kararına dayandırmıştır. BM Genel Kurulu 21 Aralık 1965 tarihinde her türlü ırkçı uygulamaların tasfiyesi ve her ülkede yaşayan bütün milletlerin en doğal haklarını

kullanmasını sağlayan bir karar almış ve bu yönde de bir belge ye ülkelerin imzasına açılmıştır. Kararname yeterli çoğunluğun oluştuğu 4 Ocak 1969'da yürürlüğe girmiştir. Bağdat adı geçen belgeyi 1969 yılında imzalamıştır. Baas Partisi'nin en yüksek mercii olan Devrim Komuta Konseyi'nin onayı ile birlikte belge, 14 Ocak 1970 tarihinde Birleşmiş Milletler'e tevdi edilmiştir. Tam bir hafta sonra 21 Ocak 1970 tarihinde Devrim Komuta Konseyi'nin "*21 Ocak kararı*" yayınlandı. Böylece Bağdat bu konuda pozitif adım attığını ispatlamış oldu (Hürmüzlü, 2005: 31-37). Türkmenlere verilen kültürel haklara gelince; Devrim Komuta Konseyi 24 Ocak 1970 tarihinde aldığı kararda; (1) İlkokullarda Türkmence ğretilmesi; (2) Türkmenlerin eğitim dili olduğu okullarda bütün eğitim araçlarının Türkmence olması; (3) Türkmence ğretimi hususunda Terbiye ve Talim Bakanlığı'na bağlı bir müdürlüğün kurulması; (4) Türkmen yazarlar birliği ve bu birliğin de eserlerinin yayınlanması ve dil becerilerinin güçlendirilmesi için, Irak Yazarlar Sendikası'yla ilişkilendirilmesi; (5) Kültür ve Enformasyon Bakanlığı'na bağlı olarak, bir Türkmen Kültür Müdürlüğü kurulması; (6) Türkmence haftalık bir gazete ve aylık bir dergi yayınlanması ve (7) Kerkük Televizyonundaki Türkmence programların artırılması gibi kararlar alınmıştır (zmen, 2004: 212).

Irak'ta Türkmenlere verilen haklar, dil, alfabe ve yazım kuralları tartışmasını da beraberinde getirmiştir. Türkmenler Latin harfli Türkçe eğitimden yana tavır alırken, Bağdat Arap alfabesiyle eğitimin verilmesinde ısrar etmiştir. Türkmen yazım kurallarında bazı değişikler yapılarak Baas Partisi'nin nerisi kabul edilmiştir. Böylece Türkmen okullarından Arap alfabesiyle Türkçe eğitim verilmiştir. (Türkiye Dışındaki..., 1997:155). Türkmenlerin eritilmesi ve kültürel gelişmelerinin engellenmesi amacıyla getirilen bu karar öncesindeki, yani 1970–1971 eğitim-

öğretim yılında Kerkük'te Türkçe eğitim yapan okul sayısı 124 idi. 1971–1972 eğitim-öğretim yılında ise, bu sayı 68'e düşmüştür. Ancak, 1972–1973 yılı itibarıyla, Arapça eğitim yapan okulların sayısı 264 ve Kürtçe eğitim yapan okulların sayısı 211 okul iken, Türk okullarının sayısı 68 okula düşürülmüştür. Daha sonra Baas Partisi Türk okullarını kapatarak Türkçe eğitime son vermiştir. (Irak Türkmenlerin..., yy.: 13). 1991 yılında Amerika, Fransa ve İngiltere'nin baskısıyla, 36. Paralelin kuzeyi "*Güvenli Bölge*" olarak ilan edilmiş (Yıldız, 2004: 206), bu gelişme üzerine Saddam bölgeden askerini ve kamu memurlarını çekmek zorunda kalmıştır. Böylece bölge Çekiç Güç'ün himâyesi altında girmiştir. Bölgede kültürel politikalara ağırlık veren Türkiye, İhsan Doğramacı'nın girişimiyle, Erbil ve Kifrî gibi Türkmenlerin yaşadığı kentlerde, Türkçe eğitim veren 14 okul açmıştır (Özdağ, 1999: 127). Bu okullar açıldığı günden itibaren sürekli bölgenin kontrolünü elinde tutan Kürdistan Demokratik Partisinin baskısına maruz kalmıştır. 1 Ekim 1997 tarihinde alınan bir kararla Türkmen okullarında Türkçe ders sayısı azaltılarak daha ilk okul birinci sınıfta Türkmen çocuklarına iki dille eğitim yani Türkçenin yanında Kürtçenin okutulması kararlaştırılmıştır. Türkmen yetkilileri yanlış politikanın düzeltilmesi için, Kürt meclilerine müracat etmişlerse de hiçbir sonuç alınamamıştır. Bunun hâricinde Kürtler, Erbil'de ve Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı mahallelerde (*Tacil, Arap ve Hanaka*) Türk okullarının açılmasına izin vermemiştir. Bu nedenle okullar Kürtlerin yoğun olduğu yerlerde açılmıştır. Türkçe okullarında okutulan kitaplar Kürt Eğitim Bakanlığı'nın kontrolüne tabi tutulmuştur. Ayrıca Türkmen ailelerine çocuklarını bu okullara göndermemeleri için her türlü baskı yapılmaktadır. Bunun yanı sıra herhangi bir Kürt okuluna kayıt yaptıran Türkmen öğrencilerin müteakip öğrenim döneminde Türk okullarına kayıt yapması mümkün değildir.

Bunun Eğitim Bakanlığı'nın iç tüzüğüne aykırı olduğu ileri sürülmektedir. Türkmen okullarında Milli Marş'ın okunması yasaklanmıştır (Irak Türkmenleri, 2003 :32-33). Bu ve benzeri politikalar Erbil ve Kifri bölgelerinde hâlâ sürmektedir. Dolayısıyla Türkçe okulların bir kısmı kaptılmıştır. Geriye kalan okulların da Gülen cemaatına bağlı Fadalar Derneği'nin kontrolüne geçtiği bilinmektedir.

Saddam döneminin sonrasında da Türkmenler göz ardı edilmişlerdir. ABD'de hazırlanan Irak Daimi Anayasası (el Fâdıl, 2010: 58), hazırlandıktan sonra Irak'a gönderilmiştir. ABD'liler anayasaya meşruiyet kazandırmak için, Irak'ın bütüm kesim ve katmanlarını temsil eden bir Anayasa Komisyonu kurulmuştur. Irak Türkmenlerini bu komisyonda Türkmeneli Partisi Genel Başkanı Rıyad Sarıkahya temsil etmiştir. Komisyonda formalite icabı Arapçaya tercüme edilen anayasa taslağı üzerinde durulmuş ve bazı maddelerde basit değişikliğe gidilmiştir. 25 Ağustos 2005 tarihinde meclise sunulmuş, meclis tarafından 28 Ağustos 2005 tarihinde kabul edilmiştir (Şaban, 2005: 92-93). Ardından tartışmalı bir referandum sonucunda aynı anayasa 15 Ekim 2005 tarihinde tekrar kabul edilmiştir (Hafid, 2009: 106). Bu anayasanın Türkmenleri ilgilendiren maddeleri şöyle sıralanabilir:

4. Madde: 4/1. *Irak Cumhuriyeti'nin resmî dilleri Arapça ve Kürtçe'dir. Bununla birlikte Türkmence, Süryanîce, Ermenice gibi dillerde gerek kamusal eğitim gerekse özel eğitim çerçevesinde ana dilde eğitim hakkı garanti altına alınmaktadır.*

4/2. *Resmî dil kavramının kapsamı ve bu hükmün uygulanma yolları aşağıda belirtilen şekilde bir yasayla gerçekleştirilir: a) Resmî gazete Arapça ve Kürtçe yayınlanır. b) Millet Meclisi, bakanlar kurulu, bağımsız mahkemeler benzeri resmî kurumlarda resmî dillerden herhangi biri kullanılabilir. c) Resmî belgeler her iki dilde tanzim edilir. Resmî yazışmalar her iki dilde yapılır. d) Mevcut eğitim kuralları çerçevesinde, resmî dillerden herhangi birinde eğitim veren okullar açılabilir. e)*

Para, pasaport, pul ve benzeri eşitlik gerektiren alanlarda her iki dil de kullanılır. 4/3. Kürdistan bölgesindeki federal kurum ve kuruluşlarda her iki dil de kullanılır. 4/4. Türkmençe ve Asurice bu iki toplumun nüfuslarının yoğun olduğu idarî birimlerde diğer iki resmî dildir. 4/5. Bölgede veya vilayette yaşayan ahalinin düzenlenecek bir referandumda çoğunlukla karar vermesi hâlinde bu 3. bir dil olarak kabul edilir. 140. Madde: 140/1. Yürütme organı, Irak Geçici Yönetim Yasası'nın 58. maddesinin tüm fıkralarıyla uygulanmasının tamamlanması için gerekli adımları atar. 140/2. Irak Geçici Yönetim Yasası'nın 58. maddesinde yer alan ve geçici hükümetin sorumluluğunda uygulanan hususlar, bu anayasaya uygun olarak seçilecek yürütme organı tamamı yerine getirene değin sürdürülür. Bu çalışmalar, normalleştirme, nüfus sayımı ve halkın isteğini tespit edebilmek için Kerkük başta olmak üzere diğer anlaşmazlık bölgelerinde de en geç 31 Aralık 2007 tarihinde halk oylamasının yapılması tamamlanmalıdır (el Muftî, 2009: 51).

Birleşmiş Milletler Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonu, 1945–1995 dönemi boyunca, evrensel geçerliği olan bir azınlık tanımı üretmesine yönelik çalışmaların çoğu için bir forum niteliğindedir. BM İnsan Hakları Komisyonu, 1991 yılında, “ulusal”, “dinî”, “dilsel” kavramlarını, “azınlık” kavramlarının önüne yerleştirerek kendileri açısından yeterli bir tanım üretmiş oldular. Nesnel ve öznel sosyolojik ölçütlerin yanı sıra, bağlılık gösterisi gibi siyasî ifadelerle birçok farklı tanım önerilmiştir. Gerek politikacılar, gerekse uluslararası ilişkiler öğrencilerinin büyük bölümünce kullanılabileceği özlü bir azınlık tanımına yönelik en kapsamlı çalışma, Özel Raportör Francesco Capotorti'nin, *Study of the Rights of Belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities* (Etnik, Dini, Dilsel Azınlıklar Dâhil Bireylerin Hakları Üzerine Çalışma)'dır. Capotorti, azınlığı şöyle tanımlar: “Bir devletin nüfusunun geri kalanına göre sayıca azınlık olan, yönetici konumunda olmayan, bireyleri (devletin uyrukları olarak) nüfusunun geri kalanından sahip oldukları etnik, dinî ve ve dil gibi özellikleriyle farklılaşan, gizli de olsa

kültürlerini, dinlerini ve dillerini korumaya yönelik dayanışma güdüleriyle hareket eden bir toplumsal gruptur" (Preece, 2001: 27-30).

Anayasanın 4. maddesi ile Kürt ve Türkmen toplulukları arasında, 1932 yılından beri kurulan denge temelden bozdu. Bu maddeyle birlikte, Irak'ın korucu unsuru olan Türkmenler, dil bazında bir azınlık konumuna düşürülmüştür. Bunun yanı sıra Kürtler, yine dil bazında Araplarla birlikte, devletin kurucu unsuru hâline getirilmiştir. Bize göre Irak'ın resmî dili Arapça olmalıydı. Arapçanın yanında Kürtçenin resmî olarak kullanılması nedenleri çok derindir. Resmî belgelerin her iki dilde tanzim edilmesi, resmî yazışmaların her iki dilde yapılması, Irak'ta bir Kürtçe öğrenme zorunluluğu getireceği gibi, para, pasaport, pul gibi araçlarda da iki dilin kullanılması; yani Kürtçenin resmî bir dil olması ile, olası bir Kürt devletinin alt yapısı hazırlanmaktadır (Jasim, 2013: 94). Irak anayasası Kürtçe'yi resmî dil olarak kabul etmesine karşın, resmî yazışmalarda kullanılması izin vermemiştir. Çünkü ortada resmî bir yasa yoktu. Kürtlerin baskısı sonucunda, 2011 tarihinde, "*Diller Yasası*" çıkarılmıştır. 2014 yılının Ocak ayında da Irak Parlamentosu tarafından onaylanmasıyla birlikte, resmî yazışmalarda Kürtçenin kullanılması mümkün olmuştur. Ayrıca ihtiyaç olması durumunda devlet yetkililerinin, Kürtler için tercüman bulundurulması da taahhüt edilmiştir. Bu gelişme sonrasında anayasada belirtilen diğer hususlar da uygulamaya sokulmuştur. Pasaportlar iki dilde (*Arapça + Kürtçe*) düzenlemeye başlandı. Bu bağlamda Kürt motiflerini içeren pullar da hazırlanmıştır. Paranın da değiştirilmesi düşünülmüşse de IŞİD'in Irak topraklarının büyük bir kesimini ele geçirmesiyle memlekette büyük bir çalkantı yaşanmıştır. Bu yüzden iki dil ile para basımı meselesi ertelenmiştir. Adı geçen "*Diller Yasası*"nın Kürtlere bu avantajları sağlarken, Türkmenlere ne yararı olmuştur? Anayasanın 4.

maddesinde Türkmenler ile ilgili madde aynen "*Diller Yasası*"da 10. madde başlığı altında ele alınmıştır. Bu maddeye göre nüfuslarının yoğun olduğu idarî birimlerde Türkmençe ve Süryanice diğer iki resmî dildir. Irak Anayasa Mahkemesi'nin kararı olmasına rağmen, bu maddenin hayata geçirilmesi mümkün olmamış, her seferinde Kürtler tarafından engellenmiştir. Kerkük İl Meclisi 6 Mart 2008 tarihinde, Anayasa Mahkemesi'ne müracât ederek malûm maddede yer alan "*yoğun nüfus*" kelimesine açıklık getirilmesini istemiştir. Bu müracât üzerinde Anayasa Mahkemesi de, 21 Nisan 2008 tarihinde toplanmış ve kelimenin "*Mozaik kentlerde ağır ve bariz bir huzur gösterme*" anlamına geldiğine dair bir hükümde bulunmuştur. Yani mahkeme açıkça Türkçenin Türkmenlerin yoğun olduğu bölgelerde resmî dil olması gerektiğini ifade etmektedir. Pratikte gücü elinde bulunduran Kürtler bunu sabote etmektedir. Bu da ister istemez Türkçe eğitimine büyük bir darbe indirmiştir. Türkmen veliler 2003 yılı sonrasında farklı olarak çocuklarını Türk okullarına değil de Arap okullarına kaydettirmeye başladılar. Bu da birçok okulun kapatılmasına neden olmuştur.

1.1.1.2.9. Irak Türkmenlerinde Medya

1.1.1.2.9.1. Irak Türkmenlerinde Yazılı Medya

Irak'ta ilk gazetenin adı *el Zevra* (الزوراء) olup, 15 Haziran 1869 yılında Osmanlı'nın Bağdat'a tayin ettiği Vali Mithat Paşa tarafından Türkçe ve Arapça olarak yayımlanmıştır. 48 yıl yayın hayatına devam eden bu gazete, her ne kadar Bağdat'ta yayınlandığıysa da okuyucularının bir kısmı Kerkük'teydi (Terzibâşı, 2001: 15). Daha sonra Bağdat'ta *Zuhur* (زهور) ve *Beyn'el Nehrîn* (بين النهرين), Musul'da, *Musul* (موصل) ve *Çenebaz* (چناباز), Basra'da, *İkaz* (ايقاض) ve *Tehzip* (تهذيب) gazeteleri

yayınlanmıştır. Ayarica *Arapça-Türkçe* çıkan bir dergi de bulunmaktadır (Özkan, 2009: 96). Kerkük'te ise ilk yayımlanan gazete haftalık Türkçe *Havâdis* (حوادث) gazetesi olup, imtiyaz sahibi Mehmet Zeki Kudsîzâde'dir. Yayın hayatına 24 Şubat 1911 günü başlamış ve 1918 yılında İngilizler tarafından kapatılmıştır. *Havâdis*, Irak'ın ilk resimli gazetesidir. Osmanlı döneminde Kerkük'te Türkçe yayın yapan bir başka gazete de *Ajans Jurnal*'dir. 1911 yılında yayına başlamış ve 14 Mayıs 1918 günü İngiliz idaresi tarafından kapatılmıştır. Halk tarafından çok tutulduğu halde bu gazetenin hiçbir örneği günümüze ulaşabilmiş değildir (Nakip, 2007: 334). Ancak Kerküklü yazar Ata Tezibaşı'nın derin araştırmaları sonucunda çok farklı kaynaklardan bu gazete hakkında bazı bilgiler edinmek mümkündür. Hatta 1914 – 1916 yılları arasında Kerkük'te yaşamış olan Ahmet Hamdi Tanpınar'ın hatıralarında da buna rastlamak mümkündür (Kaplan, 1982: 247). İngilizler Kerkük'ü işgal ettikten sonra Kerkük'te yayın yapan ilk gazete *Necme* (نجمة) yine Türkçe olup, 1918 yılından 1926 yılına kadar sürmüştür. *Teceddüd* gazetesi ise 1920 yılında kısa bir süre için haftalık Türkçe yayın yapmıştır. 1926 yılında *Necme* kapandıktan sonra yerine yayın dili Türkçe olan *Kerkük* (كركوك) gazetesi yayımlanmaya başlamıştır. Bu gazete 1953 yılına kadar sürmüştür. Diğer yandan 1936 tarihinde (إله ري) gazetesi de iki hafta çıkmış ve bir daha çıkmamıştır. 1954 yılında yayın hayatına başlayıp 1959 yılında kapanan Türkçe ve Arapça *Âfak* (أفاق) gazetesi de önemli bir gazetedir (Nakip, 2007: 336 - 337). 1958 ihtilalinden sonra Bağdat'ta kurulan Türkmen Ocağı, *Kardaşlık* (قارداشلق) adıyla yarısı Arapça yayınlanan bir dergi çıkarmıştır. 17 Temmuz 1968 yılında iktidara gelen Baas Partisi, 24 Ocak 1970 tarihinde, Türkmenlere yeni Kültürel haklar veren bir bildiri yayımlayınca, Kardaşlık dergisine ilaveten Irak Enformasyon Bakanlığı'na bağlı Türkmen Kültür Müdürlüğü *Yurd* (يورد) adıyla

haftalık bir gazete ve Türkmen Edebiyatçılar Birliği, *Birlik Sesi* (بیرلک سه سی) adıyla aylık edebiyat ve kültür dergisi çıkarmaya başlamıştır. Dolayısıyla bu iki dergi Bağdat'ta yayımlanmaya devam ederken, 1977'de Devrim Komuta Konseyi, Türkmen Ocağı'nı kapatmış ve Kardeşlik dergisinin yayını durdurmuştur. Yurd gazetesi ve Birlik Sesi dergisi ise 1992'de başlayan ambargoyla sarsılmışlar, Birlik dergisi yayınına, ara vermek zorunda kalırken, Yurd dergisi önce aylık olarak çıkmış, 2000 yılından sonra da 15 günlük yayın hayatını sürdürmüştür. Irak'ta yayınlama şansını yitiren Kerkük dergisi 1998 yılından beri Kerkük Vakfı tarafından İstanbul'da çıkarılmaktadır (Özkan, 2009: 97). 1991 yılından sonra Irak'ın Kuzeyinde oluşturulan Güvenli Bölge'de *Doğuş* gazetesinin yayına başlaması Irak Türkmen basın tarihinde bir dönüm noktası olarak sayılmaktadır. Başlangıçta *Doğuş*, daha sonra *Türkmeneli*, *Bağımsız*, *Türkmen*, *Gökbörü* vs. yayınlarla devam eden bu basın akımı Saddam sonrası başka bir boyuta uzanarak Türkmenlerin basın konusunda ne kadar zengin olduklarını gözler önüne sermektedir. Saddam sonrası dönemde Kerkük'te, *Aksu* (gazete), *el Fanar* (gazete), *Sadık* (gazete), *Altunköprü* (gazete), *Telâfer* (gazete), *Pınar* (dergi), *el Filke* (dergi), *el Beşir* (gazete), *Kurtuluş* (gazete), *Kerkük İncileri* (dergi), *el Vafe* (gazete), *Babagürgür* (gazete) ve *Kale* (gazete), ayrıca Irak Dışında Türkiye'de *Kerkük* gazetesinin yanı sıra *Kardeşlik* dergisi de yayımlanmaktadır. Ayrıca İsvçre'de edebiyatçı yazar Nusat Merdan tarafından *Sümer* ve *Mezopotam* dergileri de çıkmakta ve Türkmen yazarlara yer vermektedir.

1.1.1.2.9.2. Irak Türkmenlerinde Sözlü ve Görsel Medya

Irak'ta Türkçe radyo yayını 1 Şubat 1959'dan itibaren Pazar günleri yapılmaya başlanmıştır. Dört dilde yayın yapan radyaoda, Türk programlarına üç

saat müsaade edilmiştir. Aslında Türkmenlere bu hakkın tanınmasının arkasında Kürtler vardı. Yeni iktidara gelen General Abdülkerim Kasım, Kürtler ile yeni bir sayfa açmak üzere, onlar ile radyo üzerinden iletişim kurmayı düşünmüş ve bu arada Türkçenin de yayınına izin vermiştir. 1968 yılında iktidara gelen Baas Partisi de aynı politikayı izlemiştir. Irak'da televizyon yayınları ilk kez 1956 yılında başlatılmasına karşın, Türkmence adı altında Türkçe yayınlara 1970 yılında müsaade edilmiştir. Bu da Baas Partisi tarafından Türkmenlere verilen Kültürel haklar çerçevesinde değerlendirilmiştir. Ardından da Türkçe programlarının artırılmasına müsaade edilse gecikmeli de olsa beş yıl sonra uygulanmıştır. Dolayısıyla Türkmence yayınlar İstanbul Türkçesiyle yapılmıştır. 1980 yılında *İran – Irak Savaşı*'nın patlak vermesiyle birlikte, Türkçe programlar daha çok Saddam ve Baas yanlısı propoganda mahiyeti kazanmıştır. Baas Partisi televizyon üzerinden Türkmen kitlesini manipüle etmeye çalışmış ve bunu da büyük ölçüde başarmıştır. Arapça bilen veya bilmeyen büyük bir Türkmen kitlesi bu televizyona bağlanmıştır. Çünkü Türkmenlerin alternatif bir televizyonları yoktu. Bu nedenle de devlet endeksli televizyona bağlanmak zorunda kalmışlardır. Böylece 1971 – 1997 yılları arasında Türkmenlerin günde ortalama 2 saat program yapmasına müsaade eden Baas Partisi, 1998 yılında da BM tarafından Irak'a uygulanan ekonomik yaptırımları bahane ederek Kerkük istasyonunu kapatmış ve televizyonun malzemesini de Bağdat'a götürmüştür. Kerkük istasyonundan Bağdat'a götürülen malzeme "*el-İrakiyye Uydu Televizyonu*"nun kuruluşunda kullanılmış, Baas Partisi bu televizyon üzerinden dış dünyaya açılmıştır. Bu uydu televizyonunda da Türkmenlere bir saat program yapma süresi hakkı tanınmıştır. Ama bir Türkmen ses sanatçısının (?) şikâyeti üzerine, istihbarat birimleri hemen harekete geçmiş ve yayının durdurulmasına karar verilmiştir. Ancak

kararın dışarıda yanlış yorumlara neden olacağından korkan Baas Partisi, daha sonra yayına tekrar izin vermiş, ancak yayın süresi 1 saatten yarım saate indirilmiştir.

	Kürtçe	Türkmençe	Keldu - Asurca
1975 - 1999	11 saat	2 saat	1 saat
1999 -2003	2 saat	1 saat/yarım saat	yarım saat

Tablo 2: Kerkük ve Irak Uydu Televizyonunda Farklı Dillerde Yayın Süreleri

1995 yılında Irak Türkmen Cephesi'nin kuruluşuyla birlikte, partinin yayın organı olarak Türkmeneli Televizyonu Erbil'de kurulmuştur. Bu bağlamda Erbil ve Kifrî gibi Türkmen yerleşim merkezlerinde de Türkmeneli Radyosu yayına başlamıştır. 2003 Saddam sonrasında da Irak Türkmen Cephesi'nin merkezinin Erbil şehrinden Kerkük'e taşınmasıyla birlikte, Türkmeneli Yerel Televizyonunun bir uydu televizyonu haline getirilmesi kararlaştırılmıştır. İstenilen kadro Türkiye'de yetiştirildikten sonra televizyonun açılması sağlanmıştır. Televizyon İstanbul Türkçesinin yanı sıra Arapça programlar sunmaktadır. Türkmeneli Televizyonu dışında son dönemlerde "*el Turkmaniye*" adlı yeni bir uydu kanalı da Mısır Uydu "Nilesat" üzerinden yayın yapmaya başlamıştır. Bağdat'ın kontrolünde olan bu televizyon'da Arapça, İstanbul Türkçesi ve Türkmen ağzına dayalı programlar yapılmaktadır. Başka bir deyişle Televizyon'da karma bir dil kullanılmaktadır. Dolayısıyla bu televizyonun da Türkmeneli Televizyonunda hiçbir farkı yoktur.

Yukarıda sözü ettiğimiz uydudan yayın yapan televizyonlar dışında bir de Kerkük şehir merkezinden yayın yapan "*el Naba*" adında bir yerel televizyon da

vardır. Bu televizyon Şiilik propogandasını Osmanlıca üzerinden yapmaktadır. Kerkük'teki Türkmenlerin kafasını iyice bulandırmaktadır.

Bütün anlattıklarımızdan anlaşılıyor ki, Irak Türkmenlerinin kültürel ve siyasal alanda varlık davasını sahiplenen bir televizyo bulunmamaktadır.

1.2. Kerkük İli

1.2.1. Kerkük Kelimesinin Anlamı

Kerkük adıyla ilgili en eski kayıt, arkoloji çalışmaları sonucunda, Yorgan Tepe ve Kerkük Kalesi'nde elde edilen tabletlerdir. Bu tabletlerde kent "*Arapxa*" adıyla anılmaktadır (Hâmdî, 1993: 3). Arkoloji çalışmalarından sonra bulabildiğimiz en önemli kaynak yazılı eserlerdir. Keldanca yazılan iki eserden anlaşıldığına göre, Kerkük Kalesi Serdanapal tarafından inşa edilmiştir. Bu tarihten itibaren de, Gûre Bâcirmi adıyla anılmaya başlanmıştır (Hâmdî, 1993: 5). Gûre Bâcirmi'nin stratejik konumu nedeniyle de bazı dönemlerde saldırıya maruz kalmıştır (Bayatlı, 1999: 84). Bu nedenle, sonraki dönemlerde saldırının açmış olduğu hasar giderilmiş, kalenin tekrar inşasına başlanmıştır. İskender kaleyi yendien onarmıştır (Abdülkerim, 2008: 52). İskender'den sonra Seleukos'un eline geçen kalenin surları ve kapıları onarılmıştır. Bundan dolayı kale, "*Beth Selox*" ya da "*Kerx Selox*" adıyla anılmaya başlanmıştır (Kopar, 2009: 115-116). Ptollemaios'un Coğrafyası'nda kale, "*Korxora*" diye adlandırılmıştır. Şemsettin Sami, kalenin en eski adının "*Korxoura*" olduğunu söylemektedir. Samî, her hâlde Ptollemaios'a dayanarak öyle bir iddiada bulunmuştur (Nakip, 2007: 21, Saatçi, 2007: 19). Partlar Kerkük'e "*Karxın*", Sasânîler "*Kermekân*", Süryanîler "*Beth Garne*" adını vermişlerdir (Bayatlı, 1999: 84; Kevseroğlu, 2009: 33). Dolayısıyla erken İslam dönemine dek Kerkük şehrine

"Karxın" ve "Gûre Bâcirmi" adları verilmiştir. Belâzurî'nin "Futûh el Buldân" (فتوح البلدان) adlı eserinde Kerkük bölgesi "Gûre Bâcirmi" (گورة باجرمي) şeklinde geçmektedir. (Belâzurî, 1959: 274). Yakut el Hamevîn'in "Mucam el Buldân" ile İbn el Esîr'in "el Kâmil Fil Tarîh" adlı eserlerinde Kerkük bölgesi "Karxînî" (كرخيني) olarak tespit edilmiştir (Kevseroğlu, 2009: 58). Kerkük kelimesine ilk olarak, Nizâmeddin Şâmî'nin "Zafernâme"sinde, sonra da 1454 yılında ölen Şerafeddin Ali Yezdî'nin "Zafernâme"sinde rastlanmaktadır (Nakip, 2007: 22). Bu da Karakoyunlu dönemine denk gelmektedir (Cevâd, 1981: 59-60; Nakip, 2007: 22).

Tevfik Vahbi'ye göre, kelime "kerk" şeklinde idi. "Kerk" kelimesi de aslında Asurca "kale" ya da "kuşatılmış köy" anlamına gelen "kar" kelimesinden doğmuştur. Arâmîler daha sonra kelimeyi "Karx" şeklinde kullanınca, zamanla da "Karxînî" şeklini almıştır. Bu da büyük ihtimalle "Karkîn" in Araplaşmış şeklidir (Kevseroğlu, 2009: 33). Ancak bizim düşüncemize göre "Kerkük" kelimesiyle "Karxın" kelimesi arasında bir bağ kurmak doğru değildir. Bu iki kelime kökeni itibarıyla birbirinden farklıdır. Çünkü "Karxın" kelimesi ile 24 Oğuz boyundan biri olan "Karkın" kastedilmektedir. Günümüzde Türk ağızlarında kelime ortasında yer alan "q" sesinin sızıcılaşarak "x" olması olağan bir ses olayıdır. Bu durumu "arxa < arqa , saxla- < saqla" örneklerinde görebiliriz. Bunlara günümüzde Irak Türkmen ağızlarında ve genel Türkçede yüzlerce örnek eklenebilir. Dolayısıyla bölgeye hâkim olan bölgesel güçler Kerkük Kalesi'ne "Karxın" adını vermişlerdir. Arap yazarları da kelimeye mensubiyet eki getirerek kelimeyi "Karxînî" şeklinde kayda geçirmişlerdir. Halbuki Arap yazarları "Karxînî" kelimesinden "Karkınlı Türkmenleri, Karkınlara mensup olanlar"ı kastetmektedirler. Nitekim daha önce Kerkük'e "Beth Selox" adı da verilmiştir. Karkınlar XI. Yüzyılda ve sonraki yıllarda Selçuklar'la birlikte Irak'a

gruplar halinde gelimişlerdir. Yerleştikleri bölgelerden biri de Kerkük bölgesi olmuştur. Nitekim daha sonra bölge bir Salur bölgesi haline de gelmiştir. Ebulgazi Bahadır Han Şecere-i Terakime "*Türkmenlerin Soy Kütüğü*" adlı eserinde, Salur İlin'deki Türkmenlerin kalabalık bir grubunun Dinli Bey'in önderliğinde Irak topraklarını kendilerine vatan seçtiklerini yazmaktadır. İşte bu dönemde bölgeyi ziyaret eden Yakut el Hamevî'nin Kerkük Kalesi'ne "*Karxın*" demesi bir tesadüf eseri değildir. Karakoyunlu dönemine gelince, "*Kerkük*" kelimesiyle birlikte, "*Karxini*" kelimesi de bir paralellik içersinde kullanılmıştır. Akkoyunlu döneminde de yerini tamamen "*Kerkük*" kelimesine bırakmıştır. Bunun nedeni "*Şecere-i Terakime*"de anlatılmaktadır. Salur Eli'nden Irak'a göç eden Türkmenler arasından *Ögürcük Alp* adında cesur bir lider ortaya çıkmıştır. Ögürcük, Irak'ın sahibi olan Kalabalık Bayındır Türkmenlerinin lideri ile anlaşmaz. Bayındırlarla savaşmaya gücü yetmeyince, bölgeyi "*Salur*" ve "*Karkın*" Türkmenleriyle birlikte terk etmek zorunda kalır. Bu tarihten sonra "*Karxın*" adının kullanılmaması çok doğaldır. Buraya kadar verdiğimiz bilgilerden yola çıkarak, "*Karxın*" kelimesinin "*Karkın*" Oğuz boyuyla ilgili olarak ortaya çıktığını söylebiliriz. Dolayısıyla kelimenin Aramîce "*Karx*" kelimesiyle alakası yoktur. Aslına bakılırsa, "*Kerkük*" kelimesinin etimolojik yapısını incelerken iki varsayım üzerinde durmamızda yarar vardır. Bunlardan ilki, "*Kergük*" kelimesiyle bağlantılı olmasıdır. Kaşgarlı'nın eserinde bu kelime, "*koyunun içerisinde, kırkbayır ile beraber bulunan şirden gibi şey*" olarak tanımlamaktadır. (Atalay, 1999: 303) Nitekim Kerkük Kalesi'ne aşağıdan bakılınca, kabarık bir görüntüsü vardır. Kelime içinde "*g*" zamanla gerileyici bir benzeşme sonucunda da "*k*"ye dönüştüğü kanısındayız. Böylece Kelime Kerkük şekline bürünmüştür. İşte Kerkük kelimesinin "*kale, kuşatılmış köy*" anlamına gelen

"Kerk"ten geldiği varsayımını kabul edersek, "ük"ü de Türkçedeki "ük" küçültme eki olarak kabul etmek zorundayız. Nitekim Eski Türkçede bu ek, ogük (< ög-ü-k "annecik") ve diğer kelimelerde geçmektedir. (Arslan, 2012: 98) Dolayısıyla bizim varsayımımıza göre Kerkük kelimesi "kalecik" veya "küçük kale" anlamına gelir.

1.2.2. Kerkük İlinin Tarihçesi

Tarihi geçmişi M.Ö. 3000'lere kadar inen Kerkük yöresi, Sümerler, Akkadlar, Gutiler, Babiller, Huriler, Mitanniler, Asurlar, Medler, Elamlılar, Parslar, Romalılar, Partlar ve Sasanîler gibi devletlerin hâkimiyetinde kalmıştır. Orta Çağda bilhassa fetihler döneminde Kerkük'ün stratejik bir konumda olmadığı bilinmektedir. Ancak, günümüzde Kerkük'e bağlı olan "Dakuka" nahiyesi öne çıkmaktadır. Bu dönemde "Gûra Becirmî" bölgesinin de "Dakuka"ya bağlı olduğu bilinmektedir. Dönemin önde gelen yazarlarından biri olan, el Belâzurî'nin "Futuh el Buldan" adlı eserinde, "Komutan Saad b. Eb-ı Vakâs, Hişâm b. Utbe ile Aşat b. Kays el Kindî'yi kuzey bölgelerine gönderdi. Bunlar Dakuka ve Hânicâr'ı (Tuzhurmatu) ele geçirdikten sonra, Gûra Becirmî'yi de fethedebildiler" denilmektedir (Minâs, 1982: 16). Dakuka ve ona bağlı olan Gûra Becirmî (bugünkü Kerkük) Kûfa şehrine bağlanmıştır. Bu statü Abbâsîlerin ilk dönemlerinde de sürdürülmüştür. (Dakuklu, 31-37). Ancak bazı siyasi çalkantılar neticesinde bölge tamamen Tolunoğullarının eline geçmiştir. 23 yıl sonra da tekrar Abbâsîlerin eline geçtiği bilinmektedir. (Yazıcı, 2002: 92). Selçuklu İmparatorluğu'nun XI. yüzyılın ikinci yarısında Ceyhun'dan Akdeniz'e kadar uzanan sahaya hâkim olmasıyla birlikte, Oğuz Türkmenlerinin bir bölümü de Irak'ta yurt tutmuşlardır (Sümer, 1977: 761). Dolayısıyla bu dönemde Türkmenlerin yaşadığı yerleşim merkezleri bir Oğuzeli

bölgesine dönmüştür. Atabegler, Harzemşahlar döneminde Türkmen nüfusu yine Oğuz boylarıyla güçlendirilmiştir. Moğol–Türk devletleri döneminde Türkmenler bölgedeki nüfuslarını muhafaza edebilmişlerdir. Bu nüfus potansiyeli Karakoyunlu ve Akkoyunlu dönemlerinde doruk noktalara ulaşmıştır. Ancak bölgede Safevî – Osmanlı devletleri döneminde mezhebe dayalı politikalar yüzünden en çok zarar gören yine Türkmenler olmuşlardır. Çünkü her iki devletin de bölgedeki iskân politikası mezhebe dayandırılmıştır. Bu politikada Sünni eğilimli Oğuz boyları ve Şii eğilimli Oğuz boyları karşı karşıya getirilmiştir. Safevîler ve Osmanlılar bu ayrıma dayanarak toprak edinme mücadelesine girişmişlerdir. Bu mücadelede bazen gayri Türk unsurlara da başvurmuşlardır. Safevîler bu politikayı İran coğrafyasında izlerken Safevîlerin hasmı olan Osmanlı devleti adı geçen politikayı hem Doğu Anadolu'da hem de Irak topraklarında uygulamıştır. Nitekim 1434 yılında Kanuni Sultan Süleyman'ın Irakeyn Seferi sonrasında bölgeye hâkim olmasıyla birlikte, Irak toprağını elinde tutabilmek için, Musul ve Kerkük çevresine Kürtleri yerleştirmiştir. İşte Osmanlıların mezhepçi politikası sonucunda Kürtler Kerkük ve çevresinde yerleşmeyi başarmışlardır. Bölge Safevîlerin eline geçse de, 1638 yılında IV. Murat tarafından tekrar alınmıştır. Bölgenin el değiştirilmesinin Türkmenler üzerinde etkisi ağır olmuştur. İstikrasızlık ve huzursuzluk Türkmenleri bölgeden göçe zorlamıştır. 1746 yılında Osmanlı ve Safevî Türk devletleri arasında *Kasr-ı Şirin* Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma sonucunda Türkmenler derin bir nefes alsalar da Osmanlı devleti Kürt ve Arap aşiretlerini Türkmen bölgelerine kaydirmiştir. Bu yüzden bölgenin demografik yapısı değişmiştir. 1918 yılına dek Osmanlı hâkimiyeti altında kalan Kerkük ve Musul bölgeleri, daha sonra İngiliz işgaline uğramıştır. 1926 yılında da Ankara Anlaşması sonucunda bölgenin %10 petrolü karşılığında Irak hükümetine

teslim edilmiştir. 1932 – 2003 yılları arasında hem Araplaştırma hem de Kürtleştirme politikasına tabi tutulmuştur. 2003 yılı sonrasında Kürtleştirme politikası doruk noktalara ulaşmıştır. Kürtlerin ve Amerikanlıların telkini sonucunda Kerkük diğer Irak Türkmen bölgeleriyle birlikte, Bağdat ile Erbil arasında bir anlaşmazlık bölgesi olarak ilan edilmiştir. Sorunun Irak Anayasası'nın 140. Madde çerçevesinde halledilmesi istenmiş, normalleşme, sayım ve referandumu içeren bir reçete önerilmiştir. Ancak 2007 yılında belirlenen kanunî sürenin dolmasıyla birlikte referandumun iptal edilmesi yerine ertelenmesine karar verilmiştir. Dolayısıyla bölge 2007'den 2014'e kadar Bağdat ile Erbil arasında ortaklaşa idare edilmiştir. 2014 yılında IŞİD'in ortaya çıkmasıyla birlikte dengeler alt üst olmuştur. Musul'da olduğu gibi Kerkük şehrinde de Irak ordusu, IŞİD militanları karşısında gösterdiği pasif direniş yüzünden çökmüştür. Bunu fırsat bilen Kürtler Irak ordusunu silahtan tecrit ederek şehir dışına çıkmasını sağlamışlardır. Ardından da bölgeyi tamamen kontrollerine almışlardır. Günümüzde Kerkük Şii Araplar ile Kürtler arasında bir kördüğüm hâline gelmiştir. Ancak Şii Araplar Sünni Arap ile mezhep ekseninde bir mücadele içinde oldukları için, şimdilik Kerkük meselesi ikinci plana itilmektedir. Ancak Araplar aralarındaki ihtilafı çözdükten sonra, Kerkük konusu Şii Araplar tarafından gündeme taşınması söz konusudur. Kerkük dosyasından sorumlu olan Obama ABD başkanı Obama Kürtlerden meselenin yasal yoldan çözülmesini istemektedir. Bu da referandumun er geç gündeme gelmesi anlamına gelmektedir.

1.2.3. Kerkük İlinin Coğrafi Yapısı

1.2.3.1. Arazi Yapısı

Kerkük ili Irak'ın diğer illerinden farklı olarak, Kıvrımlı Bölgede, Dağlık ve Çöküntü Bölgeleri ortasında ve Irak'ın kuzeyinde yer almaktadır (Abdurrahman, Türkî, Zilfo, 2006: 17). Deniz seviyesinden 300 m. yükseklikte bulunun Kerkük, 35°,25' kuzey enleminde ve 44°,25' doğu boylamındadır (Saatçi, 2007: 17). Kerkük ili Kıvrımlı Bölge'de, Dağlık ve Çöküntü Bölgeleri ortasında ve Irak'ın kuzeyinde yer almaktadır (Saatçi, 2007: 17).

Harita 6: Arazi Şekilleri

1.2.3.2. Sınırları

Irak'ta 18 il bulunmaktadır. Bu illerden 3'ü Kerkük ilinin çevresinde toplanmaktadır. Kerkük ili, kuzey ve kuzeybatıda Erbil, doğuda Süleymaniye; güney, güneybatı ve güneydoğuda Salahattin iliyle komşudur (Abdurrahman, Türkî, Zilfo, 2006: 92-93). Kerkük, Erbil'den 67 km, Süleymaniyye ilinden 110 km., Salahattin ilinden de 150 km mesafededir (Kettâne, 1970: 2).

1.2.3.3. Yüzölçümü

Kerkük ili 9.426 km² yüzölçüme sahipti (Köprülü, 1992: 9). 29 Ocak 1976 tarihli 41 sayılı Devrim Komuta Konseyi kararıyla tarihî "*Kerkük*" adı "*el Tamim*" olarak değiştirilmiş (Özmen, 2004: 210), arazisinin bir bölümü Salahattin'e, bir bölümü Süleymaniye'ye, bir bölümü de Diyale'ye terk edilmiştir. Bu nedenle ilin yüzölçümü 19.543 km²'den 9.426 km²'ye düşmüştür (Yılmaz, 2007: 12).

Irak topraklarının % 42'sini kapsayarak Irak'ın dördüncü büyük ili olan Kerkük, bu uygulamadan sonra %2'lik oranla 14. sıraya düşürülmüştür. (Demirci, 1996: 62). Burada bir noktaya dikkat çekilmesinde yarar vardır; 2003 yılı öncesinde Kerkük şehir merkezinin yüzölçümü, ortalama 16 km² idi, Ancak bu tarihten sonra Kürtlerin uyguladığı Kürtleştirme politikası sonucunda, şehir merkezinin yüzölçümü 40 km²'ye çıkarıldı. Burada sâkinlerin tamamı Kürt'tür (Takan, Mayıs 2005).

1.2.3.4. İklimi

1.2.3.4.1. Sıcaklık

Kerkük bölgesinde yarı çöl iklimi hâkimdir. Bu iklim, Akdeniz iklimi ile çöl iklimi arasında bulunmaktadır (Kâmil, 2009: 16). Kerkük ilinde en sıcak günler Temmuz ayına rastlamaktadır. Bu ayda sıcaklık derecesi 46°nin üzerinde olmasına. genellikle işlerin aksamaması için resmî makamlar tarafından sıcaklık daha düşük gösterilir. En soğuk günler ise Ocak ayındadır. Ocak ayında sıcaklığın -8°lere düştüğü de gözden kaçmamalıdır (Abdurrahman, Türkî, Zilfo, 2006: 27-29). Kerkük'te havanın sıcaklığına neden olan yaz rüzgârlarından başka, Orta Asya ve İran'dan gelen güneybatı rüzgârları nedeniyle kış mevsimi soğuk geçmektedir.

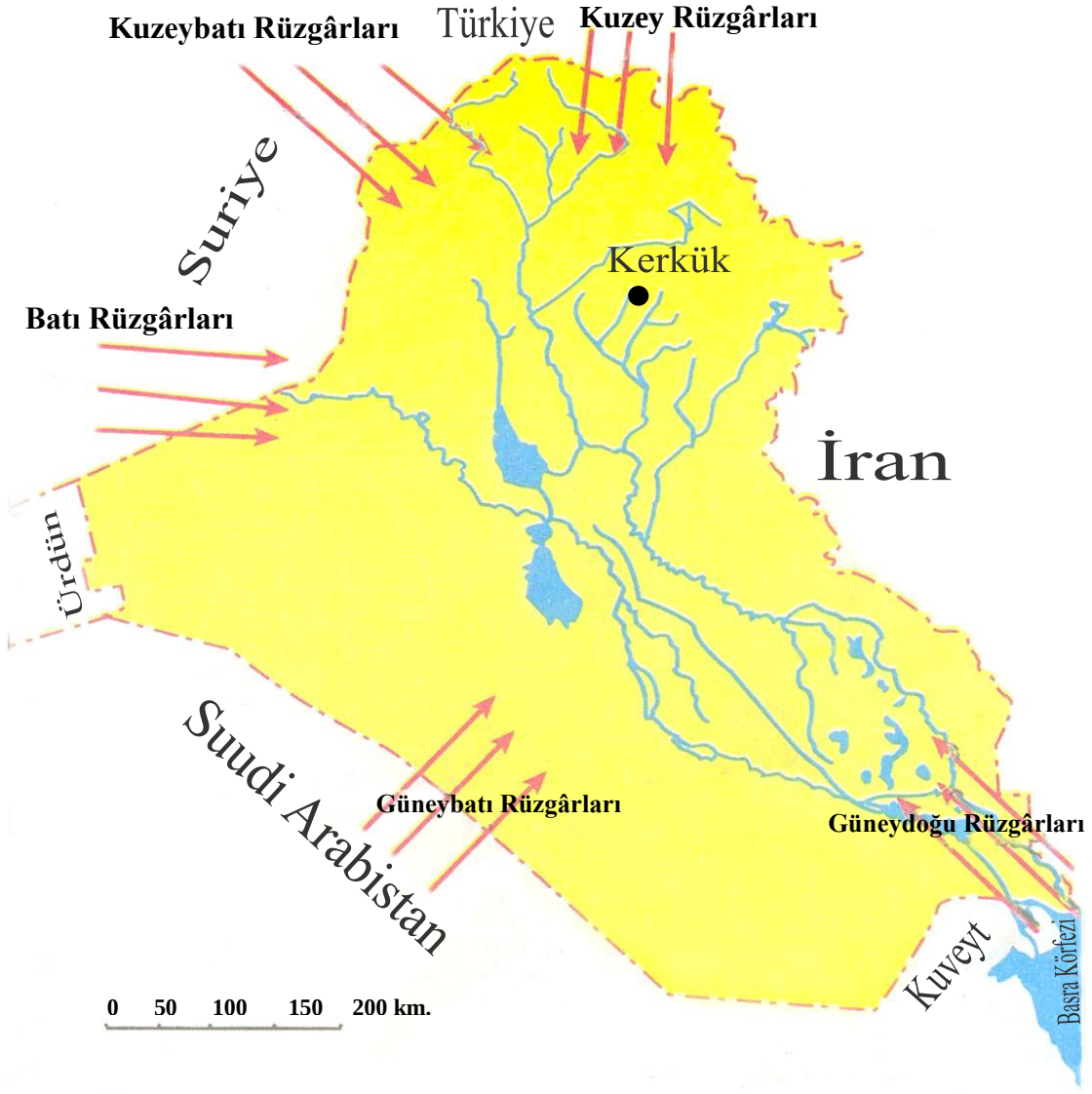
Harita 7: Ocak Ayında Ortalama Sıcaklık Dağılışı

1.2.3.4.2. Yağmur ve Nem

Kerkük ilinde yağmur her mevsimde yağmaz. Yağmur en çok kış ve ilkbahar mevsimlerinde yağmaktadır. Yıllık ortalama yağmur miktarı 200 – 400 mm. kadardır. Böylece nem bu iki mevsimde artmaktadır. Dağlık alanlarda özellikle ilin kuzey ve kuzeydoğu bölgelerinde kar yağar. Buna karşın ilin merkezinde de kar ender de olsa görülmektedir (Abdurrahman, Türkî, Zilfo, 2006: 30).

Harita 8: Yıllık Ortalama Yağış Dağılışı

Harira 9: Rüzgarlar

1.2.3.4.3. Basınç ve Rüzgar

Yazın Kerkük alçak basınç sahası içine girdiğinden kuzey ve batı merkezli yüksek basınç bölgelerinden esen rüzgârların etkisi altına girer. Bu rüzgârlar sayesinde Kerkük'ün çekilmez yaz ayları serin geçmektedir (Abdurrahman, Türkî, Zilfo, 2006: 28). Bunun yanı sıra çöl karakterli rüzgârlar da esmektedir. Genellikle Afrika ve Suudi Arabistan çöllerinden esen bu rüzgârlara Sam ya da Samyeli

denmektedir. Bu rüzgârlar hem sıcak hem de kurudur (Şahin, 2006: 26). Aynı zamanda hızı bazen 50 km'ye ulaşır. Estikleri zaman atmosferi toza bürümektedir. (Güney, 2010: 279) Bu sıcaklıktan insanların sağlığı olumsuz yönde etkilenmekte, ekili – dikili alanlardaki bitkiler ve ürünler zarar görmektedir (Şahin, 2006: 168).

1.2.3.5. Bitki Örtüsü

Kerkük'ün idarî yapısında yer alan bölgelerde kurak ve yarı kurak iklimi hakimdir. Hiç şüphesiz ki, iklimin Kerkük ili üzerindeki etkisi vardır. Nitekim yağmur yalnız ilkbahar ve kış mevsimlerinde yağmaktadır. Bunun sonucunda bölge maki başta olmak üzere, otlar, sert çayılar ve çalılardan oluşan bitkisi örtüsüyle kaplanmaktadır (Abdurrahman, Türkî, Zilfo, 2006: 29 - 32).

Ancak yaz mevsimi gelir gelmez havanın da ısınmasıyla birlikte, bahsi geçen bitkiler sararmaktadır. Kerkük ikliminin bitkilerde olduğu gibi, insanlar üzerinde de etkisini göstermektedir. Bu yüzden beyaz tenliler esmere, esmerler de siyah renge bürünür. Kerkük ilinde ormanlık araziler el Zap bölgesinde göze çarpmaktadır. Bu ormanlık alanlar da son yıllarda kuraklıktan nasibini almaktadır.

1.2.3.6. Akarsular

Kerkük'ün idarî sınırları içinde yer alan arazilerden üç önemli nehir geçmektedir: Küçük Zap Suyu, Hasa Suyu, Kördere Suyu. Türkmen çiftçileri de arazilerini sulamakta bu nehirlerden yararlanmaktadır.

1.2.4. Kerkük İlinin Coğrafi ve Etnik Bakımından Gelişimi

Hasa Su'yu Kerkük ilinin ortasından geçmektedir. Hasa Su'yu Kerkük ilini "Eski Yaka" ile "Korya Yakası" olmak üzere ikiye ayırmaktadır.

Kerkük ilinin bu iki yakası bazen tarihî seyir içersinde doğal olarak gelişirken bazen de belirli siyasi nedenler doğrultusunda gelişmiştir.

1.2.4.1. Eski (Büyük) Yaka'nın Coğrafi ve Etnik Bakımından Gelişimi

İl tarihinden de anlaşıldığı üzere, Kerkük uzun yıllar sadece Kale'den ibaret kalmıştır. Kerkük adının kaynağını araştırırken görebileceğimiz en eski kayıt, arkoloji çalışmaları sonucunda *Yorgan Tepe* ve *Kerkük Kalesi*"nde, elde edilen tabletlerdir. Bu tabletlerde kent "*Arapxa*" adıyla anılmaktadır (Hâmdî, 1993: 3). Arkoloji çalışmalarından sonra bulabildiğimiz en önemli kaynak yazılı eserlerdir. Keldanca yazılan iki eserden anlaşıldığına göre, Kerkük Kalesi Serdanapal tarafından inşa edilmiştir. Bu tarihten itibaren de "*Gûre Bâcirmi*" adıyla anılmaya başlanmıştır. (Hamdi, 1992: 6). Kale'de "*Karkın*" Türkmenlerinin bulunması sebebiyle *Karxı*" adını almıştır. Kanuni Sultan Süleyman'ın 1534 yılındaki Irakeyn Seferi üzerine Matrakçı Nasuh'un çizdiği minyatür de, o tarihlere kadar ilin Kale'den ibret olduğunu göstermektedir (Nakip, 2007: 88). Dolayısıyla Kale nahiyesinin merkezî konumundaydı. Türkiye Tapu – Kadastro Genel Müdürlüğü'nün eski kayıtlarına göre, 1548 yılında Kerkük Nahiyesi'ne bağlı toplam 53 köyün 8'inde 100 haneden fazla nüfus bulunmaktadır. Bu köylerden 3'ünün ise 200'ün üzerinde nüfusa sahip olduğu anlaşılmaktadır. Buna karşın merkezde (kalede) 342 hane bulunmaktadır. Dolayısıyla Müsülüman ve Hristiyan hanelerin tamamı etnik olarak Türkmenlerden oluşmuştur. (Gündüz, 2003: 65). Görüldüğü üzere, merkezde (kalede) az sayıda nüfusun

bulunmasının sebebi bölgedeki nüfusun önemli ölçüde köylerde yoğunlaşmış olmasıdır. Başka bir deyişle Kerkük Kalesi'nin bu küçük nüfus potansiyelini kaldırması mümkün değildir. Zira Türkmenler Kerkük Kalesi'nin kuzey ve güney çevrelerine yerleşmeden önce kuzeydoğu çevresine yerleşmişlerdir. Bunun nedenlerinin başında İmam Kasım (a.s) yatırının bulunması gelir. Bu sıralarda yatırının çevresinde 21 hane bulunması söz konusudur. Yatırda bulunan üç kitabe sırasıyla H. 1023 (M.1614), H. 103 (M. 1691 – 1692), H. 1312 (M. 1892 – 1895) geçirilen onarımları belgeler. Türbeye doğudan bitişik olan camiin kapısındaki kitabe H. 1031 (M.1622) tarihinde yapılan onarımı dile getirmektedir. Bütün bunlardan buradaki küçük yerleşmenin XVI. yüzyıldan önce var olduğu anlaşılmaktadır. Kale sakinlerinin kuzeydoğudaki İmam Kasım çevresi dışında kalenin kuzey ve güney çevrelerine yerleşmelerinde 22 Aralık 1552 tarihinde, Bağdat Vilayeti'nin Hazineadârı olan Cafer Bey'e gönderilen hüküm önemli rol oynamıştır. Bu emirname Bağdat Beylerbeyi'nin İstanbul'a gönderdiği bir yazıya cevaben gönderilmiştir. Beylerbeyi'nin yazısına göre, Kerkük Kalesi Safevî devleti hududu karşısında yer almaktadır. Kerkük Kalesi balçıktan yapıp surları yıkılmak üzere olduğundan tedbir alınması gerekmektedir. Kerkük Kalesi'nin Osmanlıların bölgedeki varlığı için stratejik konumda olması nedeniyle, *Divân-ı Hümayûn*'dan kalenin onarımı değil de yeniden yapılması istenmiştir. İşte bu yazıya karşılık adı geçen hüküm Bağdat Hazineadârı'na gönderilmiştir. Hazinedardan Kerkük Kalesi'nin yeniden inşası için hem vilayet hazinesinden hem de kendi hazinesinden istenilen paranın harcanması emredilmiştir. İşte bu şartlar altında balçıktan yapılan evler yıktırılıp yerine her türlü saldırıya dayanıklı taş evler yaptırılmıştır. Bu mimarı tarz 1743 yılında Nadirşah'ın Kerkük Kalesi'ni ele geçirmesine mâni olmuştur. Kerkük Kalesi tam anlamıyla bir

Osmanlı yadigarı olarak Türkmenlere bırakılmıştır. Kerkük Kalesi'nin yeniden inşası sırasında Kale'de yaşayan Türkmenler ve Yahudiler kuzey ve doğu çevrelerine yerleşmişlerdir. Böylece bu yerlerde yeni Türkmen yerleşim merkezleri kurulmuştur. Burada Kuzeydoğudaki bölgeye bir yenisi de eklenmiştir. XVII. yüzyılda Anadolu toprakları üzerinde varlığını sürdüren Ahî Hüseyin, Sultan IV. Murat ile anlaşmazlığa düşünce, bölgeyi terk edip İmam Kasım bölgesine yerleşmiştir. Dolayısıyla yerleştiği yere de Ahî Hüseyin adı verilmiştir (Kavseroğlu, 2009: 128). Kalenin doğusu ile güney çevrelerinde bulunan çok sayıdaki han, bu bölgenin XVIII. yüzyılın başlarından itibaren canlı bir ticarî merkez olduğunu göstermektedir. Nakışlı Minare Camii bu önemli ticaret merkezinin içinde yer almaktadır. Kitâbesine göre, H. 1233 (M.1818) tarihinde inşa edilen ve H. 1405 (M.1984-85) de köklü bir onarım gören Nakışlı Minare Camii de bu kesimde yer alan mimari dokunun yapılış tarihi hakkında bilgi vermektedir. Buradaki ticaret merkezi ile bunlara bitişik *Piryadi*, *Bulak* ve *Avçı* mahallelerinin aynı dönemin ürünü oldukları anlaşılmaktadır. Ardından da bölgede *Çukur*, *Musalla* ve *Çay* mahalleri kurulmuştur (Saatçi, 2007: 48). Çukur Mahallesi'nin belirgin özelliklerinden biri de Türkmenler ile Yahudilerin bir arada yaşamasıdır. Mahalleye yerleşen Yahudilerin bir kısmı Kerkük Kalesi'nden gelmiştir. Geriye kalan Yahudiler de şehir merkezine bağlı Tercil Köyü'nden gelmişlerdir. Yahudiler ile Türkmenler bu köyde de bir arada yaşamaktaydılar. Dolayısıyla Tercil Köyü'ndeki Türkmenler, Çukur Mahalesi'ne geldiklerinde kendileriyle beraber Yahudileri de getirmişlerdir. Saha çalışması sırasında elde ettiğimiz bilgilere göre, mahallede yaşayan Yahudiler Türkmence konuşuyorlardı. Bunların hem okulları hem Tevratları (*Sinagog*) vardı. Biz Tercil Köyü'nden gelen Yahudilerin Hazar Türklerinin torunu oldukları kanısındayız. Abbâsîler döneminde

Semarra kentinde Hazar Türklerinin yaşadığı bir mahalleden de söz edilmektedir. İsrail Devleti'nin kuruluşuyla birlikte, Irak'ın diğer yerleşim merkezlerinde olduğu gibi, buradaki Yahudilerin de İsrail'e göç ettkleri bilinmektedir.

Irak Petrol Şirketi (IPC) faaliyete geçtikten sonra, ihtiyacı olan değişik mesleklerden işçi ve eleman Kerkük şehir merkezine akın etmeye başladılar. Bu da Kerkük şehir merkezine bir göç dalgasına neden oldu (Hürmüzlü, 2007: 104).. Bu tarihe kadar Kürtlerin Kerkük şehir merkezinde kendilerine özgü bir mahalleleri yoktu. Dolayısıyla Irak Petrol Şirketi (IPC) çalışanlar ya şirketin misafirhanesinde ya da şehirde bulunan otellerde ikâmet etmekteydiler. Kürtler bir sonraki yıllarda kazandıkları parayla Şorca bölgesinde arsa almaya başladılar. Aslında buradaki arazilerin asıl sahibi Kırdar ailesine mensup olan Seyit Emin ve Necip Beyler idi. Dolayısıyla bu kişiler Kürtleştirme politikasının önünü açmış oldular. Şunu da belirtelim ki, 1957 sayımında temel alınan mahalleler arasında, bugün Kerkük'te bulunan *Azadî* veya *Rahimava* gibi mahaller yoktur. 1947 nüfus sayımında Kerkük mahalleleri dökümüne baktığımızda *Şorca* diye bir mahalle yoktur. 1948 yılında Filistin toprakları üzerinde bir İsrail Devleti kuruldu. İşte bu devletin kurulmasıyla birlikte Yahudilerin Irak'taki statüsü zedelenmeye başladı. Göç yasak olmasına rağmen birçok Yahudi "yerel" güçlerin yardımıyla İsrail'e göç etmiştir. 1951 yılında Irak parlamentosu göçü serbest bırakınca, 1950 – 51 yıllarında İsrail hükümeti yaklaşık 110.000 Yahudi'yi hava yoluyla İsrail'e taşımıştır (Ersanel, 1999: 73). 1920 yılında Irak, İngiliz işgali altındayken, İngilizlerin yayınladığı bir bülten Kerkük'teki Yahudilerin sayısını ortalama 1400 olarak göstermektedir (Ganime, 1924: 185). Bu da bize daha sonra Kerkük'ten göç eden İsraillilerin sayısının pek fazla olmadığını göstermektedir. Ancak bu boşluğun başka bir unsur tarafından doldurulması

gerekmekteydi. Dolayısıyla bu tarihlerde Kürtlerin Kerkük şehir merkezlerine yerleşmeleri bir tesadüf eseri değildir. Panlanlı ve programlı bir şekilde yerleştirmeleri sağlanmıştır. Böylece Kürtler, Yahudilerin yerini almışlardır. Kürtler Komünist Partisi'nin cenahı altına girdiği için, Bağdat yeterince yardım görmüştür. Üstelik daha önce anlattığımız gibi, toprak sahibi Türkmenlerin de topraklarına parsallayıp Kürtlere satmaları bu yerleşmeyi daha da hızlandırdı. Şorca adında Mahallenin çekirdeğini altmaya başladılar. Ardından 1958 tarihinde, ihtilal Lideri Abdülkerim Kasım döneminde, İskân Bakanlığı harekete geçip Kerkük'ün Kuzeydoğusunda "*İskan*" adını taşıyan yeni bir semtin inşasına başlanmıştır. Bu doğrultuda bakanlık Türkmenlere ait "*Dört Bağ*" arazisini parselleyerek Irak Petrol Şirketi'nde çalışan Kürtlere dağıtmıştır. Kasım asıl amacını gizlemek üzere, aynı şirkette çalışan bazı Türkmenlere de bölgede arazi dağıtmıştır. Bunların sayısı sekizi geçmemektedir. Saddam 70'li yıllarda Araplaştırma politikası doğrultusunda İskân semtinde *el Baas*, *el Şuhada* ve *el Karama* adında üç mahalle inşa etmiştir. *el Baas* ve *el Karama* semtlerine polis, emniyet ve Baas mensupları yerleştirilirken, *el Şuhada* semtine *İran – Irak Savaşı*'nda ölen Arapların ailelerine verilmiştir.

2003 sonrasında Araplar bu semtleri terk edince, Kürtler tarafından işgal edilmiştir. Kürt partilerinin desteğiyle Kerkük Süleymaniye anayolunun sol kesimi (*Baruthane*) tam anlamıyla yeni bir Kürt yerleşim merkezi haline getirilmiştir. Öte yandan aynı yolun sağ kesimlerinde de başka bir yerleşim merkezi kurulmuştur. Azadi ve İmam Kasım semtlerinin arka kesimlerinde de yeni yapılaşmalar söz konusudur. Bunlar Kerkük – Erbil kontrol noktalarına dek varmaktadır. Kerkük'ün güney kesimlerinde yerlan alan Kasaphane semti halis bir Türkmen semtidir. Aslında burada yapılaşma 50'li yıllardan itibaren başlasa da, 70'li yıllarda bir semt durumuna

gelmiştir. Türkmen Kasaphene semtinin güneye doğru ilerlediğini gören Baas Partisi, ilerlemeyi engellemek üzereİsrail'in Filistin topraklarında uyguladığı politikalardan bir kısmını burada uygulamıştır. Bu semtin önü kesilmediği takdirde, yeni Türkmen semtlerinin ortaya çıkacağından korkan Baas Partisi, semtin güneyinde el Mendûde ve el Urube adında iki Arap semtinin inşasına başlamış, buraya *el Havice* ve *el Diyale* bölgelerinden getirilen Arap aşiret mensuplarını yerleştirmiştir. Siyasi bir nitelik taşıyan bu projenin ardından, Baas Partisi Kasaphane Senti'ni kuzeyinde yer alan Musalla Senti'nden ayırmak için arada Musalla Toplu Konut projesini devreye sokmuştur. Buna benzer olarak Kasaphane semtini Kürtlerin yaşadığı Şorca Senti'nden ayırmak için, araya Toplu Konut projesi yapılmıştır. Bunun dışında Baas Partisi'nin iskan politikaları sonucu Kerkük'ün güney kesimlerinde, *Hayyü'l Haccac* (Hacac Senti) , *Hayyü'l Vihda* (Birlik Senti), *Hayyü'l Nasır El-Evvel* (Birinci Zafer Senti), *Hayyü'l Nasır Es-Sani* (İkinci Zafer Senti), *Hürriyye* (Özgürlük), *Hayyü'l Kadisiyye El-Evvel* (Birinci Kadisiyye Senti), *Hayyü'l Kadisiyye Es-Sani* (İkinci Kadisiyye Senti) *Hayyü'l Askerî el Evvel* (Birinci Askerî Senti), *Hayyü'l Askerî Es-Sani* (İkinci Askerî Senti), *Hayyü'l Esra Vel Mafkudin* (Esirler ve Kayıplar Senti) ve *Hayyü'l Nida* (Çağrı Senti) gibi Arap semtleri ortaya çıkmıştır. Saddam bu semtlere 80'li yıllarda 10 Bin Dinar (30.000 Amerikan Doları) karşılığında, Irak'ın güneyinden getirdiği Şii Arapları yerleştirmiştir. Ancak 2003 sonrasında bunların birçoğu aldıkları 20 Bin Irak Dinarı ile daha önce geldikleri bölgelerden arsalar alarak Irak'ın Güneyine geri dönmüşlerdir. Bunların evleri de doğrudan Kürtlere verilmiştir. Bilindiği üzere Saddam 90'lı yıllarda Kerkük Kalesi'ni yıktıktan sonra Kale sakinlerine *Hayyü'l Askerî el Evvel* ve *Hayyü'l Askerî Es-Sani* Semtlerinde yer, Türkmenlere para ve arsa vermiştir. Amaç Kale sakinlerini Arap semtleri içinde

eritmektir. 90'lı yıllarda kendi yaşadığım semtin yanı başında "el Vutaya" adı verilen büyük bir boş arazi vardı. Bu arazi Kasaphane ve Hayyü'l Ulama semtleri ile Şorca semti arasında yer almaktaydı. Saddam yönetimi bu araziye parselleyerek Diyale bölgesinden getirdiği Araplara dağıtmıştır. Ancak 2003 sonrasında birçok evin inşaatı yarıda kalmış ve Kürtler de buraya Kürt bölgelerinin çeşitli yerlerinden getirdikleri taraftarlarını yerleştirmişlerdir. Ardından da yeni kurulan semte de Kürtçe "Runaki" adını verdiler. Ayrıca Kürtler, bölgenin hemen karşısında yer alan Saddam Toplu Konut Evleri ve ona bitişik durumda Musalla Toplu Konut Evlerine de kendi partizan ve taraftarlarını yerleştirmeye başlamışlardır. Yukarıda bahsedilenleri özetlersek, Bağdat rejimi, Kerkük'ün Eski Yakasının demografik yapısını değiştirmek için belirli bir iskan politikası izlemiş, böylece bölgenin Kürtleştirilmesi, sonra Araplaştırılması ve sonra tekrar Kürtleştirilmesi hedeflenmiştir.

1.2.4.2. Korya (Küçük) Yakası'nın Coğrafi ve Etnik Bakımından Gelişimi

İlin Karşı yakasında yer alan Korya Yakası'nın çekirdeğinin yine Türkmenler tarafından atıldığı bilinmektedir. 1548 Tarihli Tahrir defterlerine göre, Korya Kerkük Nahiye'sine bağlı olan bir köydür. Köyde 70 hane Müslüman mevcuttur. Köyün yirmide biri hass-ı hümayûn uhdesinde bulunmaktaydı. İlhanlılar döneminde bölge "Oryateli"nin bir parçası olmuştur. Oryateli nüfusu Musul bölgesinden Kerkük'e dek geniş bir coğrafi parçada yerleşmişlerdir. İşte Korya'nın çekirdeğinin bunlar tarafından atıldığı bilinmektedir. Bölgenin içinde bulunduğu siyasi çalkantılar nedeniyle, Oryatların büyük bir kısmı bölgeyi terk edip başka yerlere yerleşmişlerdir. Zamanla da bölgede kalanlar yine Hristiyanlıktan İslâmiyete

geçmişlerdir. Kanuni döneminde köyde bulunan 70 hanenin tamamının Müslüman olması dikkate değerdir. Dolayısıyla Kerkük Kalesi'nin tam karşısında ve Hasa Suyu'nun yanı başında yer alan Korya Köyü dünyanın her yerinde olduğu gibi, burada da ilin gelişimiyle birlikte büyük bir semt hâline gelmiştir. Korya Yakası'nın gelişmesi, kamu yapılarının çoğalması ile gerçekleştirmeye başlamıştır. Özellikle H.1249 (M.1833) Kerkük Mutasarrıfı İnce Bayraktarzade Mehmet Paşa'nın bu yakada Şaturlu Mahallesi'nde bir hükûmet konağı inşa etmesi bu gelişmenin başlangıcı sayılmaktadır. Korya Yakası'nın Eskiyaka'ya doğru gelişmesinin aslında daha erken bir tarihte başladığı söylenebilir. Nitekim bugün Cumhuriyet Caddesi yakınında, yıkılmış olan Şarkıyye Ortaokulu'nun arkasında bulunan Netçizade İbrahim Bey Camisi, bunun somut bir kanıtıdır. Bu camide yer alan kitabede köhne bir duruma gelen eserin H.1256 (M. 1840)'da yenilendiği ifade edilmektedir. Günümüzde de tekrar yenilenmiş olan bu camiden başka, Korya Yakası'nın dokusunu Eski Yaka'ya yaklaştıran Ahmet Hanekâh camisinden başka, Korya Yakası'nın dokusunu Eskiyaka'ya yaklaştıran Ahmet Hanekâh Camisi'nin bulunduğu işaret etmek yerinde olacaktır. 1870'li yıllarda Kerkük'ün en küçük kesimi olarak tasvir edilen Korya Yakası'nın muhkem duvarlarla çevrilmiş meyva bostanları, portakal ve hurma ağaçları, üzüm bağları ve zeytinliklerle dolu olması, bu kesimdeki mezarlığın geniş bir sahayı kaplaması sebebiyle adeta ölümlerin yaşayan insanlardan daha fazla imiş gibi bir his uyandırdığı anlaşılmaktadır. Sementin en yaşlıları ile yapılan görüşmelerden Korya'daki yerleşim alanı ile Hassa Çayı arasında kalan kesimde geniş bir mezarlık bulunduğu, bu mezarlığın onarıma açılmasından sonra Korya kesiminin gelişerek Eskiyaka'ya yaklaştığı anlaşılmaktadır. 1890'lı yıllarda Korya Yakası'nın "*Begler*", "*Şaturlu*" ve "*Sarıkahya*" adında üç mahalleden

oluştugu görülmektedir. Özellikle Türklere özgü olan ve at üstünde oynanan gelenekesel "Cirit" oyunlarının anısını günümüze taşıyan "Cirit Meydanı", Korya'nın eski dokusunun önemli bir merkezidir (Saatçi, 2007: 57). Bu mahallelerde Türkmenlerin dışında hiçbir etniğe rastlanmamaktadır. Nitekim 1881/1882-1893'te Musul Vilayeti'nde yapılan genel nüfus sayımı da bunun kanıtlamaktadır (Yıldız, 2003: 34). Günümüzde Korya semtinde varlığını sürdüren Asurî, Ermenî ve Süryanîler sanıldığı gibi eski devirlerden kalan topluluklar değildir. Yapılan nüfus sayımı da bunu kanıtlamaktadır. İngilizler belirli siyasi amaçlar doğrultusunda bu gayrimüslim toplulukların Kerkük'e yerleşmelerini sağlamıştır. Daha önce de belirtildiği üzere, Irak Petrol Şirketi faaliyete geçtikten sonra, İngilizlerin uyguladıkları politika icabı Türkmenler en alt kademelerde ve çoğunlukla vasıfsız işçi olarak çalışmaktaydılar. "Staff" denilen üst düzey elemanların çoğu Hristiyan olan Ermeni, Süryanilerden seçilmekteydi (Duman, 2007: 148). Bunlar aileleriyle birlikte Kerkük'e yerleştikten sonra bir daha bölgeyi terk etmemeyi tercih etmişlerdir. Asurîler de İngilizlerin komutasında beşinci tabur olarak Kerkük'e yerleştirilmiştir. Daha sonra Korya'nın ticaret merkezi olan bu alan, Ahmet Ağa Kahvehanesi'nden içeriye doğru uzanan sıra dükkanların yer aldığı Korya pazarı olmuştur. Dükkânların arka tarafında kalan "Begler", "Şaturlu" ve "Sarıkahya" mahallelerinin gelişmeleri Elmas Caddesini de aşarak, Molla Abdullah Tepesi'ne doğru sürmüştür. Dükkânların öbür tarafının arkasında ise Seyyit Allevî yönüne, oradan askerî havaalanına yakın *Sahat el Tayarân'a* (Hava Alanı) gelişmiştir. Korya Yakası XX. Yüzyılın ikinci yarısında büyük rağbet görmüştür. Kerkük – Bağdat Demiryolu'nun yapımına I. Dünya Savaşı sırasında başlamıştır. Böylece el Muhatta Kerkük Tren İstasyonu Hamzeliler bölgesinde inşa edilmiştir. Korya Yakası'nın büyük gelişimi 1960

yıllarından sonra başlamıştır. Hamzeliler ile Tisin köyleri ilin bir semti haline gelmişlerdir. Oysa Tisin Köyünde H.955 (M.1548) tarihinde 93 hane ve 7 mücerred bulunduğu, köyün yarısının *Hass-ı Hümayun'a* ait olduğu, diğer yarısının ise özel kişilere malikâne olarak verildiği bilinmektedir. Toprak evleri ile Tisin, köklü bir Türkmen köyü iken, günümüzde kentin bir semti olmuştur. El Muhatta Kerkük Tren İstasyonu yolundan sonra en çok rağbet gören yerlerden biri de Bağdat yolu olmuştur. Burada modren villalar yapılmıştır (Saatçi, 2007: 51-57). Türkmen Sarikahya ailesi Korya Yakası'nın kuzey kesimlerinde bulunan arazilerini parselleyerek Kürtlere satmışlardır. Kürtler de bölgede "*Rehim Ava*" adında bir Kürt semti kurmuşlardır. Böylece Kürtler Korya Yakası'na yerleşmişlerdir. Ardından da Molla Abdullah Tepesi çevresin hızlı yapılaşma süreci başlamıştır. Baas Partisi Eski Yaka'da olduğu gibi, Korya Yakası'nda da İsrail'in Filistin topraklarında uyguladığı politikalardan bir kısmını uygulamıştır. Korya ile Bağdat Yolu'nu birbirinden ayırmak için, el Hadîdî ve Dur el Zubbat "*Subay Evleri*" (دور الضباط) adında iki Arap yerleşim merkezi kurmuştur. El Hadidî bölgesinde genelde Arap el Hadidî aşiretine mensup olanlar yerleştirilirken, Dur el Zubba'da da el Havice ve Diyale'den getirilen Araplar yerleştirilmiştir. Türkmenlerin Kerkük'teki varlığını içine sindiremeyen Baas Partisi, Tisin Mahallesi'ndeki Şii Türkmenleri İran yanlısı olmasıyla suçlayıp verimli ve münbit arazilerine el koymuştur. Neticede buradaki Türkmenler başka yerlere sürülmüşlerdir. Böylece Baas Partisi, Korya Yakası'nın güneye doğru bir Arap yerleşim merkezi haline getirmeyi başarmıştır. *Hey Gırnata* (Gırnata Semti), *Hey el Muallimîn* (Öğretmenler Semti), *Hey el Mansûr* (Muzaffar Semti) *Hey el Baas* (Baas Semti), *Hey el Hadra* (Yeşiller Semti), *Hay el Vâsıt* (El Vasit Semti), *Hey el Domîs* (Domis Semti), *Hey el Reşît* (Reşit Semti), *Hey 1 Adar* (1 Mart Semti), ve *Hey Vâhît*

Huzeyran (1 Haziran Semti) gibi Arap semtleri ortaya çıkmıştır. Baas Partisi, adı geçen semtlerin inşasıyla birlikte Korya benzeri yeni Türkmen semtlerin kurulmasını engellemiş, ardından da Türkmenlere gayrimenkul edinme yasağı getirilmiştir. Bu yasakla birlikte, birçok Türkmen etnik kimliğini değiştirmek zorunda kalmıştır. Bu politikaya yanaşmayan Türkmenler, güvenilir bir Arap bulup onun üzerinden gayrimenkul edinmişlerdir. Her halükârda Baas Partisi, istediği doğrultuda Türkmenleri Arap semtlerine yerleştirmiş, böylece bölgedeki Türkmen varlığını asimile etmeyi amaçlamıştır. Baas'ın Türkmenlere dönük Araplaştırma politikası 2003 yılına dek sürmüştür. 2003 yılı sonrasında bu politika yerini Kürtleştirme bırakmıştır. Günümüzde bir Kürt semti olan "*Rehimava*"nin idarî sınırını yasa dışı bir yapılaşmayla Altunköprü kontrol noktasına dek ulaştırmışlardır. Bunu da Kürt partileri "*Kart*" sistemine dayanarak yapmışlardır. Başka bir deyişle Kürt partileri Kerkük'teki boş arazileri tespit edip paylaşmışlar, daha sonra her parti kendi payına düşen arazileri parselleyip kendi partizanlarına dağıtmıştır. Ayrıca Kürtler, *Arasa*, *Faylak* ve *Muasker Halit* gibi bölgeleri de işgal etmişlerdir. Bu yapılaşma Kerkük'ün nüfusunu Kürtlerin lehine çevirmiştir. Dün Araplaştırma tehdidi altında olan Türkmen şehri Kerkük, günümüzde Kürtleştirme politikasıyla karşı karşıyadır.

1.2.5. Kerkük İlinin Nüfus Yapısı

1.2.5.1. Osmanlı Döneminde Kerkük'ün Nüfusu

Osmanlı Devleti'nde sayımların ilk asırlardan beri yapılmakta olduğu bilinmektedir. Elde bulunan en eski tahrir defteri; 835 (1431-1432) tarihini taşımaktadır. Tahrirlerin bölgelere göre hazırlanması, XVIII. yüzyıla kadar sürmüş olmakla birlikte, XVI. yüzyıldan itibaren yeni fethedilen yerlerin dışında, Osmanlı

devletinin bölgedeki varlığını sürdüren büyük şehirlerin yapılmasına gidilmemiştir. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin en parlak dönemi olan Kanuni'nin ilk yıllarında vilayetlere ait nüfus, vergi gelirleri, has, tımar, zeamet, evkaf ve gayrimenkulleri bir arada gösteren defterler hazırlanmıştır (Arslan, 2001: 86). İşte 111 No'lu tahrir defteri de bunlardan biridir. Bu defterdeki kayıtlara göre, 1548 tarihinde Bağdat eyaletine bağlı bir sancak olan Kerkük; Kerkük ve Dakuk olmak üzere, iki nahiyeden oluşmaktadır. Kerkük nahiyesi, Kerkük şehir merkezi (nefs-i şehir) ile 53 köy ve 100 civarında mezreayla içermektedir. Ayrıca 8 adet de taife (aşiret) yaşamaktadır. Dakuk nahiyesi ise, şehir merkezi ile 17 köy ve 9 mezrea'dan oluşmaktadır. 1548 tarihli tahrir defterlerindeki kayıtlara göre Kerkük Nahiyesi'ne bağlı 53 köyün tamamına yakını Müslümanların meskun olduğu köylerdir. Hâne birimini 7 kişi kabul ettiğimiz takdirde şehirdeki Müslüman nüfusunun 1320 olduğu anlaşılmaktadır. Bunun toplam şehir nüfusu içindeki oranı %55'tir. Dakuk şehrindeki vergi mükellefi Müslümanlar 259 hâne, 105 mücerredir. Bu da 1918 kişilik bir nüfusa tekabül etmekte ve toplam şehir nüfusunun %94'nü oluşturmaktadır. Gayrimüslim hânelerin belkimiğini de Hristiyan ve Yahudiler oluşturmaktadır. Dakuk şehrinde herhangi bir Yahudi nüfusu mevcut değildir. Kerkük şehrinde 104 hâne vergi mükellefi Yahudi yaşamaktadır. Bunlardan 42 hâne Kerkük nahiyesine bağlı Tercil köyünde Müslümanlar ile bir arada yaşamaktaydı. Geriye kalanlar ise nefsi Kerkük'te yaşamaktadır. Bu da 728 kişilik bir nüfusa tekabül etmekte olup, toplam şehir nüfusunun %30'unu oluşturmaktadır. Hristiyanlara gelince, Kerkük'te 53 hâne ve 1 mücerred; Dakuk'da ise 18 hâne ve 4 mücerred vergi mükellefi Hristiyan (*gebrân*) bulunmaktadır. Bu hâneleri 7 katsayısına göre nüfusa çevirdiğimizde, Kerkük'te 372 (Kerkük şehir nüfusunun %15'i), Dakuk'ta ise 130 kişilik (Dakuk şehir nüfusunun % 6'sı) Hristiyan

nüfusun yaşadığı anlaşılmaktadır. Ancak şunu da özellikle de belirtmemiz gerekir ki, askerî sınıf tabir edilen vergiden muaf zümre, fiilen askerlik hizmeti yürütenler ve idare sınıfı ile aileleri bu nüfusa dâhil edilmemişlerdir (Gündüz, 2003: 164 – 170). Saha çalışması sırasında elde ettiğimiz veriler bize bazı konular hakkında da ip ucu vermektedir. Tercil ve Kerkük şehir merkezinde Yahudiler Müslümanlar ile bir arada yaşadıklarından söz etmiştik. İşte bu Müslümanlar Türkmenlerdir. Dolayısıyla Dakuk köyüne bağlı Kilise köyünde de Hristiyanlar ile Türkmenlerin aynı köyde yaşadıkları görülmektedir. Bu da bu Yahudilerin ve Hristiyanların Türk kökenli olduklarını göstermektedir. Nitekim Kerkük'teki Türkmenler bu görüşü teyit etmektedirler. Kerkük'e bir sonraki dönemde yeni Hristiyanlar grupları da yerleştirildi. Osmanlı Devleti dönemindeki nüfusa ait 19. asırda yapılan sayımlar kısmî ve tahmini de olsa bazı bilgiler vermektedir. Bu sayımları şöyle izah edebiliriz:

1881/82-1883 nüfus sayımına göre Kerkük şehrinde 22008 Müslümanın yaşadığı tespit edilmiştir. Müslümanların ardından gayrimüslim topluluğu gelmektedir. Bunlar 432 Keldânî ve 463 Yahudi'dir (Marufoğlu, 1998: 82), (Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1993:12).

H. 1312 Yılı Musul Salnâmesine göre Kerkük şehrinde 73909 Müslüman, 1117 Keldânî ve 1854 Yahudi bulunur (Musulsalnâmesi, y.t.: 320).

H. 1325 yılı Musul Salnâmesine göre Kerkük şehrinde 22008 Müslüman, 432 Keldânî ve 463 Yahudi bulunmaktadır (Safvetbeg, y.t.: 312).

1895 nüfus sayımına göre Kerkük şehrinde 73909 Müslümanın yaşadığı tespit edilmiştir. Müslümanların ardından gayrimüslim topluluğu gelmektedir.

Bunlardam; 1117'si Katolik ve 1854'ü Yahudidir (Marufoğlu, 1998: 82; Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1993: 37).

1906-7 nüfus sayımına göre Kerkük şehrinde 67458 Müslümanın yaşadığı tespit edilmiştir. Müslümanların ardından gayrimüslim topluluğu gelmektedir. Gayrimüslimlerin 788'i Katolik, 2'si Rum ve 1758'si Yahudi'dir (Marufoğlu, 1998: 83; Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1993: 37).

1.2.5.2. Kraliyet ve Sonraki Dönemlerde Kerkük'ün Nüfusu

Albay Taha el Haşimi'nin 1929 yılında yazdığı ve Liselerde de okutulan *Coğrafîyet el Irak* adlı kitabına göre 1920 yılında Kerkük'ün nüfusu 92.000'dir (el Hâşimî, 1927: 242) Irak'ta etniğe dayalı ilk nüfus sayımı cumhuriyetin kuruluşundan bir yıl önce yapılmıştır. Bu sayıma göre söz konusu tarihte 567 000 Türkmen (6.300,000 olan ülke nüfusunun %9'u) vardır. Aynı sayımda Kürtlerin nüfusu 819.000'dir. Bu rakam genel ülke nüfusunun %13'ünü oluşturur. 1957 nüfus sayımı İçişleri Bakanlığı'na bağlı Nüfus Genel Müdürlüğü tarafından yapılmıştır. Bu kuruluş 1965 yılında bu sayım hakkında *1957 Sayım Formu Rehberi* adı altında 6 ciltten oluşan bir kitap çıkarılmıştır. Önsözü'nü o zamanki Nüfus Genel Müdürü Emin el Hilali'nin yazmış olduğu bu rehberde Irak'ın 18 sayım bölgesine ayrıldığı ve bu bölgelerin o zamanki 14 vilayet ile 3 sahra bölgesi ve Irak'ın dışındaki Iraklıları içerdiği belirtilmektedir. Kerkük ili bu rehberin 567'inci sayfasında yer almaktadır. Rehberde o zamanki mahallelerin isimleri şöyle geçmektedir: 1) Sarıkaya, 2) Muhatta, 3) Tisin, 4) Begler, 4) Şaturlu, 6) Hassa, 7) Elmas, 8) İmam Kasım, 9) Bulak, 10) Ahi Hüseyin, 11) Şorca, 12) Çay, 13) Çukur 14) Piryadi, 15) Avcı, 16) Musalla, 17) Ağalık, 18) Kale Meydan, 19) Hamam Müslim, 20) Yeni Kerkük

(Arafa). Bu bilgilere göre, 1957 tarihinde, Türkmenlere ait 18 mahalle'de toplam 19145 aile oturmaktadır. Her ailede ortalama 5 kişinin olduğu var sayılırsa, bu mahallerde ortalama 95725 kişinin yaşadığı görülmektedir. Şorca ve İmam Kasım mahallelerinin toplam aile sayısı ise (İmam Kasım'da en az %25 Türkmen aile vardı) 3500'dür, yani yaklaşık 19.000 kişidir. Kerkük şehrinde o zaman yaşayan Ermenî ve Süryânî aile sayısı hakkında net bir rakam verilmemektedir. 1957 yılında Irak'ta nüfus sayımı verilerine dayanarak, Kerkük ilinin demografik yapısı hakkında şu bilgileri elde edebiliriz. Kerkük'te 1957 yılında toplam Türkmen nüfusu 92205'tir. Bu da şehir nüfusunun %75'ine tekabül etmektedir. Kürtlere gelince, 17.000'dir. Bu da şehir nüfusunun %20'sine tekabül etmektedir. Geriye kalanlar Ermeniler, Süryânîler ve Araplardır (Hürmüzlü, 2010: 49-50). Dolayısıyla Kürtler hiçbir zaman şehir merkezinde, çoğunlukta olmamışlardır. Bölgesel Kürt Yönetimi'nin Başbakan Yardımcısı Kubat Talabani, Kürtlerin Washington Temsilcisi iken, *el Vatan el Arabi* muhabiri Tamam el Barzi'ye verdiği bir mülakatta Türkmenlerin şehir merkezinde, Kürtlerin ise daha çok yörelerde çoğunlukta olduklarının altını çizmektedir (Talabani, 2009: 27). Baas döneminde de nüfus sayımları yapılmıştır. Ancak bu nüfus sayımları genelde Araplaştırma politikalarının doruk noktalarında yapıldığı için güvenilir değildir. 2003 yılı sonrasında Irak'ın genelinde meydana gelen gelişmeler sonrasında Kerkük ilinde de olağanüstü durumlar meydana gelmiştir. 1 Kasım 2004'te Irak Türkmen Cephesi'nin Televizyonun'da (*Türkmeneli*) bir konuşma yapan İl Meclis üyesi Ali Mehdi, 9 Nisan 2003 tarihinde, yani Amerikan ordusu Kerkük'e girdiği tarihte Kerkük'ün şehir merkezi nüfusunun 824.973 olduğunu söyledi ve ekledi. "*O tarihten sonra 1 Kasım 2004'e kadar Kerkük'e 347.973 kişi göç etmiştir. Bu rakamın dışında 72.000 kişinin göç ettiğini ileri süren kaynaklar da*

vardır. Ancak 9 Nisan 2003'den sonra şehre yeni gelen 43 bin kişiye gıda karnesi verildiği görülmektedir. Sadece 15.000 Kürt Kerkük'te devlet dairelerinde Süleymaniye, Dohuk ve Erbil'den getirilen memur olarak atanmıştır.” (Özdağ: 2007: 417). Burada bir noktaya dikkat çekelim. 2003'te Kerkük'ün yüzölçümü şehir olarak 16 kilometrekareydi. Nüfusu da 850 bindi. Şimdi nüfus 1,5 milyon, yüzölçümü de 40 kilometrekare olmuştur. Bu ilavelerin tamamı Kürtlerdir. Böylece şehir merkezinde nüfus ağırlığı Kürtlerin lehine çevrilmiştir (Takan, Mayıs 2005).

1.2.6. Kerkük İlinin İdarî Yapısı

Kerkük bölgesi İslam ordusu tarafından fethedilmesiyle, bağlı olduğu Dakuk'la birlikte, Kûfa şehrine bağlanmıştır. Bu statü Emevîler ve Abbâsîler döneminde de sürdürülmüştür. Bu konu tarih kısmında detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Osmanlılar kendilerine Selçuklular ve İlhanlılardan kalan idarî teşkilatlanma sistemini sürdürmüşlerdir. Osmanlı Devleti'nin genişlemesi ile, dirlikler kazalarda, kazalar sancaklarda, sancaklar ise en büyük idarî birim olan vilâyetlerde toplanarak idare edilmeye başlanmıştır (Marufoğlu, 1998: 33). Dolayısıyla Kerkük 1517'de Osmanlı hâkimiyetine girdikten sonra, Diyarbakır Vilâyeti'ne bağlı bir sancak statüsü ile idare edilmiştir. 1534'te Bağdat ele geçirilip, aynı adı taşıyan bir Vilâyet kurulunca, Bağdat'a bağlanmıştır. 1548 yılına ait Tahrir defterlerinden de anlaşılıyor ki, bu dönemde Kerkük bağlı olduğu Kerkük Kazasıyla birlikte Bağdat Vilâyeti'nin şemsiyesi altında yer almıştır (Gündüz, 2003: 163). 1558 yılında merkezi Kerkük olmak üzere, *Şehr-i Zor* Vilâyeti'nin Bağdat Vilâyeti'nin bir kısım sancakları üzerinde kurulduğu bilinmektedir (Öztuna, 1983: 9). Böylece Kerkük, XVII. yüzyılda *Şehr-i Zor* Vilâyetine bağlı kalmıştır. XVIII. Yüzyıl

başlarında yıkıma uğrayan *Şehr-i Zor* şehrinin yerine aynı adla "*Şehrizer*" eyalet merkezi "*Paşa Sancağı*" olmuştur (Gündüz, 2003: 163). Böylece Kerkük sancağının 1892 yılı ortalarına dek resmî yazışmalarda "*Şehrizer*" adıyla yazışmalarda geçtiği bilinmektedir. Ancak "*Zor*" mutasarrıflığı ile ad benzerliğinden dolayı 1892'de bir *İrade-i Seniye* ile "*Kerkük*" sancağı olarak değiştirilmiştir (Yıldız, 2004: 51). Kerkük bu tarihlerde Musul Vilâyeti'ne bağlı bir sancak statüsündedir (Gündüz, 2004: 163).

Kerkük'ün yukarıda belirtilem statüsü Osmanlı Devleti bölgeden çekilinceye dek sürdürülmüştür. 1921 yılında Irak adında bir devlet İngilizler tarafından inşa edilmiştir. Bu devlet Osmanlılar döneminde uygulanan idarî sistemi sürdürmüşlerdir. Böylece Irak *Livâ* olarak adlandırılan büyük idarî ünitelere ayrılmıştır. Bu Livâlar kazalara, kazalar da nahiye ve köylere bölünmüşlerdir. Livâ merkezleri de semtlere ve semtler de mahallelere ayrılmaktaydı. Kraliyet sonrasında kurulan cumhuriyet iktidarları döneminde de bu idarî yapı devam ettirilmiştir. Ancak Baas Partisinin 1968 yılında iktidara gelmesiyle idarî sistemde değişiklik yapılmaksızın "*Livâ*" kelimesi yerine *Muhafaza* "il" kelimesi kullanmaya başlanmıştır. Bunun yanı sıra her il için eski adının dışında yeni adlar verilmeye başlanmış, eski adı da merkeze verilmiştir. Bu süreçte sadece kutsal illerin ve Kürtlerin yaşadığı illerin adlarına dokunulmamıştır. Bu dönemde illerin adı şöyledir:

- (01) **Duhok** (Merkez: Duhok)
- (02) **Nineva** (Merkez: Musul)
- (03) **Erbil** (Merkez: Erbil)
- (04) **Süleymaniye** (Merkez: Süleymaniye)
- (05) **Tamim** (Merkez: Kerkük)
- (06) **Salahattin** (Merkez: Tikrit)
- (07) **Rumadi** (Merkez: Anbar)

- (08) **Diyale** (Merkez: Bakuba)
- (09) **Bağdat** (Merkez: Bağdat)
- (10) **Vasıt** (Merkez: Kut)
- (11) **Babil** (Merkez: Hille)
- (12) **Kerbela** (Merkez: Kerbela)
- (13) **Kadisiyye** (Merkez: Divaniye)
- (14) **Misan** (Merkez: Amara)
- (15) **Necef** (Merkez: Necef)
- (16) **Zikar** (Merkez: Nasıriyye)
- (17) **Musanna** (Merkez: Semava)
- (18) **Basra** (Merkez: Basra)

Baas Partisi iskân politikası doğrultusunda Kerkük'ün iç idarî yapısını değiştirdikten sonra dış idarî yapısını değiştirmeye yönelmiştir.

Bu konuya girmeden önce, 1957 yılında, Kerkük şehrinin idarî yapısına kısaca göz atmamızda yarar vardır. 1957'de Kerkük şehri hâlâ Kraliyet ailesinin hâkimiyetindeyken idarî yapısı şu şekilde idi.

- 1. Şehir Merkez Kazası:** 5 nahiye + 520 köy
- 2. Kifrî Kazası:** 3 nahiye + 310 köy
- 3. Çemçemal Kazası:** 3 nahiye + 318 köy
- 4. Tuzhurmatu Kazası:** 3 nahiye + 234 köy (Köprülü 2002: 395).

1961 tarihli 387 Sayılı Devrim Komuta Konseyi kararıyla, el Havice Kazasıyla birlikte Riyad Nahiyesi de Kerkük'e bağlanmıştır. 1975 tarihli 608 sayılı Devrim Komuta Konseyi kararıyla da Kürtlerin çoğunlukta yaşadığı Çemçemal ve Kalar Kazaları Kerkük'ten koparılıp Süleymaniye'ye bağlanmıştır. Ayrıca Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı Kifrî Kazasının da Diyale iline bağlanması

sağlamıştır. 1976 yılına gelindiğinde, 41 Sayılı Devrim Komuta Konseyi kararıyla da tarihî Kerkük adı millileştirme anlamına gelen "el Tamim" ile değiştirilmiştir. Diğer yandan, Kerkük'e bağlı Türkmen diyarı Tuzhurmatu Kazası da Saddam'ın doğum yeri Tikrit'e bağlanmıştır. Aynı yıl, Devrim Komuta Konseyi'nin 33 sayılı kararıyla da, Erbil'e bağlı Karaç ve Kandinava nahiyelerini Kerkük'e bağlı Dibis Kazası'na bağlanmıştır. Bu arada Zâb Nahiyesi'nin de Kerkük'e bağlanmasına karar verilmiştir. 2000 yılında da Erbil'e bağlı "*Sergaran*" Nahiyesini Kerkük'e bağlanmıştır. (Stansfield, Anderseen, 2009: 55 - 56). Günümüzde Kerkük ili Dibis Kazası, Kerkük Merkez Kazası, el Havice Kazası ve Dakuk Kazası olmak üzere beş Kazadan oluşmaktadır. 2003 yılı sonrasında Irak parlamantosunda, Kerkük'ün değiştirilen dış idarî yapısına dönük önemli kararlar alınmıştır. Ancak Irak'ın yaşadığı siyasi çalkantılar yüzünden hayata geçirilmesi zor olmuştur. Aslında bu kararın uygulanmaması Türkmenlerin lehinedir. Çünkü bu karar uygulandığı takdirde günümüzde Süleymaniye iline bağlı Çamçamal ve Kifrî Kazalarının tekrar Kerkük'e bağlanması söz konusudur. Bu da bir felaketin başlangıcıdır. Böylece yasa dışı yollardan Kerkük'e yerleştirilen 400.000 civarında Kürt'e yenileri eklenmesi sağlanacaktır. Bu da Türkmenlerin daha hızlı erimesi anlamına gelir.

1.2.7. Kerkük İlinin Ekonomik Yapısı

Kerkük ilinin ekonomik yapısı başta yer üstü kaynaklar olmak üzere, yer altı kaynaklara da dayanmaktadır. Yer üstü kaynakları genelde tarım, hayvancılık ve sanayi sektörlerine dayanmaktadır. Tarımda; hububat, tarımsal sanayi ürünleri, sebzeler, soğanlı bitkiler, meyva ve yem ürünleri yetiştirilmektedir. Hayvancılıkta; küçükbaş ve büyükbaş hayvanlarının yanı sıra, kümes, yük ve binek hayvanları

yetiştirilir. Balıkçılık, esnaf ve zanaatkarlık ve ticaret Kerkük için bir başka gelir kaynağıdır. Sanayiye gelince, Kerkük ilinde, küçük ve büyük iş yerleri bulunmasına rağmen, il henüz bir sanayi kenti durumuna gelmemiştir. Kerkük'te petrol başta olmak üzere, diğer madenlerin bol oluşu ile zanaatkar ve işçilerin bulunuşu, nakliyatçılığın kolaylığı, tüketim alanlarının merkeze yakınlığı, ham maddelerin işlenmesini sağlayan büyük ve küçük iş yerlerinin kurulmasına neden olmuştur. Bu iş yerlerinin birçoğu ilin güneyinde yer alan Çardağlı toprakları üzerinde inşa edilen *Hay el Sanayi* (Sanayi Sementi) denilen bölgede yer almaktadır. Ayrıca tuğla, gaz, mısır ve çimento fabrikaları da il ekonomisinin belkimiğini oluşturmaktadır. Dolayısıyla yer altı kaynakları gibi, yer üstü kaynakları da ilin ekonomik açıdan şah damarıdır. Bunların başında petrol, doğalgaz ve bor madenleri gelmektedir. Son zamanlarda Kerkük İl Meclisi önemli bir projeye imza atmıştır. "*Petro-Dolar*" adı altında bir fonun kurulmasına karar vermiştir. Bu fona Kerkük ilinden çıkarılan her varil petrolden birer dolar aktarılması sağlanmaktadır. Kerkük İli Meclisi fona biriken parayı hem ilin kalkınmasında, hem de Kerkük Üniversitesinde tahsil gören öğrencilere burs sağlanmasında kullanmaktadır.

2. Bölüm: Kerkük (Merkez) ve Diğer Irak Türkmen ağızlarına

Genel Bir Bakış

2.1. Genel Türk Dili İçinde Irak Türkmen Ağızları

Kaşgarlı Mahmut, Divânü Lûgât't-Türk'ünde, Türk dilini Doğu ve Batı grubu şeklinde iki ana kola ayırmaktadır. Kaşgarlı'ya göre batı grubu Türk lehçeleri; Oğuz, Kırgız, Kıpçak, Peçenek ve Bulgar dillerinden oluşmaktadır (Arat, Temir, 1992: 225). XIX. Yüzyıl başlarında Türk dili ve diyalektleri Radloff'a (1882) kadar sırasıyla Adelung, Klaproth, Balbi, Palmblad, Hammer ve Berezin tarafından tasnif edilmek istenmiştir. Berezin'e kadar olan tasnifler esasen dil ya da lehçe tasnifi olmayıp Türk kavim ve kabilelerini türlü adlar atında sıralanmasından ibarettir. Dolayısıyla adı geçen müellifler içinde sadece Berezin bazı fonetik ve linguistik ölçütlere dayanarak Türk dili ve diyalektlerini tasnif denemesine girişmiştir (Tekin, 2005: 361).

Berezin, Oğuz grubu lehçelerini "*Türk ya da Batı Grubu*" adı altında toplamıştır. Bu grupta Dağıstan, Azerbaycan, Kırım, Anadolu, Rumeli (İstanbul) diyalektlerine yer vermiştir. Bu grubun başlıca özelliklerini; ünlü uyumunun tam olması, gramer şekillerinin kurala uygun ve düzgün olması, -Ar sıfat-fiil ekinin şimdiki zaman ve diğer zamanlar için kullanılması, Arapça ve Farsça sözcüklerin çokluğu, arkaik şekillerin daha az korunmuş olması olarak belirtmiştir. (Arat, 1987: 82-83). Wilhelm Radloff'un "Kuzey Türk Dillerinin Ses Bilgisi" adlı eserinde yayımlanan ve "*Türk diyalektlerinin ses özelliklerine göre tasnifi*" adını taşıyan denemesi, daha önceki tasnif denemelerine bakarak çok daha bilimsel ve ayrıntılıdır (Buran, Aklaya, Yalçın, 2014: 362). Radloff'un tasnifinde Oğuz grubu, dördüncü

grup olarak yer almaktadır. Radloff "*Cenûp (Güney) Diyalektleri*" adı altında Türkmen, Azerbaycan, Kafkasya, Anadolu, Kırım ve Osmanlı Türkçelerini toplamıştır. Radloff, bu grubun temel özelliklerini, sekiz ünlünün bulunması, o ve ö ünlülerinin sadece sadece ilk hecede bulunması, o/ö, u/ü ünlülerinin her zaman dudak ünlülerinin takip etmesi, yabancı sözcüklerin kullanılması, söz başında b, d, g gibi ötümlü ünsüzlerin kullanılması, söz söz sonunda b, d, ğ, g, z ünsüzlerinin kullanılması, söz başında b > v değişiminin görülmesi, ç ünsüzünün söz başı, söz içi ve söz sonunda tonlulaşması şeklinde belirtmiştir (Arat, 1987: 96 - 97). Radloff'tan sonra Türk dil ve diyaletleri sırasıyla Vámbéry, Katanov, Aristov, Cahun, Korş, Ramsted, Néméth ve Bogoroditskiy tarafından tasnif edilmiştir. Bunlardan ilk dördü dillik tasnifler olmayıp, Radloff'tan önceki ilk tasnif denemeleri gibi, etnik tasniflerdir. Radloff sonrası tasniflerinden en önemlilerinden biri Korş'unkidir. Korş, tasnifinde biri fonetik öbürü de morfolojik olmak üzere iki dillik ölçüt kullanılmıştır. Korş, ek başına g sesinin düşmesini ve şimdiki zamanın durumunu dikkate alarak yaptığı tasnifte, Oğuz grubu lehçelerine "*Batı Grubu*" adını vermekte ve Türkmen, Azerbaycan, Kafkasya, Anadolu, Kırım (*Karaim diyalakti*) ile Osmanlı lehçelerini bu gruba dâhil etmektedir. G. J. Ramstedt, "*Güney Grubu*" adı altında Türkmen, Türk ya da Osmanlı lehçelerini saymıştır. Ramstedt, "*Güney Grubu*"nun ayırıcı ses özellikleri olarak $d > y$ ve *tağ* veya *dā* değişmelerini esas almıştır (Tekin 1989, 13 - 14). En önemli tasnif denemesi denebilecek olan Samoyloviç'in tasnifinde, Oğuz grubu Türk lehçelerini "*ol grubu*" içerisinde değerlendirmiştir. Samoyloviç bu gruptaki lehçeleri, Türkmenistan Cumhuriyeti, İran (*Azerbaycan, Esterabad, Horasan*), Ermenistan ve Gürcistan Cumhuriyetleri, Anadolu, Kuzey Suriye, İstanbul, Balkan yarımadası, Basarabya, Kırım (*güney kıyıları*), Türkmen (*Stavropol = Kuzey Kafkasya, Astırhan*)

biçiminde tespit edilmiştir. Samayloviç, Oğuz grubu Türk lehçelerinin dil özelliklerini; z'nin korunmuş olması, d > y değişimi, bol- > ol- fiilinde ön ses b'nin düşmesi, t > d değişimi ve -ğan ekindeki ğ'nin düşerek -an şeklinde kullanılması olarak sıralamıştır.

Räsänen'in tasnifine gelince, Radloff ve Samoyloviç tasniflerinden pek farklı değildir. Çünkü Räsänen hem Radloff hem de Samoyloviç'in çalışmalarından yararlanmıştır. Räsänen, Oğuz grubu için "*Güney Batı Grubu*" terimini tercih etmiş; Türkmen (*Hazar Denizi'nin kuzey ve güneyi*), Azerbaycan (*Kafkasya ve İran*), Osmanlı (*Anadolu, Balkanlar, Kırım'ın Güneyi*), Gagavuz (*Romanya*) Türkçelerini bu grupta saymıştır. Tasnifte bol- > ol-; tağlığ > dağlı gelişmeleri ile q, k, ç, t ünsüzlerinin birincil uzun ünlülerden sonra ötümlüleşmesi gibi özelliklere değinilmiştir (Tekin, 1989: 150-151). Baskakov da Oğuz grubu için bir tasnif denemesinde bulunmuş ve 13 maddelik bir ses ve şekil bilgisi benzerliğini dikkate almıştır. Bu ses ve şekil bilgisi benzerliklerinden yola çıkan Baskakov, 1. Oğuz Türkmen Alt Grubu: Eski dillerden Oğuzca, yeni dillerden Türkmençe; 2. Oğuz – Bulgar Alt Grubu: Eski dillerden Peçenek, Uz dili, yenilerden Gagavuz ve Balkan Türkçesi; 3. Oğuz – Selçuk Alt Grubu: Eski Selçuklu, Osmanlı ve Azeri Türkçesi, yenilerden Azerbaycan, Türkçe (*Osmanlı*) ve Kırım Tatarcasının güney kıyısı olmak üzere, Oğuz grubunu kendi içinde üç alt başlığa ayırmıştır (Baskakov, 2009: 121). Baskakov'tan sonra bir diğer tasnif de Benzing tarafından yapılmıştır. Benzing, Fundamenta'nın I. cildinde yayımlanan "*Classification of the Turkic Languages*" adlı makalesinde (s.1–5) "*Güney Oğuz Grubu*" adı altında, Osmanlıca (*Türkiye Türkçesi*), Azerbaycan Türkçesi (*Rus ve İran Azerbaycan'ı*) Türkmen Türkçesi (*Türkmanistan ile Kuzey Batı İran*) lehçelerini saymıştır. Menges'in de Fundamenta'nın I. cildinde

(s. 5 – 6) de bir tasnifi vardır. Menges de, Oğuz grubu Türk lehçeleri ile ilgili olarak "*Orta ve Güney Asya dilleri veya Türküt dilleri*" kolu altında ikinci grup olarak göstermiş olduğu Güney-Batı veya Oğuz Grubu lehçelerini 1. Eski Selçuklu ve Eski Osmanlı, 2. yenilerden Osmanlıca (Rumeli, Anadolu, Güney Kırım), Gagavuzca, Azeri Türkçesi (*İran ve Kaşgay lehçeleri*), 3. Türkmence olmak üzere üç alt gruba ayırmıştır. Poppe de *Introduction to Altaic Linguistics* (Wiesbaden 1965) adlı eserinde yaptığı tasnifte, Oğuz grubu için Türkmen adını kullanmıştır. Bu grup için de -d- > -y- değişmesi, söz başında t- > d- değişimleri, -ağ ses grubunun korunması, -ığ/-g ses grubundaki -ğ/-g ünsüzünün düşürülmesi gibi ses özelliklerini esas almıştır. 1968 yılı Mart ve Nisan aylarında İran'da konuşulmakta olan Halaççayı keşfeden Doerfer, yaptığı tasnifte, Oğuz grubu Türk lehçeleri için, "*Güney – Batı veya Oğuz Grubu*" terimini kullanmış ve bu grubu yeni bir sınıflandırmayla 10 ayrı lehçeye ayırmıştır. Doerfer, tasnifinde, Türkiye Türkçesini Batı Oğuzca; Azerbaycan Türkçesini Orta Oğuzca; Songor, Kaçay ile Aynullu Türkçelerini Güney Oğuzca; Horasan ve Oğuz – Özbek Türkçelerini Doğu Oğuzca; Selçuklu Türkçesi dışında kalan Türkmen Türkçesini Kuzey Oğuzca olarak değerlendirmiştir. Talat Tekin de şimdiye kadar yapılmış olan diğer tasnifleri değerlendirerek, Türk lehçelerini altı fonetik ölçüte dayandırarak 12 ayrı gruba ayırmış ve yeni bir tasnif yapmıştır. Bu tasnifte Oğuz grubunu "dağlı" grubu adıyla ele almış ve bu grubu dört alt gruba ayırmıştır. 1. qāl- alt grubu: Özbekçenin Harzem Oğuz diyalektleri; 2. ğāl- grubu: Türkmence veya Türkmen yazı dili, Türkmen diyalekti, Horasani veya Horasan Türkmençesi; 3) ğāl- alt grubu: Azeri Türkçesi veya Azeri dili, Kaşgay ve Eynallu diyalektleri, Tebriz diyalekti, Doğu Anadolu diyalektleri ve 4) qal- alt grubu: Türkçe veya Türkiye Türkçesi, Gagavuzca veya Gagavuz yazı dilidir (Tekin, 1989: 155-

167). Irak Türkmen ağızlarının Oğuz grubu Türk lehçeleri içindeki konumuna bakılacak olursa, Irak Türkmen ağızları üzerinde yapılan çalışmaların hemen hemen tamamında (Ercilasun, 1987: 48) bu ağızların Güney – Batı Oğuz Grubu'nun batı kolunda yer alan Azerbaycan Türkçesi ağızlarına dâhil edildiği görülür (Paşayev, 2003: 15-16) Kuzey Azerbaycan dilcilerinden M. Ş. Şiraliyev 1940'lı yıllarında Azerbaycan ağızlarını sekize ayırır: 1. Doğu Grubu: Darbent, Kuba, Şmahı, Bakü, Salyan, Lenkeran), 2. Batı Grubu: Kazah, Ayrım, Borçalı; 3. Kuzey Grubu: Zakatala, Nuha, Kutkaşen), 4. Güney Grubu: Erivan, Nahçıvan, Odubat; 5. Orta Grubu: Gence, Karabağ; 6. Kuzey İran Ağzı: Tebriz, Urmiye; 7. Doğu Anadolu Ağzı; 8. Kaşkay – Eynallu Ağzı (Şiraliyev, 1942: 43). Şiraliyev'in tasnifi Azerbaycan'da bilim çevrelerinde kabul görse de, M. Hüseyinzade başta olmak üzere, İ. Abdullayev ve A. Hüseyinov gibi dilciler tarafında eleştirilmiştir. En son Elburus Azizov, Şiraliyev'in yaptığı tasnifi inceleyerek yeni görüşler getirmiş, Şiraliyev'in tasnifini birçok yönüyle yetersiz bulmuştur. Bu tasnifin Azizov ve diğerleri tarafından en çok eleştirilen yönü Kuzey Azerbaycan ağızlarını kapsamış olmasının yanı sıra, Güney Azerbaycan ağızlarından da sadece Tebriz ağzına yer verilmesidir (Ziyayeva, 2001: 11). Ancak Şiraliyev, 10 – 13 Aralık 1956 tarihleri arasında Türk dili ağızlarının görüşüldüğü kurultayda verdiği "*Azerbaycan Edebi Dilinin Dialekt Esası Haqqında*" adlı bildirisinde önceki çalışmasına güney Azerbaycan ağızlarını da ekleyerek eleştiri konusu olan eksikliği gidermeye çalışmıştır (Seyhan, 1990). Bununla da kalmayan Şiraliyev, 1983 yılında Kıpçak ve Oğuz lehçelerininin Azerbaycan Türkçesi ve ağızları üzerindeki etkisini dikkate alarak tasnifini yeniden gözden geçirmiştir. Şiraliyev tasnifinde: A. Kıpçak Tipli Ağızlar: 1. Zagatala, Kah. 2. Şeki. 3. Kuba., B. Oğuz Tipli Ağızlar: 1. Kazak. 2. Gence. 3. Ayrım. 4. Karabağ. 5.

Ordubad. 6. Nahçıvan; C. Oğuz – Kıpçak Özelliklerinin Karışık Olarak Yaşadığı Ağızlar: 1. Şamahı. 2. Bakü. 3. Lenkeran. 4. Mugan. 5. Pedehodnine. Ç. Güney Azerbaycan Dialekt Grubu: 1. Kuzeybatı ağızları: Tebriz, Urumiye. 2. Kaşkay. 3. Aynallu. 4. Kum. 5. Sungur. Kabil Afşar Ağızı. 7. Kuzey Irak ağızı. (Şiraliyev, 1983: 4). Şiraliyev'in önceki tasniflerinde Irak'ta Türkmen coğrafyasında yaşayan Türkmen ağızlarına değinmezken, en son yaptığı tasnifte Türkmen ağızlarını Güney Azerbaycan Grubu içerisinde vermesi tasnife yenilik getirmiştir. Nitekim Ahmet B. Ercilasun da "*Doğu Anadolu Sınıflandırılması*" başlıklı makalesinde; Irak Türkmen ağızlarını bir yönüyle Anadolu ağızlarına öbür yönüyle de Güney Azerbaycan ağızlarına yakınlaştırmaya çalışmıştır. Bilindiği üzere, ikinci şahıs iyelik ekleriyle öğrenilen geçmiş zaman ve şart çekiminde kullanılan 2. şahıs ekleri, Irak Türkmen ağızlarında ya "w"li, yahut da "y"li olmaktadır. Bu konu, aşağıda, "*Irak Türkmen Ağızlarının Tasnifi Denemeleri Üzerine*" başlığı altında detaylı bir şekilde ele alındığı için, burada tekrarlanması uygun görülmemiştir. Ercilasun, Irak Türkmen ağızlarının bu karakteristik özelliğini esas alarak, "w" grubunda yer alan Irak Türkmen ağızlarını Tebriz'le, "y" grubunda yer alan Türkmen ağızlarını da Urfa'yla birlikte göstermiştir (Ercilasun, 1985: 220). Ancak çalışmamızda elde ettiğimiz veriler, Irak Türkmen ağızlarının bazı fonetik özellikleriyle sadece Anadolu ve Güney Azerbaycan ağızlarıyla değil, Kuzey Azerbaycan ağızlarıyla da bir bütünlük teşkil ettiğini göstermektedir.

2.2. Irak Türkmen Ağızlarının Araştırma Tarihi Üzerine

Irak Türkmen ağızları üzerinde yapılan çalışmalar 1950 yılından sonra hız kazanmıştır. Bu çalışmalar Türkiye'deki çalışmalara paralel olarak yürütülmüştür. Türkiye'de 1932 yılında Türk Dil Devrimi'nin yapılmış olması, Anadolu halk ağızlarına karşı geniş bir ilgi uyandırmıştır. Türkçe'ye dayalı yeni bir yazı diline geçilebilmesi ve konuşma dili ile yazı dili arasındaki geniş uçurumun kapatılabilmesi, ilk aşamada, Türkiye Türkçesine yerleşen yabancı kelimelerin halk ağızlarındaki ve eski yazılı kaynaklardaki Türkçe karşılıklarının bulunabilmesi amacıyla 1933 – 34 yıllarında devlet organlarının desteğiyle bir çalışma yapılmıştır. Bu çalışma sonucunda bir "*Derleme Dergisi*" çıkarılmıştır. Daha sonra 1952 yılında Türk Dil Kurumu, Derleme Dergilerini güvenilir birer sözlük durumuna getirebilmek için yeni baştan düzeltme çalışmalarına girişmiştir. Ana çizgileri Kurum'ca tespit edilen bir derleme programı ile sekiz yılda 450.000 fişlik ikinci derleme harman edilerek, bunlar yeni baştan bir sözlük getirilmiş, 13 cilt olarak tasarlanan bu yeni dizi "*Derleme Sözlüğü*" adını almıştır. 1963 – 1975 yılları arasında A harfinden K harfi sonuna kadar, bunun yalnız 8 cildi yayınlanmıştır (Korkmaz, 1976: 146). 12 cilt ise 1982 yılında yayımlanmıştır. Bu çalışmalarda Irak Türkmen ağızlarıyla ilgili Türkmen yörelerinin çeşitli bölgelerinden derlenmiş toplam 1232 kelime yer almıştır. İlk çalışmada (796) kelime, ikinci çalışmada toplam (436) kelime alınmıştır (Hürmüzlü, 1999: 35). 1959 yılında Bağdat'ta bulunma fırsatı olan Prof. Dr. Sadettin Buluç, 1970 – 1971 yıllarında ikinci kez Bağdat'ta bulunduğu sırada, Irak Türkmen ağızları hakkında birçok derleme yapmıştır. Bu derlemeleri daha sonra bildiri ve makale şeklinde yayımlamıştır. 1979 yılında İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde Irak Türkmen ağızlarıyla ilgili üç doktora tezi yapılmıştır. Bu

üç çalışmadan yalnız Bayatlı'nın çalışması Türk Dil Kurumu tarafından basılmıştır. Daha sonra Muhsin Kevser ve Önder Saatçi tarafından da iki tez çalışması yapılmıştır. Tezler dışında Ahmet B. Ercilasun, Hamza Zülfıkar, Jale Demirci ve diğer dilcilerin de Irak Türkmen ağızları hakkında yayımlanmış makale ve bildirileri vardır.

Türkiye'de Irak Türkmen ağızlarıyla ilgili yapılan çalışmalar şunlardır:

BULUÇ, Sadettin, 1947, "Telâfer Türkçesi Üzerine", *TDAY Belleten – 1973 – 1974*, Ankara, TDK Yayınları, s. 49 – 57.

BULUÇ, Sadettin, 1966, "Kerkük Hoyrat ve Manilerinde Başlıca Ağız Özellikleri", *XI. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler*, İstanbul, TDK Yayınları, s. 109 – 118.

BULUÇ, Sadettin, 1974, "Irak'ta Hanekin Türkçesi Üzerine", *TDAY Belleten, 1973 – 1974*, Ankara, TDK Yayınları, s. 49 – 57.

ŞAHBAZ, Hüseyin, (1974), *Kerkük ve Yöresi Ağızlardan Derlenmiş Sözler*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bitirme Tezi.

HIDIR, Çoban, (1975), *Kerkük Flokoru*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bitirme Tezi.

BULUÇ, Sadettin, 1975, "Mendeli (Irak) Ağızının Özellikleri", *Bilimsel Bildiriler* 1972, Ankara, TDK Yayınları, s.185 – 196.

BULUÇ, Sadettin, 1976, "Kerkük Ağızına Göre Arzı İle Kamber Masalı", *TDAY Belleten – 1975 – 1976*, Ankara, TDK Yayınları, s. 203 – 238.

ŞAHBAZ, Hüseyin, (1979), *Kerkük Ağızı*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış doktora tezi.

HIDIR, Çoban, (1979), *Irak Türkmen Ağızları*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmış doktora tezi.

BAYATLI, H. Kemal, (1979), *Halk Şiirinde Irak Türkmen Ağzı Dil İncelenmesi*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmış Doktora tezi.

BULUÇ, Sadettin, 1980, "Irak Türkmen Ağızlarının Bazı Ses Özellikleri", *Birinci Millî Türkoloji Kongresi (İstanbul 6 – 9 Şubat 1978) Tebliğler*, İstanbul, Kervan Yayınları, s. 55 – 58.

ERCİLASUN, Ahmet Bican, 1985, "Doğu Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması", *Türk Kültürü Araştırmaları*, Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu'nun Hatırasına Armağan, Yıl: XXIII/1-2, Ankara, s. 219 – 223.

ERCİLASUN, Ahmet Bican, 1987, "Irak Türkleri Dili ve Edebiyatı", *Irak Türkleri Sempozyumu Tebliğler*, Haz. Mahir Nakip, Ziyat Köprülü, Ankara Gazi Üniversitesi Yayınları, s. 45 – 55.

KEVSER, Muhsin, (1987), *Erbil ve Amirli Ağızları*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.

HIDIR, Çoban, 1996, "Irak Türkmen Ağızlarında Birleşik Kelimeler", *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Sayı: 1, s. 219 – 224.

Kültür Bakanlığı, (1997), *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 6*, İstanbul, Özener Yayınları.

SAATÇI, Önder, (1999), *Kerkük, Diyarbakır, Şanlıurfa ve Harput Ağızlarının Fonetik ve Morfolojik Mukayesesi*, Ankara, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

BAYRAKTAR Fatma, 2002, "Irak Türkmen Türkçesi'nde Uzun Ünlüler", İstanbul, *Kardaşlık Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 14, 2002, s. 33 – 39.

TOKATLI Suzan, 2002, "Irak Türklerinde Deyimler ve Arasözleri", *Kardaşlık Dergisi*, Sayı: 14, Yıl: 4, s. 33 – 39.

BAYRAKTAR Fatma, 2002, "Irak Türkmen Türkçesi'nde Uzun Ünlüler", İstanbul, *Kardaşlık Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 14, s. 33 – 39.

HÜRMÜZLÜ, Habib, (2003), *Kerkük Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayınları.

ZÜLFİKAR Hamza, 2003, "Irak Türkmen Türkçesi ve Sorunları", *Türk Dili*, Sayı: 616, Mart 2003, s. 227 – 238.

NAKİP Mahir, (2003), *Siyasi Yönüyle Irak Türklerinin Dili ve Edebiyatına Bakış*, Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, Cilt: LXXXV, Sayı: 615, s. 239 – 248.

DEMİRCİ Jale, 2004, "Kerkük Ağzındaki Bazı Arkaik Ögeler Üzerine", V. *Uluslararası Türk Dil Kurultayı 2004*, I. Cilt, Ankara, TDK Yayınları, s. 743 – 746.

HIDIR, Çoban, 2006, "Türkmen Türkçesi'nin Başlıca Özellikleri", *Büyük Türk Dili Kurultayı 2006*, Ankara, Bilkent Üniversitesi Yayınları, s. 196–202.

HIDIR, Çoban, 2007, "Kerkük Ağzı Söz Varlığı Üzerine Kerkük Ağzındaki İngilizce Alıntılar", *IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı 2000*, I. Cilt, Ankara, TDK Yayınları, s. 431 – 442.

NEVZAT Özkan, 2009, "Irak Türkmen Edebî Dili'nin Tarihi Gelişimi", *Turkish Studies*, Volume 4/8, s. 89 – 107.

HÜRMÜZLÜ, Habib, 2012, "Irak Türkmen Ağzı ve Yazılı Metinlerde İmla Sorununa Toplu Bir Bakış", <http://www.turkmensani.net/tr/tr/index.php?option=com>.

ÖNDER, Saati, 2010, "Özbekistan'dan Kerkük'e Akrabalık ve Hitap Kelimelerimiz", *Kardaşlık Dergisi*, Yıl: 12, Sayı: 48, Kasım– Aralık, s. 44 – 47.

TOKATLI Suzan, 2012, "Irak Türkmen Türkçesinde Ki'si Düşmüş Birleşik Cümleler", *ZFWT Vol. 4 No. 1* s. 99 – 105.

GÖKDAĞ B. Atsız, 2012, "Irak Türkmen Türkçesinde Şekil Bilgisine Dair Notlar", *UTEKE Dergisi*, İstanbul, Sayı: 1/1, s. 113 – 123.

HÜNERLİ Bülent, 2012, "Kerkük Türkçesindeki Batı Kaynaklı Alıntı Sözcüklere Eklemeler", *Kardaşlık Dergisi*, Yıl: 14, Sayı: 55, Temmuz – Eylül, s. 28 – 32.

JASİM. Z. Jasim, 2013, "Kerkük Merkez Ağzlarında $g > j^j$, $k > c^j$ Ünsüz Değişimleri", *MATAD*, Cilt 10, Sayı: 4, s. 196 – 214.

MOHAMMED Haydar Adil, (2015), *Kardaşlık Dergisi'nde Irak Türkmenlerinin Hikayesi (1961–1977)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul.

BİLAL zana, (2015), *Erbil Türkmen Ağzı*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

JIRJES, Dler Nihad, (2016) *Erbil Türkmen Ağzı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Yukarıda sayılan çalışmalardan dördü doktora düzeyinde tez çalışmasıdır. Her bir çalışma Irak-Türkmen ağızlarının belgelenmesi ve incelenmesi açısından büyük önem taşımakla birlikte bazı eksiklikler de içermektedir. H. Kemal Bayatlı'nın 1979 yılında hazırladığı Halk Şiirinde Irak Türkmen Ağzı Dil İncelenmesi başlıklı tez çalışması özellikle dilin manzum olarak kullanımı üzerine önemli bilgiler vermektedir. Ancak Hidayet Kemal Bayatlı, Kifrî bölgesinden olmasına rağmen, çalışmasında Kifrî bölgesinden çok az sayıda metne yer vermiştir. Çalışmada kısmen Kifrî ile Kerkük ağızları arasında karşılaştırma yapılmış ancak ses bilgisi özelliklerine çok az değinilmiştir. Hüseyin Şahbaz (1979) ve Çoban Hıdır'ın (1979) tez çalışmalarında da ses bilgisinden ziyade şekil bilgisi üzerinde durulmuştur.

Her üç çalışmada da kaynak bilgisi yeterince ayrıntılı verilmemiştir. Kerkük Merkez bölgesinde yapılan derlemelerde semtlere göre ağız değişimi göz ardı edildiği için Kerkük Merkez bir bütün olarak görülmüştür.

Hüseyin Şahbaz ve Çoban Hıdır'ın tez çalışmalarının korpusunu genel olarak Kerkük'ten derlenen metinler oluşturmuştur. Bu çalışmalarda Telâfer, Hanekin, Mendeli gibi ağızlarına değinilmemiş, bu ağızlarından örnekler de verilmemiştir. Muhtemelen çalışmanın korpusundaki yetersizlikler sebebiyle inceleme yeterince ayrıntılı yapılamamış, dolayısıyla Irak Türkmen ağızları pekçok açıdan bir bütünlük içersinde gibi değerlendirilmiştir.

Muhsin Kevser de 1987 yılında savunmuş olduğu *Erbil ve Amirli Ağızları* başlıklı tezinde sadece Amirli ve Erbil ağızları üzerinde durmuştur. Fakat Kevser de diğer araştırmacılar gibi ses bilgisine oldukça yüzeysel bir biçimde değinilmiştir. Benzer bir durum son dönemlerde hazırlanan tezlerde de görülür.

Irak Türkmen ağızları üzerine yapılan çalışmaların tamamında Irak Türkmen ağızlarının Güney – Batı Oğuz Grubu'nun batı kolunda yer alan Azerbaycan Türkçesi ağızlarına dâhil edilmesine karşın, Azerbaycan'da Irak Türkmen ağızlarıyla ilgili yapılan çalışmaların sayısı oldukça azdır. Bu da Azerbaycan Türkolojisinin Irak sahasıyla ilgilenmediğini ortaya koymaktadır. Bilindiği üzere, Azerbaycan'da Irak Türkmenleriyle ilgili çalışmalar, 1961 yılında H. Mirzazade'nin *İlmi Eserler Dergisi*'nde yayımladığı "*Irak Arazisinde Yaşayan Azerbaycanlıların Dili Hakkında Bazı Mülahazalar*" adlı makalesiyle başlamıştır (Şahbaz, 1979: VIII). Bir Rus şirketinin İngilizce mütercimi olarak, 1960'lı ve 70'li yıllarda altı yıl Kerkük Kuzey Petrol Şirketi'nde çalışan Mirzazade Irak Türkmenleri üzerine çalışma fırsatı bulmuştur. Kerkük bölgesinde ikamet eden Gazanfer Paşayev, 1968 – 2003 yılları arasında, Irak Türkmen folkloru, edebiyatı üzerine birçok kitap yayımlamıştır. Bunlardan yalnız birisi Kerkük ağızı üzerinedir. Diğerlerinin tamamı Kerkük folkloru ve edebiyatıyla ilgilidir. "*Kerkük Diyalektinin Fonetikliği*" adlı bu eser 1969 yılında Paşayev tarafından Bakkü'de mezuniyet tezi olarak savunularak kabul edilmiş, ancak 2003 yılında yayımlanma imkânı bulmuştur (Argunşah, 2004: 628). Şileyiv de 1983 yılında yayımladığı kitabında, Paşayev'den farklı olarak, çalışmasında Irak Türkmen ağızlarını Güney Azerbaycan ağızları grubuna dahil etmekle yetinmiştir. Bunun haricinde Irak Türkmen ağızlarına değinmemiştir (Şileyiv, 1983: 4). Irak'ta da durum pek parlak sayılmaz. Yapılan çalışmaların tamamı folklor ve edebiyatla ilgidir. Dolayısıyla Terzibaşı ve Muhamed Horşit Dakuklu Türkmen edebiyatı ve kültürüne emeği geçmişse, bu emeğin bir bölümü de Abdüllatif Benderoğlu'na aittir. Irak Kültür ve Tanıtma Bakanlığı bünyesinde yer alan Türkmen Müdürlüğü başkanlığını yürüten Benderoğlu, Irak sahasında

Türkmençe basılan bir çok eserde emeği vardır. Ancak Saddam sosyalist yanlısı bir tutum sergilediği için, Türkmen milliyetçileri tarafından edebiyat ve kültür alanı dışında tutulmaya çalışılmıştır. Benderoğlu 1976 yılında Kerkük ve Tuzhurmatu ağızlarını temel alarak, "*Irak Türkmen Dili – Dilbilgisi ve Karşılaştırma*" başlıklı bir çalışma ortaya koymuştur. Bu çalışma Arap harfleriyle yazıldığı için, gerek Kerkük gerekse Tuzhurmatu ağızlarının gerçek ses özelliklerini göstermekten aciz kalmıştır. Bu karşın Benderoğlu çalışmasından sonra Irak'ta çalışması yapılması söz konusu değildir.

Azerbaycan ve Irak'ta Türkmen ağızlarıyla ilgili yapılan çalışmalar şunlardır:

MİRZDADE, H, (1962), *İraq Arazisinde Yaşayan Azerbaycanlıların Dili Hakkında*

Bazı mülahizeler, Bakı, ADU.

TERZİBAŞI, Ata, (1962), *Kerkük Eskiler Sözü*, Bağdat, Zaman Matbaası.

BANDEROĞLU, Abdülatif, (1976), *Irak Türkmen Dili - Dilbilgisi ve Karşılaştırma*,

Bağdat, Türkmen Kültür Müdürlüğü Yayınları.

BAYATLI, Hidayat Kemal, 1979, "Irak Türkmen Ağızlarında Eylem", *Türk*

Kardaşlık Dergisi, Yıl: 19, Sayı: 7,8, Aralık – Ocak, s. 53 – 59.

BANDEROĞLU, Abdülatif, (1988), *Atasözlerimiz (Araştırma, İnceleme,*

Karşılaştırma) II, Bağdat, Türkmen Kültür Müdürlüğü Yayınları.

MUHAMMED, Horşid Dakuklu, (1989), *Eski Sözler Bahçesi*, Bağdat, Türkmen

Kültür Müdürlüğü Yayınları.

BANDEROĞLU, Abdüllatif, (1992), *Irak Türkmen Folkloru*, Bakü, Yazıcı Yayınları.

BANDEROĞLU, Abdüllatif, (1993), *Irak Türkmen folklorundan Örnekler*, Bağdat, Türkmen Kültür Müdürlüğü Yayınları.

BANDEROĞLU, Abdüllatif, (1998), *Irak Türkmen Foklkoru*, Çev. Mahir Nakip, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayınları.

BANDEROĞLU, Abdüllatif, (1998), *Irak Türkmen Edebiyatı Tarihine Kısa Bir Bakış*, Bağdat, Türkmen Kültür Müdürlüğü Yayınları.

PAŞAYEV, Qazenfer, (2003), *Kerkük Dialektinin Fonetikası*, Bakı, Elm Yayınları.

MUHAMMED, Horşid Dakuklu, (2009), *Dakuk Dağarcığı*, Kerkük, Türkmen Dil Yayınları.

2.3. Irak Türkmen Ağızlarının Tasnifi Denemeleri Üzerine

Azerbaycan Türkçesinin kendi içerisinde birçok ağız bulunduğu gibi, Irak Türkmen ağzlarını da yekpare bir ağız olarak görmek mümkün değildir. Yapılan çalışmalarda bu bölge ağzında farklılıkların bazen aynı il, ilçe, nahiye bazen de iki ayrı semt ve mahallede bile göze çıktığı; bunun da değişik zamanlarda bölgeye göç edip yerleşen Oğuz boylarının ağız ayrılıklarından ileri geldiği söylenmektedir (Sümer, 1977: 758 – 764; Hürmüzlü, 2005: 11-21).

Irak Türkmen ağzları hakkında ilk tasnif denemesi 1915 yılında yapılmıştır. Bu tarihte bir Türk mecmuasında, Irak Türkmenlerini anlatan bir Türk Subayı, esasen biraz farklı iki lehçe grubu saymaktadır. Telâfer ve Nebi Yunus lehçeleri grubu ile,

Erbil, Altunköprü, Kerkük ve Kifrî lehçeleri grubu. Bu yazıda özellikle, Erbil ile Kerkük arasında büyük bir yakınlık olduğuna ve her iki yerde de aynı halk şarkılarının söylendiğine dikkat çekilmiş, ancak Kerkük'teki Türkçenin yabancı unsurlardan daha az etkilendiği ifade edilmiştir (Karadağ, 2003: 194 – 195). Türk subayının gözleme dayalı tasnifinde "ağız" yerine "lehçe" terimi kullanılmaktadır. Buna rağmen çalışma bölgemizle ilgili ilk tasnif denemesidir. Bunun dışında Irak Türkmen edebiyatçısı Abdülatif Benderoğlu *El Turkuman Fil Irak el Sevre* (Devrim Çağında Irak Türkmenleri) adlı kitabında coğrafi konum ölçütüne dayanarak yaptığı sınıflandırmada Irak Türkmen ağızlarını altıya ayırmaktadır: 1) Kerkük ve Tavuk ağızı, 2) Tuzhurmatu ağızı, 3) Telâfer ağızı, 4) Kifrî ve Karatepe ağızı, 5) Hanekin ve Kızlarbat ağızı, 6) Erbil ve Altunköprü ağızı. (Abdullatif, 1973: 32). Bu tasnifte alt ağız grupları ana ağız gruplarının yerine geçtiği için Benderoğlu'nu büyük bir yanılgıya sevk etmiştir. Nitekim Benderoğlu tasnifte "w" grubunda yer alan Erbil ağızıyla "y" grubunda yer alan Altunköprü ağızını aynı ağız birimi içersine yerleştirmiştir. Tasnifte kullanılan yerleşim ölçütü yanlış değildir. Ancak bu ölçüt gramatikal ve leksikal ölçütlerle birlikte sağlam temellere oturtulmadığı için istenilen sonuç alınmamıştır. Benderoğlu'dan önce Türk bilim adamlarından Sadettin Buluç "*Mendeli (Irak) Ağzının Özellikleri*" başlıklı bildirisinde teklik ve çokluk iyelik eklerinde, şahıs zamirlerinin ilgi halinde ve teklik ve çokluk II. şahıs öğrenilen geçmiş zaman ve şart eklerinde nazal (n) ünsüzünün "y" ve "w" yönünde gösterdiği değişime dikkat çekmiştir (Buluç, 1972: 182). $n > y$; $n > w$ ünsüz değişimleri Azerbaycan bölgelerindeki ağızlarla beraber Doğu Anadolu ve Batı Karadeniz kıyısındaki Bartın ve yöresi ağızları ile Irak Türkmen ağızlarında paralellik göstermektedir. Bu fonetik olay Ahmet Bican Ercilasun ve Zeynep Korkmaz'a göre

Kıpçakça özelliğinden kaynaklanmaktadır (Ercilasun, 1985: 50). Zeynep Korkmaz, Bartın ve yöresi ağız özelliklerinin etnik yapı ile bağlantısını değerlendirdiği çalışmasının başında "*Yoksa Bartın Bölgesi Oğuz ve Kıpçak unsurlarının Orta Asya'da özellikle Harezm'de bir arada yaşadıkları devirlerden gelme Oğuz ve Kıpçak karışımı bir ağız mı aksettirmektedir?*" diye sorar. Korkmaz, daha sonra arşiv belgelerinin yarımıyla bu yöreye Selçuklu emirlerinden Hüsameddin Emir Çoban tarafından Kıpçak ilinden çok sayıda köle ve ganimet getirildiğini tespit etmiştir. Bu araştırma bize, düzenli $n > y$ değişmesinin görüldüğü diğer yörelere de vaktiyle Kıpçak unsurlarının gelip yerleştiğini, bunların çoğunluktaki Oğuzlarla kaynaşip karıştıklarını ve bunun sonucunda ağızlarının Oğuzcalaştığını, ancak kendi lehçe özelliklerinden biri olan $n > y$ değişmesinde olduğu gibi (Karahana, 2011: 337) $n > w$ ünsüz değişmesini de muhafaza edebildiklerini göstermektedir. Yani burada bir tabakalaşma söz konusudur. Bu durumun en iyi örneğini XIV. – XVII. yüzyıl Mısır Kıpçakçası'nda görmekteyiz (Korkmaz, 1994: 7). T. Halasi Kun bu devirdeki Memlûk Türkçesini Asıl Memlûk Kıpçakçası, Asıl Oğuzca ve Oğuz Kıpçak Karışımı olmak üzere üçe bölmektedir. Yani burada üç ayrı dil tabakası ile karşılaşırız (Özgür, 1999: 863). Böyle durumlar elbette yer yer dışarıdan ve içeriden büyük karışma ve kaynaşmalara sahne olmuş bulunan Anadolu bölgesinde olduğu gibi Irak ve Azerbaycan bölgeleri için de geçerli olabilmektedir (Korkmaz, 1994: 7). Irak Türkmen ağızlarıyla ilgilenen dilciler, Irak Türkmen ağızlarını $n > y$; $n > w$ değişmelerine göre iki ana ağız grubuna ayırmaktadırlar. Başka bir deyişle çalışma sırasında iki grup arasında bazı ses bilgisel farklılıkların yanı sıra söz varlığında da bazı farklılıklar tespit edilmiştir. Bunu da yukarıda belirtilen ölçütlerle beraber bir

bütünlük içinde ele almayı uygun gördük. Dolayısıyla Irak Türkmen ağızlarını belirleyen bu iki ana grubun yayılma alanı ile fonetik özellikleri şöyledir:

2.3.1. Y Grubu

2.3.1.1. Y Grubu'nun Yayılma Alanı

2.3.1.1.1. Musul Vilayeti

Y Grubu'nun Irak içerisindeki yayılma alanı Musul'un 60 km. güneybatısında yer alan Telâfer'den başlamaktadır. Musul'un idarî yapısı içerisinde yer alan Telâfer ilçesi, ilçeye bağlı üç nahiye (*Iyaziye, Rabia ve Zammar*) ve bu nahiyeler ile Telâfer merkezine bağlı 120 köyden oluşmaktadır. Telâfer merkezine bağlı köylerin büyük bir kısmında Türkmenler yaşarken, az sayıda köyde Araplar oturmaktadır. İyaziye nahiyesinin merkezinin tamamı ve köylerinin de büyük bir çoğunluğu Türkmen'dir. Zammar Nahiyesi'nde de yabana atılmayan büyük bir Türkmen kitlesi bulunmaktadır (Ortadoğu Stratejik Araştırma Merkezi, 2009: 6-9). Telâfer yöresinde bulunan köylerden başlıcaları şunlardır; Ağbuğa, Ağbulağ, Ağtepeler, Antallavi, Arpatepe, Avkenni ve Efkeni (*nahiye merkezidir*), Azzotepesi, Buhur, Caddu, Cegen Harabı, Cilheşler Tosnuğu, Cubara, Cuma, Çardağtepe, Çeti(y)liler, Tarri (*Tanrı*), Damlamaca, Daşlıdere, Deveboynu (2 köy), Faka, Hamra, Harala, Harna, İrfi, Kırmız, Kızılkuyyu (*Kızılkuyu*), Kızıl Tar, Körkuyyu, Busbuk Kuyyu, Malviren, Mıstah, Miççe, Mahalebiye, Sanbar, Sec'a, Sapan (*Sapan*), Harebesi, Sualtı, Şeh (*Şeyh*), İbrahim, Turmu, Üçtepeler, Viranşehir. Telâfer'in batısında bulunan Sincar'ın güneyinde de Türkmen köyleri vardır. Bu köylerin en önemli arasında, Meydankulu, Sibate, Sino ve Tellavi anılabilir. Telâferin batısında bulunan Sincar'ın güneyinde de Türkmen köyleri vardır. Bu köylerin en önemlileri

arasında, Meydankulu, Sibate, Sino ve Tellavi anılabilir. Bu bölgeler hâricinde Musul şehrinin idarî yapısı içerisinde Türkmenler Selamiyye, Reşidiyye ve Karakoyun Nahiye'lerinde de vardır. Türkmenler Musul'un merkezinde yer alan Yunus Peygamber'de de bulunmaktadır.

2.3.1.1.2. Kerkük Vilayeti

Musul'dan sonra *j* Grubu'nun en önemli yayılma alanı da Kerkük'tur. Bu alan Altunköprü, Tazehurmatu ve Leylan nahiyesiyle sınırlıdır. Kerkük'ün 44 km. kuzeybatısına düşen Altunköprü, Kerkük – Erbil Karayolu üzerinde yer almaktadır. Erbil'e olan uzaklığı 50.km. kadardır (Saatçi, 2004: 13). Eskiden Altunköprü halka şeklinde Türkmen köyleri ile kuşatılmıştır. Ancak devletin iskân ve demografik oyunu sayesinde bu köyler boşaltılıp istimlâk edilmiştir. Böylece Türkmenlerin nahiye'deki ağız alanı daralıp merkezle sınırlı kalmıştır Kerkük'ün güneydoğusunda yer alan Leylan ve güneybatısında yer alan Tazehurmatu nahiyesi Altunköprü ile bir bütünlük içindedir. Bu birliğin içinde Beşir, Yahyava ve İmam Zeynelabidin de önemli bir yer tutmaktadır. Irak Türkmenlerinin iki ana ağız grubu arasında geçişi sağlayan bu bölgeden sonra Tuzhurmatu ilçesi gelmektedir.

2.3.1.1.3. Salahattin Vilayeti

Irak Türkmenlerinin iki ana ağız grubu arasında geçişi sağlayan Kerkük bölgesinden sonra Tuzhurmatu ilçesi gelmektedir. Tuzhurmatu Kerkük'ün 78 km. güneydoğusundadır. 1922 yılında Dakuk nahiyesine bağlı olan Tuzhurmatu, 1951 yılında da ilçe statüsüne getirilmiştir. İşte bu sıralarda Dakuk bir nahiye olarak Tuzhurmatu'ya bağlanmıştır (Bayatlı, 1999: 89). Yetmişli yıllara dek Kerkük'e bağlı

kalan Tuzhurmatu, Daha sonra Devrim Komuta Konseyi tarafından çıkarılan bir yasayla Salahattin eyaletine bağlanmıştır. Tuzhurmatu'da yaşayan Türkmenlerin çoğu Bayat boyunun kollarıdır. Hatta Tuzhurmatu için Irak'ta Bayat aşiretlerinin merkezi denilmektedir. Tuzhurmatu ilçe merkezinde Türkmenler çoğunluktadırlar. Merkeze bağlı Yengice ve Şahseven köyleri de Türkmen'dir. Tuzhurmatu ilçesinin güneybatısında yer alan Süleyman Beg Nahiyesi sakinlerinin tamamı Bayatlı olmalarına rağmen, Kendilerini Arap olarak tanımlarlar. Geriye kalan Bastamlı ve Emirli Nahiyeleri ise; Türkmen kimliklerine muhafaza etmektedirler. Yani ilçe merkezinde olduğu gibi yörede de ister istemez Türkmen ağırlığı göze çarpmaktadır. Böylece Emirli ve Bastamlı nahiyeleri bir Bayat merkezidir. Bu merkeze bağlı belli başlı köyler de şunlardır: Abud, Bastamlı, Biravçılı, Çardağlı, Hasadarlı, Sayyad, Karanaz, Köküz ve Zengili (Ortadoğu Stratejik Araştırma Merkezi, 2009: 9).

2.3.1.1.4. Diyale Vilayeti

Tuzhurmatu'dan sonra "Y" Grubu'nun yayılma alanı Kifrî ilçesi ve ilçeye bağlı Karatepe Nahiyesi ile tamamlanmaktadır. Bilindiği üzere, Kifrî 70'li yıllarda Saddam'ın Araplaştırma politikalarından nasibini almıştır. Devrim Komuta Konseyi tarafından çıkarılan bir yasayla Kifrî Kerkük'ten koparılıp Diyale eyaletine bağlanmıştır. Bu tarihten sonra da Kürtler ilçe merkezine akın ederek ilçenin demografik yapısını kendi lehlerine çevirmişlerdir. Bu nedenle bölgeden ilk Türkmen göçü bu tarihlerde başlamıştır. 90'lı yıllarda merkezi hükümetin bölgeden çekilmesiyle beraber ilçe Kürtlerin kontrolüne geçmiştir. Bu da ikinci bir Türkmen göç dalgasına neden olmuştur. İlçeyi terk etmek zorunda kalan Türkmenler diğer Irak Türkmen bölgelerine yerleşmişlerdir. Böylece ilçe merkezinde çok az sayıda

Türkmen ailesi kalmıştır. Günümüzde ilçe idarî olarak Diyale'ye bağlı olmasına rağmen, pratikte Süleymaniye'ye bağlıdır. İlçede Türkmenlerin ağız alanı yok olma noktasına gelmiştir. Fakat ilçeye bağlı Karatepe Nahiyesi ve ona bağlı Türkmen köyleri (*Ali Saray, Tatlar, Yalğuz Ağaç, Horuz, Sarı Tepe, Kırık Yatak, İbrahim Etham, Hayde olan*) Diyale eyaletinin idarî yapısı içerisinde kalarak Türkmen kimliğine hâlâ muhafa etmektedir.

2.3.1.2. Y Grubu'nu Belirleyen Özellikler

2.3.1.2.1. Eklerde $\eta > j$ değişmesi görülmektedir:

Eski Türkçede II. şahıs iyelik eklerinin teklik ve çokluk (- η , - η İz, - η Uz) şekillerindeki nazal / η /, Y grubunda sistemli olarak /j/ yönünde gelişmektedir:

/ ϵ : η j/ < ETü. η li η , /ba: η j/ < ETü. baş η (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu)

/ ϵ : η jiz/ < ETü. η li η iz, /ba: η jiz/ < ETü. baş η iz (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu)

Eski Türkçede isim ve zamirlerin ilgi hallerindeki (-İ η , -nİ η) nazal / η /, Y grubunda sistemli olarak /j/ yönünde gelişmektedir:

/ ϵ : η j/ < ETü. sâ η (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu)

/si: η j/ < ETü. sizi η (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu)

Eski Türkçede II. şahıs görülen geçmiş zaman ekinin teklik ve çokluk şekillerindeki nazal / η /, Y grubunda sistemli olarak /j/ yönünde gelişmektedir:

/a: η j/ < ETü. ald η (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu)

/j ϵ : η j/ < ETü. kâld η (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî)

/a: η jiz/ < ETü. ald η iz (Ahmet Kemal Bayatlı: 1977, Amirli)

/j ϵ : η jiz/ < ETü. kâld η iz (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe)

Eski Türkçede II. şahıs şart ekinin teklik ve çokluk şekillerindeki nazal /ŋ/, Y grubunda sistemli olarak /j/ yönünde gelişmektedir:

/ɑ:ssɑj / < ETü. alsaŋ (Ahmet Kemal Bayatlı: 1977, Amirli)

/ʃɛssɛj / < ETü. kâlsäŋ (Ahmet Kemal Bayatlı: 1977, Amirli)

/ɑ:ssɑ:ʃiz / < ETü. alsaŋız (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî)

/ʃɛssɛ:jiz / < ETü. kâlsäŋız (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe)

2.3.1.2.2. r, ç ve s ile biten fiiller, -(i)n- edilgenlik ekiyle kurulmaktadır:

qırın-, 'durün-, 'syrŋn-, 'ce:şıl-, 'ɑ:ʃtın (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu)

2.3.1.2.3. ayada, 'buçada, naçada, hayada kelimeleri kullanılmaktadır.

2.3.2. W Grubu

2.3.2.1. W Grubu'nun Yayılma Alanı

2.3.2.1.1. Erbil Vilayeti

W Grubu'nun Irak içerisindeki yayılma alanı Kerkük'ün 75 km. kuzeyinde yer alan Erbil'den başlamaktadır. Erbil ili merkezinin Türkmen özelliğini 1950'li yıllara dek korunduğu bilinmektedir (Bayatlı, 1999: 100). Bu tarihten itibaren de meydana gelen Kürt göçleri neticesinde bölgenin demografik yapısı Kürtlerin lehine değişmiştir (Saatçi, 2009: 66). Bu nedenle 1974 yılında Baas partisi tarafından deklare edilen Özerklik Anlaşması'nda başkent olarak seçilmiştir (İhsan, 2000: 275). Günümüzde de Bölgesel Kürt Yönetimi'nin başkenti konumuna getirilmiştir. Dolayısıyla Kürtlerin Erbil'deki Türkmenlere dönük uyguladıkları asimilasyon politikaları sonucunda Erbil Türkmenlerinin ağız alanı daralmıştır. Bu alan Araplar Mahallesi ile sınırlı kalıp yok olmaya mahkûm edilmektedir.

2.3.2.1.2. Kerkük Vilayeti

W Grubu'nun Irak içersindeki yayılma alanının en önemli merkezlerinden biri de Kerkük'tür. Kerkük merkez ağızları Musalla, Korya ve Kasaphane ağızlarıyla sınırlıdır. Musalla semtinin kuzey ve batısında Kürt mahalleleri yer almaktadır. Güneye doğru Kasaphane Mahallesi ile karşılaşırız. Dolayısıyla Saddam merkezdeki Türkmenlerin güneye doğru ilerlemesini engellemek için, yetmişli yıllarda Kerkük'e bağlı el Havice ilçesi ile Diyale eyaletlerinden Arap aşiret mensuplarını getirtirip Kasaphane'nin güneyine yerleştirmiştir. Böylece bölgede el Menduda adında yeni bir Arap Mahallesi inşa edilmiştir. El Menduda daha sonra el Uruba gibi semtler Baas'ın iskân politikası doğrultusunda Kasaphane'nin güneye açılmasını engellemiştir. Böylece Musalla ve Kasaphane semtleri kuzeyden Kürt ve güneyden Arap mahalleleri ile kuşatılmıştır. Kerkük merkezinin öteki yakasındaki Korya semti de aynı sorun ile karşılaşmıştır. 2003 öncesi inşa edilen Arap semtlerine, 2003 sonrasında da yeni Kürt semtleri eklenmiştir. Türkmenlerin Kerkük merkezindeki ağız alanı ise, yukarıda adı geçen üç semtle sınırlı kalmıştır. Kerkük'ün güneybatı ve batısında yer alan Bılava, Yayçı, Topzava, Tırkalan, Tokmaklı ve Çardağlı Türkmen köyleri merkez ağızıyla bir paralellik içindedir. Irak Türkmenlerinin en eski yerleşim birimlerinden biri olan Dakuk, Kerkük'ün 67 km. güneyindedir. Nahiye merkezindeki demografik yapı değiştirilmeye çalışılsa da, Türkmenler hâlâ bölgenin çoğunluğunu teşkil etmektedirler. Bu bölge ağızıyla beraber, Kerkük eyaletinin sınırları içinde yer alan Y Grubu'nun yayılma alanı da tamamlanmış olur.

2.3.2.1.3. Diyale Vilayeti

W Grubu'nun Irak içersindeki yayılma alanı Kerkük bölgesinden sonra güneydoğuya doğru uzanmaktadır. İran sınırına yakın olan Celavla (*Karahan*),

Sadiyye (*Kızlarbat*), Mıkdadiyye (*Şahraban*), Hanekin, Mendeli, Kazaniyye ve Bedre kasabasını da içine alarak geniş bir ağız alanını tamamlamaktadır.

2.3.2.2. W Grubu'nu Belirleyen Özellikler

2.3.2.2.1. Eklerde $\eta > \beta$ değişmesi görülmektedir

Eski Türkçede II. şahıs iyelik eklerinin teklik ve çokluk (- η , - η İz, - η Uz) şekillerindendeki nazal / η /, W grubunda sistemli olarak / β / yönünde gelişmektedir:

/ ε : η β / < ETü. η İz 01–12 (05 08 11) 118.

/ $\text{ba}:\eta$ β / < ETü. baş η 02–01 (05 08 14) 917.

/ ε : η β İz/ < ETü. η İz 02–01 (05 08 14) 1369.

/ $\text{ba}:\eta$ β İz/ < ETü. baş η İz 03–03 (05 08 16) 127.

Eski Türkçede isim ve zamirlerin ilgi hallerindeki (-İ η , -nİ η) nazal / η /, W grubunda sistemli olarak / β / yönünde gelişmektedir:

/ $\text{s}\varepsilon$: η β / < ETü. sän η 01–01 (05 08 11) 14.

/ siz β / < ETü. siz η 02–01 (05 08 14) 680.

Eski Türkçede II. şahıs görülen geçmiş zaman ekinin teklik ve çokluk şekillerindeki nazal / η /, W grubunda sistemli olarak / β / yönünde gelişmektedir:

/ $\text{a}:\eta$ β / < ETü. ald η 02–01 (05 08 14) 1124.

/ η ε : η β / < ETü. käl η İz 01–02 (05 08 11) 113.

/ $\text{a}:\eta$ β İz/ < ETü. ald η İz (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane)

/ η ε : η β İz/ < ETü. käl η İzİz (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane)

Eski Türkçede II. şahıs şart ekinin teklik ve çokluk şekillerindeki nazal /ŋ/, W grubunda sistemli olarak /β/ yönünde gelişmektedir:

/ɑ:ssɑβ/ < ETü. alsaŋ 02-01 (05 08 14) 1411.

/ʃεssεβ/ < ETü. kālsāŋ 02-03 (05 08 14) 1.

/ɑ:ssɑ:βız/ < ETü. alsaŋız (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane)

/ʃεssε:βız/ < ETü. kālsāŋız 01-01 (05 08 11) 125.

2.3.2.2. r, ç ve s ile biten fiiller, -(i)n- edilgenlik ekiyle kurulmaktadır:

qırın-, 'durün-, 'syrŋn-, 'ce:sıl-, 'ɑ:ʃtın (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane)

2.3.2.3. ɔnd̪ɜɑ, bũŋ'd̪ɜɑ, 'nand̪ɜɑ, 'hand̪ɜɑ kelimeleri kullanılmaktadır.

2.4. Kerkük Merkez Ağızlarını Ayıran Özellikler

Kerkük Merkez ağzları ses bilgisi, ses-biçim bilgisi, biçim bilgisi, söz varlığı gibi çeşitli bakımlardan birbiririnden ayrılan iki ağız grubu oluşturur. Bu ağzları birbirinden ayıran özellikler incelendiğinde Kasaphane ve Korya ağzlarının "w" ağzlarından ziyade "y" grubu ağzlarıyla yakınlaştığı görülür.

Musalla ile Kasaphane ve Korya ağzları. Bu ağzları birbirinden ayıran özellikler aşağıdaki gibidir:

a. Musalla Ağzı:

1. ğ > v değişmesi görülür: 'sa:vıx, qa:vün.

2. Ünlü ile biten kelimelere vasıta eki "-DAn" eklendiğinde kelime ile ek arasına "y" ünsüzü girer: ba'ba:şijdan. nε'nε:şijden.

3. Arapçadan alıntı olan "ewwel" kelimesinde tekleşme görülür (εβελ).

4. Farsçadan alıntı olan "oruç" kelimesinde ön ses türemesi görülür (hɔ:rüd̪ɜ).

5. "yukarı" kelimesinde ön ses "y" ünsüzü düşmektedir. Bu özellik Kuzey Azerbaycan'ın Karabağ ve Güney Azerbaycan'ın Urmiye ağzında da görülür.

6. Öğrenilen geçmiş zaman çekiminde teklik ve çokluk 2. şahıs eki "-İb,-Ub"tur. Kuzey Azerbaycan ağızlarında da bu ek Musalla ağzında olduğu gibi ötümlü biçimiyle kullanılır.

7. Çok heceli kelimeler sonunda yer alan "q" ünsüzü sızıcılaşarak "x"ye değişmesi görülür: a'jax, tɔr'pax, 'jɛ:lɔx.

Kelime sonunda /q/ sesinin sızıcılaşması Azerbaycan ağızlarının Batı grubu ile Karabağ ağızlarında (Çetin, 2007: 16), Güney Azerbaycan ağızlarından Urmiye (Doğan, 2010: 91, 161) ve Melekan ağızlarında da (Bicbabai, 2012: 325,878) görülmektedir. Ayrıca bu ses değişimi Doğu Anadolu ağızlarının da karakteristik özelliğidir. (Karahan, 2011: 56) Bu yönüyle de Kerkük'ün Musalla ağzı bahsi geçen ağızlarla bir bütünlük arz etmektedir.

8. bejram, erbil, belɛ, 'ned̪ɜ, net̪ɛ kelimelerinde e > é değişmesi görülür.

9. "ne" soru zamirinden gelişmiş "'net̪ɛ" (kaç) kullanılır.

b. Kasphane ve Korya Ağızları

1. ğ > w değişmesi görülür: 'sa:β̞x, qa:β̞n.

2. Ünlü ile biten kelimelere vasıta eki "-DAn" eklendiğinde kelime ile ek arasına "y" ünsüzü girmez: ba'ba:sıdan. ne'ne:den.

3. Arapçadan alıntı olan "ewwel" kelimesinde tekleşme görülmez.

4. Korya ağzında Farsçadan alıntı olan "oruç" kelimesinde ön ses türemesi görülürken, Kasaphane ağzında görülmez. Bu yönüyle de Musalla ağzıyla bir bütünlük içindedir.

5. "yukarı" kelimesinde ön ses "y" ünsüzü düşmemektedir.

6. Öğrenilen geçmiş zaman çekiminde teklik ve çokluk 2. şahıs eki "-Ip,-Up"tur.

7. Çok heceli kelimeler sonunda yer alan "q" ünsüzü sızıcılaşarak "x"ye değişmesi görülür: a'jay, tər'pəy, 'jε:ldiɣ.

Kelime sonunda /q/ sesinin ötümlüleşmesine ise Azərbaycan ağızlarının Doğu grubunda rastlanır (Ziyayeva, 2002: 210). Bu yönüyle Musalla hâricindeki ağızlar ile bu gruptaki ağızlar bir bütünlük içindedir.

8. bajram, ɛrbil, bɛlɛ, 'nɛdʒɛ, nɛtʃʃɛ kelimelerinde e > é değişmesi görülmez.

9. "qa" soru zamirinden gelişmiş "nandʒa" (kaç) kullanılır.

2.5. Ses Yazım Bakımından Kerkük ve Diğer Irak Türkmen Ağzları

Türkmenler çeşitli dönemlerde Irak'a yerleşmişlerve çeşitli bölgelerini kendilerine yurt seçmişlerdir. Bu bölgelerden biri de Kerkük Kalesi'dir. Şehrin çekirdeğini oluşturan kale, Hristiyan Türkmenler tarafından iskân edilmiştir. Müslüman Türkmenler tarafından “*Hayır İsteyenler*” adıyla bilinen bu Türkmenleri, daha sonra bunları Müslüman Türkmenlerden uzaklaştırmak maksadıyla “*Kale Gavurları*” denilmeye başlanmıştır. Keldanî Kilisesine mensup olup, Kerkük Piskoposu’nun ruhani idaresinde bulunan söz konusu Hristiyan Türkmenlerin sayısı, 1925 tarihli Cemiyet-i Akvam Tahkikat Komisyonu’nun raporuna göre, 530 aileden oluşmaktaydı. Dolayısıyla ilk alfabe bu Türkmen topluluğu tarafından kullanılmıştır (Saatçi, Tütüncü, 2000: 198). Şüphesiz ki, Hristiyanlığın öğretilmesinin kolaylaştırılması amacıyla, Keldanî alfabesini kullanan bu küçük Türkmen topluluğu, hem İncil’i hem de dinî ayinlerde kullandıkları ağıtları (*madraşlar*) Türkçe söylemekteydiler. Ancak bölgede yaşayan Müslüman Türkmenler Keldanî alfabesini kullanmamayı tercih etmişlerdir. Irak Türkmenlerinin kullandığı ikinci alfabe Arap asıllı Türk alfabesidir. Irak toprakları, tarih boyunca Azerbaycan ile Anadolu merkezi arasında bir geçiş alanı olmuştur. Dolayısıyla Irak'ta 16. yüzyıla kadar ortaya çıkan Türkçe edebî eserlerinde Azerbaycan yazı dilinin esasını oluşturacak olan ağız özellikleri kullanılmıştır. Ancak 16. yüzyılın ikinci yüzyılından itibaren tablo biraz değişmiştir. Irak'ın Kanuni Sultan Süleyman döneminde, 1534 yılında Osmanlı toprağı haline gelmesiyle birlikte, Osmanlı Türkçesi bu toprakların resmî dili haline gelmiştir (Kültür Bakanlığı, 1997 : 154). İşte Irak Türkmenleri arasında Osmanlı döneminde Türkiye'de olduğu gibi Arap alfabesi kullanılmış, ancak 1928'de Türkiye'nin Lâtin alfabesini kabul etmesinin ardından, dil ve kültür alanında tam bir

bütünlük içinde oldukları Türkiye'yle olan beraberliklerini sürdürebilmek amacıyla Irak Türkmenleri de Lâtin alfabesine geçmek için birçok kez teşebbüste bulunmuşlardır. Bu çabaların sonucunda Irak yönetimi 7439 sayı ve 27.5.1964 tarihli kararıyla Irak Türkmenlerine Lâtin alfabeleriyle yayın yapma izni vermiştir. Bu karardan hemen sonra *Kardaşlık* dergisinin *Buket* adıyla çıkan bölümü 1964 yılındaki 4. sayısından itibaren Lâtin harfleriyle çıkmaya başlamış, ancak Irak yönetimi 28506 sayı ve 2.10.1971 tarihli kararıyla Irak Türkmenlerinin Lâtin harfleriyle yayın yapma iznini kaldırmıştır (Özkan, 2009: 94-95). Bu kararla birlikte, Irak Tanıtma Bakanlığı, Kardaşlık dergisinde, Arap ve Lâtin alfabelerinin yan yana kullanılmasına son vermiştir (Saatçi, 2012: 399). Aslında bu karar yetmişli yıllarda Irak'ta meydana gelen siyasi gelişmeler doğrultusunda ele alınmıştır. Bilindiği üzere, 1970'te Irak yönetimi 89 sayı ve 24.01.1970 tarihli Devrim Komuta Konseyi kararıyla Irak Türkmenlerine bazı kültürel haklar tanımıştır. Bu doğrultuda Türkmen okulları açılmıştır. Ancak Türkmenlerin bütün uğraşlarına rağmen, Irak yönetimi, okullarda Lâtin alfabeleriyle tedrisatı kabul etmemiştir. Bu nedenle okullarda Arap alfabesiyle Türkmence tedrisatına geçilmiştir. Bunun dışında bir de bir Türkmen Kültür Müdürlüğü kurulmuştur. Müdürlüğün çıkardığı haftalık *Yurt* gazetesi başta olmak üzere, diğer matbuat da Arap alfabesiyle yayımlanmıştır. Ancak Baas'ın Türkmenlere tanıdığı kültürel hakların uygulanmasında bazı çelişkiler ortaya çıkmıştır. Türkmen okullarında eğitim dili Kerkük merkez ağzına dayandırılırken, Türkmen Kültür Müdürlüğü tarafından çıkarılan matbuat'ın lisanı İstanbul ağzına dayandırılmıştır. İşte Türkmen okullarında okuma kitaplarında esas alınan metinler büyük ölçüde Kerkük merkez ağzından derlenmiş folklorik malzemelerden oluşmuştur. Aynı çelişki görsel medyada da yaşanmıştır. Kerkük Televizyonu'nda

Irak Türkmenlerine ayrılan sürede haberler İstanbul ağzına dayandırılırken, diğer programlarda Kerkük merkez ağzı esas alınmıştır. Bu ikili durum 2003 yılına kadar sürmüştür. 1990 yılına gelindiğinde Irak'ta önemli gelişmeler yaşanmış, bu gelişmeler Türkmenleri de yakından ilgilendirmiştir. II. Körfez Harekâtı'ndan hemen sonra Irak'ın Kuzeyi BM tarafından Güvenli Bölge ilan edilmiş, bölgenin inşasıyla birlikte Türkiye, eğitim-kültür alanı üzerinden Irak Türkmenlerini cezbetmek ve kültürlerini Türkiye'deki yaygın kültüre benzer şekilde değiştirmek için eğitim-öğretimi uygun bir araç olarak kullanmaya başlamıştır. Nitekim 1993-1995 yılları arasında Türkiye çeşitli kurumlar vasıtasıyla Irak'ın Kuzeyi'nde çok sayıda okul açmıştır. Böylece Türkiye'nin girişimleri sonucunda Güvenli Bölgede eğitim-öğrenim dili başta olmak üzere, yazılı ve görsel medyada Lâtin alfabesi kullanılmıştır. Öte yandan Bağdat'ın kontrolündeki bölgelerde Arap alfabesinin kullanılmasına devam edilmiştir. 2003 Savaşı sonrasında Saddam'ın devrilmesiyle birlikte, Türkiye tekrar eğitim-kültür politikası üzerinden, ancak bu kez Irak'ın kuzeyi dışındaki bölgeleri de kendine entegre etmek maksadıyla daha önce 1993-2003 yılları arasında Güvenli Bölge'de uyguladığı politikanın bir benzerini de Kerkük başta olmak üzere, diğer Irak Türkmen bölgelerinde uygulamıştır. Bu tarihten itibaren de Irak Türkmenleri hem eğitimde hem de görsel ve yazılı medyada Arap alfabesini bırakıp Lâtin alfabesine geçmiştir. Bu uygulama hâlâ da sürmektedir.

3. Bölüm: Ortak Türkçe ile Kerkük (Merkez) ve Diğer Irak

Türkmen Ağzlarının Tasviri Sesbilgisi

3.1. Ortak Türkçenin Ses Düzeni

3.1.1. Ünlüler

Ortak Türkçe, Türk dilinin Proto – Türkçe döneminde /r,l/ ve /z, ʃ/ şeklinde kola ayrılması sonucunda /r,l/ yönünde gelişen Çuvaş Türçesi dışındaki /r,l/ karşısında /z,ʃ/ yönünde gelişen bütün Türk Lehçe ve şivelerinin temelini oluşturduğu var sayılan Türkçedir. Ortak Türkçenin ses düzeninde, nitelik bakımından birbirinden farklı özellikler taşıyan sekiz ünlü bulunmaktadır. [a], [ı], [o], [u], [e], [i], [ö], [ü]. Nitelik açısından art – ön, dar – geniş, düz – yuvarlak karşılıkları bulunan Ortak Türkçe ünlüleri belirli bir düzene sahiptirler (Özönder, 1996: 27). Dolayısıyla Ortak Türkçenin ses düzeninde, nicelik bakımından normal uzunlukta olan yukarıda belirtilen ünlülerin yanı sıra, normalden daha uzun bir boğumlanma süresine sahip olan sekiz ünlü daha vardır: /a:/, /ı:/, /o:/, /u:/, /e:/, /i:/, /ö:/, /ü:/. Bu ünlüler nitelikleri bakımından normal uzunluktaki ünlülerden farksızdırlar; ancak nicelik bakımından normal uzunluktaki ünlülerden boğumlanma sürelerinin daha fazla olması bakımından ayrılırlar. Bu boğumlanma sürelerinin uzun olması, bulundukları kelimelerde anlam ayırt edici bir özellik taşımaktadır.

Ortak Türkçenin ses sisteminde uzun ünlülerin varlığı ve bu ünlülerin aslî olup olmadıkları meselesi, Türkolojinin belli başlı tartışma konularından biridir. Ortak Türkçede aslî uzun ünlülerin varlığı konusu, ilk kez Otto von Böhtlingk'in 1851'de St. Petersburg'da yayımlanan *Über die Sprache der Jakuten* adlı eserinde

ileri sürülmüştür. Böhtlingk'ten aşağı yukarı otuz yıl sonra konu tektar Radloff tarafından gündeme getirilmiştir. Radloff, 1882'de Leipzig'te yayımladığı *Phonetik der nördlichen Türksprachen* adlı eserinde; Ortak Türkçede asli uzunlukların bulunmadığını ve uzun ünlülerin türlü ses gruplarının büzülmesi sonucunda ortaya çıkan ikincil uzunluklar olduğunu ileri sürmüştür (Tekin, 1995: 7). Bunun yanı sıra Arap harfli Türkçe metinlerde de uzatma harflerinin ünlü uzunluğuna delâlet etmediği, bunların ancak eş ve benzer sesli kelimeleri yazıda ayırt etmek için kullanıldığı görüşünü savunmuştur (Tekin, 1995: 16). Böylece Türkologlar Ortak Türkçede asli uzun ünlüler bulunduğuna inananlar ve inanmayanlar olarak iki gruba ayrılmışlardır. Ancak Rus Türkologlarından Ye. D. Polivanov 1924 yılında yayımladığı *K voprosu ob obşçe – turetskoy dolgote glasınıh* adlı kısa yazısında Radloff'un asli uzunluklarla ilgili ileri sürdüğü görüşe açıklık getirmiştir: "*Radloff Yakutçadaki uzun ünlülerin ilk hecesinin büzülmesi sonucu meydana geldiğini söylemekle Genel Türkçede asli uzunlukların bulunduğunu açıkça reddetmiş olmaktadır. Radloff'un dayandığı esas, Yakutçadaki uzunluklara öbür Türk lehçelerinde hep kısa ünlülerin karşılık gelmesidir. Fakat bu şüphesiz ki Radloff'un Türkmencedeki gerçekleri bilmemesinden ileri gelmiştir. Gerçekten, Yakutça ve Türkmence arasındaki uygunluk bizi derhal Genel Türkçede asli uzunlukların bulunduğunu kabule sevk etmektedir*" (Tekin, 1996: 24). Dolayısıyla Polivanov tarafından ileri sürülen bu görüş, 1929'de ilk Türkmence sözlüğün (A. Aliyev, K. Boriyev, *Russko-turkmenskiy slovar* (Rusça-Türkmence Sözlük, Aşkabat 1929). çıkmasıyla birlikte daha da güçlenmiştir. Zira sözlükte Latin harflerinin kullanılması, asli uzunlukların daha net bir şekilde gösterilmesini sağlamıştır (Tekin, 1996: 7-8). İşte bu gelişme birçok bilim adamının tarihî ve modern Türk lehçelerinde asli

uzunlukların araştırılmasına neden olmuştur. Bu doğrultuda Fin Türkologlarından Martti Räsänen, Rusça – Türkmençe sözlükten yararlanarak Yakutçadaki ve Macarcaya girmiş Türkçe kelimelerdeki asli uzunlukları incelemiştir. Bu uzunlukları Türkmencedeki uzunluklarla karşılaştıran Räsänen bunların birbirine tekabül ettiğini görmüş ve bu gözlemden Ortak Türkçede ilk hecede kısa ve uzun ünlülerin ayırt edilmiş olduğu sonucunu çıkarmıştır. Räsänen Yakutça ile Türkmençe arasından yaptığı karşılaştırmadan Ortak Türkçede yedi ünlünün kısa ve uzun çeşitleri bulunduğunu düşünmektedir. Bu yedi ünlü şunlardır: *a, ā, ı, ī, o, ō, u, ū, ö, ȫ, ü, ȳ, i, 1* Sekizinci ünlü *e (ä)*'ye gelince, Räsänen Yakutçada kısa */e/* ile */ie/* ikiz ünlüsü bulunduğuna işaretler, bunlardan ilkinde Türkmencede daha daha çok */e/*, seyrek olarak */ä/*, ikincisine de */i/* ve seyrek olarak da */e/* ve */a/* ünlülerinin tekabül ettiğini kaydettikten sonra Ortak Türkçede biri daha geniş (*ä*) öbürü daha dar (*e*) olmak üzere, iki çeşit *e* bulunduğuna sonucuna varmıştır (Tekin, 1996: 27). Aslında asli uzunluklar ve bunların hangi ünlülerde görüldüğünün ortaya konmasında VII yüzyıla ait Orhun Yenisey abidelerinin ve XI. yüzyıla ait Kaşgarlı Mahmud'un sözlüğünün önemi büyüktür (Muhammedov, 2007: 121). Dolayısıyla hem Orhun Abideleri hem de Divanu Lügati't Türk asli uzunluklar konusunda birçok bilim adamının başvurduğu şaheserler olmuştur. Nitekim bu doğrultuda Karl Foy 1900'de Ortak Türkçedeki asli uzunlukların tespiti için Orhon Abideleri'ne başvurmuştur. İlk defa Foy, Orhon Abideleri'nde *at* (ad) ve *aç* (acı-) kelimelerinin yazılışında "at" ve Tonyukuk Abidesi'nde geçen "açmak" kelimelerinden farklı olarak, ünlü işaretinin kullanılmasına dikkat çekmiştir. Foy bu kelimelerdeki ünlü farklılıklarının olduğu görüşünü desteklemek için de Yakutçadaki "āt" (ad), "at" (at), "as" (aç), "ās" (acı-) köklerine işaret etmiştir (Doğan, 2008:733). Osman Nedim Tuna *Köktürk Yazılı*

Belgelerinde ve Uygurcada Uzun Vokaller adlı çalışmasını Foy'un tespitlerinden yola çıkarak hazırlamıştır. Şu örneklerle de dikkat çekmiştir: ʁ "at" (at), ʁ ʁ at (isim), ʁ "az" (özel ad), ʁ ʁ "az" (az) (Tuna, 1960: 210). Dolayısıyla örneklerden anlaşılıyor ki, uzun ünlüler kelimenin anlamını değiştirmektedir. Bu nedenle de kelimeler için imlada farklı işaretler kullanılmıştır. Bu tablonun bir benzerini de Kaşgarlı'nın Divanu Lügati't Türk'ünde görebiliriz. Polivanov ve daha sonra Ligeti, Divan'da asli uzunlukları içeren kelimelerin normal ünlü taşıyan benzerleri ile karışmasını engellemek için farklı bir imla kullandığını tespit etmiştir. Mahmut sözlüğünde kısa ünlülerin hareketlerle gösterilmesine karşılık uzun ünlülerin uzatma harfleri (*huruf el med*) denilen elif (ل), vav (و), ya (ي) ile gösterdiğini belirtmiştir. (Ligeti, 1938: 82). Ye. D. Polivanov başta olmak üzere, Ligeti, Şçerbak, Kononov, Ahallı ve hatta Ahmet B. Ercilasun'un Divanu Lügati't Türk'te asli uzunluklarla ilgili verdikleri örneklerin tamamı uzun ā ile sınırlıdır. Bunun dışında diğer uzun ünlülerin (ē, ō, ū, ī, ı) Divānu Lügati't Türk'te gösterildiğine dair hiçbir örnek vermemektedirler. Buna karşın A. Nurmammedov "*Kaşgarlı Mahmut'un Divanı'nda Aslî Uzun Ünlülerin Gösterilişi*" başlıklı makalesinde tüm uzun ünlüleri örnekleriyle vermiş (Nurmammedov, 2007: 117 – 128) ve bu vesileyle de Divan'da uzun ā dışında diğer uzun ünlülerin de bulunduğunu kanıtlamıştır. Zeynep Korkmaz da Anadolu ağızlarında asli uzun ünlülerin var olduğunu kanıtlamıştır (Korkmaz, 1953, 197–203). Bu çalışma birçok yönüyle önem taşımaktadır. Bir yandan Ligeti'nin Anadolu'da konuşulan Türkçe için "*Uzun Vokalleri Bulunmayan Oğuz şiveleri*" (Ligeti, 1942: 83) tanımına dönük bir sentez ortaya koyarken, öte yandan Türkiye'de asli uzunluklar konusunda ilk ciddi araştırmayı ortaya koymuştur Korkmaz bu araştırmasında Batı Anadolu ağızlarından derlediği uzun ünlülerin bir listesini

vermiştir (Korkmaz, 1953: 201 – 203). Ancak kendisinin de itiraf ettiği gibi, elinde bu bakımdan kılavuzluk edecek zengin sözlükler bulunmaması yüzünden, elli kelimelik listesindeki örneklerden en çok on yedisinde aslî uzunluklar bulunduğunu söyleyebiliriz (Tekin, 1993: 32). Listedeki öbür uzunluklar Korkmaz'ın kendisinin de ifade ettiği gibi, vurgunun etkisiyle meydana gelmiş olmalıdır (Korkmaz, 1953: 203). Bu arada ünlü Alman Türkolog Gerhard Doerfer'in Orta İran'da konuşulan Halaçça üzerine yayımladığı araştırmalar ve özellikle de 1980'de yayımlanan Halaçça sözlüğü (Gerhard Doerfer und Semih Tezcan, *Wörterbuch des Chaladsch*, Budapest, 1980) Genel Türkçedeki asli uzunlukların sistemli olarak Türkmen ve Yahut lehçelerinden başka Halaçça'da da korunmuş olduğunu ortaya koymuştur (Tekin, 1995: 8). Buna karşın asli uzunluklar diğer lehçelerde, düzenli olarak korunmayıp, çoğunlukla kısaltıkları veya kısılırken çeşitli seslik izler (ünlü ve ünsüz türmeleri, genişleme) bıraktığı ortaya konulmuştur (Yalçın, 2010: 644).

Ortak Türkçenin ünlü düzeninde dokuzuncu ünlü olarak bilinen kapalı /è/ meselesi de Türkologları uzun süre uğraştıran bir konu olmuştur. Fin Türkolog M. Räsänen Ana Türkçe için açık /ä/ yanında kapalı e (è) sesini de kurmuştur. Ancak "*Über die langen Vokale der türkischen Lehnwörter im Ungarisch*" adlı makalesinde Ana Türkçede uzun şekilleri ile birlikte kapalı ve açık /ä/ sesinin bulunup bulunmadığı konusunda bir yargıya varılamayacağını belirtmiştir (Killi: 2002, 170).

Macar Türkolog Zoltan Gombocz ise Ana Türkçede kapalı e (è) sesinin uzun şekli olduğunu söylemektedir (Kocaoğlu, 2003: 11-12). Ayrıca K. Grønbech de Ana Türkçe için kapalı e (è) sesini kabul etmiş ve sesin hâlâ Orta ve Doğu Anadolu'da, Azerbaycan Türkçesinde, Özbekçe ve Doğu Türkçesinde bağımsız bir fonem olarak korunduğunu belirtmiştir (Yılmaz, 1991: 552). Dolayısıyla uzun ve

kısa kapalı /è/ ünlüsünün Türk dilinin asli bir fonemi olduğu kabul edilecek olursa, Ortak Türkçenin ilk hece ünlülerinin sayısı dokuza yükselmektedir. Çalışmamızda açık /ä/ ve kapalı /è/ ünlüleri iki ayrı fonem olarak değerlendirilmiştir ve her iki ünlü de Ortak Türkçenin ünlü sisteminde kurulmuştur. Yukarıdaki bilgilerden de yola çıkarak Ortak Türkçenin ünlü sisteminde şu ünlülerin bulunduğunu söyleyebiliriz: [a], [ı], [o], [u], [ä], [è], [i], [ö], [ü], [a:], [ı:], [o:], [u:], [ä:], [è:], [i:], [ö:], [ü:].

Ortak Türkçenin ünlüleri niceliklerine göre iki gruba ayrılır:

Kısa Ünlüler: [a], [ı], [u], [ä], [è], [i], [ö], [ü].

Uzun Ünlüler: [a:], [ı:], [o:], [u:], [ä:], [è:], [i:], [ö:], [ü:].

Ortak Türkçenin ünlüleri niteliklerine göre aşağıdaki gibi tasnif edilebilir:

Art- düz- geniş ünlüler: [a], [a:]

Art- düz- dar ünlüler: [ı], [ı:]

Art- yuvarlak- geniş ünlüler: [o], [o:]

Art- yuvarlak- dar ünlüler: [u], [u:]

Ön- düz- geniş ünlüler: [ä], [ä:]

Ön- düz- geniş ünlüler: [è], [è:]

Ön- düz- dar ünlüler: [i], [i:]

Ön- yuvarlak- geniş ünlüler: [ö], [ö:]

Ön- yuvarlak- dar ünlüler: [ü], [ü:]

Kelimede bulundukları konum bakımından Ortak Türkçenin ünlüleri;

a. İlk hecede bulunabilen ünlüler: [a], [a:], [ı], [ı:], [o], [o:], [u], [u:], [ä], [ä:], [è], [è:], [i], [i:], [ö], [ö:], [ü], [ü:].

b. İlk hece dışında bulunabilen ünlüler: [a], [ı], [u], [ä], [i], [ü].

3.1.2. Ünsüzler (Consonants)

Türk dilinin ünsüz düzenin hangi ünsüzlerden oluştuğu konusunda, Türkologlar farklı görüşler öne sürerler. Türkçenin ünsüz düzeni kurulurken Türkçedeki kelime başı [b], kelime içi [d], kelime sonu [d], kelime başı [h], kelime başı [y] ve /r ~ z/, /l ~ ş/ ünsüzlerinin asliliği, uzun süre tartışılmıştır. Ortak Türkçe z'li ve ş'li grubu oluşturan Çuvaş Türkçesi dışındaki lehçeleri kapsayacak şekilde Türkçenin en eski formunu ifade etmektedir. Bu durumda Ortak Türkçenin ünsüz sistemini oluşturan fonemler şöyle sınıflandırılabilir:

Kapanma ünsüzleri: [b], [d], [m], [g], [q], [k], [p], [t]

Kapanma – Daralma ünsüzleri: [ç]

Burun ünsüzleri: [m], [n], [ŋ]

Daralma ünsüzleri: [h], [s], [ş], [y], [z]

Yan ünsüzler: [l]

Çarpmalı ünsüzler: [r]

Ortak Türkçenin ünsüzleri, kelimedeki bulundukları yer bakımından ise şöyle sınıflandırılabilir:

Ortak Türkçe kelime başında bulunabilen ünsüzler: [b], [ç], [q], [k], [t], [h], [s], [y]

Ortak Türkçe kelime içinde bulunabilen ünsüzler: [b], [d], [p], [t], [ç], [γ], [k], [q], [g], [l], [m], [n], [ŋ], [s], [ş], [r], [z], [y]

Ortak Türkçe kelimesi sonunda bulunabilen ünsüzler: [t], [d], [k], [g], [q], [p], [b], [γ], [s], [ş], [ç], [l], [m], [n], [ŋ], [r], [y], [z]

3.2. Kerkük (Merkez) ve Diğer Irak Türkmen Ağzlarının Ses Düzeni

3.2.1. Ünlüler

Ünlüler, akciğerlerden gelen havanın ses yolunda hiçbir engelle karşılaşmadan akıp dil üstünden geçmesi ve ses tellerinin titremesi ile edilirler (Vardar, 1998: 214). Ünlüler Kerkük ve diğer Irak Türkmen ağzlarında çene açısına, dudakların biçimine ve dilin devinimine göre şu şekilde sınıflandırabiliriz:

1. Çene Açısının Durumuna Göre:

1.1. Kapalı : [i], [i:], [ĩ], [ɪ], [ɪ:], [y], [ỹ], [u], [u:], [ũ], [ʊ]

1.2. Orta Kapalı : [e], [e:]

1.3. Açık : [a], [a:]

1.4. Orta Açık : [ɛ], [ɛ:], [ə], [ə:], [œ], [œ:], [ɔ], [ɔ:]

2. Dilin Devinimine Göre:

2.1. Arka dil Ünlüler : [u], [u:], [ũ], [ɔ], [ɔ:], [a], [a:]

2.2. Orta Dil Ünlüleri : [ɪ], [ĩ], [ə], [ə:], [ʊ]

2.3. Ön Dil Ünlüleri : [ɛ], [ɛ:], [i], [i:], [ĩ], [œ], [œ:], [y], [y]

3. Dudakların Biçimine Göre:

3.1. Düz Ünlüler : [a], [a:], [ɛ], [ɛ:], [ə], [ə:], [e], [e:], [i], [i:], [ĩ], [ɪ], [ɪ:]

3.2. Yuvarlak Ünlüler : [y], [ỹ], [u], [u:], [ũ], [ʊ], [o], [œ], [œ:], [ɔ], [ɔ:]

Tablo 3: Irak Türkmen Ağızlarında Ünlü Fonemler

	Dil devinimi	Ön			Orta			Arka		
		Uzun	Kısa	Çok kısa	Uzun	Kısa	Çok kısa	Uzun	Kısa	Çok kısa
Çene Açısı	Dudakların biçimi									
	Düz	i:	i	ĩ	-	ɪ	ĩ	-	-	-
Kapalı	Yuvarlak	-	y	ỹ	ti:	tt	-	ui:	u	ũ
	Düz	e:	e	-	-	-	-	-	-	-
Orta kapalı	Yuvarlak	-	-	-	-		-	-		-
	Düz	ɛ:	ɛ	-	o:	o	-	-	-	-
Orta Açık	Yuvarlak	œ:	œ	-	-	-	-	ɔ:	ɔ	-
	Düz	-	-	-	-	-	-	ɑ:	ɑ	-
Açık	Düz	-	-	-	-	-	-	ɑ:	ɑ	-

3.2.1.1. Kerkük (Merkez) ve Diğer Irak Türkmen Ağzlarında Uzun Ünlüler

3.2.1.1.1. Vurgu ve Tonlamadan Oluşan Uzun Ünlüler

Kerkük merkez ağzlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağzlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Karatepe, Kifrî, Hanekin*) olduğu gibi *mI/mU* soru edatı kullanılmamaktadır. Bu ses olayı Doğu Anadolu ağzlarının tamamı için de geçerlidir (Tosun, 2010: 69). Ancak Azeri, Terekeme ve Kars ağzlarında çok az kullanılmaktadır. Soru yapmak için son hece vurgulu ve yarı uzun olmaktadır (Ercilasun, 2002: 57). Bu durum Irak Türkmen ağzlarında çok sık kullanılan bir soru yapma şeklidir. Soru anlamı içeren cümleler kullanıldığında, son hecedeki seslere vurgu yapıldığından bu sesler uzatılır. Yani vurgu yoluyla soru yapıldığında *mI/mU* edatı yerine son hecede yer alan ünlünün daha uzun söylendiği görülmektedir (Karman, 2005: 87). Ancak Irak Türkmen ağzlarında (a,e,o,ö) ünlüleri [(geniş ünlülü heceyi takip eden dar ünlülü açık ya da kapalı hece > geniş –uzun ünlülü kelime)] formülüne uygun örneklerde uzun olarak bulunmaktadır. Bu formül yapım ve çekim ekleri alan tek heceli kelimeler için de geçerlidir. İşte bu durumda vurgu son hedeceden uzun ünlüye kaymaktadır.

Ker. M. ağ. Kor. qab'ıt_uedε:sĩz? "Kabul eder misiniz?" (05 08 11) 30.
'de:đi 'j'œ:rsĩz? "Dedi görüyormusunuz?" (05 08 11) 61. f^hian 'jε:ĩpti? "Filanca kişi gelmiş mi?" (05 08 11) 12. e:fi je'mε:điβ.? "Eti yemedin mi?" (05 08 11) 12.,
Mus. rızqımızı verε'sen? "Rızkımı verir misin?" (05 08 14) 918. 'sen d̥ʒa'ma:fi
'jœ:rỹbsen? "Sen Cemalı görmüş müsün?" (05 08 14) 956. 'dinar 'jœ:rdỹ 'sen?
"dinar görmüş müsün?" (05 08 14) 1155. 'şεŋ 'qudürũbsan? "sen

kurdurmuşmusun?" (05 08 14) 1285., **Kas.** 'biłısən? "Biliyormusun?" (05 08 16) 1. nε ʃis'siz? "ne istiyorsunuz?" (05 08 16) 60. rama'zan a'da:mdı? "Ramazan erkek midir?" (05 08 16) 18. bũ 'jyŋjŋ apara:sız? "Bu yünü götürür müsünüz?" (05 08 16) 35., **Diğer Trk ağ. Tel.** dama tʃıxa'san? "Çatıya çıkar mısın?" (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** ʔəsc'ɛr ɔt'ma:zdı "Asker olmaz mıydı?" (Kevser, 1987: 32), **Al.** 'ja:rın jɛlɛ'sən? "Yarın gelir misin?" (Bilal Cemal Kemal, 1976: Altunköprü), **Taz.** 'qa:tʃırdıj "Kaçırdın mı?" (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu) **Dak.** cimsɛβ 'var? "Kimsen var mı?" (Şahbaz, 1979: 65), **Am.** je:βın ta:nı'san? "evini tanıyor musun?" (Kevser, 1979: 33), **Tuz.** 'dɛ:jırmɛn 'da:ʃı 'var? "Değirmen taşı var mı?" (Şahbaz, 1979: 291), **Kif.** 'jæ:rɣpsɛj? "Görmüş müsün?" (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** jeβ 'a:tıdı? "Ev aldı mı?" (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'va:rıjdı? "Var mıydı?" (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

3.2.1.1.2. Ses Olaylarıyla Oluşan Uzun Ünlüler

Ses olaylarıyla oluşan uzun ünlüler üç çeşittir:

3.2.1.1.2.1. Çeşitli Ses Olayları Sonucunda Meydana Gelen Uzunluklar

3.2.1.1.2.1.1. Ünlü Kaynaşmasından Oluşan Uzun Ünlüler

Yan yana bulunan iki kelimedен birinin önses ünlüsü ile ötekinin önses ünlüsünün ortak hece teşkil etmeleri durumunda, birinci kelimenin son ses ünlüsü ile ikinci kelimenin önses ünlüsü kaynaşarak bazen bir tek uzun ünlü haline gelirler. Birleşen ünlüler boğumlanma nitelikleri bakımından aynı cinsten olabildikleri gibi, değişik cinsten de olabilirler. Bu takdirde varlığını koruyan ünlü ikincisi yani ön ses ünlüsü uzar, eriyip kaybolan ünlü ise ilk kelimenin son ses ünlüsüdür (Korkmaz, 1994: 16). Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak

Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Altunköprü, Tazehurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi çift ünlülerin kaynaşmasından türeyen uzunluklara az rastlanmaktadır. Derlediğimiz metinlerde bu fonetik olay “ne” soru zamirinin ünlü ile başlayan çeşitli fiil ya da edatlarla birlikte kullanımında ortaya çıkmıştır.

3.2.1.1.2.1.1.1. /a:/

ne al- > **Ker. M. ağ. Kor.** na:ɫ- (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** na:ɫ- (05 02 14 01 01) 1326., **Kas.** na:ɫ- (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** na:ɫ- (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** na:ɫ- (Kevser, 1987: 32), **Al.** na:ɫ- (Bilal Cemal Kemal, 1976: Altunköprü), **Taz.** na:ɫ- (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** na:ɫ- (Şahbaz, 1979: 65), **Am.** na:ɫ- (Ahmet Kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Tuz.** na:ɫ- (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Kif.** na:ɫ- (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** na:ɫ- (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** na:ɫ- (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

3.2.1.1.2.1.1.2. /ä:/

ne eyle- > **Ker. M. ağ. Kor.** ne:j'ne- (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.**, ne:j'ne- (05 02 14 01 01) 839., **Mus.** ne:j'ne- (05 02 16 01 03) 82.; **Kor.** 'ne:jtʃi < ne için (05 02 10 05 02) 84., **Mus.** 'ne:jtʃi (05 02 14 01 01) 664., **Kas.** 'ne:jtʃi (05 08 16) 137., **Kor.** 'ne:jtʃin (05 02 10 06 01) 26., **Mus.** 'ne:jtʃin (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'ne:tʃin (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Dak.** 'ne:jtʃi (Şahbaz, 1979: 56), **Tel.** ne:j'ne (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'ne:ssen < ne istiyirsen < ne isteyirsen "ne istiyorsun", (Kevser, 1987: 46), **Am.** ne:ssen (Kevser, 1987: 46), **Al.** 'ne:sʃiri < ne istiyiri < ne isteyiri "ne istiyor" (Bilal Cemal Kemal, 1976: Altunköprü), **Tuz.** 'ne:sʃiri (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Kif.** 'ne:sʃiri (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'ne:sʃiri (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ne:sʃiri (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

3.2.1.1.2.1.1.3. /è:/

ne 1t- > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ne:t- (05 02 10 05 01) 105., **s.** 'ne:t- (05 02 14 03 01) 26., **s.** 'ne:t- (05 02 16 01 02) 44., **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ne:t- (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** 'ne:t- (Bilal Cemal Kemal, 1976: Altunköprü), **Er.** 'ne:t- (Kevser, 1987: 19), **Taz.** 'ne:t- (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** 'ne:t- (Ahmet Kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Tuz.** 'ne:t- (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Kif.** 'ne:t- (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'ne:t- (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ne:t- (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

3.2.1.1.2.1.1.4. /o:/

ne ɔt- > **Ker. M. ağ. Kor.** 'no:t- (05 02 14 01 01) 949., **Mus.** 'no:t- (05 02 10 01 01) 118., **Mus.** 'no:t- (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'no:t- (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** 'no:t- (Bilal Cemal Kemal, 1976: Altunköprü), **Taz.** 'no:t- (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** 'no:t- Ahmet Kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Tuz.** 'no:t- (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Kif.** 'no:t- (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'no:t- (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'no:t- (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

3.2.1.1.2.1.2. Ünsüz Düşmesinden Oluşan Uzun Ünlüler

Kerkük merkez ağzlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağzlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi en önemli fonetik özelliklerinden biri de ünsüz düşmesine bağlı bir ünlü uzunlukları meydana gelir. Tespit edilen örnekler şunlardır:

3.2.1.1.2.1.2.1. /a:/

3.2.1.1.2.1.2.1.1. Türkçe Kökenli Kelimelerde

/ŋ/ ünsüzünün düşmesiyle oluşan Uzun [ɑ:]

İç sesteki nazal ünsüzü "-ŋ-" sesinin düşmesi sonucunda kendisinden önceki /a/ ünlüsü uzun okunur. Durum Kerkük dışındaki Türkmen ağızlarında da yaygındır.

OTü. täŋri- "tanrı" (Clauson, 1972: 522, teŋri) > **Ker. M. ağ. Kor.** ta:rı "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** ta:rı "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** ta:rı "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Al.** ta:rı "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Er.** ta:rı "id." (Delir Ömer, 1972, Erbil), **Taz.** ta:rı "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** ta:rı "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** ta:rı "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** ta:rı "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** ta:rı "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ta:rı "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

/x/ ünsüzünün düşmesiyle oluşan Uzun [ɑ:]

Son sesteki küçük dil ünlüsü "-x" sesinin düşmesi sonucunda kendisinden önceki /a/ ünlüsü uzun okunur. Kerkük dışındaki ağızlarda da durum farksızdır.

OTü. qalq- "kalkmak" (Clauson, 1972: 620, kalk-, kaltur-) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'qa:- "kalkmak" (05 02 10 01 01) 23., **Mus.** 'qa:- (05 02 14 01 01) 1044., **Kas.** 'qa:- 03-08 (05 16) 15, **Diğer Trk ağ.Tel.** 'qa:- (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** 'qa:- (Bilal Cemal Kemal, 1976: Altunköprü), **Er.** 'qa:- (Kevser, 1987: 9), **Taz.** 'qa:- (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** 'qa:- (Kevser, 1987: 44), **Tuz.** 'qa:- (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Kif.** 'qa:- (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'qa:- (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'qa:- (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

/l/ ünsüzünün düşmesiyle oluşan Uzun [ɑ:]

Son sesteki dişeti damak ünsüzü "-l" sesinin düşmesi sonucunda kendisinden önceki /a/ ünlüsü uzun okunur. Kerkük dışındaki ağızlarda da durum farksızdır. Daha çok "dövmek, vurmak" anlamına gelen "çal-" fiilinde görülmektedir.

OTü. çal- "çalmak, vurmak" (Clauson, 1972: 417) > **Ker. M. ağ. Kor.** ʈʂɑ:- "çalmak, vurmak, dövmek" (05 02 10 05 03) 36., **Mus.** ʈʂɑ:- (05 02 14 01 01) 1326., **Kas.** ʈʂɑ:- (Abbas Satık, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ.** **Tel.** ʈʂɑ:- (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** ʈʂɑ:- (Bilal Cemal Kemal, 1976: Altunköprü), **Er.** ʈʂɑ:- (Kevser, 1987: 9), **Taz.** ʈʂɑ:- (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** ʈʂɑ:- (Kevser, 1987: 44), **Tuz.** ʈʂɑ:- (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Kif.** ʈʂɑ:- (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** ʈʂɑ:- (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ʈʂɑ:- (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

3.2.1.1.2.1.1.1. Arapça Kelimelerde

İç sesteki yan ünsüzü "-l-" sesinin düşmesi sonucunda kendisinden önceki /a/ ünlüsü uzun okunur. Kerkük dışındaki ağızlarda da durum farksızdır.

Ker. M. ağ. Kor. xɑ:x "halk" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya) **Mus.** xɑ:x (05 02 14 04 01) 37., **Kas.** xɑ:x (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ.** **Al.** xɑ:x (Bilal Cemal Kemal, 1976: Altunköprü), **Taz.** xɑ:x (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** xɑ:x (Kevser, 1987: 44), **Tuz.** xɑ:x (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Kif.** xɑ:x (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** xɑ:x (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** xɑ:x (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. خلق *0a1q*.

/h/ ünsüzünün düşmesiyle oluşan Uzun [ɑ:]

Son sesteki gırtlak ünsüzü "-h" sesinin düşmesiyle kendisinden önceki /a/ ünlüsü uzun okunur. Bu durum Kerkük dışındaki Türkmen ağızlarında da yaygındır.

Ker. M. ağ. Kor. maʃaɫʰɑ: "maşallah" (05 02 10 03 01) 163., **Mus.** maʃaɫʰɑ: (05 02 14 01 01) 119., **Kas.** maʃaɫʰɑ: (05 02 16 02 01) 65., **Kor.** vaɫʰɑ: (01 03 10 02 05) 163., **Mus.** vaɫʰɑ: (01 01 10 02 05) 36. **Kas.** vaɫʰɑ: "vallah" (05 02 16 02 01) 20. < Ar. والله *wallah*, **Diğer Trk ağ.** **Al.** maʃaɫʰɑ: (Bilal Cemal Kemal,

1976: Altunköprü), **Taz.** maʃaʔʔa: (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** maʃaʔʔa: (Kevser, 1987: 44), **Tuz.** maʃaʔʔa: (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Kif.** vaʔʔa: (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** vaʔʔa: (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** vaʔʔa: (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. ما شاء الله *mašaallah*.

3.2.1.1.2.1.2.2. /ä:/

3.2.1.1.2.1.2.2.1. Türkçe Kökenli Kelimelerde

/l/ ünsüzünün düşmesiyle oluşan Uzun [ɛ:]

Son sesteki yan ünsüz "-l" sesinin düşmesi sonucunda kendisinden önceki /ä/ ünlüsü uzun okunur. Kerkük dışındaki ağızlarda da durum farksızdır. Daha çok hızlı konuşma veya sinirin gergin olduğu durumlarda görülmektedir.

OTü. käl- "gelmek" (Clauson, 1972: 715) > **Ker. M. ağ. Kor.** jɛ: "gelmek" (05 02 10 02 01) 22., **Mus.** jɛ: (05 02 14 01 01) 119., **Kas.** jɛ: (05 02 16 02 01) 65., **Kor.** jɛ: 01 03 10 02 05) 163., **Mus.** jɛ: 01 01 10 02 05) 36, **Diğer Trk ağ. Al.** jɛ: (Bilal Cemal Kemal, 1976: Altunköprü), **Taz.** jɛ: (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** jɛ: (Kevser, 1987: 44), **Tuz.** jɛ: (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Kif.** jɛ: (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** jɛ: (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** jɛ: (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

3.2.1.1.2.1.2.2.2. Arapça Kökenli Kelimelerde

/h/ ünsüzünün düşmesiyle oluşan Uzun [ɛ:]

Son sesteki gırtlak ünsüzü "-h" sesinin düşmesiyle kendisinden önceki /a/ ünlüsü uzun okunur. Bu durum Kerkük dışındaki Türkmen ağızlarında da yaygındır.

3.2.1.1.2.1.2.3. /o:/

3.2.1.1.2.1.2.3.1. Arapça Kökenli Kelimelerde

/β/ ünsüzü düşmesiyle oluşan Uzun [ɔ:]

İç sesteki "-β-" ünsüzün düşmesi sonucunda kendisinden önceki /ɔ/ ünlüsü uzun okunur. Bu durum Kerkük dışındaki ağızlarda da durum farksızdır.

Ker. M. ağ. Kor. 'tɔ:ba "tövbe" (05 02 10 03 01) 163., **Mus.** 'tɔ:ba (05 02 14 01 01) 395., **Kas.** 'tɔ:ba (05 02 16 01 09) 59., **Diğer Trk ağ. Al.** 'tɔ:ba (Bilal Cemal Kemal, 1976: Altunköprü), **Taz.** 'tɔ:ba (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** 'tɔ:ba (Ahmed Kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Tuz.** 'tɔ:ba (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Kif.** 'tɔ:ba (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** 'tɔ:ba (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'tɔ:ba (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. التوبة *el-tewbe*.

3.2.1.1.2.1.3. Hece Kaynaşmasıyla Oluşan Uzun Ünlüler

"h" ünsüzü ile başlayan bazı hecelerin düşmesi sonucunda kendinden önceki ünlüyü uzatır. Bölge ağızlarımızda bu fonetik olay sistemlidir. Tespit ettiğimiz örneklerle Doğu Anadolu ağızlarında da rastlanmaktadır. (Ercilasun, 2002: 56)

3.2.1.1.2.1.3.1. /a:/

Kor. a:,da: < aha!, daha (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** a:,da: (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** a:,da: (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane).

3.2.1.1.2.1.4. Alıntı Kelimelerdeki Uzunluklar

Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphne*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Amirli, Kifri,*

Karatepe, Hanekin) olduğu gibi, [(geniş ünlülü açık heceyi takip eden dar ünlülü açık ya da kapalı hece > geniş – uzun ünlülü kelime)] formülüne uygun örneklerdeki uzunluklar korunduğu tespit edilmiştir. Bu formüle o kadar güçlü ki Arapçadan Irak Türkmen ağızlarına yerleşen kelimelerde bile uzunluklar korunduğu görülmektedir.

3.2.1.1.2.4.1. /a:/

Ker. M. ağ. Kor. 'hɑ:zır "hazır" (05 02 10 03 01) 105. < Ar. حاضر *hādir*, **Kor.** 'tɑ:d̪ɜr "tacir" (05 02 10 06 02) 54. < Ar. تاجر *tāğir*, **Kor.** 'zɑ:řim "zalim" (05 02 10 03 01) 11. < Ar. ظالم *ḍālim*, **Mus.** 'hɑ:řim "ö.a. Haşim" (05 02 14 01 01) 472. < Ar. هاشم *hāšim*, **Kor.** 'qɑ:nün "kanun" (05 02 10 03 01) 105. < Ar. قانون *qānun*, **Mus.** 'sɑ:bün "sabun" (05 02 14 01 01) 1440. < Ar. صابون *şābūn*, **Kas.** 'd̪ɜ:sūs "casus" (05 02 16 01 05) 80. < Ar. جاسوس *ğɑ:sūs*, **Diğer Trk ağ. Al.** 'zɑ:bit "subay" (Bilal Cemal Kemal, 1976: Altunköprü) < Ar. ضابط *ḍābiṭ*, **Er.** 'tɑ:xim "takım" (kevser, 1979: 17) < Ar. طاقم *tāqim*, j'ɑ:βır (kevser, 1979: 27) < Ar. كافر *kāfir*, **Taz.** 'hɑ:zır "hazır" (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu) < Ar. حاضر *hādir*, **Dak.** 'xɑ:řin "hain" (Şahbaz, 1979: 387) < Ar. خائن *ḥā'in*, **Tuz.** 'qɑ:zı "kadı" (Şahbaz, 1979: 387) < Ar. قاضي *qāḍi*, **Am.** ɑ:xır "ahır, son" (kevser, 1987: 44) < Ar. آخر *āḥir*, **Kif.** 'qɑ:sım "ö.a. Kasım" (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî) < Ar. قاسم *qāsim*, **Kar.** 'kɑ:sıb "kesbeden" (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe) < Ar. كاسب *kāsib*, **Han.** 'kɑ:řib "yazman" (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. كاتب *kātib*.

3.2.1.1.2.4.2. /ä:/

Ker. M. ağ. Kor. 'sɛ:hır "sehirbaz" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya) < Ar. ساحر *sāḥir*, **Mus.** 'hɛ:cım "hakim, yargıç" (Aziz Aydın, 1976, Musalla) < Ar. حاكم *ḥākim*, **Kas.** 'sɛ:līm "selim" (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane) < Ar. سالم *sālīm*, **Diğer Trk ağ. Al.** 'xɛ:şır "hatır" (Şahbaz, 1979: 253) < Ar. خاطر *ḥātir*, **Dak.** 'xɛ:şır. (Şahbaz, 1979: 253), **Tuz.** 'xɛ:şır. (Şahbaz, 1979: 253), **Taz.** 'xɛ:şır. (Abbas Veli

Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Er.** qε:ľib "kalıp" (kevser, 1987: 19) < Ar. قالب *qālib*, **Am.** hε:cım "hakim" (kevser, 1979: 53) < Ar. حاكم *hākim*, **Kif.** sε:ħıl "sahil" (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî) < Ar. ساحل *sāhil*, **Kar.** sε:ľim "selim" (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe) < Ar. سالم *sālim*, **Han.** 'qε:dır "kudretli" (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. قادر *qādir*.

Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere Erbil ve Kifrî ağızlarında ikinci hecesinde uzun (ي –ī) bulunduran Arapça kökenli kelimeler yukarıda belirtilen kaideye uymamasına karşılık, diğer Irak Türkmen ağızlarında uyduğu görülmektedir:

Al. 'yε:rıb "garip, yabancı" (Bilal Cemal Kemal, 1976: Altunköprü) < Ar. كريب *gerīb*, **Taz.** 'cε:rım "Kerim" (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu) < Ar. كريم *kerīm*, **Dak.** tε:şşif "teşrif" (Şahbaz, 1979: 383) Ar. تشریف *teşşif*, **Tuz.** 'tε:jbır "tedbir" (Şahbaz, 1979: 380) < Ar. تدبير *tedbīr*, 'rε:şid "Reşid" (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu) < Ar. رشيد *reşīd*, **Am.** vε:ľi "ö.a. Veli" (Kevser, 1987: 31) < Ar. ولي *welī*, 'hε:cım "hakim, yargıç" (Kevser, 1987: 48) < Ar. حاكم *hākim*, **Kar.** 'sε:ľim "Selim" (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe) < Ar. سليم *selīm*, **Han.** hε:mīd "Hamid" (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. حميد *hemīd*.

3.2.1.1.2.4.3. /i:/

Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere Erbil ve Kifrî ağızlarında ikinci hecesinde uzun (ي –ī) bulunduran kelimeler korunduğu görülmektedir:

Ker. M. ağ. Kor. hεmi:d "ö.a. Hamid" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya) < Ar. حميد *hemīd*, **Kor.** tεqsi:m "taksim, paylaşma, bölme işareti" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya) < Ar. تقسيم *teqsīm*, **Mus.** mε'dǰi:d "ö.a. Mecit" (05 02 14 04 01) 28. < Ar. تسبيح *meğīd*, **Mus.** tεspi:h "tesbih" (Aziz Aydın, 1976, Musalla) < Ar. تسبيح *meğīd*.

tesbîh, **Kas.** tɛc'li:f "teklif" (05 02 10 03 01) 45. < Ar. حميد *teklîf*, **Kas.** tɛʔ'qî:b "takip, kavalama, gütme" (05 02 16 01 06) 12. < Ar. تعقيب *te'qîb*, **Kor.** zɛci: "ö.a. Zeki" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya) < Ar. زكي *zekî*, **Mus.** mɛhdi: "ö.a. Mehdi" (05 02 14 04 01) 306. < Ar. مهدي *mehdî*, **Kas.** vɛli: "ö.a. Veli" (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane) < Ar. ولي *welî*, **Diğer Trk ağ. Kif.** ɣɛri:b "garip, yabancı" (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî) < Ar. غريب *gerîb*, **Er.** tɛs'li:m "teslim" (Diler Ömer, 1973: Erbil) < Ar. تسليم *teslîm*.

3.2.1.1.2.4.4. /ə:/

Kerkük başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında bu uzun ünlü genellikle ayin (', ʔ) harfinden sonra gelmektedir. Örneklerden bir kısmı şöyledir:

Ker. M. ağ. Kor. 'ʔə:brîq "ibrik" (05 02 10 06 02) 47 < Ar. أبريق *səhîr*, **Mus.** 'ʔə:bîd "ö.a. Abid" (05 02 14 01 01) 4. < Ar. عابد *ābid*, **Kas.** 'ʔə:jjîb "ayıp" (05 02 14 01 01) 1107 < Ar. عيب *āyib*, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ʔə:bîd (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'ʔə:mîl "işçi" (Kevser, 1987: 16) < Ar. عامل *āmil*, **Al.** 'ʔə:dîl "adil" (Bilal Cemal Kemal, 1976: Altunköprü) < Ar. عابد *ābid*, **Taz.** 'ʔə:dîl (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu) < Ar. عادل *ādîl*, **Dak.** 'ʔə:lî "ö.a. Ali" (Şahbaz, 1979: 112), **Am.** 'ʔə:lî (Kevser 1987: 50), **Tuz.** 'ʔə:lî (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu) < Ar. علي *alî*, **Kif.** 'ʔə:dîl (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'ʔə:dîl (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ʔə:dîl (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. عادل *ādîl*.

3.2.1.1.2.1.5. Ünlemlerde Oluşan Uzun Ünlüler

Kerkük merkez ağızlarında (Korya, Musalla, Kasaphane) diğer Irak Türkmen ağızlarında (Telafer, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu,

Bastamlı, Kifrî, Karatepe, Hanekin" olduğu gibi ünlemler yoluyla bir uzama sözkonusudur.

3.2.1.1.2.1.5.1. /a:/

Kor. a:j (ay!), a: (a!), a:h, (ah!) ba: (bak sana!), ha: "ne var", ha:j (hay!) (İzzet Gani, 1928, Korya); **Mus.** a:j!., a:!, a:h!, ba:!, ha:!, ha:j! (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** a:j!., a:!, a:h!, 'ba:!, ha:!, ha:j! (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane).

3.2.1.1.2.1.5.2. /o:/

Kerkük merkez ağızlarında ünlem yoluyla da ünlü uzunluklar oluşur:

Kor. hō: hō: (bir kimsenin ilgisini çekmek için kullanılır" o:h (oh!.), o:f (of!.) o:j "oy!" (İzzet Gani, 1928, Korya), **Mus.** hō: hō:, o:h, o:f, o:j (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** hō: hō:, o:h, o:f, o:j (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane).

3.2.1.1.2.1.5.3. /u:/

Kor. hu: hu:! (bıkınlığı belirtir) (İzzet Gani, 1928, Korya) **Mus.** hu: hu:! (Aziz Aydın, 1976, Musalla) **Kas.** hu: hu:! (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane)

3.2.1.1.2.2. Morfo-Fonolojik Süreçler Sonucunda Oluşan Uzun Ünlüler

Irak Türkmen ağızlarında geniş ünlülü açık heceyi takip eden dar ünlülü açık ya da kapalı hece > uzun ünlülü açık heceyi takip eden dar ünlülü kapalı hece formülüne uyan uzunluklar gözlemlenebilmektedir. Bu duruma Hakas Türkçesi ağızlarında da rastlanır. Önce dilbilimci M.İ. Borgonoyakov'un, sadece duymaya dayalı olarak yaptığı çalışmaları, daha sonra G.V. Kıştımov'a'nın eksperimental fonetik çalışmaları söz konusu kuralı doğrulamaktadır. (Killi, 2004: 48)

3.2.1.1.2.2.1. /a:/

3.2.1.1.2.2.1.1. Tek Heceli Kelimelerde:

Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında /a/ünlüsünü bulunduran tek heceli bir kelimeye içinde [ɪ] ünlüsü bulunduran bir ek geldiğinde tabandaki geniş /a/ ünlüsü uzamaktadır. Irak Türkmen ağızları dışında bu duruma Hakas Türkçesi ağızlarında da rastlanmaktadır. (Killi, 2004: 50)

OTü. al- "almak" (Clauson, 1972: 124) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ɑ:ɫɫɪm "aldım" (al-GGZ-1TK), (05 02 10 01 01) 256, **Mus.** 'ɑ:ɫɫɪβ "aldın" (al-GGZ-1TK) (05 02 10 01 01) 256; **Mus.** 'ɑ:ɫɫɪβ "aldın" (al-GGZ -2TK) (05 02 14 01 01) 1124., **Kor.** 'ɑ:ɫɫɪ "aldı" (al-GGZ-3TK) (05 02 10 06 02) 129., **Mus.** 'ɑ:ɫɫɪx "aldık" (al-GGZ-1ÇK) (05 02 14 01 01) 646., **Kas.** 'ɑ:ɫɫɪm (al-EM-1TK) (05 02 16 01 02) 17., **Mus.** 'ɑ:ɫɫɪbsɪn "almışsın" (al-ÖGZ-2TK) (05 02 14 04 01) 201., **Kor.** 'ɑ:ɫɫɪn "alsın" (al-EM. 3TK) (05 02 14 04 01) 74., **Kor.** 'ɑ:ɫɫɪɣɪjɫɫɪn "alır almaz" (al-ZF) (05 02 10 06 02) 129., **Kas.** 'ɑ:ɫɫɪ "alış" (al-FFYE) (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ɑ:ɫɫɪj "aldın" (al-GGZ-2TK) (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'ɑ:ɫɫɪm "aldım" (Kevser, 1987: 16), **Al.** 'ɑ:ɫɫɪ "aldı" (al-GGZ-3TK) (Şahbaz: 1979:110), **Taz.** 'ɑ:ɫɫɪj "aldın" (al-GGZ-2TK) (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'ɑ:ɫɫɪp "almış" (al-ÖGZ-3TK), **Tuz.** 'ɑ:ɫɫɪn "alsın" (al-EM-2TK) (Şahbaz, 1987: 110), **Kif.** 'ɑ:ɫɫɪɣ "aldık" (al-GGZ-1ÇK) (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'ɑ:ɫɫɪj "aldın" (al-GGZ-1TK) (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ɑ:ɫɫɪɫɫɪr "aldılar" (al-GGZ-3ÇK) (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. at "at" (Clauson, 1972: 33) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ɑ:ɫɫɪn "atını" "atını" (at-Akkuz.) (05 02 10 01 01) 84., **Mus.** 'ɑ:ɫɫɪm "atım" (at-İye-1TK) (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'ɑ:ɫɫɪβ "atın" (at-İye-1TK) (Abbas Sadık Cafer, 1964), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ɑ:ɫɫɪj "atın" (at-İye-2TK) (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Taz.**

'ɑ:tmɨz "atımız" (at-İye-1TK) (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Al.** 'ɑ:tʃɨ "atlı" (at-İİE) (Şahbaz, 1979: 123), **Tuz.** 'ɑ:tʃɨ "atlı" (at-İİYE) (Şahbaz, 1979: 123), **Am.** 'ɑ:tʃɨ "atlı" (at-İİYE) (Kevser, 1987: 43), **Kif.** 'ɑ:tʃɨz "atınız" (at-İye-2ÇK) (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** 'ɑ:tʃɨ "atı" (at-İye-3TK) (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ɑ:tʃɨy "atlık" (at-İİYE) (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

3.2.1.1.2.2.1.2. Birden Fazla Heceli Kelimelerde:

Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında /a/ünlüsünü bulunduran tek heceli bir kelimeye içinde [ɨ] ünlüsü bulunduran bir ek geldiğinde tabandaki geniş /a/ ünlüsü uzamaktadır. Irak Türkmen ağızları dışında bu duruma Hakas Türkçesi ağızlarında da rastlanmaktadır (Killi, 2004: 50).

OTü. bağla- "bağlamak" (Clauson, 1972: 647, bağla-) > **Ker. M. ağ. Kor.** bağ'ɨɑ:ɗɨɨar "bağladılar" (bağla-GGZ-3ÇK) (05 02 10 05 01) **Mus.** 139., bağ'ɨɑ:ɗɨ (05 02 14 01 01) 525, **Mus.** bağ'ɨɑ:mɨʃam (bağla-ÖGZ-1TK) (05 02 14 01 01) 841, **Kas.** bağ'ɨɑ:ʃɨndʒɛ "bağlayınca" (bağla-ZF) (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** bağ'ɨɑ:ɗɨ "bağladı" (bağla-GGZ-1TK) (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** bağ'ɨɑ:ɗɨɨar "bağladılar" (bağla-GGZ-3ÇK) (Kevser, 1987: 12), **Taz.** bağ'ɨɑ:ɗɨj "bağladın" (bağla-GGZ-2TK) (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** bağ'ɨɑ:ɗɨ "bağladı" (bağla-GGZ-1TK) (Şahbaz, 1979: 129), **Tuz.** bağ'ɨɑ:ɗɨj "bağladın" (bağla-GGZ-2TK) (Şahbaz, 1979: 129), **Am.** bağ'ɨɑ:ʃɨr "bağlıyor" (bağla-ŞZ-3TK) (Kevser, 1987: 55), **Kif.** bağ'ɨɑ:ɗɨm "bağladım" (bağla-GGZ-1TK) (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** bağ'ɨɑ:ɗɨjɨz "bağladınız" (bağla-GGZ-2ÇK) (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** bağ'ɨɑ:ɗɨɨar "bağladılar" (bağla-GGZ-3ÇK) (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. yaqa "yaka, کنار, taraf" (Clauson, 1972: 898, yaka) > **Ker. M. ağ.** **Kor.** ja'xɑ:mǝz "yakamız" (yaka-İye-1ÇK) (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** ja'xɑ:nǝn "yakanın" (yaka-GEN) (05 02 14 04 01) 270, **Kas.** ja'xɑ:βǝz "yakanız" (yaka-İye-2ÇK), **Diğer Trk ağ. Tel.** ja'xɑ:sǝ "yakası" (yaka-İye-3TK) (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** ja'xɑ:ǝz "yakanız" (yaka-İye-2ÇK) (Bilal Cemal Kemal, 1976: Altunköprü), **Tuz.** "yakamız" (yaka-İye-1ÇK) (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** ja'xɑ:sǝ "yakası" (yaka-İye-3TK) (Ahmed Kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** ja'xɑ:sǝ "yakası" (yaka-İye-3TK) (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), ja'xɑ:ǝz "yakanız" (yaka-İye-2ÇK) **Kar.** ja'xɑ:ǝy "yakalık" (yaka-İİYE) (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ja'xɑ:sǝ "yakası" (yaka-İye-3TK) (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

3.2.1.1.2.2.2. /ä:/

3.2.1.1.2.2.2.1. Tek Heceli Kelimelerde:

Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında /ä/ ünlüsünü bulunduran tek heceli bir kelimeye içinde [i] ünlüsü bulunduran bir ek geldiğinde tabandaki geniş /ä/ ünlüsü uzamaktadır. Irak Türkmen ağızları dışında bu duruma Hakas Türkçesi ağızlarında da rastlanmaktadır (Killi, 2004: 50).

OTü. käl- "gelmek" (Clauson, 1972: 715) > **Ker. M. ağ.** 'jε:ldǝm "geldim" (gel-GGZ-1TK) (05 02 10 01 01) 168., **Kor.** 'jε:ldǝβ "geldin" (gel-GGZ-2TK) (05 02 10 01 02) 113., **Mus.** 'jε:ldǝx "geldik" (gel-GGZ-1ÇK) (05 02 14 01 01) 293., 'jε:ldǝjsε (gel-GGZ-Ş-3TK) (05 02 14 01 01) 917., **Kas.** 'jε:lǝ "gelir" (gel-GZ-3TK) (05 02 16 01 07)12., **Mus.** 'jε:lǝbsεn "gelmişsin" (gel-ÖGZ-2TK) (05 02 14 01 01) 341., **Mus.** 'jε:lǝn "gelin" (gel-EM-2ÇK) (05 02 10 02 01) 84., **Kas.** 'jε:lǝ "geliyor" "(gel-ŞZ-3TK) (05 02 16 01 03)15., 'jε:lǝnεn "gel" (gel-EM-3TK) (05 02 16 01 03) 69, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'jε:ldǝ "geldi" (gel-GGZ-3TK) (Hikmet Abdullah,

1974,Telâfer), **Er.** 'jɛ:ldɨm "geldim" (gel-GGZ-1TK) (Kevser, 1987: 16), **Taz.** 'jɛ:ldɨ "geldi" (gel-GGZ-3TK) (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'jɛ:ln "gelin" (gel-EM-2TK) (Şahbaz, 1979: 222), **Tuz.** 'jɛ:ln "gelin" (gel-EM-2TK) (Şahbaz, 1979: 222), **Am.** 'jɛ:ldɨj "geldik" (gel-GGZ-1ÇK) (Kevser, 1987: 43), **Kif.** 'jɛ:lnɨ "geliyor" (gel-ŞZ-3ÇK) (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'jɛ:lnɨ "geliyor" (gel-ŞZ-3ÇK) (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'jɛ:ldɨlɛr "geldiler" (gel-GGZ-3ÇK) (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. äl "el" (Clauson, 1972: 33) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ɛ:ln "eli" (el-İye-3TK) (05 02 10 06 02) 115., **Mus.** 'ɛ:lnɨm "elim" (el-İye-1TK) (05 02 14 01 01) 67, **Kas.** 'ɛ:lnɨβ "elin" (el-İye-2TK) (05 02 10 06 02) 118, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ɛ:lnɨj "elin" (el-İye-2TK) (Hikmet Abdullah, 1974,Telâfer), **Er.** 'ɛ:lnɨm "elim" (el-İye-1TK) (Kevser, 1979: 16), **Al.** 'ɛ:lnɨ "eli" (el-İye-2TK) (Şahbaz, 1979: 201), **Taz.** 'ɛ:lnɨ "eli" (el-İye-3TK) (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'ɛ:lnɨj "elin" (el-İye-2TK) (Şahbaz, 1979: 200), **Tuz.** 'ɛ:lnɨmɨz "elimiz" (el-İye-1ÇK) (Şahbaz, 1979: 201), **Am.** 'ɛ:lnɨm "elim" (el-İye-1TK) (Kevser, 1987: 42), **Kif.** 'ɛ:lnɨj "elin" (el-İye-2TK) (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'ɛ:lnɨ "eli" (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ɛ:lnɨm "elim" (el-İye-1TK) (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

3.2.1.1.2.2.2.2. Birden Fazla Heceli Kelimelerde:

Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında /ä/ ünlüsünü bulunduran birden fazla heceli bir kelimeye içinde [i] ünlüsü bulunduran bir ek geldiğinde tabandaki geniş /ä/ ünlüsü uzamaktadır. Irak Türkmen ağızları dışında bu duruma Hakas Türkçesi ağızlarında da rastlanmaktadır. (Killi, 2004: 50)

OTü. *bä:klä- "beklemek" (Clauson, 1972: 326) > **Ker. M. ağ. Kor.** bεc'le:đim "bekledim" (bekle-GGZ-1TK) (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** bεc'le:điβ "bekledin" (bekle-GGZ-2TK) (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** bεc'le:đi "bekledi" (bekle-GGZ-3TK) (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Krş.** **Diğer Trk ağ. Tel.** bεc'le:đim "bekledim" (bekle-GGZ-1TK) (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** bεc'le:đi "bekledi" (bekle-GGZ-3TK) (Şahbaz, 1979: 137), **Taz.** bεc'le:điγ "bekledik" (bekle-GGZ-1ÇK) (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** bεc'le:điγiz "beklediniz" (bekle-GGZ-2ÇK) (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** bεc'le:ji "bekliyor" (bekle-ŞZ-3TK), **Kif.** bεc'le:mıştım "beklemiştim" (bekle-ÖGZ-1TK) (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** bεc'le:đi "bekledi" (bekle-GGZ-3TK) (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** bεc'le:điler "bekledikler" (bekle-GGZ-3ÇK) (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

3.2.1.1.2.2.3. /è:/

Kerkük merkez ağızlarında /e/ ünlülü tek heceli bir kelimeye içinde [i] ünlüsü bulunduran bir ek geldiğinde tabandaki /e/ ünlüsü uzanmaktadır.

OTü. bè:r- "vermek" (Tekin, 1995: 181) > **Ker. M. ağ. Kor.** 've:rđiγ "verdik" (ver-GGZ-1ÇK) (05 02 10 02 02) 28., **Mus.** 've:rđiler "verdiler" (ver-GGZ-3ÇK) (05 02 14 01 01) 1197, **Kas.** ('ve:rđim) (05 02 16 01 05) 17 (ver-GGZ-1TK), **Kor.** 've:rjineγ "ver" (ver-EM-3TK) (05 02 10 05 02) 101., **Mus.** 've:rīb "vermiş" (ver-ÖGZ-3TK) (05 02 14 01 01) 66., **Kas.** 've:rīl- "veril-" (ver-FFYE) (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane); **Diğer Trk ağ. Tel.** 've:rđiγ "verdik" (ver-GGZ-1ÇK) (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 've:rđi "verdi" (ver-GGZ-3TK) (Kevser, 1979: 5), **Al.** 've:rriγ "veririz" (ver-GZ-1ÇK) (Bilal Cemal Kemal, 1976: Altunköprü), **Taz.** 've:rīseγ "veriyorsun" (ver-ŞZ-2TK) (Abbas Veli

Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 've:rĩm "vereyim" (ver-İste-1TK) (Şahbaz, 1979: 398), **Tuz.** 've:rĩn "verin" (ver-EM-2ÇK) (Şahbaz, 1979: 399), **Am.** 've:rđi "verdi" (ver-GGZ-3TK) (Kevser, 1979: 55), **Kif.** 've:rşiy "veririz" (ver-GZ-1ÇK) (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrĩ), **Kar.** 've:rĩ "verir" (ver-GZ-3TK) (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 've:rđi "verdi" (ver-GGZ-3TK) (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. tè:- "demek" (Tekin, 1995: 182) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'de:điler "dediler (de-GGZ-3ÇK) (05 02 10 01 01) 166., 'de:đim "dedim" (de-GGZ-1TK) (05 02 10 01 01) 28., **Mus.** 'de:đix "dedik" (de-GGZ-1ÇK) (05 02 14 01 01) 1522., **Kas.** 'de:điler "dediler (de-GGZ-3ÇK) (05 02 16 01 05) 108, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'de:đi "dedi" (de-GGZ-3TK) (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'de:đi "dedi" (de-GGZ-3TK) (Kevser, 1979: 4), **Al.** 'de:đi "dedi" (de-GGZ-3TK) (Şahbaz, 1987: 185), **Taz.** 'de:điy "dedik" (de-GGZ-1ÇK) (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'de:đij "dedin" (de-GGZ-2TK) (Şahbaz, 1987: 181), **Am.** 'de:đile "dediler (de-GGZ-3ÇK) (Kevser, 1979: 43), **Kif.** 'de:đijiz "dediniz" (ver-GGZ-2ÇK) (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrĩ), **Kar.** 'de:điy "dedik" (de-GGZ-1ÇK) (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'de:đi "dedi" (de-GGZ-3TK) (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. yè:r "yer" (Clauson, 1972: 954) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'je:rĩ (yer-İye-3TK) (05 02 10 01 01) 171., **Mus.** 'je:rĩm "yerim" (yer-İye-1ÇK) (05 02 14 01 01), **Kas.** je:rĩnnən (yerinden) (yer-Abl) (05 02 16 01 06) 24, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'je:rĩm "yerim" (yer-İye-1TK) (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Taz.** 'je:rĩ "yeri" (de-GGZ-1ÇK) (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'je:rĩ "yeri" (yer-İye-3TK) (Şahbaz, 1979: 416), **Tuz.** 'je:rsĩ "yerisi" (yer-İye-3TK) (Ali Ali, 1984, Tuzehurmatu), **Kif.** 'je:rĩj "yerin" (de-İye-2TK) (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrĩ), **Kar.** 'je:rĩmiz "yerimiz" (de-İye-1ÇK) (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'je:rĩjiz "yeriniz" (de-İye-2ÇK) (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

3.2.1.1.2.2.4. /ö:/

Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında /ö/ ünlüsünü bulunduran tek heceli bir kelimeye içinde [ü] ünlüsü bulunduran bir ek geldiğinde tabandaki geniş /ö/ ünlüsü uzamaktadır. Irak Türkmen ağızları dışında bu duruma Hakas Türkçesi ağızlarında da rastlanmaktadır. (Killi, 2004: 51)

OTü. tö:n- "dönmek" (Tekin, 1995: 184) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'dœ:ndŷ "döndü" (dön-GGZ-2TK) (05 02 10 02 02) 58, **Mus.** 'dœ:ndŷβ "döndün" (dön-GGZ-2TK) (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'dœ:ndŷŷ "döndük" (dön-GGZ-1ÇK) (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'dœ:ndŷ "döndü" (dön-GGZ-3TK) (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'dœ:ndŷ "döndü" (dön-GGZ-3TK) (Kevser, 1979: 4), **Taz.** 'dœ:nŷb "dönmüş" (dön-ÖGZ-3TK) (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'dœ:nsŷn "dönsün" (dön-EM-3TK) (Kevser, 1979: 194), **Tuz.** 'dœ:ndŷŷ "döndük" (dön-GGZ-3ÇK) (Kevser, 1979: 4), **Am.** 'dœ:nŷm "dönüm" (dön-GGZ-1TK) (Kevser, 1987: 44), **Kif.** 'dœ:nŷm "döneyim" (dön-İste-1TK) (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kas.** 'dœ:nŷsüz "dönüyorsunuz" (dön-ŞZ-2ÇK) (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Han.** 'dœ:ndŷjüz "döndünüz" (dön-GGZ-2ÇK)(Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. ö:z "öz, nefis" (Tekin, 1995: 183) > **Ker. M. ağ. Kas.** 'œ:zŷdœn "kendisi ile" (öz+İye-3TK) (05 02 10 05 01) 132, **Mus.** 'œ:zmŷz "kendimiz" (öz-İye-1ÇK) (05 02 14 01 01) 91, **Kas.** œ:zŷ "kendi" (öz-İye-3TK) (05 02 16 01 02)115., **Kor.**'œ:zŷ"kendisi" (öz-İye-3TK) (05 02 10 01 01) 46. **Kas.** 'œ:zŷ (öz-İye-3TK (05 02 16 01 07) 58, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'œ:zŷmüz "özümüz" (öz-İye-İÇK) (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'œ:zŷn "kendisini" (öz-İye-3TK-Çık.) (Kevser, 1987: 5), **Al.** 'œ:zŷj "özün" (öz-İye-2TK) (Bilal Cemal Kemal, 1976: Altunköprü), **Taz.** 'œ:zŷj "özün" (öz-İye-2TK) (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'œ:zŷm "kendim" (öz-İye-1TK) (Şahbaz, 1979: 345), **Tuz.**

'œ:zÿjdən "kendisi ile" (öz-İye-3TK-Ar.) (Şahbaz, 1987: 345), **Kif.** 'œ:zÿm "özüm" (öz-İye-1TK) (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'œ:zÿj "özün" (öz-İye-2TK) (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'œ:zÿj "özün" (öz-İye-2TK) (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

3.2.1.1.2.2.5. /o:/

Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında /o:/ ünlüsünü bulunduran tek heceli bir kelimeye içinde [u] ünlüsü bulunduran bir ek geldiğinde tabandaki geniş /o/ ünlüsü uzamaktadır. Irak Türkmen ağızları dışında bu duruma Hakas Türkçesi ağızlarında da rastlanmaktadır. (Killi, 2004: 51)

OTü. toÿ- "doğmak" (Clauson, 1972: 464, toğ-) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'dœ:ÿüp "doğmuş" (doğ-ÖGZ-3TK) (05 02 10 01 01) 260, **Mus.** dœ:ÿdÿx "doğduk" (doğ-GGZ-1ÇK) (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** dœ:ÿdÿłar "doğ-GGZ-3ÇK) (Abbas S. Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** dœ:ÿdÿj "doğdun" (doğ-GGZ-3TK) (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** dœ:ÿdÿ "doğdu" (doğ-GGZ-3TK) (Kevser, 1987: 11), **Al.** dœ:ÿdÿ "doğdu" (doğ-GGZ-3TK) (Bilal Cemal Kemal, 1976: Altunköprü), **Taz.** dœ:ÿüm "doğayım" (doğ-İste-1TK) (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** dœ:ÿdÿ "doğdu" (doğ-GGZ-3TK) (Şahbaz, 1979: 192), **Tuz.** 'dœ:ÿüb "doğmuş" (ÖGG-3TK) (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** dœ:ÿdÿ "doğdu" (doğ-GGZ-3TK) (Ahmet Kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** dœ:ÿüm "doğayım" (doğ-İste-1TK) (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** dœ:ÿündŷa "doğunca, doğar doğmaz" (doğ-ZF) (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** dœ:ÿdÿß "doğdun" (doğ-GGZ-2TK) (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

3.2.1.2. Kerkük (Merkez) ve Diğer Irak Türkmen Ağızlarında Kısa Ünlüler

Kerkük merkez ağızlarında ve diğer Irak Türkmen ağızlarında olduğu gibi çok kısa ünlüler de rastlanmaktadır. Vurguya bağlı nedenini şöyle izah edebiliriz:

Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi [(geniş ünlülü açık heceyi takip eden dar ünlülü açık ya da kapalı hece > geniş – uzun ünlülü kelime)] formülüne uygun örneklerdeki Ortak Türkçe /a:/, /e:/, /o:/, /ö:/ ünlüleri korunur. Uzun olmayan örnekler de bahsi geçen formüle uyar. Böylece ilk hecede yer alan uzun ünlü vurguyu üzerine çeker ve ikinci hecedeki dar ünlü de daha kısa ünlüye dönüşür.

OTü. a:ɣır "ağır" (Tekin, 1995: 171, āɣır)

Ker. M. ağ. 'a:ɣır, **Diğer Trk ağ.** 'a:ɣır

OTü. tä:ri "deri" (Tekin, 1995: 181)

Ker. M. ağ. 'dɛ:rĩ, **Diğer Trk ağ.** 'dɛ:rĩ

OTü. bè:şik "beşik" (Tekin, 1995: 182)

Ker. M. ağ. 'be:ʃic, **Diğer Trk ağ.** 'be:ʃĩʃ

OTü. ho:tuŋ "odun" (Tekin, 1995: 177)

Ker. M. ağ. 'ɔ:dün, **Diğer Trk ağ.** 'ɔ:dün

OTü. kömür "kömür" (Clauson, 1972: 723)

Ker. M. ağ. c'æ:mýr, **Diğer Trk ağ.** cæ:mýr

Yukarıda belirtilen formül tek veya birden fazla heceli kelimelerde morfofonolojik süreçler sonucunda işleklik kazanmaktadır. (bkz. 3.2.1.1.2.2.)

Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kîfrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi [(*dar ünlülü açık heceyi takip eden dar ünlülü açık ya da kapalı hece*)] formülüne uygun kelimelerdeki Ortak Türkçe /ı/, /i/, /u/, /ü/ ünlüleri kısaltıldığı görülmektedir. Bunu örneklerle şöyle izah edebiliriz:

OTü sıyrır (Clauson, 1972: 814, sığır)

Ker. M. ağ. 'sıyır, **Diğer Trk ağ.** 'sıyır

OTü. ırığ "iri, büyük" (Tekin, 1995: 182)

Ker. M. ağ. 'ırır, **Diğer Trk ağ.** 'ırır

OTü. uzun "uzun" (Clauson, 1972: 288)

Ker. M. ağ. 'uzün, **Diğer Trk ağ.** 'uzün

OTü. yüzük "yüzük" (Clauson, 1972: 986)

Ker. M. ağ. 'yzyc, **Diğer Trk ağ.** 'yzı

Yukarıda belirtilen formül morfofonolojik süreçler sonucunda da işleklik kazanmaktadır. Bu durum Kerkük ve diğer Irak Türkmen ağızlarında da görülür.

OTü. tur- "durmak" (Clauson, 1972: 529)

Ker. M. ağ. dırdum "durdum", **Diğer Trk ağ.** durdum

Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) [(*dar ünlülü açık heceyi takip eden geniş ünlülü açık ya da kapalı hece*)] formülüne uygun kelimelerdeki Ortak Türkçe /ı/, /u/, /ü/ ünlüleri daha kısa olmasına karşın diğer Irak Türkmen ağızlarında korunur. Bu durumu örnekleriyle şöyle izah edebiliriz:

OTü. uzaq "uzak" (Clauson, 1972: 283; [uzak])

Ker. M. ağ. ü'zaɣ, **Diğer Trk ağ.** ü'zaɣ

OTü. yüräk "yürek" (Clauson, 1972: 935)

Ker. M. ağ. ʏrɛc, **Diğer Trk ağ.** 'yrɛɟ

OTü. qısa "kısa" (Clauson, 1972: 667; [kısğa:])

Ker. M. ağ. q^h'ı'ssa, **Diğer Trk ağ.** qisse

Yukarıda belirtilen formül morfofonolojik süreçler sonucunda da işleklik kazanmaktadır. Bu durum Kerkük merkez ağızlarıyla sınırlıdır.

OTü. tur- "durmak" (Clauson, 1972: 529)

Ker. M. ağ. dūraɬtar "durullar", **Diğer Trk ağ.** duraɬtar

3.2.1.3. Kerkük (Merkez) ve Diğer Irak Türkmen Ağızlarında İkiz Ünlüler

Yalın ya da ekler ile genişletilmiş kelimelerin iç seslerinde ve vokaller arasında bulunan y,v,ğ,h konsonantlar eriyip kaybolmalarında, bunların iki tarafında bulunan veya ayrı hecelere ait iken aradaki ünsüzlerin kaybolması ile yan yana gelmiş ünlülrin tek bir nefes baskısı altında birleşmesidir. (Korkmaz 1992: 160)

Dolayısıyla Irak Türkmen ağızlarında bu ses olayı /ğ/ ve /y/ konsonantların düşmesi ile meydana gelmektedir. Gəzənfer Paşayev "*Kərkük Dialektinin Fonetikasi*" kitabında Irak Türkmen ağızlarında bilhassa Kerkük ağzında /w/nin kelime içinde ve sonunda yarım hece göstermesinden dolayı /w/den /u/ye dönüşen ikiz ünlülerin örnekleriyle bol olduğunu belirtmektedir. (Paşayev,2003:42-44) Ancak elde ettiğimiz metinlerden de bunun doğu olmadığının altını çizmekte yarar vardır.

Kerkük merkez ağızlarında tespit edilen ikiz ünlü türleri şunlardır:

3.2.1.3.1. Yükselen İkiz Vokaller (*Rising diphthong*)

İkinci ünlü birinciye göre daha geniş olan ikiz ünlülere "Yükselen İkiz Ünlüler" diyoruz. (Ercilasun, 2002: 63) Irak Türkmen ağızlarında /è/ ile /e/ ünlüleri arasında kalan /y/ ünsüzünün erimesiyle /eε/ ikiz ünlü meydana gelmektedir. Kerkük merkez ağızlarında geniş zaman teklik ve çokluk 3. şahıs çekimlerinde görülen bu ses olayına, diğer Irak Türkmen ağızlarında rastlamak mümkün değildir.

Ker. M. ağ. Kor. deεr < dejer "der" (Suat Kasım, 1959, Korya), **Mus.** deεrlεr < dejerlεr "derler" (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** yeεr < jejer "yer", yeεrlεr < yejerlεr "yerler" (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane).

3.2.1.3.2. Eşit İkiz Vokaller (*Neutral diphthong*)

Bünyesinde aynı türden iki vokal bulunduran ikiz ünlülere "*Eşit İkiz Ünlü*" diyoruz. (Ercilasun 200: 62 - 63) Kerkük merkez ağızlarında /a/ ile /a/ ünlüsü arasında kalan /ğ/ ünsüzünün erimesiyle birlikte, /aa/ ikiz ünlü oluşmaktadır. Bahsi geçen ikiz ünlü örnekleri Kerkük dışındaki Türkmen ağızlarında görülmesi söz konusu değildir. Ancak Kars ağzında görülür. (Ercilasun 200: 62)

Ker. M. ağ. Kor. saan < sayan "sağan" (Suat Kasım, 1959, Korya), **Mus.** jaan < jayan "yağan" (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** jaan (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane).

3.2.1.3.3. Alçalan İkiz Vokaller (*Falling diphthong*)

İkinci ünlü birinciye göre daha dar olan ikiz ünlülere "*Alçalan İkiz Ünlüler*" diyoruz (Ercilasun, 2002: 63). Kerkük Merkez ağızlarında /è/ ile /i/ veya /a/ ile /ı/ ünlüleri arasında kalan /y/ ünsüzünün erimesiyle birlikte, /ei/ ve /aı/ ikiz ünlüler oluşmaktadır. Kerkük Merkez ağızlarında şimdiki zaman, öğrenilen geçmiş zaman ve istek çekimlerinde meydana gelen bu ses olayına, diğer Irak Türkmen ağızlarında rastlanmamaktadır. Ancak bölgemiz dışında Doğu Anadolu'nun Kars ili ağızlarında rastlanmaktadır. /aı/ ikiz ünlüsüne Terekeme ağızında göze çarparken, /ei/ ikiz ünlüsüne hem Terekeme hem de Kars Azerbaycanlıları ağızında görülmektedir.

Ker. M. ağ. Kas. 'deip < dejip "demiş" (05 02 16 01 05) 106, **Mus.** 'deipler < dejipler "demişler" (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Mus.** 'deiri < dejiri "diyor" (05 02 14 01 01) 364, **Ker. M. ağ. Kor.** deil'ler < dejiller "diyorlar" (05 02 10 01 01) 233, **Ker. M. ağ. Kor.** 'deim < dejim "diyelim" (05 02 10 01 01) 124., **Ker. M. ağ. Kor.** 'deirix < dejirix "diyoruz" (05 02 14 01 01) 921.

3.2.1.4. Kerkük (Merkez) ve Diğer Irak Türkmen

Ağızlarında Temel ve Yan Ünlüler

Ortak Türkçe ve alıntı kelimelerdeki seslerin Kerkük Merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında uğradıkları değişim sonucu oluşan temel ve yan sesler aşağıdaki gibidir. Korunan ve değişmeye uğrayan sesler şöyledir:

/a:/

(a:1) [a:] geniş, düz, arka dil, açık, uzun.

[ʼa:ɣɪr] "ağır", [ʼa:ɣɪz] "ağız"

[tʃara, tsara] "çare" < Far. چاره *çāre*

[ta:dʒɪr, ta:dʒɪr] "tacir" < Ar. تاجر *tāğir*

[ʼta:zɪ] "tazi" < Far. تازی *tāzī*

(a:2) [ɑ] geniş, düz, arka dil, açık, kısa.

[qɑt-] "kalmak" [qulqɑx, qulqɑy] "kulak"

[ħɑtɑt] "helal" < Ar. حلال *ħalāl*

(a:3) [ə] geniş, düz, ön dil, orta açık, kısa.

[tɛʼʔə:dʒdʒɪb, tɛʼʔə:dʒdʒɪb] "şaşakalma" < Ar. الشَّعْبُ *el-taʼağğub*

(a:4) [e:] dar, düz, ön dil, orta kapalı, uzun.

[ʼje:ʃɪl] "yeşil"

(a:5) [ɛ] geniş, düz, ön dil, orta açık, kısa.

[qʰɛjʼjɛ, qɛjʼjɛ] "kaya", [sɛqʼqʰɛl, sɛqʼqɛl] "sakal"

(a:6) [ɛ:] geniş, düz, ön dil, orta açık, uzun.

[ʼqʰɛ:rɪ, ʼqɛ:rɪ, ʼqʰɛ:rɪ, ʼqɛ:rɪ,] "ihtiyar, yaşlı",

[qʰɛrɛ:tʃɪ, qɛrɛ:tʃɪ] "dilenci, çingene"

/a/

(a1) [ɑ:] geniş, düz, arka dil, açık, uzun.

[ʼɑ:ʃɪ] "ay", [ʼqɑ:rɪn] "karın"

(a2) [ɑ] geniş, düz, arka dil, açık, kısa.

[atʰ, at] "at", [ɑtʃ-, ɑts-] "açmak", [tamʼɣɑ] "damga"

(a3) [e:] dar, düz, ön dil, orta kapalı uzun.

[ˈje:ŋjɪ, ˈje:ŋjɪ] "yeni"

(a4) [ɛ] geniş, düz, ön dil, orta açık, kısa.

[sɛqˈqʰɛl, sɛqˈqɛl] "sakal"

[qʰɛˈdɛɾ, qɛˈdɛɾ] "kadar"

[ɣɛm] "gam" < Ar. غَم *gam*

[hɛmd] "hamd, şükür" < Ar. حمد *hamd*

(a5) [ɛ:] geniş, düz, ön dil, orta açık, uzun.

[ˈqʰɛ:jɪn, ˈqɛ:jɪn] "kayın, dünür"

[ˈcʲɛ:bɪn, ˈcɛ:bɪn] "nişan, söz kesme"

(a6) [ə] geniş, düz, ön dil, orta açık, kısa.

[ʔəɾɛb] "Arap" < Ar. عرب *‘arab*

[ʔəˈlɛm] "halk" < Ar. علم *‘alem*

(a7) [ɪ] dar, düz, orta dil, orta kapalı, kısa.

[ˈmɪɣrɪb] "akşam" < Ar. مغرب *magrib*

(a8) [i] dar, düz, orta dil, orta kapalı, çok kısa.

[xɪˈʔas] "halas, kurtuluş" < Ar. خلاص *halās*

[ˈmɪɣrɪb] "akşam" < Ar. مغرب *magrib*

[ˈba:ɣɪrɪ] (< bayˈʔa:jɪrɪ) "bağlıyor"

[ˈba:ɣɪjɪm] (< bayˈʔa:jɪm) "bağlayayım"

/o:/

(o:1) [ɔ:] geniş, yuvarlak, arka dil, orta açık, uzun.

[¹ɔ:dүн] "odun"

(o:2) [ɔ] geniş, yuvarlak, arka dil, orta açık, kısa.

[ɔn] "on sayısı", [qɔɫ] "kol"

(o:3) [ɑ:] geniş, düz, arka dil, açık, uzun.

[¹sa:vıx, ¹sa:βıx, ¹sa:βıy,] "soğuk"

(o:4) [ɛ:] geniş, düz, ön dil, orta açık, uzun.

[¹dɛ:qqüz] "dokuz"

(o:5) [u] dar, yuvarlak, arka dil, kapalı, kısa.

[bu] "bu", [¹muɳd͡ʒux, muɳd͡ʒuy] "boncuk"

/o/

(o1) [ɔ:] geniş, yuvarlak, arka dil, orta açık, uzun.

[¹dɔ:yrũ] "doğru", [¹ɔ:tür-] "oturmak"

(o2) [ɔ] geniş, yuvarlak, arka dil, orta açık, kısa.

[sɔn] "son",

[bɔ'jaɣ] "boya"

(o3) [ɑ] geniş, düz, arka dil, açık, uzun.

[qɑβ-] "kavmak",

[bɔ'jaɣ] "boya"

(o4) [ɛ:] geniş, düz, ön dil, orta açık, uzun.

[¹dɛ:qqüz] "dokuz"

(o5) [i] dar, düz, ön dil, kapalı, kısa.

[t͡ʃim-, tsim-] "yüzmek, çimmek"

(o6) [u] dar, yuvarlak, arka dil, kapalı, kısa.

[^lbuɣɑz] "yüzmek, çimmek", [jɣuɑ:rɨ] "yukarı"

[puɫɨs] (< İng. polis) "polis"

(o7) [ʊ] dar, yuvarlak, arka dil, kapalı, çok kısa.

[bʊɣɑz] "yüzmek, çimmek" [jʊɣɑ:rɨ] "yukarı"

[dʊx'tɔɾ] (< İng. doctor) "doktor"

/u:/

(u:1) [u] dar, yuvalak, arka dil, kapalı, kısa.

[un] "un", [^lud͡ʒʊz, ud͡ʒʊz, ud͡ʒʊz] "ucuz"

[hud͡ʒʊm, hud͡ʒʊm] "atak, saldırı" < Ar. هُجُوم *huğūm*

(u:2) [ʊ] dar, yuvalak, arka dil, kapalı, çok kısa.

[qʊ'd͡ʒɑx, qʊ'd͡ʒɑɣ, qʊ'd͡ʒɑɣ] "kucak",

[hud͡ʒʊm] هُجُوم "atak, saldırı" < Ar. هُجُوم *huğūm*

(u:3) [ɑ] geniş, düz, arka dil, açık, kısa.

[ja'xɑ-] "yıkamak"

(u:4) [ɛ] geniş, düz, ön dil, orta açık, kısa.

[jɛ'xɛ-] "yıkamak"

(u:5) [ɔ] geniş, yuvarlak, arka dil, orta açık, kısa.

[t͡ʃɔ'ban, t͡sɔ'ban, t͡ʃɔppan] "çoban" < Far. چوبان *çübān*

(u:6) [o] geniş, yuvarlak, arka dil, orta kapalı, kısa.

[ʃɔɾ,go:r] "mazar" < Far. گور *gūr*

[c'œɾ,cœɾ] "mazar" < Far. کور *kūr*

/u/

(u1) [u] dar, yuvalak, arka dil, kapalı, kısa.

[quʃ] "kuş", [dur-] "durmak", [ˈjuɫdũrũm] "yıldırım"

(u2) [ũ] dar, yuvalak, arka dil, kapalı, çok kısa.

[ũˈzɑx, ũˈzɑy] "uzak", [qũˈɫɑx, qũˈɫɑy] "kulak"

[ˈɑ:ɫtũn] "altın", [qɑ:βũn] "kavun"

(u3) [ɑ] geniş, düz, arka dil, açık, kısa.

[sɔˈɣɑn] "soğan", [ɔrˈtɑ] "orta"

(u4) [ɛ] geniş, düz, ön dil, orta açık, kısa.

[mɛhɛmˈmɛd] "Muhammet" < Ar. مُحَمَّد *Muḥammed*

[mɛˈqʰɛjjɛt, mɛˈqɛjjɛt] "bağlı" < Ar. مُقَيَّد *muqayyed*

(u5) [ɨ] dar, dar, arka dil, kapalı, kısa.

[bɨˈzɑβ] "buzağ",

[ˈjɑ:ɫɣɨz] "yalnız", [ˈxɑ:ɫɨn] "hatun"

[fɨrˈsɑt] "fırsat" < Ar. فُرْصَة *fursa*

/ɪ/

(i1) [ɪ] dar, düz, arka dil, kapalı, kısa.

[qʰɪʃ] "kış", [tɪʃɪx-] "çıkma"

(i2) [ɨ] dar, düz, arka dil, kapalı, çok kısa.

[qʰɨˈrɑx, qɨˈrɑy] "kenar", [ˈɑ:ɣɨr] "ağır"

[ˈsɨɣɨr] "sığır", [ˈsɨɣɨrtɪʃɨn, ˈsɨɣɨrtsɨn] "sığircın"

(i3) [i] dar, düz, ön dil, kapalı, kısa.

[ˈirɑɣ] "ırak", [ˈiɫɑn] "yılan"

[qɪʃ] "kış", [tʃix-] "çıkmaq"

[zɑ:ħɪm] "zalim" < Ar. ظالم *ḡālim*

/i:/

(i:1) [i] dar, düz, ön dil, kapalı, kısa.

[iʃ] "iş", [ˈindʒɛ, ˈindzɛ] "ince"

[ˈirɪ] "iri", [ˈdirɪ] "diri"

(i:2) [ɨ] dar, düz, orta dil, kapalı, çok kısa.

[pʰɪʃɑɣ, pʰɪʃɑx, pʰɪtsɑɣ] "pıçak"

[qɑ:zɨ] "kadı" < Ar. قاضي *qāḍī*

/ä:/

(ä:1) [ɛ:] geniş, düz, ön dil, orta açık, uzun.

[ˈdɛ:lɨ] "deli", [ˈdɛ:rɨ] "deri"

(ä:2) [ɛ] geniş, düz, ön dil, orta açık, kısa.

[bɛg] "bey", [ɛɟ-] "eğmek"

[bɛlɛ-] "belemek", [ɟɛˈbɛɾ-, ɟɛˈbɛɾ-] "gebermek"

(ä:3) [e] dar, düz, ön dil, orta kapalı, kısa.

[bez] "bez", [ɟetʃ-, ɟets-] "geçmek"

/ä/

(ä1) [ɛ:] geniş, düz, ön dil, orta açık, uzun.

[ˈɛ:cɨn, ˈɛ:cɨn] "ekin", [ˈɛ:lɨ] "elli"

(ä2) [ɛ] geniş, düz, ön dil, orta açık, kısa.

[ɛl] "el", [ɛc-,ɛcⁱ-,] "ekmek"

[deβɛ] "deve", [nɛtʃ^htʃɛ, nɛtsɛ] "nasıl"

(ä3) [e] dar, düz, ön dil, orta kapalı, kısa.

[eβ] "ev", [et] "et", [deβɛ] "deve"

[^hdʒetʃ,^hdʒets] "ordu" < Ar. جيش ğeyz

/è:/

(è1) [e:] dar, düz, ön dil, orta kapalı, uzun.

[^hbe:ʃic,^hbe:ʃicⁱ] "beşik", [^hje:ddi,^hje:di] "yedi"

(è2) [e] dar, düz, ön dil, orta kapalı, kısa.

[de-] "demek", [beʃ] "beş", [^hje'dʒɛ,^hje'dʒɛ] "gece",

(è3) [ɛ] geniş, düz, ön dil, orta açık, kısa.

[ɛn-] "inmek"

/è/

(è1) [e:] dar, düz, ön dil, orta kapalı, uzun.

[^he:ʃit-] "işıtmek", [^hje:ɾiʃ-] "yetişmek"

(è2) [ɛ] geniş, düz, ön dil, orta açık, kısa.

[^hɛ:ndir-] "indirmek", [ɛɾ'tɛ] "erte, sabah"

/ö:/

(ö1) [œ] geniş, yuvarlak, ön dil, orta açık, kısa.

[bœl-] "bölmek", [dœrt] "dört"

/ö/

(ö1) [œ:] geniş, yuvarlak, ön dil, orta açık, uzun.

[c^jœ:m^ɟr,cœ:m^ɟr] "kömür", [c^jœ:p^ɟc, cœ:p^ɟc^j,cœ:p^ɟj] "köpük"

(ö2) [œ] geniş, yuvarlak, ön dil, orta açık, kısa.

[œj,œj^j] "ön", [œl-] "ölmek"

[œ^jɛj,œ^jɛj] "ögey", [œr^jɛn-,œj^rɛn-,œj^rɛn] "öğrenmek"

(ö3) [ɛ] geniş, düz, ön dil, orta açık, kısa.

[tʃɛmtʃɛ, tɛmtʃɛ] "çömçe", [tɛp^jpɛ] "tepe"

(ö4) [e:] dar, düz, ön dil, orta kapalı, uzun.

[^jjɛ:βɪl,^jjɛ:βɪl] "gönül"

(ö5) [o] geniş, yuvarlak, arka dil, orta kapalı, kısa

[qo:mir] "kömür", [ɣoc] "gök", [ɣor] "görmek"

/ü:/

(ü:1) [ü] dar, yuvalak, arka dil, kapalı, kısa.

[ɟyn,j^jyn] "gün", [^jsyt^h,^jsyt] "süt"

(ü:2) [i] dar, düz, ön dil, kapalı, kısa.

[did-] "ditmek", [dib] "dip"

[^jbi^ɟɪr-] "bitirmek", [^ji^ɟɪn] "için"

/ü/

(ü1) [y] dar, yuvalak, arka dil, kapalı, kısa.

[j^jyl] "gül", [syrt^h-,syrt-] "sürt"

(ü2) [ɟ] dar, yuvalak, arka dil, kapalı, çok kısa.

[jʏ'rɛɐ] "yürek", [jʏ'lɛʃ-, [jʏ'rɛʃ-] "güreşmek"

[ˈbytʏn] "bütün", [ˈjʏndʏz, ʃˈjʏndʏz] "gündüz"

[sʏnˈnɛt] "sünnet" < Ar. السُّنَّة *el-Sünne*

[ˈɛ:zʏɐ] "ezük", [ˈɛ:rʏɐ] "erük"

(ü3) [ɛ] geniş, düz, ön dil, orta açık, kısa.

[tɛpˈpɛ] "tepe", [ɛˈtɛɐ, ɛˈtɛɐj] "etek",

(ü4) [e:] dar, düz, ön dil, orta kapalı, uzun.

[ˈjːe:βɪl, ʃe:βɪl] "gönül"

(ü5) [ɨ] dar, düz, orta dil, kapalı, çok kısa.

[ˈɛ:zɨj] "ezük", [ˈɛ:rɨj] "erük"

(ü6) [ʊ] dar, yuvarlak, orta dil, kapalı

[ɣʊn] "gün", [ɣʊndʊz] "gündüz"

[ɣʊnɛʃ] "güneş", [ɣʊmʊʃ] "gümüş"

/ɪ/

(ı1) [ɑ:] geniş, düz, arka dil, açık, uzun.

[ˈʃɑ:βɪr] "ıslık", [ˈtʃɑ:ɣɪr-, ˈtsɑ:ɣɪr-] "çağırarak"

(ı2) [ɨ] dar, düz, orta dil, kapalı, kısa.

[qˈhɨz] "kız"

(ı3) [ɨ] dar, düz, orta dil, kapalı, çok kısa.

[jɨɣˈtɑ-] "yığla", [ˈqˈhɨɣdʒ] "kılıç"

(ı4) [i] dar, düz, ön dil, kapalı, kısa.

[qız] "kız", [bit^h] "bit", [sil-] "silmek"

/i/

(i1) [i] dar, düz, ön dil, kapalı, kısa.

[tic-] "dikmek", [bil-] "bilmek"

[ˈciʃi] "kişi", [ˈciʃʃic, ciʃic] "küçük"

[niʃan] "nişan" < Far. نشان *nişān*

(i2) [ɨ] dar, düz, ön dil, kapalı, çok kısa.

[ˈirɾi] "iri", [ˈdirɾi] "diri", [ˈʒɛ:lin] "gelin", [ˈdɛ:mɨr] "demir"

3.2.2. Ünsüzler

Ünsüzler, akciğerden gelen havanın ses yolunda bir kapanma yada da engelle karşılaşması sonucunda oluşan seslerdir (Vardar, 1998, 215).

3.2.2.1. Kerkük (Merkez) ve Diğer Irak Türkmen Ağzlarında

Temel ve Yan Ünsüzler

Ünsüzlerin çıkış yerine göre olan sınıflandırmada yer alan ölçüler ve onların modal anlamı şöyledir (Ladefoged, 1999: 27).

Ölçü	Modal anlamı
Dudak	Çift dudak, Diş-dudak
Dil ucu	Dişeti, Dişeti-damak
Dil üstü	Damak, Art damak, küçük dil

Tablo 4 : Çıkış Yerine Göre Esas Alınan Ölçütler

Ünsüzlerin çıkış şekline göre olan sınıflandırmada yer alan ölçüler ve onların modal anlamı ise şöyledir. (Ladefoged, 1999: 27):

Ölçü	Modal anlamı
Ses kanalının açıklık derecesi	Patlamalı, yarı kapantılı, sızıcı, yarı ünlü
Vurmalık	Vurmalı
Genizsillik	Genizsil, ağızsıl
Yan ünsüz	Yan, merkezî

Tablo 5: Çıkış Şekline Göre Esas Alınan Ölçütler

Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere, diğer Irak Türkmen ağızlarında da ünsüzlerin tasnifi aşağıda olduğu gibidir:

1. Ötümüne Göre Ünsüzler

1.1. Ötümlü Ünsüzler: [b], [d̪], [d̪z], [d], [ɣ], [h], [ʔ], [ʃ], [ʃʲ], [g], [ʒ], [k], [l], [t̪], [m], [n], [ŋ], [r], [r̪], [v], [β], [j], [z]

1.1.1. Yarı Ötümlü Ünsüzler: [t̪], [ʃ]

1.2. Ötümsüz Ünsüzler: [c], [cʲ], [t̪ʃ], [t̪s], [f], [h], [p], [pʰ], [q], [qʰ], [s], [ʃ], [t], [x]

1.2.1. Yarı Ötümsüz Ünsüzler: [z]

2. Çıkış Yerine Göre Ünsüzler

2.1. Çift Dudak Ünsüzleri: [p], [pʰ], [b], [m], [β]

2.2. Diş-Dudak Ünsüzleri: [f], [v]

2.3. Dişeti Ünsüzleri: [d̪z], [t̪s], [d], [l], [n], [r], [r̪], [s], [t], [t̪], [z]

2.4. Dişeti-Damak Ünsüzleri: [d̪ʒ], [t̪ʃ], [ʃ], [ʒ], [t̪]

2.5. Ön Damak Ünsüzleri: [c], [cʲ], [j], [jʲ], [j]

2.6. Art damak Ünsüzleri: [k], [g], [ŋ]

2.7. Küçük Dil Ünsüzleri: [q], [q^h], [x], [χ]

2.7. Yutak: [ħ], [ʕ]

2.8. Gırtlak Ünsüzleri [h]

3. Çıkış Şekline Göre Ünsüzler

3.1. Patlamalı: [p], [p^h], [b], [t], [t^h], [d], [c], [c^h], [ʃ], [ʃ^h], [k], [g], [q], [q^h]

3.2. Nazal (Genizsil): [m], [n], [ŋ]

3.3. Vurmalı: [r]

3.4. Az Vuruşlu: [ɾ]

3.5. Yarı Kapantılılar: [d̪z], [t̪s], [d̪ʒ], [t̪ʃ]

3.6. Frikatif (sızılcı): [β], [f], [v], [s], [q^h], [z], [ʃ], [ʒ], [x], [χ], [ħ], [ʕ], [h]

3.7. Yan Ünsüz: [l], [ɭ]

3.8. Yarı Ünlü: [j]

Tablo 6 :Irak Türkmen Ağzlarında Ünsüzlüler

Çıkış Şekline Göre									
Çıkış Yerine Göre	Çift Duda	Diş- Dudak	Dişeti	Dişeti- damak	Palatal (Ön damak)	Art Damak	Küçük Dil	Faringal (Yutak)	Glottal
Patlamalı	p p ^b		t t̪ d		c c̪ j j̪	k g	q ^b q		
Nazal	m		n			ŋ			
Yırmalı			r						
Az vuruşlu			r						
Yarı kapantlılar			ts t̪z	t̪ ɖ̪					
Erikatif	β	f f̪ v	s z z̪	ʃ ʒ			x ɣ	ħ ʕ	h
Yan				ɬ					
Yarı ünlü					j				

 Sadece Kerkük Merkez Ağzlarında Bulunan Yan Sesler

 Sadece Erbil Ağzında Bulunan Yan Sesler

 Sadece Kerkük ve Erbil Merkez Ağzlarında Bulunan Yan Sesler

3.2.2.2. Kerkük (Merkez) ve Diğer Irak Türkmen Ağzlarında Ses

Değişimleri Sonucunda Oluşan Temel ve Yan Ünsüzler

Ortak Türkçe ve alıntı kelimelerdeki seslerin Kerkük ve diğer Irak Türkmen ağzlarında uğradıkları değişim sonucu oluşan temel ve yan sesler aşağıdaki gibidir:

Çift Dudak Sesleri

/p/

(p1) [p] ötümsüz, patlamalı, çift dudak sesi.

[ar'pa] "arpa", [jap-] "yapmak"

(p2) [p^h] az ötümsüz, patlamalı, daha soluklu, çift dudak sesi.

[ip^h] "ip", [sap^h] "sap"

(p3) [b] ötümlü, patlamalı, çift dudak sesi.

[tʃɪbɪn] "sinek", [dab'ban] "topuk"

/b/

(b1) [b] ötümlü, patlamalı, çift dudak sesi.

[baʃ] "baş", [jæ'bɛʃ] "göbek", [dib] "dip"

(b2) [m] ötümlü, genizsil, çift dudak sesi.

[mɛn] "ben" [min-] "binmek"

[mahana] "bahane" < Far. بهانه *behāne*

(b3) [p] ötümlü, patlamalı, çift dudak sesi.

[pɑ:mbɪʏ] "pamuk", [pɪtʃɑʏ] "bıçak"

[paqtaβa] "baklava"

[tʃɔ'ban, tʃɔppan] "çoban" < Far. چوبان *çübān*

(b4) [ɣ] ötümlü, sızıcı, küçük dil sesi.

[d͡ʒũɣab] "cevap" < جواب *ġevāb*

(b5) [β] ötümlü, sızıcı, çift dudak sesi.

[jũ'βa],[iβa] "yuva", [ja'βa] "yavaş"

[aβ] "av", [eβ] "ev"

(b6) [Ø] ---

[ũ'ʃaɣ] "çocuk", [ˈjuxa] "ince, yufka"

Diş–Dudak Sesleri

/f/

(f1) [f] ötümsüz, sızıcı, diş-dudak sesi.

[ˈfa:sʃɨja] "fasulye" < Yun. fasoulia

[fɛrɜ] "farz" < Ar. فرض *farḍ*

(f1) [f^h] az ötümsüz, sızıcı, daha soluklu, diş-dudak sesi

[ˈf^hicʃɨr] "fikir" < Ar. فكر *fikir*, [ˈf^hiɫɨm] "film" < İng. film

/v/

(v1) [v] ötümlü, sızıcı, diş-dudak sesi.

[ˈpa:pʃɨr] "vapur" < Fr. vapeur

(v2) [f] ötümsüz, sızıcı, diş-dudak sesi.

[fɛ] "ve" < Ar. و *we*

(v3) [p] ötümlü, patlamalı, çift-dudak sesi

Dişeti Sesleri

/t/

(t1) [t] ötümsüz, patlamalı, dişeti sesi.

[tic-] "dikmek", ['bytʏn] "bütün"

[tɛlɛ'fɔn]"ahit" < İng. telephone

(t2) [t] yarı ötümlü, patlamalı, dişeti sesi.

[as'pab ʒa] "elbise de", [hɛtʃɛ] "hatta" < Ar. حتى *hattā*

(t3) [tʰ] az ötümsüz, patlamalı, daha soluklu, dişeti sesi.

[bitʰ] "bit", [jetʰ-] "gitmek"

(t4) [d] ötümlü, patlamalı, dişeti sesi.

[daɣ] "dağ", [dœn-] "dönmek", [ɑrd] "art, arka"

/d/

(d1) [d] ötümlü, patlamalı, dişeti sesi.

['buyda] "buğday", ['juɫdūrũm, 'uɫdūrũm] "yuldurum"

(d2) [j] ötümlü, yarı ünlü, ön damak sesi.

[ɑ'jaɣ] "ayak", [bɔj] "boy"

(d3) [c] ötümsüz, patlamalı, ön damak sesi.

[tɛc'bi:r] "tedbir" < Ar. تدبير *tedbīr*

[c'ɪlic] "anahtar" < Far. کلید < Yun. kleidi

(d4) [ʒ] yarı ötümsüz, sızıcı, dişeti sesi.

[mũ'raʒ] "murat, dilek" < Ar. مراد *murād*

(d5) [t] ötümsüz, patlamalı, dişeti sesi.

[ɛht] "ahit" < Ar. عهد *ahid*

(d6) [tʰ] az ötümsüz, patlamalı, daha soluklu, dişeti sesi.

[ɛhtʰ] "ahit" < Ar. عهد *ahid*

/s/

/s1/ [s] ötümsüz, sızıcı, dişeti sesi.

[seβ-] "sevmek", [ˈsyth] "süt"

[ˈja:stüɣ] "yastık", [bas-] "basmak"

/s2/ [ʃ] yarı ötümlü, sızıcı, dişeti sesi.

[ˈɔ ʃɪˈdʒax] "o sıcak", [ˈdiɛɾ ˈʃɛn] "der sen" vb.

/s3/ [dʒ] ötümlü, yarı kapantılı, dişeti-damak sesi.

[dʒiɣara] "sigara" < İsp. Sigarro

/s4/ [dz] ötümlü, yarı kapantılı, dişeti sesi.

[dʒiɣara] "sigara" < İsp. Sigarro

/s5/ [z] ötümlü, sızıcı, dişeti sesi.

[dɔqˈzan] "doksan", [zɔpa] "soba" < Mac. szoba.

/s6/ [ʒ] yarı ötümsüz, sızıcı, dişeti sesi.

[ˈaɫmaz] "almaz" < Ar. الماس *elmās*

/z/

/z1/ [z] ötümlü, sızıcı, dişeti sesi.

[uzün] "uzun", [az] "az, çok olmayan"

[zaˈman] "zaman" < Ar. زمان *zamān*

/z2/ [ʒ] yarı ötümsüz, sızıcı, dişeti sesi.

[sœz] "söz", [az] "az"

/l/

/l1/ [l] ötümlü, yan ünsüz, dişeti sesi.

[ˈdɛ:lɪ] "deli", [sil-] "silme"

/12/ [ɬ] ötümlü, yan ünsüz, dişeti-damak sesi.

[ˈbɑːɬɯ] "balık", [qɑɬ-] "kalmak"

[fɬɪˈɬɑn] "filan" < Ar. فُلَان *fulān*

[ˈbɑːɬɯ] "balık", [ˈɑːɬtʊn] "altun"

/13/ [n] ötümlü, nazal, dişeti sesi.

[ɑnˈnɑ-] "anlamak", [cʰæˈnɛc] "gömlek"

/14/ [j] ötümlü, yarı ünlü, ön damak sesi.

[ɑjˈnɑ-] "anlamak"

/15/ [ʂ] yarı ötümlü, sızıcı, dişeti sesi.

/16/ [r] ötümlü, tek vuruşlu, dişeti-damak sesi.

[ˈtyrcʰj] "tilki"

/17/ [Ø] ---

[qɑx-] "kalkmak", [ˈɔːtʊ-] "oturmak"

Dişeti-Damak Sesleri

/ç/

/ç1/ [t͡ʃ] ötümsüz, yarı kapantılı, dişeti-damak sesi.

[t͡ʃäc-] "çekmek", [ˈcyt͡ʃt͡ʃüc] "küçük"

[ɑt͡ʃ-] "açmak", [it͡ʃ] "iç"

/ç2/ [d͡ʒ] ötümlü, yarı kapantılı, dişeti-damak sesi.

[d͡ʒız-] "çizmek", [ˈmund͡ʒüɣ] "boncuk", [bɔrd͡ʒ] "borç"

/ç3/ [ts] ötümsüz, yarı kapantılı, dişeti sesi.

[tsäc-] "çekmek", [tsɔx] "çok"

/ç4/ [d͡z] ötümlü, yarı kapantılı, dişeti sesi.

[d͡zam] "cam", [mund͡zũy] "boncuk"

/ç5/ [ʃ] ötümsüz, sızıcı, dişeti-damak sesi.

[ʼa:ʃt͡ʃ] "açtın", [iʃli] "içli"

/ç6/ [ʒ] ötümlü, sızıcı, dişeti-damak sesi.

[ʼa:ʒd͡ʒ] "açdır" aʼyɑ:ʒt͡ʃx "ağaçlık"

/ş/

/ş1/ [ʃ] ötümsüz, sızıcı, dişeti-damak sesi.

[baʃʼqa] "başka", [ʼe:ʃit-] "işıtmek"

[daʃ] "daş", [tɔ:qũʃ-] "tokuşmak"

[ʃah] "şah" < Far. شاه *šāh*

/r/

/r1/ [r] ötümlü, çok vuruşlu, dişeti-damak sesi.

[ramaʼzan] "ramazan" < Ar. رَمَازَان *ramazān*

/r2/ [r] ötümlü, tek vuruşlu, dişeti-damak sesi.

[ʼsa:r̥i] "sarı", [ʼyr̥ɛc] "yürek"

[var] "var", [dur-] "durmak"

/r3/ [ɾ] ötümlü, yan ünsüz, dişeti-damak sesi.

[qɔɾbaqa] "kurbağa"

Yan Ünlü Sesleri

/y/

/y1/ [j] ötümlü, yarı ünlü, öndamak.

[jyʒ] "yüz sayısı", [ʼbɔ:jün] "boyun"

[sajɑ'ra] "araba" < Ar. سَيَّارَة sayyāre, [ɑj] "ay"

/y2/ [Ø] ---

[ũɣɑ:rɪ] "yukarı" ['yzɣc] "yüzük", [bũɣda] "buğday"

Art damak Sesleri

/k/

/k1/ [c] ötümsüz, patlamalı, ön damak sesi.

['cytʃtʃuc] "küçük", ['ciʃɪ] "kişi"

[tʃɛc-] "çekmek", [ɛc-] "ekmek"

/k2/ [ɟ] ötümlü, patlamalı, ön damak sesi.

[ɟyn] "gün", [ɟœm] "gömmek"

[ɟe'dʒɛ] "gece", [ɟyndʒɹ] "gündüz"

/k3/ [cʲ] ötümsüz, patlamalı, ön damak sesi.

[cʲœ:mɣr] "kömür", [ʲɛ:cʲɪn] "ekin"

[tsɛcʲ-] "çekmek", [ɛcʲ-] "ekmek"

/g/

/g1/ [ɟ] ötümlü, patlamalı, ön damak sesi.

['iɟɪt] "yiğit", [œ'ɟɛj] "ögey", [bɛj] "bey"

/g2/ [ɟʲ] ötümlü, patlamalı, ön damak sesi.

[ɟʲyn] "gün", [ɟʲœm] "gömmek"

[ɟʲe'dʒɛ], "gece", [ɟʲyndʒɹ] "gündüz"

['iɟʲɪt] "yiğit", [œ'ɟʲɛj] "ögey"

/g3/ [c] ötümsüz, patlamalı, ön damak sesi.

[ˈitʃcɪ] "içki", [ˈcytʃtʃuc] "küçük"

/g4/ [Ø] ---

[ˈindʒɛ], [ˈindzɛ] "ince", [ɛʃʃɛc] "eşek"

Küçük Dil Sesleri

/q/

/q1/ [q] ötüksüz, patlamalı, küçük dil sesi.

[qɔt] "kol", [çomaq] "çomak"

[qas'sab] "kasap" < Ar. قَصَّاب *qassāb*

[qɔtbaqa] "kurbağa", [toqış-] "tokuşmak"

/q2/ [q^h] ötüksüz, süreksiz, daha soluklu, küçük dil sesi.

[q^hɪz] "kız", [ˈq^hɛ:jɪn] "kayın"

[q^hɛ'fɛs] "kafes" < Ar. القفص *qafas*

[fɛq'q^hir] "fakir" < Ar. فقير *faqir*

/q3/ [x] ötüksüz, sızıcı, küçük dil sesi.

[ˈxɑ:tʊn] "hatun", [xɑn] "han"

[ˈnɑ:xʂɪ] "hangisi", [ˈjɑ:xʊn] "yakın"

[ɑx-] "akmak", [tɑx-] "takmak"

[ˈbɑ:ɸɪx] "balık", [tɔr'pɑx] "toprak"

/q4/ [ɣ] ötümlü, sızıcı, küçük dil sesi.

[tʃɑ:ɣɪr-] "şağırmak", [ˈbɑ:ɸɪɣ] "balık"

/q5/ [h] ötüksüz, sızıcı, gırtlak sesi.

[ˈhɑ:nɪ] "hani, nerede", [hɑn] "han"

/q6/ [h] ötünsüz, sızıcı, yutak sesi.

[^hha:mmı, ^hha:msı, ha:pı, ^hha:ppı, ^hha:psı] "hepsi"

/q7/ [n] ötümlü, nazal, dişeti sesi.

[^hnaŋd̪ɜ] "ne kadar"

/q8/ [β] ötümlü, sızıcı, çift dudak sesi.

[^hʃa:βır] "düdük, ıslık çalmak"

/q9/ [Ø] -----

[daβ^hʃan] "tavşan", [qulqaq] "kulak"

/γ/

/γ1/ [ɣ] ötümlü, sızıcı, küçük dil sesi.

[^ha:ɣır] "ağır", [^ha:ɣız] "ağız"

[saɣ-] "sağmak", [jıɣ-] "toplamak"

[ɣɛri:b] "garib, yabancı" < Ar غریب *garīb*

/γ2/ [β] ötümlü, sızıcı, çift dudak sesi.

[^hsa:βıɣ] "soğuk", [qaβ-] "kavmak"

/γ3/ [v] ötümlü, sızıcı, dişeti-dudak sesi.

[^hsa:vüɣ] "soğuk"

/γ4/ [d̪ɜ] ötümlü, yarı kapantılı, dişeti damak sesi.

[q^hırd̪ɜıt̪] "şaşı"

/γ5/ [x] ötünsüz, sızıcı, küçük dil sesi.

[^hbuxt̪ʃü] "bıçkı"

/γ6/ [Ø] -----

[qɑp'pɑɣ] "kapak", [qɑ'zɑn] "kazan"

['sɑ:rɨ] "sarı", ['qurɾü] "kuru"

Gırtlak Sesi

/h/

/h1/ [h] ötümlü, sızıcı, gırtlak sesi.

[hur-] "vurmak", [hœrdäk] "ördek"

/h2/ [j] ötümlü, yarı ünlü, öndamak.

['jɨɣɨt-] "yığılmak, toplanmak"

/h2/ [Ø] ---

[ɑ'jaɣ] "ayak", [ɑz] "az, çok olmayan", [ɑt^h], [ɑt] "at"

Genizsil Ünsüzler

/m/

/m1/ [m] ötümlü, genizsil, çift-dudak sesi.

['jymɨʃ] "gümüş", [ye:tmɨʃ] "yetmiş"

[mix] "mıh, çivi" < Far. میخ *mīḥ*

[dam] "dam, çatı", [jœm-] "gömmek"

/n/

/n1/ [n] ötümlü, genizsil, dişeti sesi.

[nar] "nar" < Far. نار *nār*

[qɑ'nɑt] "kanat", [inɑn-] "inanmak"

[ɛn-] "inmek", [ɔn] "on sayısı"

/n2/ [ŋ] ötümlü, genizsil, art damak sesi.

['muŋdʒüx] "boncuk", ['ʕə:ŋq^hɨr-] "anmak"

/n/

/n1/ [n] ötümlü, genizsil, dişeti sesi.

[ʃʏnɛʃ] "güneş"

/n2/ [j] ötümlü, yarı ünlü, öndamak.

[ˈqɔːjʏn] "koyun"

/ŋ/

/ŋ1/ [ŋ] ötümlü, genizsil, art damak sesi.

[ˈbɔːjnʏz] "boynuz", [jɔˈnɔɣ] "yanağ"

/ŋ2/ [β] ötümlü, sızıcı, çift dudak sesi.

[ˈjɛːβɪl], [ˈjˈɛːβɪl] "gönül", [ˈɑːβtʃɪ] "avçı"

/ŋ3/ [j] ötümlü, yarı ünlü, öndamak.

[bɔjˈnɑ-] "baynamak", [sqjˈnɑ-] "ötmek"

/ŋ4/ [ŋg] ötümlü, yarı kapantılı, art damak sesi.

[ˈdɔːŋgʏz] "domuz"

/ŋ5/ [ŋj] ötümlü, yarı kapantılı, öndamak sesi.

[ˈjɛːŋjɪ] "yeni", [ˈjɪŋjɪl] "hafif"

/ŋ6/ [ŋq] ötümlü, yarı kapantılı, art damak sesi

[ˈʕəːŋqʰɪr-] "anımak"

/ŋ7/ [ɣ] ötümlü, sızıcı, küçük dil sesi.

[ˈjɑːɫɣʏz] "yalnız"

/ŋ8/ [ɟ] ötümlü, patlamalı, ön damak sesi.

[œɟ] "ön"

/ŋ9/ [Ø]

[tɑ:rɨ] "tanrı"

3.3. Parçalar Üstü Unsurlar Açısından Kerkük

(Merkez) ve Diğer Irak Türkmen Ağızları

3.3.1. Vurgu

Konuşma akışı içinde kullanılan bir sözcüğün bir hecesinin diğerklerine göre daha baskılı ve soluklu söylenmesi (Ergenç, 2002: 29) şeklinde tanımlanan vurgu, Kerkük ve Irak Türkmen ağızlarında diğerk Türk ağızlarında ve lehçelerinde olduğu gibi kelimenin son hecesinde bulunmaktadır. Ancak kelimedede uzun ünlü bulunuyorsa, vurgu daima uzun ünlünün bulunduğu heceye kaymaktadır. [ˈa:ɫɫiːjɫɫan] "alırdalmaz", [ˈjɛ:ɫɫiɫɫɛr] "geldiler". Bunun haricinde Kerkük ve diğerk Irak Türkmen ağızlarına has bazı durumlarda da vurgu kelime içinde yer değiştirmektedir.

1.1. Yer Adlarında Vurgu:

İki heceden oluşan yer adlarında istisnalar hariç vurgu ilk hecededir.

[¹c^jε:rc^ɟɥc] "Kerkük", [¹irɑn] "Yılan", [¹qɔrjɑ] "Korya" vb.

İki heceden fazla oluşan yer adlarında vrugu ikinci hecededir.

[mũ'saŋŋa] "semt adu", [qas'sapxana] "semt adi" ...

İki heceden fazla oluşan yer adlarında vrugu bazen ilk hecededir.

[ˈtʏɾcʲijɛ] "Türkiye", [ˈiɾɑn] "İran" ...

Ancak bazı kelimeler ek aldığında vurgu ilk heceye kaymaktadır.

[ʃɔr'dʒɑ] "semt adı" > 'ʃɔrdʒɑja "Şorca'ya" ...

Birleşik adlarda vurgu genellikle ilk kelimededir.

[ˈɑ:ɫtũncœ:prɿ] "Altunköprü/nahiye", [ˈqʰɛrɛʒɛppɛ] "Karatepe/nahiye"

[ˈɔm bir] "on bir", [ˈɔm beʃ] "on beş" vb.

1.2. Zarflarda Vurgu

Zarflarda vurgu genellikle ilk hecelerdendir.

[ˈindɿ] "şimdi" [ˈsɔrɑ] "sonra", [ˈja:rɿn] "yarın" vb.

1.3. Eklerde Vurgu

Bazı ekler vurgunun yerini değiştirmektedir. Bunlar vurgusuz eklerdir.

1.2.1. -d̪ɔ̄ɑ/--d̪ɔ̄ɛ eşitlik eki:

[ˈɔnd̪ɔ̄ɑ] "onca", [ˈbund̪ɔ̄ɑ] "bunca",

[ˈmɛnd̪ɔ̄ɛ] "bence", [ˈsɛnd̪ɔ̄ɛ] "sence" vb.

1.2.2. -kɑn/-cɛn zarf-fiil Eki:

[ˈɑ:ɫɾcʰɑn, ˈɑ:ɫɾcɑn] "alırken"

[ˈjɛ:ɫɾcʰɛn, ˈjɛ:ɫɾcɛn] "gelirken" vb.

1.2.3. -dɑn/-dɛn vasıta eki:

[ˈqɑrdɑn] "kar ile", [ˈɛldɛn] "el ile" vb.

1.2.4. Bildirme eki:

[xɛsˈtɛjɛm] "hastayım", [xɛsˈtɛsɛn], "hastasın"

[xɛsˈtɛ:ɗɿ] "hastadır", [xɛsˈtɛjɿ] "hastayız"

[xɛsˈtɛ:sɿz, xɛsˈtɛ:sɿz] "hastasınız", [xɛsˈtɛ:ɗɿlɛr] "hastadırlar". vb.

1.2.5. Çokluk 2. ve 3. şahıs emir eki

[ˈqɑ:ɫɿn] "kalın", [ˈjɛ:ɫɿn] "gelin" vb.

1.2.6. İyelik ekleri:

1.2.6.1. İlk ve ikinci hecelerinde dar ünlü bulunduran kelimelerde:

[ˈsilʃɪm], "silgim" [ˈsilʃɪβ], "silgin" [ˈsilʃɪʃɪ] "silgisi"

[ˈjyzʃɪm], "silgim" [ˈjyzʃɪβ], "silgin" [ˈjyzʃɪʃɪ] "silgisi" vb.

1.2.6.2. İlk geniş ve ikinci hecesinde dar ünlü bulunduran Kelimelerde:

[ˈɔ:ɣɪm] "oğlum", [ˈɔ:ɣɪβ] "oğlun" vb.

3.3.2. Ton

Bir hecedeki sıklık yüksekliği ya da düşüklüğü, yani bir seslemin tiz ya da pes sesletilmesi olarak tanımlanan ton, (Ergenç, 2002: 26) Irak Türkmen ağızlarında ezgi birimine bağlı olarak bazı kelimelerde anlam ayırcı özellik taşımaktadır.

hɛ ↑ "ne?, anlamadım"

hɛ ↓ "evet, anladım"

ˈaɫɫam ↑ "alıyorum"

aɫˈɫam ↓ "alırım"

ˈaparˈram ↑ "götürüyorum"

aparˈram ↓ "götürürüm"

ˈsillɛm ↑ "siliyorum"

sɪlˈlɛm ↓ "silerim"

ˈdænnɛm ↑ "dönüyorum"

dænˈnɛm ↓ "dönürüm"

ˈqʰɪzɪm ↑ "kızım!"

q^h'zım ↓ "kızım/benim kızım"

'babam ↑ "babam!"

ba'bam ↓ "babam/benim babam"

3.3.3. Ezgi

Bir konuşma zincirindeki seslem, biçimbirim ve kelimeleri kapsayan ton değişmelerinin tümü, cümlelerin ezgisini (*intonation*) oluşturmaktadır. Konuşucunun eğitimi, sosyal düzeyi, konuşmanın geçtiği ortam ve kişinin o andaki ruhsal durumuna göre değişiklik gösterdiği için ezginin belirli kalıplara, kesin kurallara bağlanması oldukça zordur. Bir başka neden de dilin, tüm düzlemlerinde olduğu gibi bu düzleminde de görülen durağan olamayan, değişken değişken doğal yapısıdır (Ergenç, 2002: 27). Kerkük ve diğer Irak Türkmen ağızlarında cümle inişli çıkışlı bir tonlamaya sahiptir. Bu iniş çıkış hareketinin en yüksek noktası olumlu cümlelerin başına, soru cümlelerinde ise cümlelerin sonuna yakındır. Dolayısıyla Kerkük ve diğer Irak Türkmen ağızlarında genel olarak cümle başında yükselen, cümle sonunda düşen bir ton olduğu söylenebilmektedir. Bunu da aşağıdaki örneklerle izah edebiliriz:

1. Olum Cümlede:

[o mɛcʰtɛbɛ ge:tʃi]

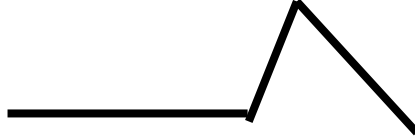
"o, okula gitti"

2. Olumsuz Cümlede:

[jɔ x aɫmadım.]

"hayır almadım"

[babam bazardan 'jɛlmɛ:dī?] "babam çarşıdan gelmedi"

3. Soru Cümlesinde:

[nɛ ɛ:dişiz?]

"ne yapıyorsunuz?"

[hara jɛdɛdʒɛ:ɣşiz?] "nereye gideceksiniz?"

[qar'da:ʃım 'jɛ:ldī?] "kardeşim geldi mi?"

[qar'da:ʃım 'jɛlmɛ:dī?] "kardeşim gelmedi mi?"

4. Bölüm: Kerkük (Merkez) ve Diğer Irak Türkmen Ağızlarının

Tarihi ve Karşılaştırmalı Ses Bilgisi

4.1. Ünlüler

4.1.1. Uzun Ünlüler /a:/, o:/, u:/, ı:/, ä:/, e:/, i:/, ö:/, ü:/

4.1.1.1. /a:/ Ünlüsü

Ortak Türkçe /a:/ sesi, Nitelik bakımından geniş ve düz bir arka dil ünlüsüdür. Nicelik bakımından ise; uzundur. Kelimenin ilk hecesinde bulunur.

a. İlk Hecede:

a.1. a:- durumunda birden fazla heceli kelimelerdeki OTü. /a:/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifri, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi [(geniş ünlülü açık heceyi takip eden dar ünlülü açık ya da kapalı hece > geniş – uzun ünlülü kelime)] formülüne uygun örneklerde uzunluğun korunduğu görülmektedir. Bu fonetik olaya Hakas Türkçesinin Sagay, Kaç, Koybal ve Şor ağızlarında da rastlanmaktadır (Killi, 2001: 150)

OTü. /a:/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /a:/, **Mus.** /a:/, **Kas.** /a:/, **Diğer Trk ağ.** **Tel.** /a:/, **Er.** /a:/, **Dak.** /a:/, **Al.** /a:/, **Taz.** /a:/, **Tuz.** /a:/, **Am.** /a:/, **Kif.** /a:/, **Kar.** /a:/, **Han.** /a:/.

OTü. a:γır "ağır" (Tekin, 1995: 171) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'a:γır "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'a:γır "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'a:γır "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'a:γır "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'a:γır "id." (Kevser, 1987: 12), **Al.**

'a:ɣır (Şahbaz, 1979: 99), **Taz.** 'a:ɣır "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'a:ɣır "id." (Şahbaz, 1979: 107), **Tuz.** 'a:ɣır "id." (Şahbaz, 1979: 107), **Am.** 'a:ɣır "id." (Ahmet Kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** 'a:ɣır "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'a:ɣır "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'a:ɣır "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. a:ɣız "ağız" (Tekin, 1995: 17) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'a:ɣız "id." (05 02 14 04 01) 230, **Mus.** 'a:ɣız "id." (05 02 10 01 01) 11, **Kas.** 'a:ɣız "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'a:ɣız "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'a:ɣız "id." (Kevser, 1987: 19), **Al.** 'a:ɣız "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'a:ɣız "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'a:ɣız "id." (Şahbaz, 1979: 107), **Tuz.** 'a:ɣız "id." (Şahbaz, 1979: 107), **Am.** 'a:ɣız "id." (Ahmet Kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** 'a:ɣız "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'a:ɣız "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'a:ɣız "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. ɕa:qır- "çağırmaq" (Tekin, 1995: 173) > **Ker. M. ağ. Kor.** tʃa:ɣır- "id." (05 02 10 05 02) 60, **Mus.** tʃa:ɣır- "id." (05 02 14 02 01) 59, **Kas.** tʃa:ɣır- "id." (05 02 16 01 02) 71, **Diğer Trk ağ. Tel.** tʃa:ɣır- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** tʃa:ɣır- "id." (Kevser, 1987: 17), **Al.** tʃa:ɣır- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** tʃa:ɣır- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** tʃa:ɣır- "id." (Şahbaz, 1979: 165), **Tuz.** tʃa:ɣır- "id." (Şahbaz, 1979: 165), **Am.** tʃa:ɣır- "id." (Kevser, 1987: 48), **Kif.** tʃa:ɣır- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** tʃa:ɣır- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** tʃa:ɣır- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. ya:rın "yarın" (Clauson, 1972: 968; Tekin 1995: 175) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ja:rın "id." (05 02 10 05 02) 60, **Mus.** 'ja:rın "id." (05 02 14 01 01) 392, **Kas.**

'ja:rın "id." (05 02 16 01 09) 46, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ja:rın "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer) **Er.** 'ja:rın "id." (Kevser, 1987: 1), **Al.** 'ja:rın "id." (Şahbaz, 1979: 407), **Taz.** 'ja:rın "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'ja:rın "id." (Şahbaz, 1979: 165), **Tuz.** 'ja:rın "id." (Şahbaz, 1979: 165), **Am.** 'ja:rın "id." (Ahmet Kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** 'ja:rın "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'ja:rın "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ja:rın "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. ha:grıg "ağrı" (Tekin, 1995: 172) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'a:yrıy (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'a:yrıx "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'a:yrıy (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'a:yrıy "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Taz.** 'a:yrıy "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Al.** 'a:yrıy "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Tuz.** 'a:yrıy "id." "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** 'a:yrıy "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'a:yrıy "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'a:yrıy "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'a:yrıy "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. ya:lnıus "yalnız" (Clauson, 1972: 930) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ja:tyüz "id." (05 02 10 05 01) 132, **Mus.** 'ja:tyüz "id." (05 02 14 01 01) 305, **Kas.** 'ja:tyüz "id." (05 02 16 01 02) 172, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ja:tyüz "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'ja:tyüz "id." (Kevser, 1987: 250), **Al.** 'ja:tyız "id." (Şahbaz, 1979: 407), **Taz.** 'ja:tyız "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'ja:tyız "id." (Şahbaz, 1979: 165), **Tuz.** 'ja:tyız "id." (Şahbaz, 1979: 403), **Am.** 'ja:tyız "id." (Ahmet Kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** 'ja:tyız "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'ja:tyız "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ja:tyız "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Arapçadan Irak Türkmen ağızlarına yerleşen ve yukarıda belirtilen formüle uyan kelimelerdeki uzunluklar korunmaktadır:

Ker. M. ağ. Kor. 'ha:zır "hazır" (05 02 10 03 01) 105. < Ar. حاضر *hāḍir*, **Kor.** 'ta:ḍır "tacir" (05 02 10 06 02) 54. < Ar. تاجر *tāğir*, **Kor.** 'za:řim "zalim" (05 02 10 03 01) 11. < Ar. ظالم *ḍālim*, **Mus.** 'ha:řim "ö.a. Haşim" (05 02 14 01 01) 472. < Ar. هاشم *hāşim*, **Kor.** 'qa:nün "kanun" (05 02 10 03 01) 105. < Ar. قانون *qānun*, **Mus.** 'sa:bün "sabun" (05 02 14 01 01) 1440. < Ar. صابون *şābūn*, **Kas.** 'ḍa:sūs "casus" (05 02 16 01 05) 80. < Ar. جاسوس *ğa:sūs*, **Diğer Trk ağ. Al.** 'za:bīt "subay" (Bilal Cemal Kemal, 1976: Altunköprü) < Ar. ضابط *ḍābiṭ*, **Er.** 'ta:xīm "takım" (kevser, 1979: 17) < Ar. طاقم *tāqim*, j'a:βır (kevser, 1979: 27) < Ar. كافر *kāfir*, **Taz.** 'ha:zır "hazır" (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu) < Ar. حاضر *hāḍir*, **Dak.** 'xa:jın "hain" (Şahbaz, 1979: 387) < Ar. خائن *ḥā'in*, **Tuz.** 'qa:zı "kadı" (Şahbaz, 1979: 387) < Ar. قاضي *qāḍi*, **Am.** a:xır "ahır, son" (kevser, 1987: 44) < Ar. آخر *āḥir*, **Kif.** 'qo:sım "ö.a. Kasım" (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî) < Ar. قاسم *qāsım*, **Kar.** 'ka:sīb "kesbeden" (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe) < Ar. كاسب *kāsib*, **Han.** 'ka:řib "yazman" (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. كاتب *kātib*.

Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Bstamlı, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi Arapça ve Farsçadan girmiş bulunan alınma kelimelerin ilk hecesinde yer alan /a:/ ünlüsü yerini kısa /a/ ünlüsüne bırakmıştır. Bu eğilim Azerbaycan ve Anadolu ağızların da görülmektedir. Batı Anadolu ağızlarında alınma kelimelerdeki uzunluklar kısılır. Nitekim Zeynep Korkmaz bu kısalmayı genelde söyleniş zorluğuna bağlamaktadır. (Korkmaz, 1994: 22). Doğu Anadolu ağızlarında da durum farksızdır. Daha çok okumuş kimselerde ve dinî hikâyelerde uzun ünlülere rastlanmaktadır. Bu da en çok /a/ ünlüsünde kendini göstermektedir. (Ercilasun, 2002: 55). Kısacası alıntı kelimelerdeki

uzunlukların kısalmasının, yazı ile standartlaşmamış, temel dilin yöresel varyantlarında, dilin genel kanunlarının daha ağır basmasıyla ortaya çıktığı söylenebilir (Tosun:1979, 69).

Ker. M. ağ. Kor. tʃa'ra "çare" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya) < Far. چاره *çāre*, **Mus.** pa'ra "para" (05 02 14 01 01) 400 < Far. پاره *pāre*, **Mus.** da'rman "ilaç" (05 02 14 01 01) 77 < Far. دارمان *dermān*, **Kor.** baɣ "bağ" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya) < Far. باغ *bāğ*, **Kor.** haɫ "hal" (01 03 10 02 05) 63. < Ar. حال *ḥāl*, **Mus.** d̪ʒa'haɫ "genç" (05 02 14 01 01) 1003 < Ar. جاهل *ğāhil*, **Kas.** a'dam "adam" (02 05) 02 01 1676. < Ar. آدم *ādem*, **Diğer Trk ağ. Tel.** tʃa'ra "çare" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya) < Far. چاره *çāre*, **Kif.** tʃa'ra < Far. چاره (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Er.** par'tsa "parça" (Kevser, 1987: 4) < Far. پارچه *pārçe*, **Dak.** par'tʃa (Şahbaz: 1987, 54), **Al.** baɣ "bağ" (Şahbaz, 1979: 100) < Far. باغ *bāğ*, **Taz.** pa'ra "para" (05 02 14 01 01) 400. < Far. پاره *pāre*, **Am.** para (Kevser, 1987: 43), **Bas.** para (Kevser, 1987: 12), **Tuz.** ʃah "şah" (Şahbaz, 1979: 80) < Ar. شاه *šāh*, **Kar.** d̪ʒa'haɫ "genç" (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe) 1003. < Ar. جاهل *ğāhil*, **Han.** haɫ "hal" (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) 63. < Ar. حال *ḥāl*.

a.2. a:K- durumunda tek heceli kelimelerdeki OTü. /a:/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (Korya, Musalla, Kasaphane) diğer Irak Türkmen ağızlarında (Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Bastamlı, Kifrî, Karatepe, Hanekin) olduğu gibi kısalmıştır.

OTü. /a:/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /a/, **Mus.** /a/, **Kas.** /a/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /a/, **Er.** /a/, **Dak.** /a/, **Al.** /a/, **Taz.** /a/, **Tuz.** /a/, **Am.** /a/, **Kif.** /a/, **Kar.** /a/; **Han.** /a/.

OTü. a:b "av" (Tekin, 1995: 171) > **Ker. M. ağ. Kor.** aβ "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** aβ "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** aβ "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** aβ "id." (Hikmet

Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** aβ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** aβ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** aβ "id." (Şahbaz, 1979: 124), **Tuz.** aβ "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** aβ "id." (Kevser, 1987: 38), **Kif.** aβ "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** aβ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** aβ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. a:ş "aş" (Tekin, 1995: 172) > **Ker. M. ağ. Kor.** aş "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** aş "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** aş "id." (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** aş "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** aş "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** aş "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** aş "id." (Şahbaz, 1979: 124), **Tuz.** aş "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** aş "id." (Ahmet Kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** aş "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** aş "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** aş "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.3. Ka:K- durumunda tek heceli kelimelerdeki OTü. /a:/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Bastamlı, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi kısalmıştır.

OTü. /a:/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /a/, **Mus.** /a/, **Kas.** /a/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /a/, **Er.** /a/, **Dak.** /a/, **Al.** /a/, **Taz.** /a/, **Tuz.** /a/, **Am.** /a/, **Kif.** /a/, **Kar.** /a/; **Han.** /a/.

OTü. ha:z "az, çok olmayan" (Tekin, 1995: 173) > **Ker. M. ağ. Kor.** az "id." (05 02 10 01 01) 87, **Mus.** az "id." (05 02 14 01 01) 230, **Kas.** az "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** az "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** az "id." (Kevser, 1987: 16), **Al.** az "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** az "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** az "id." (Şahbaz, 1979: 126), **Tuz.** az "id." (Şahbaz, 1979: 126), **Er.** az "id." (Kevser, 1987:

35), **Kif.** az "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** az "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** az "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. qa:l- "kalmak" (Tekin, 1995: 173) > **Ker. M. ağ. Kor.** qał- "id." (05 02 10 01 02) 68, **Mus.** qał- "id." (05 02 14 02 01) 202, **Kas.** qał- "id." (05 02 16 01 03)12., **Diğer Trk ağ. Tel.** qał- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** qał- "id." (Kevser, 1987: 10), **Al.** qał- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** qał- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** qał- "id." (Şahbaz, 1979: 282), **Am.** qał- "id." (Kevser, 1987: 47), **Tuz.** qał- "id." (Şahbaz, 1979: 282), **Kif.** qał- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** qał- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** qał- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. sa:l- "salmak" (Tekin, 1995: 174) > **Ker. M. ağ. Kor.** sał- "id." (05 02 10 01 02) 9, **Mus.** sał- "id." (05 02 14 01 01) 786, **Kas.** sał- "id." (05 02 16 01 05) 121, **Diğer Trk ağ. Tel.** sał- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** sał- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** sał- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** sał- "id." (Şahbaz, 1979: 350), **Am.** sał- "id." (Kevser, 1987: 44), **Tuz.** sał- "id." (Şahbaz, 1979: 358), **Kif.** sał- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** sał- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** sał- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Bastamlı Nahiyesi'ne bağlı köylerdeki dil üzerine yapılan çalışmalarda yalın halde tek heceli kelimelerdeki OTü. /a:/ ünlüsünün kısaldığı görülmektedir. Ancak bazı kelimelerde /a:/ ünlüsünün korunduğu da tespit edilmiştir. Örnekleri şunlardır:

OTü. ba:r- "var-" (Tekin, 1995: 172) > **Bas.** va:r- "id." (Haydar, 1979: 4).

OTü. sa:l- "sal-" (Tekin, 1995: 174) > **Bas.** sa:r- "id." (Haydar, 1979: 92).

a.4. Ka:-, Ka:K- durumunda birden fazla heceli kelimelerdeki OTü /a:/ ünlüsünün, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak

Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Bastamlı, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi daralarak /e/ye dönmüştür.

Bu ses olayına daha çok "y" ön damak ve dişeti üsüzünün komşuluğunda rastlanır.

OTü. /a:/ > Ker. M. ağ. Kor. /e:/, Mus. /e:/, Kas. /e:/, Diğer Trk ağ. Tel. /e:/, Dak. /e:/, Al. /e:/, Taz. /e:/, Tuz. /e:/, Kif. /e:/, Kar. /e:/; Han. /e:/.

OTü. ya:şıl "yeşil" (Clauson, 1972: 943) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'je:şıl "id." (05 02 10 02 01) 78, **Mus.** 'je:şıl "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'je:şıl "id." (05 02 16 01 04) 9, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'je:şıl "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** 'je:şıl "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'je:şıl "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'je:şıl "id." (Şahbaz, 1979: 416), **Tuz.** 'je:şıl "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Kif.** 'je:şıl "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'je:şıl "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'je:şıl "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Amirli ve Erbil ağızlarında Ortak Türkçe dönemine ait "ya:şıl" kelimesindeki /a:/ ünlüsü, /y/ komşuluğunda korunduğu tespit edilmiştir:

OTü. ya:şıl "yeşil" (Clauson, 1972: 943) > **Er. yaşıl "id."** (Kevser, 1987: 22), **Am. yaşıl "id."** (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli).

a.5. Ka:-, durumunda birden fazla heceli kelimelerdeki OTü /a:/ ünlüsünün, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Bastamlı, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi daralarak /e/ye dönmüştür. Bu ses olayına daha çok "y" ön damak ve dişeti üsüzünün komşuluğunda rastlanır.

OTü. /a:/ > Ker. M. ağ. Kor. /e:/, Mus. /e:/, Kas. /e:/, Diğer Trk ağ. Tel. /e:/, Dak. /e:/, Al. /e:/, Taz. /e:/, Tuz. /e:/, Kif. /e:/, Kar. /e:/; Han. /e:/.

a.6. Ka:- durumunda birden fazla heceli kelimelerdeki OTü. /a:/ ünlüsü Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi "r" ve "y" ünsüzlerinin komşuluğunda uzunluğu yitirmeden incelererek /ɛ:/ye dönmüştür. Bu durum ikinci hecesinde dar ünlü bulunduran kelimelerde ratlanmaktadır. Aşağıda durumu açıklayan iki örnek tespit edilmiştir.

OTü. /a:/ > Ker. M. ağ. Kor. /ɛ:/, Mus. /ɛ:/, Kas. /ɛ:/, Diğer Trk ağ. Tel. /ɛ:/, Er. /ɛ:/, Dak. /ɛ:/, Al. /ɛ:/, Taz. /ɛ:/, Tuz. /ɛ:/, Am. /ɛ:/, Kif. /ɛ:/, Kar. /ɛ:/; Han. /ɛ:/.

OTü. qa:rı "yaşlı, koca, ihtiyar" (Tekin, 1995: 173) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'q^hɛ:rî "id." (05 02 10 01 01) 254, **Mus.** 'q^hɛ:rî "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'q^hɛ:rî "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'qɛ:rî "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'qɛ:rî "id." (Diler Ömer, 1973, Erbil), **Al.** qɛ:rî "id." (Şahbaz, 1979: 291), **Taz.** 'qɛ:rî "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** qɛ:rî "id." (Şahbaz, 1979: 291), **Am.** 'qɛ:rî "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Tuz.** qɛ:rî "id." (Şahbaz, 1979: 291), **Kif.** 'qɛ:rî "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'qɛ:rî "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'qɛ:rî "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. qa:dın "kayın, dünür" (Tekin, 1995: 173) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'q^hɛ:jîn "id." (05 02 10 01 01) 254, **Mus.** 'q^hɛ:jîn "id." (05 02 14 01 01) 1370, **Kas.** 'q^hɛ:jîn "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'qɛ:jîn "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** 'qɛ:jîn "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'qɛ:jîn "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** qɛ:jîn "id." (Şahbaz,

1979: 292), **Am.** 'qε:ǰın "id."' (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Tuz.** 'qε:ǰın "id."' (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Kif.** 'qε:ǰın "id."' (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** 'qε:ǰın "id."' (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'qε:ǰın "id."' (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.7. Ka:- durumunda birden fazla heceli kelimelerdeki OTü. /a:/ ünlüsü Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Kifri, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi "r" ve "y" ünsüzlerinin komşuluğunda uzunluğu yitirip incelererek /ε:/ye dönmüştür. Bu durum ikinci hecesinde geniş ünlü bulunduran kelimelerde ratlanmaktadır. Aşağıda durumu açıklayan bir örnek tespit edilmiştir.

OTü. /a:/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /ε/, **Mus.** /ε/, **Kas.** /ε/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /ε/, **Er.** /ε/, **Dak.** /ε/, **Al.** /ε/, **Taz.** /ε/, **Tuz.** /ε/, **Am.** /ε/, **Kif.** /ε/, **Kar.** /ε/; **Han.** /ε/.

OTü. qa:ya "kaya" (Clauson, 1972: 674) > **Ker. M. ağ. Kor.** q^hεj'jε "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** q^hεj'jε "id." (05 02 14 02 01) 99, **Kas.** q^hεj'jε "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** qεj'jε "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** qεj'jε "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** qεj'jε (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** qεjjε "id." (Şahbaz, 1979: 293), **Tuz.** qεjε "id." (Şahbaz, 1979: 292), **Am.** qεj'jε "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** qεj'jε "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** qεj'jε "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** qεj'jε "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.8. Ka:-, Ka:K- durumunda birden fazla heceli kelimelerdeki OTü. /a:/ ünlüsü Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi kısalmıştır. Tespit edilen bir iki örnek şöyledir:

OTü. /a:/ > Ker. M. ağ. Kor. /a/, Mus. /a/, Kas. /a/, Diğer Trk ağ. Tel. /a/, Er. /a/, Dak. /a/, Al. /a/, Taz. /a/, Tuz. /a/, Am. /a/, Kif. /a/, Kar. /a/, Han. /a/.

OTü. ha:ra "ara" (Tekin, 1995: 173) > **Ker. M. ağ. Kor. a'ra "id."** (05 02 10 01 02) 75, **Mus. a'ra "id."** (05 02 10 01 02) 75., **Kas. a'ra** (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel. a'ra "id."** (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er. ara "id."** (Kevser, 1987: 7), **Al. a'ra "id."** (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz. a'ra "id."** (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak. ara "id."** (Şahbaz, 1979: 117), **Tuz. ara "id."** (Şahbaz, 1979: 117), **Am. a'ra "id."** (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif. a'ra "id."** (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar. a'ra "id."** (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han. a'ra "id."** (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. qa:zyan "kazan" (Tekin, 1995: 173) > **Ker. M. ağ. Kor. qa'zan "id."** (İzzet Gani, 1928, Korya), **Mus. qa'zan "id."** (05 02 14 01 01), **Kas. qa'zan "id."** (05 02 16 01 05) 68, **Diğer Trk ağ. Tel. qa'zan "id."** (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er. qazan "id."** (Kevser, 1987: 1), **Al. qa'zan "id."** (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz. qa'zan "id."** (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak. qazan "id."** (Şahbaz, 1979: 289), **Tuz. qazan "id."** (Şahbaz, 1979: 117), **Am. qa'zan "id."** (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif. qa'zan "id."** (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar. qa'zan "id."** (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han. qa'zan "id."** (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. qar'ya "karga" (Tekin, 1995: 173, karga) > **Ker. M. ağ. Kor.** qar'ya "id." (İzzet Gani, 1928, Korya), **Mus.** qar'ya "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** qar'ya "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** qar'ya "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** qar'ya "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** qar'ya "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** qar'ya "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** qar'ya "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** qar'ya "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** qar'ya "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** qar'ya "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

b. İlk Hece Dışındaki Hecelerde:

Ortak Türkçede kelimelerin ilk hece dışındaki hecelerinde uzun /a:/ kurulmamıştır. Bu durumda Irak Türkmen ağızlarında kurulması söz konusu değildir.

4.1.1.2. /o:/ Ünlüsü

Ortak Türkçe /o:/ sesi, nitelik bakımından geniş ve yuvarlak bir arka dil ünlüsüdür. Nicelik bakımından ise; uzundur. Kelimenin ilk hecesinde bulunur.

a. İlk Hecede:

a.1. Ko:- durumunda birden fazla heceli kelimelerdeki OTü. /o:/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi, [(geniş ünlülü heceyi takip eden dar ünlülü açık ya da kapalı hece > geniş – uzun ünlülü kelime)] formülüne uygun örneklerde

uzunluğun korunduğu görülmektedir. Bu fonetik olaya Hakas Türkçesi ağızlarından Sagay, Kızıl ve Kaç ağızlarında da tespit edilmiştir (Killi, 2001: 158).

OTü. /o:/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /ɔ:/, **Mus.** /ɔ:/, **Kas.** /ɔ:/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /ɔ:/, **Er.** /ɔ:/, **Dak.** /ɔ:/, **Al.** /ɔ:/, **Taz.** /ɔ:/, **Tuz.** /ɔ:/, **Am.** /ɔ:/, **Kif.** /ɔ:/, **Kar.** /ɔ:/; **Han.** /ɔ:/.

OTü. ho:tuŋ "odun" (Tekin, 1995: 177) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ɔ:dün "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'ɔ:dün "id." (05 02 10 01 02) 2, **Kas.** 'ɔ:dün (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ɔ:dün "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** ɔ:dün "id." (Kevser, 1987: 25), **Al.** 'ɔ:dün "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'ɔ:dün "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** ɔ:dün "id." (Şahbaz, 1979: 59), **Tuz.** ɔ:dün "id." (Şahbaz, 1979: 86), **Am.** 'ɔ:dün "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'ɔ:dün "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'ɔ:dün "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ɔ:dün "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.2. Ko:- durumunda birden fazla heceli kelimelerdeki OTü. /o:/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi düzleşerek /a/ya dönmüştür. [(geniş ünlülü açık heceyi takip eden dar ünlülü hece > geniş – uzun ünlülü kelime)] formülüne uygun örneklerde olduğu gibi uzunluğunu korunduğu tespit edilmiştir:

OTü. /o:/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /a/, **Mus.** /a/, **Kas.** /a/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /a/, **Er.** /a/, **Dak.** /a/, **Al.** /a/, **Taz.** /a/, **Tuz.** /a/, **Am.** /a/, **Kif.** /a/, **Kar.** /a/; **Han.** /a/.

OTü. so:ɣuq (Clauson, 1972: 808) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'sa:βix "id." (05 02 14 04 01) 73, **Mus.** 'sa:βiy "id." (05 02 14 04 01) 73., **Kas.** 'sa:βiy "id." (Abbas Satık

Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Er.** 'sa:vũx "id." (Kevser, 1987: 24), **Tel.** 'sa:vũx "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Dak.** 'sa:vũy "id." (Şahbaz, 1979: 11), **Tuz.** 'sa:vũy "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Taz.** 'sa:βũy "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Al.** 'sa:βũy "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Am.** 'sa:vũy "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'sa:vũy "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'sa:βũy "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'sa:vũy "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.3. o:K- durumunda tek heceli kelimelerdeki OTü. /o:/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Bastamlı, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi kısalmıştır. Tespit ettiğimiz örnek şöyledir:

OTü. /o:/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /ɔ/, **Mus.** /ɔ/, **Kas.** /ɔ/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /ɔ/, **Er.** /ɔ/, **Dak.** /ɔ/, **Al.** /ɔ/, **Taz.** /ɔ/, **Tuz.** /ɔ/, **Am.** /ɔ/, **Kif.** /ɔ/, **Kar.** /ɔ/, **Han.** /ɔ/.

OTü. o:n "on sayısı" (Tekin, 1995: 177) > **Ker. M. ağ. Kor.** ɔn "id." (05 02 10 05 03) 59, **Mus.** ɔn "id." (05 02 14 02 01) 158, **Kas.** ɔn "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Er.** ɔn "id." (Kevser, 1987: 11), **Al.** ɔn "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** ɔn "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** ɔn "id." (Şahbaz, 1979: 338), **Tuz.** ɔn "id." (Şahbaz, 1979: 338), **Am.** ɔn "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** ɔn "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** ɔn "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ɔn "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Yukarıda **o:K- durumunda** tek heceli kelimelerdeki OTü. /o:/ ünlüsü Irak Türkmen ağızlarında kısaldığı görülmektedir. Ancak Telâfer ağızında kısalmanın yanı sıra bir de daralma söz konusudur. Tespit edilen örnekler şöyledir:

OTü. o:n "on sayısı" (Tekin, 1995: 177) > **Tel.** un, bo:z "boz" "id." (Clauson, 1972: 388) > **Tel.** buz "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer).

OTü. qo:l "kol" (Tekin, 1995: 178, kōl) > **Ker. M. ağ. Kor.** qoɫ "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** qoɫ "id." (05 02 14 01 01) 958, **Kas.** qoɫ "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** qoɫ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** qoɫ "id." (Kevser, 1987: 21), **Taz.** qoɫ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** qoɫ "id." (Şahbaz, 1979: 300), **Tuz.** qoɫ "id." (Şahbaz, 1979: 300), **Am.** qoɫ (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** qoɫ "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** qoɫ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** qoɫ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. to:l- "dol-" (Tekin, 1995: 178) > **Ker. M. ağ. Kor.** doɫ- "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** doɫ- "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** doɫ- (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** doɫ- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** doɫ- "id." (Kevser, 1987: 8), **Al.** doɫ- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** doɫ- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** doɫ- "id." (Şahbaz, 1979: 192), **Tuz.** doɫ- "id." (Şahbaz, 1979: 192), **Am.** doɫ- (Kevser, 1987: 48), **Kif.** doɫ- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** doɫ- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** doɫ- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.4. Ko:KK- durumunda tek heceli kelimelerdeki OTü. /o:/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Bastamlı, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi kısalmıştır. Bunu bir örnekte tespit edebildik.

OTü. /o:/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /ɔ/, **Mus.** /ɔ/, **Kas.** /ɔ/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /ɔ/, **Er.** /ɔ/, **Dak.** /ɔ/, **Al.** /ɔ/, **Taz.** /ɔ/, **Tuz.** /ɔ/, **Am.** /ɔ/, **Kif.** /ɔ/, **Kar.** /ɔ/; **Han.** /ɔ/.

OTü. bo:~ "borç" (Tekin, 1995: 177) > **Ker. M. ağ. Kor.** bōrd̄ "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** bōrd̄ "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** bōrd̄ "id." (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** bōrd̄ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** bōrts "id." (Kevser, 1987: 18), **Al.** bōrd̄ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** bōrd̄ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** bōrd̄ "id." (Şahbaz, 1979: 300), **Tuz.** bōrd̄ (Şahbaz, 1979: 300), **Am.** bōrd̄ "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** bōrd̄ "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** bōrd̄ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** bōrd̄ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.5. Ko:-, Ko:K- durumunda bir veya birden fazla heceli kelimelerdeki OTü /o:/ ünlüsünün, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Bstamlı, Kifri, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi gösterdiği başka bir gelişme de daralmadır. Nitekim /o:/ ünlüsünün Oğuz gurbu Türk lehçelerinde ve ağızlarında belli başlı bazı kelimelerde daralarak /u/ya dönüştüğü görülmektedir. Bu dönüşüm daha çok Kıpçak grubu Türk lehçelerinin özelliğidir; ancak serpintili halde Oğuz grubunda da görülür. Choi, bu değişimin tam olarak tespit edilmeyen nedenlere bağlamaktadır (Choi, 1992: 135 - 136). Buna karşın ünlüler arasında meydana gelen ilerleyici benzeşme bu değişmesine neden olduğu görülür (Yalçın, 2010: 650).

OTü. /o:/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /u/, **Mus.** /u/, **Kas.** /u/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /u/, **Er.** /u/, **Dak.** /u/, **Al.** /u/, **Taz.** /u/, **Tuz.** /u/, **Am.** /u/, **Kif.** /u/, **Kar.** /u/; **Han.** /u/.

OTü. bo: "bu" (Tekin, 1995: 177) > **Ker. M. ağ. Kor.** bu "id." (05 02 10 01 01) 4, **Mus.** bu "id." (05 02 14 01 01) 12, **Kas.** bu "id." (05 02 16 01 02) 31., **Diğer Trk ağ. Tel.** bu (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** bu "id." (Kevser, 1987: 4),

Al. bu "id." (Şahbaz, 1979: 99), **Taz.** bu "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** bu "id." (Şahbaz, 1979: 54), **Tuz.** bu "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** bu "id." (Kevser, 1987: 48), **Kif.** bu "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** bu "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** bu "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. mo:nçuq "boncuk" (Tekin, 1995: 178) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'muṇḍžüŷ "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'muṇḍžüŷ "id." (05 02 14 01 01) 609, **Kas.** 'muṇḍžüŷ "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'muṇḍžüŷ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** muṇḍžüŷ "id." (Kevser, 1987: 19), **Al.** muṇḍžüŷ "id." (Şahbaz, 1979: 99), **Taz.** muṇḍžüŷ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** muṇḍžüŷ "id." (Şahbaz, 1979: 395), **Tuz.** muṇḍžüŷ "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** muṇḍžüŷ "id." (Kevser, 1987: 43), **Kif.** 'muṇḍžüŷ "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'muṇḍžüŷ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'muṇḍžüŷ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. to:taq "dudak" (Tekin, 1995: 178) > **Ker. M. ağ. Kor.** düḍay "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Mus.** düḍax "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** düḍay "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** dudax "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** duday "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** duday "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** duday "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** duday "id." (Kevser, 1987: 43), **Kif.** düḍay "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** duday "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** dıḍay "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.6. Ko:-, Ko:K- durumunda birden fazla heceli kelimelerdeki OTü /o:/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli,*

Bstamlı, Kifri, Karatepe, Hanekin) olduğu gibi uzunluğunu kaybetmeden düzleşerek /e:/ye dönmüştür. Bunu bir örnekte tespit edebildik.

OTü. /o:/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /é:/, **Mus.** /é:/, **Kas.** /é:/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /é:/, **Er.** /é:/, **Dak.** /é:/, **Al.** /é:/, **Taz.** /é:/, **Tuz.** /é:/, **Am.** /é:/, **Kif.** /é:/, **Kar.** /é:/; **Han.** /é:/.

OTü. yo:ri- (Tekin, 1995: 179) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'je:rî- "id." (05 02 10 03 01) 160, **Mus.** 'je:rî- "id." (05 02 14 02 01) 157, **Kas.** 'je:rî- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'je:rî- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** je:rî- "id." (Kevser, 1987: 10), **Al.** je:rî- "id." (Şahbaz, 1979: 96), **Dak.** 'je:rî- "id." (Şahbaz, 1979: 57), **Taz.** 'je:rî- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** je:rî- "id." (Şahbaz, 1979: 86), **Bas.** je:rî- "id." (Haydar, 1979: 2), **Am.** je:rî- "id." (Kevser, 1987: 35), **Kif.** 'je:rî- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** 'je:rî- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'je:rî- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

b. İlk Hece Dışındaki Hecelerde:

Ortak Türkçede kelimelerin ilk hece dışındaki hecelerinde uzun /o:/ kurulmamıştır. Bu durumda Irak Türkmen ağızlarında kurulması söz konusu değildir.

4.1.1.3. /u:/ Ünlüsü

Ortak Türkçe /u:/ sesi, nitelik bakımından dar ve yuvarlak bir arka dil ünlüsüdür. Nicelik bakımından ise; uzundur. Kelimenin ilk hecesinde bulunur.

a. İlk Hecede:

a.1. u:- durumunda tek veya birden fazla heceli kelimelerdeki OTü. /u:/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi kısa /u/ya dönüşmüştür. Tespit ettiğimiz örnekler şunlardır:

OTü. /u:/ > Ker. M. ağ. Kor. /u/, Mus. /u/, Kas. /u/, Diğer Trk ağ. Tel. /u/, Er. /u/, Dak. /u/, Al. /u/, Taz. /u/, Tuz. /u/, Am. /u/, Bas /u/, Kif. /u/, Kar. /u/; Han. /u/.

OTü. u: "uyku" (Tekin, 1995: 179) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'juxü "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'juxü "id." (05 02 14 01 01) 937, **Kas.** 'juxü "id." (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane), **Krş. Diğer Trk ağ. Tel.** 'juxü "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** juxü "id." (Kevser, 1987: 6), **Al.** 'juxü "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'juxü "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** juxü "id." (Şahbaz, 1979: 423), **Tuz.** juxü "id." (Şahbaz, 1979: 423), **Bas.** juxü "id." "id." (Haydar, 1979: 2), **Am.** 'juxü "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'juxü "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'juxü "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'juxü "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. u:çuz "kolay, değersiz" (Tekin, 1995: 179) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'uḏẕüç "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'uḏẕüç "id." (05 02 14 02 01) 101, **Kas.** 'uḏẕüç "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'uḏẕüç "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** uḏẕüz "id." (Kevser, 1987: 28), **Al.** 'uḏẕüç "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'uḏẕüç "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** uḏẕüz "id." (Şahbaz, 1979: 389), **Tuz.** 'uḏẕüç "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** 'uḏẕüç "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'uḏẕüç "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'uḏẕüç (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'uḏẕüç "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. qu:çaq "kucak" (Tekin, 1995: 179, kûcak) > **Ker. M. ağ. Kor.** qũ'ḏɜay "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** qũ'ḏɜax "id." (05 02 14 01 01) 421, **Kas.** qũ'ḏɜay "id." (05 02 16 02 01) 93, **Diğer Trk ağ. Tel.** quđɜay "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** quđɜay "id." (Delir Ömer, 1973, Erbi), **Al.** quđɜay "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** quđɜay "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** quđɜay "id." (Şahbaz, 1979: 80), **Kif.** quđɜay "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar** quđɜay "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** quđɜay "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. su:ba "sıvamak" (Tekin, 1995: 180) > **Ker. M. ağ. Kor.** sũ'βa- "id." (05 02 10 06 01) 25, **Mus.** sũ'βa- "id." (05 02 16 01 01) 12, **Kas.** sũ'βa "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** suβa "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** suβa "id." (Kevser, 1987: 25), **Al.** sũ'βa "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** suβa "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** suβa "id." (Şahbaz, 1979: 370), **Tuz.** suβa "id." (Şahbaz, 1979: 370), **Am.** suβa "id." (Kevser, 1987: 47), **Kif.** suβa "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** suβa "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** suβa "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.2. Ku:K(K)- durumunda tek veya birden fazla heceli kelimelerdeki OTü. /u:/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphne*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi kısa /u/ya dönüşmüştür.

OTü. /u:/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /u/, **Mus.** /u/, **Kas.** /u/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /u/, **Er.** /u/, **Dak.** /u/, **Al.** /u/, **Taz.** /u/, **Tuz.** /u/, **Am.** /u/, **Bas** /u/, **Kif.** /u/, **Kar.** /u/; **Han.** /u/.

OTü. *hu:n "un" (Tekin, 1995: 179) > **Ker. M. ağ. Kor.** un "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** un "id." (05 02 14 04 01) 193, **Kas.** un "id." (Abbas

Sadık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** un "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** un "id." (Kevser, 1987: 2), **Al.** un "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** un "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** un "id." (Şahbaz, 1979: 387), **Tuz.** un "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** un "id." (Kevser, 1987: 51), **Kif.** un "id." (Hediye A., 1947, Kifrî), **Kar.** un "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** un "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. tu:z "tuz" (Tekin, 1995: 180) > **Ker. M. ağ. Kor.** duz "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** duz "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** duz "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** duz "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** duz "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** duz "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** duz "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** duz "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** duz "id." (Hediye Abdurrahman 1947, Kifrî), **Kar.** duz "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** duz "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. *hu:r "vurmak" (Tekin, 1995: 179) > **Ker. M. ağ. Kor.** vur- "id." (05 02 10 01 02) 22, **Mus.** hur- "id." (05 02 14 01 01) 1119, **Kas.** vur- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** vur- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** vur- "id." (Kevser, 1987: 3), **Al.** vur- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** vur- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** vur- "id." (Şahbaz, 1979: 401), **Tuz.** vur- "id." (Şahbaz, 1979: 401), **Am.** un "id." (Kevser, 1987: 42), **Kif.** vur- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** vur- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** vur- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. qu:rt "kurt" (Tekin, 1995: 179) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'qurt "id." (05 02 10 04 01) 19, **Mus.** 'qurt "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'qurt "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'qurt "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** qurt "id." (Kevser, 1987: 6), **Al.** 'qurt "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'qurt "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.**

qurt "id." (Şahbaz, 1979: 306), **Tuz.** qurt "id." (Şahbaz, 1979: 306), **Am.** qurt "id." (Kevser, 1987: 38), **Kif.** 'qurt "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'qurt "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'qurt "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.3. Ku:- durumunda tek heceli bir kelimde OTü. /u:/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında kısaldığı görülmektedir. Bunun yanı sıra OTü. /u:/ ünlüsü, /y/ ünsüzün de öndamaksıllastırıcı etkisiyle Kerkük merkez ağızlarında inceler ve düzleşerek /ε/ ve /e/ yönünde gelişirken, diğer Irak Türkmen ağızların tamamında kalınlaşarak /a/ya dönmüştür.

OTü. /u:/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /ε/, **Mus.** /e/, **Kas.** /ε/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /a/, **Er.** /a/, **Dak.** /ε/, **Al.** /ε/, **Taz.** /a/, **Tuz.** /a/, **Am.** /a/, **Kif.** /a/, **Kar.** /a/; **Han.** /a/.

OTü. yu: "yıkamak" (Tekin, 1995: 180) > **Kor.** jε'xε "id." (05 02 10 01 01) 62., **Mus.** je'xε "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** jε'xε "id." (05 02 16 01 06) 16, **Diğer Trk ağ. Tel.** ja'xa "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** jaxa "id." (Kevser, 1987: 17), **Al.** jεxε "id." (Şahbaz, 1979: 58), **Taz.** ja'xa "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** jεxε "id." (Şahbaz, 1979: 58), **Tuz.** ja'xa "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Kif.** ja'xa "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar** ja'xa "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ja'xa "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Amirli ve Erbil ağızlarında yukarıda belirtilen örnekteki ses değişmesi meydana gelmesine karşın, yuβ- şekli de kullanılmaktadır. (Kevser, 1987: 258)

a.4. (K)u: Ku:K- durumunda tek heceli bir iki kelimde OTü. /u:/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında kısaldığı görülmektedir. /y/ ünsüzün de öndamaksıllastırıcı etkisiyle /ü/ye dönmüştür.

OTü. /u:/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /y/, **Mus.** /y/, **Kas.** /y/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /y/, **Er.** /y/, **Dak.** /y/, **Al.** /y/, **Taz.** /y/, **Tuz.** /y/, **Am.** /y/, **Kif.** /y/, **Kar.** /y/; **Han.** /y/.

OTü. OTü. u:ça "yüce" (Tekin, 1995: 200) > **Ker. M. ağ. Kor.** yḏ̌ʒε "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** yḏ̌ʒε "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** yḏ̌ʒε "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** uḏ̌ʒa "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** yḏ̌ʒε "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** yḏ̌ʒε "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** yḏ̌ʒε "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** yḏ̌ʒε "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** yḏ̌ʒε "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** yḏ̌ʒε "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. yu:η "yün" (Tekin, 1995: 180) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'jyηj "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'jyηj "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'jyηj "id." (05 02 16 01 09) 12, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'jyηj "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** 'jyηj "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'jyηj "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'jyηj "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'jyηj "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'jyηj "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** 'jyηj "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'juηy "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere, diğer Irak Türkmen ağızlarına Arap ve Fars dillerinden yerleşen kelimelerdeki uzun /u:/ların durumu şöyledir:

Arapça Alıntı Kelimelerde

a. Arapça alıntı kelimelerdeki uzun /u:/ Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında genellikle kısaldığı tespit edilmiştir.

Ker. M. ağ. Kor. suf "yün" < Ar. صوف *şūf* (05 02 14 01 01), **Kas.** suf (05 02 16 01 09) 12, **Diğer Trk ağ. Tel.** suf (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** suf (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** suf (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** suf (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** suf (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** suf (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** suf (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** suf (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

b. Arapça alıntı kelimelerdeki uzun /u:/ Kerkük merkez ağızlarında bir iki kelimede uzunluğunu yitirip düzleştiği görülmektedir. Aynı örnekler diğer Irak Türkmen ağızlarında Kerkük ağızlarından farklı olarak sadece kısalmaktadır.

Ker. M. ağ. Kor. 'ysŷf "Yusuf" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya) < Ar. يوسف *yūsuf*, **Mus.** 'ysŷf (05 02 14 04 01) 263, **Kas.** 'ysŷf (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'jusŷf (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** 'jusŷf (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Am.** 'jusŷf (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'jusŷf (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar** 'jusŷf (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'jusŷf (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Ker. M. ağ. Kor. 'jynŷs "Yusuf" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya) < Ar. يونس *yūnus*, **Mus.** 'jynŷs (05 02 14 04 01) 263, **Kas.** 'jynŷs (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'junŷs (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** 'junŷs (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Am.** 'junŷs (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'junŷs (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar** 'junŷs (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'junŷs (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Farsça Alıntı Kelimelerde

a. Farça alıntı iki kelimelerde uzun /u:/ Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere, diğer Irak Türkmen ağızlarında kısalıp genişlemektedir.

Ker. M. ağ. Kor. t̤'ban "çoban" (05 02 10 05 03) 2., **Mus.** t̤'ban (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** t̤'ban (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** t̤ppan (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** t̤ban "id." (Delir Ömer, 1973, Erbi), **Al.** t̤ppan (Şahbaz, 1979: 57), **Taz.** t̤ppan (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** t̤ppan (Şahbaz, 1979: 57), **Tuz.** t̤ppan (Şahbaz, 1979: 88), **Am.** t̤ppan (Kevser, 1987: 34), **Kif.** t̤pan (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** t̤pan (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** t̤pan (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Far. چوبان *çūbān*.

Ker. M. ağ. Kor. c̤'ær "kör" (Suat Kasım, 1959, Korya), **Mus.** c̤'ær (05 02 14 04 01) 246., **Kas.** c̤'ær (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** cor (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** c̤'or (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** cor (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** cor (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** cor (Şahbaz, 1979: 88), **Am.** cor (Kevser, 1987: 34), **Kif.** cor (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** cor (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** cor (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Far. کور *kūr*.

b. Farça alıntı bir kelimede uzun /u:/ Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında genişleyerek /o/ye değişmektedir.

Ker. M. ağ. Kor. j̤'or "mezar" (05 02 10 05 01) 143., **Mus.** j̤'or (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** j̤'or (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** g̤'or (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** j̤'or "id." (Delir Ömer, 1973, Erbi), **Al.** gor (Şahbaz, 1979: 57), **Taz.** gor (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** gor (Şahbaz, 1979: 88), **Am.** gor (Kevser, 1987: 34), **Kif.** gor (Hediye

Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** gor (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** gor (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < **Far.** گور *gūr*

b. İlk Hecede Dışındaki Hecelerde:

Ortak Türkçede kelimelerin ilk hece dışındaki hecelerinde uzun /ı:/ kurulmamıştır. Bu durumda Irak Türkmen ağızlarında kurulması söz konusu değildir.

4.1.1.4. /ı:/ Ünlüsü

Ortak Türkçe /ı:/ sesi, nitelik bakımından dar ve düz bir arka dil ünlüsüdür. Nicelik bakımından ise; uzundur. Kelimenin ilk hecesinde bulunur.

a. İlk Hecede:

a.1. Kı:- durumunda birden fazla heceli kelimelerdeki OTü. /ı:/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphne*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi uzunluğunu kaybetmeden genişleyerek /a:/ dönüşmüştür. Irak Türkmen ağızlarında örnekleri pek fazla değildir.

OTü. /ı:/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /a:/, **Mus.** /a:/, **Kas.** /a:/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /a:/, **Er.** /a:/, **Al.** /a:/, **Taz.** /a:/, **Tuz.** /a:/, **Am.** /a:/, **Kif.** /a:/, **Kar.** /a:/; **Han.** /a:/.

OTü. sı:qır "düdük, ıslık" (Tekin, 1995: 176, sîkır) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ʃa:βır "ıslık" (05 02 10 05 03) 4, **Mus.** 'ʃa:βır "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'ʃa:βır "id." (05 02 16 01 02) 35, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ʃa:βır "id." (Hikmet

Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** 'ʃɑ:βır "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'ʃɑ:βır "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'tʃɑ:βır "id." (Şahbaz, 1979: 88), **Kif.** 'ʃɑ:βır "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'ʃɑ:βır "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ʃɑ:βır "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. ɟı:qır- "çağırmaq" (Tekin, 1995: 176, ɟıkır) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'tʃɑ:γır- "id." (05 02 10 05 02) 60, **Mus.** 'tʃɑ:γır- (05 02 14 02 01) 59, **Kas.** 'tʃɑ:γır- "id." (05 0816) 69, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'tʃɑ:γır- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'tsɑ:γır- "id." (Kevser, 1987:5), **Al.** 'tʃɑ:γır- "id." (Şahbaz, 1979: 95), **Taz.** 'tʃɑ:γır- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'tʃɑ:γır- "id." (Şahbaz, 1979: 61), **Tuz.** 'tʃɑ:γır- "id." (Şahbaz, 1979: 165), **Am.** 'tʃɑ:γır- "id." (Kevser, 1987:48), **Kif.** 'tʃɑ:γır- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'tʃɑ:γır- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'tʃɑ:γır- (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.2. K1:K(K)- durumunda tek heceli kelimelerdeki OTü. /ɪ:/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphne*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Altunköprü, Tazehurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi uzunluğunu kaybederek kısa /i/ye dönüşmektedir. Örneklerden bir kısmı şöyledir:

OTü. /ɪ:/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /i/, **Mus.** /i/, **Kas.** /i/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /i/, **Er.** /i/, **Dak.** /i/, **Al.** /i/, **Taz.** /i/, **Tuz.** /i/, **Am.** /i/, **Kif.** /i/, **Kar.** /i/; **Han.** /i/.

OTü. bɪ:t- "bit" (Tekin, 1995: 177) > **Ker. M. ağ. Kor.** bit^h "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** bit^h "id." (05 02 14 04 01) 139, **Kas.** bit^h "id." (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** bit "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** bit "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** bit "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** bit "id." (Şahbaz, 1979:

149), **Tuz.** bit "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** bit "id." (Kevser, 1987: 48), **Kif.** bit "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** bit "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** bit "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. sı:l- "silmek" (Tekin, 1995: 176) > **Ker. M. ağ. Kor.** sil- "id." 01–01(05 08 11) 169, **Mus.** sil- "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** sil- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** sil- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Taz.** sil- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** sil- "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** sil- "id." (Kevser, 1987: 51), **Kif.** sil- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** sil- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** sil- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. şı:ş "şış" (Tekin, 1995: 177) > **Ker. M. ağ. Kor.** şif- "id." (05 02 10 01 01) 227, **Kas.** şif- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** şif- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** şif- "id." (Şahbaz, 1979: 298), **Taz.** şif- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** şif- "id." (Şahbaz, 1979: 374), **Tuz.** şif- "id." (Şahbaz, 1979: 375), **Am.** şif- "id." (Kevser, 1987: 26), **Kif.** şif- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** şif- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** şif- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. tı:nç "tinç" (Tekin, 1995: 177) > **Ker. M. ağ. Kor.** dinḏ "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** dinḏ "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** dinḏ "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** dinḏ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** dinḏ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** dinḏ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** dinḏ "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** dinḏ "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** dinḏ "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** dinḏ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** dinḏ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.3. K1:K- durumunda tek veya birden fazla heceli kelimelerdeki OTü. /ɪ:/ ünlüsü, Erbil ve Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphne*) uzunluğunu kaybederek kısa /ɪ/ya dönüşürken, diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) incelererek /i/’ye dönüşür. Çalışmamızda tespit ettiğimiz örneklerden ikisi şöyledir:

OTü. /ɪ:/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /ɪ/, **Mus.** /ɪ/, **Kas.** /ɪ/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /i/, **Er.** /ɪ/, **Dak.** /i/, **Al.** /i/, **Taz.** /i/, **Tuz.** /i/, **Am.** /i/, **Kif.** /i/, **Kar.** /i/; **Han.** /i/.

OTü. qız "kız" (Tekin, 1995: 176, kīz) > **Ker. M. ağ. Kor.** q^hız "id." (05 02 10 01 01) 11, **Mus.** q^hız "id." (05 02 14 01 01) 499, **Kas.** q^hız "id." (05 02 16 02 01) 49, **Diğer Trk ağ. Tel.** qız "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** qız "id.", (Kevser, 1987: 1), **Al.** qız "id." (Şahbaz, 1979: 298), **Taz.** qız "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** qız "id." (Şahbaz, 1979: 298), **Tuz.** qız "id." (Şahbaz, 1979: 299), **Am.** qız (Kevser, 1987: 26), **Kif.** qız "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî). **Kar.** qız "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** qız "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. *yɪ:yla "ağlamak" (Tekin, 1995: 175) > **Ker. M. ağ. Kor.** j̥ɪy'la "id." (05 02 10 01 02) 19, **Mus.** j̥ɪy'la "id." (05 02 14 01 01) 145, **Kas.** j̥ɪy'la "id." (05 02 16 01 02) 106, **Diğer Trk ağ. Tel.** jiyle "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** jiyle "id." (Kevser, 1987: 7), **Al.** jiyle "id." (Şahbaz, 1979: 298), **Taz.** jiyle "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** jiyle "id." (Şahbaz, 1979: 419), **Tuz.** jiyle "id." (Şahbaz, 1979: 419), **Am.** jiyle "id." (Kevser, 1987: 37), **Kif.** jiyle "id." (Hediye Abdurrahman 1947, Kifrî), **Kar.** jiyle "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** jiyle "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.4. K₁:-, K₁:K- durumunda birden fazla heceli kelimelerdeki OTü. /ı:/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphne*) uzunluğunu kaybederek kısa /ı/’ya dönüşmüş, ardından da vurgusuzluk nedeniyle kısalmıştır. Ancak ikinci hecesinde dar ünlü bulunduran kelimelerde sadece kısalma görülür.

OTü. /ı:/ > Ker. M. ağ. Kor. /ı/, Mus. /ı/, Kas. /ı/, Diğer Trk ağ. Tel. /ı/, Er. /ı/, Dak. /ı/, Al. /ı/, Taz. /ı/, Tuz. /ı/, Am. /ı/, Kif. /ı/, Kar. /ı/; Han. /ı/.

OTü. çı:pqan "çıban" (Tekin, 1995: 176) > Ker. M. ağ. Kor. t̃ı'ban "id." (İzzet Gani, 1928, Korya), Mus. t̃ı'ban "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), Kas. t̃ı'ban "id." (05 02 16 01 09) 30, Diğer Trk ağ. Tel. t̃ı'ban "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), Al. t̃ı'ban "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), Er t̃ı'ban "id." (Delir Ömer, 1973, Erbi), Taz. t̃ı'ban "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), Tuz. t̃ı'ban "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), Am. t̃ı'ban "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), Kif. t̃ı'ban "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), Kar. t̃ı'ban "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), Han. t̃ı'ban "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. çı:pın "sinek" (Tekin, 1995: 176) > Ker. M. ağ. Kor. t̃ıbın "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), Mus. t̃ıbın "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), Kas. t̃ıbın "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), Diğer Trk ağ. Tel. t̃ıbın "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), Er t̃ıbın "id." (Delir Ömer, 1973, Erbi), Al. t̃ıbın (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), Taz. t̃ıbın "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), Tuz. t̃ıbın "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), Am. t̃ıbın "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), Kif. t̃ıbın "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), Kar. t̃ıbın "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), Han. t̃ıbın "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Farsçadan alınan bir iki kelimde bulunan uzun /i:/ ünlüsü, Kerkük ve diğer Irak Türkmen ağızlarında uzunluğunu kaybedip kısaldığı görülmektedir.

Ker. M. ağ. hîṭṣ "hiç" (05 02 10 01 02) 21., **Mus.** hîṭṣ "id." (05 02 14 01 01) 353., **Kas.** hîṭṣ "id." (05 02 16 01 09) 24, **Diğer Trk ağ. Tel.** hîṭṣ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** hîṭṣ "id." (Kevser, 1987: 12), **Dak.** hîṭṣ "id." (Şahbaz, 1979: 255), **Taz.** hîṭṣ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** hîṭṣ "id." (Şahbaz, 1979: 255), **Am.** hîṭṣ "id." (Kevser, 1987: 45), **Kif.** hîṭṣ "id." (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** hîṭṣ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** hîṭṣ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Far. هیچ *hîç*.

Farsçadan alınan bir iki kelimde bulunan uzun /i:/ ünlüsü, Kerkük ve diğer Irak Türkmen ağızlarında uzunluğunu kaybedip genişleyerek /e/ye dönmüştür.

Al. heṭṣ "hiç" (Şahbaz, 1987: 249) < Far. هیچ *hîç*

Ker. M. ağ. Kor. beṭṣara "çaresiz" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** beṭṣara (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** tṣi'ban "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** beṭṣara "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** beṭṣara "id." (Bilal Cemal Keamal, 1976, Altunköprü), **Er.** beṭṣara "id." (Kevser, 1987: 12), **Taz.** beṭṣara "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** beṭṣara "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** beṭṣara "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kar.** beṭṣara "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** beṭṣara "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Far. بیچاره *bîçāre*.

b. İlk Hecede Dışındaki Hecelerde:

Ortak Türkçede kelimelerin ilk hece dışındaki hecelerinde uzun /i:/ kurulmamıştır. Bu durumda Irak Türkmen ağızlarında kurulması söz konusu değildir.

4.1.1.5. /ä:/ Ünlüsü

Ortak Türkçe /ä:/ sesi, nitelik bakımından geniş ve düz bir ön dil ünlüsüdür.

Nicelik bakımından ise; uzundur. Kelimenin ilk hecesinde bulunur.

a. İlk Hecede:

a.1. ä:-, Kä:- durumunda birden fazla heceli kelimelerdeki OTü. /ä:/ ünlüsünün Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphne*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi [(geniş ünlülü açık heceyi takip eden dar ünlülü açık ya da kapalı hece > geniş – uzun ünlülü kelime)] formülüne uygun örneklerde uzunluğunu koruduğu görülmektedir. Bu fonetik olaya Hakas Türkçesi ağızlarından Sagay, Kızıl ve Kaç ağızlarında da rastlanmaktadır. (Killi, 2001: 171).

OTü. /ä:/ > Ker. M. ağ. Kor. /ɛ:/, Mus. /ɛ:/, Kas. /ɛ:/, Diğer Trk ağ. Tel. /ɛ:/, Er. /ɛ:/, Dak. /ɛ:/, Al. /ɛ:/, Taz. /ɛ:/, Tuz. /ɛ:/, Am. /ɛ:/, Kif. /ɛ:/, Kar. /ɛ:/; Han. /ɛ:/.

OTü. tä:lü "deli" (Tekin, 1995: 181) > Ker. M. ağ. Kor. 'dɛ:lɫi "id." (05 02 10 03 01) 152, Mus. 'dɛ:lɫi "id." (05 02 14 01 01) 874, Kas. 'dɛ:lɫi "id." (05 02 16 01 05) 87, Krş. Diğer Trk ağ. Tel. 'dɛ:lɫi "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), Al. 'dɛ:lɫi "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), Taz. 'dɛ:lɫi "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), Dak. dɛ:lɫi "id." (Şahbaz, 1979: 188), Tuz. dɛ:lɫi (Şahbaz, 1979: 188), Am. 'dɛ:lɫi "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), Kif. 'dɛ:lɫi "id." (Hediyye A., 1947, Kifrî), Kar. 'dɛ:lɫi "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), Han. 'dɛ:lɫi "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. tä:ri "deri" (Tekin, 1995: 181) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'dɛ:rĩ "id." (05 02 10 01 01) 170, **Mus.** 'dɛ:rĩ "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'dɛ:rĩ "id." (05 02 16 02 01) 38., **Diğer Trk ağ. Er.** 'dɛ:rĩ "id." (Kevser, 1987: 25), **Tel.** 'dɛ:rĩ (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** 'dɛ:rĩ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'dɛ:rĩ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'dɛ:rĩ "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** 'dɛ:rĩ "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'dɛ:rĩ "id." (Hediye A., 1947, Kifrî), **Kar.** 'dɛ:rĩ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'dɛ:rĩ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. bə:rü "beri" (Tekin, 1995: 180) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'bɛ:rĩ "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'bɛ:rĩ "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'bɛ:rĩ "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'bɛ:rĩ (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** 'bɛ:rĩ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'bɛ:rĩ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'bɛ:rĩ "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** 'bɛ:rĩ "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'bɛ:rĩ "id." (Hediye Abdurrahman 1947, Kifrî), **Kar.** 'bɛ:rĩ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'bɛ:rĩ "id." (Necibe Ö., 1954, Hanekin).

OTü. kă:klik "keklik" (Tekin, 1995: 180) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'cɛ:rcyl̥c "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'cɛ:rcyl̥c "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'cɛ:rcyl̥c "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'cɛ:rcil̥j "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** cɛ:rcyl̥c "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'cɛ:rcil̥j "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'cɛ:cil̥j "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** 'cɛ:cil̥j "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'cɛ:rcil̥j "id." (Hediye

Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'cε:rcılñ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** cε:rcylç "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.2. ä:K-, Kâ:-, Kâ:K-, Kâ:KK- durumunda tek heceli kelimelerdeki OTü. /ä:/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Dakuk, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi kısa /ε/'ye dönüşmüştür.

OTü. /ä:/ > Ker. M. ağ. Kor. /ε/, Mus. /ε/, Kas. /ε/, Diğer Trk ağ. Tel. /ε/, Er. /ε/, Dak. /ε/, Al. /ε/, Taz. /ε/, Tuz. /ε/, Am. /ε/, Kif. /ε/, Kar. /ε/; Han. /ε/.

OTü. bā:g "bey" (Tekin, 1995: 180) > **Ker. M. ağ. Kor. bεj "id."** (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus. bεj "id."** (05 02 14 03 01)63, **Kas. bεj "id."** (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel. bεj "id."** (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al. bεj "id."** (Şahbaz, 1979: 402), **Taz. bεj "id."** (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak. bεj "id."** (Şahbaz, 1979: 136), **Tuz. bεj "id."** (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am. bεj "id."** (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif. bεj "id."** (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar. bεj "id."** (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han. bεj "id."** (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. ä:g- "eğmek" (Tekin, 1995: 180) > **Ker. M. ağ. Kor. εj- "id."** (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus. εj- "id."** (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas. εj-** (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Er. εj- "id."** (Kevser, 1987: 17), **Tel. εj- "id."** (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al. εj- "id."** (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz. εj- "id."** (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu),

Dak. εj- "id." (Şahbaz, 1979: 198), **Tuz.** εj- "id." (Şahbaz, 1979: 199), **Am.** εj- "id." (Kevser, 1987: 55), **Kif.** εj- "id." (Hediye A., 1947, Kifrî), **Kar.** εj- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** εj- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. kâ:nç "genç" (Tekin, 1995: 181) > **Ker. M. ağ. Kor.** jεnd̄z̄ "id." (05 02 10 05 03) 40, **Mus.** jεnd̄z̄ "id." (05 02 14 03 01)88, **Kas.** jεnd̄z̄ "id." (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** jεnd̄z̄ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** jεnd̄z̄ (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** jεnd̄z̄ (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** jεnd̄z̄ "id." (Şahbaz, 1979: 223), **Tuz.** jεnd̄z̄ "id." (Şahbaz, 1979: 223), **Am.** jεnd̄z̄ "id." (Kevser, 1987: 55), **Kif.** jεnd̄z̄ "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** jεnd̄z̄ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** jεnd̄z̄ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.3. Kâ:K- durumunda tek heceli kelimelerdeki OTü /a:/ ünlüsünün, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Bastamlı, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi daralıp /e/ ünlüsüne dönüşmüştür.

OTü. /ä:/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /e/, **Mus.** /e/, **Kas.** /e/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /e/, **Er.** /e/, **Dak.** /e/, **Al.** /e/, **Taz.** /e/, **Tuz.** /e/, **Am.** /e/, **Kif.** /e/, **Kar.** /e/; **Han.** /e/.

OTü. bā:z "bez" (Tekin, 1995: 180) > **Ker. M. ağ. Kor.** bez̄ "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** bez̄ "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** bez̄ "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** bez̄ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** bez̄ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** bez̄ (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** bez̄ "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** bez̄ "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** bez̄ "id."

(Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** bez "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** bez "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.4. İkinci hecede geniş ünlü bulunduğu kelimelerde OTü. /ä:/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphne*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi normal uzunluktaki /ε/ ünlüsüne dönüşür.

OTü. /ä:/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /ε/, **Mus.** /ε/, **Kas.** /ε/. **Krş. Diğer Trk ağ.**

Tel. /ε/, **Dak.** /ε/, **Al.** /ε/, **Taz.** /ε/, **Tuz.** /ε/, **Am.** /ε/, **Kif.** /ε/, **Han.** /ε/.

OTü. bälä- "kundaklamak" (Tekin, 1995: 180) > **Mus.** bεlε- "beşiği belemek" (05 02 14 01 01) 729.

OTü. *kä:pär- "şişmek" (Tekin, 1995: 181) > **Ker. M. ağ. Kor.** j'ε'bεr- "ölmek" "id." (05 02 10 02 01) 103, **Mus.** jε'bεr- "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** j'ε'bεr- "id." (05 02 16 01 03) 113, **Diğer Trk ağ. Tel.** jε'bεr- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** jε'bεr- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** jε'bεr- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** jε'bεr- "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** jε'bεr- "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** jε'bεr- "id." (Hediye A. 1947, Kifrî), **Kar.** jε'bεr- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** jε'bεr- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

b. İlk Hecede Dışındaki Hecelerde:

Ortak Türkçede kelimelerin ilk hece dışındaki hecelerinde uzun /ä:/ kurulmamıştır. Bu durumda Irak Türkmen ağızlarında kurulması söz konusu değildir.

4.1.1.6. /è:/ Ünlüsü

Ortak Türkçe /è:/ sesi, nitelik bakımından geniş ve düz bir ön dil ünlüsüdür.

Nicelik bakımından ise; uzundur. Kelimenin ilk hecesinde bulunur.

Genel Türk dilindeki kapalı /e/ sesi bir tartışma konusudur. Fin Türkolog M. Räsänen Ana Türkçe için açık /ä/ yanında kapalı e (è) sesini de kurmuştur. Ancak "*Über die langen Vokale der türkischen Lehnwörter im Ungarisch*" adlı makalesinde Ana Türkçede uzun şekilleri ile birlikte kapalı ve açık /ä/ sesinin bulunup bulunmadığı konusunda bir yargıya varılamayacağını belirtmiştir (Killi: 2002, 170).

Macar Türkolog Zoltan Gombocz ise Ana Türkçede kapalı e (è) sesinin uzun şekli olduğunu söylemektedir (Kocaoğlu, 2003: 11-12) Ayrıca K. Grønbech de, Ana Türkçe için kapalı e (è) sesini kabul etmiş ve sesin hâlâ Orta ve Doğu Anadolu'da, Azerbaycan Türkçesinde, Özbekçe ve Doğu Türkçesinde bağımsız bir fonem olarak korunduğunu belirtmiştir (Yılmaz, 1991: 552).

Alman filologu W. Thomsen kapalı e (è) sesinin varlığını kabul etmektedir.

Bu nedenle Yenisey yazıtları'nda bu ses için özel bir işaret 𐰽 kullanmıştır. A. Von Gabain de Brahmi metinlerinde özel imla işaretleri kullanmak suretiyle açık /e/ ile /i/ arasında kapalı bir ünlünün bulunduğu işaret etmektedir (Korkmaz, 1996: 208). Ayrıca Türk dili üzerinde çalışanlar arasında Sir G. Clauson, N. A. Baskakov, E. R. Tenişev genel Türkçede kapalı e (è) sesi ile birlikte, 9 asli ünlü ses kabul ederler. Gerek Sir G. Glasuson, gerekse J. Eckman Eski Türkçe ve Orta Türkçe metinler üzerinde yaptıkları çalışmalarında bu metinlerde hem /i/ hem de /ä/ ünlü seslerini karşılayan (𐰽) harfiyle yazılmış olan kelimelerde kapalı e (è) sesini özellikle

göstermeye çalışmışlardır. F. S. Xakimzyanov Volga Bulgar kitabeleri üzerinde yaptığı çalışmalarında kapalı e (è) sesinin varlığına işaret eder ve metin transkripsiyonlarında /e/ işaretini kullanır (Kocaoğlu, 2003: 11 - 12).

Zeynep Korkmaz Eski Türkçede rastlanan kapalı e (è) sesinin Oğuzca'ya özgü bir belirti olduğunu söylemektedir (Korkmaz, 1996: 209). Güney – Batı Türk lehçeleri içinde yer alan Irak Türkmen ağızlarında bu sese sıkça rastlanır. Ayrıca Azerbaycan Türkçesi yazı dili ve ağızlarında sistemli olarak kullanılan bir ünlüdür. Bunun yanı sıra Karadeniz ağızları üzerine yapılan çalışmalarda bu ses belirgin olarak tespit edilmiştir. Orta ve Doğu Anadolu ağızlarında kapalı e (è) sesinin daha sistemli olarak kullanıldığı tespit edilmektedir. Batı Anadolu ağızlarına gelince, kapalı e (è) sesi bazı yörelerde sistemli olarak kullanılırken, bazı yörelerde /e/ veya /i/ sesine dönüşmüştür (Gül, 2006: 116 – 119).

a. İlk Hecede:

a.1. è:K- durumunda tek heceli kelimelerdeki OTü. /è:/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphne*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifri, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi bazı kelimelerde genişleyip kısalarak /ε/'ye dönüşmüştür. Bastamlı'ya bağlı Abut ve Çardağlı köyleri ağızlarında ise /è:/ ünlüsü, uzunluğunu yitirmeden /ε/ye dönüşmüştür (Haydar, 1979: 35, 53).

OTü. /è:/ > Ker. M. ağ. Kor. /ε/, Mus. /ε/, Kas. /ε/, Diğer Trk ağ. Tel. /ε/, Er. /ε/, Dak. /ε/, Al. /ε/, Taz. /ε/, /Tuz. /ε/, Am. /ε/, Kif. /ε/, Han. /ε/.

OTü. è:n "en, genişlik" (Tekin, 1995: 181) > **Ker. M. ağ. Kor.** εn "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** εn "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** εn "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** εn "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** εn "id." (Delir Ömer, 1973, Erbi), **Al.** εn "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** εn "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** εn "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** εn "id." (Kevser, 1987: 37), **Kif.** εn- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** εn "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

OTü. è:n- "inmek" (Tekin, 1995: 181) > **Ker. M. ağ. Kor.** εn- "id." (05 02 10 03 01) 22, **Mus.** εn- "id." (05 02 14 01 01) 1527, **Kar.** εn- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** εn- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** εn- "id." (Kevser, 1987: 14), **Al.** εn- "id." (Şahbaz, 1979: 203), **Taz.** εn- (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** εn- "id." (Şahbaz, 1979: 202), **Tuz.** εn- (Şahbaz, 1979: 203), **Am.** εn- "id." (Kevser, 1987: 47), **Kif.** εn- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** εn- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

a.2. Kè:K- durumunda birden fazla heceli kelimelerdeki OTü. /e:/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphne*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi, [(geniş ünlülü açık heceyi takip eden dar ünlülü açık ya da kapalı hece > geniş – uzun ünlülü kelime)] formülüne uygun kelimelerde korunmaktadır. Çalışmamızda tespit edilen örnek şudur.

OTü. /è:/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /e:/, **Mus.** /e:/, **Kas.** /e:/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /e:/, **Er.** /e:/, **Dak.** /e:/, **Al.** /e:/, **Taz.** /e:/, **Tuz.** /e:/, **Am.** /e:/, **Kif.** /e:/, **Han.** /e:/.

OTü. bè:şık "beşik" (Tekin, 1995: 182) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'be:şic "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'be:şic "id." (05 02 14 01 01) 729, **Kas.** 'be:şic "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'be:şic "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'be:şic (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'be:şic "id (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'be:şic "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'be:şic "id (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** 'be:şic "id." (Kevser, 1987: 33), **Kif.** 'be:şic "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** 'be:şic "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'be:şic "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.3. Kè:- durumunda bir veya birden fazla heceli kelimelerdeki OTü. /è:/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphne*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Altunköprü, Dakuk, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Kifri, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi kısa /e/ye dönmüştür.

OTü. /è:/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /e/, **Mus.** /e/, **Kas.** /e/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /e/, **Er.** /e/, **Dak.** /e/, **Al.** /e/, **Taz.** /e/, **Tuz.** /e/, **Am.** /e/, **Kif.** /e/, **Han.** /e/.

OTü. dè:- "demek, söylemek" (Tekin, 1995: 182) > **Ker. M. ağ. Kor.** de- "id." (05 02 10 05 01) 112, **Mus.** de- "id." (05 02 14 01 01) 1496., **Kas.** de- "id." (05 02 16 01 07)10. **Diğer Trk ağ. Tel.** de- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** de- "id." (Kevser, 1987: 4), **Al.** de- "id." (Şahbaz, 1979: 180), **Taz.** de- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** de- "id." (Şahbaz, 1979: 180), **Tuz.** de- "id." (Şahbaz, 1979: 180), **Am.** de- (Kevser, 1987: 52), **Kif.** de- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** de- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** de- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Diğer Trk ağ. Tel. beş "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** beş "id." (Kevser, 1987: 11), **Al.** beş "id." (Şahbaz, 1979: 140), **Taz.** beş "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** beş "id." (Şahbaz, 1979: 140), **Tuz.** beş "id." (Şahbaz, 1979: 140), **Am.** beş "id." (Kevser, 1987: 41), **Kif.** beş "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** beş "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** beş "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. kêt- "gitmek" (Tekin, 1995: 182) > **Ker. M. ağ. Kor.** j'et^h- (05 02 10 03 01) 126, **Mus.** j'et^h- "id." (05 02 14 01 01) 204, **Kas.** j'et^h- "id." (05 02 16 01 07) 9, **Diğer Trk ağ. Tel.** jet- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** j'et- "id." (Kevser, 1987: 4), **Al.** jet- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** jet- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** jet- "id." (Şahbaz, 1979: 224), **Tuz.** jet- "id." (Şahbaz, 1979: 224), **Am.** jet- "id." (Kevser, 1987: 42), **Kif.** jet- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** jet- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** jet- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Haydar'ın çalışmasında Abut ağzında **OTü.** kêt- fiili yalın durumda iken uzunluğun korunduğu tespit edilmiştir (Haydar, 1979: 23).

b. İlk Hecede Dışındaki Hecelerde:

Ortak Türkçede kelimelerin ilk hece dışındaki hecelerinde uzun /è:/ kurulmamıştır. Bu durumda Irak Türkmen ağızlarında kurulması söz konusu değildir.

4.1.1.7. /ö:/ Ünlüsü

Ortak Türkçe /ö:/ sesi, nitelik bakımından geniş ve yuvarlak bir ön dil ünlüsüdür. Nicelik bakımından ise; uzundur. Kelimenin ilk hecesinde bulunur.

a. İlk Hecede:

a.1. Kœ:-, Kœ:K-, Kœ:KK- durumunda bir veya birden fazla heceli

kelimelerdeki OTü. /o:/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphene*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Bastamlı, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi kısa /œ/ye dönmüştür. Tespit edilen örneklerden bir kısmı şunlardır:

OTü. /ö:/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /œ/, **Mus.** /œ/, **Kas.** /œ/, **Diğer Trk ağ. Tel.**

/œ/, **Er.** /œ/, **Dak.** /œ/, **Al.** /œ/, **Taz.** /œ/, **Tuz.** /œ/, **Am.** /œ/, **Kif.** /œ/,

Han. /œ/.

OTü. böl- "bölmek, paylaşmak" (Tekin, 1995: 184) > **Ker. M. ağ. Kor.** bœl- "id." (05 02 10 05 01) 108, **Mus.** bœl- (05 02 14 01 01) 484, **Kas.** bœl- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** bœl- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** bœl- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** bœl- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** bœl- "id." (Şahbaz, 1979: 155), **Tuz.** bœl- "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** bœl- "id." (Kevser, 1987: 31), **Kif.** bœl- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** bœl- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** bœl- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. tœ:n- "dönmek" (Tekin, 1995: 184) > **Ker. M. ağ. Kor.** dœn- "id." (05 02 10 02 02) 58, **Mus.** dœn- "id." (05 02 14 05 01) 7, **Kas.** dœn- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** dœn- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** dœn- "id." (Kevser, 1987: 9), **Al.** dœn- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** dœn- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** dœn- "id." (Şahbaz, 1979: 194), **Tuz.** dœn- "id." (Şahbaz, 1979: 194), **Am.** dœn- "id." (Kevser, 1987: 46), **Kif.** dœn- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.**

dœn- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** dœn- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. tö:rt "dört sayısı" (Tekin, 1995: 184) > **Ker. M. ağ. Kor.** dœrt "id." (05 02 10 03 01) 120, **Mus.** dœrt "id." (05 02 14 01 01) 44, **Kas.** dœrt "id." (05 02 16 02 01) 31., **Diğer Trk ağ. Tel.** dœrt "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** dœrt "id." (Kevser, 1987: 5), **Al.** dœrt "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** dœrt "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** dœrt "id." (Şahbaz, 1979: 195), **Tuz.** dœrt "id." (Şahbaz, 1979: 195), **Am.** dœrt "id." (Kevser, 1987: 40), **Kif.** dœrt "id." (Hediye A. 1947, Kifrî), **Kar.** dœrt "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** dœrt "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. kö:bek "göbek" (Tekin, 1995: 183) > **Ker. M. ağ. Kor.** jœ'bεc "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** jœ'bεc "id." (05 02 16 01 04)20, **Kas.** jœ'bεc "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** jœ'bεc "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** cœ'bεc^j "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** jœ'bεj "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** jœ'bεj "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** jœ'bεj "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** jœ'bεj "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** jœ'bεj "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** jœ'bεj "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** jœ'bεj "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

b. İlk Hecede Dışındaki Hecelerde:

Ortak Türkçede kelimelerin ilk hece dışındaki hecelerinde uzun /ö:/ kurulmamıştır. Bu durumda Irak Türkmen ağızlarında kurulması söz konusu değildir.

4.1.1.8. /ü:/ Ünlüsü

Ortak Türkçe /ü:/ sesi, nitelik bakımından dar ve yuvarlak bir ön dil ünlüsüdür. Nicelik bakımından ise; uzundur. Kelimenin ilk hecesinde bulunur.

a. İlk Hecede:

a.1. Kü:K- durumunda bir veya birden fazla heceli kelimelerdeki OTü. /ü:/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphene*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi normal /y/ ünlüsüne dönmüştür. Ancak ilk örnekte görüldüğü üzere Hanekin, Mendeli ve Kazaniye ağızlarında uzunluğunu yitirip kalınlaşarak /u/ yönünde geliştiği tespit edilmiştir.

OTü. /ü:/ > Ker. M. ağ. Kor. /y/, Mus. /y/, Kas. /y/, Diğer Trk ağ. Tel. /y/, Er. /y/, Dak. /y/, Al. /y/, Taz. /y/, /Tuz. /y/, Am. /y/, Kif. /y/, Han. /y,u/.

OTü. kü:n "gün" (Tekin, 1995: 185) > **Ker. M. ağ. Kor.** jyn "id." (05 02 10 01 01) 60, **Mus.** jyn "id." (05 02 14 01 01) 45, **Kas.** jyn "id." (05 02 16 01 05) 36, **Diğer Trk ağ. Tel.** jyn "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** jyn "id." (Kevser, 1987: 1), **Al.** jyn "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** jyn "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** jyn "id." (Şahbaz, 1979: 239), **Tuz.** jyn "id." (Şahbaz, 1979: 239), **Am.** jyn "id." (Kevser, 1987: 35), **Kif.** jyn (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** jyn "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** jyn "id." (Buluç, 1973: 16), **Men.** jyn "id." (Buluç, 1972: 181), **Kaz.** jyn "id." (Selim Ali, 1977, Kazaniye).

OTü. sü:r- "sürmek" (Tekin, 1995: 185) > **Ker. M. ağ. Kor.** syr- "id." (05 02 10 06 02) 145, **Mus.** syr- "id." (05 02 14 01 01) 826, **Kas.** syr- "id." (05 02 16 02

01) 6, **Diğer Trk ağ. Tel.** syr- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** syr- "id." (Kevser, 1987: 14), **Al.** syr- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** syr- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** syr- (Şahbaz, 1979: 371), **Tuz.** syr- "id." (Şahbaz, 1979: 371), **Am.** syr- "id." (Kevser, 1987: 56), **Kif.** syr- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** syr- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** syr- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. sü:t "süt" (Tekin, 1995: 185) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'şyt^h "id." 01–01(05 08 11) 125, **Mus.** 'şyt^h "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'şyt^h "id." (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'syt "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** syt "id." (Kevser, 1987: 10), **Al.** 'syt "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'syt "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** syt "id." (Şahbaz, 1979: 371), **Dak.** syt "id." (Şahbaz, 1979: 371), **Am.** syt (Kevser, 1987: 48), **Kif.** 'syt "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'syt "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'syt "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.2. Kü:- durumunda tek heceli bazı kelimelerdeki OTü. /ü:/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphene*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi kısalıp düzleşerek /i/ sesine dönmüştür.

OTü. /ü:/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /i/, **Mus.** /i/, **Kas.** /i/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /i/,

Er. /i/, **Dak.** /i/, **Al.** /i/, **Taz.** /i/, **Tuz.** /i/, **Am.** /i/, **Kif.** /i/, **Han.** /i/.

OTü. tü:t- "ditmek" (Tekin, 1995: 185) > **Ker. M. ağ. Kor.** did- "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** did- "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** did- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** did- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** did- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** did- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** did- "id." (Ali Ali, 1984,

Tuzhurmatu), **Am.** did- "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** did- "id." (Hediye A. 1947, Kifrî), **Kar.** did- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** did- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. tü:p "dip" (Tekin, 1995: 185) > **Ker. M. ağ. Kor.** dib "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** dib "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** dib "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** dib "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** dib "id." (Kevser, 1987: 22), **Al.** dib "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** dib "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** dib "id." (Şahbaz, 1979: 190), **Dak.** dib "id." (Şahbaz, 1979: 190), **Am.** dib "id." (Kevser, 1987: 37), **Kif.** dib "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** dib "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** dib "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

b. İlk Hecede Dışındaki Hecelerde:

Ortak Türkçede kelimelerin ilk hece dışındaki hecelerinde uzun /ü:/ kurulmamıştır. Bu durumda Irak Türkmen ağızlarında kurulması söz konusu değildir.

4.1.1.9. /i:/ Ünlüsü

Ortak Türkçe /i:/ sesi, nitelik bakımından düz ve bir ön dil ünlüsüdür. Nicelik bakımından ise uzundur. Kelimenin ilk hecesinde bulunur.

a. İlk Hecede:

a.1. i:- durumunda birden fazla heceli kelimelerdeki OTü. /i:/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphene*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Bastamlı, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi kısa /i/ye dönmüştür.

OTü. /i:/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /i/, **Mus.** /i/, **Kas.** /i/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /i/, **Er.** /i/, **Dak.** /i/, **Al.** /i/, **Taz.** /i/, **Tuz.** /i/, **Am.** /i/, **Kif.** /i/, **Han.** /i/.

OTü. ırığ "iri, büyük" (Tekin, 1995: 182) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ırri "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'ırri "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'ırri "id." (05 02 16 02 01) 4, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ırri "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** ırri "id." (Kevser, 1987: 19), **Al.** 'ırri "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'ırri "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** ırri (Şahbaz, 1979: 263), **Dak.** ırri "id." (Şahbaz, 1979: 263), **Am.** 'ırri "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'ırri "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** 'ırri "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ırri "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.2. Ki:- durumunda birden fazla heceli kelimelerdeki OTü. /i:/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphene*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Bastamlı, Kifri, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi kısa /i/ye dönmüştür.

OTü. /i:/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /i/, **Mus.** /i/, **Kas.** /i/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /i/, **Er.** /i/, **Dak.** /i/, **Al.** /i/, **Taz.** /i/, **Tuz.** /i/, **Am.** /i/, **Kif.** /i/, **Han.** /i/.

OTü. tırig "diri, canlı" (Tekin, 1995: 183) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'dirri "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'dirri "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'dirri "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'dirri "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** 'dirri "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'dirri "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'dirri "id." (Şahbaz, 1979: 263), **Am.** 'dirri "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'dirri "id." (Hediye A. 1947, Kifri), **Kar.** 'dirri "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'dirri "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin),

a.3. Ki:K- durumunda tek heceli kelimelerdeki OTü. /i:/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphene*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Bastamlı, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi kısa /i/ye dönmüştür.

OTü. bir "bir sayısı" (Tekin, 1995: 183) > **Ker. M. ağ. Kor.** bir (05 02 10 04 02) 24, **Mus.** bir "id." (05 02 14 01 01) 22, **Kas.** bir "id." (05 02 16 01 06) 1, **Diğer Trk ağ. Tel.** bir "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** bir "id." (Kevser, 1987: 16), **Al.** bir "id." (Şahbaz, 1979: 146), **Taz.** bir "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** bir "id." (Şahbaz, 1979: 146), **Dak.** bir "id." (Şahbaz, 1979: 145), **Am.** bir "id." (Kevser, 1987: 52), **Kif.** bir "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** bir "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** bir "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. i:ş "iş" (Tekin, 1995: 182) > **Ker. M. ağ. Kor.** iş "id." (05 02 10 01 02) 5, **Mus.** iş "id." (05 02 14 01 01) 1088, **Kas.** iş "id." (05 02 16 01 02) 99, **Diğer Trk ağ. Tel.** iş "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** iş "id." (Kevser, 1987: 8), **Al.** iş "id." (Şahbaz, 1979: 264), **Taz.** iş "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** iş "id." (Şahbaz, 1979: 264), **Dak.** iş "id." (Şahbaz, 1979: 264), **Am.** iş "id." (Kevser, 1987: 50), **Kif.** iş "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** iş "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** iş "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. ti:ş "diş" (Tekin, 1995: 183) > **Ker. M. ağ. Kor.** diş "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** diş "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** diş "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** diş "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** diş "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** diş "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'diş "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** diş "id." (Şahbaz, 1979: 263), **Am.** diş "id." (Ahmet Kemal

Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** diş "id." (Hediye A. 1947, Kifrî), **Kar.** diş "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** diş "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. ti::z "diz" (Tekin, 1995: 183) > **Ker. M. ağ. Kor.** diz "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** diz "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** diz (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** diz "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** diz "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** diz "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** diz "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** diş "id." (Şahbaz, 1979: 263), **Am.** diz "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** diz "id." (Hediye A. 1947, Kifrî), **Kar.** diz "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** diz "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. bi::n- "bin-" (Tekin, 1995: 183) > **Ker. M. ağ. Kor.** min "id." (05 02 10 01 01) 221., **Mus.** min "id." (05 02 14 02 01) 161., **Kas.** min "id." (05 02 16 01 02) 21, **Diğer Trk ağ. Tel.** min "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** min "id." (Kevser, 1987: 6), **Al.** min "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** min (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** min "id." (Şahbaz, 1979: 317), **Tuz.** min "id." (Şahbaz, 1979: 317), **Er.** min "id." (Kevser, 1987: 43), **Kif.** min "id." (Hediye A. 1947, Kifrî), **Kar.** min "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** min "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. ki::r- "gir-" (Tekin, 1995: 183) > **Ker. M. ağ. Kor.** jîr- "id." (05 02 10 02 01) 66., **Mus.** jîr- "id." (05 02 16 01 07) 18., **Kas.** min "id." (05 02 16 01 07) 18, **Diğer Trk ağ. Tel.** jîr- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** jîr- "id." (Kevser, 1987: 9) **Al.** jîr- "id." (Şahbaz, 1979: 231), **Taz.** jîr- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** min "id." (Şahbaz, 1979: 231), **Tuz.** jîr- "id." (Şahbaz, 1979: 231), **Am.** jîr- "id." (Kevser, 1987: 51), **Kif.** jîr- "id." (Hediye A. 1947, Kifrî), **Kar.** jîr- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** jîr- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.4. Ki:KK- durumunda tek heceli kelimelerdeki OTü. /i:/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphene*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Bastamlı, Kifri, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi kısa /i/ye dönmüştür.

OTü. yinçge "ince" (Tekin, 1995: 183) > **Ker. M. ağ. Mus.** 'ind̥ʒε "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'ind̥ʒε (05 02 14 01 01) 220, **Ka.** 'ind̥ʒε "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ind̥ʒε "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'ind̥ʒε "id." (Kevser, 1987: 28), **Al.** 'ind̥ʒε (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'ind̥ʒε "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'ind̥ʒε "id." (Şahbaz, 1979: 262), **Dak.** 'ind̥ʒε (Şahbaz, 1979: 55), **Am.** 'ind̥ʒε "id." (Kevser, 1987: 52), **Kar.** 'ind̥ʒε "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ind̥ʒε (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

b. İlk Hece Dışındaki Hecelerde:

Ortak Türkçede kelimelerin ilk hece dışındaki hecelerinde uzun /i:/ kurulmamıştır. Dolayısıyla Irak Türkmen ağızlarında kurulması söz konusu değildir.

4.1.2. Kısa (Normal) Ünlüler /a, o, u, ı, ä, è, i, ö, ü/

4.1.2.1. /a/ Ünlüsü

Ortak Türkçe /a/ sesi, geniş ve düz bir arka dil ünlüsüdür. Bu ses nitelik bakımından hem Kerkük merkez ağızlarında hem de diğer Irak Türkmen ağızlarında korunmaktadır. Söyleyişinde Türkiye Türkçesindeki /ɑ/ sesinde olduğu gibi alt çene

aşağı doğru inmiş, ağız normal açık, dudaklar hareketsiz, yanaklar gevşek, dil doğal duruşundan geriye doğru biraz yüksektir (Önen, 2009: 101).

a. İlk Hecede:

a.1. a-, Ka-, KaK- durumunda birden fazla heceli kelimelerdeki OTü. /a/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi [(geniş ünlülü heceyi takip eden dar ünlülü açık ya da kapalı hece > geniş –uzun ünlülü kelime)] formülüne uygun örneklerde uzun olarak bulunur. Bu ses olayına Hakas Türkçesi ağızlarında, özellikle Sagay ağzında bu tür uzunluklar vardır (Killi, 2001: 187).

OTü. /a/ > Ker. M. ağ. Kor. /a:/, Mus. /a:/, Kas. /a:/, Diğer Trk ağ. Tel. /a:/, Er. /a:/, Dak. /a:/, Al. /a:/, Taz. /a:/, Tuz. /a:/, Am. /a:/, Kif. /a:/, Han. /a:/.

OTü. adry "ayı" (Clauson, 1972: 45; adığ) > **Ker. M. ağ. Kor. 'a:jî "id."** (05 02 10 04 01) 26, **Mus. 'a:jî "id."** (05 02 14 01 01) 628, **Kas. 'a:jî "id."** (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel. 'a:jî "id."** (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er. 'a:jî "id."** (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al. 'a:jî "id."** (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz. 'a:jî "id."** (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz. 'a:jî "id."** (Şahbaz, 1979: 125), **Am. 'a:jî "id."** (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif. 'a:jî "id."** (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar. 'a:jî "id."** (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han. 'a:jî "id."** (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. qarınçya "karınça" (Clauson, 1972: 662, karınçğa) > **Ker. M. ağ. Kor. 'qa:rıntʃa "id."** (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus. 'qa:rıntʃa "id."** (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas. 'qa:rıntʃa "id."** (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel. 'qa:rıntʃa "id."** (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er. 'qa:rıntsa "id."**

(Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'qa:rıntʃa "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'qa:rıntʃa "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'qa:rıntʃa "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Dak.** 'qa:rıntʃa (Şahbaz, 1979: 287), **Am.** 'qa:rıntʃa "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'qa:rıntʃa "id." (Hediye A. 1947, Kifrî), **Kar.** 'qa:rıntʃa "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'qa:rıntʃa "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. qarın "karın" (Clauson, 1972: 662, karın) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'qa:rın "id." (05 02 10 01 01) 43, **Mus.** 'qa:rın "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'qa:rın (05 02 16 01 03) 7. **Diğer Trk ağ. Tel.** 'qa:rın "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'qa:rın "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'qa:rın "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'qa:rın "id." (Abba Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'qa:rın "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Dak.** qa:rın "id." (Şahbaz, 1979: 287), **Am.** 'qa:rın "id." (Kevser, 1987: 38), **Kif.** 'qa:rın "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'qa:rın "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'qa:rın "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. qarşı "karşı" (Clauson, 1972: 663, karşı) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'qa:rʃı "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'qa:rʃı "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'qa:rʃı "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'qa:rʃı "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** 'qa:rʃı "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'qa:rʃı "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'qa:rʃı "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'qa:rʃı "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'qa:rʃı "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'qa:rʃı (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'qa:rʃı "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.2. aK- durumunda tek heceli kelimelerdeki OTü. /a/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında

(*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Bastamlı, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi korunmuştur. Örneklerden ikisi şöyledir:

OTü. aç- "açmak" (Clauson, 1972: 17) > **Ker. M. ağ. Kor.** at̃- "id." (05 02 10 01 01) 97, **Mus.** at̃- "id." (05 02 14 01 01) 530, **Kas.** at̃- "id." (05 02 16 01 03) 15, **Diğer Trk ağ. Tel.** at̃- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, *Telâfer*), **Er.** at̃- "id." (Kevser, 1987: 11), **Al.** at̃- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, *Altunköprü*), **Taz.** at̃- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, *Tazehurmatu*), **Tuz.** at̃- "id." (Şahbaz, 1979: 104), **Dak.** at̃- "id." (Şahbaz, 1979: 104), **Am.** at̃- "id." (Kevser, 1987: 52), **Kif.** at̃- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, *Kifrî*), **Kar.** at̃- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, *Karatepe*), **Han.** at̃- "id." (Necibe Ömer, 1954, *Hanekin*).

OTü. at "at" (Clauson, 1972: 33) > **Ker. M. ağ. Kor.** at^h "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, *Korya*), **Mus.** at^h "id." (Aziz Aydın, 1976, *Musalla*), **Kas.** at^h "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, *Kasaphane*), **Diğer Trk ağ. Tel.** at "id." (Hikmet Abdullah, 1974, *Telâfer*), **Er.** at "id." (Kevser, 1987: 17), **Al.** at "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, *Altunköprü*), **Taz.** at "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, *Tazehurmatu*), **Tuz.** at "id." (Şahbaz, 1979: 122), **Dak.** at "id." (Şahbaz, 1979: 122), **Am.** at "id." (Kevser, 1987: 43), **Kif.** at "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, *Kifrî*), **Kar.** at "id." (Adil Salih Yunus, 1967, *Karatepe*), **Han.** at "id." (Necibe Ömer, 1954, *Hanekin*).

a.3. aK- durumunda birden fazla heceli kelimelerdeki OTü. /a/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Bastamlı, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi korunmuştur.

OTü. /a/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /a/, **Mus.** /a/, **Kas.** /a/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /a/, **Er.** /a/, **Dak.** /a/, **Al.** /a/, **Taz.** /a/, **Tuz.** /a/, **Am.** /a/, **Kif.** /a/, **Han.** /a/.

OTü. *hadaq "ayak" (Doerfer, 1981: 480, *hadak*) > **Ker. M. ağ. Kor.** a^ljay "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, *Korya*), **Mus.** a^ljax "id." (05 02 14 02 01) 10, **Kas.**

a'jay "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** a'jay "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** a'jay (Kevser, 1987: 12), **Al.** a'jay "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** a'jay "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** a'jay (Şahbaz, 1979: 130), **Dak.** a'jay "id." (Şahbaz, 1979: 129), **Am.** a'jay "id." (Kevser, 1987: 43), **Kif.** a'jay "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** a'jay "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** a'jay "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. yabay "yaya" (Clauson, 1972: 980, yabağ) > **Ker. M. ağ. Kor.** ja'jan "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** ja'jan "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** ja'jan "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** ja'jan "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** ja'jan "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** ja'jan "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** ja'jan "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** ja'jan "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** ja'jan "id." (Hediye Abdurrahman 1947, Kifrî), **Kar.** ja'jan "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ja'jan "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. *tabışqan "tavşan" (Clauson, 1972: 88, tavışğa:n) > **Ker. M. ağ. Kor.** daβ'şan "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** daβ'şan "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** daβ'şan "id." (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** daβ'şan "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Taz.** daβ'şan "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Er.** daβ'şan "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** daβ'şan "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Dak.** daβ'şan "id." (Şahbaz, 1979: 168), **Tuz.** daβ'şan "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** daβ'şan "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** daβ'şan "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** daβ'şan "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** daβ'şan "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. qarındaş "kardeş" (Clauson, 1972: 662) > **Ker. M. ağ. Kor.** qar'daş "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** qar'daş "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** qar'daş "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** qar'daş "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** qardaş "id." (Kevser, 1987: 194), **Al.** qar'daş "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** qar'daş "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** qardaş "id." (Şahbaz, 1979: 286), **Dak.** qar'daş "id." (Şahbaz, 1979: 286), **Am.** qardaş "id." (Kevser, 1987: 194), **Kif.** qar'daş "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** qar'daş "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** qar'daş "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

4. KaK-, KaKK- durumunda birden fazla heceli kelimelerdeki OTü. /a/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Bastamlı, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi korunmuştur.

OTü. /a/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /a/, **Mus.** /a/, **Kas.** /a/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /a/, **Er.** /a/, **Dak.** /a/, **Al.** /a/, **Taz.** /a/, **Tuz.** /a/, **Am.** /a/, **Kif.** /a/, **Han.** /a/.

OTü. tamyaq "damga" (Clauson, 1972: 505, tamğa:k) > **Ker. M. ağ. Kor.** tay'ma (05 02 10 02 02) 29, **Mus.** tam'ya (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** tam'ya (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** tay'ma (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Dak.** tayma (Şahbaz, 1979: 173), **Am.** tay'ma (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Al.** tay'ma (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** tay'ma (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** tay'ma (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Kif.** tay'ma (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** tîşomaq (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** tîşomaq (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. bayla- "bağlamak" (Clauson, 1972: 647; bağla-) > **Ker. M. ağ. Kor.** bayta- "id." (05 02 10 01 01) 97, **Mus.** bayta- "id." (05 02 14 01 01) 525, **Kas.** bayta- "id." (05 02 16 01 07) 54, **Diğer Trk ağ. Tel.** bayta- "id." (Hikmet Abdullah,

1974, Telâfer), **Er.** bayta- "id." (Kevser, 1987: 12), **Al.** bayta- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** bayta- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** bayta- "id." (Şahbaz, 1979: 130), **Dak.** bayta- "id." (Şahbaz, 1979: 129), **Am.** bayta- "id." (Kevser, 1987: 43), **Kif.** bayta- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** bayta "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** bayta- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. saqla- "saklamak" (Clouston, 1972: 810, saqla-) > **Ker. M. ağ. Kor.** sax'ta- "id." (05 02 10 01 01) 48, **Mus.** sax'ta- "id." (05 02 14 01 01) 612, **Kas.** sax'ta- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** sax'ta- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** sax'ta- "id." (Kevser, 1979: 28), **Am.** sax'ta- "id." (Kevser, 1979: 51), **Al.** sax'ta- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** sax'ta- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** sax'ta- "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Dak.** sax'ta- "id." (Şahbaz, 1979: 387), **Kif.** sax'ta- "id." (Hediye A., 1947, Kifrî), **Kar.** sax'ta- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** sax'ta- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin),

5. KaK- durumunda birden fazla heceli kelimelerdeki OTü. /a/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Bastamlı, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi /q/ ve (y) ünsüzlerin komşuluğunda icelmiştir. Ancak (a.1.)de belirttiğimiz formüle uygun örneklerde ünlü uzunluğu meydana gelmektedir. Bu durumu örnekleriyle şöyle izah edebiliriz:

OTü. /a/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /ε/, **Mus.** /ε/, **Kas.** /ε/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /ε/, **Er.** /ε/, **Dak.** /ε/, **Al.** /ε/, **Taz.** /ε/, **Tuz.** /ε/, **Am.** /ε/, **Kif.** /ε/, **Han.** /ε/.

OTü. saqal "sakal" (Clauson, 1972: 808, sakal) > **Ker. M. ağ. Kor.** sεq'q^hεl "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** sεq'q^hεl "id." (05 02 14 02 01) 99, **Kas.** sεqq^hεl "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** sεq'qεl "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** sεq'qεl "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** sεq'qεl "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** sεq'qεl "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** sεq'qεl "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Kif.** sεq'qεl "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** sεq'qεl "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** sεq'qεl "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. /a/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /ε:/, **Mus.** /ε:/, **Kas.** /ε:/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /ε:/, **Er.** /ε:/, **Dak.** /ε:/, **Al.** /ε:/, **Taz.** /ε:/, **Tuz.** /ε:/, **Am.** /ε:/, **Kif.** /ε:/, **Han.** /ε:/.

OTü. qabın "nişan, söz kesme" (Clauson, 1972: 385, kabın) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'c'ε:bın "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'c'ε:bın "id." (05 02 14 04 01) 350, **Kas.** 'c'ε:bın "id." (05 02 16 01 03) 7, **Diğer Trk ağ. Er.** 'c'ε:bın "id." (Kevser, 1987: 9), **Tel.** 'cε:bın "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** 'cε:bın "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Am.** 'c'ε:bın "id." (Kevser, 1987: 44), **Taz.** 'cε:bın "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** cε:bın "id." (Şahbaz, 1979: 268), **Tuz.** cε:bın "id." (Şahbaz, 1979: 268), **Kif.** 'cε:bın "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'cε:bın "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'cε:bın "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. qamış "kamış" (Clauson, 1972: 628, kamış) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'q^hε:mıf "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'q^hε:mıf "id." (05 02 14 03 01) 58, **Kas.** 'q^hε:mıf "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ.**

Tel. 'qɛ:mɨʃ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'qɛ:mɨʃ (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'qɛ:mɨʃ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Am.** 'qɛ:mɨʃ "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Taz.** 'qɛ:mɨʃ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932,Tazehurmatu), **Tuz.** 'qɛ:mɨʃ "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Kif.** 'qɛ:mɨʃ "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'qɛ:mɨʃ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'qɛ:mɨʃ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. /a/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /e:/, **Mus.** /e:/, **Kas.** /e:/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /e:/, **Er.** /e:/, **Dak.** /e:/, **Al.** /e:/, **Taz.** /e:/, **Tuz.** /e:/, **Am.** /e:/, **Kif.** /e:/, **Han.** /e:/.

OTü. yağı "yeni" (Clauson, 1972: 943) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'je:ɨɨ "id." (05 02 10 01 01) 219, 220, **Mu.** 'je:ɨɨ "id." (05 02 14 01 01) 269, **Kas.** 'je:ɨɨ "id." (05 02 16 01 02) 4, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'je:ɨɨ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'je:ɨɨ "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'je:ɨɨ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'je:ɨɨ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932,Tazehurmatu), **Tuz.** 'je:ɨɨ "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'je:ɨɨ "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'je:ɨɨ "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'je:ɨɨ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'je:ɨɨ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Türkiye Türkçesi yazı dili ile Batı ve Orta Anadolu ağızlarında belli sayıda kelime ile sınırlı kalan /a/ ünlüsündeki ön damaksıllaşma, Azerbaycan Türkçesi yazı dili ve ağızlarında oldukça ileri bir düzeye ulaşmış, yabancı kelimeleri bile içine alacak şekilde ilerleyerek belirleyici bir özellik haline gelmiştir (Tosun, 2010: 143). Özellikle Doğu grubu ağızlarında kalın ünlülerin incelmesi bir karakteristik özellik olarak karşımıza çıkmaktadır (İpek, 1997: 21). Böylece Doğu Anadolu ağızları da ön

damaksıllaşma konusunda Azerbaycan sahasıyla tamamen örtüşmekte, diğer Anadolu ağızlarından ve ölçünlü dilden ayrılmaktadır (Tosun, 2010: 143). Dolayısıyla Kerkük merkez ağızları (*Korya, Musalla, Kasaphane*) başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Bastamlı, Kifri, Karatepe, Hanekin*) alıntı kelimelerdeki /a/ ünlüsündeki incelleme /h/, /q/, /ɣ/ ve /x/ ünsüzlerinin komşuluğunda meydana gelir.

h (ح) komşuluğunda:

Ker. M. ağ. Kor. Mus. hɛmd "hamd" (05 02 14 04 01) 33. < Ar. حَمْد *hemed*, **Mus.** hɛdʒ "hac" (05 02 14 01 01) 542. < Ar. حَجَّ *hağ*, **Kor.** hɛftɛ "hafta" (05 02 16 01 09) 16. < Far. هفته *hafta*, **Diğer Trk ağ. Tel.** hɛ'di:q^hɛ "bahçe" (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer) < Ar. حديقة *hadîqa*, **Dak.** hɛ'di:q^hɛ "bahçe" (Şahbaz, 1979: 249), **Am.** hɛd "had, sınır" (Kevser, 1987: 33) < Ar. حَمْد *had*, **Taz.** hɛd "had, sınır" (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu) < Ar. حَمْد *had*, **Tuz.** hɛd "had, sınır" (Şahbaz, 1979: 249), **Al.** hɛdʒ "hac" (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), < Ar. حَجَّ *hağ*, **Kar.** hɛ'di:q^hɛ "bahçe" (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** hɛ'di:q^hɛ "bahçe" (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. حديقة *hadîqa*.

q (ق) komşuluğunda:

Ker. M. ağ. Kor. q^hɛ'dɛr "kadar" (05 02 10 06 02) 118. < Ar. قَدَر *qeder*, **Mus.** q^hɛ'dɛr "kadar" (05 02 14 01 01) 88., **Kor.** q^hɛ'dɛr "kadar" (05 02 16 02 01) 83, **Diğer Trk ağ. Tel.** qɛdɛr "kadar" (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** qɛ'dɛr "kadar" (Kevser, 1987: 19), **Al.** qɛ'dɛr "kadar" (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Dak.** qɛh'βɛ "kahve" (Şahbaz, 1979: 249) < Ar. قَهْوَة *qehwe*, **Tuz.** qɛlb "kalp" (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** qɛlb "kalp" (Kevser, 1987: 49), **Kar.** qɛlb

"kalp" (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Kif.** qelb "kalp" (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Han.** qelb "kalp" (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. قَلْب *qalib*.

y (غ) komşuluğunda:

Ker. M. ağ. Kor. yer "başka" (05 02 10 01 02) 123 "çünkü, artık, başka" < Ar. غَيْر *ğayir*, **Mus.** yer (05 02 14 01 01) 159., **Kor.** yer (05 02 16 02 01) 4, **Diğer Trk ağ. Tel. Mus.** yer (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Dak.** yer (Şahbaz, 1979: 241), **Er.** yer (Kevser, 1987: 24), **Al.** yer (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü) < Ar. غَيْر *ğayir*, **Tuz.** yem "gam" (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu) **Am.** yem (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kar.** yem (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Kif.** yem (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Han.** yem (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. غَم *gam*.

x (خ) komşuluğunda:

Ker. M. ağ. Kor. xə'bər "haber" (05 02 10 01 01) 242., **Mus.** xə'bər "haber" (05 02 14 01 01) 24., **Kas.** xə'bər (05 02 16 01 02) 68, **Diğer Trk ağ. Tel. Mus.** xə'bər (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Dak.** xəbər (Şahbaz, 1979: 248), **Tuz.** xəbər (Şahbaz, 1979: 248) < Ar. خَبَر *haber*, **Er.** xəstə "hasta" (Kevser, 1987: 14), **Am.** xəstə "hasta" (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kar.** xəstə (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Kif.** xəstə (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Han.** xəstə (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Far. خسته *hasta*.

Arapça alıntı kelimelerdeki /a/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Bastamlı, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi /ɰ/ ünsüzünün etkisiyle incelererek /ə/ye dönmüştür.

Ercilasun /ə/ ünlünün, /a/ ile /ε/ arasında bir orta damak ünlüsü olduğunu ifade etmektedir (Ercilasun, 2002: 51). Türkiye Türkçesi ağızlarının tamamında ortak olan bu ünlünün ortaya çıkış biçimi ağızlarda farklılık göstermektedir. Doğu Anadolu ağızlarında gerileyici ünlü benzeşmesi yoluyla ünlü incelmesinin bir ara basamağında bulunurken, Orta ve Batı Anadolu ağızlarında ilerleyici ünlü benzeşmesi yoluyla oluşan ünlü kalınlaşmasının bir ara basamağını temsil etmektedir.

Derlediğimiz metinlerden anlaşılıyor ki, Irak Türkmen ağızları Doğu Anadolu ağızlarıyla bir paralelik göstermektedir.

Ker. M. ağ. Kor. ʔəsab "sinir" (05 02 10 01 01) 242. < Ar. أعصاب 'asab, **Mus.** ʔəs'cʔɛr "asker" (05 02 14 04 01) 166. < Ar. عسكر 'asker, **Kas.** ʔərəb "Arap" (05 02 16 01 04) 2., **Diğer Trk ağ. Tel. Mus.** ʔərəb "Arap" (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** ʔərəb (Kevser, 1987: 7), **Am.** ʔərəb (Kevser, 1987: 42), **Taz.** ʔərəb (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu) < Ar. عرب 'arab, **Dak.** ʔə'ləm "halk" (Şahbaz, 1979: 111), **Tuz.** ʔə'ləm "halk" (Şahbaz, 1979: 111) < Ar. العلم el- 'alem, **Kar.** ʔəscɛr "asker" (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Kif.** ʔəscɛr (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Han.** ʔəscɛr (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. عسكر 'asker.

Alıntı kelimelerdeki /a/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızları (Korya, Musalla, Kasaphane) ve diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) /x/ ve /ɣ/ ünsüzünün komşuluğunda daralarak /ɪ/ya dönüşür. Irak Türkmen ağızlarında örnekleri pek fazla değildir.

Ker. M. ağ. Kor. Kor. 'mɪɣrɪb "akşam" (05 02 14 02 01) 178., **Mus.** 'mɪɣrɪb (05 02 14 02 01) 178, **Kas.** 'mɪɣrɪb (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane),

Diğer Trk ağ. **Tel.** 'mıyrīb (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Am.** 'mıyrīb (Kevser, 1987: 42), **Taz.** 'mıyrīb (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'mıyrīb (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Kar.** 'mıyrīb (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Kif.** 'mıyrīb (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Han.** 'mıyrīb (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. مغرب *mağrib*.

Alıntı kelimelerdeki /a/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızları (Korya, Musalla, Kasaphane) ve diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) /h/, /q/, /ɣ/, /x/ ve /ʕ/ ünsüzlerinin incelmesiyle birlikte, (a.1.)de belirttiğimiz formüle uygun olduğunda bir de bir ünlü uzunluğu meydana gelmektedir. Tespit ettiğimiz örneklerden bir kısmı şöyledir:

Ker. M. ağ. Kor. 'sɛ:hır "sehirbaz" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya) < Ar. ساحر *sāḥir*, **Mus.** 'hɛ:cım "hakim, yargıç" (Aziz Aydın, 1976, Musalla) < Ar. حاكم *ḥākim*, **Kas.** 'sɛ:līm "selim" (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane) < Ar. سالم *sālim*, **Diğer Trk ağ. Al.** 'xɛ:tır "hatır" (Şahbaz, 1979: 253) < Ar. خاطر *ḥātir*, **Dak.** 'xɛ:tır. (Şahbaz, 1979: 253), **Taz.** 'xɛ:tır. (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Er.** qɛ:līb "kalıp" (kevser, 1987: 19) < Ar. قالب *qālib*, **Am.** hɛ:cım "hakim" (kevser, 1979: 53) < Ar. حاكم *ḥākim*, **Kif.** sɛ:hıl "sahil" (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî) < Ar. ساحل *sāḥil*, **Kar.** sɛ:līm "selim" (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe) < Ar. سالم *sālim*, **Han.** 'qɛ:dir "kudretli" (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. قادر *qādir*.

b. İlk Hecede Dışındaki Hecelerde:

b.1. Ka-, Kak- durumunda birden fazla heceli kelimelerdeki OTü. /a/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (Korya, Musalla, Kasaphane) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi korunmaktadır.

OTü. /a/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /a/, **Mus.** /a/, **Kas.** /a/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /a/, **Er.** /a/, **Dak.** /a/, **Al.** /a/, **Taz.** /a/, **Tuz.** /a/, **Am.** /a/, **Kif.** /a/, **Han.** /a/.

OTü. uzaq "uzak" (Clauson, 1972: 283, uzak) > **Ker. M. ağ. Kor.** üzay "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** üzax "id." (05 02 14 01 01) 300, **Kas.** üzay "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** uzay "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** uzay "id." (Kevser, 1987: 14), uzax "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** uzay "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Tuz.** uzay "id." (Şahbaz, 1979: 389), **Am.** uzay "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** uzay "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** uzay "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** uzay "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. yapırdaq (Clauson, 1972: 879, yapırğa:k) > **Ker. M. ağ. Kor.** jar'pay "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** jar'pax "id." (05 02 14 01 01) 300, **Kas.** jar'pay "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** jar'pay "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** jar'ray "id." (Kevser, 1987: 19), **Al.** jarpay "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** jarpay "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** jar'pay "id." (Şahbaz, 1979: 389), **Am.** jar'pay "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** jar'pay "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** jar'pay "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** jar'pay "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. yalwar- "yalvarmak" (Clauson, 1972: 920) > **Ker. M. ağ. Kor.** jat'bat- "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** jar'bat- "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** jar'bat- "id." (05 02 16 01 03) 121, **Diğer Trk ağ. Tel.** jar'bat- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** jar'bat- "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** jar'bat- "id." (Şahbaz, 1979: 407), **Dak.** jar'bat- "id." (Şahbaz, 1979: 407), **Tuz.** jar'bat- "id." (Şahbaz, 1979: 407), **Am.** jat'bat- "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** jar'bat- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** jar'bat- "id."

(Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** jarβaɫ- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

b.2. Ka-, KaK- durumunda birden fazla heceli kelimelerdeki OTü. /a/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifri, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi ilerleyici benzeşme yoluyla incelenmektedir. (Bkz. 4.1.2.1.1.5.1.).

b.3. Ka- durumunda birden fazla heceli kelimelerin ikinci hecesinde yer alan OTü /a/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) şimdiki ve geniş zaman çekimlerinde daralarak /ı/ya dönmüştür. Ardından da sistemli olarak bulunduğu hece düşmektedir. Ancak öğrenilen geçmiş zamanda sadece icelme olayına ratlanmaktadır. Bunun dışında hece düşmesine rastlanmaz. Dolayısıyla incelmeye diğer Irak Türkmen ağızlarında rastlanmamaktadır.

Şunu da belirtmek gerekir ki, Kerkük merkez ağızlarında görülen /a/ ünlüsünün incelenmesi Karabağ ağızlarında birkaç kelimedede görülür (Karman, 2005: 112). Doğu Anadolu ağızlarında da incelme tespit edilmiştir (Tosun: 2010, 171).

Kor. 'ba:ɣɨɾɨ "bağlıyor" (< 'baɣɨjɨɾɨ < baɣ'ta:jɨɾɨ) (05 02 10 03 01) 112.
Mus. jɨɣ'ta'ram (< jɨɣɨja'ram < jɨɣ'taja'ram) (05 02 14 01 01) 1176., **Kas.** baɣ'tar "bağlar" (< 'ba:ɣɨjar< baɣ'ta'jar) (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane).

Kor. 'ba:ɣɨjɨp "bağlamış" (< baɣ'ta:jɨp) (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya),
Mus. 'ba:ɣɨjɨp "bağlamış" (< baɣ'ta:jɨp), (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'ba:ɣɨjɨp "bağlamış" (< baɣ'ta:jɨp) (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane).

4.1.2.2. /o/ Ünlüsü

Ortak Türkçe /o/ ünlüsü geniş ve yuvarlak bir arka dil sesidir. Bu ses Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında da korunduğu görülmektedir. Söylenişi Türkiye Türkçesindeki /o/ sesinden farksızdır. Dil ucu geriye çekik ve boşlukta, dil gerisi yumuşak damağın arkasına doğru halkıktır. Dil kasları gergin, ağzın açıklığı tam küçük bir yuvarlak biçimindedir (Önen, 2009: 107). Dolayısıyla /o/ ünlüsü, Irak Türkmen ağızlarında genellikle kelimelerin ilk hecesinde bulunmaktadır. Ancak (*оһо!*; *охо, уохо, уохом* < *јоқса* ...) ünlem, edat ve bağlaçlar haricinde alıntı kelimelerin ikinci hecesinde sıkça rastlandığı görülmektedir.

a. İlk Hecede:

a.1. o-, Ko- durumunda birden fazla heceli kelimelerdeki OTü. /o/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifri, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi, [(geniş ünlülü açık heceyi takip eden dar ünlülü açık ya da kapalı hece > geniş – uzun ünlülü kelime)] formülüne uygun örneklerde bir uzunluk meydana gelmektedir. Bu fonetik olaya başka Türk lehçelerinde de rastlanmaktadır. Örneğin Hakas Türkçesi ağızlarından Sagay ve Kızıl ağızlarında da bu konumda /o/ ünlüsü uzar (Killi, 2001: 196).

OTü. /o/ > Ker. M. ağ. Kor. /ɔ:/, Mus. /ɔ:/, Kas. /ɔ:/, Diğer Trk ağ. Tel. /ɔ:/, Er. /ɔ:/, Dak. /ɔ:/, Al. /ɔ:/, Taz. /ɔ:/, /Tuz. /ɔ:/, Am. /ɔ:/, Kif. /ɔ:/, Han. /ɔ:/.

OTü. oγul "oğul" (Clauson, 1972: 83, oğul) > **Ker. M. ağ. Kor.** ɔ:γũt "id." (05 02 10 05 01) 1, **Mus.** ɔ:γũt "id." (05 02 14 01 01) 544, **Kas.** ɔ:γũt "id." (05 02 16 01 01) 51, **Diğer Trk ağ. Tel.** ɔ:γũt "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** ɔ:γũt "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** ɔ:γũt "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Tuz.** ɔ:γũt "id." (Şahbaz, 1979: 340), **Bas.** 'ɔ:γũt "id." (Haydar, 1979: 340), **Am.** ɔ:γũt "id." (Kevser, 1987: 50), **Kif.** ɔ:γũt "id." (Hediye A. 1947, Kifrî), **Kar.** ɔ:γũt "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ɔ:γũt "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. toqış- "tokuşmak" (Clauson, 1972: 474, tokış-) > **Ker. M. ağ. Kor.** tɔ:qũş- "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** tɔ:qũş- "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** tɔ:qũş- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** tɔ:qũş- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** tɔ:qũş- "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Taz.** tɔ:qũş- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Al.** tɔ:qũş- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Tuz.** tɔ:qũş- "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** tɔ:qũş- "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** tɔ:qũş- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** tɔ:qũş- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** tɔ:qũş- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.2. oK- durumunda tek heceli kelimelerdeki OTü. /o/ ünlüsünün, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi korunduğu tespit edilmiştir.

OTü. /o/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /ɔ/, **Mus.** /ɔ/, **Kas.** /ɔ/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /ɔ/, **Er.** /ɔ/, **Dak.** /ɔ/, **Al.** /ɔ/, **Taz.** /ɔ/, **Tuz.** /ɔ/, **Am.** /ɔ/, **Kif.** /ɔ/, **Han.** /ɔ/.

OTü. boγ- "boğmak" (Clauson, 1972: 311, boğ-) > **Ker. M. ağ. Kor.** boγ- "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** boγ- "id." (05 02 14 01 01) 813, **Kas.** boγ- "id." (05 02 16 01 07) 38, **Diğer Trk ağ. Tel.** boγ- "id." (Hikmet Abdullah,

1974, Telâfer), **Al.** bøy- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** bøy- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** bøy- "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** bøy- "id." (Ahmet Kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** bøy- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** bøy- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** bøy- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. son "son" (Clauson, 1972: 832) > **Ker. M. ağ. Kor.** son "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** son "id." (05 02 14 03 01)77, **Kas.** son "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** son "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** son "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** son "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** son "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** soj "id." (Şahbaz, 1979: 61), **Tuz.** son "id." (Şahbaz, 1979: 368), **Am.** son (Kevser, 1987: 34), **Bas.** soj "id." (Haydar, 1979: 6), **Kif.** son "id." (Hediye A. 1947, Kifri), **Kar.** son "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** son "id." (Necibe Ö, 1954, Hanekin).

OTü. toğ- "doğmak" (Clauson, 1972: 464; toğ-) > **Ker. M. ağ. Kor.** toğ- "id." (05 02 10 01 01) 46, **Mus.** toğ- "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** toğ- "id." (05 02 16 01 03) 11, **Diğer Trk ağ. Tel.** toğ- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** toğ- "id." (Kevser, 1987: 11), **Al.** toğ- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** toğ- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** toğ- "id." (Şahbaz, 1979: 192), **Tuz.** toğ- "id." (Şahbaz, 1979: 192), **Am.** toğ- "id." (Ahmed Kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** toğ- "id." (Hediye A.1947, Kifri), **Kar.** toğ- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** toğ- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.3. Ko-, KoK(K) durumunda birden fazla heceli kelimelerdeki OTü. /o/ ünlüsünün, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifri, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi korunduğu tespit edilmiştir. Bu durum ikinci hecesinde geniş ünlü bulunduran kelimelerde görülmektedir. Aynı zamanda ikinci hecesinde /ı/ bulunduran ve /a/ yönünde genişleyen kelimeleri de kapsar.

OTü. /o/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /ɔ/, **Mus.** /ɔ/, **Kas.** /ɔ/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /ɔ/, **Er.** /ɔ/, **Dak.** /ɔ/, **Al.** /ɔ/, **Taz.** /ɔ/, **Tuz.** /ɔ/, **Am.** /ɔ/, **Kif.** /ɔ/, **Han.** /ɔ/.

OTü. çomac "çomak" (Clauson, 1972: 422, çomak) > **Ker. M. ağ. Kor.** t̃ɔmac "id." (05 02 10 02 01) 83, **Mus.** t̃ɔmac (05 02 14 01 01) 607, **Kas.** t̃ɔmac (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** t̃ɔmac "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Dak.** t̃ɔmac "id." (Şahbaz, 1979: 173), **Er.** t̃ɔmac "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Am.** t̃ɔmac "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Al.** t̃ɔmac "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** t̃ɔmac "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** t̃ɔmac "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Kif.** t̃ɔmac (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** t̃ɔmac "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** t̃ɔmac "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. boduy "boya" (Clauson, 1972: 301İ, boduğ) > **Ker. M. ağ. Kor.** bɔ'ja "id." (05 02 10 02 01) 51, **Mus.** bɔ'jax "id." (05 02 14 01 01) 1072., **Kas.** bɔ'ja (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** bɔ'jay "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** bɔ'jay "id." (Kevser, 1987: 5), **Al.** bɔ'jay "id." (Şahbaz, 1979: 99), **Taz.** bɔ'jay "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** bɔ'jay "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** bɔ'jay "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kar.** bɔ'jay "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** bɔ'jay "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. toyra- "doğramak" (Clauson, 1972: 472, toğra-) > **Ker. M. ağ. Kor.** dɔrya- "id." (Suat Kasım, 1959, Korya), **Kas.** dɔrya- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** dɔrya- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** dɔrya- "id." (Kevser, 1987: 5), **Al.** dɔrya- "id." (Şahbaz, 1979: 99), **Taz.** dɔrya- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** dɔrya- "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** dɔrya- "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** dɔrya- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** dɔrya- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** dɔrya- (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. topraq "toprak" (Clauson, 1972: 443, toprak) > **Ker. M. ağ. Kor.** tər'pəy "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** tər'pax "id." (05 02 14 01 01) 607, **Kas.** tər'pəy "id." (05 02 10 02 01) 83, **Diğer Trk ağ. Tel.** tər'pəy "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** tər'pəy "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** tər'pəy "id." (Şahbaz, 1979: 99), **Taz.** tər'pəy "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** tər'pəy "id." (Şahbaz, 1979: 383), **Tuz.** tər'pəy "id." (Şahbaz, 1979: 383), **Am.** tər'pəy "id." (Ahmed Kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** tər'pəy "id." (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** tər'pəy "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** tər'pəy "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. oylaq "oğlak" (Clauson, 1972: 84, oğlak) > **Ker. M. ağ. Kor.** oylaq "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** oylaq "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** oylaq "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** oylaq "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** oylaq "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** oylaq "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** oylaq "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** oylaq "id." (Ahmed Kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** oylaq "id." (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** oylaq "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** oylaq "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. ortu "orta, bir şeyin merkezi" (Clauson, 1972: 203) > **Ker. M. ağ. Kor.** ər'ta "id." (05 02 10 01 01) 117, **Mus.** ər'ta "id." (05 02 14 02 01) 206., **Kas.** ər'ta "id." (05 02 16 01 01) 69, **Diğer Trk ağ. Tel.** ər'ta "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** ər'ta "id." (Kevser, 1987: 18), **Al.** ər'ta "id." (Şahbaz, 1979: 339), **Taz.** ər'ta "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** ər'ta "id." (Şahbaz, 1979: 339), **Tuz.** ər'ta "id." (Şahbaz, 1979: 339), **Am.** ər'ta "id." (Kevser, 1987: 37), **Kif.** ər'ta "id." (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** ər'ta "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ər'ta "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.4. Ko- durumunda Birden fazla heceli kelimelerdeki OTü. /o/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifri, Karatepe, Hanekin*) olduğu düzleşerek /ε/ye dönmüştür. Ardından da (a.1.) formülüne uygun olduğu için uzanmaktadır. Tespit ettiğimiz örnek şöyledir:

OTü. /o/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /ε:/, **Mus.** /ε:/, **Kas.** /ε:/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /ε:/, **Er.** /ε:/, **Dak.** /ε:/, **Al.** /ε:/, **Taz.** /ε:/, **Tuz.** /ε:/, **Am.** /ε:/, **Kif.** /ε:/, **Han.** /ε:/.

OTü. toqquz "dokuz" (Clauson, 1972: 474, tokkuz) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'dε:qqüz "id." (05 02 10 01 01) 44, **Mus.** 'dε:qqüz "id." (05 02 14 01 01) 803, **Kas.** 'dε:qqüz "id." (05 02 16 01 01) 43, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'dε:qqüz "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'dε:qqüz "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'dε:qqüz "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'dε:qqüz "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'dε:qqüz "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'dε:qqüz "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'dε:qqüz "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** 'dε:qqüz "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'dε:qqüz "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Haydar ve Şahbaz çalışmalarında "dε:qqüz" kelimesini "dö:qqüz" şeklinde göstermişlerdir. (Şahbaz, 1979, 192; Haydar, 1979, 192) Ancak çalışmamızda ve tuttuğumuz notlarda bunun bizim belirttiğimiz şekilde olduğunu tespit ettik.

a.5. KoK- durumunda tek fazla heceli kelimelerdeki OTü. /o/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifri, Karatepe, Hanekin*) olduğu kalınlaşarak /a/ya dönüşmüştür.

OTü. qoɣ- "kovalamak, takip etmek" (Clauson, 1972: 580, koğ-) > **Ker. M. ağ. Kor.** qaβ- "kavalamak, takip etmek, peşine düşmek, uzaklaştırmak, qavmak" 01–0 2 (05 08 11) 127, **Mus.** qaβ- "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** qaβ- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** qaβ- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** qaβ- "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** qaβ- "id." (Şahbaz, 1979: 173), **Taz.** qaβ- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** qaβ- "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** qaβ- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** qaβ- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** qaβ- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.6. Ko- durumunda birden fazla heceli kelimelerdeki OTü. /o/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifri, Karatepe, Hanekin*) olduğu kalınlaşarak /a/ya dönmüştür. Ardından da (a.1.) formülüne uygun olduğu için uzanmaktadır. Tespit ettiğimiz örnek şöyledir:

OTü. /o/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /a/, **Mus.** /a/, **Kas.** /a/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /a/, **Er.** /a/, **Dak.** /a/, **Al.** /a/, **Taz.** /a/, **Tuz.** /a/, **Am.** /a/, **Kif.** /a/, **Han.** /a/.

OTü. soɣıq "soğuk" (Clauson, 1972: 808, soğık) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'sa:βıɣ "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Mus.** 'sa:vıx "id." (05 02 14 04 01) 73, **Kas.** 'sa:βıɣ "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Krş. Diğer Trk ağ. Er.** 'sa:vıx "id." (Kevser, 1987: 24), **Tel.** 'sa:vıx "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Dak.** 'sa:vıɣ "id." (Şahbaz, 1979: 11), **Tuz.** 'sa:vıɣ "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Taz.** 'sa:βıɣ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Al.** 'sa:βıɣ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Am.** 'sa:vıɣ "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'sa:vıɣ "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** 'sa:βıɣ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'sa:vıɣ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.7. Ko- durumunda birden fazla heceli kelimelerdeki OTü. /o/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu daralarak /u/ya dönmüştür. Ardından da vurgusuz hecede yer aldığı için, söyleyişi sırasında çok kısa /ü/ya dönüşmektedir. Ancak ikinci hecesinde dar ünlü bulunduran kelimelerde Kerkük merkez ağızlarında normal uzunluğunu korumaktadır. Dolayısıyla aşağıda belirtilen boğaz kelimesinde yer alan /o/ ünlüsü Hanekin ağzında bazen düzleşerek /ı/ ünlüsüne dönüşmektedir. Bu duruma Anadolu ağızlarında da rastlamak mümkündür (Caferoğlu, 1989: 15). Ahmet B. Ercilasun bu ses olayının ya ilk heceden sonra Türkçede /o/ ünlüsünün bulunmaması dolayısıyla veya benzeşme yoluyla meydana geldiğini belirtmekte ya da tamamen şahsi konuşma hususiyetlerine bağlamaktadır (Ercilasun, 2002: 93).

OTü. /o/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /ü/, **Mus.** /ü/, **Kas.** /ü/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /u/, **Er.** /u/, **Dak.** /u/, **Al.** /u/, **Taz.** /u/, **Tuz.** /u/, **Am.** /u/, **Kif.** /u/, **Han.** /u/.

OTü. boğuz "boğaz" (Clauson, 1972: 322, boğuz) > **Ker. M. ağ. Kor.** bŷyaz "id." 01–0 2 (05 08 11) 127, **Mus.** bŷyaz "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** bŷyaz "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'bŷyaz "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'bŷyaz "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'buğaz "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'buğaz "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'buğaz "id." (Şahbaz, 1979: 159), **Tuz.** 'buğaz (Şahbaz, 1979: 159), **Am.** 'buğaz "id." (Kevser, 1987: 37), **Kif.** buğaz "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'buğaz "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'bŷyaz "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. yoqaru "yukarı" (Clauson, 1972: 906, yokaru) > **Ker. M. ağ. Kor.** jŷyɑ:rŷ "id." 01–0 2 (05 08 11) 127, **Mus.** ŷyɑ:rŷ "id." (05 02 14 01 01) 1505,

Kas. jũyɑ:rĩ (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** jũyɑ:rĩ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** jũyɑ:rĩ "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** jũyɑ:rĩ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** juýɑ:rĩ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** juýɑ:rĩ (Şahbaz, 1979: 422), **Tuz.** juýɑ:rĩ "id." (Şahbaz, 1979: 159), **Am.** uýɑ:rĩ "id." (Kevser, 1987: 37), **Kif.** juýɑ:rĩ "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** juýɑ:rĩ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** juýɑ:rĩ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. qozı "kuzu" (Clauson, 1972: 681, kuzı) > **Ker. M. ağ. Kor.** quzũ "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** quzũ "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** quzũ "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** quzũ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** quzũ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** quzũ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** quzũ "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** quzũ id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** quzũ id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** quzũ id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** quzũ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Batı dillerinden Irak Türkmen ağızlarına yerleşen bazı kelimelerin ilk hecesinde yer alan /o/ ünlüsü Anadolu ağızlarında olduğu gibi daralmıştır.

Ker. M. ağ. Kor. dũx'tor "doktor" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya) < Ar. ağ. دختر *duhtor* < İng. doctor. (05 02 10 02 02) 17, **Mus.** dũx'tor (05 02 14 01 01) 776, **Kas.** dũx'tor (05 02 16 02 01) 11, **Diğer Trk ağ. Tel.** duxtör (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** dũx'tor (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** duxtör (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** duxtör (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** duxtir (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** duxtör (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** duxtör (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** dıxtör (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < İng. doctor.

Ker. M. ağ. Kor. puşus (05 02 10 02 02) 17. < İng. polis, **Mus.** puşus (05 02 14 01 01) 776, **Kas.** puşus (05 02 16 02 01) 11, **Diğer Trk ağ. Tel.** puşus (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** puşus (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** puşus (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** puşus (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kar.** puşus (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** puşus (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < İng. police.

b. İlk Hece Dışındaki Hecelerde:

Sir G. Glasuson (Glason, 1966: 19 – 37) ve G. Doerfer Ana Türkçede ilk hece dışında geniş – yuvarlak /o/ ünlüsünün varlığından söz etmektedirler (Doerfer, 1975 – 1977: 18 - 19). Ancak bu konu tartışmalıdır. Çağdaş Türk lehçelerinden Uygur Türkçesinin Lopnor ağzında ve seyrek olarak Hoten ve Guma ağzlarında hem kelime gövdelerinde hem de çekimli şekillerde ilk hece dışındaki hecelerde geniş – yuvarlak /o/ ünlüsü vardır. Bunun da büyük bir kısmının sekunder, sonradan benzeşme ile ortaya çıkmış olduğu dikkat çekmektedir. Dolayısıyla Irak Türkmen ağzlarında ilk hece dışındaki hecelerde /o/ ünlüsüne rastlanmamaktadır.

4.1.2.3. /u/ Ünlüsü

Ortak Türkçe kısa /u/ sesi dar ve yuvarlak bir arka dil sesidir. Bu ses Irak Türkmen ağzlarında nitelik bakımından korunmaktadır. Söyleyişinde Türkiye Türkçesindeki /u/ sesinde olduğu gibi çeneler ve dil kalın /a/ ünlüsünde olduğu gibi açık ve dil gerisi yumuşak damağa doğru kalkıktır. Dudakların alt ve üst köşeleri birbirlerine iyice yaklaşır, ağız açıklığı tam yuvarlaktır (Önen, 2009: 108).

Ancak aşıağıda verdiğimiz örneklerden anlaşıldığı üzere /u/ ünlüsü bazen uzunluk ve vurgusuzluk yüzünden daha kısa söylendiği tespit edilmiştir.

a. İlk Hecede:

a.1. KuK- durumunda tek heceli kelimelerdeki OTü. /u/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifri, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi korunmaktadır. Örneklerden ikisi şöyledir:

OTü. /u/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /u/, **Mus.** /u/, **Kas.** /u/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /u/, **Er.** /u/, **Dak.** /u/, **Al.** /u/, **Taz.** /u/, **Tuz.** /u/, **Am.** /u/, **Kif.** /u/, **Han.** /u/.

OTü. quş "quş" (Clauson, 1972: 670, kuş) > **Ker. M. ağ. Kor.** quş "id." (05 02 10 06 01) 5, **Mus.** quş "id." (05 02 14 01 01) 77, **Kas.** quş "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** quş "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** quş "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** quş "id." (Şahbaz, 1979: 306), **Taz.** quş "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** quş "id." (Şahbaz, 1979: 306), **Tuz.** quş "id." (Şahbaz, 1979: 306), **Am.** quş "id." (Kevser, 1987: 33), **Kif.** quş "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** quş "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** quş "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. tur- "durmak" (Clauson, 1972: 529) > **Ker. M. ağ. Kor.** dur- "id." (05 02 10 04 02) 24, **Mus.** dur- "id." (05 02 14 01 01) 1261, **Kas.** dur- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** dur- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** dur- "id." (Kevser, 1987: 11), **Al.** dur- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** dur- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** dur- "id." (Şahbaz, 1979: 195), **Tuz.** dur- "id." (Şahbaz, 1979: 195), **Am.** dur- "id." (Kevser, 1987: 40), **Kar.** dur- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** dur- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere, diğer Irak Türkmen ağızlarında OTü. kelimelerdeki uzun ünlüsünü koruyan tek heceli kelimeler dar ve geniş ünlülü

eklerle çekime girdiklerinde (a.3) ve (a.4)de belirtilen ses gelişmeleri burada da yaşanır.

OTü. tur- "durmak" (Clauson, 1972: 529) > **Ker. M. ağ. Kor.** dırma "durma" (05 02 10 05 03) 66., durüb "durmuş" (05 02 14 01 01) 19., **Kas.** durdüm "durdum" (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** dırma "durma" (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** dursün "dursun"(Kevser, 1987: 12), **Al.** dördüj "durdun" (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** dördüj "durdun" (Abbas Veli Bayat, 1932,Tazehurmatu), **Tuz.** duran "duran" (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** . durmür "duruyor" (Kevser, 1987: 52), **Kar.** dıray "duralım" (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** dırsan "dursun" (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.2. u- durumunda bir kelimedede OTü. /u/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu genişleyerek /o/ya dönmüştür. Tespit ettiğimiz örnek şöyledir.

OTü. /u/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /ɔ/, **Mus.** /ɔ/, **Kas.** /ɔ/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /ɔ/, **Er.** /ɔ/, **Dak.** /ɔ/, **Al.** /ɔ/, **Taz.** /ɔ/, **Tuz.** /ɔ/, **Am.** /ɔ/, **Kif.** /ɔ/, **Han.** /ɔ/.

OTü. *uşaq "çocuk" (Clauson, 1972: 16, uşak, uvşak) > **Ker. M. ağ. Kor.** ɔxxay "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** ɔxxay "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** ɔxxay "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** ɔxxay "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** ɔxxay "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** ɔxxay "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** ɔxxay "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** ɔxxay id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** ɔxxay id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** ɔxxay id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ɔxxay "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.3. u- durumunda ve ikinci hecesinde geniş ünlü bulunduran kelimelerdeki OTü. /u/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi korunmaktadır. Ancak Kerkük merkez ağızlarında vurgusuzluk nedeniyle söyleşi sırasında daha kısa /ü/ya dönüşmektedir.

OTü. /u/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /ü/, **Mus.** /ü/, **Kas.** /ü/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /u/, **Er.** /u/, **Dak.** /u/, **Al.** /u/, **Taz.** /u/, **Tuz.** /u/, **Am.** /u/, **Kif.** /u/, **Han.** /u/.

OTü. uzaq "uzak" (Clauson, 1972: 283, uzak) > **Ker. M. ağ. Kor.** üzay "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** üzax "id." (05 02 14 01 01) 300, **Kas.** üzay "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** uzay "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** uzay "id." (Kevser, 1987: 14), uzax "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** uzay "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Tuz.** uzay "id." (Şahbaz, 1979: 389), **Am.** uzay "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** uzay "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** uzay "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** uzay "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. qulqaq "kulak" (Clauson, 1972: 621, kulkak) > **Ker. M. ağ. Kor.** qū'ṭay "id." (05 02 10 01 01) 236., **Mus.** qū'ṭax "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** qū'ṭay "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** quṭay "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** quṭay "id." (Kevser, 1987: 11), **Al.** quṭay "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** quṭay "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** quṭay "id." (Şahbaz, 1979: 304), **Tuz.** quṭay "id." (Şahbaz, 1979: 304) **Am.** quṭay (Kevser, 1987: 52), **Kif.** quṭay "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî) **Kar.** quṭay "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** quṭay "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.4. Ku-, KuK(K) durumunda ve ikinci dar ünlü bulunduran kelimelerdeki OTü. /u/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak

Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifri, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi korunmaktadır. Ancak Kerkük merkez ağızlarında vurgusuzluk nedeniyle söyleşi sırasında daha kısa /ü/ya dönüşmektedir.

OTü. /u/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /ü/, **Mus.** /ü/, **Kas.** /ü/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /u/, **Er.** /u/, **Dak.** /u/, **Al.** /u/, **Taz.** /u/, **Tuz.** /u/, **Am.** /u/, **Kif.** /u/, **Han.** /u/.

OTü. burun (Clauson, 1972: 366) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'burün "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'burün "id." (05 02 14 01 01) 245, **Kas.** 'burün "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'burün "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** burün "id." (Kevser, 1987: 7), **Al.** burün "id." (Şahbaz, 1979: 161), **Taz.** 'burün "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** burün "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** burün "id." (Kevser, 1987: 34), **Kif.** 'burün "id." (Hediye A. 1947, Kifri), **Kar.** 'burün "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'burün "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. qudruy "kuyruk" (Clauson, 1972: 62, kurduğ) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'qujrüy "id." (05 02 10 05 03) 45, **Mus.** 'qujrüy "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'qujrüy "id." (05 02 16 02 01) 31, **Krş. Diğer Trk ağ. Tel.** 'qujrüy "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'qujrüy "id." (Kevser, 1987: 14), **Al.** 'qujrüy "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'qujrüy "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'qujrüy "id." (Şahbaz, 1979: 307), **Tuz.** 'qujrüy "id." (Şahbaz, 1979: 307), **Am.** 'qujrüy "id." (Kevser, 1987: 54), **Kar.** 'qujrüy "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'qujrüy "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.5. Ku- durumunda ve ikinci hecesinde geniş ünlü bulunduran birden fazla heceli kelimelerdeki OTü. /u/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) düzleşerek /ı/ya dönüşürken, diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer,*

Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin) korunduğu tespit edilmiştir. Ancak vurgusuz hecede yer aldığı için söyleyişi sırasında çok kısı /ɨ/ ya da /ü/ ünlüsüne dönüşmektedir. /u/ ünlüsünde meydana gelen düzleşmeye Rumeli sahasında Kagçı ağzında da rastlanmaktadır. Ayrıca Anadolu ağzlarında özellikle Kütahya ağzında örnekleri fazladır (Gülsever: 1965, 114).

OTü. /u/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /ɨ/, **Mus.** /ɨ/, **Kas.** /ɨ/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /ü/, **Er.** /ü/, **Dak.** /ü/, **Al.** /ü/, **Taz.** /ü/, **Tuz.** /ü/, **Am.** /ü/, **Kif.** /ü/, **Han.** /ü/.

OTü. buzaýu "buzağ" (Clauson, 1972: 39, buzağu) > **Ker. M. ağ. Kor.** bɨ'zaɓ "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** bɨ'zaɓ "id." (05 02 14 02 01) 163, **Kas.** bɨ'zaɓ "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** bɨ'zaɓ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** bɨ'zaɓ "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** bɨ'zaɓ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** bɨ'zaɓ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** bɨ'zaɓ "id." (Şahbaz, 1979: 304), **Tuz.** bɨ'zaɓ "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** bɨ'zaɓ "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** bɨ'zaɓ "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** bɨ'zaɓ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** bɨ'zaɓ (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. *yımırtya "yumurta" (Clauson, 1972: 131, yımirtğa:) > **Ker. M. ağ. Kor.** jümürta "id." (05 02 10 03 01) 69., **Mus.** jümürta/ümürta "id." (05 02 14 04 01) 183., (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** jümürta "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** jımırtε "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** jımırtε "id." (Kevser, 1987: 11), jımırta (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** jımırtε "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Taz.** jımırtε "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** jımırtε "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** jımırtε "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** jımırtε "id." (Hediye

Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** ĵimĩrtε"ıd." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ĵimĩrtε"ıd." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Yukarıda belirtilen durum alıntı kelimelerde de görölmektedir. Ancak şunu da belirtelim /u/ ünlüsünü /ı/yönünde gösterdiği temayül dağınık da olsa Kuzey – Batı Karadeniz kıyısı ağızlarında görölmektedir (Caferoğlu, 1966: 16).

Ker. M. ağ. Kor. fır'sat "fırsat" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** fır'sat (05 02 14 02 01) 163, **Kas.** fır'sat (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel** mü'raz "murad" (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer) < Ar. مُراد *murād*, **Al.** mü'raz (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** mü'raz (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** mü'raz (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** mü'raz (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** mü'raz (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** mü'raz (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** mü'raz (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında alıntı kelimelerde yer alan /u/ ünlüsü bazı kelimelerde incelererek /y/'ye dönüşmektedir. Kelimenin ikinci hecesinde dar ve geniş ünlü bulunduğunda (a.3) ve (a.4)de belirtilen ses gelişmeleri burada da meydana gelmektedir.

Ker. M. ağ. Mus. 'mydýr "müdür" (05 02 14 03 01) 66. < Ar. مُدير *mudīr*, **Kas.** 'mylc "mülk" (05 02 16 01 03) 126. < Ar. مُلك *mulīk*, **Kor.** 'hyc'ým "hüküm" (05 02 10 06 01) 59. < Ar. حُكْم *hukum*, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'hycým (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** hyc'met (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** hycmet (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** hycmet (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** hycmet (Şahbaz, 1979: 257), **Tuz.** hycmet (Şahbaz, 1979: 257), **Am.** muraz "ilek, murat" (Kevser, 1987: 31) < Ar. مراد *murād*, **Kif.** hycmet (Hediye

Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** hycmɛt (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** hycmɛt (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında alıntı kelimelerde yer alan /u/ ünlüsü, /h/, /q/ ve /ʕ/ seslerin komşuluğunda düzleşerek /ɛ/ sesine dönüşmüştür. Bu ses değişmesine bölgemiz dışında Kars ağızları üzerine yapılan yapılan çalışmalarda da tespit edilmiştir. (Ercilasun, 2002: 83).

Ker. M. ağ. Kor. mɛ'q^hɛjjɛt "sakınma, dikkat olma, birine sahip çıkma" (05 02 10 01 02) 95. < Ar. مُقَيَّد *muqeyyed*, **Mus..** mɛħɛm'mɛd "Muhammed" (05 02 14 05 01) 11. ö.a. < Ar. مُحَمَّد *Muħammed*, **Kas.** mɛʕəl'lime "bayan öğretmen"(05 02 16 01 02) 12. < Ar. مُعَلِّمَة *mu'allime*, **Diğer Trk ağ. Dak.** mɛħɛllɛ "muhalle" (Şahbaz, 1979: 311) < Ar. مُحَلَّة *muħelle*, **Tuz.** mɛqɛjjɛt "sakınma, dikkat olma, birine sahip çıkma" (Şahbaz, 1979: 311) < Ar. مُقَيَّد *muqeyyed*, **Am..** mɛħɛmmɛd "Muhammed" (Kevser, 1987: 46) ö.a. < Ar. مُحَمَّد *Muħammed*, **Kif.** mɛħɛllɛ "muhalle" (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî) < Ar. مُحَلَّة *muħelle*, **Kar.** mɛħɛllɛ (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** mɛħɛllɛ (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

b. İlk Hecede Dışında Hecelerde:

b.1. -KuK(K) durumunda birden fazla heceli kelimelerdeki OTü. /u/ ünlüsü, Erbil ve Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) korunurken, diğer Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) ilerleyici benzeşme ile uyuma girmiş ve u > ı değişmesi meydana gelmiştir. Bu ses olayı Doğu Anaolu ağızlarında da yaygındır. Ercilasun bunu dudak ünsüzleri etkisiyle veya asli şekillerini muhafaza ederek yazı dilindeki şekillerin uyum dışında kalmasıyla açıklamaktadır (Ercilasun, 2002: 91).

Bilindiği üzere Irak Türkmen ağızlarında [(geniş ünlülü açık heceyi takip eden dar ünlülü açık ya da kapalı hece > geniş – uzun ünlülü kelime)] formülüne uygun örneklerde bir uzunluk meydana gelmektedir. Bu durumda ikinci hecede yer alan /ı/ ve /u/ ünlüleri vurgusuzluk nedeniyle söyleşi sırasında daha kısa /ǵ/ ya da /ǔ/ ünlülerine dönüşmektedir. Tespit ettiğimiz örneklerden bir kısmı şunlardır:

OTü. /u/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /ǔ/, **Mus.** /ǔ/, **Kas.** /ǔ/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /ǵ/, **Er.** /ǵ/, **Dak.** /ǵ/, **Al.** /ǵ/, **Taz.** /ǔ/, **Tuz.** /ǵ/, **Am.** /ǵ/, **Kif.** /ǵ/, **Han.** /ǵ/.

OTü. yalḡu:s "yalnız" (Clauson, 1972: 930) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ja:ṭyǔṣ "id." (05 02 10 05 01) 132, **Mus.** 'ja:ṭyǔṣ "id." (05 02 14 01 01) 305, **Kas.** 'ja:ṭyǔṣ "id." (05 02 16 01 02) 172, **Diğer Trk ağ. Tuz.** 'ja:ṭyǔṣ "id." (Şahbaz, 1979: 403), **Dak.** 'ja:ṭyǔṣ "id." (Şahbaz, 1979: 403), **Tel.** 'ja:ṭyǔṣ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'ja:ṭyǔṣ id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'ja:ṭyǔṣ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Er.** 'ja:ṭyǔṣ "id." (Kevser, 1979: 250), **Am.** 'ja:ṭyǔṣ "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Taz.** 'ja:ṭyǔṣ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Kif.** 'ja:ṭyǔṣ "id." (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'ja:ṭyǔṣ (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ja:ṭyǔṣ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. qa:tun "hatun" (Tekin, 1995: 173) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'xa:tün "id." (05 02 10 05 02) 119, **Mus.** 'xa:tün "id." (05 02 14 01 01) 149, **Kas.** 'xa:tün "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'xa:ṭin "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'xa:tün "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'xa:ṭin "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'xa:ṭin "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** xa:ṭin "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'xa:ṭin "id." (Kevser, 1987: 48), **Kif.** 'xa:ṭin "id." (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.**

'xɑ:şın "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'xɑ:şın "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. oltur- "oturmak" (Clauson, 1972: 150) > **Ker. M. ağ. Mus.** 'ɔ:tür- "id." (05 02 10 05 01) 87, **Kor.** 'ɔ:tür "id." (05 02 14 01 01) 23, **Kas.** 'ɔ:tür- "id." (05 02 16 01 05) 22, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ɔ:tür- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** ɔ:tür- "id." (Kevser, 1987: 9), **Al.** 'ɔ:tür- "id." (Şahbaz, 1979: 340), **Taz.** 'ɔ:tür- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** ɔ:tür- "id." (Şahbaz, 1979: 340), **Tuz.** ɔ:tür- "id." (Şahbaz, 1979: 340), **Am.** ɔ:tür- "id." (Kevser, 1987: 30), **Kif.** 'ɔ:tür- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'ɔ:tür- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ɔ:tür- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. yastuq "yastık" (Clauson, 1972: 974, yastuk) > **Ker. M. ağ. Mus.** 'ja:stüx "id." (05 02 14 01 01) 941, **Kor.** 'ja:stüy "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Kas.** 'ja:stüy "id." (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ja:stıy "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'ja:stüy "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'ja:stıy "id." (Şahbaz, 1979: 340), **Taz.** 'ja:stıy "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'ja:stıy "id." (Şahbaz, 1979: 340), **Tuz.** 'ja:stıy "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'ja:stıy "id." (Kevser, 1987: 48), **Kif.** 'ja:stıy "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'ja:stıy (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ja:stıy "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

b.2. -KuK durumunda birden fazla heceli kelimelerin ikinci hecesinde yer alan OTü. /u/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Abbut, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi korunmaktadır. Vurgusuz hecede yer aldığı için de söyleyişi sırasında daha kısa /ü/ya dönüşmektedir.

OTü. /u/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /ü/, **Mus.** /ü/, **Kas.** /ü/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /ü/,

Er. /ü/, **Dak.** /ü/, **Al.** /ü/, **Taz.** /ü/, **Tuz.** /ü/, **Am.** /u/, **Kif.** /ü/, **Han.** /ü/.

OTü. burun "burun" (Clauson, 1972: 366) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'burün "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'burün "id." (05 02 14 01 01) 245, **Kas.** 'burün "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'burün "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** burün "id." (Kevser, 1987: 7), **Al.** burün "id." (Şahbaz, 1979: 161), **Taz.** 'burün "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** burün "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** burün "id." (Kevser, 1987: 34), **Kif.** 'burün "id." (Hediye A. 1947, Kifri), **Kar.** 'burün "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'burün "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. uçuz- "kolay, değersiz" (Tekin, 1995: 179) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'udžüz "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'udžüz "id." (05 02 14 02 01) 101, **Kas.** 'udžüz "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'udžüz "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** udžüz "id." (Kevser, 1987: 28), **Al.** 'udžüz "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'udžüz "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** udžüz "id." (Şahbaz, 1979: 389), **Tuz.** 'udžüz "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** 'udžüz "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'udžüz "id." (Hediye 1947, Kifri), **Kar.** 'udžüz "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'udžüz "id." (Necibe Ö.1954, Hanekin).

OTü. qudruy "kuyruk" (Clauson, 1972: 62, kudruk) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'qujrüy "id." (05 02 10 05 03) 45, **Mus.** 'qujrüy "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'qujrüy "id." (05 02 16 02 01) 31, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'qujrüy "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'qujrüy "id." (Kevser, 1987: 14), **Al.** 'qujrüy "id." (Bilal Cemal Kemal 1976, Altunköprü), **Taz.** 'qujrüy "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'qujrüy "id." (Şahbaz, 1979: 307), **Tuz.** 'qujrüy "id." (Şahbaz, 1979: 307), **Am.** 'qujrüy "id." (Kevser, 1987: 54), **Kif.** 'qujrüy "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Han.** 'qujrüy "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Yukarıda belirtilen durum altıntı kelimelerde de görülmektedir.

Ker. M. ağ. Mus. 'mydŷr "müdür" (05 02 14 03 01) 66, **Kor.** 'mydŷr (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Kas.** 'mydŷr (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane), **Krş. Diğer Trk ağ. Tel.** 'mydŷr (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** 'mydŷr (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü) < Ar. مُدِير *mudîr*, **Tuz.** 'hycŷm (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'hycŷm (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Am.** 'hycŷm (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'hycŷm (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'hycŷm (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'hycŷm (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. حُكْم *hukum*.

b.3. -KuK durumunda birden fazla heceli kelimelerdeki OTü. /u/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi düzleşerek /a/ya dönüşür.

OTü. /u/ > Ker. M. ağ. Kor. /a/, Mus. /a/, Kas. /a/, Diğer Trk ağ. Tel.

/a/,Er. /a/, Dak. /a/, Al. /a/, Taz. /a/, Tuz. /a/, Am. /a/, Kif. /a/, Han. /a/.

OTü. boduy "boya"(Clauson, 1972: 302; boduğ) > **Ker. M. ağ. Kor.** bɔ'ja "id." (05 02 10 02 01) 51, **Mus.** bɔ'jax "id." (05 02 14 01 01) 1072., **Kas.** bɔ'ja (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** bɔ'jay "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** bɔ'jay "id." (Kevser, 1987: 5), **Al.** bɔ'jay "id." (Şahbaz, 1979: 99), **Taz.** bɔ'jay "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** bɔ'jay "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** bɔ'jay "id." (Ahmed Kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** bɔ'jay "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** bɔ'jay "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** bɔ'jay "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. ortu "orta" (Clauson, 1972: 203) > **Ker. M. ağ. Kor.** ɔr'ta "id." (05 02 10 01 01) 117, **Mus.** ɔr'ta "id." (05 02 14 02 01) 206, **Kas.** ɔr'ta "id." (05 02 16

01 03) 74, **Diğer Trk ağ. Tel.** ɔr'ta "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** ɔr'ta (Kevser, 1987: 18), **Al.** ɔr'ta "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** ɔr'ta "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** ɔr'ta "id." (Şahbaz, 1979: 339), **Tuz.** ɔr'ta "id." (Şahbaz, 1979: 339), **Am.** ɔr'ta "id." (Kevser, 1987: 37), **Kif.** ɔr'ta "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** ɔr'ta "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ɔr'ta "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. so:ɣun "soğan" (Tekin, 1995: 178, sōgun) > **Ker. M. ağ. Kor.** so'ɣan "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** so'ɣan "id." (05 02 14 01 01) 874, **Kas.** so'ɣan "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** so'ɣan "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** so'ɣan "id." (Kevser, 1987: 21), **Al.** so'ɣan "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** so'ɣan "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** so'ɣan "id." (Şahbaz, 1979: 368), **Tuz.** so'ɣan "id." (Şahbaz, 1979: 368), **Am.** so'ɣan "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** so'ɣan "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** so'ɣan "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** so'ɣan "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

b.4. -KuK durumunda birden fazla heceli kelimelerdeki OTü. /u/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi düzleşerek /i/ ve /ɨ/ yönündeki gelişmektedir. Ardından da vurgusuz hecede yer aldığı için söyleyişi sırasında daha kısa /i/ ve /ɨ/ye dönüşmektedir. Ancak şunu da belirtmekte yarar var, aşağıda belirttiğimiz ikinci örnekte yer alan OTü. /u/ ünlüsü, Telâfer ağızında korunduğu tespit edilmiştir.

OTü. /u/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /i/, **Mus.** /i/, **Kas.** /i/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /i/, **Er.** /i/, **Dak.** /i/, **Al.** /i/, **Taz.** /i/, **Tuz.** /i/, **Am.** /i/, **Kif.** /i/, **Han.** /i/.

OTü. *bışur "peşirmek" (Clauson, 1972: 384. büşür-[p-]) > **Ker. M. ağ.** 'bişır- "id." (05 02 10 02 02) 38., **Kor.** 'bişır- "id." (05 02 10 01 01) 117, **Mus.** 'bişır- "id." (05 02 14 02 01) 206, **Kas.** 'bişır- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'bişır- (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'bişır- "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'bişır- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'bişır- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'bişır- "id." (Şahbaz, 1979: 149), **Tuz.** 'bişır- "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'bişır- "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'bişır- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'bişır- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'bişır- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. /u/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /ı/, **Mus.** /ı/, **Kas.** /ı/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /ü/, **Al.** /ı/, **Taz.** /ı/, **Tuz.** /ı/, **Am.** /ı/, **Kif.** /ı/, **Han.** /ı/.

OTü. bayırsuq "bağırsak" (Clauson, 1972: 220, bağırsuk) > **Ker. M. ağ. Kor.** bıya:rsıy "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** bıya:rsıx "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** bıya:rsıy "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** bıya:rsüy (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** bıya:rsıy "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** bıya:rsıy "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** bıya:rsıy "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** bıya:rsıy "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** bıya:rsıy "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** bıya:rsıy "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** bıya:rsıy "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** bıya:rsıy "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

4.1.2.4. /ı/ Ünlüsü

Ortak Türkçe kısa /ı/ sesi dar ve düz bir arka dil sesidir. Bu ses Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere, diğer Türkmen ağızlarında nitelik bakımından

korunmaktadır. Söylenişinde Türkiye Türkçesindeki /ı/ sesinde olduğu gibi boğumlanma alanı damağın arka kısmıdır. Dudakların köşesi kulaklara doğru gerilir, dil damağın arkasına doğru toplanarak dar bir geçitten havayı bırakır (Önen, 2009: 106). Ancak aşağıda verdiğimiz örneklerden anlaşıldığı üzere /ı/ ünlüsü bazen uzunluk ve vurgusuzluk yüzünden daha kısa söylendiği tespit edilmiştir.

a. İlk Hecede :

a.1. K₁-, K₁K- durumunda tek veya birden fazla heceli kelimelerdeki OTü. /ı/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) korunurken, diğer Irak Türkmen ağızlarında incelererek /i/ye dönüştüğü görülmektedir.

OTü. /ı/ > Ker. M. ağ. Kor. /ı/, Mus. /ı/, Kas. /ı/, Diğer Trk ağ. Tel. /i/, Er. /i/, Dak. /i/, Al. /i/, Taz. /i/, Tuz. /i/, Am. /i/, Kif. /i/, Han. /i/.

OTü. qış (Clauson, 1972: 670, kış) > **Ker. M. ağ. Kor. q^hıf** "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus. q^hıf** (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas. q^hıf** "id." (05 02 16 02 01) 40, **Diğer Trk ağ. Tel. qıf** (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er. qıf** "id." (Kevser, 1979: 198), **Al. qıf** (Bilal CemalKemal, 1976, Altunköprü), **Taz. qıf** "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am. qıf** "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif. qıf** "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar. qıf** "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han. qıf** "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. çıq- "çıkmaq" (Clauson, 1972: 405, çık-) > **Ker. M. ağ. Kor. tşix-** "id." (05 02 10 01 01) 11, **Mus. tşix-** "id." (05 02 14 01 01) 499, **Kas. tşix-** "id." (05 02 16 01 06) 4, **Diğer Trk ağ. Er. tşix-** (Kevser, 1987: 14), **Tel. tşix-** "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er. tşix-** "id." (Kevser, 1987: 5), **Al. tşix-** "id." (Şahbaz,

1979: 191), **Taz.** $\widehat{t\acute{s}ix}$ - "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** $\widehat{t\acute{s}ix}$ - "id." (Şahbaz, 1979: 172), **Tuz.** $\widehat{t\acute{s}ix}$ - (Şahbaz, 1979: 172), **Am.** $\widehat{t\acute{s}ix}$ - "id." (Kevser, 1987: 32), **Kif.** $\widehat{t\acute{s}ix}$ - (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** $\widehat{t\acute{s}ix}$ - "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** $\widehat{t\acute{s}ix}$ - "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü sıyır "sığır" (Clauson, 1972: 814, sığır) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'sıyır "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'sıyır "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'sıyır "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'sıyır "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'sıyır "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'sıyır "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'sıyır "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'sıyır "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'sıyır "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'sıyır "id." (Hediye A. 1947, Kifrî), **Kar.** 'sıyır "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'sıyır "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.2. ı-, K1-, K1K- durumunda tek veya birden fazla heceli heceli kelimelerde yer alan OTü. /ı/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi incelererek /i/ye dönüşür.

OTü. /u/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /i/, **Mus.** /i/, **Kas.** /i/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /i/,

Er. /i/, **Dak.** /i/, **Al.** /i/, **Taz.** /i/, **Tuz.** /i/, **Am.** /i/, **Kif.** /i/, **Han.** /i/.

OTü. inan- "inanmak, güvenmek, iman etmek" (Clauson, 1972: 188, ina:n-) > **Ker. M. ağ. Kor.** inan- "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** inan- "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** inan- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** inan- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** inan- "id." (Kevser, 1979: 27), **Tuz.** inan- "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Dak.** inan- "id." (Şahbaz, 1979: 262), **Am.** inan- "id." (Kevser, 1979: 54), **Kif.** inan- "id." (Hediye

Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** inan- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** inan- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. hıraq "ırak" (Doerfer, 1981: 96, hırak) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ıray "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'ıray "id." (05 02 14 01 01) 927, **Kas.** 'ıray (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ıray "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'ıray "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'ıray "id." (Bilal Cemal Kemal 1976, Altunköprü), **Taz.** 'ıray "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** ıray "id." (Şahbaz, 1979: 263), **Tuz.** ıray "id." (Şahbaz, 1979: 263), **Am.** 'ıray "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'ıray "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'ıray (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ıray "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. yılan "yılan" (Clauson, 1972: 930) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ıtan "id." (05 02 10 06 01) 22, **Mus.** 'ıtan "id." (05 02 14 01 01) 927, **Kas.** 'ıtan "id." (05 02 14 01 01) 1327, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ıtan "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'ıtan (Kevser, 1987: 14), **Al.** 'ıtan "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'ıtan "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'ıtan "id." (Şahbaz, 1979: 261), **Tuz.** 'ıtan "id." (Şahbaz, 1979: 261), **Am.** 'ıtan "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'ıtan "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'ıtan "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ıtan "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. yıp "yıp" (Clauson, 1972: 870) > **Ker. M. ağ. Kor.** ip^h "id." (05 02 10 01 02) 103, **Mus.** ip^h "id." (05 02 14 04 01) 10, **Kas.** ip^h "id." (05 02 16 01 07) 54, **Diğer Trk ağ. Tel.** ip "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** ip "id." (Kevser, 1987: 24), **Taz.** ip "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** ip (Şahbaz, 1979: 263), **Tuz.** ip "id." (Şahbaz, 1979: 263), **Am.** ip "id." (Kevser, 1987: 47), **Kif.** ip "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** ip "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ip "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. yıl "yıl" (Clauson, 1972: 917) > **Ker. M. ağ. Kor.** il "id." (05 02 14 01 01) 178, **Mus.** il "id." (05 02 14 03 01)37, **Kas.** il "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** il "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** il (Kevser, 1987: 4), **Al.** il "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** il "id." (Abbas Veli Bayat, 1932,Tazehurmatu), **Tuz.** il (Şahbaz, 1979: 261), **Am.** il "id." (Kevser, 1987: 44), **Kif.** il "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** il "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** il "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. tıl (Clauson, 1972: 489) > **Ker. M. ağ. Kor.** dil (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** dil (05 02 14 03 01)100, **Kas.** dil (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** dil (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** dil (Kevser, 1987: 5), **Al.** dil (Şahbaz, 1979: 191), **Taz.** dil (Abbas Veli Bayat, 1932,Tazehurmatu), **Dak.** dil (Şahbaz, 1979: 191), **Tuz.** dil (Şahbaz, 1979: 191), **Am.** dil (Kevser, 1987: 53), **Kif.** dil (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** dil (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** dil (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. qıl (Clauson, 1972: 632; kıl) > **Ker. M. ağ. Kor.** q^hil (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** q^hil (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** q^hil (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** qıl (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** qıl (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** qıl (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** qıl (Abbas Veli Bayat, 1932,Tazehurmatu), **Dak.** qıl (Şahbaz, 1979: 296), **Tuz.** qıl (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** qıl (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** qıl (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** qıl (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** qıl (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. *bışur "peşirmek" (Clauson, 1972: 384. büşür-[p-]) > **Ker. M. ağ.** 'bişır- "id." (05 02 10 02 02) 38., **Kor.** 'bişır- "id." (05 02 10 01 01) 117, **Mus.** 'bişır- "id." (05 02 14 02 01) 206, **Kas.** 'bişır- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'bişır- (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'bişır- "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'bişır- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'bişır- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932,Tazehurmatu), **Dak.** 'bişır- "id." (Şahbaz, 1979:

149), **Tuz.** 'bişır- "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'bişır- "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'bişır- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'bişır- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'bişır- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

b. İlk Hece Dışındaki Hecelerde:

b.1. -ı, -Kı durumunda birden fazla heceli kelimelerin ikinci hecesindeki OTü. /ı/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi [(geniş ünlülü açık heceyi takip eden dar ünlülü açık ya da kapalı hece > geniş – uzun ünlülü kelime)] formülüne uygun örneklerde korunduğu tespit edilmiştir. Ancak vurgusuz hecede yer aldığı için söyleyişi sırasında çok kısa /ı/ya dönüşmektedir. Örneklerden bir kısmı şunlardır:

OTü. /ı/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /ı/, **Mus.** /ı/, **Kas.** /ı/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /ı/, **Er.** /ı/, **Dak.** /ı/, **Al.** /ı/, **Taz.** /ı/, **Tuz.** /ı/, **Am.** /ı/, **Kif.** /ı/, **Han.** /ı/.

OTü. a:ğır "ağır" (Tekin, 1995: 171, ağır). **Krş. Ker. M. ağ. Kor.** 'a:ğır "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'a:ğır "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'a:ğır "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'a:ğır "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'a:ğır "id." (Kevser, 1987: 12), **Al.** 'a:ğır "id." (Şahbaz, 1979: 99), **Taz.** 'a:ğır "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'a:ğır "id." (Şahbaz, 1979: 107), **Tuz.** 'a:ğır (Şahbaz, 1979: 107), **Am.** 'a:ğır "id." (Ahmet İsmak Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** 'a:ğır "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'a:ğır "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'a:ğır "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. a:ğız "ağız" (Tekin, 1995: 171, ağız) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'a:ğız "id." (05 02 14 04 01) 230, **Mus.** 'a:ğız "id." (05 02 10 01 01) 11, **Kas.** 'a:ğız "id."

(Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'a:ýız "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'a:ýız "id." (Kevser, 1987: 19), **Al.** 'a:ýız "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'a:ýız "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'a:ýız "id." (Şahbaz, 1979: 107), **Tuz.** 'a:ýız "id." (Şahbaz, 1979: 107) , **Am.** 'a:ýız "id." (Ahmet Kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** 'a:ýız "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'a:ýız "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'a:ýız "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. ça:qır- "çağırmak" (Tekin, 1995: 173; [çākır-]) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'tʃa:ýır- "id." (05 02 10 05 02) 60, **Mus.** 'tʃa:ýır- "id." "id." (05 02 14 02 01) 59, **Kas.** 'tʃa:ýır- "id." (05 02 16 01 02) 71, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'tʃa:ýır- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'tʃa:ýır- "id." (Kevser, 1987: 17), **Al.** 'tʃa:ýır- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'tʃa:ýır- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'tʃa:ýır- "id." (Şahbaz, 1979: 165), **Tuz.** 'tʃa:ýır- (Şahbaz, 1979: 165), **Am.** 'tʃa:ýır- "id." (Kevser, 1987: 48), **Kif.** 'tʃa:ýır- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'tʃa:ýır- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'tʃa:ýır- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. yarın "yarın" (Clauson, 1972: 968) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ja:rın "id." (05 02 10 05 02) 60, **Mus.** 'ja:rın "id." (05 02 14 01 01) 392, **Kas.** 'ja:rın "id." (05 02 16 01 09) 46, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ja:rın "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'ja:rın "id." (Kevser, 1987: 1), **Al.** 'ja:rın "id." (Şahbaz, 1979: 407), **Taz.** 'ja:rın "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'ja:rın "id." (Şahbaz, 1979: 165), **Tuz.** 'ja:rın "id." (Şahbaz, 1979: 165), **Am.** 'ja:rın "id." (Ahmet Kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** 'ja:rın "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'ja:rın "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

b.2. -KıK durumunda ilk hecesinde dar /ı/ ünlüsü bulunduran birden fazla heceli kelimelerdeki ilk hece dışındaki OTü. /ı/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) korunurken diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) incelendiği tespit edilmiştir. Ancak vurgusuz hecede yer aldığı için söyleyişi sırasında çok kısa /ı/ya dönüşmektedir. Örneklerden bir kısmı şunlardır:

OTü. /ı/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /ı/, **Mus.** /ı/, **Kas.** /ı/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /ı/,

Er. /ı/, **Dak.** /ı/, **Al.** /ı/, **Taz.** /ı/, **Tuz.** /ı/, **Am.** /ı/, **Kif.** /ı/, **Han.** /ı/.

OTü sıyır "sığır" (Clauson, 1972: 814; sığır) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'sıyır "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'sıyır "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'sıyır "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'siyır "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'sıyır "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'siyır "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'siyır "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'siyır "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'siyır "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'siyır "id." (Hediye A. 1947, Kifrî), **Kar.** 'siyır "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'siyır "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. çı:pın "sinek" (Tekin, 1995: 176) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'tşibîn "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'tşibîn "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'tşibîn "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'tşibîn "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er** 'tsıbîn "id." (Delir Ömer, 1973, Erbi), **Al.** 'tşibîn (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'tşibîn "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'tşibîn "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'tşibîn "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'tşibîn "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'tşibîn "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'tşibîn "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

4.1.2.5. /ä/ Ünlüsü

Ortak Türkçe kısa /ä/ ünlüsü geniş ve düz bir ön dil sesidir. Bu sesin Kerkük ve diğer Irak Türkmen ağızlarında nicelik bakımından korunmaktadır. Söylenişi Türkiye Türkçesindeki yarı açık /ɛ/ sesi gibidir. Çeneler açıktır, dil ileriye doğru yükselir ve boğumlanma noktası daha ileridedir (Önen, 2009: 102).

a. İlk Hecede:

a.1. ä-, äK-, Kä- durumunda birden fazla heceli kelimelerdeki OTü. /ä/ ünlüsünde, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphne*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Amirli, Kifri, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi, [(geniş ünlülü açık heceyi takip eden dar ünlülü açık ya da kapalı hece > geniş – uzun ünlülü kelime)] formülüne uygun örneklerde bir uzunluk meydana gelmektedir. Bu ses olayına Hakas Türkçesi ağızlarında da rastlanmaktadır. (Killi, 2001: 171). Örneklenden bir kısmı şöyledir:

OTü. /ä/ > Ker. M. ağ. Kor. /ɛ:/, Mus. /ɛ:/, Kas. /ɛ:/, Diğer Trk ağ. Tel.

/ɛ:/, Er. /ɛ:/, Dak. /ɛ:/, Al. /ɛ:/, Taz. /ɛ:/, /Tuz. /ɛ:/, Am. /ɛ:/, Kif. /ɛ:/,

Han. /ɛ:/.

OTü. äkin "ekin" (Clauson, 1972: 109) > **Ker. M. ağ. Kor. 'ɛ:cʰin "id."** (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus. 'ɛ:cʰin "id."** (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas. 'ɛ:cʰin (05 02 16 02 01) 78, Diğer Trk ağ. Tel. 'ɛ:cʰin "id."** (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er. 'ɛ:cʰin "id."** (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al. 'ɛ:cʰin "id."** (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz. 'ɛ:cʰin "id."** (Abbas Veli Bayat, 1932,

Tazehurmatu), **Tuz.** 'ε:cın "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'ε:cın "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'ε:cın "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'ε:cın "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ε:cın "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. älig "elli" (Clauson, 1972: 109) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ε:lİ "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'ε:lİ "id." (05 02 14 01 01) 64, **Kas.** 'ε:lİ (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ε:lİ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'ε:lİ "id." (Kevser, 1987: 7), **Al.** 'ε:lİ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'ε:lİ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'ε:lİ "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'ε:lİ "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'ε:lİ "id." (Hediye A. 1947, Kifrî), **Kar.** 'ε:lİ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ε:lİ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. äski "eski" (Clauson, 1972: 246) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ε:scİ "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'ε:scİ "id." (05 02 14 04 01) 102, **Kas.** 'ε:scİ "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ε:scİ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'ε:scİ "id." (Kevser, 1987: 21), **Al.** 'ε:scİ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'ε:scİ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'ε:scİ "id." (Şahbaz, 1979: 204), **Tuz.** 'ε:scİ (Şahbaz, 1979: 204), **Am.** 'ε:scİ "id." (Kevser, 1987: 31), **Kar.** 'ε:scİ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ε:scİ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. kâlin "gelin" (Clauson, 1972: 719) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'jε:lİn "id." (05 02 10 05 01) 18, **Mus.** 'jε:lİn "id." (05 02 14 01 01) 1136, **Kas.** 'jε:lİn "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'jε:lİn "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'jε:lİn (Kevser, 1987: 1), **Al.** 'jε:lİn "id." (Bilal Cemal Kemal,

OTü. äk- "ekmek" (Clauson, 1972: 100) > **Ker. M. ağ. Kor.** εc- "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** εc- "id." (05 02 14 04 01) 102, **Kas.** εc- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** εc- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** εc- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** εc- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** εc- "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** εc- "id." (Şahbaz, 1979: 199), **Kif.** εc- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** εc- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

OTü. äl "el" (Clauson, 1972: 123) > **Ker. M. ağ. Kor.** εl "id." (05 02 10 05 01) 106, **Mus.** εl "id." (05 02 14 01 01) 233, **Kas.** εl (05 02 16 01 09) 48, **Diğer Trk ağ. Tel.** εl "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** εl "id." (Kevser, 1987: 6), **Al.** εl "id." (Şahbaz, 1979: 200), **Taz.** εl "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak** εl "id." (Şahbaz, 1979: 200), **Tuz** εl "id." (Şahbaz, 1979: 200), **Am.** εl (Kevser, 1987: 36), **Kif.** εl "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** εl "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** εl "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. äm- "emmek" (Clauson, 1972: 155) > **Ker. M. ağ. Kor.** εm- "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** εm- "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** εm- (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** εm- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** εm- "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** εm- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** εm- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak** εm- (Şahbaz, 1979: 202), **Tuz** εm- "id." (Şahbaz, 1979: 202), **Am.** εm- "id." (Kevser, 1987: 36), **Kif.** εm- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** εm- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** εm- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. çek- "çekmek" (Clauson, 1972: 965) > **Ker. M. ağ. Kor.** tʃɛc- "id." (05 02 10 05 02) 52, **Mus.** tʃɛc- "id." (05 02 14 03 01) 35, **Kas.** tʃɛc- "id." (05 02 16 01 05) 15, **Diğer Trk ağ. Tel.** tʃɛc- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** tʃɛc- "id." (Bilal Cemal Kemal 1976, Altunköprü), **Taz.** tʃɛc- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Er.** tʃɛc- "id." (Delir Ömer, 1973: Erbil), **Dak.** tʃɛc- "id." (Şahbaz, 1979: 168), **Tuz.** tʃɛc- "id." (Şahbaz, 1979: 168), **Am.** tʃɛc- "id." (Kevser, 1987: 34), **Kif.** tʃɛc- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** tʃɛc- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** tʃɛc- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. *bädük "yüksek" (Clauson, 1972: 302, beöük) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'bɛ:jjɣc "büyük" (05 02 10 02 02) 72., 'bɛ:jjɣɣ "id." (05 02 10 02 01) 26., **Mus.** 'bɛ:jjɣc "id." (05 02 14 04 01) 61., 'bɛ:jjɣɣ (05 02 14 01 01) 8., **Kas.** 'bɛ:jjɣc "id." (05 02 16 01 01) 68, **Diğer Trk ağ. Tel.** byjɣɣ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'bœ:jjɣc "id." (Kevser, 1987: 21), 'bɛ:βɣc "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Taz.** 'bɛ:jjɣɣ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Al.** 'bɛ:jjɣɣ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Tuz.** 'bɛ:jjɣɣ (Şahbaz, 1979: 152), **Am.** 'bɛ:jjɣɣ (Kevser, 1987: 21), **Kif.** 'bɛ:jjɣɣ "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** 'bɛ:jjɣɣ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'bɛ:jjɣɣ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.3. Kă-, KăK(K)- durumunda Tek veya birden fazla heceli kelimelerdeki OTü /ä/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Amirli, Kifri, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi daralıp /e/ yönünde gelişme göstermektedir.

OTü. /ä/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /e/, **Mus.** /e/, **Kas.** /e/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /e/,

Er. /e/, **Dak.** /e/, **Al.** /e/, **Taz.** /e/, **Tuz.** /e/, **Am.** /e/, **Kif.** /e/, **Han.** /e/.

OTü. äb "ev" (Clauson, 1972: 3) > **Ker. M. ağ. Kor.** eß "id." (05 02 10 01 01) 6, **Mus.** eß "id." (05 02 14 02 01) 64, **Kas.** eß "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** eß "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** jeß "id." (Kevser, 1987: 40), **Al.** jeß "id." (Şahbaz, 1979: 417), **Taz.** eß "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak** eß "id." (Şahbaz, 1979: 168), **Tuz** eß "id." (Şahbaz, 1979: 168), **Am.** jeß "id." (Kevser, 1987: 29), **Kif.** eß "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** jeß "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

OTü. ät "et" (Clauson, 1972: 33) > **Ker. M. ağ. Kor.** et "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** et "id." (05 02 14 01 01) 1505, **Kas.** et "id." (05 02 16 01 05) 39, **Diğer Trk ağ. Tel.** et "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** et (Kevser, 1987: 4), **Al.** et "id." (Şahbaz, 1979: 417), **Taz.** et "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak** et "id." (Şahbaz, 1979: 205), **Tuz** et "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Kif.** et "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** et "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** et "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Amirli ağzında OTü "ät" kelimesindeki /ä/ ünlüsü, korunurken, dar ünlülü ek aldığı daralıp uzayarak /e/ye dönüşmektedir (Kevser, 1987: 34).

OTü. säb- "sevmek" (Clauson, 1972: 284) > **Ker. M. ağ. Kor.** seß- "id." (05 02 14 01 01) 1254, **Mus.** eß- "id." (05 02 16 01 02) 161, **Kas.** seß- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** seß- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** et (Kevser, 1987: 4), **Er.** seß- "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** seß- "id." (Şahbaz, 1979: 417), **Taz.** seß- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak** seß- "id." (Şahbaz, 1979: 366), **Tuz** seß- "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** seß- "id." (Kevser, 1987: 39), **Kif.** seß- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** seß- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** seß- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. tabä "deve" (Clauson, 1972: 447) > **Ker. M. ağ. Kor.** deβε "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** deβε "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** deβε "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** deβε "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** deβε "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** deβε "id." (Şahbaz, 1979: 417), **Taz.** deβε "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz** deβε "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** deβε "id." (Kevser, 1987: 44), **Kif.** deβε "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** deβε "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** deβε "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.4. Kâ- durumunda birden fazla heceli kelimelerdeki OTü. /ä/ ünlüsü, Irak Türkmen ağızlarında (Musalla, Altunköprü, Bastamlı, Abut, Çardağlı) /ç/ ünsüzünün komşuluğunda daralarak /e/ye dönmüştür. Irak Türkmen coğrafyası haricinde bu duruma Güney Azerbaycan'ın Urmiye ağzında da rastlanır. (Doğan, 2010: 104)

OTü. näçä "kaç" (Clauson, 1972: 775) > **Ker. M. ağ. Kor.** nεtʃʹtʃε "kaç" "id." (05 02 10 01 01) 114, **Mus.** 'netʃε "id." (05 02 14 01 01) 516, **Kas.** nεtʃʹtʃε "id." (05 02 16 01 03) 87, **Diğer Trk ağ. Tel.** nεtʃʹtʃε "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Taz.** nεtʃʹtʃε "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Er.** nεtsʹtsε "id." (Kevser, 1987: 1), **Al.** 'netʃε "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Bas.** 'netʃʹtʃε "id." (Haydar, 1979: 46), **Kif.** nεtʃʹtʃε "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** nεtʃʹtʃε "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** nεtʃʹtʃε "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin), **Am.** nεtʃʹtʃε "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli).

OTü. näçä "kaç" (Clauson, 1972: 775) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'nεdʒε "nasıl" (05 02 10 01 01) 27, **Mus.** 'nedʒε "id." (05 02 14 03 01) 8., **Kas.** 'nεdʒε "id." (05 02

16 01 04) 16, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'nɛd̪ʒɛ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'nɛd̪ʒɛ "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'nɛd̪ʒɛ "id." (Şahbaz, 1979: 324), **Taz.** 'nɛd̪ʒɛ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** 'nɛd̪ʒɛ "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Bas.** 'nɛd̪ʒɛ "id." (Haydar, 1979: 11), **Abu.** 'nɛd̪ʒɛ "id." (Haydar, 1979: 13), **Çar.** 'nɛd̪ʒɛ "id." (Haydar, 1979: 46), **Kar.** 'nɛd̪ʒɛ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'nɛd̪ʒɛ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin), **Er.** 'nɛd̪ʒɛ (Kevser, 1987: 1).

Irak Türkmen ağızlarına Arap ve Fars dillerinden yerleşen bazı kelimelerin ilk hecesinde yer alan /ɛ/ ünlüsü daralarak /e/ye dönmüştür. Bu ses değişmesine Doğu Anadolu ağızlarında da sıkça rastlanmaktadır. Ahmet B. Ercilasun bunu düşmüş bulunan "y" ünsüzün daraltıcı etkisine bağlar. (Ercilasun, 2002: 93). Nitekim Irak Türkmen ağızlarında /y/ ünsüzünün düşmediği bazı örnekler bu görüşü destekler.

Ker. M. ağ. Kor. mejβɛ "meyve" (05 02 10 05 02) 103. **Mus.** mejβɛ (05 02 14 01 01) 649., **Kas.** mejβɛ (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** mejβɛ (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** mejβɛ "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** mejβɛ (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** mejβɛ (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Kif.** mejβɛ (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** mejβɛ (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** mejβɛ (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Far. میوه *meyve*.

Ker. M. ağ. Kor. c^jef "keyf, sevinç" (05 02 10 05 02) 103., **Mus.** c^jef (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** c^jef (05 02 16 01 05) 14, **Diğer Trk ağ. Tel.** cef (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Taz.** cef (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Kif.** cef (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** cef (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** cef (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. کيف *keyf*.

Ker. M. ağ. Kor. ḍzeb "cep" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), 103., **Mus.** ḍzeb (05 02 14 01 01) 1099, **Kas.** ḍzeb (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** ḍzeb (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** ḍzeb (Kevser, 1987: 10), **Taz.** ḍzeb (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** ḍzeb (Şahbaz, 1979: 163), **Kif.** ḍzeb (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** ḍzeb (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ḍzeb (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. جيب ğeyîb

Ker. M. ağ. Kor. 'ḍzeṭ̄ "ordu" (05 02 10 01 01) 12., **Mus.** 'ḍzeṭ̄ (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'ḍzeṭ̄ (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** ḍzeṭ̄ (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'ḍzeṭ̄ (Kevser, 1987: 10), **Taz.** 'ḍzeṭ̄ (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'ḍzeṭ̄ (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'ḍzeṭ̄ (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'ḍzeṭ̄ (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'ḍzeṭ̄ (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ḍzeṭ̄ (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. جيش ğeyîş.

Ker. M. ağ. Kor. Kas. me'jṭ̄ "davul" (05 02 16 01 01) 78, **Mus.** me'jṭ̄ (05 02 14 02 01) 180, **Kor.** me'jṭ̄ (05 02 10 03 01), **Krş. Diğer Trk ağ. Tel.** ḍzeṭ̄ (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Kif.** me'jṭ̄ (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** me'jṭ̄ (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), < Far. مهنتر mihter.

Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi alıntı kelimelerin ilk hecesinde yer alan /e/ ünlüsü ilerleyici benzeşme yoluyla kalınlaşarak /a/ya dönüşmüştür. Bu ses değişmesi Doğu Anadolu ağızlarında çok yaygındır (Ercilasun, 2002: 85). Fakat Kuzeydoğu Anadolu ile Batı Anadolu ağızlarında daha çok rastlandığı tespit edilmiştir. (İpek, 1997: 23).

Ker. M. ağ. Kor. as'pab "elbise" (05 02 10 05 01) 14, **Mus.** ḍzeb (05 02 14 01 01) 280., **Kas.** as'pab (05 02 16 01 03) 50, **Diğer Trk ağ. Tel.** aspab (Hikmet

Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** aspab (Kevser, 1987: 29), **Al.** aspab (Şahbaz, 1979: 120), **Taz.** aspab (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** aspab (Şahbaz, 1979: 120), **Am.** aspab (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** aspab (Hediyeye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** aspab (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** aspab (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. أثواب *esvāb*.

Ker. M. ağ. Kor. azan "ezan" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** azan (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** azan (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** azan (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** azan (Kevser, 1987: 29), **Taz.** azan (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** azan (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** azan (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** azan (Hediyeye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** aspab (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** aspab (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. أذان *ezān*.

Kerkük merkez ağızları (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi bir iki alıntı kelimelerin ilk hecesinde yer alan /e/ ünlüsü çift dudak ünsüzü /w/nin etkisiyle yuvarlaklaşarak /u/ya dönüşmüştür. Kerkük merkez ağızlarında vurgusuz hecede yer aldığı için söyleyişi sırasında daha /ü/ye dönüşmektedir. Bu duruma diğer Irak Türkmen ağızlarında rastlanmaz. Dolayısıyla yuvarlaklaşmayla ilgili tespit ettiğimiz örneklere Doğu Anadolu ağızların da rastlanmaktadır (Ercilasun, 2002: 89). Ayrıca bu ses değişmesine dağınık durumda olsada Aydın ağzında da tespit edildiği bilinmektedir. (Caferoğlu, 1989: 9).

Ker. M. ağ. Kor. d̡ǔ'ɣab (05 02 10 01 01) 145, **Mus.** d̡ǔ'ɣab (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** d̡ǔ'ɣab (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Ab.** d̡ǔ'ɣab (Haydar, 1979: 30), **Er.** j̡ǔ'ɣab (Kevser, 1987: 2), **Am.** d̡ǔɣab (Kevser, 1987: 53) < Ar. جواب *ğevāb*, **Kif.** suɣab "sevap" (Hediyeye

Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** suḡab (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** suḡab (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. ثواب *tevāb*.

b. İlk Hece Dışındaki Hecelerde:

b.1. İlk hece dışındaki OTü. /ä/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (Korya, Musalla, Kasaphane) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi korunmuştur.

OTü. /ä/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /ε/, **Mus.** /ε/, **Kas.** /ε/, **Diğer Trk ağ. Tel.**

/ε/, **Er.** /ε/, **Dak.** /ε/, **Al.** /ε/, **Taz.** /ε/, **Tuz.** /ε/, **Am.** /ε/, **Kif.** /ε/, **Han.**

/ε/.

OTü. bā:lā- "belemek, kundaklamak" (Tekin, 1995: 184) > **Ker. M. ağ. Kor.** iḡne "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** be'lε- "id." (05 02 14 01 01) 729, **Kas.** be'lε- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** be'lε- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** be'lε- "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** be'lε- "id." (Bilal Cemal , 1976, Altunköprü), **Taz.** be'lε- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** be'lε- "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** be'lε- "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** be'lε- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** be'lε- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** be'lε- (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. tabä "deve" (Clauson, 1972: 447) > **Ker. M. ağ. Kor.** deḡε "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** deḡε "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** deḡε "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** deḡε "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** deḡε "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.**

deβε "id." (Şahbaz, 1979: 417), **Taz.** deβε "id." (Abbas Veli Bayat, 1932,Tazehurmatu), **Tuz** deβε "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** deβε "id." (Kevser, 1987: 44), **Kif.** deβε "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** deβε "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** deβε "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. tågirmän "değirmen" (Clauson, 1972: 487) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'de:ğirmen "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'de:ğirmen "id." (05 02 14 04 01) 212, **Kas.** 'de:ğirmen "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'de:ğirmen (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'de:ğirmen "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'de:ğirmen "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'de:ğirmen "id." (Abbas Veli Bayat, 1932,Tazehurmatu), **Dak.** 'de:ğirmen (Şahbaz, 1979: 187), **Tuz** 'de:ğirmen (Şahbaz, 1979: 187), **Am.** 'de:ğirmen "id." (Ahmet Kemal Bayatlı,1977, Amirli), **Kar.** 'de:ğirmen "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Am.** 'de:ğirmen "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Han.** 'de:ğirmen "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. ignä "iğne" (Clauson, 1972: 110) > **Ker. M. ağ. Kor.** iğne "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** iğne "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** iğne "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** iğne "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** iğne "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** iğne "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** iğne "id." (Abbas Veli Bayat, 1932,Tazehurmatu), **Tuz.** iğne "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** iğne "id." (Ahmet Kemal Bayatlı,1977, Amirli), **Kar.** iğne "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Am.** iğne "id." (Ahmed Kemal Bayatlı,1977, Amirli), **Han.** iğne "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. yi:nçgä "ince" (Tekin, 1995: 183) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ind̄zε "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'ind̄zε "id." (05 02 14 01 01) 220, **Kas.** 'ind̄zε "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ind̄zε "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'ind̄zε "id." (Kevser, 1987:28), **Al.** 'ind̄zε "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'ind̄zε "id." (Abbas Veli Bayat, 1932,Tazehurmatu), **Tuz.** 'ind̄zε "id." (Şahbaz, 1979: 262), **Am.** 'ind̄zε "id." (Ahmet Kemal Bayatlı,1977, Amirli), **Kar.** 'ind̄zε "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Am.** 'ind̄zε "id." (Ahmet Kemal Bayatlı,1977, Amirli).

OTü. âşgāk "eşek" (Clauson, 1972: 660) > **Ker. M. ağ. Kor.** εf'fεc "id." (05 02 10 01 01) 103, **Mus.** εf'fεc "id." (05 02 14 04 01) 38, **Kas.** εf'fεc "id." (05 02 16 01 06) 20, **Diğer Trk ağ. Tel.** εf'fεj "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** εf'fεc^j "id." (Kevser, 1987: 28), **Taz.** εf'fεj "id." (Abbas Veli Bayat, 1932,Tazehurmatu), **Dak.** εf'fεj "id." (Şahbaz, 1979: 205), **Tuz.** εf'fεj "id." (Şahbaz, 1979: 205), **Am.** εf'fεj "id." (Ahmet Kemal Bayatlı,1977, Amirli), **Kar.** εf'fεj "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Am.** εf'fεj "id." (Ahmet Kemal Bayatlı,1977, Amirli), **Han.** εf'fεj "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. kê:çä "gece" (Tekin, 1995: 182) > **Ker. M. ağ. Kor.** je'd̄zε "id." (05 02 10 01 01) 4, **Mus.** je'd̄zε "id." (05 02 14 01 01) 71, **Kas.** je'd̄zε "id." (05 02 16 01 05) 117, **Diğer Trk ağ. Tel.** je'd̄zε "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** j'ed̄zε "id." (Kevser, 1987: 3), **Al.** jed̄zε "id." (Şahbaz, 1979: 216), **Taz.** je'd̄zε "id." (Abbas Veli Bayat, 1932,Tazehurmatu), **Dak.** jed̄zε "id." (Şahbaz, 1979: 216), **Tuz.** jed̄zε "id." (Şahbaz, 1979: 180), **Am.** jed̄zε "id." (Kevser, 1987: 216), **Kif.** je'd̄zε

"id." (Hediye A.1947, Kifri), **Kar.** je'dʒε "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** je'dʒε "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Hanekin ve Tazehurmatu ağızlarında -may isimden isim yapma ekinin ince ünlülü kelimelerle kullanıldığında da sistemli olarak kalın olduğu görülmektedir.

Han. jεlmaɣ "gelmek" (Necibe Ömer, 1954, Hanekin)

Taz. vermay vermek (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu)

Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Amirli, Kifri, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi alıntı kelimelerin ikinci hecesinde yer alan /e/ ünlüsü gerileyici benzeşme yoluyla kalınlaşarak /a/ya dönüşmüştür. Doğu Anadolu ağızlarında da bu gelişmeye rastlanır. (Ercilasun, 2002: 85). Bu duruma Kuzeydoğu Anadolu ile Batı Anadolu ağızlarında daha çok rastlanmaktadır (İpek, 1997: 23).

Ker. M. ağ. Kas. tʃa'ra "çare" (05 02 16 01 09) 47, **Kor.** tʃa'ra (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Ma.** tʃa'ra (Aziz Aydın, 1976, Musalla) < Far. چاره *çāre*, **Diğer Trk ağ. Tel.** pa'ra "para" (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** pa'ra "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Dak.** pa'ra (Şahbaz, 1979: 347), **Tuz.** para (Şahbaz, 1979: 347), **Er.** para (Kevser, 1987: 16), **Am.** para (Kevser, 1987: 34), **Kar.** pa'ra (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** pa'ra (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Far. پاره *pāre*

b.2. Birden fazla heceli kelimelerin ikinci hecesinde yer alan OTü /ä/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) /y/ ünsüzünün daraltıcı etkisiyle /i/'ye dönüşükten sonra düşmüştür. Ancak söz konusu incelleme diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Amirli, Kifri, Karatepe, Hanekin*) gözlemlenmemektedir Batı grubu ağızlarında,

Karabağ ağzında birkaç kelimedede de söz konusu incelmeye olayı görülmektedir (Karman: 2005, 112). Bu gelişme Doğu Anadolu ağızlarında tespit edilmiştir (Tosun, 2010: 171).

OTü. *bäklä- "beklemek" (Clauson, 1972: 326) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'bɛ:c'İrİ "bekliyor" (< 'bɛ:c'İjİrİ < bɛc'İɛ:jİrİ) (05 02 10 01 01) 100, **Mus.** bɛ:c'İrİx "bekliyoruz" (< bɛ:c'İjİrİx < bɛc'İɛ:jİrİx) (05 02 14 02 01) 116, **Kas.** bɛc'İɛr "bekler" (< bɛc'İjɛr < bɛc'İɛ'jɛr) (05 02 10 01 01) 44, **Kor.** 'bɛ:c'İjİp "beklemiştir" (< bɛc'İɛ:jİrp) (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'bɛ:c'İjİp (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'bɛ:c'İjİp (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane).

4.1.2.6. /è/ Ünlüsü

Ortak Türkçe kısa /è/ sesi, geniş ve düz bir ön dil ünlüsüdür. Genel Türk dilindeki kapalı e (è) sesi bir tartışma konusudur (Bkz. 4.1.1.6.) Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında da söyleyişi sırasında /ɛ/ye oranla ağız daha kapalı ve boğumlanma noktası ileridedir. Dil ucu alt dişlerin arkasına doğru dokunur, dil önü sert damağa doğru kalkar. Dudak kenarları kulaklara doğru gerilir ve çeneler hafifçe sıkılır (Önen: 2009, 102).

a. İlk Hecede:

a.1. è- Kè- durumunda birden fazla heceli kelimelerdeki OTü. /è / ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (Korya, Musalla, Kasaphane) diğer Irak Türkmen ağızlarında (Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifri, Karatepe, Hanekin) olduğu gibi [(geniş ünlülü açık heceyi takip eden dar

ünlülü açık ya da kapalı hece > geniş – uzun ünlülü kelime)] formülüne uygun örneklerde bir uzunluk söz konusudur. Tespit ettiğimiz örnekler şunlardır:

OTü. /è/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /e:/, **Mus.** /e:/, **Kas.** /e:/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /e:/, **Er.** /e:/, **Dak.** /e:/, **Al.** /e:/, **Taz.** /e:/, **Tuz.** /e:/, **Am.** /e:/, **Kif.** /e:/, **Han.** /e:/.

OTü. eşid "duymak, işitmek" (Clauson, 1972: 257) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'e:şit- "id." (05 02 10 01 01) 17, **Mus.** 'e:şit- "id." (05 02 14 01 01) 526, **Kas.** 'e:şit- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'e:şit- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'e:şit- "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'e:şit- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'e:şit- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'e:şit- "id." (Şahbaz, 1979: 204), **Tuz.** 'e:şit- "id." (Şahbaz, 1979: 204), **Am.** 'e:şit- "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'e:şit- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'e:şit- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'e:şit- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. yeriş- "yerişmek" (Clauson, 1972: 972) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'je:şiş- "id." (05 02 10 06 02) 119, **Mus.** 'je:şiş- "id." (05 02 14 01 01) 351, **Kas.** 'je:şiş- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'je:şiş- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** 'je:şiş- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'je:şiş- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'je:şiş- "id." (Şahbaz, 1979: 204), **Tuz.** 'je:şiş- "id." (Şahbaz, 1979: 204), **Am.** ye:şiş "id." (Kevser, 1987: 47), **Kif.** ye:şiş "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** ye:şiş "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ye:şiş "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. êkki "iki sayısı" (Clauson, 1972: 100) > **Ker. M. ağ. Kor.** c'ġi "id." (05 02 10 01 01) 33, **Mus.** c'ġi "id." (05 02 14 04 01) 106, **Kas.** c'ġi "id." (05 02 16 01 02) 184, **Diğer Trk ağ. Tel.** iccġi (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** ic'c'ġi "id." (Kevser, 1987: 24), **Al.** iccġi "id." (Bilal Cemal Kemal 1976, Altunköprü), **Taz.** iccġi

"id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** iccî "id." (Şahbaz, 1979: 260), **Tuz.** iccî "id." (Şahbaz, 1979: 260), **Am.** iccî "id." (Kevser, 1987: 47), **Kif.** icî "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** iccî "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

OTü. yêtiş- "yetişmek" (Clauson, 1972: 894) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'je:tiş- "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'je:tiş- Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'je:tiş- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'je:tiş- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'je:tiş- (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'je:tiş- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'je:tiş- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** je:tiş- "id." (Şahbaz, 1979: 417), **Tuz.** je:tiş- "id." (Şahbaz, 1979: 417), **Am.** 'je:tiş- "id." (Kevser, 1987: 44), **Tuz.** je:tiş- "id." (Şahbaz, 1979: 417), **Kar.** 'je:tiş- (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'je:tiş- (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.2. Kê- durumunda birden fazla heceli kelimelerdeki OTü. /ê/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi daralarak /i/ yönünde gelişmektedir.

OTü. /ê/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /i/, **Mus.** /i/, **Kas.** /i/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /i/,

Er. /i/, **Dak.** /i/, **Al.** /i/, **Taz.** /i/, **Tuz.** /i/, **Am.** /i/, **Kif.** /i/, **Han.** /i/.

OTü. çêçäk "çiçek" (Clauson, 1972: 400) > **Ker. M. ağ. Kor.** ʈʂitʂɛc "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** ʈʂitʂɛc "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** ʈʂitʂɛc "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** ʈʂitʂɛʃ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** ʈʂitʂɛʃ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** ʈʂitʂɛʃ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** ʈʂitʂɛʃ "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** ʈʂitʂɛʃ "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977,

Amirli), **Kif.** ʔjʔʔʔʔ "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** ʔjʔʔʔʔ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ʔjʔʔʔʔ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. yègirmi "yirmi" (Clauson, 1972: 915) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'jirmĩ "id." (05 02 10 03 01) 140, **Mus.** 'jirmĩ "id." (05 02 14 01 01) 183, **Kas.** 'jirmĩ "id." (05 02 16 01 03) 18, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ijirmĩ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'ijirmĩ "id." (Kevser, 1987: 2), **Am.** 'ijirmĩ "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Al.** 'ijirmĩ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'ijirmĩ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'ijirmĩ "id." (Şahbaz, 1979: 260), **Tuz.** 'ijirmĩ "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Kif.** 'ijirmĩ "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** 'ijirmĩ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ijirmĩ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.3. Ké- durumunda birden fazla heceli kelimelerdeki OTü. /è/ ünlüsü, Kerkük merkez ağzlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağzlarından (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifri, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi daralarak /ε/ye dönüştüğü tespit edilmiştir.

OTü. /è/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /ε/, **Mus.** /ε/, **Kas.** /ε/, **Diğer Trk ağ. Tel.**

/ε/, **Er.** /ε/, **Dak.** /ε/, **Al.** /ε/, **Taz.** /ε/, **Tuz.** /ε/, **Am.** /ε/, **Kif.** /ε/, **Han.** /ε/.

OTü. èndür- "indirmek" (Clauson, 1972: 180) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ε:ndĩr- "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'ε:ndĩr- "id." (05 02 14 01 01) 1421, **Kas.** 'ε:ndĩr- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ε:ndĩr- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'ε:ndĩr- "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'ε:ndĩr- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'ε:ndĩr- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** 'ε:ndĩr- "id." (Kevser, 1979: 54), **Tuz.**

'ε:ndır- "id." (Şahbaz, 1979: 203), **Dak.** 'ε:ndır- "id." (Şahbaz, 1979: 203), **Kif.** 'ε:ndır- (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'ε:ndır- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ε:ndır- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. erte "sabah, erken" (Clauson, 1972: 202) > **Ker. M. ağ. Kor.** εr'tε (05 02 10 01 01) 133, **Mus.** εr'tε "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** εr'tε "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Krş. Diğer Trk ağ. Tel.** εr'tε "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** εr'tε "id." (Kevser, 1987: 11), **Al.** εr'tε "id." (Şahbaz, 1979: 204), **Taz.** εr'tε "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** εr'tε "id." (Şahbaz, 1979: 204), **Am.** εr'tε "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** εr'tε "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** εr'tε "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** εr'tε "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

b. İlk Hece Dışındaki Hecelerde:

Ortak Türkçede kelimelerin ilk hece dışındaki hecelerinde kısa /ə/ kurulmamıştır. Bu durumda Irak Türkmen ağızlarında kurulması söz konusu değildir.

4.1.2.7. /ö/ Ünlüsü

Ortak Türkçe kısa /ö/ sesi, geniş ve yuvarlak bir ön dil sesidir. Bu sesin Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarındaki söylenişi Türkiye Türkçesindeki /ö/nün söylenişi gibidir. Yani çene açık, dil ileri doğru yükselmektedir. Duduakların altı ve üst köşeleri birbirine yaklaşp ağız açıklığı tam yuvarlak biçimini almaktadır. Ortak Türkçede yuvarlak /o/ ve /ö/ ünlüleri sadece ilk hecede kullanılmaktadır. G. Glauson'a göre bu konu tartışmalıdır. Glauson, Aral – Hazar grubu Kıpçak Türk lehçelerinden Kırgız Türkçesinde ilk hece dışındaki

hecelerde rastladığımız yuvarlak – geniş ünlülerin eksi yuvarlak ünlü olabileceği düşünmüştür. Türkiye Türkçesindeki orun, boyun, bölük, gönül, orta, ortak, boğaz, tutam gibi kelimelerden yola çıkarak ilk hecedeki geniş – yuvarlak /o/ ünlüsünü, /u/ ya /a/ ünlülerinin takip ettiğini belirtmiştir. Kırgız Türkçesinde /o/ ünlüsünün ilk hece dışında ikinci hecede de kullanıldığına dikkatleri çeken Glauson, Türkçede ilk hece dışında geniş – yuvarlak ünlü bulunabileceğine Eski Moğolca'daki Türkçe alıntı kelimelerin yazımında ikinci hecedeki ünlülerin varlığına delil olarak öne sürmüştür, Brahmi ya da Tibet metinlerindeki on iki kelimede ilk hecedeki yuvarlak ünlülerin ikinci hecede /o/ ve /o/ ünlülerinin takip ettiği belirtmiştir. (Glason, 1966: 19–37) Irak Türkmen ağızlarında ilk hecede dışındakilerde /ö/ ünlüsü bulunmaz. Uygur Türkçesinin Lopnor ağızında ve seyrek olarak Hoten ve Guma ağızlarında hem kelime gövdelerinde hem de çekimli şekillerde ilk hece dışındaki hecelerde geniş – yuvarlak /ö/ ünlüsü vardır. Bunun da büyük bir kısmının sekunder, sonradan benzeşme ile ortaya çıkmış olduğu dikkat çekmektedir. Kırgız Türkçesinde de ilk hece dışında geniş – yuvarlak /ö/ ünlüsüne rastlanmaktadır (Emet, 2000: 111).

a. İlk Hecede:

a.1. Ö-, Kö- durumunda birden fazla heceli kelimelerdeki OTü. /ö/ ünlüsünde Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifri, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi, [(geniş ünlülü açık heceyi takip eden dar ünlülü açık ya da kapalı hece > geniş – uzun ünlülü kelime)] formülüne uygun örneklerde bir uzunluk meydana gelmektedir. Bu fonetik olaya Hakas Türkçesi ağızlarından Sagay ve Kızıl ağızlarında da rastlanmaktadır (Killi, 2001: 216).

Irak – İran sınırına yakın bir bölgede yer alan Tükmen Hanekin, Mendeli ve Kazaniyye ağızlarında kelime başında bulunan /ğ/ ve /q/ ünsüzlerinin etkisiyle OTü. /ö/ ünlüsü, kalınlaşarak /ɔ/ya dönmektedir. Bu ses olayı diğer ağızlarda görülmez.

OTü. /ö/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /œ:/, **Mus.** /œ:/, **Kas.** /œ:/, **Diğer Trk ağ.**

Tel. /œ:/, **Er.** /œ:/, **Dak.** /œ:/, **Al.** /œ:/, **Taz.** /œ:/, **Tuz.** /œ:/, **Am.** /œ:/, **Kif.** /œ:/, **nHan.** /o/.

OTü. kömür "kömür" (Clauson, 1972: 723) > **Ker. M. ağ. Kor.** c^jœ:mÿr "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** c^jœ:mÿr "id." (05 02 14 04 01) 373, **Kas.** c^jœ:mÿr "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** cœ:mÿr "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** c^jœ:mÿr "id." (Kevser, 1987: 27), **Al.** cœ:mÿr "id." (Şahbaz, 1979: 417), **Taz.** cœ:mÿr "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** cœ:mÿr "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** cœ:mÿr "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** cœ:mÿr "id." (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** cœ:mÿr "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe). **OTü.** kömür "kömür" (Clauson, 1972: 723) > **Han.** qomir "id." (Buluç, 1973: 16), **Men.** qomir "id." (Buluç, 1972: 182), **Kaz.** qomir "id." (Selim Ali, 1977, Kazaniye).

OTü. köpük "köpük" (Clauson, 1972: 889) > **Ker. M. ağ. Kor.** c^jœ:pÿc "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** c^jœ:pÿc "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** c^jœ:pÿc "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** cœ:pÿc "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** c^jœ:pÿc^j "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** cœ:pÿĵ "id." (Şahbaz, 1979: 216), **Taz.** cœ:pÿĵ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** cœ:pÿĵ "id." (Şahbaz, 1979: 276), **Tuz.** cœ:pÿĵ "id." (Şahbaz, 1979: 276), **Am.** cœ:pÿĵ "id." (Kevser, 1987: 48), **Kif.** cœ:pÿĵ "id." (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** cœ:pÿĵ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** cœ:pÿĵ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. ölüg "ö-lü" (Clauson, 1972: 142) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'œ:lÿ "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'œ:lÿ "id." (05 02 14 01 01) 337, **Kas.** 'œ:lÿ (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'œ:lÿ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'œ:lÿ "id." (Kevser, 1987: 30), **Al.** 'œ:lÿ (Şahbaz, 1979: 343), **Taz.** 'œ:lÿ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'œ:lÿ (Şahbaz, 1979: 343), **Tuz.** 'œ:lÿ "id." (Şahbaz, 1979: 343), **Am.** 'œ:lÿ "id." (Kevser, 1987: 30), **Kif.** 'œ:lÿ "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'œ:lÿ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'œ:lÿ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.2. ö-, öK(K)-, KöK-, KöK(K)- durumunda tek veya birden fazla heceli kelimelerdeki OTü. /ö/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe*) olduğu gibi korunurken, Hanekin, Mendeli ve Kazaniye ağızlarında kelime başında bulunan /ğ/ ve /q/ ünsüzlerinin etkisiyle kalınlaşarak /ɔ/ya dönüşür.

OTü. /ö/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /œ:/, **Mus.** /œ:/, **Kas.** /œ:/, **Diğer Trk ağ.**

Tel. /œ:/, **Er.** /œ:/, **Dak.** /œ:/, **Al.** /œ:/, **Taz.** /œ:/, **Tuz.** /œ:/, **Am.** /œ:/, **Kif.** /œ:/, **Han.** /œ:/.

OTü. ögä:y "üvey" (Clauson, 1972: 119) > **Ker. M. ağ. Kor.** œ'jɛj "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** œ'jɛj "id." (05 02 14 01 01) 1321, **Kas.** œ'jɛj (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** œ'jɛj "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** œ'jɛj "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Taz.** œ'jɛj "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** œ'jɛj "id." (Şahbaz, 1979: 342), **Am.** œ'jɛj "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** œ'jɛj "id." (Hediye Abdurrahman 1947, Kifrî), **Kar.** œ'jɛj "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** œ'jɛj "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. ön "ön" (Clauson, 1972: 167) > **Ker. M. ağ. Kor.** æj "id." (05 02 10 06 02) 94, **Mus.** æj "id." (05 02 14 01 01) 230, **Kas.** æj "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** æj "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** æj^j "id." (Kevser, 1987: 12), **Al.** æj "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** æj "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** æj "id." (Şahbaz, 1979: 342), **Tuz.** æj "id." (Şahbaz, 1979: 342), **Am.** æj "id." (Kevser, 1987: 27), **Kif.** æj "id." (Hediye A. 1947, Kifrî), **Kar.** æj "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** æj "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. öl- "ölmek" (Clauson, 1972: 125) > **Ker. M. ağ. Kor.** æl- "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** æl- "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** æl- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** æl- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** æl- "id." (Kevser, 1987: 7), **Al.** æl- "id." (Şahbaz, 1979: 343), **Taz.** æl- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** æl- "id." (Şahbaz, 1979: 343), **Tuz.** æl- "id." (Şahbaz, 1979: 342), **Am.** æl- "id." (Kevser, 1987: 45), **Kif.** æl- "id." (Hediye A. 1947, Kifrî), **Kar.** æl- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** æl- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. öğren- "öğrenmek" (Clauson, 1972: 114) > **Ker. M. ağ. Kor.** ær^jɛn- "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** ær^jɛn- "id." (05 02 14 01 01) 1321, **Kas.** ær^jɛn- "id." (05 02 16 01 01) 8, **Diğer Trk ağ. Tel.** ær^jɛn- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** ær^jɛn- "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** ær^jɛn- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** ær^jɛn- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** ær^jɛn- "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** ær^jɛn- "id." (Kevser, 1987: 47), **Kif.** ær^jɛn- "id." (Hediye Abdurrahman 1947, Kifrî), **Kar.** ær^jɛn- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ær^jɛn- "id." (Necibe Ö, 1954, Hanekin).

OTü. söz "söz" (Clauson, 1972: 860) > **Ker. M. ağ. Kor.** sœz "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** sœz "id." (05 02 14 05 01) 3, **Kas.** sœz "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** sœz "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** sœz "id." (Kevser, 1987: 3), **Al.** sœz "id." (Şahbaz, 1979: 370), **Taz.** sœz "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** sœz "id." (Şahbaz, 1979: 370), **Tuz.** sœz "id." (Şahbaz, 1979: 370), **Am.** sœz "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** sœz "id." (Hediye A., 1947, Kifri), **Kar.** sœz "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** sœz "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. köşlek "göşlek" (Clauson, 1972: 662) > **Ker. M. ağ. Kor.** c'œ'nœc "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** c'œ'nœc "id." (05 02 14 01 01) 843, **Kas.** c'œ'nœc "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** cœjnœc "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** c'œjnœc' "id." (Kevser, 1987: 1), c'œlmœc' (Delir Ömer, 1972, Erbil), **Al.** cœjnœc "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** cœjnœj "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** cœjnœj "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** cœjnœc (Kevser, 1987: 42), **Kif.** cœnœc "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** cœjnœj "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** cœjnœj "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. körpâ "çocuk" (Clauson, 1972: 737) > **Ker. M. ağ. Kor.** c'œr'pœ "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** c'œr'pœ "id." (05 02 14 01 01) 843, **Kas.** c'œr'pœ "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** cœr'pœ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** c'œr'pœ "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** cœr'pœ (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** cœjnœj "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** cœr'pœ "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** cœr'pœ "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** cœr'pœ "id." (Hediye

Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** cœr'pε "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** cœr'pε "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.3. Kö-, KöK- durumunda birden fazla heceli bazı kelimelerdeki OTü. /ö/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe*) düzleşerek /ε/ye dönmektedir. Örnekleri azdır.

OTü. /ö/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /ε/, **Mus.** /ε/, **Kas.** /œ:/, **Diğer Trk ağ. Tel.**

/ε/, **Er.** /ε/, **Dak.** /ε/, **Al.** /ε/, **Taz.** /ε/, **Tuz.** /ε/, **Am.** /ε/, **Kif.** /ε/, **Han.** /ε/.

OTü. çömçe "kepçe" (Clauson, 1972: 422) > **Ker. M. ağ. Kor.** t̃ʃεmt̃ʃε "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** t̃ʃεmt̃ʃε "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** t̃ʃεmt̃ʃε "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** t̃ʃεmt̃ʃε "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** t̃ʃεmt̃ʃε "id." (Kevser, 1987: 25), **Al.** t̃ʃεmt̃ʃε "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** t̃ʃεmt̃ʃε "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** t̃ʃεmt̃ʃε "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** t̃ʃεmt̃ʃε "id." (Hediye Abdurrahman 1947, Kifrî), **Kar.** t̃ʃεmt̃ʃε "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** t̃ʃεmt̃ʃε "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. töpü "tepe" (Clauson, 1972: 936) > **Ker. M. ağ. Kor.** tœp'pε "id." (05 02 10 05 03) 3, **Mus.** tœp'pε "id." (05 02 14 04 01) 272, **Kas.** tœp'pε "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** tœp'pε "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** tœp'pε "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** tœp'pε "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** tœp'pε "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** tœp'pε "id." (Şahbaz, 1979: 381), **Tuz.** tœp'pε "id."

(Şahbaz, 1979: 381), **Am.** tɛp'pɛ "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** tɛp'pɛ "id." (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** tɛp'pɛ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** tɛp'pɛ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.5. Kö- durumunda birden fazla heceli bir kelimenin ilk hecesindeki OTü. /ö/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifri, Karatepe, Hanekin*) daralarak /e/ye dönüşmektedir. İkinci hecesinde dar ünlü barındırdığı için de uzun /e:/ye dönüşür. Bunu bir örnekte tespit ettik:

OTü. /ö/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /e:/, **Mus.** /e:/, **Kas.** /e:/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /e:/, **Er.** /e:/, **Dak.** /e:/, **Al.** /e:/, **Taz.** /e:/, **Tuz.** /e:/, **Am.** /e:/, **Kif.** /e:/, **Han.** /e:/.

OTü. köñül "gönül" (Clauson, 1972: 732) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'je:βıl "id." (05 02 10 03 01) 17, **Mus.** 'je:βıl "id." (05 02 14 01 01) 1139, **Kas.** 'je:βıl "id." (05 02 10 03 01) 17, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'je:βıl "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'je:βıl "id." (Kevser, 1987: 16), **Al.** 'je:βıl "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'je:βıl "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'je:βıl "id." (Şahbaz, 1979: 230), **Tuz.** 'je:βıl "id." (Şahbaz, 1979: 230), **Am.** 'je:βıl "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'je:βıl "id." (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** 'je:βıl "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'je:βıl "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

b. İlk Hece Dışındaki Hecelerde:

Ortak Türkçede kelimelerin ilk hece dışındaki hecelerinde kısa /ö/ kurulmamıştır. Bu durumda Irak Türkmen ağızlarında kurulması söz konusu değildir.

4.1.2.8. /ü/ Ünlüsü

Ortak Türkçe kısa /ü/ sesi dar ve yuvarlak bir ön dil ünlüsüdür. Kerkük ve diğer Irak Türkmen ağızlarında nicelik bakımından uzunluğunu koruyan /ü/ ünlüsü, söyleyişi Türkiye Türkçesindeki /ü/ sesinde olduğu gibi, çene biraz aşağıda, dil ucu alt dişlere hafifçe temas eder, dil önü sert damağa doğru kalkar, ağız ve dil kasları gergindir, alt ve üst dudaklar birbirlerine iyice yaklaşır büzülür (Önen, 2009: 109). Ancak aşağıda verdiğimiz örneklerden anlaşıldığı üzere /ü/ ünlüsü bazen uzunluk ve vurgusuzluk yüzünden daha kısa söylendiği tespit edilmiştir.

a. İlk Hecede:

a.1. ü-, Kü-, Kük- durumunda birden fazla heceli bir iki kelimede OTü. /ü/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi düzleşek /i/ye dönüştüğü tespit edilmiştir.

OTü. /ü/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /i/, **Mus.** /i/,, **Kas.** /i/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /i/,

Er. /i/, **Dak.** /i/, **Al.** /i/, **Taz.** /i/, **Tuz.** /i/, **Am.** /i/, **Kif.** /i/, **Han.** /i/.

OTü. için "için" (Clauson, 1972: 28) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'it̪in "id." (05 02 10 05 02) 52., **Mus.** 'it̪in "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'it̪in "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'it̪in "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'it̪in "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'it̪in "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'it̪in "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'it̪in "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'it̪in "id." (Kevser, 1987: 35), **Kif.** 'it̪in "id." (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'it̪in "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'it̪in "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. bütür- "bitirmek" (Clauson, 1972: 308) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'bitır- "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'bitır- "id." (05 02 14 01 01) 1181, **Kas.** 'bitır- "id." (05 02 16 02 01) 65, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'bitır- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'bitır- "id." (Kevser, 1987: 11), **Al.** 'bitır- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'bitır- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'bitır- "id." (Şahbaz, 1979: 150), **Tuz.** 'bitır- "id." (Şahbaz, 1979: 150), **Am.** 'bitır- "id." (Kevser, 1987: 39), **Kif.** 'bitır- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** 'bitır- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'bitır- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. büt "bit" (Clauson, 1972: 298) > **Ker. M. ağ. Kor.** bit^h (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** bit^h (05 02 14 04 01) 139, **Kas.** bit^h "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** bit "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** bit "id." (Kevser, 1987: 14), **Al.** bit "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** bit "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** bit "id." (Şahbaz, 1979: 149), **Tuz.** bit "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** bit "id." (Kevser, 1987: 39), **Kif.** bit "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** bit "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** bit "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.2. Kü- durumunda birden fazla heceli bazı kelimelerdeki OTü. /ü/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifri, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi korunur. Ancak Hanekin, Mendeli ve Kazaniye ağızlarında son örnekte kalınlaşarak /u/ yönde geliştiği tespit edilmiştir.

OTü. /ü/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /y/, **Mus.** /y/, **Kas.** /y/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /y/, **Er.** /y/, **Dak.** /y/, **Al.** /y/, **Taz.** /y/, **Tuz.** /y/, **Am.** /y/, **Kif.** /y/, **Han.** /y,u/.

OTü. bütün "bütün" (Clauson, 1972: 242) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'bytŷn "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'bytŷn "id." (05 02 14 04 01) 161, **Kas.** 'bytŷn "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'bytŷn "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** bytŷn "id." (Kevser, 1987: 17), **Al.** 'bytŷn "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'bytŷn (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** bytŷn "id." (Şahbaz, 1979: 161), **Tuz.** 'bytŷn "id." (Şahbaz, 1979: 161), **Am.** bytŷn "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'bytŷn "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'bytŷn "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'bytŷn "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. süñük "kimik" (Clauson, 1972: 838; [süñük]) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'symŷc "id." (05 08 11) 96, **Mus.** 'symŷŷ "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'symŷc "id." (05 02 16 01 05) 31, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'symŷc "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'symŷc' "id." (Kevser, 1987: 7), **Al.** 'symŷŷ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'symŷŷ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'symŷŷ "id." (Şahbaz, 1979: 239), **Tuz.** 'symŷŷ "id." (Şahbaz, 1979: 239), **Am.** 'symŷŷ "id." (Kevser, 1987: 34), **Kif.** 'symŷŷ "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'symŷŷ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'symŷŷ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. *kümüş "gümüş" (Clauson, 1972: 723) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'jymŷŷ "id." (05 02 10 01 01) 15, **Mus.** 'jymŷŷ "id." (05 02 14 04 01) 161, **Kas.** 'jymŷŷ "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'jymŷŷ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'jymŷŷ "id." (Kevser, 1987: 7), **Al.** 'jymŷŷ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'jymŷŷ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'jymŷŷ "id." (Şahbaz, 1979: 239), **Tuz.** 'jymŷŷ "id." (Şahbaz, 1979: 239), **Am.** 'jymŷŷ "id." (Kevser, 1987: 34), **Kif.** 'jymŷŷ "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'jymŷŷ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe),

Han. 'ğumŷf "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin), **Kaz.** 'ğumŷf "id." (Selim Ali, 177, Kazaniye).

a.3. Kük(K)- durumunda bir veya birden fazla heceli bazı kelimelerdeki OTü. /ü/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi korunduğu tespit edilmiştir. Ancak üçüncü örnekte görüldüğü üzere kelimenin ilk hecesinde yer alan OTü. /ü/ ünlüsü, kalınlaşarak /u/ yönünde gelişmektedir.

OTü. /ü/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /y/, **Mus.** /y/, **Kas.** /y/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /y/, **Er.** /y/, **Dak.** /y/, **Al.** /y/, **Taz.** /y/, **Tuz.** /y/, **Am.** /y/, **Kif.** /y/, **Han.** /y,u/.

OTü. kül "kül" (Clauson, 1972: 15) > **Ker. M. ağ. Kor.** c^jyl "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** c^jyl "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** c^jyl "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** cyl "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** c^jyl "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** cyl "id.", (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** cyl "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** cyl "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** cyl "id." (Kevser, 1987: 35), **Kif.** cyl "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** cyl "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** cyl "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. sür- "sürmek, kavmak" (Clauson, 1972: 846) > **Ker. M. ağ. Kor.** syr- "sürmek, kavmak, sürgüne gündermek" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** syr- "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** syr- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** syr- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** syr- "id." (Şahbaz, 1979: 371), **Er.** syr- "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Taz.** syr- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** syr- "id." (Şahbaz, 1979: 371), **Tuz.** syr- (Şahbaz, 1979: 371), **Am.** syr- "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.**

syr- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** syr- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

OTü. sürt- "sürtmek" (Clauson, 1972: 846) > **Ker. M. ağ. Kor.** syrt- "id." (05 02 10 06 02) 145, **Mus.** syrt- "id." (05 02 14 01 01) 826, **Kas.** syrt- (05 02 16 02 01) 6, **Diğer Trk ağ. Tel.** syrt- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** syrt- "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** syrt- (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** syr- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** syrt- "id." (Şahbaz, 1979: 371), **Tuz.** syrt- (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** syrt- "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** syrt- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** syrt- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** syrt- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. küntüz "gündüz" (Clauson, 1972: 729) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'jyndžz "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'jyndžz "id." (05 02 14 04 01) 161, **Kas.** 'jyndžz "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** jyndžz "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'jyndžz "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** jyndžz "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** jyndžz "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** 'jyndžz "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'jyndžz "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'jyndžz "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** yundüz "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin), **Kaz.** yundüz "id." (Selim Ali, 1977, Kazaniye).

a.3. Kü- durumunda ve ikinci hecesinde geniş ünlü bulunduran kelimelerdeki OTü. /ü/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi korunmaktadır. Ancak Kerkük merkez ağızlarında vurgusuzluk nedeniyle söyleşi sırasında daha kısa /ü/ya dönüşmektedir. Tespit ettiğim örneklerden ikisi şöyledir..

OTü. /ü/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /y̆/, **Mus.** /y̆/, **Kas.** /y̆/, **Diğer Trk ağ. Tel.**

/y/, **Er.** /y/, **Dak.** /y/, **Al.** /y/, **Taz.** /y/, **Tuz.** /y/, **Am.** /y/, **Kif.** /y/, **Han.** /y/.

OTü. yüräk (Clauson, 1972: 935) > **Ker. M. ağ. Kor.** y̆rɛc "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** y̆rɛc "id." (05 02 14 02 01) 222, **Kas.** y̆rɛc "id." (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** y̆rɛj "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** y̆rɛj "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** y̆rɛj "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** y̆rɛj "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** y̆rɛj "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** y̆rɛj "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** y̆rɛj "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** y̆rɛj "id." "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** y̆rɛj "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. küräş "güreşmek" (Clauson, 1972: 747) > **Ker. M. ağ. Kor.** jy̆lɛş "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** jy̆lɛş "id." Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** jy̆nɛş- "id." (05 02 16 01 04) 3, **Diğer Trk ağ. Tel.** jy̆nɛş "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** jy̆lɛş "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** jy̆nɛş "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** jy̆nɛş "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** jy̆nɛş "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** jy̆nɛş "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** jy̆nɛş "id." (Hediye A. 1947, Kifrî), **Kar.** jy̆nɛş "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

a.4. Kük- durumunda tek heceli kelimelerdeki OTü. /ü/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızları (*Korya, Musalla, Kasaphane*) başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) korunmaktadır. Ancak Kerkük merkez ağızlarında

bünyesinde /ε/ geniş ünlüyü bulunduran bir ek aldığıında, /ü/ ünlüsü vurgusuz yüzünden söyleyişi sırasından daha kısa /ÿ/ye dönüşmektedir.

OTü. sür- "sürmek, kavmak" (Clauson, 1972: 846) > **Ker. M. ağ. Kor.** sÿrεr "sürür", (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** sÿrεr "sürür" (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** sÿr'mε "sürme" (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** syrεr "sürür" (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** syrεr "id." (Kevser, 1987: 14), **Al.** syrεr "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** syr- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** syrεr "id." (Şahbaz, 1979: 371), **Am.** syrεr "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** syrεr "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** syrεr "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

Yukarıda belirtilen durum alıntı kelimelerde de görülmektedir. Bu değişme temayülünün Kerkük merkez ağızları haricinde dağınık da olsa Kuzeybatı Karadeniz kıyısı ağızlarında bulunması dikkat çekicidir. (Ceferoğlu, 1966: 16).

Ker. M. ağ. Mus. sÿn'nεt "sünnet" (05 02 14 01 01) 701., **Kor.** sÿn'nεt (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Kas.** sÿn'nεt (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** sÿnnεt (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** sÿnnεt (Kevser, 1987: 4), **Al.** sÿnnεt (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** sÿnnεt (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** sÿnnεt (Şahbaz, 1979: 371), **Am.** sÿnnεt (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** sÿnnεt (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** sÿnnεt (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe). < Ar. السُّنَّة *el-Sünne*

Ker. M. ağ. Mus. hÿr'met "saygı" "hürmet, saygı" (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kor.** hÿr'met (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Kas.** hÿr'met (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** hyrmet (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** hyrmet (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** hyrmet (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Tuz.** hyrmet (Şahbaz, 1979: 256), **Am.** hyrmet (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** hyrmet (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** hyrmet (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** cyl "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. الحُرمة *el-ḥurma*

b. İlk Hecede Dışındaki Hecelerde:

b.1. -KüK durumunda birden fazla heceli kelimelerdeki OTü. /y/ ünlüsü, Erbil ve Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) korunurken, diğer Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifri, Karatepe, Hanekin*) ise, ilerleyici benzeşme yoluyla uyuma girmiş ve y > i değişmesi meydana gelmiştir. Ardından kelime [(geniş ünlülü heceyi takip eden dar ünlülü açık ya da kapalı hece > geniş –uzun ünlülü kelime)] formülüne uygun olduğu için bir uzunluk meydana gelmektedir. İşte bu uzunluk yüzünden ikinci hecede yer alan dar ünlüler daha da kısılacaktır. Örneklerden ikisi şöyledir:

OTü. /ü/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /ÿ/, **Mus.** /ÿ/, **Kas.** /ÿ/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /i/, **Er.** /i/, **Dak.** /i/, **Al.** /i/, **Taz.** /i/, **Tuz.** /i/, **Am.** /i/, **Kif.** /i/, **Han.** /i/.

OTü. ezük "ezik" (Clauson, 1972: 285) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ε:zÿc "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'ε:zÿc "id." (05 02 14 01 01) 1067, **Kas.** 'ε:zÿc (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane), **Krş. Diğer Trk ağ. Tel.** 'ε:zİj "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'ε:zÿc' "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.**

'ε:zĩj "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'ε:zĩj "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'ε:zĩj "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'ε:zĩj "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'ε:zĩj "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** 'ε:zĩj "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ε:zĩj "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. erük (Clauson, 1972: 222) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ε:rȳc "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'ε:rȳc "id." (05 02 14 02 01) 142, **Kas.** 'ε:rȳc "id." (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ε:rĩj "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'ε:rȳc "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'ε:rĩj "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'ε:rĩj "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'ε:rĩj "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'ε:rĩj "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'ε:rĩj "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** 'ε:rĩj "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ε:rĩj "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

b.2. -Kü-, KüK durumunda birden fazla heceli kelimelerin ikinci hecesinde yer alan OTü. /ü/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifri, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi korunur. Ancak vurgusuz hecede yer aldığı için söyleyişi sırasında daha kısa duruma gelmektedir.

İkinci örnekte görüldüğü üzere, Hanekin, Mendeli ve Kazaniye ağızlarında ikinci hecede yer alan OTü. /ü/ ünlüsü düzleşerek /i/ye dönüştüğü tespit edilmiştir. Ayrıca dördüncü ve altıncı örneklerde de kalınlaşarak /u/ yönünde gelişir.

OTü. /ü/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /ỹ/, **Mus.** /ỹ/, **Kas.** /ỹ/, **Diğer Trk ağ. Tel.**

/ŷ/, **Er.** /ŷ/, **Dak.** /ŷ/, **Al.** /ŷ/, **Taz.** /ŷ/, **Tuz.** /ŷ/, **Am.** /ŷ/, **Kif.** /ŷ/, **Han.**

/ŷ,i,ʉ/.

OTü. ölüg "ölü" (Clauson, 1972: 142) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'œ:lŷ "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'œ:lŷ (05 02 14 01 01) 337, **Kas.** 'œ:lŷ "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'œ:lŷ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'œ:lŷ (Kevser, 1987: 30), **Al.** 'œ:lŷ "id." (Şahbaz, 1979: 343), **Taz.** 'œ:lŷ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'œ:lŷ "id." (Şahbaz, 1979: 343), **Tuz.** 'œ:lŷ "id." (Şahbaz, 1979: 343), **Am.** œ:lŷ "id." (Kevser, 1987: 30), **Kif.** 'œ:lŷ "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'œ:lŷ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'œ:lŷ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. kömür "kömür" (Clauson, 1972: 723) > **Ker. M. ağ. Kor.** c'œ:mŷr "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** c'œ:mŷr "id." (05 02 14 04 01) 373, **Kas.** c'œ:mŷr "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** c'œ:mŷr "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** c'œ:mŷr "id." (Kevser, 1987: 27), **Al.** c'œ:mŷr "id." (Şahbaz, 1979: 417), **Taz.** c'œ:mŷr "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** c'œ:mŷr "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** c'œ:mŷr "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** c'œ:mŷr "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** c'œ:mŷr "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** qomir "id." (Buluç, 1973: 16), **Men.** qomir "id." (Buluç, 1972: 182), **Kaz.** qomir "id." (Selim Ali, 1977, Kazaniye).

OTü. köpük "köpük" (Clauson, 1972: 889) > **Ker. M. ağ. Kor.** c'œ:pŷc "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** c'œ:pŷc "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** c'œ:pŷc "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** c'œ:pŷc "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'c'œ:pŷc' "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** c'œ:pŷt "id." (Şahbaz, 1979: 216), **Taz.** c'œ:pŷt "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** c'œ:pŷt "id." (Şahbaz, 1979: 276), **Tuz.** c'œ:pŷt

(Şahbaz, 1979: 276), **Am.** cœ:pŷŷ "id." (Kevser, 1987: 48), **Kif.** cœ:pŷŷ "id." (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** cœ:pŷŷ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** cœ:pŷŷ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. küntüz "gündüz" (Clauson, 1972: 729) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'jyndŷŷ "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'jyndŷŷ "id." (05 02 14 04 01) 161, **Kas.** 'jyndŷŷ "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** jyndŷŷ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'jyndŷŷ "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** jyndŷŷ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** jyndŷŷ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** 'jyndŷŷ "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'jyndŷŷ "id." (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'jyndŷŷ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** yündüz "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin), **Kaz.** yündüz "id." (Selim Ali, 1977, Kazaniye).

OTü. süñük "kimik" (Clauson, 1972: 838, süñük) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'symŷc "id." (05 08 11) 96, **Mus.** 'symŷŷ "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'symŷc "id." (05 02 16 01 05) 31, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'symŷc "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'symŷc' "id." (Kevser, 1987: 7), **Al.** 'symŷŷ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'symŷŷ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'symŷŷ "id." (Şahbaz, 1979: 239), **Tuz.** 'symŷŷ "id." (Şahbaz, 1979: 239), **Am.** 'symŷŷ "id." (Kevser, 1987: 34), **Kif.** 'symŷŷ "id." (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'symŷŷ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'symŷŷ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. *kümüş "gümüş" (Clauson, 1972: 723) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'jymŷŷ "id." (05 02 10 01 01) 15, **Mus.** 'jymŷŷ "id." (05 02 14 04 01) 161, **Kas.** 'jymŷŷ "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'jymŷŷ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'jymŷŷ "id." (Kevser, 1987: 7), **Al.** jymŷŷ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'jymŷŷ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'jymŷŷ "id." (Şahbaz, 1979: 239), **Tuz.** 'jymŷŷ "id."

(Şahbaz, 1979: 239), **Am.** 'jym'ŷf "id." (Kevser, 1987: 34), **Kif.** 'jym'ŷf "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'jym'ŷf "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ŷum'ŷf "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin), **Kaz.** 'ŷum'ŷf "id." (Selim Ali, 1977, Kazaniye).

b.3. -ü, -Kü durumunda birden fazla heceli kelimelerdeki OTü. /ü/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında diğer Irak Türkmen ağızlarında olduğu gibi düzleşerek /ε/'ye dönmüştür. Çalışmamızda tespit ettiğimiz örneklerden iki şöyledir:

OTü. /ü/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /ε/, **Mus.** /ε/, **Kas.** /ε/, **Diğer Trk ağ. Tel.**

/ε/, **Er.** /ε/, **Dak.** /ε/, **Al.** /ε/, **Taz.** /ε/, **Tuz.** /ε/, **Am.** /ε/, **Kif.** /ε/, **Han.** /ε/.

OTü. töpü (Clauson, 1972: 936) > **Ker. M. ağ. Kor.** tɛp'pɛ "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** tɛp'pɛ "id." (05 02 10 05 03) 3, **Kas.** tɛp'pɛ (05 02 14 04 01) 272, **Diğer Trk ağ. Tel.** tɛp'pɛ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** tɛp'pɛ "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** tɛp'pɛ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Dak.** tɛp'pɛ "id." (Şahbaz, 1979: 381), **Tuz.** tɛp'pɛ (Şahbaz, 1979: 381), **Am.** tɛp'pɛ "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Taz.** tɛp'pɛ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Kif.** tɛp'pɛ "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** tɛp'pɛ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** tɛp'pɛ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. e:tük "kısa konçlu çizme" (Tekin, 1995: 176). **Krş. Ker. M. ağ. Kor.** ε'tɛc "etek" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** ε'tɛc "id." (05 02 14 01 01) 1408, **Kas.** ε'tɛc "id." (05 02 16 01 03) 58, **Diğer Trk ağ. Tel.** εtɛj "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** ε'tɛc' "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** εtɛj "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** εtɛj "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** εtɛj (Şahbaz, 1979: 210), **Kif.** ε'tɛj "id." (Hediye

Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** ε'tεɟ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ε'tεɟ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin), **Am.** ε'tεɟ "id." (Ahmet Kemal Bayatlı: 1977, Amirli).

b.4. -Kü, -KüK-, -KüK durumunda birden fazla heceli kelimelerdeki OTü. /ü/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi düzleşek /i/ye dönüştüğü tespit edilmiştir. Ardından da vurgusuz hecede yer aldığı için söyleyişinde da kısa /i/ye dönüşür.

OTü. /ü/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /i/, **Mus.** /i/,, **Kas.** /i/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /i/, **Er.** /i/, **Dak.** /i/, **Al.** /i/, **Taz.** /i/, **Tuz.** /i/, **Am.** /i/, **Kif.** /i/, **Han.** /i/.

OTü. tä:lü "deli" (Tekin, 1995: 181) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'dε:lİ "id." (05 02 10 03 01) 152, **Mus.** 'dε:lİ "id." (05 02 14 01 01) 874, **Kas.** 'dε:lİ "id." (05 02 16 01 05) 87, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'dε:lİ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'dε:lİ "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'dε:lİ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'dε:lİ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** dε:lİ "id." (Şahbaz, 1979: 188), **Tuz.** dε:lİ "id." (Şahbaz, 1979: 188), **Am.** 'dε:lİ "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'dε:lİ "id." (Hediye A., 1947, Kifrî), **Kar.** 'dε:lİ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'dε:lİ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. bärü "beri" (Tekin, 1995: 180) > **Ker. M. ağ. Kor.** bε:rİ id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** bε:rİ id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'bε:rİ id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'bε:rİ id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Taz.** 'bε:rİ (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.**

'bɛ:rɨ id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** 'bɛ:rɨ id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'bɛ:rɨ id." (Hediye Abdurrahman 1947, Kifrî), **Kar.** 'bɛ:rɨ id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'bɛ:rɨ id." (Necibe Ö., 1954, Hanekin).

OTü. üçün "için" (Clauson, 1972: 28) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'itʃin "id." (05 02 10 05 02) 52., **Mus.** 'itʃin "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'itʃin "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'itʃin "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'itʃin "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'itʃin "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'itʃin "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'itʃin "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'itʃin "id." (Kevser, 1987: 35), **Kif.** 'itʃin "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'itʃin "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'itʃin "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. bütür- "bitirmek" (Clauson, 1972: 308) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'bitir- "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'bitir- "id." (05 02 14 01 01) 1181, **Kas.** 'bitir- "id." (05 02 16 02 01) 65, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'bitir- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'bitir- "id." (Kevser, 1987: 11), **Al.** 'bitir- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'bitir- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'bitir- "id." (Şahbaz, 1979: 150), **Tuz.** 'bitir- "id." (Şahbaz, 1979: 150), **Am.** 'bitir- "id." (Kevser, 1987: 39), **Kif.** 'bitir- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'bitir- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'bitir- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. çäkürgä "çekirge" (Clauson, 1972: 416) > **Ker. M. ağ. Kor.** tʃiʃir'cʲɛ "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** tʃiʃir'cʲɛ "id." (05 02 14 01 01) 77, **Kas.** tʃiʃir'cʲɛ "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** tʃiʃir'cʲɛ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** tʃiʃir'cʲɛ "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** tʃiʃir'cʲɛ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** tʃiʃir'cʲɛ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** tʃiʃir'cʲɛ "id." (Ali Ali,

1983, Tuzhurmatu), **Am.** t̤iβir'ce "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** t̤iβir'ce "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** t̤iβir'ce "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** t̤iβir'ce "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

4.1.2.9. /i/ Ünlüsü

Ortak Türkçe kısa /*i/ sesi, dar ve düz bir ön dil ünlüsüdür. Bu ses Irak Türkmen ağızlarında korunmaktadır. Irak Türkmen ağızlarında /i/ sesinin söylenişi Türkiye Türkçesindekinden farksızdır. Boğumlanma alanı damağın ön kısmındadır. Ağız ve dil kasları gergin, dilin ucu alt dişlerin genişinde, sert damağın iki yanına dayanmış durumdadır, dudaklar yayvan, dişler az aralıktır (Önen, 2009: 106). Ancak aşağıda verdiğimiz örneklerden anlaşıldığı üzere /İ/ ünlüsü bazen uzunluk ve vurgusuzluk yüzünden daha kısa söylendiği tespit edilmiştir.

a. İlk Hecede:

a.1. -Ki, -KiK durumunda tek heceli kelimelerde yer alan OTü. /i/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) olduğu gibi diğer Irak Türkmen ağızlarında da (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifri, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi korunduğu tespit edilmiştir.

OTü. /i/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /i/, **Mus.** /i/, **Kas.** /i/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /i/,

Er. /i/, **Dak.** /i/, **Al.** /i/, **Taz.** /i/, **Tuz.** /i/, **Am.** /i/, **Kif.** /i/, **Han.** /i/.

OTü. bil- "bilmek" (Clouston, 1972: 330) > **Ker. M. ağ. Kor.** bil- "id." (05 02 10 05 01) 96, **Mus.** bil- "id." (05 02 14 01 01) 1493, **Kas.** bil- "id." (05 02 16 02 01) 1, **Diğer Trk ağ. Tel.** bil- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** bil- (Kevser, 1987: 4), **Al.** bil- "id." (Şahbaz, 1979: 162), **Taz.** bil- "id." (Abbas Veli

Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** bil- "id." (Şahbaz, 1979: 162), **Tuz.** bil- "id." (Şahbaz, 1979: 162), **Am.** bil- "id." (Kevser, 1987: 38), **Kif.** bil- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** bil- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

OTü. tik- "dikmek" (Clauson, 1972: 595) > **Ker. M. ağ. Kor.** tic- "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** tic- "id." (05 02 14 04 01) 22, **Kas.** tic- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** tic- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** tic^j- "id." (Kevser, 1987: 19), **Al.** tic- (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** tic- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** tic- (Şahbaz, 1979: 382), **Tuz.** tic- "id." (Ali Ali, 1983, Tuzhurmatu), **Am.** tic- "id." (Kevser, 1987: 49), **Kif.** tic- "id." (Hediye Abdurrahman 1947, Kifri), **Kar.** tic- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** tic- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. kişi "kişi, insan" (Clauson, 1972: 752) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'cişî (koca) "id." (05 02 10 06 02) 34, **Mus.** 'cişî "id." (05 02 14 01 01) 1314, **Kas.** 'cişî "id." (05 02 16 01 07) 1, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'cişî "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Taz.** 'cişî "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'cişî "id." (Şahbaz, 1979: 275), **Tuz.** 'cişî "id." (Şahbaz, 1979: 275), **Am.** 'cişî "id." (Kevser, 1987: 48), **Kif.** 'cişî "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** 'cişî "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'cişî "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.1. -Ki durumunda birden fazla heceli bir kelimede yer alan OTü. /i/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlar (*Korya, Musalla, Kasaphane*) başta olmak üzere diğer Irak Türkmen Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Kifri, Karatepe, Hanekin*) yuvarlaklaşarak /y/ye dönüşürken, Amirli, Bastamlı ve Erbil ağızlarında korunduğu tespit edilmiştir.

OTü. /i/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /y/, **Mus.** /y/, **Kas.** /y/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /y/, **Er.** /i/, **Dak.** /y/, **Al.** /y/, **Taz.** /y/, **Tuz.** /y/, **Am.** /i/, **Kif.** /y/, **Han.** /y/.

OTü. kiçig "küçük" (Clauson, 1972: 696) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'cytʃtʃüc "id." (05 02 10 05 03) 14, **Mus.** 'cytʃtʃüc "id." (05 02 14 01 01) 760, **Kas.** 'cytʃtʃüc "id." (05 02 16 02 01) 74., **Krş. Diğer Trk ağ. Tel.** 'cytʃtʃüş "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** citsic "id." (Kevser, 1987: 25), **Al.** 'cytʃtʃüş (Bilal Cemal Kemal, 1976, köprü), **Taz.** 'cytʃtʃüş "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** cytʃtʃüş "id." (Şahbaz, 1979: 277), **Tuz.** cytʃtʃüş "id." (Şahbaz, 1979: 277), **Kif.** 'cytʃtʃüş "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Han.** 'cytʃi "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin), qytʃtʃic "id." (Buluç, 1973: 16), **Am.** cıtʃtʃic "id." (Kevser, 1987: 44), **Bas.** 'cıtʃi "id." (Haydar, 1979: 1).

b. İlk Hece Dışındaki Hecelerde:

b.1. -Ki, -KiK durumunda ve ilk hecesinde geniş veya dar ünlü bulunduran kelimelerdeki OTü. /i/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi ilk hecedeki uzun ünlü veya vurgu yüzünden çok kısa /i/ye dönüşmektedir.

OTü. /i/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /i/, **Mus.** /i/, **Kas.** /i/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /i/,

Er. /i/, **Dak.** /i/, **Al.** /i/, **Taz.** /i/, **Tuz.** /i/, **Am.** /i/, **Kif.** /i/, **Han.** /i/.

OTü. kirpi "kirpi" (Clauson, 1972: 737) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'cipşi "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'cipşi "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'cipşi "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'cipşi "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'cipşi "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'cipşi "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Tuz.** 'cipşi "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'cipşi "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Taz.** 'cipşi "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Kif.** 'cipşi "id." (Hediye A.

1947, Kifrî), **Kar.** 'ciprî "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ciprî "id." (Necibe Ö. 1954, Hanekin).

OTü. äski "eski" (Clauson, 1972: 246) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ε:scĭ "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'ε:scĭ "id." (05 02 14 04 01) 102, **Kas.** 'ε:scĭ "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ε:scĭ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'ε:scĭ "id." (Kevser, 1987: 21), **Al.** 'ε:scĭ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'ε:scĭ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'ε:scĭ "id." (Şahbaz, 1979: 204), **Tuz.** 'ε:scĭ (Şahbaz, 1979: 204), **Am.** 'ε:scĭ "id." (Kevser, 1987: 31), **Kar.** 'ε:scĭ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ε:scĭ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. tä:ri "deri" (Tekin, 1995: 181) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'dε:rĭ "id." (05 02 10 01 01) 170, **Mus.** 'dε:rĭ "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'dε:rĭ "id." (05 02 16 02 01) 38, **Diğer Trk ağ. Er.** 'dε:rĭ "id." (Kevser, 1987: 25), **Tel.** 'dε:rĭ (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** 'dε:rĭ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'dε:rĭ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'dε:rĭ "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** 'dε:rĭ "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'dε:rĭ "id." (Hediye A., 1947, Kifrî), **Kar.** 'dε:rĭ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'dε:rĭ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. kirpik "kirpik" (Clauson, 1972:737) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'cĭprĭc "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'cĭprĭc "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'cĭprĭc "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** ciprĭĭ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'cĭprĭc "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** ciprĭĭ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Tuz.** ciprĭĭ "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** ciprĭĭ "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Taz.** ciprĭĭ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Kif.** ciprĭĭ "id." (Hediye A.

1947, Kifrî), **Kar.** ciprîj "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ciprîj "id." (Necibe Ö. 1954, Hanekin).

OTü. bêşik "beşik" (Tekin, 1995: 182) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'be:şic "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'be:şic "id." (05 02 14 01 01) 729, **Kas.** 'be:şic "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'be:şic "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'be:şic' (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'be:şic "id (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'be:şic "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'be:şic "id (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** 'be:şic "id." (Kevser, 1987: 33), **Kif.** 'be:şic "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'be:şic "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'be:şic "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

4.2. Ünsüzler

4.2.1. Patlamalı Ünsüzler /b, p, d, k, g, ɣ, q/

4.2.1.1. Çift Dudak Ünsüzleri /b, p/

4.2.1.1.1. /b/ ünsüzü

Patlamalı bir ünsüzü olan OTü. /b/, ötümlü bir çift dudak sesidir. /b/ ünsüzünün kelime başında bulunup bulunmadığına dair farklı görüşler ileri sürülmektedir. K. H. Menges'e göre; Ana Türkçede /*b/ dışında ötümlü patlamalı ses yoktur (Menges, 1968: 86). A. M. Şçerbak, Ortak Türkçede kelime başında /b/ bulunan kelimeleri /p/ ünsüzü ile kurmuştur. Ayrıca, bu ünsüzün genel olarak Türk lehçelerinde ötümlüleştiğini, Çuvaş, Hakas ve Şor Türkçesinde çok daha güçlü ve ötümsüz olarak korunduğunu belirtmektedir (Şçerbak, 1970: 93). Sir G. Glauson da "The Initial Labial Sonunds In The Turkic Languages" adlı makalesinde gerek Kök

Türk harfli metinlerde, gerek Mani harfli metinlerde /p/ ve /b/ için ayrı işaret bulunduğu halde, kelime başında /p/ işareti ile yazılmış asıl kelime bulunmamasına dikkat çekmektedir. Clauson Brahmi yazılı metinlerde ilk ses durumunda pek çok p'li ve b'li kelime bulunduğunu, bu durumun müellifin Brahmi alfabesindeki /p/, /ph/, /b/ ve bh'yi rastgele kullanmasından kaynaklanmış olabileceğini belirtmiştir. Ayrıca Latin harfli Codex Cumanicus'ta ve Ermeni harfli yazılı metinlerde /p/ ile başlayan kelime yoktur. Dolayısıyla, eski bir kelime başı /p/ sesinin varlığını kabul etmek gerektiğini ve bunun izlerinin dağınık olarak tarihî ve bugünkü Türk lehçelerinde bulunduğunu belirtmiştir (Glauson, 1961: 298 – 306). M. T. Tomanov, 1981 yılında yayımladığı *Türki Tilderinin Salıstırmalı Fonetikası* "Türk Dillerinin Karşılaştırmalı Fonetigi" adlı kitabında /b/ ünsüzünün bugünkü Türk lehçelerinin çoğunluğunda kelime başında bu kadar yaygın olarak kullanılabiliyor olmasının tarihî sürecini şu şekilde izah ediyor: *"Bilinmeyen eski devirlerde Türkçe sözcükler, tonsuz ünsüzler başlar ve vurgu da son heceye düşerdi (doğrusu kelimeler de tek heceliydi). Dilin gelişim sürecinde, kelimelerin yapılarının karmaşıklaşması neticesinde, birinci heceyi öncekine göre daha güçlü vurgulamak ihtiyacı hasıl oldu. Çünkü, asli mana, asli yargı, birinci hece sayesinde verilmekteydi. Kelimelerin karmaşıklaşması sebebiyle vurgu kelime sonuna doğru (birinci heceden ileriye) hareketlendi ve ilk hece sonundaki hecelerin özelliklerini belirleyecek bir pozisyon edindi. Bu son durum baştaki sesin de, birinci hecenin de işitilişini güçlendirme ihtiyacını arttırdı. Böylece bir işi yerine getirmek için tonsuz ünsüzler elverişli değildi. İşte böylesine filolojik bir ihtiyaç, kelime başındaki ünsüzlerin tonlulaşması; yani, sesin (tonun) daha çok rol oynadığı seslerinin, dilin bütün yapısını veya bütün ses kategorilerini kapsayamayacağı malumdur. Yine de, bu özelliği (dil biliminde "istisnai kural" adı*

verilen *b – p ünsüzlerinin söz başında kullanımıyla ilgili durumda görmek gayet mümkündür*" (Tomanov, 1981: 85 – 86). Ana Türkçe için kurulan /**b*/ ünsüzünün niteliği ne olursa olsun, kelime başında Kerkük merkez ağızları (*Korya, Musalla, Kasaphane*) başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarındaki *Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifri, Karatepe, Hanekin*) karşılığı tam ötümsüz çift dudak, patlamalı /*p*/ ünsüzüdür. Dolayısıyla Kerkük merkez ağızları (*Korya, Musalla, Kasaphane*) başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifri, Karatepe, Hanekin*) /*b*/ ünsüzün çıkarılışı Türkiye Türkçesindeki /*b*/ ünsüzün çıkarılışından farksızdır. İki dudak birbirine temas eder, sonra altçene aşağı çekilerek dudaklar açılır. Soluk iki dudak arasından patlama şeklinde çıkar. Bu hareketin sonunda /*b*/ patlama sesi doğar (Önen, 2009: 13).

a. Kelime Başında:

a.1. bV-, VbV durumunda:

a.1.1. Kelime başı durumunda OTü. /*b*/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifri, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi bazı kelimelerde korunur. Irak Türkmen ağızlarında görülen örnekler, Kuzey Azerbaycan yazı dili ile ağızlarında da görülmektedir (Ziyayeva, 2001: 228). Güney Azerbaycan ağızlarından Urmiye (Doğan, 2010: 130) ağzında, Doğu Anadolu ağızlarından da Kars, Ardahan, Iğdır, Elazığ, Bitlis ve Van gibi ağızlarda da durum farksızdır (Gökçükür, 2012: 1808) Tespit edilen örneklerden bir kısmı şunlardır:

OTü. /*b*/ > Ker. M. ağ. Kor. /*b*/, Mus. /*b*/ Kas. /*b*/, Diğer Trk ağ. Tel.

/b/,**Er.** /b/,**Dak.** /b/,**Al.** /b/, **Taz.** /b/, /**Tuz.** /b/, **Am.** /b/, **Kif.** /b/,**Han.** /b/.

OTü. baş "baş" (Clauson, 1972: 375) > **Ker. M. ağ. Kor.** baş "id." (05 02 10 01 02) 69, **Mus.** baş "id." (05 02 14 02 01) 225, **Kas.** baş "id." (05 02 16 01 02) 73, **Diğer Trk ağ. Tel.** baş "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** baş "id." (Kevser, 1987: 6), **Al.** baş (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** baş "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** baş- "id." (Şahbaz, 1979: 134), **Tuz.** baş (Şahbaz, 1979: 134), **Am.** baş "id." (Kevser, 1987: 48), **Kif.** baş "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** baş "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

OTü. beş "beş" (Clauson, 1972: 376) > **Ker. M. ağ. Kor.** beş "id." (05 02 10 06 02) 16, **Mus.** beş "id." (05 02 14 04 01) 43, **Kas.** beş "id." (05 02 16 01 07) 32, **Diğer Trk ağ. Tel.** beş (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** beş "id." (Kevser, 1987: 11), **Al.** beş "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** beş "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** beş "id." (Şahbaz, 1979: 140), **Tuz.** beş "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** beş "id." (Kevser, 1987: 140), **Kif.** beş "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** beş "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** beş "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. bu: "bu" (Tekin, 1995: 177, bō) > **Ker. M. ağ. Kor.** bu "id." (05 02 10 01 01) 4, **Mus.** bu "id." (05 02 14 01 01) 12, **Kas.** bu (05 02 16 01 02) 31, **Diğer Trk ağ. Tel.** bu (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** bu (Kevser, 1987: 4), **Al.** bu "id." (Şahbaz, 1979: 153), **Taz.** bu "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** bu "id." (Şahbaz, 1979: 153), **Tuz.** bu (Şahbaz, 1979: 153), **Am.** bu "id." (Kevser, 1987: 27), **Kif.** bu "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** bu "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** bu "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. bil- "bilmek" (Clauson, 1972: 330) > **Ker. M. ağ. Kor.** bil- "id." (05 02 10 05 01) 96, **Mus.** bil- "id." (05 02 14 01 01) 1493, **Kas.** bil- "id." (05 02 16 02 01) 1, **Diğer Trk ağ. Tel.** bil- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** bil- "id." (Kevser, 1987: 4), **Al.** bil- "id." (Şahbaz, 1979: 162), **Taz.** bil- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** bil- "id." (Şahbaz, 1979: 162), **Tuz.** bil- "id."

(Şahbaz, 1979: 162), **Am.** bil- "id." (Kevser, 1987: 38), **Kif.** bil- (Hediyeye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** bil- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** bil- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Alıntı kelimelerde /b/ ünsüzü, kelime başında, Kerkük merkez ağızları (*Korya, Musalla, Kasaphane*) başta olmak üzere tüm Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifri, Karatepe, Hanekin*) sistemli olarak korunmaktadır. Bu bölgedeki örnekleri Kuzey Azerbaycan ağızlarıyla (Karaman, 2005: 423, 431) Güney Azerbayca ağızlarından Urmiye (Doğan, 2010: 89, 179) ve Melakan ağızlarında da görmek mümkündür (Bicbabai, 2012: 810, 817). Ayrıca Orta Anadolu grubu ağızlarıyla (Caferoğlu, 1964: 7) Doğu Anadolu ağızlarından Kars, Ardahan, Iğdır, Elazığ, Bitlis ve Van ağızlarında da göze çarpmaktadır. (Gökçükür, 2005: 1807).

Kor. ba'zar "çarşı" (05 02 10 06 02) 57, **Mus.** ba'zar (05 02 14 01 01) 571, **Dak.** bazar (Şahbaz, 1979: 136), **Tuz.** bazar (Şahbaz, 1979: 136) < Far. بازار *bāzār*, **Er.** baha "pahalı" (Kevser, 1979: 16), **Taz.** ba'ha (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** baha (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** ba'ha (Hediyeye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** ba'ha (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ba'ha (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Far *bāzār*, باه *bahā*.

a.1.2. Kelime başı durumunda OTü. /b/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifri, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi bazı kelimelerde sızıcılaşarak /v/'ye dönüşür. Batı Türkçesinin Azerbaycan ve Türkiye Türkçesi alanlarına ait düzensiz bir değişikliktir. Sınırlı sayıda kelimeye görülür ve Oğuz Türkçesinin başlangıcından beri vardır. (Karaağaç, 2010: 150).

OTü. /b/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /v/, **Mus.** /v/ **Kas.** /v/, **Diğer Trk ağ. Tel.**

/v/, **Er.** /v/, **Dak.** /v/, **Al.** /v/, **Taz.** /v/, **Tuz.** /v/, **Am.** /v/, **Kif.** /v/, **Han.** /v/.

OTü. ba:r- "varmak" (Tekin, 1995: 172, bār) > **Ker. M. ağ. Kor.** var "id." (05 02 10 01 01) 7, **Mus.** var "id." (05 02 14 05 01) 24, **Kas.** var "id." (05 02 16 01 07) 32, **Diğer Trk ağ. Tel.** var "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** var "id." (Kevser, 1987: 19), **Al.** var "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** var "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** var "id." (Şahbaz, 1979: 395), **Tuz.** var "id." (Şahbaz, 1979: 396), **Am.** var "id." (Kevser, 1987: 43), **Kif.** var "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** var "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** var "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. bê:r- "vermek" (Tekin, 1995: 181) > **Ker. M. ağ. Kor.** ver- "id." (05 02 10 02 01) 16, **Mus.** ver- "id." (05 02 14 01 01) 1053, **Kas.** ver- "id." (05 02 16 01 03) 5, **Diğer Trk ağ. Tel.** ver- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** ver- "id." (Kevser, 1987: 9), **Al.** ver- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** ver- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** ver- "id." (Şahbaz, 1979: 397), **Tuz.** ver- "id." (Şahbaz, 1979: 397), **Am.** ver- "id." (Kevser, 1987: 56), **Kif.** ver- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** ver- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ver- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.1.3. Kelime başı durumunda OTü. /b/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi az sayıda kelimedede dudaksıl geniz /m/ yönünde geliştiği tespit edilmektedir. Bu örneklerin hepsi de geniz ünsüzü içeren sözcüklerdir. Bu örneklerde b > m değişmesini gerileyici benzeşme ile açıklamak mümkündür.

b > m değişimi Güney – Batı Anadolu yerli ağızlarında görülmesine rağmen, Caferoğlu'nun tespitlerine göre, Anadolu'da ancak Sivas ve doğu illerine yerleşmiş olan türlü boylar ağızlarına özgü bir değişim olarak kendini göstermektedir (Korkmaz, 1994: 62). Nitekim b > m değişmesi Kars Azerbaycanlıları ve Terekemeleri ağızlarının en karakteristik özelliklerinden biri olarak, bu ağızları hem Doğu Anadolu ağızlarından hem de Türkiye'nin diğer bölge ağızlarından ayırmaktadır. Ayrıca, günümüzde bu ses değişimi, Azerbaycan yazı dilini Türkiye Türkçesi yazı dilinden ayıran en mühim ses değişmelerinden biridir (Ercilasun, 2002: 116). Türkiye Türkiye Türkçesi yazı dilinde /b/'li biçimler tercih edilirken, Azerbaycan Türkçesinde /m/'li biçimler tercih edilmektedir. Kâşarlı Mahmut DLT'de b > m değişmesiyle ilgili bilgi vermiş ve Oğuzca'nın bu ses değişmesinde genellikle b-'nin tarafında olduğunu söylemiştir. Buna karşılık, DLT'de b > m değişikliğine uğramış m-'li kelimeler, Oğuzca olarak gsterilmişir. Dolayısıyla Eski Türkçe döneminden itibaren izlediğimiz bu ses değişmesi, günümüzde dağınık olarak Türk lehçelerine yerleşmiştir. B. A. Serebrennikov nazal nsz bulunmayan kelimelerde b > m değişmesinin sebeplerini bulmaya çalıştığı "iz istorii zvukov i form tyurkshih yazıkov (o eedovanii naal'nıh b i m)" başlıklı makalesinde bu gelişmenin asıl olarak iki nl arasında söz konusu olduğunu belirterek kelime başındaki b- > m- kelimesinin sebebinin de sandhi olayı olabileceğini ileri sürmektedir. Sandhi olayı neticesinde b > m gelişmesi olduktan sonra, kelime, cümle ya da ifadeden soyutlandıktan sonra b > m'li şekil dilde yerleşmiştir (Killi, 2002: 230). Günay Karaağaç'a göre b > m değişmesinin temel nedeni, bir geniz ünsüzü içeren veya bir zamanlar içermiş olan ve ötümlü patlamalı /b/ n sesiyle başlayan kelimelerin ilk sesinin gerileyici benzeşmeye uğrayarak, dudaksıl geniz /m/ ünsüzüne dönüşmesidir.

(Karaağaç, 2010: 150) Caferoğlu ve Korkmaz da aynı fikirdedir (Caferoğlu, 1964: 5; Korkmaz, 1994: 61). Tespit edilen örneklerden bir kısmı şunlardır:

OTü. /b/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /m/, **Mus.** /m/ **Kas.** /m/, **Diğer Trk ağ. Tel.**

/m/, **Er.** /m/, **Dak.** /m/, **Al.** /m/, **Taz.** /m/, **Tuz.** /m/, **Am.** /m/, **Kif.** /m/, **Han.** /m/.

OTü. ben "ben" (Clauson, 1972: 436) > **Ker. M. ağ. Kor.** mən "id." (05 02 10 01 01) 36, **Mus.** mən "id." (05 02 14 05 01) 4, **Kas.** mən "id." (05 02 16 01 09) 60, **Diğer Trk ağ. Tel.** mən "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** mən (Kevser, 1987: 9), **Al.** mən "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** mən "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** mən "id." (Şahbaz, 1979: 313), **Tuz.** mən "id." (Şahbaz, 1979: 313), **Am.** mən "id." (Kevser, 1987: 50), **Kif.** mən "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** mən "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** mən "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. bin- "binmek" (Clauson, 1972: 348) > **Ker. M. ağ. Kor.** min- "id." (05 02 10 01 01) 221, **Mus.** min- "id." (05 02 14 04 01) 356, **Kas.** min- "id." (05 02 16 01 03) 93, 134, **Diğer Trk ağ. Tel.** min- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** min- "id." (Kevser, 1987: 1), **Al.** min- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** min- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** min- "id." (Şahbaz, 1979: 317), **Tuz.** min- "id." (Şahbaz, 1979: 317), **Am.** min- "id." (Kevser, 1987: 43), **Kif.** min- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** "id." min- (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** min- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. mo:nçuq "boncuk" (Tekin, 1995: 178, mōncuk) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'mund̥žũy "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'mund̥žũx "id." (05 02 14 01 01) 609, **Kas.** 'mund̥žũy "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ.**

Tel. 'munḏẕux "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** munḏẕuy "id." (Kevser, 1987: 19), **Taz.** 'munḏẕuy "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** munḏẕuy "id." (Şahbaz, 1979: 396), **Am.** munḏẕuy "id." (Kevser, 1987: 43), **Kif.** 'munḏẕuy "id." (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'munḏẕuy "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

OTü. "bo" kelimesindeki /b/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızları haricinde (Korya, Musalla, Kasaphane) bazı eklerle çekime girdiğinde gerileyici benzeşmeye uğrayarak /m/ye dönmektedir. Bu duruma Irak Türkmen ağızları dışında Doğu Anadolu ağızlarında da yaygındır (Caferoğlu, 1964: 5). Ayrıca Güney Azerbaycan ağızlarından Urmiye ağızında da görülmektedir. (Doğan, 2010: 139).

OTü. bo:- "bu" (Tekin, 1995: 177) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'buŋ'ḏa "bu kadar" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'buŋ'ḏa "id." (05 02 14 01 01) 626., **Kas.** 'buŋ'ḏa **Kas.** 'buŋ'ḏa "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ.** **Tel.** 'bunḏa (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** munṯıka "bu kadarcık" (Kevser, 1987: 2), **Al.** munṯıka "id." (Şahbaz, 1979: 319), **Dak.** munṯı "bunun için" "id." (Şahbaz, 1979: 318); **Am.** munḏa (Kevser, 1987: 55), **Tuz.** munün "bunun" (Şahbaz, 1979: 318), **Kar.** munüjdan "bunun ile" (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Kar.** munüjdan id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Kif.** munün "bunun " (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî).

Irak Türkmen ağızlarının Kelime başı b > m değişmesine alıntı kelimelerde de rastlanmaktadır. Bilahasa Farsçadan alınan bazı kelimelerde görülür. Tespit ettiğimiz örnek Erzurum ili ağızlarında da rastlanır (Gemalmaz, 1995: 179)

Ker. M. ağ. Kor. mahana "buhane" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), 103., **Mus.** mahana (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** mahana (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ.** **Tel.** mahana (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** mahana (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Er.** mahana (Delir Ömer,

1973, Erbil), **Taz.** mahana (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** mahana (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Kif.** mahana (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** mahana (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** mahana (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Far. بهانه *buhāne*.

a.1.4. Kelime başı durumunda OTü. /b/ ünsüzünün Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi bir grup kelimeye ötümsüzleşerek /p/’ye dönüşür. Bu ses değişimi Kuzey Azerbaycan’ın Batı grubunun yanı sıra Güney Azerbaycan’ın da Urmiye (Doğan, 2010: 70) ve Melakan ağızlarında da istikrarlı bir şekilde görülmektedir (Bicbabai, 2012: 380). Ayrıca Doğu Anadolu ağızlarında da yaygındır (Ercilasun, 2002: 111). Daha çok Kars, Iğdır, Erzurum ve Erdehan yöresi ağızlarında yaygın olduğu halde, diğer bölge ağızlarında seyrek olarak rastlamak mümkündür (Tosun, 2010: 236).

OTü. /b/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /p/, **Mus.** /p/ **Kas.** /p/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /p/,

Er. /p/, **Dak.** /p/, **Al.** /p/, **Taz.** /p/, **Tuz.** /p/, **Am.** /p/, **Kif.** /p/, **Han.** /p/.

OTü. ba:muq "pamuk" (Tekin, 1995: 173, bāmuk) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'pa:mbıy "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'pa:mbüx "id." (05 02 14 01 01) 1405, **Kas.** 'pa:mbıy "id." (05 02 16 01 02) 150, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'pa:mbüx "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** pa:mbüy "id." (Kevser, 1987: 9), **Al.** 'pa:mbüy "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'pa:mbıy "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** pa:mbıy "id." (Şahbaz, 1979: 348), **Tuz.** pa:mbıy "id." (Şahbaz, 1979: 348), **Am.** 'pa:mbıy "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'pa:mbıy "id." (Hediye Abdurrahman 1947, Kifrî),

Kar. 'pa:mbıy "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'pa:mbıy "id." (Necibe Ö, 1954, Hanekin).

OTü. bıçaq "bıçak" (Clauson, 1972: 293, bıçak) > **Ker. M. ağ. Kor.** pıtşay "id." (Suat Kasım, 1959, Korya), **Mus.** pıtşax "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** pıtşay "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** pıtşay "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Tel.** pıtşey (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Er.** pıtşey (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** pıtşey "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** pıtşey "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** pıtşey "id." (Ali Ali, 1983, Tuzhurmatu), **Kif.** pıtşey "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** pıtşey "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Am.** pıtşey "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Han.** pıtşey "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Irak Türkmen ağızlarında kelime başı b > p değişmesi asli kelimeler dışında çeşitli dillerden alıntı kelimelerde görülmektedir: pəscil "bisiklet < Fr. bicyclette ve piscit "bisküvi" < Fr. biscuit gibi. Bu tür örneklerle Doğu Anadolu ağızlarından Erzurum ili ağızlarında da rastlanmaktadır. (Gemalmaz, 1995: 179).

b. Kelime İçinde:

b.1. Kelime iç durumunda OTü. /b/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (Korya, Musalla, Kasaphane) diğer Irak Türkmen ağızlarında (Telâfer, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifri, Karatepe, Hanekin) olduğu gibi bazı örneklerde korunur. Bölgemizdeki örneklerle Azerbaycan yazı diliyle (əliheydər vd., 2006: 257) ağızlarında da rastlamak mümkündür. (Karaman, 2005: 661)

b.1.1. -VbV- durumunda:

OTü. /b/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /b/, **Mus.** /b/ **Kas.** /b/, **Diğer Trk ağ. Tel.**

/b/,**Er.** /b/,**Dak.** /b/,**Al.** /b/, **Taz.** /b/, /**Tuz.** /b/, **Am.** /b/, **Kif.** /b/,**Han.** /b/.

OTü. köbek "köbek" (Clauson, 1972: 688) > **Ker. M. ağ. Kor.** jœ'bεj "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** c'œ'bεc "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** jœ'bεj "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** jœ'bεj "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** j'œ'bεc' "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** jœ'bεj "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** jœ'bεj "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** jœ'bεj "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** jœ'bεj "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** jœ'bεj "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** jœ'bεj "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

OTü. yuban- "gecikmek, oyalamak" (Clauson, 1972: 878) > **Ker. M. ağ. Kor.** iban- "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** iban- "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** iban- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** juban- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Taz.** juban- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** juban- "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Al.** juban- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Am.** juban- "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** juban- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** juban- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** juban- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifri, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi alıntı kelimelerdeki /b/ler korunur.

Ker. M. ağ. Kor. xara'ba "harabe, yıkıntı" (05 02 10 05 03) 7, **Mus.** xara'ba (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** xara'ba (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** xara'ba (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** xara'ba (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** xara'ba (Bilal Cemal Kemal, 1976,

Altunköprü), **Tuz.** xara'ba (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** xara'ba (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** xara'ba "yıkıntı, ayakyolu" (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** xara'ba (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** xara'ba (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. خَرَابَة *harāba*.

Ker. M. ağ. Mus. qūr'ban "kurban" (05 02 14 01 01) 107, **Kor.** qūr'ban (05 02 10 06 01) 69., **Kas.** qūr'ban (05 02 16 01 02) 156., **Diğer Trk ağ. Tel.** qurban (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** qurban (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** qurban (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Tuz.** qurban (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** qurban (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** qurban "yıkıntı, ayakyolu" (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** qurban (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** qurban (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. الْقُرْبَان *el-qurbān*.

Ker. M. ağ. Kor. t̃ɔ'ban "çoban" (05 02 10 05 03) 2, **Mus.** t̃ɔ'ban (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** t̃ɔ'ban (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** t̃ɔppan (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** t̃ɔ'ban (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** t̃ɔppan (Şahbaz, 1979: 57), **Taz.** t̃ɔppan (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** t̃ɔppan (Şahbaz, 1979: 57), **Tuz.** t̃ɔppan (Şahbaz, 1979: 88), **Am.** t̃ɔppan (Kevser, 1987: 34), **Kif.** t̃ɔpan (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** t̃ɔpan (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** t̃ɔpan (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Far. چوبان *çubān*.

b.2. Kelime içi durumunda OTü. /b/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (Korya, Musalla, Kasaphane) diğer Irak Türkmen ağızlarında (Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifri, Karatepe, Hanekin) olduğu gibi bazı kelimelerde çift dudak ünsüzü /β/ye dönüşmektedir.

b.2.1. -VbV- durumunda:

OTü. /b/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /β/, **Mus.** /β/ **Kas.** /β/, **Diğer Trk ağ. Tel.**

/β/,**Er.** /β/,**Dak.** /β/,**Al.** /β/, **Taz.** /β/, /**Tuz.** /β/, **Am.** /β/, **Kif.** /β/,**Han.** /β/.

OTü. yaba "yuva" (Clauson, 1972: 872) > **Ker. M. ağ. Kor.** jü'βa "id." (05 02 10 02 01) 70, **Mus.** jü'βa "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** jü'βa "id." (05 02 16 01 09) 49, **Diğer Trk ağ. Tel.** iβa "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** jü'βa "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Tuz.** iβa "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Taz.** iβa "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** iβa "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** iβa "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** iβa "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** iβa "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. yabaş "yavaş" (Clauson, 1972: 417) > **Ker. M. ağ. Kor.** ja'βaş "id." (05 02 10 01 01) 151, **Mus.** ja'βaş "id." (05 02 14 02 01) 265, **Kas.** ja'βaş "id." (05 02 16 01 03) 54, **Krş. Diğer Trk ağ. Tel.** ja'βaş "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** ja'βaş "id." (Kevser, 1987: 9), **Al.** ja'βaş "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Tuz.** ja'βaş (Şahbaz, 1979: 348), **Am.** ja'βaş "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** ja'βaş "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** ja'βaş "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ja'βaş "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Çalışmamızda kelime içi /b/ ünsüzünün /β/ yönünde gelişmesine birkaç Farsça alıntı kelime de rastlanmaktadır. Bu ses değişmesi Azerbaycan'ının Karabağ ağızlarında da görülür. (Karaman, 2005: 24). Ayrıca Doğu Anadolu'nun Kars ve sahası içinde de vuku bulmaktadır. Ahmet B. Ercilasun bunu Kıpçakça'nın etkisine bağlar (Ercilasun, 2002: 115). Tespit ettiğimiz örnekler şunlardır:

Ker. M. ağ. Kor. bay'βan "bağcı, bahçıvan" (01 06 10 02 05), **Mus.** bay'βan (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** t̪ɔ'ban (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** bay'βan (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** bay'βan (Şahbaz, 1979: 57), **Taz.** bay'βan (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu),

Tuz. bay'βan (Şahbaz, 1979: 88), **Am.** bay'βan (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** bay'βan (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** bay'βan (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** bay'βan (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Far. باغبند *bāgbend*.

Ker. M. ağ. Kor. 'na:rdıβan "merdivan" (05 02 10 06 01) 3, **Mus.** 'na:rdıβan (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'na:rdıβan (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** na:rdıβan (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** na:rdıβan (Şahbaz, 1979: 57), **Taz.** na:rdıβan (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** 'na:rdıβan (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'na:rdıβan (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'na:rdıβan (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'na:rdıβan (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Far. نردبان *nardibān*.

Ker. M. ağ. Kor. paβan "merdivan" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** paβan (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** paβan (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Krş. Diğer Trk ağ. Tel.** paβan (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** paβan (Şahbaz, 1979: 57), **Am.** paβan (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** paβan (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** paβan (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** paβan (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Far. نردبان *nardibān*.

b.3. Kelime iç durumunda OTü. /b/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (Korya, Musalla, Kasaphane) diğer Irak Türkmen ağızlarında (Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin) olduğu gibi az sayıda kelimedede düşmektedir. Bu ses olayı Azerbaycan ağızlarına ait olan bir özelliktir (Karaman, 2005: 24, 777). Bu özelliğe Kars, Erdahan ve Iğdır gibi Doğu Anadolu ağızlarında da rastlamak mümkündür (Tosun, 2010: 290).

b.3.1. -bK- durumunda:

OTü. /b/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /Ø/, **Mus.** /Ø/ **Kas.** /Ø/, **Diğer Trk ağ. Tel.**

/Ø/,**Er.** /Ø/,**Dak.** /Ø/,**Al.** /Ø/, **Taz.** /Ø/, /Ø/, **Tuz.** /Ø/, **Am.** /Ø/, **Kif.** /Ø/,**Han.** /Ø/.

OTü. yubqa "ince, yufka" (Clauson, 1972: 874, [yuvka]) > **Ker. M. ağ.** **Kor.** 'juxa "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'juxa "id." (05 02 14 01 01) 937, **Kas.** 'juxa "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'juxa "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** juxa "id." (Kevser, 1987: 10), **Al.** 'juxa "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'juxa "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** juxa "id." (Şahbaz, 1979: 348), **Tuz.** juxa "id." (Şahbaz, 1979: 348), **Am.** 'juxa "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'juxa "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** 'juxa "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'juxa "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. ubşaq "ufak, küçük" (Clauson, 1972: 259; [uşak, uvşak]) > **Ker. M. ağ.** **Kor.** ũ'şay "id." (05 02 10 03 01) 76, **Mus.** ũ'şax "id." (05 02 14 01 01) 91, **Kas.** ũ'şay (05 02 16 01 07) 4, **Diğer Trk ağ. Tel.** ũ'şax "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** uşax "id." (Kevser, 1987: 1), **Al.** uşay "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** uşay "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** uşay "id." (Şahbaz, 1979: 388), **Tuz.** uşay "id." (Şahbaz, 1979: 388), **Am.** uşay "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** uşay "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** uşay "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** uşay "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

c. Kelime Sonunda:

c.1. -Vb durumunda:

c.1.1. Kelime sonu durumunda OTü. /b/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifri, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi bazı kelimelerde korunur. Bölgemizdeki örneklere Doğu Anadolu

ağızlarıyla (Gemalmaz, 1995: 78) Kuzey Azerbaycan ağızlarında da rastlanmaktadır (Ziyayeva, 2001: 242). Güney Azerbaycan ağızlarından Urmiye (Doğan, 2010: 496 - 497) ve Maleken ağızlarında da rastlanmaktadır. (Bicbabai, 2012: 866, 925).

OTü. /b/ > Ker. M. ağ. Kor. /b/, Mus. /b/ Kas. /b/, Diğer Trk ağ. Tel.

/b/,Er. /b/,Dak. /b/,Al. /b/, Taz. /b/, /Tuz. /b/, Am. /b/, Kif. /b/,Han. /b/.

OTü. cib "cep" (Clauson, 1972: 393) > Ker. M. ağ. Kor. ḏeb "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), Mus. ḏeb "id." (05 02 14 01 01) 1099, Kas. ḏeb "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), Diğer Trk ağ. Tel. ḏeb (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), Er. ḏeb "id." (Kevser, 1987: 10), Al. ḏeb "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), Taz. ḏeb "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), Dak. ḏeb "id." (Şahbaz, 1979: 348), Tuz. ḏeb "id." (Şahbaz, 1979: 348), Am. ḏeb "id." (Ahmet Kemal Bayatlı,1977, Amirli), Kif. ḏeb "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), Kar. ḏeb "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), Han. ḏeb "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. tü:b "dip" (Tekin, 1995: 185) > Ker. M. ağ. Kor. dib "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), Mus. dib "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), Kas. dib "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), Diğer Trk ağ. Tel. dib "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), Er. dib "id." (Kevser, 1987: 22), Al. dib (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), Dak. dib (Şahbaz, 1979: 190), Tuz. dib "id." (Şahbaz, 1979: 190), Am. dib "id." (Ahmet Kemal Bayatlı,1977, Amirli), Kif. dib (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), Kar. dib "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), Han. dib "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Alıntı kelimelerin sonunda yer alan /b/ ünsüzü, Irak Türkmen ağızlarının tamamında korunur. Bu duruma hem Anadolu hem de Azerbaycan ağızlarında rastlanır. Ancak Irak Türkmen ağızlarından Erbil ağzında "mektep" kelimesinde bu

kural bozulur. Buna rağmen /p/'nin iki ünlü arasında kaldığında ötümlüleşerek yeniden eski şekline kavuştuğu görülür (Kevser, 1987: 22).

Ker. M. ağ. Kor. mæc'teb "okul" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** pasβan mæc'i'teb (05 02 14 02 01) 84. **Kas.** mæc'i'teb (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** mæcteb (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Tuz.** mæcteb (Şahbaz, 1979: 311), **Am.** mæcteb (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** mæcteb (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** mæcteb (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** mæcteb (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. مکتب *mekteb*.

Ker. M. ağ. Kor. ḏzũ'γab (05 02 10 01 01) 145, **Mus.** ḏzũ'γab (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** ḏzũ'βab (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Krş.** **Diğer Trk ağ. Ab.** ḏzũ'γab (Haydar, 1979: 30), **Er.** ḏzũ'βab (Kevser, 1987: 2), **Am.** ḏzuβab (Kevser, 1987: 53) < Ar. جواب *ğevāb*, **Kif.** suβab "sevap" (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** suβab (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** suβab (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. ثواب *tevāb*

c.1.2. Kelime sonu durumunda OTü. /b/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (Korya, Musalla, Kasaphane) diğer Irak Türkmen ağızlarında (Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin) olduğu gibi bir kaç kelimeye sızıcı çift dudak ünsüzü /β/ye dönüşür.

OTü. /b/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /β/, **Mus.** /β/ **Kas.** /β/, **Diğer Trk ağ. Tel.**

/β/, **Er.** /β/, **Dak.** /β/, **Al.** /β/, **Taz.** /β/, **Tuz.** /β/, **Am.** /β/, **Kif.** /β/, **Han.** /β/.

OTü. a:b "av" (Tekin, 1995: 171) > **Ker. M. ağ. Kor.** aβ "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** aβ "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** aβ "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** aβ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** aβ "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** aβ "id." (Bilal

Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** aß "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** aß "id." (Şahbaz, 1979: 124), **Tuz.** aß (Şahbaz, 1979: 124), **Am.** aß "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** aß "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** aß (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** aß "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. äb "ev" (Clauson, 1972: 3) > **Ker. M. ağ. Kor.** eß "id." (05 02 10 01 01) 6, **Mus.** eß "id." (05 02 14 01 01) 111, **Kas.** eß "id." (05 02 16 01 03) 141, **Diğer Trk ağ. Tel.** aß (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** jeß "id." (Kevser, 1987: 29), **Al.** eß "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** eß "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** eß "id." (Şahbaz, 1979: 124), **Tuz.** eß "id." (Şahbaz, 1979: 124), **Am.** jeß "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** eß "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** jeß "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** aß (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. sub "su" (Tekin, 1995: 180) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'suß "id." (05 02 10 06 01) 52, **Mus.** 'suß "id." (05 02 14 01 01) 1494, **Kas.** 'suß "id." (05 02 16 02 02) 2, **Diğer Trk ağ. Tel.** ussü "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'suß "id." (Kevser, 1987: 26), **Al.** ussü "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** ussü "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** ussü "id." (Şahbaz, 1979: 190), **Tuz.** ussü "id." (Şahbaz, 1979: 190), **Am.** ussü "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** ussü "id." (Hediye Abdurrahman 1947, Kifrî), **Kar.** ussü "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

OTü. säb- "sev-" (Clauson, 1972: 284) > **Ker. M. ağ. Kor.** seß- "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** seß- "id." (05 02 14 01 01) 1254, **Kas.** seß- "id." (05 02 16 01 02) 161, **Diğer Trk ağ. Tel.** seß- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** seß- "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** seß- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** seß- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** seß- "id." (Şahbaz, 1979: 366), **Tuz.** seß- "id." (Şahbaz, 1979: 366), **Am.** seß- "id."

(Şahbaz, 1979: 39), **Kif.** seß- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** seß- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** seß- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

4.2.1.1.2. /*p/ ünsüzü

Patlamalı bir ünsüz olan /p/, ötümsüz bir çift dudak sesidir. Bu sesin çıkarılışı Türkiye Türkiye Türkçesindeki gibidir. İki dudak birbirine temas eder, sonra altçene aşağı çekilerek dudaklar açılır. Soluk iki dudak arasında patlama şeklinde çıkar. Bu hareketin sonunda /p/ patlama sesi oluşur (Önen, 2009: 13) /p/ sesi Ana Türkçede sadece kelime içinde ve kelime sonunda kullanılmaktadır. Buna rağmen bazı Türkologlar tarafından Ana Türkçede kelime başı /p/ ünsüzü kurulmuştur. Buna rağmen, Çağdaş Türk Lehçelerinde, Türkçe kökenli olmasına karşılık /p/ ile başlayan kelimeler vardır. Bunlar b > p değişmesiyle ortaya çıkan şekiller olarak ileri sürülmektedir (Karağaç, 2010: 201). A. Şerbak bizim kelime başında /b/ ile kurduğumuz kelimeleri /p/ ile kurmuştur. (Killi, 2002: 289). Altay dilbiliminin geliştirici olan N. Poppe, “*Introduction to Mongolian Comparative Studies*” adlı eserinde /*p/ adlı eserinde /*p/ durumunu daha ayrıntılı bir şekilde araştırmıştır. Ona göre, Genel Mongol dilinde başlangıçta çok sayıda ötümsüz dudaksız ünsüz /*p/ veya sızıcı çift dudaksız ünsüz /p/ bulunmuştur. Ama Orta Mongol dilinde bu ses sızıcı bir gırtlak sesi olan /h/ üzeinden /y/’ye dönüşmüştür. Bugün konuşulan Mongol dillerinin hemen hemen tamamında bu ses iz bırakmadan kaybolmuş ve eski /p/ ile başlayan kelimeler ünlü ile başlar duruma gelmiştir. P. Pelliot, “*Les mots a h initiale, aujourd’hui amuie dans le mongol des XIIIe et XIVe siecle*” adlı makalesinde Ramstedt’in bu konudaki görüşünü kabul etmiştir. G. Clauson, “*Review of N. Poppe’s Introduction to Mongolian Comparative Studies*”,

her hangi bir Moğol lehçesinde ünlü ile başlayan bazı sözlerin 13. yy. Mongol lehçesinde yuvarlak ünlülerden önce /f/'li, diğer ünlülerden önce de /x/ ile karşılandığını söyleyerek bu durumun, Mongolca'da aslî eski bir p'nin varlığını ispatlayacağını iddia etmiş ve 13. yy. Mongolcasındaki h-'nin ikincil bir ses olayı olduğunu, yuvarlak ünlülerin önünde $p > h$ değişmesinden meydana geldiğini belirterek $p > h > f > \emptyset$ değil, tersine $\emptyset > h > f > p$ yönünde gelişmiş olabileceğini ileri sürmüştür. Ayrıca, Clauson, "The initial labial sounds in the Turkish languages" adlı çalışmasında bu gelişmenin Türkçe $\emptyset > Mongolca. h > Tunguzca. f > p$ biçiminde olduğunu belirtmiştir. G. Doerfer ise, "Zwei wichtige Problem der Altaistik" adlı makalesinde Clauson'un görüşüne karşı çıkıp, Ramstedt'in $*p > h > f > \emptyset$ tarzındaki gelişme şemasını kabul ederek diğer Altay dillerinde Ana Altaycada p'ye giden kelimelerin Ana Türkçeden alınmış ödünçlenmeler olduğunu iddia etmiştir (Choi, 1993: 17). Günümüzde Irak Türkmen ağızlarında /p/ ünsüzü, yansıma kelimelerin başında çok yaygın olarak kullanılmaktadır. **Kor.** 'pırır "kuş kanatlarının çıkardığı sesi anlatır" (05 02 10 05 01) 142, **Mus.** 'pırır (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'pırır (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane) vb.

a. Kelime İçinde:

a.1. Kelime iç durumunda OTü. /p/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (Korya, Musalla, Kasaphane) diğer Irak Türkmen ağızlarında (Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin) olduğu gibi birçok kelimedede korunduğu tespit edilmiştir. Bu durumun bir benzeri, Azerbaycan ve Anadolu ağızlarında da dikkat çeker (Ziyayayeva, 2001: 172 - 174).

a.1.1. -VpV- durumunda:

OTü. /b/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /p/, **Mus.** /p/, **Kas.** /p/, **Diğer Trk ağ. Tel.**

/p/, **Er.** /p/, **Dak.** /p/, **Al.** /p/, **Taz.** /p/, **Tuz.** /p/, **Am.** /p/; **Kif.** /p/,

Kar. /p/, **Han.** /p/.

OTü. sipir- "süpürmek" (Clauson, 1972: 791) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'sipır- "id." (05 02 10 06 02) 50, **Mus.** 'sipır- "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'sipır- (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'sipır- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'sipır- "id." (Kevser, 1987: 26), **Al.** 'sipır- (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'sipır- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** 'sipır- "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'sipır- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'sipır- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'sipır- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. tapıl- "bulunmak" (Clauson, 1972: 791) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ta:pıt- "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'ta:pıt- "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'ta:pıt- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Krş. Diğer Trk ağ. Tel.** 'ta:pıt- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'ta:pıt- "id." (Kevser, 1987: 28), **Al.** 'ta:pıt- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'ta:pıt- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'ta:pıt- (Şahbaz, 1979: 378), **Am.** 'ta:pıt- "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'ta:pıt- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'ta:pıt- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ta:pıt- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. tepil- "sokulmak" (Clauson, 1972: 439) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'te:pil- (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'te:pil- (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'te:pil- (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tuz.** 'te:pil- (Şahbaz, 1979: 378), **Tel.** 'te:pil- (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** 'te:pil- (Bilal Cemal

Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'tɛ:pil- (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** 'tɛ:pil- (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'tɛ:pil- (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** 'tɛ:pil- (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'tɛ:pil- (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.1.2. -Kp- durumunda:

OTü. /b/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /p/, **Mus.** /p/, **Kas.** /p/, **Diğer Trk ağ. Tel.**

/p/, **Er.** /p/, **Dak.** /p/, **Al.** /p/, **Taz.** /p/, **Tuz.** /p/, **Am.** /p/; **Kif.** /p/,

Kar. /p/, **Han.** /p/.

OTü. arpa "arpa" (Clauson, 1972: 198) > **Ker. M. ağ. Kor.** ar'pa "id." (05 02 10 01 01) 53, **Mus.** ar'pa "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** ar'pa 03-10 (05 08 16) 78, **Diğer Trk ağ. Tel.** ar'pa "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** ar'pa "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Tuz.** ar'pa "id." (Şahbaz, 1979: 381), **Am.** ar'pa "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Taz.** ar'pa "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Kif.** ar'pa "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** ar'pa "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ar'pa "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. çalpak "pis, kirli" (Clauson, 1972: 393) > **Ker. M. ağ. Kor.** tʃil'pɛc "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** tʃil'pɛc "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** tʃil'pɛc "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** tʃil'pɛc "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** tʃil'pɛc (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Tuz.** tʃil'pɛc "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** tʃil'pɛc "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Taz.** tʃil'pɛc (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Kif.** tʃil'pɛc "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** tʃil'pɛc "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** tʃil'pɛc "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. kirpi "kirpi" (Clauson, 1972: 737) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ciprî "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'ciprî "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'ciprî "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ.Tel.** 'ciprî "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'ciprî "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'ciprî "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Tuz.** 'ciprî "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'ciprî "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Taz.** 'ciprî "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Kif.** 'ciprî "id." (Hediye A. 1947, Kifrî), **Kar.** 'ciprî "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ciprî "id." (Necibe Ö. 1954, Hanekin).

OTü. kirpik "kirpik" (Clauson, 1972:737) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ciprîc "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'ciprîc "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'ciprîc "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ.Tel.** ciprîç "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'ciprîc "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** ciprîç "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Tuz.** ciprîç "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Amciprîç** "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Taz.** ciprîç "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Kif.** ciprîç "id." (Hediye A. 1947, Kifrî), **Kar.** ciprîç "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ciprîç "id." (Necibe Ö. 1954, Hanekin).

a.1.3. -pK- durumunda:

OTü. /p/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /p/, **Mus.** /p/, **Kas.** /p/, **Diğer Trk ağ. Tel.**

/p/, **Er.** /p/, **Dak.** /p/, **Al.** /p/, **Taz.** /p/, **Tuz.** /p/, **Am.** /p/; **Kif.** /p/,

Kar. /p/, **Han.** /p/.

OTü. topraq "toparak" "id." (Clauson, 1972: 443/topra:k) > **Ker. M. ağ. Kor.** tɔr'pay "id." (05 02 10 02 01) 83, **Mus.** tɔrp'ax "id." (05 02 14 01 01) 607, **Kas.** tɔr'pay "id." (05 02 16 02 01) 61, **Diğer Trk ağ. Tel.** tɔr'pay "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** tɔp'rax "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** tɔr'pay "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** tɔr'pay "id." (Abbas Veli Bayat,

1932, Tazehurmatu), **Dak.** tər'pəy "id." (Şahbaz, 1979: 383), **Tuz.** tər'pəy "id." (Şahbaz, 1979: 383), **Am.** tər'pəy "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** tər'pəy "id." (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** tər'pəy "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** tər'pəy "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. köprüg "köprü" (Clauson, 1972: 690) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'c'œ:prÿ "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'c'œ:prÿ "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'c'œ:prÿ "id." (05 02 16 02 01) 73, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'c'œ:prÿ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'c'œ:prÿ "id." (Kevser, 1987: 2), **Al.** 'c'œ:prÿ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'c'œ:prÿ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'c'œ:prÿ "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'c'œ:prÿ (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'c'œ:prÿ "id." (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'c'œ:prÿ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'c'œ:prÿ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. qaplan "kaplan" (Clauson, 1972: 690) > **Ker. M. ağ. Kor.** qap'łan "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** qap'łan "id." (05 02 14 01 01) 1360, **Kas.** qap'łan "id." (05 02 16 02 01) 73, **Diğer Trk ağ. Tel.** qap'łan "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** qap'łan "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** qap'łan (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** qap'łan "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** qap'łan "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** qap'łan (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** qap'łan "id." (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** qap'łan "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** qap'łan "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.2. Kelime iç durumunda OTü. /p/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Hanekin*) olduğu gibi birkaç kelimedede iki ünlü arasında ötümlleşrek /b/ye dönmüştür. Bölgemizdeki

örneklere Kuzey Azerbaycan Doğu grubu ağızlarında yer alan Bakü ve Muğan ağızlarında da sıkça görülür (Ziyayayeva, 2001: 172). Güney Azerbayca ağızlarından Urmiye (Doğan, 2010: 89, 500) ağzında da görmek mümkündür. Doğu Anadolu grubu ağızlarından Erzurum ili ağızlarında da göze çarpamaktadır (Gemalmaz, 1995: 69).

a.2.1. -VpV- durumunda:

OTü. /p/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /b/, **Mus.** /b/, **Kas.** /b/, **Diğer Trk ağ. Tel.**

/b/, **Er.** /b/, **Dak.** /b/, **Al.** /b/, **Taz.**

OTü. çı:pın "sinek" (Tekin, 1995: 176) > **Ker. M. ağ. Kor.** ʈʂibın "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** ʈʂibın "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** ʈʂibın (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** ʈʂibın "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** ʈsibın "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** ʈʂibın "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** ʈʂibın "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** ʈʂibın (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** ʈʂibın "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** ʈʂibın "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** ʈʂibın "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatep), **Han.** ʈʂibın "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. çı:pgan "çıban" (Tekin, 1995: 176) > **Ker. M. ağ. Kor.** ʈʂɔ'ban "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** ʈʂɔ'ban "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** ʈʂɔ'ban "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** ʈʂɔ'ban "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** ʈʂɔ'ban "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** ʈʂɔ'ban "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** ʈʂɔ'ban "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** ʈʂɔ'ban "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** ʈʂɔ'ban "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** ʈʂɔ'ban "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** ʈʂɔ'ban "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ʈʂɔ'ban "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. tapan "topuk" (Clauson, 1972: 443) > **Ker. M. ağ. Kor.** dab'ban "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** dab'ban "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** dab'ban "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** dab'ban "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** dab'ban "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** dab'ban "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** dab'ban "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** dabban "id." (Şahbaz, 1979: 285), **Tuz.** dab'ban "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** dab'ban "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** dab'ban "id." (Hediye A., 1947, Kifrî), **Kar.** dab'ban "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** dab'ban "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

b. Kelime Sonunda:

b.1. -Vp durumunda:

b.1.1. Kelime sonu durumunda OTü. /p/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi tek heceli kelimelerin sonundaki /p/ ünsüzü sistemli olarak solukludur.

OTü. /p/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /p^h/, **Mus.** /p^h/, **Kas.** /p^h/, **Diğer Trk ağ.**

Tel. /p^h/, **Er.** /p^h/, **Dak.** /p^h/, **Al.** /p^h/, **Taz.** /p^h/, **Tuz.** /p^h/, **Am.** /p^h/; **Kif.**

/p^h/, **Kar.** /p^h/, **Han.** /p^h/.

OTü. qap- "karmak, çalmak" (Clauson, 1972: 580, kap) > **Ker. M. ağ. Kor.** qap^h- "id." (05 02 10 05 01) 63, **Mus.** qap^h- "id." (05 02 14 03 01) 33, **Kas.** qap^h (05 02 16 01 03) 34., **Krş. Diğer Trk ağ. Tel.** qap^h- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** qap^h- "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** qap^h- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** qap^h- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** qap^h- "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** qap^h- "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** qap^h- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.**

qap^h- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** qap^h- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. tap- "bulmak" (Clauson, 1972: 580) > **Ker. M. ağ. Kor.** tap^h- "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** tap^h- "id." (05 02 14 01 01) 847, **Kas.** tap^h- tər'pay "id." (05 02 16 01 05) 90., **Krş. Diğer Trk ağ. Tel.** tap^h- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** tap^h- "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** tap^h- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** tap^h- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** tap^h- "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** tap^h- "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** tap^h- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** tap^h- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** tap^h- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. yap- "yap" (Clauson, 1972: 870) > **Ker. M. ağ. Kor.** jap^h- "id." (05 02 10 06 02) 94, **Mus.** jap^h- "id." (05 02 14 03 01) 30, **Kas.** jap^h- (03-08 05 08 16) 16, **Diğer Trk ağ. Tel.** jap^h- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** tap^h- "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** jap^h- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** jap^h- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** jap^h- (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** jap^h- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** jap^h- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** jap^h- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. yıp "ip" (Clauson, 1972: 870) > **Ker. M. ağ. Kor.** ip^h (05 02 10 05 01) 63, **Mus.** ip^h "id." (05 02 14 03 01) 33, **Kas.** ip^h tər'pay "id." (05 02 16 01 03) 34, **Diğer Trk ağ. Tel.** ip^h- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** ip^h- "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** ip^h "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** ip^h "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** ip^h "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** ip^h "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** ip^h "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** ip^h "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ip^h "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Irak Türkmen ağızlarında öğrenilen geçmiş zamanın ikinci ve üçüncü şahıslarında /p/ zarf – fiil ekinin kullanılması söz konusudur. Bu ekte /p/ ünsüzü Kerkük merkez ağızları bünyesinde yer alan Musalla ağızında /b/ yönünde gelişmiştir. Bu durum Kars Azerileri ağızında da görülür. Çünkü bu ağızda da öğrenilen geçmiş zaman ekindeki /p/ ünsüzü çoğunlukla /b/ olmuştur (Ercilasun: 2002, 109). **Mus.** 'jε:l̥bsɛn "gelmişsin" (05 02 14 01 01) 341., 'ɑ:ħb "almış" (05 02 14 01 01) 1395.

Tuzhurmatu ağızında öğrenilen geçmiş zamanın eki çekime girdiğinde iki ünlü arası konumuna düşer ve ötümlüleşerek /b/ye dönüşür. 'ɑ:ħp > 'ɑ:ħb̥jɔdm "almıştım", jε:l̥p > jε:l̥b̥jɔdm "gelmiştim" (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu).

4.2.1.2. Dişeti Ünsüzleri /d, t/

4.2.1.2.1. /d/ ünsüzü

Patlamalı bir ünsüz olan OTü. /d/, ötümlü bir dişeti sesidir. Ortak Türkçede bu ünsüz kelime içinde ve sonunda bulunmasına rağmen, kelime başında bulunmaz. Ancak günümüzde Çağdaş Türk lehçelerinde kelime başı /t/ ünsüzünden gelişmiş olan /d/ ünsüzüyle başlayan çok sayıda örnek vardır.

Ana ve Ortak Türkçede /d/ ünsüzün niteliği hakkında Türkologların farklı görüşleri vardır. Räsänen, Ana Ural – Altay dilinde bu sesin *δ, *δ' olabileceğini ve bu sesin Altay dillerinde /l/, /r/ ve /d/, /t/ yönünde geliştiğini, Türkçede ise /d/ yönünde geliştiğini belirtmiştir. Räsänen'e göre, *δ, olma eğiliminde olan bu ünsüz, Kaşgarlı'da (ð) işareti ile gösterilmiştir. Bu sesin yazıya geçirilmesinde, Brahmi yazılı metinlerde ise, /t/ ya /dh/ işareti arasında kararsız bir yazım kullanılmıştır (Räsänen,

1949: 162). Irak Türkmen ağızlarında Ortak Türkçe /t/ ünsüzünden gelişmiş olan /d/ ünsüzünün çıkarılışı Türkiye Türkçesindekinden farksızdır. Dilin ucu yatay bir durum alır ve dişetlerine vurarak patlamayla oluşur (Önen, 2009: 119). Yabancı kökenli kelimelerde bulunan /d/ ünsüzü ise, kelime başında, Kerkük merkez ağızları (*Korya, Musalla, Kasaphane*) başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifri, Karatepe, Hanekin*) da sistemli olarak korunur. Ancak Amirli ağızı üzerine yapılan çalışmada bir kelime başında /d/ ünsüzünün ötümsüzleşerek /t/'ye dönüştüğü görülmektedir.

Kerkük başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında /d/ sesinin çıkarılışında dilin ucu hem üst dişlere hem de dişetine değer, sonra birden aşağı çekilir. Bunun sonucunda doğan patlama /d/ ünsüzünü oluşur; Fakat asıl boğumlanması dişetinde olur. Ünsüzler isimlendirilirken asıl boğumlanma noktaları, yani hava akımının ilk kesildiği yer dikkate alınır. (Çoşkun, 2008: 70) Bu nedenle de ünsüzler tablosünde /d/ sesini dişeti başlığı altında ele alınmasına özen gösterilmiştir.

Mus. dab'bax "deri terbiye eden kimse" (05 02 14 04 01) 316. < Ar. الدَّبَاغ *el-dabbāğ*, **Mus.** darçın "tarçın" (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Taz.** 'da:rtʃɪn (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Al.** 'da:rtʃɪn (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü) < Far. دَارچین *dārçīn*, **Kor.** def'teɾ "defter" (05 02 10 06 02) 46 < Ar. دَفْتَر *defter*, **Kor.** def "tef" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Tel.** def (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer) < Ar. دَف *def*, **Kas.** dɛɾs "ders" (05 02 16 01 02) 7. < Ar. دَرَس *ders*, **Kas.** daɫ'taɫ "komisyoncu" (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane), **Tel.** daɫ'taɫ (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** daɫ'taɫ (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Am.** daɫ'taɫ (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** daɫ'taɫ (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** daɫ'taɫ (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe) < Ar. دَلَال *dellāl*.

a. Kelime İçinde:

a.1. Kelime içi durumunda OTü. /d/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi /y/ yönünde gelişmiştir. Bugünkü Türk lehçelerinde bu ses değişmesi Oğuz, Kıpçak ve Karluk Türkçeleri yanında, Güney Sibirya Türkçesinin Oyrot, Teleüt, Tuba, Tölös ve Baraba ağızlarında görülmektedir (Karaağaç, 2011: 167).

a.1.1. -VdV- durumunda:

OTü. /d/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /j/, **Mus.** /j/, **Kas.** /j/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /j/, **Er.** /j/, **Dak.** /j/, **Al.** /j/, **Taz.** /j/, **Tuz.** /j/, **Am.** /j/, **Kif.** /j/, **Kar.** /j/, **Han.** /j/.

OTü. adıy "ay" (Clauson, 1972: 45) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'a:jî "id." (05 02 10 04 01) 26, **Mus.** 'a:jî "id." (05 02 14 01 01) 628, **Kas.** 'a:jî "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'a:jî "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'a:jî "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'a:jî "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'a:jî "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'a:jî "id." (Şahbaz, 1979: 125), **Am.** 'a:jî "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'a:jî "id." (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'a:jî "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'a:jî "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. *bädük "yüksek" (Clauson, 1972: 302, beöük) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'bε:jjȳc "büyük" (05 02 10 02 02) 72., 'bε:jjȳȳ "id." (05 02 10 02 01) 26., **Mus.** 'bε:jjȳc "id." (05 02 14 04 01) 61., 'bε:jjȳȳ (05 02 14 01 01) 8., **Kas.** 'bε:jjȳc "id." (05 02 16 01 01) 68, **Diğer Trk ağ. Tel.** byjȳȳ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'bœ:jjȳc' "id." (Kevser, 1987: 21), 'bε:ßic' "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Taz.** 'bε:jjȳȳ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Al.** 'bε:jjȳȳ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Tuz.** 'bε:jjȳȳ (Şahbaz, 1979: 152), **Am.**

'bɛ:jj̥ (Kevser, 1987: 21), **Kif.** 'bɛ:jj̥ "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'bɛ:jj̥ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'bɛ:jj̥ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. *hadaq "ayak" (Doerfer, 1981: 480) > **Ker. M. ağ. Kor.** a'jay "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** a'jax "id." (05 02 14 02 01) 10, **Kas.** a'jay "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** a'jay "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** a'jay (Kevser, 1987: 12), **Al.** a'jay "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** a'jay "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** a'jay (Şahbaz, 1979: 130), **Dak.** a'jay "id." (Şahbaz, 1979: 129), **Am.** a'jay "id." (Kevser, 1987: 43), **Kif.** a'jay "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** a'jay "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** a'jay "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.1.2. -dK- durumunda:

OTü. /d/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /j/, **Mus.** /j/, **Kas.** /j/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /j/, **Er.** /j/, **Dak.** /j/, **Al.** /j/, **Taz.** /j/, **Tuz.** /j/, **Am.** /j/, **Kif.** /j/, **Kar.** /j/, **Han.** /j/.

OTü. oɟan- "uyanmak" (Clauson, 1972: 62, ooun-) > **Ker. M. ağ. Kor.** oɟan- "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** oɟan- "id." (05 02 14 01 01) 676, **Kas.** oɟan- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** oɟan- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** oɟan- "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** oɟan- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** oɟan- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** oɟan- "id." (Şahbaz, 1979: 341), **Tuz.** oɟan- (Şahbaz, 1979: 341), **Am.** oɟan- "id." (Kevser, 1987: 34), **Kif.** oɟan- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** oɟan- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** oɟan- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. qudruq "kuyruk" (Clauson, 1972: 604, kudurk) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'qujrũy "id." (05 02 10 05 03) 45, **Mus.** 'qujrũy "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla),

Kas. 'qujrũy "id." (05 02 16 02 01) 31, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'qujrũy "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'qujrũy "id." (Kevser, 1987: 14), **Al.** 'qujrũy "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'qujrũy "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'qujrũy "id." (Şahbaz, 1979: 307), **Tuz.** 'qujrũy "id." (Şahbaz, 1979: 307), **Am.** 'qujrũy "id." (Kevser, 1987: 54), **Kif.** 'qujrũy "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'qujrũy "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'qujrũy "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Kelime ortasında Arapçadan Irak Türkmen ağızlarına yerleşen "tedbir" kelimesindeki /d/ ünsüzü Kerkük'ün Musalla ağızında /c/ yönünde gelişirken, Amirli ve Erbil Türkmen ağızlarında /j/ye dönüştüğü tespit edilmiştir. Bu durum sadece bir örnekte rastlanmıştır. Başka örneklerde bulunması söz konusu değildir.

Mus. tɛc'bi:r "tedbir" (05 02 14 01 01) 122, **Er.** tɛjbir (Kevser, 1987: 5), **Am.** tɛjbir (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli) < Ar. تدبير *tedbîr*.

Kelime ortasında Arapçadan Irak Türkmen ağızlarına yerleşen "medih" kelimesindeki /d/ ünsüzü ötümsüzleşerek /t/ye dönmüştür.

Ker. M. ağ. M. mɛth "övgü" (05 02 14 01 01) 1253., **Mus.** mɛth (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** mɛth (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Al.** mɛth (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Er** mɛth (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Taz.** mɛth (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** mɛth (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** mɛth (Kevser, 1987: 53), **Kif.** mɛth (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** mɛth (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** mɛth (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. مدح *medih*.

a.2. Kelime içi durumunda OTü. /d/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi bir iki örnekte korunduğu tespit edilmiştir. Örneklerden birisine sadece Telâfer ağızında rastlanmıştır. Öteki Irak Türkmen ağızlarımızda rastlanmamıştır.

a.2.3. -Kd- durumunda:

OTü. /d/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /d/, **Mus.** /d/, **Kas.** /d/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /d/, **Er.** /d/, **Dak.** /d/; **Al.** /d/; **Taz.** /d/, **Tuz.** /d/, **Am.** /d/, **Kif.** /d/, **Kar.** /d/, **Han.** /d/.

OTü. *buğday "buğday" (Clauson, 1972: 312, buğda:y) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'buğda "id." (05 02 10 01 02) 59, **Mus.** bŭy'da (05 02 14 01 01) 878, **Kas.** 'buğda "id." (05 02 16 02 01) 78. **Diğer Trk ağ. Tel.** 'buğda "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** buğda "id." (Kevser, 1987: 19), **Al.** 'buğda "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'buğda "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** buğda "id." (Şahbaz, 1979: 17), **Am.** 'buğda "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'buğda "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'buğda "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'buğda "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. hördäk "ördek" (Tekin, 1995: 184) > **Tel.** hørdäk "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer).

b. Kelime Sonunda:

b.1. -Vd durumunda:

b.1.1. Kelime sonu durumunda OTü. /d/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Dakuk, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*)

olduğu gibi /j/ yönünde gelişir. Bugünkü Türk lehçelerinde bu ses değişmesi Oğuz, Kıpçak ve Karluk Türkçeleri yanında, Güney Sibirya Türkçesinin Oyrot, Teleüt, Tuba, Tölös ve Baraba ağızlarında görülür. (Karaağaç, 2011: 172). Dolayısıyla Oğuz grubu içerisinde yer alan Azerbaycan ve Anadolu ağızlarında da sıkça rastlanır.

a.1.1. -KdV- durumunda:

OTü. /d/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /j/, **Mus.** /j/, **Kas.** /j/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /j/, **Er.** /j/, **Dak.** /j/, **Al.** /j/, **Taz.** /j/, **Tuz.** /j/, **Am.** /j/, **Kif.** /j/, **Kar.** /j/, **Han** /j/.

OTü. bod "boy" (Clauson, 1972: 296, boo) > **Ker. M. ağ. Kor.** boj "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** boj "id." (05 08 14) 1260., **Kas.** boj "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** boj "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** boj "id." (Kevser, 1987: 27), **Al.** boj "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** boj "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** boj "id." (Şahbaz, 1979: 19), **Am.** boj "id." (Kevser, 1987: 38), **Kif.** boj "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** boj "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** boj "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. qod- "koymak, yerleştirmek, (Clauson, 1972: 595) > **Ker. M. ağ. Kor.** qoj- "id." (05 02 10 01 01) 74, **Mus.** qoj- "id." (05 02 14 01 01) 503, **Kas.** qoj- "id." (05 02 16 01 03) 66, **Diğer Trk ağ. Tel.** qoj- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** qoj- "id." (Kevser, 1987: 2), **Al.** qoj- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** qoj- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** qoj- "id." (Şahbaz, 1979: 302), **Tuz.** qoj- "id." (Şahbaz, 1979: 302), **Am.** qoj- "id." (Kevser, 1987:35), **Kif.** qoj- "id." (Hediye A., 1947, Kifrî), **Kar.** qoj- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** qoj- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Farçadan Irak Türkmen ağızlarına yerleşen کلد kelimesi sonunda yer alan /d/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere, diğer Irak Türkmen ağızlarında /c/ yönünde gelişirken, Kifrî ağızında ötümsüzleşerek /t/ ünsüzüne dönmüştür.

Mus. c'îlic "anahtar" (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Tel.** ci'lic (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Kor.** c'îlic (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Kas.** c'îlic (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ.** **Tel.** ci'lic (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** c'îlic^j (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Taz.** ci'lic (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** ci'lic (Şahbaz, 1979: 273), **Dak.** ci'lic (Şahbaz, 1979: 273), **Kif.** ci'lit (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** ci'lic (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Am.** ci'lic (Kevser, 1979: 35) < Far. کليد *kilîd* < Yun. Kleidi.

Arapçadan Irak Türkmen ağızlarına yerleşen مراد kelimesi sonunda yer alan /d/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere, diğer Irak Türkmen ağızlarında /z/ yönünde gelirşi. Benzer bir durum Terekeme ağızında görülür. (Caferoğlu, 1964:8).

Mus. mû'raz "murat, dilek" (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kor.** mû'raz (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Kas.** mû'raz (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ.** **Tel.** mû'raz (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** mû'raz (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Er.** muraz (Kevser, 1979: 31), **Tuz.** mû'raz (Ali Ali, 1983, Tuzhurmatu), **Am.** muraz (Kevser, 1979: 30), **Kif.** mû'raz (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Han.** mû'raz (Necibe Ömer, 1954, Hanekin), **Kar.** mû'raz (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe) < Ar. مراد *murād*.

4.2.1.2.2. /t/ ünsüzü

Patlamalı bir ünsüz olan Ortak Türkçe /t/, ötümsüz bir dişeti sesidir. Bu sesin ötümlü karşılığı /d/ ünsüzüdür. Ortak Türkçede /t/ ünsüzü, kelimedeki her konumda bulunabilir. A. M. Şçerbak, Ana Türkçede de ön, iç ve son ses durumunda /t/ ünsüzünü kurmuştur (Şçerbak, 1970: 164 - 165).

Kerkük başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında /t/ sesinin çıkarılışında dilin ucu hem üst dişlere hem de dişetine değerek, sonra birden aşağı çekilir. Bunun sonucunda doğan patlama /t/ ünsüzünü oluşturur; Fakat asıl boğumlanması dişetinde olur. Ünsüzler isimlendirilirken asıl boğumlanma noktaları, yani hava akımının ilk kesildiği yer dikkate alınır. (Çoşkun, 2008: 70) Bu nedenle de ünsüzler tablosünde /d/ sesini dişeti başlığı altında ele alınmasına özen gösterilmiştir.

a. Kelime Başında:

a.1. Kelime başı durumunda OTü. /t/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Kifri, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi korunmuştur. Azerbaycan ve Anadolu ağızlarında da durum farksızdır (Ziyayeva, 2001: 195). Amet Caferoğlu çalışmasında Karadeniz kıyısı illerinde /t/nin ötümlüleşmediğine dikkat çekmektedir. Bunu da Trabzon ilinin Tonya Kazası'nda /t/nin benimsendiği üzerinde durmaktadır. (Caferoğlu, 1964: 8).

a.1.1. tV- durumunda:

OTü. /t/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /t/, **Mus.** /t/, **Kas.** /t/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /t/, **Er.** /t/, **Dak.** /t/, **Al.** /t/, **Taz.** /t/, **Tuz.** /t/, **Am.** /t/, **Kif.** /t/, **Kar.** /t/, **Han.** /t/.

OTü. tamyaq "damga" (Clauson, 1972: 505, tamğa:k) > **Ker. M. ağ. Kor.** tay'ma (05 02 10 02 02) 29, **Mus.** tam'ya (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** tam'ya (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Krş. Diğer Trk ağ. Tel.** tay'ma (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** tam'ya (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Dak.** tayma (Şahbaz, 1979: 173), **Am.** tay'ma (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Al.** tay'ma (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** tay'ma (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** tay'ma (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Kif.** tay'ma

(Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** t̤omaq (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** t̤omaq (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. tik- "dikmek" (Clauson, 1972: 595) > **Ker. M. ağ. Kor.** tic- "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** tic- "id." (05 02 14 04 01) 22, **Kas.** tic- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** tic- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** tic^j- "id." (Kevser, 1987: 19), **Al.** tic- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** tic- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** tic- (Şahbaz, 1979: 382), **Tuz.** tic- "id." (Ali Ali, 1983, Tuzhurmatu), **Am.** tic- (Kevser, 1987: 49), **Kif.** tic- "id." (Hediye Abdurrahman 1947, Kifri), **Kar.** tic- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** tic- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. tap- "bulmak" (Clauson, 1972: 580) > **Ker. M. ağ. Kor.** tap^h- "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** tap^h- "id." (05 02 14 01 01) 847, **Kas.** tap^h- tər'pay "id." (05 02 16 01 05) 90, **Diğer Trk ağ. Tel.** tap^h- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** tap^h- "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** tap^h- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** tap^h- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** tap^h- "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** tap^h- "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** tap^h- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** tap^h- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** tap^h- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. topraq "toprak" (Clauson, 1972: 443, toprak) > **Ker. M. ağ. Kor.** tər'pay "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** tər'pax "id." (05 02 14 01 01) 607, **Kas.** tər'pay "id." (05 02 10 02 01) 83, **Diğer Trk ağ. Tel.** tər'pay "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** tərpay "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** tər'pay "id." (Şahbaz, 1979: 99), **Taz.** tər'pay "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** tər'pay "id." (Şahbaz, 1979: 383), **Tuz.** tər'pay "id." (Şahbaz, 1979: 383), **Am.** tər'pay "id." (Ahmed Kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** tər'pay

"id." (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** tər'pəy "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** tər'pəy "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Yukarıda belirtilen durum alıntı kelimeleri için de geçerlidir.

Mus. tɛlɛ'fɔn "telefon" (05 02 14 01 01) 1525, **Taz.** tɛlɛ'fɔn (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Al.** tɛlɛ'fɔn (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** tɛlɛ'fɔn (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu) < İng. Telephone., **Mus.** tɛrc "terk, bırakmak" (05 02 14 01 01) 214. < Ar. ترك *terk*, Kor. 'ta:dʒɪr "tacir" (05 02 10 06 02) 54. < Ar. تاجر *tāğir*, **Kas** 'tɔ:ba "tövbe" (05 02 16 01 09) 59. < Ar. التوبة *el-Tewbe*, **Diğer Trk ağ.** 'tɔ:ba (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Am.** 'tɔ:ba (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Er.** tez "tez, çabuk" (Kevser, 1987: 4) < Far. تیز *tīz*, **Dak.** 'tyrbɛ "mezar, kabir" (Şahbaz, 1979: 387), **Tuz.** 'tyrbɛ (Şahbaz, 1979: 383), **Am.** 'tyrbɛ (Ahmed Kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** 'tyrbɛ (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'tyrbɛ (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe) < Ar. تُربة.

a.2. Kelime başı durumunda OTü. /t/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi bir çok kelimedede ötümleşerek /d/ye dönmüştür. Dolayısıyla Oğuzca ile onun bugünkü varisleri olan Türkiye Türkçesi, Azerbaycan ve Türkmen Türkçelerine ait sistemli bir değişiklik olmakla birlikte, dağınık olarak diğer Türk lehçelerinde de görülmektedir. Oğuzcada görülen bu değişikliği, Kâşgarlı'dan başlayarak izleyebilmekteyiz. Kelime başında t- > d- değişimi bakımından Kaşgarlı, "Oğuzlarla onlara yakın olanlar kelimelerdeki t- harfini d- harfine çevirirler: "tewey > frweye" demektedir. Oğuzca diye gösterirken epey t-'li kelimenin bulunması, Oğuzcada t- > d- değişiminin daha yeni başlamış olduğuna işaret edilebilir. (Kormaz, 1974: 43)

Günümüzde Azerbaycan ve Türkmen Türkçelerinde, istisnalarına rağmen $d > t$ ötümlüleşmesi tatamlanırken, Türkiye Türkçesindeki ötümlüleşme kelimelerin ancak yarısında gerçekleşmektedir. (Karaağaç, 2011: 215–216). Nitekim Türkiye Türkçesi ve ağızlarında, OTü. *taş*, *tamya*, *tırnaq* ve *tuz* gibi kelimeler, Azerbaycan ve Irak Türkmen ağızlarının aksine /d/ yerine asli /t/’yi tercih etmiştir (Ziyayeva, 2001: 179).

OTü. /t/ > Ker. M. ağ. Kor. /d/, Mus. /d/, Kas. /d/, Diğer Trk ağ. Tel.

/d/, Er. /d/, Dak. /d/, Al. /d/, Taz. /d/, Tuz. /d/, Am. /d/, Kif. /d/,

Kar. /d/, Han. /d/.

OTü. *taq "dağ" (Tekin, 1995: 174, *tāg*) > **Ker. M. ağ. Kor. day "id."** (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus. day "id."** (05 02 14 01 01) 1484, **Kas. day** (05 02 10 05 03) 3, **Diğer Trk ağ. Tel. day "id."** (Hikmet Abdullah, 1974, *Telâfer*), **Al. day "id."** (Bilal Cemal Kemal, 1976, *Altunköprü*), **Er. day "id."** (Kevser, 1987: 4), **Taz. day "id."** (Abbas Veli Bayat, 1932, *Tazehurmatu*), **Tuz. day "id."** (Ali Ali, 1984, *Tuzhurmatu*), **Dak. day "id."** (Şahbaz, 1979: 174), **Tuz. day "id."** (Şahbaz, 1979: 174), **Am. day "id."** (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, *Amirli*), **Kif. day "id."** (Hediye Abdurrahman, 1947, *Kifrî*), **Kar. day "id."** (Adil Salih Yunus, 1967, *Karatepe*), **Han. day "id."** (Necibe Ömer, 1954, *Hanekin*).

OTü. tıl "dil" (Clouston, 1972: 489) > **Ker. M. ağ. Kor. dil "id."** (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus. dil "id."** (05 02 14 01 01) 607, **Kas. dil "id."** (Abbas Satık Cafer, 1964, *Kasaphane*), **Diğer Trk ağ. Tel. dil "id."** (Hikmet Abdullah, 1974, *Telâfer*), **Al. dil "id."** (Bilal Cemal Kemal, 1976, *Altunköprü*), **Er. dil** (Kevser, 1987: 53), **Taz. dil "id."** (Abbas Veli Bayat, 1932, *Tazehurmatu*), **Tuz. dil "id."** (Ali Ali, 1984, *Tuzhurmatu*), **Dak. dil "id."** (Şahbaz, 1979: 191), **Tuz. dil** (Şahbaz, 1979: 191), **Am. dil "id."** (Kevser, 1987: 53), **Kif. dil "id."** (Hediye Abdurrahman, 1947, *Kifrî*), **Kar. dil "id."** (Adil Salih Yunus, 1967, *Karatepe*), **Han. dil "id."** (Necibe Ömer, 1954, *Hanekin*).

OTü. tü:p "dip" (Tekin, 1995: 185) > **Ker. M. ağ. Kor.** dib "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** dib "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** dib "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** dib "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** dib "id." (Kevser, 1987: 22), **Al.** dib "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** dib "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** dib "id." (Şahbaz, 1979: 190), **Tuz.** dib "id." (Şahbaz, 1979: 190), **Am.** dib "id." (Kevser, 1987: 43), **Kif.** dib "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** dib "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** dib (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. tö:n- "dönmek" (Tekin 1995: 184) > **Ker. M. ağ. Kor.** døen- "id." (05 02 10 02 02) 58, **Mus.** døen- "id." (05 02 14 01 01) 806, **Kas.** døen- "id." (05 02 16 01 03) 135, **Diğer Trk ağ. Tel.** døen- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** døen- "id." (Kevser, 1987: 9), **Al.** døen- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** døen- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** døen- "id." (Şahbaz, 1979: 194), **Tuz.** døen- "id." (Şahbaz, 1979: 194), **Am.** døen- "id." (Kevser, 1987: 46), **Kif.** døen- "id." (Hediye A., 1947, Kifrî), **Kar.** døen- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** døen- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. tügme "dügme" (Clauson, 1972: 482, tügme:) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'dyjme "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** dyj'mε (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'dyjme "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'dyjmä "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'dyj'mε "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'dyjme "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'dyjme "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'dyjme "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'dyjme "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kar.** 'dyjme "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** æj'ɾet- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.3. Kerkük merkez ağızlarında kelime başında daima ötüksüz olarak bulunan /t/ ünsüzü, ünlü ya da her hangi bir ötümlü ünsüzle (*b, c, d, g, ğ, x, t, l, m, n, r, w, y*) ile biten bir kelimedenden sonra geldiğinde kelime başındaki /t/ ünsüzü yarı ötümlüleşir. Tespit edilen örneklerden bir kısmını şöyle sıralayabiliriz:

Mus. as'pab ʃa (05 02 14 01 01) 225.

Kas. b_ar'βad 'ʃa (05 02 16 01 01) 37.

Mus. tadʒ ʃa:xʃi (Aziz Aydın, 1976, Musalla)

Mus. je'de:rʃx ʃo'ja. (05 02 14 01 01) 796.

Kas. beʃba'ba:mʃzɪn 'ʃo:jʊna (05 02 16 01 01) 21.

Kor. pat'ʃa:m ʃe'rɛ 02-02 (05 08 16) 145.

Kor. qo'jar 'ʃe:ndʃrɛ (05 02 10 01 02) 58.

Mus. 'suβ 'ʃeʒ (05 02 14 01 01) 252.

Mus. 'ʃej ʃʊʃʊʃʊj'dan (05 02 14 01 01) 287.

b. Kelime İçinde:

b.1. -VtV- durumunda:

b.1.1. Kelime içi durumunda OTü. /t/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifri, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi sistemli olarak korunur. İki ünlü arasında yer olmasına rağmen, /t/'nin ötümlüşmeme eğilimi, diğer Oğuz lehçelerinde de görülür. Bu durumun örnekleri Azerbaycan ile Türkiye Türkçesi ağızlarında da fazladır (Ziyayeva, 2001: 187).

OTü. /t/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /t/, **Mus.** /t/, **Kas.** /t/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /t/,
Er. /t/, **Dak.** /t/, **Al.** /t/, **Taz.** /t/, **Tuz.** /t/, **Am.** /t/, **Kif.** /t/, **Kar.** /t/, **Han.** /t/.

OTü. bütün "bütün" (Clauson, 1972: 340) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'bytyñ "id."
(İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'bytyñ "id." (05 02 14 04 01) 161, **Kas.**
'bytyñ "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'bytyñ "id."
(Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'bytyñ "id." (Kevser, 1987: 17), **Al.** 'bytyñ
"id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'bytyñ "id." (Abbas Veli Bayat,
1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'bytyñ "id." (Şahbaz, 1979: 161), **Tuz.** 'bytyñ "id."
(Şahbaz, 1979: 161), **Am.** 'bytyñ "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.**
'bytyñ "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** 'bytyñ "id." (Adil Salih
Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'bytyñ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. tütün "duman, tütün" (Clauson, 1972: 447) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'tytyñ
"id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'tytyñ "id." (Aziz Aydın, 1976,
Musalla), **Kas.** 'tytyñ "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ.**
Tel. 'tytyñ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'tytyñ "id." (Delir Ömer,
1973, Erbil), **Al.** 'tytyñ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'tytyñ
"id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'tytyñ "id." (Ali Ali, 1983:
Tuzhurmatu), **Am.** 'tytyñ "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'tytyñ
"id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** 'tytyñ "id." (Adil Salih Yunus,
1967, Karatepe), **Han.** 'tytyñ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. otuz "otuz" (Clauson, 1972: 447) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ε:ttüz "id."
(İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'ε:ttüz "id." (05 02 14 01 01) 1164, **Kas.**
'ε:ttüz "id." (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ε:ttüz "id."
(Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'ε:ttüz "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.**
'ε:ttüz "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'ε:ttüz "id." (Abbas Veli
Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'ε:ttüz (Şahbaz, 1979: 240), **Tuz.** 'ε:ttüz "id." (Ali

Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** 'o:ttüz (Kevser, 1987: 31), **Kif.** 'o:ttüz "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'o:ttüz "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'o:ttüz "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

b.1.2. Kelime içi durumunda OTü. /t/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi bir grup kelimedede ötümlüleşerek /d/’ye dönüşmüştür. Aslında iki ünlü arası /t/ ünsüzünün düzenli olarak /d/ ünsüzüne dönmesi, Tuva, Hakas, Altay ve Tofa lehçelerinde görülür. Bu eğilimin, bazı istisnalar hariç Oğuz lehçelerinde de kendini gösterdiği söylenebilir (Karaağaç, 2011: 219)

OTü. /t/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /d/, **Mus.** /d/, **Kas.** /d/, **Diğer Trk ağ. Tel.**

/d/, **Er.** /d/, **Dak.** /d/, **Al.** /d/, **Taz.** /d/, **Tuz.** /d/, **Am.** /d/, **Kif.** /d/,

Kar. /d/, **Han.** /d/.

OTü. çatır "çadır" (Tekin, 1995: 172) > **Ker. M. ağ. Kor.** tʃɑ:ɖır "id." (05 02 10 02 02) 20, **Mus.** tʃɑ:ɖır "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** tʃɑ:ɖır (05 02 16 01 01) 39, **Diğer Trk ağ. Tel.** tʃɑ:ɖır "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** tʃɑ:ɖır "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** tʃɑ:ɖır "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** tʃɑ:ɖır "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** tʃɑ:ɖır "id." (Şahbaz, 1979: 165), **Tuz.** tʃɑ:ɖır (Şahbaz, 1979: 165), **Am.** tʃɑ:ɖır "id." (Kevser, 1987: 41), **Kif.** tʃɑ:ɖır (Hediye A. 1947, Kifrî), **Kar.** tʃɑ:ɖır "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** tʃɑ:ɖır "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. yè:ti "yedi" (Tekin, 1995: 181) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'je:ddı "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'je:ddı (05 02 14 01 01) 232, **Kas.** 'je:ddı "id." (05 02 16 01 03) 99, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'je:ddı "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'je:ddı "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'je:ddı "id." (Bilal Cemal Kemal,

1976, Altunköprü), **Taz.** 'je:ddĩ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** je:ddĩ "id." (Şahbaz, 1979: 412), **Tuz.** je:ddĩ "id." (Şahbaz, 1979: 412), **Er.** je:ddĩ "id." (Kevser, 1987: 48), **Kif.** 'je:ddĩ "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'je:ddĩ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'je:ddĩ (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Yukarıda bahsi geçen örnek Muhsin Kevser tarafından "yiddĩ" (Kevser, 255) şeklinde gösterilmiştir. Ancak bunun "je:ddĩ" olduğu tarafımızca saptanmıştır.

b. 2. -Kt- durumunda:

OTü. /t/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /t/, **Mus.** /t/, **Kas.** /t/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /t/, **Er.** /t/, **Dak.** /t/, **Al.** /t/, **Taz.** /t/, **Tuz.** /t/, **Am.** /t/, **Kif.** /t/, **Kar.** /t/, **Han.** /t/.

OTü. altun "altın" (Clauson, 1972: 131, altu:n) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'a:ɫtũn "id." (05 02 10 01 01) 15, **Mus.** 'a:ɫtũn "id." (05 02 14 01 01) 16, **Kas.** 'a:ɫtũn (05 02 16 01 03) 22, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'a:ɫtũn "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** a:ɫtĩn, 'a:ɫtũn "id." (Kevser, 1987: 20), **Taz.** 'a:ɫtĩn "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** a:ɫtĩn "id." (Şahbaz, 1979: 114), **Tuz.** a:ɫtĩn "id." (Şahbaz, 1979: 114), **Am.** 'a:ɫtĩn "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'a:ɫtĩn "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'a:ɫtĩn "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'a:ɫtĩn "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. *altı "altı" (Clauson, 1972: 130; [altı:]) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'a:ɫtĩ "id." (05 02 10 01 01) 15, **Mus.** 'a:ɫtĩ "id." (05 02 14 01 01) 16, **Kas.** 'a:ɫtĩ "id." (05 02 16 01 03) 22, **Diğer Trk ağ. Tel.** a:ɫtĩ (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** a:ɫtĩ "id." (Kevser, 1987: 12), **Al.** 'a:ɫtĩ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'a:ɫtĩ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** a:ɫtĩ "id." (Şahbaz, 1979: 114), **Tuz.** a:ɫtĩ "id." (Şahbaz, 1979: 114), **Er.** a:ɫtĩ "id." (Kevser, 1987: 36), **Kif.**

'ɑ:ɫɿ "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'ɑ:ɫɿ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ɑ:ɫɿ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. oltur- "oturmak" (Clauson, 1972: 150) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ɔ:tür- "id." (05 02 10 05 01) 87, **Mus.** 'ɔ:tür- "id." (05 02 14 04 01) 64, **Kas.** 'ɔ:tür- "id." (05 02 16 01 09) 49, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ɔ:tür- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'ɔ:tür- "id." (Kevser, 1987: 9), **Al.** 'ɔ:tür- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** ɔ:tür- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** ɔ:tür- (Şahbaz, 1979: 340), **Tuz.** 'ɔ:tür- "id." (Şahbaz, 1979: 340), **Am.** 'ɔ:tür- "id." (Kevser, 1987: 43), **Kif.** 'ɔ:tür- (Hediye A., 1947, Kifrî), **Kar.** 'ɔ:tür- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ɔ:tür- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. yastuq "yastık" (Clauson, 1972: 974, yastık) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ja:stüx "id." (05 02 10 05 01) 87, **Mus.** 'ja:stüy "id." (05 02 14 04 01) 64, **Kas.** 'ja:stüy "id." (05 02 16 01 09) 49., **Krş. Diğer Trk ağ. Tel.** 'ja:sŕy "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'ja:stüy "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'ja:sŕy "id." (Şahbaz, 1979: 340), **Taz.** 'ja:sŕy "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'ja:sŕy "id." (Şahbaz, 1979: 340), **Tuz.** 'ja:sŕy "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'ja:sŕy "id." (Kevser, 1987: 48), **Kif.** 'ja:sŕy "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'ja:sŕy "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ja:sŕy "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

b.3. -tK- durumunda:

OTü. /t/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /t/, **Mus.** /t/, **Kas.** /t/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /t/, **Er.** /t/, **Dak.** /t/, **Al.** /t/, **Taz.** /t/, **Tuz.** /t/, **Am.** /t/, **Kif.** /t/, **Kar.** /t/, **Han.** /t/.

OTü. yè:tmış "yetmiş" (Tekin, 1995: 181) > **Ker. M. ağ. Kor.** ye:tmĩş "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** ye:tmĩş "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** ye:tmĩş "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ.**

Tel. ye:tm̃ʃ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** ye:tm̃ʃ "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** ye:tm̃ʃ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** ye:tm̃ʃ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** ye:tm̃ʃ "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** ye:tm̃ʃ "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** ye:tm̃ʃ "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** ye:tm̃ʃ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ye:tm̃ʃ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. *yımirtya "yumurta" (Clauson, 1972: 131, yımirtğa:) > **Ker. M. ağ.** **Kor.** jümürta "id." (05 02 10 03 01) 69., **Mus.** jümürta/ümürta "id." (05 02 14 04 01) 183., (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** jümürta "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ.** **Tel.** jımirtε "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** jımirtε "id." (Kevser, 1987: 11), jımirta (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** jımirtε "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Taz.** jımirtε "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** jımirtε "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** jımirtε "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** jımirtε "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** jımirtε "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** jımirtε "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Irak Türkmen ağızlarında alıntı sözcüklerde de kelime içinde iki ünlü arasında ve başka ünsüzlerin konşuluğunda /t/ ünsüzü korunmaktadır:

Ker. M. ağ. Kas. hεt̃tε "hatta" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya) < Ar. مَكْتَب *hattā*, **Mus.** mεc'itεb (05 02 14 02 01) 84. < Ar. مَكْتَب *mekteb.*, **Kas.** me'jtεr "davul" (05 02 16 01 01) 78. < Far. مهتر *mihter*, **Diğer Trk ağ.** **Tel.** bös'tan (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Dak.** bōstan (Şahbaz, 1979: 150), **Taz.** bös'tan (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Al.** bös'tan (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü) < Far. بوسْتَان *būstān*, **Er.** 'butūt (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Am.** 'butūt (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'butūt (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'butūt

(Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** jımırte (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < İng. bottle.

c. Kelime Sonunda:

Kelime sonu durumunda OTü. /t/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi tek heceli kelimelerin sonunda sistemli olarak korunmaktadır. Günümüzde birçok Türk lehçesinde de kelime sonu /t/ ünsüzü korunur (Karaağaç, 2011: 220). Ancak burada üzerinde durulması gereken önemli bir nokta var; Kerkük merkez ağızlarında kelime sonunda yer alan /t/ler nefeslidir. Diğer Irak Türkmen ağızlarında ise soluklu değildir.

c.1. -Vt durumunda:

OTü. /t/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /t^h/, **Mus.** /t^h/, **Kas.** /t^h/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /t/, **Er.** /t/, **Dak.** /t/, **Al.** /t/, **Taz.** /t/, **Tuz.** /t/, **Am.** /t/, **Kif.** /t/, **Kar.** /t/, **Han.** /t/.

OTü. büt "bit" (Clauson, 1972: 298) > **Ker. M. ağ. Kor.** bit^h "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** bit^h (05 02 14 04 01) 139, **Kas.** bit^h (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** bit "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** bit "id." (Kevser, 1987: 14), **Al.** bit "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** bit "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** bit "id." (Şahbaz, 1979: 149), **Tuz.** bit "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** bit "id." (Kevser, 1987: 39), **Kif.** bit "id." (Hediye Abdurrahman 1947, Kifrî), **Kar.** bit "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** bit "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. sü:t "süt" (Tekin, 1995: 185) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'syth "id." 01-01(05 08 11) 125, **Mus.** 'syth "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'syth "id." (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'syt "id." (Hikmet Abdullah,

1974, Telâfer) **Er.** syt "id." (Kevser, 1987: 10), **Al.** 'syt "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'syt "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** syt "id." (Şahbaz, 1979: 371), **Dak.** syt "id." (Şahbaz, 1979: 371), **Am.** syt "id." (Kevser, 1987: 48), **Kif.** 'syt "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'syt "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'syt "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. ät "et" (Clauson, 1972: 33) > **Ker. M. ağ. Kor.** et^h "id." (05 02 10 05 03) 7, **Mus.** et^h "id." (05 02 14 03 01) 5, **Kas.** et^h "id." (05 02 16 01 07) 52, **Diğer Trk ağ. Tel.** et "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** et "id." (Kevser, 1987, 4), **Am.** et "id." (Kevser, 1987: et), **Al.** et "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** et "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** et "id." (Şahbaz, 1979: 205), **Tuz.** et "id." (Şahbaz, 1979: 205), **Am.** et "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** et "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** et "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** et "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. kêt- "gitmek" (Tekin, 1995: 182) > **Ker. M. ağ. Kor.** j^{et}h- "id." (05 02 10 03 01) 126, **Mus.** j^{et}h- "id." (05 02 14 01 01) 204, **Kas.** j^{et}h- "id." (05 02 16 01 07) 9, **Diğer Trk ağ. Tel.** jet- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** j^{et}h- "id." (Kevser, 1987: 4), **Al.** jet- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** jet- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** jet- "id." (Şahbaz, 1979: 224), **Tuz.** jet- (Şahbaz, 1979: 224), **Am.** jet- "id." (Kevser, 1987: 42), **Kif.** jet- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** jet- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** jet- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

c.2. -VKt durumunda:

c.2.1. /t/ ünsüzünün akıcı /r/ ünsüzü komşuluğunda bulunduğu OTü. *qurt* ve yırt- sözcüğünde Irak Türkmen ağızlarının hepsinde korunmuştur. Ancak Kerkük merkez ağızlarında soluklu iken, diğer Irak Türkmen ağızlarında soluklu değildir.

OTü. /t/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /t^h/, **Mus.** /t^h/, **Kas.** /t^h/, **Diğer Trk ağ. Tel.**

/t/, **Er.** /t/, **Dak.** /t/, **Al.** /t/, **Taz.** /t/, **Tuz.** /t/, **Am.** /t/, **Kif.** /t/, **Kar.** /t/, **Han.**

/t/.

OTü. qu:rt "kurt, solucan" (Tekin, 1995: 173, kürt) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'qurt^h "id." (05 02 10 04 01) 19, **Mus.** 'qurt^h "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'qurt^h "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'qurt "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'qurt "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'qurt "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'qurt "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** qurt "id." (Şahbaz, 1979: 306), **Tuz.** qurt "id." (Şahbaz, 1979: 306), **Am.** qurt "id." (Kevser, 1987: 34), **Kif.** 'qurt "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'qurt "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'qurt "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. yırt "yırtmak" (Clauson, 1972: 958) > **Ker. M. ağ. Mus.** jırt^h- "id." ((05 02 14 04 01) 68., **Kor.** jırt^h- (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Kas.** jırt^h- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** jırt- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** jırt- "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** jırt- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** jırt- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** jırt- "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** jırt- "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** jırt- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** jırt- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** jırt- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Alıntı kelimelerde de /t/ sesinin korunduğu tespit edilmiştir.

Ker. M. ağ. Kor. 'hyrmæt "hürmet" (05 02 10 05 02) 126 < Ar. الحُرمة *el-hurma*, **Mus.** 'baxt "baht, talih" (01 01 14 02 05)) 150 < Far. باخت *baht*, **Kas.** d̡zyt "çift" (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane) < Far. جُفت *ğuft*, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'hyrmæt "hürmet" (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Taz.** 'hyrmæt (Abbas Veli

Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** 'hyrmət (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli) < Ar. الحُرمة, **Tuz.** ḍzyt "çift" (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Er.** ḍzyt "çift" (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Kif.** ḍzyt "çift" (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** ḍzyt "çift" (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ḍzyt "çift" (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Far. جُفت *ğuft*.

c.2.2. /t/ ünsüzünün ötümsüz /s/ ünsüzü komşuluğunda Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında korunduğu görülür. Ancak Kerkük ağızlarında tespit ettiğimiz örnek soluklu iken, diğerlerinde soluklu değildir.

OTü. /t/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /t^h/, **Mus.** /t^h/, **Kas.** /t^h/, **Diğer Trk ağ. Tel.**

/t/, **Er.** /t/, **Dak.** /t/, **Al.** /t/, **Taz.** /t/, **Tuz.** /t/, **Am.** /t/, **Kif.** /t/, **Kar.** /t/,

Han. /t/.

OTü. yst "yukarı" (Clauson, 1972: 242) > **Ker. M. ağ. Kor.** yst "üst, yukarı" (05 02 10 05 03) 7., **Mus.** yst "id." (05 02 14 03 01) 5., **Kas.** yst "id." (05 02 16 01 07) 52, **Diğer Trk ağ. Tel.** yst "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** yst "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** yst "id." (Bilal Cemal Kemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** yst "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** yst "id." (Şahbaz, 1979: 392), **Tuz.** yst "id." (Şahbaz, 1979: 392), **Am.** yst "id." (Kevser, 1987: 35), **Kif.** yst "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** yst "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** yst "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

c. 2.3. Kelime sonu durumunda OTü. /t/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Kifri, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi birkaç kelimeye sistemli olarak ötümlenerek /d/ye dönmüştür. Bu durum Azerbaycan ve Anadolu Ağızlarında da kendini iyice göstermektedir (Ziyayeva, 2001: 197).

OTü. /t/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /d/, **Mus.** /d/, **Kas.** /d/, **Diğer Trk ağ. Tel.**

/d/, **Er.** /d/, **Dak.** /d/, **Al.** /d/, **Taz.** /d/, **Tuz.** /d/, **Am.** /d/, **Kif.** /d/,
Kar. /d/, **Han.** /d/.

OTü. *bu:t "bacak" (Clauson, 1972: 242) > **Ker. M. ağ. Kor.** bud "bud" (05 02 10 05 03) 7, **Mus.** bud "id." (05 02 14 03 01)5, **Kas.** bud "id." (05 02 16 01 07) 52, **Diğer Trk ağ. Tel.** bud "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** bud "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Er.** bud "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Taz.** bud "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** bud "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** bud "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, **Kif.** bud "id." (Hediye Abdurrahman 1947, Kifrî), **Kar.** bud "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** bud "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. ha:rt "art, arka" (Tekin, 1995: 173) > **Ker. M. ağ. Kor.** ard "id." (05 02 10 02 02) 74, **Mus.** ard "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** ard "id." (05 02 16 01 01) 37, **Diğer Trk ağ. Tel.** ard "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** ard "id." (Kevser, 1987: 49), **Al.** ard (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** ard "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** ard "id." (Şahbaz, 1979: 306), **Tuz.** ard "id." (Şahbaz, 1979: 306), **Am.** ard "id." (Kevser, 1987: 49), **Kif.** ard "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** ard "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ard "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

4.2.1.3. Art damak Ünsüzleri /g, k/

4.2.1.3.1. /g/ ünsüzü

Patlamalı bir ünsüz olan OTü. /g/, ötümsüz bir art damak sesidir. Kelime içinde ve kelime sonunda sadece ön sıradan ünlülerin komşuluğunda kullanılan OTü. /g/ ünsüzü, kelime başında kullanılmamaktadır. Ancak K. Menges, çok eski devirlerden beri kelime başında /g/ ve /d/ karşıtlığının bulunduğu Güneybatı Türk

lehçeleri dışındaki bazı lehçelerde dağınık olarak bulunan /g/li şekillerin Ana Türkçede de kelime başında /k/ - /g/ karşıtlığının bulunabileceğine işaret ettiğini belirtmiştir (Killi, 2002: 258). Menges'in görüşüne rağmen, bugünkü Türk lehçelerinde görülen /g/ ön sesi, /k/ ön sesinin ötümlüleşmesiyle ortaya çıktığına dair Türkologlar arasında bir fikir birliği söz konusudur. Nitekim bu ses değişmesi, Oğuzcayı Çağatayca ve Kıpçakçadan ayıran en önemli özelliklerden biridir. Azerbaycan ve Türkmen Türkçelerinde bu ünsüz değişmesi büyük ölçüde tamamlanırken, Türkiye Türkçesinde, Orta Asya'dan aldığı sürekli göçler yüzünden, bu değişiklik yarım kalmıştır (Karağaç, 2010: 174). Bu duruma aşağı yukarı Irak Türkmen ağızlarının tamamında rastlanmaktadır. Patlamalı bir ünsüz olan OTü. /g/, ötümsüz bir art damak sesidir. Ortak Türkçede kelime başında, kelime içinde iki ünlü arasında ve diğer ünsüzlerin komşuluğunda, kelime sonunda sadece ön sıradan ünlülerin komşuluğunda bulunur. (Killi, 2002: 265). Dolayısıyla fonetik alfabede ince /j/ olarak bilinen bu ünsüz, Irak Türkmen ağızlarında çıkarılırken, dil önü kaldırılarak sert damağa temas ettirilir ve sonra birden aşağıya çekilir. Bunun sonucunda ince /j/ ünsüzü oluşmaktadır. Dolayısıyla /ε/, /i/, /æ/ ve /y/ ön dil ünlülerden önce gelen ince /c/, kendisinden önce gelen bu ünlülere uyarak, o ünlünün boğumlanma alanı olan ön damağa doğru ilerler, böylece boğumlanma noktası kalın /k/dan daha öne çıktığı görülmektedir. Kalın /g/ya gelince Irak Türkmen ağızlarında sadece alıntı kelimelerde görülmektedir. Uluslararası fonetik alfabede kalın /g/ olarak bu ünsüz, çıkarılırken, dil gerisi yumuşak damağa temas ettirilir ve sonra birden çekilir ve bu çekiliş sonucunda da kalın /g/ ünsüzü doğmaktadır. /ɑ/, /ɨ/, /ɔ/, /u/ gibi arka dil

ünlülerin önünde bulunan kalın /g/ sesi damağın ardında oluşmaktadır. Irak Türkmen ağızlarında kelime başı dışında kalın /g/ ünsüzüne hiçbir örneke rastlanmamıştır.

Kısacası günümüzde çağdaş Türk lehçelerinde kelime başında yer alan /j/ ünsüzü, aslında /k/ ön sesinin bir dal sesidir. Bu dal ses, Erbil ve Kerkük merkez ağızları haricindeki Irak Türkmen ağızlarında korunmaktadır. Kerkük ve Erbil ağızlarında bu dal ses, kelime başında /ε/, /i/, /æ/ ve /y/ ön dil ünlülerden önce geldiğinde daha öne kaymış /jⁱ/ şeklinde çıkarılır. Ancak Kerkük merkez ağızlarında bu ses gelişmesi bünyesinde /c/ ve /ç/ ünsüzlerini bulunduran kelimelerde görülmemektedir. Erbil ve Kerkük merkez ağızlarında alıntı kelimelerin başında bulunan kalın /g/ ünsüzünde de görüldüğü tespit edilmiştir.

Yukarıda belirtilen ses değişmesine İran, (Doğan, 2010: 59) Azerbaycan, Türkiye ve Kosova'daki Türk ağızlarında da rastlanır (Jasim, 2013: 200 – 201).

OTü. /k/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /j/ (>jⁱ/), **Mus.** /j/ (>jⁱ/), **Kas.** /j/ > jⁱ/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /j/, **Er.** /j/ (>jⁱ/), **Dak.** /j/, **Al.** /j/, **Taz.** /j/, **Tuz.** /j/, **Am.** /j/, **Kif.** /j/, **Kar.** /j/, **Han.** /j/.

OTü. käl- "gelmek" (Clauson, 1972: 715) > **Ker. M. ağ. Kor.** jⁱε "id." (05 02 10 02 02) 64, **Kas.** jⁱεl "id." (Amet Kemal Şiho, 1972, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Er.** jⁱεl "id." (Kevser, 1987: 1), **Taz.** jεl "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** jεl "id." (Şahbaz, 1979: 230), **Tuz.** jεl "id." (Şahbaz, 1979: 218), **Am.** jεl "id." (Kevser, 1987: 42), **Kif.** jεl "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** jεl "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** jεl "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. kir- "girmek" (Clauson, 1972: 735), **Ker. M. ağ. Kas.** jîr- "id." (Amet Kemal Şiho, 1972, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Er.** jîr- "id." (Kevser, 1979: 9), **Tel.** jîr- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** jîr- "id." (Şahbaz, 1979: 231), **Taz.** jîr- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** jîr- "id." (Şahbaz, 1979: 231), **Tuz.** jîr- "id." (Şahbaz, 1979: 231), **Am.** jîr- "id." (Kevser, 1987: 51), **Kif.** jîr- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** jîr- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** jîr- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. köñül "gönül" (Clauson, 1972: 331) > **Ker. M. ağ. Kor.** j'e:βîl "id." (05 02 10 03 01) 17, **Diğer Trk ağ. Er.** j'e:βîl "id." (Kevser, 1979: 16), **Tel.** je:βîl "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** je:βîl "id." (Şahbaz, 1979: 230), **Taz.** je:βîl "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** je:βîl "id." (Şahbaz, 1979: 230), **Tuz.** je:βîl "id." (Şahbaz, 1979: 230), **Am.** je:βîl "id." (Kevser, 1987: 44), **Kif.** je:βîl "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** je:βîl "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** je:βîl "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. kê:çä "gece" (Tekin, 1995: 182.) > **Ker. M. ağ. Kor.** je'ďzε "id." (05 02 10 01 01) 4., **Mus.** je'ďzε "id." (05 02 14 01 01) 71., **Kas.** je'ďzε (05 02 16 01 05) 117, **Diğer Trk ağ. Tel.** je'ďzε "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** j'e'ďzε "id." (Kevser, 1987: 3), **Al.** je'ďzε **Tuz.** je'ďzε "id." (Şahbaz, 1979: 216), **Taz.** je'ďzε "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** je'ďzε "id." (Şahbaz, 1979: 216), **Am.** je'ďzε (Kevser, 1987: 36), **Kif.** je'ďzε "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** je'ďzε "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musulla, Kasaphane*) asli kelimelerde olduğu gibi alıntı kelimelerin başında da j > jⁱ ve g > jⁱ değişmesine rastlanmıştır.

Ker. M. ağ. Kas. jⁱyl (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Er.** jⁱyl (Kevser, 1979: 6), **Tel.** jyl (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** jyl (Bilal

Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** jyl (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** jyl (Şahbaz, 1979: 238), **Am.** jyl (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** jyl (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Han.** jyl (Necibe Ömer, 1954, Hanekin), **Kar.** jyl (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe) < Far گول *göl*.

Kor. j'a:βır "gavur" (Jasim, 2013: 2008), **Diğer Trk ağ.** **Er.** j'a:βır (Kevser, 1979: 27), **Tel.** ja:βır (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** ja:βır (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** ja:βır (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** ja:βır (Ali Ali, 1983, Tuzhurmatu), **Am.** ja:βır (Kevser, 1979: 30), **Kif.** ja:βır (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Han.** ja:βır (Necibe Ömer, 1954, Hanekin), **Kar.** ja:βır (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe) < Ar. مراد *murād*. < Ar. كافر *kāfir*.

a. Kelime İçinde:

Kelime içi durumunda OTü. /g/ ünsüzü, hem iki ünlü arasında hem de diğer ünsüz seslerin komşuluğunda Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) ve diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Kifri, Karatepe, Hanekin*) sistemli denebilecek şekilde korunur. Kuzey Azerbaycan'ın Doğu grubunda yer alan ağızlarının (Ziyayeva, 2001: 264) yanı sıra Güney Azerbaycan ağızlarından Melekan (Bicbabai, 2012: 439, 1145) ve Urmiye (Doğan, 2010: 78) ağızında da /g/ ünsüzü /j/ biçiminde korunur. Doğu Anadolu ağızlarında da bu ses /j/ olarak bulunur. (Tosun, 2010: 247 - 248).

a.1. -VgV- durumunda:

a.1.1. İki ünlü arasında OTü. /g/ ünsüzü, Erbil ve Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında olduğu gibi korunduğu tespit edilmiştir. Ancak Erbi ağızında /g/ ünsüzü, ön dil ünlüleriyle

kullanıldığında sistemli bir şekilde damaksıllaşarak /ɟ/ yönünde gelişirken, Kerkük merkez ağızlarında sistemsiz bir şekilde damaksıllaştığı tespit edilmiştir.

OTü. /*g/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /ɟ/, **Mus.** /ɟ/, **Kas.** /ɟ/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /ɟ/, **Er.** /ɟ/ (>/ɟ^j/), **Dak.** /ɟ/, **Al.** /ɟ/, **Taz.** /ɟ/, **Tuz.** /ɟ/, **Am.** /ɟ/, **Kif.** /ɟ/, **Kar.** /ɟ/, **Han.** /ɟ/.

OTü. igit "genç" (Clauson, 1972: 111) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'iɟit "kahraman, (05 02 14 01 01) 1319, **Mus.** 'iɟit "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'iɟit "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'iɟit "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'iɟit "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'iɟit "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'iɟirmî "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'iɟit "id." (Şahbaz, 1979: 260), **Tuz.** 'iɟit "id." (Şahbaz, 1979: 260), **Am.** 'iɟit "id." (Kevser, 1987: 44), **Kif.** 'iɟit "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'iɟit "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'iɟit "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. ögä:y "üvey" (Clauson, 1972: 119) > **Ker. M. ağ. Kor.** œ'ɟɛj "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** œ'ɟɛj "id." (05 02 14 01 01) 1321, **Kas.** œ'ɟ^jɛj "id." Ahmet Kemal Şiho, 1972, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** œ'ɟɛj "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** œ'ɟɛj "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** œ'ɟɛj "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** œ'ɟɛj "id." (Şahbaz, 1979: 342), **Am.** œ'ɟɛj "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** œ'ɟɛj (Hediye A., 1947, Kifrî), **Kar.** œ'ɟɛj "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** œ'ɟɛj "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. tägirmän "değirmen" (Clauson, 1972: 487) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'de:ɟirmen "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'de:ɟirmen "id." (05 02 14 04 01) 212, **Kas.** 'de:ɟirmen "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk**

ağ. Tel. 'dɛ:ʃɪrmɛn (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'dɛ:ʃɪrmɛn "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'dɛ:ʃɪrmɛn "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'dɛ:ʃɪrmɛn "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'dɛ:ʃɪrmɛn (Şahbaz, 1979: 187), **Tuz** 'dɛ:ʃɪrmɛn (Şahbaz, 1979: 187), **Am.** 'dɛ:ʃɪrmɛn "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kar.** 'dɛ:ʃɪrmɛn "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Am.** 'dɛ:ʃɪrmɛn "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Han.** 'dɛ:ʃɪrmɛn "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. yëgirmi "yirmi" (Clauson, 1972: 915) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'jɪrmɪ "id." (05 02 10 03 01) 140, **Mus.** 'jɪrmɪ "id." (05 02 14 01 01) 183, **Kas.** 'jɪrmɪ "id." (05 02 16 01 03) 18., **Krş. Diğer Trk ağ. Tel.** 'iʃɪrmɪ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** iʃɪrmɪ "id." (Kevser, 1987: 2), **Am.** 'iʃɪrmɪ "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Al.** 'iʃɪrmɪ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** iʃɪrmɪ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** iʃɪrmɪ "id." (Şahbaz, 1979: 260), **Tuz.** 'iʃɪrmɪ "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Kif.** 'iʃɪrmɪ "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** 'iʃɪrmɪ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'iʃɪrmɪ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. tægöl "değil" (Clauson, 1972: 480) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'dɛ:ʃɪ (05 02 10 01 02) 16, **Mus.** 'dɛ:ʃɪ (05 02 14 04 01) 155, **Kas.** 'dɛ:ʃɪ (05 02 16 01 03) 55, **Kor.** 'dɛ:ʃɪʃ (05 02 10 03 01) 14, **Mus.** 'dɛ:ʃɪʃ (05 02 14 01 01) 1335, **Diğer Trk ağ. Tel.** dɛ:ʃɪʃ (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** dɛ:ʃɪʃ (Kevser, 1987: 36), **Al.** dɛ:ʃɪʃ (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** dɛ:ʃɪʃ (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** dɛ:ʃɪʃ (Şahbaz, 1979: 194), **Tuz.** dɛ:ʃɪʃ (Şahbaz, 1979: 194), **Am.** dɛ:ʃɪʃ (Kevser, 1987: 41), **Kif.** dɛ:ʃɪʃ (Hediye A., 1947, Kifri), **Kar.** dɛ:ʃɪʃ (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** dɛ:ʃɪʃ (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.2. -gK- durumunda:

a.2.1. Kelim içi durumunda OTü. /g/ ünsüzü, Erbil ve Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında olduğu gibi korunduğu tespit edilmiştir. Ancak Erbi ağızında /g/ ünsüzü, ön dil ünlüleriyle kullanıldığında sistemli bir şekilde damaksıllaşarak /j/ yönünde gelişirken, Kerkük merkez ağızlarında sistemsiz bir şekilde damaksıllaştığı tespit edilmiştir.

OTü. /*g/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /j/, **Mus.** /j/, **Kas.** /j/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /j/, **Er.** /j/ (>/jⁱ/), **Dak.** /j/, **Al.** /j/, **Taz.** /j/, **Tuz.** /j/, **Am.** /j/, **Kif.** /j/, **Kar.** /j/, **Han.** /j/.

OTü. öğren- "öğrenmek" (Clauson, 1972: 114) > **Ker. M. ağ. Kor.** ær'jɛn- "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** æj'rɛn- "id." (05 02 14 01 01) 1321, **Kas.** ær'jɛn- (05 02 16 01 01) 8, **Diğer Trk ağ. Er.** æj'rɛn "id." (Delir Ömer, 1972, Erbil), **Tel.** ær'jɛn- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** ær'jɛn- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** ær'jɛn- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** ær'jɛn- "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** ær'jɛn- "id." (Kevser, 1987: 47), **Kar.** ær'jɛn- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ær'jɛn- "id." (Necibe Ö., 1954, Hanekin).

OTü. öğrät- "öğretmek" (Clauson, 1972: 114) > **Ker. M. ağ. Kor.** ær'jɛt- "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** æj'rɛt- "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** ær'jɛt- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** æj'rɛt- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** æj'rɛt "id." (Delir Ömer, 1972, Erbil), **Al.** æj'rɛt- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** æj'rɛt- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** æj'rɛt- "id." (Şahbaz, 1979: 343), **Tuz.** æj'rɛt- "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** æj'rɛt- "id." (Ahmet Kemal

Bayatlı,1977, Amirli), **Kif.** æj'ɾɛt- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** æj'ɾɛt- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** æj'ɾɛt- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. tũgmä "dũgme" (Clauson, 1972: 482) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'dyjme "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** dyj'me "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'dyjme "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Er.** dyj'me "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Tel.** 'dyjmä "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** 'dyjme "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'dyjme "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'dyjme "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'dyjme "id." (Ahmet Kemal Bayatlı,1977, Amirli), **Kif.** 'dyjme "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'dyjme "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'dyjme "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.3. -Kg- durumunda:

a.3.1. Kelim içi durumunda OTü. /g/ ünsüzü, Erbil ve Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında olduğu gibi korunduğu tespit edilmiştir. Ancak Erbi ağızında /g/ ünsüzü, ön dil ünlüleriyle kullanıldığında sistemli bir şekilde damaksıllaşarak /ɟ/ yönünde gelişirken, Kerkük merkez ağızlarında sistemsiz bir şekilde damaksıllaştığı tespit edilmiştir.

OTü. /*g/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /ɟ/, **Mus.** /ɟ/, **Kas.** /ɟ/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /ɟ/, **Er.** /ɟ/ (>/ɟ/), **Dak.** /ɟ/, **Al.** /ɟ/, **Taz.** /ɟ/, **Tuz.** /ɟ/, **Am.** /ɟ/, **Kif.** /ɟ/, **Kar.** /ɟ/, **Han.** /ɟ/.

OTü. süpürgü "süpürge" (Clauson, 1972: 792, süpürgü:) > **Ker. M. ağ. Kor.** šip̄ir'je "id." (05 02 10 06 02) 47, **Mus.** šip̄ir'je "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** šip̄ir'je "id." (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ.**

Er. sypŷrje "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Tel.** sypŷrje "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Taz.** sypŷrje "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** sypŷrje "id." (Şahbaz, 1979: 7), **Tuz.** sypŷrje "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** sypŷrje "id." "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** sypŷrje "id." "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** sypŷrje "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** sypŷrje "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Yukarıda belirtilen durum alıntı kelimeler için de geçerlidir:

Mu. tŷen'je1 "olta, çatal" (05 02 14 04 01) 83, **Kas.** tŷen'je1 (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Kor.** tŷen'je1 (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Diğer Trk ağ.** **Er.** tŷenje1 (Kevser, 1979: 6), **Tel.** tŷenje1 (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** tŷenje1 (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** tŷenje1 (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** tŷenje1 (Şahbaz, 1979: 109), **Tuz.** tŷenje1 (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** tŷenje1 (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** tŷenje1 (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Han.** tŷenje1 (Necibe Ömer, 1954, Hanekin), **Kar.** tŷenje1 (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe) < Far. چنگل *çengel*.

a.3.2. Kelime içi durumunda OTü. /g/ ünsüzü, Erbil ve Kerkük merkez ağızlarında bir kelimedede ilerleyici benzeşme sonucunda ötümlenmektedir.

OTü. içgü "içki" (Clouston, 1972: 24) > **Kor.** 'itŷkcĭ "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'itŷkcĭ "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'itŷkcĭ (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Er.** 'itŷkcĭ "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil).

a.3.3. Kelime içi durumunda OTü. /g/ ünsüzünün Kerkük merkez ağızlarında (Korya, Musalla, Kasaphane) diğer Irak Türkmen ağızlarında (Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin)

olduğu gibi bir grup kelimeye düştüğü görülür. Bu durumu Kuzey Azerbaycan'ın yanı sıra Anadolu ağızlarında da görmek mümkündür (Ziyayeva, 2001: 264).

OTü. /*g/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /Ø/, **Mus.** /Ø/, **Kas.** /Ø/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /Ø/, **Er.** /Ø/, **Dak.** /Ø/, **Al.** /Ø/, **Taz.** /Ø/, **Tuz.** /Ø/, **Am.** /Ø/, **Kif.** /Ø/, **Kar.** /Ø/, **Han.** /Ø/.

OTü. yi:nçgä "ince" (Tekin, 1995: 183) > **Ker. M. ağ. Mus.** 'ind̥ʒε "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'ind̥ʒε "id." (05 02 14 01 01) 220, **Ka.** 'ind̥ʒε (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ind̥ʒε "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'ind̥ʒε "id." (Kevser, 1987: 28), **Al.** 'ind̥ʒε "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'ind̥ʒε "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'ind̥ʒε "id." (Şahbaz, 1979: 262), **Dak.** 'ind̥ʒε "id." (Şahbaz, 1979: 55), **Am.** 'ind̥ʒε "id." (Kevser, 1987: 52), **Kif.** 'ind̥ʒε "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** 'ind̥ʒε "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ind̥ʒε "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. äşgäk "eşek" (Clauson, 1972: 660) > **Ker. M. ağ. Kor.** εʃʃεc "id." (05 02 10 01 01) 103, **Mus.** εʃʃεc "id." (05 02 14 04 01) 38., **Kas.** εʃʃεc "id." (05 02 16 01 06) 20, **Diğer Trk ağ. Tel.** iʃεʃ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** εʃʃεcʲ "id." (Kevser, 1987: 28), **Al.** εʃʃεʃ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** εʃʃεʃ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** εʃʃεʃ "id." (Şahbaz, 1979: 204), **Tuz.** εʃʃεʃ "id." (Şahbaz, 1979: 204), **Am.** εʃʃεʃ "id." (Kevser, 1987: 38), **Kif.** εʃʃεʃ "id." (Hediye Abdurrahman 1947, Kifri), **Kar.** εʃʃεʃ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** εʃʃεʃ "id." (Necibe Ö., 1954, Hanekin).

c. Kelime Sonunda:

b.1. Vg- durumunda:

b.1.1. Tek heceli kelime sonu durumunda OTü. /g/ ünsüzünün Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi bir grup kelimedede düştüğü tespit edilmiştir. Bu durum Azerbaycan ve Türkiye Türkçesi ağızlarında da görülür. (Ziyayeva, 2001: 270).

OTü. /*g/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /Ø/, **Mus.** /Ø/, **Kas.** /Ø/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /Ø/, **Er.** /Ø/, **Dak.** /Ø/, **Al.** /Ø/, **Taz.** /Ø/, **Tuz.** /Ø/, **Am.** /Ø/, **Kif.** /Ø/, **Kar.** /Ø/, **Han.** /Ø/.

OTü. tığ "diri" (Clauson, 1972: 543) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'dirri "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'dirri "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'dirri "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'dirri "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'dirri "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'dirri "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'dirri "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'dirri "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** 'dirri "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'dirri "id." (Hediye A., 1947, Kifrî), **Kar.** 'dirri "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'dirri "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. älig "eli" (Clauson, 1972: 141) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ε:lî "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'ε:lî "id." (05 02 14 01 01) 64, **Kas.** 'ε:lî (Abbas 1964, Kasaphane), **Krş. Diğer Trk ağ. Tel.** 'ε:lî "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** ε:lî "id." (Kevser, 1987: 9), **Al.** 'ε:lî "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'ε:lî "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** ε:lî

"id." (Şahbaz, 1979: 202), **Am.** 'ε:İİ "id." (Kevser, 1987: 31), **Kif.** 'ε:İİ "id." (Hediyye Abdurrahman 1947, Kifrî), **Han.** 'ε:İİ "id." (Necibe, 1954, Hanekin).

OTü. ölüg "ölü" (Clauson, 1972: 142) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'œ:lÿ "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'œ:lÿ "id." (05 02 14 01 01) 337, **Kas.** 'œ:lÿ "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'œ:lÿ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'œ:lÿ "id." (Kevser, 1987: 7), **Al.** 'œ:lÿ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'œ:lÿ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'œ:lÿ "id." (Şahbaz, 1979: 262), **Dak.** 'œ:lÿ (Şahbaz, 1979: 343), **Am.** 'œ:lÿ "id." (Şahbaz, 1979: 44), **Kif.** 'œ:lÿ (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'œ:lÿ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'œ:lÿ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

b.1.2. Kelime sonu durumunda OTü. /g/ ünsüzü,, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi birçok tek heceli kelimedede korunmaktadır. Kuzey Azerbaycan'ın doğu grubu ve kısmen de kuzey grubu ağızlarında (Ziyayeva, 2001: 270), ayrıca Doğu Anadolu ağızları da /g/ ünsüzü korunmuştur (Tosun, 2010, 247). Ancak /g/ ünsüzü sistemi olarak Erbil ağızında ön damasillaşarak /jⁱ/ye geliştiği tespit edilmektedir. Bu duruma ne Kerkük merkez ağızlarında ne diğer Irak Türkmen ağızlarında rastlanmaktadır.

OTü. /*g/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /j/, **Mus.** /j/, **Kas.** /j/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /j/,
Er. /j/ (>/jⁱ/), **Dak.** /j/, **Al.** /j/, **Taz.** /j/, **Tuz.** /j/, **Am.** /j/, **Kif.** /j/, **Kar.** /j/,
Han. /j/.

OTü. bā:g "bey" (Tekin, 1995: 180) > **Ker. M. ağ. Kor.** bεj "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** bεj "id." (05 02 14 03 01)63, **Kas.** bεj "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Er.** bεj^j (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Tel.** bεj "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** bεj "id." (Şahbaz, 1979: 402), **Taz.** bεj "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** bεj "id." (Şahbaz, 1979: 136), **Tuz.** bεj "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** bεj "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** bεj "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** bεj "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** bεj "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. ä:g- "eğmek" (Tekin, 1995: 180) > **Ker. M. ağ. Kor.** εj- "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** εj- "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** εj- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Er. Er.** bεj^j (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Tel.** εj- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** εj- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** εj- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** εj- "id." (Şahbaz, 1979: 198), **Tuz.** εj- "id." (Şahbaz, 1979: 199), **Am.** εj- "id." (Kevser, 1987: 55), **Kif.** εj- "id." (Hediye Abdurrahman 1947, Kifrî), **Kar.** εj- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** εj- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

b.1.3. Kelime sonu durumunda OTü. /g/ ünsüzü, küçük "küçük" kelimesinde Kerkük merkez ağızlarının (*Korya, Musalla, Kasaphane*) yanı sıra Erbil, Amirli ve Hanekin ağızlarında /c/ yönünde gelişirken, diğer Irak Türkmen ağızlarında korunur.

OTü. /*g/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /c/, **Mus.** /c/, **Kas.** /c/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /j/, **Er.** /c/, **Dak.** /j/, **Al.** /j/, **Taz.** /j/, **Tuz.** /j/, **Am.** /c/, **Kif.** /j/, **Kar.** /j/, **Han.** /c/.

OTü. kiçig "küçük" (Clauson, 1972: 696) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'cytʃtʃüc "id." (05 02 10 05 03) 14, **Mus.** 'cytʃtʃüc "id." (05 02 14 01 01) 760, **Kas.** 'cytʃtʃüc "id." (05 02 16 02 01) 74., **Krş. Diğer Trk ağ. Tel.** 'cytʃtʃüş "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** citsic "id." (Kevser, 1987: 25), **Al.** 'cytʃtʃüş (Bilal Cemal Kemal, 1976, köprü), **Taz.** 'cytʃtʃüş "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** cytʃtʃüş "id." (Şahbaz, 1979: 277), **Tuz.** cytʃtʃüş "id." (Şahbaz, 1979: 277), **Kif.** 'cytʃtʃüş "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Han.** 'cytʃi "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin), qytʃtʃic "id." (Buluç, 1973: 16), **Am.** cıtʃtʃic "id." (Kevser, 1987: 44), **Bas.** 'cıtʃi "id." (Haydar, 1979: 1).

4.2.1.3.2. /k/ ünsüzü

Patlamalı bir ünsüz olan OTü. /k/, ötümsüz bir art damak sesidir. Ortak Türkçede kelime başında, kelime içinde iki ünlü arasında ve diğer ünsüzlerin komşuluğunda, kelime sonunda sadece ön sıradan ünlülerin komşuluğunda bulunur. (Killi, 2002: 265). Dolayısıyla fonetik alfabede ince /c/ olarak bilinen bu ünsüz, Irak Türkmen ağızlarında çıkarılırken, dil önü kaldırılarak sert damağa temas ettirilir ve sonra birden aşağıya çekilir. Bunun sonucunda ince /c/ ünsüzü oluşmaktadır. Dolayısıyla /ε/, /i/, /æ/ ve /y/ ön dil ünlülerden önce gelen ince /c/, kendisinden önce gelen bu ünlülere uyarak, o ünlünün boğumlanma alanı olan ön damağa doğru ilerler, böylece boğumlanma noktası kalın /k/dan daha öne çıktığı görülmektedir. Kalın /k/ya gelince Irak Türkmen ağızlarında sadece alıntı kelimelerde görülmektedir. Foneik alfabede kalın /k/ olarak bu ünsüz, çıkarılırken, dil gerisi yumuşak damağa temas ettirilir ve sonra birden çekilir ve bu çekiliş sonucunda da kalın /k/ ünsüzü oluşmaktadır. /ɑ/, /ɨ/, /ɔ/, /u/ gibi arka dil ünlülerin önünde bulunan kalın /k/ sesi damağın ardında oluşmaktadır.

a. Kelime Başında:

a.1. kV- durumunda:

a.1.1. Kelime başı durumunda OTü. /k/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi tek veya birden fazla heceli bazı kelimede korunmaktadır. Ancak Kerkük ve Erbil merkez ağızlarında ön dil ünlülerin /ɛ/, /i/, /æ/ ve /y/ etkisiyle daha önden çıkarılarak /c^j/ye dönüşür. Irak Türkmen coğrafyası hacrinde bu ses değişmesine Anadolu'nun yanı sıra Güney Azerbaycan'ın Urmiye (Doğan, 2010: 60) ve Kosova'daki Türk ağızlarında da rastlanır. (Jasim, 2013: 200 – 201). Ancak ince /c/ ünsüzünün /c^j/ yönünde gösterdiği gelişme bünyesinde /ç/ ve /ş/ ünsüzlerini bulunduran kelimelerde görülmemektedir. Kerkük ve Erbil merkez ağızlarında arka dil ünlüleriyle /a/, /ɨ/, /ɔ/, /u/ kullanılan kalın /k/ ünsüzü de bahsi geçen ünlülerin etkisiyle ön damaksıllaşarak.

OTü. /k/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /c/ (>/c^j/), **Mus.** /c/ (>/c^j/), **Kas.** /c/ (>/c^j/),
Diğer Trk ağ. Tel. /c/, **Er.** /c/ (>/c^j/), **Dak.** /c/, **Al.** /c/, **Taz.** /c/, **Tuz.** /c/,
Am. /c/, **Kif.** /c/, **Kar.** /c/, **Han.** /c/.

OTü. käs- "kesmek" (Clauson, 1972: 748) > **Ker. M. ağ. Kor.** c^jɛs- "id." (05 02 10 01 01) 166, **Mus.** c^jɛs- "id." (05 02 14 01 01) 156, **Kas.** c^jɛs- "id." (05 02 16 01 03) 71, **Diğer Trk ağ. Tel.** ces- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** c^jɛs- (Kevser, 1987: 10), **Al.** ces- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** ces- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** ces- "id." (Şahbaz, 1979: 271), **Tuz.** ces- (Şahbaz, 1979: 271), **Am.** ces- "id." (Kevser, 1987: 39), **Kif.** ces-

"id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** ces- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ces- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. kül "kül" (Clauson, 1972: 15) > **Ker. M. ağ. Kor.** c^jyl "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** c^jyl "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** c^jyl "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** c^jyl "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** c^jyl "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** c^jyl "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** c^jyl "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** c^jyl "id." (Kevser, 1987: 35), **Kif.** c^jyl "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** c^jyl "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** c^jyl "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. kömür "kömür" (Clauson, 1972: 723) > **Ker. M. ağ. Kor.** c^jœ:mÿr "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** c^jœ:mÿr "id." (05 02 14 04 01) 373, **Kas.** c^jœ:mÿr "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** c^jœ:mÿr "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** c^jœ:mÿr "id." (Kevser, 1987: 27), **Al.** c^jœ:mÿr "id." (Şahbaz, 1979: 417), **Taz.** c^jœ:mÿr "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** c^jœ:mÿr "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** c^jœ:mÿr "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** c^jœ:mÿr "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** c^jœ:mÿr "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** qomir "id." (Buluç, 1973: 16), **Men.** qomir "id." (Buluç, 1972: 182), **Kaz.** qomir "id." (Selim Ali, 1977, Kazaniye).

OTü. kirpi "kirpi" (Clauson, 1972: 737) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'c^jiprî "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'c^jiprî "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'c^jiprî "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'c^jiprî "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'c^jiprî "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'c^jiprî "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Tuz.** 'c^jiprî "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'c^jiprî "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Taz.** 'c^jiprî "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Kif.** 'c^jiprî "id." (Hediye A.

1947, Kifrî), **Kar.** 'ciprî "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ciprî "id." (Necibe Ö. 1954, Hanekin).

OTü. kiçig "küçük" (Clauson, 1972: 696) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'cytʃtʃüc "id." (05 02 10 05 03) 14, **Mus.** 'cytʃtʃüc "id." (05 02 14 01 01) 760, **Kas.** 'cytʃtʃüc "id." (05 02 16 02 01) 74., **Krş. Diğer Trk ağ. Tel.** 'cytʃtʃüş "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** cîtsic "id." (Kevser, 1987: 25), **Al.** 'cytʃtʃüş (Bilal Cemal Kemal, 1976, köprü), **Taz.** 'cytʃtʃüş "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** cytʃtʃüş "id." (Şahbaz, 1979: 277), **Tuz.** cytʃtʃüş "id." (Şahbaz, 1979: 277), **Kif.** 'cytʃtʃüş "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Han.** 'cytʃî "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin), qytʃtʃîc "id." (Buluç, 1973: 16), **Am.** cîtʃtʃîc "id." (Kevser, 1987: 44), **Bas.** 'cîtʃî "id." (Haydar, 1979: 1).

OTü. kişi "kişi, insan" (Clauson, 1972: 752) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ciʃî (05 02 10 06 02) 34, **Mus.** 'ciʃî (05 02 14 01 01) 1314, **Kas.** 'ciʃî (05 02 16 01 07), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ciʃî (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'cîʃî (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'ciʃî (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'ciʃî (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** ciʃî (Şahbaz, 1979: 275), **Tuz.** 'ciʃî (Şahbaz, 1979: 275), **Am.** 'ciʃî (Kevser, 1987: 48), **Kif.** 'ciʃî (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'ciʃî (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ciʃî (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Kor. cʃer "sağır" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** cʃer (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** cʃer (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Er.** cʃer (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Tel.** cer (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** cer (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** cer (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** cer (Şahbaz, 1979: 109), **Am.** cer (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** cer (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Han.** cer (Necibe Ömer, 1954, Hanekin), **Kar.** cer (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe) < Far. كـ *ker*.

Kor. c^jem "az" (05 02 10 05 02) 4., **Mus.** c^jem (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** c^jem (05 02 16 02 01) 79, **Diğer Trk ağ. Er.** c^jem (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Tel.** cem (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** cem (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** cem (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** cem (Şahbaz, 1979: 109), **Am.** cem (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** cem (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Han.** cem (Necibe Ömer, 1954, Hanekin), **Kar.** cem (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe) < Far. کەم *kem*.

Kor. c^jar "kar, kazanç" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** c^jar (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** c^jar (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Er.** c^jar (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Tel.** kar (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** kar (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** kar (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** kar (Şahbaz, 1979: 109), **Tuz.** kar (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** kar (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** kar (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Han.** kar (Necibe Ömer, 1954, Hanekin), **Kar.** kar (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe) < Far. کار *kār*.

a.1.2. Kelime başı durumunda OTü. /k/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi bir grup kelimedede sistemli olarak /g/ yönünde gelişmiştir. Ortak Türkeçde /k/ ünsüzün /g/ yönünde değişmesi, Oğuzcayı Çağatayca ve Kıpçakçadan ayıran en önemli özelliklerden biridir. Bu ses değişimi Azerbaycan ve Türkmen Türkçelerinde, Türkiye Türkçesinden daha güçlüdür. G. Karaağaç'a göre Türkiye Türkçesi, Anadolu'nun Orta Asya'dan aldığı sürekli göçler yüzünden, bu değişiklik yarım kalmış, böylece kelimelerin yarısı /k/li olarak kalırken, ancak yarısı /g/li olmuştur (Karaağaç, 2010: 182). Dolayısıyla Kerkük merkez ağızlarında bu /g/ler diğer Irak Türkmen

ağızlarından farklı olarak /j/ye dönüşmektedir. Irak Türkmen ağızlarında k > g değişmesi görülen örnekler Kuzey Azerbaycan ağızlarının yanı sıra Anadolu ağızlarında da rastlanmaktadır (Ziyayeva, 2001: 66, 217). Ayrıca, Güney Azerbaycan ağızlarından Urmiye (Doğan, 2010: 60) ve Melekan ağızında da kelime başı /g/’li biçimler yaygın olarak bulunur (Bicbabai, 2012: 133, 179, 260, 298).

OTü. /k/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /j/, **Mus.** /j/, **Kas.** /j/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /j/, **Er.** /c/ (>/j/),, **Dak.** /j/, **Al.** /j/, **Taz.** /j/, **Tuz.** /j/, **Am.** /j/, **Kif.** /j/, **Kar.** / j/, **Han.** /j,ɣ/

OTü. kaç- "geç" (Clauson, 1972: 693) > **Ker. M. ağ. Kor.** $\text{j}\text{et}\text{j}$ - "id." (05 02 10 06 02) 59, **Mus.** $\text{j}\text{et}\text{j}$ - "id." (05 02 14 02 01) 278, **Kas.** $\text{j}\text{et}\text{j}$ - "id." (05 02 16 02 02) 3., **Krş. Diğer Trk ağ. Er.** $\text{j}\text{et}\text{j}$ - "id." (Kevser, 1987: 30), **Tel.** $\text{j}\text{et}\text{j}$ - "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** $\text{j}\text{et}\text{j}$ - "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** $\text{j}\text{et}\text{j}$ - "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** $\text{j}\text{et}\text{j}$ - "id." (Şahbaz, 1979: 216), **Tuz.** $\text{j}\text{et}\text{j}$ - "id." (Şahbaz, 1979: 216), **Am.** $\text{j}\text{et}\text{j}$ - "id." (Kevser, 1987: 47), **Kif.** $\text{j}\text{et}\text{j}$ - "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** $\text{j}\text{et}\text{j}$ - "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** $\text{j}\text{et}\text{j}$ - "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. köm- "göm-" (Clauson, 1972: 721) > **Ker. M. ağ. Kor.** $\text{j}\text{œm}$ - "id." (05 02 10 01 01) 90, **Mus.** $\text{j}\text{œm}$ - "id." (05 02 14 02 01) 274, **Kas.** $\text{j}\text{œm}$ - "id." (05 02 16 01 02) 78, **Diğer Trk ağ. Tel.** $\text{j}\text{œm}$ - "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** $\text{j}\text{œm}$ - "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** $\text{j}\text{œm}$ - "id." (Şahbaz, 1979: 239), **Taz.** $\text{j}\text{œm}$ - "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** $\text{j}\text{œm}$ - "id." (Şahbaz, 1979: 239), **Tuz.** $\text{j}\text{œm}$ - "id." (Şahbaz, 1979: 239), **Am.** $\text{j}\text{œm}$ - "id." (Kevser, 1987: 216), **Kif.** $\text{j}\text{œm}$ - "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** $\text{j}\text{œm}$ - "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

OTü. kün "gün" (Clauson, 1972: 725) > **Ker. M. ağ. Kor.** jyn "id." (05 02 10 01 01) 60, **Mus.** jyn "id." (05 02 14 01 01) 541, **Kas.** jyn "id." (05 02 16 01 02)

Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** 'jyndžz "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'jyndžz "id." (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'jyndžz "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** yundüz "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin), **Kaz.** yundüz "id." (Selim Ali, 1977, Kazaniye).

OTü. köñül "gönül" (Clauson, 1972: 331) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'je:βıl "id." (05 02 10 03 01) 17, **Diğer Trk ağ. Er.** 'je:βıl "id." (Kevser, 1979: 16), **Tel.** je:βıl "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** je:βıl "id." "id." (Şahbaz, 1979: 230), **Taz.** je:βıl "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** je:βıl "id." (Şahbaz, 1979: 230), **Tuz.** je:βıl "id." (Şahbaz, 1979: 230), **Am.** je:βıl "id." (Kevser, 1987: 44), **Kif.** je:βıl "id." (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** je:βıl "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** je:βıl "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.1.3. Kelime başı durumunda OTü. /k/ ünsüzü, İran'ın sınırına yakın bölgede bulunan Hanekin, Mendeli ve Kazaniye ağızlarında /y/ ve /q/ yönünde gelişmektedir. /q/ yönünde gösterilen bu eğilim, Azerbaycanın Kuzey grubu ağızlarında ve Batı grubunun Ayrım ağızında da görülmektedir (Ziyayeva, 2001: 217). Ayrıca Gedebe ve Qax ağızlarında da söz konusudur (Paşayev, 2003: 84). /y/ yönündeki ise, Güneybatı Bulgaristan'da Dobnica ve Coce Delçev yöresi ağızlarında da rastlanır. (Németh, 1980: 123). Tespit ettiğimiz örnekler şunlardır:

OTü. kömür "kömür" (Clauson, 1972: 723) > **Han.** qomir "id." (Buluç, 1973: 16), **Men.** qomir "id." (Buluç, 1972: 182), **OTü.** kiçig "küçük" (Clauson, 1972: 696) > **Han.** qytʃtʃıç "id." (Buluç, 1973: 16), **OTü.** kör- "görmek" (Clauson, 1972: 736) > **Han.** yor- "id." (Buluç, 1973: 16), **OTü.** kün "gün" (Clauson, 1972: 725) > **Han.** yyn "id." (Buluç, 1973: 16), **Men.** yyn "id." (Buluç, 1972: 181), **OTü.** kö:k "gök, mavi" (Tekin, 1995: 184) > **Han.** yoc "id." (Buluç, 1973: 16).

b. Kelime İçinde:

b.1. -VkV- durumunda:

b.1.1. İki ünlü arasında OTü. /k/ ünsüzü, Erbil ve Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) ön damaksıllaşarak /c^j/ yönünde gelişirken, diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Kifri, Karatepe, Hanekin*) /c/ olarak korunur. OTü. /k/ ünsüzü Azerbaycan ve Türkiye Türkçesinin yanı sıra ağızlarında da korunur (Ziyayeva, 2001: 217).

OTü. /k/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /c/ (>/c^j/), **Mus.** /c/ (>/c^j/), **Kas.** /c/ (>/c^j/),

Diğer Trk ağ. Tel. /c/, **Er.** /c/ (>/c^j/), **Dak.** /c/, **Al.** /c/, **Taz.** /c/, **Tuz.** /c/,

Am. /c/, **Kif.** /c/, **Kar.** /c/, **Han.** /c/.

OTü. äkin "ekin" (Clauson, 1972: 752) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ε:c^jın "id." (İzzet Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'ε:c^jın "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'ε:c^jın "id." (05 02 16 02 01) 78, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ε:c^jın "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** 'ε:c^jın "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'ε:c^jın "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** ε:c^jın Ali Ali, 1984: Tuzhurmatu), **Am.** 'ε:c^jın "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'ε:c^jın "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** 'ε:c^jın "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ε:c^jın "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. äkkiz "ikiz" (Clauson, 119: 752) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ε:c^jız "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'ε:c^jız "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'ε:c^jız "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Er.** ε:c^jız "id." (Kevser, 1987: 25), **Tel.** 'ε:c^jız "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** 'ε:c^jız "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'ε:c^jız "id." (Abbas Veli

Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** ε:çız "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'ε:çız "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'ε:çız "id." (Hediye A., 1947, Kifri), **Kar.** 'ε:çız "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

Yukarıda belirtilen durum alıntı kelimeler için de geçerlidir. Ancak bu durum Kerkük ve Erbil merkez ağızları dışındaki Türkmen ağızlarında görülmemektedir. Tespit ettiğimiz örneklerden ikisi şöyledir:

Mus. zε'c'εt "zekat" (05 02 14 01 01) 1224, **Kor.** zε'c'εt (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Kas.** zε'c'εt (05 02 16 02 01) 79., **Krş. Diğer Trk ağ. Er.** zε'c'εt (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Tel.** zaka:t (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Taz.** zaka:t (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** zaka:t (Şahbaz, 1979: 109), **Am.** zaka:t (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** zεcεt (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Han.** za'ka:t (Necibe Ömer, 1954, Hanekin), **Kar.** za'ka:t (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe) < Ar. زكّات *zekāt*.

Kas. hε'c'εt "söz" (05 02 10 01 01) 243., **Kor.** hε'c'ε (05 02 14 05 01) 32., hε'c'εt (05 02 16 02 01) 56., **Krş. Diğer Trk ağ. Er.** hakat (Kevser, 1987: 3), **Am.** hakat (Kevser, 1987: 40), **Kif.** hakat (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Tel.** ha'ka:t (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Taz.** ha'ka:t (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** haka:t (Şahbaz, 1979: 243) < Ar. حكايات *hikāyāt*.

b.1.2. İki ünlü arasında OTü. /k/ ünsüzü, Erbil ve Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Kifri, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi çift duduk /β/ye dönüşmektedir. Bu durumu bir örnekte tespit edebildik:

OTü. /k/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /β/, **Mus.** /β/, **Kas.** /β/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /β/, **Er.** /β/, **Dak.** /β/, **Al.** /β/, **Taz.** /β/, **Tuz.** /β/, **Am.** /β/, **Kif.** /β/, **Kar.** /β/,

Han. /β/.

OTü. çäkürgä "çekirge" (Clauson, 1972: 416, çekürge:) > **Ker. M. ağ. Kor.** tʃiβir'cʲε "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** tʃiβir'cʲε "id." (05 02 14 01 01) 77, **Kas.** tʃiβir'cʲε "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Krş. Diğer Trk ağ. Tel.** tʃiβir'cε "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** tsʲiβir'cʲε "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** tʃiβir'cε "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** tʃiβir'cε "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** tʃiβir'cε "id." (Ali Ali, 1983, Tuzhurmatu), **Am.** tʃiβir'cε "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** tʃiβir'cε "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** tʃiβir'cε "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** tʃiβir'cε "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

b.2. -Kk durumunda:

b.2.1. OTü. /k/ ünsüzü, Kerkük ve Erbil merkez ağızlarında dar ünlülerden önce geldiğinde ön damaksıllaşarak /cʲ/ yönünde gelişirken, diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) korunmaktadır. Tespit ettiğimiz örneklerden ikisi şöyledir:

OTü. /k/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /c/ (>/cʲ/), **Mus.** /c/ (>/cʲ/), **Kas.** /c/ (>/cʲ/),

Diğer Trk ağ. Tel. /c/, **Er.** /c/ (>/cʲ/), **Dak.** /c/, **Al.** /c/, **Taz.** /c/, **Tuz.** /c/,

Am. /c/, **Kif.** /c/, **Kar.** /c/, **Han.** /c/.

OTü. silkin- "silkin" (Clauson, 1972: 827) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'silcʲin- 'silcʲin- "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'silcʲin- "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** šilcʲiin- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'silcʲin- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** šilcʲiin- "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'silcʲin- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'silcʲin- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** 'silcʲin- (Ahmet Kemal

Bayatlı,1977, Amirli), **Kif.** 'silcîn- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** 'silcîn- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'silcîn- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. tilkü "tilki" (Clauson, 1972: 298) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'tyrcjy "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'tyrcjy "id." (05 02 14 04 01) 102, **Kas.** 'tyrcjy "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Krş. Diğer Trk ağ. Tel.** 'tylcjy (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'tylcjy "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Taz.** 'tylcjy "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** tylcÿ "id." (Şahbaz, 1979: 386), **Am.** 'tylcÿ "id." (Ahmet Kemal Bayatlı,1977, Amirli), **Kif.** 'tylcÿ "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** 'tylcÿ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'tylcÿ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. säkkiz "sekiz" (Clauson, 1972: 823) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'sɛ:ccjz "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'sɛ:ccjz "id." (05 02 14 01 01) 215., **Karş. Diğer Trk ağ. Er.** 'sɛ:cjcz "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Tel.** 'sɛ:cciz "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** 'sɛ:cciz "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Tuz.** 'sɛ:cciz "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** 'sɛ:cciz "id." (Ahmet Kemal Bayatlı,1977, Amirli), **Kif.** 'sɛ:cciz "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** 'sɛ:cciz "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'sɛ:cciz "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Yukarıda belirtilen durum alıntı kelimeler için de geçerlidir. Erbil ve Kerkük merkez ağızları dışında bu ses değişmesine rastlanmamaktadır:

Ker. M. ağ. Kor. tɛββɛc'cɛl "tevekkül" (05 08 11) 198 < Ar. التَوَكَّل *el-tewekkul*, **Mus.** mɛccjɛ "Makke" (05 02 14 01 01) 934, **Kas.** mɛccjɛ (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Er.** mɛc'cɛ (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Taz.**

mεccε (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** mεccε (Şahbaz, 1987: 311), **Am.** mεccε (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** mεccε (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** mεccε (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** mεccε (Necibe Ömer, 1954, Hanekin). < Ar. مَكَّة Mekke.,

b.3. -kK- durumunda:

b.3.1. OTü. /k/ ünsüzü, Kerkük ve Erbil merkez ağızlarında dar ünlülerden önce geldiğinde ön damaksıllaşarak /c^j/ yönünde gelişirken, diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) korunmaktadır. Tespit ettiğimiz örneklerden bir kısmı şöyledir:

OTü. /k/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /c/ (>/c^j/), **Mus.** /c/ (>/c^j/), **Kas.** /c/ (>/c^j/),

Diğer Trk ağ. Tel. /c/, **Er.** / c > (>/c^j/), **Dak.** /c/, **Al.** /c/, **Taz.** /c/, **Tuz.** /c/,

Am. /c/, **Kif.** /c/, **Kar.** /c/, **Han.** /c/.

OTü. äkmäk "ekmek" (Clauson, 1972: 563) > **Ker. M. ağ. Kor.** εc^jmεc (05 02 10 01 01)134, **Mus.** εc^jmεc "id." (05 02 14 01 01) 1, **Kas.** εc^jmεc "id." (05 02 16 01 05) 101, **Diğer Trk ağ. Er.** εc^jmεc^j (Kevser, 1987: 21), **Tel.** εc^jmεj "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** εc^jmεj "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** εc^jmεj "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** εc^jmεj "id." (Şahbaz, 1979: 198), **Tuz.** εcmεj "id." (Şahbaz, 1979: 198), **Am.** εcmεj "id." (Kevser, 1987: 50), **Kif.** εc^jmεj "id." (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** εc^jmεj "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** εc^jmεj "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. yüklä- "yüklemek" (Clauson, 1972: 912, yükle:) > **Ker. M. ağ. Kor.** jyc^jle- "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Kas.** jyc^jle- "id." (Abbas Satık Cafer,

1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Er.** jyclɛ- "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Tel.** jyclɛ- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Taz.** jyclɛ- (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** jyclɛ- "id." (Şahbaz, 1979: 423), **Tuz.** jyclɛ- "id." (Şahbaz, 1987: 423), **Am.** jyclɛ- "id." (Kevser, 1987: 48), **Kif.** jyclɛ- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** jyclɛ- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** jyclɛ- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Yukarıda belirtilen durum alıntı kelimeler için de geçerlidir. Erbil ve Kerkük merkez ağızları dışında bu ses değişmesine rastlanmamaktadır:

Mus. mɛcʲtɛb "okul" (05 02 14 02 01) 84., **Kor.** mɛcʲtɛb (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Kas.** mɛcʲtɛb (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Er** mɛcʲtɛp (Kevser, 1987: 29), **Tel.** mɛctɛb (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Taz.** mɛctɛb (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** mɛctɛb (Şahbaz, 1987: 311), **Am.** mɛctɛb (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** mɛctɛb (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** mɛctɛb (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** mɛctɛb (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

c. Kelime Sonunda:

c.1. -Vk durumunda:

c.1.1. Kelime sonu durumunda OTü. /k/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (Korya, Musalla, Kasaphane) diğer Irak Türkmen ağızlarında (Telâfer, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Hanekin, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe) olduğu gibi tek heceli kelimelerin sonunda korunurken, Erbil ağızında ön damasillaşarak /cʲ/ye gelişir.

OTü. /k/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /c/, **Mus.** /c/, **Kas.** /c/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /c/,
Er. /c/ (>/c^j/), **Dak.** /c/, **Al.** /c/, **Taz.** /c/, **Tuz.** /c/, **Am.** /c/, **Kif.** /c/,
Kar. /c/, **Han.** /c/.

OTü. çek- "çekmek" (Clauson, 1972: 965) > **Ker. M. ağ. Kor.** tʃɛc- "id."
(05 02 10 05 02) 52, **Mus.** tʃɛc- "id." (05 02 14 03 01)35, **Kas.** tʃɛc- "id." (05 02 16
01 05) 15, **Diğer Trk ağ. Tel.** tʃɛc- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.**
tʃɛc- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** tʃɛc- "id." (Abbas Veli
Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Er.** tsɛc^j- "id." (Kevser, 1987: 1), **Dak.** tʃɛc- "id."
(Şahbaz, 1979: 168), **Tuz.** tʃɛc- "id." (Şahbaz, 1979: 168), **Am.** tʃɛc- "id." (Kevser,
1987: 34), **Kif.** tʃɛc- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** tʃɛc- "id."
(Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** tʃɛc- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

c.1.2. Kelime sonu durumunda OTü. /k/ ünsüzü, birden fazla heceli kelimelerde Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) sistemli olarak korunurken, diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Hanekin, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe*) /g/ye dönüşmektedir. Ardından /g/ Erbil ağzında sistemi olarak /j/ yönünde geliştiği de tespit edilmiştir.

OTü. /k/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /c/, **Mus.** /c/, **Kas.** /c/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /j/,
Er. /j/ (>/j^j/) **Dak.** /j/, **Al.** /j/, **Taz.** /j/, **Tuz.** /j/, **Am.** /j/, **Kif.** /j/, **Kar.** /j/,
Han. /j/.

OTü. äkmäk "ekmek" (Clauson, 1972: 563) > **Ker. M. ağ. Kor.** ɛc^jmɛc
(05 02 10 01 01)134, **Mus.** ɛc^jmɛc "id." (05 02 14 01 01) 1, **Kas.** ɛc^jmɛc "id." (05
02 16 01 05) 101, **Diğer Trk ağ. Er.** ɛc^jmɛc^j (Kevser, 1987: 21), **Tel.** ɛc^jmɛj "id."
(Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** ɛc^jmɛj "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976,

Altunköprü), **Taz.** εc'mεj "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** εc'mεj "id." (Şahbaz, 1979: 198), **Tuz.** εcmεj "id." (Şahbaz, 1979: 198), **Am.** εcmεj "id." (Kevser, 1987: 50), **Kif.** εc'mεj "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** εc'mεj "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatep), **Han.** εc'mεj "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. yüzük "yüzük" (Clauson, 1972: 986) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'yzȳc "id." (05 02 16 01 01)76. **Mus.** 'yzȳc "id." (05 02 14 01 01) 117, **Kas.** 'yzȳc "id." (05 02 16 01 01) 76, **Diğer Trk ağ. Tel.** yzȳj (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** yzȳc^j "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** yzȳj "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** yzȳj "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** yzȳj "id." (Şahbaz, 1979: 389), **Am.** yzȳj "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** yzȳj "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** yzȳj "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

OTü. yüräk "yürek" (Clauson, 1972: 935) **Kor.** ȳrεc "id." (05 02 10 06 01) 9, **Mus.** ȳrεc "id." (05 02 14 01 01) 1060, **Kas.** ȳrεc "id." (05 02 16 01 02) 34, **Diğer Trk ağ. Er.** yrεc^j "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Tel.** yrεj "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** 'yrεj "id." (Şahbaz, 1979: 99), **Taz.** 'yrεj "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'yrεj "id." (Şahbaz, 1979: 391) **Tuz.** 'yrεj (Şahbaz, 1979: 391), **Am.** 'yrεj "id." (Kevser, 1987: 55), **Kif.** 'yrεj "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'yrεj "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'yrεj "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

4.2.1.4. Küçük Dil Ünsüzleri /ɣ, q/

4.2.1.4.1. /ɣ/ ünsüzü

Patlamalı bir küçük dil ünsüzü olan Ortak Türkçe /ɣ/ sesi ötümlüdür. Arka dil ünlüleri ile bir arada kullanılan /ɣ/, Ortak Türkçede kelime başında bulunmaz. (Killi, 2002: 270). Eski Türkçede kelime başındaki /ɣ/, genellikle Sanskritçe veya Çince kökenli alıntı kelimelerde bulunmaktaydı (Karaağaç, 2010: 178).

Irak Türkmen ağızlarında /ɣ/ ünsüzün çıkarılışında, dilin ön kısmı alt dişlere dayalı vaziyette olurken, dilin art kısmı da sert damağın arkasına doğru yükselir. Böylece küçük dil, dilin art kısmı ile art damağın küçük dile en yakın bölgesinde birleşir. İçerden gönderilen hava akımı bu birleşmeyi bir sürtüşmeyle bozar. Neticede /ɣ/ ünsüzü oluşmaktadır. Irak Türkmen ağızlarında /ɣ/ ünsüz alıntı kelimelerin dışında, kelime başında bulunmaz. Örneklerden üçü şöyledir:

Kor. ɣɛri:b "garip, yabancı" (05 02 10 05 02) 11 < Ar. غريب .

Mus. ɣi'ram "gram" (05 02 14 04 01) 125 < Ar. غرام < Fr. gramme.

Kas. 'ɣɛ:mjɪn "üzgün, kederli" (05 02 16 01 04)14 < Ar. غم + Far. گین.

a. Kelime İçinde:

a.1. -KɣK- durumunda:

a.1.1. Kelime içi durumunda OTü. /ɣ/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (Korya, Musalla, Kasaphane) diğer Irak Türkmen ağızlarında (Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin) olduğu gibi korunmaktadır. Tespit ettiğimiz örneklerden ikisi şöyledir:

OTü. /ɣ/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /ɣ/, **Mus.** /ɣ/, **Kas.** /ɣ/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /ɣ/,

Er. /ɣ/, **Dak.** /ɣ/, **Al.** /ɟ/, **Taz.** /ɣ/, **Tuz.** /ɣ/, **Am.** /ɣ/, **Kif.** /ɣ/, **Kar.** /ɣ/,
Han. /ɣ/.

OTü. a:ɣır "ağır" (Tekin, 1995: 171, āgır) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'a:ɣır "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'a:ɣır "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'a:ɣır "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'a:ɣır "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'a:ɣır "id." (Kevser, 1987: 12), **Al.** 'a:ɣır "id." (Şahbaz, 1979: 99), **Taz.** 'a:ɣır "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'a:ɣır "id." (Şahbaz, 1979: 107), **Tuz.** 'a:ɣır "id." (Şahbaz, 1979: 107), **Am.** 'a:ɣır "id." (Ahmet İemak Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** 'a:ɣır "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'a:ɣır "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'a:ɣır "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. a:ɣız "ağız" (Tekin, 1995: 171, āgız) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'a:ɣız "id." (05 02 14 04 01) 230, **Mus.** 'a:ɣız "id." (05 02 10 01 01) 11, **Kas.** 'a:ɣız "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'a:ɣız "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'a:ɣız "id." (Kevser, 1987: 19), **Al.** 'a:ɣız "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'a:ɣız "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'a:ɣız "id." (Şahbaz, 1979: 107), **Tuz.** 'a:ɣız "id." (Şahbaz, 1979: 107), **Am.** 'a:ɣız "id." (Ahmet Kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** 'a:ɣız "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'a:ɣız "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'a:ɣız "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.1.2. Kelime içi durumunda OTü. /ɣ/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (Korya, Musalla, Kasaphane) diğer Irak Türkmen ağızlarında (Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin) olduğu iki ünlü arasında birkaç kelimedede sızıcılaşıp duduksıllaşarak dişeti /v/'sine veya çift dudak sızıcı /β/ dönüşür. Bu duruma Irak Türkmen ağızları dışında, Güney Azerbaycanın Melakan İli (*Melek Kendi*) ağızlarında da rastlamak mümkündür

(Bicbabai, 2012: 369). Bu değişiklik, Kıpçakça ile Kıpçakların bugünkü varisleri dışında, Çağdaş Türk lehçelerininin tamamına yansımış düzensiz bir değişikliktir. (Karaağaç, 2010: 179).

OTü. /ɣ/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /β/, **Mus.** /v/, **Kas.** /β/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /v/,
Er. /v/, **Dak.** /β/, **Al.** /β/, **Taz.** /β/, **Tuz.** /v/, **Am.** /v/, **Kif.** /v/, **Kar.** /β/,
Han. /v/.

OTü. *soyıq "soğuk" (Clauson, 1972: 808; soğık) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'sɑ:βıy "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Mus.** 'sɑ:vıx "id." (05 02 14 04 01) 73, **Kas.** 'sɑ:βıy "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Er.** 'sɑ:vıx "id." (Kevser, 1987: 24), **Tel.** 'sɑ:vıx "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Dak.** 'sɑ:vıy "id." (Şahbaz, 1979: 11), **Tuz.** 'sɑ:vıy "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Taz.** 'sɑ:βıy "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Al.** 'sɑ:βıy "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Am.** 'sɑ:vıy "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'sɑ:vıy "id." (Hediye A., 1947, Kifrî), **Kar.** 'sɑ:βıy "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'sɑ:vıy "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.2. -Kγ- durumunda:

a.2.1. Akıcı bir ünsüzün ardından gelen OTü. /ɣ/ ünsüzü, OTü. *qırıl* "sapmış" örneğinde olduğu gibi Kerkük merkez (*Korya, Musalla, Kasaphane*) ve diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe*) /d͡ʒ/ ünsüzü yönünde gelişmiştir. Çalışmanın bütüncesinde bu durumun başka bir örneğine rastlanmamıştır.

OTü. /ɣ/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /d͡ʒ/, **Mus.** /d͡ʒ/, **Kas.** /d͡ʒ/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /d͡ʒ/, **Er.** /d͡ʒ/ (>/d͡ʒ/), **Dak.** /d͡ʒ/, **Al.** /d͡ʒ/, **Taz.** /β/, **Tuz.** /d͡ʒ/, **Am.** /d͡ʒ/, **Kif.** /d͡ʒ/, **Kar.** / d͡ʒ/, **Han.** /d͡ʒ/.

OTü. kırıl "sapmış" (Clauson, 1972: 654, kırıl) > **Ker. M. ağ. Kor.** q^hırd͡ʒıt "şaşı" "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** q^hırd͡ʒıt "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** q^hırd͡ʒıt "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** qırd͡ʒıt "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** qırd͡ʒıt "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Tuz.** qırd͡ʒıt "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Taz.** qırd͡ʒıt "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Al.** qırd͡ʒıt "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Am.** qırd͡ʒıt "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** qırd͡ʒıt "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** qırd͡ʒıt "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** qırd͡ʒıt "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.2.2. Ötümsüz bir ünsüzün ardından gelen OTü. /ɣ/ ünsüzü, OTü. bıçyu "bıçkı" örneğinde olduğu gibi Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) ve diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifri, Karatepe*) ilerleyici benzeşme ile ötümsüzleşip ardından sızıcılaşarak /x/ ünsüzüne dönüşmüştür:

OTü. /ɣ/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /x/, **Mus.** /x/, **Kas.** /x/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /x/, **Er.** /x/, **Dak.** /x/, **Al.** /x/, **Taz.** /x/, **Tuz.** /x/, **Am.** /x/, **Kif.** /x/, **Kar.** /x/, **Han.** /x/.

OTü. bıçyu "bıçkı" (Clauson, 1972: 294, bıçgu:) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'buxt͡ʃü "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'buxt͡ʃü "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'buxt͡ʃü "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Dak.** buxt͡ʃü "id." (Şahbaz, 1979: 160), **Er.** 'buxt͡ʃü "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Tel.** 'buxt͡ʃü "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Tuz.** 'buxt͡ʃü "id." (Ali Ali,

1983: Tuzhurmatu), **Taz.** 'buxtʃũ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Al.** 'buxtʃũ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Am.** 'buxtʃũ "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'buxtʃũ "id." (Hediye A., 1947, Kifrî), **Kar.** 'buxtʃũ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

a.2.3. OTü. /ɣ/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi /-Kɣ-/ pozisyonunda (*ç, d, l, p, r, s, t, z*) ünsüzlerinin komşuluğunda düşer. Bu duruma Kuzey Azerbaycan ve Anadolu ağızlarında rastlanır (Ziyayeva, 2001: 256 - 258).

OTü. /ɣ/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /Ø/, **Mus.** /Ø/, **Kas.** /Ø/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /Ø/, **Er.** /Ø/, **Dak.** /Ø/, **Al.** /Ø/, **Taz.** /Ø/, **Tuz.** /Ø/, **Am.** /Ø/, **Kif.** /Ø/, **Kar.** /Ø/, **Han.** /Ø/.

OTü. qapʔaq "kapak" (Clauson, 1972: 582, kapğak) > **Ker. M. ağ. Kor.** qapʔaq (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** qapʔax "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** qapʔaq "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** qapʔaq "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** qapʔax "id." (Kevser, 1987: 21), qapʔaq "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** qapʔaq "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** qapʔaq "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** qapʔaq "id." (Şahbaz, 1979: 285), **Tuz.** qapʔaq "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** qapʔaq "id." (Ahmet Kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** qapʔaq "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** qapʔaq "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** qapʔaq "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. *qa:zyan "kazan" (Clauson, 1972: 682, kazğan) > **Ker. M. ağ. Kor.** qaʔzan "id." (05 02 14 01 01) 22, **Mus.** qaʔzan "id." (05 02 16 01 05) 68., **Kas.** qaʔzan "id." (05 02 14 01 01) 1014, **Diğer Trk ağ. Er.** qazan "id." (Kevser, 1987: 1), **Dak.** qazan (Şahbaz, 1979: 289), **Tel.** qaʔzan "id." (Hikmet Abdullah, 1974,

Telâfer), **Tuz.** qa'zan "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Taz.** qa'zan "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Al.** qa'zan "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Am.** qa'zan "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** qa'zan "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** qa'zan "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** qa'zan "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. qışa "kışa" (Clauson, 1972: 667, kışa:) > **Kor.** qış'sa (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** qış'sa (05 02 14 01 01) 61, **Kas.** qış'sa (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** qışe "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** qışa "id." (Diler Ömer, 1973, Erbil), **Tuz.** qışe "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Taz.** qışe "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** qışe "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** qışe "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** qışe "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** qışe "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. qulıaq "kulak" (Clauson, 1972: 62, kulğak) > **Ker. M. ağ. Kor.** qulıay "id." (05 02 10 01 01) 236., **Mus.** qulıax "id." (05 02 14 01 01) 577, **Kas.** qulıay "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** qulıay "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** qulıay "id." (Kevser, 1987: 11), **Al.** qulıay (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Dak.** qulıay "id." (Şahbaz, 1979: 304), **Tuz.** qulıay (Şahbaz, 1979: 304), **Taz.** qulıay "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** qulıay "id." (Kevser, 1987: 52), **Kif.** qulıay "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** qulıay "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

b. Kelime Sonunda:

b.1. -Vγ durumunda:

b.1.1. Kelime sonu durumunda OTü. /γ/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (Korya, Musalla, Kasaphane) diğer Irak Türkmen ağızlarında (Telâfer, Erbil,

Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe) olduğu gibi tek heceli kelimelerde korunmaktadır. Tespit ettiğimiz örneklerden ikisi şöyledir:

OTü. /γ/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /γ/, **Mus.** /γ/, **Kas.** /γ/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /γ/,
Er. /γ/, **Dak.** /γ/, **Al.** /j/, **Taz.** /γ/, **Tuz.** /γ/, **Am.** /γ/, **Kif.** /γ/, **Kar.** /γ/, **Han.**
/γ/.

OTü. say- "sağmak" (Clauson, 1972: 804, sağ-) > **Ker. M. ağ. Kor.** say- (05 02 10 02 01) 8, **Mus.** say- (05 02 14 02 01) 145, **Kas.** say- (05 02 16 01 05) 108, **Diğer Trk ağ. Tel.** say- (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** say- (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Er.** say- (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Dak.** say- (Şahbaz, 1979: 304), **Tuz.** say- (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Taz.** say- (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** say- (Kevser, 1987: 49), **Kif.** say- (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** say- (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** say- (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. yıγ- "yığmak" (Clauson, 1972: 897, yığ-) > **Ker. M. ağ. Kor.** jıγ- "id." (05 02 10 01 01) 64, **Mus.** jıγ- "id." (05 02 14 04 01) 226, **Kas.** jıγ- "id." (05 02 16 01 05) 73, **Diğer Trk ağ. Tel.** jiγ- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** jiγ- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Er.** quṭay "id." (Kevser, 1987: 19), **Dak.** jiγ- (Şahbaz, 1979: 418), **Tuz.** jiγ- "id." (Şahbaz, 1979: 418), **Taz.** jiγ- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** jiγ- "id." (Kevser, 1987: 43), **Kif.** jiγ- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** jiγ- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** jıγ- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

b.1.2. Kelime sonu durumunda OTü. /γ/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe*) olduğu gibi OTü. qoy- "kavmak, sürmek" örneğinde dudaksıllaşıp sızıcılaşarak çift dudak /β/ sesine

dönüşmüştür. Bu değişme muhtemelen kelimedeki yuvarlak ünlünün etkisiyle gerçekleşmiştir.

OTü. /ɣ/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /β/, **Mus.** /β/, **Kas.** /β/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /β/, **Er.** /β/, **Dak.** /β/, **Al.** /β/, **Taz.** /β/, **Tuz.** /v/, **Am.** /v/, **Kif.** /v/, **Kar.** /β/, **Han.** /v/.

OTü. qoɣ- "kavmak, sürmek" (Clauson, 1972: 580, koğ-) > **Ker. M. ağ. Kor.** qaβ- "id." (05 02 10 02 01) 8, **Mus.** qaβ- "id." (05 02 14 02 01) 145, **Kas.** qaβ- "id." (05 02 16 01 05) 108, **Diğer Trk ağ. Tel.** qaβ- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** qaβ- "id." (Kevser, 1987: 2), **Al.** qaβ- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Tuz.** qaβ- "id." (Şahbaz, 1979: 288), **Taz.** qaβ- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** qaβ- "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** qaβ- "id." (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** qaβ- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** qaβ- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

b.1.3. Kelime sonu durumunda OTü. /ɣ/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe*) olduğu gibi birden fazla heceli kelimelerin sonunda sistemli olarak düşmüştür. Bu da Oğuz ve Kıpçak Türkçelerinin belirgin özelliklerinden bir tanesidir (Karaağaç, 2010: 180).

OTü. /ɣ/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /Ø/, **Mus.** /Ø/, **Kas.** /Ø/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /Ø/, **Er.** /Ø/, **Dak.** /Ø/, **Al.** /Ø/, **Taz.** /Ø/, **Tuz.** /Ø/, **Am.** /Ø/, **Kif.** /Ø/, **Kar.** /Ø/, **Han.** /Ø/.

OTü. sa:rɣ "sarı" (Tekin, 1995: 174, sārɣ) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'sa:rɨ "id." (05 02 10 02 01) 51, **Mus.** 'sa:rɨ "id." (05 02 14 01 01) 1074, **Kas.** 'sa:rɨ "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Er.** sa:rɨ "id." (Kevser, 1987: 19), **Tel.** 'sa:rɨ (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Taz.** 'sa:rɨ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932,

Tazehurmatu), **Al.** 'sa:rî "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Dak.** sa:rî "id." (Şahbaz, 1979: 359), **Tuz.** 'sa:rî "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Kif.** 'sa:rî "id." (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'sa:rî "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'sa:rî "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. qu:rıy "kuru" (Clauson, 1972: 302, kuruğ) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'qurrü "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'qurrü "id." (05 02 14 01 01) 1447, **Kas.** 'qurrü "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'qurrü "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'qurü "id." (Kevser, 1987: 21), **Al.** 'qurrü "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'qurrü "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'qurrü "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** 'qurrü "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'qurrü "id." (Hediyye Abdurrahman 1947, Kifrî), **Kar.** 'qurrü "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'qurrü "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

b.1.4. Kelime sonu durumunda OTü. /ɣ/ ünsüzünün Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe*) olduğu gibi birden fazla heceli bazı kelimelerin sonunda sistemli olarak korunduğu tespit edilmiştir. Ancak bu durumun örneklerinde OTü. /ɣ/ sesi Kerkük merkez ağızlarından Musalla ağzında ötümsüzleşip sızıcılaşarak /x/ye dönmüştür.

OTü. /ɣ/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /ɣ/, **Mus.** /ɣ/, **Kas.** /ɣ/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /ɣ/, **Er.** /ɣ/, **Dak.** /ɣ/, **Al.** /j/, **Taz.** /ɣ/, **Tuz.** /ɣ/, **Am.** /ɣ/, **Kif.** /ɣ/, **Kar.** /ɣ/, **Han.** /ɣ/.

OTü. boduy "boya" (Clauson, 1972: 302, boduğ) > **Ker. M. ağ. Kor.** bɔ'jay "id." (05 02 10 02 01) 51, **Mus.** bɔ'jax "id." (05 02 14 01 01) 1072, **Kas.** bɔ'jay "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** bɔ'jay "id." (Hikmet

Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** bə'jay "id." (Kevser, 1987: 5), **Al.** bə'jay (Şahbaz, 1979: 99), **Taz.** bə'jay "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** bə'jay "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** bə'jay "id." (Ahmet lemak Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** bə'jay "id." (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** bə'jay "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** bə'jay "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. ha:grıg "ağrı" (Tekin, 1995: 172) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'a:yrıy (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'a:yrıx "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'a:yrıy (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'a:yrıy "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'a:yrıx "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Taz.** 'a:yrıy "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Al.** 'a:yrıy "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Tuz.** 'a:yrıy "id." "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** 'a:yrıy "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'a:yrıy "id." (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** 'a:yrıy "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'a:yrıy "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

4.2.1.4.1. /q/ ünsüzü

Patlamalı bir küçük dil ünsüzü olan Ortak Türkçe /q/, ötümlüdür. Arka dil ünlüleri ile bir arada kullanılan /q/, Ortak Türkçede kelime başı, içi ve sonunda bulunabilir (Killi, 2002: 277). Irak Türkmen ağızlarında /q/ ünsüzü hem arka dil hem ön dil ünlülerle kullanır. Çıkarılışında, dilin ön kısmı alt dişlere dayalı vaziyette olurken, dilin art kısmı da sert damağın arkasına doğru yükselmektedir. Böylece küçük dil, dilin art kısmı ile art damağın küçük dile en yakın bölgesinde birleşmektedir. İçerden gönderilen hava akımı bu birleşmeyi hafif bir sürtüşmeyle bozmaktadır. Neticede /q/ ünsüzü oluşmaktadır.

a. Kelime Başında:

a.1 Kelime başı durumunda OTü. /q/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi korunur. Bu duruma Azerbaycan ağızlarında da rastlanır. (Ziyayeva, 2001: 199).

OTü. /q/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /q/, **Mus.** /q/, **Kas.** /q/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /q/, **Er.**/q/, **Dak.** /q/, **Al.** /q/, **Taz.** /q/, **Tuz.** /q/, **Am.**/q/, **Kif.**/q/, **Kar.** /q/, **Han.** /q/.

OTü. qa:l- "kalmak" (Tekin, 1995: 173, kâl-) > **Ker. M. ağ. Kor.** qat- "id." (05 02 10 05 01) 129, **Mus.** qat- "id." (05 02 14 01 01) 63, **Kas.** qat- "id." (05 02 16 01 05) 83, **Diğer Trk ağ. Tel.** qat- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** qat- "id." (Kevser, 1987: 7), **Al.** qat- "id." (Şahbaz, 1979: 99), **Taz.** qat- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** qat- "id." (Şahbaz, 1979: 282), **Tuz.** qat- "id." (Şahbaz, 1979: 281), **Am.** qat- "id." (Kevser, 1987: 46), **Kif.** qat- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** qat- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** qat- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. qaz "kaz-) (Clauson, 1972: 615, kaz-) > **Ker. M. ağ. Kor.** qaz- "id." (05 02 10 01 01) 87, **Mus.** qaz "id." (05 02 14 01 01) 230, **Kas.** qaz "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** qaz "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** qaz "id." (Kevser, 1987: 14), **Al.** qaz "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** qaz "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** qaz "id." (Şahbaz, 1979: 289), **Tuz.** qaz "id." (Şahbaz, 1979: 289), **Am.** qaz "id." (Ali Ali, 1983, Tuzhurmatu), **Kif.** qaz "id." (Hediye A., 1947, Kifrî), **Kar.** qaz "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** qaz "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. qo:l "kol" (Tekin, 1995: 178, kōl-) > **Ker. M. ağ. Kor.** qoɫ "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** qoɫ "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** qoɫ "id." (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** qoɫ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** qoɫ (Kevser, 1987: 7), **Al.** qoɫ "id." (Şahbaz, 1979: 99), **Taz.** qoɫ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** qoɫ "id." (Şahbaz, 1979: 99), **Tuz.** qoɫ "id." (Şahbaz, 1979: 99), **Am.** qoɫ "id." (Ahmed Kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** qoɫ "id." (Hediye Abdurrahman 1947, Kifrî), **Kar.** qoɫ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** qoɫ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Yukarıda belirtilen durum alıntı kelimeler için de geçerlidir:

Ker. M. ağ. Kor. qab "kap" (05 02 10 03 01) 153. < Far. قاب *qāb*, **Mus.** qas'sab "kasap" (05 02 14 02 01) 176. **Kas.** qas'sab (05 02 16 02 01) 92. < Ar. قَصَاب *qassāb*, **Diğer Trk ağ. Er.** qa:z̤ (Kevser, 1987: 14), **Tel.** qa:z̤ (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Taz.** qa:z̤ (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'qa:z̤ "kadı" (Şahbaz, 1979: 387) < Ar. قاضي *qāḍī*, **Kif.** 'qo:s̤im "ö.a. Kasım" (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî) < Ar. قاسم *qāsim*.

a.1.2. Kelime başı durumunda OTü. /q/ ünsüzü, Kerkük merkez (*Korya, Musalla, Kasaphane*) ağızlarında (ı,i,e) ünlüleriyle kullanıldığında sızıcılaşmaya doğru bir ara evre olan aspirasyona uğramış /q^h/ yönünde gelişme gösterirken, diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Dakuk, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) korunduğu tespit edilmiştir.

OTü. /q/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /q^h/, **Mus.** /q^h/, **Kas.** /q^h/, **Diğer Trk ağ. Tel.**

/q/, **Er.** /q/, **Dak.** /q/, **Al.** /q/, **Taz.** /q/, **Tuz.** /q/, **Am.** /q/, **Kif.** /q/, **Kar.** /q/,

Han. /q/.

OTü. qı:z "kız" (Tekin, 1995: 176, kīz) > **Ker. M. ağ. Kor.** q^hı:z̤ "id." (05 02 10 01 01) 11, **Mus.** q^hı:z̤ "id." (05 02 14 01 01) 499, **Kas.** q^hı:z̤ "id." (05 02 16 02 01)

49, **Diğer Trk ağ. Tel.** qiz "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** qız "id.", (Kevser, 1987: 1), **Al.** qiz "id." (Şahbaz, 1979: 298), **Taz.** qiz "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** qiz "id." (Şahbaz, 1979: 298), **Tuz.** qiz "id." (Şahbaz, 1979: 299), **Am.** qiz (Kevser, 1987: 26), **Kif.** qiz "id." (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** qiz "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** qiz "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. qa:dın "kayın, dünür" (Tekin, 1995: 173, kādın) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'q^hε:jin "id." (05 02 10 01 01) 254, **Mus.** 'q^hε:jin "id." (05 02 14 01 01) 1370, **Kas.** 'q^hε:jin "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'qε:jin "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'qε:jin "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Taz.** 'qε:jin "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** qε:jin "id." (Şahbaz, 1979: 292), **Am.** 'qε:jin "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Tuz.** 'qε:jin "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Kif.** 'qε:jin "id." (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'qε:jin "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'qε:jin "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. qarı "yaşlı, koca, ihtiyar" (Tekin, 1995: 173) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'q^hε:rı "id." (05 02 10 01 01) 254, **Mus.** 'q^hε:rı "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'q^hε:rı "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'qε:rı "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'qε:rı "id." (Diler Ömer, 1973, Erbil), **Al.** qε:rı "id." (Şahbaz, 1979: 291), **Taz.** 'qε:rı "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** qε:rı "id." (Şahbaz, 1979: 291), **Am.** 'qε:rı "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Tuz.** qε:rı "id." (Şahbaz, 1979: 291), **Kif.** 'qε:rı "id." (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'qε:rı "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'qε:rı "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. qaya "kaya" (Clauson, 1972: 674, kaya) > **Ker. M. ağ. Kor.** q^hej'jε "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** q^hej'jε "id." (05 02 14 02 01) 99, **Kas.** q^hej'jε "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** qεj'jε "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** qεj'jε "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** qεj'jε "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** qεj'jε "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** qεjjε "id." (Şahbaz, 1979: 293), **Tuz.** qεjε "id." (Şahbaz, 1979: 292), **Am.** qεj'jε "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** qεj'jε "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** qεj'jε "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** qεj'jε "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. qara: "kara, siyah" (Clauson, 1972: 643, kara:) > **Ker. M. ağ. Kor.** q^hej'jε "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** q^hej'jε "id." (05 02 14 01 01) 1326, **Kas.** q^hej'jε "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** qε'rε "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** qεrε "id." (Kevser, 1979: 16), **Taz.** qε'rε "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** qεrε "id." (Şahbaz, 1979: 60), **Am.** qε'rε "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** qε'rε "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** qε'rε "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** qε'rε "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Yukarıda belirtilen durum alıntı kelimeler için de geçerlidir. Bu durum sadece Kerkük merkez ağızlarıyla sınırlıdır. Arka sıradan ünlülerin ön sıradan ünlülere dönüştüğü örneklerde /q/ ünsüzü yarı sızıcı ve soluklu olarak çıkarılır.

Ker. M. ağ. Kor. q^hε'fεs "kafes" (05 02 10 01 01) 219, 220 < Ar. القفص *qafas*, **Mus.** q^his'mεt "talih, nasip, keder" (05 02 14 02 01) 141 < Ar. القسمة *el-qisme*, **Kas.** q^hit'ʿə "arsa" (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane) < Ar. القطعة *el-qit'a*.

a.1.3. Kelime başı durumunda OTü. /q/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Dakuk, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi bir iki kelimede sızıcılaşarak /x/ ünsüzüne dönüşmektedir. Dolayısıyla **OTü.** qa:tun ve qa:n kelimeleri haricinde Telâfer ve Mendeli ağızlarında da, qamısı "hepsi, tamamı" kelimesi başındaki /q/ ünsüzü /h/ yönünde geliştiği tespit edilmiştir. Bu ses değişmesine Kuzey Azerbaycan'ının Doğu grubu ağızlarından Bakü, Kuba, Kusa ve Muğan ağızlarıyla Kuzey grubu ağızlarından Zakatala ağızında rastlanmaktadır. Anadolunun Gaziantep ve Kahramanmaraş ağızlarında da bu değişmeye rastlanmaktadır (Ziyayeva, 2001: 204). Güney Azerbaycan'da Melakan (*Melek Kendi*) İli ağızlarında da bu değişme görülür (Bicbabai, 2012: 207).

OTü. /q/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /x/, **Mus.** /x/, **Kas.** /x/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /x/, **Er.** /x/, **Dak.** /x/, **Al.** /x/, **Taz.** /x/, **Tuz.** /x/, **Am.** /x/, **Kif.** /x/, **Kar.** /x/, **Han.** /x/.

OTü. qa:tun "hatun" (Tekin, 1995: 173, kātun) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'xɑ:tün "id." (05 02 10 05 02) 119, **Mus.** 'xɑ:tün "id." (05 02 14 01 01) 1499, **Kas.** 'xɑ:tün "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'xɑ:tün "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'xɑ:tün "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'xɑ:tün "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'xɑ:tün "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'xɑ:tün "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Dak.** 'xɑ:tün "id." (Şahbaz, 1979: 48), **Kif.** 'xɑ:tün "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'xɑ:tün "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'xɑ:tün "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. qa:ŋ "ata, baba" (Clauson, 1972: 630) > **Ker. M. ağ. Kor.** xɑn "kağan, hükümdar" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** xɑn "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** xɑn "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk**

ağ. Tel. xan "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** xan "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** xan "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** xan "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** xan "id." (Şahbaz, 1979: 60), **Am.** xan "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** xan "id." (Hediye A., 1947, Kifrî), **Kar.** xan "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** xan "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.1.4. Kelime başı durumunda OTü. /q/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Dakuk, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi /*qa/ "ne" soru zamirinde /h/ yönünde gelişmektedir. Bu ses değişmesi Azerbaycan ağızlarında da çok yaygın bir ses değişmesidir. Ancak, ya soru kelimeleriyle birleşmiş ya da aldığı çekim ekleriyle birleşmiş bir şekilde ve yer yer soru zarfı olarak kullanılır. /qa/ soru zamirinden türemiş /qanısı/ soru kelimesinin aldığı teklik üçüncü şahıs iyelik ekiyle birleşmesi sonucunda oluşan /qanısı/ soru zamiridir. Bu zamirin Azerbaycan Türkçesinde, /γ/ ünsüzünün eriyip kaybolmasına bağlı bir hece kaynaşmasıyla /hansı/ şekline geldiği görülür. (Sarıkaya, 1996: 261). /hansı/ kelimesini Irak coğrafyasında doğan büyük şair Fuzuli'nin şiirlerinde de görmek mümkündür. Ancak kelime Kerkük merkez ağızlarında, göçüşme (metathesis) yoluyla /naxsı/ şekline geçerken, diğer Irak Türkmen ağızlarında da benzeşme yoluyla /ha:ssı/ şekline geçmektedir. Güney Azerbaycan ağızlarından Melekan ağızlarında bu sözcük /ha:sı/'dır (Bicbabai, 2012: 2010) iken Urmiye ağzında /hansı/'dır (Doğan, 2010: 130). Doğu Anadolu'da Iğdır ağzında da bu sözcük /hansı/ şeklindedir (Kurtbeyoğlu, 2010: 147).

OTü. /q/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /h/(>/x/), **Mus.** /h/(>/x/), **Kas.** /h/(>/x/), **Diğer**

Trk ağ. Tel. /x/, **Er.** /h/(>/x/), **Dak.** /h/, **Al.** /h/, **Taz.** /h/, **Tuz.** /h/, **Am.** /h/,

Kif. /h/, **Kar.** /h/, **Han.** /x/.

OTü. *qanyu(su) "hangisi" > **Ker. M. ağ. Kor.** 'na:xsı "id." (05 02 10 05 01) 12, **Mus.** 'na:xsı "id." (05 02 14 01 01) 794, **Kas.** 'na:xsı "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Kas.** 'ha:ssı "id." (05 02 16 01 06) 8, **Tel.** 'ha:ssı "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** 'ha:ssı "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Er.** 'ha:xsı "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Taz.** 'ha:ssı "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'ha:ssı "id." (Şahbaz, 1979: 242), **Am.** 'ha:ssı "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'ha:ssı "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'ha:ssı "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ha:ssı "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. *qanı "hani, nerede" (Clauson, 1972: 632, ka:ñu:) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ha:nı "id." (İzzet Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'ha:nı "id." (05 02 14 01 01) 418, **Kas.** 'ha:nı (05 02 16 01 02) 81, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ha:nı (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Am.** 'ha:nı "id." (Kevser, 1979: 43), **Al.** 'ha:nı "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Er.** 'ha:nı "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Taz.** 'ha:nı "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'ha:nı "id." (Şahbaz, 1979: 245), **Tuz.** 'ha:nı "id." (Şahbaz, 1979: 245), **Kif.** 'ha:nı "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'ha:nı (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ha:nı "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Kelime başı durumunda OTü. /q/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (Korya, Musalla, Kasaphane) diğer Irak Türkmen ağızlarında (Telâfer, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin) olduğu /qañça/ kelimesinde iki yönde gelişir. "çok, o kadar" anlamına geldiğinde /h/ yönünde, "kaç, ne kadar" anlamında geldiğinde de benzeşme yoluyla da, /n/ yönünde geliştiği tespit edilmiştir. /qanyısı/ kelimesi de aynı gelişmeye tabi tutulur. Kerkük merkez

ağızlarında /n/ yönünde gelişirken, diğer Irak Türkmen ağızlarında /h/ yönünde gelişir.

OTü. qança "ne kadar" (Clauson, 1972: 634, kança) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'naŋd̪ʒa "kaç, ne kadar" "id." (05 02 10 01 01) 72, **Mus.** 'naŋd̪ʒa "id." (05 02 14 01 01) 340, **Kas.** 'naŋd̪ʒa "id." (05 02 16 02 01) 11, **Diğer Trk ağ. Tel.** nan'd̪ʒa "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** nan'd̪ʒa "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** nan'd̪ʒa "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** nan'd̪ʒa (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** nand̪ʒa (Şahbaz, 1979: 321), **Tuz.** nand̪ʒa "id." (Şahbaz, 1979: 321), **Am.** nan'd̪ʒa "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** nan'd̪ʒa "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** nan'd̪ʒa "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** nan'd̪ʒa "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. /*qa/ soru zamirinin (Tuna, 1984: 224) /zaman/, /mɛhɛl/ ve /va:xît/ kelimelerinin birleşmesiyle oluşan "ne zaman" anlamlarındaki sözcüklerde de soru zamirinin başındaki /q/ ünsüzü /h/ yönünde geliştiği tespit edilmiştir.

Ker. M. ağ. Kor. hazaman "ne zaman" (05 02 10 05 02) 29., **Mus.** hazaman "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** hazaman "id." (05 02 16 02 01) 50, **Diğer Trk ağ. Tel.** hazaman "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** hazaman "id." (Delir Ömer, 1972, Erbil), **Al.** hazaman "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** hazaman "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** hazaman "id." (Şahbaz, 1979: 248), **Tuz.** hazaman "id." (Şahbaz, 1979: 248), **Am.** hazaman "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** hazaman "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** hazaman "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** hazaman "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Ker. M. ağ. Kor. hava:xît "ne zaman" (05 02 10 05 02) 29., **Mus.** hazaman "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** hazaman "id." (05 02 16 02 01) 50, **Diğer Trk ağ. Tel.** hava:xît "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** hava:xît "id." (Delir Ömer, 1972, Erbil), **Al.** hava:xît "id." (Bilal Cemal Kemal,

1976, Altunköprü), **Taz.** hava:xît "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** hava:xît "id." (Şahbaz, 1979: 248), **Tuz.** hava:xît "id." (Şahbaz, 1979: 248) **Am.** hava:xît "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** hava:xît "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** hava:xît "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** hava:xît "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Ker. M. ağ. Kor. hamεhεl "ne zaman" (İzzet Gani, 1928, Korya), **Mus.** hamεhεl "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** hamεhεl "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Diğer Trk ağ. Tel.** hamεhεl "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** hamεhεl "id." (Delir Ömer, 1972, Erbil), **Al.** hamεhεl "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** hamεhεl "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** hamεhεl "id." (Şahbaz, 1979: 248), **Tuz.** hamεhεl "id." (Şahbaz, 1979: 248) **Am.** hamεhεl "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** hamεhεl "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** hamεhεl "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** hamεhεl "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. /qa/ soru zamirinin yön gösterme, yönelme, bulunma ve ayrılma eklerini almasıyla oluşan soru zarflarında da /q/ > /h/ değişmesi olur:

Kor. ha'ra "nereye" (05 02 10 01 01) 89, **Mus.** ha'ra (05 02 14 01 01) 204, **Kas.** ha'ra (05 02 16 01 05) 114, **Tel.** ha'ra "nereye" (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Am.** hara (Kevser, 1979: 38), **Al.** ha'ra (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** ha'ra (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu)

Er. hardan "nereden" (Kevser, 1979: 29), **Han.** hardan (Necibe Ömer, 1954, Hanekin), **Dak.** hardan (Şahbaz, 1979: 246), **Tuz.** hardan (Şahbaz, 1979: 246).

Er. harda (Kevser, 1979: 23), **Kif.** harda (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** harda (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

a.1.5. Kelime başı durumunda OTü. /q/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifri, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi /qamusı/ kelimesinde iki yönde gelişir. Telâfer ve Mendeli ağızlarında sızıcılaşarak /x/ yönünde gelişirken, diğer Irak Türkmen ağızlarında /h/ yönünde gelişir.

OTü. /q/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /h/, **Mus.** /h/, **Kas.** /h/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /x/,
Er. /h/, **Dak.** /h/, **Al.** /h/, **Taz.** /h/, **Tuz.** /h/, **Am.** /h/, **Kif.** /h/, **Kar.** /h/,
Han. /h/, **Men.** /x/.

OTü. qamay "hep, tamam, bütün" (Clauson, 1972: 626) + iyelik 3 teklik kişi eki +I+ İyelik 3. Teklik kişi eki + SI > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ha:msı "id." (05 02 10 01 01) 215, **Mus.** 'ha:msı "id." (05 02 14 02 01) 61, **Mus.** 'ha:mmı "id." (05 02 14 02 01) 189, **Kor.** 'ha:msı "id." (05 02 10 01 01) 215, **Mus.** 'ha:ppı "id." (05 02 14 01 01) 1453, **Mus.** 'ha:psı "id." (05 02 14 01 01) 23, **Kor.** 'ha:psı "id." (05 02 10 02 02) 21, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'xum/'xumü/'xumsü "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** ha:msı/ ha:pı/'ha:psı "id." (Şahbaz, 1979: 100, 77), **Taz.** 'ha:mmı/'ha:msı "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Er.** 'ha:mü/'ha:müsü/'ha:mmış "id." (Kevser, 1987: 3, 18, 27), **Tuz.** ha:ppı/'ha:psı "id." (Şahbaz, 1979: 160), **Dak.** ha:pı/'ha:psı "id." (Şahbaz, 1979: 245), **Am.** 'ha:ppı/'ha:psı "id." (Kevser, 1987: 3, 57), **Kif.** 'ha:ppı/'ha:psı "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** 'ha:ppı/'ha:psı "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ha:ppı/'ha:psı "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

b. Kelime İçinde:

b.1-VqV- durumunda

b.1.1. Kelime içi durumunda OTü. /q/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Altunköprü,*

Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe ve Hanekin) olduğu gibi bazı kelimelerde korunmaktadır. Tespit edilen örneklerden bir kısmı şunlardır:

OTü. /q/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /q/, **Mus.** /q/, **Kas.** /q/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /q/, **Er.**/q/, **Dak.** /q/, **Al.** /q/, **Taz.**/q/, **Tuz.** /q/, **Am.** /q/, **Kif.** /q/, **Kar.** /q/, **Han.** /q/.

OTü. qurbaqa "kurbaka" (Clauson, 1972: 646, kurbaka) qoṭbaqa "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** qoṭbaqa "id." "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** qoṭbaqa "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** qoṭbaqa "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** qoṭbaqa "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Taz.** qoṭbaqa "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Al.** qoṭbaqa "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Tuz.** qoṭbaqa "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** qoṭbaqa "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** qoṭbaqa "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** qoṭbaqa "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** qoṭbaqa "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. toqış- "karşılaşmak" (Clauson, 1972: 474, tokış-) > **Ker. M. ağ. Kor.** tō:qüş- "tokuşmak" "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** tō:qüş- (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** tō:qüş- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** tō:qüş- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** tō:qüş- "id." "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Taz.** tō:qüş- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Al.** tō:qüş- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Tuz.** tō:qüş- "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** tō:qüş- "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** tō:qüş- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** tō:qüş- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** tō:qüş- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Alıntı sözcüklerde de iki ünlü arasındaki /q/ ünsüzü korunur:

Kor. vara'qa "kağıt" (05 02 10 06 01) 66 < Ar. ورقة *waraqa*.

b.1.2. Kelime içi durumunda OTü. /q/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe*) olduğu gibi birçok kelime de iki ünlü arasında sızıcılaşarak /x/’ye dönüşmektedir. Bu durum Anadolu’da dağınık olarak her ağızda bulunabilir (Korkmaz, 1994: 89). Ancak Doğu ve kısmen de Orta Anadolu ağızları için karakteristiktir (Caferoğlu, 1964: 11). Azerbaycan yazı dilinin yanı sıra ağızlarında da görülür (Ziyayeva, 2001: 207 - 208).

OTü. /q/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /x/, **Mus.** /x/, **Kas.** /x/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /x/,

Er./x/,**Dak.** /x/,**Al.** /x/,**Taz.** /x/,**Tuz.** /x/, **Am.** /x/, **Kif.** /x/,**Kar.**/ x/, **Han.** /x/.

OTü. yakın "yakın" (Clauson, 1972: 904) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ja:xün "id." (05 02 10 01 01) 216, **Mus.** 'ja:xün "id." (05 02 14 01 01) 588, **Kas.** 'ja:xün (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ja:xın "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'ja:xün "id." (Kevser, 1979: 17), **Al.** 'ja:xın "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'ja:xın "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'ja:xın "id." (Şahbaz, 1979: 402), **Dak.** 'ja:xın "id." (Şahbaz, 1979: 402), **Am.** 'ja:xın "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'ja:xın "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'ja:xın "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ja:xın "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

b.1.3. Kelime içi durumunda OTü. /q/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi (-VqV-) pozisyonunda bazı kelimelerde ikizleşir. Kerkük merkez ağızlarında $\varepsilon - \varepsilon$, $\varepsilon - i$, $\varnothing - i$, $i - i$ ön dil ünlüleri arasında yer alan bu ünsüzün ikincisi yarı sızıcıdır.

OTü. /q/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /q^h/; **Mus.** /q^h/; **Kas.** /q^h/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /q/, **Er.** /q/, **Dak.** /q/, **Al.** /q/, **Taz.** /q/, **Tuz.** /q/, **Am.** /q/, **Kif.** /q/, **Kar.** /q/, **Han.** /q/.

OTü. saqal "sakal" (Clauson, 1972: 808, sakal) > **Ker. M. ağ. Kor.** seq'q^hel "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** seq'q^hel "id." (05 02 14 02 01) 99, **Kas.** seqq^hel "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** seq'qel "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** seq'qel "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** seq'qel "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** seq'qel "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** seq'qel "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Kif.** seq'qel "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** seq'qel "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** seq'qel "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Yukarıda belirtilen durum alıntı kelimeler için de geçerlidir:

Mus. feq'q^hir "fakir, yoksul kimse" (05 02 14 01 01) 1037 < Ar. فقير *faqîr*, **Kor.** diq'q^het "dikkat" (05 02 10 06 01) 50 < Ar. الدِّقَّة *el-diqqe*. **Kor.** deq'q^he "dakika" (05 02 10 04 02) 24 < Ar. دقيقة *deqîqe*, **Kas.** 'Γə:qq^hil "âkıl, uslu, terbiyeli" (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane) < Ar. عاقل *'ākil*.

b.1.4. Kelime içi durumunda OTü. /q/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (Korya, Musalla, Kasaphane) diğer Irak Türkmen ağızlarında (Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin) olduğu gibi birkaç kelimedede ötümlüleşerek /ɣ/ ünsüzüne dönüşmüştür. Bölgemiz dışında bu ses değişmesine Türk lehçelerinde de sistemsiz bir şekilde rastlanmaktadır (Karaağaç, 2010: 190). Türkiye ve Azerbaycan yazı dillerinin yanı sıra ağızlarında da sıkça rastlanır. (Ziyayeva, 2001: 207 - 208). Bu durumun Anadolu'nun diğer ağızlarında rastlanmayan örnekleri Kars yerli ağızında görülür (Ercilasun, 2002: 112).

OTü. /q/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /ɣ/; **Mus.** /ɣ/; **Kas.** /ɣ/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /ɣ/, **Er.**/ɣ/, **Dak.** /ɣ/, **Al.** /ɣ/, **Taz.** /ɣ/, **Tuz.** /ɣ/, **Am.** /ɣ/, **Kif.** /ɣ/, **Kar.** /ɣ/, **Han.** /ɣ/.

OTü. ɟı:qır- "çağırmaq" (Tekin, 1995: 176, ɟıkır-) > **Ker. M. ağ. Kor.** ʈʂɑ:ɣır- "id." (05 02 10 05 02) 60, **Mus.** ʈʂɑ:ɣır- "id." (05 02 14 02 01) 59, **Kas.** ʈʂɑ:ɣır- "id." (05 0816) 69, **Diğer Trk ağ. Tel.** ʈʂɑ:ɣır- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** ɟɑ:ɣır- "id." (Kevser, 1979: 17), **Al.** ʈʂɑ:ɣır- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** ʈʂɑ:ɣır- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** ʈʂɑ:ɣır- "id." (Şahbaz, 1979: 165), **Dak.** ʈʂɑ:ɣır- (Şahbaz, 1979: 165), **Am.** ʈʂɑ:ɣır- "id." (Kevser, 1979: 48), **Kif.** ʈʂɑ:ɣır- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** ʈʂıɣır- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ʈʂɑ:ɣır- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

b.1.5. Kelime içi durumunda OTü. /q/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe*) olduğu gibi bir örnekte çift dudak ünsüzü /β/ 'ye dönüştüğü tespit edilmiştir.

OTü. /q/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /β/; **Mus.** /β/; **Kas.** /β/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /β/, **Er.** /β/, **Dak.**/β/, **Al.** /β/, **Taz.** /β/, **Tuz.** /β/, **Am.** /β/, **Kif.** /β/, **Kar.** /β/, **Han.** /β/.

OTü. sı:qır "düdük, ıslık" (Tekin, 1995: 176, sıkır-) > **Ker. M. ağ. Kor.** ʃɑ:βır "ıslık" (05 02 10 05 03) 4, **Mus.** ʃɑ:βır "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** ʃɑ:βır "id." (05 02 16 01 02) 35, **Diğer Trk ağ. Tel.** ʃɑ:βır "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** ʃɑ:βır "id." (Delir Ömer, 1972, Erbil), **Taz.** ʃɑ:βır "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Al.** ʃɑ:βır "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Tuz.** ʈʂɑ:βır- "id." (Şahbaz, 1979: 88), **Am.** ʃɑ:βır "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** ʃɑ:βır "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî),

Kar. 'ʃa:ʃır "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ʃa:ʃır "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

b.2. -Kq- durumunda:

b.2.1. İç ses durumunda olan OTü. /q/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe*) olduğu gibi bir örnekte korunur. Çalışmamızda tespit ettiğimiz örnek şöyledir:

OTü. /q/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /q/; **Mus.** /q/; **Kas.** /q/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /q/, **Er.** /q/, **Dak.** /q/, **Al.** /q/, **Taz.** /q/, **Tuz.** /q/, **Am.** /q/, **Kif.** /q/, **Kar.** /q/, **Han.** /q/.

OTü. başka "başka" (Räsänen, 1957: 60, başka) > **Ker. M. ağ. Kor.** baʃ'qa (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** baʃ'qa "id." (05 02 14 01 01) 131, **Kas.** baʃ'qa "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** baʃ'qa "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** baʃ'qa "id." (Delir Ömer, 1972, Erbil), **Al.** baʃ'qa "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** baʃ'qa "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** baʃ'qa "id." (Şahbaz, 1979: 135), **Am.** baʃ'qa "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** baʃ'qa "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** baʃ'qa "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** baʃ'qa "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. qalkan "kalkan" (Clauson, 1972: 621, kalkan) > **Ker. M. ağ. Kor.** qaɫxan (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** qaɫxan "id." (05 02 14 01 01) 131, **Kas.** qaɫxan "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** qaɫxan "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** qaɫxan "id." (Delir Ömer, 1972, Erbil), **Al.** qaɫxan "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** baʃ'qaqaɫxan "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** qaɫxan "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** qaɫxan "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.**

qatıxan "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** qatıxan "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

b.2.2. İç ses durumunda olan OTü. /q/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe*) bir kelimedede sızıcılışarak /x/ye dönüştüğü tespit edilmiştir.

OTü. /q/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /x/, **Mus.** /x/, **Kas.** /x/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /x/,

Er. /x/, **Dak.** /x/, **Al.** /x/, **Taz.** /x/, **Tuz.** /x/, **Am.** /x/, **Kif.** /x/, **Kar.** /x/, **Han.** /x/.

OTü. arqa "arka" (Clauson, 1972: 215, arka) > **Ker. M. ağ. Kor.** ar'xa "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** ar'xa "id." (05 02 14 01 01) 324, **Kas.** ar'xa "id." (05 02 16 01 05) 34, 49, **Diğer Trk ağ. Tel.** ar'xa "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** ar'xa "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** ar'xa "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Am.** ar'xa "id." (Kevser, 1979: 51), **Taz.** ar'xa "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** ar'xa "id." (Şahbaz, 1979: 118), **Dak.** ar'xa "id." (Şahbaz, 1979: 118), **Kif.** ar'xa "id." (Hediye A., 1947, Kifrî), **Kar.** ar'xa "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ar'xa "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

b.3.3. İç ses durumunda olan OTü. /q/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe*) olduğu gibi bir iki kelimedede düşmektedir. Çalışmamızda bu durumla ilgili tespit ettiğimiz örnek şudur:

OTü. /q/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /Ø/, **Mus.** /Ø/, **Kas.** /Ø/, **Diğer Trk ağ. Tel.**

/Ø/, **Er.** /Ø/, **Dak.** /Ø/, **Al.** /Ø/, **Taz.** /Ø/, **Tuz.** /Ø/, **Am.** /Ø/, **Kif.** /Ø/,

Kar. /Ø/, **Han.** /Ø/

OTü. *tabışqan "tavşan" (Clauson, 1972: 881, tavişğa:n) > **Ker. M. ağ.** **Kor.** daβ'jan "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** daβ'jan "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** daβ'jan "id." (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** daβ'jan "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Taz.** daβ'jan "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Er.** daβ'jan "id." (Delir Ömer, 1972, Erbil), **Al.** daβ'jan "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Dak.** daβ'jan "id." (Şahbaz, 1979: 168), **Tuz.** daβ'jan "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** daβ'jan "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** daβ'jan "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** daβ'jan "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatep), **Han.** daβ'jan "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. qulqaq "kulak" (Clauson, 1972: 621, kulkak) > **Ker. M. ağ. Kor.** qū'ṭay "id." (05 02 10 01 01) 236., **Mus.** qū'ṭax "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** qū'ṭay "id." (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** quṭay "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** quṭay "id." (Kevser, 1987: 11), **Al.** quṭay "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** quṭay "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** quṭay "id." (Şahbaz, 1979: 304), **Tuz.** quṭay "id." (Şahbaz, 1979: 304) **Am.** quṭay (Kevser, 1987: 52), **Kif.** quṭay "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî) **Kar.** quṭay "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** quṭay "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

b.3.3. İç ses durumunda olan OTü. /q/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe*) olduğu gibi bir kelimede /y/ yönünde gelişir. Çalışmamızda tespit ettiğimiz örnek şudur:

OTü. yoŷurqan "yorgan" (Tekin, 1995: 907, yoğurka:n) > **Ker. M. ağ.** **Kor.** jor'yan "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** jor'yan "id." (05 02 14 04 01) 333, **Kas.** jor'yan "id." (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** jor'yan "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** joryan "id." (Kevser, 1979:

18), **Am.** jər'yan "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Al.** jər'yan "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** jər'yan "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** jər'yan "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Kif.** jər'yan "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** jər'yan "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** jər'yan "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

b.3. -qK- durumunda:

b.3.1 İç ses durumunda olan OTü. /q/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe*) olduğu gibi bazı kelimelerde sızıcılaşarak /x/ ünsüzüne dönüşür. Örnekerden üçü şöyledir:

OTü. /q/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /x/, **Mus.** /x/, **Kas.** /x/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /x/, **Er.**/x/, **Dak.** /x/, **Al.** /x/, **Taz.** /x/, **Tuz.** /x/, **Am.** /x/, **Kif.** /x/, **Kar.** /x/, **Han.** /x/.

OTü. saqla- "saklamak" (Clauson, 1972: 810, sakla-) > **Ker. M. ağ. Kor.** sax'la- "saklamak" (05 02 10 01 01) 48, **Mus.** sax'la- "id." (05 02 14 01 01) 612, **Kas.** sax'la- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** sax'la- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** sax'la- "id." (Kevser, 1979: 28), **Am.** sax'la- "id." (Kevser, 1979: 51), **Al.** sax'la- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** sax'la- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** sax'la- "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Dak.** sax'la- "id." (Şahbaz, 1979: 387), **Kif.** sax'la- "id." (Hediye Aburrahman., 1947, Kifrî), **Kar.** sax'la- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** sax'la- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. *qu:çaqla "kucaklamak" (Clauson, 1972: 810, kuçak) > **Ker. M. ağ. Kor.** quḏḏaxla- "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** quḏḏaxla- "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** quḏḏaxla-"id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** quḏḏaxla-"id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** quḏḏaxla- "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Am.** quxla- "id." (Ahmet Kemal

Bayatlı, 1977, Amirli), **Al.** quḍḍaxta- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** qqquḍḍaxta- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** quḍḍaxta- (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Kif.** quḍḍaxta- (Hediyye A., 1947, Kifri), **Kar.** quḍḍaxta-"id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** quḍḍaxta- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. oqşa- "öpmek" (Clauson, 1972: 810, oxşa:-) > **Ker. M. ağ. Kor.** ox'fa- "okşamak" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** ox'fa- "id." (05 02 14 01 01) 131, **Kas.** ox'fa- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** ox'fa- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** ox'fa- "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** ox'fa- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** ox'fa-"id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** ox'fa- "id." (Şahbaz, 1979: 135), **Am.** ox'fa- "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** ox'fa- "id." (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** ox'fa- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ox'fa- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Yukarıda belirtilen durumda alıntı kelimelerde /q/ sesi aynen korunmuştur.

Ker. M. ağ. Mus. mîq'tar "miktar, düzey, ölçü" (05 02 14 01 01) 1019. **Kor.** mîqtar (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya) < Ar. مقدار *miqdār*, **Kas.** ʔuq'ma "lokma" (05 02 16 02 02) 11. **Diğer Trk ağ. Tel.** ʔuqma (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** ʔuqma (Diler Ömer, 1973, Erbil), **Am.** ʔuqma (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Al.** ʔuqma (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** ʔuqma (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** ʔuqma (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Kif.** ʔuqma (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** ʔuqma (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ʔuqma (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. اللُقْمَة *el-luqma*.

c. Kelime Sonunda:

c.1. -Vq durumunda:

c.1.1. Kelime sonu durumunda OTü. /q/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi tek heceli kelimelerde sızıcılaşarak /x/ yönünde gelir. Kuzey Azerbaycan ağızlarında da aynı eğilime rastlanır (Ziyayeva, 2002: 210). Bu gelişme Güney Azerbaycan ağızlarından Urmiye (Doğan, 2010: 91, 161) ve Melekan ağızlarında da görülür (Bicbabai, 2012: 325, 878). Ayrıca birçok Anadolu ağızlarında olduğu gibi Kars İli ağızlarında da /q/ > /x/ gelişmesi sistemlidir (Ercilasun, 2002: 111).

OTü. /q/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /x/, **Mus.** /x/, **Kas.** /x/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /x/, **Er.**/x/,**Dak.** /x/,**Al.** /x/,**Taz.** /x/, **Tuz.** /x/, **Am.** /x/,**Kif.** /x/,**Kar.** /x/, **Han.** /x/.

OTü. aq- "akmak" (Clauson, 1972: 77, ak-) > **Ker. M. ağ. Kor.** ax- "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** ax- "id." (05 02 14 01 01) 964, **Kas.** ax- "id." (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** ax- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** ax- "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** ax- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** ax- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** ax- "id." (Şahbaz, 1979: 107), **Dak.** ax- "id." (Şahbaz, 1979: 107), **Am.** ax- "id." (Kevser, 1979: 34), **Kif.** ax- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** ax- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ax- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. taq- "takmak" (Clauson, 1972: 468, tak-) > **Ker. M. ağ. Kor.** tax- "id." (05 02 10 06 02) 127, **Mus.** tax- "id." (05 02 14 01 01) 1296, **Kas.** tax- (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** tax- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** tax- "id." (Kevser, 1979: 34), **Al.** tax- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** tax- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** tax- "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Er.** tax- "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Am.** tax- "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** tax- "id." (Hediye

Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** tax- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** tax- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. *çoq "çok" (Clauson, 1972: 406, ço:ğ) > **Ker. M. ağ. Kor.** tʃox "id." (05 02 10 01 01) 87, **Mus.** tʃox "id." (05 02 14 01 01) 31, **Kas.** tʃox "id." (05 02 16 01 03) 53, **Diğer Trk ağ. Tel.** tʃox "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** tsox "id." (Kevser, 1979: 16), **Al.** tʃox "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** tʃox "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** tʃox "id." (Şahbaz, 1979: 173), **Dak.** tʃox "id." (Şahbaz, 1979: 173), **Am.** tʃox "id." (Kevser, 1979: 35), **Kif.** tʃox "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** tʃox (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** tʃox "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. yo:q "yok" (Tekin, 1995: 178, yök) > **Ker. M. ağ. Kor.** jox "id." (05 02 10 02 01) 72, **Mus.** jox "id." (05 02 14 01 01) 1472, **Kas.** jox "id." (05 02 16 01 03) 2, **Diğer Trk ağ. Tel.** jox "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** tʃox "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** jox "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** jox "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** jox "id." (Şahbaz, 1979: 419), **Tuz.** jox "id." (Şahbaz, 1979: 419), **Am.** jox "id." (Kevser, 1979: 48), **Kif.** jox "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** jox "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** jox "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

c.1.2. Kelime sonu durumunda OTü. /q/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi birden fazla heceli kelimelerde hem /x/ hem de onunun ötümlü karşılığı olan /ɣ/ye dönüşür. Bu eğilim Kuzey Azerbaycan ağızlarında da görülür (Yusifof, 2012: 168). Kuzey, Güney ve Batı Grubu ağızlarında /x/, Doğu Grubu ağızlarında /ɣ/ye gelişmiştir. (Ziyayeva, 2002: 210) Güney Azerbaycanın Urmiye ağızlarında ise çok heceli kelimelerin sonunda genellikle /x/ ünsüzü kullanılır. (Doğan, 2010: 71). Bu

yönüyle de Telâfer ve Kerkük'ün Musalla ağzı Güney Azerbaycan'ın Urmiye ve Kuzey Azerbaycan'nın Doğu grubu ağızlarına yakınlaşırken, diğer Irak Türkmen ağızları da Kuzey, Güney ve Batı gruplarıyla uygunluk içindedir.

OTü. /q/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /ɣ/, **Mus.** /ɣ/, **Kas.** /ɣ/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /ɣ/, **Er.**/ɣ/,**Dak.** /ɣ/,**Al.** /ɣ/,**Taz.** /ɣ/,**Tuz.** /ɣ/,**Am.** /ɣ/, **Kif.** /ɣ/, **Kar.** /ɣ/, **Han.** /ɣ/.

OTü. ba:lıq "balık" (Tekin, 1995: 172, balık) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ba:ɣıy "id." (05 02 10 03 01) 3, **Mus.** 'ba:ɣıx "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'ba:ɣıy "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ba:ɣıy "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Taz.** 'ba:ɣıy "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Er.** 'ba:ɣıy, 'ba:ɣıx, (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'ba:ɣıy "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Dak.** 'ba:ɣıy "id." (Şahbaz, 1979: 168), **Tuz.** 'ba:ɣıy "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** 'ba:ɣıy "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'ba:ɣıy "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** 'ba:ɣıy "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ba:ɣıy "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. topraq "toprak" (Clauson, 1972: 443, toprak) > **Ker. M. ağ. Kor.** tər'pəy "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** tər'pəx "id." (05 02 14 01 01) 607, **Kas.** tər'pəy "id." (05 02 10 02 01) 83, **Diğer Trk ağ. Tel.** tər'pəy "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** tər'pəy "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** tər'pəy "id." (Şahbaz, 1979: 99), **Taz.** tər'pəy "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** tər'pəy "id." (Şahbaz, 1979: 383), **Tuz.** tər'pəy "id." (Şahbaz, 1979: 383), **Am.** tər'pəy "id." (Ahmed Kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** tər'pəy "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** tər'pəy "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** tər'pəy "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

c.1.3. Kelime sonu durumunda OTü. /q/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (Korya, Musalla, Kasaphane) diğer Irak Türkmen ağızlarında (Telâfer, Altunköprü,

Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin) olduğu gibi birden fazla heceli bazı kelimelerde korunduğu tespit edilmiştir.

OTü. /q/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /q/; **Mus.** /q/; **Kas.** /q/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /q/, **Er.** /q/, **Dak.** /q/, **Al.** /q/, **Taz.** /q/, **Tuz.** /q/, **Am.** /q/, **Kif.** /q/, **Kar.** /q/, **Han.** /q/.

OTü. çomac "çomak" (Clauson, 1972: 422, çomak) > **Ker. M. ağ. Kor.** t̃çomac "id." (05 02 10 02 01) 83, **Mus.** t̃çomac (05 02 14 01 01) 607, **Kas.** t̃çomac (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** t̃çomac "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Dak.** t̃çomac "id." (Şahbaz, 1979: 173), **Er.** t̃çomac "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Am.** t̃çomac "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Al.** t̃çomac "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** t̃çomac "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** t̃çomac "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Kif.** t̃çomac (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** t̃çomac "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** t̃çomac "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Yukarıda belirtilen durum alıntı kelimeler için de geçerlidir:

Kor. it̃t̃i'fa:q "ittifak, anlaşmak" (05 02 10 06 01) 50 < Ar. إتفاق

Mus. fεlεq "Kuran'ın bir süresi" (05 02 14 01 01) 912 < Ar. فُلُقْ

Kas. ʔə'raq "arak, rakı, şarap" (05 02 16 01 03) 97, **Tel.** ʔə'raq (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** ʔə'raq (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Am.** ʔə'raq (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Al.** ʔə'raq (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** ʔə'raq (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** ʔə'raq (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Kif.** ʔə'raq (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** ʔə'raq (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ʔə'raq (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. عَرَقْ 'araq.

c.2. -Kq durumunda:

Kelime sonu durumunda başka bir ünsüzün komşuluğunda bulunan OTü. /q/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi bir kelimedede sızıcılaşarak /x/ ünsüzüne dönüşür. Bu durum Doğu Anadoluda Türkmen ve Azeri ağızlarında yaygındır. (Tosun, 2010: 285).

OTü. /q/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /x/, **Mus.** /x/, **Kas.** /x/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /x/, **Er.**/x/, **Dak.** /x/, **Al.** /x/, **Taz.** /x/, **Tuz.** /x/, **Am.** /x/, **Kif.**/x/, **Kar.** /x/, **Han.** /x/.

OTü. qalq- "kalkmak" (Clauson, 1972: 620; [kalk-, kaltur-]) > **Ker. M. ağ. Kor.** qax- "id." (05 02 10 01 01) 48, **Mus.** qax- "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** qax- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Kas.** qax- "id." (05 02 16 01 05) 73, **Karş. Diğer Trk ağ. Tel.** qax- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** qax- "id." (Kevser, 1987: 11), **Al.** qax- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** qax- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** qax- "id." (Şahbaz, 1979: 280), **Tuz.** qax- (Şahbaz, 1979: 280), **Am.** qax- "id." (Kevser, 1987: 37), **Kif.** qax- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** qax- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** qax- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Yukarıda belirtilen durum alıntı kelimelerde görülmektedir:

Ker. M. ağ. Kor. xa:x "halk" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** xa:x (05 02 14 04 01) 37., **Kas.** xa:x (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Krş. Diğer Trk ağ. Tel.** xax (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** xax (Kevser, 1979: 21), **Al.** xax (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** xax (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** xax (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** xax (Kevser, 1979: 54), **Kif.** xax (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** xax (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** xax (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. خَلَقَ qalq.

4.2.1.5. Nazal Ünsüzler /m, n, ɣ, ŋ/

4.2.1.5.1. Çift dudak ünsüzü /m/

Nazal, ötümlü çift dudak sesi /m/ sadece kelime içi ve sonunda bulunur. Eski Türkçede kelime başında seyrek olarak kullanılmaktadır. (Gabain, 2000: 38). Modern ve Eski Türk lehçelerinde kelime başında kullanılan /m/ ünsüzü, aslında /b/ ünsüzünün bir yan sesi olarak kabul edilir (Karaağaç, 2010: 197). Irak Türkmen ağızlarında bu ünsüzün çıkarılışı Türkiye Türkçesindekinden farksızdır. İki dudak bir araya getirilerek ağız boşluğu bütünüyle kapatılır ve yumuşak damakla küçük dil aşağıya çekilip, soluk borundan bırakılır. Yani dudakların birleşip açılması ve yumuşak damağın borun boşluğunu açılmasıyla ötümlü olarak doğar. Soluk ağızdan değil burundan verilir (Önen, 2009: 115). Irak Türkmen ağızlarında alıntı sözcüklerde kelime başında /m/ ünsüzü bulunabilir: **Kor.** mix "mih, çivi" (05 02 10 02 01) 85 < Far. میخ *mīḥ*, **Kor.** mεrdε'ne "mertçe, erkekçe" (05 02 10 01 02) 97 < Far. مردانه *merdāne*, **Mus.** 'mεth "övgü" (05 02 14 01 01) 1253. < Ar. مدح *mediḥ*, **Mus.** mo'del "model" (05 02 14 04 01) 286 < Fr. Modéliste, **Kas.** mü'əlle'bεt "konserve" (05 02 16 01 02) 58. < Ar. مُعَلِّبَات *mu'allabāt*.

a. Kelime İçinde:

a.1. -VmV- durumunda: Kelime içi durumunda OTü. /m/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi korunmaktadır. Andolu ağızlarında, Kuzey Azerbaycan ağızların da (Ziyayeva, 2001: 329), ayrıca Güney Azerbaycan ağızlarından Urmiye

(Doğan, 2010: 367) ve Melekan ağzında da (Bicbabai, 2012: 267) kelime içinde /m/ ünsüzü genellikle korunmuştur. Çalışmamızda tespit ettiğimiz örneker şöyledir:

OTü. /m/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /m/; **Mus.** /m/; **Kas.** /m/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /m/, **Er.** /m/, **Dak.** /m/, **Al.** /m/, **Taz.** /m/, **Tuz.** /m/, **Am.** /m/, **Kif.** /m/, **Kar.** / m/, **Han.** /m/.

OTü. *kümüş "gümüş" (Clauson, 1972: 723) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'jymyş "id." (05 02 10 01 01) 15, **Mus.** 'jymyş "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'jymyş "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'jymyş "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'jymyş "id." (Kevser, 1987: 7), **Al.** 'jymyş "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'jymyş "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'jymyş "id." (Şahbaz, 1979: 239), **Tuz.** 'jymyş (Şahbaz, 1979: 239), **Am.** 'jymyş "id." (Kevser, 1987: 34), **Kif.** 'jymyş "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'jymyş "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'yımış "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin), **Kaz.** 'yımış "id." (Selim Ali, 1977, Kazaniye).

OTü. tãmir "demir" (Clauson, 1972: 508) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'dɛ:mır "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'dɛ:mır "id." (05 02 14 04 01) 34., **Kas.** 'dɛ:mır "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Krş. Diğer Trk ağ. Tel.** 'dɛ:mır "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'dɛ:mır "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'dɛ:mır "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Taz.** 'dɛ:mır "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'dɛ:mır "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'dɛ:mır "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'dɛ:mır "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'dɛ:mır "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'dɛ:mır "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. yè:tmış "yetmiş" (Tekin, 1995: 181) > **Ker. M. ağ. Kor.** je:tmış "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** je:tmış "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** je:tmış "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** ye:tmış "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** je:tmış "id." (Delir Ömer, 1973, Erib), **Al.** je:tmış "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Taz.** je:tmış "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** je:tmış "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** je:tmış "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** je:tmış "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** je:tmış "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** je:tmış "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Alıntı sözcüklerde de iki ünlü arasında bulunan /m/ ünsüzü korunur:

Kas. na'mard "namert, alçak, korkak" (05 02 16 02 02) 3., **Kor.** na'mard (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya) < Far. نامرد *nāmerd*.

a.2. -mK- durumunda:

OTü. /m/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /m/; **Mus.** /m/; **Kas.** /m/, **Diğer Trk ağ. Tel.**

/m/, **Er.** /m/, **Dak.** /m/, **Al.** /m/, **Taz.** /m/, **Tuz.** /m/, **Am.** /m/, **Kif.** /m/, **Kar.** / m/, **Han.** /m/.

OTü. tamyaq "damga" (Clauson, 1972: 505, tamğa:k) > **Ker. M. ağ. Kor.** tay'ma "id." (05 02 10 02 02) 29, **Mus.** tam'ya "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** tam'ya "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** tay'ma "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** tam'ya "id." (Delir Ömer, 1973, Erib), **Dak.** tayma "id." (Şahbaz, 1979: 173), **Am.** tay'ma "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Al.** tay'ma "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** tay'ma "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** tay'ma "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Kif.** tay'ma "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** t̃j̃omaq "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** t̃j̃omaq "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. qamçı "kamçı" (Clauson, 1972: 505, qamçı:) > **Ker. M. ağ. Kor.** q^hε:mt̪ʃi "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** q^hε:mt̪ʃi "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** q^hε:mt̪ʃi "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** qε:mt̪ʃi "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** qε:mts̪i "id." (Delir Ömer, 1973, Erib), **Al.** qε:mt̪ʃi "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Taz.** qε:mt̪ʃi "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** qε:mt̪ʃi "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** qε:mt̪ʃi "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** qε:mt̪ʃi "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** qε:mt̪ʃi "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

a.3. -Km- durumunda:

OTü. /m/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /m/; **Mus.** /m/; **Kas.** /m/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /m/, **Er.** /m/, **Dak.** /m/, **Al.** /m/, **Taz.** /m/, **Tuz.** /m/, **Am.** /m/, **Kif.** /m/, **Kar.** / m/, **Han.** /m/.

OTü. tägirmän "değirmen" (Clauson, 1972: 487) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'dε:ʃirmen "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'dε:ʃirmen "id." (05 02 14 04 01) 212, **Kas.** 'dε:ʃirmen "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'dε:ʃirmen (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'dε:ʃirmen "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'dε:ʃirmen "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'dε:ʃirmen "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'dε:ʃirmen (Şahbaz, 1979: 187), **Tuz.** 'dε:ʃirmen (Şahbaz, 1979: 187), **Am.** 'dε:ʃirmen "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kar.** 'dε:ʃirmen "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Am.** 'dε:ʃirmen "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Han.** 'dε:ʃirmen "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. yègirmi "yirmi" (Clauson, 1972: 915) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'jïrmî "id." (05 02 10 03 01) 140, **Mus.** 'jïrmî "id." (05 02 14 01 01) 183, **Kas.** 'jïrmî "id." (05 02 16 01 03) 18., **Krş. Diğer Trk ağ. Tel.** 'işirmî "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** işirmî "id." (Kevser, 1987: 2), **Am.** 'işirmî "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Al.** 'işirmî "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** işirmî "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** işirmî "id." (Şahbaz, 1979: 260), **Tuz.** 'işirmî "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Kif.** 'işirmî "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'işirmî "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'işirmî "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Alıntı sözcüklerde de ünsüz yanında bulunan /m/ ünsüzü korunur: **Mus.** müď̤ε:mm̤̌ide "derin dondurucu" (05 02 14 04 01) 81 < Ar. مُجمدة *muğemmide*.

b. Kelime Sonunda:

b.1. Km- durumunda:

b.1.1. Kelime sonu durumunda OTü. /m/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi korunmaktadır. Bu durum Kuzey ve Güney Azerbaycan ağızlarında da farksızdır. (Ziyayeva, 2001: 334).

OTü. /m/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /m/; **Mus.** /m/; **Kas.** /m/, **Diğer Trk ağ. Tel.**

/m/, **Er.** /m/, **Dak.** /m/, **Al.** /m/, **Taz.** /m/, **Tuz.** /m/, **Am.** /m/, **Kif.** /m/,

Kar. / m/, **Han.** /m/.

OTü. ta:m "duvar, çatı" (Tekin, 1995: 174) > **Ker. M. ağ. Kor.** dam "id." (05 02 10 02 01) 80, **Mus.** dam "id." (05 02 14 01 01) 1244, **Kas.** dam "id." (05 02 16 01 01) 15, **Diğer Trk ağ. Tel.** dam "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** dam "id." (Kevser, 1979: 7), **Al.** dam "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü),

Taz. dam "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** dam "id." (Şahbaz, 1979: 177), **Dak.** dam "id." (Şahbaz, 1979: 177), **Am.** dam (Kevser, 1979: 54), **Kif.** dam "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** dam "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** dam "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. köm- "göm-" (Clauson, 1972: 721) > **Ker. M. ağ. Kor.** jœm- "id." (05 02 10 01 01) 90, **Mus.** jœm- "id." (05 02 14 02 01) 274, **Kas.** jœm- "id." (05 02 16 01 02) 78, **Diğer Trk ağ. Tel.** jœm- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** jœm- "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** jœm- "id." (Şahbaz, 1979: 239), **Taz.** jœm- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** jœm- "id." (Şahbaz, 1979: 239), **Tuz.** jœm- "id." (Şahbaz, 1979: 239), **Am.** jœm- "id." (Kevser, 1987: 216), **Kif.** jœm- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** jœm- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

OTü. yuldurum "yıldırım" (Clauson, 1972: 922) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'juɫdũrũm "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'juɫdũrũm "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'juɫdũrũm "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** uɫdũrũm "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'juɫdũrũm "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** juɫdũrũm "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'juɫdũrũm "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** juɫdũrũm "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** juɫdũrũm "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** juɫdũrũm "id." (Hediye A., 1947, Kifrî), **Kar.** juɫdũrũm "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** juɫdũrũm "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Alıntı kelimelerde de kelime sonunda bulunan /m/ ünsüzü korunur:

Kor. q^hε'lεm "kalem" (05 02 10 06 01) 65. < Ar. قَلَم *qalem*.

Mus. 'xε:çim "hatm" (05 02 14 01 01) 14 < Ar. خَتَم *ḥatim*.

Kas. ha'mam "hamam" (05 02 16 01 03) 14 < Ar. حَمَام *ḥamam*.

4.2.1.5.2. Nazal Dişeti Ünsüzü /n/

Ötümlü ve nazal dişeti ünsüzü olan Ortak Türkçede /n/ sesi *ne* soru zamiri ve bu soru zamirinden türemiş sözcükler dışında sadece kelime içi ve sonunda çeşitli ünlü ve ünsüzlerle bulunabilir (Killi, 2002: 291). Eski ve Çağdaş Türk lehçelerinde de kelime başında /n/ sesi bulunmaz (Karaağaç, 2010: 196).

/n/ ünsüzünün çıkarılışı, Türkiye Türkçesindekinden farksızdır. Dil ucu üst dişlere sıkça yapışır. Ağız geçidi tamamıyla kapanır, yumuşak damak ve küçük dil aşağıya doğru çekilir. Soluk borundan verilir, genellikle ön ve arka damak ünlülerle birlikte kullanıldığı da görülmektedir. (Önen, 2009: 115) Dolayısıyla Ortak Türkçede olduğu gibi Irak Türkmen ağızlarında da *ne* soru zamiri ve bu kelimedenden türemiş "ne", (neçe) "kaç", (nece) "nasıl" ve (nanca) "ne kadar" şekillerin başında bulunmaktadır. Bunun dışındakinler bulunan yabacı asıllı kelimelerdir.

Kor. nar "nar" (05 02 10 02 01) 85 < Far. نار

Mus. naq'lon "naylon" (05 02 14 01 01) 658 < İng. nylon

Kas. nūq'san "noksan, eksik" (05 02 16 02 01) 79 < Ar. نُقصان

a. Kelime İçinde:

a.1. -VnV- durumunda:

a.1.1. Kelime içi durumunda OTü. /n/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi korunmaktadır. Azerbaycan ve Anadolu ağızlarında da durum Irak Türkmen ağızlarından farksızdır. (Ziyayeva, 2001: 337)

OTü. /n/ > Ker. M. ağ. Kor. /n/, Mus. /n/, Kas. /n/, Diğer Trk ağ. Tel.

/n/, **Er.** /n/, **Dak.** /n/, **Al.** /n/, **Taz.** /n/, **Tuz.** /n/, **Am.** /n/, **Kif.** /n/, **Kar.** /n/,
Han. /n/.

OTü. qa:nat "kanat" (Tekin, 1995: 174, k̄anat) > **Ker. M. ağ. Kor.** qa'nat "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** qa'nat "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** qa'nat "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** qa'nat "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** qa'nat "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** qa'nat "id." (Şahbaz, 1979: 239), **Taz.** qa'nat "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** qa'nat "id." (Şahbaz, 1979: 284), **Am.** qa'nat "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Kif.** qa'nat "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** qa'nat (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** qa'nat "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. inan- "inanmak, güvenmek, iman etmek" (Clauson, 1972: 188; [ına:n-]) > **Ker. M. ağ. Kor.** inan- "id." "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** inan- "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** inan- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** inan- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** inan- "id." (Kevser, 1979: 27), **Tuz.** inan- "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Dak.** inan- "id." (Şahbaz, 1979: 262), **Am.** inan- "id." (Kevser, 1979: 54), **Kif.** inan- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** inan- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** inan- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.2. -nK- durumunda:

a.2.1. Kelime içi durumunda OTü. /n/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (Korya, Musalla, Kasaphane) diğer Irak Türkmen ağızlarında (Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin) olduğu gibi korunmaktadır. Azerbaycan ve Anadolu ağızlarında da durum Irak Türkmen ağızlarından farksızdır (Ziyayeva, 2001: 337). Örneklerden üçü şöyledir:

OTü. /n/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /n/, **Mus.** /n/, **Kas.** /n/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /n/,
Er. /n/, **Dak.** /n/, **Al.** /n/, **Taz.** /n/, **Tuz.** /n/, **Am.** /n/, **Kif.** /n/, **Kar.**/n/,
Han. /n/.

OTü. 'endür- "indirmek" (Clauson, 1972: 180) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ε:ndır-
"id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'ε:ndır- "id." (05 02 14 01 01) 1421,
Kas. 'ε:ndır- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.**
'ε:ndır- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'ε:ndır- "id." (Delir Ömer, 1973,
Erbil), **Al.** 'ε:ndır- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'ε:ndır- "id."
(Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** 'ε:ndır- "id." (Kevser, 1979: 54), **Tuz.**
'ε:ndır- "id." (Şahbaz, 1979: 203), **Dak.** 'ε:ndır- "id." (Şahbaz, 1979: 203), **Kif.**
'ε:ndır- (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** 'ε:ndır- "id." (Adil Salih Yunus,
1967, Karatepe), **Han.** 'ε:ndır- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. yinçge "ince" (Tekin, 1995: 183) > **Ker. M. ağ. Mus.** 'ind̥ʒε "id."
(İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'ind̥ʒε (05 02 14 01 01) 220, **Ka.** 'ind̥ʒε "id."
(Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ind̥ʒε "id." (Hikmet
Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'ind̥ʒε "id." (Kevser, 1987: 28), **Al.** 'ind̥ʒε (Bilal
Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'ind̥ʒε "id." (Abbas Veli Bayat, 1932,
Tazehurmatu), **Tuz.** 'ind̥ʒε "id." (Şahbaz, 1979: 262), **Dak.** 'ind̥ʒε (Şahbaz, 1979:
55), **Am.** 'ind̥ʒε "id." (Kevser, 1987: 52), **Kar.** 'ind̥ʒε "id." (Adil Salih Yunus,
1967, Karatepe), **Han.** 'ind̥ʒε (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.2.2. Kelime içi durumunda /n/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya*,
Musalla, *Kasaphane*) /d̥ʒ/, /ɟ/, /g/, /c/, /k/, /q/, /j/ ünsüzlerinden önce geldiğinde,
genizsi karakter taşımaktadır. Tespit ettiğimiz örnekler şunlardır:

OTü. /n/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /n/ (>/η/), **Mus.** /n/ (>/η/), **Kas.** /n/ (>/η/),
Diğer Trk ağ. Tel. /n/, **Er.** /n/, **Dak.** /n/, **Al.** /n/, **Taz.** /n/, **Tuz.** /n/, **Am.** /n/,
Kif. /n/, **Kar.**/n/, **Han.** /n/.

OTü. mo:nçuq "boncuk" (Tekin, 1995: 178) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'muṇḍǔy "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'muṇḍǔx "id." (05 02 14 01 01) 609, **Kas.** 'muṇḍǔy "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'muṇḍǔx "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** muṇḍǔy, muṇḍǔx, "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Taz.** muṇḍǔy "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** muṇḍǔy "id." (Şahbaz, 1979: 395), **Tuz.** muṇḍǔy "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** muṇḍǔy "id." (Kevser, 1987: 43), **Kif.** 'muṇḍǔy "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** 'muṇḍǔy "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'muṇḍǔy "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. toṇuz "domuz" (Clauson, 1972: 527) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'dɔ:ŋgǔz "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'dɔ:ŋgǔz "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'dɔ:ŋgǔz "id." (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'dɔ:jǔz "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'dɔ:ŋgǔz "id." (Delir Ömer, 1972, Erbil), **Al.** 'dɔ:ŋgǔz "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Am.** 'dɔ:ŋgǔz "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Taz.** 'dɔ:ŋgǔz "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Kif.** 'dɔ:ŋgǔz "id." (Hediye A., 1947, Kifri), **Kar.** 'dɔ:ŋgǔz "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'dɔ:ŋgǔz "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. baṇır- "anımak" (Tekin, 1995: 346) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ʕə:ŋqɪr- (05 02 10 01 01) 116, **Mus.** 'ʕə:ŋqɪr- "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'ʕə:ŋqɪr- (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ʕə:nqɪr- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'ʕə:nqɪr- "id." (Delir Ömer, 1972, Erbil), **Al.**

'ġə:nq̃ır- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Am** 'ġə:nq̃ır- "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Taz.** 'ġə:nq̃ır- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Kif.** 'ġə:nq̃ır- "id." (Hediye Aburrahman., 1947, Kifri), **Kar.** 'ġə:nq̃ır- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

Mus. paŋ'ka "vantilâtör" (05 02 14 01 01) 99. < Far. پانکه *pānke*.

Kas. 'jyŋjε < Far. گنی "çuval" (05 02 16 01 05) 11.

Kor. 'zε:ŋjĩn "zengin" (05 02 10 05 03) 25. < Far. سنگین *sengīn*.

Mus. 'tjyŋc̣ỵ "çünkü" (05 02 14 01 01) 863. < Far. چونکه *çūnki*.

a.3. -Kn- durumunda:

a.31. Kelime içi durumunda OTü. /n/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifri, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi korunmaktadır. Çalışmamızda tespit ettiğimiz örneklerden ikisi şöyledir:

OTü. /n/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /n/, **Mus.** /n/, **Kas.** /n/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /n/, **Er.** /n/, **Dak.** /n/, **Al.** /n/, **Taz.** /n/, **Tuz.** /n/, **Am.** /n/, **Kif.** /n/, **Kar.** /n/, **Han.** /n/.

OTü. äsnä- "esnemek" (Clauson, 1972: 188, esne:-) > **Ker. M. ağ. Kor.** εsnε- "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** εsnε- "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** εsnε- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** εsnε- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** εsnε- "id." (Kevser, 1979: 10), **Al.** εsnε- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** εsnε- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** εsnε- "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** εsnε- "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** εsnε-

"id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** εsnε- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** εsnε- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. o:yna- "oyynamak" (Tekin, 1995: 177) > **Ker. M. ağ. Kor.** ɔj'na- "id." (05 02 10 02 02) 55, **Mus.** ɔj'na- "id." (05 02 14 02 01) 227, **Kas.** ɔj'na- "id." (05 02 16 01 03) 45, **Krş. Diğer Trk ağ. Tel.** ɔj'na- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** ɔj'na- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** ɔj'na- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Er.** ɔj'na- "id." (Kevser, 1979: 5), **Am.** ɔj'na- (Kevser, 1979: 54), **Tuz.** ɔj'na- "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Dak.** ɔj'na- (Şahbaz, 1979: 341), **Kar.** ɔj'na- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ɔj'na- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

b. Kelime Sonunda:

b.1. -Vn durumunda:

b.1.1. Kelime sonu durumunda OTü. /n/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi korunmaktadır. Anadolu, Güney ve Kuzey Azerbaycan ağızlarındaki durum Irak Türkmen ağızlarından farkısızdır. (Ziyayeva, 2001: 340)

OTü. /n/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /n/, **Mus.** /n/, **Kas.** /n/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /n/, **Er.** /n/, **Dak.** /n/, **Al.** /n/, **Taz.** /n/, **Tuz.** /n/, **Am.** /n/, **Kif.** /n/, **Kar.** /n/, **Han.** /n/.

OTü. è:n- "inmek" (Tekin, 1995: 181) > **Ker. M. ağ. Kor.** εn- "id." (05 02 10 03 01) 22, **Mus.** εn- "id." (05 02 14 01 01) 1527, **Kar.** εn- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** εn- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** εn- "id." (Kevser, 1979: 47), **Al.** εn- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976,

Altunköprü), **Taz.** εn- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** εn- "id." (Şahbaz, 1979: 203), **Dak.** εn- "id." (Şahbaz, 1979: 203), **Am.** εn- "id." (Kevser, 1979: 47), **Kif.** εn- "id." (Hediye Abdurrahman 1947, Kifrî), **Kar.** εn- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** εn- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. o:n "on" (Tekin, 1995: 177) > **Ker. M. ağ. Kor.** ɔn "id." (05 02 10 05 03) 59, **Mus.** ɔn (05 02 14 02 01) 158, **Kas.** ɔn "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** ɔn "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** ɔn "id." (Kevser, 1979: 11), **Al.** ɔn "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** ɔn "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** ɔn "id." (Şahbaz, 1979: 338), **Am.** ɔn "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Tuz.** εn- "id." (Şahbaz, 1979: 338), **Kif.** ɔn "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** ɔn "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ɔn "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. tö:n- "dönmek" (Tekin, 1995: 184) > **Ker. M. ağ. Kor.** døen- "id." (05 02 10 02 02) 58, **Mus.** døen- "id." (05 02 14 05 01) 7, **Kas.** døen- "id." (05 02 16 01 03) 135., **Diğer Trk ağ. Tel.** døen- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** døen- (Kevser, 1979: 9), **Al.** døen- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** døen- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** døen- "id." (Şahbaz, 1979: 194), **Am.** døen- "id." (Kevser, 1979: 46), **Tuz.** døen- "id." (Şahbaz, 1979: 194), **Kif.** døen- (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** døen- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** døen- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Yukarıda belirtilen durum alıntı kelimeler için de geçerli olmasına rağmen, bazı kelimelerde /m/ye değiştiği örnekler de vardır.

Kor. d̂ʒan "can, ruh" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya) < Far. جان *gān*.

Mus. cʲɛr'βan "kervan" (05 02 14 01 01) 873. < Ar. كاربان *kārbān*.

Kas. d̂ʒin "cin, kurnaz" (05 02 16 01 09) 35. < Ar. الجن *el-ğin*.

Kor. ʔəf'fɛ:rɪm "âferin" (05 02 10 05 01) 122. < Far. آفرین *āferīn*.

b.1.2. Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) /n/ ile biten kelimeler /q/ ve /g/ ünsüzlerinden biri ile başlayan bir kelime geldiğinde, kelime sonunda yer alan /n/ sesi genizselleşerek /ŋ/ye dönüşmektedir.

Kor. eβ'dɛŋ 'qaβɪp (05 02 10 01 02) 37.

Mus. ʃɣcʰɛn'nɛŋ 'jɛ:tɪrɪ. (05 02 14 01 01) 1221.

4.2.1.5.3. Damaksıl /ń/

Ötümlü, nazal ve damaksıl OTü. /ń/ ünsüzü, kelime içi ve sonunda kullanılmaktadır. Bu ünsüz erken Maniheist metinlerde ve Türk Runik harfli el yazmalarında /n/ ile gösterilirken, geç maniheist ve Budist metinlerinde /y/ ile gösterilmiştir (Killi, 2002: 296) Irak Türkmen ağızlarında bu ünsüze rastlanmaz. Kelime içinde ve kelime sonunda OTü. /ń/ ünsüzü, genellikle /n/ ve /y/ye dönüşür.

a. Kelime İçinde:

a.1. -VńV durumunda: Kelime içi durumunda OTü. /ń/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Kifri, Karatepe*) olduğu gibi /n/’ye dönüşmektedir. Bu durumu bir örnekte tespit edebildik.

OTü. /ń/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /n/, **Mus.** /n/, **Kas.** /n/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /n/,

Er. /n/, **Dak.** /n/, **Al.** /n/, **Taz.** /n/, **Tuz.** /n/, **Am.** /n/, **Kif.** /n/, **Kar.** /n/,

Han. /n/.

OTü. quńaş "güneş" (Clauson, 1972: 679, kuya:ş) > **Ker. M. ağ. Kor.** ʃɣ'nɛʃ "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** ʃɣ'nɛʃ "id." (Aziz Aydın, 1976,

Musalla), **Kas.** jŷ'neŷ "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ.** **Tel.** jŷ'neŷ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** j'j'neŷ "id." (Kevser, 1979: 25), **Al.** jŷ'neŷ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Tuz.** jyneŷ "id." (Şahbaz, 1979: 240), **Dak.** jyneŷ "id." (Şahbaz, 1979: 240), **Tel.** jyneŷ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Am.** jyneŷ "id." (Kevser, 1979: 48), **Taz.** jyneŷ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Kif.** jyneŷ (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** jyneŷ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** yuneŷ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin), **Kaz.** yuneŷ "id." (Selim Ali, 1977, Kazaniye).

b. Kelime Sonunda:

b.1. -Vń durumunda:

Kelime sonu durumunda OTü. /ń/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi /y/'ye dönüşür. Çalışmamızda tespit ettiğimiz örnek şöyledir:

OTü. /ń/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /j/, **Mus.** /j/, **Kas.** /j/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /j/, **Er.** /j/, **Dak.** /j/, **Al.** /j/, **Taz.** /j/, **Tuz.** /j/, **Am.** /j//, **Kif.** /j/, **Kar.** /j/, **Han.** /j/.

OTü. qoń "koyun" (Clauson, 1972: 661, ko:n) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'qo:jün "id." (05 02 10 05 03) 35, **Mus.** 'qo:jün "id." (05 02 14 04 01) 147, **Kas.** 'qo:jün "id." (05 02 16 01 07) 40, **Diğer Trk ağ. Tuz.** qo:jün "id." (Şahbaz, 1979: 303), **Dak.** qo:jün "id." (Şahbaz, 1979: 303), **Tel.** 'qo:jün "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** 'qo:jün "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Er.** qo:jün "id." (Kevser, 1979: 34), **Am.** qo:jün "id." (Kevser, 1979: 46), **Taz.** 'qo:jün "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Kif.** 'qo:jün "id." (Hediye Abdurrahman, 1947,

Kifrî), **Kar.** 'qɔ:jün "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'qɔ:jün "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

4.2.1.5.4. Genizsil /ŋ/

Ötümlü, nazal ve yumuşak damak ünsüzü olan OTü. /ŋ/, kelime başında bulunmaz. Diğer nazal ünsüzler gibi sadece kelime içinde ve sonunda bulunmaktadır (Killi, 2002: 298) Ortak Türkçede olduğu gibi, Orhon yazıtlarında, Oğuz Türkçesinde /ŋ/ ünsüzü, kelime içinde ve kelime sonunda varlığını sürdürmüştür. (Caferoğlu, 64: 27; Tekin, 2003: 69). Arap harfli metinlerde kullanılan /ŋ/ ünsüzü, (Çağatay, 1955: 16) günümüzde Azerbaycan ve Türkiye Türkçesi yazı dillerinde yerini tamamen dişeti ünsüzü /n/ye bırakmıştır (Ercilasun, 2002: 119). Caferoğlu'na göre millî alfabede bu ünsüze yer verilmemesi Anadolu ağızlarında/ŋ/ > /n/ değişmesini hızlandırmıştır (Caferoğlu, 1964: 28). Buna rağmen, /ŋ/ ünsüzü, bugün Türkiye Türkçesinin Batı grubu ağızlarında korunurken, Doğu ve Kuzeydoğu grubu ağızlarında değişerek veya düşerek kaybolmuştur (Karahana, 2011: 19). /ŋ/ ünsüzünün /j/ veyahut /β/ yönünde gösterdiği değişme eğilimi bunlardan biridir. Bir Kıpçak özelliği olan bu ünsüz değişmesine, Telâfer'den Mendeli'ye kadar geniş bir toprak parçası üzerinde yaşayan Irak Türkmen ağızlarında da rastlamak mümkündür. Hatta bazı dilciler bu ses değişmesini esas alarak Irak Türkmen ağızlarını /j/ ve /β/ olmak üzere, iki ana gruba ayırmışlardır. /n/ dişeti ünsüzünün değişken sesi olan /ŋ/ ünsüzü Irak Türkmen ağızlarında da görülmektedir. Dolayısıyla bu ünsüzün çıkarılmasında, ağız ve dudaklar aynı olmakla beraber, dil dişetlerinden çekilerek, dil gerisi sert damağa doğru yükselir ve yapışarak soluk geçişini engeller. Ağız geçidi tamamıyla

kapalıdır. Küçük dil aşağıya doğru çekilerek soluk borundan çıkar. Temel ayrıcalığı boğumlanma noktasının bütünüyle yumuşak damağa doğru kayması, dil ucu ve dil ünü aşağıya doğru kaymasıyla oluşmasındandır (Önen, 2013: 122).

a. Kelime İçinde:

a.1. -VηV- durumunda:

a.1.1. Kelime içi durumunda OTü. /η/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe ve Hanekin*) olduğu gibi birkaç kelimedede /n/ye dönüşmektedir Bu değişme, Kars ve Ardahan – Posof bölgesinde de görülür. Bölgenin büyük bir çoğunluğunun bu bakımından diğer Doğu ve Kuzeydoğu Anadolu ağızlarıyla bir birlik teşkil ettiğini görüyoruz. η > n değişmesi Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan yazı dillerinin yanı sıra birçok Azerbaycan ağızlarında da görülür (Ercilasun, 2002: 121).

OTü. /η/ > Ker. M. ağ. Kor. /n/ Mus. /n/, Kas. /n/, Diğer Trk ağ. Tel.

/n/, Er. /n/, Dak. /n/, Al. /n/, Taz. /n/, Tuz. /n/, Am. /n/, Kif. /n/, Kar. /n/,

Han. /n/.

OTü. toņuz "domuz" (Clauson, 1972: 527) > Ker. M. ağ. Kor. 'dɔ:ŋgüz "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), Mus. 'dɔ:ŋgüz "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), Kas. 'dɔ:ŋgüz "id." (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane), Diğer Trk ağ. Tel. 'dɔ:jüz "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), Er. 'dɔ:ŋgüz "id." (Delir Ömer, 1972, Erbil), Al. 'dɔ:ŋgüz "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), Tuz. dɔ:yüz "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), Am. 'dɔ:ŋgüz "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), Taz. 'dɔ:ŋgüz "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), Kif. 'dɔ:ŋjüz

"id." (Hediye A., 1947, Kifrî), **Kar.** 'dɔ:ngüz "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'dɔ:nüz "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. yañaq "yanak" (Clauson, 1972: 449, yaña:k) > **Ker. M. ağ. Kor.** ja'nay "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** ja'nax "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** ja'nay ("id." Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** ja'nay "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** ja'nay, ja'nax, "id." (Delir Ömer, 1972, Erbil), **Al.** ja'nay "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** ja'nay "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** qɔ:jün "id." (Şahbaz, 1979: 152), **Tuz.** ja'nay "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** ja'nay "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** ja'nay (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** ja'nay "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ja'nay "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.1.2. Kelime içi durumunda OTü. /ŋ/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe ve Hanekin*) olduğu gibi iki ünlü arasında bir örnekte /m/ye geliştiği tespit edilmiştir. Azerbaycan yazı dilinin yanı sıra ağızlarında ve Anadolu'nun Kütahya ve Urfa ağızlarında da görülür. (Ziyayeva, 2001: 344) Ayrıca Güney Azerbaycan ağızlarından Urmiye ve (Doğan, 2010: 82) Melakan (*Melek Kendi*) ağızlarında da rastlanır (Bicbabai, 2012: 208).

OTü. /ŋ/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /m/, **Mus.** /m/, **Kas.** /m/, **Diğer Trk ağ. Tel.**

/m/, **Er.** /m/, **Dak.** /m/, **Al.** /m/, **Taz.** /m/, **Tuz.** /m/, **Am.** /m/, **Kif.** /m/,

Kar. /m/, **Han.** /m/.

OTü. suŋuk "kemik" (Clauson, 1972: 448) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'symç "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'symç "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'symç "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Karş. Diğer Trk ağ. Tel.** 'symç "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'symç "id." (Kevser, 1979: 7), **Al.** 'symç "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Dak.** 'symç "id." (Şahbaz,

1979: 371), **Tuz.** 'symŷŷ "id." (Şahbaz, 1979: 371), **Am.** 'symŷŷ "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Taz.** 'symŷŷ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Kif.** 'symŷŷ "id." (Hediye A., 1947, Kifrî), **Kar.** 'symŷŷ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'symŷŷ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.1.3. Kelime içi durumunda OTü. /ŷ/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi birkaç kelimedede /β/ yönünde geliştiği tespit edilmiştir.

Bu ünsüz değişmesi büyük ihtimalle, /ŷ/ ünsüzü, kendisine en yakın ses olan /ɣ/ ünsüzüne dönüşü ile başlamış, daha ileri bir safhada akıcılaşma ile sona ermiştir. (Çağatay, 1954: 27) Bir Kıpçak özelliği olan bu değişme, Bartın, Karabük, Ereğli, Giresun, Ordu ağızlarında, içinde yuvarlak ünlü bulunduran belirli kelimelerde meydana gelir. (Karahana, 2011: 23 - 25) -VŷV- durumundaki örneğe Anadolu'nun Malatya ağızında rastlanmaktadır. (Caferoğlu, 1964: 28) -ŷK- durumundaki örneğe de, Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesinin yanı sıra güney grubunda yer alan Nahçıvan ağızında da görülmektedir. (Ziyayeva, 2001: 347)

OTü. /ŷ/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /β/, **Mus.** /β/, **Kas.** /β/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /β/, **Er.** /β/, **Dak.** /β/, **Al.** /β/, **Taz.** /β/, **Tuz.** /β/, **Am.** /β/, **Kif.** /β/, **Kar.** /β/, **Han.** /β/.

OTü. köŷül "gönül" (Clauson, 1972: 331) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'je:βıl "id." (05 02 10 03 01) 17, **Diğer Trk ağ. Er.** 'je:βıl "id." (Kevser, 1979: 16), **Tel.** 'je:βıl "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** 'je:βıl "id." "id." (Şahbaz, 1979: 230), **Taz.** 'je:βıl "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'je:βıl "id." (Şahbaz, 1979: 230), **Tuz.** 'je:βıl "id." (Şahbaz, 1979: 230), **Am.** 'je:βıl "id." (Kevser, 1987:

44), **Kif.** je:βıl "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** je:βıl "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** je:βıl "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.1.4. Kelime içi durumunda OTü. /ŋ/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi bir iki örnekte /ng/ yönünde geliştiği tespit edilmektedir.

Kerkük mekez ağızlarında /ɟ, g/ komşuluğunda /n/ ünsüzü tekrar nazal bir nitelik kazandığı görülür. Doğu Anadolu grubunda yer alan Kars ve Ardahan – Posof yerli ağızında da benzer bir değişmeye rastlanır. (Ercilasun, 2002: 121). Ayrıca Güney Azerbaycan'ının Urmiye ağızında da görülmektedir (Doğan, 2010: 82).

OTü. /ŋ/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /ng/ (>/ŋg/), /ɲ/ (>/ɲɟ/), **Mus.** /ng/ (>/ŋg/), /ɲ/ (>/ɲɟ/), **Kas.** /ng/ (>/ŋg/), /ɲ/ (>/ɲɟ/), **Diğer Trk ağ. Tel.** /ng/, **Er.** /ng/, **Dak.** /ng/, **Al.** /ng/, **Taz.** /ng/, **Tuz.** /ng/, **Am.** /ng/, **Kif.** /ng/, **Kar.** /ng/, **Han.** /ng/.

OTü. toɲuz "domuz" (Clauson, 1972: 527) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'dɔ:ɲgüz "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'dɔ:ɲgüz "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'dɔ:ɲgüz "id." (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'dɔ:jüz "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'dɔ:ɲgüz "id." (Delir Ömer, 1972, Erbil), **Al.** 'dɔ:ɲgüz "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Tuz.** dɔ:yüz "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** 'dɔ:ɲgüz "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Taz.** 'dɔ:ɲgüz "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Kif.** 'dɔ:ɲjüz "id." (Hediye A., 1947, Kifrî), **Kar.** 'dɔ:ɲgüz "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'dɔ:ɲyüz "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. ya:ɲı "yeni" (Clauson, 1972: 943) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'je:ɲjı "id." (05 02 10 05 03) 39, **Mus.** 'je:ɲji "id." (05 02 14 01 01) 269, **Kas.** 'je:ɲjı "id." (05 02 16

01 02) 4, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'je:ŋjī "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** je:ŋjī (Kevser, 1987: 7), **Al.** 'je:ŋjī "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'je:ŋjī "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** je:ŋjī "id." (Şahbaz, 1979: 414), **Tuz.** je:ŋjī "id." (Şahbaz, 1979: 414), **Am.** 'je:ŋjī "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Bas.** je:ŋjī "id." (Hayder, 1979: 3), **Kif.** 'je:ŋjī "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'je:ŋjī "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'je:ŋjī "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.1.5. Kelime sonu durumunda OTü. /ŋ/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi bir örnekte sistemli olarak birleşik /nq/ ünsüzüne dönüşmüştür. Tespit ettiğimiz örnek şudur:

OTü. /ŋ/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /nq/ (>/ŋq^h/), **Mus.** /nq/ (>/ŋq^h/), **Kas.** /nq/ (>/ŋq^h/), **Diğer Trk ağ. Tel.** /nq/, **Er.** /nq/, **Dak.** /nq/, **Al.** /nq/, **Taz.** /nq/, **Tuz.** /nq/, **Am.** /nq/, **Kif.** /nq/, **Kar.** /nq/, **Han.** /nq/.

OTü. baŋır- "anımak" (Tekin, 1995: 346) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ŷə:ŋq^hır- (05 02 10 01 01) 116, **Mus.** 'ŷə:ŋq^hır- "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'ŷə:ŋq^hır- (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ŷə:nq^hır- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'ŷə:nq^hır- "id." (Delir Ömer, 1972, Erbil), **Al.** 'ŷə:nq^hır- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Am** 'ŷə:nq^hır- "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Taz.** 'ŷə:nq^hır- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Kif.** 'ŷə:nq^hır- "id." (Hediye Aburrahman., 1947, Kifrî), **Kar.** 'ŷə:nq^hır- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

a.2. -Kŋ- durumunda:

a.2.1. Başka bir ünsüzü takip eden OTü. /ŋ/ ünsüzü OTü .tırnaq “tırnak” sözcüğünde olduğu gibi /n/ ünsüzüne dönüşmüştür.

OTü. /ŋ/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /n/, **Mus.** /n/, **Kas.** /n/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /n/, **Er.** /n/, **Dak.** /n/, **Al.** /n/, **Taz.** /n/, **Tuz.** /n/, **Am.** /n/, **Kif.** /n/, **Kar.** /n/, **Han.** /n/.

OTü. tırnaq "tırnak" (Clauson, 1972: 551) > **Ker. M. ağ. Kor.** đır'nay "id." (05 02 10 06 02) 17, **Mus.** đır'nax "id." (05 02 14 01 01) 1071, **Kas.** đır'nay "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** đır'nax "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** đır'nay, đır'nax "id." (Delir Ömer, 1972, Erbil), **Al.** đır'nay "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** đır'nay "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** đır'nay "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Tuz.** đır'nay "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Dak.** qo:jün "id." (Şahbaz, 1979: 190), **Kif.** đır'nay "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** đır'nay "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** đır'nay "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.2.2. Kelime içi durumunda OTü. /ŋ/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi bir örnekte /y/ ünsüzüne değiştiği tespit edilmiştir.

Doğu Anadolu grubunda yer alan Kars ve Ardahan – Posof yerli ağızında da bölgemizdeki örneğe ratlanmaktadır. Yine Karsın Hanak Türkmenlerinde kullanışı yaygındır. (Ercilasun, 2002: 120 - 121) Trabzon ve Artvin ağızlarında sıkça görülen bu örnek, sınırın öteki tarafında Güney Azerbaycan ağızlarından Melakan (Melekler) ili ağızında da yer almaktadır. (Bicbabai, 2012: 273)

OTü. /ɲ/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /ɣ/, **Mus.** /ɣ/, **Kas.** /ɣ/, **Diğer Trk ağ. Tel.**

/ɣ/, **Er.** /ɣ/, **Dak.** /ɣ/, **Al.** /ɣ/, **Taz.** /ɣ/, **Tuz.** /ɣ/, **Am.** /ɣ/, **Kif.** /ɣ/, **Kar.** /ɣ/,

Han. /ɣ/.

OTü. yalnız "yalnız" (Clauson, 1972: 930) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ja:ɬyüz
"id." (05 02 10 05 01) 132, **Mus.** 'ja:ɬyüz "id." (05 02 14 01 01) 305, **Kas.** 'ja:ɬyüz
(05 02 16 01 02) 172, **Diğer Trk ağ. Tuz.** 'ja:ɬyüz "id." (Şahbaz, 1979: 403), **Dak.**
'ja:ɬyüz (Şahbaz, 1979: 403), **Tel.** 'ja:ɬyüz "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer),
Al. 'ja:ɬyüz "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Er.** 'ja:ɬyüz "id." (Kevser,
1979: 250), **Am.** 'ja:ɬyüz "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Taz.** 'ja:ɬyüz
"id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Kif.** 'ja:ɬyüz "id." (Hediye
Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'ja:ɬyüz "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe),
Han. 'ja:ɬyüz "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.3. -ɲK- durumunda:

a.3.1. Kelime içi durumunda OTü. /ɲ/ ünsüzü, Irak Türkmen ağızlarında
(*Telâfer, Altunköprü, Dakuk, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Kifr, Karatepe, Hanekin*) birkaç kelimedede /j/ yönünde geliştiği tespit edilmiştir. Kerkük merkez
ağızları bünyesinde yer alan Musalla ağzında da bir kelimedede kendini gösterir. Bu ses
değişmesinde, büyük ihtimalle, /ɲ/ ünsüzü, kendisine en yakın ses olan /j/ ünsüzüne
dönüşü ile başlamış, daha ileri bir safhada akıcılığa ile sona ermiştir. (Karahan,
2011: 778) Zeynep Korkmaz, Bartın ve Yöresi ağızlarındaki ɲ > j değişmesinin
sebebi ile ilgili olarak şu iki soruyu gündeme getiriyor: "*Acaba Anadolu'ya dalga*
dalga gelen göçler sırasında Bartın bölgesine de her hangi bir Kıpçak unsuru mu
gelip yerleşmiştir?". "*yoksa Bartın bölgesi Oğuz ve Kıpçak unsurlarının Orta Asya'da*
özellikle Harzem'de bir arada yaşadıkları devirlerden gelme Oğuz ve Kıpçak karışımı

bir ağız mı aksettirmektedir?" Başka bir makalesinde de bu bölgeye Selçuklu emirlerinden Hüsameddin Emir Çoban'ın Kıpçak ilinden sayısız köle ve ganimet getirdiğini anlatmaktadır. (Korkmaz, 1994: 7) Bölgemiz için de aynı durum söz konusu olabilir. Bir Kıpçak özelliği olan bu ünsüz değişikliğine, dağınık ve düzensiz olarak, Irak Türkmen ağızlarında da rastlanır. OTü. anla- "anlamak" ve tıpla- "dinlemek" kelimesindeki /ɲ/ bütün Irak Türkmen ağızlarında /n/ye gelişirken, Telâfer, Musalla ve kısmen de Kerkük'e bağlı Tırkalan "Türkalan" köyü ağzında /j/ yönünde gelişmektedir. OTü. domuz "domuz" kelimesindeki /ɲ/ ünsüzü, sadece Telâfer ağzında /j/ yönünde gelişmektedir. OTü. köñlek "gömlek" kelimesindeki /ɲ/ ünsüzü de bölgelerimiz arasında bir farklılığa neden olmaktadır. Kerkük merkez ağızlarında düşerken, diğer Irak Türkmen ağızlarının tamamında /j/ yönünde bir eğilim göstermektedir. Bunun yanı sıra, OTü. äñäk " kelimesinin kullanımı da Amirli ağzıyla sınırlıdır. Bu ağızda da /ɲ/ ünsüzü yine /j/yi tercih etmiştir.

Bir not olarak iletmeliyiz ki, Eklerde meydana gelen $\eta > j$ değişmesini bir kenara bırakacak olursak, kelime köklerindeki örnekler hem Kıpçak hem de Oğuz gruplarında rastlamak mümkündür. (Karaağaç, 2010: 198) Güney Azerbaycan ağızlarından Urmiye (Aranuş) ve Melakan (Bicbabai, 2012: 262) Doğu Anadolu ağızlarından Erzurum ili ağızlarında da yaygındır. (Gemalmaz, 1995: 206)

OTü. /ɲ/ > Ker. M. ağ. Kor. /n/, Mus. /n/, Kas. /n/, Diğer Trk ağ. Tel.

/n/, Er. /n/, Dak. /n/, Al. /n/, Taz. /n/, Tuz. /n/, Am. /n/, Kif. /n/, Kar. /n/,

Han. /n/.

OTü. qaraŋyu "karanık" (Clauson, 1972: 662) > **Ker. M. ağ. Kor.** qa'ra:nnüy "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** qa'ra:nnüx (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** qa'ra:nnüy (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tuz.** qa'ra:nnüy "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Tel.** qa'ra:nnix "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** qa'ra:nnüx, qa'ra:nnüy "id." (Delir Ömer, 1972, Erbil), **Al.** qa'ra:nnüy "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Am.** qa'ra:nnüy "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Taz.** qa'ra:nnüy "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Kif.** qa'ra:nnüy "id." (Hediye, 1947, Kifri), **Kar.** qa'ra:nnüy "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** qa'ra:nnüy "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. köŋlek "gömlük" (Clauson, 1972: 662) > **Ker. M. ağ. Kor.** c'æ'nεc "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** c'æ'nεc "id." (05 02 14 01 01) 843, **Kas.** c'æ'nεc "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** cœjnεc "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** c'œjnεc' "id." (Kevser, 1987: 1), c'œlmεc' (Delir Ömer, 1972, Erbil), **Al.** cœjnεc "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** cœjnεj "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** cœjnεj "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** cœjnεc (Kevser, 1987: 42), **Kif.** cœnεc "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** cœjnεj "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** cœjnεj "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. tiŋle- "dinlemek" (Clauson, 1972: 522) > **Ker. M. ağ. Kor.** dinne- "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** dinne- "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** dinne- "id." (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** dinne- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** dinne- "id." (Delir Ömer, 1972, Erbil), **Al.** dinne- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Am.** dinne- "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Taz.** dinne- "id." (Abbas Veli Bayat,

1932, Tazehurmatu), **Kif.** dinne- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** dinne- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** dinne- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.3.2. Kelime içi durumunda OTü. /ɲ/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi bir kelimedede /β/ yönünde geliştiği tespit edilmiştir.

OTü. /ɲ/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /β/, **Mus.** /β/, **Kas.** /β/, **Diğer Trk ağ. Tel.**

/β/, **Er.** /β/, **Dak.** /β/, **Al.** /β/, **Taz.** /β/, **Tuz.** /β/, **Am.** /β/, **Kif.** /β/, **Kar.** /β/,

Han. /β/.

OTü. ançı "avcı" (Clauson, 1972: 173) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ɑ:βtʃɪ "id." (05 02 10 06 01) 4, **Mus.** 'ɑ:βtʃɪ "id." (05 02 14 03 01)3, **Kas.** 'ɑ:βtʃɪ "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tuz.** ɑ:βtʃɪ "id." (Şahbaz, 1979: 124), **Dak.** ɑ:βtʃɪ "id." (Şahbaz, 1979: 124), **Tel.** 'ɑ:βtʃɪ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'ɑ:βtʃɪ "id." (Delir Ömer, 1972, Erbil), **Al.** 'ɑ:βtʃɪ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Am.** 'ɑ:βtʃɪ (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Taz.** 'ɑ:βtʃɪ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Kif.** 'ɑ:βtʃɪ "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'ɑ:βtʃɪ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ɑ:βtʃɪ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.3.3. OTü. sanla- "ötmek", banla- "banlamak, ötmek" fiillerinde /ɲ/ > /y/ değişmesi olduğu tespit edilmiştir. Ancak her iki örnek de ses yansımali sözcüklerdir.

OTü. /ɲ/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /j/, **Mus.** /j/, **Kas.** /j/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /j/,

Er. /j/, **Dak.** /j/, **Al.** /j/, **Taz.** /j/, **Tuz.** /j/, **Am.** /j/, **Kif.** /j/, **Kar.** /j/, **Han.** /j/.

OTü. saŋla- "ötmek" (Clauson, 1972: 831) > **Ker. M. ağ. Kor.** saŋ'na- "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** saŋ'na- "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** saŋ'na- "id." (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** saŋ'na- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** saŋ'na- "id." (Delir Ömer, 1972, Erbil), **Al.** saŋ'na- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Am.** saŋ'na- "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Taz.** saŋ'na- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Kif.** saŋ'na- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** saŋ'na- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** saŋ'na- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. baŋla- "ses, gürültü, haykırma, feryat" (Clauson, 1972: 346) > **Ker. M. ağ. Kor.** baŋ'na- "banlamak, horoz ötmesi" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** baŋ'na- "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** baŋ'na- (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** baŋ'na- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** baŋ'na- "id." (Delir Ömer, 1972, Erbil), **Al.** baŋ'na- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Am.** baŋ'na- "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Taz.** baŋ'na- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Kif.** baŋ'na- "id." (Hediye A., 1947, Kifri), **Kar.** baŋ'na- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** baŋ'na- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.3.4. OTü. /ŋ/ ünsüzünün akıcı bir ünsüzden önce geldiği tənri- "tanrı" örneğinde Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Kifri, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi /ŋ/ ünsüzü düşmektedir. Bu örneğe Doğu Anadolu ağızları içerisinde yer alan Erzurum ağızında da rastlanır (Gemalmaz, 1995: 300).

OTü. /ŋ/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /Ø/, **Mus.** /Ø/, **Kas.** /Ø/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /Ø/, **Er.** /Ø/, **Dak.** /Ø/, **Al.** /Ø/, **Taz.** /Ø/, **Tuz.** /Ø/, **Am.** /Ø/, **Kif.** /Ø/, **Kar.** /Ø/, **Han.** /Ø/.

OTü. tənri- "tanrı" (Clauson, 1972: 522.[teñri]) > **Ker. M. ağ. Kor.** tɑ:řĩ "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** tɑ:řĩ "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** tɑ:řĩ "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Al.** tɑ:řĩ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Er.** tɑ:řĩ "id." (Delir Ömer, 1972, Erbil), **Taz.** tɑ:řĩ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** tɑ:řĩ "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** tɑ:řĩ "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** tɑ:řĩ "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** tɑ:řĩ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** tɑ:řĩ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.3.5. OTü. /ŋ/ ünsüzünün -ŋK- konumunda bulunduğu sonra "sonra" örneğinde, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi düştüğü tespit edilmiştir. Bu örneğe Anadolu ağızlarından Ağrı, Bayburt, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Erzincan, Erzurum, Kars, Tunceli (Tosun, 2010: 61, 64, 287, 288) Kuzey Azerbaycan ağızlarından Karabağ, (Karaman, 2002: 706) Güney Azerbaycan ağızlarından Melakan İli ağızlarında da rastlamak mümkündür (Bicbabai, 2012: 385).

OTü. /ŋ/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /Ø/, **Mus.** /Ø/, **Kas.** /Ø/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /Ø/, **Er.** /Ø/, **Dak.** /Ø/, **Al.** /Ø/, **Taz.** /Ø/, **Tuz.** /Ø/, **Am.** /Ø/, **Kif.** /Ø/, **Kar.** /Ø/, **Han.** /Ø/.

OTü. *sonra "son, sonra" (Clauson, 1972: 832, soñ) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'sɔɾɑ "id." (05 02 10 01 01) 34, **Mus.** 'sɔɾɑ "id." (05 02 14 01 01) 8, **Kas.** 'sɔɾɑ (05 02 16 01 02) 107, **Diğer Trk ağ. Tuz.** 'sɔɾɑ "id." (Şahbaz, 1979: 369), **Dak.** 'sɔɾɑ (Şahbaz, 1979: 369), **Tel.** 'sɔɾɑ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** 'sɔɾɑ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Er.** 'sɔɾɑ "id." (Kevser, 1979: 14), **Am.** 'sɔɾɑ "id." (Kevser, 1979: 52), **Taz.** 'sɔɾɑ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Kif.** 'sɔɾɑ "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'sɔɾɑ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'sɔɾɑ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

b. Kelime Sonunda:

b.1. -Vɨ durumunda:

b.1.1. Kelime sonu durumunda OTü. /ɨ/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi /n/ yönünde gelişmiştir. Aşağıda verilen örnekler, Türkiye Türkçesiyle Azerbaycan yazı dillerinin yanı sıra ağızlarında da görülmektedir.

OTü. /ɨ/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /n/, **Mus.** /n/, **Kas.** /n/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /n/,
Er. /n/, **Dak.** /n/, **Al.** /n/, **Taz.** /n/, **Tuz.** /n/, **Am.** /n/, **Kif.** /n/, **Kar.** /n/,
Han. /n/.

OTü. bɨ "bin" (Clauson, 1972: 346) > **Ker. M. ağ. Kor.** bin "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** bin "id." (05 02 14 01 01) 81, **Kas.** bin "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** bin "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** bin "id." (Delir Ömer, 1972, Erbil), **Al.** bin "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** bin "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** bin "id." (Şahbaz, 1979: 143), **Tuz.** bin "id." (Şahbaz, 1979: 143), **Am.** bin "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'je:ɨɨ "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** bin "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** bin "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. ta:ɨ- "reddetmek, inkar etmek" (Tekin, 1995: 174) > **Ker. M. ağ. Kor.** dan- "id." (05 02 10 06 02) 29, **Mus.** dan- "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** dan- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** dan- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** dan- "id." (Delir Ömer, 1972, Erbil), **Al.** dan- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** dan- "id." (Abbas Veli Bayat,

1932, Tazehurmatu), **Tuz.** dan- "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** dan- "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** dan- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** dan- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** dan- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. ho:tuŋ "odun" (Tekin, 1995: 177) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'o:dün "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'o:dün "id." (05 02 10 01 02) 2, **Kas.** 'o:dün (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'o:dün "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** o:dün "id." (Kevser, 1987: 25), **Al.** 'o:dün "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'o:dün "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** o:dün "id." (Şahbaz, 1979: 59), **Tuz.** o:dün "id." (Şahbaz, 1979: 86), **Am.** 'o:dün "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'o:dün "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'o:dün "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'o:dün "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

b.1.2. Kelime sonu durumunda OTü. /ŋ/ ünsüzü, OTü. toŋ- "donmak" sözcüğünde Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi /j/ ünsüzüne gelişmiştir:

OTü. /ŋ/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /j/, **Mus.** /j/, **Kas.** /j/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /j/, **Er.** /j/, **Dak.** /j/, **Al.** /j/, **Taz.** /j/, **Tuz.** /j/, **Am.** /j/, **Kif.** /j/, **Kar.** /j/, **Han.** /j/.

OTü. toŋ- "donmak" (Clauson, 1972: 515) > **Ker. M. ağ. Kor.** doj- "id." (05 02 10 06 02) 29, **Mus.** doj- "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** doj- "id." (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** doj- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** doj- "id." (Delir Ömer, 1972, Erbil), **Al.** doj- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** doj- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** doj- "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** doj- "id." (Ahmet Kemal Bayatlı,

1977, Amirli), **Kif.** dɔj- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** dɔj- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** dɔj- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

b.1.3. Kelime sonu durumunda OTü. /ɲ/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe*) olduğu gibi OTü. oɲ "ön, ön taraf" sözcüğünde /j/ ünsüzüne dönüşürken, Hanekin, Mendeli ve Kazaniyye ağızlarında /ɣ/ye dönüşmektedir. Bu değişmeye Doğu Anadolu grubunda yer alan Kars ve Ardahan – Posof yerli ağızında da rastlamak mümkündür. Yine Kars'ın Hanak Türkmenlerinde de bu kullanım yaygındır (Ercilasun, 2002: 120 - 121). Trabzon ve Artvin ağızlarında sıkça görülen bu örnek, Güney Azerbaycan ağızlarından Melakan (Melekler) ağızında da görülmektedir (Bicbabai, 2012: 273).

OTü. /ɲ/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /j/, **Mus.** /j/, **Kas.** /j/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /j/,

Er. /j/, **Dak.** /j/, **Al.** /j/, **Taz.** /j/, **Tuz.** /j/, **Am.** /j//, **Kif.** /j/, **Kar.** /j/, **Han.** /j/.

OTü. oɲ "ön, ön taraf" (Clauson, 1972: 167) > **Ker. M. ağ. Kor.** œj "id." (05 02 10 01 01) 114, **Mus.** œj "id." (05 02 14 03 01)85, **Kas.** œj "id." (05 02 16 01 05) 15, **Diğer Trk ağ. Tel.** œj "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** œjⁱ "id." (Kevser, 1987: 10), **Al.** œj "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** œj "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** œj "id." (Şahbaz, 1979: 342), **Tuz.** œj (Şahbaz, 1979: 342), **Am.** œj "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** œj "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** œj "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** oɣ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

b.1.4. Kelime sonu durumunda OTü. /ɲ/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi bir iki

örnekte /ng/ ünsüzüne dönüşürken, Hanekin, mendeli ve Kazaniyye ağızlarında /ny/'ye dönüşür. Bu değişme Urfa ağızında da görülür (Karahana, 2011: 24). Ancak Kerkük merkez ağızlarında /g/ komşuluğunda tekrar nazal nitelik kazanır.

OTü. /ŋ/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /nʃ/ (>/ŋʃ/), **Mus.** /nʃ/ (>/ŋʃ/), **Kas.** /nʃ/ (>/ŋʃ/), **Diğer Trk ağ. Tel.** /nʃ/), **Er.** /nʃ/, **Dak.** /nʃ/, **Al.** /nʃ/, **Taz.** /nʃ/, **Tuz.** /nʃ/, **Am.** /nʃ/, **Kif.** /nʃ/, **Kar.** /ng/ nʃ/, **Han.** /nʃ/.

OTü. yū:ŋ "yün" (Tekin, 1995: 180, yūŋ) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'jynʃ "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'jynʃ "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'jynʃ (05 02 16 01 09) 12, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'jynʃ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'jynʃ (Delir Ömer, 1972, Erbil), **Al.** 'jynʃ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'jynʃ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'jynʃ "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'jynʃ "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'jynʃ "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** 'jynʃ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

OTü. äŋ "en" (Clauson, 1972: 166) > **Ker. M. ağ. Kor.** εŋʃ "id." (05 02 10 04 02) 26, **Mus.** εŋʃ "id." (05 02 14 03 01)85, **Kas.** εŋʃ "id." (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** εŋʃ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** εŋʃ "id." (Delir Ömer, 1972, Erbil), **Al.** εŋʃ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Am.** εŋʃ "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Taz.** εŋʃ (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Kif.** εŋʃ "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** εŋʃ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** εŋʃ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

4.2.1.6. Titremeliler /r/

4.2.1.6.1. Dişeti Damak Ünsüzü /r/

Ötümlü ve tiremeli dişeti – damak ünsüzü olarak tanımlayabileceğimiz Ortak Türkçe /r/ sesinin niteliğini kesin olarak tanımlamak güçtür. Eski Türk yazıtlarında ön ve arka dil ünlüleriyle kullanılan /r/ sesi için farklı işaret kullanılmıştır. Anacak genellikle "dayanıksız" olarak tanımlanan ve çeşitli Türk lehçelerinde kullanıldığı pozisyona göre çıkış şekli değişen /r/ ünsüzünün bu dönemde kelime içi ve sonunda nasıl olduğunu tahmin etmek güçtür. Ayrıca komşu dillere göre /r/ sesinin değişik varyantları bulunur (Killi, 2002: 301). Ortak Türkçenin ses sisteminde bu ünsüz, kelime içi ve sonunda yer almasına rağmen kelime başında bulunur. Irak Türkmen ağızlarında da kelime içinde ve sonunda yer alan bu ünsüz korunur. Bu ünsüzün çıkarılışında, dil ucu üst dişlerinin gerisine doğru uzanır, dil gerisi de aynı anda yumuşak damağa doğru hafifçe kalkar, soluğa dışarı verirken, dil ucunun dişetlerinin üstüne doğru hafif vuruşlar yapması sonucu, hafif titreşim /r/ sesi (Önen, 2009: 132), tek vuruş yaptığında ise tek vuruşlu /r/ ünsüzü ortaya çıkar. Kısacası Kelime başında /r/ ünsüzü sadece altıntı kelimelerde görülür:

Kor. rɛnc "renk" (05 02 10 03 01) 70 < Far. رنڭ *reng*.

Mus. rama'zan "Ramazan " (05 02 14 02 01) 178 < Ar. رَمَضان *ramaḍān*.

Kas. 'rızîq "rızık" (05 02 16 02 01) 79 < Ar. رِزْق *rizîq*.

a. Kelime İçinde:

a.1. -VrV- durumunda:

Kelime içi durumunda OTü. /r/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya*, *Musalla*, *Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer*, *Erbil*, *Altunköprü*,

Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin) olduğu gibi korunmaktadır. Bu tür örneklerle Anadolu ağızlarında da rastlanmaktadır. (Tosun, 2010: 277, 350, 530, 531). Kuzey Azerbaycan ağızlarının yanı sıra Güney Azerbaycan ağızlarından Urmiye (Doğan, 2010: 60) ve Melekan ağzında da yaygındır. (Bicbabai, 2012: 392, 409, 1161, 1198).

OTü. /r/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /r/, **Mus.** /r/, **Kas.** /r/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /r/, **Er.** /r/, **Dak.** /r/, **Al.** /r/, **Taz.** /r/, **Tuz.** /r/, **Am.** /r/, **Kif.** /r/, **Kar.** /r/, **Han.** /r/.

OTü. sarıy "sarı" (Tekin, 1995: 174, sārīg) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'sa:rî "id." (05 02 10 02 01) 50, **Mus.** 'sa:rî "id." (05 02 14 01 01) 1074, **Kas.** 'sa:rî "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'sa:rî "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'sa:rî "id." (Kevser, 1987: 19), **Al.** 'sa:rî (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'sa:rî "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'sa:rî "id." (Şahbaz, 1979: 359), **Tuz.** 'sa:rî "id." (Şahbaz, 1979: 359), **Am.** 'sa:rî "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'sa:rî "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'sa:rî "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'sa:rî "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. yüräk "yürek" (Clauson, 1972: 935) **Kor.** ýrɛc "id." (05 02 10 06 01) 9, **Mus.** ýrɛc "id." (05 02 14 01 01) 1060, **Kas.** ýrɛc "id." (05 02 16 01 02) 34, **Diğer Trk ağ. Er.** yrɛc^j "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Tel.** yrɛɟ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** 'yrɛɟ "id." (Şahbaz, 1979: 99), **Taz.** 'yrɛɟ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'yrɛɟ "id." (Şahbaz, 1979: 391) **Tuz.** 'yrɛɟ (Şahbaz, 1979: 391), **Am.** 'yrɛɟ "id." (Kevser, 1987: 55), **Kif.** 'yrɛɟ "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'yrɛɟ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'yrɛɟ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. tä:ri "deri" (Tekin, 1995: 181) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'dɛ:rĩ "id." (05 02 10 01 01) 170, **Mus.** 'dɛ:rĩ "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'dɛ:rĩ "id." (05 02 16 02 01) 38, **Diğer Trk ağ. Er.** 'dɛ:rĩ "id." (Kevser, 1987: 25), **Tel.** 'dɛ:rĩ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** 'dɛ:rĩ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'dɛ:rĩ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'dɛ:rĩ "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** 'dɛ:rĩ "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'dɛ:rĩ "id." (Hediye A., 1947, Kifrî), **Kar.** 'dɛ:rĩ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'dɛ:rĩ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.2. -rK- durumunda:

OTü. /r/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /r/, **Mus.** /r/, **Kas.** /r/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /r/, **Er.** /r/, **Dak.** /r/, **Al.** /r/, **Taz.** /r/, **Tuz.** /r/, **Am.** /r/, **Kif.** /r/, **Kar.** /r/, **Han.** /r/.

OTü. tö:rt "dört" (Tekin, 1995: 184) > **Ker. M. ağ. Kor.** dørt (05 02 10 03 01) 120, **Mus.** dørt (05 02 14 01 01) 44, **Kas.** dørt (05 02 16 02 01) 31, **Diğer Trk ağ. Tel.** dørt (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** dørt (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Er.** dørt (Kevser, 1987: 5), **Taz.** dørt (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** dørt (Şahbaz, 1979: 83), **Dak.** dørt (Şahbaz, 1979: 64), **Am.** dørt (Kevser, 1987: 30), **Kif.** dørt (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'yrɛʃ (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** dørt (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. ortu "orta" (Clauson, 1972: 203) > **Ker. M. ağ. Kor.** ɔr'ta "id." (05 02 10 01 01) 117, **Mus.** ɔr'ta "id." (05 02 14 02 01) 206, **Kas.** ɔr'ta "id." (05 02 16 01 03) 74, **Diğer Trk ağ. Tel.** ɔr'ta "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** ɔr'ta "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Er.** ɔrta "id." (Kevser, 1987: 18), **Taz.** ɔr'ta "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** ɔrta "id." (Şahbaz, 1979: 339), **Tuz.** ɔrta "id." (Şahbaz, 1979: 339), **Am.** ɔr'ta "id." (Ali Ali, 1983:

Tuzhurmatu), **Kif.** ər'ta "id." (Hediyye A., 1947, Kifrî), **Kar.** ər'ta "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ər'ta "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. qu:rt "kurt, solucan" (Tekin, 1995: 173, kürt) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'qurt^h "id." (05 02 10 04 01) 19, **Mus.** 'qurt^h "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'qurt^h "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'qurt "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'qurt "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'qurt "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'qurt "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** qurt "id." (Şahbaz, 1979: 306), **Tuz.** qurt "id." (Şahbaz, 1979: 306), **Am.** qurt "id." (Kevser, 1987: 34), **Kif.** 'qurt "id." (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'qurt "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'qurt "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.1.3. -Kr- durumunda:

OTü. /r/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /r/, **Mus.** /r/, **Kas.** /r/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /r/, **Er.** /r/, **Dak.** /r/, **Al.** /r/, **Taz.** /r/, **Tuz.** /r/, **Am.** /r/, **Kif.** /r/, **Kar.** /r/, **Han.** /r/.

OTü. topraq "toprak" (Clauson, 1972: 443, toprak) > **Ker. M. ağ. Kor.** tər'pay "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** tər'pax "id." (05 02 14 01 01) 607, **Kas.** tər'pay "id." (05 02 10 02 01) 83, **Diğer Trk ağ. Tel.** tər'pay "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** təpray "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** tər'pay "id." (Şahbaz, 1979: 99), **Taz.** tər'pay "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** tər'pay "id." (Şahbaz, 1979: 383), **Tuz.** tər'pay "id." (Şahbaz, 1979: 383), **Am.** tər'pay "id." (Ahmed Kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** tər'pay "id." (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** tər'pay "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** tər'pay "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. ögrän- "öğrenmek" (Clauson, 1972: 114) > **Ker. M. ağ. Kor.** ər'jɛn- "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** ər'jɛn- "id." (05 02 14 01 01) 1321, **Kas.** ər'jɛn- "id." (05 02 16 01 01) 8, **Diğer Trk ağ. Tel.** ər'jɛn- "id." (Hikmet

Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** æjʁɛn- "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** ærʁɛn- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** æjʁɛn- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** ærʁɛn- "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** ærʁɛn- "id." (Kevser, 1987: 47), **Kif.** ærʁɛn- "id." (Hediye Abdurrahman 1947, Kifrî), **Kar.** ærʁɛn- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ærʁɛn- "id." (Necibe Ö, 1954, Hanekin).

OTü. yègirmi "yirmi" (Clauson, 1972: 915) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'jirmĩ "id." (05 02 10 03 01) 140, **Mus.** 'jirmĩ "id." (05 02 14 01 01) 183, **Kas.** 'jirmĩ "id." (05 02 16 01 03) 18., **Krş. Diğer Trk ağ. Tel.** 'ijirmĩ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'ijirmĩ "id." (Kevser, 1987: 2), **Am.** 'ijirmĩ "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Al.** 'ijirmĩ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'ijirmĩ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'ijirmĩ "id." (Şahbaz, 1979: 260), **Tuz.** 'ijirmĩ "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Kif.** 'ijirmĩ "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'ijirmĩ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ijirmĩ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Yukarıda belirtilen durum alıntı kelimeler için de geçerlidir:

Kor. pa'ra "para" (05 02 10 05 02) 27 < Far. پاره *pāre*.

Ma. tɛ'rɛf "araf" (05 02 14 01 01) 539 < Ar. طرف *ṭaraf*.

Kas. tʃɑ'ra "çare" (05 02 16 01 09) 47 < Far. چاره *çāre*.

b. Kelime Sonunda:

b.1. -Vr durumunda:

b.1.1. Kelime sonu durumunda OTü. /r/, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü,*

Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin) olduğu gibi korunmaktadır. Çalışmamızda tespit ettiğimiz örneklerden bir kısmı şöyledir:

OTü. /r/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /r/, **Mus.** /r/, **Kas.** /r/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /r/, **Er.** /r/, **Dak.** /r/, **Al.** /r/, **Taz.** /r/, **Tuz.** /r/, **Am.** /r/, **Kif.** /r/, **Kar.** /r/, **Han.** /r/.

OTü. tur- "durmak" (Clauson, 1972: 529) > **Ker. M. ağ. Kor.** dur- "id." (05 02 10 04 02) 24, **Mus.** dur- "id." (05 02 14 01 01) 1261, **Kas.** dur- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** dur- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** dur- "id." (Kevser, 1987: 11), **Al.** dur- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** dur- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** dur- "id." (Şahbaz, 1979: 195), **Tuz.** dur- "id." (Şahbaz, 1979: 195), **Am.** dur- "id." (Kevser, 1987: 40), **Kif.** dur- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** dur- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** dur- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. *hur "vurmak" (Tekin, 1995: 179) > **Ker. M. ağ. Kor.** vur- "id." (05 02 10 01 02) 22, **Mus.** hur- "id." (05 02 14 01 01) 1119, **Kas.** vur- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** vur- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** vur- "id." (Kevser, 1987: 3), **Al.** vur- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** vur- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** vur- "id." (Şahbaz, 1979: 401), **Tuz.** vur- "id." (Şahbaz, 1979: 401), **Am.** un (Kevser, 1987: 42), **Kif.** vur- "id." (Hediye A., 1947, Kifrî), **Kar.** vur- (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** vur- (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. bar- "varmak" (Tekin, 1995: 172) > **Ker. M. ağ. Kor.** var "id." (05 02 10 01 01) 7, **Mus.** var "id." (05 02 14 05 01) 24, **Kas.** var "id." (05 02 16 01 07) 32, **Diğer Trk ağ. Tel.** var "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** var "id." (Kevser, 1987: 19), **Al.** var "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** var

"id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** var "id." (Şahbaz, 1979: 395), **Tuz.** var "id." (Şahbaz, 1979: 396), **Am.** var "id." (Kevser, 1987: 43), **Kif.** var "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** var "id." "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** var "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. bè:r- "vermek" (Tekin, 1995: 181) > **Ker. M. ağ. Kor.** ver- "id." (05 02 10 02 01) 16, **Mus.** ver- "id." (05 02 14 01 01) 1053, **Kas.** ver- "id." (05 02 16 01 03) 5, **Diğer Trk ağ. Tel.** ver- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** ver- "id." (Kevser, 1987: 9), **Al.** ver- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** ver- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** ver- "id." (Şahbaz, 1979: 397), **Tuz.** ver- "id." (Şahbaz, 1979: 397), **Am.** ver- "id." (Kevser, 1987: 56), **Kif.** ver- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** ver- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ver- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. otur "oturmak" (Clauson, 1972: 150) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'o:tür- "id." (05 02 10 05 01) 87, **Mus.** 'o:tür- "id." (05 02 14 04 01) 64, **Kas.** 'o:tür- "id." (05 02 16 01 09) 49, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'o:tür- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** o:tür- "id." (Kevser, 1987: 9), **Al.** 'o:tür- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'o:tür- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** o:tür- "id." (Şahbaz, 1979: 340), **Tuz.** o:tür- "id." (Şahbaz, 1979: 340), **Am.** o:tür- "id." (Kevser, 1987: 43), **Kif.** 'o:tür- "id." (Hediye A., 1947, Kifrî), **Kar.** 'o:tür- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'o:tür- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Yukarıda belirtilen durum alıntı kelimeler için de geçerlidir:

Kor. vε'zi:r "vezir, bakan" (05 02 10 06 02) 68. < Ar. وزیر *wezîr*.

Ma. 'a:xır "ahır, son, sonraki" (05 02 14 01 01) 256. < Ar. آخر *āḥir*.

Kas. tʃa'ra düx'tör "doktor" (05 02 16 02 01) < Ar. دُكْتُور < İng. Doctor.

4.2.1.7. Yarı Kapantılı Ünsüzler /ç/

4.2.1.7.1. Dişeti – Damak Ünsüzü /ç/

Ötümsüz ve yarı kapantılı dişeti damak ünsüzü olan OTü. /ç/ ünsüzü kelime başında, kelime içinde ve sonunda bulunabilen bir ünsüzdür. Erbil ağzı haricindeki Irak Türkmen ağızlarında olduğu gibi korunmaktadır. Erbil ağzı dışındaki Irak Türkmen ağızlarında bu sesin çıkarılışında dişeti bölgesiyle dilin ucu birbirine temas eder ve ses yarığından gelen hava kapantıyla yarmasıyla birlikte /tʃ/ sesi oluşur. Erbil ağzında dilin ucu genelde ön dişler ile dişetleri arasındadır. Bu nedenle /tʃ/ ünsüzü sızıcılaşma yönündeki ünsüz değişmesinin ara merhalesi olup yarı sızıcılaşmış /ts/ şeklinde çıkarılır. Bu değişme Erbil dışındaki Türkmen ağızlarında görülmez.

a. Kelime Başında:

a.1. ç- durumunda:

a.1.1. Kelime başı durumunda OTü. /ç/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Kifri, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi korunurken, Erbil ağzında yarı sızıcılaşarak /ts/ye dönüşür. Erbil haricinde bu ses değişmesine Güney Azerbaycan'ın Urmiye ağzında da rastlanır (Doğan, 2010: 59). Aynı değişme Anadolu'nun birçok ağzında da tespit edilmiştir. Anadolu'nun Doğu grubu ağızlarında yer alan Erzurum ağızlarıyla (Gemalmaz, 1995: 153) Kuzeydoğu grubu ağızlarında yer alan Rize ve Trabzon bu ağızların başında gelir. (Karahan, 2011: 100).

OTü. /ç/ > Ker. M. ağ. Kor. /tʃ/, Mus. /tʃ/ Kas. /tʃ/, Diğer Trk ağ. Tel.

/tʃ/, Er. /ts/, Dak. /tʃ/, Al. /tʃ/, Taz. /tʃ/, Tuz. /tʃ/, Am. /tʃ/, Kif. /tʃ/,

Kar. / tʃ/, **Han.** /tʃ/.

OTü. çäkürgä "çekirge" (Clauson, 1972: 416) > **Ker. M. ağ. Kor.** tʃiβir'c'ε "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** tʃiβir'c'ε "id." (05 02 14 01 01) 77, **Kas.** tʃiβir'c'ε "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** tʃiβir'c'ε "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** tʃiβir'c'ε "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** tʃiβir'c'ε "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** tʃiβir'c'ε "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** tʃiβir'c'ε "id." (Ali Ali, 1983, Tuzhurmatu), **Am.** tʃiβir'c'ε "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** tʃiβir'c'ε "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** tʃiβir'c'ε "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** tʃiβir'c'ε "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. çäkürgä "çekirge" (Clauson, 1972: 416) > **Ker. M. ağ. Kor.** tʃiβir'c'ε "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** tʃiβir'c'ε "id." (05 02 14 01 01) 77, **Kas.** tʃiβir'c'ε "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** tʃiβir'c'ε "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** tʃiβir'c'ε "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** tʃiβir'c'ε "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** tʃiβir'c'ε "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** tʃiβir'c'ε "id." (Ali Ali, 1983, Tuzhurmatu), **Am.** tʃiβir'c'ε "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** tʃiβir'c'ε "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** tʃiβir'c'ε "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** tʃiβir'c'ε "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. çı:pın "sinek" (Tekin, 1995: 176) > **Ker. M. ağ. Kor.** tʃibîn "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** tʃibîn "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** tʃibîn (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** tʃibîn "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** tʃibîn "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** tʃibîn "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** tʃibîn "id." (Abbas Veli

Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** $\widehat{tjib\acute{a}n}$ (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** $\widehat{tjib\acute{a}n}$ "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** $\widehat{tjib\acute{a}n}$ "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** $\widehat{tjib\acute{a}n}$ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** $\widehat{tjib\acute{a}n}$ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. çı:pgan "çıban" (Tekin, 1995: 176) > **Ker. M. ağ.** **Kor.** $\widehat{tj\acute{o}ban}$ "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** $\widehat{tj\acute{o}ban}$ "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** $\widehat{tj\acute{o}ban}$ "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ.** **Tel.** $\widehat{tj\acute{i}ban}$ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** $\widehat{t\acute{s}i'ban}$ "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** $\widehat{tj\acute{i}ban}$ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** $\widehat{tj\acute{i}ban}$ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** $\widehat{tj\acute{i}ban}$ "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** $\widehat{tj\acute{i}ban}$ "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** $\widehat{tj\acute{i}ban}$ "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** $\widehat{tj\acute{i}ban}$ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** $\widehat{tj\acute{i}ban}$ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.2. Kelime başı durumunda OTü. /ç/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe ve Hanekin*) olduğu gibi bir örnekte / $\widehat{d\acute{z}}$ / yönünde geliştiği görüldüğü tespit edilmiştir. Ancak Erbil ağızında / $\widehat{d\acute{z}}$ / ünsüzü diğer Irak Türkmen ağızlarından farklı olarak sızıcılaşma yönündeki ünsüz değişmesinin ara durumunda olan yarı sızıcılaşmış / $\widehat{d\acute{z}}$ / şeklinde çıkarılır. Bu değişme Güney Azerbaycan'ın Urmiye ağızında da rastlanır (Doğan, 2010: 66). Anadolu'nun Doğu Grubu ağızlarında yer alan Erzurum ili ağızlarında da görülür (Gemalmaz, 1995: 153). Ayrıca Kuzeydoğu grubu ağızlarında yer alan Ordu, (Ateş, 2005, 31) Rize ve Trabzon ağızlarında da tespit edilmiştir. (Karahan, 2011: 100).

OTü. /ç/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /d̥z/, **Mus.** /d̥z/, **Kas.** /d̥z/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /d̥z/, **Er.** /d̥z/(>/d̥z/), **Dak.** /d̥z/, **Al.** /d̥z/, **Taz.** /d̥z/, **Tuz.** /d̥z/, **Am.** /d̥z/, **Kif.** /d̥z/, **Kar.** /d̥z/, **Han.** /d̥z/.

OTü. çiz- "çizmek, yazmak" (Clauson, 1972: 155) > **Ker. M. ağ. Kor.** d̥ziz- "çizmek" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** d̥ziz- (05 02 14 01 01) 77, **Kas.** d̥ziz- "id." (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** d̥ziz- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er** d̥ziz "id." (Delir Ömer, 1973, Erbi), **Al.** d̥ziz- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** d̥ziz- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** d̥ziz- "id." (Ali Ali, 1983, Tuzhurmatu), **Am.** d̥ziz- "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** d̥ziz- "id." (Hediye A., 1947, Kifrî), **Kar.** d̥ziz- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** d̥ziz- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Kerkük merkez ağızlarına alıntı kelimelerde de /ç/ > /d̥z/ gelişmesi gözlenir.

Mus. d̥zyt^h "çift" (05 02 14 04 01) 241, **Ma.** d̥zyt^h (05 02 14 04 01) 153, **Kas.** d̥zyt^h (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane) < Far. جُفت *ğuft*.

Kor. d̥zan'ta "çanta" (05 02 10 05 02) 120, **Mus.** d̥zan'ta (05 02 14 01 01) 1501 > Ar. شَنْطَة *şanta* (HD. جَنْطَة) *gan̄ta*.

b. Kelime İçinde:

b.1. -VçV- durumunda:

b.1.1. Kelime içi durumunda **OTü.** /ç/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (Korya, Musalla, Kasaphane) diğer Irak Türkmen ağızlarında (Telâfer, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Bastamlı, Kifrî, Karatepe ve Hanekin) olduğu gibi korunurken, Erbil ağızında yarı sızıcılaşarak (ts)ye dönüşür.

OTü. /ç/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /t̥s/, **Mus.** /t̥s/, **Kas.** /t̥s/, **Diğer Trk ağ. Tel.**

/tʃ/, **Er.** /ts/, **Dak.** /tʃ/, **Al.** /tʃ/, **Taz.** /tʃ/, **Tuz.** /tʃ/, **Am.** /tʃ/, **Kif.** /tʃ/,
Kar. /tʃ/, **Han.** /tʃ/.

OTü. kiçig "küçük" (Clauson, 1972: 696) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'cytʃtʃüc "id." (05 02 10 05 03) 14, **Mus.** 'cytʃtʃüc "id." (05 02 14 01 01) 760, **Kas.** 'cytʃtʃüc "id." (05 02 16 02 01) 74., **Krş. Diğer Trk ağ. Tel.** 'cytʃtʃüş "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** citsic "id." (Kevser, 1987: 25), **Al.** 'cytʃtʃüş (Bilal Cemal Kemal, 1976, köprü), **Taz.** 'cytʃtʃüş "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** cytʃtʃüş "id." (Şahbaz, 1979: 277), **Tuz.** cytʃtʃüş "id." (Şahbaz, 1979: 277), **Kif.** 'cytʃtʃüş "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Han.** 'cytʃi "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin), qytʃtʃic "id." (Buluç, 1973: 16), **Am.** cıtʃtʃic "id." (Kevser, 1987: 44), **Bas.** 'cıtʃi "id." (Haydar, 1979: 1).

OTü. üçün "için" (Clauson, 1972: 28) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'itʃin "id." (05 02 10 05 02) 52., **Mus.** 'itʃin "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'itʃin "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'itʃin "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** 'itʃin "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'itʃin "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'itʃin "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'itʃin "id." (Kevser, 1987: 35), **Kif.** 'itʃin "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'itʃin "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'itʃin "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

b.2. -Kç- durumunda:

b.2.1. Kelime içi durumunda OTü. /ç/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Bastamlı, Kifrî, Karatepe ve Hanekin*) olduğu gibi korunurken, Erbil ağızında yarı sızıcılaşarak (ts)ye dönüşür.

OTü. /ç/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /tʃ/, **Mus.** /tʃ/, **Kas.** /tʃ/, **Diğer Trk ağ. Tel.**

/tʃ/, **Er.** /ts/, **Dak.** /tʃ/, **Al.** /tʃ/, **Taz.** /tʃ/, **Tuz.** /tʃ/, **Am.** /tʃ/, **Kif.** /tʃ/,
Kar. /tʃ/, **Han.** /tʃ/.

OTü. qamçı "kamçı" (Clauson, 1972: 505, qamçı:) > **Ker. M. ağ. Kor.** q^hε:mtʃi "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** q^hε:mtʃi "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** q^hε:mtʃi "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** qε:mtʃi "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** qε:mtsî "id." (Delir Ömer, 1973, Eril), **Al.** qε:mtʃi "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Taz.** qε:mtʃi "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** qε:mtʃi "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** qε:mtʃi "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** qε:mtʃi "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** qε:mtʃi "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

b.2.2. Kelime içi durumunda OTü. /ç/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (Korya, Musalla, Kasaphane) diğer Irak Türkmen ağızlarında (Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Bastamlı, Kifrî, Karatepe ve Hanekin) olduğu gibi bazı örnklerde /d͡ʒ/ yönünde gelişir. Ardından da /d͡ʒ/ ünsüzü Erbil ağızında yarı sızıcılaşarak /d͡ʒ/ye dönüşür. Bu değişme Erbil ağızıyla sınırlıdır.

OTü. /ç/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /d͡ʒ/, **Mus.** /d͡ʒ/, **Kas.** /d͡ʒ/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /d͡ʒ/, **Er.** /d͡ʒ/(>/d͡ʒ/), **Dak.** /d͡ʒ/, **Al.** /d͡ʒ/, **Taz.** /d͡ʒ/(>/d͡ʒ/), **Tuz.** /d͡ʒ/, **Am.** /d͡ʒ/, **Kif.** /d͡ʒ/, **Kar.** /d͡ʒ/, **Han.** /d͡ʒ/.

OTü. mo:nçuq "boncuk" (Tekin, 1995: 178) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'mun̄d͡ʒüx "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'mun̄d͡ʒüx "id." (05 02 14 01) 609, **Kas.** 'mun̄d͡ʒüx "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'mun̄d͡ʒüx "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** mun̄d͡ʒüx, mun̄d͡ʒüx, "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Taz.** mun̄d͡ʒüx "id." (Abbas Veli Bayat, 1932,

Tazehurmatu), **Dak.** mund̄z̄y "id." (Şahbaz, 1979: 395), **Tuz.** mund̄z̄y "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** mund̄z̄y "id." (Kevser, 1987: 43), **Kif.** 'mund̄z̄y "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'mund̄z̄y "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'mund̄z̄y "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. kê:çe "gece" (Tekin, 1995: 182) > **Ker. M. ağ. Kor.** je'd̄z̄ε "id." (05 02 10 01 01) 4, **Mus.** je'd̄z̄ε "id." (05 02 14 01 01) 71, **Kas.** je'd̄z̄ε "id." (05 02 16 01 05) 117, **Diğer Trk ağ. Tel.** je'd̄z̄ε "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** je'd̄z̄ε "id." (Kevser, 1987: 3), **Al.** je'd̄z̄ε "id." (Şahbaz, 1979: 216), **Taz.** je'd̄z̄ε (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** je'd̄z̄ε "id." (Şahbaz, 1979: 216), **Tuz.** je'd̄z̄ε "id." (Şahbaz, 1979: 180), **Am.** je'd̄z̄ε "id." (Kevser, 1987: 216), **Kif.** je'd̄z̄ε (Hediye A., 1947, Kifrî), **Kar.** je'd̄z̄ε "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** je'd̄z̄ε "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. *qu:çaqla "kucaklamak" (Clauson, 1972: 810, kuçak) > **Ker. M. ağ. Kor.** qud̄z̄axta- "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** qud̄z̄axta- "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** qud̄z̄axta-"id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** qud̄z̄axta-"id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** qud̄z̄axta- "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Am.** quxta- "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Al.** qud̄z̄axta- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** qqud̄z̄axta- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** qud̄z̄axta- (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Kif.** qud̄z̄axta- (Hediye A., 1947, Kifrî), **Kar.** qud̄z̄axta-"id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** qud̄z̄axta- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

c. Kelime Sonunda:

c.1. -Vç durumunda:

c.1.1. Kelime sonu durumunda OTü. /ç/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Bastamlı, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi korunurken, Erbil ağızında yarı sızıcılaşarak (ts)ye dönüşür.

OTü. /ç/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /tʃ/; **Mus.** /tʃ/; **Kas.** /tʃ/, **Diğer Trk ağ. Tel.**

/tʃ/, **Er.** /ts/, **Dak.** /tʃ/, **Al.** /tʃ/, **Taz.** /tʃ/, **Tuz.** /tʃ/, **Am.** /tʃ/, **Kif.** /tʃ/,

Kar. / tʃ/, **Han.** /tʃ/.

OTü. aç- "açmak" (Tekin, 1995: 171) > **Ker. M. ağ. Kor.** aç- (05 02 10 01 01) 97, **Mus.** aç- (05 02 14 01 01) 530, **Kas.** aç- (05 02 16 01 02) 133, **Diğer Trk ağ. Tel.** aç- (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** aç- (Kevser, 1987: 11), **Al.** aç- (Şahbaz, 1979: 216), **Taz.** je'dʒε (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** aç- (Şahbaz, 1979: 390), **Tuz.** aç- (Şahbaz, 1979: 61), **Am.** aç- (Kevser, 1987: 52), **Kif.** aç- (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** aç- (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** aç- (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. iç "iç" (Clauson, 1972: 17) > **Ker. M. ağ. Kor.** iç "id." (05 02 10 01 01) 151, **Mus.** iç "id." (05 02 14 04 01) 74, **Kas.** iç (05 02 16 01 05) 21, **Diğer Trk ağ. Tel.** iç (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** iç (Kevser, 1987: 10), **Al.** iç "id." (Şahbaz, 1979: 216), **Taz.** iç "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** iç "id." (Şahbaz, 1979: 258), **Tuz.** iç "id." (Şahbaz, 1979: 258), **Am.** iç "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** iç "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** iç (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

OTü. kaç- "kaçmak" (Clauson, 1972: 589, kaç-) > **Ker. M. ağ. Kor.** kaç- "id." "kaçmak, kurtulmak, uzaklaşmak" (05 02 10 01 01) 113, **Mus.** kaç- "id." (05 02 14 01 01) 338., **Kas.** kaç- "id." (05 02 16 01 05) 39, **Diğer Trk ağ. Er.** kaç- "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Tel.** kaç- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.**

qat̃- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** qat̃- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** qat̃- "id." (Şahbaz, 1979: 279), **Tuz.** qat̃- "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** qat̃- "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** qat̃- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** qat̃- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** qat̃- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

c.1.2. Kelime sonu durumunda OTü. /ç/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Bastamlı, Kifrî, Karatepe ve Hanekin*) olduğu gibi /d̃/ yönünde gelişirken, Erbil ağızında yarı sızıcılışarak /ts/ye gelişir.

OTü. /ç/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /d̃/; **Mus.** /d̃/; **Kas.** /d̃/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /d̃/, **Er.** /ts/, **Dak.** /d̃/, **Al.** /d̃/, **Taz.** /d̃/, **Tuz.** /d̃/, **Am.** /d̃/, **Kif.** /d̃/, **Kar.** /d̃/, **Han.** /d̃/.

OTü. ıyaç "ağaç" (Clauson, 1972: 79, ıyaç) > **Ker. M. ağ. Kor.** a'yaḍ̃ (05 02 10 06 01) 40, **Mus.** a'yaḍ̃ "id." (05 02 16 01 05) 97, **Kas.** a'yaḍ̃ (05 02 14 03 01) 69, **Diğer Trk ağ. Tuz.** ayaḍ̃ "id." (Şahbaz, 1979: 106), **Dak.** ayaḍ̃ (Şahbaz, 1979: 106), **Er.** ayaṭs "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Tel.** a'yaḍ̃ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Am.** a'yaḍ̃ "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Al.** a'yaḍ̃ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** a'yaḍ̃ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Kif.** a'yaḍ̃ "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** a'yaḍ̃ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** a'yaḍ̃ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. bo:ç "borç" (Tekin, 1995: 177) > **Ker. M. ağ. Kor.** boṛḍ̃ "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** boṛḍ̃ "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** boṛḍ̃ "id." (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** boṛḍ̃ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** boṛts "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.**

börd̈z "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** börd̈z "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** börd̈z "id." (Şahbaz, 1979: 216), **Am.** börd̈z "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** börd̈z "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** börd̈z "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** börd̈z "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

c.1.3. Kelime sonu durumunda OTü. /ç/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) /d/, /t/, /k/ ve /g/ ünsüzleri ile başlayan bir ekle genişletildiğinde veyahut kelime zinciri içinde bahsi geçen ünsüzlerden birinden önce geldiğinde sızıcılaşarak /ʃ/ye gelişirken, Erbil ağızında yarı sızıcılaşarak /ts/ye dönüşür. Tespit ettiğimiz örnekler şunlardır:

OTü. /ç/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /ʃ/, **Mus.** /ʃ/, **Kas.** /ʃ/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /ʃ/, **Er.** /ts/, **Dak.** /ʃ/, **Al.** /ʃ/, **Taz.** /ʃ/, **Tuz.** /ʃ/, **Am.** /ʃ/, **Kif.** /ʃ/, **Kar.** /ʃ/, **Han.** /ʃ/.

OTü. a:ç- "açmak" (Tekin, 1995: 171) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'a:ʃt̪iβ "açtın" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'a:ʃt̪iβ (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **kas.** 'a:ʃt̪im (05 02 14 01 01) 970, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'a:ʃt̪im (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'a:ts̪t̪im (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'a:ʃt̪im (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'a:ʃt̪im (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** a:ʃt̪i (Şahbaz, 1979: 104), **Dak.** a:ʃt̪i (Şahbaz, 1979: 104), **Am.** 'a:ʃt̪i (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'a:ʃt̪i (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'a:ʃt̪i (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'a:ʃt̪i (Necibe Ömer, 1954, Haneki).

OTü. üç "üç sayısı" (Clauson, 1972: 18) > **Ker. M. ağ. Kor.** ʏʃ ʃyn (05 02 10 01 01) 22, **Mus.** 'yʃ ʃed̪̈zε (05 02 14 01 01) 237, **kas.** 'yʃ dœrd (05 02 16 01 09) 15, **Kor.** 'yʃ cε'limε (Suat Kasım, 1959, Korya) 15., **Mus.** 'yʃ cε'limε (Aziz Aydın,

1976, Musalla), **Kas.** 'yʃ cε'limε (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Er.** 'yʃs døert (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'yʃ jedʒε (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Tel.** 'yʃ jedʒε (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Taz.** ʃʃ jyn (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'yʃ jedʒε (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Dak.** α:ʃʃi (Şahbaz, 1979: 104), **Am.** 'yʃ jedʒε (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'yʃ jedʒε (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** 'yʃ jedʒε (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'yʃ døert (Necibe Ömer, 1954, Haneki).

Alıntı kelimelerde de ç > ʃ değişmesi gözlenir.

Kor. hiʃʃi "birşey değildir" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya),

Mus. hiʃʃi (Aziz Aydın, 1976, Musalla)

Kas. hiʃʃi (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane) < Far. هیچ *hiç*.

Kelime zinciri içinde /d/ ile başlayan bir kelime geldiğinde:

Kor. hiʃ de:di "hiç dedi" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya),

Mus. hiʃ de:di hiʃʃi (Aziz Aydın, 1976, Musalla)

Kas. hiʃ de:di hiʃʃi (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane) < Far. هیچ *hiç*.

c.1.4. Kelime sonu durumunda OTü. /ç/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifri, Karatepe ve Hanekin*) /s/ ile başlayan bir ek aldığında sızıcılaşarak /ʃ/ye değişirken, Erbil ağızında yarı sızılışarak /ʃs/ dönüşür. Bu değişme Kerkük merkez ağızlarında kelime zincirinde de görülür.

OTü. a:ç- "açmak" (Tekin, 1995: 171) > **Ker. M. ağ. Kor.** aʃ'sa (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** aʃ'sa (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** aʃ'sa (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** aʃ'sa (Hikmet Abdullah,

1974, Telâfer), **Er.** atssa (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** aʃ'sa (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** aʃ'sa (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** aʃsa (Şahbaz, 1979: 104), **Dak.** aʃsa (Şahbaz, 1979: 104), **Am.** a:ʃsın (Kevser, 1987: 36), **Kif.** aʃ'sa (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** aʃ'sa (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** aʃ'sa (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

c.1.5. Kelime sonu durumunda olan OTü. /*-ç/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında diğer Irak Türkmen ağızlarında olduğu gibi ötümlü ünsüzlerin komşuluğunda ötümlüleşip /d͡ʒ/’ye dönüşmektedir. Ardından da Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında /t/ ve /l/ ile başlayan bir ekle genişletildiğinde sızıcılaşarak /z/ sesine değişirken, diğer Irak Türkmen ağızlarında /ʃ/ yönünde değişmektedir. Erbil ağzında ise yarı sızıcılaşarak /d͡ʒ/’ye değişmektedir. Bu durumu örnekleriyle de şöyle izah edebiliriz.

OTü. ɾaʃ "ağaç" (Clauson, 1972: 79, ığaç) > **Ker. M. ağ. Mus.** a'ʎa:ʒfıx "ağaçlık" (05 02 14 03 01) 69, a'ʎa:ʒfı "ağaçtır" (05 02 14 02 01) 219., **Kor.** aʎaʒta "ağaçta" (05 02 10 06 01) 5, **Kas.** aʎaʒtan "ağaçtan" (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** aʎaʒta "ağaçta" (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** aʎad͡ʒtan (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** aʎaʒtan (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** aʎaʒtan (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** aʎaʒtan (Ali Ali, 1983, Tuzhurmatu), **Am.** aʎaʒtan "ağaçtan" (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** a'ʎa:ʃfı "ağaçtır" (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** aʎaʒta "ağaçta" (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** aʎaʒtan "ağaçtan" (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. ɾaʃ "ağaç" (Clauson, 1972: 79, ığaç) > **Ker. M. ağ. Mus.** a'ʎaʒfıx "ağaçlık" (05 02 14 03 01) 69, **Kor.** a'ʎa:ʒfı "id." (Suat Kasım, 1959. Korya), **Kas.** a'ʎa:ʒfı "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. OTü.**

*kılıç "kılıç (Clauson,1972: 618, kılıç) > **Tel.** qışındzış "kılıça kuşanan kimse" (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** qışındzış "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** qışındzış "kılıç kını" (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** qışındzış "id." (Abbas Veli Bayat, 1932,Tazehurmatu), **Tuz.** qışındzış "id." (Ali Ali, 1983, Tuzhurmatu), **Am.** ayaştan "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** qışındzış "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** qışındzış "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** qışındzış "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

c.1.6. OTü. /ç/ ünsüzü ile biten sözcükler, Kerkük merkez ağızları (*Korya, Musalla, Kasaphane*) ve diğ er Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifri, Karatepe ve Hanekin*) /l/ ile başlayan bir ek aldığı nda sızıcılaşarak /ř/'ye dönüşür. Bu durum Erbil ağızında görülmez. Çünkü /ç/ ünsüzü bu ağızda genellikle yarı sızıcı /çs/ şeklindedir.

OTü. sa:ç "saç" (Tekin, 1995: 174) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'sa:şş (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'sa:şş (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'sa:şş (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğ er Trk ağ. Tel.** 'sa:şş (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'sa:şş (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'sa:şş (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'sa:şş (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'sa:şş (Ali Ali, 1983, Tuzhurmatu), **Am.** 'sa:şş (Ahmet Kemal Bayatlı,1977, Amirli), **Kif.** 'sa:şş (Hediye A., 1947, Kifri), **Kar.** 'sa:şş (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'sa:şş (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

c.2. -Kç durumunda:

c.2.1. Kelime sonu durumunda OTü. /ç/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızları (*Korya, Musalla, Kasaphane*) ve diğ er Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifri, Karatepe ve Hanekin*)

/n/ ve /r/ ünsüzlerinin komşuluğunda /d̥z̥/ye gelişir. Ardından da /d̥z̥/ ünsüzü Erbil ağzında yarı sızıcılaşarak /dz̥/ye dönüşür. Bu değişme Erbil ağzıyla sınırlıdır.

OTü. /ç/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /d̥z̥/, **Mus.** /d̥z̥/, **Kas.** /d̥z̥/, **Diğer Trk ağ. Tel.**

/d̥z̥/, **Er.** /d̥z̥/(>/dz̥/), **Dak.** /d̥z̥/, **Al.** /d̥z̥/, **Taz.** /d̥z̥/, **Tuz.** /d̥z̥/, **Am.** /d̥z̥/,

Kif. /d̥z̥/, **Kar.** /d̥z̥/, **Han.** /d̥z̥/.

OTü. tı:nç "tinç" (Tekin, 1995: 177) > **Ker. M. ağ. Kor.** dind̥z̥ "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** dind̥z̥ "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** dind̥z̥ "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** dind̥z̥ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** dind̥z̥ "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** dind̥z̥ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** dind̥z̥ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** dind̥z̥ "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** dind̥z̥ "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** dind̥z̥ "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** dind̥z̥ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** dind̥z̥ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

4.2.1.8. Sızıcı Ünsüzler /s, ş, z, h/

4.2.1.8.1. Dişeti Ünsüzü (Dental) /s, z/

4.2.1.8.1.1. /s/ Ünsüzü

Ortak Türkçe ötümsüz sızıcı dişeti ünsüzü /s/ kelime başında, kelime içinde ve sonunda bulunabilen bir ünsüzdür. Irak Türkmen ağızlarında durum farksızdır. Irak Türkmen ağızlarında durum farksızdır. Çıkarılışında, dudaklar açıktır. Dilin ucu alt dişlerin köklerine doğru yaklaşır ve ardından da dilin ortası kabarır, üstü sert damağa doğru yükselerek, kesici dişlerle kendisi arasında dar bir geçit oluşturur. Bu

geçitten soluk ıslığa benzer bir sesle sızmasıyla /z/ sesi meydana gelir (Önen, 2009: 123-125).

a. Kelime Başında:

a.1. Vs- durumunda:

a.1.1. Kelime başı durumunda OTü. /s/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifri, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi korunur. Bu ses Azerbaycan yazı dilinde ve ağızlarında da kelime başında korunur (Ziyayeva, 2001: 285). Tespit ettiğimiz örneklerden bir kısmı şöyledir:

OTü. /s/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /s/, **Mus.** /s/, **Kas.** /s/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /s/, **Er.** /s/, **Dak.** /s/, **Al.** /s/, **Taz.** /s/, **Tuz.** /s/, **Am.** /s/, **Kif.** /s/, **Kar.** /s/, **Han.** /s/.

OTü. säb- "sevmek" (Clauson, 1972: 284) > **Ker. M. ağ. Kor.** seß- "id." (05 02 14 01 01) 1254, **Mus.** seß- "id." (05 02 16 01 02) 161., **Kas.** seß- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** seß- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** seß- "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** seß- "id." (Şahbaz, 1979: 417), **Taz.** seß- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak** seß- "id." (Şahbaz, 1979: 366), **Tuz** seß- (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** seß- "id." (Kevser, 1987: 39), **Kif.** seß- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** seß- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** seß- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. sürt- "sürtmek" (Clauson, 1972: 846) > **Ker. M. ağ. Kor.** syrt^h- "id." (05 02 10 06 02) 145, **Mus.** syrt^h- "id." (05 02 14 01 01) 826, **Kas.** syrt^h- (05 02 16 02 01) 6, **Diğer Trk ağ. Er.** syrt- "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** syrt- (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** syr- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** syrt- "id." (Şahbaz, 1979: 371), **Tuz.** syrt- (Ali Ali, 1984,

Tuzhurmatu), **Am.** syrt- "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** syrt- "id." (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** syrt- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** syrt- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. sü:t "süt" (Tekin, 1995: 185) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'şyt^h "id." (05 08 11) 125. , **Mus.** 'şyt^h "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'şyt^h "id." (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'syt "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** syrt- "id." (Kevser, 1987: 10), **Al.** 'syt "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'syt "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** syrt "id." (Şahbaz, 1979: 371), **Dak.** syrt (Şahbaz, 1979: 371), **Am.** 'syt "id." (Kevser, 1987: 48), **Kif.** 'syt "id." (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'syt "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'syt "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. sa:b "söz" (Tekin, 1995: 174) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'sœz "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'sœz (05 02 14 05 01) 3., **Kas.** 'sœz "id." (05 02 10 05 03) 26, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'sœz "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'sœz "id." (Kevser, 1987: 3), **Er.** 'sœz "id." (Kevser, 1987: 10), **Al.** 'sœz "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'sœz "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'sœz "id." (Şahbaz, 1979: 370), **Dak.** 'sœz "id." (Şahbaz, 1979: 370), **Am.** 'sœz "id." (Kevser, 1987: 43), **Kif.** 'sœz "id." (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'sœz "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'sœz "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. süñük "kimik" (Clauson, 1972: 838, süöük) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'symÿc "id." (05 08 11) 96, **Mus.** 'symÿj "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'symÿc "id." (05 02 16 01 05) 31, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'symÿc "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'symÿcⁱ "id." (Kevser, 1987: 7), **Al.** 'symÿj "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'symÿj "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'symÿj "id." (Şahbaz, 1979: 239), **Tuz.** 'symÿj "id." (Şahbaz, 1979: 239), **Am.** 'symÿj "id." (Kevser, 1987: 34), **Kif.** 'symÿj "id."

(Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'symŷ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'symŷ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.1.2. Kerkük merkez ağızlarında olduğu gibi diğer Irak Türkmen ağızlarında da alıntı sözcüklerde kelime başında yer alan /s/ ünsüzünün /d͡z/ yönünde geliştiği bir örnekte görülür. Ardından Erbil ağızında yarı sızıcılaşarak /d͡z/ye gelişir. /s/ ünsüzünün /c/ yönünde gösterdiği eğilme Doğu Anadolu ağızlarından, Erzurum, Tunceli, Elazığ, Van, Erzincan, Bingöl ve Urfa ağızlarında da rastlanır (Tosun, 2010: 232).

Ker. M. ağ. Kor. d͡ziyara (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** d͡ziyara (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** d͡ziyara (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** d͡ziyara (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** d͡ziyara (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** d͡ziyara (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** d͡ziyara (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** d͡ziyara (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** d͡ziyara (Hediye A., 1947, Kifrî), **Kar.** d͡ziyara (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** d͡ziyara (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) > İsp. Sigarro. > Ar. قسيجار *siğāra* (HD. جیگاره) *giğāra*.

a.1.3. Kerkük merkez ağızlarında olduğu gibi diğer Irak Türkmen ağızlarında da alıntı bir alıntı kelime başında yer alan /s/ ünsüzünün, /z/ yönünde geliştiği görülür. Bu ses desğişmesine Anadolu ağızlarından Erzurum (Gemalmaz, 1995: 351) ve İstanbul ağızlarında da rastlamak mümkündür (Caferoğlu, 1964: 21).

OTü. zür'na "zurna" (Tekin, 1995: 174) > **Ker. M. ağ. Kor.** zür'na (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** zür'na (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** zür'na (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** zurna (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** zurna (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** d͡ziyara (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** zurna (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu),

Tuz. zurna (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** zurna (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** zurna (Hediye A., 1947, Kifrî), **Kar.** zurna (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** zurna (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Far. سور ناي *sūrñāy*.

b. Kelime İçinde:

b.1. -VsV- durumunda:

b.1.1. Kelime içi durumunda OTü. /s/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızları (Korya, Musalla, Kasaphane) ve diğer Irak Türkmen ağızlarında (Telâfer, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin) Azerbaycan yazı dilinde ve ağızlarında da olduğu gibi korunur (Ziyayeva, 2001: 290).

OTü. /s/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /s/, **Mus.** /s/, **Kas.** /s/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /s/, **Er.** /s/, **Dak.** /s/, **Al.** /s/, **Taz.** /s/, **Tuz.** /s/, **Am.** /s/, **Kif.** /s/, **Kar.** /s/, **Han.** /s/.

OTü. osur- "osurmak" (Clouston, 1972: 251) > **Ker. M. ağ. Kor.** ɔ:sür- "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** ɔ:sür- "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** zür'na "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** ɔ:ssür- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** ɔ:ssür- "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** ɔ:ssür- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** ɔ:ssür- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** ɔ:ssür- "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** ɔ:ssür- "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** ɔ:ssür- "id." (Hediye A., 1947, Kifrî), **Kar.** ɔ:ssür- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ɔ:ssür- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Yukarıda belirtilen duruma uygun alıntı kelimelerde yer alan /s/ ünsüzü, aslında Arapçadaki /ص/ ve /ث/ harflerinin bir dal sesi olarak ortaya çıkmaktadır.

Kor. 'q^hεsır "köşk, saray" (05 02 10 01 01) 69., **Mus.** 'q^hεsır (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'q^hεsır (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ.** **Tel.** 'qεsır (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'qεsır (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Taz.** 'qεsır (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'qεsır (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'qεsır (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'qεsır (Hediye A., 1947, Kifrî), **Kar.** 'qεsır (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'qεsır (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. قَصْر *qasir*.

Mus. εσεε "eser, iz, kaimt" (05 02 14 03 01) 93., **Kor.** εσεε (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Kas.** εσεε (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Krş. Diğer Trk ağ.** **Er.** εσεε (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Taz.** εσεε (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** εσεε (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** εσεε (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** εσεε (Hediye A., 1947, Kifrî), **Kar.** εσεε (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** εσεε (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. أثر *eṭer*.

Am. meσεε "örnek" (Kevser, 1987: 39) < Ar. مثال *meṭel*.

b.2. -sK- durumunda:

b.1.1. Kelime içi durumunda OTü. /s/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızları (Korya, Musalla, Kasaphane) ve diğer Irak Türkmen ağızlarında (Telâfer, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin) Azerbaycan yazı dilinde ve ağızlarında da olduğu gibi korunur (Ziyayeva, 2001: 290).

OTü. äsnä- "esnemek" (Clauson, 1972: 188, esne:-) > **Ker. M. ağ. Kor.** εsne- "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** εsne- "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** εsne- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ.** **Tel.** εsne- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** εsne- "id." (Kevser, 1979:

10), **Al.** εsnε- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** εsnε- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** εsnε- "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** εsnε- "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** εsnε- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** εsnε- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** εsnε- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. yst "yukarı" (Clauson, 1972: 242) > **Ker. M. ağ. Kor.** yst^h "üst, yukarı" (05 02 10 05 03) 7., **Mus.** yst^h "id." (05 02 14 03 01) 5., **Kas.** yst^h "id." (05 02 16 01 07) 52, **Diğer Trk ağ. Tel.** yst "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** ist "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Er.** yst "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** yst "id." (Bilal Cemal Kemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** yst "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** yst "id." (Şahbaz, 1979: 392), **Tuz.** yst "id." (Şahbaz, 1979: 392), **Am.** yst "id." (Kevser, 1987: 42), **Kif.** yst "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** yst "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** yst "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. yastuq "yastık" (Clauson, 1972: 974) > **Ker. M. ağ. Mus.** 'ja:stüx "id." (05 02 14 01 01) 941, **Kor.** 'ja:stüy "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Kas.** 'ja:stüy "id." (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ja:stüy "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'ja:stüy "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'ja:stüy "id." (Şahbaz, 1979: 340), **Taz.** 'ja:stüy "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'ja:stüy "id." (Şahbaz, 1979: 340), **Tuz.** 'ja:stüy "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'ja:stüy "id." (Kevser, 1987: 48), **Kif.** 'ja:stüy "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'ja:stüy (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ja:stüy "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

b.3. -sK- durumunda:

Kelime içi durumunda OTü. /s/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Altunköprü,*

Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Kifri, Karatepe, Hanekin) olduğu gibi bazı kelimelerde /z/ yönünde gelişmektedir. Tespit ettiğimiz örneklerden birisi şöyledir:

OTü. /s/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /z/, **Mus.** /z/, **Kas.** /z/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /z/, **Er.** /z/, **Dak.** /z/, **Al.** /z/, **Taz.** /z/, **Tuz.** /z/, **Am.** /z/, **Kif.** /z/, **Kar.** /z/, **Han.** /z/.

OTü. *tokkuz on "doksan" (Clauson, 1972: 473, tokso:n) > **Ker. M. ağ. Kor.** dɔq'zan "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** dɔq'zan "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** dɔq'zan "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** dɔq'zan "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** dɔq'zan "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** dɔq'zan "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** dɔq'zan "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** dɔq'zan "id." (Ali Ali, 1983, Tuzhurmatu), **Am.** dɔq'zan "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** dɔq'zan "id." (Hediye A., 1947, Kifri), **Kar.** dɔq'zan "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** dɔq'zan "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

c. Kelime Sonunda:

c.1. -VK durumunda:

c.1.1. Kelime sonu durumunda OTü. /s/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızları ve (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifri, Karatepe, Hanekin*) Azerbaycan yazı dili ve ağızlarında olduğu gibi korunmaktadır. (Ziyayeva, 2001: 290).

OTü. /s/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /s/, **Mus.** /s/, **Kas.** /s/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /s/, **Er.** /s/, **Dak.** /s/, **Al.** /s/, **Taz.** /s/, **Tuz.** /s/, **Am.** /s/, **Kif.** /s/, **Kar.** /s/, **Han.** /s/.

OTü. bas- "basmak" (Clauson, 1972: 370) > **Ker. M. ağ. Kor.** bas- "id." (05 02 10 01 02) 37, **Mus.** bas- "id." (05 02 14 01 01) 1164, **Kas.** bas- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** bas- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** bas- "id." (Kevser, 1987: 6), **Al.** bas- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** bas- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** bas- "id." (Şahbaz, 1979: 317), **Tuz.** bas- (Şahbaz, 1979: 133), **Am.** bas- "id." (Kevser, 1987: 133), **Kif.** bas- (Hediye A., 1947, Kifrî), **Kar.** bas- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** bas- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. käs- "kesmek" (Clauson, 1972: 748) > **Ker. M. ağ. Kor.** c^jes- "id." (05 02 10 01 01) 166, **Mus.** c^jes- "id." (05 02 14 01 01) 156, **Kas.** c^jes- "id." (05 02 16 01 03) 71, **Diğer Trk ağ. Tel.** ces- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** c^jes- (Kevser, 1987: 10), **Al.** ces- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** ces- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** ces- "id." (Şahbaz, 1979: 271), **Tuz.** ces- (Şahbaz, 1979: 271), **Am.** ces- "id." (Kevser, 1987: 39), **Kif.** ces- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** ces- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ces- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. äs- "esmek" (Clauson, 1972: 449) > **Ker. M. ağ. Kor.** es- "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Kas.** es- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** es- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** es- "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** es- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** es- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** es- "id." (Ali Ali, 1983, Tuzhurmatu), **Am.** es- "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** es- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** es- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** es- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

c.1.2. Kelime sonu durumunda OTü. /s/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Kifri, Karatepe ve Hanekin*) olduğu gibi ya:lɣus "yalnız" sözcüğünde /z/ yönünde gelişmiştir. Bunun yanı sıra Kerkük merkez ağızlarında /z/ ünsüzü daha az ötümlüdür. Dolayısıyla Kelime sonunda meydana gelen /s/ ünsüzünün /z/ yönünde gelişmesi, Irak sınırı dışında hem Anadolu hem de Azerbaycan'ın Doğu Grubundaki Mugan ağızında görülür. (Ziyayeva, 2001: 293).

OTü. /s/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /z/, **Mus.** /z/, **Kas.** /z/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /z/, **Er.** /z/, **Dak.** /z/, **Al.** /z/, **Taz.** /z/, **Tuz.** /z/, **Am.** /z/, **Kif.** /z/, **Kar.** /z/, **Han.** /z/.

OTü. ya:lɣus "yalnız" (Clauson, 1972: 930) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ja:ɫyʊz "id." (05 02 10 05 01) 132, **Mus.** 'ja:ɫyʊz "id." (05 02 14 01 01) 305, **Kas.** 'ja:ɫyʊz (05 02 16 01 02) 172, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ja:ɫyʊz "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'ja:ɫyʊz "id." (Kevser, 1987: 250), **Al.** 'ja:ɫyʊz "id." (Şahbaz, 1979: 407), **Taz.** 'ja:ɫyʊz "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'ja:ɫyʊz "id." (Şahbaz, 1979: 165), **Tuz.** 'ja:ɫyʊz "id." (Şahbaz, 1979: 403), **Am.** 'ja:ɫyʊz "id." (Ahmet Kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** 'ja:ɫyʊz "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** 'ja:ɫyʊz "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ja:ɫyʊz "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Kelime sonunda /s/ sesinin ötümlüleşmesi alıntı kelimelerde de görülür.

Mus. aɫmaz "elmas" (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kor.** aɫmaz (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Kas.** aɫmaz (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane) < Ar. الماس *elmās*, **Diğer Trk ağ. Er.** ta:vüz (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** ta:βüz (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** ta:βüz (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** ta:βüz (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** ta:βüz (Ahmed

Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** ta:βüz (Hediye A., 1947, Kifrî), **Kar.** ta:βüz (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ta:βüz (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. طالوس *tāwūs*.

4.2.1.8.1.2. /z/ Ünsüzü

Ötümsüz, sızıcı dişeti üsüzü olan OTü. /z/ ünsüzü, kelime içinde ve sonunda bulunmasına karşın, kelime başında bulunmaz. Bu durum eski ve çağdaş Türk lehçelerinde de söz konusudur (Karaağaç, 2010: 227).

Irak Türkmen ağızlarında durum farksızdır. Çıkarılışında, dudaklar açıktır. Dilin ucu alt dişlerin köklerine doğru yaklaşır ve ardından da dilin ortası kabarır, üstü sert damağa doğru yükselerek, kesici dişlerle kendisi arasında dar bir geçit oluşturur. Bu geçitten soluk titreşimli olarak sızmasıyla /z/ sesi oluşur (Önen, 2009: 123-125).

Günümüzde Irak Türkmen ağızlarında alıntı kelimelerde yer alan /z/ ünsüzü, hem orijinalinde olduğu gibidir. Hem de bazı üsüzlerin dal sesidir.

Mus. za'man (05 02 10 04 01) 29., **Kor.** za'man (05 02 10 04 01) 30., **Kas.** za'man (05 02 16 01 02) 153, **Diğer Trk ağ.** **Tel.** za'man (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** zaman (Kevser, 1987: 424), **Al.** za'man (Şahbaz, 1979: 407), **Dak.** zaman (Şahbaz, 1979: 422), **Tuz.** zaman (Şahbaz, 1979: 424), **Am.** za'man (Ahmet Kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** za'man (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** za'man (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** za'man (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. زمان *zamān*.

Mus. 'ziṇḍžir "zincir, halaka" (05 02 14 01 01) 1390., **Kor.** 'ziṇḍžir (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Kas.** 'ziṇḍžir (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ.** **Er.** 'zindžir (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'zindžir (Bilal Cemal

Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'zindžır (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'zindžır (Ali Ali, 1983, Tuzhurmatu), **Am.** 'zindžır (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'zindžır (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'zindžır (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'zindžır (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Far. زنجیر *zingîr*.

Mus. zan (05 02 14 03 01) 64., **Kor.** zan (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Kas.** zan (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ.** **Er.** zan (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Taz.** zan (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** zan (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** εσεε (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** zan (Hediyye A., 1947, Kifrî), **Kar.** zan (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** zan (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. ظن *zān*.

Kas. zayt " baskı, tansiyon" (05 02 16 02 01) 94., **Kor.** zayt (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** zayt (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Diğer Trk ağ.** **Er.** zayt (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Taz.** zayt (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** zayt (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** zayt (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** zayt (Hediyye A., 1947, Kifrî), **Kar.** zayt (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** zayt (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. ضغط *dağıt*.

a. Kelime İçinde:

a.1. -KzK- durumunda: Kelime içi durumunda OTü. /z/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi bir korunur. Azerbaycan ve Türkiye Türkçesi yazı dili ve ağızlarında da iki ünlü arasındaki /z/ ünsüzü korunur. (Ziyayeva, 2001: 308).

OTü. /z/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /z/; **Mus.** /z/; **Kas.** /z/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /z/, **Er.** /z/, **Dak.** /z/, **Al.** /z/, **Taz.** /z/, **Tuz.** /z/, **Am.** /z/, **Kif.** /z/, **Kar.** /z/, **Han.** /z/.

OTü. uzaq "uzak" (Clauson, 1972: 283, uzak) > **Ker. M. ağ. Kor.** üzay "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** üzax "id." (05 02 14 01 01) 300, **Kas.** üzay "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** uzaq "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** uzaq "id." (Kevser, 1987: 14), uzak "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** uzaq "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Tuz.** uzaq "id." (Şahbaz, 1979: 389), **Am.** uzaq "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** uzaq "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** uzaq "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** uzaq "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. yüzük "yüzük" (Clauson, 1972: 986) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'yzÿc "id." (05 02 16 01 01) 76. **Mus.** 'yzÿc "id." (05 02 14 01 01) 117, **Kas.** 'yzÿc "id." (05 02 16 01 01) 76, **Diğer Trk ağ. Tel.** yzÿj (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** yzÿc "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** yzÿj "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** yzÿj "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** yzÿj "id." (Şahbaz, 1979: 389), **Am.** yzÿj "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** yzÿj "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** yzÿj "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

OTü. uzun "uzun" (Clauson, 1972: 288) > **Ker. M. ağ. Kor.** uzün "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** uzün "id." (05 02 14 01 01) 1260, **Kas.** uzün (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** uzün "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** uzün "id." (Kevser, 1987: 14), **Al.** uzün "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Dak.** uzün "id." (Şahbaz, 1979: 390), **Tuz.** uzün (Şahbaz, 1979: 398), **Am.** uzün "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** uzün "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** uzün "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** uzün "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.1.2. -zK- durumunda:

OTü. /z/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /z/; **Mus.** /z/; **Kas.** /z/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /z/, **Er.** /z/, **Dak.** /z/, **Al.** /z/, **Taz.** /z/, **Tuz.** /z/, **Am.** /z/, **Kif.** /z/, **Kar.** /z/, **Han.** /z/.

OTü. qa:zγan "kazan" (Tekin, 1995: 173, kâzgan) > **Ker. M. ağ. Kor.** qa'zan "id." (İzzet Gani, 1928, Korya), **Mus.** qa'zan "id." (05 02 14 01 01), **Kas.** qa'zan "id." (05 02 16 01 05) 68, **Diğer Trk ağ. Tel.** qa'zan "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** qazan "id." (Kevser, 1987: 1), **Al.** qa'zan "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** qa'zan "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** qazan "id." (Şahbaz, 1979: 289), **Tuz.** qazan "id." (Şahbaz, 1979: 117), **Am.** qa'zan "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** qa'zan "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** qa'zan "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** qa'zan "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. tuzla- "tuzlamak" (Clauson, 1972: 576, tuzla:-) > **Mus.** düzta- "id." (05 02 14 03 01) 64., **Kor.** düzta- "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Kas.** düzta- (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Er.** duzta- "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** duzta- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** duzta- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** duzta- "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Kif.** duzta- "id." (Hediye A., 1947, Kifrî), **Kar.** duzta- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** duzta- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

b. Kelime Sonunda:

b.1. -Vz durumunda:

Kelime sonu **OTü.** /z/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe*) olduğu gibi genellikle

korunmuştur. Bu durum tarihî ve çağdaş Türk lehçelerinde de söz konusudur (Karaağaç, 2010: 230). Irak Türkmen ağızlarındaki örneklere Oğuz grubunda yer alan Azerbaycan ve Türkiye Türkçesi yazı diliyle birlikte ağızlarında da rastlanır (Ziyayeva, 2001: 3011). Kerkük merkez ağızlarında kelime sonunda yer alan /z/ ünsüzü yarı ötümsüzdür. Tespit ettiğimiz sonuçlardan en önemlisi ekleme sırasında /z/ tam ötümlüleşmesidir.

OTü. /z/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /z̥/, **Mus.** /z̥/, **Kas.** /z̥/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /z/, **Er.** /z/, **Dak.** /z/, **Al.** /z/, **Taz.** /z/, **Tuz.** /z/, **Am.** /z/, **Kif.** /z/, **Kar.** /z/, **Han.** /z/.

OTü. ha:z "az, çok olmayan" (Tekin, 1995: 173, hāz) > **Ker. M. ağ. Kor.** aṣ "id." (05 02 10 01 01) 87, **Mus.** aṣ "id." (05 02 14 01 01) 230, **Kas.** aṣ "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** az "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** az "id." (Kevser, 1987: 16), **Al.** az "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** az "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** az "id." (Şahbaz, 1979: 126), **Tuz.** az (Şahbaz, 1979: 126), **Er.** az "id." (Kevser, 1987: 35), **Kif.** az "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** az "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** az "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. qa:z- "kazmak" (Clauson, 1972: 615, ka:z-) > **Ker. M. ağ. Kor.** qaṣ "id." (05 02 10 01 01) 87, **Mus.** qaṣ "id." (05 02 14 01 01) 230, **Kas.** qaṣ "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** qaz "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** qaz "id." (Kevser, 1987: 14), **Al.** qaz "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** qaz "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** qaz "id." (Şahbaz, 1979: 289), **Tuz.** qaz "id." (Şahbaz, 1979: 289), **Am.** qaz "id." (Ali Ali, 1983, Tuzhurmatu), **Kif.** qaz "id." (Hediye A., 1947,

Kifrî), **Kar.** qaz "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** qaz "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. a:γız "ağız" (Tekin, 1995: 171, āgız) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'a:γız "id." (05 02 14 04 01) 230, **Mus.** 'a:γız "id." (05 02 10 01 01) 11, **Kas.** 'a:γız "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'a:γız "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** a:γız "id." (Kevser, 1987: 19), **Al.** 'a:γız "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'a:γız "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** a:γız "id." (Şahbaz, 1979: 107), **Tuz.** 'a:γız "id." (Şahbaz, 1979: 107), **Am.** 'a:γız "id." (Ahmet Kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** 'a:γız "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'a:γız "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'a:γız "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. yüz "yüz sayısı" (Clauson, 1972: 983) > **Ker. M. ağ. Kor.** yz "id." (05 02 10 02 02) 42, **Mus.** yz "id." (05 02 14 01 01) 1376, **Kas.** yz "id." (05 02 16 01 09) 48, **Diğer Trk ağ. Tel.** yz "id." "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** yz "id." (Kevser, 1987: 6), **Al.** yz "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** yz "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** yz "id." (Şahbaz, 1979: 393), **Tuz.** yz (şahbaz, 1979: 393), **Am.** yz "id." (Kevser, 1987: 33), **Kif.** yz "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** yz "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** yz "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

4.2.1.8.2. Dişeti Damak Ünsüzü /ş/

Ötümsüz, sızıcı ve dişeti – damak sesi olan OTü. /ş/ ünsüzü, kelime içinde ve sonunda bulunur. Eski Türkçede de /ş/ sesi, alıntı kelimeler dışında birkaç Türkçe asıllı kelime de bulunur. G. Karaağaç'a göre bu kelimelerde kalime başı /ş/ sesi başka seslerden gelişmiş olmalıdır (Karaağaç, 2010: 208). Irak Türkmen ağızlarında da durum aynıdır. Çıkarılışında, dişler birbirine ve dil sırtı da sert damağın ön kısmına

yaklaşır. Dilin üzerinde oluşan soluk kanalı /s/ ve /z/ ünsüzlerinden daha geniştir. Dudaklar ve özellikle üst dudaklar öne doğru hafifçe çıkar ve soluk bu aralıktan geçerken /ş/ ünsüzü oluşur (Önen, 2009: 125). Dolayısıyla Kerkük ve diğer Irak Türkmen ağızlarında bu sese Türkçe kelimelerde ancak kelime içi ve sonunda rastlanabilmektedir. Kelima başındakinler genelde alıntı kelimelerdir.

Ker. M. ağ. Kor. şah "şah" (05 02 10 02 02), **Mus.** şah (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** şah (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** şah (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** şah (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** şah (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** şah (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** şah (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** şah (Hediye Aburrahman., 1947, Kifrî), **Kar.** şah (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe) < Far. شاه *šāh*.

Ker. M. ağ. Kor. şart^h "şart" (05 02 10 03 01) 84., **Mus.** şart^h (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** şart^h (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** şart (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** şart (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Taz.** şart (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** şart (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** şart (Hediye A., 1947, Kifrî), **Kar.** şart (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** şart (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. شرط *šārṭ*.

a. Kelime İçinde:

a.1. -KşK- durumunda: Kelime içi durumunda OTü. /ş/ ünsüzü, Kerkük merkez (*Korya, Musalla, Kasaphane*) ve diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe*) olduğu gibi korunmuştur. Bu örneklerle hem Azerbaycan hem de Türkiye Türkçesi yazı dili ve ağızlarında rastlamak mümkündür (Ziyayeva, 2001: 293).

OTü. /ş/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /ş/, **Mus.** /ş/, **Kas.** /ş/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /ş/, **Er.** /ş/, **Dak.** /ş/, **Al.** /ş/, **Taz.** /ş/, **Tuz.** /ş/, **Am.** /ş/, **Kif.** /ş/, **Kar.** /ş/, **Han.** /ş/.

OTü. bışur- "pişirmek" (Clauson, 1972: 383) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'bişır- "id." (05 02 10 02 02) 38, **Mus.** 'bişır- "id." (05 02 14 01 01) 1498, **Kas.** 'bişır- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'bişır- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** bişır- "id." (Kevser, 1987: 17), **Al.** 'bişır- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'bişır- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** bişır- "id." (Şahbaz, 1979: 165), **Tuz.** bişır- "id." (Şahbaz, 1979: 165), **Am.** bişır- "id." (Kevser, 1987: 48), **Kif.** 'bişır- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'bişır- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'bişır- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. eşid "duymak, işitmek" (Clauson, 1972: 257) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'e:şit- "id." (05 02 10 01 01) 17, **Mus.** 'e:şit- "id." (05 02 14 01 01) 526, **Kas.** 'e:şit- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'e:şit- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'e:şit- "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'e:şit- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'e:şit- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** e:şit- "id." (Şahbaz, 1979: 204), **Tuz.** e:şit- "id." (Şahbaz, 1979: 204), **Am.** 'e:şit- "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'e:şit- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'e:şit- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'e:şit- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. kişi "kişi, insan" (Clauson, 1972: 752) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'cişî (koca) "id." (05 02 10 06 02) 34, **Mus.** 'cişî "id." (05 02 14 01 01) 1314, **Kas.** 'cişî "id." (05 02 16 01 07) 1, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'cişî "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'c'işî "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'cişî "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'cişî "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** cişî "id." (Şahbaz, 1979: 275), **Tuz.** 'cişî "id." (Şahbaz, 1979: 275), **Am.** 'cişî "id." (Kevser,

1987: 48), **Kif.** 'ciʃi "id." (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** 'ciʃi "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ciʃi "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Yukarıda belirtilen durum alıntı kelimelerde de görülür.

Ker. M. ağ. Mus. rɛʃi:d "Reşit" (05 02 14 04 01) 166., **Kor.** rɛʃi:d (İzzet Gani, 1928, Korya), **Kas.** rɛʃi:d (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** rɛʃi:d (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** rɛʃi:d (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Er.** rɛʃi:d (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Taz.** rɛʃi:d (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** rɛʃi:d (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** rɛʃi:d (Hediyye Abdurrahman., 1947, Kifri), **Kar.** rɛʃi:d (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe) < Ar. رَشِيد *reşîd*.

a.2. -şK- durumunda: OTü. /ş/ ünsüzü başka ünsüzlerin önünde bulunduğu durumda Irak Türkmen ağızlarının tamamında korunmuştur.

OTü. /ş/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /ʃ/, **Mus.** /ʃ/, **Kas.** /ʃ/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /ʃ/, **Er.** /ʃ/, **Dak.** /ʃ/, **Al.** /ʃ/, **Taz.** /ʃ/, **Tuz.** /ʃ/, **Am.** /ʃ/, **Kif.** /ʃ/, **Kar.** /ʃ/, **Han.** /ʃ/.

OTü. başqa "başka" (Räsänen, 1957: 60, başka) > **Ker. M. ağ. Kor.** baʃ'qa "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** baʃ'qa "id." (05 02 14 04 01) 65, **Kas.** baʃ'qa "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** baʃ'qa "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** baʃ'qa "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Er.** baʃ'qa "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Taz.** baʃ'qa "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** baʃ'qa "id." (Şahbaz, 1979: 135), **Am.** baʃ'qa "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** baʃ'qa "id." (Hediyye A., 1947, Kifri), **Kar.** baʃ'qa "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** baʃ'qa "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. başla:- "başlamak" (Clauson, 1972: 381) > **Ker. M. ağ. Kor.** baş'la- "id." (05 02 10 04 02) 32, **Mus.** baş'la- (05 02 14 01 01) 210, **Kas.** baş'la- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** baş'la- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** baş'la- "id." (Kevser, 1987: 14), **Al.** baş'la- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** baş'la- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** baş'la- "id." (Şahbaz, 1979: 135), **Tuz.** baş'la- "id." (Şahbaz, 1979: 135), **Am.** baş'la- "id." (Kevser, 1987: 49), **Kar.** baş'la- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Am.** baş'la- "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Han.** baş'la- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. äşgäk "eşek" (Clauson, 1972: 660) > **Ker. M. ağ. Kor.** εş'εc "id." (05 02 10 01 01) 103, **Mus.** εş'εc "id." (05 02 14 04 01) 38., **Kas.** εş'εc "id." (05 02 16 01 06) 20, **Diğer Trk ağ. Tel.** işεj "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** εş'εc "id." (Kevser, 1987: 28), **Al.** εş'εj "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** εş'εj "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** εş'εj "id." (Şahbaz, 1979: 204), **Tuz.** εş'εj "id." (Şahbaz, 1979: 204), **Am.** εş'εj "id." (Kevser, 1987: 38), **Kif.** εş'εj "id." (Hediye Abdurrahman 1947, Kifri), **Kar.** εş'εj "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** εş'εj "id." (Necibe Ö., 1954, Hanekin).

Yabancı dillerden Kerkük merkez ağızları ve diğer Irak Türkmen ağızlarına yerleşen kelimelerde başka bir ünsüzün önünde bulunan /ş/ ünsüzü korunmaktadır.

Ker. M. ağ. Mus. rε'ji:d "Reşit" (05 02 14 04 01) 166., **Kor.** rε'ji:d (İzzet Gani, 1928, Korya), **Kas.** rεji:d (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** rεji:d (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** rεji:d (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Taz.** rεji:d (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** rεji:d (Ahmed

Kemal Bayatlı,1977, Amirli), **Kif.** rɛʃi:d (Hediye Aburrahman., 1947, Kifrî), **Kar.** rɛʃi:d (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe) < Ar. رَشِيد *reşîd*.

Ker. M. ağ. Kor. ɛʃ'ca:t "çeşitli, her türlü" (05 02 10 01 01) 118., **Mus.** ɛʃ'ca:t (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** ɛʃ'ca:t (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane) < Ar. أشكال *eşkāl*, **Diğer Trk ağ. Tel.** rɛʃ'mɛ "gem" (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Tel.** rɛʃ'mɛ (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** rɛʃ'mɛ (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Taz.** rɛʃ'mɛ (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** rɛʃ'mɛ (Ahmed Kemal Bayatlı,1977, Amirli), **Kif.** rɛʃ'mɛ (Hediye Aburrahman., 1947, Kifrî), **Kar.** rɛʃ'mɛ (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe) < Ar. الرَّشْمَة *el-Reşme*.

b. Kelime Sonunda:

b.1. -Vş durumunda:

Kelime sonu durumunda OTü. /ş/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi korunmuştur. Bu örneklerle hem Azerbaycan hem de Türkiye Türkçesi yazı dili ve ağızlarında da rastlamak mümkündür (Ziyayeva, 2001: 296).

OTü. /ş/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /ʃ/, **Mus.** /ʃ/, **Kas.** /ʃ/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /ʃ/, **Er.** /ʃ/, **Dak.** /ʃ/, **Al.** /ʃ/, **Taz.** /ʃ/, **Tuz.** /ʃ/, **Am.** /ʃ/, **Kif.** /ʃ/, **Kar.** /ʃ/, **Han.** /ʃ/.

OTü. baş (Clauson, 1972: 375) > **Ker. M. ağ. Kor.** baʃ "id." (05 02 10 05 01) 129, **Mus.** baʃ "id." (05 02 14 01 01) 319, **Kas.** baʃ "id." (05 02 16 01 05) 53, **Diğer Trk ağ. Tel.** baʃ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** baʃ "id." (Kevser, 1987: 6), **Al.** baʃ (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** baʃ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** baʃ "id." (Şahbaz, 1979: 1134), **Tuz.**

bağ (Şahbaz, 1979: 1134), **Am.** bağ "id." (Kevser, 1987: 36), **Am.** bağ "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Han.** bağ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. taş (Tekin, 1995: 174) > **Ker. M. ağ. Kor.** daş "id." (05 02 10 01 01) 199, **Mus.** daş "id." (05 02 14 01 01) 311, **Kas.** daş "id." (05 02 16 01 04) 9, **Diğer Trk ağ. Tel.** daş "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** daş "id." (Kevser, 1987: 6), **Al.** daş "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** daş "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** daş "id." (Şahbaz, 1979: 1134), **Dak.** daş (Şahbaz, 1979: 1134), **Am.** daş "id." (Kevser, 1987: 36), **Kar.** daş "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Am.** daş "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Han.** daş "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. toqış- "tokuşmak" (Clauson, 1972: 474, tokış-) > **Ker. M. ağ. Kor.** tɔ:qüş- "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** tɔ:qüş- "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** tɔ:qüş- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** tɔ:qüş- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** tɔ:qüş- "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Taz.** tɔ:qüş- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Al.** tɔ:qüş- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Tuz.** tɔ:qüş- "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** tɔ:qüş- "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** tɔ:qüş- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** tɔ:qüş- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** tɔ:qüş- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Yabancı dillerden alıntı kelimelerde de Kerkük merkez ağızları ve diğer Irak Türkmen ağızlarında kelimelerin sonundaki /ş/ sesi korunmaktadır.

Ker. M. ağ. Kor. xɔş "hoş, güzel, iyi, tatlı." (05 02 10 01 01) 230., **Mus.** xɔş (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** xɔş (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Er.** xɔş (Delir Ömer, 1973, Erbil) < Far. خوش *hoş*, **Tel.** tɛf'li:ş "dağıtmak, yerle bir etmek" (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** tɛf'li:ş (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** tɛf'li:ş (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** tɛf'li:ş (Abbas Veli

Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** tɛf'li:ʃ (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** tɛf'li:ʃ (Hediye Aburrahman., 1947, Kifrî), **Kar.** tɛf'li:ʃ (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe) < Ar. تفليش (< Sür.) *teflîš*.

4.2.1.8.3. Gırtlak Ünsüzü /h/

başında bulunmaktadır. Genel Türk dilinde, kelime başında /*h/ ünsüzün orijinaliği uzun müddet Türkologlar arasında bir tartışma konusu olmuştur. Ana Altayca'da kelime başında /*p/ ünsüzü bulunduğu ve bu sesin $p > f > h > \emptyset$ şeklinde zamanla kaybolduğu düşünülmektedir (Killi, 2002: 332). G. Clauson, “*Review of N. Poppe's Introduction to Mongolian Comparative Studies*” adlı çalışmasında her hangi bir Moğol lehçesinde ünlü ile başlayan bazı sözlerin 13. yy. Moğol lehçesinde yuvarlak ünlülerden önce /f/ ile, diğer ünlülerden önce ise /x/ ile karşılandığını söyleyerek bu durumun, Moğolcada aslı eski bir p'nin varlığını ispatlayacağını iddia etmiş ve 13. yy. Moğolcasındaki h'nin ikinci bir ses olayı olduğunu, yuvarlak ünlülerin önünde $p > h$ değişmesinden meydana geldiğini belirterek $p > h > f > \emptyset$ değil, tersine $\emptyset > h > f > p$ yönünde gelişmiş olabileceğini ileri sürmüştür. Ayrıca, Clauson, “*The initial labial sounds in the Turkish languages*” başlıklı çalışmasında gelişmenin Türkçe $\emptyset > Mongolca. h > Tunguzca f > p$ şeklinde olduğunu belirtmiştir (Choi, 1993: 17). Ancak Halaç Türkçesinin G. Doerfer ve öğrencileri tarafından ayrıntılı olarak işlenip dil tarihimizdeki gerçek yerine oturtulması ile Ana Türk dilindeki *p sesinin açıklanması için yeni deliller de bilim dünyasına sunulmuş oldu. G. Doerfer eski *p'lerin, Halaç Türkçesinde *h olarak korunduğunu söyler. Orta Moğalcadaki *h (< *p)'lere Halaççada *h'lerin tekabül etmesi, gerçekten de *p sesinin Türk dilinin bir lehçesinde korunduğunu kanıtlamıştır (Gülsevin, 1995: 133).

Doerfer, birincil /h/'yi en iyi koruyan lehçenin Halaç lehçesi olduğunu, Orta ve Doğu Anadolu ağızları ile Azerbaycan ağızları, Horasan Türkçesi, Doğu ve Güney Türkmen ağızları, Stavropol ağızı ve Özbekçede de birincil /h/ sesine sıkça rastlandığı sonucuna vermiştir. Bu bağlamda N. Poopé gibi Altayistler Ana Altayca /*p/ sesinin Ön Türkçe ve Ana Türkçede /*h/ olduğunu kabul etmiştir (Killi, 2002: 332).

Irak Türkmen ağızlarında da Ortak Türkçe kelime başı /h/ ünsüzü kısmen korunmaktadır. Akciğerden gönderilen hava akımının ses tellerini titretmeden gırtlak bölgesinde oluşturduğu /h/ sesi, insanın alıp verdiği nefes sesine benzer.

a. Kelime Başında:

a.1. h- durumunda:

a.1.1. Kelime başı durumunda OTü. /h/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Kifri, Karatepe*) olduğu gibi bir grup kelimeye korunur. Ancak Hanekin, Mendeli ve Kazaziyye ağızlarında OTü. **hö.r-* "örmek" kelimesinde sıfırlanmıştır. Buna rağmen "*hö:rj*" kelimesinde kendini muhafaza etmektedir. Irak Türkmen ağızlarının tamamındaki örneklerle Kuzey Azerbaycan'ın Doğu grubu ağızlarında da rastlanmaktadır (Ziyayeva, 2001: 301).

OTü. /h/ > Ker. M. ağ. Kor. /h/, Mus. /h/, Kas. /h/, Diğer Trk ağ. Tel. /h/, Er. /h/, Dak. /h/, Al. /h/, Taz. /h/, Tuz. /h/, Am. /h/, Kif. /h/, Kar. /h/, Han. /h/.

OTü. *hu:r "vurmak" (Tekin, 1995: 179) > Mus. hur- "id." (05 02 14 01 01) 1119.OTü. *hü:r "ürmek, havlammak" (Tekin, 1995: 185) > Kas. hyr- "id." (05

02 16 01 07) 45, **Am.** hyr- "id." (Kevser, 1987: 43), **Taz.** hyr- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** hyr- "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Al.** hyr- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü). **OTü.** *hœ:r- "örmek" (Tekin, 1995: 401) > **Mus.** hœr- "id." (05 02 14 03 01) 25., **Kif.** hœr- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** hœr- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** hœr- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin). **OTü.** *hayva "ayva" (Gülsevin, 1995: 134), **Kor.** hajβa "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya). **Er.** hεjβε (Delir Ömer, 1973, Erbil).

OTü. hördäk "ördek" (Tekin, 1995: 184) > **Tel.** hajβa "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer).

Kerkük ve diğer Irak Türkmen ağızlarında alıntı kelimelerin başında da /h/ ünsüzü bulunur. Bunların çoğu Arapça ve Farsça, bir bölümü de Batı kaynaklıdır.

Ker. M. ağ. Kor. hit̤ "hiç" (05 02 10 01 02) 21., **Mus.** hit̤ (05 02 14 01 01) 353., **Kas.** hit̤ (05 02 16 01 09) 24. < Far. هیچ *hiç*, **Diğer Trk ağ. Tel.** ha'βa "hava" (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** ha'βa (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** ha'βa (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** ha'βa (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** ha'βa (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** ha'βa (Hediye Abdurrahman., 1947, Kifri), **Kar.** "hava" (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** hœr- (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. هواء *hewā*.

a.1.2. Kelime başı durumunda OTü. /h/ ünsüzü, OTü. hıyıl- "yığılma, toplanmak" örneğinde Irak Türkmen ağızlarının tamamında /j/ ünsüzüne dönüşmüştür. Ancak bu örnekte kelime başı h- ünsüzünün kaybolmasının ardında kelime başı j- türemesinin olması da mümkündür. Tespit ettiğimiz örnek şöyledir:

OTü. /h/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /h/; **Mus.** /h/; **Kas.** /h/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /h/, **Er.** /h/, **Dak.** /h/, **Al.** /h/, **Taz.** /h/, **Tuz.** /h/, **Am.** /h/, **Kif.** /h/, **Kar.** /h/, **Han.** /h/.

OTü. hıyıl- "yığılma, toplanmak" (Doerfer, 1981: 95, hırğıl-) > **Ker. M. ağ. Kor.** jıyıl- (05 02 10 02 02) 21., **Mus.** jıyıl- "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** jıyıl- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** jıy- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** jıy- "id." (Kevser, 1987: 19), **Am.** jıy- (Kevser, 1987: 51), **Al.** jıy- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** jıy- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** jıy- "id." (Şahbaz, 1979: 1134), **Tuz.** jıy- (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Kif.** jıy- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** jıy- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

a.1.3. Kelime başı durumunda OTü. /h/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi bir grup kelimedede düşmüştür. Bu örneklerle hem Azerbaycan hem Türkiye Türkçesi yazı dilleriyle ağızlarında rastlamak mümkündür (Ziyayeva, 2001: 301).

OTü. /h/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /Ø/; **Mus.** /Ø/; **Kas.** /Ø/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /Ø/, **Er.** /Ø/, **Dak.** /Ø/, **Al.** /Ø/, **Taz.** /Ø/, **Tuz.** /Ø/, **Am.** /Ø/, **Kif.** /Ø/, **Kar.** /Ø/, **Han.** /Ø/.

OTü. *hadaq "ayak" (Doerfer, 1981: 480, hadak) > **Ker. M. ağ. Kor.** a'jay "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** a'jax "id." (05 02 14 02 01) 10, **Kas.** a'jay "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** a'jay "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** a'jay (Kevser, 1987: 12), **Al.** a'jay "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** a'jay "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** a'jay "id." (Şahbaz, 1979: 129), **Am.** a'jay "id." (Kevser, 1987: 43), **Kif.** a'jay "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** a'jay "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** a'jay "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. hat (Doerfer, 1981: 95) > **Ker. M. ağ. Kor.** at^h "id." (05 02 10 01 01) 143, **Mus.** at^h "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** at^h "id." (Abbas Satık Cafer,

1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** at "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** at "id." (Kevser, 1987: 17), **Al.** at "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** at "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** at "id." (Şahbaz, 1979: 122), **Tuz.** at "id." (Şahbaz, 1979: 122), **Am.** at "id." (Kevser, 1987: 43), **Kif.** at "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** at "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** at "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

ÖTü. ha:z (Doerfer, 1981: 95) > **Ker. M. ağ. Kor.** az "id." (05 02 10 01 01) 87, **Mus.** az (05 02 14 01 01) 230, **Kas.** az "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** az (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** az "id." (Kevser, 1987: 16), **Al.** az "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** az "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** az "id." (Şahbaz, 1979: 126), **Tuz.** az (Şahbaz, 1979: 126), **Am.** az "id." (Kevser, 1987: 35), **Kar.** az "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** az "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

4.2.1.9. Yan Ünsüzler /l/ ünsüzü

Ötümlü dil ucu ünsüzü olan ÖTü. /l/, akıcı ve yan ünsüzdür. Bu ünsüz Ortak Türkçede sadece kelime içinde ve sonunda bulunur. Irak Türkmen ağızlarında durum farksızdır. Irak Türkmen ağızlarında ince ve kalın olmak üzere iki çeşit /l/ ünsüzü vardır. İnce /l/ ünsüzünün çıkarılışında, dil ucu dişlerin bitim noktasına hafifçe dokunur, hava dilin yanlarını titreterek sızar ve tonlu olarak oluşur. Genellikle dilimizdeki /ε/, /i/, /œ/, /y/ gibi ön ünlülerden sonra ve önce gelmektedir. Kalın /ɭ/ ünsüzünün çıkarılışında ise, dil ucu daha yukarıda, dişlerinin bitiminde damağa doğru kalkar, dil ortası çukurlaşır. Genellikle kendisinden önce ve sonra /a/, /ı/, /o/, /u/ art ünlüler gelmektedir (Önen, 2009: 130).

/l/ ünsüzü Türkçe kelimelerde kelime başında bulunmazken Irak Türkmen ağızlarında çeşitli dillerden alıntı kelimelerin başında bulunur:

Ker. M. ağ. Kor. 'lirɛ "Lira" (05 02 10 05 01) 28 (05 02 10 01 01) 230., **Mus.** 'lirɛ (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'lirɛ (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'lirɛ (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'lirɛ (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'lirɛ (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'lirɛ (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** lerɛ (Şahbaz, 1979: 308), **Tuz.** lerɛ (Şahbaz, 1979: 308), **Am.** 'lirɛ (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'lirɛ (Hediye Aburrahman., 1947, Kifrî), **Kar.** 'lirɛ (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'lirɛ (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < İt. Lira.

Ker. M. ağ. Kor. Mus. 'lifɛ "örülmüş lif" (05 02 14 01 01) 958., **Kas.** 'lifɛ (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'lifɛ (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'lifɛ (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'lifɛ (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'lifɛ (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** 'lifɛ (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'lifɛ (Hediye Aburrahman., 1947, Kifrî), **Kar.** 'lifɛ (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'lifɛ (Necibe Ömer, 1954, Hanekin), **Han.** 'lirɛ (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. الليفة *el-lîfe*.

Ker. M. ağ. Mus. lɛ'cʲɛ "leke" (05 02 14 01 01) 1432., **Kas.** lɛ'ccʲɛ (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Kor.** lɛ'ccʲɛ (Suat Kasım, 1959, Korya), **Diğer Trk ağ. Tel.** lɛcccɛ (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** lɛcʲcʲɛ (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** lɛcccɛ (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** lɛcccɛ (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** lɛcccɛ (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** lɛcccɛ (Hediye Aburrahman., 1947, Kifrî), **Kar.** lɛcccɛ (Adil Salih Yunus, 1967,

Karatepe), **Han.** ١٤٣٣٤ (Necibe Ömer, 1954, Hanekin), **Han.** ١٤٣٣٤ (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Far. ٤٤٤٤ *leke*.

a. Kelime İçinde:

a.1. Kelime içi durumunda OTü. /l/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifri, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi korunmuştur. Tespit ettiğimiz örneklerle Azerbaycan ve Türkiye Türkçesi yazı dilleriyle birlikte ağızlarında da rastlamak mümkündür (Ziyayeva, 2001: 351).

a.1. -KlK- durumunda:

OTü. /l/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /l/ ~ /t/, **Mus.** /l/ ~ /t/, **Kas.** /l/ ~ /t/; **Krş.**

Diğer Trk ağ. Tel. /l/ ~ /t/; **Er.** /l/ ~ /t/; **Dak.** /l/ ~ /t/; **Al.** /l/ ~ /t/; **Taz.** /l/ ~ /t/; **Tuz.** /l/ ~ /t/; **Am.** /l/ ~ /t/; **Kif.** /l/ ~ /t/; **Kar.** /l/ ~ /t/; **Han.** /l/ ~ /t/.

OTü. ba:lɪq "balık" (Tekin, 1995: 172, balık) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ba:ɬɪy "id." (05 02 10 03 01) 3, **Mus.** 'ba:ɬɪx "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'ba:ɬɪy "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ba:ɬɪy "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Taz.** 'ba:ɬɪy "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Er.** 'ba:ɬɪy, 'ba:ɬɪx, (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'ba:ɬɪy "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Dak.** 'ba:ɬɪy "id." (Şahbaz, 1979: 168), **Tuz.** 'ba:ɬɪy "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** 'ba:ɬɪy "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'ba:ɬɪy "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** 'ba:ɬɪy "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ba:ɬɪy "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. tə:lɪ "deli" (Tekin, 1995: 181) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'dɛ:lɪ "id." (05 02 10 03 01) 152, **Mus.** 'dɛ:lɪ "id." (05 02 14 01 01) 874, **Kas.** 'dɛ:lɪ "id." (05 02 16 01 05) 87, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'dɛ:lɪ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'dɛ:lɪ

Ker. M. ağ. Mus. mɛ'hɛl "yer" (05 02 14 01 01) 1432., **Kas.** mɛ'hɛl "yer, zaman, vakit" (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** mɛ'hɛl "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** mɛ'hɛl "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** mɛ'hɛl "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** mɛ'hɛl "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** mɛ'hɛl "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** mɛ'hɛl (Hediye Aburrahman., 1947, Kifrî), **Kar.** mɛ'hɛl "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** mɛ'hɛl "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. محل *meḥel*.

a.2. -IK- durumunda:

a.2.1. Kelime içi durumunda OTü. /l/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi genellikle korunmuştur. Tespit ettiğimiz örneklerden bir kısmı şöyledir:

OTü. /l/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /l/ ~ /t/, **Mus.** /l/ ~ /t/, **Kas.** /l/ ~ /t/, **Krş.**

Diğer Trk ağ. Tel. /l/ ~ /t/, **Er.** /l/ ~ /t/, **Dak.** /l/ ~ /t/, **Al.** /l/ ~ /t/, **Taz.** /l/ ~ /t/, **Tuz.** /l/ ~ /t/, **Am.** /l/ ~ /t/, **Kif.** /l/ ~ /t/, **Kar.** /l/ ~ /t/, **Han.** /l/ ~ /t/.

OTü. altun "altın" (Clauson, 1972: 131, altu:n) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'a:ɫtün "id." (05 02 10 01 01) 15, **Mus.** 'a:ɫtün "id." (05 02 14 01 01) 16, **Kas.** 'a:ɫtün (05 02 16 01 03) 22, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'a:ɫtün "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** a:ɫtün, 'a:ɫtün "id." (Kevser, 1987: 20), **Taz.** 'a:ɫtün "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** a:ɫtün "id." (Şahbaz, 1979: 114), **Tuz.** a:ɫtün "id." (Şahbaz, 1979: 114), **Am.** 'a:ɫtün "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'a:ɫtün "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'a:ɫtün "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'a:ɫtün "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. qulqaq "kulak" (Doerfer, 1981: 95, kukla:k) > **Ker. M. ağ. Kor.** qū'ṭay "id." (05 02 10 01 01) 236, **Mus.** qū'ṭax "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** qū'ṭay "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** qū'ṭay "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** quṭay "id." (Kevser, 1987: 11), **Al.** quṭay "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** quṭay "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** quṭay "id." (Şahbaz, 1979: 304), **Tuz.** quṭay "id." (Şahbaz, 1979: 304), **Am.** quṭay "id." (Kevser, 1987: 52), **Kif.** quṭay "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** quṭay "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** quṭay "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.2.2. OTü. *tilkü* "tilki" örneğinde /k/ ünsüzünün önünde bulunan /l/ ünsüzü Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) bir kelimedede /r/'ye dönüşür. Bu değişmeye diğer Irak Türkmen ağızlarında rastlanmaz. Aynı değişme Doğu Anadolu grununda yer alan bir çok ağızda da tespit edilmiştir (Tosun, 2010: 256).

OTü. /l/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /r/, **Mus.** /r/, **Kas.** /r/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /l/, **Er.** /l/, **Dak.** /l/, **Al.** /l/, **Taz.** /l/, **Tuz.** /l/, **Am.** /l/, **Kif.** /l/, **Kar.** /l/, **Han.** /l/.

OTü. *tilkü* "tilki" (Clauson, 1972: 498İ, *tilkü:*) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'tyrc'jy "id." (05 02 10 04 01) 7, **Mus.** 'tyrc'jy "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'tyrc'jy "id." (05 02 16 01 07) 45., **Krş. Diğer Trk ağ. Tel.** 'tylc'y "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'tylc'y "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'tylc'y "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'tylc'y "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'tylc'y "id." (Şahbaz, 1979: 386), **Tuz.** 'tylc'y "id." (Ali Ali, 1984: Tuzhurmatu), **Am.** 'tylc'y "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'tylc'y "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'tylc'y "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'tylc'y "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.2.3. Kelime içi durumunda OTü. /l/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi bazı kelimelerde düşer. Bu örneklerle diğer Oğuz gruplarında da rastlanır.

OTü. /l/ > Ker. M. ağ. Kor. /Ø/, Mus. /Ø/, Kas. /Ø/, Diğer Trk ağ. Tel.

/Ø/, Er. /Ø/, Dak. /Ø/, Al. /Ø/, Taz. /Ø/, Tuz. /Ø/, Am. /Ø/, Kif. /Ø/,

Kar. /Ø/, Han. /Ø/.

OTü. otur- "oturmak" (Clauson, 1972: 150) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ɔ:tür- "id." (05 02 10 05 01) 87, **Mus.** 'ɔ:tür- "id." (05 02 14 04 01) 64, **Kas.** 'ɔ:tür- (05 02 16 01 09) 49, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ɔ:tür- (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** ɔ:tür- "id." (Kevser, 1987: 9), **Taz.** ɔ:tür- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Al.** 'ɔ:tür- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Dak.** 'ɔ:tür- "id." (Şahbaz, 1979: 340), **Tuz.** 'ɔ:tür- "id." (Şahbaz, 1979: 340), **Am.** ɔ:tür- (Kevser, 1987: 30), **Kif.** 'ɔ:tür- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'ɔ:tür- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ɔ:tür- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. kältür- "getirmek" (Clauson, 1972: 716) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'jɛ:tür- (05 02 10 01 01) 257, **Mus.** 'jɛ:tür- "id." (05 02 14 01 01) 1142, **Kas.** 'jɛ:tür- "id." (05 02 16 01 05) 92, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'jɛ:tür- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'jɛ:tür- "id." (Kevser, 1987: 9), **Al.** 'jɛ:tür- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'jɛ:tür- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'jɛ:tür- "id." (Şahbaz, 1979: 228), **Tuz.** 'jɛ:tür- "id." (Şahbaz, 1979: 228), **Am.** 'jɛ:tür- "id." (Kevser, 1987: 32), **Kif.** 'jɛ:tür- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'jɛ:tür- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

OTü. kalk- "kalkmak" (Clauson, 1972: 620) > **Ker. M. ağ. Kor.** qax- (05 02 10 01 01) 48, **Kor.** qa:- (05 02 10 01 01) 23, **Mus.** qa:- "id." (05 02 14 01 01)

1044, **Kas.** qax- "id." (05 02 16 01 05) 73, **Diğer Trk ağ. Tel.** qax- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** qax- "id." (Kevser, 1987: 11), **Al.** . qax- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** qax- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** qax- "id." (Şahbaz, 1979: 280), **Tuz.** qax- "id." (Şahbaz, 1979: 280), **Am.** qax- "id." (Kevser, 1987: 37), **Kif.** qax- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** qax- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** qax- ("id." Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Ker. M. ağ. Kor. bε'c'ε "belki" (01 03 10 02 05) 44, **Mus.** bε'c'ε (05 02 14 01 01) 81, **Kas.** bε'c'ε (05 02 16 01 03) 63, **Diğer Trk ağ. Tel.** mε'hεl (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** bε'c'ε, bε'lc'i (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Taz.** bεcε (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Al.** bεcε (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** bεcε (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** bεcε (Ali Ali, 1984: Tuzhurmatu), **Am.** bεcε (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** bεcε (Hediye Abdurrahman., 1947, Kifri), **Kar.** bεcε (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** bεcε (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Far. بلكه *belki*.

a.3. -Kl- durumunda:

a.3.1. Kelime içi durumunda OTü. /l/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifri, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi bazı kelimelerde korunur. Tespit ettiğimiz örnekler bir kısmı şöyledir:

OTü. /l/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /l/ ~ /t/, **Mus.** /l/ ~ /t/, **Kas.** /l/ ~ /t/, **Krş.**

Diğer Trk ağ. Tel. /l/ ~ /t/, **Er.** /l/ ~ /t/, **Dak.** /l/ ~ /t/, **Al.** /l/ ~ /t/, **Taz.** /l/ ~ /t/, **Tuz.** /l/ ~ /t/, **Am.** /l/ ~ /t/, **Kif.** /l/ ~ /t/, **Kar.** /l/ ~ /t/, **Han.** /l/ ~ /t/.

OTü. oylan "oğlan" (Clauson, 1972: 84) > **Ker. M. ağ. Kor.** oγ'łan "id." (05 02 10 01 01) 15, **Mus.** oγ'łan "id." (05 02 14 01 01) 409, **Kas.** oγ'łan "id." (05

02 16 01 01) 68, **Diğer Trk ağ. Tel.** oğ'ıtan "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** oğ'ıtan "id." (Kevser, 1987: 4), **Al.** oğ'ıtan "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** oğ'ıtan "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** oğ'ıtan "id." (Şahbaz, 1979: 332), **Tuz.** oğ'ıtan "id." (Şahbaz, 1979: 332), **Am.** oğ'ıtan "id." (Kevser, 1987: 33), **Kif.** oğ'ıtan "id." (Hediye Abdurrahman 1947, Kifrî), **Kar.** oğ'ıtan "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** oğ'ıtan "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. başla:- "başlamak" (Clauson, 1972: 381) > **Ker. M. ağ. Kor.** baş'ıta- "id." (05 02 10 04 02) 32, **Mus.** baş'ıta- "id." (05 02 14 01 01) 210, **Kas.** baş'ıta- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** baş'ıta- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** baş'ıta- "id." (Kevser, 1987: 14), **Al.** baş'ıta- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** baş'ıta- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** baş'ıta- "id." (Şahbaz, 1979: 135), **Tuz.** baş'ıta- "id." (Şahbaz, 1979: 135), **Am.** baş'ıta- "id." (Kevser, 1987: 49), **Kar.** baş'ıta- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Am.** baş'ıta- "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Han.** baş'ıta- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. bağla:- "bağlamak" (Clauson, 1972: 321, bağla-) > **Ker. M. ağ. Kor.** bağ'ıta- "id." (05 02 10 05 01) 139, **Mus.** bağ'ıta- "id." (05 02 14 01 01) 462, **Kas.** bağ'ıta- (05 02 16 01 07) 54., **Diğer Trk ağ. Tel.** bağ'ıta- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** bağ'ıta- (Kevser, 1987: 12), **Al.** bağ'ıta- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** bağ'ıta- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** bağ'ıta- "id." (Şahbaz, 1979: 129), **Tuz.** bağ'ıta- (Şahbaz, 1979: 129), **Am.** bağ'ıta- "id." (Kevser, 1987: 28), **Kar.** bağ'ıta- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Am.** bağ'ıta- "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Han.** bağ'ıta- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. işlä:- "işlemek" (Clauson, 1972: 262) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'işle- "id." (05 02 10 01 01) 34, **Mus.** 'işle- "id." (05 02 14 02 01) 55, **Kas.** 'işle- "id." (05 02 16

01 09) 39., **Diğer Trk ağ. Er.** iʃlɛ- "id." (Kevser, 1987: 11), **Al.** 'iʃlɛ- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'iʃlɛ- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'iʃlɛ- "id." (Şahbaz, 1979: 266), **Tuz.** iʃlɛ- "id." (Şahbaz, 1979: 266), **Am.** iʃlɛ- "id." (Kevser, 1987: 37), **Kar.** 'iʃlɛ- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Am.** 'iʃlɛ- "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli).

Yukarıda belirtilen durum Arapça alıntılarda da görülür.

Ker. M. ağ. Kor. faz'la "fazla" (05 02 10 03 01) 73., **Mus.** faz'la (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** faz'la (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** faz'la (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** faz'la (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Taz.** faz'la (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Al.** faz'la (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Tuz.** faz'la (Ali Ali, 1984: Tuzhurmatu), **Taz.** faz'la (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** faz'la (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** faz'la (Hediye Aburrahman., 1947, Kifrî), **Kar.** faz'la (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** faz'la (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. الفضلة *el-Faḍala*.

a.3. 2. Geniz ünsüzlerinin ardından gelen OTü. /l/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında ilerleyici benzeşme sonucunda /n/ ünsüzüne dönüştüğü tespit edilmiştir.

OTü. /l/ > Ker. M. ağ. Kor. /n/, Mus. /n/, Kas. /n/, Diğer Trk ağ. Tel. /n/, Er. /n/, Dak. /n/, Al. /n/, Taz. /n/, Tuz. /n/, Am. /n/, Kif. /n/, Kar. /n/, Han. /n/.

OTü. tiŋle- "dinlemek" (Clouston, 1972: 522) > **Ker. M. ağ. Kor. dinne-** "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus. dinne-** "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas. dinne-** "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ.**

Er. dinne- "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** dinne- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** dinne- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** dinne- "id." (Ali Ali, 1984: Tuzhurmatu), **Am.** dinne- "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** dinne- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** dinne- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** dinne- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. köñlek "göñlek" (Clauson, 1972: 662) > **Ker. M. ağ. Kor.** c'æ'nεc "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** c'æ'nεc "id." (05 02 14 01 01) 843, **Kas.** c'æ'nεc "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** cœjnεc "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** c'œjnεc' "id." (Kevser, 1987: 1), c'œlmεc' (Delir Ömer, 1972, Erbil), **Al.** cœjnεc "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** cœjnεj "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** cœjnεj "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** cœjnεc (Kevser, 1987: 42), **Kif.** cœnεc "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** cœjnεj "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** cœjnεj "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. bañla- "ses, gürültü, haykırma, feryat" (Clauson, 1972: 346) > **Ker. M. ağ. Kor.** baj'na- "banlamak, horoz ötmesi" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** baj'na- "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** baj'na- (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** baj'na- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** baj'na- "id." (Delir Ömer, 1972, Erbil), **Al.** baj'na- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** baj'na- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** baj'na- "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** baj'na- "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** baj'na- "id." (Hediye A., 1947, Kifrî), **Kar.** baj'na- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** baj'na- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

b. Kelime Sonunda:

b.1. -Vl durumunda:

b.1.1. Kelime sonu durumunda OTü. /l/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe*) olduğu gibi korunur. Bu örneklerle hem Azerbaycan hem de Türkiye Türkçesi yazı dilleri ve ağızlarında da rastlanır (Ziyayeva, 2001: 355).

OTü. /l/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /l~/t/, **Mus.** /l~/t/, **Kas.** /l~/t/, **Krş. Diğer Trk ağ. Tel.** /l~/t/, **Er.** /l~/t/, **Dak.** /l~/t/, **Al.** /l~/t/, **Taz.** /l~/t/, **Tuz.** /l~/t/, **Am.** /l~/t/, **Kif.** /l~/t/, **Kar**/l~/t/, **Han**/l~/t/.

OTü. qat- "kalmak" (Tekin, 1995: 173, kâl-) > **Ker. M. ağ. Kor.** qat- "id." (05 02 10 05 01) 129, **Mus.** qat- "id." (05 02 14 01 01) 63, **Kas.** qat- (05 02 16 01 05) 83, **Diğer Trk ağ. Tel.** qat- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** qat- (Kevser, 1987: 10), **Al.** qat- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** qat- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** qat- "id." (Şahbaz, 1979: 282), **Tuz.** qat- "id." (Şahbaz, 1979: 282), **Am.** qat- "id." (Kevser, 1987: 35), **Kar.** qat- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Kif.** qat- "id." (Hediye Abdurrahman. 1947, Kifrî), **Han.** qat- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. öl- "ölmek" (Clauson, 1972: 125) > **Ker. M. ağ. Kor.** œl- "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** œl- "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** œl- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** œl- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** œl- "id." (Kevser, 1987: 7), **Al.** œl- "id." (Şahbaz, 1979: 343), **Taz.** œl- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** œl- "id." (Şahbaz, 1979: 343), **Tuz.** œl- "id." (Şahbaz, 1979: 342), **Am.** œl- "id." (Kevser,

1987: 45), **Kif.** œl- "id." (Hediyye Abdurrahman. 1947, Kifrî), **Kar.** œl- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** œl- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. sıl- "silmek" (Tekin, 1995: 176) > **Ker. M. ağ. Kor.** sil- "id." 01–01(05 08 11) 169, **Mus.** sil- "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** sil- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** sil- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** sil- "id." (Delir Ömer, 1972, Erbil), **Al.** sil- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** sil- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** sil- "id." (Ali Ali, 1984: Tuzhurmatu), **Am.** sil- "id." (Kevser, 1987: 51), **Kar.** sil- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** sil- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. yıl "yıl" (Clauson, 1972: 917) > **Ker. M. ağ. Kor.** il "id." (05 02 14 01 01) 178, **Mus.** il "id." (05 02 14 03 01)37, **Kas.** il "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** il "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** il "id." (Kevser, 1987: 4), **Al.** il "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** il "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** il "id." (Şahbaz, 1979: 261), **Tuz.** il "id." (Şahbaz, 1979: 261), **Am.** il "id." (Kevser, 1987: 44), **Kif.** il (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** il "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** il "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

b.2. Kelime sonu durumunda OTü. /l/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) hem isim hem de fiili kökenli kelimelerde düştüğü tespit edilmiştir. Fiil kökenli kelimelerde hız konuşmaya bağlı olarak düştüğü görülür. Bu duruma Anadolu'nun Doğu Grubu ağızlarında yer alan Kars ağızında da rastlanır (Ercilasun, 2002: 137).

OTü. /l/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /Ø/, **Mus.** /Ø/, **Kas.** /Ø/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /Ø/, **Er.** /Ø/, **Dak.** /Ø/, **Al.** /Ø/, **Taz.** /Ø/, **Tuz.** /Ø/, **Am.** /Ø/, **Kif.** /Ø/,

Kar. /Ø/, **Han.** /Ø/.

OTü. ol "o" (Clauson, 1972: 662) > **Ker. M. ağ. Kor.** ɔ "id." (05 02 10 06 02) 73, **Mus.** ɔ "id." (05 02 14 01 01) 1186, **Kas.** ɔ "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** ɔ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** ɔ (Kevser, 1987: 17), **Al.** ɔ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** ɔ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** ɔ "id." (Şahbaz, 1979: 228), **Tuz.** ɔ (Şahbaz, 1979: 228), **Kif.** ɔ "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** ɔ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ɔ (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. kâl- "gelmek" (Clauson, 1972: 715) > **Ker. M. ağ. Kor.** j̥ɛ "id." (05 02 10 02 02) 64., **Kor.** j̥ɛ: (05 02 10 02 01) 22., **Mus.** j̥ɛ: (05 02 14 01 01) 372., **Kas.** j̥ɛ: (05 02 16 01 03) 7., **OTü.** qal- "kalmak" (Tekin, 1995: 173, kâl-), **Kor.** qa:- "id." (05 02 10 01 01) 23., **Mus.** qa:- (05 02 14 01 01) 1044., **Kas.** qa:- "id." (05 02 16 01 05) 73., **OTü.** sa:- "salmak" (Tekin, 1995: 174) > **Kor.** sa:- "id." (Suat Kasım, 1959, Korya), **Mus.** sa: "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** sa: "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** sa: "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** sa: "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** sa: "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** sa: "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** sa: "id." (Ali Ali, 1983, Tuzhurmatu), **Am.** sa: "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** sa: "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** sa: "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** sa: "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. tægöl "değil" (Clauson, 1972: 480) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'dɛ:j̥i "id." (05 02 10 01 02) 16, **Mus.** 'dɛ:j̥i "id." (05 02 14 04 01) 155, **Kas.** 'dɛ:j̥i "id." (05 02 16 01 03) 55, **Kor.** 'dœ:j̥j̥ "id." (05 02 10 03 01) 14, **Mus.** 'dœ:j̥j̥ "id." (05 02 14 01 01) 1335, **Diğer Trk ağ. Tel.** dœ:j̥j̥ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** dœ:j̥j̥ "id." (Kevser, 1987: 36), **Al.** dœ:j̥j̥ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** dœ:j̥j̥ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** dœ:j̥j̥ "id." (Şahbaz,

1979: 194), **Tuz.** dœ:ʝy "id." (Şahbaz, 1979: 194), **Am.** dœ:ʝŷ "id." (Kevser, 1987: 41), **Kif.** dœ:ʝŷ (Hediye Abdurrahman., 1947, Kifrî), **Kar.** dœ:ʝŷ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** dœ:ʝŷ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

4.2.1.10. Yarı Ünlü /y/ Ünsüzü

Ötümlü, sızıcı bir dil ortası ve damak ünsüzü olan OTü. /y/ sesi, kelime başında, kelime içinde ve kelime sonunda bulunur. Irak Türkmen ağızlarında durum farksızdır. Bu ünsüzün çıkarılışında, dilin ortası ön damağa yaklaşır. Soluk dil ve damak arasından geçer, dil hemen aşağı iner. Bunun sonucunda /y/ ünsüzü oluşur. (İnan, 2009: 139). /y/ sesinin oluşturuç değeri, /i/ ünlüsüne çok yakındır; bu nedenle bu ünsüz yarı ünlü sayılır (Coşkun, 2008: 73).

a. Kelime Başında:

a.1. yV- durumunda:

a.1.1. Kelime başı OTü. /y/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğeri Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğı gibi genellikle korunur. Tespit ettiğimiz örneklere hem Azerbaycan hem de Türkiye Türkçesi yazı dilleriyle ağızlarında da rastlmamak mümkündür (Ziyayeva, 2001: 351).

OTü. /y/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /j/, **Mus.** /j/, **Kas.** /j/, **Diğeri Trk ağ. Tel.** /j/, **Er.** /j/, **Dak.** /j/, **Al.** /j/, **Taz.** /j/, **Tuz.** /j/, **Am.** /j/, **Kif.** /j/, **Kar.** /j/, **Han.** /j/.

OTü. yüz "yüz sayısı" (Clauson, 1972: 983) > **Ker. M. ağ. Kor.** jyz "id." (05 02 10 06 02) 89, **Mus.** jyz "id." (05 02 14 01 01) 81, **Kas.** jyz "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğeri Trk ağ. Tel.** jyz "id." (Hikmet Abdullah, 1974,

Telâfer), **Er.** jyz (Kevser, 1987: 36), **Al.** jyz "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** jyz "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** jyz "id." (Şahbaz, 1979: 194), **Tuz.** jyz (Şahbaz, 1979: 194), **Am.** jyz "id." (Kevser, 1987: 41), **Kif.** jyz "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** jyz "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** jyz "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. yo:q "yok" (Tekin, 1995: 178, yök) > **Ker. M. ağ. Kor.** jox "id." (05 02 10 02 01) 72, **Mus.** jox "id." (05 02 14 01 01) 1472, **Kas.** jox "id." (05 02 16 01 03) 2. **Krş. Diğer Trk ağ. Tel.** jox (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** jox "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** jox "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Er.** sa: "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Taz.** jox "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** jox "id." (Şahbaz, 1979: 419), **Tuz.** jox "id." (Şahbaz, 1979: 419), **Am.** jox "id." (Kevser, 1979: 48), **Kif.** jox "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** jox "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** jox "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. yè:ti "yedi" (Tekin, 1995: 181) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'je:ddi "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'je:ddi (05 02 14 01 01) 232, **Kas.** 'je:ddi "id." (05 02 16 01 03) 99, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'je:ddi "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'je:ddi "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'je:ddi "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'je:ddi "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** je:ddi "id." (Şahbaz, 1979: 412), **Tuz.** je:ddi "id." (Şahbaz, 1979: 412), **Er.** je:ddi "id." (Kevser, 1987: 48), **Kif.** 'je:ddi "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'je:ddi "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'je:ddi (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. yo:l "yol" (Tekin, 1995: 178) > **Ker. M. ağ. Kor.** jot "id." (05 02 10 01 01) 84, **Mus.** jot "id." (05 02 14 01 01) 562, **Kas.** jot "id." (05 02 16 01 03) 109, **Diğer Trk ağ. Tel.** jot (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** jot "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Er.** jot "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Taz.** jot "id."

(Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** jəɬ "id." (Şahbaz, 1979: 419), **Tuz.** jəɬ "id." (Şahbaz, 1979: 419), **Am.** jəɬ "id." (Kevser, 1979: 48), **Kif.** jəɬ "id." (Hedyye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** jəɬ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** jəɬ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

a.1.2. Kelime başı durumunda OTü. /y/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifri, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi bir grup kelimeye düşmektedir. Aslında bu özellik Azerbaycan ağızları sahasına giren ağızlarda görülen bir özelliktir. Dolayısıyla Irak Türkmen ağızlarında görülen örnekler Kuzey Azerbaycan yazı dili ile ağızlarında da rastlanır (Ziyayeva, 2001: 315). Güney Azerbaycan ağızlarından Urmiye (Doğan, 2010: 130) ve Melekan ağızlarında yaygındır (Bicbabai, 2012: 2010). Doğu Anadolu ağızlarından Kars ağızında da görüldüğü tespit edilmiştir. (Ercilasun, 2002: 132) Oğuz grubu dışında Uygur ağızlarında /y/ ünsüzünün sıfırlandığı ağızlar vardır. Bilindiği üzere Ortak Türkçenin kelime başındaki /y/ ünsüzü Uygur edebi dilinde genellikle hepsinde aynen korunurken, Lopnor ağızında ise ince ünlü önünde özellikle /i/ önündeki /y-/ ünsüzünün sıfırlandığı görülmektedir (Emet, 2000, 182)

OTü. /y/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /Ø/, **Mus.** /Ø/, **Kas.** /Ø/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /Ø/, **Er.** /Ø/, **Dak.** /Ø/, **Al.** /Ø/, **Taz.** /Ø/, **Tuz.** /Ø/, **Am.** /Ø/, **Kif.** /Ø/, **Kar.** /Ø/, **Han.** /Ø/.

OTü. yüzük "yüzük" (Clauson, 1972: 986) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'yzȳc "id." (05 02 16 01 01)76. **Mus.** 'yzȳc "id." (05 02 14 01 01) 117, **Kas.** 'yzȳc "id." (05 02 16 01 01) 76, **Diğer Trk ağ. Tel.** yzȳʃ (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** yzȳc' "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** yzȳʃ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** yzȳʃ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** yzȳʃ

"id." (Şahbaz, 1979: 389), **Am.** yzŷŷ "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** yzŷŷ "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** yzŷŷ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

OTü. yü:z "yüz, surat" (Clauson, 1972: 982) > **Ker. M. ağ.** **Kor.** 'yzŷc "id." (05 02 10 01 01) 143., **Mus.** 'yzŷc "id." (05 02 14 05 01) 16., **Kas.** 'yzŷc "id." (05 02 16 01 09) 48, **Diğer Trk ağ.** 'yzŷc "id." (Şahbaz, 1979: 393), **Dak.** yz "id." (Şahbaz, 1979: 393), **Am.** yz "id." (Kevser, 1987: 6), **Er.** yz "id." (Kevser, 1987: 33), **Tel.** yz "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** yz "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** yz "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** yz "id." (Şahbaz, 1979: 393), **Tuz.** yz "id." (Şahbaz, 1979: 393), **Am.** yz (Kevser, 1987: 6), **Kif.** yz "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** yz "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** yz "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. yılan (Clauson, 1972: 930) > **Ker. M. ağ.** **Kor.** 'iŷan "id." (05 02 10 06 01) 22, **Mus.** 'iŷan (05 02 14 01 01) 927, **Kas.** 'iŷan "id." (05 02 14 01 01) 1327., **Krş.** **Diğer Trk ağ.** **Tel.** 'iŷan "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'iŷan (Kevser, 1987: 14), **Al.** 'iŷan "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'iŷan "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'iŷan "id." (Şahbaz, 1979: 261), **Tuz.** 'iŷan (Şahbaz, 1979: 261), **Am.** 'iŷan "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'iŷan "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** 'iŷan "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'iŷan "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. yıp (Clauson, 1972: 870) > **Ker. M. ağ.** **Kor.** ip^h "id." (05 02 10 01 02) 103, **Mus.** ip^h "id." (05 02 14 04 01) 10, **Kas.** ip^h "id." (05 02 16 01 07) 54. **Krş.**, **Diğer Trk ağ.** **Tel.** ip (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** ip "id." (Kevser, 1987: 24), **Al.** ip "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** ip "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** ip "id." (Şahbaz, 1979: 263), **Tuz.** ip (Şahbaz, 1979: 263), **Am.** ip "id." (Kevser, 1987: 47), **Kif.** ip "id." (Hediye Abdurrahman,

1947, Kifri), **Kar.** ip "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ip "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. yıl "yıl" (Clauson, 1972: 917) > **Ker. M. ağ. Kor.** il "id." (05 02 14 01 01) 178, **Mus.** il "id." (05 02 14 03 01)37, **Kas.** il "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** il "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** il "id." (Kevser, 1987: 4), **Al.** il "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** il "id." (Abbas Veli Bayat, 1932,Tazehurmatu), **Dak.** il "id." (Şahbaz, 1979: 261), **Tuz.** il "id." (Şahbaz, 1979: 261), **Am.** il "id." (Kevser, 1987: 44), **Kif.** il (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** il "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** il "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

b. Kelime İçinde:

b.1. -VyV- durumunda:

b.1.1. Kelime içi durumunda OTü. /y/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Kifri, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi genellikle korunur. Çalışmamızda tespit edilen örneklere hem Azerbaycan hem de Türkiye Türkçesi yazı dilleriyle ağızlarında da rastlanır (Ziyayeva, 2001: 351).

OTü. /y/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /j/, **Mus.** /j/, **Kas.** /j/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /j/,

Er. /j/, **Dak.** /j/, **Al.** /j/, **Taz.** /j/, **Tuz.** /j/, **Am.** /j/, **Kif.** /j/, **Kar.** /j/, **Han.** /j/.

OTü. bo:yın "boyun" (Tekin, 1995: 177) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'bo:jün (05 08 11) 72, **Mus.** 'bo:jün "id." (05 02 14 01 01) 706, **Kas.** 'bo:jün "id." (05 02 16 01 01) 70, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'bo:jün "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'bo:jün "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'bo:jün "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'bo:jün "id." (Abbas Veli Bayat, 1932,Tazehurmatu), **Dak.** bo:jün "id." (Şahbaz, 1979: 151), **Tuz.** bo:jün "id." (Şahbaz, 1979: 28), **Am.** bo:jün "id."

(Kevser, 1987: 44), **Kif.** 'bɔ:jün "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'bɔ:jün "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'bɔ:jün "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. o:yun "oyun" (Tekin, 1995: 177, oyun) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ɔ:j'ün (05 02 10 05 03) 12, **Mus.** 'ɔ:j'ün "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'ɔ:j'un "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ɔ:jün "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** ɔ:jün "id." (Kevser, 1987: 14), **Al.** 'ɔ:jün "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'ɔ:jün "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** ɔ:jün "id." (Şahbaz, 1979: 151), **Tuz.** ɔ:jün "id." (Şahbaz, 1979: 28), **Am.** ɔ:jün "id." (Kevser, 1987: 54), **Kif.** 'ɔ:jün "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'ɔ:jün "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ɔ:jün "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Alıntı kelimelerde de iki ünlü arasında bulunan /j/ korunmaktadır:

Ker. M. ağ. Kor. saja'ra "araba" (05 02 10 01 01) 221., **Mus.** (05 02 14 04 01) 353., **Kas.** saja'ra (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** saja'ra (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** saja'ra (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** saja'ra (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** saja'ra (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** saja'ra (Ali Ali, 1984: Tuzhurmatu), **Am.** saja'ra (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** saja'ra (Hediye Abdurrahman., 1947, Kifrî), **Kar.** saja'ra (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** saja'ra (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. سَيَّارَة *seyyāre*.

Ker. M. ağ. Kor. taja'ra (Suat Kasım), **Mus.** (05 02 14 01 01) 186., **Kas.** saja'ra (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** tajja'ra (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** taja'ra (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** taja'ra (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** taja'ra (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** taja'ra (Ali Ali, 1984: Tuzhurmatu), **Am.** taja'ra (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** taja'ra (Hediye Abdurrahman., 1947, Kifrî),

Kar. saja'ra (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** taja'ra (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. طائرة (< HD. طيارة) tā'ire.

b.2. -yK- durumunda:

b.2.1. Kelime içi durumunda OTü. /y/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Kifri, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi genellikle korunmaktadır. Tespit edilen örneklere hem Azerbaycan hem de Türkiye Türkçesi yazı dilleriyle ağızlarında da rastlanmaktadır. (Ziyayeva, 2001: 351).

OTü. /y/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /j/; **Mus.** /j/; **Kas.** /j/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /j/,

Er. /j/, **Dak.** /j/, **Al.** /j/, **Taz.** /j/, **Tuz.** /j/, **Am.** /j/, **Kif.** /j/, **Kar.** /j/, **Han.** /j/.

OTü. ojna- " oynamak " (Tekin, 1995: 177, oyun) > **Ker. M. ağ. Kor.** oj'na- "id." (05 08 11) 72, **Mus.** oj'na- "id." (05 02 14 02 01) 227, **Kas.** oj'na- "id." (05 02 16 01 03), 47, **Diğer Trk ağ. Tel.** oj'na- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** oj'na- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** oj'na- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Er.** ojna- "id." (Kevser, 1987: 14), **Tuz.** ojna- (şahbaz, 1979: 341), **Dak.** ojna- "id." (Şahbaz, 1979: 341), **Am.** ojna- "id." (Kevser, 1987: 54), **Kif.** oj'na- (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** oj'na- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** oj'na- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Alıntı kelimelerde de /y/ ünsüzünün düştüğü tespit edilmiştir:

Ker. M. ağ. Kor. xer "hayır" (05 02 10 03 01) 88., **Mus.** (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** xer (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** xer (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** . xer (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Er.** xer (Kevser, 1987: 8), **Taz.** xer (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** xer (Ali Ali, 1984: Tuzhurmatu), **Am.** xer (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli),

Kif. xer (Hediye Aburrahman., 1947, Kifrî), **Kar.** xer (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** xer (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar خَيْر *hayir*.

Ker. M. ağ. Mus. peymbær "peygamber" (05 02 14 01 01) 194., **Kas.** peym'bær (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** peym'bær (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** peym'bær (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Er.** peym'bær (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Taz.** peym'bær (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** peym'bær (Ali Ali, 1984: Tuzhurmatu), **Am.** peym'bær (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** peym'bær (Hediye Aburrahman., 1947, Kifrî), **Kar.** xer (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** peym'bær (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Far. پیغمبر *peyg ember*.

Ker. M. ağ. Kor. c'ef "keyf, neşne, sevinç" (05 02 10 05 02) 103., **Kas.** c'ef (05 02 16 01 05) 14., **Mus.** c'ef (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Diğer Trk ağ. Tel.** cef (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** cef (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Er.** c'ef (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Taz.** cef (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** peym'bær (Ali Ali, 1984: Tuzhurmatu), **Am.** cef (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** cef (Hediye Aburrahman., 1947, Kifrî), **Kar.** cef (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** cef (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. كيف *keyif*.

c. Kelime Sonunda:

c.1. -Vy durumunda:

c.1.1. Kelime sonu durumunda OTü. /y/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi tek heceli kelimelerde sistemli olarak korunur. Ancak birden fazla heceli

kelimelerin bir kısmında düşer. Tespit edilen örneklere Azerbaycan ve Türkiye Türkçesi yazı dilleriyle birlikte ağızlarında da rastlanır.(Ziyayeva, 2001: 325).

OTü. /y/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /j/, **Mus.** /j/, **Kas.** /j/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /j/,

Er. /j/, **Dak.** /j/, **Al.** /j/, **Taz.** /j/, **Tuz.** /j/, **Am.** /j/, **Kif.** /j/, **Kar.** /j/, **Han.** /j/.

OTü. ha:y "ay" (Tekin, 1995: 173) > **Ker. M. ağ. Kor.** qj "id." (05 02 10 01 01) 44, **Mus.** qj "id." (05 02 14 01 01) 1220, **Kas.** qj "id." (05 02 16 01 03) 87, **Diğer Trk ağ. Tel.** qj "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** qj "id." (Kevser, 1987: 20), **Al.** qj "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** qj "id." (Abbas Veli Bayat, 1932,Tazehurmatu), **Dak.** qj "id." (Şahbaz, 1979: 124), **Tuz.** qj (Şahbaz, 1979: 124), **Kif.** qj "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** qj "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** qj "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. toy "şölen" (Clauson, 1972: 666, tö:y) > **Ker. M. ağ. Kor.** tøj "dügün" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** tøj "id." (05 02 14 04 01) 347, **Kas.** tøj "id." (05 02 16 01 03) 88, **Diğer Trk ağ. Tel.** tøj "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** tøj "id." (Kevser, 1987: 14), **Al.** tøj "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** tøj "id." (Abbas Veli Bayat, 1932,Tazehurmatu), **Tuz.** tøj (Şahbaz, 1979: 383), **Dak.** tøj "id." (Şahbaz, 1979: 383), **Am.** tøj "id." (Kevser, 1987: 32), **Kif.** tøj "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** tøj "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** tøj "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. o:y- "oymak" (Tekin, 1995: 177) > **Ker. M. ağ. Kor.** oj- "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** oj- "id." (05 02 16 02 02) 8., **Kas.** oj- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** oj- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** oj- "id." (Kevser, 1987: 5), **Al.** oj- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** oj- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932,Tazehurmatu), **Tuz.** oj- "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Dak.** oj- "id." (Şahbaz, 1979: 383), **Am.** tøj- "id."

(Kevser, 1987: 30), **Kif.** ɔj- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** ɔj- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ɔj- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Yukarıda belirtilen durum alıntı kelimelerde de görülür.

Ker. M. ağ. Kor. 'rysβqj "rüsva" (05 02 10 02 02) 62., **Mus.** 'rysβqj (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Diğer Trk ağ. Tel.** rysβqj (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** rysβqj (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** rysβqj (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Tuz.** rysβqj (Ali Ali, 1984: Tuzhurmatu), **Taz.** rysβqj (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** rysβqj (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** rysβqj (Hediye Abdurrahman., 1947, Kifrî), **Kar.** rysβqj (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** rysβqj (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Far. رسوای *ruswāy*.

Ker. M. ağ. Kor. ʃɛj "şey" (05 02 10 04 02) 10., **Mus.** ʃɛj (05 02 14 04 01) 103., **Kas.** ʃɛj (05 02 16 01 09) 9, **Diğer Trk ağ. Er.** ʃɛj (Kevser, 1987: 5), **Al.** ʃɛj (Şahbaz, 1979: 374), **Taz.** ʃɛj (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** ʃɛj (Şahbaz, 1979: 374), **Dak.** ʃɛj (Şahbaz, 1979: 374), **Am.** ʃɛj (Kevser, 1987: 30), **Kif.** ʃɛj (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** ʃɛj (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ʃɛj (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. الشيء *el-şeyi*.

c.1.1. Kelime sonu durumunda OTü. /y/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi birden fazla heceli bir kelimede düştüğü tespit edilmiştir.

OTü. /y/ > **Ker. M. ağ. Kor.** /Ø/, **Mus.** /Ø/, **Kas.** /Ø/, **Diğer Trk ağ. Tel.** /Ø/, **Er.** /Ø/, **Dak.** /Ø/, **Al.** /Ø/, **Taz.** /Ø/, **Tuz.** /Ø/, **Am.** /Ø/, **Kif.** /Ø/, **Kar.** /Ø/, **Han.** /Ø/.

OTü. buyday "buğday" (Clauson, 1972: 312, buğda:y) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'buyda (05 02 10 01 02) 59, **Mus.** bŷy'da (05 02 14 01 01) 878, **Kas.** 'buyda "id."

(05 02 16 02 01) 78., **Diğer Trk ağ. Tel.** 'buýda "id.'" (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'buýda "id.'" (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'buýda "id.'" (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'buýda "id.'" (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Er.** buýda "id.'" (Kevser, 1987: 19), **Tuz.** buýda (Şahbaz, 1979: 160), **Dak.** buýda "id.'" (Şahbaz, 1979: 160), **Am.** 'buýda "id.'" (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'buýda "id.'" (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'buýda "id.'" (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'buýda "id.'" (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5. Bölüm: (Merkez) ve Diğer Irak Türkmen Ağızlarında

Fonolojik Süreçler

5.1. Benzeşme

5.1.1. Ünlü Benzeşmeleri

Bir benzeşme olayı olan ünlü uyumu genel Türk dilinin de temel özelliklerinden biridir. Ünlü uyumu da iki şekilde gerçekleşmektedir.

1. Kelimelerdeki ünlülerin arka ya da ön sıradan oluşlarını belirleyen, "dil" ya da "damak" uyumu" da denen büyük ünlü uyumu.
2. Seslerin çıkışı sırasında dudakların durumu belirleyen, dudak uyumu da denen küçük ünlü uyumu.

5.1.1.1. Büyük Ünlü Uyumu

Büyük ünlü uyumu (*palatal harmony*) ünlülerin çıkış yerlerini ölçü alan bir uyumdur (Karaağaç, 1911: 118). Yani bir kelimedeki ünlülerin kalınlık bakımından birbirine uygun olmasıdır. Bir kökün, bir ekin, kök ve eklerden oluşmuş bir kelimenin ünlüleri kalınlık ve incelik bakımından bir uygunluk içinde olmalıdır. Köklerle eklerin birleşmesinde kökün ünlüleri, sona gelen eklerin ünlülerini tayin ederler (Muharrem Ergin, 2002: 70).

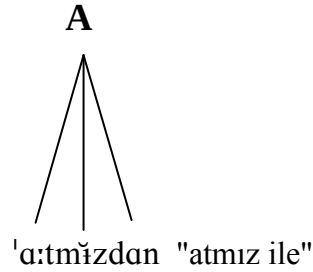
Yukarıda belirtilen kural bugünkü Kerkük merkez (*Korya, Musalla, Kasaphane*) ve diğer Irak Türkmen ağızlarında Türkçe kökenli kelimelerde, esasen sağlam bir düzenle karşımıza çıkmaktadır.

Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarındaki ünlüler arka ve ön sıradan oluşlarına göre iki gruba ayrılırlar:

Arka sıradan (A) : [ɑ], [ɑ:], [ɔ], [ɔ:], [ə], [u],[ü], [ɪ], [ɨ]

Ön sıradan (Ö) : [ɛ], [ɛ:], [e], [e:], [ə], [ə:], [y], [ÿ], [i], [ï]

Irak Türkmen ağızlarında genel olarak kelimenin ilk hecesinde arka sıradan bir ünlü varsa, daha sonraki hecelerde de ilk hecede bulunan ünlüye uygun olarak arka sıradan bir ünlü bulunur. İlk hecedeki ünlü ön sıradan ise, daha sonraki hecelerdeki ünlüler de ön sıradandır. Bazı durumlar dışında bu kural Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında da geçerlidir. Aşağıdaki örneklerde de kelimenin ilk hecesindeki ünlünün arka ya da ön sıradan oluşuna göre hecelerdeki ve eklerdeki ünlülerin durumu görülmektedir:

OTü. at "at" (Clauson, 1972: 33) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ɑ:tɨn "atını" "atını" (at-Akkuz.) (05 02 10 01 01) 84., **Mus.** 'ɑ:tɨm "atım" (at-İye-1TK) (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'ɑ:tɨβ "atın" (at-İye-1TK) (Abbas Sadık Cafer, 1964), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ɑ:tɨj "atın" (at-İye-2TK) (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'ɑ:tɨβ "atın" (at-İye-2TK) (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Taz.** 'ɑ:tmız "atımız" (at-İye-1TK) (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Al.** 'ɑ:tɨ "atlı" (at-İİE) (Şahbaz, 1979: 123), **Tuz.** 'ɑ:tɨ "atlı" (at-İİYE) (Şahbaz, 1979: 123), **Am.** 'ɑ:tɨ "atlı" (at-İİYE) (Kevser, 1987: 43), **Kif.** 'ɑ:tɨjiz "atınız" (at-İye-2ÇK)

(Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'a:tî "atı" (at-İye-3TK) (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'a:tîy "atlık" (at-İİYE) (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Ö

'jε:l̥psε "gelmişse"

OTü. käl- "gelmek" (Clauson, 1972: 715) > **Ker. M. ağ.** 'jε:ld̥im "geldim" (gel-GGZ-1TK) (05 02 10 01 01) 168., **Kor.** 'jε:ld̥iβ "geldin" (gel-GGZ-2TK) (05 02 10 01 02) 113., **Mus.** 'jε:ld̥ix "geldik" (gel-GGZ-1ÇK) (05 02 14 01 01) 293., 'jε:ld̥ijsε (gel-GGZ-Ş-3TK) (05 02 14 01 01) 917., **Kas.** 'jε:l̥i "gelir" (gel-GZ3TK) (05 02 16 01 07)12., **Mus.** 'jε:l̥i̥bsεn "gelmişsin" (gel-ÖGZ-2TK) (05 02 14 01 01) 341., **Mus.** 'jε:l̥in "gelin" (gel-EM-2ÇK) (05 02 10 02 01) 84., **Kas.** 'jε:l̥i "geliyor" (gel-ŞZ-3TK) (05 02 16 01 03)15., 'jε:l̥j̥nεn "gel" (gel-EM-3TK) (05 02 16 01 03)69., **Diğer Trk ağ. Tel.** 'jε:ld̥i "geldi" (gel-GGZ-3TK) (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'j̥j̥ε:ld̥im "geldim" (gel-GGZ-1TK) (Kevser, 1987: 16), **Taz.** 'jε:ld̥i "geldi" (gel-GGZ-3TK) (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'jε:l̥in "gelin" (gel-EM-2TK) (Şahbaz, 1979: 222), **Tuz.** 'jε:l̥in "gelin" (gel-EM-2TK) (Şahbaz, 1979: 222), **Am.** 'jε:ld̥i "geldik" (gel-GGZ-1ÇK) (Kevser, 1987: 43), **Kif.** 'jε:l̥ir̥i "geliyor" (gel-ŞZ-3ÇK) (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'jε:l̥ir̥i "geliyor" (gel-ŞZ-3ÇK) (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'jε:ld̥iler "geldiler" (gel-GGZ-3ÇK) (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Irak Türkmen ağızlarında Arapça ve Farsçadan giren bir çok kelime kalınlık

- incelik uyumuna uydurulmuştur. Örneklerden bir kaç şöyledir:

Ker. M. ağ. Kor. ba'jaz "ak, beyaz" (05 02 10 03 01) 150, **Mus.** ba'jaz (05 02 14 01 01) 32, **Kas.** ba'jaz (05 02 16 02 01) 48. < Ar. بياض *beyāḍ*., **Diğer Trk ağ.** **Tel.** tɛllɛ'dʒɛ "bozdolabı" (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Taz.** tɛllɛ'dʒɛ (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu) < Ar. تلّاجة *tellāḡe*, **Er.** dynjɛ (Kevser, 1987: 2, **Al.** dynjɛ (Şahbaz, 1979: 189), **Dak.** dynjɛ (Şahbaz, 1979: 189), **Tuz.** dynjɛ (Şahbaz, 1979: 189) < Ar. دنيا *dünyā*, **Kif.** xɛl'fɛ "kalfa, Usta yardımcısı" (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** xɛl'fɛ (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** xɛl'fɛ (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. خليفة *ḫalīfe*.

Kerkük merkez ağızlarında olduğu gibi diğer Irak Türkmen ağızlarında uyuma uymayan asli ve alıntı ekler de vardır. Bu eklerden bir kısmı şunlardır:

-ken > **Kor.** qa'ɫarc'ɛn (05 02 10 01 02) 69; -gil > **Mus.** 'dʒɑ:şimjɪli (05 02 14 01 01) 120, -baz > **Mus.** jʏnɛh'c'ɑ:rɫɪx (05 02 14 01 01) 1228. vb.

Irak Türkmen ağızlarından Hanekin ağızında (*Hanekin, Mendeli, Kazaniyye*) ağızlarında fiilden isim yapma eki -mağ ön sıradan ünlülerle kullanıldığında kalınlık – incelik uyumuna uymaz: dʒɪn'maɣ (< düşün-) (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. /ɪ/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi incelererek /i/ye dönmüştür. Kelime başında /y/ ünsüzünün düşmesi Irak Türkmen ağızları için karakteristiktir. Nitekim bu değişme hem Azerbaycan hem de Doğu Anadolu ağızlarında yaygındır. Bu gelişmeden kaynaklanan diğer bir ses olayı da /ɪ/ sesinin incelmesidir. /ɪ/ sesinin incelendiği kelimeler kalınlık incelik uyumuna uymamaktadır.

OTü. yılan "yılan" (Clauson, 1972: 930) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'iɫan "id." (05 02 10 06 01) 22, **Mus.** 'iɫan "id." (05 02 14 01 01) 927, **Kas.** 'iɫan "id." (05 02 14 01

01) 1327., **Diğer Trk ağ. Tel.** 'iṭan "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'iṭan (Kevser, 1987: 14), **Al.** 'iṭan "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'iṭan "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'iṭan "id." (Şahbaz, 1979: 261), **Tuz.** 'iṭan (Şahbaz, 1979: 261), **Am.** 'iṭan "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'iṭan "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'iṭan "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'iṭan "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin)

OTü. hıra:q "irak, uzak" (Doerfer, 198: 95, hıra:k) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'iray "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'irax "id." (05 02 14 01 01) 1335, **Kas.** 'iray "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Karş. Diğer Trk ağ. Er.** 'iray "id." (Kevser, 1987: 11), **Al.** 'iray "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'iray "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'iray "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'iray "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'iray "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'iray "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'iray (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.1.1.2. Küçük Ünlü Uyumu

Küçük ünlü uyumu (*labial harmony*) kelimedeki ünlülerin düzlük – yuvarlaklık açısından birbirine uymasıdır. Bu uyum Türkçenin her devrinde her sahada kelime bünyesine kuvvetli hâkim olan bir uyum değildir. Eski Türkçede düzlük - yuvarlaklık uyumu yoktu. Diğer Irak Türk lehçelerinde de bu uyum sağlam bir duruma sahip değildir (Ergin, 2002: 72) Küçük ünlü uyumu, Batı Türkçenin son dönemlerinde ortaya çıkmıştır (Özkırımlı, 2007: 104). Düzlük - yuvarlaklık uyumu Kerkük merkez ağızlarında bazı istisnalar dışında diğer Irak Türkmen ağızlarında olduğu gibi sağlamdır. Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında ünlüler düz ve yuvarlak oluşlarına göre aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir:

Yuvarlak : [ɔ], [ɔ:], [ə], [u],[ü], [y], [ÿ]

Düz : [a], [a:], [ɛ], [ɛ:], [e], [e:], [ə], [ə:], [ɪ], [ɪ:], [i], [i:]

5.1.1.2.1. Irak Türkmen ağızlarında bir kelimenin ilk hecesindeki ünlü düz ise; o kelimenin sonraki hecelerindeki ünlüler de düz olmak zorundadır. Ancak, Kerkük merkez ağızlarında (*kasaphane*, *Musalla*, *Korya*) bazı kelimeler bu kurala uymazken diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer*, *Altunköprü*, *Tazehurmatu*, *Tuzhurmatu*, *Amirli*, *Kifrî*, *Karatepe*, *Hanekin*) uyuma girdiği tespit edilmiştir.

5.1.1.2.1.1. a → a, ı

OTü. bayla- "bağlamak" (Clauson, 1972: 647, bağla:-) > **Ker. M. ağ. Kor.** bayta "id." (05 02 10 01 01) 97, **Mus.** bayta- "id." (05 02 14 01 01) 525, **Kas.** bayta- "id." (05 02 16 01 07) 54, **Diğer Trk ağ. Tel.** bayta- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** bayta- "id." (Kevser, 1987: 12), **Al.** bayta- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** bayta- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** bayta- "id." (Şahbaz, 1979: 130), **Dak.** bayta- "id." (Şahbaz, 1979: 129), **Am.** bayta- "id." (Kevser, 1987: 43), **Kif.** bayta- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** bayta- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

OTü. yarın "yarın" (Clauson, 1972: 968; Tekin 1995: 175) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ja:rın "id." (05 02 10 05 02) 60, **Mus.** 'ja:rın "id." (05 02 14 01 01) 392, **Kas.** 'ja:rın "id." (05 02 16 01 09) 46, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ja:rın "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer) **Er.** 'ja:rın "id." (Kevser, 1987: 1), **Al.** 'ja:rın "id." (Şahbaz, 1979: 407), **Taz.** 'ja:rın "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'ja:rın "id." (Şahbaz, 1979: 165), **Tuz.** 'ja:rın "id." (Şahbaz, 1979: 165), **Am.** 'ja:rın "id." (Ahmet Kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** 'ja:rın "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'ja:rın "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ja:rın "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.1.1.2.1.2. e → e, i

OTü. äkmäk "ekmek" (Clauson, 1972: 563) > **Ker. M. ağ.** **Kor.** εcⁱmεc (05 02 10 01 01)134, **Mus.** εcⁱmεc "id." (05 02 14 01 01) 1, **Kas.** εcⁱmεc "id." (05 02 16 01 05) 101, **Diğer Trk ağ.** **Er.** εcⁱmεcⁱ (Kevser, 1987: 21), **Tel.** εcⁱmεj "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** εcⁱmεj "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** εcⁱmεj "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** εcⁱmεj "id." (Şahbaz, 1979: 198), **Tuz.** εcmεj "id." (Şahbaz, 1979: 198), **Am.** εcmεj "id." (Kevser, 1987: 50), **Kif.** εcⁱmεj "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** εcⁱmεj "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatep), **Han.** εcⁱmεj "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. äski "eski" (Clauson, 1972: 246) > **Ker. M. ağ.** **Kor.** 'ε:sc^ı "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'ε:sc^ı "id." (05 02 14 04 01) 102, **Kas.** 'ε:sc^ı "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ.** **Tel.** 'ε:sc^ı "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'ε:sc^ı "id." (Kevser, 1987: 21), **Al.** 'ε:sc^ı "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'ε:sc^ı "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'ε:sc^ı "id." (Şahbaz, 1979: 204), **Tuz.** 'ε:sc^ı (Şahbaz, 1979: 204), **Am.** 'ε:sc^ı "id." (Kevser, 1987: 31), **Kar.** 'ε:sc^ı "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ε:sc^ı "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.1.1.2.1.3. ê → e, i

OTü. kè:çe "gece" (Tekin, 1995: 182) > **Ker. M. ağ.** **Kor.** jeⁱd̲̅̅̅ε "id." (05 02 10 01 01) 4, **Mus.** jeⁱd̲̅̅̅ε "id." (05 02 14 01 01) 71, **Kas.** jeⁱd̲̅̅̅ε "id." (05 02 16 01 05) 117, **Diğer Trk ağ.** **Tel.** jeⁱd̲̅̅̅ε "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** jeⁱd̲̅̅̅ε "id." (Kevser, 1987: 3), **Al.** jeⁱd̲̅̅̅ε "id." (Şahbaz, 1979: 216), **Taz.** jeⁱd̲̅̅̅ε "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** jeⁱd̲̅̅̅ε "id." (Şahbaz, 1979: 216), **Tuz.**

je'ḍʒε "id." (Şahbaz, 1979: 180), **Am.** je'ḍʒε "id." (Kevser, 1987: 216), **Kif.** je'ḍʒε "id." (Hediye A., 1947, Kifrî), **Kar.** je'ḍʒε "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** je'ḍʒε "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. bə:şik "beşik" (Tekin, 1995: 182) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'be:şic "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'be:şic "id." (05 02 14 01 01) 729, **Kas.** 'be:şic "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'be:şic "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'be:şic (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'be:şic "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'be:şic "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'be:şic "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** 'be:şic "id." (Kevser, 1987: 33), **Kif.** 'be:şic "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'be:şic "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'be:şic "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.1.1.2.1.4. ı → ı, a

OTü sıyır "sığır" (Clauson, 1972: 814, sığır) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'sıyır "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'sıyır "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'sıyır "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'sıyır "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** 'sıyır "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'sıyır "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'sıyır "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'sıyır "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'sıyır "id." (Hediye A. 1947, Kifrî), **Kar.** 'sıyır "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'sıyır "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. tırnaq "tırnak" (Clauson, 1972: 551) > **Ker. M. ağ. Kor.** đır'nay "id." (05 02 10 06 02) 17, **Mus.** đır'nax "id." (05 02 14 01 01) 1071, **Kas.** đır'nay "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** đır'nax "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** đır'nay, đır'nax "id." (Delir Ömer, 1972, Erbil), **Al.** đır'nay "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** đır'nay "id." (Abbas Veli

Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** đır'naŷ "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Tuz.** đır'naŷ "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Dak.** qɔ:jũn "id." (Şahbaz, 1979: 190), **Kif.** đır'naŷ "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** đır'naŷ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** đır'naŷ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.1.1.2.1.5. i → i, e

OTü. tiriŷ "diri, canlı" (Tekin, 1995: 183, tiriŷ) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'dirri "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'dirri "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'dirri "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'dirri "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'diri "id." (Delir Ömer, 1972, Erbil), **Al.** 'dirri "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'dirri "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'dirri "id." (Şahbaz, 1979: 263), **Am.** 'dirri "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'dirri "id." (Hediye A. 1947, Kifrî), **Kar.** 'dirri "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'dirri "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin),

OTü. yi:nçe "ince" (Tekin, 1995: 183) > **Ker. M. ağ. Mus.** 'ind̥ʒε "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'ind̥ʒε (05 02 14 01 01) 220, **Ka.** 'ind̥ʒε "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ind̥ʒε "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'ind̥ʒε "id." (Kevser, 1987: 28), **Al.** 'ind̥ʒε (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'ind̥ʒε "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'ind̥ʒε "id." (Şahbaz, 1979: 262), **Dak.** 'ind̥ʒε (Şahbaz, 1979: 55), **Am.** 'ind̥ʒε "id." (Kevser, 1987: 52), **Kar.** 'ind̥ʒε "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ind̥ʒε (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Aşağıdaki örnekler Erbil ve Kerkük merkez ağızlarında küçük ünlü uyumuna girmemesine karşın diğer Irak ağızlarda uyuma girdiği tespit edilmiştir.

OTü. altun "altın" (Clauson, 1972: 131, altu:n) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'a:ɫtün "id." (05 02 10 01 01) 15, **Mus.** 'a:ɫtün "id." (05 02 14 01 01) 16, **Kas.** 'a:ɫtün (05 02 16 01 03) 22, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'a:ɫtün "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** a:ɫtın "id." (Kevser, 1987: 20), 'a:ɫtün "id." (Delir Ömer, 1972, Erbil), **Al.** a:ɫtın "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'a:ɫtın "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** a:ɫtın "id." (Şahbaz, 1979: 114), **Tuz.** a:ɫtın "id." (Şahbaz, 1979: 114), **Am.** 'a:ɫtın "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'a:ɫtın "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'a:ɫtın "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'a:ɫtın "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. yastuq "yastık" (Clauson, 1972: 974, yastuk) > **Ker. M. ağ. Mus.** 'ja:stux "id." (05 02 14 01 01) 941, **Kor.** 'ja:stüy "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Kas.** 'ja:stüy "id." (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ja:sťiy "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'ja:stüy "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'ja:sťiy "id." (Şahbaz, 1979: 340), **Taz.** 'ja:sťiy "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'ja:sťiy "id." (Şahbaz, 1979: 340), **Tuz.** 'ja:sťiy "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'ja:sťiy "id." (Kevser, 1987: 48), **Kif.** 'ja:sťiy "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'ja:sťiy (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ja:sťiy "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. qa:tun "hatun" (Tekin, 1995: 173) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'xa:tün "id." (05 02 10 05 02) 119, **Mus.** 'xa:tün "id." (05 02 14 01 01) 149, **Kas.** 'xa:tün "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'xa:tın "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'xa:tün "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'xa:tın "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'xa:tın "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** xa:tın "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'xa:tın "id." (Kevser, 1987: 48), **Kif.** 'xa:tın "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'xa:tın "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'xa:tın "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.1.1.2.2. Bir kelimenin ilk hecesindeki ünlü yuvarlak ise; o kelimenin sonraki hecelerindeki ünlüler ya düz – geniş, ya da dar – yuvarlak olur. Bu kural, Kerkük merkez ağızlarında (*kasaphane*, *Musalla*, *Korya*) olduğu gibi diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer*, *Altunköprü*, *Tazehurmatu*, *Tuzhurmatu*, *Amirli*, *Kifrî*, *Karatepe*, *Hanekin*) da geçerlidir. Tespit ettiğimiz örneklerden bir kısmı şöyledir:

5.1.1.2.2.1. o → u, a

OTü. o:yun "oyun" (Tekin, 1995: 177, öyün) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'o:j'ün (05 02 10 05 03) 12, **Mus.** 'o:j'ün "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'o:j'un "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'o:jün "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** o:jün "id." (Kevser, 1987: 14), **Al.** 'o:jün "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'o:jün "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** o:jün "id." (Şahbaz, 1979: 151), **Tuz.** o:jün "id." (Şahbaz, 1979: 28), **Am.** o:jün "id." (Kevser, 1987: 54), **Kif.** 'o:jün "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'o:jün "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'o:jün "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. oyna- "oynamak" (Tekin, 1995: 177, öyün) > **Ker. M. ağ. Kor.** o:j'na- "id." (05 02 10 02 02) 55, **Mus.** o:j'na- "id." (05 02 14 02 01) 227, **Kas.** o:j'na- "id." (05 02 16 01 03) 45, **Diğer Trk ağ. Tel.** o:j'na- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** o:j'na- "id." (Kevser, 1979: 5), **Al.** o:j'na- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** o:j'na- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** o:j'na- (Şahbaz, 1979: 341), **Tuz.** o:j'na- "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** o:j'na- (Kevser, 1979: 54), **Kar.** o:j'na- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** o:j'na- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.1.1.2.2.2. ö → ü, e

OTü. kömür "kömür" (Clauson, 1972: 723) > **Ker. M. ağ. Kor.** c'æ:mÿr "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** c'æ:mÿr "id." (05 02 14 04 01) 373,

Kas. c'æ:mÿr "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** cæ:mÿr "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** c'æ:mÿr "id." (Kevser, 1987: 27), **Al.** cæ:mÿr "id." (Şahbaz, 1979: 417), **Taz.** cæ:mÿr "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz** cæ:mÿr "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** cæ:mÿr "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** cæ:mÿr "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** cæ:mÿr "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

OTü. ögrän- "öğrenmek" (Clauson, 1972: 114) > **Ker. M. ağ. Kor.** ær'jɛn- "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** æj'rɛn- "id." (05 02 14 01 01) 1321, **Kas.** ær'jɛn- "id." (05 02 16 01 01) 8, **Diğer Trk ağ. Tel.** ær'jɛn- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** æj'rɛn- "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** ær'jɛn- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** æj'rɛn- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** ær'jɛn- "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** ær'jɛn- "id." (Kevser, 1987: 47), **Kif.** ær'jɛn- "id." (Hediye Abdurrahman 1947, Kifri), **Kar.** ær'jɛn- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ær'jɛn- "id." (Necibe Ö, 1954, Hanekin).

5.1.1.2.2.3. u → u, a

OTü. uzun "uzun" (Clauson, 1972: 288) > **Ker. M. ağ. Kor.** uzün "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** uzün "id." (05 02 14 01 01) 1260, **Kas.** uzün (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** uzün "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** uzün "id." (Kevser, 1987: 14), **Al.** uzün (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Dak.** uzün "id." (Şahbaz, 1979: 390), **Tuz.** uzün (Şahbaz, 1979: 398), **Am.** uzün "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** uzün "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** uzün "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** uzün "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. uzaq "uzak" (Clauson, 1972: 283, uzak) > **Ker. M. ağ. Kor.** üzay "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** üzax "id." (05 02 14 01 01) 300, **Kas.**

üzay "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** uzay "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** uzay "id." (Kevser, 1987: 14), uzax "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** uzay "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Tuz.** uzay "id." (Şahbaz, 1979: 389), **Am.** uzay "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** uzay "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** uzay "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** uzay "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.1.1.2.2.4. ü → ü, e

OTü. yüzük "yüzük" (Clauson, 1972: 986) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'yzȳc "id." (05 02 16 01 01) 76, **Mus.** 'yzȳc "id." (05 02 14 01 01) 117, **Kas.** 'yzȳc "id." (05 02 16 01 01) 76, **Diğer Trk ağ. Tel.** yzȳj (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** yzȳc^j "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** yzȳj "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** yzȳj "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** yzȳj "id." (Şahbaz, 1979: 389), **Am.** yzȳj "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** yzȳj "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** yzȳj "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

OTü. yüräk "yürek" (Clauson, 1972: 935) **Kor.** ȳrɛc "id." (05 02 10 06 01) 9, **Mus.** ȳrɛc "id." (05 02 14 01 01) 1060, **Kas.** ȳrɛc "id." (05 02 16 01 02) 34, **Diğer Trk ağ. Tel.** yrɛj "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** yrɛc^j "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'yrɛj "id." (Şahbaz, 1979: 99), **Taz.** 'yrɛj "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'yrɛj "id." (Şahbaz, 1979: 391) **Tuz.** 'yrɛj (Şahbaz, 1979: 391), **Am.** 'yrɛj "id." (Kevser, 1987: 55), **Kif.** 'yrɛj "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'yrɛj "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'yrɛj "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Batı dillerinden Irak Türkmen ağızlarına yerleşen Batı kökenli kelimelerden bir kısmı da uyuma girmemektedir: **Kor.** radjɔ "radyo" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** radjɔ (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** radjɔ (Abbas Satık Cafer,

1964, Kasaphane), **Tel.** radjo (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** radjo "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** radjo (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** radjo (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** radjo (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** radjo (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** radjo (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** radjo (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** radjo (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < İng. Radyo.

5.1.1.3. Tüm Benzeşme

Bazı özellikleri ortak olan ve ya da tamamıyla ayrı fonemlerin her bakımdan birbirine benzemeleri olan tüm benzeşme (*complete assimilation*) (Üçok, 1951: 166) Kerkük merkez ağızları ve diğer Irak Türkmen ağızlarında genellikle yuvarlak-dar ve düz-dar ünlü arasında meydana gelmektedir. Çalışmamızda tespit ettiğimiz örneklerden ikisi şöyledir:

yuvarlak-dar + düz-dar > yuvarlak-dar + yuvarlak-dar

OTü. qu:rıy "kuru" (Clauson, 1972: 302, kuruğ) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'qurrü "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'qurrü "id." (05 02 14 01 01) 1447, **Kas.** 'qurrü "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'qurrü "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'qurü "id." (Kevser, 1987: 21), **Al.** 'qurrü "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'qurrü "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'qurrü "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** 'qurrü "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'qurrü "id." (Hediye Abdurrahman 1947, Kifrî), **Kar.** 'qurrü "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'qurrü "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. unıt- "unutmak" (Clauson, 1972: 179) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'unüt- "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'unüt- "id." (05 02 14 01 01) 1447., **Kas.** 'unüt- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'unüt- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'unüt- "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'unüt- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'unüt- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'unüt- "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'unüt- "id." (Ahmet Kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** 'unüt- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'unüt- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'unüt- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

düz-dar + yuvarlak-dar > yuvarlak-dar + yuvarlak-dar

OTü. bıçuq "buçuk" (Clauson, 1972: 294, bıçuk) > **Ker. M. ağ. Mus.** 'but̪̥j̥y "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'but̪̥j̥x "id." (05 02 14 01 01) 184., **Kas.** 'but̪̥j̥y "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'but̪̥j̥y "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** 'but̪̥j̥y "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Er.** 'but̪̥j̥y "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Taz.** 'but̪̥j̥y "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'but̪̥j̥y "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Tuz.** 'but̪̥j̥y "id." (Şahbaz, 1979: 194), **Am.** 'but̪̥j̥y "id." (Ahmet Kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** 'but̪̥j̥y "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'but̪̥j̥y "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'but̪̥j̥y "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. tilkü: "tilki" (Clauson, 1972: 298) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'tyrc̥j̥y "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'tyrc̥j̥y "id." (05 02 14 04 01) 102, **Kas.** 'tyrc̥j̥y "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'tylc̥y "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'tyrc̥j̥y "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Taz.** 'tylc̥y "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'tylc̥y "id." (Şahbaz, 1979: 386), **Am.** 'tylc̥y "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'tylc̥y "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'tylc̥y "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'tylc̥y "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

(Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'tylcý "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'tylcý "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Kerkük ve diğer Irak Türkmen ağızlarında alıntı kelimelerde de tüm benzeşme sıkça rastlanmaktadır. Çalışmamızda tespit ettiğimiz örneklerden bir kısmı şöyledir:

Ker. M. ağ. Kor. t̃a'ra "çare" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya) < Far. چاره *çāre*, **Mus.** pa'ra "para" (05 02 14 01 01) 400. < Far. پاره *pāre*, **Mus.** da'rman "ilaç" (05 02 14 01 01) 77. < Far. دارمان *dermān*, **Kor.** baγ "bağ" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya) < Far. باغ *bāğ*, **Kor.** haṭ "hal" (01 03 10 02 05) 63. < Ar. حال *ḥāl*, **Mus.** d̃a'haṭ "genç" (05 02 14 01 01) 1003. < Ar. جاهل *ğāhil*, **Kas.** a'dam "adam" (05 02 01 16 0276. < Ar. آدم *ādem*, **Diğer Trk ağ. Tel.** par't̃ja "parça" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Kif.** par't̃ja "parça" (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Er.** par't̃ja "parça" (Kevser, 1987: 4), **Dak.** par't̃ja (Şahbaz: 1987, 54) < Far. پارچه *pārçe*, **Al.** baγ "bağ" (Şahbaz, 1979: 100) < Far. باغ *bāğ*, **Taz.** pa'ra "para" (05 02 14 01 01) 400. **Am.** para (Kevser, 1987: 43), **Bas.** para (Kevser, 1987: 12) < Far. پاره *pāre*, **Tuz.** şah "şah" (Şahbaz, 1979: 80) < Ar. شاه *šāh*, **Kar.** d̃a'haṭ "genç" (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe) 1003. < Ar. جاهل *ğāhil*, **Han.** haṭ "hal" (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) 63. < Ar. حال *ḥāl*.

5.1.1.4. Yarı Benzeşme

Yarı benzeşmede (*partial assimilation*) her hangi bir fonemin yanındaki foneme etki ederek ona kendi özelliklerinden bir ya da birkaçını vermesi ve böylece kendine benzetmesi (Üçok, 1951: 166) olan yarı benzeşmenin örnekleri Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında aşağıdaki gibidir:

düz-geniş + yuvarlak-dar > düz-geniş + düz-dar

OTü. bə:rü "beri" (Tekin, 1995: 180) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'bɛ:rī "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'bɛ:rī "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'bɛ:rī "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'bɛ:rī (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** 'bɛ:rī "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'bɛ:rī "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'bɛ:rī "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Tuz.** 'bɛ:rī "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'bɛ:rī "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'bɛ:rī "id." (Hediye Abdurrahman 1947, Kifri), **Kar.** 'bɛ:rī "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'bɛ:rī "id." (Necibe Ö., 1954, Hanekin).

OTü. tə:lü "deli" (Tekin, 1995: 181) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'dɛ:lī "id." (05 02 10 03 01) 152, **Mus.** 'dɛ:lī "id." (05 02 14 01 01) 874, **Kas.** 'dɛ:lī "id." (05 02 16 01 05) 87, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'dɛ:lī "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** 'dɛ:lī "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Er.** 'dɛ:lī "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Taz.** 'dɛ:lī "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** dɛ:lī "id." (Şahbaz, 1979: 188), **Tuz.** dɛ:lī "id." (Şahbaz, 1979: 188), **Am.** 'dɛ:lī "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'dɛ:lī "id." (Hediye A., 1947, Kifri), **Kar.** 'dɛ:lī "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'dɛ:lī "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. kältür- "getirmek" (Clauson, 1972: 716) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'jɛ:şır- (05 02 10 01 01) 257, **Mus.** 'jɛ:şır- "id." (05 02 14 01 01) 1142, **Kas.** 'jɛ:şır- "id." (05 02 16 01 05) 92, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'jɛ:şır- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'jɛ:şır- "id." (Kevser, 1987: 9), **Al.** 'jɛ:şır- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'jɛ:şır- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'jɛ:şır- "id." (Şahbaz, 1979: 228), **Tuz.** 'jɛ:şır- "id." (Şahbaz, 1979: 228), **Am.** 'jɛ:şır-

"id." (Kevser, 1987: 32), **Kif.** 'jɛ:ʈır- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'jɛ:ʈır- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

Yukarıda belirtilen duruma uygun bazı örneklerde Kerkük merkez ağızlarında yarı benzeşme ses olayı gerçekleşmezken, diğer Irak Türkmen ağızlarında gerçekleşmesi söz konusudur. Tespit ettiğimiz örneklerden üçü şöyledir:

OTü. yastuq "yastık" (Clauson, 1972: 974, yastuk) > **Ker. M. ağ. Mus.** 'ja:stux "id." (05 02 14 01 01) 941, **Kor.** 'ja:stuy "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Kas.** 'ja:stuy "id." (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ja:sʈıy "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'ja:stuy "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'ja:sʈıy "id." (Şahbaz, 1979: 340), **Taz.** 'ja:sʈıy "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'ja:sʈıy "id." (Şahbaz, 1979: 340), **Tuz.** 'ja:sʈıy "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'ja:sʈıy "id." (Kevser, 1987: 48), **Kif.** 'ja:sʈıy "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'ja:sʈıy (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ja:sʈıy "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. ezük "ezik" (Clauson, 1972: 285) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ɛ:zyc "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'ɛ:zyc "id." (05 02 14 01 01) 1067, **Kas.** 'ɛ:zyc (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ɛ:zıj "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'ɛ:zycʰ "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'ɛ:zıj "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'ɛ:zıj "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'ɛ:zıj "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'ɛ:zıj "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'ɛ:zıj "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'ɛ:zıj "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ɛ:zıj "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. erük (Clauson, 1972: 222) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ɛ:rıc "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'ɛ:rıc "id." (05 02 14 02 01) 142, **Kas.** 'ɛ:rıc "id."

(Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ε:rĩj "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'ε:rĩc "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'ε:rĩj "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'ε:rĩj "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'ε:rĩj "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'ε:rĩj "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'ε:rĩj "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'ε:rĩj "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ε:rĩj "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

yuvarlak–geniş + düz–dar > yuvarlak–geniş + yuvarlak–dar

OTü. bo:yın "boyun" (Tekin, 1995: 177, bōyın) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'bɔ:jün (05 08 11) 72, **Mus.** 'bɔ:jün "id." (05 02 14 01 01) 706, **Kas.** 'bɔ:jün "id." (05 02 16 01 01) 70, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'bɔ:jün "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'bɔ:jün "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'bɔ:jün "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'bɔ:jün "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** bɔ:jün "id." (Şahbaz, 1979: 151), **Tuz.** bɔ:jün "id." (Şahbaz, 1979: 28), **Am.** bɔ:jün "id." (Kevser, 1987: 44), **Kif.** 'bɔ:jün "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'bɔ:jün "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'bɔ:jün "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.1.1.5. İlerleyici Benzeşme

İlerleyici Benzeşme (*progressive assimilation*) sözcük içindeki seslerden birinin kendinden sonraki sesi etkileyerek çıkış yeri ve biçimini kısmen veya tamamen kendine benzetmesi olayıdır (Karaağaç, 2010: 66). Başka bir deyişle ilerleyici benzeşme büyük ve küçük ünlü uyumunun da temelini oluşturmaktadır.

yuvarlak–dar + düz–dar > yuvarlak-dar + yuvarlak-dar

OTü. qu:rıy "kuru" (Clauson, 1972: 302, kuruğ) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'qurrü "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'qurrü "id." (05 02 14 01 01) 1447, **Kas.** 'qurrü "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'qurrü "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'qurü "id." (Kevser, 1987: 21), **Al.** 'qurrü "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'qurrü "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'qurrü "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** 'qurrü "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'qurrü "id." (Hediye Abdurrahman 1947, Kifri), **Kar.** 'qurrü "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'qurrü "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

düz–geniş + yuvarlak–dar > düz-geniş + düz-dar

OTü. bärü "beri" (Tekin, 1995: 180) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'bε:rı "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'bε:rı "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'bε:rı "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'bε:rı (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** 'bε:rı "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'bε:rı "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'bε:rı "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** 'bε:rı "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'bε:rı "id." (Hediye Abdurrahman 1947, Kifri), **Kar.** 'bε:rı "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'bε:rı "id." (Necibe Ö., 1954, Hanekin).

yuvarlak–geniş + düz–dar > yuvarlak-geniş + yuvarlak-dar

OTü. bo:yın "boyun" (Tekin, 1995: 177, böyün) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'bɔ:jün (05 08 11) 72, **Mus.** 'bɔ:jün "id." (05 02 14 01 01) 706, **Kas.** 'bɔ:jün "id." (05 02 16

01 01) 70, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'bɔ:jün "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'bɔ:jün "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'bɔ:jün "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'bɔ:jün "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** bɔ:jün "id." (Şahbaz, 1979: 151), **Tuz.** bɔ:jün "id." (Şahbaz, 1979: 28), **Am.** bɔ:jün "id." (Kevser, 1987: 44), **Kif.** 'bɔ:jün "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'bɔ:jün "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'bɔ:jün "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Alıntı kelimelerde de ilerleyici benzeşme sıkça görülmektedir:

Ker. M. ağ. Kor. dŷŋ'je "dünya" (05 02 10 02 02) 20., **Mus.** dŷŋ'je (05 02 14 04 01) 221, **Kas.** dŷŋ'je (05 02 16 01 01) 1, **Diğer Trk ağ. Tel.** dynje (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** dynje (Kevser, 1987: 2), **Al.** dynje (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** dynje (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** dynje (Şahbaz, 1979: 197), **Am.** dynje (Kevser, 1987: 41), **Kif.** dynje (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** dynje (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** dynje (Necibe Ömer, 1954, Hanekin). < Ar. دنیا *dünyā*.

Ker. M. ağ. Kor. pa'ra "para" (05 02 10 05 02) 27, **Mus.** pa'ra (05 02 14 04 01) 130., **Kas.** pa'ra (05 02 16 01 07) 48, **Diğer Trk ağ. Tel.** pa'ra (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** para (Kevser, 1987: 16), **Al.** pa'ra (Şahbaz, 1979: 348), **Taz.** pa'ra (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** para (Şahbaz, 1979: 348), **Tuz.** para (Şahbaz, 1979: 348), **Am.** para (Kevser, 1987: 34), **Kif.** pa'ra (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** pa'ra (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** pa'ra (Necibe Ömer, 1954, Hanekin). < Far. پاره *pāre*.

5.1.1.6. Gerileyici Benzeşme

Gerileyici benzeşme (*regressive assimilation*) sözcük içindeki seslerden birinin kendinden öncekini etkileyerek çıkış yeri ve biçimi kısmen veya tamamen

kendine benzetmesi olayıdır (Karaağaç, 2010: 66). Kerkük ve diğer Irak Türkmen ağızlarında gerileyici benzeşme aşağıdaki örneklerde tespit edilmiştir.

düz-dar + yuvarlak-dar > yuvarlak-dar + yuvarlak-dar

OTü. bıçuq "buçuk" (Clauson, 1972: 294, bıçuk) > **Ker. M. ağ. Mus.** 'butʃüy "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'butʃüx "id." (05 02 14 01 01) 184., **Kas.** 'butʃüy "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'butʃüy "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** 'butʃüy "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Er.** 'butʃüy "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Taz.** 'butʃüy "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'butʃüy "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Tuz.** 'butʃüy "id." (Şahbaz, 1979: 194), **Am.** 'butʃüy "id." (Ahmet Kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** 'butʃüy "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** 'butʃüy "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'butʃüy "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. tilkü: "tilki" (Clauson, 1972: 298) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'tyrcjy "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'tyrcjy "id." (05 02 14 04 01) 102, **Kas.** 'tyrcjy "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'tylcjy (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'tyrcjy "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Taz.** 'tylcjy "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'tylcjy "id." (Şahbaz, 1979: 386), **Am.** 'tylcjy "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'tylcjy "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** 'tylcjy "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'tylcjy "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Alıntı kelimelerde de gerileyici benzeşme sıkça görülür:

Ker. M. ağ. Kor. tɛ'nɛ (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** tɛ'nɛ (05 02 14 02 01) 243., **Kas.** tɛ'nɛ (05 02 16 02 01) 31, **Diğer Trk ağ. Tel.** tɛnɛ (Hikmet

Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** tene (Şahbaz, 1979: 99), **Taz.** tene (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** tene (Şahbaz, 1979: 188), **Tuz.** tene (Şahbaz, 1979: 188), **Er.** tene (Kevser, 1987: 39), **Kif.** tene (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** tene (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** tene (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Far. دانه *dāne*.

Ker. M. ağ. Kor. ba'jaz "beyaz" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** ba'jaz (05 02 14 02 01) 243., **Kas.** ba'jaz (05 02 16 02 01) 31, **Diğer Trk ağ. Er.** bajaz (Kevser, 1987: 6), **Al.** bajaz (Şahbaz, 1979: 135), **Taz.** bajaz (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** bajaz (Şahbaz, 1979: 135), **Tuz.** bajaz (Şahbaz, 1979: 135) **Am.** bajaz (Kevser, 1987: 46), **Kif.** bajaz (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** bajaz (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** bajaz (Necibe Ömer, 1954, Hanekin). < Ar. بياض *beyād*.

5.1.2. Ünsüz Benzeşmeleri

İç seste yan yana iki ünsüz bulunan yerlerde ya da söyleniş bakımından aynı durumda bulunan komşu kelimelerin son ve ön sesleri arasında, bazen iki ünsüzden biri, kendine yakın boğumlanma niteliği taşıyan öteki tarafından büsbütün ya da kısmen benzetilir (Korkamaz, 1995: 92 – 93). Dolayısıyla ünsüzü benzeşmeleri kelime kök ve tabanlarında olduğu gibi çeşitli çekim ve yapım eklerinin de eklenmesinde ünsüz benzeşmeleri görülmektedir. Çeşitleri şöyledir:

5.1.2.1. Tüm Benzeşme

Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında olduğu gibi tüm benzeşme genellikle kelime köklerinde ve

yapım ve çekim eklerinin kelime köklerine eklenmesiyle gerçekleşmektedir. /d/ ile başlayan ayrılma eki dışında, adı geçen tüm benzeşme durumu daha çok /l/ ile başlayan yapım ve çekim eklerinde görebiliriz. Bir dışeti-damak ünsüzü /l/ ile başlayan eklerin ilk ünsüzünün, genizsil ünsüzler ile biten tabanlara eklendiğinde kendi boğumlanma noktasına en yakın genizsile ötümsüz ünsüzlerle biten tabanlara geldiğinde de kendi boğumlanma noktasına en yakın ötümsüze benzemesi ile ortaya çıkmaktadır.

5.1.2.1.1. Kelime Köklerinde Tüm Benzeşme

5.1.2.1.1.1. -ld- > -ll-

OTü. aldat- "aldatmak" (Clauson: 1972, 884) > **Ker. M. ağ. Mus.** ałdat- "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** ałdat- "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** ałdat- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** ałdat- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** ałdat- "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** ałdat- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** ałdat- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** ałdat- "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Tuz.** ałdat- "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** ałdat- "id." (Ahmet Kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** ałdat- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** ałdat- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ałdat- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.1.2.1.1.2. -nl- > -nn-

OTü. a:nla- "anlamak" (Tekin, 1995: 171, a:n) > **Ker. M. ağ. Kor.** an'na- "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** an'na- "id." (05 02 14 04 01) 335, **Kas.** an'na- (05 02 10 06 01) 85, **Diğer Trk ağ. Er.** anna- "id." (Kevser, 1987: 23), **Al.** an'na- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** an'na- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** anna- "id." (Şahbaz, 1979: 115), **Tuz.** anna-, "id." (Şahbaz, 1979: 115), **Am.** an'na- "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.**

an'na- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** an'na- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** an'na- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.1.2.1.2. Yapım ve Çekim Eklerinde Tüm Benzeşme

5.1.2.1.2.1. {+lüy, +lūx} İsimden İsim Yapma Eki:

5.1.2.1.2.1.1. -nl- > -ll-

Ker. M. ağ. Kor. jynnŷy "yavmiye" (05 02 10 03 01) 120., **Mus.** jynnŷx "id." (05 02 14 01 01) 142., **Kas.** jynnŷy "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Karş. Diğer Trk ağ. Tel.** jynnŷy "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** jynnŷy "id.", jynnŷx "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Taz.** jynnŷx "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** jynnŷy "id." (Şahbaz, 1979: 115), **Tuz.** jynnŷy "id." (Şahbaz, 1979: 115), **Am.** jynnŷy "id." (Ahmet kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** jynnŷy "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** jynnŷy "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** jynnŷy "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.1.2.1.2.2. {+lar} çoğul eki:

5.1.2.1.2.2.1. -nl- > -nn-

Ker. M. ağ. Kor. 'jε:ŷnnεr "gelinler" (05 02 14 01 01) 872., **Kas.** 'jε:ŷnnεr "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'jε:ŷnnεr "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'jε:ŷnnεr "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'jε:ŷnnεr "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'jε:ŷnnεr "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'jε:ŷnnεr "id." (Şahbaz, 1979: 222), **Am.** 'jε:ŷnnεr "id" (Ahmet kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** 'jε:ŷnnεr "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** 'jε:ŷnnεr "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'jε:ŷnnεr "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.1.2.1.2.3. {+dan} ayrılma eki:

5.1.2.1.2.3.1. -nd- > -nn-

Ker. M. ağ. Kor. önnn "ondan" (05 02 10 01 01) 34., **Mus.** önnn "id." (05 02 14 01 01) 40., **Kas.** önnn "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** önnn "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** önnn "id." (Kevser, 1987: 16), **Taz.** önnn "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** önnn "id." (Şahbaz, 1979: 332), **Tuz.** önnn "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** önnn "id." (Kevser, 1987: 56), **Kif.** önnn "id." (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** önnn "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** önnn "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.1.2.2. Yarı Benzeşme

Bir sesin başka bir sesi etkileyerek ancak bazı nitelikleri açısından bir başka sese benzer duruma gelmesidir. Aksan, 2000: 48) Bu benzeşme Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere, diğer Irak Türkmen ağızlarında daha çok ötümlü ve ötümsüz ünsüzlerin bitişik durumlarda olduklarında görülmektedir. Bir ötümlü ünsüz yanındaki ötümsüz ünsüzün etkisiyle ötümlüleşir veya ötümsüz bir ünsüz yanındaki ötümlü ünsüzün etkisiyle ötümlüleşir. Tespit ettiğimiz örnekler şunlardır:

Ötümlü + ötümsüz > Ötümlü + ötümlü

5.1.2.2.1. -mç- > -mc-

OTü. ämçäk "meme" (Clauson, 1972: 480) > **Ker. M. ağ. Kor.** εm'ď̪εc "id." (05 02 10 02 01) 49, **Kas.** εm'ď̪εc "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** εm'ď̪εɟ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** εm'ď̪εc "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Er.** εm'ď̪εc^j "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** εm'ď̪εɟ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** εm'ď̪εɟ

"id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** dö:ɟy "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** ɛmḍ̌ɟɛɟ "id." (Ahmed Kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** ɛmḍ̌ɟɛɟ (Hediye A., 1947, Kifrî), **Kar.** ɛmḍ̌ɟɛɟ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ɛmḍ̌ɟɛɟ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.1.2.2.2. -mt- > -md-

OTü. amtı "şimdi" (Clauson, 1972: 156) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'indī "id." (05 02 10 01 02) 56, **Mus.** 'indī "id." (05 02 14 01 01) 58, **Kas.** 'indī "id." (05 02 16 01 03) 57, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'indī "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'indī "id." (Kevser, 1979: 14), **Al.** 'indī "id." (Şahbaz, 1979: 262), **Taz.** 'indī "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'indī "id." (Şahbaz, 1979: 262), **Tuz.** 'indī "id." (Şahbaz, 1979: 262), **Am.** 'indī "id." (Kevser, 1979: 51), **Kif.** 'indī "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'indī "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'indī "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.1.2.2.3. -nç- > -nc-

OTü. mo:nçuq "boncuk" (Tekin, 1995: 178) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'munḍ̌ɟüɟ "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'munḍ̌ɟüɟ "id." (05 02 14 01 01) 609, **Kas.** 'munḍ̌ɟüɟ "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'munďɟüɟ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** munďɟüɟ, munďɟüɟ, "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Taz.** munďɟüɟ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** munďɟüɟ "id." (Şahbaz, 1979: 395), **Tuz.** munďɟüɟ "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** munďɟüɟ "id." (Kevser, 1987: 43), **Kif.** 'munďɟüɟ "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'munďɟüɟ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'munďɟüɟ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.1.2.2.4. -nt- > -nd-

OTü. küntüz "gündüz" (Clauson, 1972: 729) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'jynďɟ "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'jynďɟ "id." (05 02 14 04 01) 161, **Kas.**

'jyndžz "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** jyndžz "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'jyndžz "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** jyndžz "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** jyndžz "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** 'jyndžz "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'jyndžz "id." (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'jyndžz "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** yündüz "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin), **Kaz.** yündüz "id." (Selim Ali, 1977, Kazaniye).

genizsil + ağızsıl > genizsil + genizsil

5.1.2.2.5. -ɲl- > -nn-

OTü. a:ɲla- "anlamak" (Tekin, 1995: 171, a:ɲ) > **Ker. M. ağ. Kor.** an'na- "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** an'na- "id." (05 02 14 04 01) 335, **Kas.** an'na- (05 02 10 06 01) 85, **Diğer Trk ağ. Er.** anna- "id." (Kevser, 1987: 23), **Al.** an'na- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** an'na- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** anna- "id." (Şahbaz, 1979: 115), **Tuz.** anna-, "id." (Şahbaz, 1979: 115), **Am.** an'na- "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** an'na- "id." (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** an'na- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** an'na- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere, diğer Irak Türkmen ağızlarında hem asli hem de alıntı kelimelerde de yarı benzeşme göze çarpmaktadır. Bunların birçoğu da Gerileyici benzeşme türünden olduğu tespit edilmiştir. Örnekleri şöyledir:

5.1.2.2.6. -nb- > -mb-

Ker. M. ağ. Mus. 'öm bir "on bir" (05 02 14 02 01) 197, **Kas.** 'öm bir "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'öm bir "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'öm bir "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'öm bir "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** an'na- "id." (Abbas Veli Bayat,

1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'öm bir "id." (Şahbaz, 1979: 115), **Tuz.** 'öm bir "id." (Şahbaz, 1979: 115), **Am.** 'öm bir "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'öm bir "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'öm bir "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'öm bir "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Ker. M. ağ. Kor. 'symbÿl "başak" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), 103., **Mus.** 'symbÿl (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'symbÿl (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'symbÿl (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'symbÿl (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'symbÿl (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'symbÿl (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'symbÿl (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Kif.** 'symbÿl (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'symbÿl (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'symbÿl (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. سُنْبُل *sunbul*.

Ker. M. ağ. Kor. pɛm'be "pembe" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), 103., **Mus.** pɛm'be (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** pɛm'be (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** pɛm'be (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** pɛm'be (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** pɛm'be (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** pɛm'be (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** pɛm'be (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Kif.** pɛm'be (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** pɛm'be (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** pɛm'be (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. پمبة *pembe*.

5.1.2.3. İlerleyici Benzeşme

Kelime içinde kendisine benzeten ünsüz fonemin benzeşen ünsüz fonemden önce gelmesi Kerkük ve diğer Irak Türkmen ağızlarında sıkça karşılanan bir durumdur. /*l/, /*r/, /*m/, /*n/ gibi selenli ünsüzler (sonantlar) önündeki ötümsüz

ünsüzler, saydığımız ünsüzlerin önünde ilerleyici benzeşme sonucunda ötümlüleştir. Çalışmamızda tespit ettiğimiz örnekleri şöyle sıralayabiliriz:

5.1.2.3.1. Köklerde:

5.1.2.3.1.1. -lt- > -ld-

OTü. toltur- "doldurmak" (Clauson, 1972: 495) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'dɔ:ɫdūr- (05 02 10 01 01) 170, **Kas.** 'dɔ:ɫdūr- (05 02 14 04 01) 79., **Mus.** 'dɔ:ɫdūr- (05 02 16 01 05) 76, (Clauson, 1972: 495), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'dɔ:ɫdūr- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'dɔ:ɫdūr- "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'dɔ:ɫdūr- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'dɔ:ɫdūr- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'dɔ:ɫdūr- "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'dɔ:ɫdūr- "id." (Ahmed Kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** 'dɔ:ɫdūr- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'dɔ:ɫdūr- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'dɔ:ɫdūr- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.1.2.3.1.2. -mt- > -md-

OTü. amtı "şimdi" (Clauson, 1972: 156) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'indĩ "id." (05 02 10 01 02) 56, **Mus.** 'indĩ "id." (05 02 14 01 01) 58, **Kas.** 'indĩ "id." (05 02 16 01 03) 57, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'indĩ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'indĩ "id." (Kevser, 1979: 14), **Al.** 'indĩ "id." (Şahbaz, 1979: 262), **Taz.** 'indĩ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'indĩ "id." (Şahbaz, 1979: 262), **Tuz.** 'indĩ "id." (Şahbaz, 1979: 262), **Am.** 'indĩ "id." (Kevser, 1979: 51), **Kif.** 'indĩ "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'indĩ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'indĩ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.1.2.3.1.3. -mç- > -mc-

OTü. âmçäk "meme" (Clauson, 1972: 480) > **Ker. M. ağ. Kor.** εm'ḍʒεc "id." (05 02 10 02 01) 49, **Kas.** εm'ḍʒεc "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** εm'ḍʒεɟ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer),

Er. εmḍ̣εc "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Er.** εm'ḍεc^j "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** εm'ḍεj "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** εm'ḍεj "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** dœ:ɣy "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** εmḍ̣εj "id." (Ahmed Kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** εmḍ̣εj (Hediye A., 1947, Kifrî), **Kar.** εmḍ̣εj "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** εmḍ̣εj "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.1.2.3.1.4. -ɲl- > -nn-

OTü. a:ɲla- "anlamak" (Tekin, 1995: 171, a:ɲ) > **Ker. M. ağ. Kor.** an'na- "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** an'na- "id." (05 02 14 04 01) 335, **Kas.** an'na- (05 02 10 06 01) 85, **Diğer Trk ağ. Er.** anna- "id." (Kevser, 1987: 23), **Al.** an'na- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** an'na- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** anna- "id." (Şahbaz, 1979: 115), **Tuz.** anna-, "id." (Şahbaz, 1979: 115), **Am.** an'na- "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** an'na- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** an'na- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** an'na- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Tüm benzeşme (5.1.2.1.) ve yarı benzeşme (5.1.2.2) kısmında verdiğimiz örneklerin hepsi de birer ilerleyici benzeşme örneğidir.

5.1.2.3.2. Eklerde:

5.1.2.3.2.1. {+lüy, +lūx "+lük"} İsimden İsim Yapma Eki:

5.1.2.3.2.1.1. -nl- > -ll-

İsimden isim yapma eki {+lüy, +lūx "+lük"} ile ilk sesi olan /l/ genizsil ünsüzle biten tabanlara geldiğinde /l/ ünsüzü kendi çıkış şekline en yakın olan genizsil /n/ye dönüşür. Çalışmamızda tespit ettiğimiz örneklerden ikisi şöyledir:

Ker. M. ağ. Kor. jynnŷy "yavmiye" (05 02 10 03 01) 120., **Mus.** jynnŷx "id." (05 02 14 01 01) 142., **Kas.** jynnŷy "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Karş. Diğer Trk ağ. Tel.** jynnŷy "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** jynnŷy "id.", jynnŷx "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Taz.** jynnŷx "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** jynnŷy "id." (Şahbaz, 1979: 115), **Tuz.** jynnŷy "id." (Şahbaz, 1979: 115), **Am.** jynnŷy "id." (Ahmet kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** jynnŷy "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** jynnŷy "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** jynnŷy "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.1.2.3.2.2. {+lar} çoğul eki:

5.1.2.3.2.2.1. -nl- > -nn-

Çokluk eki {+lar} ile ilk sesi olan /l/ de genizsil ünsüzle biten tabanlara geldiğinde /l/ ünsüzü kendi çıkış şekline en yakın olan genizsil /n/ye dönüşür.

Ker. M. ağ. Kor. 'jε:łnnεr "gelinler" (05 02 14 01 01) 872., **Kas.** 'jε:łnnεr "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'jε:łnnεr "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'j'ε:łnnεr "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'jε:łnnεr "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'jε:łnnεr "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'jε:łnnεr "id." (Şahbaz, 1979: 222), **Am.** 'jε:łnnεr "id" (Ahmet kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** 'jε:łnnεr "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'jε:łnnεr "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'jε:łnnεr "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.1.2.3.2.3. {+dan} ayrılma eki:

5.1.2.3.2.3.1. -nd- > -nn-

Ayrılma eki {+dan} ile ilk sesi olan /d/ de genizsil ünsüzle biten tabanlara geldiğinde /d/ ünsüzü kendi çıkış şekline en yakın olan genizsil /n/ye dönüşür.

Ker. M. ağ. Kor. ɔnnɔn "ondan" (05 02 10 01 01) 34., **Mus.** ɔnnɔn "id." (05 02 14 01 01) 40., **Kas.** ɔnnɔn "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer**

Trk ağ. Tel. ɔnnan "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** ɔnnan "id." (Kevser, 1987: 16), **Taz.** ɔnnan "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** ɔnnan "id." (Şahbaz, 1979: 332), **Tuz.** ɔnnan "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** ɔnnan "id." (Kevser, 1987: 56), **Kif.** ɔnnan "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** ɔnnan "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ɔnnan "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Ker. M. ağ. Kor. mennen "benden" (05 02 10 03 01) 32., **Mus.** mennen "id." (05 02 14 01 01) 226., **Kas.** mennen "id." (05 02 16 01 09) 59, **Diğer Trk ağ. Tel.** mennen "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** mennen "id." (Kevser, 1987: 12), **Taz.** mennen "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** mennen "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** mennen "id." (Kevser, 1987: 55), **Kif.** ɔnnan "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** mennen "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** mennen "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Ker. M. ağ. Kor. 'jɛ:ɫinner "gelinler" (05 02 14 01 01) 872., **Kas.** 'jɛ:ɫinner "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'jɛ:ɫinner "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'jɛ:ɫinner "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'jɛ:ɫinner "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'jɛ:ɫinner "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'jɛ:ɫinner "id." (Şahbaz, 1979: 222), **Am.** 'jɛ:ɫinner "id." (Ahmet kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** 'jɛ:ɫinner "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'jɛ:ɫinner "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'jɛ:ɫinner "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.1.2.3.2.4. Şimdik Zaman eki:

5.1.2.3.2.4.1. -lr- > -ll-, -nr- > -nn-

Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Altunköprü, Tazehurmatu, Amirli, Kifri, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi /r/ ve /n/ ile biten fiillerin şimdiki zaman çekiminin Teklik I ve çokluk I ve III. Şahıs çekimlerinde yana gelen -Ir-, -nr- ünsüzleri -ll-, -nn- ünsüzlerine dönüşür. Bu durum ortada kalan zaman ekinin ünlüsü, vurgusuzluk yüzünden düşmesi sonucunda meydana gelmektedir. Ancak çokluk III. şahıs çekiminde zaman eki düşmeden ünsüz benzeşmesine rastlanmaktadır. Örneklerden bir kısmı şöyledir:

Ker. M. ağ. Kor. aĥam (< dōta:nĥam) "alıyorum" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus. aĥam** "idi" (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas. aĥam** "idi" (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane); **Kor. 'a:ĥĥıy** (<'a:ĥĥıy) "alıyoruz", **Mus. 'a:ĥĥar** (<'a:ĥĥar) "alıyorlar" (05 02 14 02 01) 120., **Kas. 'a:ĥĥar** "idi" (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel. aĥam** (<'a:ĥam) "alıyorum" (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er. aĥam** "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al. aĥam** "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz. 'a:ĥĥıy** (<'a:ĥĥıy) "alıyoruz" (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz. 'a:ĥĥıy** "id." (Şahbaz, 1979: 222), **Am. 'a:ĥĥıy** "id" (Ahmet kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif. 'a:ĥĥar** (<'a:ĥĥar) "alıyorlar" (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar. 'a:ĥĥar** "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han. 'a:ĥĥar** "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Ker. M. ağ. Kor. dōtannam (< dōtanaram) "dolanıyorum" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus. dōtannam** "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas. dōta:nnıy** (< dōta:nĥıy) "dolanıyoruz" "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane) **Karş. Diğer Trk ağ. Er. dōta:nnıy** "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al. dōta:nnıy** "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz. dōta:nnıy** "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz. dōta:nnıy** "id." (Şahbaz, 1979: 222), **Am.**

dola:nnıy "id" (Ahmet kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** dola:nıttar (< dola:nırtar) "dolanıyorlar" Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** dola:nıttar "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** dola:nıttar "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.1.2.3.2.5. Geniş Zaman eki:

5.1.2.3.2.5.1. -lr- > -ll-, -nr- > -nn-.

Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Altunköprü, Tazehurmatu, Amirli, Kifri, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi /r/ ve /n/ ile biten fiillerin geniş zaman çekiminin Teklik I ve çokluk I ve III. Şahıs çekimlerinde yana gelen -lr-, -nr- ünsüzleri -ll-, -nn- ünsüzlerine dönüşür. Bu durum ortada kalan zaman ekinin ünlüsü, vurgusuzluk yüzünden düşmesi sonucunda meydana gelmektedir. Ancak çokluk III. şahıs çekiminde zaman eki düşmeden ünsüz benzeşmesine rastlanmaktadır. Örneklerden bir kısmı şöyledir:

Ker. M. ağ. Kor. ałtam (<ałaram) "alırım" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** ałtam "idi" (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** ałtam "idi" (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane); **Kor.** 'a:łfıy (< ała:rıy)"alırız", **Mus.** 'a:łfıy "idi" (05 02 14 02 01) 120., **Kas.** ałatłtar (< ałarłtar) "alırlar" (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** ałtam (<ałaram) "alırım" (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** ałtam "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** ałtam "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'a:łfıy (< ała:rıy)"alırız", (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'a:łfıy "id." (Şahbaz, 1979: 222), **Am.** 'a:łfıy "id" (Ahmet kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** ałatłtar (< ałarłtar) "alırlar" (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** ałatłtar "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ałatłtar "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Ker. M. ağ. Kor. dola:nnam (< dola:nanam) "dolanarım" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** dola:nnam "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.**

dɔɫa:nnɨy (< dɔɫana:rɨy) "dolanırız" (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Er.** dɔɫa:nnɨy "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** dɔɫa:nnɨy "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** dɔɫa:nnɨy "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** dɔɫa:nnɨy "id." (Şahbaz, 1979: 222), **Am.** dɔɫa:nnɨy "id." (Ahmet kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** dɔɫanaɫɫar (< dɔɫanaɫɫar) "dolanırlar" (Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** dɔɫanaɫɫar "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** dɔɫanaɫɫar "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.1.2.4. Gerileyici Benzeşme

5.1.2.4.1. Köklerde:

Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında olduğu gibi kelime içinde genizsil ünsüz bulunan kelimelerde meydana gelmektedir. Çalışmamızda tespit ettiğimiz örneklerden bir kısmı şöyledir:

5.1.2.4.1.1. Kelime başında:

5.1.2.4.1.1.1. b > m

OTü. mo:nçuq "boncuk" (Tekin, 1995: 178) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'muɳd͡ʒüy "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'muɳd͡ʒüx "id." (05 02 14 01 01) 609, **Kas.** 'muɳd͡ʒüy "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'mund͡ʒüx "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** mund͡ʒüy, mund͡ʒüx, "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Taz.** mund͡ʒüy "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** mund͡ʒüy "id." (Şahbaz, 1979: 395), **Tuz.** mund͡ʒüy "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** mund͡ʒüy "id." (Kevser, 1987: 43), **Kif.** 'mund͡ʒüy "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'mund͡ʒüy "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'mund͡ʒüy "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. ben "ben" (Clauson, 1972: 436) > **Ker. M. ağ. Kor.** mən "id." (05 02 10 01 01) 36., **Mus.** mən "id." (05 02 14 05 01) 4, **Kas.** mən "id." (05 02 16 01 09) 60, **Diğer Trk ağ. Tel.** mən "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** mən (Kevser, 1987: 9), **Al.** mən "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** mən "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** mən "id." (Şahbaz, 1979: 313), **Tuz.** mən (Şahbaz, 1979: 313), **Am.** mən "id." (Kevser, 1987: 50), **Kif.** mən "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** mən "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** mən "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. bin- "binmek" (Clauson, 1972: 348) > **Ker. M. ağ. Kor.** min- "id." (05 02 10 01 01) 221, **Mus.** min- "id." (05 02 14 04 01) 356, **Kas.** min- "id." (05 02 16 01 03) 93, 134. **Karş. Diğer Trk ağ. Tel.** min- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** min- "id." (Kevser, 1987: 1), **Al.** min- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** min- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** min- "id." (Şahbaz, 1979: 317), **Tuz.** min- (Şahbaz, 1979: 317), **Am.** min- "id." (Kevser, 1987: 43), **Kif.** min- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** min- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** min- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.1.2.4.1.1.2. h > n

Aşağıda verdiğimiz örnek başında yer alan OTü. /q/ ünsüzü Kerkük ve diğer Irak Türkmen ağızlarında /h/ yönünde gelişmektedir. Ardından da /n/ ünsüzünün etkisiyle de /n/ ünsüzüne gelişmektedir. Nitekim /h/li/ şekilde ağızlarda var.

OTü. qança "ne kadar" (Clauson, 1972: 634, kaç) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'naŋd̪ʒa "kaç, ne kadar" "id." (05 02 10 01 01) 72, **Mus.** 'naŋd̪ʒa "id." (05 02 14 01 01) 340, **Kas.** 'naŋd̪ʒa "id." (05 02 16 02 01) 11, **Diğer Trk ağ. Tel.** nan'd̪ʒa "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** nan'd̪ʒa "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.**

nan'ḏa "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** nan'ḏa (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** nanḏa (Şahbaz, 1979: 321), **Am.** nan'ḏa "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** nan'ḏa "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** nan'ḏa "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** nan'ḏa "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.1.2.4.1.2. Kelime İçinde:

5.1.2.4.1.2.1. -nb- > -mb-

Ker. M. ağ. Mus. 'öm bir "on bir" (05 02 14 02 01) 197, **Kas.** 'öm bir "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'öm bir "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'öm bir "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'öm bir "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** an'na- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'öm bir "id." (Şahbaz, 1979: 115), **Tuz.** 'öm bir "id." (Şahbaz, 1979: 115), **Am.** 'öm bir "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'öm bir "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'öm bir "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'öm bir "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Yukarıda belirtilen durum alıntı kelimelerde de görülmektedir.

Ker. M. ağ. Kor. 'symḇl "başak" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), 103., **Mus.** 'symḇl (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'symḇl (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'symḇl (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'symḇl (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'symḇl (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'symḇl (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'symḇl (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Kif.** 'symḇl (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'symḇl (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'symḇl (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. سُنْبُل *sunbul*.

Ker. M. ağ. Kor. pəm'bε "pembe" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), 103., **Mus.** pəm'bε (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** pəm'bε (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** pəm'bε (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.**

pem'be (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** pem'be (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** pem'be (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** pem'be (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Kif.** pem'be (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** pem'be (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** pem'be (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. پمبة *pembe*.

5.1.2.4.2. Eklerde:

5.1.2.4.2.1. Emir Eki:

5.1.2.4.2.1.1. -ls- > -ss-, -zs- > -ss-

Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında olduğu gibi /l/ ve /z/ ile biten filler, emir kipinin teklik 1. ve 2. şahıs eklerini aldığı anda ekteki /s/ ünsüzü kökteki /l/ ve /z/ ünsüzlerini kendine benzetmektedir. Çalışmamızda tespit ettiğimiz örneklerden bir kısmı şunlardır:

OTü. al- "almak" (Clauson, 1972: 124) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'a:ssşin "alsın" (05 02 10 05 02) 120, **Mus.** 'a:ssşin "id." (05 02 14 04 01) 74, **Kas.** 'a:ssşin "id." (05 02 16 01 03) 30., **Diğer Trk ağ. Tel.** 'a:ssşin "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'a:ssşin "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'a:ssşinnar "alsınlar" (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'a:ssşinnar "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'a:ssşinnar "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'a:ssşinnar "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'a:ssşinnar "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** 'a:ssşinnar "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'a:ssşinnar "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. qa:z "kaz-" (Clauson, 1972: 615, kaz-) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'qa:ssşin "kazsın" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** qa:ssşin "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** qa:ssşin "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** qa:ssşin "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** qa:ssşin "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'qa:ssşinnar "kazsınlar" (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'qa:ssşinnar "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'qa:ssşinnar

"id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'qa:ssınnar "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'qa:ssınnar "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'qa:ssınnar "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'qa:ssınnar "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.1.2.4.2.2. Şart Eki:

5.1.2.4.2.2.1. -ls- > -ss-, -zs- > -ss-

Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında olduğu gibi /l/ ve /z/ ile biten filler, şart kipinin teklik 1. ve 2. şahıs eklerini aldığı anda ekteki /s/ ünsüzü kökteki /l/ ve /z/ ünsüzlerini kendine benzetmektedir. Çalışmamızda tespit ettiğimiz örneklerden bir kısmı şunlardır:

OTü. al- "almak" (Clauson, 1972: 124) > **Ker. M. ağ. Kor.** asşa "alsa" (05 02 10 01 01) 12., **Mus.** asşa "id.", **Kas.** asşa "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** assa "id.", (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** assaŧar "alsalar" (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** assaŧar "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz. Al.** assaŧar "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz. Al.** assaŧar "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am. Al.** assaŧar "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif. Al.** assaŧar "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar. Al.** assaŧar "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han. Al.** assaŧar "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. qa:z "kaz-" (Clauson, 1972: 615, kaz-) > **Ker. M. ağ. Kor.** qasşa "alsa" (05 02 10 01 01) 12., **Mus.** qasşa "id.", **Kas.** qasşa "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** qassa "id.", (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** qassaŧar "alsalar" (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** qassaŧar "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** qassaŧar "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** qassaŧar "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** qassaŧar "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** qassaŧar "id." (Hediye Abdurrahman,

1947, Kifrî), **Kar.** qassatâr "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** qassatâr "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.2. Benzeşmezlik

Bir kelime içinde yinelenen iki söyleyiş hareketinin ayrı seslere dönüştürülmesi aynı mitelikteki seslerden birinin başka nitelik taşıyıcı duruma getirilmesi (Aksan, 1079: 42) başka bir değişle benzeşme olayının karşıtı olan benzeşmezlik olayına Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında pek rastlanmamaktadır. Çalışmamızda tespit ettiğimiz örnkler şöyledir:

OTü. küräş "güreşmek" (Clauson, 1972: 747) > **Ker. M. ağ. Kor.** ʃyˈlɛʃ- "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** ʃyˈlɛʃ- "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), ʃyˈnɛʃ "id." (05 02 16 01 04) 3., **OTü.** tilkü: "tilki" (Clauson, 1972: 298) > **Ker. M. ağ. Kor.** ˈtyrcʲy "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** ˈtyrcʲy (05 02 14 04 01) 102. **Kas.** ˈtyrcʲy (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane).

Benzeşmelik olayına bir birleşik kelimede de rastlanmıştır.

Ker. M. ağ. Kor. qˈɪzdarjɔɫda:ʃɪ (< kızlar yoldaşı) "kertenkele" (Suat Kasım, 1959, Korya), **Mus.** qˈɪzdarjɔɫda:ʃɪ (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** qˈɪzdarjɔɫda:ʃɪ (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** qˈɪzdarjɔɫda:ʃɪ (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** qˈɪzdarjɔɫda:ʃɪ (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Er.** qˈɪzdarjɔɫda:ʃɪ (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Taz.** qˈɪzdarjɔɫda:ʃɪ (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** qˈɪzdarjɔɫda:ʃɪ (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** qˈɪzdarjɔɫda:ʃɪ (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** qˈɪzdarjɔɫda:ʃɪ (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** qˈɪzdarjɔɫda:ʃɪ (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** qˈɪzdarjɔɫda:ʃɪ (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) ve diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Karatepe, Kifrî, Hanekin*) alıntı kelimelerde de benzeşmezlik tespit edilmiştir.

Ker. M. ağ. Kor. hambať "hamal" (Suat Kasım, 1959, Korya), **Mus.** hambať (05 02 14 01 01) 887., **Kas.** hambať (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** hambať (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** hambať (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** hambať (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Taz.** hambať (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** hambať (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** hambať (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** hambať (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** hambať (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** hambať (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. حَمَال *hammal*.

5.3. Fonolojik Dayanıklık

5.3.1. Zayıflama

Zayıflama güçlenmeden daha yaygın ve daha doğaldır. Bütün dil tarihini göz önünde tutarsak bir ses zayıflama yoluna gitmişse, onun tekrar güçlenmesi nadirdir (Lass, 1984: 178) Bu süreç zayıflanma konusu altında ele alınmakta ve ötümlüleşme ya da sızıcılaşma şeklinde ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında da ötümlüleşme ve sızıcılaşma yoluyla ünsüzlerin zayıflanması söz konusudur.

5.3.1.1. Ötümlüleşme

Ötümlüleşme (*sonorisation*) ötümsüz ünsüzlerin ses yolunu genişleterek çıkarılan eşleri olan ötümlü ünsüzlere dönüşmeleri, ötümlüleşme olarak bilinir.

(Karaağaç, 2010: 91) Kerkük merkez ağızları (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Karatepe, Kifri, Hanekin*) olduğu gibi ötümsüzlerin iki ünlü arasında ya da belirli ünsüzlerin komşuluğunda zayıflayıp ötümlüleşmesi yaygındır.

5.3.1.1.1. Patlamalıların Ötümlüleşmesi:

5.3.1.1.1.1. /*p/ > /b/

5.3.1.1.1.1.1. Kelime içi durumunda olan OTü. /*-p-/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızları (*Korya, Musalla, Kasaphane*) ağızlarında diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Karatepe, Kifri, Hanekin*) olduğu gibi iki ünlü arasında ötümlüleşerek /b/ sesine değişmektedir.

OTü. çı:pın "sinek" (Tekin, 1995: 176) > **Ker. M. ağ. Kor.** ʈʂibın "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** ʈʂibın "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** ʈʂibın (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** ʈʂibın "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** ʈsibın "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** ʈʂibın "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** ʈʂibın "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** ʈʂibın (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** ʈʂibın "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** ʈʂibın "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** ʈʂibın "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ʈʂibın "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. çı:pgan "çıban" (Tekin, 1995: 176) > **Ker. M. ağ. Kor.** ʈʂɔ'ban "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** ʈʂɔ'ban "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** ʈʂɔ'ban "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** ʈʂɔ'ban "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** ʈʂɔ'ban "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** ʈʂɔ'ban "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** ʈʂɔ'ban "id." (Şahbaz, 1979: 285), **Tuz.** ʈʂɔ'ban "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu),

Am. t̤i'ban "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** t̤i'ban "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri) **Kar.** t̤i'ban "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

OTü. tapan "topuk" (Clauson, 1972: 443) > **Ker. M. ağ. Kor.** dab'ban "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** dab'ban "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** dab'ban "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** dab'ban "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Taz.** dab'ban "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** dabban "id." (Şahbaz, 1979: 285), **Tuz.** dab'ban "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** dab'ban (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** dab'ban "id." (Hediye Abdurrahman 1947, Kifri), **Kar.** dab'ban (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** dab'ban "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.3.1.1.1.2. Irak Türkmen ağızlarında öğrenilen geçmiş zaman çekiminin teklik ve çokluk 2. ve 3. şahıs çekimlerinde *-Ip/-Up* zarf – fiil eki kullanılmaktadır. Telâfer başta olmak üzere Altunköprü ağızında da teklik ve çokluk 1. şahıs çekimlerinde ek ötümlüleşmektedir. Tuzhurmatu ağızında da teklik 3. şahıs çekiminde bir ötümlüleşme söz konusudur. Musalla ağızında ek zayıflayarak /b/’ye değişir.

Ker. M. ağ. Mus. 'a:şib "almış" (05 02 14 01 01) 1395, 'e:đib "etmiş, yapmış" (05 02 14 01 01) 22, **Diğer Trk ağ. Tuz.** 'a:şip > 'a:řibjđim "almıştım", şe:şip > şe:řibjđim "gelmiştim" (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), gelibem, **Tel.** şe:şibem "gelmişim", şe:şibüy "gelmişsiz" (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer).

5.3.1.1.1.2. /k/ > /j/

5.3.1.1.1.2.1. Kelime başı durumunda olan OTü. /*k-/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Karatepe, Kifri, Hanekin*) olduğu gibi ötümlüleşerek /j/’ye gelişmiştir. Örneklerden bir ikisi şöyledir:

OTü. kaç- "geç" (Clauson, 1972: 693) > **Ker. M. ağ. Kor.** jet̃- "id." (05 02 10 06 02) 59, **Mus.** jet̃- "id." (05 02 14 02 01) 278, **Kas.** jet̃- "id." (05 02 16 02 02) 3, **Diğer Trk ağ. Er.** j̃ets- "id." (Kevser, 1987: 30), **Tel.** jet̃- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** jet̃- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** jet̃- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** jet̃- "id." (Şahbaz, 1979: 216), **Tuz.** jet̃- "id." (Şahbaz, 1979: 216), **Am.** jet̃- "id." (Kevser, 1987: 47), **Kif.** jet̃- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** jet̃- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** jet̃- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. köm- "göm-" (Clauson, 1972: 721) > **Ker. M. ağ. Kor.** jœm- "id." (05 02 10 01 01) 90, **Mus.** jœm- "id." (05 02 14 02 01) 274, **Kas.** jœm- "id." (05 02 16 01 02) 78, **Diğer Trk ağ. Tel.** j̃œm- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** j̃œm- "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** jœm- "id." (Şahbaz, 1979: 239), **Taz.** jœm- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** jœm- "id." (Şahbaz, 1979: 239), **Tuz.** jœm- "id." (Şahbaz, 1979: 239), **Am.** jœm- "id." (Kevser, 1987: 216), **Kif.** jœm- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** jœm- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

5.3.1.1.1.2.2. Kelime sonu durumunda olan OTü. /*k/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızları (*Korya, Musalla, Kasaphane*) hâricinde diğer Irak Türkmen ağızlarında ötümlüleşmektedir. Tespit edilen örneklerden bir kısmı şunlardır:

OTü. äkmäk "ekmek" (Clauson, 1972: 563) > **Ker. M. ağ. Kor.** εc^jmεc (05 02 10 01 01)134, **Mus.** εc^jmεc "id." (05 02 14 01 01) 1, **Kas.** εc^jmεc "id." (05 02 16 01 05) 101, **Diğer Trk ağ. Er.** εc^jmεc^j (Kevser, 1987: 21), **Tel.** εc^jmεj "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Taz.** εc^jmεj "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** εc^jmεj "id." (Şahbaz, 1979: 198), **Tuz.** εcmεj "id." (Şahbaz, 1979: 198), **Am.** εcmεj "id." (Kevser, 1987: 50), **Kif.** εc^jmεj "id." (Hediye

Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** εc'mεj "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatep), **Han.** εc'mεj "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. yüzük "yüzük" (Clauson, 1972: 986) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'yzȳc "id." (05 02 16 01 01)76. **Mus.** 'yzȳc "id." (05 02 14 01 01) 117, **Kas.** 'yzȳc "id." (05 02 16 01 01) 76, **Diğer Trk ağ. Tel.** yzȳj (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** yzȳc "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** yzȳj "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** yzȳj "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** yzȳj "id." (Şahbaz, 1979: 389), **Am.** yzȳj "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** yzȳj "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** yzȳj "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

1.2.1.2.3. Kelime sonu durumunda olan OTü. /*-k/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) ulama sonucunda ötümlüleştire.

Kor. εc'mεj_a'pa:rĩp (05 02 10 01 01) 134.

Mus. εc'mε'j_et- (05 02 14 01 01) 964.

Kas. εc'mεj_a'pa:rĩp (05 02 16 01 02) 65.

1.2.1.2.4. Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) ekleme sırasında bazı alıntı kelimelerde de ötümlüleştire meydana gelmektedir.

Kor. 're:nĩ (01 03 10 02 05) 149 < Far. رنگ *reng*.

5.3.1.1.1.3. /*t/ > /d/:

5.3.1.1.1.3.1. Kelime başı durumunda olan OTü. /*t-/ ünsüzü, Kerkük merkez (*Korya, Musalla, Kasaphane*) ve diğer Irak Türkmen ağızlarında bazı kelimelerde ötümlüleştire /d/'ye gelişmiştir. Örneklerden bir kısmı şöyledir:

OTü. *taq "dağ" (Tekin, 1995: 174, tåg) > **Ker. M. ağ. Kor.** day "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** day "id." (05 02 14 01 01) 1484, **Kas.** day (05 02 10 05 03) 3, **Diğer Trk ağ. Tel.** day "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** day "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Er.** day "id." (Kevser, 1987: 4), **Taz.** day "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** day "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Dak.** day "id." (Şahbaz, 1979: 174), **Tuz.** day "id." (Şahbaz, 1979: 174), **Am.** day "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** day "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** day "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** day "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. tıl "dil" (Clauson, 1972: 489) > **Ker. M. ağ. Kor.** dil "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** dil "id." (05 02 14 01 01) 607, **Kas.** dil "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** dil "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** dil "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Er.** dil (Kevser, 1987: 53), **Taz.** dil "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** dil "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Dak.** dil "id." (Şahbaz, 1979: 191), **Tuz.** dil (Şahbaz, 1979: 191), **Am.** dil "id." (Kevser, 1987: 53), **Kif.** dil "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** dil "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** dil "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. tö:n- "dönmek" (Tekin 1995: 184, tön-) > **Ker. M. ağ. Kor.** døen- "id." (05 02 10 02 02) 58, **Mus.** døen- "id." (05 02 14 01 01) 806, **Kas.** døen- "id." (05 02 16 01 03) 135, **Diğer Trk ağ. Tel.** døen- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** døen- "id." (Kevser, 1987: 9), **Al.** døen- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** døen- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** døen- "id." (Şahbaz, 1979: 194), **Tuz.** døen- "id." (Şahbaz, 1979: 194), **Am.** døen- "id." (Kevser, 1987: 46), **Kif.** døen- "id." (Hediye A., 1947, Kifrî), **Kar.** døen- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** døen- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.3.1.1.1.3.2. Kelime içi durumunda olan OTü. /*-t-/ ünsüzü, Kerkük merkez (*Korya, Musalla, Kasaphane*) ve diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Karatepe, Kifrî, Hanekin*) olduğu gibi iki ünlü arasında ötümlüleşerek /d/ sesine dönüştüğü tespit edilmiştir.

OTü. ça:tır "çadır" (Tekin, 1995: 172) > **Ker. M. ağ. Kor.** t̪ʃa:đır "id." (05 02 10 02 02) 20, **Mus.** t̪ʃa:đır "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** t̪ʃa:đır (05 02 16 01 01) 39, **Diğer Trk ağ. Tel.** t̪ʃa:đır "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** t̪ʃa:đır "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Er.** t̪sa:đır "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Taz.** t̪ʃa:đır "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** t̪ʃa:đır "id." (Şahbaz, 1979: 165), **Tuz.** t̪ʃa:đır (Şahbaz, 1979: 165), **Am.** t̪ʃa:đır "id." (Kevser, 1987: 41), **Kif.** t̪ʃa:đır (Hediye A. 1947, Kifrî), **Kar.** t̪ʃa:đır "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

OTü. yè:ti "yedi" (Tekin, 1995: 181) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'je:ddi "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'je:ddi (05 02 14 01 01) 232, **Kas.** 'je:ddi "id." (05 02 16 01 03) 99, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'je:ddi "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'je:ddi "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'je:ddi "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'je:ddi "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** je:ddi "id." (Şahbaz, 1979: 412), **Tuz.** je:ddi "id." (Şahbaz, 1979: 412), **Er.** je:đi "id." (Kevser, 1987: 48), **Kif.** 'je:ddi "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'je:ddi "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'je:ddi (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.3.1.1.1.3.3. Kelime içi durumunda olan OTü. /*-t-/ ünsüzü, Kerkük merkez (*Korya, Musalla, Kasaphane*) ve diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Karatepe, Kifrî, Hanekin*) olduğu gibi ötümlü /l/ ve /n/ ünsüzlerin komşuluğunda ötümlüleşerek /d/ye değişmiştir.

5.3.1.1.1.3.5. Kelime sonu durumunda olan OTü. /*-t/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) söz zinciri içinde /g/ ile başlayan bir kelimedenden önce geldiğinde ötümlüleşerek /d/ sesine değişmektedir.

Kor. qurd 'jε:ldĩ (05 02 10 02 01).

Yukarıda belirtilen değişme alıntı kelimelerde de geçerlidir.

Mus. sŷn'nɛd jŷnɔr'ta (05 02 14 01 01) 931.

Kas. ʔɛrɔ'fad jɛl- (05 02 14 01 01) 150.

5.3.1.1.1.3.6. Kelime sonu durumunda olan OTü. /*-t/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) söz zinciri içinde, /t/ ile başlayan bir kelimedenden önce geldiğinde ötümlüleşerek /d/'ye gelişmektedir. Bunun yanı sıra kelime başındaki /t/ ünsüzü de yarı ötümlüleşmektedir. Örnekler şunlardır:

Kor. 'qurd ʃan qɔ:jŷn "kurt ile koyun" (05 02 10 02 01) 74.

Mus. şic'ʔɛd 'ʃa "rekat da" (05 02 14 01 01) 195.

5.3.1.1.1.3.7. Kelime sonu konumunda olan OTü. /*-t/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) ulama sırasında ötümlüleşerek /d/ sesine değişmektedir. Çalışmamızda tespit ettiğimiz örneklerden birisi şöyledir:

'dɛerd_ɔdam (05 02 14 04 01) 332.

5.3.1.1.1.3.8. Kelime sonu durumunda olan OTü. /*-t/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Karatepe, Kifrî, Hanekin*) olduğu gibi ekleme sırasında, iki ünlü arası konumuna düşünce, ötümlüleşerek /d/ sesine değiştiği tespit edilmiştir. Örnekler şöyledir:

OTü. è:t- "etmek, yapmak" (Clauson, 1972: 37) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'e:đıp "etmiş" (èt-ÖGZ-3TK) (05 02 10 03 01) 5., **Mus.** e'dε:rđıβ "yapardın" (èt-GZH-2TK) (05 02 14 04 01) 352., **Kas.** e'dε:rđıy "yapardınız" (èt-GZH-1ÇK) (05 02 16 02 01) 10, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'e:đısən "yapıyorsun" (èt-ŞZ-2TK) (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'e:đırı "yapıyor" (èt-ŞZ-3TK) (Kevser, 1987: 19), **Al.** 'e:đısız "yaparsınız" (èt-ŞZ-2ÇK) (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** e:đırıy "yapıyoruz" (èt-ŞZ-1ÇK) (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** edεrεm "yaparım" (èt-GZ-1TK) (Şahbaz, 1979: 206), **Tuz.** e:đıp "etmiş" (èt- ÖGZ-3TK) (Şahbaz, 1979: 207), **Am.** e:đısən "yapıyorsun" (èt-ŞZ-2TK) (Kevser, 1987: 50), **Kif.** e:đıplεr "yapmışlar" (èt-ÖGZ-3ÇK) (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî) **Kar.** edεy "yapalım" (èt-İste-1ÇK) (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** edεrεm "Yaparım" (èt-GZ-1TK) (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. eşit- "eşitmek, duymak" (Clauson: 1972, 884) **Mus.** 'e:şıdıb "işitmiş, duymuş" (eşit-ÖGZ-3TK) (05 02 14 01 01) 526., **Kor.** 'e:şıdırem "işidiyorum, duyuyorum" (eşit-GZ-1TK) (Suat Kasım, 1959, Korya), 'e:şıdısen "işidiyorsun, duyuyorsun" (eşit-GZ-2TK), **Kas.** 'e:şıdıεrεm "işiderim, duyarım" (èt-GZ-1TK) (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane) > **Diğer Trk ağ. Tel.** 'e:şıdıbux "işitmişiz" (eşit-ÖGZ-1ÇK) (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** 'e:şıt "işit!, duy!" (eşit-EM-2TK) (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Er.** 'e:şıt "işit!, duy!" (eşit-EM-2TK) (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Taz.** 'e:şıdırı "işidiyor, duyuyor" (eşit-ŞZ-3TK) (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'e:şıdırı "id." (Şahbaz, 1979: 204), **Tuz.** 'e:şıdıllεr (Şahbaz, 1979: 204), **Am.** 'e:şıdısız işidiyorsunuz, duyuyorsunuz" (eşit-ŞZ-2ÇK) (Kevser, 1987: 54), **Kif.** 'e:şıt "işit!, duy!" (eşit-EM-2TK) (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'e:şıt "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Am.** 'e:şıt "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.3.1.1.1.4. /*t/ > /t/

5.3.1.1.1.4.1. Kelime başı durumunda olan OTü. /*t-/ , Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) Sandhi olayı söz konusu olduğunda kelime zincirinde kendinden önceki kelimenin ünlü veya (*b, c, d, g, ğ, x, l, m, n, r, w, y*) ünsüzlerin etkisiyle yarı ötümlleşerek /t/ye doğru gelişmektedir. Başka bir deyişle diğer Irak Türkmen ağızlarında rastlamayan bu ses olayı aslında /d/ değişmesine doğru bir ara evredir. Çalışmamızda tespit ettiğimiz örnekleri şöyle sıralayabiliriz.

Mus. as'pab ʃa 02-01 (05 08 14) 225.

Kas. b_ar'βad ʃa 03-01 (05 08 16) 37.

Mus. taḍʒ ʃa:xʃi (Aziz Aydın, 1976, Musalla)

Mus. je'de:ṛix ʃo'ja. 02-01 (05 08 14) 796.

Kas. beʃba'ba:ṃiẓin ʃo:j̣una 03-01 (05 08 16) 21.

Kor. pat'ʃa:m ʃe'ṛe 02-02 (05 08 16) 145.

Kor. qo'jar ʃe:nḍiṛe 01-02 (05 08 11) 58.

Mus. 'suβ ʃeʒ 02-01 (05 08 14) 252.

Mus. 'ʃej j̣utṭj̣üj̣'dan 02-01 (05 08 14) 287.

5.3.1.1.2. Yarı Kapantıların Ötümlleşmesi

5.3.1.1.2.1. /*ç/ > /ḍʒ/

5.3.1.1.1.1.1. Kelime içi durumunda olan OTü. /*-ç-/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Karatepe, Kifri, Hanekin*) olduğu /n/ ve /m/ seslerin komşuluğunda ötümlleşip /ḍʒ/'ye değişir.

OTü. ämçäk "meme" (Clauson, 1972: 480) > **Ker. M. ağ. Kor.** em'ḍʒec "id." (05 02 10 02 01) 49, **Kas.** em'ḍʒec "id." (Abbas Satık Cafer, 1964,

Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** $\varepsilon m'd\bar{z}\varepsilon j$ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** $\varepsilon m'd\bar{z}\varepsilon c$ "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Er.** $\varepsilon m'd\bar{z}\varepsilon c^j$ "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** $\varepsilon m'd\bar{z}\varepsilon j$ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** $\varepsilon m'd\bar{z}\varepsilon j$ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** $d\bar{o}:\bar{y}y$ "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** $\varepsilon m'd\bar{z}\varepsilon j$ "id." (Ahmed Kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** $\varepsilon m'd\bar{z}\varepsilon j$ (Hediye A., 1947, Kifrî), **Kar.** $\varepsilon m'd\bar{z}\varepsilon j$ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** $\varepsilon m'd\bar{z}\varepsilon j$ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. $mo:n\check{c}uq$ "boncuk" (Tekin, 1995: 178) > **Ker. M. ağ. Kor.** $'mu\check{n}d\bar{z}\check{u}y$ "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** $'mu\check{n}d\bar{z}\check{u}x$ "id." (05 02 14 01 01) 609, **Kas.** $'mu\check{n}d\bar{z}\check{u}y$ "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** $'mu\check{n}d\bar{z}\check{u}x$ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** $mu\check{n}d\bar{z}\check{u}y$, $mu\check{n}d\bar{z}\check{u}x$, "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Taz.** $mu\check{n}d\bar{z}\check{u}y$ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** $mu\check{n}d\bar{z}\check{u}y$ "id." (Şahbaz, 1979: 395), **Tuz.** $mu\check{n}d\bar{z}\check{u}y$ "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** $mu\check{n}d\bar{z}\check{u}y$ "id." (Kevser, 1987: 43), **Kif.** $'mu\check{n}d\bar{z}\check{u}y$ "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** $'mu\check{n}d\bar{z}\check{u}y$ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** $'mu\check{n}d\bar{z}\check{u}y$ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.3.1.1.2.1.2. Kelime sonu durumunda olan OTü. $/*-ç/$ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında ötümlü ünsüzlerin komşuluğunda ötümlüleşip $/d\bar{z}/$ 'ye dönüşmektedir.

OTü. $*qılıç$ "kılıç" (Clauson, 1972: 618, kılıç) > **Ker. M. ağ. Kor.** $'q^hı\check{f}ı\check{n}d\bar{z}$ "id." (Suat Kasım, 1959, Korya), **Mus.** $'q^hı\check{f}ı\check{n}d\bar{z}$ "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** $'q^hı\check{f}ı\check{n}d\bar{z}$ "id." (05 02 16 01 03) 74., **Diğer Trk ağ. Tel.** $qı\check{f}ı\check{n}d\bar{z}$ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** $qı\check{f}ı\check{n}d\bar{z}$ "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** $qı\check{f}ı\check{n}d\bar{z}$ "id." (Şahbaz, 1979: 296), **Taz.** $qı\check{f}ı\check{n}d\bar{z}$ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** $qı\check{f}ı\check{n}d\bar{z}$ "id." (Şahbaz, 1979: 296), **Tuz.** $qı\check{f}ı\check{n}d\bar{z}$ "id." (Şahbaz, 1979: 296), **Am.** $qı\check{f}ı\check{n}d\bar{z}$ "id." (Kevser, 1987: 54), **Kif.** $qı\check{f}ı\check{n}d\bar{z}$ "id." (Hediye Abdurrahman, 1947,

Kifrî), **Kar.** qîfînḏ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** qî'fînḏ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. *tɪ:nç "tinç" (Tekin, 1995: 177) > **Ker. M. ağ. Kor.** dinḏ "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** dinḏ "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** dinḏ "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane). **Trk ağ. Tel.** dinḏ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** dinḏ "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** dinḏ (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** dinḏ (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** dinḏ "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** dinḏ "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** dinḏ "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** dinḏ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** dinḏ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.3.1.1.3. Sızıcıların Ötümlüleşmesi:

5.3.1.1.3.1. /s/ > /z/

5.3.1.1.3.1.1. Kelime içi durumunda olan OTü. /*-s-/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Karatepe, Kifrî, Hanekin*) olduğu gibi bir kelimedede ötümlüleşerek /z/ sesine değişmektedir.

OTü. *tokkuz on "doksan" (Clauson, 1972: 473, tokso:n) > **Ker. M. ağ. Kor.** ḏq'zan "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** ḏq'zan "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** ḏq'zan "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** ḏq'zan "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** ḏq'zan "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** ḏq'zan "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** ḏq'zan "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** ḏq'zan "id." (Ali Ali, 1983, Tuzhurmatu), **Am.** ḏq'zan "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** ḏq'zan "id." (Hediye A., 1947, Kifrî), **Kar.** ḏq'zan

"id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** dεq'zan "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.3.1.1.3.1.2. Kelime içi durumunda olan OTü. /*-s-/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) /s/ ünsüzü ile yan yana geldiğinde ikinci /s/ yarı ötümlüleşerek /ş/ye sesine değişmektedir. Başka bir değişle diğer Irak Türkmen ağızlarında görülmeyen bu ses olayı aslında sızıcılılaşmaya doğru bir ara evredir. Bu durum eklerle genişletilen kelime sonu /s/ler için de geçerlidir.

OTü. kısyā "kısa" (Clauson, 1972: 667, kısgā:) > **Kor.** q'ı's's'a (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** q'ı's's'a (05 02 14 01 01) 61, **Kas.** q'ı's's'a (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** qısse "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** qıssa "id." (Diler Ömer, 1973, Erbil), **Tuz.** qısse "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Taz.** qısse "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** qısse "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** qısse "id." (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** qısse "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** qısse "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Ker. M. ağ. Kor. 'j'ε:sşın (05 02 10 04 02) 11., **Mus.** ɔs'sa:jđı (05 02 14 01 01) 49. **Kas.** cεs's'εc (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane).

5.3.1.1.3.1.3. Kelime sonu durumunda olan OTü. /*-s/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) az ötümlüleşerek /z/ye gelişirken, Diğer Irak Türkmen ağızlarında tam ötümlüleşerek /z/ ünsüzüne dönüşmektedir.

OTü. yalñus "yalnız" (Clauson, 1972: 930, yalñu:s) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ja:ɬyűz "id." (05 02 10 05 01) 132., **Mus.** 'ja:ɬyűz "id." (05 02 14 01 01) 305., **Kas.** 'ja:ɬyűz (05 02 16 01 02) 172., **Tuz.** 'ja:ɬyűz "id." (Şahbaz, 1979: 403), **Dak.** 'ja:ɬyűz

"id." (Şahbaz, 1979: 403), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ja:ɫɣız "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'ja:ɫɣüz "id." (Kevser, 1979: 250), **Am.** 'ja:ɫɣız "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Taz.** 'ja:ɫɣız "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'ja:ɫɣız "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Kif.** 'ja:ɫɣız "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'ja:ɫɣız "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ja:ɫɣız "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Yukarıda belirtilen durum aşağıdaki alıntı kelimelerde de görülmektedir.

Mus. aɫmaz "elmas" (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kor.** aɫmaz (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Kas.** aɫmaz (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane) < Ar. الماس *elmās*, **Diğer Trk ağ. Er.** ta:vüz "tavus" (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** ta:βüz (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** ta:βüz (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** ta:βüz (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** ta:βüz (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** ta:βüz (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ta:βüz (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. طāwūs *tāwūs*.

5.3.1.1.3.2. /s/ > /ş/

5.3.1.1.3.2.1. Kelime başı durumunda olan OTü. /*s-/ , Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) Sandhi olayı söz konusu olduğunda kelime zincirinde kendinden önceki kelimenin ünlü veya (*b, c, d, g, ğ, x, l, m, n, r, w, y*) ünsüzlerin etkisiyle yarı ötümlleşerek /ş/ye doğru gelişmektedir. Başka bir deyişle diğer Irak Türkmen ağızlarında rastlamayan bu ses olayı aslında /z/ değişmesine doğru bir ara evredir. Çalışmamızda tespit ettiğimiz örnekleri şöyle sıralayabiliriz:

Mus. 'ɔ ʃi'dɜax (05 08 14) 339.

Mus. 'pim 'ʃa:bünjdü. (05 08 14) 41.

Mus. mü'ra:d 'ʃa:ɫihnin (05 08 14) 217.

Mus. 'die:bılɫix ʃɔ'na (05 08 14) 72.

Kor. 'qa:žjdan še'le:řrem. (05 08 11) 91.

Kor. 'ŕəqıl şa'tan (05 08 11) 130.

Kor. jarpay şa:rř (Suat Kasım, 1959, Korya)

Kor. 'diεr 'şεn (05 08 11) 125.

Kor. 'süş şü'βa:rř (05 08 11) 25.

Kas. 'jε:şrrem 'şiziβtřin. (05 08 16) 109.

Kas. as'pab še'rεr (05 08 16) 51.

Alıntı kelimelerde /s/ ünsüzü ötümlüleşerek /z/ye dönüşmektedir.

Kor. zopa "soba" (Suat Kasım, 1959, Korya), **Mus.** zopa (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** zopa (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ.** **Al.** zopa (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Tel.** zopa (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** zopa (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** zopa (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** zopa (Ali Ali, 1983, Tuzhurmatu), **Am.** zopa (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** zopa (Hediye A., 1947, Kifrî), **Kar.** zopa (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** zopa (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Mac. szoba.

Kor. zurna "zurna" (Suat Kasım, 1959, Korya), **Mus.** zurna (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** zurna (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ.** **Al.** zurna (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Tel.** zurna (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** zurna (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** zurna (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** zurna (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** zurna (Hediye A., 1947, Kifrî), **Kar.** zurna (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** zurna (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Mac. szoba. < Far. سور + ناي sūrnāy.

5.3.1.1.3.3. /ş/ > /j/

5.3.1.1.3.3.1. Kelime sonu durumunda olan /-ş/ ünsüzü, Erbil ve Amirli ağızlarında bir alıntı kelimeye ötümlüleştiği tespit edilmiştir.

Er. d̤iʒdɛ'ʃɛ "enteri" (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Am.** d̤iʒdɛ'ʃɛ (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli) < Ar. (HD. دشداشة) *dişdāše*.

Fonolojik zayıflamanın diğer bir yönünü oluşturan açılma bazen tek başına, bazen de ötümlüleşme ile birlikte gözlemlenmektedir. Bunu şöyle izah edebiliriz.

5.3.1.2. Açılma

5.3.1.2.1. Sadece Açılma

5.3.1.2.1.1. Patlamlı Ötümsüzlerin Açılması

5.3.1.2.1.1.1. /*q/ > /x/

5.3.1.2.1.1.1.1. Kelime başı durumunda olan OTü. ötümsüz küçük dil ünsüzü /*q-/ , Kerkük ve diğer Irak Türkmen ağızlarında bir örnekte sızıcılaşarak /x/ sesine değiştiği tespit edilmiştir. Çalışmamızda tespit ettiğimiz örnek şudur:

OTü. qa:tun "hatun" (Tekin, 1995: 173) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'xɑ:tün "id." (05 02 10 05 02) 119, **Mus.** 'xɑ:tün "id." (05 02 14 01 01) 149, **Kas.** 'xɑ:tün "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'xɑ:ʃın "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'xɑ:tün "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'xɑ:ʃın "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'xɑ:ʃın "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** xɑ:ʃın "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'xɑ:ʃın "id." (Kevser, 1987: 48), **Kif.** 'xɑ:ʃın "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'xɑ:ʃın "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'xɑ:ʃın "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.3.1.2.1.1.1.2. Kelime içi durumunda olan OTü. ötümsüz küçük dil ünsüzü /*-q-/ , Kerkük ve diğer Irak Türkmen ağızlarında iki ünlü arasında veya ötümlü ünsüzlerin komşuluğunda sızıcılaşarak /x/ sesine gelişir. Ancak Kerkük merkez ağızlarında fonolojik açılma sonucunda bir kelimedede sıfırlandığı tespit edilmiştir.

OTü. yakın "yakın" (Clauson, 1972: 904; yakın) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ja:xün "id." (05 02 10 01 01) 216, **Mus.** 'ja:xün "id." (05 02 14 01 01) 588, **Kas.** 'ja:xün ("id." Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ja:xın "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'ja:xün "id." (Kevser, 1979: 17), **Al.** 'ja:xın "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'ja:xın "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'ja:xın "id." (Şahbaz, 1979: 402), **Dak.** 'ja:xın "id." (Şahbaz, 1979: 402), **Am.** 'ja:xın "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'ja:xın "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'ja:xın "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ja:xın "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. arqa "arka" (Clauson, 1972: 215, arka) > **Ker. M. ağ. Kor.** ar'xa "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** ar'xa "id." (05 02 14 01 01) 324, **Kas.** ar'xa "id." (05 02 16 01 05) 34, 49, **Diğer Trk ağ. Tel.** ar'xa "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** ar'xa "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** ar'xa "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Am.** ar'xa "id." (Kevser, 1979: 51), **Taz.** ar'xa "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** ar'xa "id." (Şahbaz, 1979: 118), **Dak.** ar'xa "id." (Şahbaz, 1979: 118), **Kif.** ar'xa "id." (Hediye A., 1947, Kifrî), **Kar.** ar'xa "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ar'xa "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. saqla- "saklamak" (Clauson, 1972: 810, sakla-) > **Ker. M. ağ. Kor.** sax'la- "saklamak" (05 02 10 01 01) 48, **Mus.** sax'la- "id." (05 02 14 01 01) 612, **Kas.** sax'la- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** sax'la- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** sax'la- "id." (Kevser, 1979:

28), **Am.** sax'la- "id." (Kevser, 1979: 51), **Al.** sax'la- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** sax'la- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** sax'la- "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Dak.** sax'la- "id." (Şahbaz, 1979: 387), **Kif.** sax'la- "id." (Hediye Aburrahman., 1947, Kifrî), **Kar.** sax'la- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** sax'la- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.3.1.2.1.1.1.3. Kelime sonu durumunda olan OTü. ötümsüz küçük dil ünsüzü /*-q/, Kerkük merkez ağızlarında diğer Irak Türkmen ağızlarında olduğu gibi tek heceli kelimelerin sonunda sistemli bir şekilde sızıcılaşılarak /x/ sesine değişmektedir.

OTü. taq- "takmak" (Clauson, 1972: 468, tak-) > **Ker. M. ağ. Kor.** tax- "id." (05 02 10 06 02) 127, **Mus.** tax- "id." (05 02 14 01 01) 1296, **Kas.** tax- (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** tax- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** tax- "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** tax- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** tax- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** tax- "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** tax- "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** tax- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** tax- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** tax- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. *çoq "çok" (Clauson, 1972: 406, ço:ğ) > **Ker. M. ağ. Kor.** t̃jox "id." (05 02 10 01 01) 87, **Mus.** t̃jox "id." (05 02 14 01 01) 31, **Kas.** t̃jox "id." (05 02 16 01 03) 53, **Diğer Trk ağ. Tel.** t̃jox "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** tsox "id." (Kevser, 1979: 16), **Al.** t̃jox "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** t̃jox "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** t̃jox "id." (Şahbaz, 1979: 173), **Dak.** t̃jox "id." (Şahbaz, 1979: 173), **Am.** t̃jox "id." (Kevser, 1979: 35), **Kif.** t̃jox "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** t̃jox (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** t̃jox "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.3.1.2.1.1.2. /*q/ > /q^h/

5.3.1.2.1.1.2.1. Kelime başı ve içi durumunda olan OTü. ötümsüz küçük dil ünsüzü /*q/, Kerkük merkez ağızlarında düz–dar (ı,i) ve düz–geniş (e) ünlülerin komşuluğunda sızıcılaşmaya doğru bir ara evre olan /q^h/ye değişmektedir. Aynı değişme Kerkük ağızları dışındaki Irak Türkmen ağızlarında tespit edilmemektedir.

OTü. qı:z "kız" (Tekin, 1995: 176, kīz) > **Ker. M. ağ. Kor.** q^hı:z "id." (05 02 10 01 01) 11, **Mus.** q^hı:z "id." (05 02 14 01 01) 499, **Kas.** q^hı:z "id." (05 02 16 02 01) 49, **Diğer Trk ağ. Tel.** qız "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** qız "id.", (Kevser, 1987: 1), **Al.** qız "id." (Şahbaz, 1979: 298), **Taz.** qız "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** qız "id." (Şahbaz, 1979: 298), **Tuz.** qız "id." (Şahbaz, 1979: 299), **Am.** qız (Kevser, 1987: 26), **Kif.** qız "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** qız "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** qız "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. qaya "kaya" (Clauson, 1972: 674, kaya) > **Ker. M. ağ. Kor.** q^hεj'jε "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** q^hεj'jε "id." (05 02 14 02 01) 99, **Kas.** q^hεj'jε "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** qεj'jε "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** qεj'jε (Kevser, 1987: 26), **Al.** qεj'jε "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** qεj'jε "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** qεjjε "id." (Şahbaz, 1979: 293), **Tuz.** qεjε "id." (Şahbaz, 1979: 292), **Am.** qεj'jε "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** qεj'jε "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** qεj'jε "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** qεj'jε "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Yukarıda belirtilen durum alıntı kelimeler için de geçerlidir. Bu durum sadece Kerkük merkez ağızlarıyla sınırlıdır. Örneklerden birisi şöyledir:

OTü. saqal "sakal" (Clauson, 1972: 808, sakal) > **Ker. M. ağ. Kor.** sεq'q^hεl "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** sεq'q^hεl "id." (05 02 14 02 01) 99, **Kas.** sεq'q^hεl "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ.** **Tel.** sεq'qεl "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** sεq'qεl "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** sεq'qεl "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** sεq'qεl "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** sεq'qεl "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Kif.** sεq'qεl "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** sεq'qεl "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** sεq'qεl "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Yukarıda belirtilen durum alıntı kelimelerde de görülmektedir.

Ker. M. ağ. Kor. q^hε'fεs "kafes" (05 02 10 01 01) 219, 220 < Ar. القفص *qafas*, **Mus.** q^his'mεt "talih, nasip, keder" (05 02 14 02 01) 141 < Ar. القسمة *el-qisme*, **Kas.** q^hit'ŷə "arsa" (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane) < Ar. القطعة *el-qit'a*.

Mus. fεq'q^hir "fakir, yoksul kimse" (05 02 14 01 01) 1037. < Ar. فقير *feqqîr*, **Kor.** dīq'q^hεt "dikkat" (05 02 10 06 01) 50. < Ar. الدقة *el-diqqe*, **Kor.** dεq'q^hε "dakika" (05 02 10 04 02) 24. < Ar. دقيقة *daqîqa*, **Kor.** 'ŷə:qq^hil "âkıl, uslu, terbiyeli" (05 02 10 05 01) 123. < Ar. عاقل *âqil*.

5.3.1.2.1.1.3. /*q/ > /ɣ/

5.3.1.2.1.1.3.1. Kelime içi durumunda olan OTü. ötümsüz küçük dil ünsüzü /*-q-/ , Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında gibi iki ünlü arasında ötümlüleşip sızıcılaşarak /ɣ/'ye değişmektedir.

OTü. a:ɣır "ağır" (Tekin, 1995: 171, ağır) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'a:ɣır "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'a:ɣır "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'a:ɣır "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'a:ɣır

"id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'a:ÿır "id." (Kevser, 1987: 12), **Al.** 'a:ÿır (Şahbaz, 1979: 99), **Taz.** 'a:ÿır "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'a:ÿır "id." (Şahbaz, 1979: 107), **Tuz.** 'a:ÿır "id." (Şahbaz, 1979: 107), **Am.** 'a:ÿır "id." (Ahmet Kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** 'a:ÿır "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'a:ÿır "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'a:ÿır "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. a:ÿız "ağız" (Tekin, 1995: 171, āğız) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'a:ÿız "id." (05 02 14 04 01) 230, **Mus.** 'a:ÿız "id." (05 02 10 01 01) 11, **Kas.** 'a:ÿız "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'a:ÿız "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'a:ÿız "id." (Kevser, 1987: 19), **Al.** 'a:ÿız "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'a:ÿız "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'a:ÿız "id." (Şahbaz, 1979: 107), **Tuz.** 'a:ÿız "id." (Şahbaz, 1979: 107), **Am.** 'a:ÿız "id." (Ahmet Kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** 'a:ÿız "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'a:ÿız "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'a:ÿız "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Irak Türkmen ağızlarına Arapçadan yerleşen qəder "kadar" < Ar. قَدَر kelimesi başında yer alan /q/ ünsüzü, *ne* soru zamiri ile kullanıldığında iki ünlü konumuna düşmektedir. Böylece sızıcılaşarak /ÿ/'ye dönüşmektedir.

Ker. M. ağ. Kor. naÿar'ta "ne kadar" (Suat Kasım, 1959, Korya), 103., **Mus.** naÿar'ta (05 02 14 01 01) 1132., **Kas.** naÿar'ta "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** naÿada "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** naÿada (Kevser, 1987: 10), **Al.** naÿada "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** naÿada "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** naÿada (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Tuz.** naÿada "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** naÿada "id." (Kevser, 1987: 50), **Kif.** naÿada "id." (Hediye

Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** nayada "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** nayada "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Tür. نه (ne) + Ar. قدر (qadar).

5.3.1.2.1.1.3.2. Kelime sonu durumunda olan OTü. küçük dil ünsüzü /*-q/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Karatepe, Kifrî, Hanekin*) olduğu gibi iki ünlü arasında ötümlüleşip sızıcılaşarak /y/'ye gelişmektedir. Musalla ağzında ise; /x/ye değiştiği tespit edilmiştir. Buna karşın OTü. /çomaq/ kelimesinin sonunda ye alan /*q/nin ötümlüleşmediği de görülmektedir.

OTü. çomaq "çomak" (Clauson, 1972: 422, çomak) > **Ker. M. ağ. Kor.** t̤ɕomaq "id." (05 02 10 02 01) 83, **Mus.** t̤ɕomaq (05 02 14 01 01) 607, **Kas.** t̤ɕomaq (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** t̤ɕomaq "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Dak.** t̤ɕomaq "id." (Şahbaz, 1979: 173), **Er.** t̤ɕomaq "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Am.** t̤ɕomaq "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Al.** t̤ɕomaq "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** t̤ɕomaq "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** t̤ɕomaq "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Kif.** t̤ɕomaq (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** t̤ɕomaq "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** t̤ɕomaq "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. ba:lıq "balık" (Tekin, 1995: 172, balık) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ba:ɬıy "id." (05 02 10 03 01) 3, **Mus.** 'ba:ɬıx "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'ba:ɬıy "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ba:ɬıy "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Taz.** 'ba:ɬıy "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Er.** 'ba:ɬıy, 'ba:ɬıx, (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'ba:ɬıy "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Dak.** 'ba:ɬıy "id." (Şahbaz, 1979: 168), **Tuz.** 'ba:ɬıy "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** 'ba:ɬıy "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'ba:ɬıy "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî),

Kar. 'ba:şıy "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ba:şıy "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. topraq "toprak" (Clauson, 1972: 443, toprak) > **Ker. M. ağ. Kor.** tór'pay "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** tór'pax "id." (05 02 14 01 01) 607, **Kas.** tór'pay "id." (05 02 10 02 01) 83, **Diğer Trk ağ. Tel.** tór'pay "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** tópray "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** tór'pay "id." (Şahbaz, 1979: 99), **Taz.** tór'pay "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** tór'pay "id." (Şahbaz, 1979: 383), **Tuz.** tór'pay "id." (Şahbaz, 1979: 383), **Am.** tór'pay "id." (Ahmed Kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** tór'pay "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** tór'pay "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** tór'pay "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.3.1.2.1.1.4. /*k/ > /β/

5.3.1.2.1.1.4.1. İki ünlü arasında OTü. /*-k-/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında ve diğer Irak Türkmen ağızlarında olduğu gibi iki ünlü arasında açılma sonucunda sızıcılaşarak çift dudak /β/ sesine değişir. Tespit ettiğimiz örnek şöyledir:

OTü. çäkürgä "çekirge" (Clauson, 1972: 416, çekürge:) > **Ker. M. ağ. Kor.** t̃iβır'c'ε "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** t̃iβır'c'ε "id." (05 02 14 01 01) 77, **Kas.** t̃iβır'c'ε "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Krş. Diğer Trk ağ. Tel.** t̃iβır'c'ε "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** t̃iβır'c'ε "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** t̃iβır'c'ε "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** t̃iβır'c'ε "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** t̃iβır'c'ε "id." (Ali Ali, 1983, Tuzhurmatu), **Am.** t̃iβır'c'ε "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** t̃iβır'c'ε "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** t̃iβır'c'ε "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** t̃iβır'c'ε "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.3.1.2.1.1.5. /k/ > /cʲ/

5.3.1.2.1.1.5.1. Kelime başı durumunda olan OTü. /*k-/ sesi Erbil ve Kerkük merkez ağızlarında sistemli bir şekilde ön damaksıllaşarak /c^j/ yönünde gelişmektedir. Bu da açılımın bir sonucudur. Tespit ettiğimiz örnekler şöyledir:

OTü. kās- "kesmek" (Clauson, 1972: 748) > **Ker. M. ağ. Kor.** c^jēs- "id." (05 02 10 01 01) 166, **Mus.** c^jēs- "id." (05 02 14 01 01) 156, **Kas.** c^jēs- "id." (05 02 16 01 03) 71, **Diğer Trk ağ. Tel.** ces- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** c^jēs- (Kevser, 1987: 10), **Al.** ces- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** ces- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** ces- "id." (Şahbaz, 1979: 271), **Tuz.** ces- (Şahbaz, 1979: 271), **Am.** ces- "id." (Kevser, 1987: 39), **Kif.** ces- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** ces- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ces- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. köpük "köpük" (Clauson, 1972: 889) > **Ker. M. ağ. Kor.** c^jœ:pÿc "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** c^jœ:pÿc "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** c^jœ:pÿc "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Krş. Diğer Trk ağ. Tel.** cœ:pÿc "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** c^jœ:pÿc^j "id." (Kevser, 1987: 48), **Al.** cœ:pÿÿ "id." (Şahbaz, 1979: 216), **Taz.** cœ:pÿÿ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** cœ:pÿÿ "id." (Şahbaz, 1979: 276), **Tuz.** cœ:pÿÿ "id." (Şahbaz, 1979: 276), **Am.** cœ:pÿÿ "id." (Kevser, 1987: 48), **Kif.** cœ:pÿÿ "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** cœ:pÿÿ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** cœ:pÿÿ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. kömür "kömür" (Clauson, 1972: 723) > **Ker. M. ağ. Kor.** c^jœ:mÿr "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** c^jœ:mÿr "id." (05 02 14 04 01) 373, **Kas.** c^jœ:mÿr "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** cœ:mÿr "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** c^jœ:mÿr "id." (Kevser, 1987: 27), **Al.** cœ:mÿr "id." (Şahbaz, 1979: 417), **Taz.** cœ:mÿr "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** cœ:mÿr "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** cœ:mÿr

"id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** cœ:mÿr "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** cœ:mÿr "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

5.3.1.2.1.1.5.2. Kelime içi durumunda olan OTü. /*-k-/ sesi Erbil ve Kerkük merkez ağızlarında sistemli bir şekilde yarı ötümsüzleşmektedir.

OTü. äkin "ekin" (Clauson, 1972: 752) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ε:cÿn "id." (İzzet Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'ε:cÿn "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'ε:cÿn "id." (05 02 16 02 01) 78, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ε:cÿn "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'ε:cÿn "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'ε:cÿn "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'ε:cÿn "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** ε:cÿn Ali Ali, 1984: Tuzhurmatu), **Am.** 'ε:cÿn "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'ε:cÿn "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'ε:cÿn "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ε:cÿn "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. äkkiz "ikiz" (Clauson, 119: 752/ekkiz) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ε:cÿz "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'ε:cÿz "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'ε:cÿz "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Er.** ε:cÿz "id." (Kevser, 1987: 25), **Tel.** 'ε:cÿz "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** 'ε:cÿz "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'ε:cÿz "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** ε:cÿz "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'ε:cÿz "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'ε:cÿz "id." (Hediye A., 1947, Kifrî), **Kar.** 'ε:cÿz "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

Yukarıda belirtilen durum alıntı kelimeler için de geçerlidir.

Mus. zε'c'εt "zekat" (05 02 14 01 01) 1224, **Kor.** zε'c'εt (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Kas.** zε'c'εt (05 02 16 02 01) 79, **Diğer Trk ağ. Er.** zε'c'εt (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Tel.** zaka:t (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Taz.** zaka:t (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** zaka:t (Şahbaz, 1979: 109), **Tuz.** zaka:t "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** zaka:t (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** zεcεt (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Han.** za'ka:t (Necibe Ömer, 1954, Hanekin), **Kar.** za'ka:t (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe) < Ar. زكات *zekāt*.

Kas. hε'c'εt "söz" (05 02 10 01 01) 243, **Kor.** hε'c'ε (05 02 14 05 01) 32, hε'c'εt (05 02 16 02 01) 56, **Diğer Trk ağ. Er.** hakat (Kevser, 1987: 3), **Tuz.** ha'ka:t "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** hakat (Kevser, 1987: 40), **Kif.** hakat (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Tel.** ha'ka:t (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Taz.** ha'ka:t (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** haka:t (Şahbaz, 1979: 243) < Ar. حكايات *hikāyāt*.

5.3.1.2.1.1.5.3. Kelime sonu durumunda olan OTü. /*-k-/ sesi Erbil ağızlarında sistemli olarak yarı ötümsüzleşmektedir:

OTü. *bādük "yüksek" (Clauson, 1972: 302, beöük) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'bε:jjȳc "büyük" (05 02 10 02 02) 72, 'bε:jjȳȳ "id." (05 02 10 02 01) 26., **Mus.** 'bε:jjȳc "id." (05 02 14 04 01) 61, 'bε:jjȳȳ (05 02 14 01 01) 8., **Kas.** 'bε:jjȳc "id." (05 02 16 01 01) 68, **Diğer Trk ağ. Tel.** byjȳȳ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'bæ:jjȳc' "id." (Kevser, 1987: 21), **Taz.** 'bε:jjȳȳ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Al.** 'bε:jjȳȳ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Tuz.** 'bε:jjȳȳ (Şahbaz, 1979: 152), **Am.** 'bε:jjȳȳ (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'bε:jjȳȳ "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'bε:jjȳȳ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'bε:jjȳȳ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.3.1.2.1.2. Patlamalı Ötümlülerin Açılması

5.3.1.2.1.2.1. /*b/ > /β/

5.3.1.2.1.2.1.1. Kelime başı durumunda olan OTü. /*b-/ ünsüzü, Kerkük merkez (*Korya, Musalla, Kasaphane*) ve diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Karatepe, Kifri, Hanekin*) olduğu gibi sistemi bir şekilde çift-dudak ünsüzü olan /β/ sesine değişmektedir.

OTü. tabä "deve" (Clauson, 1972: 447) > **Ker. M. ağ. Kor.** deβε "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** deβε "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** deβε "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** deβε "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** deβε "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** deβε "id." (Şahbaz, 1979: 417), **Taz.** deβε "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz** deβε "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** deβε "id." (Kevser, 1987: 44), **Kif.** deβε "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** deβε "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** deβε "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. yaba "yuva" (Clauson, 1972: 872) > **Ker. M. ağ. Kor.** jü'βa "id." (05 02 10 02 01) 70., **Mus.** jü'βa "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** jü'βa "id." (05 02 16 01 09) 49, **Diğer Trk ağ. Tel.** iβa "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** . juβa "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** iβa "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** iβa "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Al.** iβa "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** iβa "id." (Abbas Veli, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** iβa "id." (Şahbaz, 1979: 348), **Tuz.** iβa (Şahbaz, 1979: 348), **Am.** iβa "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** iβa "id." (Hediye

Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** iβa "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** iβa "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Yukarıda belirtilen durum alıntı kelimelerde de görülmektedir.

Ker. M. ağ. Kor. bay'βan "bağcı, bahçıvan" 01 06 10 02 05), **Mus.** bay'βan (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** t̃jɔ'ban (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** bay'βan (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** bay'βan "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** bay'βan (Şahbaz, 1979: 57), **Taz.** bay'βan (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** bay'βan (Şahbaz, 1979: 88), **Am.** bay'βan (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** bay'βan (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** bay'βan (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** bay'βan (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Far. باغبند *bāgbend*.

Ker. M. ağ. Kor. 'na:rđiβan "merdivan" (05 02 10 06 01) 3., **Mus.** 'na:rđiβan (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'na:rđiβan (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** na:rđiβan (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** na:rđiβan "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** na:rđiβan (Şahbaz, 1979: 57), **Taz.** na:rđiβan (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** 'na:rđiβan (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'na:rđiβan (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'na:rđiβan (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'na:rđiβan (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Far. نردبان *nardibān*.

Ker. M. ağ. Kor. pasβan "merdivan" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** pasβan (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** pasβan (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** pasβan (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** pasβan (Şahbaz, 1979: 57), **Am.** pasβan (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** pasβan (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** pasβan (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** pasβan (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Far. نردبان *nardibān*.

5.3.1.2.1.2.1.2. Kelime sonu durumunda olan OTü. /*-b/ ünsüzü, Kerkük merkez (*Korya, Musalla, Kasaphane*) ve diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Karatepe, Kifrî, Hanekin*) olduğu gibi sistemli bir şekilde çift dudak /β/ sesine değişmektedir. Örnekler şöyledir:

OTü. a:b "av" (Tekin, 1995: 171) > **Ker. M. ağ. Kor.** αβ "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** αβ "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** αβ "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** αβ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** αβ "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** αβ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** αβ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** αβ "id." (Şahbaz, 1979: 124), **Tuz.** αβ (Şahbaz, 1979: 124), **Am.** αβ "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** αβ "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** αβ (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** αβ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. äb "ev" (Clauson, 1972: 3) > **Ker. M. ağ. Kor.** eβ "id." (05 02 10 01 01) 6, **Mus.** eβ "id." (05 02 14 01 01) 111, **Kas.** eβ "id." (05 02 16 01 03) 141, **Diğer Trk ağ. Tel.** αβ (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** jeβ "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** αβ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** αβ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** αβ "id." (Şahbaz, 1979: 124), **Tuz.** αβ "id." (Şahbaz, 1979: 124), **Am.** αβ "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** αβ "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** αβ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** αβ (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. säb- "sevmek" (Clauson, 1972: 284) > **Ker. M. ağ. Kor.** seβ- "id." (05 02 14 01 01) 1254, **Mus.** eβ- "id." (05 02 16 01 02) 161, **Kas.** seβ- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** seβ- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** seβ- "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** seβ- "id." (Şahbaz, 1979: 417), **Taz.** seβ- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak** seβ- "id."

(Şahbaz, 1979: 366), **Tuz** seþ- "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** seþ- "id." (Kevser, 1987: 39), **Kif.** seþ- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** seþ- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** seþ- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.3.1.2.1.2.1.3. Kelime sonu durumunda olan OTü. /*-b/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) bir örnekte sızıcılaşarak çift-dudak /β/ sesine değişirken, diğer Irak Türkmen ağızlarında sıfırlanmıştır.

OTü. sub "su" (Tekin, 1995: 180) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'suβ "id." (05 02 10 06 01) 52, **Mus.** 'suβ "id." (05 02 14 01 01) 1494, **Kas.** 'suβ "id." (05 02 16 02 02) 2, **Diğer Trk ağ. Tel.** ussü "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Am.** 'suβ "id." (Kevser, 1987: 22), **Am.** 'suβ "id." (Kevser, 1987: 26), **Al.** ussü "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** ussü "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** ussü "id." (Şahbaz, 1979: 190), **Tuz.** ussü "id." (Şahbaz, 1979: 190), **Am.** ussü "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** ussü "id." (Hediye Abdurrahman 1947, Kifrî), **Kar.** ussü "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

5.3.1.2.1.2.2. /b/ > /v/

5.3.1.2.1.2.2.1. Kelime başı durumunda olan OTü. /*b-/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) ve diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Karatepe, Kifrî, Hanekin*) olduğu gibi sistemli bir şekilde dişeti sesi /v/ye değişmektedir.

OTü. bar- "varmak" (Tekin, 1995: 172) > **Ker. M. ağ. Kor.** var "id." (05 02 10 01 01) 7, **Mus.** var "id." (05 02 14 05 01) 24, **Kas.** var "id." (05 02 16 01 07) 32, **Diğer Trk ağ. Tel.** var "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** var "id." (Kevser, 1987: 19), **Al.** var "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** var

"id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** var "id." (Şahbaz, 1979: 395), **Tuz.** var "id." (Şahbaz, 1979: 396), **Am.** var "id." (Kevser, 1987: 43), **Kif.** var "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** var "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** var "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. bê:r- "vermek" (Tekin, 1995: 181) > **Ker. M. ağ. Kor.** ver- "id." (05 02 10 02 01) 16, **Mus.** ver- "id." (05 02 14 01 01) 1053, **Kas.** ver- "id." (05 02 16 01 03) 5, **Diğer Trk ağ. Tel.** ver- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** ver- "id." (Kevser, 1987: 9), **Al.** ver- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** ver- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** ver- "id." (Şahbaz, 1979: 397), **Tuz.** ver- "id." (Şahbaz, 1979: 397), **Am.** ver- "id." (Kevser, 1987: 56), **Kif.** ver- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** ver- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ver- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.3.1.2.1.2.3. /b/ > /m/

5.3.1.2.1.2.3.1. Kelime başı durumunda olan OTü. /*b-/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) ve diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Amirli, Karatepe, Kifrî, Hanekin*) olduğu gibi bazı örneklerde çift dudak sesi /m/ye değişmektedir.

OTü. ben "ben" (Clauson, 1972: 436) > **Ker. M. ağ. Kor.** mən "id." (05 02 10 01 01) 36, **Mus.** mən "id." (05 02 14 05 01) 4, **Kas.** mən "id." (05 02 16 01 09) 60, **Diğer Trk ağ. Tel.** mən "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** mən (Kevser, 1987: 9), **Al.** mən "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** mən "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** mən "id." (Şahbaz, 1979: 313), **Tuz.** mən "id." (Şahbaz, 1979: 313), **Am.** mən "id." (Kevser, 1987: 50), **Kif.** mən

"id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** mən "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** mən "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. bin- "binmek" (Clauson, 1972: 348) > **Ker. M. ağ. Kor.** min- "id." (05 02 10 01 01) 221, **Mus.** min- "id." (05 02 14 04 01) 356, **Kas.** min- "id." (05 02 16 01 03) 93, 134, **Diğer Trk ağ. Tel.** min- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** min- "id." (Kevser, 1987: 1), **Al.** min- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** min- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** min- "id." (Şahbaz, 1979: 317), **Tuz.** min- "id." (Şahbaz, 1979: 317), **Am.** min- "id." (Kevser, 1987: 43), **Kif.** min- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** "id." min- (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** min- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. mo:nçuq "boncuk" (Tekin, 1995: 178) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'muṇḍǔy "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'muṇḍǔx "id." (05 02 14 01 01) 609, **Kas.** 'muṇḍǔy "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'muṇḍǔx "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** muṇḍǔy, muṇḍǔx, "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Taz.** muṇḍǔy "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** muṇḍǔy "id." (Şahbaz, 1979: 395), **Tuz.** muṇḍǔy "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** muṇḍǔy "id." (Kevser, 1987: 43), **Kif.** 'muṇḍǔy "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'muṇḍǔy "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'muṇḍǔy "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Yukarıda belirtilen durum alıntı kelimelerde de görülmektedir:

Ker. M. ağ. Kor. mahana "buhane" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), 103., **Mus.** mahana (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** mahana (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** mahana (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** mahana (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** mahana (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** mahana (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Kif.**

mahana (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** mahana (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** mahana (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Far. بهانه *buhāne*

5.3.1.2.1.2.4. /b/ > /Ø/

5.3.1.2.1.2.4.1. Kelime içi durumunda olan OTü. /*-b-/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında diğer Irak Türkmen ağızlarında olduğu gibi bir örnekte sıfırlanır.

OTü. yubqa "ince, yufka" (Clauson, 1972: 874, yuvka) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'juxa "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'juxa "id." (05 02 14 01 01) 937, **Kas.** 'juxa "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'juxa "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** juxa "id." (Kevser, 1987: 10), **Al.** 'juxa "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Dak.** juxa "id." (Şahbaz, 1979: 348), **Tuz.** juxa "id." (Şahbaz, 1979: 348), **Am.** 'juxa "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'juxa "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'juxa "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'juxa "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.3.1.2.1.2.4.2. Kelime sonu durumunda olan OTü. /*-b/ ünsüzü, Kerkük, Erbil ve Hanekin ağızları haricindeki Türkmen ağızlarında sıfırlanarak düşmektedir.

OTü. sub "su" (Tekin, 1995: 180) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'suβ "id." (05 02 10 06 01) 52, **Mus.** 'suβ "id." (05 02 14 01 01) 1494, **Kas.** 'suβ "id." (05 02 16 02 02) 2, **Diğer Trk ağ. Tel.** ussü "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'suβ "id." (Kevser, 1987: 22), **Al.** ussü "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** ussü "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** ussü "id." (Şahbaz, 1979: 190), **Tuz.** ussü "id." (Şahbaz, 1979: 190), **Am.** ussü "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** ussü "id." (Hediye Abdurrahman 1947, Kifrî), **Kar.** ussü "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

5.3.1.2.1.2.5. /d/ > /z/

5.3.1.2.1.2.5.1. Kelime içi ve kelime sonu durumunda olan /-d-/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında diğer Irak Türkmen ağızlarında olduğu olduğu gibi /z/ sesine gelişmiş olması birer açılma örneğidir. Bir alıntı kelimedede rastlanmıştır.

Mus. mû'raz "murat, dilek" (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kor.** mû'raz (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Kas.** mû'raz (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ.** **Tel.** mu'raz (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** mu'raz (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Er.** muraz (Kevser, 1979: 31), **Tuz.** mu'raz (Ali Ali, 1983, Tuzhurmatu), **Am.** muraz (Kevser, 1979: 30), **Kif.** mû'raz (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Han.** mû'raz (Necibe Ömer, 1954, Hanekin), **Kar.** mû'raz (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe) < Ar. مراد *murād*.

5.3.1.2.1.2.6. /d/ > /j/

5.3.1.2.1.2.6.1. Kelime içi ve kelime sonu durumunda olan OTü. /*-d-/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (Korya, Musalla, Kasaphane) diğer Irak Türkmen ağızlarında olduğu olduğu gibi /j/ yarı ünlüye gelişmiş olması birer açılma örneğidir. Bir kelime sonunda da açılıma daha ileri bir aşamasını göstererek sıfırlanmaktadır.

OTü. odyan- "uyanmak" (Clauson, 1972: 62, ooun-) > **Ker. M. ağ. Kor.** ojan- "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** ojan- "id." (05 02 14 01 01) 676, **Kas.** ojan- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** ojan- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** ojan- "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** ojan- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** ojan- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** ojan- "id." (Şahbaz, 1979: 341), **Tuz.** ojan- (Şahbaz, 1979: 341), **Am.** ojan- "id." (Kevser, 1987: 34), **Kif.** ojan- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** ojan- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ojan- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. qudruq "kuyruk" (Clauson, 1972: 604, kudruk) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'qujrüy "id." (05 02 10 05 03) 45, **Mus.** 'qujrüy "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'qujrüy "id." (05 02 16 02 01) 31, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'qujrüy "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** 'qujrüy "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Er.** 'qujrüy "id." (Delir Ömer, 1959, Ervbi), **Taz.** 'qujrüy "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'qujrüy "id." (Şahbaz, 1979: 307), **Tuz.** 'qujrüy "id." (Şahbaz, 1979: 307), **Am.** 'qujrüy "id." (Kevser, 1987: 54), **Kif.** 'qujrüy "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'qujrüy "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'qujrüy "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. bod "boy" (Clauson, 1972: 296, boö) > **Ker. M. ağ. Kor.** bøj "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** bøj "id." (05 08 14) 1260., **Kas.** bøj "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** bøj "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** bøj "id." (Kevser, 1987: 27), **Al.** bøj "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** bøj "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** bøj "id." (Şahbaz, 1979: 19), **Am.** bøj "id." (Kevser, 1987: 38), **Kif.** bøj "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** bøj "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** bøj "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. qod- "koymak, yerleştirmek, (Clauson, 1972: 595) > **Ker. M. ağ. Kor.** qøj- "id." (05 02 10 01 01) 74, **Mus.** qøj- "id." (05 02 14 01 01) 503, **Kas.** qøj- "id." (05 02 16 01 03) 66, **Diğer Trk ağ. Tel.** qøj- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** qøj- "id." (Kevser, 1987: 2), **Al.** qøj- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** qøj- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** qøj- "id." (Şahbaz, 1979: 302), **Tuz.** qøj- "id." (Şahbaz, 1979: 302), **Am.** qøj- "id." (Kevser, 1987:35), **Kif.** qøj- "id." (Hediye A., 1947, Kifrî), **Kar.** qøj- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** qøj- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. *buyday "buğday" (Clauson, 1972: 312, buğda:y) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'buyda "id." (05 02 10 01 02) 59, **Mus.** bŷy'da (05 02 14 01 01) 878, **Kas.** 'buyda "id." (05 02 16 02 01) 78., **Diğer Trk ağ. Tel.** 'buyda "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** buyda "id." (Kevser, 1987: 19), **Al.** 'buyda "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'buyda "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** 'buyda "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'buyda "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'buyda "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'buyda "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.3.1.2.1.2.7. /ɣ/ > /β/ ~ /v/

5.3.1.2.1.2.7.1. Kelime içi durumunda olan OTü. /*-ɣ-/ ünsüzü, korya, kasaphane, Tazehurmatu, Altunköprü ve Karatepe ağızlarında çift-dudak ünsüzü /β/ sesine değişirken, diğer Irak Türkmen ağızlarında dış-eti ünsüzü /v/ye değişmektedir.

OTü. soŷıq "soğuk" (Clauson, 1972: 808, soŷık) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'sa:βıŷ "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Mus.** 'sa:vıx "id." (05 02 14 04 01) 73, **Kas.** 'sa:βıŷ "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Er.** 'sa:vıx "id." (Kevser, 1987: 24), **Tel.** 'sa:vıx "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'sa:βıŷ "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Dak.** 'sa:vıŷ "id." (Şahbaz, 1979: 11), **Tuz.** 'sa:vıŷ "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Taz.** 'sa:βıŷ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Al.** 'sa:βıŷ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Am.** 'sa:vıŷ "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'sa:vıŷ "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'sa:βıŷ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'sa:vıŷ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.3.1.2.1.2.7.2. Kelime sonu durumunda olan OTü. /*-ɣ/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında diğer Irak Türkmen ağızlarında olduğu gibi çift-dudak ünsüzü olan /β/ sesine değişmektedir. Çalışmamızda /*ɣ/ açılmasının örnekleri şunlardır:

OTü. qoγ- "kavmak, sürmek" (Clauson, 1972: 580, koğ-) > **Ker. M. ağ.** **Kor.** qɑβ- (05 02 10 02 01) 8. **Mus.** qɑβ- (05 02 14 02 01) 145. **Kas.** qɑβ- "id." (05 02 16 01 05) 108, **Diğer Trk ağ. Tel.** qɑβ- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Tuz.** qɑβ- "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Taz.** qɑβ- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu) **Am.** qɑβ- "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** qɑβ- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** qɑβ- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** qɑβ- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.3.1.2.1.2.8. /γ/ > /ɣ/

5.3.1.2.1.2.8.1. Kelime başı durumunda olan /γ-/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında diğer Irak Türkmen ağızlarında olduğu olduğu gibi sızıcılaşarak /ɣ/ sesine gelişmiş olması birer açılma örneğidir. Bu durum alıntı kelimelerde görülmektedir.

Kor. ɣɛɾi:b "garip, yabancı" (05 02 10 05 02) 11 < Ar. غَرِيب *garīb*., **Mus.** ɣi'ram "gram" (05 02 14 04 01) 125. < Ar. غَرَام < Fr. gramme. **Kas.** 'ɣɛ:mɣin "üzgün, kederli" (05 02 16 01 04) 14. < Ar. غَم + Far. گین *gamgīn*.

5.3.1.2.1.2.7.8.2. Kelime içi durumunda olan /γ/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında diğer Irak Türkmen ağızlarında olduğu olduğu gibi sızıcılaşarak /ɣ/ sesine gelişmiş olması birer açılma örneğidir. Tespit ettiğimiz örneklerden bir ikisi şöyledir:

OTü. a:ɣır "ağır" (Tekin, 1995: 171) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'a:ɣır "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'a:ɣır "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'a:ɣır "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'a:ɣır "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'a:ɣır "id." (Kevser, 1987: 12), **Al.** 'a:ɣır "id." (Şahbaz, 1979: 99), **Taz.** 'a:ɣır "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'a:ɣır "id." (Şahbaz, 1979: 107), **Tuz.** 'a:ɣır "id." (Şahbaz, 1979: 107), **Am.** 'a:ɣır "id." (Ahmet İmak Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** 'a:ɣır "id."

(Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'a:ÿır "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'a:ÿır "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. a:ÿız "ağız" (Tekin, 1995: 171) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'a:ÿız "id." (05 02 14 04 01) 230, **Mus.** 'a:ÿız "id." (05 02 10 01 01) 11, **Kas.** 'a:ÿız "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'a:ÿız "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'a:ÿız "id." (Kevser, 1987: 19), **Al.** 'a:ÿız "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'a:ÿız "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'a:ÿız "id." (Şahbaz, 1979: 107), **Tuz.** 'a:ÿız "id." (Şahbaz, 1979: 107), **Am.** 'a:ÿız "id." (Ahmet Kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** 'a:ÿız "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'a:ÿız "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'a:ÿız "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.3.1.2.1.2.8.3. Kelime içi durumunda olan OTü. /*-ÿ-/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında diğer Irak Türkmen ağızlarında olduğu olduğu gibi sızıcılışarak /ÿ/ sesine gelişmiş olması birer açılma örneğidir. Örneklerden ikisi şöyledir:

OTü. saÿ- "sağmak" (Clauson, 1972: 804, sağ-) > **Ker. M. ağ. Kor.** saÿ- (05 02 10 02 01) 8, **Mus.** saÿ- (05 02 14 02 01) 145, **Kas.** saÿ- (05 02 16 01 05) 108, **Diğer Trk ağ. Tel.** saÿ- (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** saÿ- (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Dak.** saÿ- (Şahbaz, 1979: 304), **Tuz.** saÿ- (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Taz.** saÿ- (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** saÿ- (Kevser, 1987: 49), **Kif.** saÿ- (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** saÿ- (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** saÿ- (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. yıÿ- "yığmak" (Clauson, 1972: 897, yığ-) > **Ker. M. ağ. Kor.** jıÿ- "id." (05 02 10 01 01) 64, **Mus.** jıÿ- "id." (05 02 14 04 01) 226, **Kas.** jıÿ- "id." (05 02 16 01 05) 73, **Diğer Trk ağ. Tel.** jıÿ- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** jıÿ- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Er.** quıay "id." (Kevser, 1987: 19), **Dak.** jıÿ- (Şahbaz, 1979: 418), **Tuz.** jıÿ- "id." (Şahbaz, 1979: 418), **Taz.** jıÿ-

"id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** jiγ- "id." (Kevser, 1987: 43), **Kif.** jiγ- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** jiγ- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** jıγ- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.3.1.2.1.2.9. /γ/ > /x/

5.3.1.2.1.2.9.1. Kelime içi durumunda olan OTü. /*-γ-/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında diğer Irak Türkmen ağızlarında olduğu olduğu gibi sızıcılaşarak /x/ sesine gelişmiş olması birer açılma örneğidir. Örnelerden bir ikisi şöyledir:

OTü. bıçγu "bıçkı" (Clauson, 1972: 294, bıçğu:) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'buxtʃü "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'buxtʃü "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'buxtʃü "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** buxtʃü "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** buxtʃü "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Er.** buxtʃü "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Taz.** 'buxtʃü "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** buxtʃü "id." (Şahbaz, 1979: 160), **Tuz.** 'buxtʃü "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** 'buxtʃü "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'buxtʃü "id." (Hediye A., 1947, Kifrî), **Kar.** 'buxtʃü "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** buxtʃü "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.3.1.2.1.2.10. /γ/ > /Ø/

5.3.1.2.1.2.10.1. Kelime içi durumunda olan OTü. /*-γ-/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında diğer Irak Türkmen ağızlarında olduğu gibi açılmanın daha ileri bir aşaması olarak sıfırlanıp düşer. Tespit ettiğimiz örneklerden bir ikisi şöyledir:

OTü. *qa:zγan "kazan" (Clauson, 1972: 682, kazğan) > **Ker. M. ağ. Kor.** qa'zan "id." (05 02 14 01 01) 22, **Mus.** qa'zan "id." (05 02 16 01 05) 68., **Kas.** qa'zan "id." (05 02 14 01 01) 1014, **Diğer Trk ağ. Tel.** qa'zan "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** qazan "id." (Kevser, 1987: 1), **Al.** qa'zan "id." (Bilal

Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** qa'zan "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** qazan (Şahbaz, 1979: 289), **Tuz.** qa'zan "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** qa'zan "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** qa'zan "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** qa'zan "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** qa'zan "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. qul'yaq "qulak" (Clauson, 1972: 62, kulğak) > **Ker. M. ağ. Kor.** qū'ṭay "id." (05 02 10 01 01) 236., **Mus.** qū'ṭax "id." (05 02 14 01 01) 577, **Kas.** qū'ṭay "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** quṭay "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** quṭay "id." (Kevser, 1987: 11), **Al.** quṭay (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Dak.** quṭay "id." (Şahbaz, 1979: 304), **Tuz.** quṭay (Şahbaz, 1979: 304), **Taz.** quṭay "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** quṭay "id." (Kevser, 1987: 52), **Kif.** quṭay "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** quṭay "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

5.3.1.2.1.2.11.2. Kelime sonu durumunda olan OTü. /*-γ/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında diğer Irak Türkmen ağızlarında olduğu gibi açılmanın daha ileri bir aşaması olarak sıfırlanıp düşmektedir. Tespit ettiğimiz örneklerden ikisi şöyledir.

OTü. boduy "boya" (Clauson, 1972: 301) > **Ker. M. ağ. Kor.** bō'ja "id." (05 02 10 02 01) 51, **Mus.** bō'jax "id." (05 02 14 01 01) 1072., **Kas.** bō'ja (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** bō'jay "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** bō'jay "id." (Kevser, 1987: 5), **Al.** bō'jay "id." (Şahbaz, 1979: 99), **Taz.** bō'jay "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** bō'jay "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** bō'jay "id." (Ahmed Kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** bō'jay "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** bō'jay "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** bō'jay "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. sa:rıy "sarı" (Tekin, 1995: 174, sārıg) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'sa:rî "id." (05 02 10 02 01) 51, **Mus.** 'sa:rî "id." (05 02 14 01 01) 1074, **Kas.** 'sa:rî "id." (Abbas

Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Er.** sa:rî "id." (Kevser, 1987: 19), **Tel.** 'sa:rî (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Taz.** 'sa:rî "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Al.** 'sa:rî "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Dak.** sa:rî "id." (Şahbaz, 1979: 359), **Tuz.** 'sa:rî "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Kif.** 'sa:rî "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'sa:rî "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'sa:rî "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.3.1.2.1.2.11. /*j/ > /j/

5.3.1.2.1.2.11.1. Kelime başı durumunda olan OTü. /*k-/ sesinin dal sesi olan /j/ ünsüzü, Erbil ağzında sistemli ve Kerkük merkez ağızlarında da sistemsiz bir şekilde /j/ yönünde gelişmesi aslında açılmanın bir diğer örneğidir. Bu ses olayına diğer Irak Türkmen ağızlarında görülmemektedir. Örneklerden bir ikisi şöyledir:

OTü. kâl- "gelmek" (Clauson, 1972: 715) > **Ker. M. ağ. Kor.** j'ε "id." (05 02 10 02 02) 64, **Kas.** j'εl "id." (Amet Kemal Şiho, 1972, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Er.** j'εl "id." (Kevser, 1987: 1), **Taz.** j'εl "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** j'εl "id." (Şahbaz, 1979: 218), **Am.** j'εl "id." (Kevser, 1987: 42), **Kif.** j'εl "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** j'εl "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** j'εl "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. kir- "girmek" (Clauson, 1972: 735), **Ker. M. ağ. Kas.** j'ir- "id." (Amet Kemal Şiho, 1972, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Er.** j'ir- "id." (Kevser, 1979: 9), **Tel.** j'ir- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** j'ir- "id." (Şahbaz, 1979: 231), **Taz.** j'ir- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** j'ir- "id." (Şahbaz, 1979: 231), **Tuz.** j'ir- "id." (Şahbaz, 1979: 231), **Am.** j'ir- "id." (Kevser, 1987: 51), **Kif.** j'ir- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** j'ir- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** j'ir- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. köñül "gönül" (Clauson, 1972: 331) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'je:βıl "id." (05 02 10 03 01) 17, **Diğer Trk ağ. Er.** 'je:βıl "id." (Kevser, 1979: 16), **Tel.** 'je:βıl "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** 'je:βıl "id." (Şahbaz, 1979: 230), **Taz.** 'je:βıl "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'je:βıl "id." (Şahbaz, 1979: 230), **Tuz.** 'je:βıl "id." (Şahbaz, 1979: 230), **Am.** 'je:βıl "id." (Kevser, 1987: 44), **Kif.** 'je:βıl "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'je:βıl "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'je:βıl "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Yukarıda belirtilen durum alıntı kelimelerde de görülmektedir:

Ker. M. ağ. Kas. 'jyl (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Er.** 'jyl (Kevser, 1979: 6), **Tel.** 'jyl (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** 'jyl (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'jyl (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'jyl (Şahbaz, 1979: 238), **Am.** 'jyl (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'jyl (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Han.** 'jyl (Necibe Ömer, 1954, Hanekin), **Kar.** 'jyl (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe) < Far گول *gūl*.

Kor. 'ja:βır "gavur" (Jasim, 2013: 2008), **Diğer Trk ağ. Er.** 'ja:βır (Kevser, 1979: 27), **Tel.** 'ja:βır (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** 'ja:βır (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'ja:βır (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'ja:βır (Ali Ali, 1983, Tuzhurmatu), **Am.** 'ja:βır (Kevser, 1979: 30), **Kif.** 'ja:βır (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Han.** 'ja:βır (Necibe Ömer, 1954, Hanekin), **Kar.** 'ja:βır (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe) < Ar. مراد *murād*. < Ar. کافر *kāfir*.

5.3.1.2.1.2.11.2. Kelime içi durumunda olan OTü. /*-j-/ sesi Erbil ağzında sistemli ve Kerkük merkez ağızlarında sistemsiz bir şekilde yarı ötümlüleşir.

OTü. tægül "değil" (Clauson, 1972: 480) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'de:ji (05 02 10 01 02) 16, **Mus.** 'de:ji (05 02 14 04 01) 155, **Kas.** 'de:ji (05 02 16 01 03) 55, **Kor.** 'dœ:ji (05 02 10 03 01) 14, **Mus.** 'dœ:ji (05 02 14 01 01) 1335, **Diğer Trk ağ. Tel.**

55), **Am.** 'ind̥ʒε "id." (Kevser, 1987: 52), **Kar.** 'ind̥ʒε "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ind̥ʒε (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. äşgäk "eşek" (Clauson, 1972: 660) > **Ker. M. ağ. Kor.** εʃʃεc "id." (05 02 10 01 01) 103, **Mus.** εʃʃεc "id." (05 02 14 04 01) 38., **Kas.** εʃʃεc "id." (05 02 16 01 06) 20, **Diğer Trk ağ. Tel.** iʃεʃ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** εʃʃεc "id." (Kevser, 1987: 28), **Al.** εʃʃεʃ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** εʃʃεʃ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** εʃʃεʃ "id." (Şahbaz, 1979: 204), **Tuz.** εʃʃεʃ "id." (Şahbaz, 1979: 204), **Am.** εʃʃεʃ "id." (Kevser, 1987: 38), **Kif.** εʃʃεʃ "id." (Hediye Abdurrahman 1947, Kifrî), **Kar.** εʃʃεʃ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** εʃʃεʃ "id." (Necibe Ö., 1954, Hanekin).

5.3.1.2.1.2.12.2. Kelime içi durumunda olan OTü. /*-j-/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında diğer Irak Türkmen ağızlarında olduğu gibi sıfırlanmaktadır.

OTü. älig "eli" (Clauson, 1972: 141/ellig) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ε:lİ "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'ε:lİ "id." (05 02 14 01 01) 64, **Kas.** 'ε:lİ (Abbas 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ε:lİ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** ε:lİ "id." (Kevser, 1987: 9), **Al.** 'ε:lİ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'ε:lİ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** ε:lİ "id." (Şahbaz, 1979: 202), **Am.** ε:lİ "id." (Kevser, 1987: 31), **Kif.** 'ε:lİ "id." (Hediye Abdurrahman 1947, Kifrî), **Han.** 'ε:lİ "id." (Necibe, 1954, Hanekin).

OTü. ölüg "ölü" (Clauson, 1972: 142) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'œ:lÿ "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'œ:lÿ "id." (05 02 14 01 01) 337, **Kas.** 'œ:lÿ "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'œ:lÿ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** œ:lÿ "id." (Kevser, 1987: 7), **Al.** 'œ:lÿ "id." (Bilal

Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'æ:lÿ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** æ:lÿ "id." (Şahbaz, 1979: 262), **Dak.** æ:lÿ (Şahbaz, 1979: 343), **Am.** æ:lÿ "id." (Şahbaz, 1979: 44), **Kif.** æ:lÿ (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** æ:lÿ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** æ:lÿ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.3.1.2.1.3. Yarı Kapantılarda Açılma

5.3.1.2.1.3.1. /ç/ > /ş/

5.3.1.2.1.3.1.1. Kelime sonu durumunda olan OTü. /*-ç/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında olduğu gibi diğer Irak Türkmen ağızlarında da /t/ ve /l/ ile başlayan eklerle genişletildiğinde sızıcı dişeti-damak sesi /ş/ye gelişmesi fonolojik açılma sonucudur. Çalışmamızda tespit ettiğimiz örneklerden ikisi şöyledir:

OTü. a:ç- "açmak" (Tekin, 1995: 171) > **Ker. M. ağ. Mus.** 'a:şfım "açtım" (05 02 14 01 01) 970, **Kor.** 'a:şfım "id." (Suat Kasım, 1959, Korya), **Kas.** 'a:şfım "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'a:şfım "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Taz.** 'a:şfım "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** a:şfı "açtı" (Şahbaz, 1979: 104), **Dak.** a:şfı "id." (Şahbaz, 1979: 104), **Am.** 'a:şfı "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'a:şfı "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'a:şfı (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe) **Han.** 'a:şfı "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. sa:ç "saç" (Tekin, 1995: 174) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'sa:şfı (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'sa:şfı (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'sa:şfı (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'sa:şfı (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** 'sa:şfı (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'sa:şfı (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'sa:şfı (Ali Ali, 1983, Tuzhurmatu), **Am.**

'sa:fɬi (Ahmed Kemal Bayatlı,1977, Amirli), **Kif.** 'sa:fɬi (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** 'sa:fɬi (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'sa:fɬi (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Alıntı kelimelerde de ç > ʃ değişmesi gözlenir.

Kor. hiʃti "birşey değildir" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya),

Mus. hiʃti (Aziz Aydın, 1976, Musalla)

Kas. hiʃti (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane) < Far. هیچ *hiç*.

5.3.1.2.1.3.1.2. Kelime sonu durumunda olan OTü. /*-ç/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında diğer Irak Türkmen ağızlarında olduğu gibi kelime zinciri içinde /d/, /t/, /k/ ve /g/ ünsüzleri ile başlayan bir kelimedenden önce geldiğinde sızıcılaşarak /ʃ/ye gelişmektedir. Çalışmamızda tespit ettiğimiz örnekler şöyledir:

OTü. üç "üç sayısı" (Clauson, 1972: 18) > **Ker. M. ağ. Kor.** ʃɬ jyn (05 02 10 01 01) 22, **Mus.** 'yʃ jedʒɛ (05 02 14 01 01) 237, **kas.** 'yʃ dœrd (05 02 16 01 09) 15, **Kor.** 'yʃ cɛ'limɛ (Suat Kasım, 1959, Korya) 15., **Mus.** 'yʃ cɛ'limɛ (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'yʃ cɛ'limɛ (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'yʃ jedʒɛ (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Taz.** ʃɬ jyn (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'yʃ jedʒɛ (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Dak.** a:fɬi (Şahbaz, 1979: 104), **Am.** 'yʃ jedʒɛ (Ahmet Kemal Bayatlı,1977, Amirli), **Kif.** 'yʃ jedʒɛ (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** 'yʃ jedʒɛ (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'yʃ dœrt (Necibe Ömer, 1954, Haneki).

Alıntı kelimelerde de ç > ʃ değişmesi gözlenir.

Kelime zinciri içinde /d/ ile başlayan bir kelime geldiğinde:

Kor. hiʃ de:di "hiç dedi" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya),

Mus. hiʃ de:di hiʃti (Aziz Aydın, 1976, Musalla)

Kas. hiş de:đi hişti (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane) < Far. هیچ *hiç*.

5.3.1.2.1.3.2. /ç/ > /ts/

5.3.1.2.1.3.2.1. Kelime başı, içi ve sonu durumunda olan OTü. /*ç/ ünsüzü, Erbil ağzında sızıcılaşıma yönündeki ünsüz değişmesinin ara evresi durumunda olan yarı sızıcı /ts/ye değişmektedir. Bu ses değişmesi Erbil ağızıyla sınırlıdır.

OTü. çı:pın "sinek" (Tekin, 1995: 176) > **Er.** 'tsibın "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **OTü.** kiçig "küçük" (Clauson, 1972: 696) > **Er.** cıtsic "id." (Kevser, 1987: 25), **OTü.** iç "iç" (Clauson, 1972: 17) > **Er.** its "id." (Kevser, 1987: 10).

5.3.1.2.1.3.3. /c/ > /z/

5.3.1.2.1.3.3.1. Kelime içi durumunda olan /-c-/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında ve diğer Irak Türkmen ağızlarında olduğu gibi Arapça kökenli kelimelerde /d/, /l/ ve /n/ ünsüzlerinin komşuluğunda sızıcılaraşarak /z/ sesine değişmesi birer fonolojik açılma örneğidir. Ancak bu değişme Erbil ağzında görülmemektedir. Bu durumu çalışmamızda tespit ettiğimiz örnekleriyle şöyle izah edebiliriz:

Kor. neʒle (Suat Kasım, 1959, Korya) **Mus.** neʒle (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** neʒle (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane) < Ar. نجلā *neğlā*, **Diğer Trk ağ.** **Tel. Mus.** eʒnebi: "yabancı" (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** eʒnebi: (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Er.** eḏznebi: (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Taz.** eʒnebi: (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** eʒnebi: (Ali Ali, 1983:

Tuzhurmatu), **Am.** ε3nεbi: (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli) < Ar. أجنبي *eğnebi*, **Kif.** nε3dεt (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** nε3dεt (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Hann**ε3dεt (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. نجدت *necdet*.

5.3.1.2.1.3.3.2. Kelime sonu durumunda olan /-c-/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında (Korya, Musalla, Kasaphane) diğer Irak Türkmen ağızlarında olduğu gibi /d/ ve /l/ ile başlayan eklerle çekime girdiğinde sızıcılararak /z/ sesine değişmektedir. Ancak bu değişme Erbil ağızında görülmesi söz konusu değildir.

Kor. hε3dεn "hacdan" (05 02 10 05 03) 49, **Mus.** hε3dε "haçta" (05 02 14 01 01) 164., hε3li "haçlı", **Diğer Trk ağı.** **Tel. Mus.** ε3nεbi: "yabancı" (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer) **Al.** hε3dεn "haçtan" (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Er.** hεd̂ẑdεn (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Taz.** hε3dεn (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** hε3dεn (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** hε3dε "haçta" (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** hε3dε (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** hε3dε (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han** hε3dε (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. حـ *hağ*.

5.3.1.2.1.3.3. /c/ > /dz/

5.3.1.2.1.3.3.1. Kelime başı, içi ve sonu durumunda olan alıntı kelimelerdeki /*c/ ünsüzü, Erbil ağızında sızıcılaşma yönündeki ünsüz değişmesinin ara evresi durumunda olan yarı sızıcı /d̂ẑ/ye değişmektedir. Bu değişme /ç/ ünsüzünün bir dal sesi olan /d̂ẑ/ ünsüzünde de meydana gelmektedir. Örneklerden bir kısmı şöyledir:

Er. *ḏzan* "can, ruh" (Delir Ömer, 1973, Erbil) < Far. *جان ḡān*, **Er.** *ḡḏznēbi*:
(Delir Ömer, 1973, Erbil) < Ar. *أجنبي ecnebī*, **Er.** *ḡilaḍz* (Delir Ömer, 1973, Erbil) <
Ar. *علاج ilāḡ*.

5.3.1.2.1.4. Sızıcılarda Açılma

5.3.1.2.1.4.1. /h/ > /Ø/

Ortak Türkçe kelime başı /*h-/ ünsüzünün pek çok Türk lehçe ve ağızlarında olduğu gibi Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında da /Ø/ olması fonolojik açılma sonucudur. Önekler şunlardır:

OTü. *hadaq "ayak" (Doerfer, 1981: 480, hadak) > **Ker. M. ağ. Kor.** a'jay "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** a'jax "id." (05 02 14 02 01) 10, **Kas.** a'jay "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** a'jay "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** a'jay (Kevser, 1987: 12), **Al.** a'jay "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** a'jay "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** a'jay "id." (Şahbaz, 1979: 129), **Am.** a'jay "id." (Kevser, 1987: 43), **Kif.** a'jay "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** a'jay "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** a'jay "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. ho:tuḡ "odun" (Tekin, 1995: 177) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'o:dün "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'o:dün "id." (05 02 10 01 02) 2, **Kas.** 'o:dün (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Krş. Diğer Trk ağ. Tel.** 'o:dün "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** o:dün "id." (Kevser, 1987: 25), **Al.** 'o:dün "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'o:dün "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** o:dün "id." (Şahbaz, 1979: 59), **Tuz.** o:dün "id." (Şahbaz, 1979: 86), **Am.** 'o:dün "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'o:dün "id."

(Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** 'o:dün "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'o:dün "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.3.1.2.1.4.2. /f/ > /Ø/

5.3.1.2.1.4.2.2.1. Kelime içi durumunda olan /-f-/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında diğer Irak Türkmen ağızlarında olduğu gibi bir alıntı kelimeye /Ø/ olması fonolojik açılma sonucudur. Tespit ettiğimiz örnek şöyledir:

Ker. M. ağ. Kor. $\widehat{d\bar{z}y}^h$ "çift" (05 02 10 05 03) 36., **Mus.** $\widehat{d\bar{z}y}^h$ (05 02 14 04 01) 153., **Kas.** $\widehat{d\bar{z}y}^h$ (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** $\widehat{d\bar{z}y}$ (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** $\widehat{d\bar{z}y}$ (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Taz.** $\widehat{d\bar{z}y}$ (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** $\widehat{d\bar{z}y}$ (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Tuz.** $\widehat{d\bar{z}y}$ "çift" (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Kif.** $\widehat{d\bar{z}y}$ "çift" (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** $\widehat{d\bar{z}y}$ "çift" (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** $\widehat{d\bar{z}y}$ "çift" (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Far. جُفْتُ *ğuft*.

5.3.1.2.1.4.3. /*q/ > /Ø/

5.3.1.2.1.4.3.1. Kelime sonu durumunda olan OTü. /*-q/, Kerkük ve diğer Irak Türkmen ağızlarında tek heceli kelimelerin sonunda sistemli olarak sızıcılaşmaktadır. Ancak bir iki örnekte açılmanın daha ileri bir aşaması olarak sıfırlandığı görülür. Çalışmamızda tespit ettiğimiz örnekler şunlardır:

OTü. baq- "bakmak" (Clauson, 1972: 311, bak-) > **Kor.** ba:- (Suat Kasım, 1959, Korya) , **Mus.** ba:- "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** ba:- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Krş. Diğer Trk ağ. Tel.** ba:- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** ba:- (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** ba:- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** ba:- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** ba:- "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** ba:- "id." (Hediye Abdurrahman,

1947, Kifrî), **Kar.** ba:- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ba:- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. qalq- "kalkmak" (Clauson, 1972: 620, kalk-) > **Kor.** qa:- (05 02 10 01 01) 23, **Mus.** qa:- "id." (05 02 14 01 01) 1044, **Kas.** qa:- "id." (05 02 16 01 05) 73, **Diğer Trk ağ. Tel.** qa:- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** qa:- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** qa:- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** qa:- "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** qa:- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** qa:- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** qa:- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.3.1.2.1.4.2. /β/ > /Ø/

5.3.1.2.1.4.2.1. Kelime içi durumunda olan /-β-/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında diğer Irak Türkmen ağızlarında olduğu gibi bir iki alıntı kelimedede /Ø/ olması fonolojik açılma sonucudur. Tespit ettiğimiz örnekler şunlardır:

Ker. M. ağ. Kor. 'tə:ba "tövbe" (05 02 10 03 01) 163., **Mus.** 'tə:ba (05 02 14 01 01) 395, **Kas.** 'tə:ba (05 02 16 01 09) 59, **Diğer Trk ağ. Al.** 'tə:ba (Bilal Cemal Kemal, 1976: Altunköprü), **Tel.** 'tə:ba "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'tə:ba (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Taz.** 'tə:ba (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** 'tə:ba (Ahmed Kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Tuz.** 'tə:ba (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Kif.** 'tə:ba (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'tə:ba (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'tə:ba (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. التوبة *el-tewbe*.

5.3.1.2.1.5. Yarı Ünlülerde Açılma

5.3.1.2.1.5.1. /*y/ > /Ø/

5.3.1.2.1.5.1.1. Kelime başı durumunda OTü. yarı ünlü /*y-/ ünsüzü Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere, diğer Irak Türkmen ağızlarında da düz-dar ve yuvarlak-dar ünlülerin komşuluğunda sıfırlanması fonolojik açılma sonucudur.

OTü. yüzük "yüzük" (Clauson, 1972: 986) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'yzȳc "id." (05 02 16 01 01)76, **Mus.** 'yzȳc "id." (05 02 14 01 01) 117, **Kas.** 'yzȳc "id." (05 02 16 01 01) 76, **Diğer Trk ağ. Tel.** yzȳȳ (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** yzȳc^j "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** yzȳȳ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** yzȳȳ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** yzȳȳ "id." (Şahbaz, 1979: 389), **Am.** yzȳȳ "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** yzȳȳ "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** yzȳȳ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

OTü. yüz "yüz, surat" (Clauson, 1972: 982.) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'yzȳc "id." (05 02 10 01 01) 143, **Mus.** 'yzȳc "id." (05 02 14 05 01) 16, **Kas.** 'yzȳc "id." (05 02 16 01 09) 48, **Diğer Trk ağ.** 'yzȳc "id." (şahbaz, 1979: 393), **Dak.** yz "id." (Şahbaz, 1979: 393), **Am.** yz "id." (Kevser, 1987: 6), **Er.** yz "id." (Kevser, 1987: 33), **Tel.** yz "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** yz "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** yz "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** yz "id." (Şahbaz, 1979: 393), **Tuz.** yz "id." (şahbaz, 1979: 393), **Am.** yz (Kevser, 1987: 6), **Kif.** yz "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** yz "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** yz "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. yılan "yılan" (Clauson, 1972: 930) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'iȳan "id." (05 02 10 06 01) 22, **Mus.** 'iȳan "id." (05 02 14 01 01) 927, **Kas.** 'iȳan "id." (05 02 14 01 01) 1327, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'iȳan "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'iȳan (Kevser, 1987: 14), **Al.** 'iȳan "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'iȳan "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'iȳan "id." (Şahbaz, 1979: 261), **Tuz.** 'iȳan "id." (Şahbaz, 1979: 261), **Am.** 'iȳan "id." (Ahmed Kemal Bayatlı,

1977, Amirli), **Kif.** 'ıtan "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'ıtan "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ıtan "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.3.1.2.1.5.1.2. Kelime içi durumunda gerçekleşen /-y-/ > Ø gelişmesi Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) sık karşılanan bir ses olayıdır. /y/ ünsüzünün iki ünlü arasında açılması ile ikiz ünlü oluşur: **-eye- > -εε-:**

Kor. jεεr < jεjεr "yer" (Suat Kasım, 1959, Korya), **Mus.** jεεr "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** jεεr "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane); **-ëyi- > -ei-:**

Kor. deil'lεr < de:jırlεr "diyorlar" > (05 02 10 01 01) 233; 'deirıx < de:jırıx "deriz" (05 02 14 01 01); **Kas.** 'deip < de:jıp "demiş" (05 02 16 01 05) 106.

5.3.1.2.1.5.1.3. Kelime sonu durumunda OTü. yarı ünlü /*-y/ ünsüzü Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere, diğer Irak Türkmen ağızlarında da bir örnekte düşerek sıfırlanmaktadır. Çalışmamızda tespit ettiğimiz örnek şudur:

OTü. *buğday "buğday" (Clauson, 1972: 312, buğda:y) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'buğda "id." (05 02 10 01 02) 59, **Mus.** bũy'da (05 02 14 01 01) 878, **Kas.** 'buğda "id." (05 02 16 02 01) 78, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'buğda "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** buğda "id." (Kevser, 1987: 19), **Al.** 'buğda "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'buğda "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** 'buğda "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'buğda "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'buğda "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'buğda "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.3.1.2.1.5.2. /*y/ > /β/

5.3.1.2.1.5.2.1. Kelime içi durumunda OTü. yarı ünlü /*y-/ ünsüzü Erbil ağzında son zamanlarda çift dudak /β/ sesine geliştiği saptanmıştır. Bu değişme fonolojik açılma sonucudur. Çalışmamızda tespit ettiğimiz örnek şöyledir:

OTü. *bädük "yüksek" (Clauson, 1972: 302, beöük) > **Er.** 'bæ:jjç' "id." (Kevser, 1987: 21) > bæ:ßç' "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil).

5.3.1.2.1.6. Yan Ünsüzlerde Açılma

5.3.1.2.1.6.1. /*l/ > /Ø/

5.3.1.2.1.6.1.1. Kelime içi durumunda olan OTü. /*l-/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında diğer Irak Türkmen ağızlarında olduğu gibi bir kelimede /Ø/ olması fonolojik açılma sonucudur. Çalışmamızda tespit ettiğimiz örnek şudur:

OTü. qalq- "kalkmak" (Clauson, 1972: 620, kalk-, kaltur-) > **Ker. M. ağ.** **Kor.** qax- "id." (05 02 10 01 01) 48, **Mus.** qax- "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** qax- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Kas.** qax- "id." (05 02 16 01 05) 73, **Diğer Trk ağ. Tel.** qax- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** qax- "id." (Kevser, 1987: 11), **Al.** qax- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** qax- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** qax- "id." (Şahbaz, 1979: 280), **Tuz.** qax- (Şahbaz, 1979: 280), **Am.** qax- "id." (Kevser, 1987: 37), **Kif.** qax- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** qax- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** qax- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Yukarıda belirtilen durum alıntı kelimelerde de görülmektedir:

Ker. M. ağ. Kor. xa:x "halk" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** xa:x (05 02 14 04 01) 37., **Kas.** xa:x (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Al.** xa:x (Bilal Cemal Kemal, 1976: Altunköprü), **Taz.** xa:x (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** xa:x (Kevser, 1987: 44), **Tuz.** xa:x (Ali Ali, 1984,

Tuzhurmatu), **Kif.** xa:x (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** xa:x (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** xa:x (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. خَلَقَ *oalq*.

5.3.1.2.1.5.2.3. Kelime sonu durumunda olan OTü. /*-l/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında diğer Irak Türkmen ağızlarında olduğu gibi bir iki örnekte /Ø/ olması fonolojik açılma sonucudur. Bunun sonucunda ünlüde bir uzunluk meydana gelir.

OTü. käl- "gelmek" (Clauson, 1972: 715) > **Ker. M. ağ.** **Kor.** j^jε "id." (05 02 10 02 02) 64., **Kor.** jε: (05 02 10 02 01) 22., **Mus.** jε: (05 02 14 01 01) 372, **Kas.** jε: (05 02 16 01 03) 7, **OTü.** qa:l- "kalmak" (Tekin, 1995: 173, käl-), **Kor.** qa:- "id." (05 02 10 01 01) 23, **Mus.** qa:- (05 02 14 01 01) 1044., **Kas.** qa:- "id." (05 02 16 01 05) 73, **OTü.** sa:l- "salmak" (Tekin, 1995: 174) > **Kor.** sa:- "id." (Suat Kasım, 1959, Korya), **Mus.** sa: "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** sa: "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Krş. Diğer Trk ağ.** **Tel.** sa: "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** sa: "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** sa: "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** sa: "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** sa: "id." (Ali Ali, 1983, Tuzhurmatu), **Am.** sa: "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** sa: "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** sa: "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** sa: "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.3.1.2.2. Ötümlüleşme ve Açılma

Aşağıdaki örneklerde ötümsüz ve patlamalı ünsüzlerin kelime içinde ötümlüleşmesi ve sızıcılaşması, diğer bir deyişle ötümlüleşme ve açılma bir arada görülmektedir. Bu durumu aşağıdaki başlık altında ele alabiliriz:

5.3.1.2.2.1. Yarı Kapantlı Ötümsüzlerin Açılması

5.3.1.2.2.1.1. /*ç/ > /d͡ʒ/ > /ʒ/ ~ /ʃ/

5.3.1.2.2.1.1.1. Kelime sonu durumunda olan OTü. /*-ç/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında diğer Irak Türkmen ağızlarında olduğu gibi ötümlü ünsüzlerin komşuluğunda ötümlüleşip /d͡ʒ/’ye dönüşmektedir. Ardından da Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında /t/ ve /l/ ile başlayan bir ekle genişletildiğinde sızıcılaşarak /z/ sesine değişirken, diğer Irak Türkmen ağızlarında /ʃ/ yönünde değişmektedir. Erbil ağzında ise yarı sızıcılaşarak /d͡ʒ/’ye değişmektedir. Bu durumu örnekleriyle de şöyle izah edebiliriz:

OTü. ıyaç "ağaç" (Clauson, 1972: 79, ıgaç) > **Ker. M. ağ. Mus.** a'ya:ʒfıx "ağaçlık" (05 02 14 03 01) 69., a'ya:ʒfı "ağaçtır" (05 02 14 02 01) 219., **Kor.** ayaʒta "ağaçta" (05 02 10 06 01) 5, **Kas.** ayaʒtan "ağaçtan" (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** ayaʒta "ağaçta" (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** ayaʒtan (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** ayaʒtan (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** ayaʒtan (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** ayaʒtan (Ali Ali, 1983, Tuzhurmatu), **Am.** ayaʒtan "ağaçtan" (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** a'ya:ʃfı "ağaçtır" (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** ayaʒta "ağaçta" (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ayaʒtan "ağaçtan" (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. ıyaç "ağaç" (Clauson, 1972: 79, ıgaç) > **Ker. M. ağ. Mus.** a'ya:ʒfıx "ağaçlık" (05 02 14 03 01) 69, **Kor.** a'ya:ʒfıy "id." (Suat Kasım, 1959. Korya), **Kas.** a'ya:ʒfıy "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. OTü.** *qılıç "kılıç (Clauson, 1972: 618, kılıç) > **Tel.** qıfınd͡ʒfı "kılıça kuşanan kimse" (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** qıfınd͡ʒfı "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** qıfınd͡ʒfıy "kılıç kını" (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** qıfınd͡ʒfıy "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** qıfınd͡ʒfıy "id." (Ali Ali, 1983, Tuzhurmatu), **Am.** ayaʒtan "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.**

qıfındzıy "id." (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** qıfındzıy "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** qıfındzıy "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.3.1.2.2.1.2. /*ç/ > /d̥z/ > /dz/

5.3.1.2.2.1.2.1. Kelime başı, içi ve sonu durumunda olan OTü. /*-ç/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında diğer Irak Türkmen ağızlarında olduğu gibi bazı kelimelerde ötümlülerek /d̥z/'ye dönüşmektedir. Ardından da Erbil ağızında sızıcılaşma yönündeki ünsüz değişmesinin ara evresi durumunda olan yarı sızıcı /dz/ye değişir. Bu değişme Erbil ağızıyla sınırlıdır. Örneklerden bir kısmı şöyledir:

OTü. çiz- "çizmek, yazmak" (Clauson, 1972: 155) > **Er** d̥zız "id." (Delir Ömer, 1973, Erbi), **OTü.** mo:nçuq "boncuk" (Tekin, 1995: 178) > **Er.** mundzūy, mundzūx, "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **OTü.** *qılıç "kılıç" (Clauson, 1972: 618, kılıç) > **Er.** qıfındz "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil).

5.3.2. Güçlenme

Güçlenme zayıflamanın tam tersi bir ses olayıdır. Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında güçlenme olayları "ötümsüzleşme" ve "kapanma" yollarıyla gerçekleşmektedir. Bu durumu da şöyle izah edebiliriz:

5.3.2.1. Ötümsüzleşme

"ötümsüzleşme" ya da "tireşimsizleşme" bir sesin çıkarılışında titreşimli olma niteliğinin kaybolmasıdır.

5.3.2.1.1. Patlamalı Ötümlülerin Ötümsüzleşmesi:

5.3.2.1.1.1. /*b/ > /p/

5.3.2.1.1.1.1. Kelime başı durumunda olan OTü. /*b-/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında ve diğer Irak Türkmen ağızlarında ötümsüzleşerek /p/'ye gelişir:

OTü. ba:muq "pamuk" (Tekin, 1995: 173) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'pa:mbıy "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'pa:mbüx "id." (05 02 14 01 01) 1405, **Kas.** 'pa:mbıy "id." (05 02 16 01 02) 150, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'pa:mbüx "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** pa:mbüy "id." (Kevser, 1987: 9), **Al.** 'pa:mbüy "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'pa:mbıy "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** pa:mbıy "id." (Şahbaz, 1979: 348), **Tuz.** pa:mbıy "id." (Şahbaz, 1979: 348), **Am.** 'pa:mbıy "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'pa:mbıy "id." (Hediye Abdurrahman 1947, Kifri), **Kar.** 'pa:mbıy "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'pa:mbıy "id." (Necibe Ö, 1954, Hanekin).

OTü. bıçaq "bıçak" (Clauson, 1972: 293, bıçak) > **Ker. M. ağ. Kor.** pıtıay "id." (Suat Kasım, 1959, Korya), **Mus.** pıtıax "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** pıtıay "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** pıtıay "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Tel.** pıtıey (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Er.** pıtıey (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** pıtıey "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** pıtıey "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** pıtıey "id." (Ali Ali, 1983, Tuzhurmatu), **Kif.** pıtıey "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** pıtıey "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Am.** pıtıey "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Han.** pıtıey "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Kerkük ve diğer Irak Türkmen ağızlarında kelime başı b > p değişmesi asli kelimeler dışında alıntı kelimelerde görülmektedir:

Ker. M. ağ. Kor. pɛ:scʃıl "bisiklet" (Suat Kasım, 1959, Korya), **Mus.** pɛ:scʃıl (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** pɛ:scʃıl (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** pɛ:scʃıl (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** pɛ:scʃıl (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** pɛ:scʃıl (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu) < Fr. bicyclette; **Tuz.** piscît "bisküvi" (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** piscît (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** piscît (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** piscît (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

5.3.2.1.1.2. /*g/ > /c/

5.3.2.1.1.2.1. Kelime içi durumunda olan OTü. /*-g-/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında olduğu gibi diğer Irak Türkmen ağızlarında da ötümsüzleşerek /c/ye değişmektedir. Ardından da Kerkük merkez ağızlarında düz-geniş ünlüden önce geldiğinde ön damaksıllaşarak /cʲ/ sesine değişmektedir. Ancak bünyesinde /ç/ ünsüzü bulunduran kelimelerde bahsi geçen ses değişmesi meydana gelmemektedir. Buna karşın Erbil ağızında /ç/li kelimelerde ön damaksıllaşma meydana gelmektedir.

OTü. çäkürgä "çekirge" (Clauson, 1972: 416, çekürge:) > **Ker. M. ağ. Kor.** tʃiβir'cɛ "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** tʃiβir'cɛ "id." (05 02 14 01 01) 77, **Kas.** tʃiβir'cɛ "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** tʃiβir'cɛ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** tsʰiβir'cʲɛ "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** tʃiβir'cɛ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** tʃiβir'cɛ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** tʃiβir'cɛ "id." (Ali Ali, 1983, Tuzhurmatu), **Am.** tʃiβir'cɛ "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** tʃiβir'cɛ "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** tʃiβir'cɛ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** tʃiβir'cɛ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. içgü "içki" (Clauson, 1972: 24) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'it̤c̤i "id." (Suat Kasım, 1959, Korya), **Mus.** 'it̤c̤i "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'it̤c̤i "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane).

5.3.2.1.1.4. /d/ > /t/

5.3.2.1.1.4.1. Kelime içi durumunda olan /-d-/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında olduğu gibi diğer Irak Türkmen ağızlarında alıntı kelimelerde ötümsüzleşerek /t/ sesine değişir. Çalışmamızda tespit ettiğimiz örnekler şunlardır:

Ker. M. ağ. Kor. nayar'ta "ne kadar" (Suat Kasım, 1959, Korya), 103., **Mus.** nayar'ta (05 02 14 01 01) 1132, **Kas.** nayar'ta (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** nayada (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** nayada (Kevser, 1987: 10), **Al.** nayada (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** nayada (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** nayada (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** nayada (Kevser, 1987: 50), **Kif.** nayada (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** nayada (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** nayada (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Tür. نه *ne* + Ar. قدر *qadar*.

Ker. M. ağ. Kor. pat'şah "padişah" (05 02 10 01 01) 1, **Mus.** pat'şah (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** pat'şah (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** pat'şah (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** pat'şah (Delir Ömer, 1973, Erbi), **Al.** pat'şah (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** pat'şah (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** pat'şah (Kevser, 1987: 50), **Kif.** pat'şah (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** pat'şah (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** pat'şah (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Far. پادشاه *pādişah*.

Ker. M. ağ. M. meth "övgü" (05 02 14 01 01) 1253, **Mus.** meth (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** meth (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Al.** meth (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** meth (Abbas Veli Bayat,

1932, Tazehurmatu), **Tuz.** mēth (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** mēth (Kevser, 1987: 53), **Kif.** mēth (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** mēth (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** mēth (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. مَدَح *mediḥ*.

5.3.2.1.1.5. /ɣ/ > /q^h/

5.3.2.1.1.5.1. Kelime başı durumunda olan /ɣ-/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarından Musalla ağızında bir alıntı kelimeye yarı sızıcılaşak /q^h/ye değişir. Nitekim bu değişme /ɣ/ > /x/ değişmesinin bir ara evresidir.

M. 'q^hε:rbîl "karbil" (05 02 14 01 01) 884. < Ar. غَرْبَال *gîrbāl*.

5.3.2.1.1.6. /*b/ > /p/

5.3.2.1.1.6.1. Kelime içi durumunda olan /-b-/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında bir alıntı kelimeye /f/ sesine değişmektedir. Bu duruma diğer Irak Türkmen ağızlarında rastlanmamaktadır. Dolayısıyla b > p bölgemiz dışında Kars Azerilerinde de görülmektedir. (Ercilasun, 2002: 115). Bunun yanında Iğdır ve Erdahan yöresi ağızlarında kelime içinde daha yaygındır. (Tosun, 2010: 236)

Ker. M. ağ. Kor. zaft^h "zapt" (Suat Kasım, 1959, Korya), **Mus.** zaft^h "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** zaft^h "id." (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane) < *dabt*.

5.3.2.1.2. Sızıcıların Ötümsüzleşmesi

5.3.2.1.2.1. /z/ > /z̥/

5.3.2.1.2.1.1. Kelime sonu OTü. /*-z/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında yarı ötümsüzleşerek /z̥/ sesine değişmektedir. Örneklerden bir kısmı şunlardır:

OTü. ha:z "az, çok olmayan" (Tekin, 1995: 173) > **Ker. M. ağ. Kor.** aṣ "id." (05 02 10 01 01) 87, **Mus.** aṣ "id." (05 02 14 01 01) 230, **Kas.** aṣ "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane).

OTü. qa:z "kazmak" (Clouston, 1972: 615) > **Ker. M. ağ. Kor.** qaṣ "id." (05 02 10 01 01) 87, **Mus.** qaṣ "id." (05 02 14 01 01) 230, **Kas.** qaṣ "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **OTü.** a:γız "ağız" (Tekin, 1995: 171) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'a:γıṣ "id." (05 02 14 04 01) 230, **Mus.** 'a:γıṣ "id." (05 02 10 01 01) 11, **Kas.** 'a:γıṣ "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane).

5.3.2.1.2.2. /β/ > /f/

5.3.2.1.2.2.1. Kelime başı durumunda olan /w-/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında bir alıntı kelimenin başında ötümsüzleşerek /f/ sesine değişmektedir.

Kor. fe "ve" (05 02 10 06 01) 3, **Mus.** fe (05 02 14 02 01) 36, **Kas.** fe (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane) < Ar. و we.

5.3.2.1.2.3. /v/ > /p/

5.3.2.1.2.3.1. Kelime başı durumunda olan /w-/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında bir alıntı kelimenin başında ötümsüzleşerek /p/ sesine değişmektedir.

Kas. 'pa:pır "vapur" (05 02 16 01 03) 51, **Mus.** 'pa:pır (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kor.** 'pa:pır (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya) < Fr. vapeur.

5.3.2.2. Kapanma

5.3.2.2.1. /v/ > /b/

5.3.2.2.1.1. Kelime başı durumunda olan /b-/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında olduğu gibi diğer Irak Türkmen ağızlarında bir iki alıntı kelime

ötümsüzleşerek /b/ye değişmektedir. Bu durum Doğu Anadolu ağızlarında da yaygındır. (Tosun, 2010: 250). Ancak aşağıda verdiğimiz "volkono" kelimesinde meydana gelen ses değişimi Kerkük ve diğer Irak Türkmen ağızlarında görülürken, öteki örnekler Kerkük ağızlarıyla sınırlıdır.

Ker. M. ağ. Kor. bürkan "volkan" (Suat Kasım, 1959, Korya), **Mus.** bürkan (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** bürkan (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** burkan (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** burkan (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** burkan (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** burkan (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** burkan (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Tuz.** burkan (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Kif.** burkan (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** burkan (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe) < Ar. بُرْكان < Fr. Volkono, **Ker. M. ağ. Kor.** bafat "vefat" (Aziz Aydın, 1976, Musalla) (Suat Kasım, 1959, Korya), **Mus.** bafat (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** bafat (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane) < Ar. وفات *wefât*, **Kor.** bafa "vefa" (Suat Kasım, 1959, Korya), **Mus.** bafa (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** bafa (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane) < Ar. وفاء *wefā*.

5.3.2.2.2. /*n/ > /m/

5.3.2.2.2.1. Eski Türkçede -ayın, -eyin 1 kişi emir eki, Kerkük merkez ağızlarında diğer Irak Türkmen ağızlarında olduğu gibi bir hece düşmesine uğramıştır. Ardından da /n/ ünsüzü /m/ sesine yönünde bir gelişme göstemesi söz konusudur.

Ker. M. ağ. Kor. 'a:çim "alalım" < ETü. alayın (05 02 10 03 01) 58, **Mus.** 'a:çim (05 02 14 01 01) 1311, **Kas.** 'a:çim (05 02 16 01 01) 65, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'pa:mbüx "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'a:çim (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'a:çim (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'a:çim (Abbas Veli

Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'ɑ:ħım (Şahbaz, 1979: 110), **Tuz.** 'ɑ:ħım (Şahbaz, 1979: 110), **Am.** 'ɑ:ħım (Kevser, 1987: 43), **Kif.** 'ɑ:ħım (Hediye Abdurrahman 1947, Kifrî), **Kar.** 'ɑ:ħım (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ɑ:ħım (Necibe Ö, 1954, Hanekin).

5.3.2.2.3. /*ŋ/ > /m/

5.3.2.1.3.1. Kelime başı durumunda olan OTü. /*-ŋ-/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında olduğu gibi diğer Irak Türkmen ağızlarında da bir kelimedede kapanarak /m/ sesine değişmektedir. Çalışmamızda tespit ettiğimiz örnek şudur:

OTü. suŋuk "kemik" (Clauson, 1972: 448) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'symçc "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'symçc "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'symçc "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'symçç "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'symçc "id." (Kevser, 1979: 7), **Al.** 'symçç "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Dak.** 'symçç "id." (Şahbaz, 1979: 371), **Tuz.** 'symçç "id." (Şahbaz, 1979: 371), **Am.** 'symçç "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Taz.** 'symçç "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Kif.** 'symçç "id." (Hediye A., 1947, Kifrî), **Kar.** 'symçç "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'symçç "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.3.2.2.4. /*ŋ/ > /n/

5.3.2.2.4.1. Kelime başı durumunda olan OTü. /*-ŋ-/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında olduğu gibi diğer Irak Türkmen ağızlarında da bir kelimedede kapanarak /n/ sesine değişmektedir. Çalışmamızda tespit ettiğimiz örnek şudur:

OTü. tırŋaq "tırnak" (Clauson, 1972: 551) > **Ker. M. ağ. Kor.** đır'nay "id." (05 02 10 06 02) 17, **Mus.** đır'nax "id." (05 02 14 01 01) 1071, **Kas.** đır'nay "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** đır'nax "id." (Hikmet

Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** dır'naç, dır'nax "id." (Delir Ömer, 1972, Erbil), **Al.** dır'naç "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** dır'naç "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** dır'naç "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Tuz.** dır'naç "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Dak.** qo:jün "id." (Şahbaz, 1979: 190), **Kif.** dır'naç "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** dır'naç "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** dır'naç "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.3.2.2.5. /*ŋ/ > /β/

5.3.2.2.5.1. Kelime içi durumunda olan OTü. /*-ŋ-/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında diğer Irak Türkmen ağızlarında olduğu gibi bazı kelimelerde /β/'ye değişir. Çalışmamızda tespit ettiğimiz örneklerden birisi şöyledir:

OTü. köñül "gönül" (Clauson, 1972: 331) > **Ker. M. ağ. Kor.** ʃ'e:βıl "id." (05 02 10 03 01) 17, **Diğer Trk ağ. Er.** ʃ'e:βıl "id." (Kevser, 1979: 16), **Tel.** je:βıl "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** je:βıl "id." "id." (Şahbaz, 1979: 230), **Taz.** je:βıl "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** je:βıl "id." (Şahbaz, 1979: 230), **Tuz.** je:βıl "id." (Şahbaz, 1979: 230), **Am.** je:βıl "id." (Kevser, 1987: 44), **Kif.** je:βıl "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** je:βıl "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** je:βıl "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.3.2.2.5.2. Eski Türkçede /ŋ/ ünsüzü, "β" grubunda yer alan Dakuk, Kerkük ve Erbil merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) teklik ve çokluk 2. şahıs ekleri ile bazı fiil kiplerinde kapanarak /β/'ye gelişmektedir. (bkz.)

Kor. ba'ba:βız "babanız" (05 02 10 05 01) 144., **Er.** ba'ba:βız (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Mus.** nε'nεβ "annen" (05 02 14 01 01) 582, **Dak.** babaβ "baban"

(Şahbaz, 1979: 147), **Kas.** ar'βa:điβ "karın" (05 02 16 01 06) 17., **Kor.** aɫ'da:ɫiβ "aldattın" (05 02 10 01 02) 71, **Mus.** 'a:ħırdiβ "alıyordun" (05 02 14 04 01) 153.

5.3.2.2.6. /ŋ/ > /j/

5.3.2.2.6.1. Kelime içi durumunda olan OTü. /*-ŋ-/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında diğer Irak Türkmen ağızlarında olduğu gibi kapanarak /j/ sesine değişir.

OTü. saŋla- "ötmek" (Clauson, 1972: 831) > **Ker. M. ağ. Kor.** saŋ'na- "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** saŋ'na- "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** saŋ'na- "id." (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** saŋ'na- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** saŋ'na- "id." (Delir Ömer, 1972, Erbil), **Al.** saŋ'na- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Tuz.** saŋ'na- "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** saŋ'na- "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Taz.** saŋ'na- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Kif.** saŋ'na- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** saŋ'na- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** saŋ'na- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. baŋla- "ses, gürültü, haykırma, feryat" (Clauson, 1972: 346) > **Ker. M. ağ. Kor.** baŋ'na- "banlamak, horoz ötmesi" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** baŋ'na- "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** baŋ'na- (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** baŋ'na- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** baŋ'na- "id." (Delir Ömer, 1972, Erbil), **Al.** baŋ'na- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Am.** baŋ'na- "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Taz.** baŋ'na- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Kif.** baŋ'na- "id." (Hediye A., 1947, Kifrî), **Kar.** baŋ'na- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** baŋ'na- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.3.2.2.6.2. Kelime sonu durumunda olan OTü. /*-ŋ-/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında diğer Irak Türkmen ağızlarında olduğu gibi kapanarak /j/ye değişir.

OTü. toŋ- "donmak" (Clauson, 1972: 515) > **Ker. M. ağ. Kor.** dɔj- "id." (05 02 10 06 02) 29, **Mus.** dɔj- "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** dɔj- "id." (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** dɔj- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** dɔj- "id." (Delir Ömer, 1972, Erbil), **Al.** dɔj- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** dɔj- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** dɔj- "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** dɔj- "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** dɔj- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** dɔj- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** dɔj- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.3.2.2.6.3. Eski Türkçede /ŋ/ ünsüzü, "Y" Grubun'da yer alan Dakuk, Kerkük ve Erbil merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) teklik ve çokluk 2. şahıs ekleri ile bazı fiil kiplerinde kapanarak /j/ye gelişmektedir.

Tel. babaj "baban" (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), 144., **Taz.** nɛ'nɛj "annen" (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** aɾ'βa:ɗij (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** aɾ'da:tɕij "aldattın" (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** 'a:ɕiɾɗij "alıyordun" (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

5.3.2.2.7. /*ŋ/ > /y/

5.3.2.2.7.7. Kelime içi durumunda olan OTü. /*-ŋ-/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında diğer Irak Türkmen ağızlarında olduğu gibi bir kelimeye /y/ değişmektedir. Çalışmamızda tespit ettiğimiz örneklerden birisi şöyledir:

OTü. ya:lŋus "yalnız" (Clauson, 1972: 930) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ja:ɾyüz "id." (05 02 10 05 01) 132, **Mus.** 'ja:ɾyüz "id." (05 02 14 01 01) 305, **Kas.** 'ja:ɾyüz "id." (05 02 16 01 02) 172, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ja:ɾyüz "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'ja:ɾyüz "id." (Kevser, 1987: 250), **Al.** 'ja:ɾyüz "id." (Şahbaz, 1979: 407), **Taz.** 'ja:ɾyüz "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'ja:ɾyüz "id." (Şahbaz, 1979: 165), **Tuz.** 'ja:ɾyüz "id." (Şahbaz, 1979: 403), **Am.**

'ja:ɫɣız "id." (Ahmet Kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** 'ja:ɫɣız "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'ja:ɫɣız "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ja:ɫɣız "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.3.2.2.8. /*ɳ/ > /ŋg/

5.3.2.2.8.1. Kelime içi durumunda olan OTü. /*-ɳ-/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında diğer Irak Türkmen ağızlarında olduğu gibi bir kelimedede /ŋg/ değişmektedir. Çalışmamızda tespit ettiğimiz örneklerden birisi şöyledir:

OTü. toɳuz "domuz" (Clauson, 1972: 527) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'dɔ:ŋgüz "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'dɔ:ŋgüz "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'dɔ:ŋgüz "id." (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'dɔ:jüz "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'dɔ:ŋgüz "id." (Delir Ömer, 1972, Erbil), **Al.** 'dɔ:ŋgüz "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Tuz.** dɔ:yüz "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** 'dɔ:ŋgüz "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Taz.** 'dɔ:ŋgüz "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Kif.** 'dɔ:ɳjüz "id." (Hediye A., 1947, Kifrî), **Kar.** 'dɔ:ŋgüz "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'dɔ:ɳüz "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.3.2.2.9. /*ɳ/ > /ɳj/

5.3.2.2.9.1. Kelime içi durumunda olan OTü. /*-ɳ-/ ünsüzü, Hanekin ağızında bir kelimedede /ɳj/ ünsüzüne değiştiği tespit edilmiştir.

OTü. toɳuz "domuz" (Clauson, 1972: 527) > **Han.** 'dɔ:ɳüz "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.3.2.2.10. /*ɳ/ > /j/

5.3.2.2.10.1. Kelime içi ve sonu durumunda olan OTü. /*-ŋ-/ ünsüzü, Kerkük ve diğer Irak Türkmen ağızlarında bir iki örnekte /j/ ünsüzüne değiştiği tespit edilmiştir. Ancak diğer örnekler Kerkük dışındaki ağızlarla ilgilidir:

OTü. başla- "ses, gürültü, haykırma, feryat" (Clauson, 1972: 346) > **Ker. M. ağ. Kor.** baj'na- "banlamak, horoz ötmesi" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** baj'na- "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** baj'na- (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** baj'na- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** baj'na- "id." (Delir Ömer, 1972, Erbil), **Al.** baj'na- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Am.** baj'na- "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Taz.** baj'na- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Kif.** baj'na- "id." (Hediye A., 1947, Kifrî), **Kar.** baj'na- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** baj'na- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. saŋla- "ötmek" (Clauson, 1972: 831) > **Ker. M. ağ. Kor.** saŋ'na- "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** saŋ'na- "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** saŋ'na- "id." (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** saŋ'na- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** saŋ'na- "id." (Delir Ömer, 1972, Erbil), **Al.** saŋ'na- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Tuz.** saŋ'na- "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** saŋ'na- "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Taz.** saŋ'na- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Kif.** saŋ'na- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** saŋ'na- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** saŋ'na- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. köŋlek "gömlek" (Clauson, 1972: 662) > **Ker. M. ağ. Kor.** c'æ'nεc "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** c'æ'nεc "id." (05 02 14 01 01) 843, **Kas.** c'æ'nεc "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** cœjnεc "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** c'æjnεc "id." (Kevser, 1987: 1),

c'œlmœc' (Delir Ömer, 1972, Erbil), **Al.** cœjnœc "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** cœjnœj "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** cœjnœj "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** cœjnœc (Kevser, 1987: 42), **Kif.** cœnœc "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** cœjnœj "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** cœjnœj "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. toŋ- "donmak" (Clauson, 1972: 515) > **Ker. M. ağ. Kor.** dœj- "id." (05 02 10 06 02) 29, **Mus.** dœj- "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** dœj- "id." (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** dœj- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** dœj- "id." (Delir Ömer, 1972, Erbil), **Al.** dœj- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** dœj- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** dœj- "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** dœj- "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** dœj- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** dœj- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** dœj- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. a:ŋla- "anlamak" (Tekin, 1995: 171, a:ŋ) > **Tel.** aŋla- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Tuz.** aŋna- "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu).

Yukarıda belirtilen örnek Kerkük'e bağlı Çardağlı ağzında da aŋna- "anlamak" şeklinde geçmektedir. Kasaphane ağzında da rastlanmıştır.

OTü. tiŋle- "dinlemek" (Clauson, 1972: 522) > **Tel.** diŋle- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer).

OTü. toŋuz "domuz" (Clauson, 1972: 527) > **Tel.** 'dœ:yüz "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Tuz.** dœ:yüz "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu).

Yukarıda belirtilen örnek Tuzhurmatu ve Telâfer ağızların dışındaki Türkmen ağızlarında /n/ye gelişmektedir. Ancak aynı örnek bir birleşik kelime

(Y) Grubu'nda yer alan Türkmen ağızların tamamında (j) şeklinde gelişirken, (β) Grubu'ndaki Türkmen ağızlarında da (β) ünsüzü yönünde gelişmektedir:

Y Grubu : dɔjzan qurta:ɣı "Kara Fatma"

β Grubu : dɔβzan qūrta:ɣı "Kara Fatma"

5.3.2.2.11. /*ɲ/ > /ɲq/

5.3.2.2.11.1. Kelime içi durumunda olan OTü. /*-ɲ-/ ünsüzü, Kerkük ve diğer Irak Türkmen ağızlarında bir kelimeye /ɲq/ya değişmektedir.

OTü. baɣır- "ses, gürültü, haykırma, feryat" (Clauson, 1972: 346) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ʕə:ɲq^hır- (05 02 10 01 01) 116. **Mus.** 'ʕə:ɲq^hır- "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'ʕə:ɲq^hır- (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ʕə:nq^hır- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'ʕə:nq^hır- "id." (Delir Ömer, 1972, Erbil), **Al.** 'ʕə:nq^hır- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Am** 'ʕə:nq^hır- "id." (Ahmet Kemal Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Taz.** 'ʕə:nq^hır- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Kif.** 'ʕə:nq^hır- "id." (Hediye Aburrahman., 1947, Kifrî), **Kar.** 'ʕə:nq^hır- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

5.3.2.2.12. /*ɣ/ > /dʒ/

5.3.2.2.12.1. Kelimle içi durumunda olan OTü. kapantılı /*-ɣ-/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında olduğu gibi diğer Irak Türkmen ağızlarında yarı kapantılı /dʒ/ye değişmektedir. Çalışmamızda tespit ettiğimiz örnek şudur:

OTü. qırɣıl "sapmış" (Clauson, 1972: 654, kırğıl) > **Ker. M. ağ. Kor.** q^hırɣıl "şaşı" "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** q^hırɣıl "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** q^hırɣıl "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane),

Diğer Trk ağ. Tel. qırđzıt "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** qırđzıt "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Tuz.** qırđzıt "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Taz.** qırđzıt "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Al.** qırđzıt "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Am.** qırđzıt "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** qırđzıt "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** qırđzıt "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** qırđzıt "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.3.2.2.13. /*l/ > /n/

5.3.2.2.13.1. Kelimle içi durumunda olan OTü. /*l-/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında olduğu gibi diğer Irak Türkmen ağızlarında da genizsil ünsüz önünde kapantılı genizsil ünsüz /n/'ye gelişmektedir. Tespit ettiğimiz örnek şudur:

OTü. a:ŋla- "anlamak" (Tekin, 1995: 171, a:ŋ) > **Ker. M. ağ. Kor.** an'na- "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** an'na- "id." (05 02 14 04 01) 335, **Kas.** an'na- (05 02 10 06 01) 85, **Diğer Trk ağ. Er.** anna- "id." (Kevser, 1987: 23), **Al.** an'na- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** an'na- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** anna- "id." (Şahbaz, 1979: 115), **Tuz.** anna-, "id." (Şahbaz, 1979: 115), **Am.** an'na- "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** an'na- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** an'na- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** an'na- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.4. Tam Parça (Segment) Süreçleri

5.4.1. Türeme

Söyleyişi kolaylaştırma çabasıdan kaynaklanan (Aksan, 1978: 49) türeme hem ünlülerin hem de ünsüzlerin türemesi şeklinde görülmektedir.

Türeme önde, içte ve sonda türeme olmak üzere üç türü vardır:

5.4.1.1. Ön Ses Türemesi

Bir kelimenin ilk sesinin önüne bir ses veya bir hecenin getirilmesi biçiminde gerçekleşmektedir. (Karaağaç, 2010: 94)

Önde türeme, ünlü ve ünsüz olmak üzere iki türü vardır:

5.4.1.1.1. Önde Ünlü Türemeleri

5.4.1.1.1.1. Ø → /u/

Kerkük merkez ağızları hâricindeki Türkmen ağızlarında önde ünlü türmesine sadece bir örnekte görülmektedir. Tespit edilen örnek şudur:

OTü. sub "su" (Tekin, 1995: 180) > **Ker. M. ağ. Tel.** ussü (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** ussü (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** ussü (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** ussü (Şahbaz, 1979: 190), **Tuz.** ussü (Şahbaz, 1979: 190), **Am.** ussü (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** ussü (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** ussü (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

5.4.1.1.2. Önde Ünsüz Türemeleri

5.4.1.1.2.1. Ø → /ʕ/

Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında iki asli kelimenin başında /ʕ-/ sesinin türediği tespit edilmiştir. Örnekler şunlardır:

OTü üskür- "üksürmek" (Clauson, 1972: 814) > **Ker. M. ağ. Kas.** ʕyscʕyr "id." (05 02 16 01 02) 35, **Kor.** ʕyscʕyr "id." (Suat Kasım, 1959, Erbil) 4, **Mus.** ʕyscʕyr "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Diğer Trk ağ. Tel.** ʕyscʕyr "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** ʕyscʕyr "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** ʕyscʕyr "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** ʕyscʕyr "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** ʕyscʕyr "id." (Şahbaz, 1979: 88), **Am.** ʕyscʕyr "id." (Ahmet

Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'ɣyscɣr "id." (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'ɣyscɣr "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ɣyscɣr "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü äkä "hala" (Clauson, 1972: 160), **Kor.** 'ɣetɛ "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'ɣetɛ "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'ɣetɛ "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane).

5.4.1.1.1.2. Ø → /h/

Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında bazı kelimelerin başında /h/ ünsüzünün türediği görülür. Örnekler şunlardır:

Kor. 'hɔ:rüdʒ "oruç" (05 02 10 04 01) 13, **Mus.** 'hɔ:rüdʒ (05 02 14 04 01) 54; **Kas.** 'hɔ:rüdʒ (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane) < Far. اورچ öruç, **Mus.** hɛlbɛt "elbet" (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), hɛlbɛt (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), hɛlbɛt (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane) < Ar. إلى الأبد *ilelebed*.

Ker. M. ağ. Kor. 'hɛ:rɪʃtɛ "erişte" (Suat Kasım, 1959, Korya), **Mus.** 'hɛ:rɪʃtɛ (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'hɛ:rɪʃtɛ (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'hɛ:rɪʃtɛ (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'hɛ:rɪʃtɛ (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'hɛ:rɪʃtɛ (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'hɛ:rɪʃtɛ (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'hɛ:rɪʃtɛ "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** 'hɛ:rɪʃtɛ (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'hɛ:rɪʃtɛ (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** hɔq'qa (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'hɛ:rɪʃtɛ (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.4.1.1.1.3. Ø → /h/

Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında iki alıntı kelimenin başında /h-/ türemesine rastlanmaktadır.

Ker. M. ağ. Kor. h q'qa "okka: iki buçuk kg a ırlı ında bir  l    birimidir" (Suat Kasım, 1959, Korya), **Mus.** h q'qa (05 02 14 04 01) 123, **Kas.** h q'qa (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** h q'qa (Hikmet Abdullah, 1974, Tel fer), **Er.** h q'qa (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** h q'qa (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** h q'qa (Abbas Veli Bayat, 1932,Tazehurmatu), **Tuz.** h q'qa (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** h q'qa (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** h q'qa (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifr ), **Kar.** h q'qa (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** h q'qa (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar.       el-ouqqa.

5.4.1.1.1.4.   → /h/

Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında iki alıntı kelimenin başında /h-/ türemesine rastlanmaktadır.

5.4.1.1.1.5.   → /j/

Kerkük merkez ağızları haricindeki Türkmen ağızlarında bir alıntı kelime başında /j-/ türemesine rastlanmaktadır. Tespit ettiğimiz örnek şudur:

Tel. jimam "imam" (Hikmet Abdullah, 1974, Tel fer), **Al.** jimam (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** jimam (Abbas Veli Bayat, 1932,Tazehurmatu), **Am.** jimam. (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Tuz.** jimam (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Kar.** jimam (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** jimam (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar.      imam.

5.4.1.2.   Ses Türemesi

Bir sözcüğün içinde fazladan bir sesin türemesi, özellikle iki ünsüzün yan yana bulunduğu sözcüklerde ünsüzlerin arasında bir ünlünün ortaya çıkması (Ömer,

2011:149) olan içte türemeye (*epenthesis*) Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında da hem ünlülerde hem de ünsüzlerde rastlanmaktadır.

5.4.1.2.1. İçte Ünlü Türemeleri

5.4.1.2.1.1. Ø → /a/

Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında alıntı bir kelimeye iki ünsüz arasında /-a-/ sesinin türediği tespit edilmiştir.

Ker. M. ağ. Kor. faransa "Fransa" (Suat Kasım, 1959, Korya), **Mus.** faransa (05 02 14 04 01) 125, **Kas.** faransa (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** faransa (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** faransa (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** faransa (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** faransa (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** faransa (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** faransa (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** faransa (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** faransa (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Franca.

5.4.1.2.1.2. Ø → /u/

Kerkük merkez ağızlarında bir kelimeye iki ünsüz arasında /-u-/ sesinin türediği görülmektedir. Çalışmamızda tespit ettiğimiz örnek şudur:

Mus. t̤y^lryc^jman "Türkmen" (05 02 14 01 01) 857.

Kor. t̤y^lryc^jman (Suat Kasım, 1959, Korya)

Kas. t̤y^lryc^jman (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane)

5.4.1.2.1.3. Ø → /ɪ/

Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında alıntı bir kelimeye iki ünsüz arasında /-ɪ-/ sesinin türediği tespit edilmiştir. Ancak son

örnekte görüldüğü üzere bazı Irak Türkmen ağızlarında bir iç ses türemesi meydana gelirken diğer Irak Türkmen ağızlarında bu türemeye rastlanmamaktadır.

Ker. M. ağ. Kor. ʔi'ram "gram" (Suat Kasım, 1959, Korya), **Mus.** ʔi'ram (05 02 14 04 01) 125, **Kas.** ʔi'ram (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** ʔi'ram (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** ʔi'ram (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** ʔi'ram (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** ʔi'ram (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** ʔi'ram (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** ʔi'ram (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** ʔi'ram (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ʔi'ram (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Fr. Gramme.

Ker. M. ağ. Kor. 'fi'lim "film" (Suat Kasım, 1959, Korya), **Mus.** 'fi'lim (05 02 14 04 01) 17, **Kas.** 'fi'lim (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'fi'lim (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'fi'lim (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'fi'lim (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'fi'lim (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** 'fi'lim (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'fi'lim (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'fi'lim (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'fi'lim (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < İng. Film.

Ker. M. ağ. Kor. zilf "züluf" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** zilf (05 02 14 01 01) 1067, **Kas.** zilf (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** zilf (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** zilf "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** zilf (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** zilf (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** zilf (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** zilf (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** zilf "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** zilf (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** zilf (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Far. زُلف *zulf*.

5.4.1.2.2. İçte Ünsüz Türemeleri

5.4.1.2.2.1. Ø → /b/

Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında asli bir kelime /-b-/ sesinin türediği görülmektedir. Tespit ettiğimiz kelime şudur:

OTü. ba:muq "pamuk" (Tekin, 1995: 173) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'pa:mbıy "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'pa:mbüx "id." (05 02 14 01 01) 1405, **Kas.** 'pa:mbıy "id." (05 02 16 01 02) 150, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'pa:mbüx "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** pa:mbüy "id." (Kevser, 1987: 9), **Al.** 'pa:mbüy "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'pa:mbıy "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** pa:mbıy "id." (Şahbaz, 1979: 348), **Tuz.** pa:mbıy "id." (Şahbaz, 1979: 348), **Am.** 'pa:mbıy "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'pa:mbıy "id." (Hediye Abdurrahman 1947, Kifri), **Kar.** 'pa:mbıy "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'pa:mbıy "id." (Necibe Ö, 1954, Hanekin).

5.4.1.2.2.2. Ø → /n/

Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında asli bir kelime /-n-/ sesinin türediği görülmektedir. Tespit ettiğimiz kelime şudur:

OTü. *qılıç "kılıç" (Clauson, 1972: 618, kılıç) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'q^hıñďz "id." (Suat Kasım, 1959, Korya), **Mus.** 'q^hıñďz "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'q^hıñďz "id." (05 02 16 01 03) 74, **Diğer Trk ağ. Tel.** qıñďz "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** qıñďz "id." (Şahbaz, 1979: 296), **Taz.** qıñďz "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** qıñďz "id." (Şahbaz, 1979: 296), **Tuz.** qıñďz "id." (Şahbaz, 1979: 296), **Am.** qıñďz "id." (Kevser, 1987: 54), **Kif.**

qiřindŷ "id." (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** qiřindŷ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** qî'indŷ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Ker. M. ağ. Kor. mınqas "makas" (Suat Kasım, 1959, Korya), **Kas.** mınqas (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane) < Ar. مقص *mıqas*.

5.4.1.3. Son Ses Türemesi

Bir sözcüğün sonunda kökensel olmayan bir sesin belirlenmesi (Vardar, 1998: 186) olan sonda türmeye (*paragoge*) hem ünlülerde hem de ünsüzlerde rastlanmaktadır. Irak Türkmen ağızlarında sonda Türemeler şöyledir:

5.4.1.3.1. Sonda Ünlü Türemeleri

5.4.1.3.1.1. Ø → /a/

Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında bir alıntı kelime sonunda /-a/ sesinin türediği görülür. Tespit edilen örnek şudur:

Ker. M. ağ. Kor. manqa'ıta "mangal" (Suat Kasım, 1959, Korya), **Mus.** faransa (05 02 14 04 01) 125, **Kas.** manqa'ıta (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** manqa'ıta (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** manqa'ıta (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** manqa'ıta (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** manqa'ıta (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** manqa'ıta (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** manqa'ıta (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** manqa'ıta (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** manqa'ıta (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. منقال *minqāl*.

5.4.1.3.1.2. Ø → /ε/

Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında bir kelime sonunda /-ε/ sesinin türediği görülmektedir. Tespit edilen örnek şudur:

OTü. tärs "ters" (Clauson, 1972: 553) > **Ker. M. ağ. Kor.** tərse (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** tərse (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** tərse (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** tərse (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** tərse (Şahbaz, 1979: 99), **Taz.** tərse (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** tərse (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** tərse (Kevser, 1987: 30), **Kif.** tərse (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** tərse (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** tərse (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.4.1.3.2. Sonda Ünsüz Türemeleri

5.4.1.3.2.1. Ø → /m/

Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında bir iki kelime sonunda /-m/ sesinin türediği görülür. Tespit edilen örnek şöyledir:

Kor. bε'c^jεm "belki" (Suat Kasım, 1959, Korya) **Mus.** bε'c^jεm (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** bε'c^jεm (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** bε'cεm (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** bε'c^jεm (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** bε'cεm (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** bε'cεm (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** bε'cεm (Kevser, 1987: 34), **Kif.** bε'cεm (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** bε'cεm (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** bε'cεm (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Far. بلکه *belke*.

5.4.1.3.2.2. Ø → /d/

Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında bir iki kelime sonunda /d/ sesinin türediği görülür. Tespit edilen örnek şöyledir:

Kor. 'je:mınd "yemin, anıt" (Suat Kasım, 1959, Korya) **Mus.** bε'c^jεm (05 02 14 01 01) 1147; **Kas.** 'je:mınd (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ.** **Tel.** 'je:mınd (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'je:mınd (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'je:mınd (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'je:mınd (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'je:mınd (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** 'je:mınd (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'je:mınd (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** 'je:mınd (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'je:mınd (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. يَمِين *yemîn*.

5.4.2. Düşme

"Bir ses ya da ses öbeğinin kelime başında, içinde ya da sonunda söylenmez olması" (Vardar, 1998: 179) olan düşmenin Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında aşağıdaki durumlarda tespit edilmiştir.

5.4.2.1. Ön Ses Düşmesi

Kelime başındaki bir sesin kaybolması (Hatipoğlu, 1988: 98) olan önde ses düşmesi hem ünlülerde hem de ünsüzlerde rastlanmaktadır.

5.4.2.1.1. Önde Ünlü Düşmeleri

5.4.2.1.1.1. /i/ → Ø

Kelime başında bulunan OTü. /i/ sesi, Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında düştüğü tespit edilmiştir. Aşağıda verdiğimiz

ilk iki örnek Kerkük merkez ağızlarıyla sınırlıdır. Üçüncü örnek hem Kerkük hem de Dakuk ağızlarında görülüşü tespit edilmiştir. Ancak son örnekte meydana gelen /i/ sesinin düşmesine Dakuk ağızı dışında diğerk Irak Türkmen ağızlarının tamamında rastlanır.

OTü. êkki "iki sayısı" (Clauson, 1972: 100) > **Ker. M. ağ. Kor.** cʰi "id." (05 02 10 01 01) 33, **Mus.** cʰi "id." (05 02 14 04 01) 106, **Kas.** cʰi "id." (05 02 16 01 02) 184, **Diğerk Trk ağ. Tel.** icci (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** icci "id." (Kevser, 1987: 24), **Al.** icci "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** icci "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** icci "id." (Şahbaz, 1979: 260), **Tuz.** icci "id." (Şahbaz, 1979: 260), **Am.** icci "id." (Kevser, 1987: 47), **Kif.** icci "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** icci "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

OTü. êkkinç "ikinci" (Clauson, 1972: 110) > **Ker. M. ağ. Kor.** cʰindʒi "id." (05 02 10 03 01) 71, **Mus.** cʰindʒi "id." (05 02 14 01 01) 74, **Kas.** cʰindʒi "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğerk Trk ağ. Tel.** icindʒi "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** iccʰindʒi "id." (Delir Ömer, 1973: Erbil), **Al.** icindʒi "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** iccʰindʒi "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** iccʰindʒi "id." (Şahbaz, 1979: 260), **Tuz.** iccʰindʒi "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** iccʰindʒi "id." (Kevser, 1987: 47), **Kif.** icindʒi "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** iccʰindʒi "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** iccʰindʒi "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin)

OTü. êkkinti "ikindi" (Clauson, 1972: 111) > **Ker. M. ağ. Kor.** cʰindʒi "id." (Suat Kasım, 1959, Korya), **Mus.** cʰindʒi "id." (05 02 14 01 01) 648, **Kas.** cʰindʒi "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğerk Trk ağ. Tel.** icindʒi "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** icʰindʒi "id." (Kevser, 1987: 4), **Al.** icindʒi "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** icindʒi "id." (Abbas Veli Bayat,

1932,Tazehurmatu), **Dak.** c'ındı "id." (Şahbaz, 1979: 274), **Tuz.** içındı "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** içındı "id." (Ahmet Kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** içındı "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** içındı "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** içındı "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin)

OTü. *itäklä- "itekleme" > **Ker. M. ağ. Kor.** təc'le- "id." (Suat Kasım, 1959, Korya), **Mus.** təc'le- "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** təc'le- "id." (05 02 16 01 03) 74, **Diğer Trk ağ. Tel.** təc'le- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** təc'le- "id." (Delir Ömer, 1973: Erbil), **Al.** təc'le- "id." (Şahbaz, 1979: 296), **Taz.** təc'le- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932,Tazehurmatu), **Dak.** itəc'le- "id." (Şahbaz, 1979: 267), **Tuz.** təc'le- "id." (Şahbaz, 1979: 296), **Am.** təc'le- "id." (Kevser, 1987: 49), **Kar.** təc'le- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** təc'le-"id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Kerkük merkez ağızlarında yukarıda belirtilen ünlü düşmesi /n/ ünsüzünün yanında da görülmektedir. Tespit ettiğimiz örnek şudur:

Kor. ɔ_c'ı < ɔ ici "on iki" (Suat Kasım, 1959, Korya), **Mus.** ɔ_c'ı (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** ɔ_c'ı (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane).

5.4.2.1.2. Önde Ünsüz Düşmeleri

5.4.2.1.2.1. /*h/ → Ø

Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında kelime başında yer alan OTü. /*h-/ ünsüzü düşmektedir. Örneklerden dördü şöyledir:

OTü. *hadaq "ayak" (Doerfer, 1981: 480; hadak) > **Ker. M. ağ. Kor.** a'jay "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** a'jax "id." (05 02 14 02 01) 10, **Kas.** a'jay "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** a'jay "id."

(Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** a'jay (Kevser, 1987: 12), **Al.** a'jay "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** a'jay "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** a'jay (Şahbaz, 1979: 130), **Dak.** a'jay "id." (Şahbaz, 1979: 129), **Kif.** a'jay "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** a'jay "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** a'jay "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. ho:tuŋ "odun" (Tekin, 1995: 177) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'o:dün "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'o:dün "id." (05 02 10 01 02) 2, **Kas.** 'o:dün (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'o:dün "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** o:dün "id." (Kevser, 1987: 25), **Al.** 'o:dün "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'o:dün "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** o:dün "id." (Şahbaz, 1979: 59), **Tuz.** o:dün "id." (Şahbaz, 1979: 86), **Am.** 'o:dün "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'o:dün "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'o:dün "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'o:dün "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. ha:grıg "ağrı" (Tekin, 1995: 172) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'a:yrıy (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'a:yrıx "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'a:yrıy (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'a:yrıy "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'a:yrıy "id." (Delir Ömer, 1973: Erbil), **Al.** 'a:yrıy "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'a:yrıy "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'a:yrıy "id." "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** 'a:yrıy "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'a:yrıy "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'a:yrıy "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'a:yrıy "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. hıraq "ırak" (Doerfer, 1981: 96, hırak) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ıray "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'ıray "id." (05 02 14 01 01) 927, **Kas.** 'ıray (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ıray "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'a:yrıy "id." (Delir Ömer, 1973: Erbil), **Al.** 'ıray "id."

(Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'iray "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** iray "id." (Şahbaz, 1979: 263), **Tuz.** iray "id." (Şahbaz, 1979: 263), **Am.** 'iray "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'iray "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'iray (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'iray "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.4.2.1.2.2. /ʕ/ → Ø

Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında kelime başında yer alan OTü. /ʕ-/ ünsüzü düşmektedir. Tespit ettiğimiz örnek şudur:

Kor. ar'βad "avrat, kadın" (05 02 10 01 01) 54, **Mus.** ar'βad (05 02 14 01 01) 81., **Kas.** ar'βad (05 02 16 01 08) 4, **Diğer Trk ağ.** **Tel.** ar'βad (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** ar'βad (Kevser, 1987: 1), **Al.** ar'βad (Şahbaz, 1979: 111), **Taz.** ar'βad (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** ar'βad (Şahbaz, 1979: 111), **Tuz.** ar'βad (Ali Ali, 1983, Tuzhurmatu), **Am.** ar'βad (Kevser, 1987: 33), **Kif.** ar'βad (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** ar'βad (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ar'βad (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < عورة 'awra.

5.4.2.1.2.3. /*y/ → Ø

Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında kelime başında yer alan OTü. /*y-/ ünsüzü düşmektedir. Örneklerden dördü şöyledir:

OTü. yüzük "yüzük" (Clason, 1972: 986) > **Ker. M. ağ.** **Kor.** 'yzȳc "id." (05 02 16 01 01) 76, **Mus.** 'yzȳc "id." (05 02 14 01 01) 117, **Kas.** 'yzȳc "id." (05 02 16 01 01) 76, **Diğer Trk ağ.** **Tel.** yzȳĵ (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** yzȳc' "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** yzȳĵ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** yzȳĵ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** yzȳĵ "id." (Şahbaz, 1979: 389), **Am.** yzȳĵ "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** yzȳĵ "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** yzȳĵ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

OTü. yüräk "yürek" (Clauson, 1972: 935) **Kor.** ýrɛc "id." (05 02 10 06 01) 9, **Mus.** ýrɛc "id." (05 02 14 01 01) 1060, **Kas.** ýrɛc "id." (05 02 16 01 02) 34, **Diğer Trk ağ.** **Er.** yrɛcʲ "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Tel.** yrɛʃ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** 'yrɛʃ "id." (Şahbaz, 1979: 99), **Taz.** 'yrɛʃ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'yrɛʃ "id." (Şahbaz, 1979: 391) **Tuz.** 'yrɛʃ (Şahbaz, 1979: 391), **Am.** 'yrɛʃ "id." (Kevser, 1987: 55), **Kif.** 'yrɛʃ "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'yrɛʃ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'yrɛʃ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. yılan "yılan" (Clauson, 1972: 930) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'iʎan "id." (05 02 10 06 01) 22, **Mus.** 'iʎan "id." (05 02 14 01 01) 927, **Kas.** 'iʎan "id." (05 02 14 01 01) 1327, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'iʎan "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'iʎan (Kevser, 1987: 14), **Al.** 'iʎan "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'iʎan "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'iʎan "id." (Şahbaz, 1979: 261), **Tuz.** 'iʎan "id." (Şahbaz, 1979: 261), **Am.** 'iʎan "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'iʎan "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'iʎan "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'iʎan "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. yıp "yıp" (Clauson, 1972: 870) > **Ker. M. ağ. Kor.** ip^h "id." (05 02 10 01 02) 103, **Mus.** ip^h "id." (05 02 14 04 01) 10, **Kas.** ip^h "id." (05 02 16 01 07) 54., **Diğer Trk ağ. Tel.** ip "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** ip "id." (Kevser, 1987: 24), **Taz.** ip "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** ip (Şahbaz, 1979: 263), **Tuz.** ip "id." (Şahbaz, 1979: 263), **Am.** ip "id." (Kevser, 1987: 47), **Kif.** ip "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** ip "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ip "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. yıl "yıl" (Clauson, 1972: 917) > **Ker. M. ağ. Kor.** il "id." (05 02 14 01 01) 178, **Mus.** il "id." (05 02 14 03 01) 37, **Kas.** il "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** il "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** il

(Kevser, 1987: 4), **Al.** il "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** il "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** il (Şahbaz, 1979: 261), **Am.** il "id." (Kevser, 1987: 44), **Kif.** il "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** il "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** il "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.4.2.2. İç Ses Düşmesi

"Sözcük içinde bir sesin kullanılmaz olması (Vardar, 1998: 124) olan içses düşmesi gerek ünlülerde gerekse ünsüzlerde, hem asli hem de alıntılarda görülür.

5.4.2.2.1. İçte Ünlü Düşmeleri

Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında kelime başında olduğu gibi kelime içinde de yer alan bazı ünlüler düşmektedir. Örnekler incelendiği takdirde düşmüş bulunan ünlüler çoğunlukla dar ünlüler (ı,i,u,ü) olduğu görülmektedir. (*geniş ünlülü açık heceyi takip eden dar ünlülü açık ya da kapalı hece > geniş – uzun ünlülü kelime*)] formülüne uygun örneklerde uzunluğun korunduğu görülmektedir. Uzun olmayanlar da bu formüle uydurulmuştur. İşte bu formüle uygun kelimelerdeki uzunluk genellikle ilk hecededir. Bunun yanı sıra vurguyu da üzerine çekmektedir. Böylece ikinci hecede yer alan dar ünlüler normal şekillerinden daha kısa söylenerek dayanaksız hale gelmektedir. Bu dayanaksız ünlüler tarihi süreç içerisinde iki kelimede düştüğü tespit edilmiştir. Bunun dışındakiler iyelik ekleriye çekime girdiklerinde düştüğü görülmektedir.

5.4.2.1.2.1.1. /*₁/ → Ø

OTü. arıq "ark" (Clauson, 1972: 2014) > **Ker. M. ağ. Kor.** arx "id." (Suat Kasım, 1959, Korya), **Mus.** arx "id." (05 02 14 04 01) 35., **Kas.** 'arx "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** arx "id." (Hikmet Abdullah,

1974, Telâfer), **Er.** arx "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** arx "id." (Şahbaz, 1979: 99), **Taz.** arx "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** arx "id." (Haydar Ali, 1980, Dakuk), **Tuz.** arx "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** arx "id." (Ahmet Lemak Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** arx "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** arx "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** arx "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.4.2.1.2.1.2. /*ü/ → Ø

OTü. *köküz "göğüs" (Clauson, 1972: 2014; 714) > **Ker. M. ağ. Kor.** c'jo:sc "id." (Suat Kasım, 1959, Korya), **Mus.** c'jo:sc "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** co:sc "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** co:sc "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** co:scⁱ "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** co:sc "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** co:sc "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** co:sc "id." (Şahbaz, 1979: 192), **Tuz.** co:sc "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** co:sc "id." (Ahmet Kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** co:sc "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** co:sc "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** co:sc "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.4.2.1.2.1.3. /*u/ → Ø

OTü. toyruru "doğru" (Clauson, 1972: 2014, toğuru) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'dɔ:yrü "id." (Suat Kasım, 1959, Korya), **Mus.** 'dɔ:yrü "id." (05 02 14 04 01) 35., **Kas.** 'dɔ:yrü "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'dɔ:yrü "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'dɔ:yrü "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'dɔ:yrü "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'dɔ:yrü "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'dɔ:yrü "id." (Şahbaz, 1979: 192), **Tuz.** 'dɔ:yrü "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'dɔ:yrü "id." (Ahmet Kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** 'dɔ:yrü "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'dɔ:yrü

"id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'dɔ:yrũ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. burun "burun" (Clauson, 1972: 366) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'burnüm (burun-İye-1TK) (Suat Kasım, 1959, Korya), **Mus.** 'burnüş (burun-İye-2TK) (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'burnü (burun-İye-3TK) (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Krş. Diğer Trk ağ. Tel.** 'burnüjüz (burun-İye-2ÇK) (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** burnümüz (burun-İye-1ÇK) (Kevser, 1987: 7), **Al.** 'burnüjüz (burun-İye-2ÇK) (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'burnüj (burun-İye-2TK) (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'burnüj (burun-İye-2TK) (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** burnü (burun-İye-3TK) (Kevser, 1987: 34), **Kif.** 'burnüj (burun-İye-2TK) (Hediye Aburrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'burnüj (burun-İye-2TK) (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

OTü. oğul "oğul" (Clauson, 1972: 83) > **Ker. M. ağ.** 'ɔ:ɣtũm (oğul-İye-1TK) (Suat Kasım, 1959, Korya), 'ɔ:ɣtüş (oğul-İye-2TK) (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'ɔ:ɣtũ (oğul-İye-3TK) (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ɔ:ɣtũjüz (oğul-İye-2ÇK) (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'ɔ:ɣtũ (oğul-İye-3TK) (Kevser, 1987:14), **Al.** 'ɔ:ɣtũjüz (oğul-İye-2ÇK) (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'ɔ:ɣtũj (oğul-İye-2TK) (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'ɔ:ɣtũj (oğul-İye-2TK) (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'ɔ:ɣtũj (oğul-İye-2TK) (Kevser, 1987: 34), **Kif.** 'ɔ:ɣtũj (oğul-İye-2TK) (Hediye Aburrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'ɔ:ɣtũj (oğul-İye-2TK) (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ɔ:ɣtũj (oğul -İye-2TK) (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.4.2.1.2.1.4. /*i/ → Ø

OTü. a:b "av" (Tekin, 1995: 171) > **Ker. M. ağ.** 'e:mmĩz (ev-İye-1ÇK) (Suat Kasım, 1959, Korya), 'e:mmĩz (burun-İye-1TK) (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'e:mmĩz (burun-İye-3TK) (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'e:βĩjĩz (ev-İye-2ÇK) (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'e:mmĩz (ev-

İye-1ÇK) (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'e:βiǰiz (ev-İye-2ÇK) (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'e:βij (ev-İye-2TK) (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'e:ββij (ev-İye-2TK) (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'e:βi (ev-İye-3TK) (Ahmet Kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** 'e:βij (ev-İye-2TK) (Hediyye Aburrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'e:βij (ev-İye-2TK) (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'e:βij (ev-İye-2TK) (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Yukarıda belirtilen durum alıntı kelimelerde tespit edilmiştir. Bu durum ikinci hecesinde dar ünlü bulunduran ve yardımcı fiillerle çekime girenlerde görülür.

Ker. M. ağ. Mus. εm'rε:tī (emir-et-) (05 02 10 01 01) 2., **Kor.** εm'rε:tī (Suat Kasım, 1959, Korya), **Kas.** εm'rε:tī (05 02 16 01 09) 34. < أمر *emir*.

5.4.2.2.2.1. /*e/ → Ø

Am. miqεwεle "sözleşme" (Kevser, 1987: 43) < Ar. مَقَاوِلَة *muqawala*.

5.4.2.2.2. İçte Ünsüz Düşmeleri

5.4.2.2.2.1. /*g/ → Ø

Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında bir kelime içinde yer alan OTü. /*-g-/ ünsüzü düşer. Tespit ettiğimiz örnek şudur:

OTü. gärgäk "gerek" (Clauson, 1972: 442) > **Ker. M. ağ. Kor.** jε'rε: "id." (Suat Kasım, 1959, Korya), **Mus.** jε'rε: "id." j. (05 02 10 01 01) 95., **Kas.** jε'rε: "id." (05 02 16 02 01) 85, **Diğer Trk ağ. Tel.** jε'rε: "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** jε'rε: "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil) **Al.** jε'rε: "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** jε'rε: "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** jε'rε: "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** jε'rε: "id." (Ahmet Kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** jε'rε: "id." (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.**

բԵՐԵ: "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** բԵՐԵ: "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.4.2.2.2. /ɣ*/ → Ø

Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında bir kelime içinde yer alan OTü. /*-ɣ-/ ünsüzü düşmektedir. Örnekleri boldur.

OTü. qa:zyan "kazan" (Tekin, 1995: 173, kâzgan) > **Ker. M. ağ. Kor.** qa'zan "id." (Suat Kasım, 1959, Korya), **Mus.** qa'zan "id." (05 02 14 01 01), **Kas.** qa'zan "id." (05 02 16 01 05) 68, **Diğer Trk ağ. Tel.** qa'zan "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** qazan "id." (Kevser, 1987: 1), **Al.** qa'zan "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** qa'zan "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** qazan "id." (Şahbaz, 1979: 289), **Tuz.** qazan "id." (Şahbaz, 1979: 117), **Am.** qa'zan "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** qa'zan "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** qa'zan "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** qa'zan "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. ya:lʔan "yalan" (Clauson, 1972: 442, [ya:lʔan]) > **Ker. M. ağ. Kor.** ja'ʔan "id." (05 02 10 01 02) 88., **Mus.** ja'ʔan "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** ja'ʔan "id." (05 02 16 01 03) 55, **Diğer Trk ağ. Tel.** ja'ʔan "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** ja'ʔan "id." (Kevser, 1987: 11), **Al.** ja'ʔan "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** ja'ʔan "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** ja'ʔan "id." (Şahbaz, 1979: 289), **Tuz.** ja'ʔan "id." (Şahbaz, 1979: 117), **Am.** ja'ʔan "id." (Kevser, 1987: 32), **Kif.** ja'ʔan "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** ja'ʔan "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

OTü. ka:zyanç "kazanç" (Clauson, 1972: 682, ka:zʔanç) > **Ker. M. ağ. Kor.** qazandʒ "id." (Suat Kasım, 1959, Korya), **Mus.** qazandʒ "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** qazandʒ "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Er.** qazandʒ "id." (Kevser, 1987: 16), **Al.** qazandʒ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976,

Altunköprü), **Taz.** qazand³ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** qazand³ "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** qazand³ "id." (Ahmed Kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** qazand³ "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** qazand³ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

OTü. kazıuq "kazık" (Clauson, 1972: 682, kazğuk) > **Ker. M. ağ. Kor.** qazıuq "id." (Suat Kasım, 1959, Korya), **Mus.** qazıux "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** qazıuq "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Er.** qazıuq "id." (Kevser, 1987: 16), **Al.** qazıy "id." (Bilal Cemal 1976, Altunköprü), **Taz.** qazıy "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** qazıy "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** qazıy "id." (Ahmed Kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** qazıy "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** qazıy "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** qazıy "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.4.2.2.2.3. /q*/ → Ø

Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında bir iki kelime içinde yer alan OTü. /*-q-/ ünsüzü düşmektedir. Örnekler şunlardır:

OTü. *tabışqan "tavşan" (Clauson, 1972: 881, tavişğa:n) > **Ker. M. ağ. Kor.** daβ'şan "id." (Suat Kasım, 1959, Korya), **Mus.** daβ'şan "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** daβ'şan "id." (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** daβ'şan "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** daβ'şan "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** daβ'şan "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** daβ'şan "id." (Şahbaz, 1979: 168), **Tuz.** daβ'şan "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** daβ'şan "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** daβ'şan "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** daβ'şan "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** daβ'şan "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. qulqaq "kulak" (Clauson, 1972: 621, kulkak) > **Ker. M. ağ. Kor.** qū'ṭay "id." (05 02 10 01 01) 236., **Mus.** qū'ṭax "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla),

Kas. qu'lay "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** qu'lay "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** qu'lay "id." (Kevser, 1987: 11), **Al.** qu'lay "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** qu'lay "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** qu'lay "id." (Şahbaz, 1979: 304), **Tuz.** qu'lay "id." (Şahbaz, 1979: 304) **Am.** qu'lay (Kevser, 1987: 52), **Kif.** qu'lay "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî) **Kar.** qu'lay "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** qu'lay "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.4.2.2.4. /*r/ → Ø

Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında kelime içinde yer alan OTü. /*-r-/ ünsüzü düşmektedir. Tespit ettiğimiz örnek şudur:

OTü. arslan "aslan" (Clauson, 1972:) > **Ker. M. ağ. Kor.** as'lan "id." (05 02 10 01 01) 125, **Mus.** as'lan "id." (05 02 14 01 01) 1360, **Kas.** as'lan "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** as'lan "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** as'lan "id." (Kevser, 1987: 12), **Al.** as'lan "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** as'lan "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** as'lan "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** as'lan "id." (Ahmet İlema Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** as'lan "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** as'lan "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında geniş ve şimdiki zaman teklik ve çokluk 2. şahıs çekimlerinde sistemli olarak düşer. Dolayısıyla bu sesin kelime içinde düşmesinin en önemli sebebi söyleyişinin zor olmasından kaynaklanmaktadır. Çalışmamızda tespit ettiğimiz örnekler şunlardır:

Ker. M. ağ. Kor. a:şısan "alıyorsun" (al-ŞZ2TK) (Suat Kasım, 1959, Korya), **Mus.** a:şışğ "alıyorsunuz" (al-ŞZ2ÇK) (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** ałasan "alarsın" (al-GZ2TK), **Diğer Trk ağ. Tel.** a:şısan "alıyorsun" (al-ŞZ2TK)

(Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Taz.** a:şisşiz "alıyorsunuz" (al-şZ2ÇK) (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Al.** aşasan "alarsın" (al-GZ2TK) (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Tuz.** a:şisşiz "alıyorsunuz" (al-şZ2ÇK) (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** a:şisan "alıyorsun" (al-şZ2TK) (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** a:şisşiz "alıyorsunuz" (al-şZ2ÇK) (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** aşasşiz "alarsınız" (al-GZ2ÇK) (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** a:şisan "alıyorsun" (al-şZ2TK) (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.4.2.2.5. /*f/ → Ø

Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğeri Irak Türkmen ağızlarında bir alıntı kelime içinde yer alan OTü. /*-f-/ ünsüzü düştüğü tespit edilmiştir.

Ker. M. ağ. Kor. d̄zyt^h "çift" (05 02 10 05 03) 36., **Mus.** d̄zyt^h (05 02 14 04 01) 153., **Kas.** d̄zyt^h (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğeri Trk ağ. Tel.** d̄zyt (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** d̄zyt (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Taz.** d̄zyt (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** d̄zyt (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Tuz.** d̄zyt "çift" (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Kif.** d̄zyt "çift" (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** d̄zyt "çift" (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** d̄zyt "çift" (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Far. جُفت *ğuft*.

5.4.2.2.6. /*l/ → Ø

Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğeri Irak Türkmen ağızlarında bir alıntı kelime içinde yer alan OTü. /*-l-/ ünsüzü düştüğü tespit edilmiştir.

OTü. oltur- "oturmak" (Clauson, 1972: 150) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'o:tür- "id." (05 02 10 05 01) 87, **Mus.** 'o:tür- "id." (05 02 14 04 01) 64, **Kas.** 'o:tür- (05 02 16 01 09) 49, **Diğeri Trk ağ. Tel.** 'o:tür- (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** o:tür- "id." (Kevser, 1987: 9), **Taz.** o:tür- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Al.** 'o:tür- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Dak.** 'o:tür- "id." (şahbaz,

1979: 340), **Tuz.** 'ɔ:tür- "id." (Şahbaz, 1979: 340), **Am.** ɔ:tür- (Kevser, 1987: 30), **Kif.** 'ɔ:tür- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'ɔ:tür- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ɔ:tür- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. kältür- "getirmek" (Clauson, 1972: 716) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'jɛ:şır- (05 02 10 01 01) 257, **Mus.** 'jɛ:şır- "id." (05 02 14 01 01) 1142, **Kas.** 'jɛ:şır- "id." (05 02 16 01 05) 92, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'jɛ:şır- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'jɛ:şır- "id." (Kevser, 1987: 9), **Al.** 'jɛ:şır- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'jɛ:şır- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'jɛ:şır- "id." (Şahbaz, 1979: 228), **Tuz.** 'jɛ:şır- "id." (Şahbaz, 1979: 228), **Am.** 'jɛ:şır- "id." (Kevser, 1987: 32), **Kif.** 'jɛ:şır- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'jɛ:şır- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

OTü. kalk- "kalkmak" (Clauson, 1972: 620) > **Ker. M. ağ. Kor.** qax- (05 02 10 01 01) 48, **Kor.** qax- (05 02 10 01 01) 23, **Mus.** qax- "id." (05 02 14 01 01) 1044, **Kas.** qax- "id." (05 02 16 01 05) 73, **Diğer Trk ağ. Tel.** qax- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** qax- "id." (Kevser, 1987: 11), **Taz.** qax- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** qax- "id." (Şahbaz, 1979: 280), **Tuz.** qax- "id." (Şahbaz, 1979: 280), **Am.** qax- "id." (Kevser, 1987: 37), **Kif.** qax- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** qax- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** qax- ("id." Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Yukarıda belirtilen durum bir alıntı kelime de tespit edilmiştir.

Ker. M. ağ. Kor. bɛ'c'ɛ "belki" (01 03 10 02 05) 44, **Mus.** bɛ'c'ɛ (05 02 14 01 01) 81, **Kas.** bɛ'c'ɛ (05 02 16 01 03) 63, **Diğer Trk ağ. Tel.** mɛ'hɛl (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** bɛ'c'ɛ (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Taz.** bɛcɛ (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** bɛcɛ (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli),

Kif. бєсє (Hediyye Aburrahman., 1947, Kifrî), **Kar.** бєсє (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** бєсє (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Far. بلكه *belki*.

5.4.2.2.2.7. /*ŋ/ → Ø

Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında bir alıntı kelime içinde yer alan OTü. /*-ŋ-/ ünsüzü düştüğü tespit edilmiştir.

OTü. *soŋra "son, sonra" (Clauson, 1972: 832, soŋ) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'sora "id." (05 02 10 01 01) 34, **Mus.** 'sora "id." (05 02 14 01 01) 8, **Kas.** 'sora (05 02 16 01 02) 107, **Diğer Trk ağ. Tuz.** 'sora "id." (Şahbaz, 1979: 369), **Dak.** 'sora (Şahbaz, 1979: 369), **Tel.** 'sora "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** 'sora "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Er.** 'sora "id." (Kevser, 1979: 14), **Am.** 'sora "id." (Kevser, 1979: 52), **Taz.** 'sora "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Kif.** 'sora "id." (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'sora "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'sora "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. täŋri- "tanrı" (Clauson, 1972: 522.[teŋri]) > **Ker. M. ağ. Kor.** ta:rî "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** ta:rî "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** ta:rî "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Al.** ta:rî "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Er.** ta:rî "id." (Delir Ömer, 1972, Erbil), **Taz.** ta:rî "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** ta:rî "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** ta:rî "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** ta:rî "id." (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** ta:rî "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ta:rî "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.4.2.2.2.8. /*y/ → Ø

Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında bir alıntı kelime içinde yer alan OTü. /*-t-/ ünsüzü düştüğü tespit edilmiştir.

Ker. M. ağ. Kor. c¹ef "keyf, sevinç" (05 02 10 05 02) 103., **Mus.** c¹ef (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** c¹ef (05 02 16 01 05) 14, **Krş. Diğer Trk ağ. Tel.** cef (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Taz.** cef (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Kif.** cef (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** cef (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** cef (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. كَيْف keyf.

5.4.2.3. Son Ses Düşmesi

"Bir sözcüğün sonundaki sesin kullanılmaz olması" (Vardar, 1998A: 186) olan son ses düşmesi Kerkük merkez ağızlarında hem ünlü hem de ünsüzlerde görülür. Bunun yanı sıra asli kelimelerde olduğu gibi alıntı kelimelerde de meydana gelir.

5.4.2.3.1. Sonda Ünlü Düşmeleri

5.4.2.3.1.1. /u/ → Ø

Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında bir kelime sonunda yer alan /*-u/ ünlüsü düşmektedir. Tespit edilen örnek şudur:

OTü. buzağu "buzağ" (Clauson, 1972: 921) > **Ker. M. ağ. Kor.** bızqıß (Suat Kasım, 1959, Korya), **Mus.** bızqıß (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** bızqıß "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** bızqıß "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** bızqıß "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** bızqıß "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** bızqıß "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** bızqıß "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** bızqıß "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî) **Kar.** bızqıß "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** bızqıß "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Kerkük merkez ağızlarında birincisi ünlü ile biten, ikincisi ünlü ile başlayan iki kelime arasında çabuk konuşma yüzünden bazen bağlantı kurmakta, bu sırada

birinci kelimenin son ünlüsü düşmektedir. Dolayısıyla Kerkük merkez ağızlarında bu ünlü düşmesine gelende /bu/ zamir ve sıfat işaretinde rastlanmaktadır:

Kor. b_u a'dam < bu adam "bu adam" (05 02 10 03 01) 2., **Mus.** 'b_u ɔ:ɣłüm < bu ɔ:ɣłüm "bu oğlum" (05 02 14 01 01) 485., **Kas.** b_u ε'fε:ndī < bu ε'fε:ndī "bu efendi" (05 02 16 01 04) 163.

5.4.2.3.1.2. /ɪ/ → Ø

Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında "yuxarı" kelimesi isim hal ekleriyle kullanıldığında hızlı konuşma nedeniyle kelime sonundaki /ɪ/ ünlüsü düşmektedir. Tespit ettiğimiz örnek şudur:

OTü. *yoqɣaru "yukarı doğru, yukarı" (Clauson, 1972: 906, yokaru) > **Ker.** **M. ağ.** **Mus.** ü'ɣa:rda (-da) (05 02 14 01 01) 1505., **Kas.** jü'ɣa:rda (-da) (05 02 16 01 09) 21., **Kor.** jü'ɣa:rda (-da) (yukarıdan) (Suat Kasım, 1959, Korya) 14, **Krş.** **Diğer Trk ağ.** **Tel.** jüɣa:rja (-a) (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** jüɣa:rda (-da) (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Taz.** jüɣa:rda (-da) (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** jüɣa:rda (-da) (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Kif.** jüɣa:rdan (-dan) (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** jüɣa:rda (-da) (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** jüɣa:rda (-da) (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.4.2.3.2. Sonda Ünsüz Düşmeleri

5.4.2.3.2.1. /b/ → Ø

Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında bir kelime sonunda yer alan OTü. /*-b/ ünsüzü düşmektedir. Tespit ettiğimiz örnek Kerkük merkez ağızlarında korunurken, diğer Irak Türkmen ağızlarında düşer.

OTü. sub "su" (Tekin, 1995: 180) > **Ker. M. ağ. Tel.** ussü (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** ussü (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** ussü (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** ussü (Şahbaz, 1979: 190), **Tuz.** ussü (Şahbaz, 1979: 190), **Am.** ussü (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** ussü (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** ussü (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

5.4.2.3.2.2. /*γ/ → Ø

Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında kelime sonunda OTü. /*-γ/ ünsüzü düşmektedir. Örneklerden dördü şöyledir:

OTü. sa:rıy "sarı" (Tekin, 1995: 174, sārīg) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'sa:rı "id." (05 02 10 02 01) 51, **Mus.** 'sa:rı "id." (05 02 14 01 01) 1074, **Kas.** 'sa:rı "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Er.** sa:rı "id." (Kevser, 1987: 19), **Tel.** 'sa:rı (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Taz.** 'sa:rı "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Al.** 'sa:rı "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Dak.** sa:rı "id." (Şahbaz, 1979: 359), **Tuz.** 'sa:rı "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Kif.** 'sa:rı "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** 'sa:rı "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'sa:rı "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. qu:rıy "kuru" (Clauson, 1972: 302, kuruğ) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'qurrü "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'qurrü "id." (05 02 14 01 01) 1447, **Kas.** 'qurrü "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'qurrü "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'qurü "id." (Kevser, 1987: 21), **Al.** 'qurrü "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'qurrü "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'qurrü "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** 'qurrü "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'qurrü "id." (Hediye Abdurrahman 1947, Kifri), **Kar.** 'qurrü "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'qurrü "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.4.2.3.2.3. 1. /h/ → Ø

Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında bir iki alıntı kelime sonunda yer alan OTü. /*-h/ ünsüzü düşmektedir.

Ker. M. ağ. Kor. maşat'ıta: "maşallah" (05 02 10 03 01) 163, **Mus.** maşat'ıta: (05 02 14 01 01) 119, **Kas.** maşat'ıta: (05 02 16 02 01) 65., **Kor.** maşat'ıta: (Suat Kasım, 1959, Korya), **Diğer Trk ağ. Er.** maşat'ıta: (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** maşat'ıta: (Bilal Cemal Kemal, 1976: Altunköprü), **Taz.** maşat'ıta: (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** maşat'ıta: (Kevser, 1987: 44), **Tuz.** maşat'ıta: (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu) < Ar. ما شاء الله *maşaallah*, **Kif.** vat'ıta: (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** vat'ıta: (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** vat'ıta: (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. والله *wallah*.

5.4.2.3.2.4. /r/ → Ø

Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere, diğer Irak Türkmen ağızlarında kelime sonunda yer alan /-r/ sesi, iki örnekte yalın durumdayken düştüğü görülür. Bunu yanında bazı eklerde de düşmektedir. Bilhasa (-dır) bildirme ekinde yaygındır. Amirli ve Karatepe ağızlarında geniş ve şimdik zaman çokluk 3. şahıs çekimlerinde de görülür. Bu duruma Anadolu ağızlarında da rastlanmaktadır. Eski şehrin bilhasa Sivri Hisar Kazasının bazı ağızlarında da tespit edilmiştir. (Caferoğlu, 1950: 31)

OTü. oltur- "oturmak" (Clauson, 1972: 150) > **Ker. M. ağ. Mus.** 'o:tü- "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kor.** 'o:tü "id." (Suat Kasım, 1959, Korya), **Kas.** 'o:tür- "id." (05 02 16 01 02) 106, **Krş. Diğer Trk ağ. Tel.** 'o:tü- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** o:tü- "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'o:tü- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976: Altunköprü), **Taz.** 'o:tü- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** o:tü- "id." (Şahbaz, 1979: 340), **Tuz.** o:tü- "id." (Şahbaz, 1979: 340), **Am.** o:tü- "id." (Kevser, 1987: 30), **Kif.** 'o:tü- "id." (Hediye

Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'ɔ:tũ- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ɔ:tũ- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. kältür- "getirmek" (Clauson, 1972: 716) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'jɛ:tĩ- (Suat Kasım, 1959, Korya), **Mus.** 'jɛ:tĩr- "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'jɛ:tĩr- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'jɛ:tĩ- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'jɛ:tĩ- "id." (Kevser, 1987: 6), **Al.** 'jɛ:tĩ- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'jɛ:tĩ- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'jɛ:tĩr- "id." (Şahbaz, 1979: 229), **Tuz.** 'jɛ:tĩr- "id." (Şahbaz, 1979: 229), **Am.** 'jɛ:tĩ- "id." (Kevser, 1987: 42), **Kif.** 'jɛ:tĩ- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'jɛ:tĩ- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

Ker. M. ağ. Kor. 'jɔ:xtũ (-tur) (05 02 10 01 01) 251., **Mus.** 'jɔ:xtũ (05 02 14 04 01) 100, **Kas.** 'jɔ:xtũ (05 02 16 01 03) 2, **Diğer Trk ağ. Er.** 'jɔ:xtũ (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Tel.** 'jɔ:xtũ (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Taz.** 'jɔ:xtũ (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Al.** 'jɔ:xtũ (Şahbaz, 1979: 420), **Dak.** 'jɔ:xtũ (Şahbaz, 1979: 420), **Am.** 'jɔ:xtũ (Kevser, 1987: 35), **Tuz.** 'jɔ:xtũ (Şahbaz, 1979: 420), **Kif.** 'jɔ:xtũ (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'jɔ:xtũ (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'jɔ:xtũ (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Ker. M. ağ. Kas. 'ɑ:řipřĩ "almıştır" (-tır) (05 02 16 01 09) 16., **Mus.** 'qɑ:řibřĩ (05 02 14 01 01) 1245, **Kor.** 'qɑ:řipřĩ (Suat Kasım, 1973, Erbil).

Am. 'ɑpɑ:rřĩřɑ "götürüyorlar" (Kevser, 1987: 40), **Kar.** 'ɑpɑ:rřĩřɑ "id" (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

Kerkük Irak Türkmen ağızlarında bir iki alıntı kelimesi sonunda yer alan /r/ ünsüzü systemsiz bir şekilde düştüğü tespit edilmiştir.

Ker. M. ağ. Kor. mε'jε: "meğer" (05 02 10 03 01) 163, **Mus.** mε'jε: (05 02 14 01 01) 119, **Kas.** mε'jε: (05 02 16 02 01) 65 < Far. مگر *meger*, **Kor.** ε'jε: "eğer" (05 02 10 01 01) 96. < Far. اگر *eger*, **Mus.** ε'jε: (05 02 14 01 01) 153., **Kas.** ε'jε: (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** ε'jε: (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** ε'jε: (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** ε'jε: (Bilal Cemal Kemal, 1976: Altunköprü), **Taz.** ε'jε: (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** ε'jε: (Kevser, 1987: 44), **Tuz.** ε'jε: (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Kif.** ε'jε: (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** ε'jε: (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ε'jε: (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Far. اگر *eger*.

5.4.2.3.2.5. /s/ → Ø

Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere, diğer Irak Türkmen ağızlarında bir alıntı kelime sonunda yer alan /-s/ ünsüzü sistemli bir şekilde düşmektedir. Çalışmamızda tespit ettiğimiz örnek şudur:

Ker. M. ağ. Kor. pata'ta "patates" (Suat Kasım, 1959, Korya), **Mus.** pata'ta "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** pata'ta (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** pata'ta "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** pata'ta (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** pata'ta "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** pata'ta "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** pata'ta (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** pata'ta "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** pata'ta "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** pata'ta "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** pata'ta "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < İt. patat'es < LA. patata.

Ker. M. ağ. Kor. tama'ta "domates" (Suat Kasım, 1959, Korya), **Mus.** tama'ta "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** tama'ta (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** tama'ta "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.**

tama'ta "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** tama'ta "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** tama'ta "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** pata'ta (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** tama'ta "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** tama'ta "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** tama'ta "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** tama'ta "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < İng. tomato < LA. tomatl.

5.4.2.3.2.5. /t/ → Ø

Kerkük'ün Kasaphane ağzında bir alıntı kelime sonunda yer alan /-t/ ünsüzü sistemli bir şekilde düşmektedir. Çalışmamızda tespit ettiğimiz örnek şudur:

Kor. 'nef "petrol" (Abbas Satık, 1964, Kasaphane) < Ar. نَفْط < Rus. Нефть.

5.4.2.3.2.6. /l/ → Ø

Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında bir kelime sonunda yer alan OTü. /*-l/ ünsüzü sistemli olarak düşmektedir. Diğer örnekler söyleyiş şeklinden kaynaklanmaktadır. Yani hızlı konuşma sırasında düştüğü tespit edilmiştir. Çalışmamızda tespit ettiğimiz örnekler şunlardır:

OTü. ol "o" (Clauson, 1972:) > **Ker. M. ağ. Kor.** ɔ "id." (05 02 10 01 01) 2,, **Mus.** ɔ "id." (05 02 14 01 01) 74, **Kas.** ɔ (05 02 16 02 01) 13 > **Diğer Trk ağ. Tel.** ɔ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** ɔ "id." (Kevser, 1987:17), **Al.** ɔ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Dak.** ɔ (Şahbaz, 1979: 328), **Taz.** ɔ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** ɔ "id." (Şahbaz, 1979: 328), **Tuz.** ɔ "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** ɔ (Kevser, 1987: 38), **Kif.** ɔ "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** ɔ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ɔ (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. tægöl "değil" (Clauson, 1972: 480) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'dɛ:ʃi (05 02 10 01 02) 16, **Mus.** 'dɛ:ʃi (05 02 14 04 01) 155, **Kas.** 'dɛ:ʃi (05 02 16 01 03) 55, **Kor.**

'dœ:ɟ̞' (05 02 10 03 01) 14, **Mus.** 'dœ:ɟ̞' (05 02 14 01 01) 1335 > **Diğer Trk ağ.** **Tel.** dœ:ɟ̞ (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** dœ:ɟ̞ (Kevser, 1987: 36), **Al.** dœ:ɟ̞ (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** dœ:ɟ̞ (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** dœ:ɟ̞ (Şahbaz, 1979: 194), **Tuz.** dœ:ɟ̞ (Şahbaz, 1979: 194), **Am.** dœ:ɟ̞ (Kevser, 1987: 41), **Kif.** dœ:ɟ̞ (Hediye A., 1947, Kifrî), **Kar.** dœ:ɟ̞ (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** dœ:ɟ̞ (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. kâl- "gelmek" (Clauson, 1972: 715) > **Ker. M. ağ. Kor.** j̞ε "id." (05 02 10 02 02) 64., **Kor.** j̞ε: (05 02 10 02 01) 22., **Mus.** j̞ε: (05 02 14 01 01) 372., **Kas.** j̞ε: (05 02 16 01 03) 7., **OTü.** qâl- "kalmak" (Tekin, 1995: 173, kâl-), **Kor.** qa:- "id." (05 02 10 01 01) 23., **Mus.** qa:- (05 02 14 01 01) 1044., **Kas.** qa:- "id." (05 02 16 01 05) 73., **OTü.** sa:- "salmak" (Tekin, 1995: 174) > **Kor.** sa:- "id." (Suat Kasım, 1959, Korya), **Mus.** sa: "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** sa: "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** sa: "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** sa: "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** sa: "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** sa: "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** sa: "id." (Ali Ali, 1983, Tuzhurmatu), **Am.** sa: "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** sa: "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** sa: "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** sa: "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.4.2.3.2.7. /y/ → Ø

Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında bir kelime sonunda yer alan OTü. /*-y/ ünsüzü sistemli olarak düşmektedir.

OTü. *buɣday "buğday" (Clauson, 1972: 312, buɣda:y) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'buɣda "id." (05 02 10 01 02) 59, **Mus.** b̞y̞'da (05 02 14 01 01) 878, **Kas.** 'buɣda "id." (05 02 16 02 01) 78, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'buɣda "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'buɣda "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'buɣda "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'buɣda "id." (Abbas Veli Bayat, 1932,

Tazehurmatu), **Tuz.** buyda "id." (Şahbaz, 1979: 17), **Am.** 'buyda "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'buyda "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'buyda "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'buyda "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.4.3. Yeniden Düzenleme (Göçüşme)

"kelime içindeki seslerin genellikle komşu seslerin çoğu zaman söyleyişi kolaylaştırmak amacıyla yer değiştirmesi" (Aksan, 1978: 63) olarak tanımlanan göçüşme ya da aktarımın iki türü vardır. Birbirini izleyen ya da birbirine uzak sesler arasında yer değiştirme olmasına göre "yakın" ve "uzak" türleri vardır. Kerkük ve diğer Irak Türkmen ağızlarında hem "yakın" hem de "uzak" türüne rastlanmaktadır.

5.4.3.1. -ğr- > -rğ-

OTü. toyra- "doğramak" (Clauson, 1972: 472, toğra-) > **Ker. M. ağ. Kor.** dorya- "id." (Suat Kasım, 1959, Korya), **Kas.** dorya- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** dorya- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** dorya- "id." (Kevser, 1987: 5), **Al.** dorya- "id." (Şahbaz, 1979: 99), **Taz.** dorya- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** dorya- "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** dorya- "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** dorya- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** dorya- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** dorya- (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.4.3.2. -pr- > -rp-

OTü. topraq "toprak" (Clauson, 1972: 443, toprak) > **Ker. M. ağ. Kor.** tor'pay "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** tor'pax "id." (05 02 14 01 01) 607, **Kas.** tor'pay "id." (05 02 10 02 01) 83, **Diğer Trk ağ. Tel.** tor'pay "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** toprax "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** tor'pay "id." (Şahbaz, 1979: 99), **Taz.** tor'pay "id." (Abbas Veli Bayat, 1932,

Tazehurmatu), **Dak.** tər'pəy "id." (Şahbaz, 1979: 383), **Tuz.** tər'pəy "id." (Şahbaz, 1979: 383), **Am.** tər'pəy "id." (Ahmed Kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** tər'pəy "id." (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** tər'pəy "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** tər'pəy "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.4.3.3. -ks- > -sk-

OTü. *yüksek "yüksek" (Clauson, 1972: 915) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ysc'εc (05 02 10 01 01) 71., **Mus.** 'ysc'εc (05 02 14 02 01) 222., **Kas.** 'ysc'εc (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** yscεj "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'ysc'εc' "id." (Kevser, 1987: 38), **Al.** yscεj "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** yscεj "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** yscεj "id." (Şahbaz, 1979: 392), **Am.** yscεj "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** yscεj "id." (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** yscεj "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** yscεj "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Alıntı kelimelerde de göçüşme görülmektedir. Öneklerden birisi şöyledir:

Kor. ar'βad "avrat, kadın" (05 02 10 01 01) 54, **Mus.** ar'βad (05 02 14 01 01) 81., **Kas.** ar'βad (05 02 16 01 08) 4, **Diğer Trk ağ. Tel.** arβad (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** arβad (Kevser, 1987: 1), **Al.** arβad (Şahbaz, 1979: 111), **Taz.** arβad (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** arβad (Şahbaz, 1979: 111), **Tuz.** arβad (Ali Ali, 1983, Tuzhurmatu), **Am.** arβad (Kevser, 1987: 33), **Kif.** arβad (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** arβad (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** arβad (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < عورة 'awra.

5.4.3.4. -ml- > -lm-

Erbil ağzında OTü. könläk "gömlek" (Clauson, 1972: 732) kelimesinde yer alan nazal /ŋ/ nünsüzü diğer Irak Türkmen ağzlarında olduğu gibi /y/ yönünde

gelişmesine rağmen, kaynak kişimizden kelimenin c^jælmɛc^j şeklinde de kullanıldığı saptanmıştır. Bunun da yeniden düzenlenme sonucunda meydana geldiği görülür.

OTü. köñlāk "gömlek" (Clauson, 1972: 732) > c^jælmɛc^j "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil).

5.5. Ses Değişmeleri

5.5.1. Ünlü Değişmeleri

5.5.1.1. Ünlülerde İncelme

Ağız boşluğunun arka bölümünde ve dilin arka bölümünün damağa doğru yükseltilmesiyle çıkaran art veya kalın ünlülerin (*back vowels, dark vowels, velar vowels*) ağız boşluğunun ön bölümünde ve dilin ön bölümünün damağa doğru yükselmesiyle çıkarılan ön veya ince ünlü (*front vowel, bright vowel, palatal vowel*) durumuna gelmesi olayıdır (Karaağaç, 2010: 98). Kerkük merkez ağızlarında olduğu gibi diğer Irak Türkmen ağızlarında da görülen incelme olayı, bazı ünlü veya ünsüzlerin etkisi sonucunda meydana geldiği tespit edilmiştir. Örnekleri şöyledir:

5.5.1.1.1. a: > ε:

5.5.1.1.1.1. OTü. /a:/ ünlüsü Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında da bir örnekte uzunluğunu yitirmeden /ɾ/, ve /y/ ünsüzlerinin inceltici etkisiyle /ε:/ sesine değişir. Bu durumu aşağıdaki örnekte görebiliriz:

OTü. qarı "yaşlı, koca, ihtiyar" (Tekin, 1995: 173) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'q^hε:rī "id." (05 02 10 01 01) 254, **Mus.** 'q^hε:rī "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'q^hε:rī "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'qε:rī "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'qε:rī "id." (Diler Ömer, 1973, Erbil), **Al.** qε:rī "id." (Şahbaz, 1979: 291), **Taz.** 'qε:rī "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** qε:rī "id." (Şahbaz, 1979: 291), **Am.** 'qε:rī "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Tuz.** qε:rī "id." (Şahbaz, 1979: 291), **Kif.** 'qε:rī "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'qε:rī "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'qε:rī "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.5.1.1.2. a > è:

5.5.1.1.2.1. OTü. /a:/ ünlüsü Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında da bir iki örnekte uzunluğunu yitirmeden /y/ ünsüzünün inceltici etkisiyle /è:/ sesine değişmektedir. Tespit ettiğimiz örnekler şunlardır:

OTü. yaŋı "yeni" (Clauson, 1972: 943) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'je:ŋjī "id." (05 02 10 01 01) 219, 220, **Mu.** 'je:ŋjī "id." (05 02 14 01 01) 269, **Kas.** 'je:ŋjī "id." (05 02 16 01 02) 4, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'je:ŋjī "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'je:ŋjī "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'je:ŋjī "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'je:ŋjī "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'je:ŋjī "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'je:ŋjī "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'je:ŋjī "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'je:ŋjī "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'je:ŋjī "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. ya:şıl "yeşil" (Clauson, 1972: 943) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'je:şıl "id." (05 02 10 02 01) 78, **Mus.** 'je:şıl "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'je:şıl "id." (05 02 16 01 04) 9, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'je:şıl "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** 'je:şıl "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'je:şıl "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'je:şıl "id." (Şahbaz, 1979: 416), **Tuz.** 'je:şıl "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Kif.** 'je:şıl "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'je:şıl "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'je:şıl "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Amirli ve Erbil ağızlarında Ortak Türkçe döneminde ait "ya:şıl" kelimesindeki /a:/ ünlüsü, /y/ komşuluğunda korunduğu tespit edilmiştir:

OTü. ya:şıl "yeşil" (Clauson, 1972: 943) > **Er.** yaşıl "id." (Kevser, 1987: 22), **Am.** yaşıl "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli).

5.5.1.1.3. a > ε

5.5.1.1.3.1. OTü. /a/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında bazı örneklerde /y/ ve /s/ ünsüzlerinin inceltici etkisiyle /ε/ sesine değişmektedir. Çalışmamızda tespit ettiğimiz örnekler şunlardır:

OTü. qaya "kaya" (Clauson, 1972: 674, kaya) > **Ker. M. ağ. Kor.** q^hεj'jε "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** q^hεj'jε "id." (05 02 14 02 01) 99, **Kas.** q^hεj'jε "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** qεj'jε "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** qεj'jε "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil) **Al.** qεj'jε "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** qεj'jε "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** qεjε "id." (Şahbaz, 1979: 292), **Am.** qεj'jε "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** qεj'jε "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** qεj'jε "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

OTü. saqal "sakal" (Clauson, 1972: 808, sakal) > **Ker. M. ağ. Kor.** səq'q^hel "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** səq'q^hel "id." (05 02 14 02 01) 99, **Kas.** səq'q^hel "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ.** **Tel.** səq'qel "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** səq'qel "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** səq'qel "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** səq'qel "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** səq'qel "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Kif.** səq'qel "id." (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** səq'qel "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** səq'qel "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.5.1.1.3.2. Türkiye Türkçesi yazı dili ile Batı ve Orta Anadolu ağızlarında belli sayıda kelime ile sınırlı kalan /a/ ünlüsündeki ön damaksıllaşma, Azerbaycan Türkçesi yazı dili ve ağızlarında oldukça ileri bir düzeye ulaşmış, yabancı kelimeleri bile içine alacak şekilde ilerleyerek belirleyici bir özellik haline gelmiştir (Tosun, 2010: 143). Özellikle Doğu grubu ağızlarında kalın ünlülerin incelmesi bir karakteristik özellik olarak karşımıza çıkmaktadır (İpek, 1997: 21). Böylece Doğu ağızları da ön damaksıllaşma konusunda Azerbaycan sahasıyla tamamen örtüşmekte, diğer Anadolu ağızlarından ve ölçünlü dilden ayrılmaktadır (Tosun, 2010: 143). Dolayısıyla Kerkük merkez ağızları (*Korya, Musalla, Kasaphane*) başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Bastamlı, Kifrî, Karatepe, Hanekin*) alıntı kelimelerdeki /a/ ünlüsündeki incelmə /h/, /q/, /y/ ve /x/ ünsüzlerinin komşuluğunda meydana gelir.

5.5.1.1.3.2.1. ĥ (ح) komşuluğunda:

Ker. M. ağ. Kor. Mus. ĥemd "hamd" (05 02 14 04 01) 33 < Ar. حمد *ĥemed*, **Mus.** ĥed̂̌ "hac" (05 02 14 01 01) 542. < Ar. حَجَّ *hağ*, **Kor.** ĥeftε "hafta" (05 02 16 01 09) 16 < Far. هفته *hafta*, **Diğer Trk ağ. Dak.** ĥe'di:qε "bahçe" (Şahbaz, 1979: 249), **Kar.** ĥe'di:qε (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ĥe'di:qε (Necibe Ömer, 1954, Hanekin), **Tel.** ĥe'di:q^hε (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer) <

Ar. حديقة *ḥadīqa*, **Am.** həd "had, sınır" (Kevser, 1987: 33), **Taz.** həd (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** həd "had, sınır" (Şahbaz, 1979: 249) < Ar. حد *ḥad*, **Er.** həd̤z "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** həd̤z "hac" (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü) < Ar. حج *ḥağ*.

5.5.1.1.3.2.2. **q (ق) komşuluğunda:**

Ker. M. ağ. Kor. q^hε'dεr "kadar" (05 02 10 06 02) 118, **Mus.** q^hε'dεr "kadar" (05 02 14 01 01) 88, **Kor.** q^hε'dεr "kadar" (05 02 16 02 01) 83, **Diğer Trk ağ. Tel.** qεdεr "kadar" (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** q^hε'dεr "kadar" (Kevser, 1987: 19), **Al.** qε'dεr "kadar" (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü) < Ar. قَدَر *qeder*, **Dak.** qεh'βε "kahve" (Şahbaz, 1979: 249) < Ar. قهوة *qehwe*, **Tuz.** qεlb "kalp" (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** q^hεlb "kalp" (Kevser, 1987: 49), **Kar.** qεlb "kalp" (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Kif.** qεlb "kalp" (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Han.** qεlb "kalp" (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. قَلْب *qalib*.

5.5.1.1.3.2.3. **y (غ) komşuluğunda:**

Ker. M. ağ. Kor. yer "başka" (05 02 10 01 02) 123 "çünkü, artık, başka", **Mus.** yer (05 02 14 01 01) 159., **Kor.** yer (05 02 16 02 01) 4, **Krş. Diğer Trk ağ. Tel. Mus.** yer (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Dak.** yer (Şahbaz, 1979: 241), **Er.** yer (Kevser, 1987: 24), **Al.** yer (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü) < Ar. غَيْر *gayir*, **Tuz.** yem "gam" (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** yem (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kar.** yem (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Kif.** yem (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Han.** yem (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. غَم *gem*.

5.5.1.1.3.2.4. x (خ) komşuluğunda:

Ker. M. ağ. Kor. xε'bεr "haber" (05 02 10 01 01) 242, **Mus.** xε'bεr "haber" (05 02 14 01 01) 24., **Kas.** xε'bεr (05 02 16 01 02) 68, **Diğer Trk ağ. Tel.** **Mus.** xε'bεr (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Dak.** xεbεr (Şahbaz, 1979: 248), **Tuz.** xεbεr (Şahbaz, 1979: 248) < Ar. خَبَر *haber*, **Er.** xεste "hasta" (Kevser, 1987: 14), **Am.** xεste (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kar.** xεste (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Kif.** xεste (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Han.** xεste (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Far. خسته *hasta*.

5.5.1.1.4. a > ə

5.5.1.1.4.1. Arapça alıntı kelimelerdeki /a/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Amirli, Bastamlı, Kifri, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi /ɨ/ ünsüzünün etkisiyle incelenerek /ə/ye dönmüştür.

Ercilasun /ə/ ünlünün, /a/ ile /ε/ arasında bir orta damak ünlüsü olduğunu ifade etmektedir (Ercilasun, 2002: 51). Türkiye Türkçesi ağızlarının tamamında ortak olan bu ünlünün ortaya çıkış biçimi ağızlarda farklılık göstermektedir. Doğu Anadolu ağızlarında gerileyici ünlü benzeşmesi yoluyla ünlü incelmesinin bir ara basmağında bulunurken, Orta ve Batı Anadolu ağızlarında ilerleyici ünlü benzeşmesi yoluyla oluşan ünlü kalınlaşmasının bir ara basmağını temsil etmektedir.

Derlediğimiz metinlerden anlaşılıyor ki, Irak Türkmen ağızları Doğu Anadolu ağızlarıyla bir paralellik göstermektedir.

Ker. M. ağ. Kor. fəscəb "sinir" (05 02 10 01 01) 242 < Ar. أعصاب 'asab, **Mus.** fəs'c'ɛr "asker" (05 02 14 04 01) 166 < Ar. عسكر 'asker, **Kas.** fəreɓ "Arap" (05 02 16 01 04) 2, **Diğer Trk ağ. Tel. Mus.** fəreɓ (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** fəreɓ (Kevser, 1987: 7), **Am.** fəreɓ (Kevser, 1987: 42), **Taz.** fəreɓ (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu) < Ar. عرب 'arab, **Dak.** fə'lɛm "halk" (Şahbaz, 1979: 111), **Tuz.** fə'lɛm (Şahbaz, 1979: 111) < Ar. العُلم el-'alem, **Kar.** fəscɛr "asker" (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Kif.** fəscɛr (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Han.** fəscɛr (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. عسكر 'asker.

5.5.1.1.5. ɪ: > i

5.5.1.1.5.1. Kerkük merkez ağızlarında OTü. /*ɪ:/ ünlüsü, /z/ ve /y/ ünsüzlerin komşuluğunda korunurken, diğer Irak Türkmen ağızlarında incelmektedir.

OTü. qız "kız" (Tekin, 1995: 176, kīz) > **Ker. M. ağ. Kor.** q^hıɰ "id." (05 02 10 01 01) 11, **Mus.** q^hıɰ "id." (05 02 14 01 01) 499, **Kas.** q^hıɰ "id." (05 02 16 02 01) 49, **Diğer Trk ağ. Tel.** qız "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** qız "id.", (Kevser, 1987: 1), **Al.** qız "id." (Şahbaz, 1979: 298), **Taz.** qız "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** qız "id." (Şahbaz, 1979: 298), **Tuz.** qız "id." (Şahbaz, 1979: 299), **Am.** qız (Kevser, 1987: 26), **Kif.** qız "id." (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** qız "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** qız "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. *yɪ:ɣla "ağlamak" (Tekin, 1995: 175, īgla-) > **Ker. M. ağ. Kor.** j̥ɪy'ɫa "id." (05 02 10 01 02) 19, **Mus.** j̥ɪy'ɫa "id." (05 02 14 01 01) 145, **Kas.** j̥ɪy'ɫa "id." (05 02 16 01 02) 106, **Diğer Trk ağ. Tel.** jiyle "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** jiyle "id." (Kevser, 1987: 7), **Al.** jiyle "id." (Şahbaz, 1979: 298), **Taz.**

jiyle "id." (Abbas Veli Bayat, 1932,Tazehurmatu), **Dak.** jiyle "id." (Şahbaz, 1979: 419), **Tuz.** jiyle "id." (Şahbaz, 1979: 419), **Am.** jiyle "id." (Kevser, 1987: 37), **Kif.** jiyle "id." (Hediye Abdurrahman 1947, Kifrî), **Kar.** jiyle "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

5.5.1.1.6. ı > i

5.5.1.1.6.1. Erbil ve Kerkük merkez ağızlarında OTü. /*ı/ ünlüsü, /s/ ve /ş/ ünsüzlerin komşuluğunda korunurken, diğer Irak Türkmen ağızlarında incelmektedir. Ancak aşağıdaki /y/ ünsüzünün komşuluğunda bütün ağızlarda incelmektedir.

OTü. qış "kış mevsimi" (Clauson, 1995: 346) > **Ker. M. ağ. Kor.** q^hıf (05 02 10 02 01) 6. **Mus.** q^hıf (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** q^hıf (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** qıf "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** qıf "id." (Delir Ömer, 1972, Erbil), **Al.** qıf "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Am** qıf "id." (Ahmet Kemal Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Taz.** qıf "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Kif.** qıf "id." (Hediye Abdurrahman., 1947, Kifrî), **Kar.** qıf "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

OTü sıyır "sığır" (Clauson, 1972: 814; sığır) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'sıyır "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'sıyır "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'sıyır "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'siyır "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'sıyır "id." (Delir Ömer, 1972, Erbil), **Al.** 'siyır "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'siyır "id." (Abbas Veli Bayat, 1932,Tazehurmatu), **Tuz.** 'siyır "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'siyır "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'siyır "id." (Hediye A. 1947, Kifrî), **Kar.** 'siyır "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'siyır "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. yılan "yılan" (Clauson, 1972: 930) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'iɫan "id." (05 02 10 06 01) 22, **Mus.** 'iɫan "id." (05 02 14 01 01) 927, **Kas.** 'iɫan "id." (05 02 14 01 01) 1327, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'iɫan "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'iɫan (Kevser, 1987: 14), **Al.** 'iɫan "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'iɫan "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'iɫan "id." (Şahbaz, 1979: 261), **Tuz.** 'iɫan "id." (Şahbaz, 1979: 261), **Am.** 'iɫan "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'iɫan "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'iɫan "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'iɫan "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. yıp "ip" (Clauson, 1972: 870) > **Ker. M. ağ. Kor.** ip^h "id." (05 02 10 01 02) 103, **Mus.** ip^h "id." (05 02 14 04 01) 10, **Kas.** ip^h "id." (05 02 16 01 07) 54, **Diğer Trk ağ. Tel.** ip "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** ip "id." (Kevser, 1987: 24), **Taz.** ip "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** ip (Şahbaz, 1979: 263), **Tuz.** ip "id." (Şahbaz, 1979: 263), **Am.** ip "id." (Kevser, 1987: 47), **Kif.** ip "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** ip "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ip "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.5.1.1.7. u: > ε

5.5.1.1.7.1. Kerkük merkez ağızlarında diğer Irak Türkmen ağızlarında olduğu gibi OTü. /*u:/ ünlüsü /y/ komşuluğunda hem uzunluğunu yitirmekte hem de genişleyip incelererek /ε/ye değişmektedir.

OTü. yu: "yıkamak" (Tekin, 1995: 180) > **Kor.** jε'xε "id." (05 02 10 01 01) 62., **Mus.** je'xε "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** jε'xε "id." (05 02 16 01 06) 16, **Diğer Trk ağ. Tel.** ja'xa "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** jaxa "id." (Kevser, 1987: 17), **Al.** jεxε "id." (Şahbaz, 1979: 58), **Taz.** ja'xa "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** jεxε "id." (Şahbaz, 1979: 58), **Tuz.** ja'xa

"id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Kif.** ja'xa "id." (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar** ja'xa "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ja'xa "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Amirli ve Erbil ağızlarında yukarıda belirtilen örnekteki ses değişmesi meydana gelmesine karşın, yuβ- şekli de kullanılmaktadır. (Kevser, 1987: 258)

5.5.1.1.8. u > i

5.5.1.1.8.1. Kerkük merkez ağızlarında ve diğer Irak Türkmen ağızlarında olduğu gibi OTü. /*u/ ünlüsü /ş/ sesinin komşuluğunda incelenerek /i/ye değişmektedir.

OTü. *bışur- "peşirmek" (Clauson, 1972: 384 büşür- [p-]) > **Ker. M. ağ.** 'bişır- "id." (05 02 10 02 02) 38, **Kor.** 'bişır- "id." (05 02 10 01 01) 117, **Mus.** 'bişır- "id." (05 02 14 02 01) 206, **Kas.** 'bişır- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'bişır- (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** 'bişır- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Er.** 'bişır- "id." (Delir Ömer, 1972, Erbil), **Taz.** 'bişır- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'bişır- "id." (Şahbaz, 1979: 149), **Tuz.** 'bişır- "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'bişır- "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'bişır- "id." (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'bişır- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'bişır- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.5.1.1.9. u > y

5.5.1.1.9.1. Kerkük merkez ağızlarında ve diğer Irak Türkmen ağızlarında olduğu OTü. /*u/ ünlüsünün /y/ ünsüzünün komşuluğunda incelendiği tespit edilmiştir.

OTü. yū:ŋ "yün" (Tekin, 1995: 180, yūŋ) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'jynŋ "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'jynŋ "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'jynŋ (05 02 16 01 09) 12, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'jynŋ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'jynŋ (Delir Ömer, 1972, Erbil), **Al.** 'jynŋ "id." (Bilal Cemal Kemal,

1976, Altunköprü), **Taz.** 'jynj "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'jynj "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'jynj "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'jynj "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** 'jynj "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

5.5.1.1.9.2. Kerkük merkez ağızlarında ve Irak diğer Irak Türkmen ağızlarında olduğu gibi bazı alıntı kelimelerde /u/ sesi incelererek /y/'ye değişmektedir.

Ker. M. ağ. Mus. 'mydŷr "müdür" (05 02 14 03 01) 66., **Kor.** 'mydŷr (Suat Kasım, 1959, Korya), **Kas.** 'mydŷr (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'mydŷr (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'mydŷr (Delir Ömer, 1972, Erbil), **Al.** 'mydŷr (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü) < Ar. مُدير *mudîr*, **Tuz.** 'hycŷm (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'hycŷm (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'hycŷm (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** 'hycŷm (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'hycŷm (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. حُكْم *hukum*.

5.5.1.2. Ünlülerde Kalınlaşma

Ağız boşluğunun ön bölümünde ve dilin ön bölümünün damağa doğru yükseltilmesiyle çıkaran ön veya ince ünlülerin (*front vowels, bright vowels, palatal vowels*) ağız boşluğunun arka bölümünde ve dilin arka bölümünün damağa doğru yükselmesiyle çıkarılan art veya kalın ünlü (*back vowel, dark vowel, velar vowel*) durumuna gelmesi olayıdır (Karaağaç, 2010: 99). Çalışmamızda alıntı kelimeler dışında asli kelimelerde kalınlaşma örneklerine rastlanmamıştır. Dolayısıyla Kerkük merkez ağızlarında (*Korya, Musalla, Kasaphane*) diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer, Erbil, Altunköprü, Tazehurmatu, Dakuk, Amirli, Kifri, Karatepe, Hanekin*) olduğu gibi alıntı kelimelerin ilk hecesinde yer alan /e/ ünlüsü ilerleyici benzeşme

yoluyla kalınlaşarak /a/’ya dönüşmüştür. Bu ses değişmesi Doğu Anadolu ağızlarında çok yaygındır (Ercilasun, 2002: 85). Bu ses olayına Kuzeydoğu Anadolu ile Batı Anadolu ağızlarında da sıkça rastlanmaktadır (İpek, 1997: 23).

5.5.1.2.1. ö > o

Bu değişme Hanekin, Mendeli ve Kazaniye ağızlarında sadece aşağıdaki örneklerde görülür. Bunların dışında örnek tespit dilmemiştir.

OTü. kömür "kömür" (Clauson, 1972: 723) > **Han.** qomir "id." (Buluç, 1973: 16), **Men.** qomir "id." (Buluç, 1972: 182), **OTü.** kör- "görmek" (Clauson, 1972: 736) > **Han.** yor- "id." (Buluç, 1973: 16), **Kaz.** yor- "id." (Selim Ali, 1977, Kazaniye), **OTü.** kök "gök, mavi" (Tekin, 1995: 184) > **Han.** yoc "id." (Buluç, 1973: 16).

5.5.1.2.2. ö > u

Bu değişme Hanekin, Mendeli ve Kazaniye ağızlarında sadece aşağıdaki örnekte görülür. Bunların dışında örnek tespit dilmemiştir.

OTü. kün "gün" (Clauson, 1972: 725) > **Han.** yun "id." (Buluç, 1973: 16), **Men.** yun "id." (Buluç, 1972: 181), **Kaz.** yun "id." (Selim Ali, 1977, Kazaniye), **OTü.** küntüz "gündüz" (Clauson, 1972: 729) > **Han.** yundüz "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin), **Kaz.** yundüz "id." (Selim Ali, 1977, Kazaniye), **OTü.** quñaş "güneş" (Clauson, 1972: 679, kuya:ş) > **Han.** yuneş "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin), **OTü.** *kümüş "gümüş" (Clauson, 1972: 723) > **Han.** 'yumş "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin), **Kaz.** 'yumş "id." (Selim Ali, 177, Kazaniye).

5.5.1.2.3. ε > a

Ker. M. ağ. Kor. as'pab "elbise" (05 02 10 05 01) 14, **Mus.** as'pab (05 02 14 01 01) 280, **Kas.** as'pab (05 02 16 01 03) 50, **Diğer Trk ağ. Tel.** aspab (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** aspab (Kevser, 1987: 29), **Al.** aspab (Şahbaz, 1979:

120), **Taz.** asbab (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** asbab (Şahbaz, 1979: 120), **Am.** asbab (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** asbab (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** asbab (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** asbab (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. أثواب *etwāb*.

Ker. M. ağ. Kor. azan "ezan" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** azan (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** azan (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** azan (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** azan (Kevser, 1987: 29), **Taz.** azan (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** azan (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** azan (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** azan (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** asbab (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** asbab (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. أذان *ezān*.

5.5.1.3. Ünlülerde Yuvarlaklaşma

Düz bir ünlünün, yanındaki dudak ünsüzünün veya kelime içindeki yuvarlak bir ünlünün etkisiyle yuvarlak bir ünlüye dönüşmesi olayıdır (Karaağaç, 2010: 103). Kerkük merkez ağızlarında diğer Irak Türkmen ağızlarında olduğu gibi yuvarlaklaşma örneklerine rastlanmaktadır. Örnekler şunlardır:

4.5.1.3.1. ı > ü

4.5.1.3.1.1. Kerkük merkez ağızlarında diğer Irak Türkmen ağızlarında olduğu gibi az sayıda örnekte OTü. /*ı/ ünlüsü yuvarlaklaşarak /ü/ye değişmektedir. Örneklerden birisi Kerkük merkez ağızlarıyla sınırlıdır. Öteki ağızlarda görülmez.

OTü. qonşı "komşu" (Clauson, 1972: 640, komşu) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'qo:ɳfũ "id." (05 02 10 01 02) 82, **Mus.** 'qo:ɳfũ "id." (05 02 14 01 01) 795, **Kas.** 'qo:ɳfũ (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'qo:ɳfũ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'qo:ɳfũ "id." (Kevser, 1987: 5), **Al.** 'qo:ɳfũ

"id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'qɔ:nʃü "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'qɔ:nʃü "id." (Şahbaz, 1979: 301), **Tuz.** 'qɔ:nʃü "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** 'qɔ:nʃü "id." (Kevser, 1987: 43), **Kif.** 'qɔ:nʃü "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'qɔ:nʃü "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'qɔ:nʃü "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. qozı "kuzu" (Clauson, 1972: 681, kozı) > **Ker. M. ağ. Kor.** quzū "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** quzū "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** quzū "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** quzū "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'quzū "id." (Delir Ömer, 1972, Erbil), **Al.** quzū "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** quzū "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** quzū "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** quzū "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** quzū "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** quzū "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** quzū "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. yaqın "yakın" (Clauson, 1972: 904, yakın) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ja:xün "id." (05 02 10 01 01) 216, **Mus.** 'ja:xün "id." (05 02 14 01 01) 588, **Kas.** 'ja:xün (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ja:xın "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'ja:xün "id." (Kevser, 1979: 17), **Al.** 'ja:xın "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'ja:xın "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'ja:xın "id." (Şahbaz, 1979: 402), **Dak.** 'ja:xın "id." (Şahbaz, 1979: 402), **Am.** 'ja:xın "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'ja:xın "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'ja:xın "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ja:xın "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Batı dillerinden Irak Türkmen ağızlarına yerleşen bazı kelimelerin ilk hecesinde yer alan /o/ ünlüsü Anadolu ağızlarında olduğu gibi daralmıştır.

Ker. M. ağ. Kor. dūx'tor "doktor" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** dūx'tor (05 02 14 01 01) 776, **Kas.** dūx'tor (05 02 16 02 01) 11, **Diğer Trk ağ.**

Tel. duxtör (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** düx'tör "id." (Delir Ömer, 1972, Erbil), **Al.** duxtör (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** duxtör (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** duxtir (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** duxtör (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** duxtör (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** dıxtör (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. ağ. دختر *duhtor* < İng. doctor.

Ker. M. ağ. Kor. pułüs "polis" (05 02 10 02 02) 17. **Mus.** pułüs (05 02 14 01 01) 776, **Kas.** pułüs (05 02 16 02 01) 11, **Diğer Trk ağ. Tel.** pułüs (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** pułüs (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** pułüs (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** pułüs (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kar.** pułüs (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** pułüs (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < İng. police.

5.5.1.4. Ünlülerde Düzleşme

Ünlülerin çıkışında dudakların düzleşmesi olayıdır. Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında düzleşme olayına az sayıda kelime rastlanmaktadır. Çalışmamızda tespit ettiğimiz örnekler şunlardır:

5.5.1.4.1. ü: > i

5.5.1.4.1.1. Kerkük merkez ağızlarında ve diğer Irak Türkmen ağızlarında olduğu gibi OTü. /*ü:/ ünlüsünün bazı örneklerde uzunluğunu kaybederek düzleştiği tespit edilmiştir. Çalışmamızda tespit edilen örnekleri şöyledir:

Kas. tüş "düş, rüya" (Tekin, 1995: 185) > **Kor.** diş "rüya" (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane). Diğer ağızlarda bu örnek tespit edilememiştir.

OTü. tü:t- "ditmek" (Tekin, 1995: 185) > **Ker. M. ağ. Kor.** did- "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** did- "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** did-

"id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** did- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** did- "id." (Delir Ömer, 1972, Erbil), **Al.** did- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** did- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** did- "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** did- "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** did- "id." (Hediye A. 1947, Kifrî), **Kar.** did- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** did- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. tü:p "dip" (Tekin, 1995: 185) > **Ker. M. ağ. Kor.** dib "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** dib "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** dib "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** dib "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** dib "id." (Kevser, 1987: 22), **Al.** dib "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** dib "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** dib "id." (Şahbaz, 1979: 190), **Am.** dib "id." (Kevser, 1987: 37), **Kif.** dib "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** dib "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** dib "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.5.1.4.2. ü > i

5.5.1.4.2.1. Kerkük merkez ağızlarında ve diğer Irak Türkmen ağızlarında olduğu gibi OTü. /*ü/ ünlüsü, bazı örneklerde düzleştiği tespit edilmiştir.

Ancak son örneklerde görüldüğü üzere Kerkük merkez ağızlarında korunurken, diğer Irak Türkmen ağızlarında düzleştiği tespit edilmiştir.

OTü. büt "bit" (Clauson, 1972: 298) > **Ker. M. ağ. Kor.** bit^h "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** bit^h "id." (05 02 14 04 01) 139, **Kas.** bit^h "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** bit "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** bit "id." (Kevser, 1987: 14), **Al.** bit "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** bit "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** bit "id." (Şahbaz, 1979: 149), **Tuz.** bit "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.**

bit "id." (Kevser, 1987: 39), **Kif.** bit "id." (Hediye Abdurrahman 1947, Kifrî), **Kar.** bit "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** bit "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. için "için" (Clauson, 1972: 28) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'it̃in "id." (05 02 10 05 02) 52., **Mus.** 'it̃in "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'it̃in "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'it̃in "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'its̃in "id." (Delir Ömer, 1972, Erbil), **Al.** 'it̃in "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'it̃in "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'it̃in "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'it̃in "id." (Kevser, 1987: 35), **Kif.** 'it̃in "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'it̃in "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'it̃in "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. bütür- "bitirmek" (Clauson, 1972: 308) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'bit̃ir- "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'bit̃ir- "id." (05 02 14 01 01) 1181, **Kas.** 'bit̃ir- "id." (05 02 16 02 01) 65, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'bit̃ir- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'bit̃ir- "id." (Kevser, 1987: 11), **Al.** 'bit̃ir- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'bit̃ir- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'bit̃ir- "id." (Şahbaz, 1979: 150), **Tuz.** 'bit̃ir- "id." (Şahbaz, 1979: 150), **Am.** 'bit̃ir- "id." (Kevser, 1987: 39), **Kif.** 'bit̃ir- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'bit̃ir- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'bit̃ir- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. ezük "ezik" (Clauson, 1972: 285) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ε:z̃yc "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'ε:z̃yc "id." (05 02 14 01 01) 1067, **Kas.** 'ε:z̃yc (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ε:z̃ı̃ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'ε:z̃yc̃ "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'ε:z̃ı̃ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'ε:z̃ı̃ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'ε:z̃ı̃ "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'ε:z̃ı̃

"id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'ε:zĩj "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** 'ε:zĩj "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ε:zĩj "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. erük (Clauson, 1972: 222) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ε:rȳc "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'ε:rȳc "id." (05 02 14 02 01) 142, **Kas.** 'ε:rȳc "id." (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ε:rĩj "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'ε:rȳc' "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'ε:rĩj "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'ε:rĩj "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'ε:rĩj "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'ε:rĩj "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'ε:rĩj "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** 'ε:rĩj "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ε:rĩj "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.5.1.4.3. ü > ε

5.5.1.4.3.1. Kerkük merkez ağızlarında diğer Irak Türkmen ağızlarında olduğu gibi OTü. /*ü/ ünlüsünün bazı örneklerde düzleştiği tespit edilmiştir.

OTü. töpü (Clauson, 1972: 936) > **Ker. M. ağ. Kor.** tɛp'pɛ "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** tɛp'pɛ "id." (05 02 10 05 03) 3, **Kas.** tɛp'pɛ (05 02 14 04 01) 272, **Diğer Trk ağ. Tel.** tɛp'pɛ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** tɛp'pɛ "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** tɛp'pɛ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Dak.** tɛp'pɛ "id." (Şahbaz, 1979: 381), **Tuz.** tɛp'pɛ (Şahbaz, 1979: 381), **Am.** tɛp'pɛ "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Taz.** tɛp'pɛ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Kif.** tɛp'pɛ "id." (Hediye

Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** tɛp'pɛ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** tɛp'pɛ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. e:tük "kısa konçlu çizme" (Tekin, 1995: 176). **Krş. Ker. M. ağ. Kor.** ε'tɛc "etek" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** ε'tɛc "id." (05 02 14 01 01) 1408, **Kas.** ε'tɛc "id." (05 02 16 01 03) 58, **Diğer Trk ağ. Tel.** εtɛj "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** εtɛc^j "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** εtɛj "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** εtɛj "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** εtɛj (Şahbaz, 1979: 210), **Kif.** ε'tɛj "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** ε'tɛj "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ε'tɛj "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin), **Am.** ε'tɛj "id." (Ahmet Kemal Bayatlı: 1977, Amirli).

5.5.1.4.4. u > ε

5.5.1.4.4.1. Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında alıntı kelimelerde yer alan /u/ ünlüsü, /h/, /q/ ve /ʕ/ seslerinin komşuluğunda düzleşerek /ε/ sesine değişmektedir. Bu ses değişmesine Kars ağızıyla ilgili yapılan çalışmalarda da rastlanmaktadır (Ercilasun, 2002: 83).

Ker. M. ağ. Kor. mɛ'q^hɛjjɛt "sakınma, dikkat olma, birine sahip çıkma" (05 02 10 01 02) 95. < Ar. مُقَيَّد *muqeyyed*, **Mus.** mɛħɛm'mɛd "Muhammed" (05 02 14 05 01) 11. ö.a. < Ar. مُحَمَّد *Muhammed*, **Kas.** mɛʕəl'lime "bayan öğretmen" (05 02 16 01 02) 12. < Ar. مُعَلِّمَة *mu'allime*, **Diğer Trk ağ. Dak.** mɛħɛllɛ "muhalle" (Şahbaz, 1979: 311), mɛħɛllɛ (Delir Ömer, 1973, Erbil), < Ar. مُحَلَّة *muħelle*, **Tuz.** mɛqɛjɛt "sakınma, dikkat olma, birine sahip çıkma" (Şahbaz, 1979: 311) < Ar. مُقَيَّد *muqeyyed*, **Am.** mɛħɛmmɛd "Muhammed" (Kevser, 1987: 46) ö.a. < Ar. مُحَمَّد

Muhammed, **Kif.** mɛħellɛ "muhalle" (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî) **Kar.** mɛħellɛ (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** mɛħellɛ (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. مُحَلَّة *muħelle*.

5.5.1.4.5. u > ı

5.5.1.4.5.1. Bazı kelimelerin ikinci hecesinde bulunan OTü. /*u/ ünlüsü Kerkük merkez ağızlarında korunurken diğer Irak Türkmen ağızlarında düzleşir.

OTü. yastuq "yastık" (Clauson, 1972: 974, yastık) > **Ker. M. ağ. Mus.** 'ja:stüx "id." (05 02 14 01 01) 941, **Kor.** 'ja:stüy "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Kas.** 'ja:stüy "id." (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ja:sťıy "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'ja:sťıy "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'ja:sťıy "id." (Şahbaz, 1979: 340), **Taz.** 'ja:sťıy "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'ja:sťıy "id." (Şahbaz, 1979: 340), **Tuz.** 'ja:sťıy "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'ja:sťıy "id." (Kevser, 1987: 48), **Kif.** 'ja:sťıy "id." (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'ja:sťıy (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

OTü. qa:tun "hatun" (Tekin, 1995: 173, kātun) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'xɑ:tün "id." (05 02 10 05 02) 119, **Mus.** 'xɑ:tün "id." (05 02 14 01 01) 149, **Kas.** 'xɑ:tün "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Krş. Diğer Trk ağ. Tel.** 'xɑ:şın "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'xɑ:tün "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'xɑ:şın "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'xɑ:şın "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** xɑ:şın "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'xɑ:şın "id." (Kevser, 1987: 48), **Kif.** 'xɑ:şın "id." (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'xɑ:şın "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'xɑ:şın "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Bazı alıntı kelimelerde yer alan /u/ sesi de düzleşmektedir.

Ker. M. ağ. Kor. silfe "banka kredisi" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** silfe (05 02 14 01 01) 1067, **Kas.** silfe (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane), **Krş. Diğer Trk ağ. Er.** silfe (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** silfe (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** silfe (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** silfe (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** silfe (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** silfe (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** silfe (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** silfe (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. < سُلْفَة *sulf*.

Ker. M. ağ. Kor. zilf "züluf" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** zilf (05 02 14 01 01) 1067, **Kas.** zilf (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** zilf (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** zilf "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** zilf (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** zilf (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** zilf (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** zilf (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** zilf "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** zilf (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** zilf (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Far. زُلف *zulf*.

5.5.1.4.6. u > a

5.5.1.4.6.1. Kerkük merkez ağızlarında ve diğer Irak Türkmen ağızlarında olduğu gibi OTü. /*u/ ünlüsü, bir kaç örnekte düzleşerek /a/ sesine değişmektedir.

OTü. ortu "orta, bir şeyin merkezi" (Clauson, 1972: 203) > **Ker. M. ağ. Kor.** or'ta "id." (05 02 10 01 01) 117, **Mus.** or'ta "id." (05 02 14 02 01) 206, **Kas.** or'ta "id." (05 02 16 01 01) 69, **Diğer Trk ağ. Tel.** or'ta "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** or'ta "id." (Kevser, 1987: 18), **Al.** or'ta "id." (Şahbaz, 1979: 339), **Taz.** or'ta "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** or'ta "id." (Şahbaz, 1979: 339), **Tuz.** or'ta "id." (Şahbaz, 1979: 339), **Am.** or'ta "id." (Kevser, 1987: 37),

Kif. ɔr'ta "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** ɔr'ta "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ɔr'ta "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. so:ɣun "soğan" (Tekin, 1995: 178, sogun) > **Ker. M. ağ. Kor.** so'ɣan "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** so'ɣan "id." (05 02 14 01 01) 874, **Kas.** so'ɣan "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** so'ɣan "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** so'ɣan "id." (Kevser, 1987: 21), **Al.** so'ɣan "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** so'ɣan "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** so'ɣan "id." (Şahbaz, 1979: 368), **Tuz.** so'ɣan "id." (Şahbaz, 1979: 368), **Am.** so'ɣan "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** so'ɣan "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** so'ɣan "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** so'ɣan "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. boduy "boya" (Clauson, 1972: 301) > **Ker. M. ağ. Kor.** bo'ja "id." (05 02 10 02 01) 51, **Mus.** bo'jax "id." (05 02 14 01 01) 1072., **Kas.** bo'ja (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** bo'jay "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** bo'jay "id." (Kevser, 1987: 5), **Al.** bo'jay "id." (Şahbaz, 1979: 99), **Taz.** bo'jay "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** bo'jay "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** bo'jay "id." (Ahmed Kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** bo'jay "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** bo'jay "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** bo'jay "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.5.1.4.7. ö > i

5.5.1.4.7.1. Kerkük merkez ağızlarında ve diğer Irak Türkmen ağızlarında olduğu gibi OTü. /*ö/ ünlüsü, bir iki örnekte düzleşerek /i/ sesine değişmektedir.

OTü. çöm- "suya dalmak" (Clauson, 1972: 936) > **Ker. M. ağ. Kor.** t̃jim- "yüzmek" (05 02 10 06 02) 20., **Mus.** t̃jim- "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** t̃jim- "id." (05 02 16 01 05) 50, **Diğer Trk ağ. Tel.** t̃jim- "id." (Hikmet Abdullah,

1974, Telâfer), **Er.** $\widehat{t\dot{j}im}$ - "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** $\widehat{t\dot{j}im}$ - "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Dak.** $\widehat{t\dot{j}im}$ - "id." (Şahbaz, 1979: 381), **Tuz.** $\widehat{t\dot{j}im}$ - (Şahbaz, 1979: 381), **Am.** $\widehat{t\dot{j}im}$ - "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Taz.** $\widehat{t\dot{j}im}$ - "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Kif.** $\widehat{t\dot{j}im}$ - "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** $\widehat{t\dot{j}im}$ - "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** $\widehat{t\dot{j}im}$ - "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.5.1.4.8. o > ε:

5.5.1.4.8.1. Kerkük merkez ağızlarında diğer Irak Türkmen ağızlarında olduğu gibi OTü. /*ö/ ünlüsü, bir örnekte düzleşerek /ε:/ sesine değişmektedir.

OTü. toqquz "dokuz" (Clauson, 1972: 474, tokkuz) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'dε:qqüz "id." (05 02 10 01 01) 44, **Mus.** 'dε:qqüz "id." (05 02 14 01 01) 803, **Kas.** 'dε:qqüz "id." (05 02 16 01 01) 43, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'dε:qqüz "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** 'dε:qqüz "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'dε:qqüz "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'dε:qqüz "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'dε:qqüz "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'dε:qqüz "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'dε:qqüz "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'dε:qqüz "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.5.1.4.9. ö > ε

5.5.1.4.9.1. Kerkük merkez ağızlarında ve diğer Irak Türkmen ağızlarında olduğu gibi OTü. /*ö/ ünlüsü, bir iki örnekte düzleşerek /ε/ sesine değişmektedir.

OTü. töpü (Clauson, 1972: 936) > **Ker. M. ağ. Kor.** tεp'pε "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** tεp'pε "id." (05 02 10 05 03) 3, **Kas.** tεp'pε (05 02

14 04 01) 272, **Diğer Trk ağ. Tel.** tɛp'pɛ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** tɛp'pɛ "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** tɛp'pɛ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Dak.** tɛp'pɛ "id." (Şahbaz, 1979: 381), **Tuz.** tɛp'pɛ (Şahbaz, 1979: 381), **Am.** tɛp'pɛ "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Taz.** tɛp'pɛ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Kif.** tɛp'pɛ "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** tɛp'pɛ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** tɛp'pɛ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. çömçe "kepçe" (Clauson, 1972: 422) > **Ker. M. ağ. Kor.** tʃɛmtʃɛ "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** tʃɛmtʃɛ "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** tʃɛmtʃɛ "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** tʃɛmtʃɛ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** tʃɛmtʃɛ "id." (Kevser, 1987: 25), **Al.** tʃɛmtʃɛ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** tʃɛmtʃɛ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** tʃɛmtʃɛ "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** tʃɛmtʃɛ "id." (Hediye Abdurrahman 1947, Kifrî), **Kar.** tʃɛmtʃɛ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** tʃɛmtʃɛ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.5.1.4.10. ö: > e:

5.5.1.4.10.1. Kerkük merkez ağızlarında ve diğer Irak Türkmen ağızlarında olduğu gibi OTü. /*ö/ ünlüsü, bir örnekte düzleşerek /e:/ sesine değişmektedir.

OTü. yo:rı "yürümek" (Clauson, 1972: 963) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'je:rı- "id." (05 02 10 03 01) 160., **Mus.** je:rı- "id." (05 02 14 01 01) 316., **Kas.** je:rı- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** je:rı- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** je:rı- "id." (Kevser, 1987: 3), **Al.** tʃɛmtʃɛ "id."

(Şahbaz, 1979: 416), **Taz.** je:rî- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** je:rî- "id." (Şahbaz, 1979: 416), **Tuz.** je:rî-"id." (Şahbaz,1979: 416), **Am** je:rî- "id." (Kevser,1987: 35), **Kif.** je:rî- "id." (Hediye Aburrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** je:rî- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** je:rî- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.5.1.4.11. ö > e

5.5.1.4.11.1. Bir örnekte OTü. /*ö/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızlarında ve diğer Irak Türkmen ağızlarında düzleşerek /e/ sesine değişmiştir:

OTü. köñül "gönül" (Clauson, 1972: 331) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'j'e:βîl "id." (05 02 10 03 01) 17, **Diğer Trk ağ. Tel.** je:βîl "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** j'e:βîl "id." (Kevser, 1979: 16), **Al.** je:βîl "id." (Şahbaz, 1979: 230), **Taz.** je:βîl "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** je:βîl "id." (Şahbaz, 1979: 230), **Tuz.** je:βîl "id." (Şahbaz, 1979: 230), **Am.** je:βîl "id." (Kevser, 1987: 44), **Kif.** je:βîl "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** je:βîl "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** je:βîl "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.5.1.5. Ünlülerde Daralma

Yanlarında geniş ünlüleri daraltma etkisi yapan bazı ünsüzlerin etkisi altında meydana gelen ses olaydır (Karaağaç, 2010: 97). Kerkük ve diğer Irak Türkmen ağızlarındaki geniş ünlülerin daraldığı durumlar şöyledir:

5.5.1.5.1. a > ı

5.5.1.5.1.1. OTü. /a/ sesi ile biten fiillere ünlü ile başlayan bir ek getirildiğinde ünlü çatışmasını önlemek için araya /y/ yardımcı sesi girmektedir. /y/

ünsüzünün inceltici etkisiyle de /a/ daralarak /ı/ye değişmektedir. Bu ses olayına Kerkük merkez ağızları dışındaki ağızlarda rastlanmaz.

OTü. bağla- "bağlamak" (Clauson, 1972: 647) > **Ker. M. ağ. Mus.** 'ba:ɣħjım < baɣ'ɫa:jım (05 02 14 01 01) 520, **Kor.** 'ba:ɣħjım (Suat Kasım, 1959; Korya), **Kas.** 'ba:ɣħjım (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane).

Alıntı kelimelerdeki /a/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızları (Korya, Musalla, Kasaphane) ve diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer*, *Altunköprü*, *Tazehurmatu*, *Tuzhurmatu*, *Amirli*, *Kifrî*, *Karatepe*, *Hanekin*) /x/ ve /ɣ/ ünsüzünün komşuluğunda daralarak /ı/ya dönüşür. Irak Türkmen ağızlarında örnekleri pek fazla değildir.

Ker. M. ağ. Kor. Kor. 'mıɣrīb "akşam" (05 02 14 02 01) 178, **Mus.** 'mıɣrīb (05 02 14 02 01) 178, **Kas.** 'mıɣrīb (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** xı'ɫas "halas, kurtuluş" (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), Ar. خلاص *ħalās.*, **Er.** 'mıɣrīb, 'mıɣrīb (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Tuz.** 'mıɣrīb (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'mıɣrīb (Kevser, 1987: 42), **Taz.** 'mıɣrīb (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Kar.** 'mıɣrīb (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Kif.** 'mıɣrīb (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Han.** 'mıɣrīb (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. مغرب *mağrib*.

Alıntı kelimelerdeki /a/ ünlüsü, Kerkük merkez ağızları (Korya, Musalla, Kasaphane) ve diğer Irak Türkmen ağızlarında (*Telâfer*, *Altunköprü*, *Tazehurmatu*, *Tuzhurmatu*, *Amirli*, *Kifrî*, *Karatepe*, *Hanekin*) /ħ/, /q/, /ɣ/, /x/ ve /ʕ/ ünsüzlerinin incelmesiyle birlikte, (a.1.)de belirttiğimiz formüle uygun olduğunda bir de bir ünlü uzunluğu meydana gelmektedir. Tespit ettiğimiz örnekler bir kısmı şöyledir:

Ker. M. ağ. Kor. 'sɛ:ħır "sehirbaz" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya) < Ar. ساحر *sāħir*, **Mus.** 'hɛ:cım "hakim, yargıç" (Aziz Aydın, 1976, Musalla) < Ar. حاكم

ḥākim, **Kas.** 'sɛ:līm "selim" (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane) < Ar. سالم *sālim*, **Krş. Diğer Trk ağ. Al.** 'xɛ:tır "hatır" (Şahbaz, 1979: 253) < Ar. خاطر *ḥātir*, **Dak.** 'xɛ:tır. (Şahbaz, 1979: 253), **Taz.** 'xɛ:tır (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Er.** qɛ:līb "kalıp" (kevser, 1987: 19) < Ar. قالب *qālib*, **Am.** hɛ:cīm "hakim" (kevser, 1979: 53) < Ar. حاكم *ḥākim*, **Kif.** sɛ:hīl "sahil" (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri) < Ar. ساحل *sāhil*, **Kar.** sɛ:līm "selim" (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe) < Ar. سالم *sālim*, **Han.** 'qɛ:dır "kudretli" (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. قادر *qādir*.

5.5.1.5.2. a > i

5.5.1.5.2.1. Kerkük merkez ağızlarında ve diğer Irak Türkmen ağızlarında olduğu gibi OTü. /*a/ ünlüsü, bir örnekte daralarak /i/ sesine değişmektedir.

OTü. çalpaq "hamur yağurmak" (Clauson, 1972: 418, çalpak) > **Ker. M. ağ. Kor.** t̪ilpɛc "kirli çocuk çamşırı" (Suat Kasım, 1959, Korya), **Mus.** t̪ilpɛc "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** t̪ilpɛc "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Diğer Trk ağ. Er.** t̪ilpɛc (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Tel.** t̪ilpɛc "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** t̪ilpɛc "id." (Şahbaz, 1979: 230), **Taz.** ʃe:βıl "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** t̪ilpɛc "id." (Şahbaz, 1979: 230), **Tuz.** t̪ilpɛc "id." (Şahbaz, 1979: 230), **Am.** t̪ilpɛc "id." (Kevser, 1987: 44), **Kif.** t̪ilpɛc "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** t̪ilpɛc "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** t̪ilpɛc "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.5.1.5.3. ä > i

5.5.1.5.3.1. OTü. /ä/ sesi ile biten fiillere ünlü ile başlayan bir ek getirildiğinde ünlü çatışmasını önlemek için araya /y/ yardımcı sesi girmektedir. /y/

ünsüzünün inceltici etkisiyle de /ä/ daralarak /i/ye değişmektedir. Bu ses olayına Kerkük merkez ağızları dışındaki ağızlarda rastlanmamaktadır.

OTü. *bäklä- "beklemek" (Clauson, 1972: 326) > **Ker. M. ağ. Mus.** bε:c'ijim < bε:c'le:jim "bekleyelim" (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kor.** bε:c'ijim (Suat Kasım, 1959; Korya), **Kas.** bε:c'ijim (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane).

5.5.1.5.4. ä > e

5.5.1.5.4.1. Kerkük merkez ağızlarında ve diğer Irak Türkmen ağızlarında olduğu gibi OTü. /*ä/ ünlüsü, bazı örneklerde daralarak /e/ sesine değişmektedir.

OTü. äb "ev" (Clauson, 1972: 3) > **Ker. M. ağ. Kor.** eβ "id." (05 02 10 01 01) 6, **Mus.** eβ "id." (05 02 14 02 01) 64, **Kas.** eβ "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** eβ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** jeβ "id." (Kevser, 1987: 40), **Al.** jeβ "id." (Şahbaz, 1979: 417), **Taz.** eβ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak** eβ "id." (Şahbaz, 1979: 168), **Tuz** eβ "id." (Şahbaz, 1979: 168), **Am.** jeβ "id." (Kevser, 1987: 29), **Kif.** eβ "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** jeβ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

OTü. ät "et" (Clauson, 1972: 33) > **Ker. M. ağ. Kor.** et "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** et "id." (05 02 14 01 01) 1505, **Kas.** et "id." (05 02 16 01 05) 39, **Diğer Trk ağ. Tel.** et "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** et (Kevser, 1987: 4), **Al.** et "id." (Şahbaz, 1979: 417), **Taz.** et "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak** et "id." (Şahbaz, 1979: 205), **Tuz** et "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Kif.** et "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** et "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** et "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Amirli ağızında OTü "ät" kelimesindeki /ä/ ünlüsü korunurken, dar ünlülü ek aldığı daralıp uzayarak /e/ye dönüşmektedir (Kevser, 1987: 34).

Irak Türkmen ağızlarına Arap ve Fars dillerinden yerleşen bazı kelimelerin ilk hecesinde yer alan /ε/ ünlüsü daralarak /e/’ye dönmüştür. Bu ses değişmesine Doğu Anadolu ağızlarında da sıkça rastlanmaktadır. Ahmet B. Ercilasun bunu düşmüş bulunan "y" ünsüzün daraltıcı etkisine bağlar (Ercilasun, 2002: 93). Nitekim Irak Türkmen ağızlarında /y/ ünsüzünün düşmediği bazı örnekler bu görüşü destekler.

Ker. M. ağ. Kor. mejβε "meyve" (05 02 10 05 02) 103, **Mus.** mejβε (05 02 14 01 01) 649, **Kas.** mejβε (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ.** **Tel.** mejβε (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** mejβε (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** mejβε (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** mejβε (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Kif.** mejβε (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** mejβε (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** mejβε (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Far. میوه *mevyē*.

Ker. M. ağ. Kor. d̂zeb "cep" (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), 103, **Mus.** d̂zeb (05 02 14 01 01) 1099, **Kas.** d̂zeb (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ.** **Tel.** d̂zeb (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** d̂zeb (Kevser, 1987: 10), **Taz.** d̂zeb (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** d̂zeb (Şahbaz, 1979: 163), **Kif.** d̂zeb (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** d̂zeb (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** d̂zeb (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < < Ar. جَيْب *ğeyīb*

Ker. M. ağ. Kor. 'd̂zet̂ "ordu" (05 02 10 01 01) 12, **Mus.** 'd̂zet̂ (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'd̂zet̂ (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ.** **Tel.** 'd̂zet̂ (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'd̂zet̂ (Kevser, 1987: 10), **Taz.** 'd̂zet̂ (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'd̂zet̂ (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'd̂zet̂ (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'd̂zet̂ (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'd̂zet̂ (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'd̂zet̂ (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. جيش *ğeyĩš*

5.5.1.5.5. o: > u

5.5.1.5.5.1. Kerkük merkez ve diğer Irak Türkmen ağızlarında OTü. /*o:/ ünlüsü, bazı örneklerde daralarak /u/ sesine değişmektedir.

OTü. mo:nçuq "boncuk" (Tekin, 1995: 178) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'muṇḍžüy "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'muṇḍžüx "id." (05 02 14 01 01) 609, **Kas.** 'muṇḍžüy "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'muṇḍžüx "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** muṇḍžüy, muṇḍžüx, "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Taz.** muṇḍžüy "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** muṇḍžüy "id." (Şahbaz, 1979: 395), **Tuz.** muṇḍžüy "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** muṇḍžüy "id." (Kevser, 1987: 43), **Kif.** 'muṇḍžüy "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'muṇḍžüy "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'muṇḍžüy "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. to:taq "dudak" (Tekin, 1995: 178) > **Ker. M. ağ. Kor.** düḍay "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Mus.** düḍax "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** düḍay "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** dudax "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** dü'day "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** duday "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** duday "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** duday "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** duday "id." (Kevser, 1987: 43), **Kif.** düḍay "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** duday "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** düḍay "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.5.1.5.6. o > u

5.5.1.5.6.1. Kerkük merkez ve diğer Irak Türkmen ağızlarında OTü. /*o:/ ünlüsü, bazı örneklerde daralarak /u/ sesine değişmektedir.

OTü. boğuz "boğaz" (Clauson, 1972: 322) > **Ker. M. ağ. Kor.** bŷyaz "id." 01-0 2 (05 08 11) 127, **Mus.** bŷyaz "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** bŷyaz "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'bŷyaz "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'bŷyaz "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'buyaz "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'buyaz "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'buyaz "id." (Şahbaz, 1979: 159), **Tuz.** 'buyaz (Şahbaz, 1979: 159), **Am.** 'buyaz "id." (Kevser, 1987: 37), **Kif.** buyaz "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'buyaz "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'bŷyaz "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. yoqaru "yukarı" (Clauson, 1972: 906) > **Ker. M. ağ. Kor.** jŷyɑ:ř "id." 01-0 2 (05 08 11) 127, **Mus.** ŷyɑ:ř "id." (05 02 14 01 01) 1505, **Kas.** jŷyɑ:ř (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** jŷyɑ:ř "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** jŷyɑ:ř "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** jŷyɑ:ř "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** juyɑ:ř "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** juyɑ:ř (Şahbaz, 1979: 422), **Tuz.** juyɑ:ř "id." (Şahbaz, 1979: 159), **Am.** uyɑ:ř "id." (Kevser, 1987: 37), **Kif.** juyɑ:ř "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** juyɑ:ř "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** juyɑ:ř "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. qozı "kuzu" (Clauson, 1972: 681) > **Ker. M. ağ. Kor.** quzŷ "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** quzŷ "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** quzŷ "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** quzŷ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** quzŷ "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** quzŷ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** quzŷ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** quzŷ "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** quzŷ id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** quzŷ id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** quzŷ id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** quzŷ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.5.1.6. Ünlülerde Genişleme

Ünlülerin çıkışında ağız boşluğunun çok açılması olayıdır (Karağaç, 2010: 98). Irak Türkmen ağızlarında dar ünlülerin genişlediği durumlar şöyledir:

5.5.1.6.1. ı: > a:

5.5.1.6.1.1. Kerkük merkez ağızlarında ve diğer Irak Türkmen ağızlarında olduğu gibi OTü. /*ı:/ ünlüsü, bazı örneklerde genişleyerek /a:/ sesine değişmektedir.

OTü. sı:qır "düdük, ıslık" (Tekin, 1995: 176) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ʃa:βır "ıslık" (05 02 10 05 03) 4, **Mus.** 'ʃa:βır "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'ʃa:βır "id." (05 02 16 01 02) 35, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ʃa:βır "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'ʃa:βır "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'ʃa:βır "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'ʃa:βır "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'ʃa:βır "id." (Şahbaz, 1979: 88), **Kif.** 'ʃa:βır "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** 'ʃa:βır "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ʃa:βır "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. çı:qır- "çağırmaq" (Tekin, 1995: 176, çıkır) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ʃa:γır- "id." (05 02 10 05 02) 60, **Mus.** 'ʃa:γır- (05 02 14 02 01) 59, **Kas.** 'ʃa:γır- "id." (05 0816) 69, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ʃa:γır- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'ʃa:γır- "id." (Kevser, 1987:5), **Al.** 'ʃa:γır- "id." (Şahbaz, 1979: 95), **Taz.** 'ʃa:γır- (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'ʃa:γır- "id." (Şahbaz, 1979: 61), **Tuz.** 'ʃa:γır- "id." (Şahbaz, 1979: 165), **Am.** 'ʃa:γır- "id." (Kevser, 1987:48), **Kif.** 'ʃa:γır- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** 'ʃa:γır- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ʃa:γır- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.5.1.6.2. ı > a

5.5.1.6.2.1. Kerkük merkez ağızlarında ve diğer Irak Türkmen ağızlarında olduğu gibi OTü. /*ı/ ünlüsü, bir örnekte genişleyerek /a/ sesine değişmektedir.

OTü. ıyaç "ağaç" (Clauson, 1972: 79, ığaç) > **Ker. M. ağ. Kor.** a'yaḏḑ (05 02 10 06 01) 40, **Mus.** a'yaḏḑ "id." (05 02 16 01 05) 97, **Kas.** a'yaḏḑ (05 02 14 03 01) 69, **Diğer Trk ağ. Tel.** a'yaḏḑ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** a'yaḏḑ "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** a'yaḏḑ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Dak.** ayaḏḑ (Şahbaz, 1979: 106), **Tuz.** ayaḏḑ "id." (Şahbaz, 1979: 106), **Am.** a'yaḏḑ "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Taz.** a'yaḏḑ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Kif.** a'yaḏḑ "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** a'yaḏḑ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** a'yaḏḑ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.5.1.6.3. i: > e:

5.5.1.6.3.1. Kerkük merkez ağızlarında ve diğer Irak Türkmen ağızlarında olduğu gibi OTü. /*i:/ ünlüsü, bir örnekte genişleyerek /e:/ sesine değişmektedir.

OTü. qi:γ "koyun dışkısı" (Clauson, 1972: 79, kiğ) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'qe:jjıy "id." (05 02 10 05 03) 4, **Mus.** 'qe:jjıy "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'qe:jjıy "id." (05 02 16 01 02) 35, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'qe:jjıy "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'qe:jjıy "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'qe:jjıy "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'qe:jjıy "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'qe:jjıy "id." (Şahbaz, 1979: 88), **Kif.** 'qe:jjıy "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** 'qe:jjıy "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'qe:jjıy "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.5.1.6.4. u: > ɔ

5.5.1.6.4.1. Kerkük merkez ve diğer Irak Türkmen ağızlarında bazı alıntı kelimelerdeki /u:/ ünlüsü genişleyerek /ɔ/ya değişir.

Ker. M. ağ. Kor. t̪ɔ'ban "çoban" (05 02 10 05 03) 2., **Mus.** t̪ɔ'ban (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** t̪ɔ'ban (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** t̪ɔppan (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** t̪ɔ'ban "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** t̪ɔppan (Şahbaz, 1979: 57), **Taz.** t̪ɔppan (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** t̪ɔppan (Şahbaz, 1979: 57), **Tuz.** t̪ɔppan (Şahbaz, 1979: 88), **Am.** t̪ɔppan (Kevser, 1987: 34), **Kif.** t̪ɔpan (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** t̪ɔpan (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** t̪ɔpan (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Far. چوبان *çübān*.

Ker. M. ağ. Kor. ʃɔr "tuzlu" (05 02 10 05 03) 2., **Mus.** ʃɔr (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** ʃɔr (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** ʃɔr (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** ʃɔr (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** ʃɔr (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** ʃɔr (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** ʃɔr (Şahbaz, 1979: 88), **Am.** ʃɔr (Kevser, 1987: 34), **Kif.** ʃɔr (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** ʃɔr (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ʃɔr (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Far. شور *šūr*.

Ker. M. ağ. Kor. zɔr "zor" (05 02 10 05 03) 2., **Mus.** zɔr (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** zɔr (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** ʃɔr (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** zɔr (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** ʃɔr (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** zɔr (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** zɔr (Şahbaz, 1979: 88), **Am.** zɔr (Kevser, 1987: 34), **Kif.** ʃɔr (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** zɔr (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** zɔr (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Far. زور *zūr*.

5.5.1.6.5. u: > œ

5.5.1.6.5.1. Erbil ve Kerkük merkez ağızlarında bir alıntı kelimedede /u:/ ünlüsü genişleyerek /œ/ye değişirken, diğer Irak Türkmen ağızlarında /o/ye gelişmektedir.

Ker. M. ağ. Kor. c^jœr "kör" (Suat Kasım, 1959, Korya), **Mus.** c^jœr (05 02 14 04 01) 246., **Kas.** c^jœr (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** cor (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** c^jor (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** cor (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** cor (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** cor (Şahbaz, 1979: 88), **Am.** cor (Kevser, 1987: 34), **Kif.** cor (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** cor (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** cor (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Far. کور *kūr*.

5.5.1.6.6. u: > o

5.5.1.6.5.1. Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında bir alıntı kelimedede /u:/ ünlüsü genişleyerek /o/ye değişmektedir.

Ker. M. ağ. Kor. j^jor "mezar" (05 02 10 05 01) 143., **Mus.** j^jor (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** j^jor (Abbas Sadık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** gör (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** j^jor "id." (Delir Ömer, 1973, Erbi), **Al.** gor (Şahbaz, 1979: 57), **Taz.** gor (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** gor (Şahbaz, 1979: 88), **Am.** gor (Kevser, 1987: 34), **Kif.** gor (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** gor (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** gor (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Far. گور *gūr*

5.5.2. Ünsüz Değişmeleri

5.5.2.1. Ünsüz İkizleşmesi

İkizleşme (*gemination*) iç seste iki ünlü arasında bulunan bazı ünsüzlerin iki ayrı heceye ait olmak şartıyla yinelenmeleri olayıdır (Karağaç, 2011: 80). Kekük ve diğer Irak Türkmen ağızlarında ünsüz ikizleşmesine az sayıda kelimeye rastlanmaktadır. Bu kelimelerin dışında bazı sayılarda da görülmektedir. Azerbaycan Türkçesinde görülen bu durum Türkiye Türkçesinde görülmeyen bir ses olayıdır. Azerbaycan Türkçesiyle Türkiye Türkçesi karşılaştırıldığında, Azerbaycan Türkçesinde kullanılan şeklinin Türkiye Türkçesine göre ikiz ünsüz olama vasfı taşıdığı şeklinde izah edilmektedir (Karama, 2005, 140). Azerbaycan dilcilerinden H. Mirazade, Azerbaycan Türkçesindeki sözü edilen sayılarda ünsüz ikizleşmesi XIII. – XX. Asırlar arasında kullanılan bir durum olduğu görüşündedir (Mirzazade, 1962: 59). Ancak Sir Glauson sayılardaki ikiz ünsüzleri Ortak Türkçeye dek götürür: *tokkuz* "dokuz" (Clauson, 1972: 474), *sekiz* "sekkiz" (Clauson, 1972: 823), *ellig* "elli" (Clauson, 1972: 441) *ottuz* "ottuz" (Clauson, 1972: 441) *yètti* "yeti" (Clauson, 1972: 886) Bundan anlaşılıyor ki, sayılardaki ikiz ünsüzler aslıdır. Biz de bu görüşten yola çıkarak sayılar dışındaki ikiz ünsüzleri bulunduran örnekleri vermeye çalıştık.

5.5.2.1.1. -ş- > /-şş-/

Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında sızıcı /ş/ sesinin bir kelimeye ikizleştiği görülür. Tespit ettiğimiz örnekler şunlardır:

OTü. äşgäk "eşek" (Clauson, 1972: 660) > **Ker. M. ağ. Kor.** εʃʃεc "id." (05 02 10 01 01) 103, **Mus.** εʃʃεc "id." (05 02 14 04 01) 38, **Kas.** εʃʃεc "id." (05 02 16 01 06) 20, **Diğer Trk ağ. Tel.** iʃεʃ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.**

εῖς "id." (Kevser, 1987: 28), **Al.** εῖς "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** εῖς "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** εῖς "id." (Şahbaz, 1979: 204), **Tuz.** εῖς "id." (Şahbaz, 1979: 204), **Am.** εῖς "id." (Kevser, 1987: 38), **Kif.** εῖς "id." (Hediye Abdurrahman 1947, Kifrî), **Kar.** εῖς "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** εῖς "id." (Necibe Ö., 1954, Hanekin).

OTü. yaşuq "ışık" (Clouston, 1972: 977, yaşuk) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'iſſıx "id." (05 02 10 01 01) 103, **Mus.** 'iſſıy "id." (05 02 14 04 01) 38, **Kas.** 'iſſıy "id." (05 02 16 01 06) 20 > **Diğer Trk ağ. Tel.** 'iſſıy "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'iſſıy "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'iſſıy "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'iſſıy "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'iſſıy "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** 'iſſıy "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kar.** 'iſſıy "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'iſſıy "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin). **Kif.** 'iſſıy "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî).

OTü. bē:şık "beşik" (Tekin, 1995: 182) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'be:şic "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'be:şic "id." (05 02 14 01 01) 729, **Kas.** 'be:şic "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'be:şic "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'be:şic (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'be:şic "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'be:şic "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'be:şic "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** 'be:şic "id." (Kevser, 1987: 33), **Kif.** 'be:şic "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'be:şic "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'be:şic "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.5.2.1.2. -s- > /-ss-/

Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında sızıcı dişeti /s/ sesinin de bir örnekte ikizleştiği tespit edilmiştir.

ÖTü. kışya "kısa" (Clauson, 1972: 667, kışğa:) > **Kor.** q^hıs'sa (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** q^hıs'sa (05 02 14 01 01) 61, **Kas.** q^hıs'sa (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** qisse "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** qışsa "id." (Diler Ömer, 1973, Erbil), **Tuz.** qisse "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Taz.** qisse "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** qisse "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** qisse "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** qisse "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** qisse "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.5.2.1.3. -ç- > /-tʃtʃ-/

Kerkük merkez ağızlarında ve diğer Irak Türkmen ağızlarında bir kelime de /-ç-/ sesinin ikizleştiği görülmektedir. Tepsit ettiğimiz örnekler şunlardır:

ÖTü. kiçig "küçük" (Clauson, 1972: 696) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'cytʃtʃüç "id." (05 02 10 05 03) 14, **Mus.** 'cytʃtʃüç "id." (05 02 14 01 01) 760, **Kas.** 'cytʃtʃüç "id." (05 02 16 02 01) 74., **Krş. Diğer Trk ağ. Tel.** 'cytʃtʃüç "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** cîtsic "id." (Kevser, 1987: 25), **Al.** 'cytʃtʃüç (Bilal Cemal Kemal, 1976, köprü), **Taz.** 'cytʃtʃüç "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** cytʃtʃüç "id." (Şahbaz, 1979: 277), **Tuz.** cytʃtʃüç "id." (Şahbaz, 1979: 277), **Kif.** 'cytʃtʃüç "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Han.** 'cytʃiç "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin), qytʃtʃic "id." (Buluç, 1973: 16), **Am.** cîtʃtʃic "id." (Kevser, 1987: 44), **Bas.** 'cîtʃiç "id." (Haydar, 1979: 1).

OTü. näçä "kaç" (Clauson, 1972: 775) > **Ker. M. ağ. Kor.** nɛtʃʈʃɛ "kaç" "id." (05 02 10 01 01) 114, **Mus.** 'nɛtʃɛ "id." (05 02 14 01 01) 516, **Kas.** nɛtʃʈʃɛ "id." (05 02 16 01 03) 87, **Diğer Trk ağ. Tel.** nɛtʃʈʃɛ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Taz.** nɛtʃʈʃɛ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Er.** nɛtʃʈʃɛ "id." (Kevser, 1987: 14), **Er.** 'nɛtʃɛ "id." (Diler Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'nɛtʃɛ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Bas.** 'nɛtʃʈʃɛ "id." (Haydar, 1979: 46), **Tuz.** 'nɛtʃʈʃɛ "id." (Şahbaz, 1979: 84), **Kif.** nɛtʃʈʃɛ "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** nɛtʃʈʃɛ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** nɛtʃʈʃɛ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin), **Am.** nɛtʃʈʃɛ "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli).

5.5.2.1.4. -r- > /-rr-/

Pek yaygın olmasa da Kerkük hâricindeki Irak Türkmen ağızlarında "-r-" sesinin de ikizleştiği görülmektedir. Ancak ilk iki örnekte "-r-" ünsüzü Kerkük merkez ağızlarında korunurken diğer Irak Türkmen ağızlarında ikizleştiği tesit edilmiştir.

OTü. tä:ri "deri" (Tekin, 1995: 181) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'dɛ:rĩ "id." (05 02 10 01 01) 170, **Mus.** 'dɛ:rĩ "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'dɛ:rĩ "id." (05 02 16 02 01) 38, **Diğer Trk ağ. Er.** 'dɛ:rĩ "id." (Kevser, 1987: 25), **Tel.** 'dɛ:rĩ (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** 'dɛ:rĩ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'dɛ:rĩ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'dɛ:rĩ "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** 'dɛ:rĩ "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'dɛ:rĩ "id." (Hediye A., 1947, Kifrî), **Kar.** 'dɛ:rĩ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'dɛ:rĩ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. qarı "yaşlı, koca, ihtiyar" (Tekin, 1995: 173) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'q^hε:rı "id." (05 02 10 01 01) 254, **Mus.** 'q^hε:rı "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'q^hε:rı "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'qε:rı "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'qε:rı "id." (Diler Ömer, 1973, Erbil), **Al.** qε:rı "id." (Şahbaz, 1979: 291), **Taz.** 'qε:rı "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** qε:rı "id." (Şahbaz, 1979: 291), **Am.** 'qε:rı "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Tuz.** qε:rı "id." (Şahbaz, 1979: 291), **Kif.** 'qε:rı "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** 'qε:rı "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'qε:rı "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. qurı "kuru" (Clauson, 1972: 302, kuruğ) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'qurrı "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** 'qurrı "id." (05 02 14 01 01) 1447, **Kas.** 'qurrı "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'qurrı "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'qurı "id." (Kevser, 1987: 21), **Al.** 'qurrı "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'qurrı "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'qurrı "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** 'qurrı "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'qurrı "id." (Hediye Abdurrahman 1947, Kifri), **Kar.** 'qurrı "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'qurrı "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.5.2.1.5. -q- > /-qq-/

Pek yaygın olmasa da Kerkük ve diğer Irak Türkmen ağızlarında "-qq-" sesinin de ikizleştiği görülmektedir. Bu ses olayını bir örnekte tespit edebildik:

OTü. saqal "sakal" (Clauson, 1972: 808, sakal) > **Ker. M. ağ. Kor.** seq^hq^hel "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** seq^hq^hel "id." (05 02 14 02 01) 99, **Kas.** seqq^hel "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** seq^hq^hel "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** seq^hq^hel "id." (Delir Ömer,

1973, Erbil), **Al.** seq'qel "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** seq'qel "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** seq'qel "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Kif.** seq'qel "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** seq'qel "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** seq'qel "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.5.2.1.6. -l- > /-ll-/

Kerkük ve diğer Irak Türkmen ağızlarında tespit edilen bir diğer ünsüz ikizleşmesi de "-l-" sesinin yan yana gelmesidir. Tespit ettiğimiz örnek şudur:

OTü. tä:lü "deli" (Tekin, 1995: 181) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'dɛ:llɪ "id." (05 02 10 03 01) 152, **Mus.** 'dɛ:llɪ "id." (05 02 14 01 01) 874, **Kas.** 'dɛ:llɪ "id." (05 02 16 01 05) 87, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'dɛ:llɪ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'dɛ:llɪ "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'dɛ:llɪ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'dɛ:llɪ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** dɛ:llɪ "id." (Şahbaz, 1979: 188), **Tuz.** dɛ:llɪ "id." (Şahbaz, 1979: 188), **Am.** 'dɛ:llɪ "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'dɛ:llɪ "id." (Hediye A., 1947, Kifri), **Kar.** 'dɛ:llɪ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'dɛ:llɪ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.5.2.1.7. -m- > /-mm-/

Kerkük ve diğer Irak Türkmen ağızlarında tespit edilen bir diğer ünsüz ikizleşmesi de "-mm-" sesinin yan yana gelmesidir. Tespit ettiğimiz örnek şudur:

Ker. M. ağ. Kor. mɛm'mɛ "çocuk maması", (Suat Kasım, 1959, Korya), **Mus.** mɛm'mɛ "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** mɛm'mɛ "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** mɛm'mɛ "id." (Hikmet Abdullah,

1974, Telâfer), **Er.** mɛm'mɛ "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** mɛm'mɛ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** mɛm'mɛ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** mɛm'mɛ "id." (Ali Ali, 1983, Tuzhurmatu), **Am.** mɛm'mɛ "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** mɛm'mɛ "id." (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** mɛm'mɛ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** mɛm'mɛ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.5.2.1.8. -y- > /-jj-/

Kerkük ve diğer Irak Türkmen ağızlarında tespit edilen bir diğer ünsüz ikizleşmesi de "-jj-" sesinin yan yana gelmesidir. Tespit ettiğimiz örnek şudur:

OTü. qaya "kaya" (Clauson, 1972: 674, kaya) > **Ker. M. ağ. Kor.** q^hɛj'jɛ "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** q^hɛj'jɛ "id." (05 02 14 02 01) 99, **Kas.** q^hɛj'jɛ "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** qɛjjɛ "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** qɛjjɛ "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** qɛjjɛ "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** qɛj'jɛ "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** qɛjjɛ "id." (Şahbaz, 1979: 293), **Tuz.** qɛjɛ "id." (Şahbaz, 1979: 292), **Am.** qɛjjɛ "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** qɛjjɛ "id." (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** qɛjjɛ "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** qɛjjɛ "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Ker. M. ağ. Kor. 'q^hɛ:jjİM "gevşek olmayan bağ, sıkı, şiddetli, cimri kimse" (Suat Kasım, 1959, Korya), **Mus.** 'q^hɛ:jjİM "id." (05 02 14 01 01) 1066, **Kas.** 'q^hɛ:jjİM "id." (05 02 16 01 02) 145, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'q^hɛ:jjİM "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'qɛ:jjİM "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'qɛ:jjİM "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'qɛ:jjİM "id." (Abbas Veli Bayat,

1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'qε:jjīm "id." (Şahbaz, 1979: 293), **Tuz.** 'qε:jjīm "id." (Şahbaz, 1979: 293), **Am.** 'qε:jjīm "id." (Kevser, 1987: 38), **Kif.** 'qε:jjīm "id." (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'qε:jjīm "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'qε:jjīm "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Yukarı balirtilen durum Alıntı kelimelerde de geçerlidir:

Ker. M. ağ. Kor. 'ʕə:jjīb "ayıp" (Suat Kasım, 1959, Korya), **Mus.** 'ʕə:jjīb (05 02 14 01 01) 1107, **Kas.** 'ʕə:jjīb (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ʕə:jjīb (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'ʕə:jjīb (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'ʕə:jjīb (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'ʕə:jjīb (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'ʕə:jjīb (Şahbaz, 1979: 126), **Tuz.** 'ʕə:jjīb (Şahbaz, 1979: 126), **Am.** 'ʕə:jjīb (Kevser, 1987: 29), **Kif.** 'ʕə:jjīb (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'ʕə:jjīb (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ʕə:jjīb (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. عیب 'āyib.

Ker. M. ağ. Kor. 'sɛ:jjīd "seyit" (Suat Kasım, 1959, Korya), **Mus.** 'sɛ:jjīd (05 02 14 01 01) 1107, **Kas.** 'sɛ:jjīd (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'sɛ:jjīd (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'sɛ:jjīd (Kevser, 1987: 4), **Al.** 'sɛ:jjīd (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'sɛ:jjīd (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** 'ʕə:jjīb (Ali Ali, 1983, Tuzhurmatu), **Am.** 'sɛ:jjīd (Kevser, 1987: 50), **Kif.** 'sɛ:jjīd (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'sɛ:jjīd (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'sɛ:jjīd (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < Ar. سيد seyit *seyid*.

5.5.2.2. Ünsüz Tekleşmesi

İkiz ünsüzlerin tekleşmesi, komşu olan ve aynı diğere sahip olan iki ünsüzden birinin düşmesi demektir. Kerkük ve diğer Irak Türkmen ağızlarında ikiz ünsüzlerin tekleşmesine bir iki örnekte rastlanmıştır. Tespit edilen örnekler şunlardır:

5.5.2.2.1. -k- > /-kk-/

OTü. êkki "iki sayısı" (Clauson, 1972: 100) > **Ker. M. ağ. Kor.** ic'i "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** ic'i "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** ic'i "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** ic'ci (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** ic'ci "id." (Kevser, 1987: 24), **Al.** ic'ci "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** ic'ci "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** ic'ci "id." (Şahbaz, 1979: 260), **Tuz.** ic'ci "id." (Şahbaz, 1979: 260), **Am.** ic'ci "id." (Kevser, 1987: 47), **Kif.** ic'i "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** ic'ci "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

Yukarıda belirtilen durum bir alıntı kelime de tespit edilmiştir. Ancak Tespit ettiğimiz örnek Erbil ver Kerkük merkez ağızları hâricindeki Irak Türkmen ağızlarında "dukkân" şeklinde geçtiği tespit edilmektedir.

Ker. M. ağ. Kor. ʃy'c'ɛn "dükkân" (05 02 10 06 02) 45., **Mus.** ʃy'c'ɛn (05 02 14 04 01) 203., **Kas.** dʒ'c'ɛn (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** dukkan (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Taz.** dukkan (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Er.** dykan (Kevser, 1987: 17), **Al.** 'dukkân (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Tuz.** dukkan (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** dukkan (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** dukkan (Hediye Aburrahman, 1947, Kifri), **Kar.** dukkan (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** dukkan (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < دُكَّان *dukkân*.

5.5.2.2.2. -w- > /-ββ-/

Erbil ve Kerkük'ün Musalla ağzınlarında bir kelime içinde yer alan "-ww-" ünsüzü tekleşirken diğer Irak Türkmen ağzlarında korunduğu tespit edilmiştir:

Ker. M. ağ. Mus. εβ'βε1 (evvel, birinci, ilk, önce) 02– 02 (05 08 14) 89., **kor.** εβ'βε1 (05 02 10 02 02) 18., **Kas.** εβ'βε1 (05 02 16 01 03) 136., (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** εβ'βε1 (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Taz.** εβ'βε1 (Kevser, 1987: 2), **Taz.** εβ'βε1 (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Al.** εβ'βε1 (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Tuz.** εβ'βε1 (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** εβ'βε1 (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** εβ'βε1 (Hediye Abdurrahman 1947, Kifrî), **Kar**εβ'βε1 (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** εβ'βε1 (Necibe Ömer, 1954, Hanekin) < ٱء ewwel.

5.5.6. Hece

5.5.6.1. Tek bir sesleme eylemleriyle çıkarılan ses ya da sesler öbeği (İmer, 2011: 222) olan seslem ya da hece (*syllable*), her türlü ses dizilişinin temel yapısını oluşturmaktadır. Kerkük merkez (*Korya, Musalla, Kasaphane*) ve diğer Irak Türkmen ağzlarında altı çeşit hece kalıbı bulunduğu tespit edilmiştir.

5.5.6.1.1. /V/

OTü. a:γız "ağız" (Tekin, 1995: 171) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'a:γız "id." (05 02 14 04 01) 230, **Mus.** 'a:γız "id." (05 02 10 01 01) 11, **Kas.** 'a:γız "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'a:γız "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'a:γız "id." (Kevser, 1987: 19), **Al.** 'a:γız "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'a:γız "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.**

'a:ŷiz "id." (Şahbaz, 1979: 107), **Tuz.** 'a:ŷiz "id." (Şahbaz, 1979: 107), **Am.** 'a:ŷiz "id." (Ahmet Kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** 'a:ŷiz "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'a:ŷiz "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'a:ŷiz "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. yarın "yarın" (Clauson, 1972: 968; Tekin 1995: 175) > **Ker. M. ağ.** **Kor.** 'ja:rın "id." (05 02 10 05 02) 60, **Mus.** 'ja:rın "id." (05 02 14 01 01) 392, **Kas.** 'ja:rın "id." (05 02 16 01 09) 46, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ja:rın "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer) **Er.** 'ja:rın "id." (Kevser, 1987: 1), **Al.** 'ja:rın "id." (Şahbaz, 1979: 407), **Taz.** 'ja:rın "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'ja:rın "id." (Şahbaz, 1979: 165), **Tuz.** 'ja:rın "id." (Şahbaz, 1979: 165), **Am.** 'ja:rın "id." (Ahmet Kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Kif.** 'ja:rın "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'ja:rın "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ja:rın "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.5.6.1.2. /VK/

Kapalı bir hece türüdür. Sırasıyla bir ünlü ve bir ünsüzden oluşmaktadır.

OTü. al- "almak" (Clauson, 1972: 124) > **Ker. M. ağ.** **Kor.** ał- "id." (05 02 10 06 02) 129, **Mus.** ał- "id." (05 02 14 01 01) 1395, **Kas.** ał- "id." (05 02 16 01 02) 17, **Diğer Trk ağ. Tel.** ał- id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'ał- "id." (Kevser: 1979, 6), **Al.** ał- (Şahbaz, 1979: 109), **Taz.** ał- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** ał- "id." (Şahbaz, 1979: 109) **Am.** ał- "id." (Kevser: 1979, 44) **Tuz.** ał- "id." (Şahbaz, 1979: 110), **Kif.** ał- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** ał- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

OTü. altun "altın" (Clauson, 1972: 131, altu:n) > **Ker. M. ağ.** **Kor.** 'a:łtün "id." (05 02 10 01 01) 15, **Mus.** 'a:łtün "id." (05 02 14 01 01) 16, **Kas.** 'a:łtün (05 02 16 01 03) 22, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'a:łtün "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** a:łtın, 'a:łtün "id." (Kevser, 1987: 20), **Taz.** 'a:łtün "id." (Abbas Veli Bayat, 1932,

Tazehurmatu), **Dak.** a:ɫɫɪn "id." (Şahbaz, 1979: 114), **Tuz.** a:ɫɫɪn "id." (Şahbaz, 1979: 114), **Am.** 'a:ɫɫɪn "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'a:ɫɫɪn "id." (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'a:ɫɫɪn "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'a:ɫɫɪn "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.5.6.1.3. /KV/

Açık bir hece türüdür. Sırasıyla bir ünsüz ve bir ünlüden oluşmaktadır.

OTü. dè:- "demek, söylemek" (Tekin, 1995: 182) > **Ker. M. ağ. Kor.** de- "id." (05 02 10 05 01) 112, **Mus.** de- "id." (05 02 14 01 01) 1496., **Kas.** de- "id." (05 02 16 01 07) 10, **Diğer Trk ağ. Tel.** de- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** de- "id." (Kevser, 1987: 4), **Al.** de- "id." (Şahbaz, 1979: 180), **Taz.** de- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** de- "id." (Şahbaz, 1979: 180), **Tuz.** de- "id." (Şahbaz, 1979: 180), **Am.** de- (Kevser, 1987: 52), **Kif.** de- "id." (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** de- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** de- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. qa:tun "hatun" (Tekin, 1995: 173, kātun) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'xɑ:tün "id." (05 02 10 05 02) 119, **Mus.** 'xɑ:tün "id." (05 02 14 01 01) 149, **Kas.** 'xɑ:tün "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'xɑ:tün "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'xɑ:tün "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'xɑ:tün "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'xɑ:tün "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** xɑ:tün "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'xɑ:tün "id." (Kevser, 1987: 48), **Kif.** 'xɑ:tün "id." (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'xɑ:tün "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'xɑ:tün "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.5.6.1.4. /KVK/

Kapalı bir hece türüdür. Sırasıyla bir ünsüz, ünlü ve bir ünsüzden oluşmaktadır. Kelimenin ilk ya da daha sonraki hecelerinde bu ses dizisi bulunabilir.

OTü. qat- "kalmak" (Tekin, 1995: 173) > **Ker. M. ağ. Kor.** qat- "id." (05 02 10 01 02) 68, **Mus.** qat- "id." (05 02 14 02 01) 202, **Kas.** qat- "id." (05 02 16 01 03) 12, **Diğer Trk ağ. Tel.** qat- "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** qat- "id." (Kevser, 1987: 10), **Al.** qat- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** qat- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** qat- "id." (Şahbaz, 1979: 282), **Am.** qat- "id." (Kevser, 1987: 47), **Tuz.** qat- "id." (Şahbaz, 1979: 282), **Kif.** qat- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** qat- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** qat- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. *bışur "peşirmek" (Clauson, 1972: 384 bışür- [p-]) > **Ker. M. ağ.** 'bişır- "id." (05 02 10 02 02) 38., **Kor.** 'bişır- "id." (05 02 10 01 01) 117, **Mus.** 'bişır- "id." (05 02 14 02 01) 206, **Kas.** 'bişır- "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'bişır- (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** 'bişır- "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'bişır- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'bişır- "id." (Şahbaz, 1979: 149), **Tuz.** 'bişır- "id." (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** 'bişır- "id." (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** 'bişır- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'bişır- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'bişır- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.5.6.1.5. /VKK/

Kapalı bir hece türüdür. Sırasıyla bir ünlü ve iki ünsüzden oluşmaktadır. Tek heceli kelimelerde bulunmaktadır. Tesit ettiğimiz örnek şudur:

OTü. ha:rt "art, arka" (Tekin, 1995: 173) > **Ker. M. ağ. Kor.** ard "id." (05 02 10 02 02) 74., **Mus.** ard "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** ard "id." (05 02 16 01 01) 37, **Diğer Trk ağ. Tel.** ard "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** ard "id." (Kevser, 1987: 49), **Al.** ard "id." (Bilal Cemal Kemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** ard "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** ard "id." (Şahbaz, 1979: 306), **Tuz.** ard "id." (Şahbaz, 1979: 306), **Am.** ard "id." (Kevser,

1987: 49), **Kif.** ard "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** ard "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** ard "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. yst "yukarı" (Clauson, 1972: 242) > **Ker. M. ağ. Kor.** yst "üst, yukarı" (05 02 10 05 03) 7., **Mus.** yst "id." (05 02 14 03 01) 5., **Kas.** yst "id." (05 02 16 01 07) 52, **Diğer Trk ağ. Tel.** yst "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** ist "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** yst "id." (Bilal Cemal Kemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** yst "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** yst "id." (Şahbaz, 1979: 392), **Tuz.** yst "id." (Şahbaz, 1979: 392), **Am.** yst "id." (Kevser, 1987: 42), **Kif.** yst "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** yst "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** yst "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.5.6.1.6. /KVKK/

Kapalı bir hece türüdür. Sırasıyla bir ünsüz, ünlü ve iki ünsüzden oluşmaktadır. Bu tür heceler hem kelime içinde hem de ortasında bulunmaktadır.

OTü. qu:rt "kurt, solucan" (Tekin, 1995: 173, kür) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'qurt^h "id." (05 02 10 04 01) 19, **Mus.** 'qurt^h "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'qurt^h "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'qurt "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'qurt "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'qurt "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'qurt "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** qurt "id." (Şahbaz, 1979: 306), **Tuz.** qurt "id." (Şahbaz, 1979: 306), **Am.** qurt "id." (Kevser, 1987: 34), **Kif.** 'qurt "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'qurt "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'qurt "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. sürt- "sürtmek" (Clauson, 1972: 846) > **Ker. M. ağ. Kor.** syrt- "id." (05 02 10 06 02) 145, **Mus.** syrt- "id." (05 02 14 01 01) 826, **Kas.** syrt- (05 02 16 02 01) 6, **Krş. Diğer Trk ağ. Tel.** syrt- (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** syrt- (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** syrt- (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.**

syrt- "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** syrt- "id." (Şahbaz, 1979: 371), **Tuz.** syrt- (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Am.** syrt- "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** syrt- "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** syrt- "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** syrt- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Ker. M. ağ. Kor. fışqırtmay "fişkirtmağ" (Suat Kasım, 1959, Korya), **Mus.** fışqırtmayx (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** fışqırtmay (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** fışqırtmay (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** fışqırtmay (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** fışqırtmay (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** fışqırtmay (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** fışqırtmay (Ahmet Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** fışqırtmay (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** fışqırtmay (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** fışqırtmay (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.5.7. Seslem (Hece) Yutumu (Haplology)

"Seslem yutumu" olayı, birbirine benzer ya da eşit seslerden oluşan iki heceden birinin düşmesidir. (Aksan, 1979: 56). Kerkük ve diğer Irak Türkmen ağızlarında bu olay daha çok iki kelinin birleşmesinden oluşan kelimelerde görülür.

OTü. *alıp par- "alıp gitmek, getirmek" (Killi, 2002: 410) > **Ker. M. Kor.** apar- (05 02 10 05 03) 43., **Mus.** apar- "id." (05 02 14 01 01) 187, **Kas.** apar "id." (05 02 16 01 03) 60, **Diğer Trk ağ. Tel.** apar-"id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** apar-"id." (Kevser, 1987: 8), **Al.** apar-"id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** apar-"id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** apar-"id." (Şahbaz, 1979: 116), **Tuz.** apar-"id." (Şahbaz, 1979: 116), **Am.** apar-"id." (Kevser, 1987: 56), **Kif.** apar-"id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** apar-"id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** apar- "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. *tokkuz on "doksan" (Clauson, 1972: 473, tokso:n) > **Ker. M. ağ.** **Kor.** dɔq'zan "id." (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya), **Mus.** dɔq'zan "id." (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** dɔq'zan "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ.** **Tel.** dɔq'zan "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** dɔq'zan "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** dɔq'zan "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** dɔq'zan "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** dɔq'zan "id." (Ali Ali, 1983, Tuzhurmatu), **Am.** dɔq'zan "id." (Ahmed Kemal Bayatlı, 1977, Amirli), **Kif.** dɔq'zan "id." (Hediye A., 1947, Kifri), **Kar.** dɔq'zan "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** dɛq'zan "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. *säkkiz on "seksen" (Killi, 2002: 410) > **Ker. M. ağ.** **Kor.** sɛc'izen "id." (İzzet Gani, 1928, Korya), **Mus.** sɛc'izen "id." (05 02 14 04 01) 169, **Kas.** sɛczɛn "id." (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ.** **Tel.** sɛczɛn "id." (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** sɛczɛn "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** sɛczɛn "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Tuz.** sɛczɛn "id." (Ali Ali, 1983, Tuzhurmatu), **Am.** sɛczɛn "id." (Ahmet Kemal, 1977, Amirli), **Kif.** sɛczɛn "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** sɛczɛn "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** sɛczɛn "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.5.8. Kaynaşma

"Kelime zincirinde yanyana olan kimi ünlülerin kaynaşarak tek ünlü ya diftonga dönüşmesi olayıdır" (Vardar, 1998A: 73). Kerkük ve diğer Irak Türkmen ağızlarında kaynaşmanın pek örneği vardır. Örneklerden bir kısmı şöyledir:

OTü. *altmış on "altmış" (Clauson, 1972: 130, altmış) > **Ker. M. ağ. Mus.** 'ɑ:łtmıř (05 02 14 01 01) 1210., **Kor.** 'ɑ:łtmıř (Suat Kasım, 1959, Korya), **Kas.** 'ɑ:łtmıř (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Krş. Diğer Trk ağ. Tel.** 'ɑ:łtmıř (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** 'ɑ:łtmıř "id." (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'ɑ:łtmıř "id." (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'ɑ:łtmıř "id." (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'ɑ:łtmıř "id." (Şahbaz, 1979: 114), **Tuz.** 'ɑ:łtmıř "id." (Ali Ali, 1983: Tuzhurmatu), **Am.** 'ɑ:łtmıř "id." (Ahmet Kemal, 1977, Amirli), **Kif.** 'ɑ:łtmıř "id." (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** 'ɑ:łtmıř "id." (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ɑ:łtmıř "id." (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

OTü. niçin "ne için" (Clauson, 1972: 662) > **Ker. M. ağ. Kor.** 'ne:ıjıı (05 02 10 06 01) 26., 'ne:ıjıın (05 02 10 05 01) 13., 'niıı (05 02 10 05 01) 101, **Mus.** 'ne:ıjıı (05 02 10 06 01), 26. 'ne:ıjıın (Aziz Aydın, 1976, Musalla), 'niıın (05 02 14 01 01) 966., **Kas.** 'ne:ıjıı (05 02 16 01 03) 137, 'ne:ıjıın, 'niıı (05 02 10 05 01) 101., 'niıın (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ne:ıjıı, 'niıın, niıı (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'ne:ıjıı (Kevser, 1987: 14), niıı (Kevser, 1987: 9), 'niıın (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Al.** 'niıın, niıı (Bilal Cemal Kemal, 1976, Altunköprü), **Taz.** 'ne:ıjıı, 'niıın, niıı (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** 'ne:ıjıı (Şahbaz, 1979: 325), niıı, niıın (Şahbaz, 1979: 327), **Tuz.** 'ne:ıjıı (Şahbaz, 1979: 327), 'ne:ıjıı (Şahbaz, 1979: 325), niıı, niıın (Şahbaz, 1979: 327), **Am.** 'ne:ıjıı (Kevser, 1987: 10, 33.), niıı (Kevser, 1987: 10, 47), niıın (Ahmet Kemal, 1977, Amirli), **Kif.** 'ne:ıjıı, 'niıın niıı (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** 'ne:ıjıı, 'niıın niıı (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

OTü. neyse "ne ise" (Clauson, 1972: 662) > **Ker. M. ağ. Kor.** nejsε (Suat Kasım, 1959, Korya), **Mus.** nejsε (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** nejsε (Abbas

Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** nejsε (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** nejsε (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Taz.** nejsε (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** nejsε (Şahbaz, 1979: 326), **Tuz.** nejsε (Şahbaz, 1979: 326), **Am.** nejsε (Ahmet Kemal, 1977, Amirli), **Kif.** nejsε (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** nejsε (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe).

OTü. *ol ara "ora" (Karağaç, 2010: 68) > **Ker. M. ağ. Kor.** ɔ'ra (05 02 10 05 03) 35, **Mus.** ɔra (05 02 14 02 01) 15, **Kas.** ɔra (05 02 16 01 01) 84, **Diğer Trk ağ. Tel.** ɔ'ra (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** ɔra (Kevser, 1987: 10, 23.), **Al.** ɔ'ra (Şahbaz, 1979: 339), **Taz.** ɔ'ra (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** ɔ'ra (Şahbaz, 1979: 339), **Tuz.** ɔ'ra (Şahbaz, 1979: 339), **Am.** ɔ'ra (Kevser, 1987: 10, 44.), **Kif.** ɔ'ra (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** ɔ'ra (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Kif.** ɔ'ra (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri).

Ker. M. ağ. Kor. neɟ'ne- < ne eyle- (Suat Kasım, 1959, Korya), **Mus.**, neɟ'ne- (05 02 14 01 01) 839, **Mus.** neɟ'ne- (05 02 16 01 03) 82, **Kor.** 'ne:ɟtʃi < ne için (05 02 10 05 02) 84., **Mus.** 'ne:ɟtʃi (05 02 14 01 01) 664., **Kas.** 'ne:ɟtʃi (05 08 16) 137., **Kor.** 'ne:ɟtʃin (05 02 10 06 01) 26, **Mus.** 'ne:ɟtʃin (Aziz Aydın, 1976, Musalla), **Kas.** 'ne:tʃin (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Dak.** 'ne:ɟtʃi (Şahbaz, 1979: 56), **Tel.** neɟ'ne (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** 'ne:ssen < ne istiyirsen < ne isteyirsen "ne istiyorsun", (Kevser, 1987: 46), **Am.** ne:ssen (Kevser, 1987: 46), **Al.** 'ne:sʃiri < ne istiyiri < ne isteyiri "ne istiyor" (Bilal Cemal Kemal, 1976: Altunköprü), **Taz.** 'ne:sʃiri (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Kif.** 'ne:sʃiri (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifri), **Kar.** 'ne:sʃiri (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ne:sʃiri (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Ker. M. ağ. Kor. na:ɫ- < ne al- (Suat Kasım, 1959, Korya), **Mus.** na:ɫ- (05 02 14 01 01) 1326., **Kas.** na:ɫ- (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** na:ɫ- (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Er.** na:ɫ- (Kevser, 1987: 32), **Al.** na:ɫ- (Bilal Cemal Kemal, 1976: Altunköprü), **Taz.** na:ɫ- (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** na:ɫ- (Ahmed Kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Tuz.** na:ɫ- (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Kif.** na:ɫ- (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** na:ɫ- (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** na:ɫ- (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Ker. M. ağ. Kor. 'ne:t- < ne 1t- (05 02 10 05 01) 105., **s.** 'ne:t- (05 02 14 03 01) 26., **s.** 'ne:t- (05 02 16 01 02) 44, **Diğer Trk ağ. Tel.** 'ne:t- (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** 'ne:t- (Bilal Cemal Kemal, 1976: Altunköprü), **Er.** 'ne:t- (Kevser, 1987: 19), **Taz.** 'ne:t- (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Am.** 'ne:t- (Ahmed Kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Tuz.** 'ne:t- (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Kar.** 'ne:t- (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'ne:t- (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

Ker. M. ağ. Kor. 'no:ɫ- < ne ɔ:ɫdũ (05 02 14 01 01) 949, **Mus.** 'no:ɫ- (05 02 10 01 01) 118, **Mus.** 'no:ɫ- (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane), **Diğer Trk ağ. Tel.** 'no:ɫ- (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Al.** 'no:ɫ- (Bilal Cemal Kemal, 1976: Altunköprü), **Am.** 'no:ɫ- Ahmet Kemal Bayatlı: 1977, Amirli), **Tuz.** 'no:ɫ- (Ali Ali, 1984, Tuzhurmatu), **Kif.** 'no:ɫ- (Hediye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'no:ɫ- (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Han.** 'no:ɫ- (Necibe Ömer, 1954, Hanekin).

5.5.9. Sandhi

Söz zinciri içindeki kelimelerde birinin diğerinin etkisiyle fonem ya da fonemler grubunun değişmesi (Uçok, 1951: 2001) olan sandhi olayı, Kerkük merkez ağzlarında sık görülmektedir. Genellikle söz zinciri içindeki bir kelime ünlü ya da ötümlü ünsüz ile bittiğinde kendisinden sonra gelen kelimelerin başındaki ötümsüz ünsüz yarım ya da tam olarak ötümlüleşir. Örneklerden bir kısmı şunlardır:

5.5.9.1. Yarı Ötümlüleşme

5.5.9.1.1. /s/ > /ş/

Mus. 'ɔ̃ şĩ'd̪ɜax (05 02 14 01 01) 339.

Mus. 'pim 'ʂa:bün̪jd̪ũ. (05 02 14 04 01) 41.

Mus. mũ'ra:d 'ʂa:řĩhĩnĩn (05 02 14 04 01) 217.

Mus. 'diɛ:bĩllĩx ʂɔ'na (05 02 14 03 01) 72.

Kor. 'qa:řĩjdan ʂɛ'le:řĩrɛm. (05 02 10 05 02) 91.

Kor. 'ʕəqĩl ʂa'tan (05 02 10 06 02) 130.

Kor. 'diɛr 'ʂɛn (05 02 10 01 02) 125.

Kor. 'sũß ʂũ'βa:rĩ (05 02 10 06 01) 25.

Kas. 'jɛ:řĩrɛm 'ʂiziβt̪ĩn. (05 02 16 01 03) 109.

Kas. as'pab ʂɛ'rɛr (05 02 16 01 03) 51.

5.5.9.1.2. /t/ > /t̪/

Mus. as'pab t̪a (05 02 14 01 01) 225.

Kas. b_ ar'βad 't̪a (05 02 16 01 01) 37.

Mus. tad̪ɜ t̪a:xĩ (Aziz Aydın, 1976, Musalla).

Mus. jɛ'dɛ:rĩx t̪ɔ'ja. (05 02 14 01 01) 796.

Kas. bɛjba'ba:mĩzĩn 't̪ɔ:jũna (05 02 16 01 01) 21.

Kor. pat'ʂa:m t̪ɛ'rɛ 02-02 (05 08 16) 145.

Kor. qɔ'jar 't̪ɛ:ndĩrɛ (05 02 10 01 02) 58.

Kor. 'qurd t̪an qɔ:jũn "kurt ile koyun" (05 02 10 02 01) 74.

Mus. řĩc'ʕəd 't̪a "rekat da" (05 02 14 01 01) 195.

Mus. 'suß 't̪ɛɜ (05 02 14 01 01) 252..

Mus. 'ʂej t̪ũt̪ũyũj'dan (05 02 14 01 01) 287.

5.5.9.1.3. /tʃ/ > /ʒ/

Mus. hɔ:rʉ'ʒ_ɔt- (05 02 14 04 01) 54.

Kas. ciʃmɨʒ 'je:ʃir- (05 02 16 01 05)4.

Kor. ɛʃ'ʃɛʒ tɛb'ʃɛ:ʃi (İzzet Şükür Gani, 1928, Korya).

5.5.9.2. Tam Ötümlüleşme

5.5.9.2.1. /t/ > /d/

Kor. qurd 'jɛ:ldi (05 02 10 02 01).

Mus. sɨn'nɛd jɨnɔr'ta (05 02 14 01 01) 931.

Kas. ʃɛrɔ'fad jɛl- (05 02 14 01 01) 150.

Kor. 'qurd ʃan qɔ:ʒɨn "kurt ile koyun" (05 02 10 02 01) 74.

Mus. ʃic'ʃɛd 'ʃa "rekate da" (05 02 14 01 01) 195.

Mus. 'dɛrd_ɔdam (05 02 14 04 01) 332.

5.5.9.2.2. /tʃ/ > /ʃ/

Kor. 'yʃ dɛrd (05 02 16 01 09) 15.,

Mus. 'yʃ cɛ'lime (Aziz Aydın, 1976, Musalla),

Kas. 'yʃ cɛ'lime (Abbas Satık Cafer, 1964, Kasaphane).

5.5.9.2.2. /c/ > /ʃ/

Kor. ɛc'mɛʃ_ɔ'pa:ʃip (05 02 10 01 01)134.

Mus. ɛc'mɛ'ʃ_et- (05 02 14 01 01) 964.

Kas. ɛc'mɛʃ_ɔ'pa:ʃip (05 02 16 01 02) 65.

5.5.10. Ulama (Connection)

"Bir sözcüğün son sesiyle onun ardından gelen sözcüğün ön sesinin kaynaşmasına yol açan birleşme" (Vardar, 1998: 210) olan ulamaya konuşma zinciri içinde Kerkük ve diğer Irak Türkmen ağızlarında rastlanır.

Ker. M. ağ. Kor. dīq'q^het_{et}- (05 02 10 06 01) 50, **Kor.** faz'ta_{et}- (05 02 10 03 01) 43, **Kas.** εc^lmεj_{apar}- (05 02 16 01 02) 65, **Kas.** fə'raq_{itj}- (05 02 16 01 03) 99, **Kas.** şüş_{et}- 03-10 (05 08 16) 10., **Mus.** fəff_{et}- (05 02 14 01 01) 1052., **Mus.** dεrε:džī'η_{a:ħında} (05 02 14 01 01) 568, **Kas.** dū'βar_{ys'tynde} (05 02 16 01 07) 52, **Kor.** dī'rεj_{ar'a:sı} (05 02 10 01 02) 86, **Kor.** 'ja:rđim_{et}- (05 02 10 01 01) 98, **Mus.** jarpa_{et}- "dolma sarması yapmak" (05 02 14 01 01) 1452, **Diğer Trk ağ. Er.** jarpa_{et}- (Delir Ömer, 1973, Erbil), **Tel.** 'ja:rđim_{et}- (Hikmet Abdullah, 1974, Telâfer), **Kif.** 'ja:rđim_{et}- (Hediyye Abdurrahman, 1947, Kifrî), **Kar.** 'ja:rđim_{et}- (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), **Al.** ħakat_{et}- "anlatmak, bahis etmek" (Şahbaz, 1979: 100), **Taz.** fəff_{et}- "affetmek" (Abbas Veli Bayat, 1932, Tazehurmatu), **Dak.** e:jjī_{et}- "iyi olmak" (Şahbaz, 1979: 58), **Tuz.** vεsjεt_{et}- "vasyet etmek" (Şahbaz, 1979: 84), **Am.** vεsjεt_{et}- (Ahmet Kemal, 1977, Amirli).

6. Bölüm

Metinler

(05 02 10 01 01)

Kayıt yeri: Korya

Kayıt tarihi: Temmuz 2008

Kayıd yapan: Jasim Z. Jasim

Kaynak kişinin

Adı, baba adı: Suat Kasım Tevfik

Doğum yeri: Kerkük

Doğum tarihi: 1 Haziran 1959

Mesleği: Ev hanımı

Cinsiyeti: Kadın

İkamet yeri: Kerkük

Şu an yaşadığı yer: Kerkük (Korya Mahallesi)

Soyu: Türkmen

Medeni Hali: Evli

Dil bilgisi: Türkmence (1)

Öğrenim düzeyi: İlkokul (5. Sınıfa kadar)

Başka bir bölgede yaşıyıp yaşamadığı: -

Konusu: Masal (Bülbül Hazar)

1.'da:řın dyň'je:sinde ʈʈœ:lýŋ qur'na:sında bir 'patřah 'va:rıjdı. 2. o
'patşah em'r_e:řı. 3.c'ım'se:nıŋ gı'to:bü jan'ma:sın. 4.bü 'patşah je'džœ 'o:řü
do'ta:nı do'ta:nı. 5. ba'xar 'ba:xşı 'c'ımdœ gı'tob 'ja:nnı. 6.'ba:xşı bış_eş'dœ gı'tob
'ja:nnı. 7. b_ar'βa:đı'ŋ_yřř 'q'hızı 'var. 8.'diœr 'ša:třβıř 'ja:nsın 9. o'da 'patşah
'durüp 'ba:xışı. 10. gı'to:bβıř 'ja:nnı. 11.'be:jjœc q'hız 'a:yız_a'tşar. 12. 'diœr
'patřah 'mœ:nı as'sa bıř œc'mœc japara'm_œ:zyřřŋn bıř 'džetř řœs'œe:řı
řo'x_œ:sřŋn. 13. 'ortaŋdžœa 'q'hız 'diœr 'patřah 'mœ:nı as'sa bıř 'xa:řı
japara'm_œ:zyřřŋn bış 'džetř 'řœs'œe:řı 'ja:ssın ř'ze:řındœ. 14.'œ:bırsı 'diœr
'cyřřœc q'hıza 'še:nıř de ja'ta:nı'β_œ:sřŋn. 15. 'patřah 'mœ:nı as'sa 'men
bış 'q'hız bış_œřtan doşa'ram bış 'ja:nı 'a:ştün bış 'ja:nı 'jymşş. 16. da'ha

17. patʃah bũ'ta:rĩ 'e:ʃĩdĩ je'dʒe. 18. 'peŋdʒere'e:rĩ a'ta:dĩ. 19.
 sebbe'h_ɔ:tũ 'patʃah 'e:ltʃĩ jæn'de:rĩ. 20. 'e:ltʃĩ jæn'de:rĩ 'be:jjyc q'hztʃĩn. 21.
 be:jjyc q'hzi 'a:ħ. 22. c'ĩ_ŷʃ jŷ'n_ɔ:tũ. 23. 'diɛr 'qa: 'ja:tta ɛc'mɛ'je. 24.
 'ba:hĩm bĩr dʒ'etʃ ʔəsc'e:rĩm ʔɔ'x_ɔ:ssũn. 25. 'diɛr ʔɔ'x_ɔ:ssũn 'nɛ bĩr dʒ'etʃ
 ɛc'mɛc hɛ ɛc'mɛ:cĩ. 26. 'harda bĩr ɛc'mɛc 'ja:pĩm 'ʃe:nĩβtʃĩn bĩr dʒ'etʃ
 'ʔəsc'e:rĩβ ʔɔ'x_ɔ:tũ. 27. 'diɛr 'bɛ nɛ'dʒe 'bɛlɛ 'de:dĩβ. 28. ʔʃ'tɛ 'qɔ:rxũmnan
 'bɛlɛ 'de:dĩm 'hɛttɛ ʃe'j_e:tmĩje'sɛn bĩ'zɛ. 29. da'ha 'bunũ bɔ'ʃar. 30.
 qa'xar 'c'ĩndʒĩnĩ 'a:ħ. 31. 'c'ĩndʒĩnĩ 'a:ħ 'je:tĩrĩ. 32. 'diɛr 'ja:tta. 33. c'ĩ
 jŷ'n_ŷʃ jŷ'n_ɔ:tũ. 34. 'ɔnnan 'ʃɔra 'ɔna da 'diɛr 'qa: 'ja:tta 'mɛ:nĩmtʃĩn bĩr 'xa:tħ
 'ʔʃlɛ. 35. 'ba:hĩm 'nɛdʒɛ bĩr 'xa:tħ ʔʃlɛ'sɛn bĩr dʒ'etʃ 'ʔəsc'e:rĩm 'ɔ:tũrsũn
 ʔ'zɛ:rĩndɛ. 36. 'diɛr 'va:tta 'mɛn hɛ 'xa:tħ ʔʃlɛ'je:bĩlmĩrɛm. 37. 'ɛ: bɛ da'ha
 'nɛdʒɛ 'bɛlɛ 'de:dĩβ. 38. 'diɛr 'va:tta ʔʃ'tɛ a't'da:tʃĩm 'ʃɛ:nĩ. 39. 'bɛs ɔn'dʒa:dĩ ɔ
 je'dʒdɛ bĩ'zɛ bĩr'ʃɛj 'e:tmĩjesɛn. 40. da'ha 'qa:tħp qa'xar 'c'ĩndʒĩnĩ ʔtʃŷndʒŷnŷ
 mũnũ 'da bɔ'ʃar. 41. qa'xar je'dɛr 'ɔ:bĩr 'ba:dʒĩnĩ 'a:ħ 'cytʃŷc ba:dʒĩnĩ.
 42. 'cytʃŷc ba:dʒĩnĩ 'a:ħ. 43. 'cytʃŷc 'ba:dʒĩ da'ha 'qa:rĩnĩ 'ɔ:tũ. 44. bɛc'ɪlɛr bũ
 'dɛ:qqũ'z_aj 'dɛ:qqũz_ʃyn 'hɛttɛ ũ'ʃa:ŷĩ 'ɔ:tũ. 45. ũ'ʃa:ŷĩ 'ɔ:tũ. 46. dɔ'ɣar
 bĩr_ɔ'ɣ'tan 'bĩr 'q'hiz dɔ'ɣar 'æ:zytʃŷn ʔɛj'ni bĩr 'ja:nĩ 'a:tũn bĩr 'ja:nĩ 'jymŷʃ.
 47. 'ba:dʒĩ 'nɛ:dɛr. 48. qa'xar ũ'ʃay'ta:rĩ ʃax'tar. 49. a'da:mtʃĩ a'par bĩr 'ʃinnĩdɛ

c'ī c'æp'pɛc 'cytʃyc. 50. a'pa:rī. 51. 'ɔ:dū ar'βa:ɗiβ 'patʃah 'munū 'dɔ:ɣdū. 52.
 'patʃah da 'jɛ:lī b_ar'βada bīr 'ʔazzab 've:rī a'tar 'æ:zŷn zɛr'zɛ:mijjɛ. 53.
 'jyndɛ bīr 'ʔibriq 'ʃɔr ʃūβ bīr_ar'pa ɛc'mɛ:ʒī 've:rī bū ar'βada. 54. b_ar'βad
 ɔr'da ja'ʃar da'ha. 55. bū'tar qa'xar 'ne:dɛr. 56. 'ba:cī a'pa:rī b_ŷʃay'ta:rī. 57.
 a'pa:rī ʃa'tar bīr 'c'æjdɛ æz'lɛ:rīnī bīr_ŷxtʃ'jar q'hɛ:rī ar'βada. 58. bū 'q'hɛ:rī
 ar'βad 'a:lī bū'ta:rī 'jɛ:tīrī 'qa:lī 'ja:nīnda. 59. 'jyn 'jɛ'tʃɛr 'jɛ'tʃɛr
 bū'tar b'ɛ:j'jy_ɔ:tū. 60. bīr 'jyn ba'xar 'c'īrīdīlɛr. 61. 'is'tɛr
 jɛ'xɛ:sī'n_æz'lɛ:rīnī. 62. jɛ'xɛr ba'xar bū'ta:rīn 'c'īr ʃūβ'ta:rī 'a:tū'n_ɔ:tū. 63.
 qa'xar bū'la:rī 'hɛr 'jyn jɛ'xɛr. 64. b_ar'tūnū j'ŷar ʃata'tar. 65. bīr 'dɛ bīr
 'qɛ:sīr ja'par ɔ'ŷ'tannan 'ba:cī. 66. 'bɛ:jjyc bīr 'q'hɛ:sīr ja'par bū 'q'hɛ:rī
 æz'lɛ:rīj'tīn. 67. ɔ:tūrūt'tar būr'da. 68. da'ha 'q'hɛ:rī dɛ 'bilmīrī
 pat'ʃa:hī_ŷʃay'ta:rīdī. 69. da'ha 'jyn 'jɛ:ʃī bū 'q'hɛ:rī 'dɛ:dī 'va:tta 'b_ɛ:ββizīn
 bū 'q'hɛ:sīrīn bīr 'jɛc 'ʃɛ:ʒī 'ɛ:sŷc'tŷ. 70. 'diɛr 'ne:dī. 71. 'diɛr bū hɛ'di:q'hɛdɛ bīr
 'nar_a'ŷa:dʒī 'var 'bɛlɛ 'ysc'ɛc. 72. bū 'nar_a'ŷa:dʒī hɛr 'jel 'vurdūɣdʒa bīr
 'ʃicīl 'ʃɛj tʃa'tar 'mɔ:si:q'hɛ tʃa'tar. 73. 'bunū bū 'hɛ'di:q'hɛdɛ qɔj'sa:βīz_ 'bilsīz
 'nanɣdʒa 'xɔ:ʃtū. 74. 'diɛr 'va:tta 'qɔj qar'da:ʃīm 'jɛ:sŷīn 'diɛrɛm 'æ:zŷnɛ. 75.
 jɛ'dʒɛ_ɔ:tū qar'daʃ 'jɛ:lī jɛ'mɛ:ɣīnī 'jɛr bīrīrī. 76. 'diɛr qar'da:ʃīm 'va:tta iʃ'tɛ
 'hɛ:dʒdʒī nɛ'nɛ:mīz_ 'jɛ:ldī. 77. 'mɛnɛ 'deirī jɛ'j_ɛdɛ. 78. 'diɛr bīr 'nar_a'ŷa:dʒī

'var ʃe'de:sɪz 'a:ʃsɪz 'cʲæjdɛ. 79. bʉ nar_ʲa'ʎa:dʒɪnɪ qɔj'saβ hɛ'di:qʰɛdɛ hɛr 'jel
 'vurdʉyɔ̄ɔzɔ bɪr 'ʃicɪl 'mɔ:si:qʰɛ tʃa'lar. 80. bʉ 'da qa'xar ʃɛbbɛ'h_ɔ:tʉ. 81.
 'ba:dʒɪnɪn 'ʃæ:zɪnɪ ʃu'tar. 82. qa'xar ʒzɪc'le:rɪn 'de:ʃɪʃillɛr. 83. bɪr 'partʃa
 ɛcʰmɛc 'a:ʃ 'ɛ:lɪnɛ bɪr 'ʒɛ:mmʉz xʉr'majdan barabar. 84. minɛr 'a:ʃna dɪ'ʃɛr
 'jɔʔa. 85. 'diɛr 'ʒetʰ qar'da:ʃɪm aʔʔaha ama'nat. 86. 'ʒetʰ bɪzɪmtʃɪn bʉ
 'nar_ʲa'ʎa:dʒɪnɪ 'ʒɛ:tɪ. 87. ʃe'dɛr ʒɛdɛr 'aʒ ʒɛdɛr tʃɔx ʃe'dɛr. 88. 'ɔrdan
 bɪr_ʲa'dam tʃɪ'xar qan'ʃa:rɪna. 89. 'diɛr 'hara 'ʒɜ:dɪsɛn. 90. 'diɛr 'va:ʔʔa
 'ʒɛ:dɪrɛm bɪr 'nar_ʲa'ʎa:dʒɪ 'var fʰɪʔan 'ʒɛrɛ 'ʒæmɪlɪp ɔ 'nar_ʲa'ʎa:dʒɪnɪ
 'ʒɛ:tɪrɪm. 91. 'de:dɪ 'ɔ:ʎʔʉm bʉ 'nar_ʲa'ʎa:dʒɪ 'bɛlɛ ʒɛl'mɛz. 92. 'diɛr 'nɛdʒɛ.
 93. 'diɛr bʉ 'nar_ʲa'ʎa:dʒɪn 'ba:ʃɪnda 'ɔ̄ɔdʒa ʔar'ras var. 94. 'hɛtʔɛ 'sɛn 'munʉ
 'nɛdʒɛ ʒɛ:tɪrɛ'sɛn. 95. 'diɛr 'va:ʔʔa ɪʃ'tɛ 'mɛnɛ 'ba:cɪm 'de:dɪ ʒɛ'rɛ: 'ʒɛ:dɪm
 'ʒɛ:tɪrɪm. 96. 'diɛr ʒɛdɛ'sɛn ɛ'ʒɛ: cʲæp'pɛ:ʃɪ'ŋ_æ:ʒɪndɛ ʃa'man 'va:rɪjsɛ
 a'par 'qɔj ɛʃ'ʃɛ:ʃɪ'ŋ_æ:ʒɪnɛ ɛʃʃ'ɛ:ʃɪ'ŋ_æ:ʒɪndɛ 'symɪc 'va:rɪjsɛ 'ʒɛ:tɪ qɔj
 cʲæp'pɛ:ʃɪ'ŋ_æ:ʒɪndɛ. 97. ɔ 'qa:pɪ 'æ:rtɪlɪpsɛ 'atʃ 'æ:zɪn 'a:tʃtʃɪʎɪʎɪsɛ
 'jɪm 'æ:zɪn. 98. bʉ 'jana ɛ'ʒɛ: 'ʃɛj 'xa:ʃ 'ʃɛ:rɪlɪpsɛ 'ærtʰ 'æ:zɪn 'jɪʎɪlɪpsa 'atʃ
 'æ:zɪn. 99. 'hɛtʔɛ bʉʔar 'ʃɛnɛ 'ja:rɔɔ'm_ɛdɛr 'munʉ 'ʒɛ:tɪrɪŋdʒɛβ. 100. bɪr 'dɛβ
 dɛ 'ɔ:tʉrʉp 'ba:ʃɪnda 'bɛ:cʲɪrɪ b_ʲa'ʎa:dʒɪ. 101. bʉ 'da 'ʒɛ:ʃɪ ba'xar
 cʲæp'pɛ:ʃɪ'ŋ_æ:ʒɪndɛ ʃa'man 'var. 102. sa'ma:nɪ a'pa:rɪ ɛʃ'ʃɛ:ʃɪ'ŋ_æ:ʒɪnɛ qɔ'ʒar.

103. ɛʃɛ'j_æ:ʃy̯nnɛn 'symʲjʲ 'jɛ:tʲrʲ qo'jar c'æp'pɛʃ 'æ:jy̯nɛ. 104. ɔr'da jɛ'dɛr
 ba'xar ɔ 'qa:pʲ 'æ:rtʲlʲdʲ. 105. ɔ 'qa:pʲnʲ a'tʲar. 106 'ɔnʲ da ær'tɛr. 107.
 'ha:msʲnʲ e'dɛr 'bi'tʲrʲ. 108. annan 'da ʃɔra 'jɛ:lʲ b_ a'ʎa:dʒʲ qo'pa:rʲ. 109.
 qɔpardan'da 'niʃʲn 'dɛβ dʲiscʲnm'ɛ:sʲn. 110. 'dɛβ haβa'r_ɛdɛr 'jɛ:tʲ a'ʎa:dʒʲ 'jɛ:tʲ
 a'ʎa:dʒʲ. 111. bʲ qo'jar qa'tʲar. 112. bʲ 'a:tʲna mi'nɛr. 113. haβa'r_ɛdɛr
 c'æp'pɛʃɛ 'jɛtʰ 'qatʲ ɛn'sɛ:sʲcɛ. 114. c'æp'pɛc 'diɛr 'va:tʲta nɛtʲ'tʲɛ ʃy̯ndʲ
 'æ:jy̯mdɛ ʃa'maŋ 'jɛ:mʲrɛm. 115. ma'dam 'symʲc 'qɔ:jdʲβ tɔ'xam. 116. ɛʃ'ʃɛc
 dɛ 'ʲə:ŋqʰrʲ 'diɛr 'mɛn dɛ jɛt'mɛm. 117. b_ ɔʲ'taŋ 'jɛ:tʲrʲ bʲ a'ʎa:dʒʲnʲ
 ɛ'c'ɛr ɛɛ'di:qʰɛ:nʲŋ_ɔrta 'jɛ:rʲndɛ. 118. 'jɛl 'vurdʲy̯dʒa bʲ 'nar a'ʎa:dʒʲ 'nɔ:tʲtʲ
 ɛn'βa:f ɛʃ'ca:t 'mɔ:si:qʰɛ 'tʲa:tʲ. 119. da'ha c'ʲ ʃy̯'n_ʲʃ 'jyn 'ʃɔra 'qʰɛ:rʲ 'jɛ:lʲ.
 120. 'qʰɛ:rʲjɛcɛdɛ 'dɛ 'jɛ:lʲ ɛɛbɛ'lɛ:rʲ. 121. 'jɛ:lʲ ɛɛbɛ'lɛ:rʲ 'diɛr 'ha 'n_ɛ:tʲʲɪʒ
 'jɛ:tʲrʲdʲɪʒ. 1221. 'diɛr 'ha 'va:tʲta jɛ:tʲr'dʲy̯. 1223 'ba: 'nɛ 'xɔ:ʃtʲ 'jɛl 'vurdʲy̯dʒa
 bʲr 'ʃicʲl 'mɔ:si:qʰɛ 'tʲa:tʲ 'bʲzʲmtʲʃʲn. 124. 'diɛr 'va:tʲta: nɛ 'deim 'sɛnɛ. 125. in'an
 bʲr_ aʃtan 'ʃytʲ dɛ 'var 'jɛ:tʲrʲsɛ:βʲz. 126. bʲ 'jɛ:rʲ ʃʲl'sɛ:βʲz. 127. bʲ 'jɛr 'gʲr
 gʲrʲtdar. 128. 'diɛr har'da:dʲ. 129. 'diɛr 'va:tʲta: fʲʲ'tan 'jɛrdɛ
 bʲr_ aʃtan_ a'ja:ʎina ʃʲ'c'ɛn 'ba:tʲp 'ɔ:nʲ 'c'ɛ:sʲʃʲn 'ʃytʲnʲ 'jɛ:tʲrʲsʲn. 130. 'diɛr
 'ɛ:jʲdʲ. 131. 'diɛrɛm qar'da:ʃʲma 'ja:rʲn. 132. 'ja:rʲn jɛ'dʒɛ 'jɛ:lʲ qar'da:ʃʲ 'jɛnɛ
 'diɛr. 133. ɔ 'da ʃɛb'beɛ ɛrtɛ'dɛnnɛn tʲʲ'xar. 134. 'jɛnɛ bʲr_ ar'pa ɛc'mɛ:ʃʲ 'ʃɛj

bīr_εc'mεj_a'pa:rī bīr 'hεbbε xūr'ma a'pa:rī. 135. žžc'le:rīnī 'de:ǰīllēr
 'ba:cījdan qar'daǰ. 136. jə'la dý'fēr. 137. je'dēr 'jεnε.138. qan'fa:rīna t̃ɔx
 je'dēr 'aʒ je'dēr bīr_a'dam t̃ɰ'xar 'jεnε. 139. je'dēr 'ha bŭ c'ε'rε 'hara
 'je:ðisen. 140. 'diēr 'va:tta 'je:ðirεm bŭ c'ε'rε bīr_as'tan 'var 'je:ðim ɔ as'ta:nī
 'æ:ldŷrŷm 'sytŷnŷ 'je:tīrim. 141. 'de:ðī ɔ:γtŷm ɔtmaʒ 'bele. 142. b_as'ta:nī.
 143. jedε'sen 'bunŷ_aj'a:γīna bīr ǰī'c'εn 'ba:ǰip jedε'sen 'ja:nīnda bīr 'qujŷ
 'qaʒ qaʒ qaʒ 'hεtε bŷ ǰī'c'ε:nī t̃ɰε:c'tīγīβden a'ja:γīnnan 'atʰ 'æ:zŷβ. 144. ɔ
 'qujŷja ɔ 'qujŷda 'qa:ħisan. 145. 'he t̃ɰa:γīrī 'sεn d̃ʒŷ'γab 've:rmījεsen. 146.
 ε'xirdε 'diēr 'c'imðī t̃ɰixsīn 'muftŷtŷŷŷnŷ 've:rīm. 147. 'sen ɔn'da t̃ɰix. 148.
 'diēr 'ε:ǰjīðī. 149. je'dēr ba'xar bŷ as'tan b_a'ja:γī 'bele ǰī'ǰip d̃ʒεrεħet'le:nīp
 'nıqʰıðırī. 150. b_as'tan 'dyǰŷptŷ. 151. 'je:lī 'ja:nīnda bīr 'qujŷ qa'zar ja'βaǰ
 ja'βaǰ 'ja'βaǰ ja'βaǰ 'hεtε qʰε'dε:rī 'ɔ:sŷŷn 'it̃ɰinde 'ɔ:tŷrsŷn. 152. an'nan sɔra
 b_a'ja:γīnnan bŷ ǰī'c'ε:nī t̃ɰε:c'tīγījden bŷ as'ta:nī_aj'a:γīnnan 'qan cεrεħet
 t̃ɰī'xar.153. bŷ as'tan ha'βar_e'dēr. 154. 'æ:zŷ 'qujŷda sɔx'ta:nīp. 155. 'diēr
 c'ī'mījse 'æ:ldŷrŷm_æ:zŷn 'c'imījse par't̃ɰa:ħjīm. 156. 'mε:nī 'æ:ldŷrdŷ
 bŷ a'ja:γī'm_ε:līm. 157. da'ha ɔ 'jan bŷ 'jan ha'βa'r_edennεn sɔra a'ja:γī
 ǰa'mam 'ε:ǰjī 'ɔ:tŷ. 158. as'tan ha'βa'r_edēr 'diēr c'ī'mijðī t̃ɰixsīn 'muftŷtŷŷŷnŷ
 've:rīm. 159. a'ja:γī'm_ε:ǰjī 'ɔ:tŷdŷ. 160. c'ī 'diēr 'yt̃ɰŷŷd̃ʒŷ bŷ t̃ɰī'xar. 161. t̃ɰī'xar

'dier 'va:ɬa ɨʃ'te 'mɛ:nɨdɨm. 162. 'muʃtʉtʉyʉ ɨste'rɛm. 163. 'dier 'nɛsʃɛn
 ver'rɛm ʃɛ'nɛ. 164. a'ja:yɨm 'ɛ:jɨ 'ɔ:tɬu 'je:rɨj'biɨrɬi. 165. 'dier 'va:ɬa
 'je:lmɨʃɛm 'ʃytʃβ ɨstɨ'rɛm. 166. mɛ'nɛ 'de:ɬɨɛr 'jetʰ 'c'ɛs 'æ:zɨn ʃytʃɨ 'je:ɬi.
 167. m'ɛɨ qʰɨj'mɛ:ɬim 'c'ɛ:sɨm ba'ɬaβ 'var. 168. 'je:ɬɨm 'bɨc'ɛz 'æ:z
 'syʃβɬɛ'n ɨstɨ'rɛm. 169. bʉ 'ɨə:mmɨzɨn 'ka:ʃɨsɨn sɨ'lɛ:yɨn. 170. qa'xar ba'ɬa:sɨn
 'biɨn c'ɛ'sɛr 'de:rɨʃɨnɛ ʃytɨn 'ɔ:tɬɬuɨ. 171. ɔɨ'tana 've:rɨ 'dier 'je:rɨ jɛt_a'par
 'munʉ 'ʃɛ:jɨ 'edɛ. 172. ɔɨ'taɨ 'je:ɬi 'minɛr a:ɬna 'je:ɬi 'eβɛ. 173. 'je:ɬi 'eβɛ
 bʉ 'ka:ʃɨ'lɛ:rɨ sɨ'lɛr. 174. bʉ 'ka:ʃɨɛr 'jɨr 'jɨrɨɬɨrɨ 'jyzɨy c'ɨmɨn 'pa:rɨɬɨrɨ as'tan
 syʃjdɛnsyʃjdɛn 'ʃɨlɨndɨyɨnɛ. 175. da'ha c'ɨ 'jyn 'ʃɔra 'yʃʃɨɨdʒɨ bɨr 'dɛ
 'qʰɛ:rɨjɛc'ɛ 'je:ɬi. 176. 'je:ɬi 'dier 'va:ɬa nɛ 'deɨm sɨ'zɛ. 177. v'a:ɬa 'e:ββɨz 'ba:
 'nɛ jɨ'zel 'pa:rɨɬɨrɨ. 178. bʉ c'ɛ're 'b_ɛ:βɨn bɨr 'tɛc 'ʃɛ:jɨ ɛ'su:c'ɨy. 179. 'dier
 'nɛ:ɬi sɛ'lɛ mɛ'nɛ 'nɛ:ɬi sɛ'lɛ mɛ'nɛ. 180. hɛ'bɛ 'dier 'va:ɬa: 'nɛ 'deɨm sɛ'nɛ.
 181. bɨr bɨɬ'bɨɬ ha'zar 'var qʰɛfɛs'tɛ:ɬi b_a'ɨaɨda saɬtan'sa bʉ 'nar_a'ɨa:dʒɨ da
 mɛ'ɨə:nɨ 'tʃa:yɨrɨ bʉ ɨə'lɛ:mɨ 'ʃɛ'j_ɛɛɛr. 182. bɛs 'hɛr 'c'ɨm 'je:ɬɨp bʉ'na 'dʒan
 de'sɛ 'je:ɬi 'dɛrd de'sɛ da'ʃ_ɔ:tʉ ɔr'da 'qa:ɬi. 183. 'va:ɬa: de'rɛm qar'da:ʃɨma 'qɔj
 'je:sʃɨn. 184. aɨʃa'm_ɔ:tʉ 'jɛnɛ qar'da:ʃɨ 'je:ɬi. 185. 'dier 'ha bʉ c'ɛ're nɛ
 'desɛn. 186. 'dier 'va:ɬa: 'bɛɛ 'de:ɬi hɛbɛ. 187. jɛ're: jɛde'sɛɨ
 'je:ɬɨrɛ'sɛn 'ɔ:zɨn ɔ bɨɬ'bɨɬ ha'za:rɨ. 188. 'dier 'nɛdʒɛ 'je:ɬim. 189. 'dier ɨʃ'tɛ

'bele 'de:di. 190. 'je:sšin 'de:di bir q'efes'te:di. 191. 'džan de'se i'f'te 'je:li
 'se:nibden 'daʃ dɜ'se da'ʃɔssan ɔr'da 'qa:ʃisan. 192. sebbe'hɔ:tü 'je:ne
 qa'xar bir ɛc'mæcten bir 'hebbe xür'ma a'pa:rɪp qo'jar je'der. 193. žžyc'le:rɪn
 'de:ʃiʃer. 194. 'mine'r a:ʃina je'der. 195. je'der jeder jeder 'qanʃarda 'ba:xɪ
 'je:ne adama'c'a tʃixɪ. 196. 'hara 'jesʃen bũ 'c'ere. 197. 'dier bũ c'ere
 'ytʃyŋdžy c'ere:di. 198. 'je:di're'm aʃaha teββec'c'el. 199. 'je:di'rem ja
 da'ʃɔʃam ja 'jelle'm ɛβe. 200. 'hara. 201. 'de:di 'je:di'rem. 202. bɪbɪl ha'zar
 'var ɔ 'da:ɣɪŋ ʃstɪn'de:di. 203. 'naŋdžə ʃə'lem 'je:di'p da'ʃɔ:tüp. 204. 'ba:hɪm
 'je:di'm me'ne ne 'dier. 205. 'je:li 'jɔxsa jɔx. 206. 'dier 'e:ji'di. 207 'je:di'sen
 'bilisen ne 'diesen 'æ:žy'ne. 208. 'dier ne 'deim 'æ:žy'ne. 209. 'de:di re'sen
 a'pa:rɪ je:tɪrmɪye'sen 'ʃen. 210. 'ja: bɪbɪl ha'zar 'ja: bɪbɪl ha'zar 'meŋ
 'je:lmɪʃem 'ʃe:nɪ apar'ma:ɣɪβa. 211. 'e:je: 'de:di'se ʃe'ne 'džan i'f'te 'džan
 'de:di'se 'je:li 'se:nibdan 'e:je 'de:di'se dɛrd da'ʃɔ:tūsan ɔr'da 'qa:ʃisan. 212.
 'dier 'e:ji'di. 213. 'jɜ:tʃi'ɣtʃe bũ a'dam b_a'dam ʃe'j_eder. 214. 'ja:di'nnan
 tʃix'ma:sɪn bũ he'c'ere:ti. 215. je'der jeder ba'xar bũ ʃə'lem bũ saɟara'tar
 b_at'tar 'ha:msɪ da'ʃɔ:tüp'tar qaʃip'tar. 216. je'der 'je:tiʃi 'ja:xünuna. 217. 'ja:
 bɪbɪl ha'zar 'ja: bɪbɪl ha'zar 'meŋ 'je:ldim 'se:nɪ a'pa:rɪm. 218. 'ytʃyŋdžy
 c'ere de bɪbɪl ha'zar 'dier 'æ:žy'ne 'džan. 219. 'džan 'de:di'vi'den da'ha bũ

q^he'fε:sı 'a:řı 'ε:łıne 'je:řırı 'je:łı. 220. 'je:łı ba'xar bŭ 'q^he'fε:sı 'a:řıđıyıđan
 'džan dedıyığen bŭr'da da'ş_ıtannar 'ha:msı qa'xar tşaba'ta:sın. 221.
 sajara'daŋ jedεn'ner a'ta minεn'ner 'ha:msı da'ş_ıtŭp. 222. 'ıtar da 'qaxar
 tşaba'ta:sın. 223. jedεl'ler 'nedžε 'şε:nıβden bŭ 'je:łdı. 224. 'derd 'dε:đı bı'ze
 da'ş_ıtđŭy. 225. da'ha 'je:řırı 'je:łı vel'ha:sıř. 226. 'je:łı e'βε. 227. 'je:łı e'βε
 227. 'bunŭ řıř'ler bŭ 'nar_ı'ya:džıja. 228. 'nar_ı'ya:džı 'mε:si:q^he tşa:řıđıyđza
 bŭ bışbıl ha'zar me'řε:nı 'diirı. 229. bŭ 'patşah bış 'jyŋ je'tşer. 230. 'je:łı je'der
 ba'xar 'bele 'xış me'řε:nı 'diirı. 231. 'dier bŭ 'ne:đı. 232. c'imı'ŋ_e:βıđı. 233.
 'bele me'řε:nı del'ler. 234. jŷ'zel bış 'q^he:sış 'ja:pşış. 235. 'bilmışı 'de
 ŭ'şay'ta:şığı. 236. da'ha 'je:łı je'der he ba'xar qŭ'tay 've:řı tşejde me'řε:nı
 tşa:şışı. 237. bış'jyŋ 'qa:pıŋı tşa'tar. 238. 'dier 'men si'ze bŭ je'džε mı'sa:şıram.
 239. da'ha đıel'ler 'jel qar'da:řım je'džε eβ'dε:đı. 240. 'jel e'βε. 241. da'ha
 je'džε qar'da:řı 'je:łı. 242. xe'ber verεl'ler. 243. ixřı'jar 'q^he:řıjεc'ε de 'je:łı
 œz'le:şıden 'ı:tŭrŭř'tar hec'ε't_e:đıller. 244. da'ha 'je:łı 'ı:tŭrŭř'tar je'mey
 jel'ler bışışıl'ler. 245. bış'bıl ha'zar me'řε:nı tşa:şışı bŭ'ta:şışı. 246. bŭ'tar da
 ı:tŭrŭp'tar 'hedı:q^hede hec'ε't_e:đıller. 247. dœ'ner bışbıl ha'zar 'dier 'sen
 'bılısen bŭ'tar 'c'imđı. 248 'dier 'c'imđı. 249. 'dier bŭ 'ıyřıβdaŋ 'q^hızıβđı. 250.
 'dier 'nedžε 'ı:yřıŭm 'q^hızımdı bŭ'tar. 251. 'mε:nım ŭ'şayım 'jı:xtŭ. 252.

'mɛ:nɪm ar'βa:dɪm c'æp'pɛc 'dɔ:ydü. 253. 'de:di 'va:ɬa c'æp'pɛc dɔy'ma:di. 254.
 'q'hɛ:jnɪβ q'hɪzɪ b_üfay'ɬa:rɪ a'pa:rɪ 'qɛ:rɪjɛ. 255. b_ü 'q'hɛ:rɪjɛ 'ʂa:tɬɪ 'æ:z_yn. 256.
 'q'hɛ:rɪ de 'de:di hɛ 'mɛn 'a:ɬɪm. 257. 'sinnɪ 'itɬɪndɛ c'ɪ ü'fayɪ 'jɛ:tɪrɪ. 258.
 mɛ'n_ a:ɬɪm 'munü. 259. 'sɛ:nɪβɪ bɪr 'ʂinnɪdɛ 'c'ɪ c'æp'pɛc 'jɛ:tɪrɪ. 260. 'de:di
 ar'βa:dɪβ 'bunü 'dɔ:yüp. 261. ɔ 'da qa'xar. 262. da'ha bɪr ʂe'j_ɛdɛr. 263.
 xɛ'bɛr jɔɬ'ɬar. 264. 'bunün nɛ'nɛ:sɪ jɛ:lɪ 'patɬah da. 265. nɛ'nɛ:sɪn tɬɪ'xɑ:rɪɬɬar
 nɛtɬɪ'ɬɛ 'ildɪ 'mɛn 'ʂɛ:nɪ ʂɛr'dɛptɛn. 266. 'mɛn 'ʂɛnɛ tɛ'ɬɛddɛ 'e:tɬɪm. 267.
 ʂɛr'dɛptɛ 'qɔ:jm_ʂam. 268. tɬɪ'xɑ:rɪ. 269. ba'ba nɛ'nɛ 'hɑ:msɪ jaɬaɬ'ɬar bɪr
 'jɛrdɛ. 270. 'ɔ:türut'ɬar qaxaɬ'ɬar 'q'hɛ:rɪ 'diɛr 'b_ɔ:yɬüdüβ b_ü 'da 'q'hɪzɪβɪ. 271.
 mɛn 'dɛ 'jɛ:tɬɪm mɛ'nɛ bɪr 'ʂɛj vɛrɛ:dɪ'lɛr.

(05 02 10 01 02)

Kayıt yeri: Korya

Kayıt tarihi: Temmuz 2008

Kayıd yapan: Jasim Z. Jasim

Kaynak kişinin

Adı, baba adı: Suat Kasım Tevfik

Doğum yeri: Kerkük

Doğum tarihi: 1 Haziran 1959

Mesleği: Ev hanımı

Cinsiyeti: Kadın

İkamet yeri: Kerkük

Şu an yaşadığı yer: Kerkük (Korya Mahallesi)

Soyu: Türkmen

Medeni Hali: Evli

Dil bilgisi: Türkmence (1)

Öğrenim düzeyi: İlkokul (5. Sınıfa kadar)

Başka bir bölgede yaşıyıp yaşamadığı: -

Konusu: Masal (Oduncu Baba)

1. 'da:rin dyn'je:sinde 'tʃæ:lɣ̃n qur'na:sında b'ir_ɔ:dɣ̃ntʃ̣ỵ ba'ba 'va:rɨḍɨ. 2. b'ɔ:dɣ̃ntʃ̣ỵ ba'ba 'jynde 'ʃɛbbɛh qa'xar je'dɛr 'tʃæ:ldɛ 'ɔ:dɣ̃n jɨ'ɣar. 3. b'ɔ:dɣ̃n jɨ'ɣar ɛʃʃɛ'je 'jyc'lɛr 'je:tɨrɨ a'pa:rɨ ʃa'tar 'æ:zɣ̃n pa'ra:sɨn 'je:tɨrɨ e'βɛ sax'tar. 4. b'ir'jyɣ̃n je'dɛr c'ɨ 'jyn. 5. 'je:lɨ ba'xar b_ɑr'βad nɛ b'ir_ɑʃ_ɛ:ḍɨrɨ nɛ b'ir_ɨʃ_ɛ:ḍɨrɨ nɛ b'ir c'a'r_ɛ:ḍɨrɨ 'hɛ 'ɔ:türüp ma'halledɛ hɛc'ɛ't_ɛ:ḍɨrɨ ɑr'βadɨardan. 6. da'ha b'ir'jyɣ̃n qa'xar 'jɛnɛ je'dɛr 'je:tɨrɨ. 7. 'ɔ:dɣ̃ntʃ̣ỵ baba 'jɔ:rɣ̃n_ɑ:rɣ̃n 'je:lɨp 'ba:xɨp b'ɔ:ɑr'βad b'ir_ɑʃ_ɛ:tmɨyɨp 'æ:zytʃ̣ỵn. 8. qa'xar b_ɑr'βadɨ ɨap'tar 'jɔɨa 'ʃa:ɨ 'æ:zytʃ̣ỵn. 9. sa'tar da je'dɛr 'tʃæ:ldɛ 'ɔ:türü. 10. 'ɔ:türü 'ɔ:türü jɨ'ɣ'tar. 11. jɨ'ɣ'tar 'ɔ:dan 'p'hissɨc 'je:lɨ. 12. 'dɛr mɛ'jeβ mɛjeβ. 13.

'ne:jɪβdɪ. 14. 'diɛr 'va:tta 'ɔ:dɣntʃy ba'baβ 'mɛ:nɪ 'qa:βɪptɪ. 15. e: 'vurʊp 'mɛ:nɪ.
 16. 'mɛn da'ha e'βɛ 'dænen 'dɛ:jɪlɛm. 17. 'jɛtʰ sɛ'lɛ hɛ 'jɛ:lmɪrɛm 'dɛ. 18.
 da'ha 'pʰissɪc qɔ'jar jɛdɛr. 19. 'ɔŋdʒa ɔt'ma:dɪ bʊ ar'βad 'ha 'ɔ:tʊrʊp 'jɪyɪrɪ
 jɪyɪrɪ 'jɪyɪrɪ 'ɔrdan bɪr c'æp'pɛc 'jɛ:lɪ bɪr c'æp'pɛc 'jɛ:lɪ. 20. 'diɛr 'ne:jɪβdɪ
 'bɛlɛ 'jɪyɪsan. 21. 'diɛr 'va:tta 'ɔ:dɣntʃy ba'baβ 'mɛ:nɪ 'hɪtʃ 'jɛrdɛŋ 'qa:βdɪ. 22.
 'vurdʊ 'mɛ:nɪ. 23. tap'ta:dɪ 'vurdʊ 'qa:βdɪ 'ɛβdɛn 'mɛ:nɪ. 24. ʏf 'jɪndy 'mɛn
 bʊr'da 'jæz 'ja:jɪ 'ʃæ:c'jɪrɛm. 25. ɔ 'da 'ʔə:βɪtɪdar 'æ:zɪtʃyɪn. 26. 'ʔəβ ʔəβ_e'dɛr
 qɔ'jar jɛdɛr. 27. 'diɛr 'va:tta sɛ'lɛ 'hɪtʃ 'jɛ:lmɪrɪ. 28. ma'dam 'æ:zy 'qa:βdɪ
 'æ:zy 'jɛlmɛ'sɛ 'hɪtʃ jɛt'mɛm. 29. da'ha b_ar'βad 'ɔ:tɪrɪ jɪy'tar jɪy'tar. 30. da'ha
 qa'xar ɔr'dan 'hɔpʰ 'hɔpʰ 'ba:dʒɪ 'jɛ:lɪ 'hɔpʰ hɔpʰ 'ba:dʒɪ 'jɛ:lɪ. 31. 'hɔpʰ hɔpʰ
 'ne:dɪ. bɪr 'dɛβ 'jɛ:lɪ. 32. 'jɛ:ldɪ bʊ 'dɛβ. 33. 'jɛ:ldɪ 'dɛ:dɪ 'ha: 'ne:jɪβdɪ 'ɔ:tʊrʊpsan
 bʊr'da 'jɪyɪsan. 34. 'adʒ 'ʃuβsʊz qa:tɪmʃam ʏf 'jɪndy 'mɛn bʊr'da. 35. 'budʊ
 jæz'ja:jɪ 'ʃæ:c'jɪrɛm. 36. 'mɛ:nɪ ɛβ'dɛŋ 'qa:βɪptɪ qɔdʒa ba'baβ. 37. da'ha qɔ'dʒa
 ba'ba:sɪ ɛβ'dɛŋ 'qaβɪp 'æ:zɪtʃyɪn. 38. 'jɛ:lɪ 'diɛr 'ʃɛ:jɪ 'qa: 'mɛn 'jɛ:lmɪrɛm
 'ja:tta jɛ'dɛy a'pa:rɪm 'ʃɛ:nɪ. 39. da'ha bʊ 'da 'diɛr bʊ 'jɪc'jɪβdɛŋ 'jɛ:lɪpsɛn.
 40. bʊ 'hɔpʰ 'hɔ:pɪβdɛŋ 'jɛ:lɪpsɛn. 41. 'mɛn 'ʃɛ:nɪβ 'jɛ:βɪβɪ qʰɪr'mam. 42. 'mɛŋ
 'jɛllɛm 'ʃɛ:nɪβdɛn. 43. 'maβ maβ 'ba:dʒɪ 'jɛ:ldɪ 'jɛl'mɛ:dɪm. 44. 'ʔəβ ʔəβ
 'ba:dʒɪ 'jɛl'mɛ:dɪ. 45. ma'dam 'hɔpʰ hɔpʰ 'ba:dʒɪ 'jɛ:lɪpsɛn. 46. 'jɛllɛm

'sɛ:nɪβdɛn. 47. da'ha bũ 'da 'jyc'jyɔdɛn 'deβɛ:nɪ 'jɛ:tɪrɪ. 48. 'hɔp 'hɔ:pɥ 'jɛ:tɪrɪ
 'jɛ:lɪ e'βɛ 'de:βɪ. 49. 'jɛ:lɪ e'βɛ. 50. 'jɛ:lɪ 'diɛr 'ha ar'βad bũ 'nɛ:ɔɪ
 'jɛ:tɪrɪpsɛn jɛ:tɪrɪpsɛn 'mɛn 'sɛ:nɪ 'qa:βmɪʃam. 51. 'diɛr vaz'jɛtʃ a'dam sɛn
 'mɛ:nɪmtʃɪn 'maβ maβ 'ba:dʒɪ 'jɛ:lɔɪ jɛl'mɛ:ɔɪm. 52. 'ʔaβ ʔaβ 'ba:dʒɪ 'jɛ:lɔɪ
 jɛl'mɛ:ɔɪm. 53. da'ha 'de:ɔɪm bũ 'hɔpʰ hɔpʰ 'ba:dʒɪnɪ 'ba:dʒɪnɪ 'jɔ:ɪɪjɔɪpsan
 mɛn 'dɛ 'jɛ:lɔɪm. 54. ɔ'da 'jɛ:tɪrɔɪm 'æ:zɣɪ 'jɛ:lɔɪm sɛn 'jɔ:ɪɪjɔɪpsan
 ɛn'sɛmɔɪɔɪ. 55. mɛn 'dɛ 'jɛ:tɪrɔɪm 'jɛ:lɔɪm. 56. 'diɛr 'va:tʰa ar'βad 'ɪnɔɪ
 'munũ 'patʃah bɪl'sɛ bũ 'de:βɪ 'tʃa:ɪmɪʃɪɣ a'pa:rmɪʃɪɣ 'patʃah 'mɛ:nɪ sɛ'ʔɔ:tɪ
 'ʔɪdam_ɛd'ɛr. 57. 'diɛr ar'βad 'jɛɪmɛsɛn bũ 'jɛ:nɔɪɛ ʃɪɛ'sɛn. 58. ar'βa:ɔɪ
 qɔ'jar 'jɛ:nɔɪɛ. 59. an'nan sɔra bɪr 'sɪnnɪ qɔ'jar 'jɛ:nɔɪrɪɪ y'zɛ:rɪnɛ bɪr
 ta:mbũz 'buɣda a'tar ʔ'zɛ:rɪnɛ. 60. bũ 'ʔa:βɪɣ 'bɪq bɪq 'bɪq bɪq bũ jɛ'mɛ:ɣɪ 'jɛr.
 61. 'diɛr 'nɛ:ɔɪ. 62. 'diɛr 'ja:ɣɪʃ 'ja:ɣɪrɪ 'tʃɪxma 'jɛ:nɔɪrɔɪn ɪbɪnɛ'sɛn. 63.
 b_ a'dam ʔu'tar bũ 'de:βɪɪ_ɛʃ'jɛ:sɪn sɪx'tar. 64. tũ'tar bũ 'de:βɪ dɛ c'ɛ'sɛr.
 65. c'ɛ'sɛr 'partʃa partʃa 'ɛ:tɪn ɔ 'janda sɪx'tar bũ 'janda sɪx'tar 'ʃɛjdɛ. 66. bũ
 'ʔa:βɪɣ 'hɛtʃɛ jɛ'mɛ:ɣɪ 'bɪtɪrɪɪɪɔɪ bũ 'hɛ par'tʃa:ɪrɪ 'æ:zɣɪn. 67. 'ta:βɪɣɪn
 bũɣ'da:sɪ bũɣ'da:sɪ 'bɪtɪrɪɪɪɔɪ hɛ 'buɣda 'a:ɪrɪ bũ ar'βad 'tʃɪx'ma:sɪn 'tʃɪxma:sɪn
 'jɛ:nɔɪrɔɪn. 68. 'hɛ 'diɛr 'ja:ɣɪʃ 'ja:ɣɪʃ 'tʃɪxma 'qaɪ 'qa:xmɪʃasan. 69. 'de:βɪn c'ɪ
 par'tʃa:sɪ 'ɛ:lɪndɛ qa'tarɛ'ɛn bũ ar'βad 'ba:ʃɪɪ 'qa:tɔɪrɪ. 70. 'ta:βɪɣɪn 'de:nɪ

bĩ'ter. 71. 'ba:ʃiŋ 'qa:ɫɫĩrĩ qa'xar 'dier a'dam 'ʃen 'mɛ:nĩ aɫ'da:ɫɫĩβ nɛ 'ja:ɣĩʃ
 'var. 72. 'ne:ɫĩrɫĩβ 'ɛ:ɫĩβdɛ. 73. 'mɛnɛ ʃɛ'lɛ ɔ 'nɛ:jɫĩ 'ɛ:ɫĩβdɛ. 74. 'dier 'hitʃ
 bĩr'ʃej 'dɛ:jĩɫɫĩ. 75. jæ'rɛr 'æ:zŷn ɔ ɫĩ'rɛ:jĩŋ ara'je:rĩnɛ bĩr 'partʃa 'etʰ 'qa:xĩp
 qɔ'jar. 76. 'dier 'ne:ɫĩ. 77. 'dier bĩr'ʃej 'dɛ:jĩɫɫĩ. 78. da'ha 'ɔŋdʒa 'ɔɫmaz 'patʃah
 'de:ʃiŋ ax'ta:rĩ. 79. 'qa:pĩ qa:pĩ 'je:zĩrĩ. 80. 'je:ɫĩ 'de:ʃiŋ ax'ta:rĩ. 81. 'je:ɫĩ
 bũ'ta:rĩŋ 'qa:psĩn tʃa'tar. 82. ɔ 'qɔ:ŋʃũnũn tʃa'tar bũ 'qɔ:ŋʃũnũn tʃa'tar. 83. 'je:ɫĩ
 bũ'ta:rĩŋ 'qa:psĩn tʃa'tar. 84. bũ'ta:rĩn 'qa:psĩn tʃa'tanda ar'βad tʃi'xar 'qa:pĩja.
 85. 'dier 'ha 'va:tta 'mɛŋ 'jæ:rdŷm 'ciʃim 'de:ʃĩ c'ɛ:sɫĩ. 86. ɔ'da 'partʃa e:tĩn 'dɛ
 'qɔ:jɫũ ɫĩ'rɛj ar'a:sĩna. 87. da'ha 'tʃa:ɣĩraɫ'tar a'damĩ. 88. a'dam 'dier ba'ba
 ja'tan 'de:rĩ ar'βadĩm bĩr'ʃej bĩl'mɛz 'nɛ. 89. 'niʃĩn 'ne:ɫĩ 'mɛŋ 'jɛcc'ɛ 'de:ʃĩ
 'c'ɛ:sĩm 'e:tĩŋ 'qɔ:jũm ɫĩ'rɛj ar'a:sĩna. 90. bũ 'ʃizi aɫ'da:ɫĩrĩ. 91. 'dɛ:lĩɫɫĩ
 ar'βadĩm. 92. da'ha pat'ʃa:htʃĩn a'pa:rĩɫtar b_a'damĩ. 93. diɛl'lɛr 'jɛl 'illɛ
 'ʃɛ:nĩ patʃa'h istĩrĩ. 94. da'ha 'ɔ:dŷntʃŷ ba'ba qɔ'jar jɛdɛr pat'ʃaha.

95. ar'βada 'dier ar'βad 'qa:pĩja mɛ'qʰɛjjɛt ɔl. 96. 'mɛŋ 'je:ɫĩrɛm.
 97. 'mɛ:nĩ a'pa:rĩɫtar mɛr'c'ɛzɛ. 98. a'pa:rĩɫtar pat'ʃah 'ja:nna. 99. pat'ʃah
 ʃŷ 'jyn b_a'damĩ ʃĩ'dʒĩn e'dɛr 'hɛttɛ ʃɛ'lɛʃsĩn 'de:sĩn 'ʃɛ:jɫĩ mɛ'n_apa:rmĩʃam
 'de:ʃĩ. 100. 'hɛ ar'βad bec'lɛr. 101. b_a'dam jɛl'mɛ:ɫĩ. 102. c'ĩ 'jy'n_ɔ:ɫɫũ
 jɛl'mɛ:ɫĩ. 103. 'yɫʃŷŋdʒŷ 'jyn qa'xar 'qa:pĩnĩ ta'pa:nĩndan tʃi'xarɫĩ aɣa'dʒa

'ipɛ bay'lar. 104. 'qa:pɨnɨ tʃɛcɛ'lɛr jɛ'dɛr patʃah 'ja:nna. 105. 'diɛr ba'ba
 ʃɨ 'jyndɨ a'da:mɨm 'jɛ:lɨp bʊ'ra. 106. 'siz ʃis'tɛ:diβɨz 'æ:zɨn. 107. a'pa:rɨdiβɨz.
 108. 'ha:nɨ a'damɨm. 109. 'diɛl'lɛr bʊ da'ha bʊr'da ʃi'dʒɨndɨ a'damɨβ. 110.
 'tʃa:ɣɨr 'diɛr 'ɔ:dɨntʃɨ ba'ba 'niʃɨn 'sɛn si'dʒɨn ɔ:tɨdʊβ. 111. 'diɛr bɛ 'ʃɛn
 dɛ'mɛ:diβ 'b_ɛ:tʃi. 112. 'diɛr ba'ba 'mɛ:nɨm ar'βa:diβɨm 'diɛrɛm 'dɛ:lɨdi
 i'na:nmɨsɨz. 113. 'dɛ:diɨm ar'βad 'niʃɨn 'jɛ:lɨβ. 114. 'dɛ:di a'dam 'dɛ:diβ 'qa:pɨja
 'mɛqʰɛjɛ't_ɔl. 115. ɔda'ha 'qa:pɨnɨ 'æ:zɨmnɛn 'jɛ:tɨrdɨm. 116. 'dɛ:di ba'ba
 'ɛlɛjsɛ 'bunɨn ar'βa:di jɛr'tʃɛ:cɨi 'i'ɔ:qɨi jɔ:xtʊ. 117. 'i'ɔ:qɨi ɔs'sa 'qa:pɨnɨ
 ʃa'pa:nɨndan tʃi'xarɨdi 'jɛ:tɨri. 118. 'bunɨn 'ɛlɛjsɛ 'hi'tʃ 'i'ɔ:qɨi jɔ:xtʊ. 119. da'ha
 qaxat'tar 'ɔ:dɨntʃɨ ba'ban ʃa'tat'tar. 120. sa'tat'tar 'æ:zɨm. 121. ar'βa:diɨdan
 ar'βa:diɨdan 'æ:zɨ 'qa:pɨnɨ 'jɛ:tɨrɛllɛr jɛ'l'lɛr. 122. 'diɛr ar'βad 'mɛn
 ʃɛ'nɛ 'dɛ:diɨm 'qa:pɨja mɛqʰɛyɛ't_ɔl. 123. ɣɛr e'βɛ mɛqʰɛyɛ't_ɔla'san. 124. jɔ:
 'qa:pɨnɨ tʃi'xardasan jɛ:tɨrɛ'sɛn. 125. 'diɛr 'ʃɛn 'dɛ:diβ 'bɛs 'qa:pɨja
 mɛqʰɛjɛ't_ɔl. 126. 'dɛ:diβ e'βɛ mɛqʰɛyɛ't_ɔl. 127. 'jɛ:lɨ ar'βa:di qa'βar. 128.
 ar'βa:diɨn hɛ'mɛn ʃɨ 'da:ʃɨn_ɛ:lɨnɛ 'vɛ:ri. 129. 'diɛr 'jɛ:ri 'jɛtʰ ba'ba'β_ɛ:βɨnɛ
 da'ha 'hi'tʃ ʃis'tɛ:mɨrɛm 'ʃɛ:nɨ 'jɛ:lɨmɨjɛsɛn. 130. 'mɛn dɛ 'jɛ:tɨm mɛ'nɛ bi'r'ʃɛj
 vɛr'mɛ:di'lɛr.

(05 02 10 02 01)

Kayıt yeri: Korya

Kayıt tarihi: Temmuz 2008

Kayıt yapan: Jasim Z. Jasim

Kaynak kişinin

Adı, baba adı: Muhammed Ahmet Cuma

Doğum yeri: Kerkük

Doğum tarihi: 1938

Mesleği: Serbest Meslek

Cinsiyeti: Erkek

İkamet yeri: Kerkük

Şu an yaşadığı yer: Kerkük (Korya Mahallesi)

Soyu: Türkmen

Medeni Hali: Evli

Dil bilgisi: Türkmençe (1) Arapça (1)

Öğrenim düzeyi: Eğitim görmemiş

Başka bir bölgede yaşıyıp yaşamadığı: -

Konusu: Masal (Title ile Bitle)

1. 'va:rijdi 'jə:xüjdü 'da:rın dýŋ'je:sinde bir 'je:tʃiden bir 'qə:jün. 2. e:
'qə:jün 'je:tʃi. 3. 'je:tʃi je:lđi 'qə:jün 'ja:nna. 4. de:đi 'qə:jün ba:dʒi. 5. 'de:đi dʒan
'ba:dʒi. 6. 'de:đi 'jedε:yın bir jü'βa ʃap'a:yın 'ja:rın 'q^hıʃı. 7. ba'ta:mı'z ɔ:tü.
8. 'qə:jün 'de:đi 'jet^h jet^h 'mε:nim tüc'üm sa'ɣ ɔ:ssün. 9. 'je:tʃi 'æ:zytʃýn 'jæ:zel
bir'tʃej 'ja:pı. 10. 'ɣurfa 'ja:ptı. 11. 'ja:yıʃ 'ja:yırı. 12. 'qar 'ja:yırı. 13. 'qə:jün
'je:lđi 'qa:pını tʃa:tđi. 14. 'je:tʃi ba:dʒi 'jetʃi ba:dʒi. 15. 'de:đi 'dʒan 'ba:dʒi. 16.
'de:đi bü je'dʒε:lıyε 'jer ver mε'nε. 17. 'de:đi de'mε:dım ſε'nε. 18. je'dε:yın bir
jü'βa ʃa'pa:yın. 19. 'ja:rın ba'ta:mı'z ɔ:tü 'ja:yıʃta 'qarda. 20. 'verme 'æ:zyne.
21. 'je:tʃi bü'c'ez ɔ 'jana bir 'de tʃa:yırđi 'æ:zyn. 22. 'de:đi 'je je. 23. 'je:tırđi
'æ:zyn. 24. 'je:tırđi bü'ta:rın 'c'i ba'ta'ta:rı 'ɔ:tđü. 25. tıt'le εβ bıt'le. 26. tıt'le

'bɛ:jjʏ'j_ɔ:tũ. 27. hara'f_ɔ:tũtar. 28. nɛnɛ'lɛ:rĩ t͡ʃixt͡ʃ t͡ʃæ'lɛ. 29. 'dɛ:đi
 'jɛ:đirĩɣ. 30. ɛm'd͡ʒɛ:jĩmdɛ 'syd 'jɛ:tĩɛɣ. 31. 'bɔ:jnũzmũzda 'ɔd 'jɛ:tĩɛɣ. 32.
 jɛɣ'ni 'bɔ:jnũz'ta:rĩnda 'ɔtʰ. 33. 'jɛ:t͡ʃilɛɣ. 34. 'dɛ:đi cʰim'sɛ:t͡ʃin 'a:t͡ʃmĩ'ja:sĩz
 'qa:pĩnĩ. 35. ɔŋ'd͡ʒa ɔt'ma:đi ɔ'tar 'jɛ:t͡ʃi 'qurt 'jɛ:lđi. 36. ʃit'lɛ bĩt'lɛ 'qa:pĩnĩ
 'a:t͡ʃin. 37. 'bɔ:jnũzũmda 'ɔd 'jɛ:tĩrmĩʃɛm. 38. ɛm'd͡ʒɛ:jĩmdɛ 'syd 'jɛ:tĩrmĩʃɛm.
 39. 'ɣɛɣ 'dɛ:llȳ'c'lɛ:rĩ 'var. 40. ɔ 'dɛ:llȳc'dɛn ba:xĩttar. 41. 'va:tta t͡ʃɛ'j_ɛdɛɣ.
 42. 'at͡ʃmaz 'qa:pĩnĩ. 43. 'diɛɣ 'jɛtʰ. 44. bĩ'zim nɛnɛ:mĩz qɛ'rɛ:đi. 45. jɛ'dɛɣ qɛ'rɛ
 ʃĩja'na bũ'ta:nĩ 'jɛ:lĩ. 46. bĩɣ 'dɛ 'jɛ:lĩ. 47. 'diɛɣ ʃit'lɛ bĩt'lɛ 'qa:pĩnĩ 'a:t͡ʃin. 48.
 'bɔ:jnũzũmda 'ɔd 'jɛ:tĩrmĩʃɛm. 49. ɛm'd͡ʒɛ:jĩmdɛ 'syd 'jɛ:tĩrmĩʃɛm. 50. 'diɛɣ
 'jɛtʰ bĩ'zim nɛnɛ:mĩz 'sa:rĩđi. 51. jɛ'dɛɣ 'sa:rĩ bɔja'ɣa bũ'ta:nĩ 'jɛ:lĩ. 52. 'diɛɣ
 ʃit'lɛ bĩt'lɛ 'qa:pĩnĩ 'a:t͡ʃin. 53. 'bɔ:jnũzũmda 'ɔd 'jɛ:tĩrmĩʃɛm. 54. ɛm'd͡ʒɛ:jĩmdɛ
 'syd 'jɛ:tĩrmĩʃɛm. 55. 'diɛɣ 'jɛtʰ bĩ'zim nɛnɛ:mĩz jɛ:ʃĩlđi. 53. jɛ'dɛɣ 'jɛ:ʃĩlɛ
 bũ'ta:nĩ 'jɛ:lĩ. 57. bĩɣ 'dɛ 'qa:pĩnĩ t͡ʃa'tar. 58 'diɛɣ ʃit'lɛ bĩt'lɛ 'qa:pĩnĩ 'a:t͡ʃin. 59.
 'bɔ:jnũzũmda 'ɔd 'jɛ:tĩrmĩʃɛm. 60. ɛm'd͡ʒɛ:jĩmdɛ 'syd 'jɛ:tĩrmĩʃɛm. 61. 'diɛɣ
 'jɛtʰ bĩ'zim nɛnɛ:mĩz 'ma:ʃĩđi. 62. jɛ'dɛɣ ma:ʃĩja bũ'ta:nĩ 'jɛ:lĩ. 63. 'diɛɣ ʃit'lɛ
 bĩt'lɛ 'qa:pĩnĩ 'a:t͡ʃin. 64. 'bɔ:jnũzũmda 'ɔd 'jɛ:tĩrmĩʃɛm. 65. ɛm'd͡ʒɛ:jĩmdɛ 'syd
 'jɛ:tĩrmĩʃɛm. 66. vɛt'hasĩt 'birc'ɛttɛn bĩɣ 'd͡ʒɔq t͡ʃa'tar j'i'rɛɣ i't͡ʃɛ:rjɛ. 67.
 'jɛ:t͡ʃi'nĩn ba'ta:sĩnĩ ʃit'lɛ:nĩ 'jɛɣ. 68. 'jɛ:lĩ nɛ'nɛ:sĩ. 69. 'jɛ:t͡ʃi 'jɛ:lĩ. 70. 'jɛ:lĩ

ba'xar jǔβa'ta:rǐ 'da:γǐrǐp. 71. tʃa:γǐrǐ ʃit'le bīt'le. 72. ba'xar ʃit'le 'var bīt'le
 'jox. 73. 'baba 'ha:nǐ. 74. 'va:tta 'de:di ʃt'e 'qurd 'je:ldi 'bele 'e:tʃi. 75. 'je:ldi
 jǔβa:mǐza. 76. 'je:tʃi 'je:ldi bo'ja:tʃi 'æ:zǎn. 77. 'he 'je:tʃi 'je:ldi bo'ja:tʃi
 'æ:zǎn. 78. je:ʃi'le 'e:tʃi 'æ:zǎn. 79. 'je:ldi ʃé'je 'qurtǔn 'ja:nǐna. 80. 'qurtǔn
 da:mǐnda he'lej 'je:pǐrǐ. 81. 'diεrǐ ɔ 'c'imdi. 82. 'qurt 'de:di ɔ 'c'imdi. 83.
 'a:ʃim εc'mε:ʃim tɔrpa'ɣa bǔ'ta:ndǐ. 84. 'ja:rǐŋ 'je:lin deʃβe'je. 85. 'je:tʃi
 dʒɔq'ta:rǐn 'ititʃi 'ʃej cʃimǐn 'mix cʃimǐn. 86. 'je:ldi bǐr de he'lej 'je:pǐ.
 87. 'de:di ɔ 'c'imdi. 88. 'a:ʃim εc'mε:ʃim tɔrpa'ɣa bǔ'ta:ndǐ. 89. bǐr 'dʒɔq tʃa:tǐ
 ʃé'je 'qa:pǐja 'qurtǔŋ 'qa:psǐna. 90. 'qurtǔŋ 'qa:rǐna bǐr 'dʒɔq tʃa't'ma:γǐdan
 ʃit'le tʃixǐ 'ja:zǐja. 91. tʃa:γǐrǐ ʃit'le:nǐ 'æ:zǐ ja:nǐna. 92. 'de:di ʃit'le 'ne ʃæ:rdǔ.
 93. ne ʃé'je 'e:tʃiβ. 94. 'de:di ne 'jesεn. 95. 'de:di ne'ne bǐr'ʃej 'je:mǐrεm. 96. ne
 'je:tǐrǐm. 97. 'de:di 'ε:ɫime 'qɔ:jdǔm 'ε:ɫim 'ja:ndǐ. 98. jeʔ'ni jeme'ɣ_istǐrǐ.
 99. 'a:γǐma 'qɔ:jdǔm 'a:γǐm 'ja:ndǐ. 100. 'qa:rǐma 'qɔ:jdǔm 'qa:rǐm 'ja:ndǐ.
 101. ʃəzyε'mε 'qɔ:jdǔm ʃəz'yεm 'ja:ndǐ. 102. daha 'je:tʃi. 103. 'qurt ɔr'da
 ʃe'be:rdǐ. 104. tǐt'le de xǐta_s_ɔ:tǐdǔ. 105. 'bitʃi.

(05 02 10 02 02)

Kayıt yeri: Korya

Kayıt tarihi: Temmuz 2008

Kayıd yapan: Jasim Z. Jasim

Kaynak kişinin

Adı, baba adı: Muhammed Ahmet Cuma

Doğum yeri: Kerkük

Doğum tarihi: 1938

Mesleği: Serbest Meslek

Cinsiyeti: Erkek

İkamet yeri: Kerkük

Şu an yaşadığı yer: Kerkük (Korya Mahallesi)

Soyu: Türkmen

Medeni Hali: Evli

Dil bilgisi: Türkmence (1) Arapça (1)

Öğrenim düzeyi: Eğitim görmemiş

Başka bir bölgede yaşıyıp yaşamadığı: -

Konusu: Masal (Şah İsmail)

1. 'va:rijdı 'jo:xüjdü 'da:rin dýŋ'je:sinde jah is'ma:ñil jah is'ma:ñil.
2. ba'ba:sı 'qa:βdı eβ'den 'æ:zyñý ba'ba:sı. 3. 'je:ldı 'be:jjýc vezir'le:rı 'e:βinde
- bir 'te:c'ın_e:βinde 'xa:đı'm_ı:tdü. 4. q'hızın ba'ba:sı 'de:đı 'æ:zyñe 'şε:nı bes
- baý'ba:ntŋı ede'rεm. 5. baý'ba:ntŋı ı:tdü ı'r'da. 6. 'æ:zy de 'iŋin 'jæ:rrý. 7. 'yzýjý
- bar'ma:ýıdan her'fe:jı 'biñrı. 8. 'je:đrı es'rar 'je:lnı 'æ:zytŋyn. 9. 'fej 'je:lnı
- 'æ:zytŋyn. 10. qaxat'lar 'ba:džıtar her 'bi:rsı bir cıŋı'je va'rar. 11. 'bes bü 'qa:ñı.
12. bü'na he diel'ler f'ıtan 'je:ñptı f'ıtan 'je:ñptı f'ıtan 'je:ñptı 'hitŋ. 13.
- ba'ba:sı xεste 'dyŋtý. 14. 'be:jjýc ve'zirđı. 15. xεste 'dyŋtý. 16. düx'tora 'je:tŋı.
17. düx'tor 'de:đı džaj'ra:nın 'ba:ŋı q'hεj'ne:đın 'şuβjünü 'je:tırsız b_ada'ma
- ve:ε:sız 'ε:jjı 'ı:tdü. 18. bü 'da ı'tardan eββel 'tŋıxtı. 19. bir şah'rada 'yzýjý

ʔay'ma 'vu:rrüŷ. 30. qab't₁edε:sĩz 'je:rʃĩn bĩʔĩn. 31. qab't₁
 've:rmε:rĩŷ ʃĩ'ze. 32. qab't₁e:ʔĩ't₂εr. 33. ɔ 'de:di 'c'im c'imĩ 'ʔa:nĩrĩ. 34.
 'j'ε:ldĩler. 35. 'j'ε:ldĩler e'βε. 36. q^hĩz 'æ:zyñnen εββel 'je:ĩrdĩ ʃa
 37. 'æ:zyñnen εβ'βel 'je:ĩrdĩ. 38. 'cytʃtʃyc q^hĩz 'bi'ĩrdĩ 'ʃe:j₁e:ʔĩ

bŭ q^his'raytan 'ɔ:jnũrũ. 56. 'minĩp q^his'raya dɔ'ta:nĩrĩ. 57. tʃixĩrĩ jɛz'mɛyɛ. 58.
 'dœ:ndỹ e'βɛ. 59. 'de:đĩ 'mɛ:nĩm 'c'i 'quťũm 'var bũ'rda. 60. 'de:đĩ 'nɛdʒɛ. 61.
 'de:đĩ 'j'œ:rsỹz 'sɔ:jsũnnar j'œt'lɛ:rĩ 'ʃa:jĩnda ʃayma'ta:rĩm 'var. 62. bũ 'c'ɛrɛ
 ɔ'tar 'rysβa'j ɔ:tđũtar. 63. ba'ba tʃa:ỹĩrĩ. 64. j'ɛ: baba 'ʃiz nɛ 'quťũ nɛ f^hĩ'tan.
 65. 'diɛr 'bɛ:lĩ 'j'ɛ:ldĩlɛr. 66. 'c'i dʒajran 'vɛ:rđĩm œz'lɛ:rĩnɛ. 67. j'œt'lɛ:rĩnĩn
 'ʃa:jĩna da ʃay'ma 'vurđũm. 68. 'bax ʃah is'ma:ĩl 'ja:zĩĩp 'jɔxsa jɔx. 69. ɔ
 'ha:psĩnĩn 'bɛ:jjỹ'j ɔ:tđũ 'bɛ:jjỹ'j ɔ:tđũ eβ'dɛ. 70. nɛ bay'βaŋ 'qa:tđĩ nɛ f^hĩ'taŋ
 'qa:tđĩ nɛ f^his'tʃaŋ 'qa:tđĩ. 71. ɔr'dan tʃi'xar ba'ba:sĩ 'jɛ:lĩ 'a:rđĩdʒa. 72.
 'bilmĩllɛr dɛ f^hĩ'tan vɛ'zi:rĩŋ ɔ:γťũdũ. 73. ba'ba:sĩ 'bunũn vɛ'zirĩđĩ. 74. ba'ba
 'qa:βđĩ 'œ:zỹn. 75. ỹ'ʃtɛ 'jɛ:ldĩ bũ'ra. 76. tũ'ʃ ɔ:tđũ bũ'tara. 77. bũ 'da q^hĩ'zĩn
 'vɛ:rđĩ œz'lɛ:rĩnɛ. 78. 'dœ:ndỹlɛr mɛmlɛc'ɛt'lɛ:rĩnɛ. 79. nɛ'nɛ:sĩ 'ja:nna
 ba'ba:sĩ 'ja:nna 'dœ:ndỹlɛr. 80. mɛn 'dɛ 'j'ɛ:tĩm mɛ'nɛ bĩr'ʃɛj vɛr'mɛ:đĩlɛr.

(05 02 10 03 01)

Kayıt yeri: Korya

Kayıt tarihi: Temmuz 2008

Kayıd yapan: Jasim Z. Jasim

Kaynak kişinin

Adı, baba adı: Mustafa Kemal Kadir

Doğum yeri: Kerkük

Doğum tarihi: 1972

Mesleği: Marangoz

Cinsiyeti: Erkek

İkamet yeri: Kerkük

Şu an yaşadığı yer: Kerkük (Korya Mahallesi)

Soyu: Türkmen

Medeni Hali: Evli

Dil bilgisi: Türkmence (1), Arapça (1)

Öğrenim düzeyi: Petrol Enstitüsü Mezunu.

Başka bir bölgede yaşıyıp yaşamadığı: -

Konusu: Masal (Avcı ile Kral)

1. bīr'jyn 'va:rıjdı 'jɔ:xüjdü da:rın dŷŋjɛ:sındɛ bīr' a'dam 'va:rıjdı 'ha:fi
zɛ'ri:fıjdı. 2. b' a'dam 'jynde tʃi'xɑ:rđı a'βa. 3. 'ba:fiŷ jɛ'ni a'β'edɛ:rđı.
4.jaʃa'ma:ŷı 'ba:fiŷ ŷzɛ:rı'nɛ:jđı. 5. iʃ'tɛ 'a:ɦta 'nɛ q'ɦsmɛ't'ɛ:đıp. 6. tũ'ta:rđı
'jɛ:tıɛrɛrđı ʃa'ta:rđı. 7. bīr 'pa:jıñı da tʃɛ:βi'rɛ:rđı. 8. 'munüjdan ja'ʃa:rđı
b' a'dam. 9. bũ 'bir mɛmlɛc'ɛ'tʃɛ:jđılɛr. 10. bīr 'mɛ:lic 'va:rıjdı. 11. tʃɔx
'za:ɦmıjdı. 12. 'va:ɦta bīr'jyn bũ 'mɛ:lic tʃi'xıp dɔ'ɦa:nnı. 13. bũ ba'zarda
dɔ'ɦa:nnı. 14. iʃ'tɛ 'ba:xırı 'va:zıı 'nɛ:đı nɛ 'dɔɛ:jŷ. 15. b' a'da:mın bīr' ar'βa:đı
'va:rıjdı bũ 'a:βtʃıñın tʃɔx j'ŷ'zɛ:lıjdı. 16. bũ 'mɛ:lic 'b' a:βtʃıñın b' ar'βa:đın
j'ɛrɛr. 17. 'jɛ:βlı dŷ'ʃɛr b' ar'βada. 18. 'va:ɦta dɔ'nɛr 'mɛ:lic 'jɛ:rıɛ.
19. tʃa:ŷı'rar ɦar'ra:sıñı. 20. 'diɛr ɦar'ras b' ar'βa:đı 'ʃɔr 'mɛ:nım'tʃı 'bax 'nɛ:đı

ne 'dœ:ʝy̞. 21. 'va:tta har'ras ʝed'er ʂo'rar b_ar'βa:dɪ. 22. a'ʃa:ʝija ε'ner ba'xar
 'ciʃsɪ bɪ'r_a:βtʃɪdɪ. 23. 'ba:ʃy̞ ʝutürü b_ɪʃ'ten. 24. do'ta:nɪrɪ 'bu εtrf'te.
 25. 'va:tta bɪr'ʝyn 'mɛ:ɲic 'joʃtar b_a'da:mɪŋ_εn'sɛ:sɪdʒɛ. 26. 'diɛr tʃa:ʝɪrɪŋ
 'qoʝ 'c'ɛ:sʂɪŋ 'ja:nɪma. 27. vaʃ'ta: bɪr'ʝyn a'dam 'o:türüp eβ'dɛ. 28. jemɛ'y_istɪrɪ
 'jesɪn. 29. 'qa:pɪ tʃa:ʃɪnɪ. 'qa:pɪnɪ a'tʃar 'diɛr 'bujrүн. 30. 'de:dɪ 'mɛn 'mɛ:ɲic'ɪn
 har'ra:sɪjam. 31. 'mɛ:ɲic 'sɛ:nɪ 'istɪrɪ. 32. 'nɛ:stɪrɪ mɛn'nɛn. 33. 'diɛr vaʃ'ta
 bɪlmi'rɛm. 34. 'bɛs 'sɛ:nɪ 'istɪrɪ. 35. 'diɛ'r_ɔ:tɪdɪ. 36. 'qa:pɪnɪ ɛr'tɛr. 37. ar'βad
 'diɛr a'dam 'c'ɪmɪjɪdɪ. 38. 'diɛr ar'βad tʃa:mɪr b'a:tʃmɪza. 39. 'mɛ:ɲic 'mɛ:nɪ
 'istɪrɪ. 40. 'nɛ:stɪrɪ mɛnnɛn 'bu 'a:tta 'xɛ:tɪrɪtʃɪn. 41. a'dam ʂap'sa:rɪ ʝe'tʃɛr. 42.
 ar'βad 'diɛr ba'ba 'adam boʝ 'vɛr. 43. bɪr 'bax 'nɛ:stɪrɪ ʂɛn'nɛn. 44. bɛ'c'ɛ: bɪr
 'iʃɪ 'var 'ʂɛ:nɪβdɛn. 45. bɛ'c'ɛ: bɪr 'iʃɪ tɛc'li:f_ɛdɛ'dʒɛ:yʃɪ fʰɪ'tan. 46. 'joʝ
 qorxa'san 'ba:tʃɪma bɪr 'bɛlɛ a'tʃar. 47. vaʃ'ta: a'dam 'ya:rɪn ʂɛbbɛ'h_ɔ:tɪ. 48.
 c'et'mɛʒ 'iʃɪnɛ. 49. ʝe'dɛr 'mɛ:ɲic 'ja:nna. 50. vaʃ'ta: ʝe'dɛr 'mɛ:ɲic 'ja:nna
 ʝɪ'rɛr. 51. 'mɛ:ɲic'ɛ 'diɛr joʃ'ta:mɪʃɪβ ɛnsɛm'dʒɛ bɪ'r_iʃɪβ 'var 'mɛ:nɪmɛn.
 52. ʝɛ'ɪni bɪ'rɪʃ_ɪsʂɛn mɛn'nɛn. 53. 'diɛr 'bɛ:ɲɪ. 54. 'diɛr 'ɛmr_ɛdɛ. 55. 'diɛr
 'ʂɛ:nɪβ bɪr ar'βa:dɪβ 'var. 56. tʃɔʝ ʝy̞'zɛ:ɪdɪ. 57. 'diɛr ʝa'mam ɛ:. 58. 'diɛr 'ɪmmɛ
 b_ar'βa:dɪ boʝa mɛn 'a:ʃɪm 'æ:zɪnɪ. 59. 'aβ 'ytʃ ʃa:rɪm 'va:rɪdɪ. 60. ɔ 'ʃa:rɪ
 ɛs'ʂɛβ vazʝetʃɛ'rɛm ʂɛn'nɛn. 61. 'diɛr ʝɛmʃɛ'βɛd 'mɛ:ɲic. 62. nɛ'dʒɛ 'o:tɪ

'bɛlɛ. 63. 'haɫ mɛsɛlɛm bɛ'lɛ:ɗi. 64. 'diɛr bɪl'mɛm. 65. c'æ:zɣm 'dyʃtɣ 'ʃɛ:nɪβ
 ar'βa:ɗiβa. 66. 'jɛ ar'βa:ɗiβ bɔʃa'san mɛn 'a:ɸim 'æ:zɣn. 67. jɛn 'dɛ 'b_ytɕ
 'ʃa:rɸim_ɛdɛ'sɛn. 68. 'diɛr 'ytɕ 'ʃa:rɸiβ 'nɛ:ɗi. 69. 'diɛr 'ytɕ 'ʃa:rɸimɪn 'bi:rsɪ 'ytɕ
 ʃimɪr'ta ʃ'ɛ:ɸiɾɛ'sɛn 'mɛ:nɪmtɕi. 70. hɛr ʃimɪr'ta:nɪ tɕaɫandaβ 'jɛɛ 'itɕinnɛn bɪr
 q'hɪs'ray tɕɪxsɪn hɛr 'bi:rsɪ bɪr 'rɛnc. 71. 'diɛr 'c'indɕi 'ʃa:rɸiβ. 72. 'diɛr ɪstɪ'rɛm
 bɪr 'za:rɸim 'yzɣm ʃ'ɛ:ɸiɾɛ'sɛn 'mɛ:nɪmtɕi. 73. 'bunnan 'jɛ:ɗiɣdɕɛ 'fazɫa 'ɔ:sɕɪn.
 74. 'jɛ:ɗiɣdɕɛ 'fazɫa 'ɔ:sɕɪn. 75. 'ytɕɣ 'ʃa:rɸi 'diɛr 'nɛ:ɗi. 76. ɪs'tɛr bɪ'r_ɸɪɪ
 ʃ'ɛ:ɸiɾɛ'sɛn 'mɛ:nɪmtɕi. 77. 'yɕ 'jyɪndɣ 'ɔ:tɕptɕ qɪnday'ta:ɗi ɕɛ'lɛ:ʃɪrɪ. 78. 'diɛr
 jɛmɸɛ'βɛd 'mɛ:lɪc 'harda 'bɛlɛ 'ʃɛj 'va:rɗi. 79. 'va:rɫa 'c'ɛ:ɸiβɗi. 80. jɛn_ɛdɛ
 'mɛ:nɪmtɕi 'b_ytɕ ʃa:rɸi jɛn 'dɛ ar'βa:ɗiβ bɔʃa'san mɛn 'a:ɸim ar'βa:ɗiβ. 81.
 'adam tɕɪ'xar 'mɛ:lɪc 'ja:nɪnnan. 82. 'bɛs tɕɔx pɛs't_ɔ:tɕp. 83. 'bɛlɛ 'bɔ:zɪtɕp.
 84. 'mɛ:lɪc nɛ 'diɛr vɛ'zi:rɪnɛ 'b_ytɕ 'ʃa:rɸi 'ɛ:tmɪjɛdɕɛɣ 'bizɪmtɕi. 85. ɛ'ci:d
 'ja:rɪn ar'βa:ɗi bɔ'ʃar. 86. mɛn aɫ'tam 'arβa:ɗɪnɪ. 87. adama'c'a dæ'nɛr 'ɛβɛ.
 88. ar'βad 'diɛr ha a'dam 'xɛ:rɗi. 89. 'nɛ:sɪrɗi 'mɛ:lɪc. 90. 'diɛr vaz'jɛtɕ ar'βad
 bɪr 'va:zɪɸdɛ 'qɔ:jdɕ 'mɛ:nɪ tɕɔx zɛh'mɛ:tɕi. 91. 'diɛr 'nɛ:ɗi. 92. 'diɛr ɪʃ'tɛ 'ʃɛ:nɪ
 'c'æ:rɣp. 93. 'j'æz 'qa:tɕɪrɗɪp sɛ'nɛ. 94. 'jɛ ar'βa:ɗi bɔ'ʃa 'mɛn 'a:ɸim. 95. jɛn 'dɛ
 bɪ 'ʃa:rɸi ɛdɛ. 96. 'diɛr bɪ 'ytɕ ʃa:rɸi 'nɛ:ɗi. 97. 'diɛr 'budɪ bɪdɪ bɪdɪ. 98. 'diɛr
 a'dam 'hɪtɕ qɛ'hɪr jɛ'mɛ:ʃɪnɛn. 99. 'qɪz 'diɛr 'nɛdɕɛ. 100. 'diɛr 'hɪtɕ qɛ'hɪr

'jemε. 101. 'a:tta 'var. 102. e: 'dier an'nad mε'ne. 103. 'dier 'se:nɪβ ne
 'hε:qq'hɪβ. 104. ja:rɪn ʂεb'bεh qax. 105. b_ɪs'te:diyi ʂejlεr 'ha:zɪrdɪ. 106. a'par
 'æ:zytʃyn. 107. e: 'dier nε'dʒε. 108. 'dier 'hε:qq'hɪβ ɔt'ma:sɪn. 109. vaɫ'ta: ʂεn
 ʂε'n_ɔt. 110. bʊ qɪ'zin b_ar'βa:dɪn ba:dʒɪ'ta:rɪ 'var. 111. 'bi:rsɪ hy:rɪj'jε:dɪ. 112.
 'ɔ:bɪrsɪ bɪr bay'ta:rɪ 'va:rdɪ. 113. jεf'ni mʊtε'βε:ffɪrdɪ bʊ 'ʂejlεr jan'ta:rɪnda.

114. vaɫ'ta arβada'c'a j'e'dεr ɔ ba:dʒsɪ 'ja:nna c'ɪ 'hy:rɪjɪdɪ. 115. ba:dʒsɪna
 'dier 'ytʃ ʃɪmɪrta ɪstɪ'rεm 'bele bele. 116. ba:dʒsɪ 'de:di bɪr deq'q'hε.
 117. atɫa'nar 'ʂuβja 'ytʃ ʃɪmɪrta:nɪ 'j'ε:tɪrɪ 'æ:zytʃyn. 118. j'e'dεr 'ɔ:bɪr 'ba:dʒsɪ
 'ja:nna. 119. bay'ta:rɪnnan bɪr 'za:rɪm 'yzɪm 'j'ε:tɪrɪ 'æ:zytʃyn. 120. 'ɔ:bɪr
 ba:dʒsɪnɪn 'da 'je:nɪɪ ũ'ʂa:ɣɪ 'ɔ:tʊp 'ytʃ ʃynlɪɣtɪ 'dærd ʃynnɪxtɪ qəŋdaɣ'ta:dɪ.
 121. 'j'ε:tɪrɪ 'æ:zytʃyn ɔ:bɪr ba:dʒsɪ. 122. vaɫ'ta se'b'bεh a'dam qa'xar. 123.
 'dier a'dam bʊ 'taha 'b_ytʃ ʂej'lε:rɪ a'par. 124. har'dan bʊ'tar. 125. 'dier
 'hε:qq'hɪβ ɔt'ma:sɪn. 126. j'et_a'par 'æ:zytʃyn. 127. 'sεn ɪstε'mε:diβ bʊ'ta:rɪ.
 128. ɪs'te:mɪrɪ ʂεn'nεn bʊ'ta:rɪ. 129. a'par bʊ'ta:rɪ ɪʃ'te bʊ 'taha. 130. j'e'dεr
 'mε:ɲic 'ja:nna. 131. 'dier 'mε:ɲic bʊ ɪs'te:diɣɪβ 'ʂejlεr 'ha:zɪrdɪ. 132. 'bes 'sεn
 mɪl'lε:tɪ ʃɪɣɪʃɪra'san. 133. hεt'te ɣelεm 'de 'j'æ:rsɪn. 134. 'dier ɔ:tɪdʊ. 135.
 vaɫ'ta tʃɪ'xar harras'ta:rɪ. 136. mej'terdεn tʃa:ɪttar. 137. 'buɣɪn 'mε:ɲic
 'axʂam 'ʂɪzɪ deʃβε't_e:diɪp f'hɪtan sehe'de 'ʂɪzɪβdεn 'bele bele bele 'ɪʃɪ 'var.

138. vaɬ'ta bũ mĩl'let 'jɪyʃɪ. 139. axʃa'm_ɔ:tũ 'j'e:lĩ mez'ler 'qurũlũptũ. 140.
 'j'e:tĩrĩ ɛβ'βel 'ytʃ jĩmĩr'ta:nĩ. 141. bes 'mɛ:lĩc'ĩn 'ʔə:qlĩnɛ 'jĩrmĩrĩ. 142. 'diɛr
 'boʃ hɛ'c'ɛ:tʃĩ. 143. bĩr'ʃej 'jɔ:xtũ. 144. hɛ'lɛ 'bĩrĩndʒĩ jĩmĩr'ta:nĩ a'tar 'ɛ:lĩnɛ.
 145. 'beɛ ɸaɬmay'tan je're ɪtʃĩn'nɛn bĩr 'q'hɛrɛ q'hĩs'ray ɸʃɪ'xar. 146.
 hajra'n_ɔɬa'san 'bes baxa'san 'æ:zɣnɛ. 147. 'mɛ:lĩc 'beɛ ma't_ɔ:tũ.
 148. tɛ'ʔɛ:dʒdʒɣbɣ 'qa:ħ. 149. 'c'ĩndʒĩ jĩmĩr'ta:nĩ 'qa:ɬdɪ'rar ɸaɬ'ar je're bĩr
 q'hĩs'ray ɸʃɪ'xar ɪtʃĩn'nɛn 'a:ɬtũn 'rɛ:nɣĩ 'ruhũβa qɔja'san 'æ:zɣn. 150. 'ytʃɣndʒɣ
 jĩmĩr'ta:nĩ ɸaɬ'ar je're bĩr 'bajaz q'hĩsray ɸʃɪ'xar 'ɪtʃĩnnɛn a'da:mĩ 'ʃæ:ɣ'ɣrɣ.
 151. 'beɛ 'hɛ hɛzz_ɛtme'sɛn baxa'san 'æ:zɣnɛ. 152. bes 'mɛ:lĩc 'dɛ:lĩ
 ɔɬa'dʒa:ɣɪ. 153. 'qa:ħ ɣzɣmɛc'ɛ 'j'e:tĩrĩ 'qab. 154. 'za:rɣĩm ɣzɣmɣ 'qab ɪtʃĩnɛ
 qɔjaɬ'ar. 155. qɔjaɬ'ar 'mɛ:lĩc'i'ɣ_æ:ɣ'ɣnɛ. 156. 'mɛ:lĩc 'bĩr dɛnɛ 'jɛr 'c'i dɛnɛ
 'ɔ:tũ. 157. 'c'i dɛ'nɛ:sĩ 'dæ:rd dɛ'nɛ 'ɔ:tũ. 158. 'dæ:rd dɛ'nɛ:nĩ 'jɛr 'ɔn dana
 'ɔ:tũ. 159. 'je:dĩɣdʒɛ 'b_ɣzɣm ɸɔx'ɬa:ɣĩrĩ. 160. bũ mĩl'let 'je:rĩ 'ɣzɣm'nɛn
 'je:lɪɣdʒɛ ɸɔ'x_ɔ:tũ. 161. sɪ'ra 'j'e:lɪ 'ytʃɣndʒɣ ʃartac'a'ja 'c'i ũʃay
 ʃɛ'lɛ:ʃsɪn. 162. vaɬ'ta: 'mɛ:lĩc qa'xar 'j'e:lĩ ba'xar ũʃayac'a'ja 'beɛ
 qũnbat'ɬa:dĩ. 163. ũʃayac'a'ja maʃaɬ'ta 'beɛ ɣ'zɛ:lɪ. 164. 'j'æ:zɣ 'ma:βĩ
 'sa:tʃɪ 'ʃa:rĩ 'bajaz bajaz bajaz.

165. vaɫ'ta: 'mɛ:ɲic 'diɛr maʃaɫ'ta 'b_ufay 'nɛ ʃ'ʒ'zɛ:ldi. 166. 'ufay da
 di'lɛ dʒ'ʃɛr 'bɛɛ diɛr 'a:tta 'qo:ttüyüß 'a:tɲnan 'vursün. 167. 'sɛn
 'uta:nmisan 'æ:zyßdɛn b_a'da:mɪ 'bɛɛ ʃɛ'j_e:ðipsɛn. 168. 'nɛ:ssɛn
 b_adam'nan. 169. 'diɛr ba'bam 'jɛtʰ. 170. ar'βa:ðɪß da müba:racʰ'β_ɔ:ssün vɛ
 ʃəff_ɛdɛ:ʃɲɛn 'mɛ:nɪ. 171. daha 'bɛɛ ɪʃtɛ qax'mam. 172. mɛn 'dɛ 'jɛ:tɲim
 mɛ'nɛ bɪr'ʃɛj vɛr'mɛ:dɪɛr.

(05 02 10 04 01)

Kayıt yeri: Korya

Kayıt tarihi: Temmuz 2008

Kayıd yapan: Jasim Z. Jasim

Kaynak kişinin

Adı, baba adı: Mustafa Muhammed Mustafa

Doğum yeri: Kerkük

Doğum tarihi: 1985

Mesleği: Serbest Meslek

Cinsiyeti: Erkek

İkamet yeri: Kerkük

Şu an yaşadığı yer: Kerkük (Korya Mahallesi)

Soyu: Türkmen

Medeni Hali: Evli

Dil bilgisi: Türkmence (1) Arapça (1)

Öğrenim düzeyi: İlk Okul (Terk).

Başka bir bölgede yaşıyıp yaşamadığı: -

Konusu: Masal (Tilki ile Kurt)

1. 'deiŕi bŕ'jŕyn bŕ'ada:mŕn 'ŕe:jŕi 'var. 2. bŕ bŕs'ta:nŕi 'var. 3. mezeŕe'ŕe:sŕi
'var. 4. bŕ'et qŕ'jar 'itŕŕine faq'tan bara'bar. 5. bŕ e'ŕe qanŕar'dan
'ŕyrc'ŕjden 'qurd 'j'e:lŕi. 6. 'va:tta 'bele ba'xar. 7. 'tyrc'ŕj jax'ta:jŕi 'e 'biŕi 'fa:qti.
8. tŕŕe:cŕnŕi enŕe'je. 9. 'qurt ne 'diŕe 'æ:zŕne. 10. 'diŕe 'ba:hŕm. 11. 'tyrc'ŕj
'ba:hŕm jax'ta:jŕiŕ fa'qa. 12. e:ŕi je'me:diŕ. 13. 'diŕe 'a:xŕi 'men ho'rudŕam.
14. 'diŕe ho'rudŕam.

15. 'diŕe 'j'eŕi 'ŕen 'je:. 16. 'diŕe 'e:jŕiŕdi. 17. 'va:tta 'j'e:lŕi 'e:tŕŕin. 18. 'faq
vŕ'rar 'qurtŕ. 19. 'qurt dŕ'tŕŕer bŕ ŕere'fe. 20. ba'xar 'faq vŕ'rannan ŕora 'bitŕi
her'ŕej. 21. 'tyrc'ŕj 'j'e:lŕi. 22. e:ŕi je:ŕi iŕŕi'ja:di. 23. 'qurtac'a ne 'diŕe. 24. 'diŕe
'tyrc'ŕj ha 'ŕen 'de:diŕ ho'rudŕam. 25. 'diŕe 'a:xŕi or'da 'ŕe:jŕi 'j'æ:rdŕm. 26. 'a:jŕi

'jæ:rdŷm. 27. de'mɛz 'faq 'vurdũ 'ʃɛ:nĩ. 28. 'diɛr 'bɛ bɛlɛ 'jærsɛn 'a:ĩ. 29. 'bɛ
baj'ram 'ha_za'ma:ndĩ. 30. 'diɛr 'indĩ ʃɛ'hɛ:bĩ j'ɛlɛn'dɛ 'ʃɛ:nĩ ʃũtan'da ɔ
za'man baj'ra:mđĩ.

(05 02 10 04 02)

Kayıt yeri: Korya

Kayıt tarihi: Temmuz 2008

Kayıd yapan: Jasim Z. Jasim

Kaynak kişinin

Adı, baba adı: Mustafa Muhammed Mustafa

Doğum yeri: Kerkük

Doğum tarihi: 1985

Mesleği: Serbest Meslek

Cinsiyeti: Erkek

İkamet yeri: Kerkük

Şu an yaşadığı yer: Kerkük (Korya Mahallesi)

Soyu: Türkmen

Medeni Hali: Evli

Dil bilgisi: Türkmençe (1) Arapça (1)

Öğrenim düzeyi: İlk Okul (Terk).

Başka bir bölgede yaşayıp yaşamadığı: -

Konusu: Masal (Tilki)

1. 'deişi bir'j'yn bir ďʒemε'ʕet 'maʃ 'j'e:tiɾip. 2. 'e:tʃi. 3. je'mε:yʃi.
- 4.ʕərbana'ja ǰjɕ'lǰjyl'lεr. 5. 'atʃan 'je:dillεr. 6. bir 'jyɾɕǰj de 'var. 7. tʃox 'a:ʒďi.
8. 'va:ʃta ba'xar b̌u'tara. 9. 'et met ǰjɕ'lǰjyl'lεr. 10. 'ʃej ǰjɕ'lǰjyl'lεr.
- 11.b̌u'ta:řin 'neďʒε heq'le:řinnεn 'j'e:sʃ̌in. 12. b̌u c'ε're b̌u ʕərba'na 'je:řiɾi.
- 13.'æ:zy̌ 'ne:dεr. 14. 'ďʒed'dε:ňin c'ina:řina 'æ:ž 'æ:zy̌ŋ ũza'dar. 15. b̌u'tar
- 'bele baxaʃ'tar. 16. diel'lεr aďʒε'be b̌u 'jyɾɕǰj 'æ:ľǰp. 17. ara'maztar 'æ:zy̌n.
- 18.ǰ'edel'lεr. 19. 'qatʃar bir 'de bir me'sa:fε. 20. jeʕ'ni 'æ:zy̌n ǰ'xar. 21.
- diel'lεr b̌u'r'da 'a:ǰri bir 'jyɾɕǰj 'de 'æ:ľǰp. 22. bir 'de bir me'sa:fε ǰeq'ri:bεn
- be'ʃ a:ʃťi marʃε'le 'bele e'dεr. 23. da'ha a'da:m̌in 'biři ďu'rar. 24. 'diεr 'dur

dur bir 'dɛ:qq^hɛ. 25. 'diɛr 'nɛ:ɖi. 26. 'diɛr 'qɔj dœ'nɛɣ ɛŋj̥_ɛββɛl'dɛn aɟay'tan.
 27. tɛqrɪ'bɛn bɪr bɛ'ʃ_a:tɪ 'ʎɪrc'j̥d̥j̥. 28. bũ'ta:rɪn 'dɛ:rɪsɪnnɛn 'istifadɛ
 'buɪtũɣ. 29. 'qɔj ʃɪɣɪʃɪ'raɣ œz'lɛ:rɪnɪ. 30. 'diɛr ha. 31. 'diɛr bũn'nan 'baʃtama.
 32. ɛnsɛ'dɛn baʃ'ta. 33. 'va:tta bũ 'cɪ dɛ'nɛ qatʃat'tar ɛnsɛ'jɛ. 34.'hɛ
 ʃɛdɛl'lɛr 'hɛ 'jɔ:xtũ 'ʎɪrc'j̥. 35. 'va:tta 'œ:z̥ɣ dɛ maɪ'ta:rɪ 'jɛr, 'itʃɛr qatʃar. 36.
 ʃɛlɛl'lɛr baxat'tar 'jɔ:xtũ bɪr'ʃɛj. 37. 'maɪ ʃ'ɛ:ɖip.

(05 02 10 05 01)

Kayıt yeri: Korya

Kayıt tarihi: Temmuz 2008

Kayıd yapan: Jasim Z. Jasim

Kaynak kişinin

Adı, baba adı: İzzet Şükür Gani

Doğum yeri: Kerkük

Doğum tarihi: 1926

Mesleği: Emekli

Cinsiyeti: Erkek

İkamet yeri: Kerkük

Şu an yaşadığı yer: Kerkük (Korya Mahallesi)

Soyu: Türkmen

Medeni Hali: Evli

Dil bilgisi: Türkmençe (1), Arapça (2)

Öğrenim düzeyi:

Başka bir bölgede yaşayıp yaşamadığı: -

Konusu: Masal (Baba ile Üç Oğul)

1. bîr_ıxtı'ja:rın ý'tŷ_ç:ı'tŷ 'va:rđı. 2. εβ'βεl 'æ:zŷβ 'bılısεn. 3. ıxtı'jar
'be:ıjŷŷ_çs'sa:ığı dŷ'ŷε:rđı űŷaı'tar ŷze:rıne. 4. je'ıni ıa'qa:βıttııı bîr'ŷej
'jç:xüydü. 5. 'qa:şığı 'b_ıxtı'jar'tar. 6. je'ıni űŷaı'ta:rı 'bunŷ bes'le:rđı. 7. bŷ'tar
'ı'tŷŷ 'de ar'βad'ta:rı 'var. 8. εβ'le:rı 'var. 9. ba'ba:nın 'da 'qa:pı jan'da 'he:βıŷ
'qa:pı jan'da 'cytŷŷŷc bîr dç'xana:sı 'var. 10. 'ç:türü 'çrda. 11. da'ha qa'xar.
12.'na:xşının 'ya:nna 'je:đırı 'qa:βıttar 'æ:zŷn. 13. 'ne:tŷı 'ŷεıı 'jynde jes'ŷεn
bı'ze. 14. 'bunun ne as'pa:bın 'ja:ııttar ne 'de je'mεıı 've:rıllεr. 15. b_ıdam
rezi:l_ç:ığı. 16. 'je:đırı 'çrtanđŷa 'ya:nna. 17. ar'βa:đı 'qa:xış đŷa:nına. 18. 'he
bı'z_ç:ı'tŷŷŷıı, 'he bıŷ 'je:ıııııı. 19. 'heı 'na:xşının 'ya:nna 'je:đırı 'bele. 20.

b_a'dam rɛzi'l_ɔ:tɔdũ. 21. 'qa:xɪm bɪr'fej 'dyʃɲɲm. 22. ɔt'maz 'bɛlɛ. 23. 'de:ɖi
 bɪr'jy'n_ɔ:tʊrʊp. 24. bʊ'tar 'qa:βɪttar 'æ:zɲn. 25. 'cʏtʃtʃʏt_ɔɣ'ta:nɪ tʃa:ɣɪrɪ 'diɛr
 'jɛl 'ɔ:ɣtɲm 'jɛl bʊ'ra. 26. 'iʃɪm 'var 'ʃɛ:nɪβɖɛn. 27. 'de:ɖi ɔɣ'tɲm bʊ
 cɛtʃɛ:nɪ_ɲ_a:tɪnda 'jer 'qa:zmɪʃam. 28. bɪr 'cɪypɛ 'lirɛ 'jæ:mmɲʃɛm bʊr'da. 29.
 'sɛn 'ha:psɪnnan ũ'ʃaɣsan. 30. 'niʃɪn. 'mɛn ælɛn'nɛn ʃɔra 'jɛ:ʒɪjɛ bɪ'tɛr
 ʃɛm'mej bɪ'tɛr. 31. 'jɛl a'par 'æ:zɲtʃʏ. 32. 'bɛs qardaʃ'la:rɪβa 'de:sɛβ 'ʃɛn
 ũ'ʃaɣsan vʊraʃ'tar 'ʃɛ:nɪ aʃaʃ'tar 'ɛ:ɪβɖɛn. 33. de:mɪjɛ'sɛn æz'lɛ:rɪnɛ. 34. ɪ'tɛ
 'ja:rɪn. 35. bɪr'jyn bɪr'il_æ'lɛm 'mɛn. 36. 'mɛn ɪxtɪ'jaram. 37. ɔɣ'tan qa'tʃar
 'ɛβɛ. 38. 'diɛr ar'βad arβad 'jɛ: jɛ:. 39. 'diɛr 'ne:ɖi. 40. 'diɛr vaʃ'ta:hi ba'bam
 bɪr 'cɪypɛ 'lirɛ 'jæ:mɲptɲ ʃej 'a:tɪnda. 41. 'æləndɛm 'qardaʃ'ta:rɪβɛ 'demɛ. 42.
 de:mɪjɛ'sɛn 'cɪɪmsɛjɛ. 43. 'qardaʃ'ta:rɪβa 'demɛ. 44. ælɛn'nɛn ʃɔra 'jɛ:ʒɪjɛɖɛn
 ʃɔra jɛl'lɛm. 45. apar'ram 'æ:zɲn. 46. 'tɛ:ʒɪjɛ bɪtɛn'nɛn ʃɔra. 47. ar'βad
 qa'xar. 48. ɛ'j_yzɲm qʰɛ'rɛ_ɔ:ssʊn 'ʒɛ:mmɪ. 49. 'mɛn nɛ'dʒɛ_ɛ:tʃɪm 50. ba'ba
 'ja:βɪɣ 'cɪɛ:sɪrɪ. 51. jɪmɪr'ta 'biʃɪrɪ. 52. tʃaj 'jɛ:tɪrɪ. 53. as'pa:bɪn 'jiɣɪrɪ. 54.
 'yzɲm qʰɛ'rɛ 'ɔ:ssʊn 'ʒɛ:mmɪ. 55. 'ʒɛ:mmɪ bɪr'fej 'dyʃtɲ. 56. tʃa:ɣɪrdɪ
 ɔrtan_ɖʒa:nɪ 'de:ɖi. 57. ɔɣ'tɲm 'jɛ: bʊ'ra 'jɛ:. 58. de:mɪjɛ'sɛn qardaʃ'la:rɪβa. 59. ɔ
 cɛtʃɛ:nɪ_ɲ_a:tɪnda bɪr 'cɪypɛ 'lirɛ 'var. 60. 'mɛn ælɛn'nɛn ʃɔra 'jɛ:ʒɪjɛ bɪ'tɛr.
 61. 'jɛl a'par 'æ:zɲtʃʏ 'æ:zɲn. 62. 'demɛ qardaʃ'la:rɪβa. 63. 'desɛβ qapaʃ'tar

'e:ɫɪβden. 64. dʲf'mɛz 'e:ɫɪβɛ. 65. bʊ 'da jɛ'dɛr. 66. ar'βad 'jɛ: ar'βad 'jɛ:. 67. qɑj ɛc'ɪmɛ:cmĩz jɛɣ ɛβ'βɛl. 68. 'diɛr 'nɛ:dĩ. 69. 'diɛr 'jɛ:.

70. ɨʃ'tɛ ba'bam 'bɛlɛ bɛlɛ 'deirĩ. 71. ar'βad 'jɛ:ɫĩ 'diɛr ɛ'j_ɣzym qʰɛ'rɛ_ɔ:sʂũn. 72. 'diɛr nɛdʒɛ'sɛn. 73. ʈʂɛɛ:ɫĩnĩ ʂĩl'c'ɛ:ɫĩrĩ. 74. 'æ:zŷn ʈʂɛ:ɫĩrĩ. 75. 'ta:βɨɣ 'c'ɛ:sĩrĩ. 76. jɛmɛ'ɣ_ɛ:dĩrĩ. 77. jar'pɑɣ pĩla'β_ɛ:dĩrĩ. 78. ba'ba ɨxtĩ'jar bĩr'ʂɛjɛ 'dyʂty. 79. 'jɛ:ldĩ 'æ:zŷnɛ. 80. 'hɛr 'c'ɨ dɛnɛ'jɛ 'diɛr. 81. hɛ'r_ɣtʂŷ 'bilmĩrĩ mɛsɛ'lɛ 'nɛ:dĩ. 82. 'hɛr'cɛtʂ 'deirĩ ɔɛɛn'nɛn ʂɔra a'pa:rĩɣ a'pa:rĩɣ 'æ:zŷn. 83. 'jɣŋ jɛ:ldĩ 'jɣŋ jɛ:tʂĩ ɨxtĩja'r_ɔ:ldŷ. 84. ɨxtĩja'r_ɔ:ldŷ. 85. 'tɛ:ɨzĩjɛ mɛ:ɨzĩjɛ 'bitʂĩ. 86. 'bɛʂ_ɔŋ jŷn 'bitʂĩ. 87. ɔɣ'tɑŋ 'jɛ:ldĩ ba'ba:nĩn 'jɛ:rĩndɛ 'ɔ:tŷrdŷ. 88. 'ɔ:_bĩrsĩ 'dɛ 'jɛ:ldĩ 'ɔ:tŷrdŷ. 89. 'ɔ:_bĩrsĩ 'dɛ 'jɛ:ldĩ 'ɔ:tŷrdy. 90. 'indĩ ɔ 'de:rĩ ɔ qɑ'xɑr 'mɛn ɑpɑr'ram. 91. 'nɛ ɔ 'qɑ:xĩrĩ 'nɛ bʊ 'qɑ:xĩrĩ. 92. 'ɣɛr bʊ hɛ'r_ɣtʂŷnɛ 'deip. 93. bʊ'tɑr 'bilmĩllɛr 'nɛ:dĩ. 94. 'va:ɫta 'ba:xĩɫtɑr bʊ'tɑr hĩtʂ'bi:rsĩ 'qɑ:xmĩrĩ. 95. 'birbĩr'lɛ:rɪnɛ 'ba:xĩllɑr. 96. 'bildĩlɛr bʊ jɛɨ'ni hɛ'r_ɣtʂŷnɛ dɛ 'deip bʊ hɛ'c'ɛ:ɫĩ. 97. ba'ba 'de:dĩ hɛ'r_ɣtʂŷmŷz 'billɨɣ 'nɛ:dĩ mɛsɛ'lɛ. 98. 'indĩ ba'ba:mĩzĩn bĩr 'c'ɣpɛ ɫĩrɛ:sĩ 'qɑ:ɫɪp. 99. 'ɣtʂɛ 'bɔɛɛɣ 'æ:zŷn. 100. 'cɣtʂtʂŷc qɑrdɑʂ 'de:dĩ 'mɛŋ qɑb'l_ɛtmɛm. 101. 'nɨʂĩ. 102. 'de:dĩ 'mɛn ʊ'ʂɑɣɑm vʊ'ra:sĩz 'mɛ:nĩ. 103. qɑ'pa:sĩz pɑr'a:nĩ. 104. 'va:ɫta qɑb'l_ɛtmɛm. 105. 'ɛ: 'bɛ 'nɛ:dɛɣ. 106. 'de:dĩ 'ɛl

vür'ma:βın 'æ:zŷnɛ. 107. jɛ'dɛrɛm mü't'ta:nı̃ tʃa:ɣır'ram. 108. mü't'ta 'bæ:ssŷın
 bı'zimtʃın. 109. 'c'æ:jŷın mü't'ta:sı̃dı̃. 110. 'va:tta 'qa:xı̃ 'cytʃtʃyc ɔɣtan 'jɛ:tʃı̃.
 111. 'de:dı̃ mıt'ta 'ɣɛ:mmı̃. 112. 'de:dı̃ 'bɛ:lı̃. 113. 'de:dı̃ ı̃f'tɛ ba'ba:mı̃z 'ɔŋ jŷın
 'ɔm beɣ jŷın ɛβ'βɛ:lı̃ 'æ:ldŷ. 114. 'de:dı̃ 'ha bɛ:lı̃ ʃamam. 115. 'de:dı̃ ba'ba:mı̃zın
 bı̃r 'c'ypɛ ı̃rɛ:sı̃ 'qa:ɰp. 116. 'sɛn mü't'ta bœlme'sɛβ. 117. mü't'ta ɔtma'saβ.
 118. bŷ'tar qapa't'tar. 119. vŷra't'tar 'mɛ:nı̃. 120. pa'r'a:nı̃ qapa't'tar. 121. 'bɛs
 sɛ'n ɔssəβ 'hɛr'ceɣɛ 'hɛqqı̃nı̃ vɛrɛ'sɛn. 122. ɣœ'fɛ:rım. 123. 'sɛn
 'ɣœ:q'qı̃l ʌdam'san. 124. da'ha 'diɛr ta'mam. 125. jɛl'lɛm bœl'lɛm 'sı̃zı̃βtʃın
 'æ:zŷ. 126. 'bɛs bı̃r ʃartʃan bœk'lɛm 'sı̃z ı̃βtʃın. 127. 'sı̃z jæ:rŷc'ŷrŷ
 'ɣœ:qqı̃l ʌ'da:msı̃z. 128. 'mɛn 'ba:ʃı̃ma tœ'c'ɛrɛm. 129. 'nɛ 'qa:tđı̃ 'ba:ʃı̃mın.
 130. 'jɛrɛ dŷ'ʃɛ:nı̃ bœl'lɛm ʃı̃zɛ. 131. 'de:dı̃lɛr ba'ba 'q'hɛ:jdɔ. 132. 'ja:tŷŷ
 bı̃xtı̃'jar da 'ʃæ:zŷm jaba'na. 133. 'durrŷ 'pɔx dɔ:tđŷrŷp 'c'ypɛjɛ. 134.
 'bı̃lmı̃lɛr. 135. ɛ: 'va:tta mü't'ta 'jɛ:ldı̃ ɣœ'ba:sı̃jdan 'ʃɛrı̃'ba:tı̃jdan. 136. mü't'ta
 'ɔ:ssŷın. 137. 'ha:nı̃. 138. tʃı̃'xa:rı̃t'tar. 139. 'va:tta da'ha 'ʃɛ:jın ʃa'mam
 baɣ'ta:đı̃t'tar. 140. tʃɔq 'ɔ:tŷrsŷn ɣ'zɛ:rı̃ndɛ. 141. mü't'ta 'qa:ɰrđı̃. 142. 'pı̃rrr bŷ
 'c'ɛrɛ 'pɔx 'dœ:ndŷ mü't'ta:nın ʃɛppɛ:sı̃nɛ. 143. 'de:dı̃ 'pɔx qɔ:jŷm ba'ba:βı̃zı̃ŋ
 'jæ:rŷna. 144. 'diɛr ba'ba:βı̃z 'ɛ:jı̃dı̃. 145. 'bɛs 'sı̃z ... 'pɔx
 'c'æppɛɣ ʌ'ʃa:ɣı̃ c'æp'pɛc.

(05 02 10 05 02)

Kayıt yeri: Korya
Kayıt tarihi: Temmuz 2008
Kayıd yapan: Jasim Z. Jasim

Kaynak kişinin

Adı, baba adı: İzzet Şükür Gani
Doğum yeri: Kerkük
Doğum tarihi: 1926
Mesleği: Emekli
Cinsiyeti: Erkek
İkamet yeri: Kerkük
Şu an yaşadığı yer: Kerkük (Korya Mahallesi)
Soyu: Türkmen
Medeni Hali: Evli
Dil bilgisi: Türkmence (1), Arapça (1)
Öğrenim düzeyi:
Başka bir bölgede yaşıyıp yaşamadığı: -
Konusu: Masal (Tacir)

1. bîr adam 'va:řijđi. 2. 'rızq'ı 'c'ε:mijđi. 3. 'de:đi 'va:şta 'qa:xım bîr 'yer
mεmlε'c'εte 'je:đim. 4. bûr'da 'rızq'ım 'c'ε:mđi. 5. 'je:đim bîr 'yer
mεmlε'c'εte. 6. 'qa:xı je:tđi 'diey 'baydada. 7. 'aβ bîr mεmlε'c'εte 'je:tđi. 8.
or'da baş'ta:đi řlε'mεye řlε'mεye. 9. pa'ra:ři 'o:tdü. 10. bî'c'εz 'jışışı. 11. 'e:
bû'dam yeri:bîi o 'mεmlε'c'εt'je. 12. 'xan manda 'ja:şışı. 13. pa'ra:ři 'o:tdü.
14. 'va:řta 'diεr je 'æ:ldýrel'ler 'me:nı jen pa'ra:nı qapař'tar. 15. 'munü
a'pa:řım 'qa:řja 've:řim. 16. 'qa:ři mýstýma'na 've:řim. 17. 'qa:ři 'de:đi 'ha 'ne
'var. 18. da'ha ř'rεr 'qa:ři 'ya:nna 'diεr asşaşamşö'la:jkum. 19. 'diεr 'qa:ři
ε'fendı ř'te 'men 'yer mεmlε'c'εtten 'je:lmışem. 20. 'rızq'ım or'da 'a:řijđi.
21. 'indı bûr'da 'je:lmışem ř'lε:mışem pa'ram 'var. 22. 'xan manda 'ja:şıram.

23. ʔæ:ldɛ 'ja:ʔram. 24. ɔ 'mɛ:nɪ æ:ldʔrɛl'lɛr. 25. pa'ra:mɪ aparat'tar. 26.
 'jɔxsɑ ʔaʔat'tar mɛn'nɛn pa'ra:nɪ. 27. 'e: ʂɛn'dɛ 'qa:sʂɪn bʊ pa'ra. 28. ama'nat
 'qa:sʂɪn 'ja:nɪβda. 29. ha 'zamaŋ 'je:tʃɪm. 30. ɔn'da ɪstɛ'rɛm ʂɛn'nɛn. 31. 'diɛr
 'ha va:tta 'ʂɛn 'jæ:rʔcʔrʔ 'ʔɛqqʰt a'damsan. 32. 'dɔ:ʔrʊ 'desɛn 'hɛ. 33. bʊ
 pa'ra:nɪ 'pa:rɔɪ 've:rɔɪ 'æ:zʔnɛ. 34. 'de:ɔɪ ha 'zamaŋ jɛlɛn'dɛm 'vɛr mɛ'nɛ
 par'a:nɪ jɛdɛ'rɛm mɛmlɛ'cʔɛ:tɪmɛ. 35. 'jʔŋ 'jɛ:ldɪ 'jʔŋ 'jɛ:tʃɪ bʊ a'dam 'de:ɔɪ qɔj
 'jɛ:ɔɪ mɛmlɛ'cʔɛ:tɪmɛ. 36. 'va:tta 'je:tʃɪ 'qa:zɪ 'ya:nna. 37. assaʔamʔə'la:jku
 vaʔə'la:jcmʊssaʔam. 38. 'de:ɔɪ 'qa:zɪ ɛ'fɛ:nɔɪ. 39. ɔ ama'na:tɪ 've:rɔɪm ʂɛ'nɛ.
 40. ɔ pa'ra:nɪ 've:rɔɪm ɔ cʔɛ'rɛ ʂɛ'nɛ. 41. ɪʃ'tɛ 'jɛ:ɔɪrɛm mɛmlɛ'cʔɛ:tɪmɛ. 42.
 pa'ra:nɪ 'vɛr mɛ'nɛ. 43. 'diɛr 'nɛ pa'ra:sɪ!. 44. 'haj 'de:l'ɪ ɔ:ɔɔ bʊ a'dam. 45.
 pa'ra 've:rɔɪm ʂɛ'nɛ. 46. 'diɛr cʔæppe'j ɔ:ʔtʊ ʔɪxa'san 'jɔxsɑ 'ʃurtaja 'deim
 ʔɪxartsɪn 'ʂɛ:nɪ. 47. 'sɛn tæhmɛt ɛs'ʂɛn ʔɛlɛ'mɛ vɛ'lɛ. 48. bʊ 'muŋdʒa 'e:tʃɪ.
 49. 'ʃurta:nɪ ʔa:ʔɪrɔɪ 'vursʊn 'æ:zʔn. 50. a'dam 'qa:xʔɪ ʔɪxʔɪ 'ja:zja. 51. 'tutʃʊ
 bɪrʊsqɑ:qɪ 'jɛ:ɔɪrɪ. 52. 'jɪʔɪrɪ 'ɪʔɪn ʔɪɛ:cɪrɪ. 53. 'mɛn 'nɛ:tʃɪm. 54. 'mɛn
 'nɛ:ɔɪm. 55. 'je:tʃɪ aʒa'ba. 56. bɪr 'xa:tʊŋ 'qa:pɔɪda 'durʊp 'usqa'q ɪʔɪndɛ 'jɛ:ɔɪrɪ.
 57. 'ba:xʔɪ bʊ 'jɪʔɪrɪ. 58. 'va:tta 'diɛr bʊ 'nɛ:tʃɪ 'jɪʔɪrɪ. 59. xɪz'mɛ:tʃɪsɪ 'var. 60.
 'de:ɔɪ ɔ ɪxʔɪ'ja:rɪ ʔa:ʔɪr 'mɛ:nɪmʔɪ. 61. ɔ ɪxʔɪ'ja:rɪ ʔa:ʔɪrɪ. 62. 'de:ɔɪ ɪxʔɪ'ja:r
 'nɛ:jɪβɔɪ 'jɪʔɪsan. 63. 'de:ɔɪ 'va:tta 'xa:tʊn 'bilmɪrɛm nɛ 'qɔ:ŋʊʃʊm 'ʂɛ:nɪβʔɪn.

64. ʔ'te 'men 'yer memle'c'et̪eŋ 'je:lm̩ʃem. 65. 'je:ld̩m b̩'ra. 66. ʔ'te
 ʔ'f̩'r̩em b̩'r'da. 67. para'm̩_ɔ'td̩. 68. 'de:d̩m ʔ̪æ:ld̩e 'ja:t̩ram 'xanda
 'ja:t̩ram. 69. b̩ pa'ra:n̩ ʔ̪aʔaʔ'tar men'nen. 70. aβ m'ε:n̩ 'æ:ld̩r̩yll̩er
 a'pa:r̩t̩tar. 71. a'pa:r̩d̩m 'qa:z̩ ja:nna 'qɔ:jd̩m. 72. e: 'qa:z̩ m̩st̩y'man 'æ:z̩
 'ja:n̩na b̩ par'a:n̩ ama'nat 'qɔ:jd̩m. 73. 'ind̩i 'je:d̩r̩em memle'c'ε:t̩me. 74.
 'je:t̩m. 75. ʃ̩r'ta:n̩ ʔ̪a:y̩rd̩. 76. 'mε:n̩ 'vurd̩. 77. 'bilm̩r̩em 'ne:t̩f̩ mε'ne.
 78. pa'ram 'je:t̩f̩. 79. 'de:d̩i 'ja:r̩ŋ 'je: 'ja:n̩ma. 80. 'ʔ̩f̩β_ɔ't̩ma:s̩n. 81. 'de:r̩i
 'ja:r̩ŋ 'je:t̩f̩. 82. b̩ 'da 'je:t̩f̩. 83. nɔ:t̩d̩. 84. 'ne:ʔ̩t̩f̩ 'b_ɔ:t̩d̩. 85. 'je:n̩i 'ne:jd̩i
 b̩ mεs̩e'le. 86. 'qe:r̩i 'ba:x̩t̩ be'ze:n̩p d̩y'ze:n̩p. 87. b̩r ε:ʔ̩f̩ d̩ʒan'ta
 d̩p̩t̩o'ma:s̩ij̩e 'qɔ:ʔ̩p q̩ʔ̩ra:y̩na. 88. 'de:d̩i 'qa:x̩ je'd̩eγ. 89. s̩ε'ne h̩e'c'et̩
 deir̩em 'ha. 90. 'de:d̩i 'm̩eŋ ʒir'r̩em i'ʔ̪ε:r̩je. 91. 'qa:z̩jdan s̩ε'le:ʃ̩r̩em. 92.
 'deir̩em 'qa:z̩i ε'f̩ε:nd̩i. 93. 'mε:n̩m 'ciʃ̩m 'je:d̩p. 94. ʔ̩t̩eŋ 'je:d̩p. 95. b̩r
 memle'c'et̩e 'je:d̩p. 96. 'e: men 'de d̩ʒanta 'dɔ:t̩ 'a:t̩t̩nnan pa'ra:d̩. 97.
 qɔʒa'bilm̩r̩em eβ'd̩e 'æ:z̩yn. 98. 'sen b̩ ama'na:t̩ 'ja:n̩βda 'qa:t̩d̩r. 99. ɔ
 a'dam da 'qa:p̩da 'dur̩p. 100. 'men 'mun̩ s̩εleʃ̩en'd̩em s̩ε'n̩ i'ʔ̪ε:r̩je 'ʒir. 101.
 s̩ε'le pa'ra:m̩ 've:r̩j̩neŋ 'je:d̩r̩em 'qa:z̩i ε'f̩ε:nd̩i. 102. b̩ s̩ε'le:ʃ̩r̩i d̩ʒan'ta
 'dɔ:t̩ pa'ra:d̩ a:t̩t̩nd̩. 103. 'qa:z̩i c'ε:f̩i 'je:l̩i. 104. ar'βad ʒa b̩r 'jæ:zeɪ
 ar'βa:d̩t̩. 105. 'va:t̩ta 'ʒird̩i i'ʔ̪ε:r̩i. 106. assaʔam̩ʔ̩la:jkum

vaʁə'la:jcmüşsaʁam. 107. 'de:di 'qa:zi ɛ'fɛ:ndi ɔ pa'ra:mı 've:rjinen ama'na:ım
 'je:dim. 108. 'de:di 'ha. 109. 'hɛqqıβdı 'ɔ:yʁym. 110. tʃı'xa:rı pa'ra:nı 've:rdi.
 111. xız'mɛ:ttʃijɛ nɛ 'de:di. 112. ban'na:di xız'mɛ:ttʃi ar'βad. 113. b_a'dam
 tʃı'xar 'diɛr 'qa:pıda 'dur jɛt'mɛ:jnen. 114. 'qa:zını 'qa:psında 'dur. 115.
 xız'mɛ:ttʃijɛ 'de:di: b_a'dam pa'ra:sın 'a:fi. 116. 'sɛn 'jir ı'tʃɛ:rjɛ. 117. sɛ'le
 'qax a'yaβ 'je:ldi. 118. 'xa:tün a'yaβ 'je:ldi. 119. 'hɛ bũ 'da ı'stɛr
 dʒanta:sın_a:sşın. 120. 'de:di 'xa:tün a'da:mıβ 'je:ldi. 121. a'yaβ 'je:ldi. 122. bũ
 'da c'ɛflɛ'nɛr. 123. dʒan'ta:nı 'qa:tđırı. 124. tʃıxtı 'ja:zja. 125. tʃı'xanda
 a'damac'a 'durup. 126. hʁr'mɛ:tlı 'durup. 127. 'ɔ:nün pa'ra:sı 'je:ldi. 128.
 'munün da a'ya:sı 'je:ldi. 129. bır hɛ'tɛj tũta'tar 'tyɲjylɛr. 130. 'qa:zi 'de:di
 'nɛ:di 'bu. 131. 'de:diler 'va:ta ı'f'tɛ bır a'da:mı bır ar'βa:dtı bır'jɛ:di. 132.
 bıl'mem 'nɛ:di bu. 133. 'qa:zi tʃıxtı 'ja:zja 'ba:xtı. 134. 'xa:tündü.
 135. ɔ pa'ra şɛ'hɛ:bı dɛ a'damac'a. 136. 'va:ta 'qa:zi da 'je:tı. 137.
 ...'qa:zi 'da tʃı'aftı. 138. 'xa:tün 'de:di 'qa:zi ɛ'fɛ:ndi 'indı b_a'da:mın pa'ra:sı
 'ɛ:line 'je:ldi. 139. 'indı 'mɛ:nım dɛ cı'jim 'je:ldi. 140. e: şɛ'nɛ nɛ 'je:ldi.
 141. 'va:ta 'de:di sɛ:nı'β_ɔ:yünü 'mɛ:nı ɔy'na:tı. 142. sɛ:nı'β_ɛ:tıyıβ ɔy'na:tı
 'mɛ:nı.

(05 02 10 05 03)

Kayıt yeri: Korya

Kayıt tarihi: Temmuz 2008

Kayıd yapan: Jasim Z. Jasim

Kaynak kişinin

Adı, baba adı: İzzet Şükür Gani

Doğum yeri: Kerkük

Doğum tarihi: 1926

Mesleği: Emekli

Cinsiyeti: Erkek

İkamet yeri: Kerkük

Şu an yaşadığı yer: Kerkük (Korya Mahallesi)

Soyu: Türkmen

Medeni Hali: Evli

Dil bilgisi: Türkmence (1), Arapça (1)

Öğrenim düzeyi:

Başka bir bölgede yaşayıp yaşamadığı: -

Konusu: Masal (Çoban)

1. bīr'jyn bīr tʃɔ'ban ɔ:tū tʃɔ'ban. 2. tʃɔ'ban bū 'c'ɛrɛ 'da:yīmɛn tʃɔ:ldɛ
'ɔ:t̪m̪j̪ɔps̪ɔz̪. 3. 'tɛppɛ ʔ'zɛ:r̪ɪnɛ 'bɛlɛ day ʔ'zɛ:r̪ɪnɛ 'ysc'ɛc 'jɛrɛ tʃɪ'xar.
4.'ʃa:β̪ɪr tʃa'tar 'qɔ:j̪un ja'jar. 5. tʃɔ'ban'ın bīr 'c'ɛ:r̪ɪ 'var. 6. 'ʃa:β̪ɪr tʃa'tar. 7.
'ʃa:β̪ɪr tʃa:t̪ɪ bīr xara'ba 'ystɛ tʃɔ'ban. 8. 'qɔ:j̪un da ɛtr'ɛ:r̪ɪndɛ 'ja:j̪ɪt̪ɪ. 9.
'va:t̪ta 'qɔ:j̪un da ɛtr'ɛ:r̪ɪndɛ 'ja:j̪ɪt̪ɪ. 10. 'ɔ:rda 'ʃa:β̪ɪr tʃa'tar. 11. 'ba:x̪ɪ bīr
'dɛ:ll̪ɔ'tɛn bī'r j̪ɪtan tʃɪ'x̪ɪ. 12. bī'r ɔ:j̪un 'qurdū bū 'ʃa:β̪ɪra. 13. 'bɛlɛ 'ɔ:j̪n̪r̪ū
'bɛlɛ 'ɔ:j̪n̪r̪ū. 14. 'bɛlɛ 'ɔ:j̪n̪r̪ū 'bɛlɛ 'ɔ:j̪n̪r̪ū. 15. b_a'dam dɛr 'dɛ:ll̪ɪ 'ɔ:t̪dū.
16.'bun̪n 'nɛ:j̪ɪd̪ɪ. 17. ɔj'na:d̪ɪ ɔjna:d̪ɪ ɔjna:d̪ɪ ɔjna:d̪ɪ. 18. hɪlɛ'c'j̪ ɔ:t̪dū. 19.
'dɛɪp bīr 'dɛ 'jɛ:t̪ɪ j̪ɪβ̪a:s̪ɪna. 20. j̪ɪβ̪a'ja 'jɪrd̪ɪ bīr 'lɪrɛ tʃɪ'ɣa:r̪t̪ɪ 'jɛ:t̪ɪrd̪ɪ dɛl'lyc
'qa:ps̪ɪnda 'qɔ:j̪d̪ū. 21. 'va:t̪ta fɛj 'dɛ 'jɛ:t̪ɪ 'qa:t̪d̪ɪr̪s̪ɪn 'ba:x̪s̪ɪn l̪ɪr'ɛ:d̪ɪ. 22. 'cure

bīr 'lirɛ 'ɔːnda 'jaːrɪm cʰæːjʏ dɔːtɑːnɪrɪ. 23. 'b_ɑːfɪ. 24. 'hɛːrjʏŋ 'jɛːlɪ ɔːr'da
 tʃa'tar bīr 'lirɛ a'paːrɪ. 25. 'di b_ɑ'dam zɛːŋjɪ'ŋ_ɔːtʉ. 26. ar'βaːdɪna 'deːdɪ
 'ɔːɣtʉna 'deːdɪ 'ɔːɣtʉm 'jel sɛ'nɛ bīr 'sæz 'deːjɪm. 27. 'mɛŋ 'jɛːdɪrɛm hɛdʒ'dʒɛ.
 28. ɔ za'man hɛdʒ'dʒɛ 'aːtɪ aɟ'da jɛdɛːrdɪ'lɛr jɛlɛːrdɪ'lɛr. 29. 'deːdɪ
 'jɛːdɪrɛm hɛdʒ'dʒɛ. 30. ɪʃ'tɛ fʰɪtan jɛ'rɛ apar'ram 'sɛːnɪ. 31. bʉr'da 'ʃaːβɪr
 tʃa'ta'san. 32. jɛlɛ'sɛŋ 'jynde bīr 'lirɛ qɔːjar 'sɛːnɪβtʃɪn. 33. lɪ'rɛːnɪ 'jɛːtʃɪ. 34. ɔ
 'da jɛ'dɛr hɛdʒ'dʒɛ. 35. ɔɣ'tan jɛ'dɛr 'qɔːjʉnʉ a'paːrɪ ɔːra. 36. tʃaː tʃaː tʃaː
 tʃɪ'xar 'bu. 37. bīr 'lirɛ qɔːjar. 38. bīr'jyn cʰɪ 'jy'n_ɣʃ 'jyn. 39. 'jɛːŋdɪ ɔɣ'tan
 'jɛːŋjɪ 'qaːxɪrɪ. 40. 'vaːtɪa bʉ jɛŋdʒ_ɔɣ'tan 'dɪɛr 'dʒaːnɪm 'munʉjdan 'nɛdʒɛ
 bɪ'tɛr 'bizɪm 'jynde bīr 'lirɛ. 41. 'aːtɪa 'bɪlɪ mʉn'nan 'nanɟdʒa 'var ɪ'tʃɛːrdɛ. 42.
 'nɛːtʃɪ mɛŋ_ɪ'taːnɪ 'æːldʏrmʏjʏm. 43. 'haːpsɪn a'paːrɪm 'æːzʏmtʃʏn. 44. aːtɪa
 'bɪlɪ 'nanɟdʒa 'var dɛl'lyc'tɛ. 45. 'vaːtɪa bīr a'ɣadʒ tʃa'tar ɪ'taːnɪn qʉjrʉɣʉn
 cʰɛ'sɛr. 46. ɪtan bīr 'zɛrɟ vʉ'rɪr 'æːzʏnɛ. 47. ɔɣ'taːnɪ tʃa'tar. 48. ɔɣ'taːnɪ
 'æːldʏrʏ. 49. a'dam hɛz'dɛn 'jɛːlɪ. 50. 'ɔːtʉrʉtɪar 'sɔːrʉʃʉtɪar hɛ'c'ɛt. 51. 'xɛʃ
 'jɛːldɪβ. 52. 'hɛːdʒɪβ qabʉ't_ɔːsʃʉn. 53. ... a'dam 'dɪɛr ar'βad ɔɣ'tan
 'jæːrʏcʰmʏrʏ. 54. 'dɪɛr 'vaːtɪa a'dam nɛ 'deɪm sɛ'nɛ. 55. ɪʃ'tɛ 'ɔːɣtʉ bīr 'bɛlɛ
 ɪʃ_ɛːtʃɪ. 56. ɪ'taːnɪn qʉjrʉɣʉn 'cʰɛːstɪ bīr_ a'ɣadʒ tʃaːtɪ. 57. ɪtan da tʃaːtɪ
 æːzʏ'ŋ_æːldʏ. 58. ah 'vaːtɪa a'dam 'qaːxɪ. 59. ɪɐ'lɛm 'jɛːldɪ 'jaːnɪna bīr'jyn ɔn

'jyn 'bitʃi. 60. 'je:tʃi 'cʃi 'qo:jünü a'pard 'je:tʃi. 61. 'hɛ 'ʃa:βɪr tʃa:ʃi tʃa:ʃi tʃa:ʃi. 62.
 'ba:xʃi 'iʃan 'de:di. 63. 'de:di 'ixʃijar 'ʕə:mmi 'jetʰ. 64. 'durma bür'da. 65. nɛ
 ʃɛn'nɛn ... nɛ mɛn'nɛn 'ʃej tʃi'xar. 66. 'durma mürma bür'da 'jetʰ. 67. ɔ 'da
 'bɛlɛ 'je:tʃi.

(05 02 10 06 01)

Kayıt yeri: Korya

Kayıt tarihi: Temmuz 2008

Kayıd yapan: Jasim Z. Jasim

Kaynak kişinin

Adı, baba adı: Abdurrazzak Hüseyin Rıza

Doğum yeri: Kerkük

Doğum tarihi: 1968

Mesleği: Serbest Meslek

Cinsiyeti: Erkek

İkamet yeri: Kerkük

Şu an yaşadığı yer: Kerkük (Korya Mahallesi)

Soyu: Türkmen

Medeni Hali: Evli

Dil bilgisi: Türkmence (1), Arapça (1)

Öğrenim düzeyi: İlkokul Mezunu

Başka bir bölgede yaşıyıp yaşamadığı: -

Konusu: Masal (Bahçıvan)

1. bay'βa:ntʃın'n 'bi:rsi ʃ'te 'patʃah 'ja:nında 'iʃliri. 2. bay'βa:ntʃıdı. 3. fe
bayβan da 'iʃliri. 4. bi'r_α:βtʃi 'j:li a'β_etmeyε. 5. bir jæ'zel 'quʃ jæ'rεr
ayaz'ta. 6. 'va:tta a'β_edεr. 7. 'quʃu 'æ:ldyry. 8. 'quʃu 'æ:ldyrendε
bay'βa:ntʃın'n tʃox da:nına je'dεr. 9. ʃrε:ji 'ʃıxıfı. 10. fe jedεn'dε de 'patʃah
'ja:nna. 11. 'patʃah jæ'rεr 'æ:zyñ. 12. ba'xar 'de:jiʃinip. 13. 'diεr 'ne:jiβdi
bay'βa:ntʃı. 14. 'va:tta 'diεr pat'ʃa:m ʃa'γ_ε:ssün bir 'bele bir'ʃej jæ:rdym. 15.
'de:di 'arama. 16. 'onün da 'bele bir'jyny 'var. 17. 'va:tta 'ciñdži 'jyn ʃej'ni
'a:βtʃijac'a jε:li a'β_etmeyε. 18. 'va:tta bi'r_itan 'a:βtʃın tʃa'tar. 19. o 'a:βtʃi
'æ:ly. 20. jε'ne ʃej'neη je'dεr 'patʃah 'ja:nna. 21. 'diεr 'patʃah o 'a:βtʃi jεldi
a'β_εmeyε. 22. 'a:βtʃın itan tʃa:tı. 23. 'diεr o i'ta:nın 'da 'bele bir'jyny 'var.

24. 'va:ħta bay'βa:ntʃi jɛ'ne jɛŋ'ni 'iʃliɾi 'munün 'ba:ɣında. 25. 'sũβ sũ'βa:ɾri
 ba'ɣa. 26. 'ne:tʃin ɔ 'iħan tʃix'ma:sın bay'βa:ntʃi 'dʒa:nına. 27. 'va:ħta
 bay'βa:ntʃi 'ci'ɣɛjiden tʃa'tar 'iħa:nı 'æ:ldɣrɣ. 28. 'diɛɾ pat'ʃa:m jɛ're ɔ 'iħa:nı
 'æ:ldɣrdɣm. 29. 'diɛɾ 'ʃɛ:nıβde 'beɪɛ bɪr'jynɣ 'var. 30. aɣha'βar 'a:ħta 'men
 ha'ra 'je:ðim. 31. 'va:ħta 'jynɣn 'biɾinde pat'ʃa:hın de'fβɛ:ni 'var. 32.
 'de'fβɛ't_e:ðip fħıtan pat'ʃa:hın fəi'le:sini ar'βad_ũ'ʃa:ɣını. 33. fħıtan
 vɛ'ziɾiŋ ar'βad_ũ'ʃa:ɣını ɔ bayβa'na jɛ:tiɾel'leɾ. 34. de'fβɛ't_e:tʃinner
 æz'le:ɾin. 35. 'diɛɾ 'ħa:zɪɾiɣ 'jæɾ bayβa:ntʃi'ja. 36. fħıtan 'jyn 'je:ɾilleɾ. 37.
 'diɛɾ 'ɔ:tdu pat'ʃa:m. 38. 'va:ħta 'jɛ:ɾilleɾ. 39. bũ 'ceɾɛ bay 'itʃinde bɪr 'be:jjɣc
 'suβ 'var. 40. 'suβjũ_ystynde 'aɣadʒ 'var. 41. bay'βa:ntʃi 'ne:deɾ. 42. tʃi'xar
 a'ɣa:dʒin ɣ'ze:ɾinde ʃax'ta:nı. 43. bũ 'ci'ɛɾɛ bũ'tardan ar'βa:d_ũ'ʃaɣ 'var. 44.
 sɔ:juna'ttar. 45. ɔ 'suβda tʃimilleɾ. 46. tʃi'tpa'ɣ_ɔ:tuħtar. 47. dʒan'tarɪ jaz'da:ði.
 48. bũ 'da 'aɣadʒ ɣ'ze:ɾinde ʃaɣ'ta:nıɾ bũ'tara 'ba:xıɾi. 49. bũ'tar 'jæ:ɾmɣlleɾ
 'æ:zɣn. 50. 'bes bɪr'ci'ɛɾɛ ðiqq'hɛt_edel'leɾ. 51. 'suβda 'ci 'suβ ɣ'ze:ɾin'de:ði
 'aɣadʒ. 52. 'suβ da ci'æ'ljɛ:sin jæɾel'leɾ. 53. ci'æ'ljɛ:sin jæɾel'leɾ. 54. ba'f'ta:ɾiŋ
 qa:tɪɾat'tar ɣas'mana baxat'tar 'aɣadʒ_ɣ'ze:ɾinde bay'βa:ntʃi ʃax'ta:nıɾ. 55.
 fħiz'ze'f hataβar'la:ɾi qa'xar. 56. 'va:ħta 'ne:ði bũ. 57. bay'βa:ntʃi bayβa:ntʃi
 bi'ze 'ba:xıɾi 'bilmıɾem ne. 58. 'va:ħta bũ 'jynjɣly qa'tʃar qa'tʃar. 59. qatʃan'da

'munŭŋ ŷ'ze:rĩne 'i:'dam 'hy:kmŷ tʃi'xar bay'βa:ntʃĩnĩn. **60.** 'va:ħta bay'βa:ntʃi
 'ne:der. 61. qa'tʃar 'a:jri memle'c'ete. 62. qatʃan'da 'a:jri memle'c'ete 'a:jri
 bir pat'ʃa:ħi 'var. 63. je'der ɔ:nũn 'ja:nna dexe'lete. 64. 'dier is'te pat'ʃa:m
 'men be'le_e:tʃim be'le_e:tʃim. 65. 'va:ħta ɔ 'patʃah 'da q'h'lem def'te:rĩn
 tʃi'xar:di. 66. bir vara'qa ja'zar. 67. 'dier 'jetʰ 'munu ɔ pat'ʃa:βa 'ver. 68. 'indĩ
 'ʃe:nĩ ʃə'ff_eder. 69. 'dier pat'ʃa:m ne'dʒe qur'ba:nĩβ_ɔ:tũm. 70. bũ 'me:nĩm
 'i:'dam 'hy:kmŷ tʃi'xar:diŋ ŷ'ze:rĩne. 71. bũ 'c'i ce'lime 'ne:de'dʒeŋ me'ne. 72.
 'dier 'ʃeŋ 'jetʰ 'qa:rĩfma jŷ'ne:ħiβ 'bɔ:jnũma. 73. 'va:ħta bũ 'da vara'qa:nĩ
 a'pai:ri. 74. memle'c'ete je'der. 75. 'va:ħta tũta'tar 'æ:zŷ. 76. 'durũn
 birʃe'j_et'me:βĩn me'ne. 77. 'me:nĩ f'i'tan 'patʃah bũ vara'qa:nĩ 've:rĩp
 ũta:ʃtĩrim 'æ:zŷj_tʃŷn. 78. apara'tar 'patʃah 'ja:nna 'æ:zŷn. 79. 'dier 'sen
 har'da:jdiβ. 80. 'dier 'va:ħta iʃ'te 'qaʃtĩm f'i'tan memle'c'ete f'i'tan 'patʃah
 'ja:nna. 81. bũ 'vara'qa:nĩ jæn'de:r:di 'ʃe:nĩβtʃĩn. 82. 'va:ħta 'ɔ:xũr 'æ:zŷn. 83.
 'dier 'jetʰ ʃəf'san. 'dier ha'ra 'je:dim. 84. 'dier 'jetʰ ʃəf'san.

85. e: 'dier bĩ'l'lem 'a:ŋnĩjĩm 'ne:di me'se'le. 86. 'ba:hĩm bũ varaqa'da 'ne
 'ja:ziħip. 87. 'sen 'me:nĩ re'sen ʃə'ff_e:tʃiβ. 88. 'de:di bũ varaqa'da 'ja:ziħip 'sen
 de 'munũ 'æ:ldŷrseβ 'patʃah 'se:nĩβ de 'bele bir'jynŷ 'var. 89. 'fe

mɛ'n ɔ:nʉntʃʉn 'ʒɛnʉ ʒəf'f_e:tʃim. 90. 'mɛn dɛ 'ʒɛ:tʃim 'mɛnɛ bʉr'ʃɛj
vɛr'mɛ:dʃ'lɛr.

(05 02 10 06 02)

Kayıt yeri: Korya

Kayıt tarihi: Temmuz 2008

Kayıd yapan: Jasim Z. Jasim

Kaynak kişinin

Adı, baba adı: Abdurrazzak Hüseyin Rıza

Doğum yeri: Kerkük

Doğum tarihi: 1968

Mesleği: Serbest Meslek

Cinsiyeti: Erkek

İkamet yeri: Kerkük

Şu an yaşadığı yer: Kerkük (Korya Mahallesi)

Soyu: Türkmen

Medeni Hali: Evli

Dil bilgisi: Türkmence (1), Arapça (1)

Öğrenim düzeyi: İlkokul Mezunu

Başka bir bölgede yaşıyıp yaşamadığı: -

Konusu: Masal (Tacir Karısı).

1. 'jynŋn bŋr 'jynŋnde bŋr 'ŋirŋn ar'βad 'va:rŋjdŋ. 2. 'tʃox 'ŋirŋnŋjdŋ. 3. a'ja
'dier 'bat^h 'men 'tʃixŋm 'je:rŋβe. 4. 'bele ʒæ'ze:ldŋ. 5. bes 'ne:jdŋ. 6. 'ha:fi
'fe:q^hri:jdŋ. 7. 'c'itʃtʃi 'tʃixŋp 'itʃe. 8. bŋ 'da bŋy'tʃa:sŋ'n ar'fi. 9. εβ'βel ha'mam
'va:rŋjdŋ ar'βad ha'ma:mŋ. 10. bŋy'tʃa:sŋ'n ar'fi je'der hama'ma. 11. je'der
hama'ma. 12. hama'ma ʒi'rer ba'xar ha'mam 'tʃox qataba:ɣyɣŋ. 13. 'bele 'jirdŋ.
14. hamam'da 'o:tŋrŋ. 15. ba'xar bŋr q^he're ar'βad 'pis. 16. 'om be'tʃ te'ne
xŋzme't edŋl'ler 'æ:zŋne. 17. 'birŋ 'be:lin 'syrtŋrŋy 'birŋ dŋr'na:ɣŋn 'c'e:sŋrŋ 'birŋ
peŋte'maɬ 'tutŋp 'e:linde 'munŋ 'be:c'li:rŋ. 18. da'ha hamamtʃi'dan ʒo'rar. 19.
'dier 'je: 'ba:hŋm. 20. b ar'βad 'tʃimdi bŋ q^he're ar'βad. 21. mŋy'dʒa
xŋzme't edŋller 'æ:zŋze. 22. 'dier 'va:ɬa bŋ f^hŋtan ve'zi:rŋn ar'βa:di:di. 23. 'dier

'mɛ:nīm 'jɛ:cʰi bīr d͡ʒa'maʔ. 24. bũ jœ'zɛ:lɿy. mɛn'dɛ 'ɔ:tɗũyũ d͡ʒa'maʔ. 25.
 'ha:fim 'bɛlɛ ɔ:ssũn. 26. 'munũn 'jɛ:cʰi bīr qʰɛ'rɛ 'pis. 27. 'bɛlɛ muŋ'd͡ʒa
 xĩzmɛ'c'a:rĩ 'ɔ:ssũn. 28. vɛʔ'həsĩʔ ʔə'sa:bĩ 'bɔ:zũʔũ. 29. 'da:nĩna jɛ'dɛr. 30.
 jɛxɛn'mɛz. ɦamam'dan ʔʃi'xar 'jɛ:ɿi e'βɛ. 31. 'jɛ:ɿi e'βɛ nɛ jɛmɛ'ɣ_ɛɛr nɛ
 ʔʃmɛ'ɣ_ɛɛr. 32. ʔəsa:bĩ 'bɔ:zũʔũ. 33. 'va:tta 'ɔ:rdan 'ʔʃtɛn 'ciʃsĩ 'jɛ:ɿi. 34.
 'ciʃsĩnɛ ɦɛʔtɛ 'dɛmɛz 'bɛlɛ ʔəsa:bĩ 'bɔ:zũʔũp 'qu:ββaʔi'β_ɔ:ssũn. 35. 'dɛmɛz
 'œ:zỹzɛ. 36. da'ha 'ciʔsĩ 'diɛr ar'βad 'nɛ:ɗi nɛ 'xɛ:rɗi. 37. 'diɛr bĩl'mɛm 'mɛn.
 38. 'jɛn 'ʔa:d͡ʒi'r_ɔ:ssan 'jɛn 'mɛ:nĩ bɔʔa'san. 39. e: 'diɛr ar'βad 'mɛn 'nɛd͡ʒɛ
 'ʔa:d͡ʒi'r_ɔ:tũm. 40. 'a:tta bũ 'jiɕĩl 'vɛ:rĩp bĩ'zɛ. 41. 'diɛr bĩl'mɛm. 42. 'jɛn
 'ʔa:d͡ʒi'r_ɔ:ssũn 'jɛn bɔʔa'san 'mɛ:nĩ. 43. 'va:tta bũ a'dam da ʔʃi'xar 'ja:zja.
 44.qa'xar 'nɛ:dɛr. 45. jɛ'dɛr bīr ʔyɕ'ɛ'n_ɑʔʃar ʔyɕ'ɛ'n_ɑʔʃar. 46. bīr mɛz qɔ'jar
 bīr qʰɛ'lɛm dɛʔtɛr. 47. 'jœtỹ 'a:tĩna da bīr ʔɛnɛ'c'ɛ qɔ'jar bīr 'ʔə:brĩq 'suβ bīr
 ʃĩpĩr'jɛ. 48. 'tyɕ'ɛn 'bɔ:ʃtũ. 49. 'jynɛ sɛbbɛ'h_ɑʔʃar bũ ʔy'ɕ'ɛ:nĩ. 50. 'pɛɕ 'sipĩrĩ
 'œ:zỹn. 51. ʔy'ɕ'ɛ:nĩ 'suβtar. 52. ɔ:tũrũ 'mɛ:ziŋ_ɛn'sɛ:sĩndɛ qʰɛ'lɛm
 dɛʔtɛ:rijdɛn bara'bar. 53. bũ 'nɛ:ɗi. 54. 'ta:d͡ʒi'rɗi. 55. ʔy'ɕ'ɛn 'bɔ:ʃtũ. 56. 'niʃi
 'jynỹn bīr 'jynỹndɛ. 57. pat'ʃa:jdən vɛ'zi:rĩ ʔʃixat'ɬar ba'zara dɔʔan'maya.
 58.'ba:xsĩnnar ba'zarda nɛ 'var nɛ 'jɔx. 59. 'munũn ʔyɕ'ɛ:nĩ 'œ:jỹnnɛn
 jɛʔʃɛ'l'ɛr. 60. baxat'ɬar ʔyɕ'ɛ:nĩnɛ. 61. saʔamʔə'la:jkum ʔə'la:jcmũssaʔam.

62. baxat'lar t̞y'c'ɛ:n̥i bɔʃ bat'ta:ɫɫɪ. 63. ʔəy'ni jɛ:r̥i 'ʃip̥iɾip. 64. 'ɔ:t̞ur̞up 'me:z̞in
 ɛn'sɛ:s̞inde q'hɛ'tɛm dɛft̞ɛ:r̞ijdɛn bara'bar. 65. d̞ɛl'lɛr 'æ:z̞y̞zɛ 'ʃɛn nɛ'sɛn.
 66. 'diɛr 'mɛn t̞a:d̞ʒirɛm. 67. 'diɛr 'xɛ:r̞ɫɪ inʃat'ʔa:. 68. pat'ʃa:jd̞an vɛ'zi:r 'bɛlɛ
 t̞ʃixat'lar jedɛl'lɛr æ:jɛ. 69. da'ha pat'ʃah 'diɛr vɛ'zi:r̞inɛ 'mɛn ʃɔ'rma:d̞ɪm
 'bunn̞an. 70. b̞u 'nɛ t̞a:d̞ʒir̞ijɫɪ. 71. 'bun̞un t̞y'c'ɛ:n̥i 'bɔʃ bat'ta:ɫɫɪ. 72. 'diɛr qɔʃ
 dæ'nɛy. 73. sɔ'ray ba'xay nɛ t̞a:d̞ʒir̞ijɫɪ. 74. 'va:t̞ta 'dœ:nɛl'lɛr. 75. 'va:t̞ta
 'dœ:nɛl'lɛr d̞ɛl'lɛr 'æ:z̞y̞zɛ. 76. jɛ: ba'ba. 77. 'sɛn 'dɛ:d̞iɫ mɛ'nɛ t̞a:d̞ʒirɛm.
 78. 'sɛ:n̥iɫ t̞y'c'ɛ:n̥iɫ 'bɔʃ bat'ta:ɫɫɪ. 79. 'sip̥iɾipsɛn 'ʃuɫt̞uj̞ups̞an. 80. b̞ir q'hɛ'lɛm
 dɛftɛr 'qɔ:j̞ups̞an. 81. 'mez ɛn'sɛ:s̞inde 'ɔ:t̞ur̞ups̞an. 82. 'sɛn nɛ 't̞a:d̞ʒir̞isɛn. 83.
 'diɛr 'mɛn 'ʔɛq'h̥il ʃata'ram. 84. 'diɛr 'nɛ. 85. 'diɛr 'ʔɛq'h̥il ʃata'ram. 86. 'diɛr
 'niʃi 'ʔɛq'h̥il dɛ ʃa:t̞ɪɪ. 87. ta'mam pat'ʃa: ʃa:t̞ɪɪ. 88. 'diɛr 'niɛ:d̞i 'ʔɛq'h̥il. 89.
 'diɛr b̞u 'jy̞z̞ ɫir'ɛ:jd̞ɪ. 90. 'diɛr vɛ'zi:r̞inɛ 'jy̞z̞ 'lire 'vɛr 'æ:z̞y̞zɛ. 91. ba'xay b̞u
 'ʔɛq'h̥il'dɛn 'vɛ:r̞s̞in b̞i'zɛ. 92. ba'xay 'nɛ:d̞i b̞u 'ʔɛq'h̥il. 93. 'va:t̞ta vɛ'zi:r 'jy̞z̞
 'lire 'vɛ:r̞i 'æ:z̞y̞zɛ. 94. ɔ da t̞ʃix'a:r̞ɫɪ q'hɛ'lɛm dɛft̞ɛ:r̞in ja'zar 'it̞ʃindɛ 'hɛr ʃɛ:j̞i
 jap'madan æjd̞ʒɛ 'dyʃj̞n ʃɔ'ra 'jap'h. 95. 'bun̞u 'vɛ:r̞i pat'ʃa:ja. 96. 'diɛr b̞u
 'ʔɛq'h̥ild̞ɪ. 97. 'diɛr 'bɛ:ɫi. 98. pat'ʃa: 'bɛlɛ ʃɛ'jɛdɛr 'æ:z̞y̞. 99. 'bɛlɛ
 mɛzz'ɛ:q'h̥inɛ jɛ:ɫi. 100. 'diɛr b̞u 'ʔɛq'h̥il ʃat'ma:d̞ɪ. 101. 'diɛr jat'ʔa hada'ɫa qɔʃ
 vɛ'rey 'f̞h̥isɛbi:ɫɪɪɪh. 102. pat'ʃa: da jɛ:ɫi 'q'h̥ɛsr̞inɛ. 103. b̞u 'ja:zd̞iɪɪ hɛ'c'ɛ:r̞i

her 'ʃe:ʃi jap'madan æjdʒɛ 'dyʃŷn ʂo'ra 'jap^h. 104. 'bunü tʃa'xar 'taxtɪ ʔ'ze:rɪnɛ.
 105. bŷ he'c'ɛ:tɪ bŷ ce'limɛ:nɪ tʃa'xar 'taxtɪ ʔ'ze:rɪnɛ. 106. 'ja:zdɪʔɪ vara'qa:nɪ.
 107. 'va:tta 'diɛr tʃaʔɪrɪn bɛr'bɛ:rɪmɪ bɪr 'nɛtʃtʃɛ 'jyn ʂo'ra:sɪ. 108. tʃaʔɪrɪn
 bɛr'bɛ:rɪmɪ. 109. qɔj 'jɛ:ssɪn ʃara'ʃ_e:ssɪn 'mɛ:nɪ. 110. 'va:tta bɛr'bɛ:rɪ 'jɛ:lɪ.
 111. 'diɛr 'buʃŷn pat'ʃa: 'de:rɪ ʃara'ʃ_eɛ 'mɛ:nɪ. 112. 'o:türüp 'ta:xɪnda. 113.
 ʃara'ʃ_eɛmɛɣɛ 'æ:zŷnŷ. 114. ɔ'ta:ʃɪ 'ustūra xit'lɛ:ʃɪnɛ. 115. bɛr'bɛ:rɪn 'ɛ:lɪ
 ʃɪtrɛ'mɛɣɛ baʃ'tar. 116. rɛ'sɛn pat'ʃa: 'ɛ:lɪnnɛn ʃu'tar. 117. 'diɛr 'ʃɛn 'mɛ:nɪ
 'om be'ʃ_ɪtɪ ʃara'ʃ_e:ssɛn. 118. 'indɪjɛ q^hɛdɛr 'ɛ:lɪʃ tɪtrɛ'mɛ:dɪ. 119. 'niʃɪ
 'ustūra 'jɛ:tɪʃtɪ xit'lɛ:ʃɪmɛ baʃ'ta:dɪ 'ɛ:lɪʃ tɪtrɛ'mɛɣɛ. 120. 'diɛr 'va:tta pat'ʃa:
 'diɛrɛm ʂɛ'nɛ. 121. 'bɛs bɪr'ʃɛj ɛtmɛ'sɛn mɛ'nɛ ʃart'ʃan. 122. 'va:tta 'diɛr
 'do:ɣrŷ ʂɔj'lɛ mɛ'nɛ. 123. 'mɛn bɪr'ʃɛj_ɛtmɛm ʂɛ'nɛ. 124. 'diɛr 'va:tta pat'ʃa:
 vɛ'zi:rdɛn ɪttɪ'fa:q 'ɛ:tmɪʃtɪɣ. 125. 'mɛn 'ʂɛ:nɪʃ xɪt'lɛ:ʃɪʃ 'c'ɛ:sɪm. 126. bɛs
 ɔ'ta:ʃɪ 'ustūra xit'lɛ:ʃɪʃɛ. 127. 'mɛn bŷ 'ja:zdɪʔɪʃ he'c'ɛ:tɪ 'taxt_ʔ'ze:rɪnde her
 'ʃe:ʃi jap'madan æjdʒɛ 'dyʃŷn ʂo'ra 'jap^h. 128. 'o:nŷ 'o:xüdü. 129. 'mɛ:nɪ bɪr
 xɔ'f_ɑ:tɪ fɛ ɛdɛbɪl'mɛ:dɪm. 130. 'bɛlɛ dœ'nɛr. 131. ɔ 'c'ɪ 'ja:zdɪʔɪ he'c'ɛ:t. 132.
 'ʔəqɪl ʂa'tan he'c'ɛ:tɪnɛ. 133. 'diɛr vaʃ'ta:hi heq'q^hɛ:tɛn bŷ 'ʔəq^hɪl sa'ta:ndɪ.
 134. 'diɛr 'jɛt^h 'sɛŋ 'jæ:zŷm 'æ:ʃŷnde 'durma.

135. bŭ mɛmlɛ'cʲɛtʲɛ dɛ qatma'san. 136. ʲs'tɛ:mʲrɛm 'jœ:rŷm 'ʃɛ:nʲ.
 137.'diɛr ɔ vɛ'zi:rʲ 'jɛ:tʲrʲn 'ba:ʃʲn vŭ'rum. 138. vɛ'zi:r 'jɛ:lʲ 'ba:ʃʲnʲ vŭ'rar.
 139.'diɛr 'jɛtʰ ɔ 'ʲœqʰʲl ʃa'ta:nʲ 'jɛ:tʲ. 140. 'qɔj vɛ'zi:r 'ja:nʲma. 141. bŭ 'cʲɛrɛ
 'a:tʰa 'bir dɛnɛ'jɛ 'vɛrɛ nɛ 'ʃicʲʲl 'vɛ:rʲ. 142. 'ʲœqʰʲl ʃa'ta:nʲ vɛ'zi:r qɔ'jar
 'ja:nʲnda. 143. bŭ 'cʲɛrɛ 'ɔ:nŭn da ar'βa:dʲ 'hɛr tʃʲʲxanda ʰama'ma jidɛn'dɛ 'jo:
 'ɔm bɛʃ dɛnɛ 'jirʲm 'bɛʃ dɛnɛ a'pa:rʲ 'œ:zŷjdɛn. 144. ɔ 'ba:ʃʲn jɛ'xɛr. 145. ɔ
 'bɛ:lʲn ʃŷr'tɛr. 146. ɔ dʲir'na:ŷʲn cʲɛ'sɛr. 147. ɔ 'ba:ʃʲna 'ʃuβ ʃœ'cʲɛr. 148. ʲʃtɛ
 'a:tʰa insa'na vɛ'rɛ bŭ 'cʲɛrɛ bʲlme'sɛn 'nɛdʒɛ 'vɛ:rʲ.

(05 02 14 01 01)

Kayıt yeri: Musalla

Kayıt tarihi: Temmuz 2008

Kayıd yapan: Jasim Z. Jasim

Kaynak kişinin

Adı, baba adı: Behiç Muhammed Ömer

Doğum yeri: Kerkük

Doğum tarihi: 1932

Mesleği: Ev Hanımı

Cinsiyeti: Kadın

İkamet yeri: Kerkük

Şu an yaşadığı yer: Kerkük (Musalla Mahallesi)

Soyu: Türkmen

Medeni Hali: Evli

Dil bilgisi: Türkmence (1)

Öğrenim düzeyi: ...

Başka bir bölgede yaşayıp yaşamadığı: -

Konusu: Anılar ve Folklorik Malzeme

MOLLA EĞİTİMİ:

1. je'de:rdix ḏɜɛmɛ'ʕə. 2. ne'nem ḇir par'ṯʃa ɛc'mɛc ḇuŋ'ḏɜa 've:ṟrḏi
- ḏɜanta'ja qo'ja:rḏix. 3. də'ʃɛ:cm̱ɪẕ 'ɛ:lm̱ɪẕdɛ je'de:ṟix ḏɜɛmɛ'ʕə. 4. m̱uɫta
- 'ʕə:ḇid 'ja:nda 'o:x̱u:rḏux. 5. ɛḻhmet'ʃɛn 'o:x̱u:rḏux. 6. se'ʕət 'o:n c̱̱ide ṯʃ̱i'xa:rḏix.
7. 'je:̱ṟrḏix 'eβɛ. 8. so'ra 'mɛn be:jj̱y'j̱_ɔ:rḏum. 9. xes'te_ɔ:rḏum. 10. be'le
- u̱ʃax'ta:ṟi 'o:x̱u:rḏum. 11. je'ʕ'ni 'be'le se'je_ɛ'de:rḏim u̱ʃax'ta:ṟi. 12. ḇu 'qa:s̱im
- qar'da:ʃ̱im̱i qanqaɫam'da a'pa:ṟirḏim ɔ'ra. 13. a'pa:ṟirḏim q̱ur'ʕən
- xɛṯi'm_ɛ:ṯi:̱ṟirḏim 'æ:ẕy̱nɛ hebe'le. 14. xɛṯi'm_ɛ:ṯi:̱m 'qur'ʕən 'xɛtm̱i. 15.
- 'æ:ẕym xɛṯi'm_ɛ:tm̱iʃɛm. 16. ne'nem ḇura'ma 'a:tṯun 'ja:x̱i. 17. ḇura'ma
- 'ba:ʃ̱ima 'a:tṯun 'qo:jḏu. 18. 'def ʕələm ṯʃ̱a:ḻinṉi 'o:j̱ymḏɜɛ. 19. ba'bam da

'durüb 'ja:nimda c'ım'se 'a:ttünü c'ał'ma:sın. 20. de'dem ɔn'da d̪ʒa'ha:ħjɔd̪i.
 21.'def ʔələm'neŋ 'je:tt̪ɪrd̪iler 'mɛ:n̪i 'eβɛ. 22. ne'nem de 'bir qa'zan
 jarpa'χ_eğib. 23. je'ɲni q'ħ'z_ɔɣ'tan 'ha:ps̪i 'ɔ:t̪urd̪ü. 24. 'men xet'm_e:tm̪iʃem.
 25. m̪t̪'tam da 'durüb. 26. m̪t̪'tam da heɔɔijje 'is'te:đi. 27. ne'nem t̪ʃxa:r̪t̪i
 b̪lm̪i'rem ne 've:rđi 'æ:zyne. 28. 'ja:đima 'e:lm̪i'r̪i ne 've:rđi 'æ:zyne. 29.
 ne'nem 've:rđi 'æ:zyne. 30. m̪t̪'ta 'je:t̪t̪i. 31. m̪t̪'ta t̪ʃɔx me:mn̪ü'ŋ_ɔ:t̪d̪ü
 b̪iz'den. 32. 'bir đ̪iʃte'ʃe de de'dem ba'jaz_ 've:rđi m̪t̪'ta'ja. 33. heɔɔ'deŋ
 'je:tt̪im̪iʃt̪i. 34. me'ɲjin æ:'z_ɣjɔd̪y. 35. vał'ta: b̪ü c'ɛ're me'n_ɔ:t̪d̪üm xel'fe
 d̪ʒe'miʃte 'ʃe:n̪i 'ɔ:x̪üdüram 'ɔ:n̪ü 'ɔ:x̪üdüram. 36. se:'niβ c'ım̪iŋ_ɔɣ'ta:n̪i
 'ɔ:x̪ütm̪iʃam je'ɲni 'beɪɛ 'be:jj̪y_ɔɣ'ta:n̪i. 37. 'c'ɔ:x̪ü ħ̪fzim'da
 q̪r'ʔe:n̪in elhemđil'le:

RAMAZAN VE KURBAN BAYRAMLARI:

38. je'j_ɔ:l̪urd̪ü. 39. ne'nem ramazan'da ba'jaz_ ca'ta 'bu 'ʃiz_ ʃir'me:s̪iz
 tɔp'ta 'a:ħrđi 'bizimt̪ʃin. 40. ɔn'nan 'bir ba'jaz_ 'ca:ta 'a:ħrđi 'bizimt̪ʃin 'bir
 ʔaz'je. 41. ʔeɔɔ'je:n̪i æ'pe:rđix. 42. 'die:rđix 'bax ne 'xɔ:ʃt̪ü. 43. e 'bir
 ʔeɔɔ'je 'a:ħrđiħar 'bizimt̪ʃin. 44. 'dærd 'jyn ʃi're:rđix. 45. 'jɔx b̪ir'jyn 'dærd 'jyn
 bejram'da ʃi're:rđix 'æ:zyne. 46. ɔn'nan ʃɔra qaβ'za:rđix 'æ:zyŋ je'len
 bej'ra:mc̪in. 47. je'len bejram'da je'ne ʃi're:rđix 'æ:zyne. 48. bej'ram ax'ʃa:m̪i

jεɣ'ni ɔ:rudʒ_ɔs'sa:jɔɖix ramazan'da bɪ'rez bε'le ʃɪdʒay_ɔs'sa:jɔɖi c'indɪ'den
 ʃɔra mʊ'saɬɬaja je'dε:rɔɖix. 49. qʊr'ɣən 'ɔ:xʊjan 'ɔ:xʊrdʊ ʃɪɣɬɪ'jan ʃɪɣ'ɬa:rɔɖi. 50.
 mʊ'saɬɬa ʃɣr'bε:lɪɣɪne je'dε:rɔɖix. 51. hεr bej'ram ax'ʃa:mɪ je'dε:rɔɖix. 52. 'indɪ
 dε je'dε:rɔɖix. 53. qʊr'ɣən_ɔ:xʊjan 'ɔ:xʊr ʃɪɣɬɪ'jan ʃɪɣ'ɬar hεr'c'εʃ 'æz_ʃε:jɪtʃɪn.
 54. bej'ram ʃεb'bε:ɬɪ 'ɔ:ɬʊrdʊ bej'ram a:ʃɪ 'jε:rɔɖix 'ε:rɣc 'pilaβ. 55. 'bax
 'fa:sɬɪjadɪ 'bamja:dɪ. 56. as'pa:bmɪz_ɔ:ʃɪʃɪrɔɖix. 57. bɪr ba'jaz_ɔ:ɬa ʃɪ're:rɔɖix.
 58. 'siz tɔp^h tɔp'ta je're:siz 'æ:zɣn 'indɪ. 59. ɣəz'jε:nɪ ʃɪ're:rɔɖix. 60. 'uzʊŋ qɔɬ
 bʊr'dan bʊr'dan 'uzʊŋ qɔɬ ʃɪ're:rɔɖix. 61. q^h'ssa ɣə:ʃɪ'bɪjɔɖi 'bizɪm za'ma:nɪmɪz.
 62. jεɣ'ni je'mε:ɣɪ 'je:ɔɖix 'jedε:rɔɖix qɔ'dʒa:mɪlε. 63. qɔ'dʒam 'qa:ɬmɪʃɬɪ 'hεlε.
 64. qɔ'dʒam da ɬɪ'xɑ:rɔɖɪrɔɖi 'ɔ:m f^hɪlɪs bej'ra:mɬɪx ve're:rɔɖi bɪ'zε 'indɪ c'ɪ
 jɣ'z_ε:lɪ ver'sen ɪs'te:mɪllεr. 65. 'ɔ:m f^hɪlɪs 'se:βɪne 'ʃε:βɪne 'b_ε:lmɪzde
 'ʃutmʊʃʊɣ. 66. 'bunʊ qɔ'dʒam 've:rɪb 'bunʊ da dε'dεm 've:rɪb. 67. 'ε:ɪmɔɖe
 'q^hε:ʃɪm 'ʃutmʊʃam 'æ:zɣn. 68. bej'ram je'dʒε:sɪ xɪn'ne 'juɣʊrʊrdʊx. 69. xɪn'ne
 'jæ:rɣpsen. 70. xɪn'ne qə'ja:rɔɖix 'ε:lmɪzε. 71. je'dʒε qa'xɑ:rɔɖix ba'xax
 'q^hɪrmɪzɪ 'ɔ:ɬʊb jɔ'xa jɔx. 72. sε'ɣət c'ɪ qa'xɑ:rɪx 'utʃ qa'xɑ:rɪx. 73. 'ε:lmɪzε
 ba'xax 'q^hɪrmɪzɪ 'ɔ:ɬʊb. 74. bej'ram ʃεb'bε:ɬɪ ɔ 'jɣn 'hεqqɪ'ne 'bitʃɪ c'ɪŋdʒɪ
 'jɣnɣ jεɣ'ni 'jedε:rɔɖix saɬ'ɬa:ŋqʊɬʃa mɪ'ne:rɔɖix.

75. mʊsɑʔɑ'dɑ:jɖɨ sɑʔʔɑ:ŋqʊʔʃ. 76. 'iŋɖic'ɨ f'ɨlcɛ:nɨ'ŋ_ɨʔʃɨnde sɑʔʔɑ:ŋqʊʔʃ
 'va:rɨjɖɨ ɛ'wɛl. 77. bej'ra:mɨn c'ɨndʒɨ 'jynɨ mʊʔʃ'ca ʔʃe:βɨrcɛ cɨl'ʔʃɛ
 'ɣurda 'e:tmɨʃɨx. 78. 'jedɛ:rɖɨx daŋ'jaʔ pʰɛjɣambɛ're. 79. 'jɔ:xʊjdʊ bɨr 'jɛr. 80.
 'ɨndic'ɨlɛr ʃɨnɛ'mɛ:dɨ 'hɛr 'jɛrɛ 'jɛ:ɖɨllɛr. 81. b_ɑrvad'ʔar bɛ'c'ɛ bɛ:ʃ_jʏz bɨ'n_
 ɑrβad ɔ dɛŋ'jɛl nɛ'bi:dɛ 'ɔ:tʊrmʊʃʊx. 82. hɛrcɛ'ʃɛ ʔʃe:βɨrcɛ 'qɔ:jmʊʃʊx. 83.
 'ja:ɣɨx va:rɨjɖɨ ɛr'c'ɛc 'ja:ɣɨɣɨ 'ɨndɨ dɛ 'var. 84. vaʔʔɑ: jɛ're: qɔ:jmʊʃʊx. 85.
 ŭ'ʃɑ:xmɨz 'va:rɨjsɑ 'ja:nmɨzda 'ɔ:tʊtmʊʃʊx. 86. ɨʃ'tɛ b_ɑrxadaʃ'tan ʃɛ'le:ʃɨrɨx
 bɛjram'ʔɑ:ʃɨrɨx. 87. 'ɔ 'jɛ:lɨ bejram'ʔɑ:ʃɨ 'bu 'jɛ:lɨ bɛjram'ʔɑ:ʃɨ. 88. 'ɔ:tʊrdʊx ha
 zama'na qʰɛdɛr. 89. nɛ'nɛ 'bɨr ja:rɨm sɛ'ʔɛt 'ʃɔra qa'xa:rɖɨm. 90. ɔr'da 'ʃɛj
 qʰɛl'ʔɛ ʏs'c'ɛ:jɨjɖɨ. 91. jɛn ŭ'ʃɑ:ɣɨ qʊ'dʒɑ:xmɨza a'ʔɑ:rɖɨx 'jɛn ŭ'ʃɑx 'jɔ:xʊjsɑ
 'æ:zmʏz 'ɛnɛ:rɖɨx 'pɛʔʃɛ ʔɛ'ba 'jɔx 'bɛlɛ. 92. 'ɨndɨ ʃɨ'fɨr bʊr'dan 'jɔx 'bɛlɛ
 ʔɛ'ba pɛʔʃɛ 'ɛnɛ:rɖɨx dɛŋ'jɛl pʰɛjɣambɛ'rdɛn. 93. 'ɛβɛ jɛ'le:rɖɨx. 94. 'jɛ:lɨrɖɨx
 'bax nɛ'nɛmɨz nɛ 'a:ʃɨ 'e:ɖɨpʔɨ. 95. 'ɔ:tʊrʊrdʊx 'jɛ:rɖɨx. 96. 'ɨndɨ 'ʃɨplɨʔɨ
 mubɛrɨ'dɛ:dɨ. 97. ɔn'da 'jɔ:xʊjdʊ. 98. vaʔʔɑ: 'ɔ:rʊz_ɔ:tʊrdʊm. 99. 'bɨr paŋ'ka
 ɔr'da jan'a:rɖɨ. 100. mɛ'n_u'za:nɨrɖɨm. 101. 'bɛlɛ ʔɛtɛ'bɛ:dɨ. 102. 'mɛn bʊ'ŋɑ
 'ɨndɨ dɛ ʔɛtɛ'bɛ dɨɛ'rɛm. 103. bʊr'da u'za:nɨrɖɨm. 104. 'hɛ:βɨʃʔɛn ɔr'dan 'jɛl
 'jɛ:lɨ. 105. 'ɨndɨ a:jɨrɖɨ ɛ'βɛl 'a:jɨrɖɨ. 106. 'ɨndɨ 'ɔ:rʊzʔʊx ba'sɨʔɨ 'bɛs 'dæ:jɨ
 paŋ'ka 'ɨʃɨrɨ. 107. qʊr'ban bej'ra:mɨ 'ɨndɨ 'dɛ 'biz 'hɛr bej'ram c'ɛ'sɛ:rɨx

qūr'ban bej'ra:mǎ. 108. bej'ram šeb'be:hǐ ǐš'te še'j_e:tǝx. 109. jeme'γ_e:đib
 'p'hīrǝŋzǝ 'fa:sūł'ja:đǐ 'durrūdū c'ǐ 'ǝehǐr. 110. 'ba:xǝβ 'ǝe:lǐ oγtan'ta:rǐm
 q'hǐz'ta:rǐm 'ha:psǐ. 111. 'b_eβ dō'tar 'mafa:tta. 112. tǝo:xtūtār. 113. 'mēŋ
 jedε'rεm 'hε:βǐš'te 'o:tūrram. 114. 'jer 'jo:xtū. 115. o'r'da 'o:tūrram. 116. e
 q'hǐz'tar 'ǝe:lǐ. 117. oγtan'tar 'ǝe:lǐ. 118. c'ǐ c'ǐlō yǝtǝ c'ǐlō c'ε'rε:zǐ qo'ja:rǝx
 œj'le:rǐne. 119. mafat'ta oŋ'dǝa qata'ba:ǝxǝ. 120. 'dǝa:šǝmǝlǐ ax'šam
 ǝelēl'leɾ. 121. 'dǝa:šǝmǝlǐ ax'šam ǝelēl'leɾ. 122. bǝz 'de 'o'ta:rtǝŋ 'a:ǝrǝ ǝec'bir
 qor'ruɣ. 123. c'ǐ c'ǐlō yǝtǝ 'c'ǐlō c'ε'rε'zet o 'ǝŋn 'heqq'hǐne 'ǝe:lǐnǐ 'e:mmǐz'dε.
 124. 'mafa:tta qata'ba:ǝxǝ. 125. e da'ha nε 'deim. 126. bej'ram šebbe:hǐ
 nε'nεm 'ε:rǝ'ǝ_a:šǐ e'dε:rđǐ. 127. ǐš'te 'yǝtǝ c'ǐ ǝehǐ'r_e'dε:rđǐ. 128. 'ja bam'ja
 e'dε:rđǐ 'ja 'fa:šǝja e'dε:rđǐ. 129. qa'xa:rđǝ xǐn'ne 'qo:ǝmǝšǝx. 130.
 sebbe'h_atǝa:rđǝ ba'xax 'ǝæze'l_o:tǝb 'ε:lmǝz. 131. ε'βel 'jo:xtū baš'qa bǐr'šej
 'bes xǐn'ne 'va:rǝđǐ. 132. xǐn'ne qo'ja:rđǝ ba'xa:rđǝ. 133. ǝe'dǝε ba'xa:rđǝ
 nε'dǝε:đǐ xǐn'ne:mǝz 'q'hǐrmǝzǐ 'o:tǝb. 134. ǝe'mεx 'ǝe:rđǝ. 135. ǝe'dε:rđǝ
 qo'dǝam 'ja:nna. 136. qo'dǝam'nan bej'ra:mǝx ǐs'te:rđǝ. 137. 'her
 bǐrmǝzǐ'ǝ_e:lǐne 'o:m f'hǐlǐs qo'ja:rđǐ. 138. 'o:m f'hǐlǐs 'ǝæ:rmǝǝǝb. 139. ǝe'dε:rđǝ
 qar'da:šǝm 'ja:nna. 140. qar'da:šǝm œ:zǝ 'ǝe:lǐrđǐ. 141. 'mēn 've:rǐrđǝm pa'ra:šǝŋ
 'mēn. 142. būta'ra 'mēŋ 'ǝynnǝx 've:rǐrđǝm. 143. 'qurban bej'ra:mǐ ax'šamǐ

143. ʃe'de:rdix mʊ'saʔtaja ʃʏr'be:ʎʏe. 144. 'indī de ʃe:diʁix tʏr'be:ʎʏmize. 145.
 ʃeʃ'ni ʃʏʔa'ma:rix. 146. qʊr'ʃen ɔ:xʊrʊx. 147. 'fe:tihe 've:rrix. 148. 'ille
 ʃʏʔi'jax. 149. 'fe:tihe 've:rrix qa'xa:rix. 150. ʃərafat ɔʔ'maz ʃərafad
 ʃeʎedʒe:xʔi ʃarpa'ʏedex 'ba:xʔi 'cʏllʃʏedex. 151. ʃərafatʔʃʏe'de:rix
 paj'ta:rix. 152. 'a:ʔta ne qʰismɛ't ʔe:diʁ 'ɔ:nʊ paj'ta:rix. 153. qʊr'ban bej'ra:mʔ
 ʃəb'be:hi 'eʃe: 'e:htʃiʒ 'va:rijsa dah'ja cʔe'se:rix 'ʃɔ:xʊjsa cʔes'me:rix. 154.
 'a:ʔaʃeɛcʔber aʔ'ta: veɛcʔber 'ʏʔʃ cʔe:re dahʃja:nʃ qʊʔa:ʏina 'di:rdix. 155.
 'bax 'me:nimʃise diel'leʁ 'heɔʒdʒi 'be:ʏjʃʏjndʏ. 156. bʊ dahʃja:nʔ cʔesɛl'leʁ.
 157. 'ɔ:ʏʔʊmʊnʊjsa ɔ 'ʃe:ʃinʃise cʔes'tim. 158. 'æ:zʏm 'ɔ:xʊrdʊm qʊʔa:ʏina. 159.
 cʔes'me:rix dah'ja bʊ ʃə'lem 'da:ʏiʔi 'ʏeʁ. 160. ʔʃæ'l ɔʔ'tʊ 'e:mmiʒ. 161. ɔn'da
 dah'ja cʔe'se:rix. 162. 'ɔ:ʏʔʊm 'beʎe 'dæ:ʃʏ. 163. 'men cʔi cʔe're 'cʔe:stim. 164.
 'bir heɔʒ'de 'cʔe:stim 'bir de eʃ'de. 165. bi'ssen 'neɔʒe. 166. 'je:ʔim 'æ:zʏm
 ʃʏb'ha:naʔta ve:lhemdiʎille 'ʃe:ʃiŋ qʊʔa:ʏina 'ɔ:xʊrdʊm. 167. 'indī mʊʔ'ta 'de:ri
 'bu 'ʃe:ʃdi. 168. 'ʃɔ:xtʊ. 169. bʊ 'ixʔiyaʔ'tar 'ʃe:ʃdi. 170. ʃe'ceʁ 'qoʒma. 171. 'men
 he qʰe'di:m 'ystʏne ʃe'ceʁ 'qo:ʒʁam 'a:ʏʒina. 172. 'ʏʔʃ cʔe:re ʃʏbha'na:ʔta
 veʎhemdiʎil'le: ve'la 'iʔaha iʔ'ta:ʔta 'a:ʔaʃeɛcʔbe'r ɔ:xʊram. 173.
 cʔimʔiʏ ʔa:di'na:di. 174. 'he:ɔʒdʒi be'hiɔʒ 'a:di'na:di. 175. 'me:nimʔʃin cʔesʔi'leʁ.
 176. 'bu æ'z ʔa:di'na 'cʔe:sti. 177. 'bildiʁ 'cʔe:sti. 178. he'r ʔil cʔe'se:rix 'biʒ. 179.

'bildir 'ilil ba'ba:sitfin 'c'e:sfim. 180. 'o:bir il c'ema't_ö:ytümtfin 'c'e:sfim.
181. fe'ji:dtfin 'c'e:sfim 'bir de'ne. 182. 'her bej'ra:mın c'ındzı 'jyn bür'da
c'e'se:rıx.

HAC:

183. 'eη 'jirmı 'ildı 'je:tmıfem 'jox bü 'ja:xünda. 184. sajaradan 'je:tıx c'ı
'butfux 'jyn. 185. sajarada 'bele 'e:zıldıx. 186. 'indı taja'ra 'var. 187. 'indı
'ö:ytüm bü 'ö:ytüma 'dirəm 'me:nı a'par tajaraj'dan. 188. a'pa:rır. 189. 'de:rı
ıxtıjar'san. 190. jedə'rem. 191. 'bir de jedə'rem. 192. bırındzı 'jyn 'je:tıx. 193.
qırba'n_ötüm me'dinede 'ytf 'c'e:sfıx. 194. me'dinede na'maz q'ıl'dıx c'ı
rı'et je'ni 'fej p'ejyam'be:rtfin. 195. c'ı rı'et 'ta p'ejyam'be:rtfin q'ıl'dıx.
196. 'qa:xıx 'je:tıx 'ja:zja. 197. 'b_ötüm da qanqatam'da:dı. 198. qanqa'ta
bıs'sen 'ne:dı. 199. 'a:tmısam arxa'ma. 200. 'ba:xtım öytan 'bele tyc'ı're:dirı.
201. 'ö:ytüm 'ne:jıbdı. 202. he'fe 'yzıyden 'de:dı şıjme'yım 'je:llı. 203. 'e
'de:dim 'jol 'ta:nıram. 204. ha'ra 'je:dim. 205. ö 'jyn 'heqqıne 'je:tmıfıx. 206.
'dært 'ja:fn'da:jdı. 207. a'pa:rdım 'æ:zın. 208. öytam 'ne:jıbdı. 209. 'qo:jdüm
je're æ:zın. 210. bafta:dıx na'maz q'ıltıma. 211. 'he 'bu 'de:rı ne'ne. 212.
'tutub 'me:nı. 213. he 'de:dı ne'ne. 214. 'de:dim na'ma:zım tırc'ı'et'mem. 215.
on'nan şora 'qurba'n_ötüm p'ejyambere'de 'qa:tdıx sec'c'ız 'jyn. 216. sec'c'ız

'jyn 'qa:tɬix mɛ'dinɛdɛ. 217. ɔn'nan ʒora 'je:tɬix bej'tɛ. 218. 'ɔj 'bejt 'nɛ 'xɔ:xtü.
 219. bɪ'r_æ:lmɤ'je:jɬim 'jæɛ:jɬim. 220. bür'da 'je:riʃtɤmɤzdan u'ʃa:ɤ 'a:tɬim
 ba'ba:_ʃs'tɛ. 221. da'ha bɪl'mɛ:dɬim ũ'ʃax 'var jɔx. 222. qürba'n_ɔ:tüm 'je:tɬim
 hɛzɾɛ:tɪ fatma:'nɪn d̪ɜɛ'mɛ:ʃindɛ cɨ ɾic'ʃət na'maz qɨɬɬim. 223. hɛzɾɛ:tɪ
 ʃajʃɛ:'nɪn cɨ ɾic'ʃət na'maz qɨɬɬim. 224. 'je:tɬim ʃe'je qurba'n_ɔ:tüm bej'tɛ.
 225. bɪ'c'ɛz 'mɛn d̪ɜaha'tam. 226. baba'ta:ɾɪ bɪ'c'ɛz ɪxtɪ 'ja:ɾɬɪ mɛn'nɛn. 227.
 ũ'ʃa:ɤ 'a:tɬim ʃstɤ'nɛ. 228. da'ha 'b_ʊʃax. 229. bɪl'mɛm 'uʃax 'var. 230. bɪ'r_jyn
 'de:ɬɪ aɜ 'qa:ɬib je'dɛ:ɤɪŋ je'dɛ:ɤɪn_æjɬɜɛ. 231. 'æjɬɜɛ jedɛ'sɛn. 232. 'je:ɬɬɪ
 c'ɛɾɛ ʒa'fa mɛɾ'βɛ edɛ'sɛn. 233. sa'fa 'ʒafa mɛɾ'βɛ bɪtɛn'nɛn ʒora hɛɾ 'bejtɪ
 'jæ:ɾɬxtɬɤ ɛ'βɛl ɛl 'qa:tɬɪɾsan bej'tɛ jeʃ'ni ʒa'tam ver'sɛn 'je:ɬɬɪ c'ɛ'ɾɛ 'dɛ.
 234. ɔn'nan ʒora 'je:tɬix qürba'n_ɔ:tüm zija'ra:ɬina. 235. 'bunü 'qɔ:jdüm ba'ba:sɨ
 'ja:nna. 236. 'dæɾt 'ja:ʃɪn'da:ɬɪ. 237. sɛ'ʃət 'yʃ jed̪ɜɛ ʒɛ'ʃət 'yʃ jed̪ɜɛ 'de:ɬim
 'mɛn 'ʃe:jɪ hɛd̪ɜɛ'ɾuɬ ɛs'βɛ:ɬɪ zɪjara't_ɛɛɾɛm. 238. ba'ba:sɨ mɛ'nɛ
 mɛzzɛ'q_ɛtɬɪ. 239. 'sɛŋ jedɛ'biɬsɛn. 240. 'bax 'nɛ qat'a'ba:ɬɪxtɪ 'nɛ. 241. 'nɛ
 ba'ba:sɨ 'nɛ qɨɛ:jnɪmqɨɪzɪ ɛl'lɛ:ɾɪ dɛj'mɛ:ɬɪ ʃe'je. 242. 'a:ɬɪ 'ja:ɬɪmnan 'tɬɪxtɪ
 hɛd̪ɜɛ'ɾuɬ ɛsβɛ'dɛ. 243. 'xɛ:tɪɾ 'a:tɬa 'xɛ:tɪɾ 'a:tɬa 'dirɛm 'vurdüm ʃe'je. 244.
 bür'am 'qa:tɬɪ ʃej'dɛ, hɛd̪ɜɛ'ɾuɬ ɛs'vɛ:ɬɪn dü'va:ɾɪnda. 245. bürnüm'naŋ
 'qan_ɑ:xɪɾɪ. 246. 'ɛ:lɪm cɨ 'ɛ:lɪm bürmü'ʃam. 247. ɪstɪ'rɛm 'jɪɾɪm 'ɪtɬɪnɛ. 248.

xε'be:rīm 'jo:xtū. 249. hεd͡ʒε'ruʈ εs'βε:đi zɨjara't_εt͡ʃim. 250. t͡ʃix̣im 'ja:zja.
 251.'bun̥ŋ baba:sina 'de:đim. 252. 'mεn hεd͡ʒε'ruʈ εs'vε:đi zɨjara't_εt͡ʃim.
 253.'de:đi b̥ŋ'd͡ʒa qat̪a'ba:ɬixta j̥rεb̥is'sεn. 254. mεzzε'q_εt͡ʃilεr mε'nε. 255.
 b̥u'ra:m̥i t͡ʃimra:đim. 256. b̥uram'dan qa'n_α:x̣iɬ. 257. 'qa:n̥im 'ʃur̥ũd̥ur̥ũ. 258.
 as'pa:b̥im 'de:j̥ʃim. 259. 'bir de 'je:t͡ʃim nama'za. 260. b̥il'mε:zd̥im 'uʃax 'var.
 261. b̥irax̣t͡ʃa aʃ_ε'dε:rd̥im 'je:rd̥im je'dε:rd̥im. 262. 'bes b̥u 'uʃax 'jo:r̥ũt̥urd̥ũ
 'mε:n̥i. 263. t͡ʃox 'jo:r̥ũt̥urd̥ũ 'mε:n̥i. 264. q̥urba'n_ɔ:t̥ũm t͡ʃix̣im ʃe'jdεn. 265.
 'bit̥ir̥d̥ix. 266. 'saʃa mεr'βε:n̥i 'bit̥ir̥d̥ix. 267. 'je:d̥đi c̥'ε'rε da't̪a:nd̥ix. 268. 'biʒ
 ɔr'da hεd͡ʒ vεl̥sum'ra 'e:t̥t̥ix. 269. b̥ur'da 'je:ŋj̥i ʃũm'ra t͡ʃi'x̣ib ha'ja:t̥im. 270.
 ε'βεl jo:'x̣ũjd̥ũ. 271. z̥i'jara:t̥im̥iz_εt'mε:đix 'je:t̥t̥ix. 272. m̥isamma'ʃa 'de:đi
 'qa:x̣in d͡ʒah̥i't̪ar 'c̥ja:m̥i't̪ar 'jox d͡ʒah̥i't̪ar. 273. 'je:đin as'pa:b̥βiz 'de:j̥ʃin
 ye'xε:n̥in. 274. 'bir de ʃũm'ra e'lε:β̥in. 275. 'hεd͡ʒε 'ind̥i ʃũmra'ja 'je:đil̥εr 276.
 'je:d̥đi c̥'εrε 'ʃaʃa mεr'βε 'e:t̥t̥ix. 277. 'hε hεd͡ʒ'dεn 'a:j̥r̥i 'bir de ʃũm'ra
 'va:r̥ij̥đi. 278. c̥'i 'jyn ʃsr̥εh̥ε't_ε:t̥t̥ix 'jo:r̥y̥ũnt̥ũxt̥ũ ɔr'da. 279. as'pa:b̥m̥iz
 ye'xε:đix. 280. as'pab faz't̪a apar'ma:m̥iʃ̥t̥ix. 281. 'bir ba'ja:z̥i 'ʃɔ:j̥ũr̥ũx 'yer
 ba'jaz̥ 'jir̥r̥ix. 282. b̥ir 'de 'ʃaʃa mεr'vε 'e:t̥t̥ix. 283. ɔn'nan ʃɔra jeʃ'ni 'ʃaʃa
 mεr'βε de jo:'x̣ũjd̥ũ 'ind̥ic̥i c̥'i m̥in. 284. b̥ir 'cyt̥ʃ̥t̥j̥c̥ 'but̥ũ't̪_α:ɬ̥rd̥ix 'suβ
 'ε:lm̥izε. 285. je'dε:rd̥ix 'ʃaʃa mεr'βεje. 286. 'in'd̥i diel'l̥εr 'b̥il'mεm 'je:lm̥iz̥

'var ne 'var. 287. 'biz 'jærmε:dix. 288. tɔrpa'γ_itʃinde jata:rdix. 289. jirmĩ
 'il_εβε:ldĩ. 290. 'bitirdix 'je:tfix 'je:ddĩ c'ε're 'de da'ta:ndix qũrba'n_ɔ:tũm
 bej'tε. 291. bũ c'ε're vĩde'ĩ_ε:tfix. 292. 'ε:lmĩz qaβ'za:dix vĩde'ĩ_ε:tfix. 293.
 'je:ldix ĩra'qa. 294. bĩr 'de jæ're:jdim 'æ:lmĩ'je:jdim. 295. 'bunũ 'qa:tđĩrmĩsam
 qaŋqaɫam'da. 296. bũra:sĩ'na tel'miz 'qɔ:jmũsam 'suβ. 297. 'æ:zĩmde 'ε:ĩmde
 'bir 'cytʃtʃyc tel'miz. 298 'bunũn c'ĩmĩn tel'miz. 299. jedε'rem ĩəra'fat
 'da:ĩna. 300. bũr'dan 'dʒa:sĩmjĩlden de ũ'za:xĩ. 301. bĩr jer'dε 'ε:ndĩrĩbler
 tɔr'pa:xĩxta 'bizĩ. 302. je'dεx ĩəra'fat 'da:ĩjĩdĩ. 303. je'dεx faj'tan rεdʒmĩ'nε.
 304. bĩr'jyn fej'tan rεdʒmĩn'dε 'bunũ 'qɔ:jdim ba'ba:sĩ 'janda. 305. 'ja:tγũz
 'æ:zĩm 'je:tĩm. 306. 'je:ldĩm 'bu 'jĩγĩrĩ. 307. 'de:dim 'nε:dĩ. 308. 'de:dim
 'je:ldĩm. 309. fej'tan 'rε:dʒmĩnε 'je:tĩm. 310. 'de:dĩ be 'mεn. 311. dʒebĩ'nε 'daʃ
 'dɔ:tđũrdũm 'bir tεnε'c'ε. 312. 'de:dim 'je:rĩ bũ tεnε'c'ε fej'tan rεdʒmĩdĩ. 313.
 'ɔ:ta jadĩn'da:dĩ. 314. 'indĩ jadĩn'da:dĩ. 315. 'ja:đĩβa 'jε:lĩ. 316. ĩəra'fat 'da:ĩna
 bũr'dan dʒa:sĩmjĩ'le qʰε'dεr ajax'tan 'je:rĩdix 'var qaŋqaɫam'da. 317. bũ
 tεm'buz 'indĩ 'nεdʒε s'ĩdʒa:xĩ ebe'le s'ĩdʒa:xĩ. 318. qũrba'n_ɔ:tũm bej'tε
 'je:tĩm dʒum'ĩə nam'a:zĩna. 319. bũ 'ba:jĩm qɔj'ma:dim je're bũ c'ε're 'bele
 'e:đĩrdĩ 'zɦĩ jer'dε. 320. 'indĩ sɛnnε'n_ɔ:γtũm 'birsĩz. 321. ta'mam. 322.
 'je:rĩfĩx ĩəra'fat 'da:ĩna. 323. hε'le 'quma jĩr'mε:mĩjĩx. 324. 'bu arxam'da:dĩ.

325. tɛ'qɛ:tɪm qat'ma:dɪ. 326. 'bunü ʒaβ'dan ʔʃa:tɪm jɛ'rɛ:. 327. 'de:dɪm
 bɪs'sɛn bür'dan dʒa:sɪmʒi'lɛ qʰɛdɛr qanqatam'da. 328. 'ɔ:türdüm 'ɔ:türdüm
 bɪ'rɛʒ süβ ɪʃtɪm. 329. cʰi rɪc'ʔɛt na'maz qʰɪtɪm. 330. bɪ'c'ɛʒ ɪsrɛh'ɛt ɛ:dɪm.
 331. ba'ba ʒɛ'ʔɛt bɪr'dɛ ʔʃɪxtɪx. 332. 'jɛ:dɪrɪx ʔɛra'fat 'da:ɣɪna bʊ ʒɪdʒax'ta.
 333. 'ɪndicʰi cʰimɪn ʒɪ'dʒa:xɪ. 334. 'jɛ:rɪʃtɪx ʔɛra'fat 'da:ɣɪna. 335. 'bunü 'a:tɪm
 qanqata'ma ʒɛnɛ. 336. 'nɛ:dɪm. 337. üʃa:xɪ 'qɔ:jüm jɛ'rɛ: 'æ:lɣ. 338. 'qa:ʃtɪm.
 339. 'ja:rɪ ʒɔt'da nɛ'fɛ:sɪm 'c'ɛ:sɪldɪ. 340. naŋ'dʒa 'jɛ:zdɪm ɔŋ'dʒa 'ɔ:türdüm.
 341. 'ɔŋdʒa bʊ'ra 'jɛ:lɪbsɛnqʊ'm ɪtʃɪndɛ 'ɔ:türdüm. 342. qʊ'm ɪtʃɪndɛ
 ɔ:türan'nan ʒɔra 'hɛ üʋa:rɪja ʔʃɪxtɪtɪmɪrdɪ. 343 'bunü 'bɪr dɛ 'a:tɪm
 qanqata'ma 'ja 'a:tɪa. 344. bʊ'ŋa 'ʒuβ 'vɛ:rɪm. 345. tɛl'mɪz bürasɪn'da:dɪ. 346.
 'ɪʃtɪ. 347. 'mɛn dɛ 'æ:zɣɛc'ɣnnɛn 'ɪʃtɪm. 348. 'suβjüm 'qa:tɪmɪjɪb. 349. 'bunün
 suβjünnan 'ɪʃtɪm. 350. 'qʰɛ:jnɪrɪ 'ʒuβjümüʒ. 351. 'ja: 'a:tɪa 'jɛ:rɪʃtɪm 'jɛ:rɪʃtɪm
 qür'ban ɔ:tüm ɔ'ra. 352. 'ɛ:lɪm qaβ'za:dɪm. 353. 'ɛj 'ja: rab'bi: 'de:dɪm
 ɛlhɛmdɪl'lɛ: ʔɛra'fat 'da:ɣɪna ʔʃɪxtɪm. 354. 'ɛ:ndɪm aʃʃa:ɣɪja. 355. tɛ'qɛ:tɪm
 'hɪʃ ʒɔ:xtü. 356. 'jɛ:rɪjɛ bɪlmɪ'rɛm. 357. 'uʃax 'bɪr zɛh'mɛ:tʃɪ. 358. 'uʃax
 qaβza'max. 359. 'ɔ ʒɪ'dʒax jɛr'dɛ 'bɪʃtɪm. 360. ɔ:türdüx. 361. 'nɛ:dɪ nɛ:dɪ. 362.
 baba'ta:rɪ 'da 'dɛɪrɪ vaʔ'ta: bɛj'ra:mɪ. 363. aŋ'nan ʒɔra 'ɛ:rɣɣ ɛ'dɛ:sɪʒ bɛj'ram
 ʒɛbbɛ:hɪ. 364. a'dam dɛ'rɛm 'qumdü. 365. qʊm ɪtʃɪn'dɛ:dɪ. 366. nɛ'dɛ 'mɛn

'pilaβ dan 'ε:ryj_e'dim. 367. 'qa:xim pirimiz 'ja:ndirdim. 368. 'qutū qutū pmiz
 'ja:ndirdim. 369. 'ε:ryj_a:ʃi 'e:tʃim. 370. 'bir pila'β_e:tʃim. 371. ʃærs'ε:jdib
 ʃen'nen va:ʃi ʃæ'c'ε:rdib 'ja:rsi qū'müjdü. 372. 'de:di 'je je. 373. 'de:dim 'men
 'je:mirem. 374. 'de:di 'be ne je'sen. 375. ne je'sen 'sen. 376. 'de:dim müʃ'ca
 εc'mec je'rem. 377. 'aʃ 'ja:rsi 'qumdü. 378. 'æzy 'ɔ:türdü. 379. 'tex 'je:di 'o
 qūm'nan. 380. 'a:yzima qoj'ma:dim. 381. pirimi'zi 'ʃæ:ndyrdym. 382. 'de:dim
 'indi nes'sen men'nen. 383. ũʃa:ʃi 'tut. 384. 'je:direm ʃərafa'ja ʃe'je. 385.
 'de:di 'jex ũʃa:ʃi tüt'mam. 386 'indi 'ne:dim. 387. 'nedʒε 'je:dim. 388. 'nedʒε
 'je:dim. 389. meḏʒ'bur 'qa:t'dim. 390. pa'ra 've:rdim bir ɔy'ta'na. 391. 'de:dim
 būjyn tʃox te'qε:tsizem. 392. 'ja:r'i'η_æ:zym jedε'rem. 393. 'ja:r'iη je'ne
 ɔy'ta:nı qanqata'ma 'a:t'dim 'qatʃ. 394. 'bunü 'he. 395. 'jo: 'ɔ:ba ja rab'bi: 'bunü
 apar'ma:dim. 396. 'qo:jdüm ba'ba jan'da. 397. 'je:tʃim ʃej'tan reḏʒmī'nin 'ilc
 'jynŋy 'bişirdim. 398. c'ηḏʒi 'jyn ʃe'qε:tʃim qat'ma:di. 399. ba'ba:sı 'de:di
 da'ha jet'mε bir je're. 400. 'men pa'ra ver'rem. 401. 'se:nıβtʃin c'ηḏʒi 'jyn
 reḏʒ'm_essin'ner. 402. 'bes bir'jyn 'je:tʃim. 403. 'he atan'daβ 'je:ddi daʃ. 404.
 'a:jdin 'de:di ne'ne 'dʒε:bimε 'qo:jmüʃam 'daʃ. 405. 'de:dim 'jet 'æzy 'at. 406.
 ũʃa:xı. 407. ʃe'ji qabɫɔ't'ma:di. 408. pı'nar 'jæzym 'æ:ŋne 'je:llı. 409. bir
 ɔy'ta:ndı. 410. ne'ne:sı æ'lε:jdı. 411. ʃe'hi:dı. 412. ɔ 'jæ:zym 'æ:ŋne 'je:ldı.

413. ʃedɛn'dɛ 'dɛ ʃæɾ'mɛ:ðim œzŷn. 414. tɛlɛfɔ'n_ɛ:ðirɛm e'βɛ. 415. diɛl'lɛɾ
 'ʃɛ:lmijib. 416. mɛ'nɛ 'bax il'lɛ ʃɛji:'d_ɔ:ʔüb. 417. 'ʃɛ:riʃtim c'ɛ:rcŷ'ʃɛ. 418.
 'dɛ:ðim c'ɛ'maʔ 'ha:nɿ. 419. 'dɛ:ðilɛɾ bŷ'ʃyn 'ʃɛ:ɿ. 420. 'dæɾd ʃŷn ʃɔɾa 'ʃɛ:lðɿ.
 421. 'ah 'sɪxtim qu'dʒa:ŷima. 422. bŷ'tar ʃɛlɛʃil'lɛɾ 'mɛ:nimnɛn. 423. 'bunŷ
 hɛdʒ'dʒɛ 'pa:riɾðim bŷ 'ɔ:ŷtümü. 424. 'hɛ 'a:jdɿn 'xɛ:tiɾiʃtiŷin ʃɛs'c'ɛ:riʃdɿ
 qɔʃ'ma:ðɿtar 'œ:zŷn. 425. ʃɛɾ'ni as'pab ʃa 'ɛ:tʃim 'œzytʃŷn. 426. 'e da'ha nɛ
 'diʃim. 427. ba'bam hɛ'dʒɛ 'ʃɛ:ðiri. 428. 'dɛ:ðɿ 'q'hɪzɿm 'ʃɛn dʒahat'san. 429.
 hɛdʒ'dʒɛ 'ɔ:ʔü hɛdʒ'dʒɛ ʃɛlɛ'sɛn. 430. 'e 'dɛ:ðim nɛ 'va:ɾðɿ. 431. pa'ram
 ver'mɛ. 432. mɛ'n_œ:zŷm pa'ram ver'rɛm. 433. 'ʃɔ: ʃɔ: ʃɛlɛn c'ɛ'rɛ pa'rɛm
 'ʃɛ:nɿ. 434. 'dɛ:ðim 'nɛdʒɛ apar'ma:ðɿ 'mɛ:nɿ. 435. ba'bam bi'rɛz 'ʃɛ:jdɿ. 436.
 ɔn'da aspa'b_ɛ:tmɿʃɛm. 437. ʃɛs'c'ɛ:ɾðɿ. 438. ɔn'da ʃad'dam 'va:xɿ. 439.
 sad'dam 'ʃɛ:ɳʃɿ ʃɛ'j_ɔ:ʔmŷtŷü. 440. biɿmɿ'rɛm ʃad'da:mŷjɿdɿ 'na:xʃjɿdɿ. 441.
 ʔʃɔ:xtü. 442. 'ʃiriɿm c'ɿ 'ildɿ. 443. ʃiriɿm 'bɛʃ'ildɿ. 444. dɛ'dɛ nɛsʃɛ'n_ɛ:ðim
 'ʃɛ:nɿʔtiŷin. 445. dɛ'dɛ 'cyɿʔtʃɛ e'dɛ 'mɛ:nimtiŷin. 446. 'e dɛ'dɛm. 447. 'qa:xɿm
 ʃɛ'j_ɛ:tʃim. 448. 'xa:mɿɾ 'juɣŷɾdüm. 449. ʔʃa:mɿɾ 'ʃɛ:ndŷɾdɛ 'ja:pɿim. 450.
 ʔʃa:mɿɾ 'ʃɛ:ndŷɾ 'ʃœ:ɾmŷjŷbsŷz. 451. 'ʃœ:ɾŷbsɛn. 452. ʔʃa:mɿɾ 'ʃɛ:ndŷɾdɛ
 'ja:pɿim. 453. ðɿ'na:xɿ 'ja:pɿim 'œ:zytʃŷn ma'da 'cyndŷzɿ ɛc'mɛc 'ɛ:tɿɿ
 ɛc'mɛc. 454. bŷ'ta:ɾɿ 'ha:psɿnɿ dŷjŷn'lɛ:ðim 'œ:zytʃŷn 'a:ʃɿ a:ʃɿ. 455. dɛ'dɛm

'fɛ:qɫɪrɪjdɪ. 456. 'tʃɔx fɛqɫɪrɪjdɪ. 457. 'de:ðɪm dɛ'dɛ b_ɛcʲmɛ:jɪ 'nɛdʒɛ
 a'tʃa'san. 458. 'de:ðɪ dɛ'dɛ bɪlmɪ'rɛm. 459. 'b_ɛ:tɪ ɛcʲmɛc. 460. bʊ
 'cyndʒɪlʃ ɛcʲmɛc. 461. 'bɪrbɪrɪ ʃs'tɛ 'qɔ:jdʊm 'æ:zʏtʃʏn. 462. bəɣ'ta:ðɪm bɪr
 'ɛ:scʲɪjɛ. 463. har'da ɛ'βɛl dʒan'ta 'va:rɪjdɪ. 464. 'ɪndɪ 'bɪrɪ mɛ'nɛm 'ɛ:scʲɪdɛn
 ɛcʲmɛj_ɛ:ðɪrɛm ʃa'ma:mdɪ. 465. 'bɪr dʒan'ta 'a:tʃɪm ɬɛz'dɛŋ jɛr'tʃɛc. 466. ʏʃ
 'jʏŋjɛ 'bɪr dʒan'ta ɛʃ'jɛ 'jɛ:tɪrðɪm. 467. q'ɪzɪ'm_ɔ:ɣʏtʊm 'ra:rɪ ɔ'tma:ðɪ mɛ'nɛm.
 468. 'yʃ jʏŋjɛ. 469. 'bu 'bɪr qʊmsa'ta ʏtʃ ka'bɔj a'pa:rðɪ. 470. 'bu bʊ bʊ
 'bunʏtʃʏn 'a:jɪrɪ 'dʒa:sɪmtʃɪn. 471. 'ha:msɪtʃɪn ʃɪ'sɛm 'æ:rtʏsʏ 'jɛ:tɪrðɪm. 472.
 'ha:ʃɪm qarda:ʃɪm 'jæ:rʏbsɛn. 473. sɪ'sɛm 'æ:rtʏsy. 474. ʃəj'ni ʃɔ'j_ɛ:ðɪrɪ. 475.
 bɪ'lmɛm nɛ'lɛr ɔr'daŋ 'jɛ:tɪrðɪm 'æ:zʏtʃʏn. 476. ca'bɔj 'pa:nɪr. 477. ɔr'da
 'cɪ dɪnara:jðɪ 'bu ka'bɔj 'pa:nɪr. 478. 'ɪndɪ ʃɪrɪb'sɪz. 479. bʊr'da 'jɔ:xʏjdʊ. 480.
 ɔr'dan 'jɛ:tɪrðɪm 'ɔn dana. 481. 'bu cʲɪ 'qa:ptɪ 'bu cʲɪ 'qa:ptɪ. 482. 'ɛ 'ɔ:ɣʏtʊm
 cʲɪmsɛ'jɛ 've:rɪn. 483. 'de:ðɪ 'jɔ:xtʊ bɛ'lɛ ɬɛ'cɪɛt. 484. 'ha:psɪn 'bæ:lʏʃtʏlɛr
 qɔj'ma:ðɪtar. 485. mɛʃ'jɪn 'b_ɔ:ɣʏtʊm bɪr dɛ'nɛ 'a:tʃɪ 'mɛ:nɪmtʃɪn pɛrt'qa:tʃɪ.
 486. sɛrce'ʃɛ a'pa:rðɪ. 487. mɛn 'dɛ 'bɛlɛ 'ba:xɪram. 488. tɛ'qɛ:ɪm 'qa:tʃɪmɪjɪb
 dɛ:ðɪ'm_ɔ:ɣʏtʊm 'bɪr ʃəzjɛ dɛ mɛ'nɛ 've:rɪn. 489. 'bax naŋ'dʒa pa'ra
 a'pa:rmɪʃam bʊ cʲɪɛ're nɛj'nɛ:ðɪrɛm. 490. 'ɛ 'de:ðɪm 'bɪr ʃəz'jɛ mɛ'nɛ 've:rɪn
 'bɪr 'bɔt ʃəz'jɛ bɛ'lɛ 'bunʊn cʲɪmɪn. 491. a'tʃɪtar 'mɛ:nɪmtʃɪn. 492. a'ta:ʃɪn

ne'ne 'bu 'sɛ:nɪβtʃɪn. 493. 'e 'de:ðim. 494. 'je:ddi ʔə'ba 'da 'a:ɫmɪʃam. 495. 'bir
 ʔə'ba da 've:rɪm. 496. ʔəj'ni dɪlɛn'nɛm œz'le:rɪnnɛn. 497. 'bir ʔə'ba da atʃɪ'ɫar
 'mɛ:nɪmtʃɪ. 498. 'de:ðim da'ha 'jɔ:xɪtʃ 'pa:ʃɪβ. 499. hɛr qʰɪz ʔə'ba 'bu nɛ diɛl'leɪ
 'œ:zɪnɛ jɛ'dʒɛ:ɫɪx jɛdʒɛ:ɫɪx 'ɔn dana 'jɛ:tɪrmɪʃɛm. 500. hɛr qʰɪ'zɪm 'bir
 jɛ'dʒɛ:ɫɪx. 501. hɛ'r ɔ:ɣɪtʃm bɪr dɛ'ne ar'βa:dɪtʃɪn a'pa:rɪdɪ. 502. hɛbɛ'le
 'ba:xɪram. 503. 'qɔj ʃɔ'x ɔ:sʃʊnnar 'qʰɛ:jɔ 504. 'se:βɪnɪrɛm aparanda'ɫar. 505.
 'œ:zɪm tɛ'qɛ:tɪm 'jɔ:xɪtʃ 've:rɪm œz'le:rɪnɛ. 506. dʏʃʏb'leɪ jær'mɛ:mɪʃ ɕɪmɪŋ
 jʏŋjɛ:nɪ'n ɣstɪnɛ. 507. 'je:tʃɪ dɛ'dɛm hɛ'cɪɛ 'nɛ:nɪmtʃɪn. 508. dɛ'dɛm ɕɪ ɕɪɛ'rɛ
 'je:tʃɪ. 509. 'de:ðim dɛ'dɛ 'nɛ:nɪmtʃɪn 'nɛdʒɛ hɛdʒdʒɛ dɛ'sɛn. 510. 'de:ðɪ ɪʃ'tɛ
 zɪjara'tɛ dɛrɛm. 511. 'safa mɛr'βɛ dɛdɛ'rɛm. 512. bʊ 'da 'mɛ:nɪ a'pa:rɪmɪʃpɪ.
 513. qʰɛ:lβɪmdɛ 'jɔx 'œ:jɪndɛ qɔrxa'ram 'œ:zɪnnɛn. 514. dɛ'dɛ 'ne:ðim
 'sɛ:nɪβtʃɪn. 515. dɛ'dɛ ɔn'da 'ne:tʃɪβ ɔnna'nɛ dɛ 'mɛ:nɪmtʃɪn. 516. 'de:ðɪ dɛ'dɛ
 'nɛtʃɛ jɪn ɔ'ɫa:rɪ 'je:ðim. 517. 'ɛ:tʃɪxɪβ 'je:ðim. 518. 'de:ðim dɛrɛm 'sɛ:nɪβtʃɪn.
 519. 'de:ðim dɛ'dɛ nɛnɛm'tʃɪn bɪr aɫ'bax 'jɛ:tɪ. 520. tʏrbe'jɛ 'ba:ɣɪjɪm. 521.
 tʏrbe:'nɪn ba:ʃɪna bayɫa'san. 522. jɛ'ni 'bunʊ 'jɛ:tɪrɪb nɛnɛm'tʃɪn. 523. 'bu
 tʏr'be:nɪn 'ba:ʃɪna bayɫar. 524. dɛ'jɛ:ɣɪn 'mɛ:nɪmtʃɪn ɕɪmɪŋ jær'mɛ:mɪʃ
 'hɛ:dʒdʒɪ. 525. bɪr ar'βad hɛ'le 'ɔ dɛqqʰɛ bayɫa:dɪ. 526. bɛ'cɪɛm nɛ'neβ
 'ɛ:jɪdɪb hɛ:dʒdʒɪ nɛ'ne. 527. bɛ'cɪɛ 'ʃɛn 'dɛ 'ɛ:jɪdɪbsɛn. 528. hɛ:dʒdʒɪ nɛ'ne

diel'ler. 529. 'ba:xřim o jan'nan třa:řır 'ba:džsř 'řycřř řycřř 'a:řa jot'řa:řı
mç'ra:şı. 530. 'je:ldı 'a:şş aş'ba:şş. 531. 'ba:şına bay'şa:şı 'je:şş. 532. hebe'le
men 'de 'ba:xřram 'æ:žņe. 533. 'de:řim de'de ne 'je:řřřbsen. 534. 'meņ
'qurşe'n o:xşmşşam. 535. 'de:şı 'bunş 've:şşbler me'ne. 536. jeş'ni
hedij'je:sřđı. 537. 'a:şşim 'e:şinnen. 538. 'durdşm a'ja:şş jan'da. 539. 'yzņe
řereř 'o:xřdřm 'æžřřřř. 540. řet'hę:sřn 've:řřřim. 541. řřte heř'b o:řdř o
řřn'neř. 542. 'heđž 'a:řı jeleń'de j o:řřř'mam. 543. bř de'dem c'ındžı 'he:đžıđı.
544. 'de:şıler 'o:şşş 'vurşndş.

545. 'bu 'vurřndř. 546. 'e ne'džę 'je:řim. 547. 'he 'řřc'řřim
jan'řa:řř'da:řı. 548. 'he 'qurřeń 'a:řřřram. 549. 'qurře'n o:xřram. 550.
şşşş'ram. 551. 'o şeji:'d o:şşşmş j eş'mę:çim. 552. 'je:şşim şe'je. 553. 'je:şşim.
554. 'd eşd şşn 'ř o:şa 'je:şşb. 555. 'meņ jeş'mę:mşşem 'd eşd şşn ř o:şa 'je:şşb. 556.
ońř'ę a:řı 'ne:řı. 557. 'cyljje 'bitřmřřřř. 558. mř'hę:ńđřřđı. 559. o'ra
'je:řřřřim. 560. đžan'ta:ń 'a:řř řřřřń'ne. 561. 'de:řı ne'ne 'ba:xřim. 562. 'de:řim
'qurşe'ę o:xşram aş'şa:hşn 'j o:şşşna veş'rem. 563. bř c'ę're 'bu 'je:ldı. 564.
'ba:xřim ba'ba:sřdan řřřřřđř'řar. 565. 'ne:řı. 566. 'he řřa:mřř 'je:ńđřř 'da o
nardva'n a:řřřnda 'e:řmřřř. 567. řř'te břř'da. 568. o d eře:đžı'ę a:řřřnda
e c'm e c 'ja:řřram. 569. 'æžřřřřř 'ja:řřram 'ha. 570. ba'ba:sř břř'ře j e'mę:řı

'he. 571. ne şam'mun ne baz'ar_εc'i'mε:jı. 572. ü'şax jıy'ı'rı. 573. εc'i'mεc
 'ja:pı'rı. 574. 'bu 'jε:ldı. 575. 'ba:xım babaj'dan f'ı'sı'tđı'tar. 576. 'xa:mı'ı
 'qo:j'düm eβ'dε. 577. 'jε:ldım bŭta'ra qu'tax 'a:şıram. 578. bŭl'ı'em jε'ı'ni
 oγ'tan xε'te:rdı. 579. va't'ta: 'bu 'qa:tđırdı 'mε:nı 'de:đı ne'ne 'jεt εc'i'mεj:ıβ
 'jap^h. 580. 'de:đım jap'mam. 581. ne'ne 'qurxŭram 'je:rınde 'qa:ı. 582. 'ındı
 ne'ne:βın 'je:jı 'ja:nıβda 'dæ:jŷ 'f'ic'ı'ı.

SOKAKIMIZ

583. 'jynorta tŷıxabıl'mε:zdıx. 584. 'diε:rdıx dŷı'jer tŷıxar'dan 'var. 585.
 a'pa:ı'ı 'bızı dŷı'jε:rmıŷ tŷıx'a:rdı. 586. qŭr'xa:rdıx tŷı'xax 'ja:zja. 587.
 mŭ'sa'ttaja 'bes axşam'tar bı'c'εz tŷıx'a:rdıx. 588. 'ja:xŭndŭ mŭ'sa'tta
 ba'ba:mjıle. 589. tŷıx'a:rdıx bı'c'εz. 590. 'tez 'jε:lırdıx. 591. qŭr'xa:rdıx.
 592.jede:bılmeŷ oη'dŷa mŭ'sa'ttaja. 593. bızım 'e:mmıŷ f'ıl'c'ε jan'da:jđı. 594.
 'ındı 'de 'qa:ııb. 595. bŭ'ra:sı 'ε:sc'ıden 'va:rıjđı 'ha. 596. bŭ 'ja:nnan
 jede:bılıx. 597. bŭr'dan tŷıx'sax he'men mŭ'sa'ttaja tŷıx'a:ıx f'ıl'c'ε 'ja:nna.
 598. bŭ 'ja:nnan da tŷıx'sax f'ıl'c'ε 'ja:nna tŷıx'a:ıx. 599. he f'ıl'c'ε 'ja:nna.
 600. c'ı jεreftεn f'ıl'c'ε 'ja:nna. 601. 'bu q^hε'di:mnεn bŭ 'şuqaq 'var. 602.
 baza'ra 'ja:xŭndŭ.

MONCUK OYUNU:

603. bīr ar'βad 'va:rĩjđi. 604. 'indī 'mɛn jɛŋ'ni 'nɛdʒɛ ʔxĩja'ram. 605. 'ɔ:m fʰĩlis 've:rĩrdĩler mɛ'nɛ 'ɔ:m fʰĩlis. 606. 'ɔ:m fʰĩlisi bɔ'za:rdĩx. 607. jɛ'dɛ:rdĩx bũŋ'dʒa ʒɔr'pax 'jɛ:tĩrĩrdĩx. 608. mũŋdʒũ'y_a'ħirdĩx. 609. 'munɔdʒũx 'jæ:rỹbsɛn 'bɛlɛ 'xurda. 610. ɛbɛ'lɛ 'bɛlɛ ʒɔr'payta ɔ'jna:rdĩx. 611. 'ɛlɛ bɛlɛ 'ɛ:đĩrĩx. 612. sɛn ʂɛ'lɛ ɔ ar'βad 'ʂɛ:jĩ a'ja:yĩ a'ta sax'ta:rdĩ. 613. 'nɛ:đi. 614. 'munɔdʒũyũ. 615. jɛŋ'ni ɔj'na:mĩrĩx 'tumma. 616. munɔdʒuyũn 'birĩnĩ sax'ta:rdĩ. 617. 'ba:xĩβ 'uttũ 'bizi. 618. pa'ra:mĩz qat'ma:đi. 619. jɛ'dɛ:rdĩx e'βɛ. 620. nɛ'nɛm 'diɛ:rdĩ 'ha:nĩ pa'raβ. 621. 'diɛ:rdĩx vat'ta: fʰĩlan_a'dam 'uttũ 'bizi. 622. 'diɛ:rdĩx bɛ'hjɛ 'uttũ 'bizi. 623. e'βɛ jɛ'dɛ:rdĩx. 624. bũj'sa 'bir 'munɔdʒũyũ ʂax'ta:rdĩ 'aja:yĩ a'ta. 625. bĩz 'dɛ ũ'ʂa:yĩx aj'na:mĩrĩx. 226. ar'βad qax'a:rdĩ. 227. bũŋ'dʒa pa'ra a'pa:rĩrdĩ jɛ'dɛ:rdĩ.

KADİR GECESİ:

628. 'ramaza'n_a:yĩ ʂɛŋə't_ɔ:n c'ĩ 'ɔ:tũ. 629. dỹbỹt'baz ʈʂat'at'tar. 630. hɛrcɛ'ʂɛ qa'xar. 631. 'a:ʂĩ var'sa 'a:ʂĩ 'ha:zĩrdĩ jo:xũjsa qa'xa:rĩx pĩrĩŋdʒ_e'dɛ:rĩx. 632. hɛr rama'zan jɛdʒɛ:sĩ ʂĩ'dʒax pĩrĩŋdʒ_e'dɛ:rĩx 'jɛ:rdĩx. 633. 'indĩc'ĩler c'ĩmĩn 'jox axʂam'nan 'qa:sʂĩn 'jɛ:yĩn. 634. 'ciʂmĩdʒ qɔj'a:rdĩx 'ystỹnɛ hɛt'ʂɛ ʂɛqɛ:tmĩ'z_ɔ:sʂũn. 635. tɛm'buzdũ. 636. bũ mɛ'hɛl 'ɔ:tũrdũ. 637.

jɪ're:rdɪx 'itʃerjɛ. 638. paŋ'ka 'ja:ndɪrdɪx ũ'za:nɪrdɪx. 639. paŋ'ka da jo:'xũjsa
 'je:lpɪzɛ. 640. hɛbɛ'lɛ jɛl'lɛ:rdɪx. 641. ɔ 'da bũ 'je:lpɪzɛdɛn 'jo: 'dʒil ma:rɪ. 642.
 'jæ:rỹbsɛn ɔn'nan. 643. ɔnnan 'jo:xũmdũ. 644. ũʃax'tar 'qɔ:jmũtɪtar jo'xam
 aɫ'tam. 645. ɔda 'da 'ʃɛ:rɪndɪ. 646. 'buɫarda'n_ɑ:tɪx hɛm'dd_ɔ:sʃũn. 647.
 lɛjlɛ'tuɫ q'hɛdɪr 'jỹnỹ. 648. c'ɪndɪ mɛ'hɛ:lɪ 'bax ʃəra'fa:tɪɫ_ɛ'dɛ:rɪx
 ʃɛj_ɛ'dɛ:rɪx. 649. bɪrɪndʒɪ 'jyn ũʃax'ta'r_ɑ:tɪ mɛ'βɛ paj'ta:rɪx. 650. dɪɛ'rɛm
 mɛ'βɛ paj'ta:βɪn. 651. lɛjlɛ'tuɫ q'hɛdɪr jɛ'dʒɛ:sɪ jarpa_ɛdɛ'rɛm apar'ram
 arβadɫa'ra. 652. bũn'nan 'bɪr ʃũ'qaq ɔ ja'na jɛs'ʃɛβ bɪ'r_ɛβ 'var mũt'ta zɛc'jɛ.
 653. nɛ'nɛβ 'ta:nɪrɪ 'æ:zũn dɛ'sɛβ. 654. mũt'ta zɛc'jɛ'jɪlɛ jar'pa:ɫɪ a'pa:rɪx.
 655. jɛɪ'ni 'ʃɛj apar'ɪx. 656. ʃɛcɛ'r_aparɪx. 657. sɛ'ɪɔt 'ɔ:n c'ɪdɛ bũ
 'ɔ:tũrannar. 658. aɫ'ta: nɛ q'hɪsmɛ't_ɛ:dɪb naj'tɔn ʃỹn'nɛ:tɪ 'jɛ:rɪx. 659.
 sɛɪɔt_ɔ:n c'ɪ 'ɔ:tɪdũ. 660. qa'xa:rɪx jɛ'dʒɛ nam'a:zɪ q'hɪt'hɪx tɛ'ra:βɪh q'hɪt'hɪx
 tɛhɛdʒ'dʒud ʃỹn'nɛ:tɪ q'hɪt'hɪx 'ha:psɪnɪ q'hɪt'hɪx. 661. sɛɪɔt_ɔ:tũ 'c'i. 662. c'ɪ
 'ɔ:tũ. 663. hɛrcɛʃɛ:nɪ_ũ'ʃa:ɫɪ 'ha:psɪ 'ɔ:rũztũ. 664. dɪɛl'lɛr 'nɛ:tɪ jɛs'ʃɛn
 hɛdʒ'dʒɪjɛ. 665. 'a:xɪ ũʃax'ta:rɪm 'ɔ:rũztũ. 666. jɛl'lɛm 'ɛβɛ. 667. ɔr'da 'nɛ:dɪ.
 668. dʒɛ:mɪɪ 'var 'ja:nmɪzda. 669 'bɪr ʃɛ'ɪɔt 'tɛ ɔr'da qaɫ'tam. 670. sɛ'ɪɔt ỹʃ'tɛ
 'ɛβɛ jɛl'lɛm. 671. sɛɪɔt_ỹʃ'tɛ 'ɛβɛ jɛl'lɛm. 672. bu'ta:rɪ ɔja:dɪram ɔja:dɪram.
 673. aɫ'ta: 'nɛ q'hɪsmɛ't_ɛ:dɪb. 674. 'æ:zmỹz 'tɔ:xũx 'jɛ:mɪʃɪx mɛ'βɛ. 675.

būta:rtʃɪŋ_e'de:rɪx. 676. 'je:lini oja:ndɪrram. 677. būta:rtʃɪŋ_e'der je'mex.
 678.'ha:ʃimjɪli 'je:li 'dʒa:simjɪli 'je:li 'ha:psɪ bū'ra. 679. lejle'tuʔ q'hɛdɪr 'bizim
 tereftɛ tʃox tʃox:xtü 'sizɪʔ tereftɛ 'jox. 680. 'sizɪʔ tereftɛ de 'ox:tütʰar
 ne'dʒɛ. 681. 'e:jɪdɪ. 682. lejle'tuʔ. 683. q'hɛdɪr'dɛ ʃɛbbe'h_ox:tü bū c'ɛ'rɛm. 684.
 'dɪer je'ni lejle'tuʔ q'hɛdɪr 'jynɔdy. 685. 'ox:ɰjan 'ox:tütʰr. 686. ʃer'bet pajʰ'jan
 paj'ʰar. 687. ʃe'cer pajʰ'jan paj'ʰar. 688. lejle'tuʔ q'hɛdɪrdɪ. 689. jatm'a:rɪx
 ʃɛbbe'hɛ q'hɛder. 690. ʃɛb'bɛh nama:zi q'hɪ'dɪx. 691. 'e:mmiz oŋ'dʒa
 qaʰa'ba:ʰxɪ. 692. 'je:ldim 'dʒa:sim 'de:di 'ba:dʒɪ 'ne:di. 693. 'de:dim 'jer
 'jox:ɰjdü. 694. ha'ʒa ʃɪ'dʒa:xɪ. 695. dæ'ʃɛc saʰma:di'm_a:ʰɪna hɛbe'le.
 696.mɛsɛ'le qaʰa'ba:ʰyɪʰar. 697. 'dʒa:sim 'je:tʃi 'he:ʃɪʃtɛ mɛn 'de vaʰʰa:
 ɔr'da 'ja:tʃim. 698. sɛ'ɪət 'bele 'ox:tdü sɛc'c'ɪz 'qa:xɪm. 699. ʃʰax'ʰar 'ox:rüdʒ
 'dœ:jy. **700.** bɪz 'de ʃʰax'ʰa:rtʃɪn jeme'y_e:tʃɪx.

SÜNNET DÜĞÜNÜ:

701. sɪn'net je'ni ʃʰa:x je'l'mɛ:di. 702. je'ni ba'jaʒ as'pab ʃɪrɪb. 703.
 q'hɛ'di:mde ʃʰa:yɪn bū'ra:sɪna 'a:ʰtün qo'ja:rɪx. 704. sɪ'le:hɪx qo'ja:rɪx
 'bo:jnuna. 705. sɪ'ʰa:hɪx 'jœ:rmjybsɛn 'ʃɛn. 706. 'bele 'bo:jna 'qo:jütü. 707.
 ʃʰa:yɪ ʒo'qat ʰama'ma a'pa:rɪrdɪʰar. 708. ʒo'qat ʰa'ma:mɪ 'ja:xündü. 709.
 a'pa:rɪrdɪʰar 'def ʃəlem'neŋ 'je:tɪrɪrdɪler. 710. ɛ'βɛl 'ʃɛ:jjɪd 'va:rɪjɪ. 711. 'in'di

'sɛ:jjid 'qa:tmi̯pt̪i. 712. bɛr'bɛ:rɔi 'indi. 713. 'sɛ:jjid 'bir dɛq'qɛ:n̪iŋ ʔit̪iɛ
 'bir 'sɛ:n̪iɛdɛ ʔʊ'ʃa:ʏi s̪ɣnnɛt ɛ'dɛ:rɔi. 714. 'ɔ 'sɛn 'ɔrtand̪ʒa ɔ:ʏt̪um
 'jæ:rm̪j̯bsɛn. 715. ax'ta:rriɣ ɛβ'dɛ 'ʃa:pm̪riɣ 'æ:z̪ɣn sɛn sɛ'lɛ ɛβ'dɛ
 s̪ax'ta:n̪b. 716. 'indi 'bax b̪u nɛ'd̪ʒɛ ʃɛrɛ'd̪ʒɛ:ɔi. 717. b̪u 'jiɾip̪ti.

718. b̪ur'da 'dur̪ub vaɫ'ta: aɟax'ta. 719. ax'ta:r̪iɫtar ba'ba. 720. 'mɛn 'hiɫ̪.
 721. 'jiɾɔim 'ɛβɛ b̪ilm̪i'rɛm 'nɛ t̪ʃi'xa:ɔim. 722. 'ba:x̪im pɛr'dɛ t̪ʃaba'ta:ɔi. 723.
 'dɛ:ɔim 'jɛ:l̪in nɛ'd̪ʒɛt b̪ur'da:ɔi. 724. t̪ʃi'xa:r̪iɫtar 'æ:z̪ɣn. 725. s̪ɣnnɛt ɔ:t̪d̪u.
 726. 'ɔ:n̪u 'da s̪ɣnnɛt ɛ:t̪ʃiɣ. 727. 'ɔ ʔʊ'ʃa:ʏiɔi. 728. 'qɔ:jd̪ux. 729. tax'ta 'bɛ:ʃiɣ
 'var bɛ'ɔ'ɛ 'jæ:r̪ybsɛn dɛ ʃax'ta 'bɛ:ʃiɣtɛ bɛ'lɛ:r̪iɣ 'æ:z̪ɣn. 730. 'ɛ:mm̪iz
 qat̪aba:ɫ̪i ɔ:t̪d̪u. 731. 'ha:ps̪i x̪is̪im 'qa:v̪im b̪ur'da:ɔi. 732. jɛɾ'ni 'mɛ:n̪i
 qɔjma:z̪ɔi'ta b̪iɾʃɛ'j ɛ:ɔim. 733. 'ha:ps̪i x̪is̪im 'qa:v̪im a:ʃm̪i'z ɛ:t̪ʃi. 734.
 qat̪a'n ɔ:ʃi paj'ta:ɔiɣ. 735. ʔʊ'ʃax s̪ɣnnɛt ɔ:t̪d̪u. 736. ʃɛ'jɛ dɛ pa'ra 'vɛ:r̪ɔiɣ.
 737. 'sɛ:jjid 'jɛ:t̪ʃi. 738. 'in'd̪i bɛr'bɛr 'var. 739. ɛ'βɛl 'jɔ:x̪ɔjd̪u bɛr'bɛr.

TEKERLEMELER:

740. q̪i'z̪im q̪i'z̪i'tar 'xa:t̪un̪u

741. 'ɛ:l̪iɛdɛ va'r ɔ:t̪un̪u

742. q̪i'z̪i'ma d̪i'lɛ:ɔt̪ʃi 'jɛ:l̪i

743. 'ɛrb̪il 'mus̪uɫ 'xa:t̪un̪u.

744. q^hzım q^hzlar_ıtjında

745. 'a:ttün 'hidžıl şırın'da

746. q^hzı'ma dı'le:ctjı 'je:lı

747. bŭ jeleŋ_a'j_ıtjında.

NAZAR MONCUĞU TAKMA VE SU SERPME GELENEĞİ:

748. 'indı 'bu 'cyljeje jedən 'de ar'xa:sıdza 'suß şe'pe:rđim. 749. aja'tel cŭr'si 'o:xŭrdŭm. 750. je'ni ne ezberim'de:đı. 751. 'o:xŭrdŭm. 752. je'ni 'suß 'jez 'je:tırsın 'æ:zŷn. 753. 'bu ar'bi'e 'je:lırdı. 754. xe'mis 'qa:şırdı. 755. džŭm'ıe je'de:rđı. 756. 'ba:džsı baydat'ta:đı. 757. je'de:rđı o'ra. 758. 'her jedende 'suß şe'pe:rđim ar'xa:sınnan. 759. ne'de:rđıx. 760. nenεß_œl'me:sın 'cytjıyc 'bir 'ma:zı a'ta:rđıx. 761. qo'ja:rđıx 'dže'bıne. 762. 'ma:zı qo'ja:rđıx. 763. ne'fes de'j'me:sın.

764. 'indı 'de ıe'de:tım be'le:đı. 765. 'bu to'j_e:đırı 'ma:zı 'qo:jmŷsam 'dže'bıne. 766. bız'de ıe'de:tıı ıxtıjarlar'da. 767. 'indı mezzε'q_e:đıller.

ÇOCUK HASTALIKLARI:

768. ŭ'ja:yıŋ 'jæ:zŷ 'a:yırrı. 769. c'œr'pe:đı. 770. qŭ'dža:xmızda qo'ja:rđıx. 771. dar'maŋ qo'ja:rđıx. 772. 'indı he'men mŭtj'ca 'jæ:zŷ ımfa'ŷ_o:tdŭ 'qatj

düx'tora. 773. o me'hel pa'ra 'a:žjđi. 774. düx'tora jedebil'me:zdix on'da
 'indic'i c'imín 'dœ:jý. 775. xes'te o'tan'dax düx'tora je'de:rdix. 776. ýš düx'tor
 va'rjđi bū'rda. 777. babaz'jan düxtor me'lic. 778. me'lic is'ta:mjđi. 779. bír
 de'ne de mes'i'hi 'va:rjđi. 780. arβad düxtora:si da bír de'ne 'va:rjđi. 781.
 jeŋ'ni xes'te os'sa:jđiβ jen a'dam düx'to:rūna ja 'da arβad düx'to:rūna
 je'de:rdiβ. 782. iŋ'te ne'de:rdix. 783. ũ'fa:xmiz xes'te:đi. 784. 'jay vū'ra:rdix
 'be:line. 785. ar'va:đix 'be:lini. 786. a't'a:hín 'ŋe:jiden b_ũ'fa:y'i šit'me
 ŋa'ta:rdi. 787. 'indi mūtŋ'ca ũ'fa:y'i 'ŋej tūtŋyŋj'dan 'qatŋ düxtora. 788. ε'βel
 'jo:xŋjđü. 789. pa'ra 'jo:xŋjđü het'te 'je:ssin düxtora. 790. 'indi elhemdil'le:
 pa'ra tŋo:xtü. 791. herce'ŋe düxtora 'je:điri.

ALTIN TAKMA GELENEĞİ:

792. hiđž'lim 'va:rjđi. 793. 'a:t'i 'dilmidžim de 'va:rjđi. 794. 'na:xsi 'bir'i.
 795. 'hitŋ 'qo:ŋŋŋtar 'je:li. 796. je'de:rix to'ja. 797. 'he:đžđži be'hiđž 'je 'hiđžilŋβ
 'ver je 'de diłmī'džle:riβ 'ver. 798. so'ja:rdim. 799. ε'βel iə'lem bil'me:zdī.
 800. tŋ'xar:rdim 've:riğim. 801. eβ'de de bil'me:zdiler. 802. ele so'ja:rdim
 ve're:rdim œz'le:rīne. 803. 'e deq'quz 'lire žiŋđžir 'de 'va:rimjđi. 804. her
 'q'iz 'je:tŋi 'bir de'ne 've:rdim 'œ:žyne. 805. šir'γam c'i de'nem 'va:rjđi. 806.
 'jo: dœrd je'nem 'va:rjđi. 807. her q'h'za 'bir de'ne 've:rdim. 808. 'biłrdim

'na:xsı şır'ya 'ta:xıttar. 809. ε'βel q^hε'di:m şır'ya 'a:şırdım. 810. 'je:đırdıler
 'de:şışırdıler 'æ:zŷn. 811. 'ındı 'bir 'lire 'bir 'ziŋd̥zışım 'qa:şıb. 812. c'ε'mε:şım
 de 'βa:şığı. 813. c'ε'mε:şı 'bele bə'ya:rdıx bür'dan. 814. bı'ru^hd̥zũ 'de
 şaşta:nırdı bür'dan. 815. ɔ 'hid̥zıŋ a'ja:şımnan 'řɔ:jdũm ba'bam ælen'nen řɔra.
 816. ba'bam æl'mε:mıştı. 817. 'nan̥d̥za pa'ra řtesε:jdım ε:şım'dε:đı. 818.
 şı'le:hıx 'va:şı'mığı şı'le:hıx. 819. bışı'sen bũ şı'le:hışı 'bele şa'xa:rdıβ. 820.
 'bɔjnũβa qə'ja:rdıβ. 821. εbe'le 'bir řε'ra:řıβe şa'xa:rdıβ. 822. 'ıt̥ınde 'şej
 'ma:zı 'va:şığı. 823. neçe'se 'je:tmıjεx. 824. 'a:řtũnmũz 'řɔ:xtũ. 825. bür'da bış
 'ma:zı 'va:rdı. 826. bür'da bış 'řyrŷ re'sim be'c'ε 'jæ:rybsen 'bele şıre'nın
 bejjŷjŷ. 827. 'ındı 'lireje 'şej şaraştar. 828. ɔn'da re'simđı bür'da. 829. ense'de
 de bış de'ne 'yt̥ŷ řŷ'le:sı 'va:şığı. 830. 'birı bür'da 'birı bür'da 'birı ense'de.
 831. ense'je de bış 'ma:zı 'qə:jmışam. 832. ɔn'da 'no:řdũ. 833. 'ɔn dærd
 řem'buz ɔ:řdũ. 834. 'je:řřıŋ je'l'mε:sın 'ɔn dærd řem'buz. 835. qan'şa:rmızda
 bış de'ne 'var. 836. 'de:đı ha'ra 'je:đısen. 837. he'le he^hd̥zı'd̥ze 'jet'mε:mışem.
 838. vaşta: 'de:đım 'je:đırem ba'ba:mjıle. 839. 'de:đı 'be a:řtũn'ta:řıβ
 nej'ne:đıβ. 840. 'de:đım a:řtũn'ta:şım q^hı'za ver'mem æřse'ler. 841. 'be:şıme
 bay'ta:mışam. 842. je:şıdıxt̥je ŷřax qũ'd̥za:şımda şe'ji:dec'ε bũ'ram bele
 'e:đıřı 'şıc şıc. 843. 'qə:rxũmnan 'zubũn da 'je:đım c'æ'neç te 'jırdım. 844.

'o:tdüm 'c'yr̥t h̥et'ʃe 'e:mm̥ize 'je:r̥iʃiŋd̥ʒem. 845. ʃi'r̥i'rem 'bu 'ʃej ʃ'i'le:h̥li'x
 b̥i'c'ez̥ 'a:ʃi'r̥d̥i. 846. h̥id̥ʒil̥ d̥e 'ʃi'r̥m̥i m̥is'qa:t̥d̥i. 847. 'dizi būra'ma 'd̥e:ʃi'r̥i ʃap̥h̥.
 848. bū'ra bay'ta:m̥ʃam 'q̥h̥e:ʃʃim q̥h̥e:ʃʃim 'yʃ̥ 'e:sc̥iʃden. 849.
 c̥'æ'ne:ʃi 'je:r̥m̥iʃem 'yst̥ynnen.

850. 'ɔn d̥ærd̥ 'ʃe:mb̥üz̥d̥ü 'bu. 851. 'de:d̥im̥ e. 852 'b̥ɔn d̥ærd̥ ʃem'buz̥
 b̥it'm̥e:d̥i b̥i'zim̥ ʃ̥ajxa'na:m̥iz̥i 'ja:nd̥i'r̥d̥i'lar. 853. m̥uʃta ʃ̥əb'di:n̥ 'h̥em̥en
 æ:ʃ̥yn'd̥e:ʃd̥i. 854. ũʃax'ta:r̥in̥ baba:s̥i'n̥in̥ ʃ̥ajxana:m̥s̥i 'va:r̥iʃd̥i. 855.
 'ja:nd̥i'r̥d̥i'lar 'æ:ʒ̥yn̥. 856. 'naŋd̥ʒḁ ɛʃ'je:m̥iz̥ 'je:ʃ̥i 'it̥ʃ̥inde. 857. ʃ̥ə'ra b̥i'c'ez̥
 t̥ʃ̥'ryc'man̥ ʃ̥s't̥ ɔ:td̥ü b̥i'r̥ 'd̥e 'e:nd̥i. 858. 'a:ʃ̥t̥ün̥ü 'h̥id̥ʒil̥i 'd̥e da'ha a'ja:xm̥iza
 q̥ə'ja:r̥d̥ix. 859. a'ja:xm̥iza x̥in'ne q̥ə'ja:r̥d̥ix ɛ'β̥el̥ je'd̥ʒ̥e. 860. jeʃ̥'ni bej'ra:m̥d̥i.
 861. a'ja:xm̥iz̥ 'q̥h̥i'r̥m̥iz̥d̥i. 862. h̥id̥ʒil̥i 'd̥e ʃ̥a'xa:r̥d̥iʃ̥ ʃ̥st̥ynnen. 863. 'men̥ b̥i'r̥
 je're̥ ʃ̥eden'd̥em̥ ʃ̥iʃ̥yŋc̥ym̥ 'qur̥ʃ̥ə'ŋ̥ ɔ:x̥üm̥ʃ̥am̥ d̥ʒ̥ə'rab̥ ʃ̥i're'r̥d̥im̥. 864.
 'di̥e:r̥d̥im̥ 'q̥əʃ̥ 'h̥id̥ʒil̥ ʃ̥æ:r̥y̥c' 'm̥e:s̥in̥ a'ja:y̥m̥da.

ESKİ DEĞİRMENLER:

865. ɛc'̥m̥eɛ ma:ʃ̥i. 866. ɔ ʃ̥a'ha 'm̥e:n̥im̥ 'qa:ʃ̥ib̥. 867. 'ind̥i c̥'i'lo̥ c̥'i'lo̥
 'a:ʃ̥i'x̥. 868. 'd̥ært̥ c̥'i 'ciβ̥iʃ̥iʃ̥ ʃ̥iʃ̥ 'ce:β̥iʃ̥iʃ̥ q̥eʃ̥'ne:d̥i'r̥d̥ix̥. 869. s̥e're:r̥d̥ix̥
 ʃ̥ə't̥a:r̥d̥ix̥ m̥eɛ'ne'd̥e dar'ta:r̥d̥i'lar̥ 'je:ʃ̥i'r̥d̥ix̥. 870. 'bu 'bury̥ʃ̥ü't̥ü'd̥ü. 871.
 'bury̥ʃ̥ü't̥ü q̥ə'ja:r̥d̥ix̥ ʃ̥e'je 'be'le̥ c̥'ʃ̥y̥ʃ̥e'je 'je p̥'h̥i'le:s̥t̥ic̥le're̥ q̥aβ̥'za:r̥d̥ix̥ 'æ:ʒ̥yn̥.

872. 'e 'indī 'bir c'ī'lo 'a:tmīʃix 'bu je'meʒ. 873. bīr c'ēr'βan 'aʃ
 ʃe:līnnε'n_e:tmīʃix je'meʒ. 874. vaʔ'ta: ε'βel dý'ʃe:rđix 'de:lī c'īmīn 'burýũtũ
 ʃɔyan'nan 'ʃe:rđix. 875. a'dam 'dɔ:ýrũ 'de:sīn. 876. ba'baʃ ʃær'mε:đī d̄ʒa'ha:tđī.
 877. 'reħme't_œ:lýβε ε'ʃe: de'sen ħed̄ʒd̄ʒīj'ʃe 'bele 'de:đī. 878. ε'βel ʃī'ýa:rđix
 bũý'da:nī. 879. 'a:tđix meħelle'den. 880. meħelle'den_ɑ'tma:đix meħelle'den
 bũý'da:nī. 881. 'a:tđix 'ʃe:řīrđix teʃ'te qɔ'ja:rđix. 882. 'bɔ:rũ aʔta 'pεc
 ʃe'xe:rđī'ý_œ:zýn. 883. 'pa:řīrđix dam'da ʃεrε:rđī'ý_œ:zýn. 884. 'da:ʃī 'va:řījsa
 'qε:rбіle vũ'ra:rđix. 885. 'da:ʃī 'va:řījsa ʃe'tʃe:rđix. 886. 'bunũ ʃɔ't'a:rđix. 887.
 ħam'baʔ 'ʃe:līrđī. 888. a'pa:řīrđī meɔ'nε'ʃe. 889. 'ʃyn 'ʃe:līrđī 'dœrt 'ce:βīʃ.
 890. 'indī ne'd̄ʒε fer'dε 'ʃe:lī. 891. qɔ'ja:rđix eβ'dε 'œ:zýn. 892.
 xa:mī'r_e:tʃixtʃe tʃī'xa:rđīrđix. 893. eβ'dε xa:mī'r_e'dε:rđix. 894. 'e 'indī
 'bilmīrđix 'unda ne 'var. 895. 'bu baza'ra 'ʃe:lī ne bīs'ʃen 'itʃīnde ne 'var ne
 'ʃɔx. 896. 'unũ tʃī'xa:rđīrđix. 897. εc'imec 'japa:rđix. 898. ħer 'te:ndūrde
 'ɔ:n_c'ī εc'imec 'japa:rđīm 'men. 899. faʔ'ta 'ʃe:ndūr ʃut'ma:zdī. 900. 'ɔ:n c'ī
 dεne ʃu'ta:rđī. 901. 'japa:rđīm tʃī'xa:rđīrđīm. 902. bīr'jyn 'd̄ʒa:sīm 'ʃe:lđī 'de:đī
 'ba:d̄ʒī ʃīd̄ʒay'tan_œ'l'mε:đīβ. 903. 'e 'de:đīm qar'da:ʃīm 'ne:đīm. 904. ũʃay ʃa
 ʃīýħ'r. 905. ũ'ʃa:ýī 'a:tđī qũ'd̄ʒa:ýīna. 906. 'ɔ:tũrdũ ħet'ʃe 'xa:mīrīm 'bitīŋd̄ʒε.

907. ada'mac'am 'jɛ:ldɪ 'de:ɖɪ 'ɔ:tũ 'ʃɛn mɛ'nɛ 'bɛlɛ ʃɛj_ɛdɛ'sɛn. 908. 'e 'de:ɖɪ
'qʰɪz 'jɪndɛ 'pɪlaβ_ɛdɛ ɛc'mɛʃ_ɛdɛ. 909. 'jɪndɛ 'pɪlaβ_ɛdɛ.

NAMAZ VE DUALAR:

910. namaz'dan ʃɔra 'ɪndɪ 'bu 'ʃɛ:jɪ 'bɪtɪrɖɪβ. 911. ʃɪn'nɛ:tɪ 'bɪtɪrɖɪβ. 912.
ʃɪn'nɛd ʃɛ jɛɪ'ni 'bɪr ɛlhɛ'md 'bɪr qʊt'ta:tta jɛ 'dɛ 'bɪr qʊtɛɪu'zu bɪra'buʃ
fɛ'lɛq jɛ 'bɪr qʊtɛɪu'zu bɪrabbʊn'nɛs. 913. 'bax 'na:xʂɪ 'bɪrɪn 'ɔ:xʊrsan. 914.
'mɛn 'ha:psɪ ɛzbɛ:rɪm'dɛ:ɖɪ. 915. bɪtɪrmɛ'sɛn ʃɪn'nɛ:tɪ qʰɪ'tɪβ. 916.
nɪ'jɛt_ɛs'sɛn 'jɪnɔrta 'fɛrʒɪnɛ. 917. 'sɔra 'ba:ʃɪβ jɛ'rɛ jɛ:l'dɪjsɛ ʃɪʒdɛ'dɛ. 918.
ja: rab'bi: rɪzqɪmɪʒɪ vɛrɛ'sɛn. 919. ja: rab'bi ʊʃax'ta:rmɪʒɪ qaza'dan bɛlɛ'dɛn
jan_ɛdɛ'sɛn. 920. ja: rab'bi: dʒɛhɛn'nɛm a'ta:ʃɪnɪ ʃɛstɛ:rmɪjɛ'sɛn bɪ'zɛ. 921.
'bunʊ 'deɪrɪx qa'xa:rɪx. 922. hɛ'lɛ bɪr 'dɛ ɪstɛr'sɛβ ʃɪn'nɛ:tɪ 'qʰɪt. 923. bʊ 'xa:sɪ
pɛɣɛm'bɛ:rɪʃɪndɪ. 924. 'ɪndɪ fɛr'z_ɛdɛ bɪr dɛ'nɛ:nɪŋ_ʊʃa:ɪɖɪ 'ʃɛ:jɪɖɪ. 925.
mɛ'n_ɪndɪ cʰɪm'sɛ 'jɔ:xɪtʊ 'ja:nɪmda tʃɛʃt nama:ʒɪ qʰɪ'tɪm 'mɛn. 926. 'sɛbbɛh
nama:ʒɪna qax'ma:ɖɪm sʂɛʃə't_ɪtʃ bʊtʃʊx dɛrt'ʃɛ 'hɛ:βɪʃtɛjɛm a'zan bɪ'tɛr.
927. 'ɪʃʃɪx 'va:rɪjsa ɛβ'dɛ qʰɪ'tɪm. 928. 'hɛ 'jɛ:rɪmdɪ bʊ'ra. 929. 'jɛ:rɪmdɪ 'bu.
930. jɛɪ'ni cʰɪ 'fɛrʒ cʰɪ ʃɪn'nɛt qʰɪ'tɪm ʃɛb'bɛh nama:ʒɪ. 931. 'jɪnɔrta da
qʰɪ'tɪm 'dɛrt fɛrʒ 'dɛrt ʃɪnnɛd 'jɪnɔrta nama:ʒɪ. 932. cʰɪndɪ mɛ'hɛ:lɪ dɛ
'dɛrt ʃɪnnɛt 'dɛrt fɛrʒ. 933. 'mɪɣrɪbɪn 'dɛ 'ɪtʃ fɛrʒ 'cɪ ʃɪnnɛt 'mɪɣrɪbɪndɪ. 934.

ja:ssı'nın da 'dœrt sŷnnœt 'dœrt f'rz c'ı sŷn'ne:tı mecc'e'de 'ytʃ 'vitır bŷ 'da
'ja:ssı'nındı. 935. je'ni 'ha:psı'nı ezber'le:mıʃem 'men bŷ'ta:rı.

NİNNİLER:

936. lej'le ba'tam lej'le

937. 'xe:rłıxtœn jŷxŷ'dan qaxa'san

938. lej'le ba'tam lej'le

939. lej'le ba'tam jata'san

940. 'xer ʃe'rœ:zıdeŷ ʃetʃe'sœn

941. 'jyl ja:stŷya bata'san

942. 'xe:rłıxtœn ja:stŷya qaxa'san

943. lej'le 'a:jđınım lej'le

944. tax'ta 'be:ʃıjım 'va:rıjđı. 945. va'tta: 'be:ʃıjı bŷra'ma bay'ta:rđım.

946. bŷ c'e'rœ œc'mœ'j œde:rđım. 947. 'e jŷn'dœ 'maʃa:tta 'œ:mmıʒ qata'ba:şıx.

948. 'e ʃœ:ndŷrde 'ja:ptıŷım œc'mœœ. 949. 'nœ:tdŷ œc'mœ'je

ESKİ HAMAMLAR:

950. 'tœqat ha'ma:mı 'va:rıjđı. 951. řœzi:z œ'fe:ndı 'hama:mı 'va:rıjđı.

952. 'řœr 'hama:mı 'va:rıjđı. 953. œrtanđʒa 'œ:ŷtŷmnan hec'e't œ'e:đım 'sœ:nıştşın.

954. ɔrtan'dʒa 'ɔ:ɣtüm. 955. 'jo: 'ʃɛn dʒa'ma:ɸi 'jæ:rybsɛn. 956. 'sɛn dʒa'ma:ɸi
 'jæ:rybsɛn. 957. ɔn'nan 'cytʃtʃyɣym. 958. bɪr 'ʃa:tɪta 'life qɔ'ja:rɔɪx 'sa:bün
 qɔ'ja:rɔɪx 'qɔ:tümüza 'je:tʃɪrɔɪx ü'ʃax ta 'bu 'ja:nmızda. 959. 'indic'i c'ımın ε'bu
 'dʒa:sım arɸad'tar. 960. hamam'nan jɛl'lem 'ɛ:lɪmdɛ 'ʃa:tɪt bũ 'uʃax. 961.
 ɔnda 'da qũ'βa:tɸıjɔɪm. 962. 'ba:xɪm bɪr 'daʃ 'tɪrpʰ 'jɛ:lɔɪ. 963.
 'œ:zym hamam'nan 'jɛ:lmıʃɛm ʃi'dʒa:xɪ 'da. 964. bũ qa'ηyzym'nen εbɛ'lɛ
 'a:xɪ. 965. ü'ʃa:ɣı 'qɔ:jdüm 'jerɛ. 966. 'qʰɪz 'de:dım 'niʃın 'daʃ 'a:tɪβ
 'mɛ:nımtʃın. 967. 'de:ɔɪ bɛ 'nɛdʒɛ 'ɔn dœrd ʃembüz'da tʃajxa'na:βıɣ
 'ja:ndırdıx ɛʃ'je:βızi tʃı'xa:rɪβıɣ 'ɛ:mmızdɛn 'ɛ:ʃıt 'bunũ. 968. 'de:dım 'ɔ:nũjtʃün
 'ba:ʃım qʰıɪb'san. 969. 'jırdım ɛ'βɛ. 970. 'bɛs 'ɛβ qa:pını 'a:ʃɪm. 971. bũ c'ɛ'rɛ
 bũ 'hajβan bılı'sɛn 'nɛ:ɔɪ. 972. 'jæ:rybsɛn 'hajβan. 973. 'diɛx ɔ'ra:ɔɪ. 974. ɔ'ra
 'dɔ:ɪdœrmüşx. 975. 'ɔn dœrd ʃembüz'dũ. 976. je'mɛx tʃɔx ɛβ'dɛ 'ɔ:ssün. 977.
 bɛ'c'ɛ qat'a'ba:ɸıɣ ɔ:ɪdũ. 978. c'ım'sɛ 'jɛ:lɔɪ je'dɛr 'ɛ:mmız. 979. 'ɔn dœrd
 ʃembüz 'ba:xɪm nɛ 'qa:βün nɛ 'qa:rɸüz 'var nɛ 'yzym 'var. 980. hı'tʃ'bir 'ʃej
 'qa:tıɪıɪb. 981. ɛβ'dɛ 'qa:tıɪıɪb. 982. mɛhɛl'lɛ qa:bsı'η a:tʃıb'tar 'ɛ:βı
 a'tʃa:bılmıyıɪblɛr. 983. 'ɔ:nũ ʃıjɪɪb'lɛr. 984. tʃıxɪm 'de:dım zɛj'nɛb 'c'ım 'a:ʃı
 'qa:pmızı. 985. 'de:ɔɪ 'mɛn 'a:ʃɪm. 986. 'de:dım je'mɛ:ɣı 'ʃɛn a'pa:rɔɪβ. 987.
 'de:ɔɪ 'hɛ. 988. 'de:dım ɪɔfjɛ:tı'β ɔ:ssün. 989. 'de:dım ɛlhɛmdıl'lɛ: 'a:tünüm

a'parma:dɨβ. 990. 'qɔj je'ma:ɣim̃ 'jiɾim 'itʃerjɛ. 991. bũ ne'dʒɛ:di. 992.
 'dɛ:mɨɾem ɛ'jɛ: ũ'ʃa:xʃijsax ũ'ʃa:ɣi eβ'dɛ qɔ'ja:rɨx. 993. hama'ma je'dɛ:rɨx
 bej'ram axʃa:m̃. 994. ha'ma:mtʃi ɛ'βɛl bɨ'r_ɛ:lɨx 've:rɨdɨβ bej'ram 'jyñ
 be'ʃ_ɛ:lɨx 'is'tɛ:di bɨz'den. 995. bɨlm̃'ɾem 'ɛ:lɨx 'jæ:rɨbsen. 996. 'jɔx
 'jæ:rm̃jɨbsen. 997. be'ʃ_ɛ:lɨx 've:rɨdɨx jɛɣ'ni 'bir 'bu. 998. jɛɣ'ni cɨ'c'ɛ're cɨ
 jɨ'z_ɛ:lɨ 've:rɨdɨx tʃi'xa:rɨɨim. 999. 'sɛ:dʒic 'ja:zda ʃa'ta:rɨɨar. 1000. 'nedʒɛ
 'bir jæ'r'mɛ:m̃ʃ_ɔ:tũ. 1001. ɛc'mɛc 'tɛ a'pa:rm̃ʃix. 1002. 'dɛ:lɨ cɨ'm̃in
 hamam'da ɔ 'ʃɛ:dʒiɨ 'jɛ:rɨx. 1003. dʒaha't_ɛ:tɨdi. 1004. hamam'da 'ha
 'ba:xɨβ tʃɔx qat'a'ba:ɨɨi.

1005. hamam'da bɨr ar'βad 'va:ɨjdɨ. 1006. 'bir bɛr'mil qɔ'ja:rɨ 'æ:jɨnɛ.
 1007. pa'ra ve'rɛ:rɨβ 'æ:zɨnɛ. 1008. zɛ:ɨjɨñjɛβ ɔtũ'ra:rɨ 'ba:ɨβ jɨ'xɛ:rɨ.
 1009. fɛqqɨ'rijsɛβ 'be:lɨβ jɛ'xɛ:rɨ 'ba:ɨβ jɨ'xɛ:rɨ. 1010. pa'ra ve'rɛ:rɨβ
 'æ:zɨnɛ. 1011. 'jɔx bɛ'lɛʃ. 1012. 'bir 'bɛ:jjɨc bɛr'mil 'dɔ:tɨdũrũdũ 'æ:jm̃zɛ
 qɔ'ja:rɨ jɛxɛ'nɛ:ɨin. 1013. 'æ:zm̃z jɛt'mɛ:zɨx qa'zan 'ja:nna. 1014. qa'zan
 'jæ:rɨbsen ha'mam qaza:ñ.

1015. 'jɔ: hama'ma 'jɛ:tm̃jɨbsen 'ʃɛn. 1016. 'e tʃi'xa:rɨɨin ha'ma:mtʃija
 pa'ra ve'rɛ:rɨx. 1017. ɔ ar'vad cɨ' 'ʃũβ 'jɛ:tɨɨi 'bizim̃tʃin. 1018. 'ba:jm̃z
 'jɛ:xɨjɨb. 1019. ɔ'na 'da bɨr m̃q'tar pa'ra ve'rɛ:rɨx. 1020. hamam'nan

1021. bŭxtʃa pe:ʃtʃi'ma:ʃi bŭxtʃa'ja 'qo:jmũʃũx. 1022. bʃi'r_ε:scʰiden
 dœ:jŋn'lε:mʃiʃx. 1023. bŭ 'qo:ʃmũza 'a:ʃmʃiʃx. 1024. peq'redʒ 'hiʃ je're
 a'pa:rmʃiʃx. 1025. 'ʔə:qʰʃlsʒiʒdʃiʃx. 1026. ma'dam ar'βad 'ʃuβ 'jε:ʃiʃi 'niʃin
 peq'redʒ a'pa:ʃisan. 10207. εβel'den qʰʃsqan'dʒam. 1028. 'diε:rdim neβe'cʰem
 peq'reʃten 'ʃuβ ʃʃi'xa:ʃtsin 'ε:ʃi 'jirsin sũ'βja. 1029. ɔ 'ʃa:ʃtʃdan 'suβ ʃʃi'xa:rdʃi.
 1030. 'bax ne 'xɔʃ hecʰε:ʃi.

YARDIM SEVERLİK:

1031. 'diε:rdi 'jel bŭ fer'dε:nʃi 'qʰε:rbille. 10302. bŭ fer'dε:nʃi 'qʰε:rbille.
 1033. 'a:ʃtʃ xũr'da ʃʃi'xa:rdi. 1034. 'da:ʃzan daʃ aʃ'ta 'qa:ʃindʃi. 1035. ɔ fer'dε:nʃi
 qʰε:rbil'lε:rdim. 1036. qo'ja:rdim bʃi 'jerε. 1037. 'na:xʃi feq'qʰir 'jε:ʃindʃi. 1038.
 ɔ aʃ'ta:cʰinan. 1039. jar'pa:xʃiʃtʃi jeʃ'ni jarpa'γ_ede 'œ:zŋn. 1040. 'diε:rdim 'qoʒ
 bo:jnũmna'n_ɔ:ssũn. 1041. ɔ feq'qʰire 've:ʃindʃi. 1042. bŭ cʰε're ada'macʰam
 ʃʃi'x'sa:jdʃi feq'qʰiller dũ'ra:rdi 'qa:pʃda. 1043. 'diε:rdi heɔʒdʒiʒ'je. 1044.
 'diε:rdim 'qa: 'jetʰ iʃ'te. 1045. 'diε:rdi 'jo: 'qa:pʃi ʃʃa:ʃindʃi. 1046. 'bax cʰimdi.
 1047. 'jetʰ. 1048. 'utanma. 1049. 'diε:rdim ne'den ũ'ta:nʃm. 1050.
 'senne'η_œ:tʃrʃi ʃirmiller 'itʃerje. 1051. 'œ:jŋnde de 'do:ʃdũrdũm. 1052. 'a:ʃta
 ʃə'ff_ε:ssin de'mε:zdʃi. 1053. 'he 'diε:rdi 'ver. 1054. bʃi cʰε're 'ba:xʃiʃ hata'βar
 da 'ede:rdim 'dʒa:nʃna.

ÇOCUKLARDA SAYGI:

1055. 'ɔ:n tʃi 'ʃa:ndiq tax'ta 'sa:ndiq 'jæ:rypsən. 1056. 'jæ:rypsən 'ʃən.
1057. bʊŋ'dʒa:di. 1058. 'ɔ tʃi 'ʃa:ndiq tama'ta 'ha:βiʃe 'tæ:c'jldy. 1059. 'dʒa:sim
ʃe'lmɛ:zdɪ bʊ'ra. 1060. 'diɛ:rɪ 'ba:dʒi jɛ'lɛm bʊ'ra y're:jim ʃixi'ti. 1061. bʊ
c'ɛ're 'æ:zyɲɲn pɪ'ca:bɪ 'va:rɪjdɪ. 1062. 'jɛ:tɪrɪrɪ 'ɔlβɛ'dɛn. 1063.
sa:tɪma'sajdi ne'dɛ:rɪ. 1064. 'jɛ:tɪrɪ 'eβɛ. 1065. mɛn 'dɛ bʊ fɛq'qirɛ 'ver ɔ
fɛq'qirɛ 'ver. 1066. 'bɛlɛ q'hɛ:jjɪmɪn sɛ'tʃɛ:rɪm. 1067. 'ɛ:zyjɲn dɛ ɛ'zɛ:rɪm
a'ta:rɪm da'ma. 1068. bɛs 'jɛ:lɪnnɛr 'jɛ:ldɪ bɪ'c'ɛz ɪsrɛhɛ't_e:tɪm. 1069.
q'hɪz'tar da 'jɛ:rɪʃti. 1070. bʊ ʃɛj'dɛ:cɪ dʊx'tɔr 'ʃitɪn ar'βa:di. 1071. vaɫ'ta: nɛ'nɛ
bʊ dɪr'na:yɪm 'uzʊndʊ. 1072. vaɫ'ta: q'hɛ're bɔja'ɣa 'ɛl vʊr'mam. 1073. bɪr'jɲn
bɪr qap'qap 'a:tɪm 'æ:zytʃɲn. 1074. 'ɔ:tʊrmʊʃam hɛlɛ 'bɛlɛ 'æ:zydɛn. 1075.
vaɫ'ta: nɛ 'diɛ:rɪ 'ɛl vʊr'mam bʊ ʃamata'ja. 1076. 'ɔ:tʊrdʊx bɪr qap'qap 'a:tɪm
'æ:zytʃɲn. 1077. 'dɛ:di 'aj 'ba:ʃɪm 'aj 'ba:ʃɪm. 1078. 'dɛ:dim 'ba:ʃɪβ q'hɪr'na:jdɪ.
1079. qap'qap 'jæ:rypsən. 1080. xana'da:ndɪ. 1081. hamam'da 'var. 1082. bʊ
c'ɛ'rem ba'ba 'jɛ:ldɪ. 1083. dɛ'dɛ nɛ'nɛm 'ba:ʃɪm q'hɪra'dʒa:yɪjdɪ ʃamata
ʃɛ'bɛ:bɪnɛ. 1084. 'dɛ:di 'ɛ:lɪ va'r_ɔ:ssʊn.

1085. bʊ c'ɛ're bɪ'rez 'ba:sɪraɫɫar. 1086. 'jɔ:ryʊnʊjdʊm. 1087. vaɫ'ta: bʊ
ɔ:y'tan tʃɔx 'misc'indɪ. 1088. 'indicɪ bʊ jɛ'dɛŋ qɔj'maz bɪr_iʃ_e:dim. 1089.

'deirɛm hɛmd'dʒɔ:ssʊn ʊʃax'ta:rɪm 'e:jɪdɪ. 1090. ʊʃa'ʏ_e:jɪdɪ 'e:jɪdɪ. 1091.
 vaʃ'ta: bɪr 'cʲyrt a'da:mɪ qan'ʃa:rmɪzda 'va:rɪjdɪ. 1092. ɔʏ'ta:nɪjdɪ. 1093.
 sɛn'nɛn bɪ'rɛz 'bɛ:jjʏjʏjdɔ̃. 1094. 'ba:xɪm bɪr 'dɛnɛ ʈʂa:ʏɪrɪ 'hɛ:dʒɪ bɛ'hɪdʒ
 'hɛ:dʒɪ bɛ'hɪdʒ. 1095. 'cʲyrt ar'ʃa:dɪdɪ. 1096. 'mɛn 'dɛ 'de:dɪm bɛ'cʲɛ fɛq'qɪrdɪ.
 1097. ʈʂɪxɪm 'ja:zja. 1098. 'de:dɪm 'qɔj 'æ'z_ɛ:ɪmnɛn 've:rɪm. 1099. 'ɪndɪ 'dɛ
 dʒan'tam 'dʒɛ:bɪmdɛ. 1100. 'bax 'ɪndɪ 'dɛ dʒan'tam 'dʒɛ:bɪmdɛ. 1101. 'æ:zɪm
 pa'ra ver'rɛm. 1102. naŋ'dʒa ʃɛj_ɪstɛ'sɛ 'æ:zɪn ver'rɛm. 1103. qɔj'mam
 cʲɪm'sɛ 'jɪrsɪn. 1104. ʈʂɪxɪm 'ba:xɪm ɔʏ'tan sɛn'nɛn 'bɛɛ 'bɛ:jjʏctɔ̃. 1105.
 nɛ'nɛ:nɪ 'ʂa:ʈʂɪnnan mɛhɛllɛ'dɛ 'bɛɛ ʈʂɛ'cɛ:ɪrɪ 'æ:zɪn. 1106. 'de:dɪm 'ʕɛjjɪbtɪ
 'ʕɛjjɪbtɪ. 1107. ʕɛjjɪb 'dœ:ʏ 'ʂɛ:nɪʃʈʂɪn. 1108. hɛ'mɛn nɛ'ɪ'lim 'ʂɔ:jdʊm 'bɪr
 'dɛnɛ ɔ:ʏtɪ'nʊn ba:ʃɪna ʈʂa:tɪm. 1109. 'ba:xɪm. 1110. 'sa:tɪ 'æ:zɪn. 1111.
 'de:dɪm 'dɛ:nɛ nɛ'nɛʃ jɛ'ɪ'ni tɪrɪcmaŋ'dʒa 'de:dɪm nɛ'nɛ:ʃɪ da'ha ver'mɛm
 ʂɛ'nɛ. 1112. 'qa:ssɪn 'ja:nɪmda. 1113. 'mɛn 'ja:ʏʏzam. 1114. 'hɛ nɛ'nɛ:nɪ
 'a:tɪm 'ɛ:ɪnnɛn.

1115. bʊ cʲɛ'rɛm 'æ:zɪ baq'qa:tɪdɪ. 1116. fɛq'qɪrdɪ. 1117. ʏʏ'ta:dɪ ar'ʃad.
 1118. 'de:dɪ jɛdɛ'rɛm. 1119. 'ɪndɪ hʊraʃ'tar 'mɛ:nɪ. 1120. 'de:dɪm 'ʂɛn 'jɛtʰ. 1121.
 'mɛn 'qa:pɪda 'ɔ:tʊrram dʊr'ram. 1122. 'ba:xɪm 'ʂɛ:nɪ 'nɛdʒɛ vʊ'rar. 1123.

ʔɪxʔi 'de:di 'dejc ne'dʒet vaʔʔa: 'daha vʊr'mam 'æ:zɣnɣ. 1124. ma'dam
'e:ɫimne'n_a:ʔdiβ 'æ:zɣn.

İRAN SEYAHATI:

1125. 'birden 'je:ji dʒa'ma:ʔi 'jæ:rdɣm. 1126. 'o 'je:jiɟdi. 1127. 'o dʒi'sir
ra:biʔ 'de:diɣiβ jer'de:di. 1128. 'de:mirem cʔi qatʰ 'ja:pmiʔix. 1129. ba'ba 'on cʔi
'ildi 'o:türü ɔr'da. 1130. 'o:n cʔi 'ildi. 1131. 'menne'n_a:ʔdi beʃ jɣz 'bin. 1132.
bilmirem nayar'ta:di. 1133. 'de:di 'irana jedε'rem qar'da:ʃim. 1134. 'je:ʔi 'oŋ
jɣn ʃora 'je:ldi. 1135. bʊŋ'dʒa 'ira:nʔi as'pa:bi 'je:ʔirib. 1136. bʊ qʰizʔa:rtʃin
'ha:psʔiʔiŋ 'je:lin as'pa:bi 'je:ʔirib. 1137. 'de:di ne'ne bir fʰitʔa 'je:ʔirdim
'ʃe:niβʔin. 1138. elhemdille: 'va:rimdi. 1139. 'je:βlim xɔʃ_ ɔ:ʔdʊ. 1140. 'æz
pa'ra:mdʔi. 1141. pa'ram 'je:ʔi. 1142. 'æ:zɣ 'je:ʔi eʃ'le:ndʔi bʊŋ'dʒa da as'pab
'je:ʔirdʔi. 1143. vaʔʔa: bilmirem. 1144. 'je:ʔim 'irana 'hara hara hara.

1145. 'o jeze'je:ndʔi. 1146. bʊʔar cʔimɫin 'dæ:ɣɣ. 1147. 'je:mind 've:rdim.
1148. 'de:dim jeʔ'me:βin. 1149. bir je're jeʔ'me:βin. 1150. 'de:di vaʔʔa: fʰilʔan
je're 'je:ʔim fʰilʔan. 1151. ɣscɣ't_ ɔ:ʔdʊm. 1152. pa'ra 'da 'je:ʔi. 1153. bir
ʔa:mir 'da je:ʔir'me:di.

ŞEHİT ANILARI:

1154. heɾ qar'daʃ 'beʃ dīnar 've:ɾɾdī. 1155. 'æ:zý bīs'sɛn. 1156. 'dinar
'jæ:ɾdý 'sɛn. 1157. heɾ qar'daʃ 'beʃ dīnar 've:ɾɾdī bũ 'ɔ:ɣłuma jo'ta tʃıxan'da.
1158. cýljɛ'dɛ:dī ɔn 'dinar 'ne:dɛɾ 'æ:zýnɛ. 1159. 'ba:dʒıjilde 'dɛ ja'tar. 1160.
'diɛ:ɣın bī'r il 'je:tʃı. 1161. 'utɛldɛ, ʃej'dɛ mɛc'tɛb'tɛ 'nɛ diɛl'lɛɾ 'da:xılıjɛdɛ
'ja:tʃı. 1162. nɛ'nɛ 'diɛ:ɾdī. 1163. 'ɔ:n dīnar 'ne:dɛɾ mɛ'nɛ. 1164. 'ɔ:nũ e'dɛ:ɾdīm
'ɛ:ttüz 'dʒɛ:bīnɛ ba'sa:ɾdīm. 1165. ka'boj 'pa:ntır ıstıɾɛm. 1166. bılını'ɾɛm
'nɛ: stıɾɛm. 1167. 'æ:zý bīs'sɛn dʒahat'tar tʃɔx ıst'ɛɾ. 1168. 'diɛ:ɾdīm 'qɔj
ʃɛlɛ'mɛ bax'ma:sın. 1169. mɛʃ'jin bıtıɾɛn'dɛ mɛʃ'jin ýtʃ 'jyz dī'na:ɾım
'qa:tımıʃtı. 1170. 'jo: vat'ta: cı jýj'z ɛ:lın dī'na:ɾım 'qa:tımıʃtı. 1171. 'yzýjý
'şa:tım beʃ 'jyze 'dʒɛ:bīnɛ 'qɔ:jdüm. 1172. ba'ba mɛ'hɛ:lın pa'ra tʃɔ:xýjdý.
1173. ɛ:lım'dɛ:ydı. 1174. 'sɔɾa ɛlɛn'nɛn sɔɾa 'æ:zýβ bīs'sɛn, týc'ɛn'dɛ
ɔɣtan'nar 'qa:tđı. 1175. 'indī dɛ ɔɣtan'ta'ra 'bo:jün ɛjmem. 1176. heɾ
jedɛn'dɛm jıɣta'ram. 1177. 'æ:zým jet'mɛm. 1178. 'bunũ vɛci:l ɛ:tmıʃɛm.
1179. 'bu je'dɛɾ 'je:tıɾı. 1180. 'heɾ jedɛn'dɛm jıɣta'ram. 1181. 'ʃej 'bitıɾdī. 1182.
be'dɛ:lın 've:ɾdīm. 1183. sad'dam ɔn'nan bɛtɛ'r ɔ:ssün. 1184. hıt'bir ũ'ʃa:ɣıma
benze'mɛz. 1185. nɛ'dʒɛ bır ɔɣ'ta:ndı. 1186. 'sɔɾ ʃej'dɛn 'dʒa:sım ar'va:đınan
'nɛdʒɛ bır ɔɣ'ta:ndı. 1187. 'ɛ:lımnɛn 'je:tʃı. 1188. je'nɛ hɛmd'd ɔ:ssün. 1189.

har'da bīr ɛ'sir ʃɛs'ʃɛ:jdī ba'ba:mīm ʃaja'ra:sī 'va:rījdī 'mɛ:nī apar'sa:jdī 'mɛn
 ɔr'da ʃiɣ'ta:rdīm. 1190. 'diɛ:rdī 'ʃɛŋ ʃɛl'mɛ. 1191. 'æ:zŷ je'dɛ:rdī. 1192. bīl'mɛm
 'raŋja ha'ra:dī. 1193. 'je:tʃī ɔ'ra. 1194. bīr_ɛ'si:r 'jɛ:lmīʃtī. 1195. cɛrbɛlɛ'jɛ
 je'dɛ:rdī nɛ'dʒɛfɛ je'dɛ:rdī hɛ axtarma'ɣa 'æ:zŷn. 1196. 'indī 'jirmī 'ildī. 1197.
 sɔ'ra ʃɛ'ji:d 've:rdīlɛr 'æ:zŷn. 1198. bīr'jyn 'qa:pmīza 'jɛ:ldīlɛr. 1199. 'de:dī
 bŭ'ra ʃɛ'ji:d_ɛ:βīdī diɛl'lɛr.

1200. 'de:dī 'nɛ:ʃī 'var. 1201. 'de:dim bŭ 'da hɛ:βij'jɛ:sī bŭ 'da dʒīnsij'jɛ:sī.
 1202. tʃi'xɑ:rdīm 'ɛ:līnɛ 've:rdīm. 1203. 'de:dī 'jɛl ʃɛ'nɛ 'ʃic c'ɛsɛl'lɛr. 1204.
 pa'ra c'ɛsɛl'lɛr. 1205. 'indī 'mɛŋ jɛt'mɛm. 1206. 'bu jɛdɛr 'a:tī 'mɛ:nīmʃjīn.
 1207. bŭ c'ɛ'rɛ 'jɛ:lī 'diɛr nɛ'nɛ 'ja:rīja. 1208. 'bunŭn ʃaja'ra:sī 'var. 1209. c'ī
 'jyʒ 'bin a'tām. 1210. 'a:tīmīʃ ta 'jɛ:ldī ŷ'zɛ:rīnɛ. 1211. 'jɛ:ldī 'de:dī nɛ'nɛ c'ī
 jŷʒ 'bin 've:rīllɛr. 1212. 'de:dim 'e. 1213. 'bujdŭ 'indī tʃi'xtī 'ja:zja. 1214. 'jirdī
 'itʃɛrjɛ 'de:dī nɛ'nɛ 'bir 'pa:nʃir 'bir ʃæ'nɛc 'paraβda'n_ɑ:tīmīʃam. 1215. 'de:dī
 ca'boj 'pa:nʃirdan bŭ ʃæ'nɛc. 1216. 'de:dim 'ɛ:līβ va'r_ɔ:ssŷn. 1217. 'mɛn
 pa'ra:nī 'nɛ:dim. 1218. 'sɔr 'dʒɑ:sīmnan. 1219. bŭ c'ī jŷʒ 'binī a'tām.

1220. 'inan c'ī 'ajda 'bir 've:rīllɛr. 1221. 'inan bŭ pa'ra:nī. 1222. hɛmdīl'lɛ:
 ɛβ'dɛ 'var. 1223. ɔɣtan'nar da tʃyc'ɛn'nɛŋ 'jɛ:tīrī. 1224. bŭ c'ɛ'rɛm zɛc'ɛ't_ɑ:jī
 jɛlɛn'dɛ bīlīl'lɛr jɛ'ɣni zɛ'c'ɛt ver'rɛm. 1225. hɛrcɛ'ʃɛ 'yscŷt ver'rɛm. 1226.

bil'me:sinler. 1227. 'indī jŷneh'ar_ɔt'tam. 1228. 'de:đim 'de jŷneh'c'a:rŷx
'dæ:ŷ. 1229. jɛlɛl'ler 'qa:pja.

ESKİ EVİMİZ:

1230. 'e:mmiz qasapxana'da:jdı. 1231. 'a:xı c'ı c'ere jŷrŷc'mant'a:rŷ
'ɔn dærd 'jɛ:mbüzda qaβa'ta:đtar. 1232. 'da:mmiz ɔr'da:jdı. 1233.
qasabxana'da:jdı. 1234. he'men bŷ qasabxana'da:jdı. 1235. mŷtla hŷ'se:nŷn
dŷɛ'me:ŷinŷ 'e:ŷidŷsen qasapxana'da. 1236. 'jirdŷıβ ŷu'qaq 'e:mmizıjdı.
1237. da'ha ɔ me'hel ŷaja'ra 'a:zıjdı. 1238. ŷŷay'ta:rŷn baba:sŷ'nŷn matɔ:rŷ
'va:rıjdı. 1239. matɔr'dan 'jɛ:lŷrđı. 1240. bŷŷ'dŷa para 'jɛ:tŷıb. 1241. 'de:đim
'bunđŷa pa'ra:nŷ 'jɛ:tŷresen. 1242. jɔ'tda 'tutŷttar 'ŷɛ:nŷ. 1243. 'qa:xŷx 'jɛ:ldŷx
bŷ jɛre'fe. 1244. bŷr'da bŷr 'dam 'a:tđx. 1245. 'indı ɔ 'da:mmiz da 'qa:ŷıptı.
1246. 'indı bŷ'ra xɔŷ 'jɛ:lnŷ me'ne. 1247. 'ɔ:nŷ da 've:rmŷŷix c'ŷre'je 'dŷa:sŷm
'billı.

DAMAT ELBİSESİ:

1249. 'e:sc'iden 'c'jreɛen zŷ'bun tŷɛ'cet ze'bun tŷɛ'cet jŷ're:rđı.

KIZ İSTME GELENEĞİ VE DÜĞÜN

1250. qar'da:ʃim 'qa:sımjile 'je:tʃim. 1251. 'de:dim vaʃ'ta: ʃstir'em
dʒa'ma:tʃin ʃo'je:dim. 1252. 'de:di vaʃ'ta: bir de'ne 'var qan'ʃa:rmızda 'jæ:zy
'ma:βıdɨ 'ʃa:tʃi 'ʃa:rɨ. 1253. je'ni 'tʃox met'h_e:tʃi. 1254. 'e men 'de 'dɔ:yrüşü
ar'pad jæ'zeɨ ʃeβe'r'em. 1255. se'le 'e. 1256. 'de:dim 'e. 1257. 'de:dim 'ne dʒe.
1258. 'de:di 'jæ:zy 'ma:βıdɨ 'ʃa:tʃi 'sa:rɨdɨ. 1259. bir 'de 'ne 'de:di. 1260. 'uzün
'bo:jtūdū. 1261. 'de:dim 'dur he'le 'men 'je:dim an'nan. 1262. 'je:tʃim 'ba:xım
ne'ne:sı 'mɛc'ne 'tic'irɨ. 1263. 'æ:zy de mɛc'ne:nı 'tutüb ebe'le. 1264. 'bele bir
'jæz 'qa:tɨrdım aʃ'tan ü'ya:rja 'ba:xım. 1265. 'de:dim 'b_æ:zydɨ. 1266. c'ı
c'ı'le 'je:tʃix. 1267. 'a:ʃa qısmɛ't_e:tmıʃtɨ. 1268. me'ne 'de:di 'bir
'qurdüm ʃstir'em 'a:ʃı 'dilmıdʒ_ıstir'em. 1269. 'de:dim 'bir da'ha. 1270. 'de:di
'be:stı. 1271. 'de:dim 'joʃ 'be 'naŋdʒa ıstı'sen 'men 'durmüşam. 1272. jæ'ze:ldı.
1273. 'indı de 'diɛr. 1274. 'jæ:zy 'ma:βıdɨ 'ʃa:tʃi 'sa:rɨ. 1275. 'indı 'c'ıı
oʒtan'nar me'ne tʃi'xıb. 1276. jæz'le:rı 'sa:rɨdɨ. 1277. q'ız'tar nene'je tʃi'xıb.
1278. 'ytʃynın de 'jæ:zy 'ma:βıdɨ. 1279. 'e jaʃ'ta: 'ne ıstıller ver'r'em. 1280.
'he:dʒdʒı be'hidʒ 'ne:stırı. 1281. 'jizlı jizlı 'tʃoxünü 'jizlı jizlı baba'dan
ver'r'em. 1282. as'pab ıstıl'ler. 1283. aspa'b_aʃ. 1284. 'æ:rtyc' ıstıl'ler. 1285.
'æ:rtyc 'ver. 1286. 'de:diler 'ʃeŋ 'qudürübsan. 1287. 'de:dim 'niʃin. 1288. 'de:dim

'o:γtūmdū. 1289. 'men 'ne:đīrem εʃʃjε:nī. 1290. 'jæ:zy 'jic'tī 'bīr 'be:ʃbīrliγīm
 'var o'ŋa. 1291. 'de:đī vaʃ'ta: 'qo:rdūnū is'te:mīrem. 1292. bū 'be:ʃbīrliγī
 'istīrem. 1293. vaʃ'ta: 'de:đīm 'bunū 've:rmīrem. 1294. 'bunū hε ve'ren
 'dœ:γylem. 1295. 'je:ddīβde ver'rem. 1296. bī'r il 'ci 'tax. 1297. jε'ne
 'me:nīmđī. 1298. 'ba:xīram 'istīrī se'j_e:sšin 'œ:zyn tʃε:βīrsīn. 1299. bīr oγ'tan
 'var 'xa:līt. 1300. be'c'ε 'jæ:dýβ 'tyc'ende 'œ:zyn bīr ba'jaz oγ'lan. 1301. o
 oγ'ta:nī da hε'le aʃ'ma:mīfam 'ε:līme. 1302. o 'o:tdū. 1303. on'nan šora 'de:đīm
 've:rīsen. 1304. 'indī 'q'hīzīm o ʃa'ha 'q'hīzīm 'je:līn 'je:đīrī. 1305. 'qo:jūm
 'c'œ:scýme. 1306. vaʃ'ta: o 'ta 'œ:zy'm_e:tmīšem. 1307. 'qoγ 'me:nīm̃tʃī
 tʃīxsīn on'nan ver'rem. 1308. 'œ:zytʃy tʃīxtī. 1309. 'me:nīm̃tʃī o 'ta eβ'dε:đī.
 1310. 'indī de 'qa:řib. 1311. o ne'ne:sī 'œ:lmýšyn 'ŋœ:mmīšī q'hīzīn is'te:đīm
 'a:çim 'œ:zym̃tʃyn. 1312. ʃ'te 'je:tʃī jεl'mε:đī. 1313. 'ŋœ:mmīq'hīzī be'f il
 be'c'le:đī. 1314. on'nan šora baba'ta:rī 'je:tʃī qar'da:řina 'de:đī 'niřin 'o:tūrsūn
 'o:γtūmū se'ji:d 've:rđīler 've:rīn cīřīje 'œ:zyn. 1315. 'diε:rđīler ne'ne:mjīlī
 he'c'ε't_e:đīller 'q'hīzīn εbe'le. 1316. 'bu 'indī ŋez'jem 'dœ:γy. 1317. sen 'de
 đ̣zamat'san. 1318. bū ŋez'je:sī qat qa't_o:tū ne'ne. 1319. je'ni 'bu 'ijīt 'q'hīzđī.
 1320. bīr'jyn 'je:tʃīx. 1321. bū me'đ̣zidīn œje'j_o:γtūmūn ne'ne:sī. 1322.
 'xīšimmīzđī. 1323. ũ'fax 'ŋœ:qlī ne'nem 'je:đīrī 'q'hīzđī'le:ctʃīlīγīne. 1324. men

'de 'æ:zȳjden 'je:ðirem. 1325. 'ba:xřim vař'ŧa:. 1326. 'je:ldĩm 'de:đim ne'ne
 vaş'ŧa: 'e:ĩ q'hε're:đĩ. 1327. e 'de:đĩ 'sε:nĩ 'ĩtan 'tşa:sřĩn. 1328. 'neđzε 'e:ĩnĩ
 'jæ:rdȳβ. 1329. 'de:đim 'ne 'bildĩβ. 1330. 'de:đĩ de:mĩje'sen mũsta'fa şe'řε
 'æ:jȳnde 'e:ĩ q'hε're:đĩ. 1331. buştar q'hşzbeqş'z_e:đĩller. 1332. 'de:đim 'jo: jo:
 de'mem. 1333. bĩr de'ne:sĩ 'je:ldĩ. 1334. de:đĩ vaş'ŧa: be'hidz 'tşox 'fej 'sa:jřpřĩ.
 1335. men 'de 'ĩrax 'indĩden 'indĩcřĩ cřĩmĩn 'dæ:jȳjdȳm. 1336. 'de:đĩ 'æ:zȳ
 jæze'l_ɔ:řdũyũna 'istĩřĩ jæ'zel axtar'sĩn. 1337. 'vij 'de:đim bĩl'mem
 jær'mε:đim 'æ:zȳn. 1338. 'de:đim jær'mε:mřĩεm. 1339. jær'mε:đim 'e:jĩ
 'æ:zȳn. 1340. vař'ŧa: q'hřsmε't_ɔ:řdũ. 1341. ůřay'ŧa:řĩn ba'ba:sĩ 'a:řđĩ 'æ:zȳn.
 1342. ɔ 'æ:ldȳ şş'tε. 1343. bĩ'r_ɔ:yřũ 'a:řb 'æ:zȳnnen. 1344. ba'ba:mĩn 'da:jřsř
 'ɔ:yřũjdũ. 1345. q'hřs'mε:řĩm 'dyřtȳ 'æ:zȳnε. 1346. ůřa:yřĩđĩm. 1347. da'ha ne
 'dĩjĩm 'sε:nĩβřĩn?. 1348. 'je:řřĩm as'pa:bĩna 'ba:xřim. 1349. şe'ba 'æ:rtȳb. 1350.
 'c'æj 'xa:xĩđĩ 'æ:zȳ. 1351. qat'ma şe'ba 'jæ:rȳbsen. 1352. qat'ma řeba 'jirmĩřřĩ.
 1353. be's_ε:ĩ jaz'da:jđĩ şa'mam 'jo: jox tamam 'jo: jox. 1354. εs'mreε
 'ɔ:řdũyũna řzȳ'ň_æ:rtmřřtȳ. 1355. 'je:řřĩler. 1356. 'joř 've:řđĩler. 1357. řa'sar
 'e:řĩđĩbsen. 1358. şa'sar 'c'æ:jđȳ. 1359. 'indĩ 'fej ja:přb'ŧar. 1360. as'ŧan qap'ŧan
 'je:řĩ şa'sar 'je:řĩjđĩ. 1361. 'indĩ ɔ jer'ler 'bizĩmđĩ 'ħa:psřĩ. 1362. 'ħa:psřĩn 'sa:řřĩx.
 1363. 'cřĩ 'e:lřĩxten 'sa:řřĩx. 1364. řĩrmĩ 'binnen 'sa:řřĩx. 1365. 'indĩ me'řĩjin yř

'dœrt q'h̥t'f̥ə:m̥ɪz̥ 'qa:ħb ɔr'da. 1366. 'ha:ps̥n̥ 'ʂa:t̥f̥ɪx. 1367. hasa'ra 'je:t̥f̥il̥ɛr.
 1368. 'jer æz'l̥ɛ:r̥n̥ɪnd̥ɪ. 1369. b̥ü c'ɛ'r̥ɛm 'de:d̥il̥ɛr 'c'œj 'xa:x̥ɪ 'ist̥il̥ɛr
 'a:s̥ʂ̥innar 'ɛ:l̥ɪβ̥d̥ɛn. 1370. 'q'h̥ɛ:j̥n̥ ba'bam 'je:t̥f̥i 'ɔra. 1371. j̥ɛf̥'ni 'bu 'je:r̥ɪ
 qɔj'ma:d̥ɪx 'ʂa:ts̥t̥ar. 1372. 'biz̥ 'æ:z̥ym̥t̥ʂ̥j̥n̥ 'æz̥ q'h̥ɛd̥ɛ:r̥m̥ɪz̥t̥ʂ̥j̥n̥ 't̥ʂ̥e:β̥irm̥ɪj̥x.
 1373. 'ind̥ɪ d̥ɛ 'qa:ħb. 1374. 'j̥ɛ:l̥ɪn̥ɪ 'j̥ɛ:t̥ɪrd̥ɪx 'ɔra. 1375. 'j̥ɛ:l̥ɪn̥ 'j̥ɛ:l̥d̥ɪ. 1376.
 b̥i'r̥_yzl̥y̥x 'j̥ir̥ɪb̥ ɛb̥ür'dan. 1377. 'yzl̥y̥x 'j̥æ:r̥m̥j̥j̥bs̥ɛn 'ʂɛn. 1378. 'yzl̥üx
 b̥ür'dan. 1379. b̥i'r̥ 'ma:β̥ɪ f̥əz̥j̥ɛ j̥ir̥ɪb̥'l̥ɛr 'j̥yl̥j̥y̥ll̥y̥ 'æ:z̥y̥n̥ɛ. 1380. n̥ɛ'n̥ɛm 'de:d̥ɪ
 'q'h̥ɪz̥ 's̥ɛn j̥ɛt̥'m̥ɛ. 1381. bax'saβ̥ 'ʂɛn t̥ɛf̥'li:q̥ v̥üra'san̥ ʂ̥z̥ɛ:r̥ɪn̥ɛ. 1382. 'de:d̥ɪm̥
 'm̥ɛn 'j̥ɛ:d̥ɪr̥ɛm̥ 'eβ̥ɛ. 1383. 'j̥ɛ:l̥d̥ɪm̥ e'β̥ɛ 'æ:z̥ym̥. 1384. ɔ'tar 'j̥ɛ:l̥ɪn̥ɛ 'je:t̥f̥il̥ɛr.
 1385. 'j̥ɛ:l̥d̥ɪm̥ d̥ɛil'l̥ɛr n̥ɛ'd̥ʒ̥ɛ:d̥ɪ j̥æ'z̥ɛ:l̥d̥ɪ. 1386. j̥ɛf̥'ni 'æ:z̥y̥n̥y̥ ɛβ̥ɛl'd̥ɛn
 'j̥æ:r̥m̥j̥st̥ym̥. 1387. 'de:d̥il̥ɛr va't̥ta: 'e:j̥ɪd̥ɪ. 1388. b̥i'r̥ f̥əz̥j̥ɛ j̥ir̥ɪd̥ɪb̥'l̥ɛr 'æ:z̥y̥n̥ɛ.
 1389. 'æ:z̥y̥n̥ɛ ɛs'm̥ɛr 'ma:β̥ɪ da 'j̥ir̥ɪb̥. 1390. 'q'h̥ɪr̥m̥ɪz̥ t̥ʂ̥e'c̥ɛt 'ziŋd̥ʒ̥ɪr̥ɪ b̥ür'dan
 'a:t̥ʂ̥ɪb̥. 1391. ɛ'β̥ɛl̥ ʂ̥aja'ra t̥ʂ̥u'ta:r̥d̥ɪtar. 1392. j̥irm̥ɪ "ɛ:t̥t̥üβ̥ü̥z̥ q'h̥ɪrx 'b̥ir̥ c'ɛ'r̥ɛ
 j̥ɛ'd̥ɛ:r̥d̥ɪ. 1393. m̥ɛ'n̥_ɛ:n̥d̥ɪm̥ ʂ̥ajara'dan. 1394. 'qa:f̥ɪm̥ 'eβ̥ɛ. 1395. ba'ba 'bun̥
 d̥ʒ̥ama't̥_a:ħb̥ æz'l̥ɛ:r̥ɪt̥ʂ̥j̥n̥. 1396. 'biz̥ɪm̥ c'ɪm̥ɪn̥ 'd̥œ:j̥y̥ 'j̥ɛ:dd̥ɪ edd̥ɛl'l̥ɛr. 1397.
 'ind̥ɪ 'e:d̥il'l̥ɛr x̥ɪn'n̥ɛ. 1398. ɔn'da 'j̥ɛ:dd̥ɪ edd̥ɛl'l̥ɛr. 1399. 'j̥ɛ:dd̥ɪ 'e:t̥f̥il̥ɛr b̥ür'da.
 1400. 'j̥ɛ:t̥ɪrd̥il̥ɛr 'j̥ɛ:dd̥ɪ 'e:d̥ill̥ɛr. 1401. 'j̥ɛ:l̥ɪn̥ 't̥ʂ̥ɪx̥ɪ ja:zya. 1402. ɔn'da da
 'ha:pp̥ɪ a'dam̥ j̥ir'm̥ɛ:z̥d̥ɪ 'd̥iz̥l̥ɪx. 1403. 'm̥ɛn̥ ɛs'ʂ̥ɛ:j̥d̥ɪm̥ 'j̥ir'm̥ɛ:z̥d̥ɪm̥ 'd̥iz̥l̥ɪx.

1404. ʔeʔeʔʔen 'uzündü. 1405. 'pa:mbüx 'var ʔʔin'de. 1406. ebe'le e'der
 a'da:mǝ ʂe:m'mǝ. 1407. 'a:ʔa ʔeʔʔe:ʂʂin ne'nem 'de:di be'hiðʒ 'e:dim
 'se:nǝʔʔin 'dizlix. 1408. 'vij vaʔʔa: 'de:dim 'men 'dizlix ʒir'mem 'ille e'tec
 'bulüz ʔiʔʔrem. 1409. e'βel 'ʂuf 'va:ʔjdi. 1410. heɾ_a'dam ʒir'me:zdi. 1411.
 'de:dim 'me:nǝmtʔin e'tec 'bulüz aʔma'saβ ʔo'ja ʒel'mem. 1412.
 qo:rxǝʔa:ʔinnan ʒe:ʔʔiler bir_e'tec 'bulüz ʒe:ʔʔiler. 1413. he 'ba:ʂim ʒe:di'er
 qǝrʔe'n_ʔo:xǝram. 1414. 'qa: 'ʒir 'æ:zǝn. 1415. ne'nem de hatava'r_e:diʔi
 'ðʒa:nǝma. 1416. baza'ra ʒel'me:diβ bilmǝ'rem ne. 1417. 'qa:xǝm naʔal'laʒ
 'ʒirdim 'æ:zǝn. 1418. 'de:dim bi'reʒ 'uzündü. 1419. 'de:di 'a:ʔa 'billi 'ʂen
 'do:ɾyǝnsan. 1420. 'de:di ʔʔeʔ büra'βa. 1421. 'buʔüzün 'e:ndir a'ʂa:ʔja. 1422.
 'a:ʔa 'ʂe:βindim. 1423. 'c'i bej'ram ʒirdim 'æ:zǝn. 1424. 'indi diel'ler xǝn'ne.
 1425. e'βel 'ʔo:xǝjdy xǝn'ne. 1426. 'c'indi me'h'e:li ʒe'de:rdix. 1427. 'ʔo:xǝjdy
 ʔs'c'e:mbil 'ʔɣðʒa. 1428. 'jer 'ʂe:ʔiib 'ʔo:tǝrǝdǝx. 1429. ʒe:li'nin xǝnne:sidiʔ.
 1430. bü c'e'rem bir de'ne ʒe'ni 'men ʔʔox qax'ma:dim. 1431. 'die:rdim
 me'n_utan'nam 'qa:xǝm. 1432. bir de'ne doʔa'na:rdi ʒe:liniŋ_ar'xa:ʂinnan
 'die:rdi 'inne feteh'ne le'ce fet'h'en mu'bine 'bunü 'yʔ 'ʔo:xǝrdü. 1433.
 ʒe:lini'ŋ_e:line xǝn'ne qo'ja:rdiʔar.

1435. bŭ 'diɛ:yŋn 'jɛ:lɪnɪn xɪn'nɛ:sɪ 'bitʃi. 1436. c'ɛ'rɛm 'ja:rɪm 'jɛ:pʃi
 'var. 1437. 'tɛ:pʃi 'jæ:rŷbsɛn. 1438. 'tɛ:pʃijɛ xɪn'nɛ qɔ'ja:rɔɪtar 'mɛ:nɪmtʃɪn
 'ʃɛ:nɪβtʃɪn 'ɔ:nʉntʃŭn. 1439. jɛ'dɛ:rɔɪx hama'ma. 1440. ha'mamda da bɪr
 'ʃa:bŭn 've:rɪrɔɪlɛr bɪ'zɛ. 1441. 'sa:bŭn 've:rɪrɔɪlɛr. 1442. 'jɛ:lɪn 'ja:rɪn 'ʃɛbbɛh
 jɛɪ'ni 'c'indɪ 'jɛ:ɔɪrɪ. 1443. 'c'indɪ dɛ ʃɛbbɛh'tɛŋ 'jɛ:tmɪʃɪx 'jɛ:lɪnɪ jɔ'ta 'ʃa:tʃɪx.
 1445. pɛ'tʃɛ ɪə'ba 'indɪc'ɪ c'ɪmɪn 'ʃɛj 'va:rɪjɔɪ. 1446. jɛ'nɛ bɛ'zɛ:nnɪ. 1447.
 bŭŋ'dʒa 'a:vʃɪdʒ 'qurrŭ 'ʃɛj vŭ'ra:rɔɪtar 'yzŷnzɛ 'jɛ:lɪnɪn. 1448. cɪr'ʃan da
 'bunɔɪdʒa ba'jaz vŭ'ra:rɔɪtar. 1449. cɪ'rɛdʒ vŭrŭb'tar 'yzŷnzɛ. 1450. ɪʃ'tɛ bŭ
 'jɛ:lɪnɪŋ_ɪʃi. 1451. 'jɛ:ddɪ 'dɛ ʃɛbbɛh'tɛn ʃɛj_e'dɛ:rɔɪ. 1452. jar'pax bɪ'ʃɛ:rɔɪ
 bŭ mɛ'hɛl. 1453. 'ha:ppɪ ɪə'lɛm 'jɛ:lɪb. 1454. 'c'ɪm pa'ra 'jɛ:tɪrɪb 'ha:ppɪ ɔr'da
 'qa:hɪrɔɪ. 1455. jɛɪ'ni 'mɛ:nɪm 'xɪsɪmɪmɔɪ. 1456. 'mɛn 've:rɪrɔɪm ja'za:rɔɪ. 1457.
 'hɛ:dʒdʒɪ bɛ'hɪdʒ 'bɪr dɪnar 've:rɔɪ fʰɪ'tan mŭŋ'dʒa 've:rɔɪ ja'za:rɔɪtar. 1458.
 pa'ra 've:rɪrɔɪx 'jɛ:lɪnɛ jɛɪ'ni hɛ'dijjɛ:sɪn. 1459. qa'xa:rɔɪx 'jɛ:lɪrɔɪx e'βɛ. 1460.
 jɛɪ'ni 'mɛn 'bɪr 'dɪnar 've:rɔɪm hɛbɛ'lɛ ʃɛ'nɛ. 1461. 'sɛn 'c'ɪ 've:rɔɪβ 'ɔ 'yʃ
 've:rɔɪ. 1462. a'dam 'var 'ɔn dɔɛrt 've:rɪ. 1463. a'dam 'var 'ɔm bɛʃ 've:rɪ. 1464. ɔ
 mɛ'hɛl 'ɔm bɛʃ 'ʃɔ:xŷjdŷ. 1465. 'c'ɪmɪn 'ɔm 'bɛ:ʃɪ 'va:rɪjɔɪ. 1466. ajax_atʃ'max
 'ta 'jɛ:lɪn c'ɪ hɛf'tɛ ʃɔra jɛɪ'ni 'jɛ:lɪrɪ. 1467. hɛ 'æ:zŷmŷ 'deɪm 'qʰɪzɪm
 've:rɪmɪʃɛm 'cyʃtʃʃŷjŷ 'jɛ:ldɪ 'ɛ:mmɪzɛ aja:ʃɪŋ_a:ʃɪm jɛɪ'ni c'jɪrɛ'cɛ:nɪ

deββe't_e:ttim. 1468. c'ŷreccen'ŷ_e:line bŷr hēl'qe 'qo:jdūx. 1469. eβel'den qo'ja:rđiβ hēl'qe jēf'ni 'jē:ŷjŷ ŷə'det 'ystŷne hēl'qe qo'ja:rđiβ 'e:line. 1470. 'q'hizn 'da a'ja:ŷŷ'ŷ_a:fŷiβ. 1471. q'hiza 'da bŷr hēdij'je 've:rŷrđiβ. 1472. 'ze:ŷjŷŷ adam feq'qir a'dam 'jox 've:rŷrđi. 1473. q'hiz 'da heŷ 'ḏumŷə 'jē:lŷrđi 'ja:nŷa. 1474. 'bes 'ile eβel'den hē'dijje:sŷn c'ŷŷnŷn de 've:rŷrđiβ.

TÜRKİYE SEYAHATI:

1475. 'me:nim uŷax'ta:rŷmŷn 'ba:baŷi 'tŷrc'ŷ as'pab jŷ're:rđi. 1476. ne'ḏze:đi bŷs'ŷen. 1477. 'ḏze:bŷđi hēbe'le. 1478. əle'ne q'heder 'tŷrc'ijje as'pa:bŷ jŷ're:rđi. 1479. 'æ:zy hē'r_ŷil jē'de:rđi tŷrc'ijje'je. 1480. hē'r_ŷil. 1481. bŷr c'ē're me'ne 'de:đi 'jēl. 1482. 'de:đim 'jē:lmŷrem. 1483. c'ŷ c'ē're 'de:đi. 1484. 'ytŷŷŷŷŷ de 'de:đi q'hiz da 'var. 1485. 'bele pa'ram 'ŷe:nŷ ŷ'ya:rja ɔ da'ya. 1486. 'bunŷ hēc'ē't_e:đim 'ŷe:nŷŷŷŷŷ.

1487. 'je:ttix 'biz. 1488. ŷəj'ni 'æz as'pa:bmŷzdan. 1489. hēḏḏŷŷijje'jem. 1490. 'ḏubba jŷrmŷ'jem. 1491. 'tŷixttix ŷ'yar'ja. 1492. 'ba:xttim hēbe'le. 1493. 'ɔ 'bildŷxmŷz 'da:yđi. 1494. 'suβdan 'tŷixttix 'suβja 'jirđix ŷe'je. 1495. baba'ta:rŷ 'jē:lđi. 1496. 'de:đi 'ne:sŷen 'de:đim tēc'c'ē ma'dam es'ŷen men 'de tēc'c'ē jē'rem. 1497. 'ytŷ c'ŷ'lo 'ŷej 'ne:đi 'et^h 'je:đi. 1498. hē 'biŷŷrđiŷi 'a:ttŷi. 1499. 'de:đi 'xa:tūn bŷr c'ŷ'lo 'et 'bitŷi. 1500. 'ne:jŷiβ 'var. 1501. vaŷ'ta: 'de:đim c'ŷ 'jē:lin

büdü 'var ḏantam'da. 1502. 'qa: 'qa:ṯḏr 'jet. 1503. ẖe'le 'je:ḻn ḇdü 'da
je's̱en. 1504. 'de:đi ḇe 'ne:đim 'buṉ. 1505. 'bu c̱i 'je:ḻn ḇdü'ṉ 'je:đim ḇi'ṟed
je 'je:đim űyar'da. 1506. 'ne ʔə'ḏẕeb 'je:tm̱i̱bs̱en ɔ'ra. 1507. 'ba:x̱m
ḇi'ṟaṟbad ṯü'ma:ṉn 'ṯj̱e:c̱i̱ṟi. 1508. 'de:đim 'ne:đi̱ṟi. 1509. 'de:đi s̱ij'm̱e:ɣ̱i
'je:ḻṉ. 1510. ḇür'da 'fej 'jo:xṯü ɛ'ḏeb. 1511. ẖe'je 'yẕy̱ḇden fej'ḏen 'ṯj̱ix̱x̱. 1512.
'ne:đi. 1513. mas'ʔəd 'pa:ṟđi 'biẕi da'ɣa. 1514. ṯyr'c̱ij̱ede 'yṯj̱ jeṟde 'x̱is̱imm̱ẕ
ḏux'ṯo:rḏü. 1515. 'a:đin 'deim s̱e'ne c̱e'ri:m s̱e'ʔi:d ḏux'ṯo:rḏuṯar 'ha:ps̱i
ṯyr'c̱ij̱ede. 1516. 'je:ṯix̱ s̱e'ʔi:ḏj̱ile. 1517. ne a'pa:rm̱i̱x̱ 'æ:zy̱ṯj̱y̱ ḇi'ṟ c̱i'lo 'ṯj̱aj
'ir c̱i'lo 'ṯj̱aj. 1518. ada'ma 'de:đim ḇi'ṟ c̱i'lo ʔəj̱jib 'ḏæ:j̱y̱ apa'rax. 1519. 'de:đi
va'ṯta: 'ja:ṉi̱βda ḇi'ṟ c̱i'lo 'var ba'xax. 1520. 'je:ṯix̱ ṟe'q̱em ṯele'f̱on ve:ṟib'le̱r
ḇür'da ḇi'ze. 1521. 'je:ṯix̱ ḇi'ṟ ḏẕe'res 'ṯja:ṯḏix̱ qar'ṯa:ṟinda. 1522. 'de:đix̱
c̱e'ri:m 'ha:ṉi. 1523. 'jo: 'ṯo:ba ja: rab'bi: s̱e'ʔi:d 'ha:ṉi. 1524. 'de:đi va'ṯta: s̱e'ʔi:d
m̱yste'f̱e'ḏe 'je:j̱i 'var s̱ens̱e'le xafa:ṟđi. 1525. ṯele'f̱o'ṉ_e:ṯix̱ 'æ:zy̱ne.

1526. 'de:đix̱ űyar'da:đi 'je:ṟi. 1527. 'eɲṯ a'ʃa:ɣ̱ja 'je:ḻḏix̱ 'ja:ṉi̱βa. 1528.
'ṯja:j̱i 've:ṟḏix̱ 'e:ḻne ḇi'ṟ c̱i'lo 'ṯj̱aj. 1529. 'de:đi m̱en'nen 'va:j̱i ḇü x̱es̱xa'na:ṉi
've:ṟḏi̱βẕ m̱e'ne. 1530. 'æ:lm̱y̱s̱em c̱i̱er'c̱yc̱ 'ṯja:j̱ṯj̱iṉ. 1531. ta'ma:m̱đi. 1532.
ḇür'da 'uḏẕüzḏü. 1533. ɔ'rda 'de:đi s̱enṉen 'va:j̱i 'je:j̱i 've:ṟḏi̱β m̱e'ne. 15304 'e
ḇi'ṟ c̱i'lo 'ṯj̱aj 'ne:đi. 1535. 'de:đi ḏẕantaβ'da:ṯj̱iṉ da 'ver 'æ:zy̱ne. 1536. 'de:đi

bīr ʂɛ'ʔət dʒanta'm_a:tʃīm. 1537. 'de:dī 'atʃ. 1538. 'æ:zŷmtʃŷn dɛ 've:rđīm
'æ:zŷnɛ. 1539. bīzīm 'tʃa:jmĩz 'e:jĩdĩ.

(05 02 14 02 01)

Kayıt yeri: Musalla

Kayıt tarihi: Temmuz 2008

Kayıd yapan: Jasim Z. Jasim

Kaynak kişinin

Adı, baba adı: Jasim Muhammed Ömer

Doğum yeri: Kerkük

Doğum tarihi: 1944

Mesleği: Menav

Cinsiyeti: Erkek

İkamet yeri: Kerkük

Şu an yaşadığı yer: Kerkük (Musalla Mahallesi)

Soyu: Türkmen

Medeni Hali: Evli

Dil bilgisi: Türkmençe (1) Arapça (1)

Öğrenim düzeyi:

Başka bir bölgede yaşıyıp yaşamadığı: -

Konusu: Anılar ve Flokrorik Malzeme

MUSALLA MAZARLIĞI:

1. mǘ'sallta ǰǵr'be:ñıǵın 'bizim hedi'qe:mǵz 'var mǘ'sallta. 2. 'me:nım
'ja:dıma 'je:ılı. 3. mǘ'sallta he'di:qe:sı ǰǵr'be:ñıǵıdǵı. 4. 'meŋ 'jæ:rmǵŋem
tǵr'be:ñıǵın tǵr'be:ñıǵıdǵı. 5. 'bunǘ hǵc'ımet se'j_e:tǵı. 6. hedi'qe 'e:tǵıler
'æ:zǵn. 7. 'qa:zırdǵtar. 8. vaı'la: he'di:qe e:tǵıler 'æ:zǵn. 9. 'qa:zırdǵtar 'æ:zǵn
'yer dǵ:yǘı'la:sınnar 'æ:zǵn. 10. el tǵıxırǵı 'ajax tǵıxırǵı 'sej tǵıxırǵı. 11. f'ıl'c'e
ǰǵr'be:ñıǵıdǵı. 12. ǵr'daŋ 'je:đırdı 'şε:ǵǵıdǵıǵına q'heder 'suqqatara q'heder. 13.
'he ǵuqqala:rın 'ba:ǵına q'heder ǰǵr'be:ñıǵıdǵı. 14. 'ındı de ǵ'ra q'h'e'de:ırdı. 15.
'bizim bǘ'ra ǵra jæ're 'ε:sc'ıdǵı.

ÇÖMLEKÇİLİK:

16. 'biz 'ſe:jĩmĩz 'va:rĩjdĩ. 17. cŷ'ze:ſĩjdĩx 'biz. 18. cŷ'ze:mĩz 'va:rĩjdĩ. 19. har'da:jdĩ 'e:sc'ĩ. 20. 'demε:dĩm ſε'ne ſej 'janda. 21. qas'sapxana 'janda. 22. cŷ'ze:mĩz qas'sapxana jan'da:jdĩ. 23. ſĩ'xa:rĩt'ar 'bizĩ 'pa:rđĩtar ſor'dĩzaja. 24. ſor'dĩzaja 'pa:rđĩtar 'bizĩ. 25. 'bizĩm ſŷ'c'ε:nmĩz 'va:rĩjdĩ. 26. ſer'be ja'pa:rđĩx 'ŷə:briq ſer'be dĩzer're. 27. 'c'yp'h ja'pa:rđĩtar 'ŷə:briq dĩzer're ſer'be 'ša:xšĩ dŷmbε'leε 'ma:ħ 'jo:xtũ ſŷa'at'ar mεſdĩzε'ne as'pab jεxε'mεx 'ma:ħ e 'tas. 28. 'biz ſŷa:mĩrdan ja'pa:rđĩx 'æ:zyŋ 'cε:rpĩſ ε'hεc. 29. ε'hε:jĩ ſejden_e'dε:rđiler. 30. 'da:ſĩ 'biſĩrĩx 'ſej ſε'pε:rĩx ŷ'ze:rĩne 'o:tũrdũ ba'jaz. 31. 'a:ĩħĩrdĩ ŷəj'ni ſŷemɔn'to c'ĩmĩ'ŋ_o:tũrdũ. 32. ſŷemɔ:nũ ne'dĩzε 'qa:ĩħar ſŷε:jĩle 've:rĩller ſejje ſεmbε'le bũ c'ε're o ε'hε:jĩ ſŷemɔn'to 'je:rĩne ſŷε:jĩlĩ qa'ta:rđĩtar ve'rε:rđiler ſεmbε'le. 33 ŷəj'ni ſŷemɔn'to:jdũ. 34. 'bes 'ne:jdĩ. 35. ba'ja:zĩjdĩ. 36. ſŷɔx 'q'hε:jĩmĩjdĩ. 37. ſŷa:mĩrĩ ſŷæ:l'dεŋ 'je:ĩrdĩx. 38. 'xa:s 'je:rĩ 'va:rĩjdĩ. 39. 'æ:zmũz 'billĩx 'bunũ. 40. 'ſε:jĩrdler bĩlĩl'ler. 41. xεlfε'ler bĩlĩl'ler 'bunũε. 42. or'daŋ ſε:ĩrĩl'ler. 43. 'ſε:jmĩz 'var. 44. ſŷũqũ'r_e:dĩbler. 45. 'jœl 'diε:rĩx 'æ:zũn 'jœl. 46. mεsε'le saf'tajdaŋ 'je:ĩrεrđiler 'jœc'ε:rđiler itſĩ'ne 'ſuβjũ 've:rĩrđĩlĩr 'æ:zũε.

47. aj'na:ðiβ. 48. fej_e'de:rdiler. 49. 'qa:ħirdi. 50. seb'beh bü c'ε're xel'fe
 'je:ħirdi 'je:ħird 'je:ħirdi ɔ 'tʃa:mürü a'ta:rdi 'jazja. 52. ajax'tan bele e'de:rdi
 'æ:zün. 53. fəj'ni 'ʃa:qqız c'ım'n_ɔ:türdü. 54. üs'ta:tʃın 'pa:rirdi 'æ:zün üs'ta
 'da 'tʃa:rxını dɔ'ta:ndirdi qɔ'ja:rdi ʔ'ze:rıne ʃer'be ja'pa:rdi 'fə:brıq ja'pa:rdi
 dʒer're ja'pa:rdi dʒel'he ja'pa:rdi meʔdʒe'ne ja'pa:rdi. 55. fəbdıl'βa:ħid
 cʔ'ze:tʃının ba'ba:sı bızım 'ja:nızda ıʃ'le:rdi. 56. 'he 'me:nım 'ja:dıma 'je:lıı.
 57. 'die:rdım'ja:ħta 'da:jı eħ'med bı'rez xürda'ta. 58. 'me:nı 'bıħirdi da'ha. 59.
 bü c'ε're 'me:nı 'tʃa:ħırdi. 60. ıʃ 'c'a:rı 'jɔxsə 'me:nı 'tʃa:ħıı.

KERKÜK'TE YAHUDİ EVLERİ:

61. 'ε:scı eβ'ler 'ha:msı 'ta:qıjdi. 62. 'æ:zy 'tʃa:mürdan taq_ɔ'tmaz. 63.
 'sɔra cırez'ten ta'q_e:tıllər. 64. 'fe be'ıiz 'eβ 'ʃe:jdi a'ya:dʒıjdi. 65.
 'a:tmıʃıħtar. 66. fəj'ni 'ja:zı 'je:cı. 67. he:sır_ɑ:tıb'ħar 'tʃe:rsıne. 68. 'ε:scı
 dam'ħar. 69. 'c'ısınne de 'va:rıjdi. 70. 'fe ja'hu:dıħtar meħel'le:sı. 71. 'bizım
 'tʃuqür meħel'le. 72. bı'z_ɔ:türdüymüz meħel'le 'tʃuqür meħel'le:di. 73.
 'æ:zy 'ha:msı 'tʃuqür meħel'le:di. 74. 'tʃuqür meħel'le diel'ler. 75. 'bes bür'da
 bı'z_ɔ:türdüy. 76. mese'le 'ɔ:bır şüqaq'ta qassab'ħa'r_ɔ:türdüyħtar. 77.
 fəreb'ħer meħel'le:sı 'die:rdiler 'æ:zyne. 78. ɔ'ra:sı ja'hu:dıħtar
 meħelle:'sıjdi. 79. ja'hu:dıħta:rı'η_e:βıjdi. 80. 'men tʃıxa:rtmax'ħa:rı 'ja:dıma

'jɛ:lɪ. 81. jaɦu:dũ'ta:rɪ bũr'dan tʃixardanda'tar. 82. vaɫ'ta:
 'o:ɣtũm bɪl'mem nɛtʃtʃɛ'dɛ:jdɪ. 83. 'ɛ:lɪ beʃ 'ɛ:lɪ 'a:tɪ 'ɛ:lɪ 'dœrt hɛbɛ'lɛ. 84.
 ja'ɦu:dũtar mɛc'tɛ:bɪ 'indɪ dɛ 'qa:ɸb. 85. ɔr'da mɛc'tɛb'lɛ:rɪ 'va:rɪjdɪ. 86. 'bɛs
 ɛɸ'lɛ:rɪn 'ʃɛ:jɪ 'nɛ:jdɪ. 87. bũ jan 'b_ɛ:ɸdɪ 'bɛ:jjɹɹ_ɛɸ 'ʃa:qɪ ɔ 'janda da 'cœ:ʃɛtɹ.
 88. xɛz'nɛ 'diɛ:rɪx. 89. jɛɸ'ni 'tɹɹɛmanɟdʒa xɛz'nɛ 'diɛ:rɪx ɛɸɛl'dɛn. 90. bũ
 'jan da xɛz'nɛ:dɪ. 91. 'b_ɛɸ'lɛ:rɪn 'ʃɛ:jɪ 'var 'ʃa:qɪ. 92. ɛt'rɛ:ɸ 'bo:ʃtũ. 93. jɛɸ'ni
 a'dam dɔ'ta:nɪ ɪtʃɛ:rsɪndɛ. 94. ɪ'ʃtɛ qɔ'xa:dɪ ʃɛ'j_edɛr. 95. ɸɛlɛ'cullɪn bũ
 'ʃa:qɪnɪɹ_ɛt'rɛ:ɸ 'ha:mʃɪ 'ʃɛ:jdɪ 'bo:ʃũjdũ. 96. 'sɔra bɪrʃɛj'lɛ:rɪ dɛ 'va:rɪjdɪ
 ɛɸ'lɛ:rɪ tʃũqũ'rujdũ. 97. 'ɹɸ 'dœrt q'hɛjjɛ'dɛn aɹ'dʒax ɛ'nɛ:rɪɸ ɛɸ'lɛ:rɪnɛ. 98.
 ɪ'ʃtɛ ɛɸ'lɛ:rɪ 'bɛ:jjɹɹɛɹjdɹ. 99. 'dœrt q'hɛjjɛ ɛ'nɛ:rɪɸ ɛɸ'lɛ:rɪnɛ. 100. bũ 'ʃɛj
 'va:rɪjdɪ ɔz'lɛ:rɪndɛ. 101. dam'ta:rɪn 'udʒũɹ ʃa:tɸtar. 102. 'hɛ 'udʒũɹ ʃa:tɸtar.
 103. 'ɛ:lɪ dɪnara 'jɹɹ dɪnara cɸ 'jɹɹ dɪnara ɹtʃ 'jɹɹ dɪnara ʃa:tɸtar. 104. 'bɛlɛ
 ʃa:tɸtar dam'ta:rɪnɪ. 105. sa:tɸtar 'ha:ɸʃɪn. 106. ɔ 'b_a:tɸ 'œ:zɹn. 107. 'indɪ dɛ
 ɔ mɛhɛl'lɛ 'qa:ɸb. 108. diɛl'lɛr 'œ:zɹnɛ ja'ɦu:dũtar mɛhɛl'lɛ:sɪ. 109. 'hɛ ɸɛj'ni
 ʃɛj'lɛ:rɪ 'va:rɪjdɪ. 110. tũrat'ta:rɪ 'va:rɪjdɪ. 111. 'nɛdʒɛ bɪzɪm dʒɛ'mɛ:ɸmɪɹ. 112.
 ɔ'tar ʃũ'rat diɛl'lɛr. 113. 'indɪ dɛ 'qa:ɸb.

BAYRAMLAR:

114. be'jram axşam'ta:rı. 115. mēsē'le hē'le be'jram 'o:tmǔjüb. 116. 'bē:c'lırıx 'təp^h t̪ʃa:xıtsın bejra'm ɔ:sşün . 117. ba'zar ıj'te ba'zar 'var jē'ni. 118. t̪ʃox ba'zar 'ıj'lırı. 119. qat'a'ba:fxıfı. 120. ɛj'je 'a:ft̪tar 'sa:ft̪tar. 121. ʔə'ləm 'bē:c'lırı 'tə:pü. 122. bē'zi a'dam 'var mēsē'le ɛj'je 'a:tmǔjīb. 123. jē'ni 'e:βt̪ʃın hē'le ɛj'je 'a:tmǔjīb. 124. 'təp^h t̪ʃa:xı't'ma:đı bũ ʔə'ləm d̪y'jē:rđı ɛj'je mējje a'tma'ya şebbē'hē q^hēdēr. 125. hama'ma 'jedən 'c'imıjđı ɛj'je a'tan 'c'imıjđı d̪ymbē'lec t̪ʃa'tan 'c'imıjđı. 126. 'jə:xǔjdũ 'q^hē:hır xefet ɛ'βel 'bēle. 127. be'jram şeb'bē:hı 'o:tũrdũ. 128. mēsē'le şeb'bē:hıfı. 129. mēsē'le bız'de bē'le:đı. 130. qaxa'san 'şēŋ jedē'sen jē'je. 131. qa'xa:rıx ɛr'te 'jē:jđı d̪ʒemē'ʔə jē'dē:rıx. 132. d̪ʒemē'le na'ma:zı 'q^hıft̪ıx. 133. na'ma:zı q^hıtan'nan şora t̪ʃı'xa:rıx jē'dē:rıx t̪y'r'bē:lıyē. 134. mēsē'le baba nē'nē:mt̪ʃın 'ʔəmmımt̪ʃın ʔə'te:mt̪ʃın jē'ni ba:d̪ʒı'ta:rım xışım 'qa:βım t̪y'r'bē:lıyē jē'dē:rıx 'fē:t̪ıhe 've:rırdıx. 135. ɔra'da 'da mēsē'le xışım 'qa:βım 'jē:lı. 136. ɛhıl'dēŋ 'jē:lıllər . 137. bũr'da 'jə:r̥y̥ş̥r̥ux bejram'ta:şırıx. 138. ɔn'nan şora bũ bıten'nēn şora 'jē:lılıx e'βe 'jē:lılıx 'eβe. 139. 'o:tũrrũx 'jemex qəja't̪tar 'bizımt̪ʃın. 140. 'pırıŋzıfı. 141. 'bax 'a:ft̪a nē q^hısmē't̪_e:đıbsē. 142. 'bes 'ē:r̥y̥c tēn 'fa:şfja. 143. hē 'var ıt̪ʃın'da. 144. 'e jē'ma:xmı̯z̥ 'jē:rıx ɔn'nan şora

je'de:rix 'qo:ŋʃutara. 145. 'sa:ymɪza 'ʒo:tmɪza mɛsɛ'le qanʃa'ra je'de:rix
 bejram'ta:ʃrix æz'le:rɪden. 146. 'be:jjɹ'j_e:βdɪ. 147. 'je:rix bejram'ta:ʃrix
 æz'le:rɪden ɔn'nan ʒora tʃi'xa:rix mʊ'saʔtaja. 148. mʊ'saʔta 'deirix
 saʔ'ta:ŋqʊtʃ ʃe'je. 149. saʔ'ta:ŋqʊʃtʊ. 150. ʒættu'tan 'diɛller. 151. tʃɛrfɛ'le:c'i.
 152. saʔ'ta:ŋqʊtʃtʊ. 153. 'ʒora bʊr'da ʒɛrba'na 'va:rijdɪ. 154. ʒɛrbana'ja ʒɛ'lem
 m'i'ne:rɪdɪ i'ne:rɪdɪ dɔ'ta:nɪrɪdɪ mɛhɛl'le dʒɛddɛlɛr'dɛ dʏmbɛ'leɔ tʃa:ʃrɪdɪtar
 mɛ'ʒɛ:nɪ tʃa:ʃrɪdɪtar. 155. 'ʒora bɪr ʒɛrba'na 'va:rijdɪ. 156. 'he ʒɛrba'na. 157.
 adamac'a:nɪ'ŋ_a:dɪ pa'ʃa:jɪdɪ. 158. mʊ'saʔtadan 'ʒe:jjɪd q'i:zɪja a'pa:riɪdɪ
 'je:riɪdɪ ʒɛnɛ'je ɔn'da 'bɪr ʒɛnɛ'je aβ 'ɔ:m f'iɪlɪsɛ. 159. 'diɛ:rɪlɛr 'æ:zɹnɛ paʃa
 'de:llɹjɹ. 160. 'diɛ:rɪx paʃa 'de:llɹjɹ 'je:ldɪ. 161. 'ja:tta ʒɛrbana'ja m'i'nɛx.
 162. a'pa:rsɪn 'bɪzɪ paʃa 'de:llɹjɹ a'pa:rsɪn ʃe'je 'ʒe:jjɪd q'i:zɪja a'pa:rsɪn 'bɪzɪ.
 163. qʊr'ban bej'ra:mɪnda mʊ'saʔtada tʃɹ'bɛ:ɪx 'janda dah'ja 'var ʒɛ'ni
 bɪ'za:βdɪ i'ne:c'i 'be:jjɹc qɔtʃ'ta:rɪdɪ. 164. bʊ'na dah'ja diɛl'leɔ. 165. aʔaʔ'tar
 c'ɛsɛl'leɔ 'æ:zɹn ʒɛ'ni 'xɛ:rɪdɪ ʒab'ʒɛn. 166. 'bax 'nɛtʃɛ dɛnɛ 'a:ɪna aʔaʔ'tar.
 167. 'be:jjɹjɹ 'je:ddɪ dɛnɛ 'a:ɪna aʔaʔ'tar. 168. 'cytʃtʃjɹjɹ mɛ'jin 'yʃ tɛnɛ
 aʔaʔ'tar. 169. mɛsɛ'le aʔaʔ'tar 'æ:zɹn. 170. 'je:tiɹɛllɛr ɛβ'dɛ c'ɛsɛl'leɔ 'æ:zɹn
 dah'ja. 171. tʃaʔaʔ'tar ʒe're 'æ:zɹn vaʔ'ta:. 172. qʊ'ta:yɪna 'ɔ:xʊʔtar. 1703. 'bɛs
 ʒɛ'ni æz'le:ri 'ɔ:xʊʔtar. 174. vaʔ'ta: bɪlmɪ'rem nɛ diɛl'leɔ ʒɛ'ni 'ɔ:xʊmax'ta:ri

'var c'əsəl'lər 'æ:zŷn. 175. 'şora bünü'ŋ_e:ŋi 'ha:psini par'tja partja edəl'lər.
176. qas'sab 'qo:ŋşutara 'da:ŷdi. 177. fəq'qir fūqara'ja t̪əβ'zi'f_eder həbə'lə.

SİNNİ ZARF OYUNU:

178. va't'ta: ramaza'n_a:ŷi 'mɛ:nim 'va:xɪmda 'mıyɪb t̪ɪ'xa:rdix
səbbəhə'lɛ:rɪ jɛ'lɛ:rdix 'eβɛ. 179. 'sinni zɛrf_ɔj'na:rdix. 180. məj'tɛr 'jɛ:lɪrdi
məj'tɛr t̪a'ta:rdi. 181. sabba'f_ɛdɛ:rdix sɛ'j_ɛdɛ:rdix. 182. jɛ'mɛx t̪a:ŷɪrdix.
183. məsɛ'lə 'eβ mɛβɛ 'jɛ:tɪrɪrdix sɛ'j_ɛdɛ:rdix. 184. 'sinni zɛrf mʊ'sa'tta
t̪ajxa'na:sɪnda 'va:rɪjdi. 185. pa'f_a_ɔ:ŷtʊ ga:zi'nɔ:sʊ 'var ɔ 'va:xɪt 'va:rɪjdi. 186.
'xurma xa:nɪ 'janda jɛ'nɛ bɪr t̪ajxa'na 'va:rɪjdi. 187. 'va:rɪjdi ɔr'da. 188. jɛ'nɛ
ɔr'da 'sinni zɛrf 'va:rɪjdi. 189. 'ha:mmɪ jɛr'dɛ 'va:rɪjdi. 190. bʊ jaxa'da 'va:rɪjdi
't̪arɪq t̪ajxa'na:sɪ.

191. ɛ'βɛ:lɛ'i 'ɛ:sc'i t̪ajxana'tar. 192. 'ha:psɪnda 'sinni zɛrf va:rɪjdi.
193. 'ha:psɪ t̪ajxana'da 'va:rɪjdi. 194. məsɛ'lə 'erbɪldɛn 'jɛ:lɪrdɪlɛr bʊ'ra
dɛ'f'βɛ:tɪ. 195. bʊr'dan jɛ'dɛ:rdɪlɛr ɛr'bɪlɛ. 196. 'jɛ:lɪrdɪlɛr jɛ'dɛ:rdɪlɛr jɛ'ni
bʊ 'va:rɪjdi. 197. 'ɔ:m bɪr 'zɛ:rftɪ. 198. 'c'i 'jyldɔ. 199. 'bɪr jʊ'ba:fɪ. 200. ɔ 'c'i
jy'l_ɔtʊbsan ɔ jʊ'ba'f c'i 'ʂa:jɪfɪ ʔz'ɛ:rɪβɛ. 201. 'bɪldɪβ. 202. 'bɛs qa'tan ɔ
sɛc'c'ɪz dɛ'nɛ:sɪ atan'daβ 'c'i dɛnɛ dɛ at'ma:ŷɪβdan 'ɔn 'ʂa:jɪfɪ ʔz'ɛ:rɪβɛ. 203.
'bɪr dɛnɛ 'a:t̪ɪβ t̪ɪxtɪ 'ɔn 'ʂa:jɪfɪ. 204. 'jɛ:ddɪ 'qa:fɪb 'jɛ:ddɪ 'ʂa:jɪfɪ 205. sɛc'c'ɪz

'qa:ħib sɛc'c'ħz 'sa:jħħ. 206. jɛ'ni nɛ q'hɛ'dɛr 'qa:ħib ɔr'ta fəɖɛɖ_ɔta'rax
 ħisa'b_ɛɖɛr ʒz'ɛ:rɪβɛ. 207. 'bɛs ɔ 'c'i 'jylü ʒap'sa:βħz 'utübsan. 208. 'c'i jyl 'bir
 jüba:fħ. 209. 'hɛ 'ʒinnħ zɛrf.

KADİR GECESİ:

210. lɛjlɛ'tuħ q'hɛɖır 'hɛ. 211. d̥ʒɛ:mħflɛ'r_ɔ:xürdü. 212. 'ɛ:jjħ jemɛx'lɛr
 'va:rħjdħ mɛsɛ'lɛ 'jɛ'mɛ:xħ paqta'βa:dħ. 213. mɛsɛ'lɛ p'hɛrt'qaħ mħrtqaħ mɛ'βɛ
 mɛβɛ 'va:rħjdħ ʒɛbbɛ'hɛ q'hɛɖɛr 'ɔ:rüd̥ʒ 'va:xħna q'hɛɖɛr ħɛt'ʒɛ 'ɔ:rüd̥ʒü ɔr'da
 ʒɛj_ɛ'dɛ:rɖılɛr 'jemɛ:ʒħn 'jɛ:rɖılɛr. 214. 'd̥ʒɛ:mħfte 'ha:psħ fə'lɛm ʒɛbbɛ'hɛ
 q'hɛɖɛr 'qa:ħrdħ lɛjlɛ'tuħ q'hɛɖır jɛ'd̥ʒɛ:sħ.

ESKİ ÇOCUK OYUNLARI:

215. 'hɛ:llɔc 't̥ʃa:b̥yx. 216. qaβaħa'ma ɔj'na:rɖħx. 217. ħɛc'c'ɛ
 ħajzaran_ɔj'na:rɖħx. 218. 'hɛ:llɔc 't̥ʃɛ:b̥yx bħr_ɔ'ʒa:ʒħ. 219. bħr_ɔʒaʒ'ta
 b̥uʒar'ta:dħ. 220. 'ba:ʃħn 'ʒa:rħjpsan 'ind̥ʒɛ 'ɛ:dħbsɛn. 221. 'bɛlɛ 'iŋd̥ʒɛ. 222. jɛɛ
 qɔʒan'daβ 'bu ʒs'c'ɛ:cħ. 223. 'bɛlɛ t̥ʃaħan'san qa'xar. 224. t̥ʃaħan'san. 225. b̥u
 jɛ'dɛr 'ɔ baʒa. 226. 'irayɔ jɛ'dɛr. 227. ɔjnaħ'tar. 228. jɛ'ħni 'utt̥ħtar. 229.
 t̥ʃaħma'sa 'utüzd̥ħtar 'hɛ. 230. b̥u c'ɛ'rɛ qaβaħa'ma va:rħjdħ. 231. ħɛc'c'ɛ
 ħajza'ran 'va:rħjdħ. 232. 'sɔra q'hɛɛ q'hɛɛ ɔj'na:rɖħx. 233. q'hɛ'rɛ q'hɛɛ jɛ'ħni

a'dam bŭ'ra 'je:ddi dene ɔ'ra 'je:ddi dene saxta'na:rdix. 234. bŭ 'c'ere bŭ'tar
 je'de:rdi bŭ 'je:ddi de'ne:nin 'ta:psitar. 235. q'h'ere q'h'ere 'dierdiler 'æ:zyne.
 236. bŭ 'c'ere mehel'le deſβe:sı 'va:rıjdi. 237. sa'pan deſβe:sı 'va:rıjdi. 238.
 mese'le biz'den 'je:ɲji dam'tar. 239. mese'le qasşab'xana 'ja:tta bŭ'jyn
 deſβe:di şa'pan deſβe:sı f'ıl'an mehel'lej'den. 240. e'bel jeɲdʒ'ler dierdiler
 şa'pan deſβe:sı. 241. iſ'te bŭ'ta:rıjdi. 242. 'jylle jylle ɔ'na:rdix. 243. 'yſ jene
 bŭr'da 'qa:zıfı. 244. 'he 'yſ. 245. bŭr 'dene bŭr'da 'qa:zıfı. 246. bŭ 'dært. 247.
 bŭ 'c'ere qɔja'ttar ɔr'dan 'yſ jene. 248. qɔja'ttar 'æ:zyn. 249. bŭr'dan da
 ata'ttar. 250. 'na:xşına vŭr'saβ. 251. 'bax hısaβ'ta:rı ne'dʒe:di. 252. mese'le
 paraj'da:ndi. 253. mese'le fej'de:ndi. 254. bŭ 'c'ere 'jylle 'var. 255. 'daſ 'jylle
 'var. 256. sɔt 'jylle 'var. 257. 'daſ 'jylle 'be:jjyc'ty. 258. bŭ 'c'ere 'daſ jyl'le:nı
 adam'tar ɔ'na:rdıtar. 259. 'biz ũ'ja:ıjdi. 260. 'daſ jyl'le:nı
 adam'tar ɔ'na:rdıtar. 261. 'bu 'bele bele 'daſ 'jylle. 262. daſta'n_e:dipler. 263.
 æ:zymyz_e'de:rdix. 264. 'tɪp^h tɪp^h 'tɪp^h tɪp^h tʃa'ta:rdix tʃa'ta:rdix 'daſ. 265.
 'ba:xıβ 'a:xıβ 'jumrŭ 'ɔ:tŭrdŭ ja'βaſ ja'βaſ. 266. bŭ'na 'jaɣ vŭ'ra:rdıtar. 267.
 bŭ'na 'q'h'e:sıl vŭ'ra:rdıtar. 268. bŭ'na bilmı'rem 'ne vŭ'ra:rdıtar het'je
 lŷ's_ɔ:ssŭn. 269. tŷ's_ɔ:tŭ. 270. adam'tar 'bunŭ ɔ'na:rdıtar 'fe 'ıe:jjıb 'de:jıldi.

271. bız 'de ũ'ʃa:ʏjɔɔıx ba'xa:rɔıx. 272. 'he mü'saħħada. 273. ı'ʃte 'uʃax 'ʃe:ɔıɔı.
274. aɟa'ʏa ʏæmæn_e'de:rıx.

275. 'je:rı qa'za:rɔıx qa'za:rɔıx bır tʃüqür_e'de:rıx. 276. 'ʃej
tʃüqür_e'de:rıx. 2707. tɔrp'ax qɔɟa:rɔıx. 278. cım'næn hez_etme'sæn
ʏetʃæn'de a'ɟa:ʏı ʏı're:rɔıɔı ɔ'ra. 279. 'tışım 'dyʃtʏ ı'tʃı'ne ı'ʃte. 280. e'βel
bü'tar 'va:rɔıɔı.

ESKİ SÜNNETLER:

281. 'bizım ʃyn'net. 282. 'se:ɟıɔıd 'die:rıx 'se:ɟıɔıd. 283. 'tyrc'ıɟeden ʏe:lırɔı
e'βel. 284. e'βel 'ɟo:xüɟdü bür'da. 285. 'tyrc'ıɟeden ʏe:lırɔı bür'da
ʃynne't_eɔıɔıɔıler. 286. el'le:rınde dʒan'ta. 287. bazar'da dɔ'ta:nırɔıɔıtar. 288.
bazar'da dɔ'ta:nırɔıɔıtar el'le:rınde dʒan'ta. 289. bile'sæn bü 'se:ɟıɔıɔı. 290. 'ʃej
ʃynne't_eɔıer. 291. ı'sʃæn 'ʃynne't_eɔıe'sæn. 292. de'sæn 'se:ɟıɔıd 'ɟa:rım fıılan
jer'de ʃyn'ne:tmıɟ 'var. 293. 'die:rɔı 'e ʃyn'net. 294. 'def tʃa'ta:rɔıɔıtar ıə'ba 'ʃej
tüt'a:rɔıɔıtar ba'ɟaz 'xam tüt'a:rɔıɔıtar ʏ'ze:rınde ʃej_e'de:rɔıɔıler ũ'ʃa:ʏı
ʃynne't_e'de:rɔıɔıler.

295. 'bes 'ındı ʃyn'net maqar'lar'da edel'ler. 296. ma'qar
tyrc'ma:nıɟede edel'ler. 297. belef_eɔıel'ler. 298. her ma'qar 'ɟırmı de'ne

'e:đĩĩ 'e:ttũz 'dɛnɛ 'e:đĩĩ. 299. qat'ma:dĩ ɛ'βɛ:lɔ'ĩ ɕĩmĩn. 300. bazar'da
tũta'san. fej_edɛ'sɛn.

(05 02 14 03 01)

Kayıt yeri: Musalla

Kayıt tarihi: Temmuz 2008

Kayıd yapan: Jasim Z. Jasim

Kaynak kişinin

Adı, baba adı: Cemal Kemal Salih Bayraktar

Doğum yeri: Kerkük

Doğum tarihi: 1956

Mesleği: Memur

Cinsiyeti: Erkek

İkamet yeri: Kerkük

Şu an yaşadığı yer: Kerkük (Musalla Mahallesi)

Soyu: Türkmen

Medeni Hali: Evli

Dil bilgisi: Türkmence (1) Arapça (1)

Öğrenim düzeyi:

Başka bir bölgede yaşıyıp yaşamadığı: -

Konusu: Anılar

ESKİ HAMAMLAR:

1. 'bu jεs'şεβ hama'ma. 2. 'indī mεsε'lε dej'ε:γīn hamam'tar 'ε:sc'i
hamam'tar'dan 'c'ε:rcγctε 'jε:lī 'tɔqat ha'ma:mı. 3. 'biz bür'dan 'ε:ndīγıβden
'a:βtjıtar dan p'ır'ja:dı 'jε:lī. 4. 'bunū de'jε:bıllēm şε'ne ŷüs'ma:nı 'va:xı. 5.
te'ri:xı 'var 'ystyndε 'ɔ:nün. 6. jε'ni 'bax e'dεbıssεβ zi'jarεt_εssε'β_æ:zγn. 7.
'hemεη 'jirdıγıβden 'ıtjεrjε c'γm'bet 'var. 8. ɔ c'γm'be:tı 'nedzε 'ja:pıb. 9. ɔ
c'γm'be:tın bīr de'ne 'mε:nımtjın rıβajε't_ε:tı. 10. 'tjı 'va:xında bū
d̄zε:mı'le:rın. 11. qarda'ja 'deim bū hamam'ta:rıη 'jirdıγıβden c'γm'be:tı
'va:rıjdı. 12. 'qa:ħıb hε:d̄z̄d̄z̄ı ε'min. 13. 'qa:ħıb 'ha. 14. 'a:tta 'uzün 'ŷymγrler
've:rşın. 15. 'de:dım hε:d̄z̄d̄z̄ı ε'mi:n c'γm'be:tı 'nedzε ja'pa:rđıtar. 16. 'de:dı

'men bīr de'nejden iʃ'le:mifem. 17. 'de:di de 'a:di. 18. 'a: he:dʒdʒi 'ha:di. 19. 'a:βtʃitar dʒe:mifinin jap'ma:vin̄da 'de:di 'a:jri jerler'de 'jerlerde 'ustatar 'va:rijdi. 20. 'e 'na:rdiβan be'le 'sejler 'jo:xüjdü. 21. jeʃ'ni esc'e'le 'biz 'die:rix. 22. bīr 'bele 'sejler 'jo:xüjdü. 23. ne'de:rdiler bütar. 24. 'qa:bi şa'man 'do:tdüra:rdıtar.

25. b_εt're:fi 'hæ:ryb düβar'ta:ri 'qa:xib. 26. c'ymbe'te 'je:liḡdʒe 'ne:der. 27. qa'pa:rdi 'æ:zyñy. 28. 'bunün şa'man tæc'ellε'r_ıtʃine. 29. 'durar o şa'ma:nıḡ_ystyne japa'tar. 30. 'durar bũ şa'ma:nıḡ_ystynde ja'par. 31. 'do:tdürü. 32. 'di c'ym'be:ti 'qa:pıjıḡdʒa bũ'na şa'man 'do:tdürütar. 33. esc'e'le 'jo:xüjdü 'dursün 'ystynde. 34. 'suβdan c'ym'be:ti qapa'da:rdıtar on'nan şora ne'de:rdiler. 35. baʃ'ta:rdıtar bũ şa'ma:nı ja'baʃ ja'baʃ 'tʃεcmεyε 'æ:zyñy. 36. fe biz 'de bũ tɔ'qat ha'ma:mı 'ε:sc'i hamamtar'da:ndi. 37. ıtf jȳz 'je:ddi il_ε:tũ. 38. ıtf jȳz 'je:ddi i'l_ε:tũ. 39. bũ he:dʒdʒi he:sen ha'ma:mı.

40. ʃej'ni 'ε:sc'ilerden 'şajı. 41. 'e on'nan şora sej'de:c'i 'sen se'le qɔj'rada he:dʒdʒi 'ba:qı ha'ma:mı ʃe'zi:z 'εfe:ndi ha'ma:mı.

ESKİ MUHALLELER:

42. iʃ'te 'bizim bür'dan 'ε:ndiyıβden q'hel'ʃeden 'ε:ndiyıβden 'je:li. 43. 'a:βtʃitar mehel'le:sıdi. 44. p'ir'ja:diıdi. 45. p'ir'ja:diıden

ʔʃuqʊr mɛhɛl'lɛ:sɪnɛ ʃɛʔʃɛ'sɛn. 46. 'e ʔʃ'tɛ bʊr'dan da 'ɛ:ndʔʔɪβdɛn ʔʃaj
 mɛhɛl'lɛ:sɪdɪ. 47. ɛnɛ'sɛn. 48. sɔ'ra hɛ'di:qʰɛ 'ʃɛ:lɪ. 49. ʔʃ'tɛ hɛ:dɪ'qʰɛ:nɪ dɛ
 'ʃɛ:ʃʔʔɪβdɛn ʔʃr'bɛ:lɪx 'ʃɛ:lɪ. 50. ʔʃr'bɛ:lɪxtɛ ɛ'bu 'ʔuʔʊc 'var. 51. 'sɛ:ʔʔɪd 'zilʔɪ
 ʃɛx ʔsm'a:ʔɪl hazrɛt'lɛ:rɪdɪ. 52. ʔʃ'tɛ bʊ'ʔar.

MUSALLA PARKI:

53. bʊ mʊ'saʔʔa hɛ:dɪ'qʰɛ:sɪnɪn 'ʃɛ:rɪ bɛ:ʔʔʔʔʊʔmʊʃ. 54. ʃɛʔ'ni 'hɛ:dɪqʰɛ
 'dɛ:ʃɪlmɪʃ. 55. bʊ mʊ'saʔʔada. 56. 'bunʊn 'ʃɛ:rɪ bɪr ʔɛp'pɛ:ʔmɪʃ. 57. ʃɛʔ'ni 'cʰɛ:ʔʔɛ
 'bɪʔ 'diɛ:rɪx. 58. 'ɪndɪ bʊ'ra 'var bʊ'ra ʔʔʃ ʔʔʔ il_ɛ'βɛl qʰɛ:mɪʃʔʔʔʔʔmɪʃ. 59.
 ɛ:lɪlɛr'dɛ:ʔdɪ. 60. 'mɛ:lɪc 'va:xʔʔnda ʔɛq'ribɛn 'diɛ:bɪlɪx ɛ:lɪlɛr'dɛ:ʔdɪ. 61.
 rɛh'mɛ:tɪ bə'bam 'bunʊ hɛcʰɛ't_ɛ:tɪ 'va:xʔʔnda. 62. 'diɛ:rɪ 'ʃɛ:ldɪ. 63. 'ʃa:mɪʔ
 bɛʔ 'va:rɪʔmɪʃ. 64. mɛʔ'ʔɪn zan'n_ɛdɛrɛm 'ʃa:mɪʔ ʔaʔqu:'bi. 65. 'ʔɔ: ɔnnan 'da
 'ɛβɛl bɪr 'bɛlɛ 'ʃa:mɪl 'a:dɪnda 'bɪrɪ 'va:rɪʔmɪʃ mɛʔ'ʔɪn. 67. 'mydʔr bɛ'lɛ:dɪʔʔɛ
 'ɔ:ʔʊptʊ mɛʔ'ʔɪn bɪr 'bɛlɛ 'ʃɛ:ʔdɪ. 68. 'dɛɪrɪ 'ʃɛ:ldɪ. 69. 'mɛn bʊ'ra:nɪ pɛc'lɛ'rɛm
 aʔa:ʔʔʔ_ɛdɛ'rɛm bʊ'ra:nɪ. 70. ʃɛʔ'ni 'bunʊn 'ʃɛ:rɪ cʔʔʔʔʔʔʔʔʔʔ 'bunʊn. 71.
 mʊ'saʔʔa hɛdi:'qʰɛ:sɪnɪn 'ʃɛ:rɪ.

SONA GÖLÜ:

72. 'cʰɛ:rcʔʔɛ 'dɛ:dɪm bɪʔɪm 'ʃɛʔdɛn pɛrʔɛ:'dɪdɛn ʔʃɪxa'san 'hɛmɛn
 'diɛ:bɪlɪx ʔɔ'na ʔɛ:lʔ bɪr 'ʔʊβʔdɪ ʃɛʔ'ni 'ʔɛ:ʔʔdʔ. 73. bʊ 'ʔɛlɛm axʔa'm_ɔ:ʔʊdʊ

je'de:rdi bū şo'na jœ:lŷŋ_et're:fɪnde 'o:türürdü. 74. 'jœ:zel süßjŷŋ_et're:fɪnde 'o:türürdü. 75. iʃ'te axʃam'tar 'je:zɪnti je:ri ɔ'ra:jdı. 76. 'nedʒe 'diɛr şo'na jœ:lŷ 'diɛ:rdix 'œ:zŷnɛ. 77. so'na mü'na iʃ'te bū 'quʃtar je'le:rdi 'qoŋa:rdı ɔr'da. 78. bū 'ŷølem de je'de:rdi axʃam'tar 'o:türürdü ɔr'da.

KERKÜK'ÜN YAPILAŞMASI:

79. c'je:rcŷjŷŋ_et'sa:sı q'hel'ŷø:di. 80. 'c'je:rcŷc 'jo:xüjmüş. 81. b_et'ref. 82. je'ni te'ri:x 'riβajɛt. 83. 'nedʒe c'itab 'o:xümüŷx. 84. 'e:sc'idɛn 'c'je:rcŷc bɛs q'hel'ŷø:jdı. 85. ha'ra baʃ'tar 'ɛŋj 'œjdʒe 'diɛ:ŷin 'a:βtʃıtar pɛrje:'di mü'saħta 'qojra. 86. 'qojra da 'e:sc'idı. 87. bür'dan baʃ'ta:di bū c'je're. 88. 'ama b_et'ref'ler 'ha:psı 'je:ŋjdı. 89. ɛŋj 'tʃox q'h'e'dimı mü'saħta:di qoj'ra:di a:βtʃı'ta:rdı p'ır'ja:dijdı 'tʃuqür mɛħel'le:sıdı ja'hu:dütar mɛħel'le:sıdı. 90. 'biz 'diɛ:rɪx. 91. 'hɛmɛn p'ır'ja:diɛn 'e:ndiŷiβɛn 'bɛle bır 'dar şü'qa:qı. 92. je'ni ɔ 'jynɛ q'h'ɛɛɛr je'le:ri 'qa:ħmıŷı. 93. taβ'ra:ħin hɛj'cɛ:ħi ɛ'sɛ:ri 'qa:ħmıŷı. 94. va'ta: bıl'mɛm 'tʃoxtan jɛt'mɛ:mıŷɛm 'ɔ jana. 95. mɛc'tɛb'le:ri 'va:rıjdı ja'hu:dütarın. 96. mɛc'tɛb'le:ri 'qa:ħmıŷı. 97. 'mɛn 'œ:zŷm ʃax'sijɛn ɔ mɛc'tɛb'tɛ 'o:xümüŷtüm. 98. je'ni hɛt'tɛ qarda'ʃa 'deim mɛrmer'dɛ 'ŷibrıdʒɛ 'ja:zmıŷıtar. 99. 'mɛŋ 'jœ:rmüşɛm de 'œ:zŷnŷ. 100. 'ŷibrı dıħındɛ 'ja:zmıŷıtar mɛrmer're 'tʃı 'b_œz va:xıt'ta:rında da mɛc'tɛ:bıjımıŷ 'bu. 101.

jeŋ'ni ja'hudŭtar 'o meɕ'tɛbte 'o:xŭptŭtar. 102. meɾ'c'ɛ:zɨjdɨ. 103.

tɛf'li:ʃ_e:tɬɨɾ 'æ:zŷn. 104. ʃəj'ni ja'hudŭ'ta:rɨnɨjdɨ.

(05 02 14 04 01)

Kayıt yeri: Musalla

Kayıt tarihi: Temmuz 2008

Kayıd yapan: Jasim Z. Jasim

Kaynak kişinin

Adı, baba adı: Muhammed Necim Mehdi Abdullah

Doğum yeri: Kerkük

Doğum tarihi: 1932

Mesleği: Serbet Meslek

Cinsiyeti: Erkek

İkamet yeri: Kerkük

Şu an yaşadığı yer: Kerkük (Musalla Mahallesi)

Soyu: Türkmen

Medeni Hali: Evli

Dil bilgisi: Türkmence (1)

Öğrenim düzeyi:

Başka bir bölgede yaşıyıp yaşamadığı: -

Konusu: Anılar ve Folklorik Malzeme

İSTANBUL'A BAKAN:

1. bej'ram mεsε'len jεp'pε ba:j'n'da:jdī. 2. ɔ fʰilce'dε:jdī. 3. mεsε'len
ū'ja:γi ɔtan tʃεrfεle'je 'je:ñi şa'ta:ŋqūtʃa 'je:ñirdī. 4. fεrba'na ar'xa:sına
'miner 'je:ñirdīler 'ha:psī. 5. dʒeb'le:rinde dær'd_ε:lñix jɔ:'xūjdū. 6. fə'lem
'fε:qqırījdī ha ba'ba. 7. qarda'ja 'deim iʃ'tε bız'dε is'ta:nbūta baxan 'va:rījdī
'şileme 'je:rñε. 8. 'bir fənε'je ba'xar'dīx. 9. 'sa:ndīqījdī. 10. εnsε'dεn 'ipī
tʃε'ce:r'dī. 11. 'hε rεşim'dī 'æ:zy. 12. c'a:γıttı. 13. iʃ'tε fʰilim'ler jær'sε:dīrdī
bī'zε. 14. bū fən'tε:r'dī. 15. bū fəb'le:dī. 16. 'bu rūs'tε:m'dī. 17. 'fʰilim fʰilim
jær'sε:dīrdī bī'zε.

YEMENLİ AYAKKABI:

18. 'sɔra bũ 'bazarɗa da. 19. bũ 'pa:mbũxtʃũ ba'za:rɗi. 20. 'e qarda'ʃa 'deim ɔ qan'ʃar nũ'f'man 'dʒɛ:mĩʃɗi. 21. ɔ nũ'f'man 'dʒɛ:mĩʃɗi q'h'ɛ'tɛ:rĩ 'ha:psĩ zɛr'zɛ:mĩɗi. 22. jɛ'mɛ:ntĩ ʃi'c'ɛ:rɗilɛr. 23. jɛ'mɛ:ntĩ ʃi'c'ɛ:rɗilɛr. 24. bũ qan'ʃa:rĩ da 'pa:mbũxtʃũ'ta:rĩɗi ha ba'ba 'bu. 25. qarda'ʃa 'deim fə'lɛm ʃ'tɛ fɛqqĩ'rijɗi. 26. a'tan a'ta'bilɗi 'a:tɗiɗan da 'aɗax 'ja:ɗɗi. 27. da'ha bũ nũ'f'man 'dʒɛ:mĩʃɗi ʃixɗi'tar. 28. ɔ mũ'ta mɛ'dʒi:ɗi 'dʒɛ:mĩʃɗi ja:pɗi'tar 'je:rɗi. 29. ɔ:nũ'ɲa:ɗi 'qɔ:ɗɗu'tar nũ'f'man 'dʒɛ:mĩʃɗi. 30. bũ 'je:ɗɗi q'h'iz'tar 'qa:psĩn'da:ɗi ɔ jɛ'mɛ:ntʃilɛr. 31. 'ha:psĩ bĩr 'q'h'ɛ'tɛr q'h'irmĩzĩ jɛ'mɛ:nĩ ʃi'c'ɛ:rɗilɛr 'musũt 'ma:ɗi. 32. 'bu 'je:ɗɗi q'h'iz'ta:rɗi. 33. 'ɔ hɛl'βɛ:tʃilɛr diɛ'l'ɛr. 34. 'bu 'dɛ:mĩrtʃilɛr ba'za:rĩ diɛ'l'ɛr. 35. qarda'ʃa 'deim 'ha:psĩ ɔ'ta:ɗiɗi 'arx 'ba:ɗina.

KERKÜK'TE SU VE ŞEKER KİTLİĞİ:

36. ɔn'da 'jɔ:xũɗɗu. 37. xa:x arx'tan 'ʃuβ 'je:tĩrɗi. 38. ɛβlɛ'rɛ ʃa'qa 'je:tĩrɗi bɛr'mildɛn 'je:tĩrɗi ɛʃʃɛc'tɛn 'je:tĩrɗi. 39. fə'lɛm fɛqqĩ'rijɗi. 40. da'ha qarda'ʃa 'deim 'bɛlɛ 'dɛ:ɗiɗi vaxta'c'a. 41. vaxta'c'a 'ha:psĩ fɛq'qir 'ha:ɗiɗi. 42. a'dam 'var 'ɔ:m f'h'ɪlɪsɛ tʃa'j_a'ɗiɗi. 43. a'dam 'va:rɗi 'bɛʃ fə'nɛ:lɪx ʃɛ'cɛrʃɛcɛ'r_a'ɗiɗi. 44. 'jɔ:xũɗɗu fə'lɛm'dɛ 'bu 'haɗ. 45. 'fɛ:qqĩr

'ha:ʃijdi 'ha:psɪ. 46. vaɫ'ta:hi 'o:m fʰɪlɪsɪx tʃa'j_a:tmɪʃix. 47. vaɫta:'hi 'beʃ
ʔə'ne:lɪx ʃeɕe'r_a:tmɪʃix.

48. a'dam bʊ haɫ'da da'ja:nɪrdɪ. 49. bɪr mɛ'hɛl qʰɛllɛ't_ɔ:tɔdʊ ʃe'ceɾ. 50.
ʔə'lem mɛlebbes'tɛn tʃa:j_ɪ'tʃɛ:rdɪ. 51. xʊrmaɪ'dan tʃaj_ɪ'tʃɛ:rdɪ.

RAMAZAN AYI:

52. ɪʃ'tɛ ramaza'n_a:jɪ. 53. bʊ jœ'zel mübarac'_a'j_ɔ:tɔrdʊ. 54. ʔə'lem
hɔ:rʊ'_ɔ:tɔrdʊ. 55. mɛsɛ'lɛn tʃɪ'xɑ:rdɪɫar baza'ra. 56. jɛdʒɛ'lɛɾ 'ʃinnɪ zɛrf
ɔj'na:rdɪɫar. 57. 'suhʏɾɛ qʰɛdɛɾ 'e:jjɪ adamɫar.

58. hɛt'tɛ 'suhʏɾɛ ja:xʊ'ɲ_ɔ:ssʊn. 59. tʃajxana'ɫar 'va:rdɪ. 60. 'sinnɪ zɛrf
'va:ɾɪjɪdɪ. 61. 'ixtɪjar bɛ:jjɪ_ɔ:tʊrʊrdʊ. 62. 'cytʃtʃɪc ʔə:jjɪ'bɪjɪdɪ
'ɔ:tʊrsʊn tʃajxana'da. 63. hɛ ɪxtɪjar'ɫa:ɾɪjɪdɪ 'ʃinnɪ zɛrf ɔjnaɟan'naɾ . 64. bɪr
'dɛnɛ 'ɔ:tʊrabɪɪrdɪ tʃajxana'da 'jɛndʒ. 65. cʰɪm'sɛ ɔ:tʊrabɪl'mɛ:ɪdɪ
ɪxtɪjarɫardan baʃ'qa. 66. hɛ ɪxtɪjar'ɫar 'ɔ:tʊrʊrdʊ. 67. 'di ax'ʃam ʒɔp_a'ta:rdɪ.
68. hɛɾ'ceʃ baʃ'ɫa:rdɪ 'ɔ:rʊdʒʊn ʒɪ'rta:rdɪ ʒɛ'ra:βɪhɛ jɛ'dɛ:rdɪ bɪr 'dɛ 'jɛ:ɪrdɪ
e'βɛ. 69. 'bu rama'za:ndɪ.

ALLAH KARI:

70. qar 'da 'jɔ:xʊjdʊ jɛ'ne 'xɔ:ʃʊjdʊ. 71. ʃɛɾbɛ'lɛɾ ɛ'ne:rdɪ qʊjʊ'ja. 72.
'qujʊ 'ɪtʃɪnɛ ɛ'ne:rdɪ. 73. 'sa:βʊ_ɔɫanda ax'ʃam ɪ'tʃɛ:rdɪ. 74. bɪr_a'dam

'jɔ:xǔjdǔ ʔtʃ qɑ:rpu'z ʔɑ:sʃɪn. 75. bɪr 'dɪlɪm 'ɑ:ɦɪrdɪ. 76. 'jɔ:xǔjdǔ 'bɛlɛ 'ha:ɦɪnda
 cʰɪ'tab qɑβ'za:sɪn. 77. ʔtʃ cʰɪ'tɔ 'xurma 'ɑ:sʃɪn. 78. 'ja:rɪm cʰɪ'tɔ xǔr'ma 'ɑ:ɦɪrdɪ
 qɔ'ja:rɪdɪ 'ɔrta jɛrɛ. 79. 'ɪndɪcʰɪ cʰɪmɪn 'dɛ:jɪ 'ɑ:tʰɪ ʔɛllɛ'qʰɛ 'dɔ:tɔdǔrsǔn. 80.
 ɔn'da qʰɛnɛ'ʔɛt 'va:rɪdɪ. 81. 'jɔ:xǔjdǔ nɛ mǔdʒɛ:mmɪdɛ nɛ ʃɛllɛ'dʒɛ nɛ bɪr'ʃɛj.
 82. hɛr a'dam ʔq'ta:rʰɪ ɔ'taŋ 'qujǔsǔ 'va:rɪdɪ. 83. 'ɛ:ndɪrɪrdɪ qujǔ'ja 'ja:rɪ ʔɔ'ta
 tʃɛŋjɛl'dɛn ʃɛj'dɛn qɔp'ma:sɪn bǔ'tar. 84. 'ɑ:tʰa 'qɑ:rɪ 'va:rɪdɪ 85. sa'ta:rɪdɪtar
 bǔr'da. 86. sʏlɛjman'da e'dɛ:rɪlɛr. 87. 'ɪndɪ ba'ta 'var ba'ta. 88. ba'ta cʰɪmɪn
 'ɪldɛ 'jɛ:lɪrdɪ. 89. jɑʒ 'jynʏ 'ʃɑ:tʰɪrdɪ bazar'da 'ɑ:tʰa 'qɑ:rɪ. 90. 'ɑ:tʰa 'qɑ:rɪ
 jay'maz. 91. hɛ jɑʒ 'jynʏtʃɪn jɛ'xɛ:rɪlɛr. 92. ʔɛmbɛr ɛ'dɛ:rɪlɛr. 93. mɛc'ɪnɛ
 'jɔ:xǔjdǔ.

BEDELLİ ASKERLİK:

94. mǔba'rac bej'ra:mɪjdɪ. 95. 'xɔ:ʃǔjdǔ. 96. hɛr a'dam ʔq'ta:rɪna jɛrɛ
 ʔ'zɛ:rɪnɛ qǔr'ban var'sa cʰɛ'sɛr ʔ'zɛ:rɪnɛ 'jɔ:xǔjsa cʰɛs'mɛ:zdɪ. 97. jɛ'ɪni 'bɪr
 mɛɦɛllɛ'dɛ 'dɛɪrt mɛɦɛllɛ'dɛ 'bɪr mɛɦɛl'le cʰɛsɛbɪ'lme:zdɪ.

98. 'fɛ:q'qɪr 'ha:ɦɪjdɪ ʔɛ'lɛm. 99. ɔn'da bɛ'dɛl 'ɛ:llɪ dɪ'na:rɪjdɪ. 100. hɛt'ʃɛ
 qar'da:ʃɪmɪn bɛ'dɛ:lɪnɪ vɛrɛn'dɛx 'bɪr dɪ'na:rmɪʒ 'jɔ:xtǔ 'ɛ:sʏc'ɪʔ ʃamam'ta:dɪx
 aŋ'dʒax bɛ'dɛ:lɪnɪ vɛ'rɛ:bɪldɪx. 101. 'ɛ:llɪ dɪ'na:rɪjdɪ bɛ'dɛl.

ESKİ SÜNNETLER:

102. 'e:sc'i şynnet'ler fəj'ni def'ten fəlem'nən şatəbat'jan 'je:ñirirdiler
'eβe. 1003. fəj'ni be'ze:nib fe'je be'ze:nib fe'j_ɔ:tuptu. 104. fə'lem
deŋβe't_ɔ:tünürdü. 105. qarda'fa 'deim məse'len şyn'net şe'he:bi 'men
arxa'da:şijam bir 'dinar a'ta:rdım şinn'i'je. 106. ɔ c'i 'ryb'y a'ta:rdı. 107. 'ɔ 'bir
'dinar a'ta:rdı. 108. 'ɔ ja:rım 'dinar a'ta:rdı. 109. bu 'da 'jıyışırđi 'şe:jjide
've:rñirdi.

110. 'tyrc'ijedən 'je:ñirdi. 111. 'he 'tyrc'ijedən 'je:ñirdi. 112. 'şe:jjidler
'je:ñirdi. 113. 'şe:jjid 'je:ñirdi. 114. 'şe:jjid bi'la:ñjıdı. 115. 'şe:jjid 'd̥ʒe:mñijdı.
116. 'he he 'şe:jjid bi'la:ñjıdı. 117. 'he he 'şe:jjid 118. məhem'me:đijdı 'he he
'şe:jjid məhem'me:đijdı. 119. 'he he 'ha:psı 'tyrc'ijdy. 120.
şynnet_e'de:rdiler. 121. ɔ 'da şinn'i'de pa'ra 'jıyışırđi 'şe:jjide 've:rñirdi. 122.
'men_a'pa:rdım 'şen_a'pa:rdıβ 'ɔ a'pa:rdı.

ET FİYATLARI:

123. 'et ɔn'da hūq'qa:sı 'dært fən'e'je:jdı. 124. 'ɔ:nū 'biz 'jærmε:đix. 125.
'jyʒ ʔıram 'jæ:rdym 'e:lñ ʔıram 'jæ:rdym. 126. hɔq'qa 'jæ:rdyx. 127. je'ni 'et
'ud̥ʒüzüjdü. 128. 'et e:lñ'ye:jdı hūq'qa:sı e'βel. 129. he'r'fej 'ud̥ʒüzüjdü. 130.

para 'da jɔ:'xüjdü. 131. heɾ_a'dam 'dam 'aɫa:bıl'me:zıjđı. 132. para 'da
'jɔ:xüjdü hebe'le qarda'ʃa 'deim.

KAHVAHANE GELENEĞİ:

133. dede'ler tʃajxana'da ɔ:tür'sajđıɫar mese'len 'biyi de 'tyc'ý de
ɔs'sajđı jetʃ'me:zdı tʃajxa'na 'æ:ɣnnen ʔej'jibıjđı. 134. ü'ta:nırdıɫar. 135.
mese'len 'se:nıß c'ımın bır de'ne 'me:nı ʔæs'se:jdı se'le:ʃırdı se'leʃ'me:zdı.
136. 'di:rdı ʔej'jibı ɔ 'me:nım 'ʔemmım c'ımındı ba'bam c'ımındı.

DETERJAN:

137. 'sɔra 'ɫajt 'jɔ:xüjdü. 138. 'pişıjđı. 139. 'tajd 'je:ldı bü 'bit^h mit^h
qaɫ'ma:đı. 140. e'βel ɫajt 'jɔ:xüjdü. 141. 'sa:bünnar 'ʃej 'pim 'sa:bünüjdü. 142.
'ha:psı 'bit^h sıɾ'c'e e'de:rdı. 143. 'bes bü 'ɫajt tʃıxı qaɫ'ma:đı.

ESKİ ÇOCUK OYUNLARI:

144. 'a:ʃfux 'va:rđı. 145. 'jylle 'va:rđı. 146. hec'c'e hajzaran 'va:rđı. 147.
'a:ʃfux 'jɔ:xtü qɔ:jünüɲ_a'ja:ɣında tʃı'xar. 148. be'le tʃa:ɫıx bırbırı'ne a'ta:rıx
tʃüqü'ra. 149. 'e 'ʃe:jdı 'uɔ̃züzüjdü 'qɔɟ. 150. qɔz_ɔj'na:rđıx. 151. tʃüqü'ra
a'ta:rđıx. 152. teɟ_ɔs'sajđı 'se:nıß'de:nıjđı. 153. ɔ̃yt_ɔs'sa 'netʃe de'ne:đı
'a:ɫırdıß 'æ:ɣnnen.

CEVİZ VE EKMEK:

154. bŭ ɔn'da 'qɔ:zŭn 'birŭ bŭr fŭlŭ'se:jdŭ 'ud͡ʒuz. 155. jɛ:ŋjŭ'dɛ:cŭ cŭmŭn
'dɛ:ʒŭ a'ta:bŭlmŭjesɛn 'bɛʃ bŭn dŭna'ra 'a:tŭ bŭn dŭna'ra 'ɔ:m bŭnɛ qɔ'z ʔit͡ʃŭ. 156.
ɔn'da 'jɔ:xŭjdŭ 'qɔ:zŭt͡ʃŭ. 157. 'tɛ:ndŭrɛ a'ta:rđŭ ŭɐ'lɛm 'ja:ndŭrđŭ. 158. 'ɛ:scŭ
nejxa'na 'ha:psŭ ɛβlɛr'dɛ 'ɛcŭ'mɛc 'ja:pŭfŭrđŭ. 159. bazar'da 'ʃa:tŭfŭrđŭ 'ɔm fŭlŭsɛ
'ha:psŭ ɛβ ɛcŭ'mɛ:ʒŭ. 160. a'dam 'hajran ɔ'ta:rđŭ 'ba:xŭn 'æ:zŭnɛ. 161.
'bytŭ'n ɛβlɛrdɛ ɛcŭ'mɛ:ct͡ʃŭdŭlɛr hɛt'tɛ ɛcŭ'mɛc ja'pa:rđŭtar ʃɛj ɛ'dɛ:rđŭlɛr
ʃa'ta:rđŭtar 'ɔ:m fŭlŭs. 162. hɛ vat'ta: hɛr ɛcŭ'mɛ:ʒŭ 'ɔ:m fŭlŭs. 163. cŭabab'xana
'ud͡ʒŭzŭjdŭ. 164. jɛŭ'ni bŭr 'ɛ:lŭxtɛn ʔɔ'x ɔ:tŭrdŭ. 165. ʔt͡ʃ 'cŭabab 'vɛ:rŭrđŭlɛr
ʃɛ'nɛ bŭ'r ɛ:lŭɣɛ.

166. 'ɛŋj 'a:xŭrda 'mɛn bay'dada jɛdɛn'dɛm 'ʃa:rŭf rɛ'ʃi:dtɛ jɛŭ'ni hɛ'lɛm
jɛŭ'ni ʃas'cŭɛr ɔ'tma:mŭʃtŭm ʃɛcŭ'zɛn fŭlŭsɛ 'ʃɛj 'jɛ:rđŭm 'durrŭjdan 'pŭrŭŋd͡ʒ.
167. ʃaj'ra:nŭ da æ:'zŭjdɛn ɛcŭ'mɛ:ʒŭ dɛ æ:'zŭjdɛn ʃɛcŭ'zɛn fŭlŭsɛ 'jɛ:rđŭm.

OTELLER:

168. ɔ'tɛl 'bir ŭrɛ'jɛ:jdŭ. 169. 'na:xŭ ɔ'tɛl ʃɛcŭ'zɛn fŭlŭs 'a:tŭmŭʃ fŭlŭs. 170. ɔ
'ra:qŭ ɔtɛl'lɛ:rđŭ. 171. 'bu ʃɛrɛ'tɔn bŭlmŭ'rɛm 'nɛ t͡ʃŭxtŭ. 172. cŭm'sɛ bŭraɫar'da
jata:bŭl'mɛ:đŭ. 173. 'fundŭq nɛ'd͡ʒat 'va:rŭjđŭ 'ʃa:rŭf rɛʃŭttɛ. 174. bŭ ɔtɛl'lɛr
'ud͡ʒŭzŭjdŭ. 175. ʔt͡ʃ ɛ:lŭ'ɣa:jđŭ. 176. xɛ'li:l a'ɣa:nŭŋ ɔ'tɛ:lŭ 'va:rŭjđŭ. 177. ʃɛj'ni

ne'βeljiln c'jre'ce:nijdi. 178. o 'da yʃε:lɪ'ye:jdı. 179. 'eɲʃ tʃox beʃε:lɪ'ye:jdı.

180. tʃox o'tel 'udʒüzüjdü on'da. 181. o me'hel ε:lɪ'lε:rı de'rem 'ε:lɪ beʃ'lε:rı 'deirem. 182. 'udʒüzütüjdü. 183. jımr'ta 'udʒüzüjdü. 184. para'dan 'de:ʃıjdı.

ESKİ DEĞİRMENLER:

185. 'ε:sc'ı 'de:ʃırmenler 'şuβdan do'ta:nırdı. 186. a'pa:rırdıβ mese'len 'unü 'va:rıjdı. 187. hamb'aʃ 'va:rıjdı 'je:lırdı a'pa:rırdı. 188. o 'şuβ 'ma:tıdan 'bir hef'te şı'raβ dʒ'f'mε:zıjdı. 189. 'bes bũ mec'ne'ler 'je:ldı. 190. jıny'n'de 'da:rırdı. 191. bũ 'da şı'rajda:nıjdı. 192. 'şej mec'ne 'je:ldı. 193. 'un mec'ne:sı 'da:rırdı. 194. bũ'tar 'e:ıjdı. 195. o 'şuβ 'ma:ʃı 'de:ʃı'r'mε:nı. 196. hefteler'den şı'ra'βa dʒ'fε:mzdı. 197. 'be:lı 'bu jıny'n'de a'pa:rırdı dar'ta:rđı 'je:tırdı. 198. ham'baʃ 'je:tırdı. 199. ba'ba bazar'da ʃelleq^he hamb'a:ʃı 'jo:xüjdü. 200. mese'le 'ta:nırdı a'pa:rırdı 'e:βʃıze. 201. ε'je: 'jyʒ ıram 'et 'a:ʃıbsan xır'ma 'a:ʃıbsan tama'ta 'a:ʃıbsan o hamba'ta 'jyʒ ıre ve're:rđıβ a'pa:rırdı 'e:βʃıze mü'saʃtaja. 202. a'pa:rırdı mese'le tʃuqır me'helle'de pı'ja:đıjde bũ'taxta 'o:türsan 'imam 'qa:şımda 'o:türsan 'qojra ba'za:rında 'o:türsan tʃıntʃınlerde 'o:türsan. 203. 'her jʒ'c'ε:nın hamb'a:ʃı me'f'lymdy. 204.

qər'ja:nın da fəllə'q'hə:jdı bızım 'de fəllə'q'hə:jdı. 205. bŭ müsəf'la:nındı. 206. 'bu 'bə:jjyc ba'za:dı. 207. bŭr də'nə mŭ'səttada 'va:rđı 'bŭr. 208. bŭr də'nə də 'de:jŭrmən qa:zı 'xa:nı 'da:mı 'ja:nda 'va:rđı. 209. 'o 'murŭr jə:rı 'jə:xtŭ ər'da 'va:rđı. 210. 'o 'murŭr jə:rı 'jə:xtŭ ər'da 'va:rđı. 211. bŭr də'nə də ɔn'nan ɔ ya'na 'juyarda 'va:rđı. 212. 'c'yseçlŷ 'de:jŭrmən 'janda 'va:rđı. 213. 'hə ɣtə'nə 'mən 'jæ:rmŷsem. 214. ɔ 'da mŭ'ra:d 'şə:fihinın şŭq'qa:sının 'ja:nında 'jıxıtmıŷ. 215. 'ındı əlhəmdıl'le: hər ə'da:mın 'dʒe:bінде bŭr 'huqqa 'dinar 'var. 216. 'bŭr fəmələ'je pa'j_e:tmıŕı. 217. bŭr'feje pa'j_e:tmıŕı. 218. ıster'se:ßiz me'fə:ŷı bŭr mıljə'n_ɔ:ssŭn. 219. ə'βel 'jyz jŭrmı f'ılis 'a:ħırdıx bŭna'n_e:jdı. 220. ha vaŷ'la: 'nə:dı ba'zar. 221. 'udʒŭztŭyŭjdŭ əlhəmdıl'le: 'dyŋje e:jıjdı.

DİZZE:

222. ə'βel 'neft 'jə:xŭjdŭ. 223. 'bu cŷze:tŷıl'le:rđı. 224. neft'ten ja:nđı'ra:rđıx zıbıl'dən. 225. dŷf'ə:rđıx bŭ baza'ra cən'n:eslər c'ımın. 226. 'zıbıl jŷ'va:rđıtar. 227. 'e:scı c'a:ɣıt bılml'rəm nə bŭ c'ŷ're:nı 'ja:nđı'rđıtar. 228. c'ŷ're 'ja:nđı'rđıtar. 229. ɔn'da c'ŷ'redə nə 'var. 230. 'eŋj ə'ta:dı c'ŷ'pe:dı 'a:ɣızdı dʒər're:dı dŷmbə'le:c'ı. 231. 'ha:psı dız'ze:dı. 232. bŭ dızzə'ler 'qə:jŭtŭrdŭ 'tə:nđıre. 233. əxŷam'nan nəne'le:rmız qə'ja:rđıtar. 234. səb'bəh 'jə:rđıx 'æ:zŷn. 235. ɔ hə:rı'se:nı şəb'bəh qa'xa:rđıx 'jə:rđıx. 236. jən 'nə:xŭt

'qo:jübsan jən túb'je qo:ja'san. 237. 'tɛ:ndĩre 'qo:jütürdü. 238. ec'mec
jap'ma:zdıβ ec'mec'ten şora bütarı qo:ja:rdıtar 'tɛ:ndĩre. 239. her'fej
'qo:jütürdü.

ESKİ HAMAMLAR:

240. bazar ha'ma:mı qarda'sa 'deim bür'da he'sen ha'ma:mı bir he'mid
ε'fɛ:ndıjılı 'he:d̥d̥d̥i 'ba:qı ha'ma:mı c'i ɣəzi:z ε'fɛ:ndı ha'ma:mı bũ 'yt̥ at'as
ha'ma:mı 'dœrt ʃɛ'bɛb 'beʃ tɛc'je 'œ:jynde 'bır ha'mam 'va:rıdı 'a:tı. 241.
d̥zyt hamam'da yt̥ ha'mam 'va:rıdı. 242. d̥zyt hamam 'bu. 243. mɛrɛ'ze
mɛrɛ'ze 'je:rı. 244. ε'βɛl ɛmın dey're:sı 'jo:xüjdũ or'da yt̥ ha'mam 'va:rıdı.
245. bır de'ne 'va:rıdı q'hɛl'ɣə 'diɛrdiler 'q'hɛ:dir ha'ma:mı qanʃar'da
deba'xana 'var 'œ:jynde. 246. c'œr ha'mam 'va:rıdı. 247. dedɛ hɛmdi:
ha'ma:mı 'va:rıdı. 248. 'd̥zum'ə ha'ma:mı 'va:rıdı. 249. qarda'sa 'deim cɛ'rim
ha'ma:mı 'va:rıdı.

250. ü'ʃa:xı ha'ma:mı 'va:rıdı. 251. bũ 'fej debab'xana 'indı
d̥zɛ:mı'ɣ_ɔ:túb 'je:rı. 252. bũ'd̥za ha'mam 'va:rıdı. 253. 'j̥zyly ha'mam. 254.
'ha:psını 'de:dim 'he. 255. hama'ma 'ɛ:lı be'c'je def'ten baqtaj'dan
d̥ymbɛɛc'ten ɔjnamax'tan c'jyre'cɛ:nı t̥ʃı'xa:rdırdıx. 256. mɛsɛ'lɛn 't̥ɔ:jdũ.
257. c'jyre'cɛn deʃβɛ't_ɛdɛr 'ha:psının pa'ra:sını 've:rırdı. 258. or'dan ɔjna'ja

oɣnaja e'βe qʰedɛr. 259. eβ'de hɛrcɛ'ʃe 'jɛmɛx 'jɛ:rdɨ mubaɾa'c'ɔ:sʃʊn
 tʃi'xɑ:rdɨ 'ja:zja. 260. ax'ʃam 'jɛ:ɲɲ 'jɛ:tʃi'rdɨ. 261. ej ʃajaraj'dan ej
 ʃərbanaɟ'dan ɛbe'le ej 'e:βi 'ja:xʊɲ_ajaxtan.

MEZARLIKLAR:

262. tʃr'be:ɲɣmɨz. 263. 'se:jjid 'ysʃf 'bir ɛbu 'ʁutʊc 'yʃ 'se:jjid 'qʰizɨ
 'dœrt dœrt tʃr'be:ɲxmɨz bʊr'da bʊ 'be:jjyc zatʔa'r_ɨtʃi'n'dɛ:ɨ. 264. vɛ 'indɨ
 'hɛ:ɲijɛn dɛ ʃəj'ni tʃr'be:ɲxmɨzɨ. 265. bʊ 'dœrd tʃr'be:ɲx. 266. ɔ mʊ'saʔta
 hɛdi:'qʰɛ:sɨ tʃrbe:ɲ'ɨjɨ. 267. hɛ bi'l'ɛm hɛ ɔ tɛp'pɛ 'qɔ:jʊn ba'za:ɲjɨ. 268.
 'ɔ:nʊ 'da:ɣitʃɨɾ. 269. 'e:tʃilɛr hɛ'di:qʰɛ. 270. ʃʊhɛ'dɛ tʃrbe:ɲ'ɨjɨ ja'xɑ:nɨn
 'ʃe:jjid ʃəl'ɛ:βi tʃrbe:ɲ'ɨjɨ 'yʃ 'se:jjid dʒɛ'lil tʃrbe:ɲ'ɨjɨ bʊ 'dœrt. 271. ɔ
 ja'xɑ:nɨndɨ bʊ 'da 'e. 272. tɛp'pɛ:nɨn tʃrbe:ɲ'ɨjɨ 'ʃɑ:rɨ tɛp'pɛ 'diɛrlɛr ʃɛ'ricɛ
 'jɔ:tʊnda 'cɛjβɛn 'jɔ:tʊnda. 273. 'e beʃ tʃrbe:ɲixtɛ ɔ jaxɑ'da.

İNŞAAT MALZEMESİ:

274. 'ɛ:scʰidɛn eβ'lɛr nɛ'dʒɛ 'ja:pʰi'rdɨ. 275. ɨʃ'tɛ ɨq'ta:rɨ ɔ'taɲ qʰɛj'jɛ
 cɨ're:dʒijɨ ũsta'ta:rɨ. 276. c'jɣm'bet qa'pa:nɨrdɨ. 277. ɔn'da ʃɛl'man 'jɔ:xʊjdʊ.
 278. 'sɔra ʃɛl'man tʃixɨ. 279. ʃɛlmanɨɾ'dan 'jɛ:rɨ qa'pa:nɨ.

280. 'eβ hebe'le 'o:tū. 281. e'βel ce'tf'ec'ten ja'pa:rdi pa'ra:sī 'o:tūmjan.
 282. i'q'ta:rī o'tan da q'h'ej'je c'irez'ten ja'pa:rdi. 283. 'sora bū t'f'emēn'to t'f'ixtī.
 284. mīssēl'leḥ t'f'ixtī. 285. bū fīmara'tar t'f'ixtī. 286. bū 'da 'je:ŋjī mo'de:lī. 287.
 'je:ŋjīdī.

SINEMEIER:

288. 'e:sc'i 'šilemēler. 289. e'βel 'šilemē i'f'le:đirdī. 290. se:βtsī'zījdi. 291.
 'seβt 'jo:xūjdū. 292. 'šilemē 'jæ:zūmē 'jæ:zlŷx qo'ja:rdix ba'xa:rdix. 293.
 'šilemē še'hē:bī 've:rīrdī. 294. 'jæ:zlŷŷ t'f'ixart'sa:jdiβ šen'nēn 'va:jī
 'šē:nīβt'f'ŋ 'je:līb.
 295. 'ba:fīβ e'je:rdīβ. 296. 'jæ:zlŷx 'jæ:zūβde os'sa:jdi jel'mē:zdī. 297.
 hebe'le b_εβ'e:lčī šilemē'le:rdī. 298. 'šilemē 'net'fē 'šilemē 'va:rījdi
 c'ercŷc'te. 299. 'šilemē 'γa:zī 'bir 'šilemē dŷŋ'je 'c'i 'šilemē f'elē'mjīn 'yt'f
 'šilemē ham'ra 'dært nū'dŷu:m 'beŷ. 300. o 'jymrŷc je:rīnī'ŋ_a:di. 301. 'o
 šile'mē:jdi. 302. mēhc'e'mē:nīn 'je:rī bīlmī'rēm 'a:di 'nē:jdi. 303. 'šilemē
 xej'jem de 'va:rdī 'he. 304. bīr 'de 'šilemē at'tas 'indī 'bir q'h'el'f'ə de 'var
 at'ta:sīn 'je:rīnde bū e'βe:lčī šilemē'le:rdī.

ESKİ KAHVEHANELER:

305. bŭ tʃajxana 'mɛ:nĩmđi. 306. 'a:đĩm 'muħammed ne'dʒĩm meħ'di:
ʕəbdĩt'ħah. 307. 'a:ħtmĩʃtan bŭ tʃajxa'na:mđi 'a:ħtmĩʃtan. 308. 'sɔra mŭ'saħħada
tʃajxana 'va:rđi. 309. 'qa:đĩr me'rez 'diɛ:rđiler 'a:ħħa ʕəf'fe:sşĩn.

310. 'sɔra 'da:jĩ rĩ'za 'va:rđi is'ma:ĩĩĩn ba'ba:sĩ. 311. bŭ 'c'i. 312. 'da:jĩ
ħa'ha 'va:rđi. 313. bŭ 'yʃ. 314. 'da:jĩ ħe'bib 'va:rđi tʃaj meħel'le:sĩnde. 315. bŭ
'dœrt. 316. ɛħ'med dab'bax 'va:rđi mŭt'ħa 'ʕə:bĩd 'dʒɛ:mĩĩ 'janda 'beʃ.

317. mŭsta'fa paʃa:nĩn tʃajxa'na:sĩ 'va:rđi 'a:ħħi. 318. mŭ'saħħada bŭ 'a:ħħi.
319. ce'tʃɛl ɛħ'mɛ:đĩn tʃajxa'na:sĩ 'va:rđi tʃaj meħel'le:sĩnde 'je:dđi. 320.
'sijme tʃa:jʃi 'va:rđi. 321. ʕəbdŭrraħ'man q'iz'ħa:jĩn 'ʕə:mmĩsĩjđi. 322. ɔ 'da
tʃa:jʃiđiđi mŭ'saħħada. 323. 'men bŭ 'ħa:psĩnĩn 'janda ʃlɛ:mĩʃɛm. 324.
'ħa:psĩnĩn 'ja:nĩnda. 325. bŭ'ħar 'janda. 326. men 'de 'de:đĩm şe'ne ɛ'βɛ:ĩnen.
327. 'a:ħtmĩʃtan bŭ tʃajxa'na:mđi.

KIZ İSTEME:

328. 'ɛ:sc'iden arβa'd_aħma ʃɛɛ'fe 've:ĩnĩrđi. 329. bĩr de'ne
bĩl'sɛ:jđiler ʕejju:rdŭ meɾde'ne:đi ʕəz'je:sĩjden 've:ĩrđiler 'æ:zŷne. 330.
ne'ĩni 'jyʒ 'dinardan 'iʃĩβ bĩ'tɛ:rđi 'ħɔ:jũβ ʃede'deβ. 331. ʃede'de 'je:tĩrđi. 332.
ħam'baħ 'je:tĩrđi bazar'dan ħɛʃc'ɛ'ʃɛ ʃede'de:sĩ 'dœrt 'ja:stũyũjsa

'dærd_a'dam qaβ'za:rdī. 333. c'ī jor'ʔa:nijsa c'ī a'dam qaβ'za:rdī. 334. c'ī dæ'ʃe:ʃijse c'ī a'dam qaβ'za:rdī. 335. an'na:diβ bū ʃedε'dε:di. 336. bū c'ē'rem ʔoj ʃe'hε:bī 'qa:tđīrđī. 337. būta:r'ŋ_ε:līne heɾ bīr'īne 'o:m fīlis bī'r_ε:līx 'o:m fīlis. 338. 'jyc'ŷ 'a:ʔir_ɔtana faz'ta 've:rīrdī. 339. 'jyc'ŷ 'jyŋjŷl_ɔtana 'aʔ 've:rīrdī. 340. bū 'da 'ε:sc'ī ʔoj'ta:rdī. 341. 'æ:zŷ ɔʔ'tan mεsε'le 'dieɾī 'je:đīn f'īla:nŋ_q'hīzīnī 'istī'rem. 342. je'dε:rdī 'dæɾt fədb'ja:p'fī a'dam a'ta:rdī 'ja:nīna 'o:ʔtūmt'ŷŋ_istī'rem 'q'hīzīβī. 343. ε'je: 'a:tta q'hīsmet_εs'ε:jdī 'æ:zŷnŷ 've:rīrdīler 'æ:zŷnŷ. 344. εje: 'a:tta q'hīsmet_εtmε'sε:jdī ver'mε:zdīler. 345. 'æ:zŷ 'qa:tđīrdī ʔejju:ɾ a'dam 'ja:nīnda. 346. bax'sa:jdītar a'dam iʃfī'je:ndī 'c'ε:sbī fəzje:'sījden ve'rε:rdīler. 347. ʔoja'c'a da jŷʔ 'dinar bī'tε:rdī.

DÜĞÜN:

348. 'men jŷʔ 'dinardan ʔoj_ε:tīm. 349. 'ʔoj moʔ ɔn'da 'jo:xūjdū bū'tar. 350. 'jo:xūjdū 'c'ε:bīn. 351. bīr'c'ε're 'qa:zī je'le:rdī 'c'ε:bīn c'ε'sε:rdī. 352. sen 'de ʔoj_ε:dīrdīβ ɔn'da qaβ'za:rdīβ εc'mεc 'je:dīrtīβ fəle'mε f'īmel'le 'bītī bītī. 353. saja'ra:sī ɔ'tan ʃaja'ra mε'hε:lī ɔ'tan ʃajara'dan 'je:tīrdī. 354. 'e:βī 'ja:xūŋ_ɔtan ajax'ta:ndī. 355. 'e:βī da'ha 'ja:xūŋ_ɔtan fəɾba'na 'je:tīrdī. 356. fəɾbana'ja 'minīrdīler. 357. ε'bujdū. 358. 'æ:zŷ c'ŷre'cε:nīn ne'ne:sī

'ba:dʒiʃɪjdan 'jɛ:lɪnɪ aparat'lar nɛ'nɛ:sɪjɪlɛ. 359. 'hɛ 'ɔm bɛʃ 'jynnɛn ʃɔ'ra:jdɪ.

360. 'ɔm bɛʃ 'jynʝjdɔ 'ɔm bɛʃ. 361. 'bɛ:lɪ.

DAMAT ELBİSESİ:

362. c'jɾɛ'cɛ:nɪŋ as'pa:bɪ 'jɔ:xʊjsa 'mɛ:nɪm zu'bun tʃɛ'cɛ:tɪm a'pa:rɪrdɪ.

363. ɔn'da c'ɛrcɔc'tɛ 'ha:psɪ zɛ'bun tʃɛcɛ:'tɪjdɪ. 364. 'jɔ:xʊjdʊ 'pa:ntɪr tʃɛ'cɛt.

365. 'ʔɛ:jjɪbjdɪ bɪr dɛ'nɛ 'pa:ntɪr 'jɪrsɪn. 366. sɛ'jɛ:rdɪlɛr 'bizɪ. 367. 'ja:ʃɪ

a'dam ʃɛdda'ra 'qɔ:jrdɪ 'pa:ntɪr tʃɛcɛtʃɛn. 368. q'hɛ'rɛ: ʃɛdda'ra. 369.

c'jɾɛcɛn'dɛ 'jɔ:xʊjsa 'mɛ:nɪm zu'bun tʃɛcɛ:tɪm a'pa:rɪrdɪ 'ʃɛ:nɪʃ zʊ'bunʊʃ

a'pa:rɪrdɪ 'ɔ:nʊn zɛ'bunʊn a'pa:rɪrdɪ. 370. jɛ:ddɪ 'jyŋ 'qa:ɪrdɪ 'ja:nɪnda 'ʃɔra

ʃɛn'dɛ:rdɪlɛr 'ɛ:mmɪzɛ 'æ:zɪn. 371. ɔn'da 'utʊ 'jɔ:xʊjdʊ bʊ'xar 'ma:ɪ. 372.

eʃ'dɛ 'pɛc jɛ'xɛ:nɪrdɪ. 373. 'ytyjɛ ʃɛj'dɛn 'vurʊtʊrdʊ 'c'æ:mɔr 'utʊsʊ 'ɔ:nʊjdan

'vurʊtʊrdʊ.

(05 02 14 05 01)

Kayıt yeri: Musalla
Kayıt tarihi: Temmuz 2008
Kayıd yapan: Jasim Z. Jasim

Kaynak kişinin

Adı, baba adı: Necat Emin Horşit
Doğum yeri: Kerkük
Doğum tarihi: 1958
Mesleği: Demirci
Cinsiyeti: Erkek
İkamet yeri: Kerkük
Şu an yaşadığı yer: Kerkük (Musalla Mahallesi)
Soyu: Türkmen
Medeni Hali: Evli
Dil bilgisi: Türkmençe (1) Arapça (1)
Öğrenim düzeyi:
Başka bir bölgede yaşayıp yaşamadığı: -
Konusu: Anılar

MUSALLA MEZARLIĞI:

1. tŷr'be:ñix. 2. mü'saħta tŷr'be:ñiŷi. 3. søez'de 'dieşi ħezre'ti 'ŷymer q^helŷe'je je:ñen'de. 4. 'men bü ħec'je:ñi 'ħe:ððððzi 'eħmed ze'ci:den 'e:ŷitmışem. 5. 'a:ħta ŷe'ff_e:sşin 'de:đi men 'de 'e:ŷitmışem bir c'itabı 'o:xümüşam el 'xa:tıdı 'die:ři ħezre'ti 'ŷymer q^helŷe'je 'je:ñib. 6. bü 'utü ðze:'mıŷ c'ini:'se:jmıŷ ððemı'ŷ_e:đib. 8. bü tŷr'be:ñixte 'ja:şır tŷr'be:ñiŷjmıŷ döende:rı'b_æ:zyñ mŷsŷl'man tŷr'be:ñiŷine. 9. je'ŷni 'bin beş jŷ'z_ildı 'je:rıxı. 10. 'bünü 'men ħer me'ħel ma'ra:qıjđım. 11. ta'ma:mdı 'bu. 12. 'ħe:ððððzi meħem'med 'va:rıjđı 'tyrbe qazan mü'saħtada. 13. 'je:tŷim 'ja:nna. 14.

de:đi'm_æ:zŷnɛ. 15. de:đi 'ɔ:ɣtũm 'hɛ. 16. bĩr'jyn bĩr 'ɣyrbɛ 'qa:zdĩm 'yzŷ
 cĩ'ni:sɛjɛ 'tʃɪxtĩ. 17. ɛl'hɛ:đijđĩ. 18. bĩr'fej 'jo:xũjdũ 'itʃĩndɛ bɛs 'yzŷ
 cĩni:sɛ'jɛ:jđĩ. 19. 'idɛn bũ 'ɛβlɛrdɛn 'ja:βĩr ɣŷr'bɛ:ɺĩɣĩjđĩ.

GÖZLE BABA ADININ KÖKENİ:

20. za'ma:nĩnda hɛzrɛ'ti 'ɣymɛr jɛlɛndɛ q'hɛɺɪə'jɛ 'jirɛndɛ
 fɛ:tĩ'hħ_ɛdɛndɛ 'æ:zŷn. 21. jɛ'ɣni fɛ:tĩ'hħ_ɛ:đib_æ:zŷn. 22. bũ c'ɛ'rɛ bũr'da
 'bɛʃ sɛ'la:dʒĩqɛdɛn 'va:rĩjdĩmĩʃ xɛrĩstĩjɛn'tɛr 'va:rĩjdĩmĩʃ bũr'da.

23. 'bɛs 'ɣyrŷc'mannar 'ʃɛ:jmĩʃ xɛrĩstĩjɛn. 24. bũ c'ɛ'rɛ 'ɛ:nĩp bɛɺɛ'jɛ. 25.
 bĩr 'jæ:zlŷ baba 'var. 26. 'lɛjlan 'janda bĩr 'jæ:zlŷ baba 'c'æ:jŷ 'var. 27. ɔ 'da
 'bɛ:jjŷc bĩr 'ʃɛx ɪəʃirɛ:jmĩʃ. 28. 'a:nnĩsan. 29. hɛzrɛ'ti 'ɣymɛr ɣab'ɪən
 'ɣyrŷcmanɣdʒa bĩl'mɛz. 30. 'diib nɛ 'diɛllɛr 'æ:zŷnɛ. 31. 'sɛn bũ ɛtrɛftɛn 'ʃɛŋ
 'jæ:zlɛ. 33. jɛ'ɣni 'ha:fĩd ɪə'lɛ 'ha:jĩt 'ma:nɺĩqa. 34. jɛ:ŋjĩ 'bɛɺɛ 'bĩr hɛ'c'ɛt. 35.
 diɛb'lɛr 'ʃɛn 'jæ:zlɛ baba!. 36. bũ 'ɣyrŷcmanɣdʒa 'bɛɺɛ ʃɛ'lɛ 'æ:zŷnɛ. 37.
 'jæ:zlɛ baba dijɛn'dɛ ɔ:nũ'ŋ_ɑ:đĩ 'qa:tđĩ 'jæ:zlɛ baba! 'jæ:zlɛ baba!. 38. jɛ'ɣni
 ɔ adam'nan 'qa:ɸĩb 'b_ɑd.

(05 02 16 01 01)

Kayıt yeri: Kasaphane

Kayıt tarihi: Temmuz 2010

Kayıd yapan: Jasim Z. Jasim

Kaynak kişinin

Adı, baba adı: Nuriye Hadi Cevad

Doğum yeri: Kerkük

Doğum tarihi: 1938.

Mesleği: Ev hanımı

Cinsiyeti: Kadın

İkamet yeri: Kerkük

Şu an yaşadığı yer: Kerkük (Kasaphane Mahallesi)

Soyu: Türkmen

Medeni Hali: Evli

Dil bilgisi: Türkmence (1)

Öğrenim düzeyi:

Başka bir bölgede yaşıyıp yaşamadığı: -

Konusu: Masal (Bakkal kızı)

1. 'da:şın dŷŋ'je:sinde bŷ_ada'm_ı:řũ. 2. ar'βa:đĩ 'æ:lŷptŷ. 3. bŷr 'ŷec
'q'hızĩ 'var 'qa:řıptĩ. 4. 'bir 'q'hızĩ 'var. 5. 'tşox jŷ'ze:ldĩ 'q'hızac'a. 6. 'je:řĩ
'xajjata qo'jar 'æ:zŷnũ. 7. 'diερ 'bes bũ 'q'hızĩma meq'hıye't_ı:ř. 8. xajja'ta:şıy
æ:řje:nsĩn. 9. 'ne:sřĩsen ver'rēm şe'ne. 10. 'diερ vař'ta: meŋ_çs'te:mĩrem
bŷr'fej. 11. 'bes c'ĩ_ştş 'nil 'e:c:mĩřem. 12. ı 'niřĩ sũ'βa:sĩn. 13. vaş'ta: 'jynde
ı 'niřĩ řũ'βar. 14. meřĩ'c_ı:řũ 'isřĩřĩ 'æ:zŷnŷ. 15. 'jynde 'třĩ'xar da'ma. 16.
baqqat'q'hızĩ 'třĩx. 17. 'bax 'niřĩβ 'ne'tştşje jarpa'ŷ_e:đĩptĩ. 18. 'jynde 'bele 'diερ
'æ:zŷne. 19. vař'ta: bŷrjŷ'n_ı:řũ. 20. arvada'c'a qa'xar 'řæje:ř 'æ:zŷnŷ. 21. 'diερ
he'şe şen'nen 'jæ:tŷ'de:c'ĩ ne'tştşje jarpa'ŷ_e:đĩp. 22. 'ne:třřĩ 'třĩxsan da'ma
'jynde. 23. jæn'de:rđĩ đĩ'lε:ctřĩ. 24. bũ baqqat'q'hızĩđĩ. 25. 'a:řĩ 'æ:zŷnŷ. 26. 'a:řĩ

'æ:zŷnŷ. 27. 'je:tiŕi bŕ zεr'zε:mŷje qo'jar. 28. vεt'hasŷt mat'a:tdŷ i'f'tε. 29.
 zεr'zε:mŷjden bŕ jot_e'dεr xajjata'c'aŷilε 'je:diŕi je:lŷi. 30. 'ha 'qa:fi zεr'zε:mŷ
 i'tŷinde. 31. oŕ'da je'dεr xajjata'c'aŷilde je'r_itŷεr. 32. bŕjŷ'n_ɔ:tŷ. 33. 'diεr
 baqqat'q'hizŷ 'je:diŕεm tŷin c'æ:jŷnε. 34. 'diεr 'jet^h. 35. 'qotŷ c'el'lεβ
 ŷa'ŷ_ɔ:ssŷn. 36. je'dεr. 37. b_εr'βad t'a 'a:rdŷɔa je'dεr. 38. je'dεr 'a:rdŷɔa. 39.
 ba'xar bŕ tŷa:diŕda 'ɔ:tŷrdŷ. 40. 'ciŷsiŷi. 41. 'qa:fi 'æ:zŷjden. 42. 'jyn je:lŷi 'jyn
 jedεr. 43. 'dε:qqŷz_aj_ɔ:tŷ. 44. 'bir q'hizŷ_ɔ:tŷ. 45. bŕjŷ'n_ɔ:tŷ 'diεr
 baqqat'q'hizŷ 'je:diŕεm 'ma:tŷin c'æ:jŷnε. 46. 'diεr 'jet^h. 47. 'qotŷ c'el'lεβ
 ŷa'ŷ_ɔ:ssŷn. 48. ar'βad je'dεr arxa:sŷjɔa. 49. 'jεnε 'qa:fi 'æ:zŷjden. 50.
 'dε:qqŷz_aj_ɔ:tŷ. 51. 'bir ɔ:ŷ'tŷ_ɔ:tŷ. 52. bŕjŷ'n_ɔ:tŷ 'diεr baqqat'q'hizŷ
 'je:diŕεm 'na:ŕiŷdŷxan c'æ:jŷnε. 53. 'diεr 'jet^h. 54. 'qotŷ c'el'lεβ ŷa'ŷ_ɔ:ssŷn. 55.
 'jεnε je'dεr. 56. ar'βa:diŷn 't'a:nŷmŷŕi 'æ:zŷ. 57. bε's_æ:zŷ 't'a:nŷŕi. 58. 'hεr
 'jedŷεdε bŕje'j_ε:fi 'æ:zŷnnεn. 59. bŕjyn ŷε'ε:tŷ'n_ε:fi 'ε:lŷnnεn bŕjyn
 'a:tŷn 'yzŷjynŷ bŕjyn ja:ŷfiŷiŷi. 60. 'diεr 'jet^h. 61. ɔnda 'da 'qa:fi 'æ:zŷjden
 'bir q'hizŷ_ɔ:tŷ. 62. bŷ'tar bεjjŷ'j_ɔ:tŷatŷar. 63. 'diεr 'mεn 'bεlε 'qa:tŷiŷim
 b_εr'βadtan. 64. 'je:diŷm ɔ_talja bŷ_talja. 65. 'qoŷ bŕ arβa'd_ε:fiŷ bŷn'nan
 xaŷa's_ɔ:tŷm baqqat'q'hizŷinnan. 66. qa'xar tɔ'j_εdεr. 67. mej'tεr tŷa:fiŷiŷi. 68.
 sε'ŷε:tŷi qo'jar 'bε:jjŷj_ɔ:tŷa:nŷi_ŷε:lŷnε. 69. 'yzŷjŷ dε qo'jar 'ɔtanŷɔa

oʻyʻlɑ:nı'η_ε:lınε. 70. 'ja:yħıyı da qo'jar 'bo:jnuna 'qʰızın. 71. 'diεr sε'lε:βın tʃın
c'æ:jy 'ma:tʃın c'æ:jy 'jε:lmıjıy bejba'ba:mızın 'tɔ:juna.

72. 'na:rıηdʒxan 'ba:dʒımızın 'ε:lınneɳ 'tutmıfıy. 73. 'da:βıt tʃa:ħı.

74. tʃın c'æjy 'ma:tʃın c'æjy 'jε:lmıjıy bejba'ba:mızın 'tɔ:juna 'na:rıηdʒxan
'ba:dʒımızın 'ε:lınneɳ 'tutmıfıy. 75. ba'xar 'ja:yħıy 'æ:zıynundı. 76. 'yzyc
'æ:zıynundı. 77. sε'ıəd 'tε 'æ:zıynundı. 78. 'durüdü mejtε:rı. 79. 'diεr
tʃat'ma:sın mejtεr. 80. 'diεr baqqat'qʰızı me'n_ε:tım sε'n_εtmε. 81. 'ytʃ
ı'ja:yım 'var sεn'neɳ tʃa'ma:mđı. 82. 'hε:psı sεn'ne:ndıler. 83. bı 'taha
sε'ıə:tım, 'yzıjıyım 'ja:yħıyım. 84. ɔr'da:jđım bı'ra 'jε:lđım.

(05 02 16 01 02)

Kayıt yeri: Kasaphane

Kayıt tarihi: Temmuz 2010

Kayıt yapan: Jasim Z. Jasim

Kaynak kişinin

Adı, baba adı: Nuriye Hadi Cevad

Doğum yeri: Kerkük

Doğum tarihi: 1938.

Mesleği: Ev hanımı

Cinsiyeti: Kadın

İkamet yeri: Kerkük

Şu an yaşadığı yer: Kerkük (Kasaphane Mahallesi)

Soyu: Türkmen

Medeni Hali: Evli

Dil bilgisi: Türkmence (1)

Öğrenim düzeyi:

Başka bir bölgede yaşıyıp yaşamadığı: -

Konusu: Masal (Gavur Türbesi)

1. bîr ũ'şay me'c'tebte 'o:xürü. 2. fej'de 'o:xürü müt'tada. 3. müt'tada
'o:xürü 'bele ũ'şaydı. 4. 'je:ŋji 'qa:xırı. 5. iş'te 'o:xürü. 6. müt'ta bîr 'q'ırx
te'be'si 'var. 7. 'ders 've:rri. 8. ar'βa:dı. 9. 'dier 'æ:zŋne. 10. oylan'c'a 'bele
'je:ŋji 'qa:xırı. 11. 'dier 'je: 'ba:şıβ bîr_ede 'me:nımnen. 12. 'dier 'a:xı 'şen
me'ellimim'sen. 13. 'e: müt'tamsan. 14. me'ne ders 'versen
qırıe'n_ö:xütüsan. 15. 'men ne'dŋe şe'ne 'bele ede'rəm. 16. 'dier ne'ne bî'rez
'me:mtŋıŋ kŷl'tŋe ede, bî'rez fej_ede. 17. 'ba:şım 'a:şım jedım. 18. 'dier
'ne:tŋi. 19. 'dier ne'ne iş'te 'je:dırem. 20. 'q'ê:şım 'va:rđı. 21. 'miner 'pa:pıra.
22. je'der 'ga:şır memle'c'ê:tine. 23. 'ga:şır memle'c'ê:tine je'der. 24. je'der
bîr je'βε. 25. 'dier ba'ba ne_ıştı'sız ede'rəm 'şiziβtŋın. 26. 'do:ŋjüz jaja'ram.

27. 'iʃ_ede'rem. 28. ne_ʃis'siz. 29. 'de:di vaʃ'ta: 'do:ŋjũz 'jaʃ 'bizimʃ'in. 30. 'de:di
 'e:jjidi. 31. bũ 'do:ŋjũz'tar he'r'birĩ bir 'jana qatʃat'tar. 32. bir'tec_ɔʏtan 'bir
 'q'izdi. 33. 'di'er 'e:jjidi. 34. q'hiza'c'a ʃɔx ʃ're:ʃi ja'nar ʃs'ta:mđi. 35. 'di'er a'ta
 bũ 'ja:ʃirĩ. 36. 'do:ŋjũz'tar jedende bir 'jana. 37. axʃa'm_ɔ:tũ. 38. bũ 'ja:ʃirĩ
 ʃa:tɣinan. 39. 'he:psĩ jĩʏʃat'tar. 40. 'je:ti je'βε œz'le:rĩni. 41. 'di'er 'e:jjidi. 42.
 'je:ti'ri je'βε. 43. birjy'ŋ_ɔ:tũ. 44. b_ar'bad 'ne:di'ri. 45. ɔʏta:n'ŋ_ystynde
 'ɔ:tũrũ. 46. 'do:ŋjũz 'ʃa:ʏirĩ. 47. 'di'er ne'ne e'je: 'me:nĩn 'xe:ti'ri'm_istisen. 48.
 'jɔ:xtũ bir'tec q'hiz'ta:ri 'va:rđi. 49. qũr'ŋon 'ɔ:xũ'ja:nđi. 50. 'je:ʃi hỹdʒ're:ʃi
 'a:jridi. 51. 'ga:ʃirđi'tar. 52. 'di'er ne'ne qɔj 'do:ŋjũzũ 'ʃutsũn 'ʃe:nĩʃtʃin 'ʃen
 'ʃay. 53. 'ɔ:tũrma 'ystynde jy'ne:hđi. 54. bũ'tar ax'ʃam do:ŋjũ'z_ɔ:ʃi edil'ler.
 55. jemeʏle:ri 'do:ŋjũzdũ. 56. bũ 'da 'je:mĩri. 57. q'hiza'c'a jedʒ'ɛ_ɔ:tũ. 58.
 mũŋ'dʒa pisc'it nestele mũʃelle'bet 've:rĩ. 59. 'de:di 'ʃen do:ŋjũ'z_ɔ:ʃi
 jeme'sen ʃs'tam'san. 60. a'ta bũ'ta:ri 'je:jinen.

61. 'di birjy'ŋ_ɔ:tũ. 62. bũ ne'ne ba'ba:ʃi 'ja:đina dỹ'ʃer. 63. qa'xar
 jĩʏ'tar 'ʃa:zħirĩ. 64. jĩʏ'tar ʃiz'tar œz 'ba:ʃina. 65. ɔʏtan'ta:ri e'c'meʏ_a'pa:ri'p
 'œ:zytʃyn. 66. je'meʏ_a'pa:ri'p. 67. 'he 'de:ri mỹsý'tman mĩsħtman xe'be:ri
 'jɔ:xtũ. 68. bir 'c'ere xe'be:ri 'ɔ:tũ. 69. ba'xar ʃa:ʏirĩ 'œ:zyñỹ. 70. ɔʏtana'c'a
 'bir zĩl'le vũ'rar 'œ:zyñỹ. 71. 'di'er 'men 'ʃe:nĩ hazamannan ʃa:ʏirram. 72.

baʃ 'be:jnim 'je:tʃi 73.. qa'xar ɔɣʔanc'a'ja bɪr 'tʃɔmaq vʊ'rar. 74. ɔɣʔana'c'a
 'æ:lʏ. 75. æ'lɛr. 76. 'tɛ:lɪhsɪ'z adam hɛ 'tɛ:lɪhsɪzɔɖi. 77. qa'xar bɪrʃe'j_ɛɖɛr. 78.
 jæ'mɛr 'a:rɪxta. 79. 'ystɪnnɛn 'ussʊβ jɛ'tʃɛr. 80. ax'ʃam 'jɛ:lɪ. 81. 'diɛr 'ha:nɪ
 'ɔ:ɣʔumʊz. 82. 'sɛ:nɪβ'dɛ:nɪjɔɖi 'ɔ:ɣʔumʊz. 83. 'de:rɪ 'jɔx. 84. xɛ'bɛ:rɪm 'jɔ:xtʊ. 85.
 sɛb'bɛh 'a:tʃɪnɪ jɛɖɛl'lɛr. 86. 'mundʊ ʃaʔaʔ'tar. 87. 'mundʊ qɔx'tar. 88.
 qazaʔ'tar ɔɣ'ta:nɪ 'tʃɪxardaʔ'tar. 89. apa:rɪʔ'tar 'c'jɛ:rɪn dʏjɪn_ɛɖɛl'lɛr. 90.
 jɛl'lɛr ɔɣ'ta:nɪ jæmɛl'lɛr. 91. jɛl'lɛr ɔɣ'ta:nɪ 'æ:ldʏrsɪnnɛr. 92. ɔɣʔan'c'a
 jɛ'dɛr 'qʰɪzɪn ar'xa:sɪn ʃʊ'tar. 93. 'diɛr nɛ'nɛ ɛ'jɛ: b_ɔɣ'ta:nɪ 'æ:ldʏr'sɛ:βɪz
 'mɛn dɛ 'æz_æ:zɪm 'æ:ldʏrrɛm. 94. diɛl'lɛr 'ɔ:ɣʔumʊz 'je:tʃi 'qʰɪzɪmɪz da
 'jɛ:ssɪn. 95. vazjɛ'tʃɛl'lɛr 'æ:zɪnnɛn. 96. jɪ'ŋ_ɔ:tʊ. 97. 'jɪn 'jɛ:lɪ. 98. bɪrjɪ'ŋ_ɔ:tʊ
 'diɛr 'jɛ: bʊ'ra 'bax 'de:im ʃɛ'nɛ. 99. 'iʃɪm 'var 'ʃɛ:nɪβɖɛn. 100. 'diɛr 'mɛn
 dʒʊm'ɪə 'jɪnɪ æl'lɛm. 101. qʰɪza'c'a 'diɛr. 102. 'mɛ:nɪ jæmɛl'lɛr. 103. naŋ'dʒa
 'a:ʔtʊn 'var. 104. 'hɛ:psɪn 'mɛ:nɪmnɛn jæmɛl'lɛr. 105. bʊ'tar ʃɪrbɛ'dɛn
 mɛ:ʃɪʊt_ɔ'tar. 106. tɪrbɛ'm_yzɛ:rɪndɛ 'ɔ:tʊ ʃɪ'ɣ'ta. 107. 'sɔra 'qax 'jɛl jɛ'βɛ.
 108. jɛlmɛjɛ'sɛn 'ha. 109. tɪr'bɛ:mɪ 'qaz. 110. 'a:ʔtʊnʊm apar 'jɛtʰ. 111. 'bɛ:hɪr
 ba:ʃɪnda bɪr 'dɔ:ŋjʊz 'var. 112. 'dɔ:ŋjʊzac'a ɪxtɪ'ja:rɔɖi. 113. 'min 'ystɪnɛ. 114.
 bɛ'lɛ_ɛɖɛr 'bɛlɛ ɛɖɛr 'bɛlɛ ɛɖɛr. 115. 'æ:zɪ 'qʰɛ:jjɪm ʃut. 116. atar 'ʃɛ:nɪ
 mɛmlɛc'jɛ:tʃɪzɛ. 117. 'de:ɔɖi ɛ'jɛ: 'mɛn dɛ qaʔ'ma:ɔɖim. 118. 'sɛ:nɪ par'tʃa

par'fja_ede'l'ler. 119. 'æ:ldÿreller 'ʒe:nĩ. qa:tm̃ja'san da'ha bür'da. 120. qar'da:ʃim 'æ:ldÿ. 121. 'men de 'æ:ldÿm. 122. da'ha qa:tm̃ja'san bür'da. 123. 'de:di 'e:jjĩđĩ. 124. vat'ta: d̃žũm'ĩə 'ə:tũ. 125. q'h'z_æ:lÿ. 126. jœmel'l'ler 'æ:zÿn. 127. je'der tÿr'bɛ:sĩ 'ba:ʃinda 'ə:tũrũ j̃y'tar. 128. diel'l'ler 'qa:. 129. 'jel je'βɛ. 130. 'diel q'h'ɛ:jdə. 131. s̃z_je:đin. 132. me'n_ĩndĩ jel'lem. 133. tÿrbɛ:sĩŋ_a't̃far ba'xar me'əllĩ'mɛ:sĩđĩ tÿrbɛ'dɛ. 134. 'bax 'is'ta:mdĩ 'q'h'rx t̃elebeje 'ders 've:rĩp qür'ĩən 'dɛ:rsĩ.

135. 'je:ĩp 'ga:βĩr tÿr'bɛ:l̃ĩyĩnɛ. 136. qa'xar tÿrbɛ:nĩ ær'ter. 137. nɛ 'a:tũn nɛ 'jej. 138. je'der 'd̃əŋjũzac'a:ñĩŋ_yst̃ynɛ mĩ'ner. 139. qə'd̃žə 'd̃əŋjũzdũ. 140. 'bele t̃ɛj'ler 'æ:zÿn. 141. 'dyʃer bɛh'rɛ. 142. 'd̃əŋjũž ŷzɛ'r_ə:xĩ. 143. 'yzer 'yz̃j̃nt̃j̃ c'ĩmĩndĩ. 144. bũy'za bɛ'lɛ_eder əj'za bɛ'lɛ_eder. 145. 'æ:zÿn 'q'h'ɛ:jjĩm 'tut. 146. tũta'r_atar 'æ:zÿn memlɛc'ɛt'lɛ:rĩnɛ. 147. memlɛc'ɛt'lɛ:rĩnɛ je'der. 148. jedɛn'dɛ hɛ'lɛ ũ'ʃa:ŷĩđĩ. 149. 'je:ŋjĩ 'qa:xĩrđĩ. 150. 'ba:ʃĩ pa:mbĩ'ŷ_ə:tũptũ q'h'ɛ:hĩr'dɛn. 151. 'bax nɛ'lɛr 'je:ĩp 'ba:ʃĩna. 152. bũ'tar 'ə:t̃mũʃtũ bũ mata't̃tar. 153. jɛ'ĩni 'ə:tũp za'ma:ñĩnda. 154. za'ma:ñĩnda 'ə:tũptũ. 155. 'je:ĩ je'βɛ. 156. nɛ'nɛ:sĩ 'diel 'ə:ŷtũm qür'ba:ñĩmsɛn jedɛn'dɛβ ũ'ʃa:ŷĩđĩβ ba:ʃĩβ pa:mbĩ'ŷ_ə:tũp. 157. 'diel ga'βadq̃ĩzĩ vaz'jet̃f mɛnnɛn. 158. 'mɛ:ñĩm 'ba:ʃĩma jɛ'lɛn bĩlmĩ'rɛm nɛ

'ba:ʃina. 159. 'dier 'ɔ:ɣlüm dʒüm'fə 'jynŷ müt'taβ 'ɔ:tdü. 160. dɛ'mɛz 'æ:zŷnɛ
 'bir hɛ'c'ɛt. 161. 'dier nɛ'nɛ tʃɔx ʃɛ'βɛ:rðim müt'ta:mǎ. 162. 'bɛlɛ ʃɛ'βɛ:rðim
 'æ:zŷn. 163. 'dɛrs 'vɛ:rɪd mɛ'nɛ qür'fən 'dɛ:rsǎ. 164. 'e: 'dier müt'ta:mǎn
 tʃr'be:sǎn jær'sɛt mɛ'nɛ. 165. 'dier 'ɛ:jjǐdǐ. 166. müt'ta:nǎn tʃr'be:sǎn
 jærse'dɛr 'æ:zŷnɛ nɛ'nɛ:sǎ. 167. 'dier nɛ'nɛ 'ʃɛn 'jɛtʰ. 168. müt'ta:mǎjjǐdǐ. bǐ'rɛz
 jǎɣ'ram tʃr'be:sǎ ʃ'zɛ:rǐndɛ. 170. 'dier 'ɛ:jjǐdǐ. 171. jɛ'dɛr jɛdɛr nɛ'nɛ. 172.
 'ja:tŷüz 'qa:ʃǐ. 173. tʃr'be:sǎn a'tʃar. 174. ba'xar qʰɪza'c'a bǐr ʃis'c'ɛ:mbǐl ʃs'tɛ
 'ɔ:türüptü.

175. 'dier 'a: mŷsŷt'man 'ʃɛn mŷsŷt'man 'mɛn mŷsŷt'man. 176. 'dier
 'jɛ:. 177. mün'dʒa 'lirɛ 'a:tün. 178. bǐr 'qʰɪzdǐ. 'hɛ:psǎn 'sijrǐ 'jɛ:tǐrǐ jɛ'βɛ. 179.
 'bu tʃr'be:sǎn 'c'ymbɛ't_ɛdɛr. 180. 'c'ymbɛ't_ɛdɛr. 181. 'bir dɛ 'c'ymbɛ't_ɛdɛr.
 182. 'bɔ:rǎ tʃɛ'cɛr. 183. 'bir 'c'ypʰ ja'par. 184. 'c'i bɔ:rǎ tʃɛ'c'ɛr. 185. 'c'i 'c'ypʰ
 qǔ'rar. 186. hɛr 'c'ypɣ ʃ'zɛ:rǐndɛ 'bir 'bɔ:rǎ. 187. 'dærd_ɛt'rɛ:fʰɪn dɛ
 hɛ'di:qʰɛ_ɛdɛr bǔ 'qʰɪzǎn. 188. tʃɔx ja'ra:jǐp 'æ:zŷnɛ bǔ qʰɪza'c'a. 189. ʃs'tɛ
 ɔr'da:jðim bǔ'ra 'jɛ:ldǐm.

(05 02 16 01 03)

Kayıt yeri: Kasaphane

Kayıt tarihi: Temmuz 2010

Kayıd yapan: Jasim Z. Jasim

Kaynak kişinin

Adı, baba adı: Nuriye Hadi Cevad

Doğum yeri: Kerkük

Doğum tarihi: 1932.

Mesleği: Ev hanımı

Cinsiyeti: Kadın

İkamet yeri: Kerkük

Şu an yaşadığı yer: Kerkük (Kasaphane Mahallesi)

Soyu: Türkmen

Medeni Hali: Evli

Dil bilgisi: Türkmence (1)

Öğrenim düzeyi:

Başka bir bölgede yaşıyıp yaşamadığı: -

Konusu: Masal (İki Kardeş)

1. 'c'i qarda'ş ɔ:tũ. 2. bũ'ta:rĩŋ ũʃay'ta:rĩ ʃɔ:xtũ 'hĩʃ. 3. 'diɛr qar'daʃ. 4. 'c'i arʃad'ta:rĩŋŋ 'qa:rñ 'ɔ:tũ. 5. 'diɛr ɛ'jɛ: 'ʃɛ:nĩʃ q'hĩz'ĩʃ ɔ:tũ 'ɔ:y'tũma 'vɛr. 6. 'e: 'mɛ:nĩm q'hĩz'ĩ'm ɔ:tũ 'ʃɛ:nĩʃ 'ɔ:y'tũʃa 'ɔ:dũ 'mɛn vɛr'rɛm. 7. 'jɛ: nɛ'nɛ 'qa:rñında c'ɛ:bĩn'lɛ:rĩn c'ɛ'sɛ:yĩn. 8. nɛ'nɛ qa:rñında 'c'ɛ:bĩn'lɛ:rĩn c'ɛsɛl'lɛr. 9. bũ 'c'i arʃa:dĩn. 10. qar'da:ʃĩtʃar. 11. bĩr'jyn ɔ:tũ 'bĩr'sĩ q'hĩz dɔ'yar 'bĩr'sĩ ɔ'y'tan dɔ'yar. 12. qatʃat'tʃar qatʃat'tʃar. 13. ʃɛzza'b ɔ:tũ q'hĩza'c'a. 14. bĩr'jyn jɛ'dɛr ʃama'ma q'hĩza'c'a. 15. ʃamam'nan ʃɛ:lĩ 'bɛlɛ pɛ'tʃɛ:sĩn a'tʃar. 16. mɛ:lĩ'c' ɔ:y'tũ jɛ'rɛr 'ɛ:zĩnĩ. 17. dỹ'ʃɛr 'ba:ĩnĩ. 18. bũ'jyn 'ɛ:lmỹjỹp 'jĩrmĩ 'jỹndỹ 'ɛ:lỹp. 19. 'ba:ĩnar. 20. jɛ'l'lɛr 'yzĩnɛ 'ussũʃ tʃatʃat'tʃar. 21. 'qa:t'dĩrat'tʃar ɛdɛl'lɛr. 22. 'diɛr 'ʃɛ:jdi il'lɛ 'jɛ:dĩm 'ʃɛrɛ:zĩnĩn 'dɔ:tũsũ

nan̄dʒa:ɖi 'a:ɣiɾɰɣi ɔŋdʒa 'a:tün 've:ɾin 'a:ɰin 'me:mtʃin bũ 'qʰɪzɪ. 23.
 jedel'ler 'qʰɪzɪ ɪstel'ler. 24. diel'ler bũ ʃere:zin̄in 'dɔ:tʉsũ 'a:tün 've:ɾɪɣ
 ʃe'ne. 25. te'meh tũtar æz'le:ɾin̄. 26. 'dier 've:ɾɖiɣin. 27. je'der je'dʒe
 mehe:ɿ. 28. ʃəm'm ɔ:ɣtũ 'qax. 29. 'men ne'ne 'qa:ɾn̄inda 'c'je:b̄inm̄iz
 'c'je:silip̄ti. 30. 'me:n̄i 'neɖʒe bũ 'ga:ɰɪr me:ɿc' ɔ:ɣtũ 'a:sʃin. 31.
 men ɪs'te:m̄irem me:ɿc' ɔ:ɣtũnũ. 32. 'se:n̄i ɪst̄i'rem. 33. 'qapʰ 'me:n̄i 'qatʃ. 34.
 qa'par 'æ:z̄yŋ qatʃar. 35. 'je:ɿi b̄ir m̄emle'c'ete. 36. b̄ir m̄emle'c'ete 'je:ɿi. 37.
 ʃe'jed̄er. 38. c'a'ba:btʃi 'ʃe:ɰiɾ'di ɔ:tũ. 39. b̄ir'jyn b̄ir 'ʃinn̄i c'a'bab 'je:ɿiɾi. 40.
 b̄ir e'fe:nd̄i 'dier 'æ:z̄yne b̄ir 'ʃinn̄i c'a'bab 'je:ɿi 'me:mtʃin. 41. b̄ir 'ʃinn̄i c'a'bab
 'je:ɿiɾi 'æ:z̄yɿt̄jũn. 42. 'dier 'ʃeŋ 'jynde nan̄dʒa'ja ɪʃɿ'sen. 43. 'dier 'mun̄dʒaja.
 44. 'dier 'men c'ɪ 'mun̄dʒa ver'rem ʃe'ne. 45. 'jel 'me:n̄im̄nen d̄om'na ɔjna. 46.
 'dier 'e:j̄j̄di. 47. 'je:ɿi d̄om'na ɔj'nar 'æ:z̄yden. 48. b̄ir'jyn ɔ:tũ tʃi'xar da'ma. 49.
 'bax ne m̄yʃ'cile 'je:ɿi 'qʰɪz̄in 'ba:ɰina. 50. tʃi'xar da'ma as'pab ʃe'r̄er. 51.
 'pa:ɰɪr ɪtʃinde b̄ir 'ga:ɰɪr j̄æ'r̄er 'æ:z̄yñy. 52. d̄y'ʃer 'pa:ɰɪr ɪtʃinde 'ba:ɰin̄i. 53.
 ɪs'tam eβ'βel tʃɔx j̄yze:l̄ ɪj̄di. 54. ja'βaʃ ja'βaʃ mehem'm̄ed 'nurũ 'qa:t̄m̄iɾi
 'yzm̄ȳzde. 55. qur'ʃen ja'tan 'de:ɰi. 56. vaɬ'ta: 'ind̄i 'nur 'qa:t̄m̄iɾi. 57. vaɬ'ta:
 hayan'nan hayana 'a:ɰin̄i. 58. 'a:ɰin̄i je'der b̄ir 'qʰe:ɾi ne:neje b̄ir e'tec 'a:tün
 've:ɾi. 59. 'dier 'bes bũ 'jeβ'de b̄ir 'qʰɪz̄ 'var 'me:mtʃi at̄dada'san 'æ:z̄yñy. 60.

jε:t̪irɛ'sɛn. 61. 'pa:p̪ir 'ja:nna apar'ram 'æ:z̪yn̪. 62. 'q̪h̪ɪz̪im b̪ir 'ʃɔj 'va:rɔ̪. 63.
 bɛ'c̪ɛm jɛlɛ'sɛn ɔ ʃɔ'ja. 64. 'bɛlɛ j̪y̪'zɛl ʃɔ'jd̪. 65. 'sɛ:n̪ ɪst̪il'lɛr. 66. 'diɛr 'qɔj
 qar'da:ʃim 'jɛ:s̪ʃin. 67. 'da:n̪ʃim qar'da:ʃima. 68. 'jɛ:ɫi vaɫ'ta: 'diɛr b̪ir 'q̪h̪ɛ:r̪i
 nɛnɛ 'jɛ:ɫip̪ti 'de:r̪i b̪ir 'ʃɔj 'var 'bɛlɛ 'jɛ:l̪ɪnɛn. 69. 'diɛr nɛ 'var 'jɛt̪h. 70. 'f̪əq̪h̪ɪt̪
 'jɔ:xt̪. 71. 'jɛt̪h 'c̪ɛ:b̪in̪in 'c̪ɛs aɫ̪_æ:z̪yn. 72. ɪʃ'tɛ 'c̪ɛ:b̪in̪iβ c̪ɛ:s̪il̪ip̪ti. 73.
 aɫ̪_æ:z̪yn 'jɛt̪h. 74. jɛ'd̪ʒɛ 'b̪ir q̪h̪ɪʃ̪ɪd̪ʒ 'qɔ:j̪ür̪ ɔrta'ja 'ja:t̪ir̪i ʃa:ɳ̪d̪ʒi'ta:n̪ir̪i.
 75. 'q̪h̪ɪz̪im 'bɛh̪ir 'ba:ʃinda 'yz̪y̪β ja'xa:g̪inan. 76. 'jɛ:ɫi 'bɛh̪ir 'ba:ʃina. 77.
 vaɫ'ta: 'ga:β̪ir 'ɔ:ɣ̪t̪ü t̪ü'tar 'qɔ:t̪ünnan. 78. a'tar 'pa:p̪ira. 79. a'pa:r̪i 'æ:z̪yn
 jɛ'dɛr. 80. 'jynde b_ɔɣ̪'tan ɛ'fɛ:nd̪in̪i 'ut̪ür̪. 81. ja:r̪in's̪i_ɔ:t̪ü ɛ'fɛ:nd̪i 'ut̪ür̪
 'æ:z̪yn. 82. 'diɛr 'nɛ:j̪iβ̪di. 83. 'diɛr 'nɛ:j̪iβ̪di. 84. ɪʃ'tɛ nɛ'nɛ 'qa:r̪n̪inda
 'c̪ɛ:b̪in̪m̪iz̪ c̪ɛ:s̪i'lɛn 'f̪əmm̪im 'q̪h̪ɪz̪in̪i b̪ir mɛ:n̪i'c̪_ɔ:ɣ̪t̪ü 'jæ:rd̪y̪ 'ba:ʃind̪i. 85.
 'de:di 'mɛ:n̪i 'qa:pc̪inan. 86. 'jɛ:t̪ir̪dim 'æ:z̪yn. 87. 'de:di nɛc̪'bet 'æ:z̪y̪
 'jɛ:ɫipsɛn nɛt̪f̪t̪ɛ 'a:j̪di. 88. ʃɔ'j_ɛdɛ aɫ̪_æ:z̪yn. 89. 'c̪ɛ:b̪in̪iβ c̪ɛ:s̪il̪ip̪ti. 90.
 'de:di vaɫ'ta: 'de:diɛr ɪs'tam 'q̪h̪ɪz̪in̪i b̪ir ga:β̪ir_ɔ:ɣ̪t̪ü 'apa:r̪di pa:p̪irda. 91.
 'de:di 'jɛ:r̪i 'jɛdɛɣ̪ arxa'ta:r̪id̪ʒa. 92. mɛn_apar'ram 'ʃɛ:n̪i. 93. m̪inɛl'lɛr
 'pa:p̪ira jɛdɛl'lɛr. 94. 'jɛt̪h jɛt̪h jɛd jɛlɛl'lɛr 'ga:β̪ir mɛmlɛ'c̪ɛ:t̪inɛ. 95.
 baxaɫ'tar 'bɛlɛ ax̪fa'm_ɔ:t̪ü. 96. f̪ɔppan'nan ʃɔraɫ'tar. 97. 'qɔ:j̪üh̪ 'jɛ:t̪ir̪i. 98.
 'diɛr 'f̪uuu. 99. 'ga:β̪ɪttar 'jɛ:dd̪i 'jynd̪y̪ f̪əra'q_ɪt̪f̪illɛr hɛ'lɛj 'ʃɛ:p̪illɛr. 100.

'dyŋje 'birbiriŋe tʃa:ʃinɪp. 101. ʔslam'nan bɪr 'qʰɪz ʒe:ʃirɪp'leɾ. 102. 'muŋdʒa ʒæ'ze:ldɪ. 103. 'muŋdʒa ʒu'ze:ldɪ. 104. 'de:di 'je:ddiŋdʒi qat'ʃa:diʔar. 105. 'qʰɪrx 'qʰɪz ɛt're:ʃin'de:di. 106. 'de:di mɛn ʔslamam. 107. 'ɔ:türün bür'da. 108. 'indi ʒe'mɛy ʒe:ʃirɪm ʒiziʔtʃin. 109. ʒærsɛde'rem sɪ'ze ʒɔ:tü. 110. 'ɔ:türatʔar. 111. 'heɾ bɪrɪʃin 'ci 'qab aʃ ʒe:ʃiri. 112. ʒellɛ'r ʔitʃil'leɾ ʒe'dʒɛ ɔ:tü. 113. bütar haŋ'dʒa ʔəra'q ʔitʃil'leɾ haŋ'dʒa ʔəraq ʔitʃil'leɾ ʒɛbɛɾɛl'leɾ ʒataʔ'ar. 114. ʒɛbɛɾɛl'leɾ 'e: 'ci'a:ʃirɪleɾ. 115. 'bu 'hyscɪt tʃɪ'xarɪdi ɔz'le:riŋi da'ma 'je:ddi qata. 116. ba'xar 'qʰɪrx qʰɪz ɛt're:ʃin'de:di. 117. 'diɛɾ 'ʔə:mmi 'qʰɪzi 'mɛ:ni ba'ba:mɪn 'nɛnɛ:mɪn 'je:ʃinɛ'ne:tʃiʔ. 118. ʒe'dɛ:ɣin. 119. nɛ'dʒɛ 'ʒɛn ʒɛ:ldiʔ 'bɛlɛ.

120. 'diɛɾ 'je:'diɾsɛʔ ʒet ʒe:tmɪrsɛʔ 'indi bɪr ʔizzɛʔ_ɛde'rem ʒa:ʃir ɔɣt'arɪ 'ʒɛ:ni 'muŋdʒa 'e:ʃinnɛɾ. 121. ɛ'fɛ:ndiʒɛciɛ ʒar'ʒa:ʃi 'æ:zɣnɛ. 122. 'qurʔɛn münna'ŋ ɛ:ʒji_ɛde'rem 'ʒɛ:niʔtʃin. 123. nɛ:stisɛn_ɛde'rem 'ʒɛ:niʔtʃin. 124. 'mɛn 'ze:ŋɣinɛm. 125. baba nɛ'nɛm 'æ:lɣptɣ. 126. maʔ 'mylɣc 'qa:ʃip 'mɛ:mtʃin. 127. 'diɛɾ 'je:'diɾ'sɛ:ʃiʒ ʒe:diŋ ʒe:tmɪr'sɛ:ʃiʒ bɪr ʔizzɛʔ_ɛde'rem 'he:psɪ ʒa:ʃir'arɪ 'ba:ʃiʒa ʒɣa'ram. 128. qaxat'ar 'qʰɪrx qʰɪziŋ 'ba:ʃin at'ar. 129. 'qʰɪrx qʰɪziŋ 'æ:zɣn de 'ba:ʃin at'ar. 130. 'ʒe:ʃirɛllɛɾ bɛ:hi'r ʔitʃinɛ atat'ar 'ba:ʃin. 131. 'ʔə:mmiʃi 'qʰɪziŋi da 'æ:ldɣrɣ. 132. 'bax nɛ

'ga:βira tʃʊʃ_ɔ:ɫdʊ ne 'θə:mmiʃi 'ɔ:ɣɫʊna tʃʊʃ_ɔ:ɫdʊ ne 'de me:li'cʲ_ɔ:ɣɫʊna
 tʃʊʃ_ɔ:ɫdʊ. 133. iʃ'te be'ʃe:rɪn aɫ'ta: 'bele 'ja:zɪp 'æ:zɣɫʃʊn. 134. vaɫ'ta:
 mɪneɫ'leɾ 'pa:pɪra. 135. θəj'nen ɔ memle'c'ete dæneɫ'leɾ. 136. ɔ eβ'βe:ɫeɪ
 memle'c'ete. 137. 'a:ɣzɪŋ_ɑɫʃɑɾ 'diɾe 'ne:tʃi 'qʰe:hɪr je'sen. 138. 'me:nɪm ne'ne
 babam 'æ:ɫɣptɣ. 139. 'maɫ 'myɫɣc 'qa:ʃɪp 'me:nɪmtʃɪn. 140. 'men var'ram ʃe'ne.
 141. θəm'mɪβi 'qʰɪzɫʃɪn 'ne:tʃi 'qʰe:hɪr je'sen. 142. da'ha qa'xar 'c'e:bɪnɪn
 c'e'seɾ. 143. b_ɛ'fe:ndɪ 'qʰɪzɫɫɪ. 144. æ'z_æ:zɣn ada'm_ɛ:ɫɪpɫɪ. 145. 'ɔ:nʊ 'a:ʃi.
 146. ɔɾ'da:jɫɪm bʊ'ra 'je:ɫɫɪm.

(05 02 16 01 04)

Kayıt yeri: Kasaphane

Kayıt tarihi: Temmuz 2010

Kayıt yapan: Jasim Z. Jasim

Kaynak kişinin

Adı, baba adı: Nuriye Hadi Cevad

Doğum yeri: Kerkük

Doğum tarihi: 1932.

Mesleği: Ev hanımı

Cinsiyeti: Kadın

İkamet yeri: Kerkük

Şu an yaşadığı yer: Kerkük (Kasaphane Mahallesi)

Soyu: Türkmen

Medeni Hali: Evli

Dil bilgisi: Türkmence (1)

Öğrenim düzeyi:

Başka bir bölgede yaşıyıp yaşamadığı: -

Konusu: Masal (İmam Ali)

1. bîr'jyn 'imam 'fə:li 'jɛ:ziri. 2. ba'xar bîr fə'reb 'jɛ:ldi qan'fə:rına. 3. 'diər 'jɛl jɣnɛ'fɛ:ɣin. 4. bîl'məz peyem'bɛ:rıdı. 5. fə'reb as'pə:bî 'jiripti. 6. 'imam 'fə:lini 'qa:tırtı tʃa'tar 'jerɛ. 7. peyem'bɛ:rın 'be:lini 'c'imsɛ 'jerɛ 'jɛ:tiɾɛ bilməz. 8. aʃah'taŋ qub'β'a:tʃi. 9. 'jɛ:ldi 'ba:xı bî'r_ı:tʃi 'je:jil 'daʃ 'dyjɣp 'jerɛ. 10. 'qa:tırtı qa:tırtı 'da:jı, hɛtʃɛ jə'bɛ:jine c'imın. 11. 'a:tʃi 'æ:zɣn. 12. 'de:di 'aparram 'æ:zɣn hɛsɛn'nɛn hɣ'sɛ:ntʃin. 13. 'jɛ:ldi 'jeβɛ. 14. fatma'tyt zah'ra 'de:di 'ne:jıβdı 'ja: 'fə:li 'beɛɛ 'ɣɛ:mjinsɛn. 15. 'e: 'de:di qub'β'a:tım 'qa:tımjıpti. 16. 'de:di 'nɛdʒɛ. 17. bîr fə'reb a'da:mı 'mɛ:mı tʃa:tıdı 'jerɛ. 18. bîr 'daʃ ta 'cytʃ'tʃɣc 'daʃ mɯŋ'dʒa:jdı. 19. 'qa:tırdım 'yrɛ:jim 'ba:jına c'imın 'æ:zɣn. 20. jə'bɛ:jine c'imın 'a:tʃım 'jerɛ. 21. tɛ'q'hɛ:tım 'qa:tımjıpti. 22.

'pe:ɣembɛr 'jɛ:ɲi. 23. 'jylɛr 'pe:ɣembɛr ʕələj'hi ʂa'ta:tũ vɛssɛ'lɛm. 24. 'jylɛr
 'pe:ɣembɛr. 25. 'de:di 'ne:tʃi 'jysʂɛn 'ja: mɛhɛm'mɛd 'ja: rɛ'suʔa:tʔa. 26. 'diɛr
 'nɛdʒɛ 'jylmʃjʃm. 27. 'diɛr ʃ'tɛ ʕərəbɛ'c'ɛ mɛ:'nʃdɪm. 28. 'mɛ:nɪm 'c'imsɛ
 'be:ɲim 'jɛrɛ 'jɛ:ɲrɛ bɪl'mɛʒ. 29. daʂa'c'a 'da 'de:di dʒɲ'jɛ:nɪ 'qa:tɪrɪɪβ 'jɛβ
 xa'rab ʒə'bɛ:ʃɪβɛ c'ɪmɪn. 30. bũ'ra c'ɪmɪɲ 'qa:tɪr'sa:jɪɪβ, 'dɲɲɛ
 qʰɛlbu'quʔ'b ɔʔa:rɪɪ. 31. bũ 'dɲɲɛ naɲ'dʒa:ɪ 'hɛpsɪn 'qa:tɪrɪp bũ'ra c'ɪmɪɲ
 ʒə'bɛ:ʃɪβɛ c'ɪmɪn. 32. ʃ'tɛ 'imam 'ʕə:ɲi quβ'βa:tʔɪɪ.

(05 02 16 01 05)

Kayıt yeri: Kasaphane

Kayıt tarihi: Temmuz 2010

Kayıd yapan: Jasim Z. Jasim

Kaynak kişinin

Adı, baba adı: Nuriye Hadi Cevad

Doğum yeri: Kerkük

Doğum tarihi: 1938.

Mesleği: Ev hanımı

Cinsiyeti: Kadın

İkamet yeri: Kerkük

Şu an yaşadığı yer: Kerkük (Kasaphane Mahallesi)

Soyu: Türkmen

Medeni Hali: Evli

Dil bilgisi: Türkmence (1)

Öğrenim düzeyi:

Başka bir bölgede yaşıyıp yaşamadığı: -

Konusu: Masal (Köfte Yağan Gün)

1. b'ı' adam 'var. 2. 'jynde 'fej 'je:t'ı'ı. 3. 'fa:s'ı'ja 'je:t'ı'ı. 4. 'c'ı'f'm'ı'z 'je:t'ı'ı.
5. dæ'j'mε 'je:t'ı'ı. 6. 'd'ı'ε ar'βad 'qa:t'd'ı'r rama'za:nt'ı'ın. 7. 'e: b'ı'r'jyn b'ı'r
'fεq'q'h'ı'r 'jε:l'ı 'qa:p'ı'ja. 8. 'ı'f'tε d'ı'lε:n'ı'ı' fεq'q'h'ı'r'd'ı. 9. 'de:d'ı mæ'f'jin
rama'zansan rama'zana 'bε:n'z'ı'sεn. 10. 'de:d'ı 'hε rama'zanam. 11. 'je:t'ı'ı 'b'ı'r
j'ı'ı'jε'jε 'qo:jdü ε'f'jε:n'ı. 12. 've:r'd'ı rama'za:n'ın 't'ı'j'n'ı'nε. 13. rama'zan a'pa:r'd'ı
'je:t'ı'ı. 14. 'c'ı'ef t'ı'εc'ı'ε'rε'ı' 'c'ı'ı'f'ı'ı' qan'f'ar'ta:d'ı. 15. ga'βadq'h'ı'z'ı ga'βad 'nε:t'ı'ı' c'ı'ef
't'ı'εcsεn 'æ:j'ı'md'ı'zε. 16. 'd'ı'ε'r 'ı'f'tε rama'zan 'jε:l'd'ı 'qa:p'ı'ja. 17. ε'f'jε:n'ı 've:r'd'ı'm
'æ:z'ı'nε. 18. 'de:d'ı ga'βadq'h'ı'z'ı 'nε:t'ı'ı' rama'zan a'da:m'd'ı. 19. 'ı'f'tε rama'zan
'jε:l'ı 'o:r'üz t'ı'ı'ta:r'ı'y 'je'mε:y'ı 'jε:r'ı'y'ın. 20. 'bu bε'lε'ı'ε't'ı'ı 'æ:z'ı'n. 21.
'ı'ı'ı'd'ı'ı'r'ε't'ı'ı 'æ:z'ı'n ε't'ı'ı 'ı't'ı'ı'nde. 22. 'je:t'ı'ı xan'da 'o:t'ı'rd'ı'y. 23. b'ı'r xan'da

'o:tŷrdŷ. 24. 'bir 'p^hissŷc 'jɛ:ldɪ. 25. 'symŷc 'mymŷj_ ax'ta:rŷ. 26. 'diɛr vaɫ'ta:
 gaβa'd_ ɔ:ɣtũ ɫjɔx 'vurũp 'mɛ:nĩ 'pĩf pĩf 'ba:dʒĩ. 27. 'jɛ:ɫipsɛn 'ɛnsɛmdʒɛ. 28.
 vaɫ'ta: 'mɛn jɛl'mɛm 'ʃɛ:nĩβdɛn. 29. ja:rŷn'sĩ_ ɔ:tũ. 30. hɛ'ʃɛ ʃɛn'nɛn 'bir
 c'æp'pɛc 'jɛ:ldɪ. 31. 'symŷj_ ax'ta:rŷ. 32. 'diɛr 'cyɫj cŷɫj 'ba:dʒĩ gaβad'ɔ:ɣtũ
 ɫjɔx 'vurũp 'mɛ:nĩ. 33. vaɫ'ta: jɛl'mɛm 'ʃɛ:nĩβdɛn. 34. c'æp'pɛc jæn'dɛ:rĩp
 ar'xamdʒa. 35. 'va:tta jɛl'mɛm 'ʃɛ:nĩβdɛn. 36. 'o:bĩrsĩ jŷ'n_ ɔ:tdũ. 37. 'ba:xtĩ
 'mɛ:ɫic'ĩn 'ʃɛ:jĩŋ q^hĩrĩptar xɛz'nɛ:sĩn. 38. de'βɛ:nĩŋ_ ystŷnɛ jŷc'lɛ:jĩp'lɛr bĩr
 'jynjɛ 'lirɛ. 39. 'e: de'βɛ 'dɛ 'qa:tŷĩp ɛl'lɛ:rĩnnɛn. 40. 'jɛ:ɫĩptĩ xa'na. 41. 'diɛr
 'hɔp^h hɔp^h 'ba:dʒĩ 'pĩf pĩf 'ba:dʒĩ 'jɛ:ldɪ jɛt'mɛ:dĩm. 42. 'cyɫj cŷɫj 'ba:dʒĩ 'jɛ:ldɪ
 jɛt'mɛ:dĩm. 43. 'sɛn 'a:ɣĩr 'ba:ʃĩβdan bat'maŋ ca'ta:ʃĩβdan 'hɔp^h hɔp^h 'lɛ:ʃĩβdɛn
 'jɛ:ɫipsɛn ɛn'sɛmdʒɛ. 44. 'sɛ:nĩβdɛŋ jɛl'lɛm. 45. de'βɛ al'la:hĩŋ qũd'rɛ:tĩdɛn
 a'ja:ɣĩn ɫjæ:ctŷ jɛ'rɛ. 46. 'mindĩ de'βɛ'jɛ. 47. 'jɛ:ldɪ 'jɛ:βĩnɛ. 48. 'qa:pĩnĩ ɫjɑ:tɫĩ.
 49. 'dɛ:dĩ 'jyndɛ bĩr a'da:mĩ jæn'dɛr ar'xamdʒa. 50. ga'βadq^hĩzĩ ga'βa:dĩ c'ĩmĩ
 jæn'dɛ:rmiŷɛm ar'xaβdʒa. 51. 'e: 'pĩf pĩf 'ba:dʒĩ jɛl'mɛ:dĩ. 52. 'e: 'cyɫj cŷɫj
 'ba:dʒĩ jɛl'mɛ:dĩ. 53. 'hɔp^h hɔp^h 'ba:dʒĩ 'jɛ:ldɪ 'a:ɣĩr 'ba:ʃĩdan bat'maŋ
 ca'ta:ʃĩdan. 54. 'a:ɣĩr 'ba:ʃĩdan 'jɛ:ldɪ 'mɛ:nĩm ɛn'sɛmdʒɛ. 55. 'diɛr 'q^hɛ:jdɔ.
 56. 'ba:xĩm 'nɛ:dĩ. 57. vaɫ'ta: 'jɛ:tĩrdĩ de'βɛ:nĩ. 58. jŷn'jɛ:nĩ 'a:tŷĩ jɛ'rɛ. 59.
 a'dam 'qa:xtĩ. 60. ar'βad nɛɫɫjɛ 'jynɫdŷ adʒ 'usŷũβsũzdũ. 61. ar'βad 'ja:tŷĩ. 62.

'ja:tʃi 'je:tʃi de'βe:nɪ 'c'ε:sʃi. 63. 'hε:βiʃ mε:βiʃi jε'xε:dɪ. 64. 'e:tɪn 'ja:rsɪnɪ
 'jæ:mdɤ. 65. bɪrε'z_εt tʃε:βiɾdɪ. 66. 'qa:xʃi 'e:tɪ q'hj'mε_εttɪ. 67. bɪ'c'εz_ε jar'ma
 mar'ma_εttɪ. 68. bɪr qa'zan c'hf'te q'hεj'ne:tʃi. 69. c'hf'te:nɪ 'sε:pʃi 'hε:βiʃε. 70.
 'de:dɪ ar'βad 'qa: qa: qa:. 71. 'de:dɪ 'nε:dɪ. 72. 'de:dɪ c'hf'te 'ja:ɣip 'hε:βiʃε. 73.
 'qa: 'jɣ. 74. ar'βad 'ta 'nεtʃtʃε 'jyndɤ 'a:zɪ. 75. 'jɣdɪ. 76. 'dɔ:ɪdɪrdɪ qaza'na.
 77. 'jε:tɪrdɪ je'βε. 78. 'tɛx je:dɪ 'ja:tʃi. 79. bɪ 'da sεbbε'h_εa:tʃɪnɪptɪ. 80.
 'dʒa:sʊstɪr 'je:zɪrɪ. 81. 'dynjε 'bɪrbɪrɪnε tʃa:ɪnɪp. 82. pa'ʃa:nɪn xεz'ne:sɪ
 tʃa:ɪnɪptɪ. 83. bɪr 'tas 'ja:zda 'qa:ɪptɪ 'a:ɪtɪn tas. 84. bɪr f'hεq'q'hɪr 'jε:ɪdɪ. 85.
 'de:dɪ 'usʃʊβ 'istɪrɛm. 86. 'a:ɪtɪn tasta 'usʃʊβ 've:rdɪ 'æ:zɣnε. 87. 'de:ɪɪr ar'βad.
 88. 'je:tʃi pa'ʃa:nɪn me:zɪ 'ystɣnε 'qɔ:jdɪ. 89. 'diεr a'ta. 90. f'hɪ'tan jeβ'dε bɪ
 'ta:sɪ 'ta:pʃɪm. 91. 'de:dɪ 'je:dɪn a'da:mɪ 'je:tɪrɪn ʃɪdʒ'ne 'a:ɪn. 92. 'je:tʃɪlɛr
 a'da:mɪ 'je:tɪrdɪlɛr 'a:ɪtɪr ʃɪz'ne. 93. 'de:dɪ 'je:jdɪ. 94. ar'βad 'qapʰ padʒaja
 mεqʰεje't_εɪgɪnan. 95. 'de:dɪ 'ε:jjɪdɪ. 96. 'jynɔ:ɾta_εɪdɪ. 97. a'ɣadʒ 'qa:pɪdɪ.
 98. mʊtʃ'ca:dɪ. 99. 'hε:βiʃ 'qa:pɪdan 'jeβ 'qa:pɪ. 100. bɪr qa'zan a'f_εttɪ. 101.
 'qɔ:jdɪ sεfɛr'ta:sɪja. 102. εc'mεc 'dε 'qɔ:jdɪ. 103. 'hε:βiʃ 'qa:pɪnɪ 'jeβ 'qa:pɪnɪ
 'a:ɪdɪ 'je:ttɪ. 104. 'je:tʃi mεrc'ε'zε. 105. diɛɪ'lɛr 'nε:dɪ 'bu. 106. 'cɪʃɪm 'deip
 mε'ne 'hε:βiʃ 'qa:pɪdan 'jeβ 'qa:pɪja mεqʰεje't_εɪgɪnan. 107. 'ba:ʃɪnda 'pa:rdɪ
 mεrc'ε'zε. 108. 'je:tʃɪlɛr 'de:dɪlɛr ba'bam pa'ʃam ʃa'ɣ_ε:sʃɪn. 109. 'mε:ɪc'ɪm

şa'y_ɔ:ssūn. 110. b_ɑ'dam 'deip 'æ:zŷnɛ. 111. 'hɛ:βiʃ 'qa:pɨdan 'jeβ 'qa:pɨja
mɛq^hɛjɛ't_ɔʔ. 112. 'ba:ʃɨnda 'je:tti merc'ɛ'zɛ. 113. 'de:di 'je:diŋ 'ʃɔ:rūn
'æ:zŷnnɛn. 114. sɛ'lɛ bŷ 'ʃa:sɨ 'harda 'ʃa:pɨβ.

115. jɛdɛl'lɛr ʃɔraʔ'tar. 116. diɛl'lɛr 'ba:dʒɨ bŷ 'ʃa:sɨ 'harda 'ʃa:pɨβ. 117.
'diɛr qar'daʃ cɨ'f'tɛ 'jaɣaŋ jɛ'dʒɛ. 118. 'diɛr pa'ʃam şa'y_ɔ:ssūn. 119. 'deiri 'bir
cɨ'f'tɛ 'jaɣaŋ jɛ'dʒɛ. 120. 'diɛr 'ʃa:ɨŋ 'ʃa:ɨŋ bŷ'tar 'dɛ:lɨdiɛr. 121 . ɑ'da:mɨ
'ʃa:ɨdi. 122. 'bitɨ.

(05 02 16 01 06)

Kayıt yeri: Kasaphane

Kayıt tarihi: Temmuz 2010

Kayıd yapan: Jasim Z. Jasim

Kaynak kişinin

Adı, baba adı: Nuriye Hadi

Doğum yeri: Kerkük

Doğum tarihi: 1938.

Mesleği: Ev hanımı

Cinsiyeti: Kadın

İkamet yeri: Kerkük

Şu an yaşadığı yer: Kerkük (Kasaphane Mahallesi)

Soyu: Türkmen

Medeni Hali: Evli

Dil bilgisi: Türkmence (1)

Öğrenim düzeyi:

Başka bir bölgede yaşıyıp yaşamadığı: -

Konusu: Masal (Köpek, Eşek, Kız)

1. bîr 'a'da:mñn 'bir c'æp'pɛ:ʃi 'var. 2. hɛ'ʃɛ ʃɛnnɛn bîr ɛʃ'ʃɛ:ʃi 'var. 3. 'bir 'q'hızi 'var. 4. 'diɛr 'ja: rab'bi: bû'tar 'hɛ:psı q'hı'z ɔ:sʃut̪ar. 5. ɔ 'c'i dɛnɛ 'dɛ q'hı'z ɔ:t̪u. 6. 'yʈʃ q'hı'zi ɔ:t̪u. 7. hɛr 'yʈʃyñy dɛ 'vɛ:rɪ cɪʃ'i'jɛ. 8. 'deiri 'bilm̃rɛm 'ha:sʃı 'q'hızimdi. 9. 'ha:sʃı c'æppeɟɛ'c'ɛ:di. 10. 'ha:sʃı ɛʃʃɛɟɛ'cɛ:di. 11. 'jɛ:dim jɛβ'lɛ:rɪnɛ bîr 'ba:xım. 12. tɛ'l'qi:b ɛ:dim. 13. jɛ'dɛr bîr 'dɛnɛ:sɪnɪn 'jɛ:βɪnɛ. 14. jɛ:r'ɪtʃɛr a'ʃɛdɛr. 15. ba'ba 'xɔʃ 'jɛ:ldiβ ʃa'fa 'jɛ:ldiβ. 16. 'e: jɛ'dɛr qab'ta:rɪ ja'xar. 17. 'diɛr ar'βa:diβ nɛ'dʒɛ:di 'ʃɛ:nıβdɛn. 18. 'diɛr dɛ'sɛβ. 19. va'ta: 'naŋdʒa dɛsɛ'β ɛ:jʃıdi. 20. ɛʃ'ʃɛc c'ımɪn 'nɛ:hıllɛr. 21. ɛʃ'ʃɛc tɛb'ʃɔ:tɪ 'ʃutar 'æ:zyñ. 22. 'æ:ldỹr 'æ:zyñü. 23. tɛp'mɛ ʈaʈ 'æ:zyñɛ. 24. qax'maz 'jɛ:rɪnnɛn ɛʃ'ʃɛc c'ımɪn. 25. 'diɛr bû ɛʃʃɛɟɛ'cɛ:di. 26. jɛ'dɛr

'o:bīr 'q^hīzīn 'ja:nna. 27. jē'r_ītſēr ba'ba 'xɔſ 'jɛ:ldīβ ša'fa 'jɛ:ldīβ. 28. jē'dēr
 'qab jexɛmɛ'ʏɛ. 29. 'diēr ar'βa:đīβ nɛ'd͡ʒɛđī 'ʃɛ:nīβdɛn. 30. 'diēr vał'ʔa:
 naŋ'd͡ʒa de'sɛβ jɛ'xɛr pɛc'ɫɛr_e'dɛr. 31. 'bɛs hɛ'mɛn bīr'c'ɛrɛ c'æppɛjɛ'c
 c'īmīn 'hyrɛr. 32. 'mɛ:nīm 'd͡ʒa:nīma d͡ʒ'ſɛr. 33. partſa'ʔar 'mɛ:nī c'æppɛjɛ'c
 c'īmīn. 34. 'hɛ:q^hīnnɛn 'ɪstɛrɛm 'jɛ:nīm jɛɛ:bīl'mɛm. 35. 'diēr bŭ 'da
 c'æppɛjɛ'cɛ:đī. 36. 'diēr 'ɛ:. 37. 'qa:łđī 'q^hīzīm. 38. vał'ʔa: jē'dēr 'q^hīzī ja:nna.
 39. 'q^hīzī ja:nna jē'dɛr.

40. ba'ba 'xɔſ 'jɛ:ldīβ ša'fa 'jɛ:ldīβ. 41. a'ſ_ɛdɛr jɛmɛ'ʏ_ɛdɛr jɛɫ'ɫɛr
 'ītſɛɫɫɛr. 42. 'ītſɛɫɫɛr. 43. 'diēr ar'βa:đīβ nɛ'd͡ʒɛđī 'ʃɛ:nīβdɛn. 44. 'diēr 'vaj
 ar'βa:đīm 'hyrŷ 'q^hīzīđī. 45. mɛɫɛy'cɛ:đī. 46. 'diēr bŭ 'q^hīzīmdī. 47. ʃ'ʔɛ
 ɔr'da:jđīm bŭ'ra 'jɛ:ldīm.

(05 02 16 01 07)

Kayıt yeri: Kasaphane

Kayıt tarihi: Temmuz 2010

Kayıd yapan: Jasim Z. Jasim

Kaynak kişinin

Adı, baba adı: Nuriye Hadi Cevad

Doğum yeri: Kerkük

Doğum tarihi: 1938.

Mesleği: Ev hanımı

Cinsiyeti: Kadın

İkamet yeri: Kerkük

Şu an yaşadığı yer: Kerkük (Kasaphane Mahallesi)

Soyu: Türkmen

Medeni Hali: Evli

Dil bilgisi: Türkmence (1)

Öğrenim düzeyi:

Başka bir bölgede yaşıyıp yaşamadığı: -

Konusu: Masal (Körocak)

1. bîr arβad ŷan bîr 'c'iŷi 'o:tũ. 2. ŷŷay'ta:rĩ 'jo:xtũ. 3. diel'ler 'ŷe:jdi. 4. 'ja: rab'bi: 'bir 'uŷay 'ver bî'ze. 5. bîr'jyn a'dam je'der bazar'dan bîr 'xo:rũz 'je:tĩrĩ. 6. 'diel ar'βad 'bu ŷŷa:ymĩ'z 'o:tũ. 7. eβ'βel haβba'nat se'le'ŷe:rdi. 8. 'e: bîrj'ŷ'ŷo:tũ 'diel ba'ba 'me:nĩ 'ŷa:tŷĩnan. 9. 'je:dim 'bo:rdũ 'je:tĩrim. 10. 'de:di je't'ŷo:ytũm. 11. ŷ'tŷar. 12. je'der 'jo'tda ba'xar 'ŷej 'je:ĩ qan'ŷa:rĩna tŷaq'qat. 13. 'diel ha'ra jeŷ'sen 'xo:rũz qar'daŷ. 14. 'diel va't'ta: 'je:dir'em ba'ba:mĩn 'bo:rdũ 'je:tĩrim. 15. 'diel men 'de 'jelle'm 'ŷe:nĩβden. 16. 'diel 'e:jjĩdi. 17. 'hyrd 'jæ:tĩme 'dyrd 'jæ:tĩme tŷaq'qat qar'daŷ 'jĩr 'jæ:tĩme. 18. tŷaq'qa:ħ 'jĩrĩder 'jæ:tĩne. 19. bî'rez 'je:rĩ je:rĩ je:rĩ ba'xar 'jyr'c'ĩ 'je:ldĩ qan'ŷa:rĩna. 20. 'diel ha 'xo:rũz qar'daŷ ha'ra jeŷ'sen. 21. 'diel va't'ta: 'je:dir'em ba'ba:mĩn

'bɔ:rdʒʊŋ 'jɛ:tʃɪm. 22. 'diɛr mɛn 'dɛ 'jɛllɛm 'ʃɛ:nɪβdɛn. 23. 'diɛr 'hyrd
 'jæ:tʏmɛ 'dyrd 'jæ:tʏmɛ 'tyrcʲy qar'daʃ 'jɪr 'jæ:tʏmɛ. 24. bɪ'rɛz 'jɛ:rɪ 'jɛ:rɪ 'jɛ:rɪ
 ba'xar 'qurd 'jɛ:ldɪ qan'ʃa:rɪna. 25. 'diɛr ha 'xɔ:rʊz qar'daʃ ha'ra jɛs'ʃɛn. 26.
 'diɛr vaɫ'ta: 'jɛ:dɪrɛm bɪr mɛmlɛ'cʲɛtɛ ba'ba:mɪn bɔ:rdʒʊŋ 'a:ɪm. 27. 'diɛr
 'ɛ:jɪdɪ. 28. 'diɛr mɛn 'dɛ 'jɛllɛm 'ʃɛ:nɪβdɛn. 29. 'diɛr 'hyrd 'jæ:tʏmɛ 'dyrd
 'jæ:tʏmɛ 'qurtʰ qar'daʃ 'jɪr 'jæ:tʏmɛ. 30. 'qurd 'ʃa jɪ'rɛr 'jæ:tʏnɛ. 31. jɛ'dɛr bɪr
 'hɛ:βɪʃɛ jɛ'βɛ. 32. 'bɛʃ ɪə'nɛ:lɪy 'bɔ:rdʒʊ 'var. 33. ba'ba:mɪn 'bɔ:rdʒʊŋ
 'jɛ:ɫmɪʃɛm ɪstɪ'rɛm. 34. bɪrcʲyŋ 'ɔ:tʊ ataɫ'tar 'æ:zʏn ʃɛ'yɛ. 35. ataɫ'tar 'æ:zʏn
 'ʃa:βʊɫar 'æ:jʏnɛ. 36. 'diɛr 'hyrt 'jæ:tʏmnɛn 'dyrd 'jæ:tʏmnɛn tʃaq'qaɫ qar'daʃ
 tʃɪx 'jæ:tʏmnɛn. 37. tʃaq'qaɫ tʃɪ'xar. 38. 'naŋdʒa 'ʃa:βʊ 'var 'jɛ:nɪn 'jɛr
 jɛmɛ'jɛ:nɪn dɛ bɔ'ɣar. 39. 'sɔ:ŋ jʏŋ 'ɔ:tʊ. 40. ataɫ'tar 'æ:zʏn 'qɔ:jʊnɫar 'ɪtʃɪnɛ.
 41. 'hyrd 'jæ:tʏmnɛn 'dyrd 'jæ:tʏmnɛn 'qurtʰ qar'daʃ tʃɪx 'jæ:tʏmnɛn. 42.
 'qurtʰ tʃɪ'xar. 43. 'qurtʰ qɔ:jʊn'ta:rɪn 'jɛ:nɪnɪ 'jɛr jɛmɛ'jɛ:nɪ dɛ bɔ'ɣar. 44.
 ja:rɪn'sɪ 'ɔ:tʊ ataɫ'tar 'æ:zʏn jɛ'nɛ 'ʃa:βɪɫa'r 'ɪtʃɪnɛ. 45. 'diɛr 'hyrd 'jæ:tʏmnɛn
 'dyrd 'jæ:tʏmnɛn 'tyrcʲy qar'daʃ tʃɪx 'jæ:tʏmnɛn. 46. 'tyrcʲy tʃɪ'xar 'ʃa:βʊɫa:rɪ
 'jɛr. 47. 'diɛr bʊ'na nɛ'dɛ:yɪn 'a:ɫta 'xɛ:tɪrɪtʃɪn. 48. a'tay 'æ:zʏn pa'ra 'lɪɛ
 ɣʊr'fa:ʃɪna. 49. ataɫ'tar 'æ:zʏn 'lɪɛ ɣʊr'fa:ʃɪna. 50. 'bu aɫʃam'nan ʃɛbbɛhɛ
 'lɪɛ 'jɛr. 51. 'ɣuuu ba'ba:mɪn 'bɔ:rdʒʊ 'var 'ytʃ ɪə'nɛ:lɪy 'xɛ:rdʒɪ 'var. 52.

dū'βar_ŷs'týndε 'durar. 53. 'utʃar utʃar 'jε:ŋi je'βε. 54. 'diεr nε'nε bī'r_ip^h
 bay'ta. 55. 'mε:nī 'a:sc'īnan. 56. a'sar 'æ:zŷn. 57. 'diεr tʃa't 'bε:līme. 58. tʃa'tar
 'bε:līne bīr tεnε'c'jε 'lirε ʃi'tʃar 'æ:zŷtʃŷn. 59. ɔr'da:jđim bū'ra 'jε:lđim.

(05 02 16 01 08)

Kayıt yeri: Kasaphane
Kayıt tarihi: Temmuz 2010
Kayıd yapan: Jasim Z. Jasim

Kaynak kişinin

Adı, baba adı: Nuriye Hadi Cevad
Doğum yeri: Kerkük
Doğum tarihi: 1938.
Mesleği: Ev hanımı
Cinsiyeti: Kadın
İkamet yeri: Kerkük
Şu an yaşadığı yer: Kerkük (Kasaphane Mahallesi)
Soyu: Türkmen
Medeni Hali: Evli
Dil bilgisi: Türkmence (1)
Öğrenim düzeyi:
Başka bir bölgede yaşayıp yaşamadığı: -
Konusu: Masal (Sultan Mahmut)

1. naḏʒ'dʒar 'var. 2. 'e: 'dier şŭ'tan meḥ'mude 'buḏʒa bü'y'dajdan
ar'pa:nı 'je:ji 'me:rḏʒi'me:ji birbirin'nen 'şe:tʃc'inen. 3. 'e: 'bunü 'neḏʒe
'şe:tʃsın birbirin'nen bir xar'ma:nı. 4. 'je:li ye'βε 'dier ar'βad ıf'te şŭ'tan
meḥ'mud 'mene 'bele 'de:di. 5. 'de:di a'dam 'a:ḥa şŭ'tan mehmüt'tan
bej'jyc'ty. 6. 'de:di 'jat^h qar'ısmıja'san. 7. 'ja:tʃi. 8. sebbe'h_a:tʃındı qa:pını
tʃa:tđıtar. 9. 'qa:pını tʃa:tđıtar. 10. 'de:di ar'βad 'o_ṭa j'e:ldiler.

11. 'me:nı a'pa:rıttar. 12. 'ıida'm_e:điller. 13. 'de:di a'dam. 14. a'dam 'jat^h.
15. 'de:dir 'qa: şŭ'tan meḥ'mud 'æ:ldy. 16. 'sa:ndıq 'jap^h 'æ:zytʃyn. 17. 'qa:xı
'je:tʃi 'sa:ndıq 'ja:pı 'æ:zytʃyn. 18. 'a:ḥa şŭ'tan meḥ'muttan 'be:jjyc'ty.

(05 02 16 01 09)

Kayıt yeri: Kasaphane

Kayıt tarihi: Temmuz 2010

Kayıd yapan: Jasim Z. Jasim

Kaynak kişinin

Adı, baba adı: Nuriye Hadi Cevad

Doğum yeri: Kerkük

Doğum tarihi: 1938.

Mesleği: Ev hanımı

Cinsiyeti: Kadın

İkamet yeri: Kerkük

Şu an yaşadığı yer: Kerkük (Kasaphane Mahallesi)

Soyu: Türkmen

Medeni Hali: Evli

Dil bilgisi: Türkmençe (1)

Öğrenim düzeyi:

Başka bir bölgede yaşayıp yaşamadığı: -

Konusu: Masal (Tembel Kız)

1. b'ir 'q'h'iz 'var. 2. q'h'iza'c'a t'fox t'em'b'e:ldi. 3. dærd 'jynde 'bej 'jynde
b'ir_ε:j'iri. 4. b'ir a'dam je't'jer. 5. 'diεr q'h'izim 'b'e:s'ti. 6. sεbbeh'ten 'dært'
'ε:j'irdiβ b'ü 'da be:j'ing'd'zi_ε:t'dü. 7. b_ε'dam 'diεr b_εr'βa:d'i 'a:ħim. 8.
'mε:m't'jin c'ħim 'xa:ħ 'e:s'sin. 9. je'j_ε:s'sin. 10. je'ħni 'e:j'j'di. 11. je'dεr
b_εr'βa:d'i 'a:ħ. 12. 'bir y'ur'fa:n'ın 'dø:t'usü 'jyng' 'je:t'iri. 13. 'diεr ar'βad
'je:d'irεm sεfε'rε. 14. b'ü 'jyng. 15. 'y'f dærd 'jynd'y. 16. 'bir hεf'te:d'i 'a:ħipti. 17.
'bu hεbe'lε 'qa:ħipti. 18. 'bir 'jyng' 'ε:j'irm'ij'ipti. 19. t'em'b'e:ldi. 20. nε
'ε:j'ir'mε:y'i. 21. b'ir 'tε:r'ħpa'fa:n'ing 'q'h'iz'i j'ü'xarda ħesman'da 'diεr ba'ba
'jæ:r'y'sen. 22. b'ü 'q'h'iz'in nε'nε:s'i 'dei'ri 'y't'f_ε:j'iri 'dært 'be:j'ing'd'zi_ε:t'dü. 23.

tem'be:ldi. 24. 'hitʃ 'e:ʃirmɛz. 25. bɪr_ a'dam da 'a:tɕi 'ɔ:zɣn. 26. bɪr 'hyɔ̃ɖɛ
 'jyɲɟ 'je:tʃɪptʃi. 27. 'bir hɛf'te:ɕi a'dam 'je:ɕip. 28. 'bir 'jyɲɟ 'e:ʃirmijɪptʃi. 29.
 'de:ɕi 'indi 'taq taq 'jylɛr. 30. 'ʃejɛnde bʊ'ʧa:zɛnda 'bir vɛl'lijɛ tʃi'xɪptʃi tʃi'ban.
 31. jɣlɛn'de bʊ'na 'mɛzzɛqʰ_ɛɛn'de 'a:tʃɪnar. 32. aɬah'ta:ndi. 33. aɬah'tan
 ɛmr_ɛ'dɛr. 34. 'ʃejlɛɛ ɛm'r_ɛ:ɕiɪ 'dʒɪnlɛɛ 'dʒɪnlɛɛ. 35. dɛʃ 'dʒɪnlɛr 'diɛr
 bʊ 'jyɲɟɣ apara:sɪz. 36. jɛxɛjɛn jɛ'xɛ:sɪn. 37. ɛ:ʃijɛ'ɲ_ɛ:ʃɪsɪn. 38. taβta'jan
 taβ'ta:sɪn. 39. ɪʃlɛjɛ:ɲ_ɪʃ'lɛ:sɪn. 40. 'bunʊ 'hɛ:psɪn ɛ:ʃil'lɛr ta:βɪt'tar 'xa:ɬ
 xaɬtʃa 'edɛllɛr. 41. ar'βa:ɕɪn 'je:βɪnɛ dʒɛl'lɛr. 42. dʒɪn'lɛ:rɪn 'bɛ:jjɣjɣdɣ. 43.
 ɛm'r_ɛɛɛr. 44. 'e: ar'βad ba'xar 'hɛpsɪ 'xa:ɬ xaɬtʃa_ɔ:tʊp 45. ɕɪlɪm
 dʒɪdʒɪ'm_ɔ:tʊp 'dɣzɣnptɣ. 46. 'diɛr 'bu 'ja:rɪn je'dɛr jɛ'nɛ 'bir 'tɔ:rɪ 'jyɲɟ 'je:tʃɪ.
 47. 'je:ɕim 'æ:zɣmɛ tʃa'ra 'e:ɕim. 48. je'dɛr 'muɲdʒa 'ʃa:rɪɕ'æɕ 'vurʊ ɛ'l_ɣzɣnɛ
 'dʒa:nɪna. 49. 'muɲdʒa 'juxa ɛ'dɛr. 50. 'dʒa:nɪna qɔ'jar. 51. a'dam 'je:ɪ. 52.
 'diɛr 'nɛ:ʃɪβɕi. 53. 'diɛr xɛstɛ'yɛm. 54. æɛ'dʒɛɣɛm. 55. 'jetʰ 'ɣurfaja 'bax. 56.
 ba'xar 'yɬ qʰɛtɛr 'xa:ɬ xaɬtʃa 'dɣzɣnptɣ ɕɪlɪm dʒɪdʒɪm. 57. bɛ'lɛ_ɛɛɛr
 'dʒa:nɪna 'taq taq ʃejlɛr 'tɪrqɪɬdar 'juxa. 58. 'diɛr 'hɛ:psɪ ʃɣmɣɕ'lɛ:rɪβ
 'qʰɪrɪptʃi. 59. vaz'jetʃ mɛn'nɛn 'diɛr ar'βad 'tɔ:ba. 60. da'ha mɛ'n_ɔ:tʊm. 61.
 bɪr 'ɕɪlɪm 'je:tʃɪrmijɛdʒɛɣɛm 'ʃɛ:nɪβtʃɪn. 62. ɪʃ'tɛ 'bitʃi.

(05 02 16 02 01)

Kayıt yeri: Kasaphane
Kayıt tarihi: Temmuz 2008
Kayıd yapan: Jasim Z. Jasim

Kaynak kişinin

Adı, baba adı: Hatice
Doğum yeri: Kerkük-Tazehurmatu
Doğum tarihi: 1932.
Mesleği: Ev hanımı
Cinsiyeti: Kadın
İkamet yeri: Kerkük
Şu an yaşadığı yer: Kerkük (Kasaphane Mahallesi)
Soyu: Türkmen
Medeni Hali: Evli
Dil bilgisi: Türkmençe (1)
Öğrenim düzeyi:
Başka bir bölgede yaşayıp yaşamadığı: -
Anlatım türü: Anılar ve folklorik Malzeme

GÖZ İLAÇLARI:

1. 'a: 'bilisen ne'de:rdiý 'tjilñi 'va:rdi 'eý'ran 'tjilñisi. 2. bñ zehd3e'firi
a'ta:rdiý. 3. 'syrtýrdýý je'je. 4. 'yer 'irridi. 5. 'eý'ni c'ür'den 'bişip 'tjilñi. 6.
ebe'le şýr'te:rdiý c'i'na:rına. 7. 'a:ñmiza vür'a:rdiý. 8. zehd3e'fir 'fej
'ja:ndırar 'yer. 9. 'he 'o:nüjdan. 10. qür'ien mü'tj'ca 'fēd3d3i şüβ_e'de:rdiý
i'tjē:rdiý ş'i'fa:mızı a'ta:rdiý. 11. 'nanđ3a xes'te:ñiý tş'o'x_ö:ññ an'đ3ay düx'tor
da öñ'd3a tş'o'x_ö:ññ. 12. ta'mam jox'sa jox iññ'qa:dmıñ 'jo:xtü. 13. 'fēd3d3i
şüβjü i'tjē:rdiý je'zedε.

KÖY DÜĞÜNÜ:

14. ʔtɛ bɛjɛ'nɛ:rɔ̃lɛr. 15. 'bɪrbrɪnɪ 'a:ʔɪrɔ̃ɪtar. 16. bʊ c'ɛ'rɛ 'nɛ:jɔ̃ɪ. 17. 'jyzjʏ 'qa:ɪɔ̃ɪɪtar. 18. 'c'a:fc'ɪr 'qa:ɪɔ̃ɪɪtar. 19. dœj'mɛ qɔ'ja:rɔ̃ɪtar ʃɪnnɪ'jɛ. 20. sɛn 'bax 'hɛ hɛ hɛ vaɪ'ta: 21. dœj'mɛ qɔ'ja:rɔ̃ɪtar. 22. ɛbɛ'lɛ c'œ'mɛ e'dɛ:rɔ̃lɛr. 23. 'qa:ɪɔ̃ɪɪtar. 24. 'jyzjʏ 'qa:ɪɔ̃ɪɪtar. 25. ʃɛ:jɪ'ŋ_œ:jʏdʒɛ ɔj'na:rɔ̃ɪtar 'jɛ:lɪnɪn. 26. q'ɪsray'tan apa'ra:rɔ̃ɪtar. 27. 'bɪr dɛ'nɛ:sɪ 'qɔ:jrʏyʊnnan bɪr dɛ'nɛ a'ja:ʏ 'ja:nɪnnan 'zɛ:ŋdʒɛ 'qɔ:jʏrʏ a'ja:ʏn. 28. 'deɪm ʃɛ'nɛ ʏʃ tɛ'nɛ:jɔ̃ɪ. 29. bɪr dɛnɛ 'dɛ rɛʃ'mɛ:sɪn tʃɛcɛ:rɔ̃ɪ. 30. bɪr dɛnɛ a'ja:ʏ 'ja:nɪnnan 'zɛ:ŋdɪnɪ tʃ'ta:rɔ̃ɪ bɪr 'dɛnɛ dɛ ɔr'dan. 31. ʏʃ tɛnɛ 'dœrd tɛ'nɛ bɪr 'dɛnɛ 'qɔ:jrʏyʊn tʃ'ta:rɔ̃ɪ q'ɪsra:ʏn. 32. q'ɪsray'tan 'apara:rɔ̃ɪtar. 33. vaɪ'ta:'hɪ 'apara:rɔ̃ɪtar c'œj'dɛn c'œjɛ. 34. bʊr'da tɛ'zɛdɛn apa'ra:rɔ̃ɪtar 'ja:jɪʃɪja 'ja:ʏʃɪjɔ̃ɪ ʃœ'tɛmq'ɪzɪnɪ. 35. 'a:ɔ̃ɪ nɛs'mɛ:ɔ̃ɪ. 36. 'e: 'ja:ʏʃɪ da 'tʏc'ɪnʏ vɛ:rɪp'lɛr 'ja:zja. 37. vaɪ'ta: vɛ:rɪp'lɛr 'tʏc'ɪnʏ 'ja:zja. 38. 'dɛ:rɪsɪn vɛ:rɪp'lɛr ʔtʃɛ:rjɛ. 39. bʊ q'hɛ'dɪ:mɛlɛr.
40. 'q'hɪʃɪjɔ̃ɪ. 41. ha'ra 'jɛ:tʃɪlɛr q'ɪsray'tan. 42. 'ja:jɪʃɪja a'pa:rɔ̃ɪtar a'pa:rɔ̃ɪtar. 43. 'ja:jɪʃɪ har'da. 44. 'tɔz̥ dʊma:'n_ɪtʃɪndɛ jɛ'dɛ:rɔ̃ɪʃ 'ja:jɪʃɪja.

EVLENME ZAMANI:

45. bīlī'sen 'nēd̥ʒe. 46. hēc'et̥_e:đim 'ʒe:nīβt̥ʃin. 47. a'dam 'ba:ʃina
ba'jaz d̥y'ʃe:rđi an'nan arβa'd_a:ħrđi. 48. 'he: vał'ta:.

49. 'q'iz 'ba:ʃina 'niʃan d̥y'ʃe:rđi an'nan 'va:rħrđi. 50. 'bax
ha_za'ma:nīŋ_ar'βa:đijam. 51. peym'bere ʒała'βat. 52. ebe'le:jđi.

HASAT MEVSİMİ:

53. 'bīt̥ʃim bīt̥ʃe:rđiy. 54. 'hīt̥ʃ darra'sa 'jo:x_űjdű. 55. qūr'ʃen ja'ta:rđiy
qa'xa:rđiy. 56. 'ne:t̥ʃi 'ba:d̥ʒi qarɗaʃ_ara'je:rinde hēc'et̥_ɔ:łup. 57. 'bizim
a'ra:mızda 'jo:x_űjdű. 58. c'æ:jl̥y_jd̥y. 59. seŋ 'de eβ'le:đimsen qūr'ʃen.

60. 'de:đim ɔ_ʃyrbē'le:rīŋ_ɔer'se:đin me'ne. 61. bű_ʃorpay'ta:rīnnan
bī'c'ez̥_ebe'le_ʃehre'me 'qo:ʒum. 62. 'qurd_ʃan 'qo:ʒun bīr_jer'de 'ja:ħrđi būr'da
qurd_ʃan 'qo:ʒun. 63. 'he: hasat'ʃa. 64. he vał'ta:. 65. c'i_ŷʃ 'jynde 'ɔraytan
maʃał'ta: bīt̥i're:rđiy ja'ta:rđiy qa'xa:rđiy. 66. ar'βad 'ʃa:rħ. 67. 'bīt̥ʃim
bīt̥ʃe:rđiy. 68. ja'ba:nt̥ʃi c'æ:jl̥y_ʃ'te. 69. 'niʃi 'bir hēc'et̥_ɔ:łū qar'daʃ 'ba:d̥ʒi
ara'je:rinde. 70. ɔł'ma:zīm̥ʃ. 71. bīz̥ 'de 'jo:xűjdű 'hīt̥ʃ hīt̥ʃ. 72. bīr_ʃa:đi:rđi.
73. bīr_jan'da 'c'æ:j̥m̥y̥zd̥y. 74. būr'da 'bir 'cyt̥ʃcīne_ʃa:rđi:rđi. 75. 'c'i_ŷd̥ʒ
'jynde 'bir par_ʃa:nī bīt̥i're:rđiy. 76. aʃ'na:điβ. 77. darra'sa 'jo:xűjdű. 78. 'e:c'īn
ar'pa 'buyda e'c'e:rđiy. 79. ba'ba:mīn 'rızqī_ʃɔx_nūq'sa:nījđi_ʃe:jījđi 'c'e:mījđi.

80. 'je:tʃim 'jo:rũtmũʃam 'ja: rab'bi. 81. sen 'de eβ'lɛ:dĩmsɛn. 82. 'ɛ:ĩmĩ
 bũr'dan bũra 'ʃa:rđim. 83. 'aja:ỹim bũ'ra qʰɛdɛr 'ʃa:rđim 'e:. 84. 'ja: rab'bi
 'bĩtʃim 'bĩtʃmĩỹim. 85. vaʔ'ta: 'de:đim je're: 'bir 'tʃæpʰ 'c'ɛ:smĩỹim. 86. 'je:tʃim
 'de:đim de'dɛ heɾ 'birsĩ bĩr je're jæ'je:rĩptĩ. 87. 'qa:sʃĩn bĩtʃil'mɛz. 88. 'mɛn
 'dyz 'qo:nũʃtũm. 89. ta'mam. 90. bĩr'tɛc c'ɛs'mɛ:đim. 91. bũ 'bir 'ba:dĩĩm 'var.
 92. ɔ qasab'ta:rĩn ne'ne:sĩ bahaa:d'diŋĩĩ. 93. qũdĩĩa:ỹimda bes'lɛ:mĩĩɛm
 'æ:zỹn. 94. zaɣ tan ʃɛ'ceɾ mef'hħ_e:tʃi 'æ:zỹn. 95. qũdĩĩa:ỹimda bes'lɛ:mĩĩɛm
 'æ:zỹn qũr'ĩɛn. 96. peɣm'bɛɾɛ saʔa'βat.

(05 02 16 02 02)

Kayıt yeri: Kasaphane
Kayıt tarihi: Temmuz 2008
Kayıd yapan: Jasim Z. Jasim

Kaynak kişinin

Adı, baba adı: Hatice
Doğum yeri: Kerkük-Tazehurmatu
Doğum tarihi: 1932.
Mesleği: Ev hanımı
Cinsiyeti: Kadın
İkamet yeri: Kerkük
Şu an yaşadığı yer: Kerkük (Kasaphane Mahallesi)
Soyu: Türkmen
Medeni Hali: Evli
Dil bilgisi: Türkmençe (1)
Öğrenim düzeyi:
Başka bir bölgede yaşayıp yaşamadığı: -
Konusu: Şiir (Hoyrat)

1. su'sɛ:nĩ

2. 'suβ jæ'jɛ:rtşĩn şu'sɛ:nĩ

3. jɛtʃ'mɛ na'mard 'c'æ:prɣsɣnnɛn

4. qɔj_a'pa:rsĩn 'suβ 'sɛ:nĩ

* * *

5. ɔ ja'ram

6. 'jæz jæ'z_ɔ:tmũʃ ɔ ja'ram

7. bĩr 'jæz bĩr 'jæzɛ 'xɛ:jĩn ba'xar

8. barmay'tan 'mɛn 'ɔjaram.

* * *

9. qa'ʃa tʃa'tar

10. 'c'ipriʃiʃ qa'ʃa tʃa'tar

11. 'jemε na'mard tʃq'ma:sɪn

12. vax't ɔ:tʃ ba'ʃa qa'xar.

7. Bölüm

Dizin

Alfabe sırası

ɑ, b, $\widehat{d_3}$, $\widehat{tj}$, d, ε, e, f, g, γ, ɭ, h, ħ, x, i, k, q, l, m, n, ɔ,

œ, p, r, s, ʃ, t, y, v, j

a

- a:** a!, ha!. (şaşkınlık ve hayet bildiren ünlem)
- a:. (05 02 16 01 02) 175; (05 02 16 02 01)1; (05 02 14 02 01)18.
- aḍʒ** aç, tok karşıtı.
- a. (05 02 10 01 02) 34; (05 02 16 01 05) 60.
- a.(ʒ)+ḍı ('a:ʒḍı) (05 02 10 04 02) 7; (05 02 16 01 05) 74.
- aḍʒε'bε** < Ar. عَجَب: acaba.
- a. (05 02 10 04 02) 16.
- atʃ-** açmak.
- a. (05 02 10 01 01) 97, 98; (05 02 14 01 01) 1537.
- a.-ın ('a:tʃın) (05 02 10 02 01) 36, 47, 52, 58, 63.
- a.(ʃ)-ṭı ('a:f̣ṭı) (05 02 14 01 01) 530, 984.
- a.(ʃ)-ṭım ('a:f̣ṭım) (05 02 14 01 01) 970, 985, 1467.
- a.(ʃ)-ṭıβ ('a:f̣ṭıβ) (05 02 14 01 01) 1470.
- a.-ar (05 02 10 03 01) 29, 46; (05 02 10 01 01) 11, 105; 01–12 (05 08 11) 45,49; (05 02 16 01 02) 133, 173; 03-03 (05 08 16) 15, 144.
- a.-'maq̣ (05 02 10 02 01) 42.
- a.-ṃṭ'ja:ṣıʒ (05 02 10 02 01) 34.
- a.-a:bilṃıỵıbḷεr (a'ṭja:bilṃıỵıbḷεr) (05 02 14 01 01) 982.

а.-а:rdıx (aˈtʃa:rdıx) (05 02 14 01 01) 130.

а.-а'san (05 02 14 01 01) 457.

а.-ıb (ˈa:tʃıb) (05 02 14 01 01) 1390.

а.-ıblar (ˈa:tʃıblar) (05 02 14 01 01) 982.

а.-ım (ˈa:tʃım) (05 02 14 01 01) 1536.

а-ıram (ˈa:tʃıram) (05 02 14 01 01) 548.

а.-'max (05 02 14 01 01) 1466.

а.-ınar (ˈa:tʃınar) (05 02 16 01 09) 31.

а-ındı (ˈa:tʃındı) (05 02 16 01 08) 8.

а-ını (ˈa:tʃını) (05 02 16 01 02) 85.

а-ınıptı (ˈa:tʃınıptı) (05 02 16 01 05) 79.

ˈa:tʃtʃy

açık, kapalı karşıtı.

ˈa:+yjsɛ (05 02 10 01 01) 97.

ad

ad, isim.

а. (05 02 14 05 01) 36.

а.+ı (Bel.) (ˈa:dı) (05 02 14 01 01) 242, 542, 556; (05 02 14 02 01)157; (05 02 14 04 01) 300, 302; (05 02 14 05 01) 35; (05 02 16 02 01) 35.

а.+ım (ˈa:dım) (05 02 14 04 01) 306.

а.+ın (Bel.) (ˈa:dın) (05 02 14 01 01) 1515; (05 02 14 03 01) 17.

а.+ına (ˈa:dına) (05 02 14 01 01) 176; (05 02 14 02 01) 166, 167.

α. +ĩnadĩ ('a:đĩna:đĩ) (05 02 14 01 01) 173, 174.

α. +ĩnda ('a:đĩnda) (05 02 14 03 01) 65.

α. +ĩnĩ ('a:đĩnĩ) (05 02 14 04 01) 29.

α'dam

< Ar. آدم : adam, insan, erkek kişi.

α. (05 02 10 01 01) 88, 138, 213; (05 02 10 01 02) 51, 63, 71, 88, 101, 114; (05 02 10 03 01) 1, 2, 8, 27, 37, 41, 42, 47, 81, 88, 98, 122, 123; (05 02 10 05 01) 15, 20; (05 02 10 05 02) 1, 11, 35, 44, 50, 99, 113, 116; (05 02 10 05 03) 15, 26, 50, 53, 54, 58, (05 02 10 06 02) 43, 88; (05 02 14 01 01) 364, 621, 781, 875, 1402, 1410, 1463, 1462, 1472; (05 02 14 02 01) 93, 122, 233; (05 02 14 04 01) 42, 43, 48, 74, 82, 96, 131, 160, 332, 333, 334, 342, 345, 346, 367; (05 02 16 01 01) 1; (05 02 16 01 02) 76; (05 02 16 01 03) 151; (05 02 16 01 05) 1, 59, 91, 110, (05 02 16 01 07) 5; (05 02 16 01 08) 5, 13, 14; (05 02 16 01 09) 4, 7, 25, 27, 51; (05 02 16 02 01) 47.

α. tĩĩ ('a'da:mtĩĩ) "adam için" (05 02 10 01 01) 49.

α. ıet- "eğitmek, yetiştirmek" (05 02 16 01 03) 144.

α. ıĩle- (05 02 14 04 01) 346.

α. ııle- "iyi yetişmek, iyi bir duruma gelmek" (05 02 16 01 01)

1; (05 02 14 04 01) 338.

α. ıut- "adam oyunu kazan-" (05 02 14 01 01) 621.

α.+α (05 02 10 02 02) 18; (05 02 10 05 02) 113; (05 02 14 01 01) 1518.

α.+α'c'a "o adam, tanıdığımız adam" (05 02 10 01 01) 195;

(05 02 10 03 01) 87; (05 02 10 05 02) 125, 135.

α.+α'c'am "eşim" (05 02 14 01 01) 907, 1042.

α.+α'c'a:nñ (05 02 14 02 01) 157.

α.-lar (05 02 14 02 01) 258, 260, 270; (05 02 14 04 01) 57.

α.+ı (Bel.) (α'da:mı) (05 02 14 01 01) 1091, 1406; 03-04 (05 08 16) 17; (05 02 16 01 05) 49, 92, 121.

α.+mđi (α'da:mđi) (05 02 10 05 02) 131; (05 02 16 01 05) 18.

α.+ım (α'da:mım) "eşim, adamım" (05 02 10 01 02) 105, 108.

α.+ın (İlg.) (α'da:mın) (05 02 10 03 01) 15; (05 02 10 04 01)

1; (05 02 10 04 02) 23; (05 02 10 05 02) 138; (05 02 14 04 01) 215; (05 02 16 01 06) 1.

α.+ıñ (İlg.) (α'da:mñ) (05 02 10 03 01) 25.

α.+ıβ (α'da:mıβ) (05 02 10 01 02) 109; (05 02 10 05 02) 121.

α.+san (05 02 10 05 01) 123, (05 02 10 05 02) 31.

α.+şız (α'da:msız) (05 02 10 05 01) 127.

α.+nan (Ar.) (05 02 10 03 01) 168.

α.+nañ (Çık.) (05 02 14 05 01) 38.

α'ya

< Moğ. Aqa "ağabey" : ağa, sözü geçen kimse, varlıklı kimse.

α.+şı (Bel.) (α'ya:şı) (05 02 10 05 02) 128.

α.+β (05 02 10 05 02) 118, 119, 122.

α'yağz

ağaç.

α. (05 02 10 06 01) 40, 48, 51, 54; (05 02 16 01 05) 97.

α. tʃaɫ- "ağaç vurmak" (05 02 10 05 03) 56, 57.

a.+a (05 02 10 01 02) 103.

a.(3)+ħix (a'ʕa:ʒħix) (05 02 14 03 01) 69.

a.(3)+^lta (05 02 10 06 01) 5, (05 02 14 02 01) 219.

a.(3)+ħi (a'ʕa:ʒħi) (05 02 14 02 01) 219.

a.+ijđi (a'ʕa:dʒijđi) 110, 117, 118, 181, 228.

a.(3)+da (05 02 10 01 01) 181.

a.+ĩ (Bel.) (a'ʕa:dʒĩ) (05 02 10 01 01) 71, 72, 78, 90, 91,
100, 108.

a.+ija (a'ʕa:dʒija) (05 02 10 01 01) 227.

a.+nñ (İlg.) (a'ʕa:dʒinñ) (05 02 14 04 01) 176.

a.+inĩ (a'ʕa:dʒinĩ) (05 02 10 01 01) 79, 86, 90.

a.+in (İlg.) (a'ʕa:dʒin) (05 02 10 01 01) 93; (05 02 10 06 01)
42.

'a:ʕĩr

ağır, olgun kimse, ciddî, hafif karşıtı.

'a:. (05 02 14 04 01) 338; (05 02 16 01 05) 43, 53, 54.

'a:. baʃ (05 02 16 01 05) 43, 53, 64.

'a:..+đi (05 02 14 01 01) 845.

'a:..+ħyĩ (05 02 16 01 03) 22.

'a:ʕĩr-

ağırmak.

'a:.-rĩ (05 02 14 01 01) 768.

'a:ʕĩz

ağız.

'a:..atʃ- "söz söylemek, konuşmak" (05 02 10 01 01) 11.

'a: +đĩ ('a:yzđĩ) (05 02 14 04 01) 230.

'a: +ĩm ('a:yzĩm) (05 02 10 02 01) 99.

'a: +ĩma ('a:yzĩma) (05 02 10 02 01) 99; (05 02 14 01 01)

380.

'a: +ĩna ('a:yzĩna) (05 02 16 01 03) 22.

ah

a!, ha!. (bkz. a:!)

a. (05 02 10 05 03) 57.

al-

almak, satın almak.

a. (05 02 16 01 03) 69, 71, 86.

a. ʔæ:zŷn (05 02 16 01 03) 70, 73, 88.

a.-ar (05 02 10 03 01) 144.

a.-điŷjdan ('a:đđiŷjdan) *zf.* (05 02 10 01 01) 220.

a.-ĩ ('a:ĩ) (05 02 10 01 01) 21, 30, 31, 41, 42, 58, 83, 219;

(05 02 10 05 02) 116; (05 02 10 06 02) 8, 10; (05 02 14 01 01)

649,1206; (05 02 16 01 01) 25, 26, 58, 59; 03-03 (05 08

16) 152; (05 02 16 01 09) 11.

a.-ĩ 'je:tĩrĩ (05 02 10 01 01) 31.

a.-ĩ je'der (05 02 10 06 02) 10.

a.-đĩ ('a:đđĩ) (05 02 10 06 02) 129; (05 02 14 01 01) 905,

1131,1341; (05 02 14 02 01) 106; (05 02 16 01 05) 103; 03-09

(05 08 16) 25.

a.-đĩ 'je:tĩ (05 02 16 01 05) 104.

a.-đĩm ('a:đđĩm) (05 02 10 01 01) 256, 258; (05 02 14 01 01)

335, 343, 393, 465, 537, 1114.

а.-дѣѣ ('a:tdѣѣ) (05 02 14 01 01) 1124.

а.-дѣх ('a:tdѣх) (05 02 14 01 01) 646, 879, 881, 1244.

а.-а:бѣлѣдѣ (05 02 14 04 01) 26.

а.-а:бѣлѣмѣсѣсѣн (05 02 14 04 01) 155.

а.-а:тѣтар (05 02 10 05 01) 33; (05 02 14 02 01) 165,
166, 167, 168, 169.

а.-а:н (05 02 14 02 01) 125; (05 02 14 04 01) 26.

а.-а:рдѣ (05 02 10 06 02) 129; (05 02 14 01 01) 905, 1131,
1341; (05 02 14 02 01) 106; (05 02 16 01 05) 103; 03-09 (05
08 16) 25.

а.-а:рдѣх (05 02 14 01 01) 91,760.

а.-ѣб ('a:ѣб) (05 02 14 01 01) 1395.

а.-ѣттар ('a:ѣттар) (05 02 14 02 01) 120.

а.-ѣм ('a:ѣм) (05 02 10 03 01) 58, 66, 80, 94; (05 02 14 01
01) 1311; (05 02 16 01 01) 65; (05 02 16 01 02) 17; 03-07 (05
08 16) 26; (05 02 16 01 09) 7.

а.-ѣм 'jedѣм (05 02 16 01 02)17.

а.-ѣбсан ('a:ѣбсан) (05 02 14 04 01) 201.

а.-ѣрдѣ ('a:ѣрдѣ) (05 02 16 02 01) 47; (05 02 14 01 01) 39,
40; (05 02 14 04 01) 42, 43, 75, 78.

а.-ѣрдѣтар ('a:ѣрдѣтар) (05 02 16 02 01) 15; (05 02 14 01 01)
43.

а.-ĩrdĩm ('a:ĩrdĩm) (05 02 14 01 01) 809.

а.-ĩrdĩβ ('a:ĩrdĩβ) (05 02 14 04 01) 153.

а.-ĩrdĩx ('a:ĩrdĩx) (05 02 14 01 01) 284, 608; (05 02 14 04 01)

219, (05 02 14 04 01) 219.

а.-ħix (('a:ħix) (05 02 14 01 01) 867.

а.-ma (05 02 14 04 01) 328.

а.-ma'ɣa (05 02 14 02 01) 124.

а.-'ma:mĩʃam (05 02 14 01 01) 1301.

а.-ma'saβ (05 02 14 01 01) 1411.

а.-mĩʃam ('a:ħmĩʃam) (05 02 14 01 01) 199, 494, 1214.

а.-mĩʃix ('a:ħmĩʃix) (05 02 14 01 01) 872, 1023; (05 02 14 04 01) 46, 47.

а.-mĩjan ('a:ħmĩjan) (05 02 14 04 01) 26.

а.-mĩjɪb ('a:ħmĩjɪb) (05 02 14 02 01) 122, 123.

а.-'ɫam (05 02 10 03 01) 86; (05 02 14 01 01) 644, 1209, 1219.

а.(s)-ʂa (as'ʂa) (05 02 10 01 01) 12, 13, 15.

а.(s)-ʂĩn ('a:sʂĩn) (05 02 10 05 02) 120; (05 02 14 04 01) 74, 77; (05 02 16 01 03) 30.

а.(s)-sĩnnar ('a:sʂĩnnar) (05 02 14 01 01) 1369.

а.-ĩn ('a:ħĩn) (05 02 16 01 03) 22.

а.-ĩptĩ ('a:ħptĩ) (05 02 16 01 09) 16.

α.-tar (05 02 10 05 01) 33; (05 02 16 01 03) 126, 127.

α.-α. bkz. al. (05 02 16 01 02) 35, 60; (05 02 16 01 05) 89.

α.-α:βin (05 02 14 01 01) 492.

α.-ħ ('a:tħi) (05 02 16 01 04) 9.

α.-α:rđiy (05 02 16 02 01) 2, 10.

αt'bax

bir tür yazma.

α. (05 02 14 01 01) 519.

α.(y)+ı (αt'ba:yı) (05 02 14 01 01) 530.

αtdat-

aldtmak.

α.(d)-ışı (αt'da:đırı) (05 02 10 01 02) 90.

α.(d)-α'san (αtdada'san) (05 02 16 01 03) 58.

α.-çim (αt'da:tşim) (05 02 10 01 01) 38.

α.-řıβ (αt'da:třıβ) (05 02 10 01 02) 71.

'a:şıf-

alışmak.

'a:ı (05 02 10 05 03) 24.

'a:şa

< Ar. (جَلَّ جَلالُه) : Allah.

'a:ı. (05 02 10 03 01) 5, 40, 101, 166; (05 02 10 05 03) 42, 45; (05 02 10 06 01) 30; (05 02 10 06 02) 40, 141, 148; (05 02 14 01 01) 152, 154, 243, 343, 351, 529, 658, 673, 1052, 1267, 1407, 1419; (05 02 14 02 01) 141; (05 02 14 03 01) 14; 02– 04 (05 08 14) 84,89, 90, 309, 343, 344; (05 02 14 05 01) 5; (05 02 16 01 03) 140; (05 02 16 01 07) 47; (05 02 16 01 08) 5, 18.

'a:.'qa:rı. (05 02 14 04 01) 84. 89,90.

'a:ħħa 'xε:řirĩtřĩn < Ar. (HD. خاطر الله) : Allah hatırı için

'a:.'xε:řirĩtřĩn (05 02 10 03 01) 39.

aş'ħah

bkz. 'a:ħħa.

a. (05 02 10 01 01) 198; (05 02 14 01 01) 154.

a.+ĩn (İlg.) (aş'ħa:ħĩn) (05 02 14 01 01) 562, 786.

a.+ĩñ (İlg.) (aş'ħa:ħĩñ) (05 02 16 01 05) 45.

a.+tan (Çık.) (05 02 16 01 09) 33.

a.+tañ (Çık.) (05 02 16 01 04) 8.

a.+ta:ndĩ (05 02 16 01 09) 32.

aħħaha ama'nat

< Ar. في أمان الله : ayrılanın kalana söylediği bir esenleme sözü.

a. aħħaha amana't امان- (05 02 10 01 01) 85.

aħħaha tεββε'c'el < Ar. التوكل على الله : Allah'a bırakma, Allah'tan bekleme.

a. (05 02 10 01 01) 198.

aş'ħa: vεc'ħber

< Ar. الله أكبر : Allāhü ekber (Allah büyüktür)

a. (05 02 14 01 01) 154, 172.

ařħ

alın.

a+ĩmĩz ('a:řĩmĩz) (05 02 16 02 01) 7.

'a:řĩ 'je:řĩl

değişik renklerden (kumaş)

a. (05 02 16 01 04) 9.

aşt

alt

a. (05 02 14 04 01) 128.

a.+ĩnnan ('ařĩnnan) (05 02 10 03 01) 166.

a.+a:cʰinan (aʎta:cʰinan) (05 02 14 01 01) 1038.

a.+ʎtan (05 02 14 01 01) 1264; (05 02 10 06 02) 47; (05 02 14 01 01) 695.

a.ʎta (05 02 14 01 01) 624.

a.+ʎnda (ʎaʎnda) (05 02 10 05 01) 27, 40, 59; (05 02 14 01 01) 566, 567, 568.

a.+ʎna (ʎaʎna) (05 02 14 01 01) 695.

a.+ʎi (ʎaʎni) (05 02 14 01 01) 1033.

ʎa:ʎʎ

altı sayısı.

ʎa:. (05 02 10 04 02) 22, 27; (05 02 10 05 03) 28; (05 02 14 01 01) 793, 1033, 1268; (05 02 14 02 01) 83; (05 02 14 04 01) 79, 155, 240, 317, 318.

ʎa:ʎmʎʃ

altmış sayısı.

ʎa:. (05 02 14 01 01) 1210; (05 02 14 04 01) 169.

ʎa: +tan (Çık.) (05 02 14 04 01) 307, 327.

ʎa:ʎtʎn

altın.

ʎa:. (05 02 10 01 01) 15, 46, 62, 64; (05 02 10 03 01) 149; 03-01 (05 08 16) 59; (05 02 14 01 01) 16, 17, 745, 858; 03-02 (05 08 16) 103, 137, 177; (05 02 16 01 03) 22, 24, 57; 03-05 (05 08 16) 83, 86.

ʎa:. ʎʎ- (05 02 10 01 01) 63.

ʎa:. ʎax- (05 02 14 01 01) 16.

ʎa:. ver- (05 02 16 01 03) 22.

	'a: +ündü (05 02 10 05 02) 102.
	'a: +nan (İnst.) (05 02 10 05 02) 96.
	'a: + 'ħa: rīm (05 02 14 01 01) 840.
	'a: + 'ħa: rīβ (05 02 14 01 01) 839.
	'a: + mǔz (05 02 14 01 01) 824.
	'a: + ũ (Bel.) (05 02 10 01 01) 64; (05 02 14 01 01) 19, 741.
	'a: + ũm (05 02 14 01 01) 989; (05 02 16 01 02) 110.
'a: t̪t̪ŋ	bkz. 'a: t̪t̪.
	'a: (05 02 14 01 01) 17, 703.
	'a: qɔj- (05 02 14 01 01) 17.
a'ma	< Ar. أُمّا : amma, lakin, fakat.
	a. (05 02 14 03 01) 88.
ama'nat	< Ar. أمانات : emanet.
	a. (05 02 10 01 01) 85; (05 02 10 05 02) 28, 72.
	a. qa- "emanet durmak" (05 02 10 05 02) 28.
	a. qɔj- "emanet bırakmak" (05 02 10 05 02) 72.
	a. + ĩ (ama'na: ĩ) (05 02 10 05 02) 39, 98.
	a. + ĩm ĩ (ama'na: ĩm ĩ) (05 02 10 05 02) 107, 10 (05 08 11) 63.
aŋ'd̪ʒaɣ	ancak.
	a. (05 02 16 02 01) 11.
aŋ'd̪ʒax	bkz. aŋ'd̪ʒaɣ.
	a. (05 02 14 02 01) 97; (05 02 14 04 01) 100.

an'na-

anlamak.

а.-дѣѣ (an'na:dѣѣ) (05 02 14 04 01) 335.

а.-ѣsan (< an'na:ѣsan) (05 02 14 05 01) 27.

а.-ѣim ('a:ηnѣim) (05 02 10 06 01) 85.

an'nat-

anlatmak.

а. (05 02 10 03 01) 102.

а.(d)-ѣ (an'na:dѣ) (05 02 10 05 02) 112.

an'nan

ondan, sonra

а. (05 02 10 01 01) 108, 152; (05 02 14 01 01) 363, 1261,
1307; (05 02 14 02 01) 144, 147; (05 02 16 02 01) 47, 49.

apar-

götürmek

а. (05 02 14 01 01) 187 (05 02 16 01 02) 110.

а. 'jet^h (05 02 16 01 02) 110.

а.-а:rdѣtar (05 02 16 02 01) 26, 32, 33, 34.

а.-ѣrdѣtar (a'pa:rѣrdѣtar) (05 02 14 01 01) 707, 709.

а.-'ram (05 02 10 05 01) 45, 90; (05 02 10 05 03) 30; (05 02 14
01 01) 651; (05 02 16 01 03) 60, 90; (05 02 16 01 04) 12.

а.-ѣim (a'pa:rѣim) (05 02 10 01 01) 217; (05 02 10 01 02) 38;
(05 02 10 05 02) 15; (05 02 10 05 03) 43.

а.-ѣ (a'pa:rѣ) (05 02 10 01 01) 50, 56, 57, 102, 134; (05 02 10
01 02) 3; (05 02 10 05 03) 24, 35; (05 02 10 06 01) 73; (05 02
10 06 02) 143; (05 02 14 01 01) 585; (05 02 16 01 03) 77. .

а.-һ'тар (а'па:рһ'тар) (05 02 10 01 02) 97, 98; (05 02 10 05 02) 70; (05 02 16 01 02) 89; (05 02 16 01 08) 11.

а.-'ma:ʏβa (05 02 10 01 01) 210.

а.-mǝǝ (а'па:rmǝǝ) (05 02 10 01 02) 56.

а.-rǝ (а'па:rrǝ) (05 02 10 05 01) 82.

а.-at'тар (aparat'тар) (05 02 10 06 01) 78; (05 02 14 04 01) 358.

а.-anda'тар (05 02 14 01 01) 504.

а.-ax (05 02 14 01 01) 1518.

а.-dǝm (а'па:rdǝm) (05 02 10 05 02) 71; (05 02 14 01 01) 207, 898; (05 02 14 04 01) 122.

а.-dǝ (а'па:rdǝ) (05 02 10 01 01) 254; (05 02 10 05 03) 60;

а. -dǝ 'je:tǝ tf (uzaklaşma) (05 02 16 01 05) 5; (05 02 14 01 01) 501; (05 02 16 01 03) 88; (05 02 16 01 05) 13.

а.-dǝβ (а'па:rdǝβ) (05 02 14 01 01) 986; (05 02 14 04 01) 122.

а.-adǝβiz (а'па:rdǝβiz) (05 02 10 01 02) 107.

а.-ǝrdǝ (а'па:rǝrdǝ) (05 02 14 01 01) 627, 888; (05 02 14 02 01) 158; (05 02 14 04 01) 200, 201, 202.

а.-ǝrdǝβ (а'па:rǝrdǝβ) (05 02 14 04 01) 186.

а.-ǝsan (а'па:rǝsan) (05 02 14 01 01) 1026.

а.-'ma:dǝ (05 02 14 01 01) 434.

а.-'ma:dǝm (05 02 14 01 01) 395.

α.-'ma:ð̥β (05 02 14 01 01) 989.

α.-m̥řĩ (α'pa:rm̥řĩ) (05 02 10 01 02) 188; (05 02 14 01 01) 188.

α.-α'pa:rm̥ʃam (α'pa:rm̥ʃam) (05 02 10 01 02) 99; (05 02 14 01 01) 488.

α.-m̥ʃix (α'pa:rm̥ʃix) (05 02 14 01 01) 1001, 1024, 1517.

α.-'ma:m̥ʃt̥ix (apar'ma:m̥ʃt̥ix) (05 02 14 01 01) 280.

α.-m̥j̥ĩpt̥ĩ (α'pa:rm̥j̥ĩpt̥ĩ < aparma:j̥ĩj̥ĩpt̥ĩ) (05 02 14 01 01) 512.

α.-şix (α'pa:rşix < apa'ra:rşix) (05 02 14 01 01) 654, 655, 656.

α.-'sa:j̥d̥ĩ (05 02 14 01 01) 1189.

α.-şrd̥ĩm (α'pa:rşrd̥ĩm) (05 02 14 01 01) 12, 13.

α.-a:s̥ĩz̥ (apa'ra:s̥ĩz̥) (05 02 16 01 09) 35.

α.-d̥ĩtar (α'pa:r̥d̥ĩtar) (05 02 16 02 01) 42.

α.-ř̥p (α'pa:r̥ř̥p) (05 02 10 01 01) 192, 209; 03-02 (05 08 16) 65, 66.

α.-s̥ĩn (α'pa:rs̥ĩn) (05 02 14 02 01) 162; (05 02 16 02 02) 4.

αα- aramak, araştırmak.

α.-ma (05 02 10 06 01) 15.

α.-'maztar (05 02 10 04 02) 17.

αα ara, ortalık

α.'je:r̥ĩn̥ε "arasına" (05 02 10 01 02) 75.

ar'biʕə

ard

ar'pa

ar'βad

а. а́- "evlenmek" (05 02 14 04 01) 328; (05 02 16 01 01) 65;
(05 02 16 02 01) 47.

а. а́й "çocuk" (05 02 10 06 01) 32, 33, 43.

а. +а'с'а "o kadın, tanıdığımız kadın" (05 02 10 03 01) 114;
(05 02 16 01 01) 20.

а. +і (а'βа:дї) (05 02 10 01 02) 8, 58, 116, 127; (05 02 10 03
01) 15, 20, 58, 85, 94; (05 02 10 05 01) 17; (05 02 10 06 02)
143; (05 02 14 01 01) 1070; (05 02 16 01 01) 2; 03-09 (05 08
16) 7, 11.

а. +ідї (а'βа:дїдї) (05 02 10 06 02) 22; (05 02 14 01 01)
1095.

а. +ім (а'βа:дїм) (05 02 10 01 01) 252; (05 02 10 01 02)
88, 91, 112; (05 02 16 01 06) 44.

а. +ін (іlg.) (а'βа:дїн) (05 02 10 01 02) 128; 110; 03-03
(05 08 16) 9; (05 02 16 01 09) 41.

а. +ін (Bel.) (а'βа:дїн) (05 02 10 03 01) 16; (05 02 16 01 01)
56;

а. +ін (а'βа:дїн) (05 02 10 01 01) 7.

а. +іна (а'βа:дїна) (05 02 10 05 03) 27.

а. +іна (а'βа:дїна) (05 02 10 05 03) 26.

а. +інї (а'βа:дїнї) (05 02 10 03 01) 16.

а. +інан (а'ва:дїнан) (05 02 14 01 01) 1186.

а. +іβ (а'βа:дїβ) (05 02 10 01 01) 51, 260; (05 02 10 03 01)

55, 65, 66, 80, 170; (05 02 16 01 06) 17, 29, 43.

α.+ἵβa (ar'βa:ḍḥβa) (05 02 10 03 01) 65.

α.+ἵx (ar'βa:ḍḥx) (05 02 14 01 01) 785.

α.+ἵjam (ar'βa:ḍḥjam) (05 02 16 02 01) 50.

α.+ἵdan (ar'βa:ḍḥdan) (05 02 10 01 02) 121.

α.+ḥar (05 02 14 01 01) 81, 959.

α.+ḥara (05 02 14 01 01) 651.

α.+ḥardan (05 02 10 01 02) 5.

α.+ḥa:rḥ (05 02 10 05 01) 7.

α.+ḥa:rḥnḥ (05 02 16 01 03) 4.

α.+tan (Inst.) (05 02 16 01 01) 63.

α.+ḥ (05 02 10 05 02) 104, 131; (05 02 16 01 02) 8.

ar'βa:ḍḥḥn

eşi için.

α. (05 02 14 01 01) 501.

arx

ark.

α. (05 02 14 04 01) 35.

α.+ḥta

arxa'daḥ

arkadaş, dost.

α.+ḥjam (arxa'da:ḥjam) (05 02 14 04 01) 105.

α.+tan (Inst.) (05 02 14 01 01) 86.

ar'xa

bkz. ard

α.+ḥda:ḍḥ (05 02 14 01 01) 324.

α.+^lma (05 02 14 01 01) 199.

α.+sīḍ̌a (ar^lxa:sīḍ̌a) (05 02 14 01 01) 748.

α.+sīna (ar^lxa:sīna) (05 02 14 01 01) 748.

α.+sīnnan (ar^lxa:sīnnan) (05 02 14 01 01) 758,1432.

α.+^lta:rīḍ̌a (05 02 16 01 03) 89.

α.+mḍ̌a (05 02 16 01 05) 34, 49.

α.+sīn (05 02 16 01 02) 92.

α.+sīǰ̣ḍ̌a (ar^lxa:sīǰ̣ḍ̌a) (05 02 16 01 01) 48.

α.+β̣̌ḍ̌a (05 02 16 01 05) 50.

as-

asmak.

α.-ar (05 02 16 01 07) 56.

α.-c^hīnan (^la:sc^hīnan) (05 02 16 01 07) 55.

α.-īram (^la:sīram) (05 02 14 01 01) 577.

as^ltan

arslan.

α. (05 02 10 01 01) 125, 129, 140, 142,149, 150, 153, 158,
174; (05 02 14 01 01) 1360.

qap^ltan (05 02 14 01 01) 1360.

α.+nī (Bel.) (as^lta:nī) (05 02 10 01 01) 140, 142.

α.+nīŋ (İlg.) (as^lta:nīŋ) (05 02 10 01 01) 152.

as^lpab

< Ar. أَثْوَاب : elbise.

α. (05 02 14 01 01) 280, 425, 436, 702, 1142, 1382, 1283,
1475; (05 02 14 02 01) 27, (05 02 16 01 03) 50.

a. ʕet- (05 02 14 01 01) 436.

a. sɛr- (05 02 16 01 03) 50.

a. ʝir- (05 02 14 01 01) 702.

a. +ɪn (Bel.) (as'pa:bɪn) (05 02 10 05 01) 14, 53.

a. +ɪ (as'pa:bɪ) (05 02 14 01 01) 1135, 1136, 1478; (05 02 14 04 01)

362; (05 02 16 01 04) 5.

a. +ɪm (as'pa:bɪm) (05 02 14 01 01) 258.

a. +ɪna (as'pa:bɪna) (05 02 14 01 01) 1348.

a. +mɪʒ (as'pa:bmɪʒ) (05 02 14 01 01) 56, 279.

a. +mɪzdan (as'pa:bmɪzdan) (05 02 14 01 01) 1488.

a. +βɪʒ (as'pa:bβɪʒ) (05 02 14 01 01) 273.

asṣaṭamfə'la:jkum < Ar. السلام عليكم : Selamunaleykum.

a. (05 02 10 05 02) 18, 37, 106.

aʃ

aş, yemek.

a. (05 02 10 01 02) 5, 7; (05 02 14 01 01) 261, 377, 873; 03–
03 (05 08 16) 111; (05 02 16 01 05) 100; (05 02 16 01 06) 14,
41.

a. +ɪ ('a:ʃɪ) (05 02 14 01 01) 54, 94, 126, 369, 631, 734; 03–
02 (05 08 16) 54, 59.

a. +ɪm ('a:ʃɪm) (05 02 10 02 01) 83, 88.

a. +ɪmɪʒ ʕet- ('a:ʃɪmɪʒ) (05 02 10 01 02) 5, 7; (05 02 14 01 01)
261, 733; (05 02 16 01 05) 100; (05 02 16 01 06) 14, 40;

(05 02 16 01 07) 41.

a'ʃa:ɣɨ

aşağı.

a.+ja (05 02 10 03 01) 22; (05 02 14 01 01) 354, 1421, 1527.

aʃ

aş, yemek.

a.+ɨm εcʲmε:ɨm ('a:ʃɨm_εcʲmε:ɨm) "yemeğim içmeğim"

(05 02 10 02 01) 83, 88; (05 02 10 02 01) 83, 88.

'a:ʃʃũx

çocuk oyunu.

'a: (05 02 14 04 01) 144, 147.

'a: var- (05 02 14 04 01) 144.

at^h

at.

a.+a (05 02 10 01 01) 143.

a.+ɨna ('a:ɨna) (05 02 10 01 01) 84, 112, 172.

a.+ɫar (05 02 10 01 01) 215.

a.+ɫan (Inst.) (05 02 10 04 02) 5.

at-

atmak.

a. (05 02 10 01 01) 44.

a.-aɣ (05 02 16 01 07) 48.

a.-aɫ'ɫar (05 02 14 02 01) 249; (05 02 16 01 03) 130; (05 02 16 01 07) 34, 35, 40, 44, 49.

a.-an'daβ (05 02 14 01 01) 403; (05 02 14 02 01) 202.

a.-ar (05 02 10 01 01) 52; (05 02 10 01 02) 59; (05 02 16 01 02) 116, 146; (05 02 16 01 03) 78.

a.-a:rɔɨ (05 02 10 01 01) 18; (05 02 14 02 01) 51;

(05 02 14 04 01) 67, 106, 107, 108, 157.

a.-a:rđim (05 02 14 01 01) 1067; (05 02 14 04 01) 105.

a.-a:rđix (05 02 14 04 01) 151.

a.-a:rĭx (a'ta:rĭx) (05 02 14 04 01) 148.

a.-ăbĭar (05 02 14 02 01) 67.

a.-ăĭar (05 02 14 01 01) 497.

a.-ăan (05 02 16 01 05) 91.

a.-ăĭĭ (05 02 16 01 05) 67; (05 02 14 01 01) 1498.

a.-'ma:ŷĭβdan (05 02 14 02 01) 202.

a.-măŷĭĭar (05 02 14 02 01) 65.

a.-ĭĭ ('a:tĭĭ) (05 02 14 01 01) 485, 560; (05 02 16 01 04) 11;

(05 02 16 01 04) 11; (05 02 16 01 05) 58.

a.-ĭĭar ('a:tĭĭar) (05 02 14 01 01) 491; (05 02 16 01 05) 92.

a.-ĭĭm ('a:tĭĭm) (05 02 14 01 01) 220, 227, 1073, 1076; (05 02 16 01 04) 20.

a.-ĭĭβ ('a:tĭĭβ) (05 02 14 01 01) 966; (05 02 14 02 01) 203.

a'taʃ

< Far. آتش : ateş.

a.+ăĭĭ (a'ta:ăĭĭ) (05 02 14 01 01) 920.

'a:tĭĭ-

atılmak.

'a:.-ărdĭ (05 02 14 02 01) 32.

at'ĭan-

atlanmak.

a.-ar (05 02 10 03 01) 117.

at'ĭas

ö.a. (sinama adı)

	α. (05 02 14 04 01) 240, 304.
	α.+ĩn (at ^l ħa:sĩn) (05 02 14 04 01) 304.
^l α:βtʃĩ	avcı.
	^l α:. (05 02 10 06 01) 4; (05 02 10 06 01) 19, 21.
	^l α:+ĩdĩ (05 02 10 03 01) 22.
	^l α:+jac ^j α (05 02 10 06 01) 17.
	^l α:+nĩn (05 02 10 03 01) 15, 16.
	^l α:+nĩ (Aku). (05 02 10 06 01) 18, 22.
^l α:βtʃĩ	ö.y.a (Musalla semtinde yer alan bir mahalle)
	^l α:+ħar (05 02 14 03 01) 3, 19, 43.
	^l α:+ħa:rdĩ. (05 02 14 03 01) 89.
^l α:βħĩdʒ	ruj.
	^l α:. (05 02 14 01 01) 1447.
^l α:xħ	artık, ya, çünkü
	^l α: (05 02 10 04 01) 13, 25; (05 02 14 01 01) 278, 665, 1231; (05 02 16 01 02)12, 142.
^l α:xħr	< Ar. آخر: ahır, son, sonraki.
	^l α: +ĩ (05 02 14 01 01) 256.
αx ^l ʃam	akşam.
	α. (05 02 10 02 02) 57; (05 02 10 03 01) 137, 139; (05 02 14 01 01) 120, 121; (05 02 14 03 01) 73; (05 02 14 04 01) 67, 73, 260; (05 02 16 01 02)37, 54, 80.

α. ʊɫ- (05 02 10 01 01) 184; (05 02 10 02 02) 54, 57; (05 02 16 01 02) 37, (05 02 14 03 01) 73; (05 02 16 01 03) 95.

α. ʊɫʃ- (05 02 14 04 01) 73.

α.+ɨ (αx'ʃa:mɨ) (05 02 14 01 01) 48, 51, 143, 993.

α.+ɫar (05 02 14 01 01) 587; (05 02 14 03 01) 75, 78.

α.+ɫa:rɨ (05 02 14 02 01) 114.

α.+nan (Çık.) (05 02 14 01 01) 633; (05 02 14 04 01) 233;
(05 02 16 01 07) 50.

αx'ta:r

aramak, araştırmak (bkz. ara-)

α.-ma'ɣa (05 02 14 01 01) 1195.

α.-rɨ (< αx'ta:rɨrɨ) (05 02 10 01 02) 78, 80.

α.-rɨɫar (05 02 14 01 01) 719.

α.-rɨx (< αx'ta:rɨrɨx) (05 02 14 01 01) 715.

α.-sɨn (05 02 14 01 01) 1336.

αx-

akmak.

α.-ɨ ('a:xɨ) (05 02 14 01 01) 964.

αj

ay.

α. (05 02 10 01 01) 44; (05 02 14 01 01) 747, 1077; (05 02 14 04 01)

53; (05 02 16 01 01) 43, 50.

α.+da (05 02 10 05 03) 28; (05 02 14 01 01) 1220.

α.+a (05 02 10 06 02) 3.

α.+ɫɨ ('a:jɫɨ) (05 02 16 01 03) 87.

	α.+ĩñ ('a:ĩñ)(05 02 16 01 03) 57, 58.
αja'ba	yazık!, maalesef! (acıma, telaş bildiren ünlem)
	α. (05 02 10 05 02) 55.
α'jaγ	ayak.
	α.+ĩna (αj'a:ĩna) (05 02 10 01 01) 129, 142.
	α.+ĩnnan (α'ja:ĩnnan) (05 02 10 01 01) 143, 152, 153; 02– 01 (05 08 14) 1466.
	α.+a (05 02 14 02 01) 274.
	α.+ĩ (α'ja:ĩ) (05 02 10 01 01) 149, 157; (05 02 14 01 01) 538, 612, 624; (05 02 14 02 01).
	α.+ĩmda (α'ja:ĩmda) (05 02 14 01 01) 864.
	α.+ĩmnan (α'ja:ĩmnan) (05 02 14 01 01) 815.
	α.+ĩnda (α'ja:ĩnda) (05 02 14 04 01) 147.
	α.+mĩz̥ (α'ja:γmĩz̥) (05 02 14 01 01) 861.
	α.+tan (İnst.) (α'jaγtan) (05 02 10 04 02) 26; (05 02 14 02 01) 52; (05 02 16 02 01) 27.
	α.+ĩm (α'ja:ĩm) (05 02 10 01 01) 156, 159, 164; (05 02 16 02 01) 85.
	α.+ĩ'm̥ε:lĩm "elim ayağım" (05 02 10 01 01) 156.
	α.+ĩ'm̥ε:jjĩ (05 02 10 01 01) 159.
	α.+ĩn (α'ja:ĩn) (05 02 14 01 01) 1467, 1470; (05 02 16 01 05) 45; (05 02 16 02 01) 28.
α'jax	bkz. α'jaγ.

a. (05 02 14 02 01) 10.

a.+mǝza (a'ja:xmǝza) (05 02 14 01 01) 858, 859.

a.+mǝz (a'ja:xmǝz) (05 02 14 01 01) 861.

a.+ta (a'jaxta) (05 02 14 01 01) 718.

a.+¹ta:ndǝ (ajax¹ta:dǝ) (05 02 14 01 01) 316.

aja'tel cǝr'si

< Ar. آية الكرسي : âyetül kürsî (Kuran'ın bir eyatı)

a. (05 02 14 01 01) 749.

'a:jǝn

ö.a. Aydın.

'a: (05 02 14 01 01) 404, 424.

'a:ǝn (05 02 14 01 01) 943.

ajha'βar

yetişin!, imdat! (acıma ve feryat bildiren ünlem)

a. (05 02 10 06 01) 30.

'a:jǝ

ayı.

'a: (05 02 10 04 01) 26, 28; (05 02 14 01 01) 628, 1224;

(05 02 14 02 01) 178.

aj'na-

bkz. an'na-.

a.-dǝ (aj'na:dǝ) (05 02 14 04 01) 365.

a.-dǝβ (aj'na:dǝβ) (05 02 14 02 01) 48; (05 02 16 02 01) 78.

a.-mǝrǝx (aj'na:mǝrǝx) (05 02 14 04 01) 365.

'a:jrǝ

ayrı, diğer, başka, farklı.

'a:. (05 02 10 04 02) 21; (05 02 10 06 01) 61, 62; (05 02 14 01

01) 122, 277, 454, 470; (05 02 14 03 01) 19.

'a:.'a:jřĩ (05 02 14 01 01) 444.

'a:.'+đĩ (05 02 14 01 01) 105; (05 02 16 01 02)50.

az

az.

a. (05 02 10 01 01) 87, 138; (05 02 14 01 01) 230; (05 02 14 04 01) 339.

a.+řjđĩ ('a:žřjđĩ) (05 02 10 05 02) 20; (05 02 14 01 01) 773, 1237.

a'zan

< Ar. أَذَان : ezan.

a. (05 02 14 01 01) 926.

a.bit- (05 02 14 01 01) 927.

aß

< Ar. أَوْ : veya, veyahut.

a. (05 02 10 01 02) 26, 44, 52; (05 02 10 03 01) 3, 59; (05 02 10 05 02) 7; (05 02 10 05 02) 70; (05 02 10 06 01) 4, 6, 17, 21; (05 02 14 02 01) 158.

b

'ba:

baksana! (dikkati çekmek için kullanılan bir ünlem)

'b. (05 02 10 01 01) 123, 177.

ba'ba

< Ar. أَب (HD. بابا) : baba.

b. (05 02 10 01 01) 269; (05 02 10 01 02) 1, 2, 7, 88, 94, 105, 112, 116; (05 02 10 02 02) 64, 67, 74; 78, 97, 131; (05 02 14 01 01) 220, 396, 815, 1082, 1129, 1172; (05 02 14 02 01) 134; (05 02 14 04 01) 24, 199; (05 02 14 05 01) 24, 25, 35; (05 02 16 01 02)25; (05 02 16 01 03) 125; (05 02 16 01 06) 15, 27,

40; (05 02 16 01 07) 8; (05 02 16 01 09) 21.

b. nɛ'nɛ (05 02 10 01 01) 269; (05 02 16 01 03) 125.

b. tʃa:ɣır- (05 02 10 02 02) 63.

b. ʏstɛ (ba'ba: ʏstɛ) (05 02 14 01 01) 220.

b.+dan (Çık.) (05 02 14 01 01) 1281.

b.+ʔa:rɨ (05 02 14 01 01) 226, 362, 1314, 1495.

b.+m (05 02 10 05 01) 40; (05 02 10 05 01) 70; (05 02 14 01 01) 19, 427, 435, 816, 1370; (05 02 14 03 01) 61; (05 02 14 04 01)

136; (05 02 16 01 03) 138; (05 02 16 01 05) 108.

b.+mʃilɛ (ba'ba:mʃilɛ) (05 02 14 01 01) 588, 838.

b.+mɨn (ba'ba:mɨn)(05 02 14 01 01) 1189, 1344 ; (05 02 16 01 03) 117; (05 02 16 01 07) 14, 21, 26, 33, 51; (05 02 16 02 01) 81.

b.+mɨz (ba'ba:mɨz) (05 02 10 05 01) 113.

b.+mɨzɨn (ba'ba:mɨzɨn) (05 02 10 05 01) 98, 115.

b.+nɨ (Bel.) (ba'ba:nɨ) (05 02 10 01 02) 119.

b.+nɨn (ba'ba:nɨn) (05 02 10 05 01) 9; (05 02 10 05 01) 8.

b.+sɨ (Bel.) (ba'ba:sɨ) (05 02 10 02 02) 2, 4, 13; (05 02 10 02 02) 40, 49, 52, 53, 71, 73, 79; (05 02 14 01 01) 235, 238, 241, 304, 570, 1341, 1475; (05 02 14 02 01) 55; (05 02 14 04 01)

310; (05 02 16 01 02)62.

b.+sɨtʃɨn (ba'ba:sɨtʃɨn) "babası için" (05 02 14 01 01) 179.

b.+šina (ba'ba:šina) (05 02 10 02 02) 41; (05 02 14 01 01)

251.

b.+šinın (ba'ba:šinın) (05 02 14 01 01) 854, 1238.

b.+β (05 02 10 01 02) 14, 21, 36, 129; (05 02 10 02 02) 38;

(05 02 14 01 01) 876.

b.+βız (ba'ba:βız) (05 02 10 05 01) 144.

b.+βızın (ba'ba:βızın) (05 02 10 05 01) 143.

b.+ja (Çık.) (05 02 10 01 02) 110.

b.+jdan (İnst.) (05 02 14 01 01) 575.

ba'ba

Süreklilik, dikkat çekme ve alay bildiren ünlem.

b. (05 02 10 02 01) 73; (05 02 10 02 02) 64; (05 02 10 03 01) 42; (05 02 10 05 01) 50; (05 02 10 06 02) 76; (05 02 14 01 01) 719, 1395.

ba'bam

oğlum!, çocuğum! (dikkati çekmek için kullanılan bir ünlem)

b. (05 02 10 02 02) 169; (05 02 10 05 01) 40;1320.

babaz'jan

ö.a. (Kerkük'ün eski doktorlarından)

b. (05 02 14 01 01) 777.

baḏḏa'nax

bacanak.

b.(γ)+ı (baḏḏa'na:ı) (05 02 10 02 02) 23.

'ba:ḏḏı

bacı, kız kardeş.

'b. (05 02 10 01 01) 43, 47, 56; (05 02 10 01 02) 30, 43, 44,

45, 51, 52; (05 02 10 02 01) 14; (05 02 14 01 01) 692, 902,

1060, 1159; (05 02 16 01 05) 26, 32, 41, 42, 51, 52, 53, 116;

(05 02 16 02 01) 57, 71.

'b. qar'daʃ (05 02 16 02 01) 56.

'b.+ʃildɛ(05 02 14 01 01) 1159.

'b.+lar (05 02 10 02 02) 11.

'b.+la:rɨ (05 02 10 03 01) 110.

'b.+la:rɨm (05 02 14 02 01) 134.

'b.+la:rɨnan (05 02 10 03 01) 119.

'b.+m (05 02 10 01 01) 95; (05 02 16 02 01) 93.

'b.+mɨzɨn (05 02 16 01 01) 72, 74.

'b.+nɨ (Bel.) (05 02 10 01 01) 41, 42; (05 02 10 01 02) 53.

'b.+nɨn (05 02 10 01 01) 81.

'b.+sɨ (05 02 10 03 01) 114, 116, 118, 121; (05 02 14 01 01)
529, 756.

'b.+sɨna (05 02 10 03 01) 115.

'b.+sɨnɨn (05 02 10 03 01) 120.

'b.+sɨjdan (Inst.) (05 02 14 04 01) 358.

'b.+jdan (Bağ.) (05 02 10 01 01) 135.

bay

< Far. باغ : bağ, meyve bahçesi.

b. (05 02 10 06 01) 39.

b.+ɨnda ('ba:ɣɨnda) (05 02 10 06 01) 24.

bay'βan

< Far. باغبند : bağcı, bahçevan.

b. (05 02 10 06 01) 3.

	b.+a (05 02 10 06 01) 33.
	b.+tʃɪdɪ (baɣ'βa:ntʃɪdɪ) (05 02 10 06 01) 2.
	b.+tʃɪnɪn (baɣ'βa:ntʃɪnɪn) (05 02 10 06 01) 1; (05 02 10 06 01) 8; (05 02 10 06 01) 59.
	b.+tʃɪja (baɣ'βa:ntʃɪja) (05 02 10 06 01) 35.
	b.+tʃɪ (baɣ'βa:ntʃɪ) "bağcı, haçevan" (05 02 10 02 02) 4, 6; (05 02 10 06 01) 13, 24, 26, 27; (05 02 10 06 01) 41, 54, 57, 60.
baɣ'βaŋ	bkz. baɣ'βan.
	b. (05 02 10 02 02) 70.
'baɣdad	ö.y.a. (Irak'ın başkenti)
	'b.+a (05 02 10 05 02) 6; (05 02 14 04 01) 166.
	'b.+ta:jɪdɪ (05 02 14 01 01) 756.
baɣ'ta-	bağlamak.
	b. (05 02 16 01 07) 54.
	b.-dɪtar (baɣ'ta:dɪtar) (05 02 10 05 01) 139.
	b.-ɪrɪ ('ba:ɣɪrɪ < baɣ'ta:jɪrɪ) (05 02 10 03 01) 112.
	b.-dɪ (baɣ'ta:dɪ) (05 02 14 01 01) 525, 531.
	b.-dɪm (baɣ'ta:dɪm) (05 02 14 01 01) 462.
	b.-mɪʃam (baɣ'ta:mɪʃam) (05 02 14 01 01) 841, 848.
	b.-ar (< baɣ'ta'jar) (05 02 10 01 02) 103; (05 02 14 01 01) 523.
	b.-a:rdɪm (< baɣ'ta'ja:rdɪm) (05 02 14 01 01) 945.

	b.-san (05 02 14 01 01) 521.
	b.-j̃im ('ba:ɣ̃j̃im < baɣ'ʔa:j̃im) (05 02 14 01 01) 520.
bahaad'din	ö.a. < Ar. بهاء الدين : Bahaettin.
	b.(ŋ)+j̃iʔi (bahaad'din j̃iʔi) (05 02 16 02 01) 94.
bah-	bakmak, seyretmek.
	b.-im ('ba:h̃im) (05 02 10 01 01) 24, 35, 204; (05 02 10 04 01) 10, 11; (05 02 10 06 01) 86; (05 02 10 06 02) 19.
ba'ʔa	yavru, küçük, ufak.
	b.+m (05 02 14 01 01) 936, 938, 939.
	b.+m̃ɰ (ba'ʔa:m̃ɰ) (05 02 10 02 01) 7,19.
	b.+s̃in (ba'ʔa:s̃in) (05 02 10 01 01) 170.
	b.+s̃iñ (ba'ʔa:s̃iñ) (05 02 10 02 01) 67.
	b.+β (05 02 10 01 01) 167.
'ba:ʔɣ	balık.
	'b. (05 02 10 03 01) 3, 4, 23.
bam'ja	< Ar. باميا : bamya.
	b. (05 02 14 01 01) 128.
	b.+d̃i (bam'ja:d̃i) (05 02 14 01 01) 55.
baq'ʔa	Mevlütlerde çalınan bir tür müsiķi alet
	b. +j' dan (İnst.) (05 02 14 04 01) 255.
baq'qaʔ	< Ar. بَقَالَ : manav.
	b.+d̃i (baq'qa:ʔd̃i) (05 02 14 01 01) 1115.

baq'qatqızı	ö.a. Bakkal kızı. b. (05 02 16 01 01) 52.
bara'bar	< Far. برابر : beraber. b. (05 02 10 01 01) 83; (05 02 10 04 01) 4; (05 02 10 06 02) 52, 64.
bar'may	parmak b.+ıdan (bar'ma:ıdan) (05 02 10 02 02) 7. b.+tan (barmay'tan) (05 02 16 02 01) 8.
bas-	basmak. b.-dım (ba'sa:rdım) (05 02 14 01 01) 1164. b.-ı ('ba:sı) (05 02 10 01 02) 37.
'ba:sır-	bastırmak. 'b.-aıtar ('ba:sıraıtar) (05 02 14 01 01) 1085.
ba'sıt-	< Ar. بسيط : kolay. b.+ı ('ba:sıt) (05 02 14 01 01) 106.
baş	baş. b. (05 02 16 01 02) 73. b. beyin (baş 'be:jnım) (05 02 16 01 02) 73. b.+a (05 02 14 02 01) 225; (05 02 16 02 02) 12. b.+ı ('ba:şı) (05 02 16 01 02) 150. b.+ıdan (İnst.) ('ba:şıdan) (05 02 16 01 05) 53. b.+ım ('ba:şım) (05 02 14 01 01) 319, 968, 1077, 1083, 1413;

(05 02 16 01 02)17.

b.+īm je- "biktirmek, usandırmak" (05 02 14 01 01) b.+īma
(^lba:īma) (05 02 10 03 01) 46; (05 02 10 05 01)

128; (05 02 14 01 01) 17; (05 02 16 01 02)158.

b.+īmīn (^lba:īmīn) (05 02 10 05 01) 129.

b.+īṇ (Bel.) (^lba:īṇ) (05 02 10 06 02) 137, 144; (05 02 14 02
01) 220; (05 02 16 01 03) 130.

b.+īn aṭ- (05 02 16 01 03) 128, 129.

b.+īṇ (Bel.) (^lba:īṇ) (05 02 10 01 02) 69,71; (05 02 10 02 02)
17.

b.+īna (^lba:īna) (05 02 10 06 02) 147; (05 02 14 01 01) 521,
523, 531, 1108; (05 02 14 02 01) 14; (05 02 14 04 01) 35;(05
02 16 01 02)64; (05 02 16 01 02)151, 158; (05 02 16 01 03) 49,
76; (05 02 16 01 04) 19; (05 02 16 02 01) 48, 50.

b.+īnda (^lba:īnda) (05 02 10 01 01) 93, 100; (05 02 16 01 02)
111, 127; (05 02 16 01 03) 75; (05 02 16 01 05) 107,112.

b.+īnī (^lba:īnī) (05 02 10 02 02) 26; (05 02 10 06 02) 138.

b.+īḅ (^lba:īḅ) (05 02 14 01 01) 917, 1008, 1009, 1078; (05 02
14 04 01)

295; (05 02 16 01 02)11, 156.

b.+īḅa (^lba:īḅa) (05 02 14 01 01) 917, 1008, 1009, 1078;
(05 02 14 04 01) 295; (05 02 16 01 02)11, 156.

b.+īḅdan (^lba:īḅdan) (05 02 16 01 05) 43.

b.+ījdan (Inst.) (^lba:ījdan)(05 02 16 01 05) 54.

b.+^lta:rīṇ (05 02 10 06 01) 54.

	b.+mǎz ('ba:ʃmǎz) 1018.
	b.+mǎza ('ba:ʃmǎza) (05 02 10 03 01) 38.
	b.+βǎza ('ba:ʃβǎza) (05 02 16 01 03) 127.
baʃ'ta-	başlamak.
	b. (05 02 10 04 02) 32.
	b.-dǎ (baʃ'ta:dǎ) (05 02 10 05 02) 8; (05 02 10 06 02) 119.
	b.-ma (05 02 10 04 02) 31.
	b.-r (< baʃ'tajar) (05 02 10 06 02) 113, 115.
	b.-dǎx (baʃ'ta:dǎx) (05 02 14 01 01) 210.
	b.-rdǎ (< baʃ'taja:rdǎ) (05 02 14 03 01) 85, 87; (05 02 14 04 01) 68.
	b.-rdǎtar (< baʃ'taja:rdǎtar) (05 02 14 03 01) 35.
baʃ'qa	başka.
	b. (05 02 14 01 01) 131; (05 02 14 04 01) 65
bat-	batmak.
	b. (05 02 10 06 02) 3.
	b.-'asan
	b.-tǎp ('ba:tǎp) (05 02 10 01 01) 129, 142.
bat'man	6 okka (15.396 kg) ağırlığında bir ölçü birimi
	b. (05 02 16 01 05) 43, 53.
bax-	bkz. bah-.
	b. (05 02 10 02 02) 71; (05 02 10 03 01) 20, 43; (05 02 14 01 01) 42, 55, 94, 155, 240, 416, 488, 648, 716, 913, 1030, 1046,

1100; (05 02 14 02 01) 141, 166, 251; (05 02 14 03 01) 6; (05 02 16 01 01) 17; (05 02 16 01 02) 98, 134, 151; (05 02 16 01 03) 49, 132; (05 02 16 01 09) 55; (05 02 16 02 01) 20, 51.

b.-ay (05 02 10 06 02) 73, 91, 92.

b.-aħħar (baxaħħar) (05 02 10 04 02) 15, 36; (05 02 10 06 01) 54; (05 02 10 06 02) 60, 62; (05 02 16 01 03) 95.

b.-an sf. (05 02 14 04 01) 7.

b.-ar (05 02 10 01 01) 5, 60, 62, 101, 104, 149, 215, 220, 230, 236; (05 02 10 01 02) 5, 30; (05 02 10 02 01) 70, 72; (05 02 10 03 01) 22, 62; (05 02 10 04 01) 6, 20; (05 02 10 04 02) 8; (05 02 10 06 01) 12; (05 02 10 06 02) 12, 15; (05 02 16 01 01) 39, 75; (05 02 16 01 02) 69, 133, 174; (05 02 16 01 03) 116; (05 02 16 01 04) 2; (05 02 16 01 07) 12, 19, 24; (05 02 16 01 09) 44, 56; (05 02 16 02 02) 7.

b.-a:rdix (ba'xa:rdix) (05 02 14 01 01) 132, 133; (05 02 14 02 01) 271; (05 02 14 04 01) 8, 292.

b.-'asan (05 02 10 03 01) 146, 151.

b.-ax (05 02 14 01 01) 71, 73, 130, 1519.

b.-ħħar ('ba:xħħar) (05 02 10 02 01) 40; (05 02 10 05 01) 94, 95.

b.-ħm ('ba:xħm) (05 02 14 01 01) 561; (05 02 16 01 05) 56; (05 02 16 01 06) 11.

b.-ħp ('ba:xħp) (05 02 10 01 02) 7.

b.-ħram ('ba:xħram) (05 02 14 01 01) 487, 502, 532, 129.

b.-ħrġ ('ba:xħrġ) (05 02 10 01 01) 9; (05 02 10 03 01) 14; (05 02 10 06 01) 48, 57.

b.-'ma:sšin (05 02 14 01 01) 1168.

b.-saß (05 02 14 01 01) 1381.

b.-'sa:jdđar (05 02 14 04 01) 346.

b.-sšin ('ba:xšin) (05 02 10 05 03) 22; (05 02 14 04 01) 160.

b.-sšinnar ('ba:xšinnar) (05 02 10 06 02) 58.

b.-şş ('ba:xşş) (05 02 10 01 01) 5, 6, 195; (05 02 10 02 02)

22; (05 02 10 05 02) 57, 86, 133; (05 02 10 05 03) 11, 62;

(05 02 16 01 04) 9; (05 02 16 01 05) 37.

b.-şşm ('ba:xşşm) (05 02 14 01 01) 200, 529, 564, 575, 722,

962, 979, 1094, 1104, 1109, 1122, 1262, 1264, 1325, 1348,

1492, 1507.

b.-řřß ('ba:xřřß) (05 02 14 01 01) 110, 617, 1004, 1054; 02–

02 (05 08 14) 265.

'baxt

< Far. بخت : baht, talih, ikbal, şans.

'b. (05 02 14 01 01) 150.

baj'ram

bayram

b. (05 02 14 01 01) 1423; (05 02 10 04 01) 29.

b.+đř (baj'ra:mđř) (05 02 10 04 01) 30.

b.+şş (baj'ra:mşş) (05 02 14 01 01) 107.

ba'jaz

< Ar. بياض : Ak, beyaz.

b. (05 02 10 03 01) 150, 164; (05 02 14 01 01) 32, 39, 40, 57,

281, 702, 1300, 1448; (05 02 14 02 01) 31, 294; (05 02 16 02

01) 48.

	b. bajaz (05 02 10 03 01) 165.
	b. dyf- "yaşlanmak" (05 02 16 02 01) 47.
	b.+i (ba'ja:zi) (05 02 14 01 01) 281.
	b.+içi (ba'ja:ziği) (05 02 14 02 01) 36.
'ba:jn-	bayılmak.
	'b.-ar (05 02 16 01 03) 19.
	'b.-đi (05 02 16 01 03) 84.
	'b.-i (05 02 16 01 03) 17, 52.
bε'iiz	< Ar. بعض : bazı.
	b. (05 02 14 02 01) 64,122.
ba'zar	< Far. بازار : çarşı.
	b. (05 02 14 01 01) 571; (05 02 14 02 01) 117, 118; (05 02 14 04 01) 220, 240.
	b. عجمي (05 02 14 01 01) 571.
	b.+a (05 02 10 06 02) 57; (05 02 14 01 01) 602, 895, 1416; (05 02 14 04 01) 55, 225.
	b. +da (05 02 10 03 01) 13; (05 02 10 06 02) 58; (05 02 14 02 01) 287, 288, 300; (05 02 14 04 01) 18, 89, 159, 199.
	b.+dan (05 02 14 04 01) 332; (05 02 16 01 07) 5.
	b.+đi (ba'za:rđi) (05 02 14 04 01) 206.
	b.+i (ba'za:ri) (05 02 14 04 01) 34.
	b.+içi (ba'za:rđi) (05 02 14 04 01) 19.

	b.+rında (ba'za:rında) (05 02 14 04 01) 202.
	b.+ıjđđ (ba'za:rıjđđ) (05 02 14 04 01) 267.
bε	ya, peki.
	b. (05 02 10 01 01) 27, 37; (05 02 10 01 02) 111; (05 02 10 04 01) 28, 29; (05 02 10 05 01) 105; (05 02 14 01 01) 310, 374, 839, 967, 1271, 1504.
bε'dεl	< Ar. بدل : bedel, değer, fiyat, kıymet.
	b. (05 02 14 04 01) 99, 101.
	b.+ın (bε'dε:lın (05 02 14 01 01) 1182.
	b.+ını (bε'dε:lını) (05 02 14 04 01) 100.
bεj	bey.
	b. (05 02 14 03 01) 63.
bεjbaba	beybaba.
	b.+mızın (bεjba'ba:mızın)(05 02 16 01 01) 71, 74.
bεjεn-	beğenmek.
	b.-ε:rđılεr (bεjε'nε:rđılεr) (05 02 16 02 01) 14.
'bε:hıḍz	ö.a. < Ar. بهیج : Bahıç.
	'b. (05 02 14 01 01) 174, 1094, 1280, 1334, 1407, 1457.
'bεñır	< Ar. بحر : bahr, deniz.
	'b. (05 02 16 01 02)111; (05 02 16 01 03) 75, 76, 130.
	'b.+ε (05 02 16 01 02)141.

bε'c'ε

< Far بلكي : belki.

b. (05 02 10 03 01) 44, 45; (05 02 14 01 01) 81, 527, 729,
826, 977, 1096, 1300.

b.+m (05 02 14 01 01) 526 ; (05 02 16 01 03) 63.

bεc'le-

beklemek.

b.-r (< bεc'le'jεr) (05 02 10 01 01) 44; (05 02 10 01 02)
100.

b.-rī ('bε:c'īrī < bεc'le:īrī) (05 02 10 01 01) 100; (05 02 14
02 01) 121.

b.-rīx (bε:c'īrīx < bεc'le:īrīx) (05 02 14 02 01) 116.

'bεle

böyle.

'b. (05 02 10 01 01) 27, 28, 37, 71, 91, 141, 149, 186, 189, 230,
233; (05 02 10 01 02) 20; (05 02 10 02 01) 74; (05 02 10 03 01)
46, 62, 63, 78, 83, 115, 137, 145, 147, 151, 162, 163, 166, 167,
171; (05 02 10 04 01) 6, 28; (05 02 10 04 02) 15, 22; (05 02 10
05 01) 19, 22, 70; (05 02 10 05 03) 3, 13, 14, 55, 67; (05 02 10
06 01) 14, 16, 23, 29, 64, 88; (05 02 10 06 02) 4, 13, 25, 27, 34,
68, 98, 99, 130; (05 02 14 01 01) 10, 11, 36, 48, 101, 162, 185,
200, 317, 319, 483, 487, 490, 502, 609, 698, 706, 813, 819,
826, 842, 871, 877, 907, 1066, 1074, 1104, 1105, 1264, 1492;
(05 02 14 02 01) 52, 104, 221, 223, 261; (05 02 14 03 01) 20,
22, 65, 67, 91; (05 02 14 04 01) 40, 76, 148; (05 02 14 05 01)
32; (05 02 16 01 01) 18, 63; (05 02 16 01 02) 3, 10, 15, 114,
140, 144, 162; (05 02 16 01 03) 15, 64, 68, 95, 119, 133; (05 02
16 01 04) 14; (05 02 16 01 05) 20; (05 02 16 01 08) 4; (05 02
16 01 09) 57.

	b.+dɛn (05 02 14 01 01) 919.
	b.+đi (bɛ'lɛ:đi) (05 02 10 03 01) 63; (05 02 14 01 01) 764; (05 02 14 02 01) 129.
bɛ'lɛ:đijjɛ	< Ar. بَلْدِيَّة : Bahiç. b. (05 02 14 03 01) 66.
bɛ'lɛ-	belemek, çocuğun beşiğini sallamak. b. rıx (bɛ'lɛ:rıx < bɛ'lɛjɛ:rıx) (05 02 14 01 01) 729.
bɛ'lɛʃ	< Ar. بلا شيء : bedava. b. (05 02 14 01 01) 1011; (05 02 14 02 01) 297. b. ٢et- (05 02 14 02 01) 297.
bɛ'lɛ	öyle, taraf, yön. b. bɛ'lɛ "şöyle böyle" (05 02 10 05 01) 70. b. ٢et- (05 02 16 01 05) 20; (05 02 16 01 02) 15; 114. b.+jɛ "bu tarafa, bu yöne doğru" (05 02 14 05 01) 23.
'bɛ:lɪ	< Ar. بَلَى : evet. (bkz. ha, hɛ) 'b. (05 02 10 02 02) 65; (05 02 10 03 01) 54; (05 02 10 05 01) 112, 114; (05 02 10 06 02) 97; (05 02 14 04 01) 197, 361.
bel	bel, sırt. b.+ım ('be:lɪm) (05 02 16 01 04) 28 b.+ımɛ ('be:lɪmɛ) b.+ın ('be:lɪn)(05 02 10 06 02) 17, 145.

b.+ĩnɛ ('be:ĩnɛ) (05 02 14 01 01) 784; (05 02 16 01 07) 58.

b.+ĩnĩ ('be:ĩnĩ) (05 02 14 01 01) 785; (05 02 16 01 04) 7.

b.+ĩβ ('be:ĩβ) (05 02 14 01 01) 1009.

bɛn'zɛ-

benzemek.

b.-'mɛz (05 02 14 01 01) 1184.

b.-sen ('bɛ:nzisen < bɛn'zɛ:ĩisen) (05 02 16 01 05) 9.

bɛ'zɛn-

bezenmek.

b.-ĩp (bɛ'zɛ:nĩp) (05 02 10 05 02) 86; (05 02 14 04 01) 103.

b.-nĩ (bɛ'zɛ:nnĩ < bɛ'zɛ:nĩrĩ) (05 02 14 01 01) 1446.

bɛrɛr

< İt. barbiere : berber.

b.+ĩ (bɛr'bɛ:rĩ) (05 02 10 06 02) 110

b.+ĩŋ (bɛr'bɛ:rĩŋ) (05 02 10 06 02) 115

b.+ĩmĩ (bɛr'bɛrĩmĩ) (05 02 10 06 02) 107, 108.

b.+đĩ (bɛr'bɛ:rđĩ) (05 02 14 01 01) 712.

bɛr'mil

< Ar. برمیل : fıçı, su ve gaz varili.

b. (05 02 14 01 01) 1006, 1012.

b.+dɛŋ (05 02 14 04 01) 38.

bɛs

< Far. بس : yeter, kâfi.

b. (05 02 14 01 01) 106,

b.+tĩ ('bɛ:sĩ) (05 02 14 01 01) 1270; (05 02 16 01 09) 5,

1270.

bəs

fakat, sadece.

b. (05 02 10 01 01) 39, 182; (05 02 10 01 02) 125; (05 02 10 02 02) 4, 11; (05 02 10 03 01) 34, 82, 132, 141, 146, 152; (05 02 10 05 01) 33, 121, 126, 145; (05 02 10 06 01) 50; (05 02 10 06 02) 5, 121, 126; (05 02 14 01 01) 106, 131, 262, 402, 587, 970, 1068, 1353, 1474; (05 02 14 02 01) 35, 75, 86, 142, 173, 202, 207, 295; (05 02 14 03 01) 84; (05 02 14 04 01) 143, 189; (05 02 14 05 01) 17, 21, 22; (05 02 16 01 01) 7, 11, 57; (05 02 16 01 03) 59; (05 02 16 01 06) 31.

'bəsle-

beslemek.

'b.-mǝʃem (bəs'lɛ:mǝʃem) (05 02 16 02 01) 93, 95.

b.-rdǝ < bəsle'jɛ:rdǝ (05 02 10 05 01) 6.

beʃ

beş sayısı.

b. (05 02 10 06 02) 16; (05 02 14 01 01) 81, 997 (05 02 10 04 02) 22, 27; (05 02 10 05 01) 86, 113; (05 02 10 06 02) 117, 143; (05 02 14 01 01) 443, 994, 1131, 1154, 1157, 1171, 1313, 1463, 1464; (05 02 14 04 01) 43, 47, 155, 273, 299, 359; (05 02 14 05 01) 8; (05 02 16 01 07) 32; (05 02 16 01 09) 3.

b. ɔn (05 02 10 05 01) 86, 113.

b. ʔa:tǝ (be'tʃ ʔa:tǝ) (05 02 10 04 02) 22.

b.+ǝ ('be:ʃǝ) (05 02 14 01 01) 1465.

b.+ǝndʒǝ ('be:ʃǝndʒǝ) (05 02 16 01 09) 6, 22.

b.+lɛ:rǝ (05 02 14 04 01) 181.

'be:ʃbǝrǝx

beşi bir yerde denilen ziynet altını

	'b.(ʏ)+ı (05 02 14 01 01) 1292.
	'b.(ʏ)+ım (05 02 14 01 01) 1290.
bɛ'ʃɛɾ	< Ar. البَشَر: insanoğlu, beşer
	b.+ın (05 02 16 01 03) 133.
'be:ʃic	beşik.
	'b. (05 02 14 01 01) 729.
	'b.(j)+ı (05 02 14 01 01) 945.
	'b.(j)+ım (05 02 14 01 01) 944.
	'b.+tɛ (05 02 14 01 01) 729.
bɛ'tɛɾ	< Far بتر : beter, kötü, fena, çok çirkin.
	b.بـ (05 02 14 01 01) 1183.
	b. (05 02 14 01 01) 1183.
'be:jın	beyin.
	'b.+ım ('be:jnım) (05 02 16 01 02)72.
bej'ram	bayram.
	b. (05 02 14 01 01) 48, 51, 54, 68, 74, 108, 126, 363, 993,
	994; (05 02 14 02 01) 114, 115, 116, 127; (05 02 14 04 01) 1.
	b.بـ (05 02 14 02 01) 115, 116.
	b.+tʃı (bej'ra:mtʃı) "bayram için" (05 02 14 01 01) 46.
	b.+da (05 02 14 01 01) 45, 47.
	b.+đı (bej'ra:mdı) (05 02 14 01 01) 362, 860.
	b.+ı (05 02 14 01 01) 107, 143, 153.

b.+şix (bej'ra:mşix) (05 02 14 01 01) 64, 136.

b.+řŋ (bej'ra:mřŋ) (05 02 14 01 01) 77, 182.

b.+mşinda (bej'ra:mşinda) (05 02 14 02 01) 163.

b.+mřjđi (bej'ra:mřjđi) (05 02 14 04 01) 94.

bej'ramtaş-

bayramlaşmak.

-i (bejram'ta:ři) (05 02 14 01 01) 87.

-şşix (bejram'ta:şşix) (05 02 14 01 01) 86; (05 02 14 02 01) 137, 145, 147.

bejt

< Ar. (الله) : kâbe.

b. (05 02 14 01 01) 218.

b.+tε (05 02 14 01 01) 217, 224, 233, 290, 318.

b.+ř ('bejşi) (05 02 14 01 01) 233.

'be:jjȳc

büyük.

'b.؁ (05 02 16 01 01) 62.

'b.(j)؁tan (05 02 16 01 01) 68.

'b.(j)؁tūr- (05 02 14 04 01) 61.

'b.(j)+űjműř (05 02 14 03 01) 53.

'b.(j)+ű (05 02 10 02 02) 72; (05 02 14 01 01) 826; (05 02 14 02 01) 167.

'b.(j)+űndű (05 02 14 01 01) 155.

'b.(j)+űnjďű (05 02 14 02 01) 98; (05 02 14 02 01) 98.

	'b.+tũ (05 02 14 01 01) 1104; (05 02 14 02 01) 257; (05 02 16 01 08) 5, 18.
'bɛ:jjʏ	bkz. 'bɛ:jjʏc.
	'b. (05 02 10 02 01) 26; (05 02 14 01 01) 8 ,36; (05 02 14 02 01)
	146.
'bɪlbɪl	< Ar. بُلْبُل : bülbul.
	'b. (05 02 10 01 01) 181, 187, 202, 210, 217, 218, 228, 345, 247.
'bɪq bɪq 'bɪq bɪq	Tavuğun çıkardığı ses (ünlem)
	'b. (05 02 10 01 02) 60.
bɪraxʈʂa	azıcık, birazcık.
	b. (05 02 14 01 01) 261.
bɪ'zaβ	buzağı.
	b.+đɪ (bɪ'za:βđɪ) (05 02 14 02 01) 163.
bɪʈʃ-	biçmek.
	b.-ʃm (05 02 16 02 01) 53, 67, 84.
	b..-ʃn (05 02 10 02 02) 32.
	b.-ɛ:rđɪɣ (05 02 16 02 01) 53, 67.
bɪʈʃɪl-	biçilmek.
	b.-'mɛʒ (05 02 16 02 01) 87.
bɪ'cʲɛʒ	azıcık, biraz.
	b. (05 02 10 01 01) 168; (05 02 10 02 01) 2; (05 02 10 05 02)

10; (05 02 14 01 01) 225, 226, 330, 587, 589, 845, 857, 1068;
(05 02 16 01 05) 67; (05 02 16 02 01) 61.

bī'la:ħjđđ

ö.a. < Ar. بلال : Bilal.

b.-ħjđđ (05 02 14 04 01) 114, 116.

bil-

bilmek, farkına varmak.

b.-đıxmız (05 02 14 01 01) 1493.

b.-đılεr (05 02 10 05 01) 96.

b.-đıß (05 02 14 01 01) 1329; (05 02 14 02 01) 201.

b.-εsεn (05 02 10 05 01) 2; (05 02 14 02 01) 289.

b.-ı (05 02 10 04 01) 7; (05 02 10 05 03) 41, 44.

b.-ırdđ (05 02 14 02 01) 58.

b.-ırdım (05 02 14 01 01) 808.

b.-ırem (05 02 14 01 01) 578.

b.-ırı (05 02 10 02 02) 8.

b.-ısεn (05 02 10 01 01) 207, 247; (05 02 14 01 01) 239, 819,
971; (05 02 16 02 01) 1, 45.

b.-ışız (05 02 10 01 01) 73.

b.-lεm (05 02 10 06 01) 85; (05 02 14 04 01) 267.

b.-'lεr (05 02 14 01 01) 1224; (05 02 14 02 01) 41, 42.

b.-ñ (05 02 14 01 01) 1248, 1419.

b.-ñγ (05 02 10 05 01) 97.

b.-ñx (05 02 14 02 01) 39.

b.-'mɛ:ďim (05 02 10 06 02) 129; (05 02 14 01 01) 221.

b.-'mɛm (05 02 10 03 01) 64; (05 02 10 06 02) 37, 41; 02–
01.

b.(m)+mɛm (b'im'mɛm) (05 08 14) 229, 286, 475, 1192,
1337; (05 02 14 02 01) 82; (05 02 14 03 01) 94.

b.-'mɛ:sɪnnɛr (05 02 14 01 01) 1226.

b.-mɛz (05 02 10 01 02) 88; (05 02 14 01 01) 592; (05 02 14
05 01) 28; (05 02 16 01 04) 4.

b.-'mɛ:zdĭ (05 02 14 01 01) 799.

b.-'mɛ:zdĭlɛr (05 02 14 01 01) 801.

b.-'mɛ:zdĭm (05 02 14 01 01) 260.

b.-mĭllɛr (05 02 10 02 02) 23, 75; (05 02 10 05 01) 93, 134.

b.-mĭrdĭm (05 02 10 01 01) 164.

b.-mĭrɛm (05 02 10 03 01) 33; (05 02 10 05 02) 63, 77; 01–

11 (05 08 11) 57; (05 02 14 01 01) 27, 356, 440, 458, 721,
995, 1132, 1143, 1166, 1416; (05 02 14 02 01) 74, 268; (05 02
14 04 01) 171, 227, 302; (05 02 16 01 02) 158; (05 02 16 01 06)
8.

b.-mĭrĭ (05 02 10 01 01) 68, 235; (05 02 10 02 02) 24; (05 02
10 05 01) 81.

b.-mĭrĭx (05 02 14 01 01) 894.

b.-mɛ'sɛn (05 02 10 06 02) 148.

b.-sɛ (05 02 10 01 02) 56.

b.(s)‑'sɛn (bʰsʰsɛn) (05 02 14 01 01) 165, 199, 327, 895,

1155, 1167, 1174, 1476.

b.‑'sɛ:jd̪ɪlɛr (05 02 14 04 01) 329.

bin

bin sayısı.

b. (05 02 14 01 01) 81, 1131; (05 02 14 04 01) 155; (05 02 14 05 01) 8.

b. ʁad (05 02 14 01 01) 81.

b. ʁat‑ (05 02 14 01 01) 1209.

b. ver‑ (05 02 14 01 01) 1211.

b.+ɛ (05 02 14 04 01) 155.

b.+ɪ (05 02 14 01 01) 1219.

b.+ʰnɛn (05 02 14 01 01) 1364.

'bildir

geçen yıl.

'b. (05 02 14 01 01) 177, 179.

bır

bır.

b. (05 02 10 01 01) 1, 6, 12, 13, 24, 25, 26, 34, 35, 46, 49, 53, 57, 65, 66, 69, 71, 72, 78, 79, 83, 88, 90, 100, 123, 142, 143, 151, 175, 178, 181, 190, 234, 259, 262, 269, 271; (05 02 10 01 02) 7, 19, 32, 59, 75; (05 02 10 02 01) 1, 6, 9, 18, 21, 46, 57, 66, 86, 89, 90; (05 02 10 02 02) 3, 10, 19, 24, 29; (05 02 10 03 01) 7, 9, 10, 22, 43, 44, 45, 46, 51, 52, 55, 70, 72, 76, 90, 112, 116, 119, 145, 149, 150, 156; (05 02 10 04 01) 1, 2, 19; (05 02 10 04 02) 1, 6, 19, 21, 22, 27, 36; (05 02 10 05 01) 1, 9, 28, 40, 59, 98, 115, 126; (05 02 10 05 02) 1, 3, 5, 7, 51, 87, 95, 104, 129, 131; (05 02 10 05 03) 1, 5, 7, 11, 12, 20, 22, 24, 26, 32,

37, 39, 40, 46; (05 02 10 06 01) 5, 14, 23, 29, 39, 62, 66; (05 02 10 06 02) 1, 15, 23, 26, 46, 47, 80, 107, 127, 129, 141; (05 02 14 01 01) 2, 32, 57, 79, 89, 219, 274, 277, 282, 284, 294, 296, 301, 399, 402, 461, 462, 466, 485, 488, 500, 501, 624, 779, 780, 804, 807, 811, 825, 826, 829, 831, 835, 847, 863, 872, 873, 922, 924, 958, 962, 997, 1000, 1019, 1036, 1054, 1073, 1076, 1091, 1094, 1108, 1137, 1149, 1153, 1160, 1186, 1189, 1220, 1244, 1252, 1259, 1264, 1269, 1290, 1300, 1333, 1379, 1388, 1392, 1430, 1432, 1440, 1457, 1468, 1468, 1471, 1481, 1496, 1502, 1517, 1518, 1519, 1518, 1528, 1534, 1536; (05 02 14 02 01) 76, 155, 158, 186, 199, 219, 255, 275; (05 02 14 03 01) 9, 22, 56, 65, 67, 72, 91; (05 02 14 04 01) 31, 49, 64, 68, 74, 75, 79, 105, 107, 135, 155, 168, 188, 208, 211, 215, 216, 218, 240, 245, 299, 304, 329, 365; (05 02 16 01 02) 6, 24, 31, 32, 36, 48, 68, 70, 73, 111, 178, 181, 183, 186; (05 02 16 01 03) 74; (05 02 16 01 03) 35, 36, 39, 40, 41, 51, 58, 59, 62, 68, 84, 90, 101, 120, 127; (05 02 16 01 04) 2, 9, 17, 18; (05 02 16 01 05) 119; (05 02 16 01 05) 7, 11, 23, 24, 30, 38, 68, 83, 84, 100; (05 02 16 01 06) 11, 13; (05 02 16 01 07) 1, 4, 5, 26, 31, 54, 58; (05 02 16 01 08) 3; (05 02 16 01 09) 1, 3, 18, 21, 26, 27, 61; (05 02 16 02 01) 27, 29, 30, 31, 62, 72, 73, 74, 75, 85, 86, 90.

b. ʔdam (05 02 10 01 01) 88, 138; (05 02 10 03 01) 1; 02–

04 (05 08 14) 74; (05 02 16 01 05) 1, 49; (05 02 16 01 09) 4; 35; (05 02 16 01 06) 1.

b. ʔʔad̪̥ (05 02 10 05 02) 56; (05 02 10 05 03) 45,5; (05 02 14 02 01) 218.

b. ʔaʔbax (05 02 14 01 01) 519.

b. ʔaʔʔi jeʔʔil (05 02 16 01 04) 9.

b. ʁpa (05 02 10 01 01) 134.

b. ʁβad (05 02 10 03 01) 15; 55; (05 02 10 04 01) 1; (05 02 14 01 01) 519, 525; 603, 1005, 1507.

b. ʁʰan (05 02 10 01 01) 125, 129.

b. aʃet- (05 02 10 01 01) 5,7.

b. aʃet- (05 02 10 01 01) 5,7.

b. a:βtʃʰ (05 02 10 03 01) 22; (05 02 10 06 01) 4.

b. ed (05 02 14 01 01) 1505.

b. edε- (05 02 16 01 02) 11.

b. ε:j- (05 02 16 01 09) 2.

b. εcʰmεc (05 02 10 01 01) 134, 192.

b. ε:lɿx (bʰr_ε:lɿx) (05 02 14 01 01) 994; (05 02 14 04 01) 337; (05 02 14 04 01) 164; 165.

b. ε'si:r (05 02 14 01 01) 1194.

b. ε:scʰi (bʰr_ε:scʰi) (05 02 14 01 01) 1022.

b. εʃʰfεc (05 02 16 01 06) 2.

b. et (05 02 10 04 01) 4.

b. ε'tεc (05 02 14 01 01) 1412.

b. eβ (05 02 14 01 01) 652.

b. il (bʰr_il) (05 02 14 01 01) 1160, 1296.

b. ʲil_æɫ- (05 02 10 05 01) 35.

b. ʲitʌn (05 02 10 05 02) 11; (05 02 10 05 03) 11; (05 02 10 06 01) 4.

b. ʲip^h (05 02 16 01 07) 54.

b. ʲis^lc^jɛ:mbil (05 02 16 01 02)174.

b. ʲiʃ_et- (05 02 10 01 01) 5; (05 02 10 03 01) 51, 52; (05 02 14 01 01) 1088.

b. ʲixtʲjar (05 02 10 01 01) 57; (05 02 10 05 01) 1.

b. ʲɔ:dʲyntʲʃʲ (05 02 10 01 02) 1.

b. ʲɔʏtʌn (05 02 10 01 01) 15; (05 02 14 01 01) 390, 409, 1185; 1299.

b. ʲɔ:ʏtʲ (bʲr_ʲɔ:ʏtʲ) (05 02 14 01 01) 1343.

b. ʲɔ:jʊŋ (05 02 10 05 03) 12.

b. ʲæɫ- (05 02 14 01 01) 219.

b. ʲudʒʊ (05 02 14 01 01) 814.

b. ʲŭ^lʃaʏ (05 02 16 01 02)1.

b. ʲyzlʲx (05 02 14 01 01) 1376.

b. +i^lnɛ (bʲi^lnɛ) (05 02 14 04 01) 337.

b. +mʲiʒiŋ (05 02 14 01 01) 137.

bir

bkz. bʲr.

b. (05 02 10 04 02) 24; (05 02 14 01 01) 22, 41, 90, 99, 164, 181, 190, 260, 280, 282, 297, 310, 343, 357, 370, 465, 469, 490, 497, 497, 652, 669, 714, 760, 821, 912, 1214, 1268, 1460. (05 02 14 02 01) 203, 207; (05 02 14 04 01) 8, 97, 98, 100, 207, 363; (05 02 16 01 02) 160; (05 02 16 01 06) 1,3; (05 02 16 01 09) 12, 16, 28, 30, 46; (05 02 16 02 01) 69,91.

b.+^ldε (05 02 14 01 01) 331.

b.+ĩ (05 02 10 04 02) 23; (05 02 10 06 02) 17; (05 02 14 01 01) 461, 464, 794,830; (05 02 14 03 01) 65; (05 02 14 04 01) 154.

b.+ĩn (05 02 10 01 01) 170; (05 02 10 06 01) 31; (05 02 14 01 01) 913.

b.ĩndĩ (05 02 10 03 01) 144; (05 02 14 01 01) 192, 649

b.+ĩnĩ (05 02 14 01 01) 616.

b.+sĩz (05 02 14 01 01) 320.

b.+mĩz (05 02 10 02 02) 29.

b.+βizĩn (05 02 10 02 02) 29.

b+sĩ (05 02 10 03 01) 70, 111; (05 02 10 06 01) 1; (05 02 16 02 01) 86; (05 02 10 02 02) 10; (05 02 10 03 01) 69; (05 02 16 01 03) 11.

'birbĩrĩ

birbiri.

'b. (05 02 14 01 01) 461.

'b.+^lnε (bĩrbĩrĩ^lnε) (05 02 14 04 01) 148; (05 02 16 01 03)

'100; (05 02 16 01 05) 81.

'b.+ĩnĩ (05 02 16 02 01) 15.

'b.+lɛ:rɪnɛ ('birbɪr'lɛ:rɪnɛ) (05 02 10 05 01) 95.

'b.+n'nɛn (İnst.) (bɪrbɪr'n'nɛn) (05 02 16 01 08) 2, 3.

'bir dɛnɛ

bir tane.

'b. (05 02 16 02 01) 27, 29, 30, 31.

'b.+sɪ (dɛ'nɛ:sɪ) (05 02 16 02 01) 27.

'b.+jdɛn (İnst.) (dɛ'nɛjdɛn) (05 02 14 03 01) 16.

'birdɛn

aniden.

b. (05 02 14 01 01) 1125.

bɪ'rɛz

biraz

b. (05 02 14 01 01) 48, 328, 435, 1085, 1093, 1418; (05 02 16 01 02) 16, 169; (05 02 16 01 05) 65; (05 02 16 01 07) 19, 24.

bɪr'jɪn

birgün.

b. (05 02 10 05 01) 23; (05 02 10 05 03) 1; (05 02 14 01 01) 45, 230, 304, 902, 1198, 1937,; (05 02 14 05 01) 15; (05 02 16 01 01) 19, 32, 45, 52, 59; (05 02 16 01 02) 43, 61, 98; (05 02 16 01 03) 11, 14, 39, 48; (05 02 16 01 04) 1; (05 02 16 01 05) 7; (05 02 16 01 07) 5, 8, 34.

b. ۛ- 03 - 01 (05 08 16) 19, 32, 52.

b.+ʝ (05 02 10 06 01) 16, 88.

bɪr'jɪn

birgün. (bkz. bɪr'jɪn)

b. (05 02 10 03 01) 1, 12, 27, (05 02 10 04 01) 1; (05 02 10 04 02) 1.

bɪr'jɪn

birgün. (bkz. bɪr'jɪn, bɪr'jɪn)

'b. (05 02 10 01 01) 237; (05 02 10 01 02) 6; (05 02 14 01 01) 402.

b. ɟɬ- (05 02 16 01 01) 19.

b̥r'c̥ɛɛ

bir kez.

b. (05 02 10 06 01) 50; (05 02 14 04 01) 351.

'birc̥ɛttɛn

aniden.

'b. (05 02 10 02 01) 66.

b̥r'ʃej

bir şey.

(05 02 10 01 02) 74, 77, 88, 130; (05 02 10 02 01) 95; (05 02 10 02 02) 80; (05 02 10 03 01) 143, 172; (05 02 10 05 01) 4, 21, 78; (05 02 10 06 01) 14, 76, 90; (05 02 10 06 02) 121, 123; (05 02 14 01 01) 131, 570, 732; (05 02 14 02 01) 96; (05 02 14 04 01) 81; (05 02 14 05 01) 17; (05 02 16 01 01) 10, 58, 77

b. ɟet- (05 02 10 06 01) 75; (05 02 14 01 01) 732.

b.+ɛ (Dat.) (05 02 10 05 01) 55, 78; (05 02 14 04 01) 217.

b.+ 'lɛ:r̥ɨ (05 02 14 02 01) 96.

b̥r'tɛc

birtek.

b. (05 02 16 02 01) 90.

biʃ-

pişmek.

'b.-ɨp (05 02 16 02 01) 5.

'biʃır-

pişirmek

'b.-d̥ɨ (05 02 10 02 02) 38.

'b.-r̥ɨ (05 02 10 05 01) 51.

'b.-ďiř (05 02 14 01 01) 1498.

'b.-şix (05 02 14 02 01) 30.

bit^h

bit.

b. (05 02 14 04 01) 139, 142.

b. mit (05 02 14 04 01) 139.

b. šir'c'ε (05 02 14 04 01) 140.

bīt'lε

ö.a. Bitle

b. (05 02 10 02 01) 25, 36, 47, 52, 58, 63, 71, 72.

bit^h-

bitmek.

b.-εr (bīt'εr) (05 02 10 01 02) 70; (05 02 10 05 01) 31, 60;

(05 02 10 05 03) 40; (05 02 14 01 01) 926.

b.-şiş (05 02 10 01 01) 75, 107.

b.-şişil'εr (bīřiřil'εr) (05 02 10 01 01) 244.

b.-şişd̄ε (05 02 10 01 02) 66, 67.

b.-ři (05 02 10 02 01) 105; (05 02 10 04 01) 20; (05 02 10 05 01) 85, 86; (05 02 10 05 03) 60; (05 02 14 01 01) 74, 1435, 1496; (05 02 14 04 01) 352; (05 02 16 01 05) 22; (05 02 16 01 09) 62.

b.-εnnen (bīten'nεn) (05 02 10 05 01) 46; (05 02 14 01 01)

233; (05 02 14 02 01) 138.

b.-ε:rđi (bīt'ε:rđi) (05 02 14 04 01) 330, 347.

b.-şişd̄ε *zf.* (05 02 10 01 02) 66, 67.

	b.-'mɛ:đi (bĩt'mɛ:đi) (05 02 14 01 01) 852.
'bitĩr-	bitirmek, bir işi tamamlamak, nokta koymak, tüketmek.
	'b.-đi (05 02 14 01 01) 1181.
	'b.-đim (05 02 14 01 01) 397.
	'b.-điβ (05 02 14 01 01) 910, 911.
	'b.-đix (05 02 14 01 01) 265, 266, 290.
	b.-ɛn'dɛ (bĩtĩrɛn'dɛ) (05 02 14 01 01) 1169.
	b.-mɛ'sɛn (bĩtĩrmɛ'sɛn) (05 02 14 01 01) 915.
	'b.-mĩʃtĩ (05 02 14 01 01) 557.
	b.-ɛ:rđiy (bĩtĩ'rɛ:rđiy) (05 02 16 02 01) 65, 75.
biz	biz.
	b. (05 02 10 02 02) 28; (05 02 10 05 01) 18; (05 02 14 01 01) 107, 122, 178, 268, 287, 625, 700, 1372, 1487; (05 02 14 02 01) 17, 18, 29, 72, 75, 259, 271; (05 02 14 03 01) 3, 21, 36, 57, 90; (05 02 14 04 01) 124; (05 02 16 02 01) 71.
	b.+ ¹ dɛ (bĩz'dɛ) (05 02 14 01 01) 766; (05 02 14 02 01) 129; (05 02 14 04 01) 7.
	b.+ ¹ dɛn (bĩz'dɛn) (05 02 14 01 01) 31, 994; (05 02 14 02 01) 238.
	b.+ɛ (bĩ'zɛ) (05 02 10 01 01) 28, 39, 224; (05 02 10 05 01) 13; (05 02 10 06 01) 57; (05 02 10 06 02) 40, 91; (05 02 14 01 01) 64, 920, 1440, 1520; (05 02 14 04 01) 13, 17; (05 02 16 01 07) 4.

	'b.+ĩ (05 02 14 01 01) 301, 585, 617, 621, 622, 1513; (05 02 14 02 01) 24, 25, 162; (05 02 14 04 01) 366.
	b.+ĩm (05 02 10 02 01) 44, 50, 55, 61; (05 02 10 05 03) 41; (05 02 14 01 01) 61, 593, 679, 852,1396, 1539; (05 02 14 02 01) 1, 16, 26, 55, 71, 111, 281; (05 02 14 03 01) 42, 72; (05 02 14 04 01) 204; (05 02 16 02 01) 57.
	b.+ĩmt̃ĩ "bizim için" (05 02 10 02 01) 44, 50, 55, 61; (05 02 10 05 03) 41; (05 02 14 01 01) 61, 593, 679, 852,1396, 1539; (05 02 14 02 01) 1, 16, 26, 55, 71, 111, 281; (05 02 14 03 01) 42, 72; (05 02 14 04 01) 204; (05 02 16 02 01) 57.
	b.+ĩmt̃ĩn (05 02 10 01 01) 86, 123; (05 02 10 05 01) 108; (05 02 14 01 01) 39, 40, 43, 1017, (05 02 16 01 02)29
	b.+ĩmdĩ (05 02 14 01 01) 1361.
bɔɣ-	boğmak.
	b.-ar (05 02 16 01 07) 38, 43.
	b.-a:rđix (bɔ'ɣa:rđix) (05 02 14 01 01) 813.
bɔɫ	bol
	b. (05 02 14 01 01) 490.
bɔrḍʒ	borç.
	b.+ũ (Bel.) ('bɔ:rđʒũ) (05 02 16 01 07) 9, 32, 51.
	b.+ũŋ (İlg.) ('bɔ:rđʒũŋ) (05 02 16 01 07) 14, 21, 33.
	b.+ũn (İlg.) ('bɔ:rđʒũn) (05 02 16 01 07) 26.
bɔs'tan	< Far. بوستان : bağ, bahçe.
	'b.+ĩ (Bel.) (bɔs'ta:nĩ) (05 02 10 04 01) 2.

'bɔʃ	boş.
	'b. 'ver- (05 02 10 03 01) 42; (05 02 10 03 01) 142; (05 02 10 06 02) 62, 71, 78.
	'b. batːaɫ "bamboş, işsiz" (05 02 10 06 02) 71, 78.
	b. hɛ'cʲɛt "alamsız laf" (05 02 10 03 01) 142.
	b. ver- (05 02 10 03 01) 42.
	'b.+a (05 02 10 03 01) 58; (05 02 10 03 01) 94.
	'b.+tũ ('bɔ:ʃtũ) (05 02 10 06 02) 48, 55; (05 02 14 02 01) 92.
	'b.+ũjdũ ('bɔ:ʃũjdũ) (05 02 14 02 01) 95.
bɔʃa-	boşamak.
	'b.-r (< bɔʃajar) (05 02 10 01 01) 29; (05 02 10 03 01) 85.
	'b.-san (< bɔʃajasan) (05 02 10 03 01) 66, 80; (05 02 10 06 02) 38, 42.
bɔ'jay	boya.
	b.+a (bɔja'ɣa) (05 02 10 02 01) 51, 56; (05 02 14 01 01) 1072.
bɔ'jat-	boyamak.
	b.(d)-tĩ (bɔ'ja:đĩ) (05 02 10 02 01) 76, 77.
bɔj	boy.
	b.+tũdũ ('bɔ:jtũdũ) (05 02 14 01 01) 1260.
'bɔ:jũn	boyun.
	'b. (05 02 14 01 01) 1175.
	'b.+a ('bɔ:jna) (05 02 14 01 01) 706.

	'b.+ũma ('bɔ:jnũma) (05 02 10 06 01) 72.
	'b.+ũmnan ('bɔ:jnũmnan) (05 02 14 01 01) 1040.
	'b.+ũa ('bɔ:jnũa) (05 02 14 01 01) 704; (05 02 16 01 01) 70.
	'b.+ũβa ('bɔ:jnũβa) (05 02 14 01 01) 820.
'bɔ:jnũʒ	boynuz.
	'b.+ʔa:rĩnda (05 02 10 02 01) 32.
	'b.+mũzda (05 02 10 02 01) 31.
	'b.+ũmda (05 02 10 02 01) 37, 48, 53, 59, 64.
bɔʒ-	bozmak.
	b.-a:rđix (bɔ'za:rđix) (05 02 14 01 01) 606.
'bɔ:ʒũʔ-	bozulmak.
	'b.-ũ (05 02 10 06 02) 28, 32.
	'b.-ũp (05 02 10 03 01) 83; (05 02 10 06 02) 34.
'bœl-	bölmek, paylaşmak.
	'b.(s)-şŷn ('bœ:sşŷn) (05 02 10 05 01) 108.
	'b.-εʏ (05 02 10 05 01) 99.
	b.-'lɛm (<bœlɛ'rɛm) (05 02 10 05 01) 125, 126, 130.
	b.-mɛ'sɛβ (05 02 10 05 01) 116.
'bœ:lŷf-	bölüşmek, paylaşmak.
	'b.-tŷlɛr (05 02 14 01 01) 484.
bũ	bu.

b. (05 02 10 01 01) 4, 7, 44, 52, 53, 54, 56, 58, 64, 66, 69, 71, 72, 73, 79, 80, 86, 91, 93, 98, 100, 101, 108, 111, 112, 117, 118, 126, 127, 139, 140, 142, 143, 149, 150, 152, 153, 156, 157, 160, 169, 173, 174, 178, 181, 185, 196, 197, 213, 214, 215, 219, 220, 223, 227, 228, 229, 231, 238, 249, 254, 255, 270; (05 02 10 01 02) 2, 3, 5, 7, 8, 19, 29, 32, 39, 40, 47, 50, 53, 56, 57, 60, 63, 64, 65, 66, 67, 69, 82, 92, 99, 111; (05 02 10 02 01) 16; (05 02 10 02 02) 11, 17, 18, 20, 23, 46, 55, 62, 77; (05 02 10 03 01) 2, 8, 9, 12, 13, 15, 16, 17, 20, 21, 23, 24, 25, 58, 67, 80, 84, 95, 96, 110, 113, 123, 131, 138, 159, 160, 165, 167, 168; (05 02 10 04 01) 5; (05 02 10 04 02) 12, 16, 33; (05 02 10 05 01) 5, 15, 20, 27, 65, 91, 92, 96, 132, 142; (05 02 10 05 02) 11, 27, 33, 35, 44, 48, 57, 58, 69, 72, 82, 84, 85, 98, 102, 112, 113, 116, 120, 123, 130, 138; (05 02 10 05 03) 2, 12, 15, 23, 25, 40; (05 02 10 06 01) 48, 56, 58, 70, 71, 73, 77, 81, 86, 88; (05 02 10 06 02) 8, 20, 22, 24, 40, 43, 49, 53, 70, 89, 91, 92, 96, 100, 103, 105, 127, 133, 135; (05 02 14 01 01) 12, 39, 65, 81, 86, 87, 111, 156, 159, 167, 169, 176, 183, 187, 197, 211, 228, 262, 291, 312, 317, 319, 324, 332, 423, 457, 459, 460, 484, 488, 492, 512, 545, 563, 596, 598, 636, 641, 657, 683, 716, 717, 747, 786, 819, 852, 923, 934, 946, 960, 964, 971, 991, 1023, 1031, 1032, 1042, 1061, 1065, 1070, 1071, 1075, 1085, 1087, 1088, 1115, 1136, 1157, 1201, 1207, 1216, 1219, 1221, 1224, 1234, 1243, 1265, 1292, 1369, 1371, 1430, 1435, 1436, 1450, 1452, 1529; (05 02 14 02 01) 33, 51, 59, 87, 90, 91, 95, 100, 106, 125, 138, 190, 196, 222, 225, 230, 234, 246, 247, 254, 258, 261, 289; (05 02 14 03 01) 10, 11, 25, 30, 35, 36, 39, 53, 55, 73, 77, 78, 81, 88; (05 02 14 04 01) 14, 15, 16, 18, 19, 24, 27, 30, 53, 69, 109, 139, 143, 154, 171, 174, 189, 191, 197, 205, 223, 225, 227, 232, 240, 251, 263, 265, 270, 271, 283, 285, 286, 297, 304, 305, 307, 311, 313, 315, 318, 323, 327, 335, 336, 340; (05 02 14 05 01) 4, 6, 7, 18, 21,

23, 30, 34, 36; (05 02 16 01 01) 7, 24, 37, 63, 64, 83; (05 02 16 01 02) 31, 35, 38, 44, 56, 62, 93, 152, 179, 187, 188; (05 02 16 01 03) 9, 22, 24, 30, 59, 80, 143; (05 02 16 01 04) 31; (05 02 16 01 05) 20, 79, 90, 110, 116; (05 02 16 01 06) 25, 35, 46; (05 02 16 01 09) 6, 7, 11, 14, 22, 35, (05 02 16 02 01) 2, 39, 61, 91.

b. 'c'εrε "bu kez" (05 02 10 05 01) 142; (05 02 10 06 01) 39, 43; (05 02 10 06 02) 141, 143, 148; (05 02 14 02 01) 236; (05 02 16 02 01) 16.

b. 'daha "işte bu" (05 02 10 01 02) 109.

b. 'taha bkz. bŭ 'daha (05 02 10 03 01) 123, 129.

b.+m (05 02 14 01 01) 1082.

b.+^ltar (05 02 10 01 01) 55, 59, 99, 246, 247, 250; (05 02 10 03 01) 124; (05 02 10 04 02) 15; (05 02 10 05 01) 7, 24, 93, 94, 118; (05 02 10 06 01) 49; (05 02 14 01 01) 422, 1146, 1331; (05 02 14 02 01) 234, 280; (05 02 14 03 01) 23, 52; (05 02 14 04 01) 83, 194, 325, 349; (05 02 16 01 01) 62; (05 02 16 01 02) 54, 105, 152; (05 02 16 01 03) 113; (05 02 16 01 05) 120; (05 02 16 01 06) 4.

b.+^ltara (05 02 10 02 02) 76; (05 02 10 04 02) 8; (05 02 10 06 01) 48; (05 02 14 01 01) 142, 577.

b.+^lta:rt̪ɨ̃ "bunlar için" (05 02 10 01 01) 245.

b.+^lta:rt̪ɨ̃n bkz. ^lta:rt̪ɨ̃ (05 02 14 01 01) 675, 677.

b.+^ltardan (05 02 10 06 01) 43; (05 02 14 01 01) 646.

b.+^lta:r̪ɨ̃ (bŭ^lta:r̪ɨ̃)(05 02 10 01 01) 17, 58, 63; (05 02 10 03 01) 127, 128, 129; (05 02 14 01 01) 454, 672, 935; (05 02 14 04 01) 238; (05 02 16 01 02) 60.

b.+^lta:r̪ɨ̃ŋ (05 02 10 01 02) 81, 83, 84.

bu

b.+^lta:çin (05 02 10 01 01) 62; (05 02 10 02 01) 24; (05 02 10 04 02) 11, 28; (05 02 14 04 01) 337; (05 02 16 01 03) 2.

b.+^lta:řjđi (05 02 14 02 01) 241.

b.+^lna (05 02 10 01 01) 182; (05 02 10 02 02) 12, 46; (05 02 14 01 01) 102, 344; (05 02 14 02 01) 164, 266, 267, 268; 02–03 (05 08 14) 31; (05 02 16 01 07) 47; (05 02 16 01 09) 31.

b.+ŋ^ld̥ʒa (05 02 14 01 01) 626.

b.+n^lnan (05 02 10 04 02) 31; (05 02 10 06 02) 69; (05 02 16 01 01) 65.

b.+^lsa (05 02 14 01 01) 624.

bkz. bū.

b. (05 02 10 03 01) 40, 105; (05 02 10 05 02) 32; (05 02 10 05 03) 36; (05 02 14 01 01) 35; (05 02 14 01 01) 35, 87, 306, 469, 470, 477, 481, 499, 523, 545, 574, 579, 601, 748, 753, 845, 870, 872, 895, 910, 958, 1179, 1206, 1316, 1318, 1319, 1320; (05 02 14 02 01) 222; (05 02 14 03 01) 1, 100; (05 02 14 04 01) 32, 34, 44, 206; (05 02 16 01 02) 180; (05 02 16 01 03) 115; (05 02 16 01 07) 6, 50; (05 02 16 01 09) 17, 46.

b.+dũ (05 02 10 01 02) 35; (05 02 10 03 01) 97; (05 02 14 01 01) 1503.

b.+ŋ^ld̥ʒa:đi (05 02 14 01 01) 1057.

b+nũjt̥jũn (05 02 14 01 01) 470.

b.+nan (05 02 10 03 01) 73.

b.+nũŋ (05 02 10 01 01) 142; (05 02 14 02 01) 175.

b.+nŭn (05 02 10 01 01) 264; (05 02 10 02 02) 73; (05 02 10 05 01) 14; (05 02 10 05 03) 16; (05 02 10 06 02) 71; (05 02 14 01 01) 349, 490, 1208; (05 02 14 03 01) 28, 56, 70

b.+ŭ (05 02 10 01 01) 226.

1241, 1447, 1448; (05 02 14 02 01) 252; (05 02 16 01 08) 2.

b.+ŭnŭ (05 02 10 01 01) 29, 73, 227, 260; (05 02 10 01 02) 116; (05 02 10 05 01) 6; (05 02 10 06 02) 95, 104; (05 02 14 01 01) 66, 235, 251, 295, 304, 326, 335, 343, 394, 395, 423, 522, 535, 886, 921, 967, 1178, 1293, 1394, 1432, 1486, 1504; (05 02 14 02 01) 6, 40, 42, 270; (05 02 14 03 01) 4, 61; (05 02 14 05 01) 9; (05 02 16 01 08) 3; (05 02 16 01 09) 40

b.+ŭjdŭ (05 02 14 01 01) 1213.

'buḵŷn

bugün.

'b. (05 02 10 06 02) 111; (05 02 14 02 01) 239; (05 02 16 01 03) 18.

'buḵ'ŷn

bkz. 'buḵŷn.

'b. (05 02 10 03 01) 137.

bŭyar'ta

bu kadar.

b.+đi (bŭyar'ta:đi) (05 02 14 02 01) 219.

'buyda

buğday.

'b. (05 02 10 01 02) 59, 67; (05 02 16 02 01) 78.

(05 02 16 02 01)

'b. Ɑεc- (05 02 16 02 01) 78.

'b.+sŷ (Bel.) (bŭŷ'da:sŷ) (05 02 10 01 02) 67.

'b.+nŷ (Bel.) (bŭŷ'da:sŷnŷ) (05 02 14 01 01) 878, 880.

	'b.+jdan (Bağ.) (büy'dajdan) (05 02 16 01 08) 2.
bü'tan-	bulanmak.
	b.-dî (bü'ta:ndî) (05 02 10 02 01) 83, 88.
	b.-î (bü'ta:nî) (05 02 10 02 01) 45, 51, 56, 62.
bud	but.
	b.+üm (05 02 14 01 01) 1501.
	b.+ünü (05 02 14 01 01) 1502.
bü'tax	ö.y.a. (Musalla semtinde yer alan bir muhalle)
	b.+ta (05 02 14 04 01) 202.
'bulüz	< Fr. boluse : kazak.
	'b. (05 02 14 01 01) 1408, 1411, 1412.
	'b.+ün (Bel.) (05 02 14 01 01) 1421.
bur-	burmak, bükme, çevirmek.
	b. (05 02 10 02 02) 54; (05 02 14 04 01) 882; (05 02 14 01 01) 36; (05 02 16 01 02) 182, 184, 186.
	b. bürmü'şam (05 02 14 01 01) 246.
bü'ra	bura.
	b. (05 02 10 01 02) 105; (05 02 10 02 02) 75; (05 02 10 05 01) 25, 57; (05 02 10 05 02) 65; (05 02 14 01 01) 341, 678, 848, 928, 1059, 1060, 1199, 1246; (05 02 14 02 01) 16, 194, 233; (05 02 14 03 01) 58; (05 02 16 01 01) 84; (05 02 16 01 02) 98, 189; (05 02 16 01 03) 146; (05 02 16 01 04) 30, 31; (05 02 16 01 06) 47; (05 02 16 01 07) 59; (05 02 16 02 01) 82, 83.

b.+¹da (bŭr¹da) (05 02 10 01 01) 67, 220; (05 02 10 01 02) 24, 33, 34, 109; (05 02 10 02 02) 59; (05 02 10 04 02) 21; (05 02 10 05 02) 4; (05 02 10 05 01) 28; (05 02 10 05 02) 21, 66; (05 02 10 05 03) 31, 64, 66; (05 02 14 01 01) 103, 182, 220, 269, 479; 567, 718, 776, 825, 826, 830, 1244, 1399, 1510, 1520, 1532; (05 02 14 02 01) 75, 137, 153, 243, 245, 284, 285; (05 02 14 04 01) 85, 240, 263; (05 02 14 05 01) 21; (05 02 16 01 02) 119, 122; (05 02 16 01 03) 107; (05 02 16 02 01) 34, 62, 74.

b.+¹da:đi (bŭr¹da:đi) (05 02 14 01 01) 723, 731.

b.+¹dan (bŭr¹dan) (05 02 14 01 01) 60, 92, 300, 316, 327, 597, 813, 814, 1378, 1390; (05 02 14 02 01) 81, 195, 249; 02–03 (05 08 14) 3, 42, 46, 87; (05 02 16 02 01) 82.

b.+¹tar¹da (05 02 14 04 01) 172.

b.+m (05 02 14 01 01) 244, 842.

b.+mĩ (bŭ¹ra:mĩ) (05 02 14 01 01) 255.

b.+¹ma (05 02 14 01 01) 16, 17, 847, 945.

b.+m¹dan (05 02 14 01 01) 356.

b.+nĩ (Akz.) (bŭ¹ra:nĩ) (05 02 14 02 01) 69.

b.+sĩ (bŭ¹ra:sĩ) (05 02 14 01 01) 595.

b.+sĩna (bŭ¹ra:sĩna) (05 02 14 01 01) 296, 703.

b.+sĩn¹da:đi (bŭ¹ra:sĩn¹da:đi) (05 02 14 01 01) 345.

b.+¹βa (05 02 14 01 01) 1420.

b. (05 02 10 06 02) 8.

b. (05 02 14 01 01) 184, 926.

	b.+sĩ'n_a:fi (bũy'tʃa:sĩ'n_a:fi) (05 02 10 06 02) 10.
'butʃũx	buçuk. 'b. (05 02 14 01 01) 184, 926.
'buryũt	bulgur. 'b.+ũ (05 02 14 01 01) 871, 874. 'b.+ũdü (05 02 14 01 01) 870.
burũn	burun. b.+ũm'naŋ (05 02 14 01 01) 245.
'butũt	< İng. bottle : şişe. 'b._aŋ- (05 02 14 01 01) 284.
buxar	< Ar. بخار : buğu. b. (05 02 14 04 01) 371.
'buxtʃa	bohça. 'b.'ja (bũxtʃa'ja) (05 02 14 01 01) 102.
'bujür-	buyurmak. 'b.-ũn ('bujrũn) (05 02 10 03 01) 29.
bũy'za	bu tarafa. b. (05 02 16 01 02)144
'bytŷn	bütün , hep, tamam. 'b_eβlerde (05 02 14 04 01) 161.

ḍ̌a'haṭ

< Ar. جَاهِل: genç, ergen, yaşlı olmayan kimse

ḍ̌. et- (05 02 14 01 01) 1003

ḍ̌.+am (05 02 14 01 01) 225.

ḍ̌.+ḏī (ḍ̌a'ha:ṭḏī) (05 02 14 01 01) 876.

ḍ̌.+ījḏī (ḍ̌a'ha:ījḏī) (05 02 14 01 01) 20.

ḍ̌.+ṭar (05 02 14 01 01) 272,1167.

ḍ̌.+san (05 02 14 01 01) 428.

ḍ̌a'maṭ

ö.a. < Ar. جمال : Cemal.

ḍ̌. (05 02 10 06 02) 23, 24; (05 02 14 01 01) 1395

ḍ̌.+ī (ḍ̌a'ma:ī) (05 02 14 01 01) 955, 956, 1125.

ḍ̌.+san (05 02 14 01 01) 1317.

ḍ̌a'ma:ṭṭīn

Cemal için.

ḍ̌. (05 02 14 01 01) 1251.

ḍ̌an

< Far. جان : can, ruh, hayat.

ḍ̌. (05 02 10 01 01) 182, 191, 211, 218, 219, 220; (05 02 10 02 01) 5, 15.

ḍ̌.+īm ('ḍ̌a:nīm) (05 02 10 05 03) 40.

ḍ̌.+īma ('ḍ̌a:nīma) (05 02 14 01 01) 1415; (05 02 16 01 06)

32.

ḍ̌.+īna ('ḍ̌a:nīna) (05 02 10 02 01) 79; (05 02 10 05 01)

17; (05 02 10 06 01) 26; (05 02 14 01 01) 1054 (05 02 16 01

09)

48, 50, 57.

$\overline{d\bar{z}}$.+ta:rñ (05 02 10 06 01) 47.

$\overline{d\bar{z}an'ta}$

(Tür. çanta > Ar. شنطة (HD. جنطة) : çanta.

$\overline{d\bar{z}}$. (05 02 10 05 02) 87, 96, 102; (05 02 14 01 01) 463, 465,

466; (05 02 14 02 01) 286, 288.

$\overline{d\bar{z}}$. ał- (05 02 14 01 01) 465.

$\overline{d\bar{z}}$.+sñ ($\overline{d\bar{z}anta:sñ'n}$ _a:sşin) (05 02 10 05 02) 120.

$\overline{d\bar{z}}$.+m (05 02 14 01 01) 1099, 1100, 1536.

$\overline{d\bar{z}}$.+mda (05 02 14 01 01) 1501.

$\overline{d\bar{z}}$.+nñ ($\overline{d\bar{z}an'ta:nñ}$) (05 02 10 05 02) 123; (05 02 14 01 01)

560.

$\overline{d\bar{z}}$.+β'da:tşinñ ($\overline{d\bar{z}anta\beta'da:tşinñ}$) (05 02 14 01 01) 1535.

$\overline{d\bar{z}}$.+'ja ($\overline{d\bar{z}anta'ja}$) (05 02 14 01 01) 2.

$'\overline{d\bar{z}a:sım}$

ö.a. < Ar. جاسم : Casım.

$'\overline{d\bar{z}}$. (05 02 14 01 01) 678, 692, 902, 1059, 1186, 1248.

$'\overline{d\bar{z}}$. tşin "Casım için" (05 02 14 01 01) 470.

$'\overline{d\bar{z}}$.+jili (05 02 14 01 01) 678.

$'\overline{d\bar{z}}$.+nan (05 02 14 01 01) 1218.

$'\overline{d\bar{z}}$.+đi (05 02 14 01 01) 959.

$'\overline{d\bar{z}}$.+jılden (05 02 14 01 01) 300.

$'\overline{d\bar{z}}$.+jılñ (05 02 14 01 01) 120.

$'\overline{d\bar{z}a:sūs}$

< Ar. جاسوس : casus.

- 'd̪̥. +lar (05 02 16 01 05) 80.
- d̪̥aj'ran** < Moğ. ceylan.
- d̪̥.+(05 02 10 02 02) 24, 66.
- d̪̥.+n̪in (d̪̥aj'ra:n̪in) (05 02 10 02 02) 17.
- d̪̥eb** < Ar. جَيْب : cep.
- d̪̥.+ĩmdε ('d̪̥e:bĩmdε) (05 02 14 01 01) 1099, 1100.
- d̪̥.+ĩmε ('d̪̥e:bĩmε) (05 02 14 01 01) 404.
- d̪̥.+ĩndε ('d̪̥e:bĩndε) (05 02 14 04 01) 215.
- d̪̥.+ĩnε ('d̪̥e:bĩnε) (05 02 14 01 01) 311, 761, 765, 1164, 1171.
- d̪̥.+ 'lε:rĩndε (05 02 14 04 01) 5.
- d̪̥.+lĩdĩ ('d̪̥e:blĩdĩ) (05 02 14 01 01) 1477.
- d̪̥ĩd̪̥ĩm** cicim.
- d̪̥. (05 02 16 01 09) 56.
- d̪̥εd'dε** < Ar. الجَادَّة : cadde.
- d̪̥. (05 02 14 02 01) 154.
- d̪̥.+n̪in (d̪̥εd'dε:n̪in) (05 02 10 04 02) 14.
- d̪̥εhen'nεm** < Ar. الجَهَنَّم : cahennem.
- d̪̥. (05 02 14 01 01) 920.
- d̪̥ε'mεʔ** < Ar. جَامِع : cami.
- d̪̥.+ĩnĩ (d̪̥ε'mε:ʔĩnĩ) (05 02 14 01 01) 1235.

ḍ̣̌.+ə (05 02 14 02 01) 132.

ḍ̣̌.+mĩẓ (ḍ̣̌ε'mε:ĩmĩẓ) (05 02 14 02 01) 111

ḍ̣̌εmε'fə̌t

< Ar. جَمَاعَات : cemaat.

(05 02 10 04 02) 1.

'ḍ̣̌ε:mĩf

bkz. ḍ̣̌ε'mεf̣.

'ḍ̣̌. (05 02 14 01 01) 668

'ḍ̣̌. ٭- (05 02 14 04 01) 251; (05 02 14 05 01) 6

'ḍ̣̌.+ĩ (05 02 14 04 01) 29, 316.

'ḍ̣̌.+ĩnĩ (05 02 14 04 01) 27.

'ḍ̣̌.+ĩnĩn (05 02 14 03 01) 19; (05 02 14 04 01) 21.

'ḍ̣̌.+ĩnĩŋ (05 02 14 04 01) 21.

'ḍ̣̌.+ĩjdĩ (05 02 14 04 01) 21.

'ḍ̣̌.+lεr ٭:xũ- (05 02 14 02 01) 211.

'ḍ̣̌.+lε:rĩn (05 02 14 03 01) 10.

'ḍ̣̌.+lĩjdĩ (05 02 14 04 01) 115.

'ḍ̣̌.+sĩnĩ (05 02 14 04 01) 28.

'ḍ̣̌.+tε (05 02 14 01 01) 35; (05 02 14 02 01)

214.

ḍ̣̌el'hε

Su taşımakta kullanılan ufak testi.

ḍ̣̌. (05 02 14 02 01) 54.

ḍ̣̌. jap^h- (05 02 14 02 01) 54.

$\bar{d}z\epsilon'li$	ö.a. < Ar. جليل : Celil. $\bar{d}z$. (05 02 14 04 01) 270.
$\bar{d}z\epsilon r\epsilon'h\epsilon t$	< Ar. جراحات : irin. 01 (05 08 11)152. $\bar{d}z$. $tj\epsilon'x$ - (05 02 10 01 01) 152. $\bar{d}z$. $+l\epsilon:n\dot{p}$ (05 02 10 01 01) 149.
$\bar{d}z\epsilon'res$	< Ar. جرس : zil. $\bar{d}z$. (05 02 14 01 01) 1521.
$\bar{d}z\epsilon r're$	< Ar. الجرة : testi. $\bar{d}z$. (05 02 14 02 01) 27, 28. $\bar{d}z$. jap^h - (05 02 14 02 01) 54. $\bar{d}z$. $+d\dot{i}$ ($\bar{d}z\epsilon r're:d\dot{i}$) (05 02 14 04 01) 230.
$'\bar{d}zetj$	< Ar. جيش : ordu. $'\bar{d}z$. (05 02 10 01 01) 12, 13, 21, 24, 25, 26, 35 49, 50, 114, 118, 130. $\bar{d}z$. $\epsilon\theta s\epsilon\epsilon r$ (05 02 10 01 01) 12.
$\bar{d}z\dot{i}'sir$	< Ar. جسر : köprü. $\bar{d}z$. (05 02 14 01 01) 1127.
$\bar{d}zil$	anız. $\bar{d}z$. (05 02 14 01 01) 641.
$\bar{d}zin$	< Ar. الجن : cin, kurnaz.

ḏḏ. ʔt- (05 02 14 04 01) 153.

ṭṣ

ṭṣa:- çalmak, müzik aleti çalmak, dövmek, hırsızlık yapmak

ṭṣ. (05 02 10 05 03) 36.

ṭṣaba'la- çabalamak, kımıldamak, hareket etmek.

ṭṣ.-ḏi (ṭṣaba'la:ḏi) (05 02 14 01 01) 722.

ṭṣ.-sın (ṭṣaba'la:sın) (05 02 10 01 01) 220, 222.

ṭṣa:bŷx çabuk, acele, hızlı.

ṭṣ. (05 02 14 02 01) 215, 218

ṭṣa:ḏir çadır.

ṭṣ. (05 02 10 02 02) 20, 21.

ṭṣ.+da (05 02 16 01 01) 39.

ṭṣ.+ḏi (05 02 16 02 01) 72,74.

ṭṣa:ŷir- çağırmaq, şarkı söylemek.

ṭṣ. (05 02 10 05 02) 60.

ṭṣ.-aṭ'lar (05 02 10 01 02) 87.

ṭṣ.-ar (05 02 10 03 01) 19.

ṭṣ.-ı (05 02 10 05 03) 145, 181, 236, 245; (05 02 10 01 02)

110; (05 02 10 02 01) 71; (05 02 10 02 02) 63; (05 02 10 05 02)

61; (05 02 14 02 01) 60.

ṭṣ.-ın (05 02 10 05 01) 25; (05 02 10 06 02) 107,108.

tj.-ň (05 02 10 03 01) 26.

tj.-ď (05 02 14 02 01) 59.

tj.-řďřar (05 02 14 02 01) 154.

tj.-řďřx (05 02 14 02 01) 182.

tj.-ram (<tja:şşaram) (05 02 10 05 01) 107; (05 02 16 01 02) 71.

tj.-şş (<tja:şşşşşş) (05 02 14 01 01) 529, 1094; (05 02 16 01 02) 69.

tjaş-

bkz. tjā:-

tj.-'şar (05 02 16 01 06) 23; (05 02 16 01 07) 57.

tj.-an sf. (05 02 14 02 01) 125.

tj.-anda zf. (05 02 10 01 02) 84.

tj.-andaß zf. (05 02 10 03 01) 70.

tj.-ar (05 02 10 01 01) 72, 79, 237; (05 02 10 01 02) 81, 82, 83; (05 02 10 02 01) 57, 66; (05 02 10 03 01) 149, 150; (05 02 10 05 03) 4, 6, 10, 25, 45; (05 02 10 06 01) 18, 27; (05 02 16 01 04) 6; (05 02 16 01 07) 58; (05 02 16 02 02) 9,10.

tj.(05 02 14 02 01) 180.

tj.-a:řďř (05 02 14 02 01) 180.

tj.-a:řďřar (05 02 14 02 01) 294.

tj.-a:řďřx (05 02 14 02 01) 264.

tj.-asan (05 02 10 05 03) 31; (05 02 14 02 01) 223, 224.

tj.-ďř (tja:řďř) (05 02 10 02 01) 13; (05 02 10 02 01) 89; 01–10 (05 08 11) 56, 57; (05 02 10 06 01) 22; (05 02 16 01 04)

17; (05 02 16 01 05) 48.

тҗ.-дйдзa зґ. (тҗa:тдйдзa) (05 02 10 01 01) 228.

тҗ.-дйтар (тҗa:тдйтар) (05 02 16 01 08) 8,9.

тҗ.-дйm (тҗa:тдйm) (05 02 14 01 01) 326,1108.

тҗ.-дйx (тҗa:тдйx) (05 02 14 01 01) 1521.

тҗ.-гйnan (тҗa:тгйnan) (05 02 16 01 02)38.

тҗ.-й (тҗa:й) (05 02 16 01 02)38.

тҗ.-ййтар (тҗa:ййтар) (05 02 10 03 01) 136.

тҗ.-йндй (тҗa:йндй) (05 02 14 01 01) 1045.

тҗ.-йнй (тҗa:йнй) (05 02 10 03 01) 29.

тҗ.-йнйр (тҗa:йнйр) (05 02 16 01 03) 100; (05 02 16 01 05)

81.

тҗ.-йнйрй (тҗa:йнйрй) (05 02 16 01 05) 82.

тҗ.-йнйрй (тҗa:йнйрй) (05 02 16 01 01) 67.

тҗ.-йnnй (тҗa:йnnй < тҗa:йнйрй) (05 02 14 01 01) 18.

тҗ.-йрдйтар (тҗa:йрдйтар) (05 02 14 02 01) 154.

тҗ.-йрй (тҗa:йрй) (05 02 16 01 01) 73.

тҗ.-йтар (05 02 10 05 02) 26, 69.

тҗ.-йй (тҗa:йй < тҗa:йрй) (05 02 10 01 01) 118; (05 02 10 05 02)
137; (05 02 10 05 03) 7; (05 02 10 05 03) 62.

тҗ.-ййx (тҗa:ййx < тҗa:ййx) (05 02 14 04 01) 148.

тҗ.(s)-сйn (йa:ссйn) (05 02 14 01 01) 1327.

тҗ.-йma:ййdan зґ. (05 02 10 02 01) 90.

t̪.-maytan *zf.* (05 02 10 03 01) 145.

t̪.-masa (05 02 14 02 01) 229.

t̪.-'ma:s̪n (05 02 14 01 01) 19; (05 02 16 01 01) 79.

t̪.-m̪ʃiɣ ('t̪a:t̪m̪ʃiɣ) (05 02 10 01 02) 56.

t̪a:m̪r

çamur.

t̪. (05 02 10 03 01) 38; (05 02 14 01 01) 449, 450, 452, 566, 1153.

t̪. 'ba:ʃm̪za "yakını ölen kimseye acımak duygusunu belirten bir ünlem" (05 02 10 03 01) 38.

t̪.+dan (05 02 14 02 01) 29, 62.

t̪.+ı̃r̪i (05 02 14 02 01) 38, 51.

t̪aq'qaɫ

< Far. شگال : çakal.

t̪. (05 02 16 01 07) 12, 17, 36, 37.

t̪.+ı̃ ('t̪aq'qa:ɫi) (05 02 16 01 07) 18.

t̪a'ra

< Far. چاره : çare, çıkar yol, çözüm yolu.

t̪.~et- (05 02 16 01 09) 47.

t̪arx

< Far. چرخ : çark.

t̪.+ı̃n̪i ('t̪a:r̪x̪ĩn̪i) (05 02 14 02 01) 54.

t̪ax

çakmak.

t̪.-ar (05 02 10 06 02) 104.

t̪a:x̪ıɫ-

çakılmak.

t̪.-ma:zd̪i (05 02 14 02 01) 124.

tʃ̌.-sɨn (05 02 14 02 01) 116.

tʃ̌aj

< چای < Çin. ç'a: çay, küçük akarsu.

tʃ̌. (05 02 10 05 01) 52; (05 02 14 01 01) 1517, 1528, 1534;
02–03 (05 08 14) 46; (05 02 14 04 01) 42, 46, 50, 51, 314,
319.

tʃ̌. ʔ- (05 02 14 04 01) 42, 46.

tʃ̌. i- (05 02 14 04 01) 51.

tʃ̌.+tʃ̌i (tʃ̌a:tʃ̌i) (05 02 14 04 01) 320.

tʃ̌.+tʃ̌ijdi (tʃ̌a:jiɖi) (05 02 14 04 01) 322.

tʃ̌.+i (tʃ̌a:ji) (05 02 14 01 01) 1528

tʃ̌.+ijtʃ̌in (tʃ̌a:jiɖtʃ̌in) (05 02 14 01 01) 1530.

tʃ̌.+mɨz (tʃ̌a:jmɨz) (05 02 14 01 01) 1539.

tʃ̌ajxa'na

< Far. چای خانه: kahvehane.

tʃ̌. (05 02 14 02 01) 186; (05 02 14 04 01) 133, 305,
308.

tʃ̌.+da (05 02 14 02 01) 193; (05 02 14 04 01) 62, 64,
133.

tʃ̌.+ʔar (05 02 14 02 01) 191; (05 02 14 04 01) 59.

tʃ̌.+mɖi (tʃ̌ajxa'na:mɖi) (05 02 14 04 01) 307, 327.

tʃ̌.+mɨzi (tʃ̌ajxa'na:mɨzi) (05 02 14 04 01) 307, 327.

tʃ̌.+si (tʃ̌ajxa'na:si) (05 02 14 01 01) 854; (05 02 14 02 01)
190; (05 02 14 04 01) 317, 319.

t̃j̃.+s̃inda (t̃j̃ajxa'na:s̃inda) (05 02 14 02 01) 184.

t̃j̃.+β̃iz̃ (t̃j̃ajxa'na:β̃iz̃) (05 02 14 01 01) 967.

t̃j̃ε:ɟ̃il

çakıl.

t̃j̃.+ε (05 02 14 02 01) 32.

t̃j̃.+ı̃ (05 02 14 02 01) 32.

t̃j̃εhre

< Far. چهره: yüz, surat.

t̃j̃.+mε (05 02 16 02 01) 61.

t̃j̃εc-

çekmek, tartmak.

t̃j̃. (05 02 14 01 01) 1420.

t̃j̃.-'lεr -(05 02 10 01 02) 104.

t̃j̃.-ı̃nı̃ (t̃j̃ε:c̃ı̃nı̃) (05 02 10 04 01) 8

t̃j̃.-t̃ı̃ỹı̃β̃dεn ('t̃j̃ε:c̃t̃ı̃ỹı̃β̃dεn) (05 02 10 01 01) 143

t̃j̃.-t̃ı̃ỹı̃dεn ('t̃j̃ε:c̃t̃ı̃ỹı̃dεn) (05 02 10 01 01) 152.

t̃j̃.-ı̃r̃ı̃ ('t̃j̃ε:c̃ı̃r̃ı̃) (05 02 10 05 02) 52; (05 02 14 01 01) 1507.

t̃j̃.-mεỹε (05 02 14 03 01) 35.

t̃j̃.-εr (05 02 16 01 02) 182, 184.

t̃j̃.-ε:r̃d̃ı̃ (05 02 14 04 01) 10; (05 02 16 02 01) 29.

t̃j̃.-sεn (05 02 16 01 05) 15.

t̃j̃cε'lε-

çekelemek, sürüklenmek.

t̃j̃.-ı̃r̃ı̃ (< t̃j̃cε'lε:ɟ̃ı̃r̃ı̃) (05 02 10 05 01) 74; (05 02 14 01 01)

1105.

tʃɛ'cɛt

< Fr. Jaquette : ceket.

tʃ. (05 02 14 01 01) 1249, 1390; (05 02 14 04 01) 364.

tʃ.+tʃim (tʃɛ'cɛ:tʃim) (05 02 14 04 01) 362.

tʃ.+tʃinʃ (tʃɛ'cɛ:tʃinʃ) (05 02 10 05 01) 73.

tʃ.+tʃjdʃ (tʃɛ'cɛ:tʃjdʃ) (05 02 14 04 01) 363.

tʃ.+tʃɛn (05 02 14 01 01) 1404; (05 02 14 04 01) 367.

tʃemɔn'tɔ

< İt. cemento (< Lat.ceamentum) : çimento.

tʃ. (05 02 14 02 01) 32; 33, (05 02 14 04 01) 283.

tʃ.+nũ (tʃemɔn'tɔ:nũ) (05 02 14 02 01) 33.

tʃ.+jdũ (tʃemɔn'tɔ:nũ) (05 02 14 02 01) 34.

tʃɛŋ'jɛl

< Far. چنكل : olta, çatal.

tʃ.+dɛn (05 02 14 04 01) 83.

tʃɛrfɛ'lec

< Far. چرخ + Ar. فلك : dönen dolap.

tʃ.(j)+ɛ (tʃɛrfɛlɛ'jɛ) (05 02 14 04 01) 3.

tʃ.+tʃi (05 02 14 02 01) 151.

tʃɛʃt

< Far. چاشت : kuşluk vakti.

tʃ. (05 02 14 01 01) 925.

tʃe:βir-

çevirmek, döndermek, değiştirmek.

tʃ.-ɛ:rđi (05 02 10 03 01) 7.

tʃ.-sʃin (05 02 14 01 01) 1298.

tʃ.-mʃix (05 02 14 01 01) 1372.

ṭṣṭir'cε

karpuz çekirdiği, çerez, çekirge.

ṭṣ. (05 02 14 01 01) 77, 82.

ṭṣ. cɣl'ṭṣε (05 02 14 01 01) 77.

ṭṣ. qɔj- (05 02 14 01 01) 82.

ṭṣi'ban

çıban.

ṭṣ. (05 02 16 01 09) 30.

ṭṣi'pax

çıplak.

ṭṣ. ɔt- (05 02 10 06 01) 46.

ṭṣim'ra-

kolu ya da paçayı sıvamak.

ṭṣ.-dım (ṭṣim'ra:dım) (05 02 14 01 01) 255.

ṭṣix-

çıkmaq, dışarı gitmek.

ṭṣ. (05 02 10 01 01) 147; (05 02 16 01 01) 16; (05 02 16 01 07) 36, 41, 45.

ṭṣ.-abıl'mε:zdıx (05 02 14 01 01) 583.

ṭṣ.-at'lar (05 02 10 06 02) 57.

ṭṣ.-anda (05 02 10 05 02) 125; (05 02 10 06 02) 143; 02–

01 (05 08 14) 1157.

ṭṣ.-ar (05 02 10 01 01) 88, 133, 138, 152, 160, 161; (05 02 10 01 02) 84; (05 02 10 02 02) 71; (05 02 10 03 01) 81, 135, 145, 149, 150; (05 02 10 05 02) 113; (05 02 10 05 03) 3, 36, 65; (05 02 10 06 01) 42, 59; (05 02 10 06 02) 30, 43; (05 02 16 01 01) 15; (05 02 16 01 03) 48, 50; (05 02 16 01 07) 37, 42, 46.

ṭṣ.-ardan (05 02 10 05 02) 125; (05 02 10 06 02) 143; (05 02 14 01 01) 1157.

тј.-ardanda'lar (05 02 14 02 01) 81.

тј.-ardasaŋ (05 02 10 01 02) 124.

тј.-a:rdı (05 02 10 01 01) 268; (05 02 10 01 02) 103, 117;
(05 02 10 03 01) 2; (05 02 10 06 01) 65; (05 02 10 06 02) 94;
(05 02 14 04 01) 259; (05 02 16 01 03) 115.

тј.-a:rdıyın (05 02 14 01 01) 1016.

тј.-a:rdılar (05 02 14 04 01) 55.

тј.-a:rdım (05 02 14 01 01) 721.

тј.-a:rdıp (05 02 10 06 01) 70.

тј.-a:rdırđı (05 02 14 01 01) 64.

тј.-a:rdırđım (05 02 14 01 01) 800, 901.

тј.-a:rdırđıx (05 02 14 01 01) 892, 896; (05 02 14 04 01)
255.

тј.-a:rdırı (05 02 14 01 01) 1029.

тј.-a:rdıx (05 02 14 01 01) 6, 587, 589, 998, 1020; (05 02 14
02 01) 178.

тј.-a:rıx (05 02 14 01 01) 597, 598; (05 02 14 02 01) 133,
147.

тј.-a:rıtılar (05 02 10 05 01) 138; (05 02 14 01 01) 724; 02–
02 (05 08 14) 24.

тј.-a:rıtım (05 02 14 01 01) 1202.

тј.-a:rıtıβız (05 02 14 01 01) 967.

тј.-artmax'la:rı (05 02 14 02 01) 80.

tj.-art'sa:jdiβ (05 02 14 04 01) 294.

tj.-a:rtsin (05 02 10 05 02) 46; (05 02 14 01 01) 1028.

tj.-a:rti (05 02 10 05 02) 110; (05 02 14 01 01) 27.

tj.-asan (05 02 16 01 01) 22 .

ttar (05 02 10 06 02) 68.

tj.-tj.-sax (05 02 14 01 01) 597, 598.

tj.-'sa:jdi (05 02 14 01 01) 1042.

tj.-sin (05 02 10 01 01) 146, 158; (05 02 10 03 01) 70; (05 02 14 01 01) 1307.

tj.-ti (05 02 10 01 01) 195; (05 02 10 02 01) 28, 90; (05 02 10 02 02) 18, 20; (05 02 10 05 02) 50, 124, 133; (05 02 10 05 03) 11, 62; (05 02 14 01 01) 242, 1123, 1213, 1308, 1401; (05 02 14 02 01) 203; (05 02 14 04 01) 143, 171, 278, 283, 284, 285; (05 02 14 05 01) 15.

tj.-tim (05 02 14 01 01) 250, 353, 984, 1097, 1104.

tj.-tiX (05 02 14 01 01) 254, 331, 1491, 1511.

ttti

çili olan.

tj. (05 02 16 02 01) 1,5.

tj.+si (05 02 16 02 01) 1.

ti

cümleyi pekiştirmek için kullanılan bir edat.

tj. (05 02 14 03 01) 10.

tim-

yüzmek, yıkanmak.

tj.+di (05 02 10 06 02) 20.

tj.+i (05 02 16 01 05) 50.

	tʃ. + illɛr (05 02 10 06 01) 45.
tʃin mɑ:tʃin	ö.y.a. Çin.
	tʃ. (05 02 16 01 01) 33, 71, 74.
tʃintʃin	ö.y.a (Korya semtinde yer alan bir mahalle)
	tʃ. + lɛrdɛ (05 02 14 04 01) 202.
tʃijin	omuz.
	tʃ. + ɨnɛ (tʃijɨnɨnɛ) (05 02 14 01 01) 560; (05 02 16 01 05) 12.
tʃɔ'ban	< Far. چوبان : çoban.
	tʃ. (05 02 10 05 03) 2, 7.
	tʃ. ɔɫ- (05 02 10 05 03) 1.
	tʃ. + nɨn (tʃɔ'ba:nɨn) (05 02 10 05 03) 5.
tʃɔx	çok.
	tʃ. (05 02 10 01 01) 87, 138; (05 02 10 03 01) 11, 15, 56, 82, 90; (05 02 10 04 02) 7; (05 02 10 06 01) 8; (05 02 10 06 02) 2, 12; (05 02 14 01 01) 31, 263, 391, 456, 679, 976, 1004, 1087, 1167, 1253, 1334, 1430; (05 02 14 02 01) 37, 118; (05 02 14 03 01) 89; (05 02 14 04 01) 180; (05 02 16 01 01) 5; (05 02 16 01 02) 34, 161, 188; (05 02 16 01 03) 53; (05 02 16 01 05) 26, 32; (05 02 16 01 09) 2; (05 02 16 02 01) 11, 79
	tʃ. ɔɫ- (05 02 10 03 01) 150; (05 02 10 03 01) 160.
	tʃ. ɨs'tɛ- (05 02 14 01 01) 168.
	tʃ. + tan (05 02 14 03 01) 94

	ṭṣ̄.+tũ (05 02 14 01 01) 441, 790, 824.
	ṭṣ̄.+tũɫar (05 02 14 01 01) 112.
	ṭṣ̄.+¹ħa:ʃɪɾɪ (05 02 10 03 01) 159.
	ṭṣ̄.+ũnũ (05 02 14 01 01) 1281.
	ṭṣ̄.+ũjdũ (05 02 14 01 01) 1172,1464.
ṭṣ̄ɔp'pan	bkz. ṭṣ̄ɔ'ban.
	ṭṣ̄.+¹nan (05 02 16 01 03) 96.
ṭṣ̄ɔmaq	çomak.
	ṭṣ̄. (05 02 16 01 02)73.
	ṭṣ̄. vŭr- (05 02 16 01 02) 73.
	ṭṣ̄.+¹dɛŋ (05 02 14 02 01) 37.
ṭṣ̄œq	cuk (boynuz)
	ṭṣ̄. ˘ɔ:tũ- (05 02 10 05 01) 140.
ṭṣ̄œc-	çökmek.
	ṭṣ̄.-tũ (05 02 16 01 05) 45.
ṭṣ̄œp	çöp.
	ṭṣ̄. c¹ɛs- (05 02 16 02 01) 85.
ṭṣ̄œɫ	çöl, sahra.
	ṭṣ̄. (05 02 14 01 01) 160.
	ṭṣ̄.+¹dɛ (05 02 10 01 02) 2, 9; (05 02 10 05 02) 23, 68; (05 02 10 05 03) 2.
	ṭṣ̄.+ɛ (05 02 10 02 01) 28.

	ṭṣ̣.+ũṇ (05 02 10 01 01) 1; (05 02 10 01 02) 1.
ṭṣ̣uqur	çukur.
	ṭṣ̣̣et- (05 02 14 02 01) 44.
ṭṣ̣uqur	ö.y.a (Musalla semtinde yer alan bir mahalle)
	ṭṣ̣̣. (05 02 14 02 01) 71,72, 73, 74, 275, 276; (05 02 14 03 01) 45.
	ṭṣ̣̣.+a (05 02 14 04 01) 148,151.
	ṭṣ̣̣̣.+ʿrujdū 89; (05 02 14 02 01) 96.
ṭṣ̣̣̣yṇc̣ỵ	< Far. چۈنكى : çünkü.
	ṭṣ̣̣̣̣.+m (05 02 14 01 01) 863.

d

da	da, dahi
	(05 02 10 01 01) 34, 40, 52, 80, 101, 106, 133, 181, 222, 246, 261, 270; (05 02 10 01 02) 9, 25, 39, 47; (05 02 10 02 02) 18, 67, 77; (05 02 10 03 01) 7, 120, 166, 170; (05 02 10 05 01) 9, 65, 132; (05 02 10 05 02) 82, 99, 120, 123, 128, 136, 137; (05 02 10 05 03) 8, 9, 35, 58, 67; (05 02 10 06 01) 16, 23, 48, 52, 65, 73; (05 02 10 06 02) 8, 43, 47, 94, 102, 143; (05 02 14 01 01) 19, 25, 26, 64, 66, 197, 362, 494, 495, 497, 512, 554, 555, 598, 639, 641, 645, 726, 780, 781, 843, 931, 934, 961, 1004, 1019, 1054, 1069, 1142, 1152, 1153, 1201, 1223, 1245, 1247, 1301, 1389, 1402, 1440, 1448, 1470, 1471, 1470, 1473, 1503, 1535; (05 02 14 02 01) 54, 87, 90, 135, 249; (05 02 14 03 01) 46, 65, 86, 100; (05 02 14 04 01) 24, 26, 70, 109, 121, 130,

132, 167, 178, 191, 204, 214, 271, 282, 286, 322, 340, 347; (05 02 14 05 01)26; (05 02 16 01 01) 61; (05 02 16 01 02)56, 94; (05 02 16 01 03) 131; (05 02 16 01 04) 29; (05 02 16 01 05) 79; (05 02 16 01 06) 35; (05 02 16 01 09) 6, 25; (05 02 16 02 01) 11, 36

dan

ile, ve.

d. (05 02 14 03 01) 3.

dan'jaŋ

ö.a. (danyal peygember)

d. (05 02 14 01 01) 78, 81, 92.

'da:ŷiŋ-

dağılmak .

'd.-iŋ (05 02 10 02 01) 70.

'd.-iŋ (05 02 10 01 01) 202.

da'ha

daha, dahi, artık.

d. (05 02 10 01 01) 16, 29, 37, 40, 43, 54, 68, 69, 119, 157, 175, 219, 225, 236, 239, 241, 244, 262; (05 02 10 01 02) 6, 15, 18, 29, 30, 37, 39, 42, 53, 78, 87, 92, 94, 109, 119, 129; (05 02 10 02 01) 102; (05 02 10 02 02) 21; (05 02 10 03 01) 171; (05 02 10 04 02) 23; (05 02 10 05 01) 11, 124, 139; (05 02 10 05 02) 18; (05 02 10 06 02) 18, 36, 69; (05 02 14 01 01) 125, 221, 228, 399, 426, 498, 858, 1111, 1123, 1237, 1269, 1347; (05 02 14 02 01) 58; (05 02 14 04 01) 27, 40, 355; (05 02 16 01 02)119, 122; (05 02 16 01 03) 142; (05 02 16 01 09) 60.

də'la:n-

dolanmak, gezmek, tur atmak.

d.-ŋiŋ (də'la:nŋiŋ) (05 02 10 05 03) 23; (05 02 14 01 01)

267, 290.

dam

ev, çatı, taras.

	d. (05 02 14 01 01) 1244; (05 02 14 04 01) 131.
	d. aṭ- (05 02 14 01 01) 1244.
	d.+a (05 02 16 01 01) 15, 22; (05 02 16 01 03) 48, 50, 115.
	d.+da (05 02 14 01 01) 883.
	d.+ī ('da:mī) (05 02 14 04 01) 208.
	d.+inda ('da:mīnda) (05 02 10 02 01) 80.
	d.+tar (05 02 14 02 01) 68, 238.
	d.+ṭa:rīṇ (05 02 14 02 01) 101.
	d.+ṭa:rīnī (05 02 14 02 01) 104.
	d.+mīṣ ('da:mmīṣ) (05 02 14 01 01) 1232, 1245.
da:nīna jet-	gücüne gitmek, ağırına gitmek.
	d. (05 02 10 06 01) 8; (05 02 10 06 02) 29.
dar	< Ar. دار : ev.
	d.+īn ('da:īn) (05 02 10 01 01) 1; (05 02 10 01 02) 1; (05 02 10 02 01) 1; (05 02 10 02 02) 1; (05 02 10 03 01) 1; 03–01 (05 08 16) 1.
daṣ	taş.
	d. (05 02 10 01 01) 199, 203, 211, 215, 220, 221, 224; (05 02 14 01 01) 311, 962, 966, 1034; (05 02 14 02 01) 255, 257, 258, 260, 261; (05 02 16 01 04) 9, 18.
	d. ṣṭ- (05 02 10 01 01) 182, 199, 203, 211, 215, 220, 221, 224.
	d. ṣs- bkz. (daṣ ṣṭ-) (05 02 10 01 01) 191.

d.+a¹c¹a (05 02 16 01 04) 29.

d.+¹dan (05 02 14 02 01) 262.

d.+çin (Akk.) ('da:çin) (05 02 10 01 02) 128.

d.+ř ('da:ř) (05 02 14 01 01) 884, 885; (05 02 14 02 01) 31;
(05 02 16 01 04) 11.

'da:şimen

< Ar. دائماً: devamlı, sürekli, kesintisiz.

'd. (05 02 10 05 03) 2.

dab'bax

< Ar. الدَّبَاغ : tabak, sepicı, der i terbiye eden kimse.

d. (05 02 14 04 01) 316.

day

dağ.

d. (05 02 10 05 03) 3; (05 02 14 01 01) 1484.

d.+a (05 02 14 01 01) 1485, 1513.

d.+đ ('da:γđ) (05 02 14 01 01) 1493.

d.+ř ('da:γř) (05 02 14 01 01) 159.

d.+şşşar ('da:γřřřar) (05 02 14 04 01) 268.

dah'jja

< Ar. ضَحِيَّة : kurban.

d. 159, (05 02 14 02 01) 163, 164, 170.

d. c¹εs- (05 02 14 01 01) 153; 161.

d.+nç (dahj'ja:nç) (05 02 14 01 01) 154.

d.+nç (dahj'ja:nç) (05 02 14 01 01) 156.

dεj'rε

< Ar. دائرة : silindir, devlet dairesi

d.+sř (dεj'rε:sř) (05 02 14 04 01) 244.

da'na	< Far. دانه : tane. d. (05 02 14 01 01) 480, 499, 1111.
dar	dar, geniş olmayan. d. (05 02 14 03 01) 91.
'da:rızan	< Far. داریزان : bozuk, pürüzlü. d. (05 02 14 01 01) 1034.
dar'man	< Far. دارمان : ilaç. d. (05 02 14 01 01) 771.
dart-	dartmak. d.-a:rđı (05 02 14 04 01) 197. d.-a:rđı ıar (05 02 14 01 01) 869. 'd.-ıırdı ('da:rtıırdı) (05 02 14 04 01) 190, 193.
'da:xılıjje	< Ar. قسم الداخلي : öğrenci yurdu. 'd. (05 02 14 01 01) 1161.
da'jan-	dayanmak. d.-ırdı (da'ja:nırdı) (05 02 14 04 01) 48.
'da:jı	dayı. 'd. (05 02 14 02 01) 57; (05 02 14 04 01) 310, 312, 314 'd.-sı (05 02 14 01 01) 1344.
'da:nıj-	danışmak. 'd.-ım (05 02 16 01 03) 67.
dara'sa	< Ar. دراستا "bastırmak" : biçerdöğer.

d. (05 02 16 02 01) 54, 77.

'da:βūt

< Ar. طبل : davul.

'd. tʃat- (05 02 16 01 01) 73.

dε

bkz. da.

d. (05 02 10 01 01) 14, 65, 68, 100, 116, 120, 125, 175, 218, 235, 243, 256, 271; (05 02 10 01 02) 53, 55, 64, 86, 130; (05 02 10 02 01) 21, 46, 57, 86; (05 02 10 02 02) 6, 72, 80; (05 02 10 03 01) 67, 80, 95, 133, 172; (05 02 10 04 02) 6, 19, 21, 22, 35; (05 02 10 05 01) 7, 14, 88, 89, 96; (05 02 10 05 02) 96, 135, 139; (05 02 10 05 03) 22; (05 02 10 06 01) 10, 88, 90; (05 02 10 06 02) 86, 135; (05 02 14 01 01) 22, 32, 52, 83, 102, 107, 122, 144, 164, 191, 259, 274, 277, 282, 283, 290, 294, 297, 300, 343, 347, 413, 487, 488, 527, 532, 594, 625, 680, 687, 799, 729, 736, 764, 779, 793, 797, 801, 803, 812, 814, 829, 831, 846, 857, 858, 862, 912, 922, 932, 933, 1051, 1065, 1067, 1096, 1099, 1100, 1159, 1175, 1228, 1254, 1259, 1263, 1273, 1278, 1310, 1317, 1324, 1335, 1373, 1415, 1443, 1451, 1474, 1484, 1496, 1538; (05 02 14 02 01) 15, 69, 96, 107, 113, 202, 271; (05 02 14 03 01) 17, 36, 49, 99; (05 02 14 04 01) 68, 133, 161, 167, 204, 208, 211, 264, 303, 304, 326, 352, 369; (05 02 14 05 01) 5; (05 02 16 01 01) 69; (05 02 16 01 02) 93, 117, 121, 181; (05 02 16 01 03) 129, 132; (05 02 16 01 05) 39, 102; (05 02 16 01 06) 5, 7; (05 02 16 01 07) 15, 22, 28, 38, 43; (05 02 16 02 01) 29, 30, 59, 71, 81.

dεbbexana

< Ar. دَبَّاع + Far. خانه: tabak, sepici, der terbiye eden işyeri

d. (05 02 14 04 01) 251.

dε'dε

dede, baba, büyükleri için kullanılan bir ünlem (dεdε!)

d. (05 02 14 01 01) 444, 445, 457, 458, 509, 514, 515, 516,

519, 533, 1083; (05 02 14 04 01) 247; (05 02 16 02 01) 86

d.+lɛr (05 02 14 04 01) 133.

d.+dɛm (05 02 14 01 01) 20, 32, 66, 446, 455, 507, 508, 543

de-

demek, söylemek.

d. (05 02 10 01 01) 69, 91, 95, 141, 186, 189, 190, 200, 209, 224, 253, 256, 360; (05 02 10 01 02) 33, 114, 116; (05 02 10 02 01) 4, 5, 6, 8, 15, 16, 17, 22, 29, 34, 74, 82, 87, 92, 94, 95, 97; (05 02 10 02 02) 4, 17, 19, 20, 33, 38, 50, 59, 60, 61; (05 02 10 03 01) 30, 116; (05 02 10 05 01) 23, 27, 56, 97, 100, 102, 106, 111, 113, 114, 115, 131, 143; (05 02 10 05 02) 3, 17, 34, 35, 38, 60, 62, 63, 79, 88, 90, 107, 108, 111, 115, 121, 130, 137, 141; (05 02 10 05 03) 26, 29, 63; (05 02 10 06 01) 15, 88; (05 02 10 05 01) 112; (05 02 14 01 01) 1496; (05 02 14 01 01) 202, 203, 213, 230, 310, 372, 374, 384, 399, 404, 428, 458, 483, 561, 836, 839, 908, 967, 985, 987, 1084, 1118, 1133, 1137, 1150, 1199, 1200, 1203, 1215, 1252, 1258, 1268, 1270, 1291, 1327, 1330, 1334, 1336, 1380, 1419, 1420, 1481, 1483, 1481, 1484, 1496, 1504, 1509, 1519, 1524, 1529, 1533, 1535, 1537; (05 02 14 02 01) 293; (05 02 14 03 01) 17, 19; (05 02 14 05 01) 14; (05 02 16 01 02) 29, 30, 59, 117, 123; (05 02 16 01 03) 85, 87, 90, 91, 104, 106; (05 02 16 01 04) 12, 14, 15, 16, 25, 29; (05 02 16 01 05) 9, 10, 18, 49, 70, 71, 72, 85, 91, 93, 95, 113; (05 02 16 01 07) 10; (05 02 16 01 08) 4, 5, 6, 10, 13; (05 02 16 01 09) 29

d.-d̥ɣ̥ɪβ ('de:d̥ɣ̥ɪβ) (05 02 14 01 01) 1127.

d.-d̥ɣ̥ɪjdɛn ('de:d̥ɣ̥ɪjdɛn) (05 02 10 01 01) 219, 220.

d.-d̥ɪlɛr ('de:d̥ɪlɛr) (05 02 10 01 01) 166; (05 02 10 05 02)

131; (05 02 14 01 01) 419, 498, 544, 1286, 1369, 1387; (05 02 16 01 03) 90; (05 02 16 01 05) 108; (05 02 16 01 08) 15.

d.-đim ('de:đim) (05 02 10 01 01) 28; (05 02 10 01 02) 53, 113, 122; (05 02 10 05 02) 68; (05 02 14 01 01) 203, 214, 237, 251, 307, 308, 312, 327, 353, 373, 376, 382, 391, 405, 418, 430, 434, 457, 488, 490, 493, 509, 518, 519, 533, 562, 580, 693, 723, 838, 840, 851, 903, 966, 968, 984, 986, 988, 989, 1078, 1096, 1098, 1106, 1111, 1120, 1148, 1201, 1212, 1216, 1228, 1241, 1251, 1257, 1261, 1265, 1269, 1271, 1287, 1288, 1293, 1303, 1326, 1329, 1332, 1337, 1338, 1382, 1408, 1411, 1418, 1482, 1496, 1598, 1508, 1518, 1536; (05 02 14 03 01) 15, 72; (05 02 14 04 01) 254, 326; (05 02 14 05 01) 13 ;(05 02 16 02 01) 60, 85, 86

d.-điβ ('de:điβ) (05 02 10 01 01) 27, 37; (05 02 10 01 02)

125; (05 02 10 04 01) 24; (05 02 10 06 02) 77

d.-đix ('de:đix) (05 02 14 01 01) 1522, 1526.

d.-đjse(05 02 10 01 01) 211.

'd.-im ('deim) (05 02 10 05 03) 27, 54, 55; (05 02 14 01 01)

125, 1467, 1515; (05 02 14 03 01) 11, 98; (05 02 14 04 01)

(05 02 14 04 01) 7; (05 02 16 02 01) 28.

d.-ip ('deip) (05 02 16 01 05) 106, 110.

d.-'lɛr (deil'lɛr) (05 02 10 01 01) 233; (05 02 10 02 02) 27;

(05 02 14 01 01)1385.

d.-mɛ (05 02 10 05 01) 41, 43, 62.

d.-'mɛ:đim (05 02 10 02 01) 17; (05 02 14 02 01) 21.

d.-'mɛ:điβ (05 02 10 01 02) 111, 114, 126.

d.-'mɛm (05 02 14 01 01) 1332.

d.-'mɛʒ (05 02 10 04 01) 27; (05 02 10 06 02) 34, 35; (05 02 16 01 02) 160.

d.-'mɛ:zdī (05 02 14 01 01) 1052.

d.-mĩɾɛm ('de:mĩɾɛm) (05 02 14 01 01) 992, 1128.

d.-mĩjɛ'sɛŋ (de:mĩjɛ'sɛŋ) (05 02 10 05 01) 58.

d.-'de:mĩjɛsɛn ('de:mĩjɛsɛn) (05 02 10 05 01) 34, 42; 02–01 (05 08 14) 1330.

d.-irɛm (05 02 10 05 02) 89, 92, (05 02 14 01 01) 364, 1089.

d.-irĩx ('deirĩx) (05 02 14 01 01) 921; (05 02 14 02 01) 148; (05 02 14 04 01) 181.

d.-'sɛ (05 02 10 01 01) 182, 191.

d.-sɛn (05 02 10 01 01) 185, 207; (05 02 10 05 02) 32; 02–01 (05 08 14) 877; (05 02 14 02 01) 292.

d.-sɛβ (05 02 10 05 01) 33, 63; (05 02 14 01 01) 653; (05 02 16 01 06) 18, 19, 30.

d.-sĩn ('de:sĩn) (05 02 10 01 02) 99, (05 02 14 01 01) 875.

d.-'jɛ:bĩllɛm (05 02 14 03 01) 4.

d.-j'ɛ:ỹĩn (05 02 14 01 01) 524; (05 02 14 03 01) 2.

d.-jɛl'lɛr (05 02 10 01 01) 223.

d.-jɛr (05 02 10 01 01) 176, 179, 180, 185, 186, 188, 189, 197, 204, 206, 208, 212, 218, 231, 238, 247, 248, 249, 250,

270.

d.-īm ('deim) (05 02 10 01 01) 124, 176, 180, 208; (05 02 10 05 02) 46; (05 02 14 03 01) 98; (05 02 14 04 01) 7, 20, 25, 35, 40, 105, 132, 240, 249.

d.-ip ('deip) (05 02 10 05 01) 92, 96; (05 02 10 05 03) 19;

d.-irī ('deirī) (05 02 10 01 01) 77; (05 02 10 02 01) 81; 01–

06 (05 08 11) 1; (05 02 10 04 02) 1; (05 02 10 05 01) 70, 82;

(05 02 10 05 02) 81, (05 02 10 06 02) 111; (05 02 14 01 01)

364; (05 02 16 01 02) 67; (05 02 16 01 03) 68; (05 02 16 01 05) 119; (05 02 16 01 06) 8; (05 02 16 01 09) 22.

def

< Ar. دف : tef.

d. (05 02 14 01 01) 18, 21, 709; (05 02 14 02 01) 294.

d.+^ltɛn (05 02 14 04 01) 102, 255.

def^tɛr

< Ar. دفتر : defter.

d. (05 02 10 06 02) 46, 80.

d.+^lɪn (def^tɛ:rɪn) (05 02 10 06 01) 65; (05 02 10 06 02) 94.

d.+^lɪjdɛn (Inst.) (def^tɛ:rɪjdɛn) (05 02 10 06 02) 52, 64.

'dɛ:ʃɪ

değil.

'd. (05 02 14 04 01) 155; (05 02 16 01 03) 55.

'd.+jdɪ (05 02 14 04 01) 40, 184.

'd.+ldɪ (05 02 10 01 02) 74, 77; (05 02 14 02 01) 270.

'd.+lɛm (05 02 10 01 02) 16.

'd.+lmɪʃ (05 02 14 03 01) 54.

dɛɟ-

değmek.

d.-ĩrĩ ('dɛ:ɟĩrĩ) (05 02 14 01 01) 847.

d.-'mɛ:đĩ (05 02 14 01 01) 241.

d.-'mɛ:sĩn (05 02 14 01 01) 763.

'dɛ:ɟĩrmɛn

değirmen.

'd. (05 02 14 04 01) 208, 212.

'd.+lɛr (05 02 14 04 01) 185.

'dɛ:ɟĩɟ-

değişmek.

'd.-ɛr (05 02 10 01 01) 193.

'd.-ĩn (05 02 14 01 01) 273.

'd.-ĩnĩp (05 02 10 06 01) 12.

'd.-ĩrdĩlɛr (05 02 14 01 01) 810.

'd.-tĩm (05 02 14 01 01) 258.

'dɛ:lĩ

deli.

'd. (05 02 10 03 01) 152; (05 02 10 05 02) 44; (05 02 10 05 03) 15; (05 02 14 01 01) 874, 1002; (05 02 16 01 05) 87.

'd. ɔɬ- "delirmek" (05 02 10 05 03) 15.

'd.-đĩ (05 02 10 01 02) 91, 112.

'd.-đĩlɛr (05 02 16 01 05) 120.

'dɛ:llɥc

delik.

'd. (05 02 10 05 03) 20.

'd.(c^j)+dɛn ('dɛ:llɥc^jdɛn) (05 02 10 02 01) 40.

'd.(c^j)+lɛ:rǐ ('dɛ:llɥc^jlɛ:rǐ) (05 02 10 02 01) 39.

'd.(c^j)+tɛ ('dɛ:llɥc^jtɛ) (05 02 10 05 03) 44.

'd.(c^j)+tɛn ('dɛ:llɥc^jtɛn) (05 02 10 05 03) 11.

'd.(j)+ǃ ('dɛ:llɥjǃ) (05 02 14 02 01) 159, 160, 162.

'dɛ:mǐr

demir.

'd.+tǃɪlɛr (05 02 14 04 01) 34.

dɛnɛ

bkz. da'na.

d. (05 02 10 03 01) 156, 157; (05 02 10 04 02) 33; (05 02 10 06 02) 16, 143; (05 02 14 01 01) 181, 485, 501, 779, 780, 804, 807, 829, 835, 900, 1094, 1108, 1252, 1430, 1432; (05 02 14 02 01) 166, 167, 202, 203, 233, 245, 298; (05 02 14 03 01) 9; (05 02 14 04 01) 64, 135, 207, 208, 211, 245, 329, 365; (05 02 16 01 06) 5; (05 02 16 02 01) 27, 29, 30, 31.

d.+ďǐ (dɛ'nɛ:ďǐ) (05 02 14 04 01) 153.

d.+m (05 02 14 01 01) 805.

d.+nǐ (Bel.) (dɛ'nɛ:nǐ)(05 02 10 03 01) 157, 158; (05 02 14 02 01) 202, 234.

d.+nǐŋ (dɛ'nɛ:nǐŋ) (05 02 14 01 01) 924.

d.+sǐ (dɛ'nɛ:sǐ) (05 02 14 01 01) 1333; (05 02 16 02 01) 27.

d.+sǐnǐn (dɛ'nɛ:sǐnǐn) (05 02 16 01 06) 13.

d.+'jɛ(05 02 10 05 01) 80; 141.

- dɛn** < Far. دانه (tane) : kuş yemi.
 'd.ɫ̪ ('dɛ:n̪) (05 02 10 01 02) 70.
- dɛq'qʰɛ** < Ar. دقيقة : dakika.
 d. (05 02 10 03 01) 116; (05 02 10 04 02) 24; (05 02 14 01 01) 525.
 d.+n̪ɪn (dɛq'qʰɛ:n̪ɪn) (05 02 14 01 01) 713.
- 'dɛ:qqʊz** dokuz.
 'd. (05 02 10 01 01) 44; (05 02 14 01 01) 803; (05 02 16 01 01) 43, 50.
 'd.(z)ɔj ('dɛ:qqʊ'zɔj) (05 02 16 01 01) 43.
- dɛrd** < Far. درد : acı, belâ, dert, gam, keder, üzüntü, sıkıntı.
 d. (05 02 10 01 01) 182, 211, 224.
- dɛ'rɛd͡ʒ** < Ar. درج : mardivan.
 d.ɔɫɫɪ (dɛrɛ:d͡ʒɪ'ɲɔɫɫɪnda) (05 02 14 01 01) 568.
- 'dɛ:r̥ɪ** deri.
 'd.+s̪ɪnɛ ('dɛ:r̥ɪs̪ɪnɛ) (05 02 10 01 01) 170.
 'd.+s̪ɪnnɛn (05 02 10 04 02) 28.
 'd.+s̪ɪn (Bel.) (05 02 16 02 01) 38.
- dɛrs** < Ar. درس : ders.
 d. (05 02 16 01 02) 7, 14, 134, 163.
 d. vɛr- (05 02 16 01 02) 14, 134.

d.+ĩ ('dɛ:rsĩ) (05 02 16 01 02) 134, 163.

deβ

dev.

d. (05 02 10 01 01) 100, 109, 110; (05 02 10 01 02) 32; 03–
09 (05 08 16) 35.

d.+ĩ ('dɛ:βĩ) (05 02 10 01 02) 48, 56, 64, 85, 89, 99.

d.+ĩn ('dɛ:βĩn) (05 02 10 01 02) 63, 69, 78, 80.

deβε

deve.

d. (05 02 16 01 05) 39, 45.

d.+đĩ (de'βε:đĩ) (05 02 14 02 01) 239.

d.+nĩ (Bel.) (de'βε:nĩ) (05 02 10 01 02) 47; (05 02 16 01 05)
57, 62.

d.+sĩ (de'βε:sĩ) (05 02 14 02 01) 236, 237, 239, 240.

d.+nĩŋ (de'βε:nĩŋ) (05 02 16 01 05) 38

dɛ'fβɛt

< Ar. دعوات : davet.

d. ُet- (05 02 14 01 01) 1467; (05 02 14 04 01) 104.

d.+lĩ (dɛ'fβɛ:tĩ) (05 02 14 02 01) 194.

dɛ'fβɛ

< Ar. الدَعْوَى (yargı mercilerine başvurma): dövüş, kavga, savaş.

d.+jɛ(05 02 16 01 05) 46.

dɛxɛ'let

< Ar. الدَّخِيل : birinin merhametine ve himayesine sığınma.

d.+ɛ(05 02 10 06 01) 63.

'dejc

< Kür. دایک : nene.

¹d. (05 02 14 01 01) 1123.

ďır'naγ

tırnak.

d.+ın (Bel.) (ďır'na:γın) (05 02 10 06 02) 17, 146.

ďır'nax

bkz. ďır'naγ.

d.(γ)+ım (ďır'na:γım) (05 02 14 01 01) 1071.

d.+ı (ďır'na:xı) (05 02 14 01 01) 453.

di

hatta.

d. (05 02 10 05 03) 25; (05 02 16 01 02)61.

di-

bkz. de-.

d.-ε:bılłıx ('diε:bılłıx) (05 02 14 03 01) 72.

d.-εγ ('diεγ) (05 02 10 05 02) 6.

d.-ε:γın ('diε:γın) (05 02 14 01 01) 1160, 1435; (05 02 14 03 01) 85.

d.-eller ('dieller) (05 02 10 01 01) 239; (05 02 10 02 02) 12; (05 02 10 04 02) 16, 21; (05 02 10 06 02) 65; (05 02 14 01 01) 155, 286, 415, 499, 528, 664, 1161, 1199, 1424; (05 02 14 02 01) 150, 164, 174; (05 02 14 04 01) 33, 34; (05 02 14 05 01) 29; (05 02 16 01 02)94, 128; (05 02 16 01 03) 24; (05 02 16 01 05) 105, 116; (05 02 16 01 07) 3.

d.-em ('diem) (05 02 10 01 02) 112; (05 02 14 01 01) 187, 243.

d.-ende ('diende) (05 02 14 05 01) 37.

d.-er ('diεr) (05 02 10 01 01) 8, 12, 13, 14, 23, 25, 27, 32, 34, 36, 38, 70, 71, 74, 76, 78, 85, 89, 90, 92, 93, 95, 96, 114, 116,

121, 122, 124, 128, 129, 130, 132, 139, 140, 146, 148, 155, 158, 160, 161, 163, 165, 171.(05 02 10 01 02) 12, 14, 20, 21, 27, 38, 39, 50, 51, 56, 57, 61, 62, 71, 74, 76, 77, 85, 88, 95, 105, 110, 111, 112, 122, 125, 129; (05 02 10 02 01) 43, 47, 50, 52, 55, 58, 61, 63; (05 02 10 02 02) 24, 28, 46, 65; (05 02 10 03 01) 20, 26, 29, 33, 35, 37, 38, 42, 51, 53, 54, 55, 57, 58, 61, 64, 68, 69, 71, 72, 75, 78, 84, 88, 90, 91, 92, 96, 97, 98, 99, 100, 102, 103, 107, 108, 115, 123, 125, 131, 134, 142, 165, 166, 169; (05 02 10 04 01) 9, 10, 13, 14, 15, 16, 23, 24, 25, 28, 30; (05 02 10 04 02) 24, 25, 26, 30, 31; (05 02 10 05 01) 25, 38, 39, 40, 68, 69, 71, 72, 80, 124, 144; (05 02 10 05 02) 14, 18, 19, 31, 43, 46, 58, 113; (05 02 10 05 03) 15, 40, 53, 54; (05 02 10 06 01) 13, 14, 21, 23, 28, 29, 35, 37, 64, 67, 69, 72, 79, 80, 83, 84, 85, 86; (05 02 10 06 02) 3, 19, 22, 23, 36, 37, 39, 41, 66, 67, 69, 72, 75, 83, 84, 85, 86, 88, 89, 90, 96, 97, 100, 101, 107, 111, 117, 120, 122, 124, 133, 134, 137, 139; (05 02 14 01 01) 684, 1207; (05 02 16 01 01) 7, 10, 18, 21, 33, 34, 45, 46, 52, 53, 60, 63, 71, 79, 80; (05 02 16 01 02) 9, 11, 12, 16, 18, 19, 25, 33, 35, 41, 47, 52, 71, 81, 83, 93, 98, 100, 101, 130, 156, 157, 159, 161, 164, 165, 167, 170, 175, 176; (05 02 16 01 03) 3, 5, 22, 26, 40, 42, 43, 44, 46, 59, 66, 68, 69, 82, 83, 98, 117, 120, 127, 137; (05 02 16 01 04) 3, 26, 27; (05 02 16 01 05) 6, 16, 26, 32, 41, 55, 89, 117, 118, 120; (05 02 16 01 06) 4, 17, 18, 25, 29, 30, 35, 36, 43, 44, 46; (05 02 16 01 07) 6, 8, 13, 14, 15, 16, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 36, 45, 47, 54, 57; (05 02 16 01 08) 2, 4; (05 02 16 01 09) 5, 7, 13, 21, 35, 46, 52, 52, 58, 59.

d.-ε:rđi ('diε:rđi) (05 02 14 01 01) 620, 1031, 1043, 1045,

1053, 1060,

1090, 1432; (05 02 14 04 01) 36,

d.-ε:rđiy ('diε:rđiy) (05 02 14 03 01) 76

d.-ε:rđilər ('diε:rđilər) (05 02 14 01 01) 1315; (05 02 14 02 01) 77, 159, 235, 240; (05 02 14 04 01) 245, 272, 309.

d.-ε:rđim ('diε:rđim) (05 02 14 01 01) 864, 1028, 1040, 1044, 1049, 1168, 1431; (05 02 14 02 01) 57.

d.-ε:rđix ('diε:rđix) (05 02 14 01 01) 42, 154, 584, 621, 622; (05 02 14 02 01) 89, 160.

d.-ε:εm ('diε:εm) (05 02 10 06 02) 120; (05 02 14 01 01) 102, 650.

d.-ε:rǐ ('diε:rǐ) (05 02 10 01 02) 68, 88; (05 02 10 05 01) 90; (05 02 14 01 01) 1075; (05 02 14 03 01) 62; (05 02 14 04 01) 341; (05 02 14 05 01) 3, 5.

d.-ε:rǐx ('diε:rǐx) (05 02 14 02 01) 45, 88, 282; (05 02 14 03 01) 21, 57, 90.

d.-eller ('dieller) (05 02 10 01 01) 239; (05 02 10 02 02) 12; (05 02 10 04 02) 16, 21; (05 02 10 06 02) 65; (05 02 14 01 01) 155, 286, 415, 499, 528, 664, 1161, 1199, 1424; (05 02 14 02 01) 150, 164, 174; (05 02 14 04 01) 33, 34; (05 02 14 05 01) 29; (05 02 16 01 02) 33, 94, 128; (05 02 16 01 03) 24; (05 02 16 01 05) 105, 116; (05 02 16 01 07) 3.

d.-εx ('diεx) (05 02 14 01 01) 973.

d-ib ('diib) (05 02 14 05 01) 31.

d.-im ('diim) (05 02 14 01 01) 426, 1347.

d-irǐ ('diirǐ) (05 02 10 01 01) 228, 230.

dil

dil, lisan.

	d.+ĩndε (05 02 14 03 01) 100
đi'le dý'ʃ-	her yerde kendisinden söz edilmek, dedikodu melzemesi olmak. d. (05 02 10 03 01) 166.
điptɔ'ma:sijje	< Ar. الدبلوماسية < Fr. diplomatie : diplomatik. d. (05 02 10 05 02) 87.
điq'q ^h et	< Ar. الدقة : dikkat. d. ʔet- (05 02 10 06 01) 50.
đi'rec	direk. d.(ʃ) ʔar'a:sĩ (đi'reʃ ʔar'a:sĩ) (05 02 10 01 02) 86, 89. d.(ʃ) ʔ-in ʔara'je:rĩne (05 02 10 01 02) 75.
'discĩn-	irkilmek, korkup sıçramak. 'd.-m'ε:sĩn (điscĩnm'ε:sĩn) (05 02 10 01 01) 109.
đi'le:ctʃĩ	kız isteme misyonunu üstlenen kimse d. (05 02 14 01 01) 742, 746; (05 02 16 01 01) 23. d.+ĩyĩne (05 02 14 01 01) 1323.
đi'len-	dilenmek. d.-'nεm (< đilenε'rεm) (05 02 14 01 01) 496. d.-ĩrĩ (đi'le:nĩrĩ) (05 02 16 01 05) 8.
'đilim	parça. 'd. aʔ- (05 02 14 04 01) 75.

'dilmǝḏ̪

bilezik.

'd. ǝstɛ- (05 02 14 01 01) 1268.

'd.+ǝm (05 02 14 01 01) 793.

d.+lɛ:rǝḃ (ḏilmǝ'ḏ̪lɛ:rǝḃ) (05 02 14 01 01) 797.

'dinar

< Ar. دينار : Irak para birimi.

'd. (05 02 14 01 01) 1154, 1156, 1157, 1158, 1163, 1457,

1460; (05 02 14 04 01) 105, 107, 108, 215

'd. vɛr- (05 02 14 01 01) 1154.

'd.+a (05 02 14 02 01) 103; (05 02 14 04 01) 155.

'd.+dan (05 02 14 04 01) 330, 347, 348.

'd.+ǝm (ḏi'na:rǝm) (05 02 14 01 01) 1169, 1170.

'd.+mǝḏ̪ (ḏi'na:rmǝḏ̪) (05 02 14 04 01) 100.

'd.+rǝjḏi (ḏi'na:rǝjḏi) (05 02 14 01 01) 477; (05 02 14 04 01)

99, 101.

ḏiʃtɛ'ʃɛ

< Ar. (HD. دشداشة) : anteri.

d. (05 02 14 01 01) 32

diz

diz.

d.+ǝ (05 02 14 01 01) 847.

d.+ḥx (05 02 14 01 01) 1402, 1403, 1407, 1408.

ḏi'zzɛ

büyük güveç.

d.+ḏi (ḏiz'zɛ:ḏi) (05 02 14 04 01) 232.

d.+lɛr (05 02 14 04 01) 232.

dəy-

doğmak.

d.-ar (05 02 10 01 01) 46; (05 02 16 01 03) 11.

d.-a'ram (05 02 10 01 01) 15.

d.-'ma:d̥i (05 02 10 01 01) 253.

'd.-ü̃p (d̥ə:y̥ü̃p) (05 02 10 01 01) 260.

'd̥ə:y̥r̥ü

doğru.

'd. (05 02 10 05 02) 32; (05 02 10 06 02) 122; (05 02 14 01 01) 875.

'd.+s̥ü (05 02 14 01 01) 1254.

'd̥ə:y̥üt-

doğrulmak, düzeltmek.

'd.-ʈa:s̥innar (05 02 14 02 01) 10.

d̥ə'ʈan-

dolanmak, gezmek, tur atmak.

d.-a:r̥d̥i (d̥ə'ʈa'n̥a:r̥d̥i) (05 02 14 01 01) 1432

d.-ĩ (d̥ə'ʈa:n̥ĩ) (05 02 10 01 01) 4; (05 02 14 02 01) 93

d.-ĩʈar (d̥ə'ʈa:n̥ĩʈa) (05 02 14 02 01) 288

d.-ĩrd̥i (d̥ə'ʈa:n̥ĩrd̥i) (05 02 14 02 01) 154; (05 02 14 04 01)

185.

d.-ĩrd̥iʈar (d̥ə'ʈa:n̥ĩrd̥iʈar) (05 02 14 02 01) 287.

d.-ĩrĩ (d̥ə'ʈa:n̥ĩrĩ) (05 02 10 02 02) 56; (05 02 10 03 01) 24.

d.-'may̥a (05 02 10 06 02) 57.

d̥ə'ʈ-

dolmak.

d.-ar (05 02 14 01 01) 111.

'dɔ:ɫdūr-

doldurmak.

'd.-a:rdɫar ('dɔ:ɫdūra:rdɫar) (05 02 14 03 01) 24.

'd.-dũ (05 02 16 01 05) 76.

'd.-dũm (05 02 14 01 01) 311, 1051.

'd.-mũjũx (05 02 14 01 01) 974.

'd.-sũn (05 02 14 04 01) 79.

'd.-ũ (05 02 10 01 01) 170; (05 02 14 03 01) 31.

'd.-ũp (05 02 10 05 01) 133.

'd.-ürdũ (05 02 14 01 01) 1012.

'dɔ:ɫũ

dolu, boş olmayan.

'd. (05 02 10 05 02) 96, 102.

'd.+sũ (05 02 16 01 03) 22, 24; (05 02 16 01 09) 12.

dɔm'na

< Fr. domino : domino.

d. ɔjna- (05 02 16 01 03) 45, 47.

'dɔ:ŋgũz

domuz.

'd. (05 02 16 01 02) 26, 29, 46, 54, 59, 111, 142.

'd. (z) ɑ:ʃĩ et- (dɔ:ŋjũ'z ɑ:ʃĩ et-) (05 02 16 01 02) 53.

'd. saɣ- (05 02 16 01 02) 46.

'd. jaj- (05 02 16 01 02) 44.

'd.+acʲa (05 02 16 01 02) 112.

'd.+acʲa:nĩ'ŋ ɣstɣne (05 02 16 01 02) 138.

'd.+dũ (05 02 16 01 02) 55, 139.

	¹ d.+ɫar (05 02 16 01 02)31, 36.
	¹ d.+ũ (05 02 16 01 02)52.
dɔ'xana	< Ar. ديوان + Far. خانه : divanhane.
	d.+sɨ (dɔ'xana:sɨ) (05 02 10 05 01) 9.
'dœ:ɟʲ	bkz. 'dɛ:ɟʲ.
	¹ d. (05 02 10 03 01) 14, 20; (05 02 14 01 01) 106, 162, 582, 699, 774, 1107, 1146, 1228, 1316, 1396, 1518.
	¹ d.+dũm (05 02 14 01 01) 1335.
	¹ d.+lɛm (05 02 14 01 01) 1394.
dœɟ'mɛ	aşuralık buğday.
	d. (05 02 16 01 05) 5; (05 02 16 02 01) 19, 21
'dœ:ɟʲnlɛ	döğümlemek, düğüm haline getirmek, sıkı bağlamak
	¹ d.-mɨʃɨx (dœ:ɟʲn'lɛ:mɨʃɨx) (05 02 14 01 01) 1022. .
dœn-	dönmek, geri gelmek.
	d.-dũ ('dœ:ndũ) (05 02 10 02 02) 58; (05 02 10 05 01) 142.
	d.-dũlɛr ('dœ:ndũlɛr) (05 02 10 02 02) 78, 79.
	d.-ɛɣ (05 02 10 04 02) 26; (05 02 10 06 02) 72.
	d.-ɛn (05 02 10 01 02) 16.
	d.-ɛnd ɛ'lɛr (05 02 10 02 02) 78, 79.
	d.-ɛr (05 02 10 01 01) 247; (05 02 10 03 01) 18, 87; (05 02 10 06 02) 137; (05 02 14 01 01) 806.

	d.-eller (05 02 10 06 02) 74; (05 02 16 01 03) 135.
dønder-	döndermek, geri getirmek.
	d.-(dœn'dɛ:rɨp-) (05 02 14 05 01) 7.
dœrd	dört sayısı.
	d. (05 02 14 01 01) 45, 420, 554, 555, 833, 834, 850, 852, 967, 975, 979, 1231; (05 02 14 04 01) 5, 232, 265; (05 02 16 01 02) 187; (05 02 16 01 09) 3, 6, 15.
	d. bɛʃ (05 02 16 01 09) 22.
dœrt	bkz. dœrd sayısı.
	d. (05 02 10 03 01) 120, (05 02 14 01 01) 44, 206, 236, 868, 889, 931, 932, 934, 1365, 1462; (05 02 14 02 01) 83, 97, 99, 246; (05 02 14 04 01) 97, 123, 240, 263, 270, 299, 315, 332, 342; (05 02 16 01 09) 22; (05 02 16 02 01) 31.
	d.+tɛ (05 02 14 01 01) 926.
dœ'ʃɛc	döşek.
	d.(ʃ)+ɨjsɛ (dœ'ʃɛ:ɨjsɛ) (05 02 14 04 01) 334.
	d.+mɨʒ (dœ'ʃɛ:ɨmɨʒ) (05 02 14 01 01) 3.
dũ'man	duman.
	d. ʔitʃinde (dũma:'n ʔitʃinde) (05 02 16 02 01) 44.
dur-	durmak.
	d. (05 02 10 04 02) 24; (05 02 10 05 02) 113, 114; (05 02 14 01 01) 1261.

d.-ar (05 02 10 04 02) 23; (05 02 14 03 01) 29, 30; (05 02 16 01 07) 52.

d.-a:rdĭ (dŭra:rdĭ) (05 02 14 01 01) 1042.

d.-dŭm (05 02 14 01 01) 538.

d.-ma (05 02 10 05 03) 66.

d.-mŭſam (05 02 14 01 01) 1271.

d.-ram (05 02 14 01 01) 1121.

d.-sŭn (05 02 14 03 01) 32.

d.-ŭb (05 02 14 01 01) 19, 25, 718.

d.-ŭn (05 02 10 06 01) 76.

d.-ŭp (05 02 10 01 01) 9; (05 02 10 05 02) 56, 99, 125, 126.

'durrŭ

duru.

'd. (05 02 10 05 01) 133.

'd.+dŭ (05 02 14 01 01) 109; (05 02 16 01 01) 78.

'd.+jdan (Īnst.) (05 02 14 04 01) 166.

dŭ'βar

< Far. دیوار : duvar

d. ڏس' tŷndε (05 02 16 01 07) 52.

d+ĭnda (dŭ'βa:rĭnda) (05 02 14 01 01) 244.

d+'ĭa:rĭ (05 02 14 03 01) 25.

dŭxtɔ'ra

< Ar. دكتور < Īng. doctor : bayan doktor (doktorun mŭen.)

d. (05 02 14 01 01) 774.

d.+a (05 02 10 02 02) 16; (05 02 14 01 01) 772, 775, 787,

789, 791.

d.+sı (dũxtɔ'ra:sı) (05 02 14 01 01) 780.

dũx'tɔr

< Ar. دُكْتُور < İng. doctor : doktor.

d. (05 02 10 02 02) 17; (05 02 14 01 01) 776, 777, 1070; 03–
10 (05 08 16) 11.

d.+dũ (dũx'tɔ:rdũ) (05 02 14 01 01) 1514.

d.+dũtar (05 02 14 01 01) 1515.

d.+ũna (dũx'tɔ:rũna) (05 02 14 01 01) 781.

dỹbỹl'baz

tef benzeri bir musiki alet.

d. tʃaɫ- (05 02 14 01 01) 629.

'dyjỹn

dũğũm.

'd. ʔet- (05 02 16 01 02) 89.

'dyjỹnɫen-

dũğũmlenmek.

'd.-đim (dỹjỹn'lɛ:ndĩm) (05 02 14 01 01) 454.

dỹmbɛ'lɛc

< Ar. دربوكة (HD. دُمْبُك) : darbuke.

d. (05 02 14 02 01) 28, 125, 154.

d.+tɛn (05 02 14 04 01) 255.

d.(cʲ)+tʃi (dỹmbɛ'lɛ:cʲtʃi) (05 02 14 04 01) 230.

dỹŋ'jɛ

< Ar. دنيا : dũnya.

d.+(05 02 16 01 03) 100; (05 02 16 01 04) 30, 31; (05 02 16 01
05) 81; (05 02 14 04 01) 221, 299.

d.+sĩndɛ (dỹŋ'jɛ:sĩndɛ) (05 02 10 02 02) 1.

d.+dε(05 02 10 02 02) 20.

d.+ňǎ (dǎŋ'jε:ňǎ) (05 02 16 01 04) 29.

d.+sǎndε (dǎŋ'jε:sǎndε)(05 02 10 01 01) 1; (05 02 10 01 02)

1; (05 02 10 02 01) 1; (05 02 10 03 01) 5; (05 02 16 01 01) 1.

dyr-

dürmek, sokmak.

d. (05 02 16 01 07) 45.

dyrd

sokmak.

d. (05 02 16 01 07) 17, 23, 29, 36, 41, 45.

dyſ-

düşmek, devrilmek, tapataklak olamk.

d.(05 02 16 01 07) 17, 23, 29, 36, 41, 45.

d.-ε:ňǎ (dǎ'jε:ňǎ) (05 02 10 05 01) 130.

d.-εr (05 02 10 01 01) 84, 136; (05 02 10 03 01) 17, 166; 01–

06 (05 08 11) 19; (05 02 10 05 01) 3;(05 02 16 01 02)62,

114; (05 02 16 01 03) 17, 52; (05 02 16 01 06) 32.

d.-ε:rđǎ (dǎ'jε:đǎ) (05 02 14 02 01) 124; (05 02 16 02 01)

47, 49.

d.-ε:rđǎx (dǎ'jε:đǎx)(05 02 14 01 01) 874; (05 02 14 04 01)

224.

d.-'mεzǎ (05 02 10 05 01) 64.

d.-'mε:zdǎ (05 02 14 04 01) 196.

d.-'mε:zǎjđǎ (05 02 14 04 01) 188.

d.-ýb'lær (05 02 14 01 01) 506.

d.-týp (05 02 16 01 04) 9.

d.-ýptü (05 02 10 01 01) 150.

d.-tý (05 02 14 04 01) 188.

dyfýn-

düşünmek.

d. (05 02 10 06 02) 94, 103, 127.

d. ýn (05 02 10 05 01) 21.

dyz

düz, doğru, dolandırıcı olmayan kimse.

d. 'qɔ:nũʃ- (05 02 16 02 01) 88.

dyz-

dizmek, sıralamak.

d.-ünüptü (05 02 16 01 09) 45, 56.

dyzεn-

düzenmek, sıralamak.

d-íp (dý'zε:níp) (05 02 10 05 02) 86.

ε, e

e

evet, peki.

e. (05 02 10 01 01) 37; (05 02 10 01 02) 15; (05 02 10 02 01) 2;
(05 02 10 03 01) 102, 107; (05 02 10 05 01) 105, 135; (05 02
10 05 02) 11, 72, 96, 140; (05 02 10 06 01) 86; (05 02 10 06
02) 39; (05 02 14 01 01) 426, 430, 446, 482, 490, 493, 546,
803, 872, 894, 903, 908, 947, 948, 1016, 1254, 1279, 1327,
1534; (05 02 14 02 01) 293; (05 02 14 03 01) 20, 41, 46; (05 02

14 04 01) 20; (05 02 16 01 02)13, 164; (05 02 16 01 03) 114;
(05 02 16 01 04) 15; (05 02 16 01 08) 3.

ebε'le

İtiraz cümlelerinde "*pekâlâ, madem öyle*" anlamında kullanılır.

e. (05 02 14 01 01) 317, 610, 821, 964, 1263, 1315, 1406; 02–
04 (05 08 14) 261; (05 02 16 02 01) 6, 22, 61.

e.+jdī (ebε'le:jdī) (05 02 16 02 01) 52.

ε'bu

şu.

ε. (05 02 14 01 01) 959; (05 02 14 03 01) 50

ε.+jdū (05 02 14 04 01) 357.

εbü'ra

şura.

ε.+dan (εbü'r'dan) (05 02 14 01 01) 1376.

εbu 'ŋuŋc

ö.y.a. < Ar. أبو علوك : Ebu Uluk (Kerkük'te bir mezarlık adı)

ε. (05 02 14 04 01) 263.

ed

et.

e. (05 02 14 01 01) 1505

edε-

etmek, yapmak.

e. (05 02 10 01 01) 77, 171; (05 02 10 02 02) 19; (05 02 10 03
01) 95; (05 02 10 06 02) 111, 129; (05 02 14 01 01) 445,

515, 908, 924, 1039; (05 02 16 01 02)11, 16; (05 02 16 01 03)
88.

e.bışşεß (05 02 14 03 01) 6.

ε'dεb

< Ar. أدب : helâ, tuvalet.

ε.(05 02 14 01 01) 1510.

et-

bkz. edε-.

e.(d)-ε (05 02 10 03 01) 80.

e.(d)-εl'lεr (05 02 10 01 01) 243.

e.(d)-εndε zf. (05 02 10 01 01) 157, (05 02 14 05 01) 19; 03–
09 (05 08 16) 31.

e.(d)-εr (05 02 10 01 01) 99, 107, 110, 113, 153, 158, 181,
213, 261; (05 02 10 01 02) 25, 56, 99; (05 02 10 02 01) 41; (05
02 10 04 02) 22; (05 02 10 06 01) 6; (05 02 10 06 02) 31, 98;
(05 02 14 01 01) 677, 1406; (05 02 14 02 01) 94, 177, 206,
290; (05 02 14 01 01) 257; (05 02 16 01 01) 28, 66; (05 02 16
01 02) 77, 114, 144, 179, 180, 181, 187; (05 02 16 01 03) 37;
(05 02 16 01 06) 14, 30, 41; (05 02 16 01 09) 49, 5. e.(d)-ε:rđi
(05 02 10 03 01) 3; (05 02 14 01 01) 126, 127, 128, 713; (05 02
14 02 01) 52; (05 02 14 04 01) 142.

e.(d)-ε:rđiy (e'dε:rđiy) (05 02 16 02 01) 10.

e.(d)-ε:rđiler (e'dε:rđiler) (05 02 16 02 01) 22; (05 02 14 01
01) 1398, 1451; (05 02 14 02 01) 30, 49, 213, 294; (05 02 14
04 01)
86, 92, 120, 161.

e.(d)-ε:rđim (e'dε:rđi) (05 02 14 01 01) 11, 261, 946, 1054,
1164.

e.(d)-ε:rđiβ (e'dε:rđiβ) (05 02 14 04 01) 352.

e.(d)-ε:rđix (e'dε:rđix) (05 02 14 01 01) 151, 632, 893; 02–

02 (05 08 14) 181, 183, 263, 274, 275, 276.

e.(d)-ε'rεm (edε'rεm) (05 02 10 02 02) 4; (05 02 14 01 01)

237, 510, 511, 518, 651; (05 02 14 03 01) 69; (05 02 16 01 02)
15, 25, 27; (05 02 16 01 03) 120, 122, 123, 127.

e.(d)-ε:rīx (e'dε:rīx) (05 02 14 01 01) 151, 632, 893; (05 02
14 02 01) 181, 183, 263, 274, 275, 276.

e.(d)-ε'sεn (edε'sεn) (05 02 14 01 01) 509.

e.(d)-ε:sīz (e'dε:sīz) (05 02 10 02 02) 30; (05 02 14 01 01)

363.

e.(d)-εx (e'dεx) (05 02 14 01 01) 150.

e.(d)-īb ('e:đīb) (05 02 14 01 01) 22, 658; (05 02 14 05 01)

6, 21.

e.(d)-īblεr ('e:đīblεr) (05 02 14 02 01) 45, 262.

e. (d)-īllεr ('e:đīllεr) (05 02 10 06 01) 50; (05 02 10 06 02)

16, 21; (05 02 14 01 01) 767, 1315, 1331, 1397, 1396, 1400,
767; (05 02 14 02 01) 175 ,295; (05 02 16 01 02) 54, 89, 118;
(05 02 16 01 03) 21; (05 02 16 01 08) 12; (05 02 16 01 09) 40.

e.(d)-īm ('e:đīm) (05 02 14 01 01) 330, 366, 444, 732,
953, 1088, 1251, 1407, 1486; (05 02 16 01 06) 12; (05 02 16 01
09) 47; (05 02 16 02 01) 46.

e.(d)-īp ('e:đīp) (05 02 10 03 01) 5, 137; (05 02 14 01 01)

109, 152, 673; (05 02 14 05 01) 20.

e.(d)-īplεr ('e:đīplεr) (05 02 14 01 01) 262.

e.(d)-ĩpsε ('e:đĩpsε) (05 02 14 02 01) 141.

e.(d)-ĩpsεn ('e:đĩpsεn)

e.(d)-ĩptĩ ('e:đĩptĩ) (05 02 14 01 01) 94; (05 02 16 01 01) 17;
(05 02 16 01 03) 144.

e.(d)-ĩrdĩlεr ('e:đĩrdĩlεr) (05 02 14 01 01) 285.

e.(d)-ĩrεm ('e:đĩrεm)(05 02 14 01 01) 414, 464.

e.(d)-ĩrĩ (e:đĩrĩ) (05 02 10 01 02) 5.

e.(d)-ĩrĩx (e:đĩrĩx) (05 02 14 01 01) 611.

ε'fεndĩ

< Yun. authéntēs : efendi, okuryazar kimse.

ε. (05 02 10 05 02) 19, 38, 92, 101, 107, 138; (05 02 14 01 01)
951; (05 02 14 02 01) 41; (05 02 14 04 01) 240; (05 02 16 01
03) 40, 81, 143.

ε.+jĩĩ (ε'fε:ndĩjĩĩ) (05 02 14 04 01) 240.

ε.+nĩ (ε'fε:ndĩnĩ) (05 02 16 01 03) 80.

ε.+jεc'ε (ε'fε:ndĩjεc'ε) (05 02 16 01 03) 121.

ε'jε:

< Far. اگر : eğer (şart edatı)

e. (05 02 10 01 01) 96, 98, 211; (05 02 14 01 01) 153, 877,
949, 992; (05 02 14 04 01) 201, 343, 344; (05 02 16 01 02)
47, 93, 117; (05 02 16 01 03) 5; (05 02 16 01 06) 9

εj-

eğmek, bükmek.

ε.-ε:rđĩß (ε'jε:rđĩß) (05 02 14 04 01) 6, 295.

ε.-εj'mεm (05 02 14 01 01) 1175.

'ε:şır-

eğirmek.

'ε.-εllεr (05 02 16 01 09) 40

'ε.-ř (05 02 16 01 09) 22.

'ε.-mε:şı (05 02 16 01 09) 20.

'ε.-mεz (05 02 16 01 09) 24.

'ε.-mşşptş (05 02 16 01 09) 18, 28.

'ε.-rř ('ε:şşrş) (05 02 16 01 09) 3.

'ε.-sεn ('ε:řsεn) (05 02 16 01 09) 37.

'ε.-jεn (05 02 16 01 09) 37.

εřlεn-

eğlenmek, neçeli vakit geçirmek.

ε.-đř (05 02 14 01 01) 1142.

ε'hεc

karbonta kalisyom içeren çim taşı yakılarak elde edilen, deri

sanayi ve inşaat temellerinde kullanılan kireç taşı.

ε. (05 02 14 02 01) 29, 32.

ε.(ř)-ř (ε'hε:şş) (05 02 14 02 01) 29, 33.

εhřl

< Ar. أهل: aile fertleri.

ε.-'dεη (05 02 14 02 01) 136.

εh'mεd

ö.a. < Ar. أحمد: Ahmet.

ε. (05 02 14 04 01) 316; (05 02 14 04 01) 316; (05 02 14 05 01) 4.

	ε.+in (εh'mε:din) (05 02 14 04 01) 319.
εht	< Ar. اَدْعَ : adak.
	ε.+iβiZ ('ε:htiβiZ) (05 02 14 01 01) 153.
εc-	ekmek, boşuna bekletmek.
	ε.-mĩfεm ('ε:cmĩfεm) (05 02 16 01 01) 11.
	ε.-εr (05 02 10 01 01) 117.
	ε.(c ^j)-ε:rdĩY (ε ^j c ^j ε:rdĩY) (05 02 16 02 01) 78.
εc ^j mεc	ekmek.
	ε. (05 02 14 01 01) 1, 376, 453, 459, 460, 568, 573, 865, 897, 898, , 948, 1001; 238, 352; (05 02 16 01 02)(05 02 16 01 05) 102; (05 02 16 01 05) 101.
	ε. je (05 02 14 01 01) 376.
	ε. ja- (05 02 14 01 01) 668, 897.
	ε.(j) _a ^j pa:rĩp (05 02 10 01 01)134; (05 02 16 01 02) 65.
	ε. jap- (05 02 10 01 01) 12, 25, 26, 83; (05 02 14 04 01) 158, 161.
	ε.(j) _et- (εc ^j mε ^j _et-) (05 02 14 01 01) 964.
	ε. ctĩjdĩler (εc ^j mε:ctĩjdĩler) (05 02 14 04 01) 161.
	ε.(j)+ε (05 02 10 01 01) 23; (05 02 14 01 01) 949.
	ε. (j)+ĩ (εc ^j mε:jĩ) (05 02 10 01 01) 53, 134; (05 02 14 01 01) 457, 571,159; (05 02 14 04 01) 162, 167.

ε. (t)+iβ (εc^jme_jiβ) (05 02 14 01 01) 579.

ε.+tεn (05 02 10 01 01) 192; (05 02 14 04 01) 238

ε.+tī (εc^jme:cī) (05 02 10 01 01) 25.

ε'ci:d

< Ar. (HD. تأكيد : tekit.

ε. (05 02 10 03 01) 85.

'ε:c'in

ekin.

ε:. (05 02 16 02 01) 78.

εl

el.

ε. (05 02 10 05 01) 106; (05 02 14 01 01) 233, 1072, 1075;

(05 02 14 02 01) 11; (05 02 14 05 01) 5; (05 02 16 01 09) 48.

ε. ʔzyne (05 02 14 01 01) 48, 49.

ε.+ī ('ε:ī) (05 02 10 06 02) 115; (05 02 14 01 01) 1028,

1084, 1170, 1326, 1330, 1353; (05 02 16 01 04) 1, 32.

ε.+mīz ('ε:lmīz) (05 02 10 01 01) 156; (05 02 10 02 01) 97;

(05 02 14 01 01) 246, 352.

ε.+īmdε ('ε:īmdε) (05 02 14 01 01) 67, 297, 960.

ε.+īmdε:dī ('ε:īmdε:dī) (05 02 14 01 01) 817.

ε.+īmdε:jđī (īmdε:jđī) (05 02 14 01 01) 1173.

ε.+īmε ('ε:īmε) (05 02 10 02 01) 97; (05 02 14 01 01)

1301.

ε.+īmī ('ε:īmī) (05 02 16 02 01) 82.

ε.+ῑmnεῆ ('ε:ῑmnεῆ) (05 02 14 01 01) 1087.

ε.+ῑmnεn ('ε:ῑmnεn) (05 02 14 01 01) 1098, 1124, 1187

ε.+ῑnde ('ε:ῑnde) (05 02 10 01 02) 69; (05 02 10 06 02) 17;

(05 02 14 01 01) 741.

ε.+ῑnen (05 02 14 01 01) 537.

ε.+ῑne ('ε:ῑne) (05 02 10 01 01) 83, 219; (05 02 10 01 02)

128; (05 02 10 03 01) 144; (05 02 10 05 02) 138; (05 02 14 01 01) 137, 1202, 1433, 1468, 1469, 1528; (05 02 14 04 01)

337; (05 02 16 01 01) 68, 69

ε.+ῑnī ('ε:ῑnī) (05 02 14 01 01) 1328; (05 02 16 01 04) 6.

ε.+ῑnnεn ('ε:ῑnnεn) (05 02 10 06 02) 116; (05 02 14 01 01)

1114; (05 02 16 01 01) 59, 72, 74

ε.+ῑβ ('ε:ῑβ) (05 02 10 06 02) 118, 119; (05 02 14 01 01)

1216.

ε.+ῑβδε ('ε:ῑβδε) (05 02 10 01 02) 72, 73.

ε.+ῑβden ('ε:ῑβden) (05 02 10 05 01) 33, 63.

ε.+ῑβε ('ε:ῑβε) (05 02 10 05 01) 64.

ῑε.+mǐz (05 02 14 01 01) 130, 292.

ε.+mǐzδε (05 02 14 01 01) 3, 65.

ε.+mǐzden (05 02 14 01 01) 1062.

ε.+mǐze (05 02 14 01 01) 70, 73, 129, 284.

	ε.+lε:rĩ (εl'lε:rĩ) (05 02 14 01 01) 241.
	ε.+lε:rĩndε (εl'lε:rĩndε) (05 02 14 02 01) 286, 288.
	ε.+lε:rĩnnεn (εl'lε:rĩnnεn) (05 02 16 01 05) 39.
	ε.+βizdεn (05 02 14 01 01) 1369.
'ε:lĩnnεn tut-	destek olmak, sahip çıkmak, yardım etmek.
	'ε:. (05 02 16 01 01) 72, 74.
'ε:lftʃi	elçi.
	'ε:. (05 02 10 01 01) 19, 20.
eλε	böyle.
	e. (05 02 14 01 01) 802
	e. bε'lε"söyle böyle" (05 02 14 01 01) 611.
ej'lε-	eylemek, etmek, yapmak.
	e.-βĩn (ej'lε:βĩn) (05 02 14 01 01) 274.
ελεjσε-	öyleyse.
	ε. (05 02 10 01 02) 116, 118.
εl'hε:dĩjđi	ö.a. < Ar. الحديدي : elhadidi (bir Arap aşireti)
	ε. (05 02 14 05 01) 16.
εl'hεmd	< Ar. الحمد : Allah'a olan şükran duyguları bildirme
	ε. (05 02 14 01 01) 912.
εlhεmdĩl'lε	< Ar. الحمد لله : Allah'a çok şükür.

ε. (05 02 14 01 01) 37, 353, 790, 989, 1138 ; (05 02 14 04 01) 215, 221.

'ε:llī elli sayısı.

'ε:.. (05 02 14 01 01) 64, 998; (05 02 14 02 01) 83, 103; 02–
04 (05 08 14) 99, 101, 125, 181, 255.

'ε:..+lεr'dε:jđī ('ε:llīlεr'dε:jđī) (ε:llīlεr'dε:jđī)(05 02 14 03
01) 59. 60.

'ε:..+lε:rī (('ε:llīlε:rī) (05 02 14 04 01) 181.

'ε:llīy Irak'ta eskiden kullanılan küçük bir para birimi.

'ε:.. (05 02 14 04 01) 5, 337.

'ε:..+ε (05 02 14 04 01) 165.

'ε:..+'ε:jđī (05 02 14 04 01) 128, 175, 178.

'ε:..+ī (05 02 14 01 01) 997.

'ε:llīx bkz. 'ε:llīy.

'ε:.. (05 02 14 01 01) 994, 995; (05 02 14 04 01) 5, 337.

'ε:..+tεn (05 02 14 01 01) 1363; (05 02 14 04 01) 164.

εm'ḍ̣̣εc meme.

ε.(j)+īmdε (εm'ḍ̣̣ε:jīmdε) (05 02 10 02 01) 49, 54, 60, 65.

ε'min < Ar. أمين : Emin

ε. (05 02 14 03 01) 12, 15; (05 02 14 04 01) 244.

ε'mir < Ar. أمر : emir, buyruk.

ε.εδε (εm'r_ede) (05 02 10 02 02) 19; (05 02 10 03 01)

54.

ε.εet- (05 02 16 01 09) 33, 34.

εm'ret-

emretmek.

ε.(d)-εr (05 02 10 03 01) 54

ε.(d)-ĩrĩ (εm're:đĩrĩ) (05 02 16 01 09) 34.

ε.-tĩ (εm're:tĩ) (05 02 10 01 01) 2.

εn-

inmek, konmak, alçalmak.

ε. (05 02 14 01 01) 1527.

ε.-đĩyĩβden ('ε:ndĩyĩβden)

ε.-đĩm ('ε:ndĩm) (05 02 14 01 01) 354, 1393.

ε.-εr (05 02 10 03 01) 22.

ε.-ε:rđĩ (05 02 14 04 01) 71, 72.

ε.-ε:rđĩβ (05 02 14 02 01) 97, 99.

ε.-ε:rđĩx (05 02 14 01 01) 91, 92.

ε.-ε'sεn (05 02 14 03 01) 47.

ε.-ĩp ('ε:nĩp) (05 02 14 05 01) 23.

'ε:ndĩr-

indirmek, kondurmak, alçatmak.

'ε:. (05 02 14 01 01) 1421.

'ε:.-ĩbleεr (05 02 14 01 01) 301.

'ε:.-ĩrdĩ (05 02 14 04 01) 83.

εηʃ

en.

'ε. (05 02 14 03 01) 85, 89; (05 02 14 04 01) 166, 230.

'ε.εββελ (05 02 10 04 02) 26.

εn'sε

ense, arka.

ε.+dε (05 02 10 04 02) 32; (05 02 14 01 01) 829, 830.

ε.+dεn (05 02 14 04 01) 10.

ε.+md̄zε (05 02 10 01 02) 54; (05 02 10 03 01) 51; (05 02 16 01 05) 27, 43, 54.

ε.+s̄id̄zε (εn'sε:s̄id̄zε) (05 02 10 01 01) 113; (05 02 10 03 01) 25.

ε.+s̄inde (εn'sε:s̄inde) (05 02 10 06 02) 52, 64, 81.

ε.+jε (05 02 10 04 01) 8; (05 02 10 04 02) 33; (05 02 14 01 01) 831.

εn'βa:f

< Ar. أنواع : çeşitli, türlü türlü

ε. (05 02 10 01 01) 118.

'erbīl

ö.y.a. : Erbil. (Irak'ın bir vilayeti)

'ε. (05 02 14 01 01) 743.

'ε.+dεη (05 02 14 02 01) 194.

'ε.+ε (05 02 14 02 01) 195.

εr'c'εc

erkek, adam.

	ε. (05 02 14 01 01) 83.
εr'tε	erken.
	ε.+ ¹ dεnεn "erkenden" (05 02 10 01 01) 133.
'ε:rŷc	erük.
	'ε: (05 02 14 02 01) 142.
	'ε:.(j) _a:ŷi ('ε:rŷj _a:ŷi) (05 02 14 01 01) 126, 369.
	'ε:.(j) _et- ('ε:rŷj _et-) (05 02 14 01 01) 363, 366.
	'ε:.'pilaβ (05 02 14 01 01) 54.
ε'sas	< Ar. أساس : temel.
	ε.+i (ε'sa:sī) (05 02 14 03 01) 79.
'ε:sc'i	eski.
	'ε:.(05 02 14 04 01) 102, (05 02 14 02 01) 20, 61, 68, 191; (05 02 14 03 01) 2, 36; (05 02 14 04 01) 102, 158, 185, 227, 288, 340.
	'ε:.+đi (05 02 14 02 01) 16; (05 02 14 03 01) 86.
	'ε:.+dεn (05 02 14 04 01) 274.
	'ε:.+lεrdεn (05 02 14 03 01) 40.
'ε:sc'i	bez, eski kumaş parçası.
	'ε:.+jdεn (05 02 14 01 01) 848.
	'ε:.+jε(05 02 14 01 01) 462.
ε'ser	< Ar. أثر : eser, kalıntı.

ε.ı̇ (ε'sε:rı) (05 02 14 03 01) 93.

ε'sir

< Ar. أسير : esir, tutsak.

ε. (05 02 14 01 01) 1189, 1194.

εscʲε'lε

< İt. scala : iskele (yapı yükseldikçe, çalışmak için kat kat kurulan geçici iskele)

ε. (05 02 14 03 01) 21, 32.

εs'mεr

< Ar. أسمر : esmer.

ε. (05 02 14 01 01) 1354, 1389.

εs'ra:r

< Ar. أسرار : sırlar, gizimli şeyler.

ε. (05 02 10 02 02) 8.

'ε:sŷc

eksik, tam olmayan.

'ε:.(cʲ)+tŷ ('ε:sŷcʲtŷ) (05 02 10 01 01) 69, 178; (05 02 14 04 01) 100.

'e:ʃit-

işitmek, duymak, dinlemek.

'e:. (05 02 10 01 01) 17.

'e:.(d)-ı ('e:ʃidı)

'e:.(d)-ıb ('e:ʃidıb) (05 02 14 01 01) 526.

'e:.(d)-ıbsεn ('e:ʃidıbsεn) (05 02 14 01 01) 527, 1237.

'e:.-mıʃεm (05 02 14 05 01) 4, 5.

εʃ'ca:t

< Ar. أشكال : çeşitli, her türlü.

ε. (05 02 10 01 01) 118.

εῖς

eşek.

ε. (05 02 10 01 01) 103, 116; (05 02 16 01 06) 20, 21, 24.

ε.(ῖ)+ε (εῖς'εῖς) (05 02 10 01 02) 3.

ε.(ῖ)+ε'ε:ῖ. (εῖς'εῖς:ῖ.) (05 02 16 01 06) 10, 25.

ε.(ῖ)+ῖ (εῖς'εῖς) (05 02 16 01 06) 2.

ε.(ῖ)+ῖη (εῖς'εῖςη) (05 02 10 01 01) 96, 102.

ε.+τεη (05 02 14 04 01) 38.

εῖς

< Ar. أشياء : eşya, malzeme.

ε. (05 02 14 02 01) 120.

ε. μεῖς (05 02 14 02 01) 124.

ε.+μῖς (05 02 14 01 01) 856.

ε.+νῖ "εῖς'εῖς:νῖ" (05 02 14 01 01) 1289; (05 02 16 01 05) 11,

17.

ε.+σῖν "εῖς'εῖς:σῖν" (05 02 10 01 02) 63.

ε.+βῖς (εῖς'εῖς:βῖς) (05 02 14 01 01) 967.

ετ-

etmek, yapmak, inşa etmek.

e. (05 02 10 01 02) 75; (05 02 10 04 01) 4; (05 02 10 04 02)

9; (05 02 14 01 01) 1497, 1496, 1502; (05 02 14 04 01) 123,

127, 201; (05 02 16 01 05) 65.

e. met (05 02 10 04 02) 9.

e.(d)-illɛr ('e:ðillɛr) (05 02 14 01 01) 254, 1399; (05 02 14 02 01) 7, 9, 63; (05 02 14 03 01) 103; (05 02 14 04 01) 269.

e.-mɛ (05 02 16 01 01) 80.

e.-'mɛ:ðix (05 02 14 01 01) 271.

e.-mɛ'ʏɛ (05 02 10 06 01) 4, 17, 21; (05 02 10 06 02) 113.

e.-'mɛm (05 02 10 06 02) 123.

e.-mɛ'sɛn (05 02 10 06 02) 121.

e.-mɛ'sɛ:jðɪ (05 02 14 04 01) 344.

e.-'mɛ:βɪn (05 02 10 06 01) 76.

e.-mɪrɪ ('e:tmɪrɪ) (05 02 14 04 01) 216, 217.

e.-mɪʃɛm ('e:tmɪʃɛm) (05 02 14 01 01) 436, 1178, 1306.

e.-mɪʃix ('e:tmɪʃix) (05 02 14 01 01) 77, 566, 873.

e.-mɪʃtɪ ('e:tmɪʃtɪ) (05 02 14 01 01) 1267.

e.-mɪʃɪʏ ('e:tmɪʃɪʏ) (05 02 10 06 02) 124.

e.-mɪjɛd͡ʒɛʏ ('e:tmɪjɛd͡ʒɛʏ) (05 02 10 03 01) 84.

e.-mɪjɛsɛn (05 02 10 01 01) 28.

e.-mɪʃɪjɪp ('e:tmɪʃɪjɪp) (05 02 10 01 02) 7.

e.(s)-sɛ:jðɪ ('e:ssɛ:jðɪ) (05 02 14 04 01) 343.

e.(s)-sɛn (es'sɛn) (05 02 10 05 02) 47; (05 02 10 06 02) 117;
(05 02 14 01 01) 916, 1496.

e.(s)-sɛβ (es'sɛβ) (05 02 14 03 01) 6.

e.(s)-sĭn ('e:ssĭn) (05 02 10 06 02) 109; (05 02 14 01 01)

1298; (05 02 16 01 09) 8, 9.

e.(s)-sĭnnεr ('e:ssĭnnεr) (05 02 14 01 01) 401, (05 02 16 01 03) 120.

e.-tĭ (05 02 14 03 01) 61, (05 02 16 01 05) 20, 21, 66, 67, 100; (05 02 10 05 03) 55.

e.-tĭm ('e:ttĭm) (05 02 10 01 01) 266.(05 02 10 05 01) 49;

(05 02 10 06 01) 64; (05 02 14 01 01) 249, 252, 369, 370, 425, 447, 1068, 1467; (05 02 14 04 01) 348; (05 02 16 01 01) 80.

e.-tĭβ ('e:ttĭβ) (05 02 16 01 03) 117.

e.-tĭx ('e:ttĭx) (05 02 14 01 01) 108, 268, 276, 278, 282, 291, 292, 700, 726, 1525.

e.-tĭxtĭε ('e:ttĭxtĭε) (05 02 14 01 01) 892.

e.-tĭxĭβ ('e:ttĭβ) (05 02 14 01 01) 517.

e.-tĭβĭz ('e:ttĭβĭz) (05 02 14 01 01) 1392; (05 02 14 02 01) 298.

et^h

et.

e. tĭr- (ayırmak, saklamak) (05 02 16 01 05) 65.

e.+ε (05 02 10 04 01) 7.

e.+tĭŋ ('e:tĭŋ) (05 02 10 01 02) 89.

e.+tĭnĭ ('e:tinĭ) (05 02 14 02 01) 175.

e.+tĭ ('e:tĭ) (05 02 14 01 01) 453, 459.

e.+ın ('e:çin) (05 02 10 01 02) 65, 86; (05 02 16 01 05) 64.

e.+ı ('e:ři) (05 02 10 04 01) 12, 21; (05 02 16 01 05) 21, 66.

'e:ttşin

et için.

'e:. (05 02 10 04 01) 17.

'e:jşi

iyi.

'e:. (05 02 14 01 01) 1339; (05 02 14 02 01) 212.

'e:.+đi (05 02 14 01 01) 282, 1089, 1090, 1387; 1539.

'e:jjşi

bkz. 'e:jjşi.

'e:. (05 02 10 01 01) 157, 159, 164; (05 02 10 02 02) 17, 53;

(05 02 10 05 02) 87; (05 02 16 01 03) 122.

'e:. et- (05 02 16 01 03) 122.

'e:. ٱ- (05 02 10 01 01) 124, 156; (05 02 10 02 02) 17.

'e:.+đi (05 02 10 01 01) 130, 148; (05 02 10 04 01) 16; (05 02

10 02 02) 27; (05 02 10 05 01) 145; (05 02 16 01 02) 30, 41,

123, 165, 170; (05 02 16 01 03) 46.

εt'ɾɛf

< Ar. أطراف : çevre.

ε. (05 02 14 02 01) 95; (05 02 14 03 01) 81.

ε.+ı (εt'ɾɛ:fı) (05 02 14 02 01) 92; (05 02 14 03 01) 25.

ε.+ındε (εt'ɾɛ:fındε) (05 02 10 05 03) 8, 9; (05 02 14 03 01)

73, 74; (05 02 16 01 02) 187.

ε.+ındε:đi (εt'ɾɛ:fındε:đi) (05 02 16 01 03) 105, 116.

ε.+lεr (05 02 14 03 01) 88.

	ε.+tε (05 02 10 03 01) 24.
	ε.+tεn (05 02 14 05 01) 30.
εr'tε	erken. ε. (05 02 14 02 01) 131.
ε'tεc	etek. ε. (05 02 14 01 01) 1408; (05 02 16 01 03) 58. ε. 'bulüz (05 02 14 01 01) 1411, 1412.
'ε:tñr-	etirmek, yaptırmak. 'ε:.-dım (05 02 14 01 01) 13.
eß	ev. e. (05 02 14 01 01) 111, 652, 970; (05 02 14 02 01) 64, 191; (05 02 14 04 01) 280. e. εc'i'mε:ǵı "evde yapılan ekmek" (05 02 14 04 01) 159. e.+dε (05 02 10 01 01) 6; (05 02 10 02 02) 69; (05 02 10 03 01) 27; (05 02 10 05 02) 97; (05 02 14 01 01) 164, 576, 715, 801, 891, 893, 927, 976, 981, 992, 1222; (05 02 14 02 01) 170; (05 02 14 04 01) 259, 372. e.+dεn (05 02 10 01 02) 23; (05 02 10 02 02) 2. e.+dεη (05 02 10 01 02) 36, 37. e.+ε (05 02 10 01 01) 173, 199, 226, 227, 240; (05 02 10 01 02) 3, 15, 48, 49, 123, 126; (05 02 10 02 02) 35, 58; (05 02 10 03 01) 87; (05 02 10 05 01) 37; (05 02 10 06 02) 30, 31; (05 02

14 01 01) 7, 21, 93, 414, 619, 623, 666, 670, 671, 721, 969, 1064, 1382, 1383, 1394, 1459; (05 02 14 02 01) 138, 178; (05 02 14 04 01) 68, 102, 258.

e.+¹dε:đi (eβ¹dε:đi) (05 02 10 01 01) 239; (05 02 14 01 01) 1309.

e.+đi ('e:βđi) (05 02 14 02 01) 87, 146.

e.+ĩ ('e:βĩ) (05 02 14 01 01) 982; (05 02 14 04 01) 261, 354, 355.

e.+ĩđi ('e:βĩđi) (05 02 14 01 01) 1199.

e.+ĩn (ĩlg.) ('e:βĩn) (05 02 10 01 01) 178.

e.+ĩndε ('e:βĩndε) (05 02 10 02 02) 3.

e.+ĩjđi ('e:βĩjđi) (05 02 14 02 01) 79.

e.(m)+mĩžĩn ('e:mmĩžĩn) (05 02 10 01 01) 169.

e.+(m)+mĩž ('e:mmĩž) (05 02 14 01 01) 160, 593, 691, 730, 947, 1230.

e.+(m)+mĩzdε ('e:mmĩzdε) (05 02 14 01 01) 123.

e.+(m)+mĩzden ('e:mmĩzden) (05 02 14 01 01) 967.

e.+(m)+mĩzε ('e:mmĩzε) (05 02 14 01 01) 844, 978, 1467; (05 02 14 04 01) 370.

e.+mĩžĩjđi (05 02 14 01 01) 1236.

e.+β (05 02 16 01 03) 141.

e.+βĩž (05 02 10 01 01) 177.

e.+βĩžĩn (05 02 10 01 01) 69.

	e.+βīze (05 02 14 04 01) 200, 201.
	e.+lēɾ (05 02 14 02 01) 61; (05 02 14 04 01) 161, 274.
	e.+lēɾde (05 02 14 04 01) 158.
	e.+lēɾe (05 02 14 04 01) 38 .
	e.+ ^l lē:ɾī (05 02 10 05 01) 8; (05 02 14 02 01) 96, 98.
	e.+ ^l lē:ɾīn (05 02 14 02 01) 86, 91.
	e.+ ^l lē:ɾīne(05 02 14 02 01) 97, 99.
'e:βtʃin	ev için.
	^l e. (05 02 14 02 01) 123.
eβ^led	< Ar. ^l ولاء : evlat, erkek çocuk.
	e.-imsen (eβ ^l lē:đimsen) (05 02 16 02 01) 81.
	e.-imsen (eβ ^l lē:đimsen)
ε^lβel	< Ar. ^l اول : evvel, birinci, ilk, önce.
	ε.+den 02– 02 (05 08 14) 89.
	ε.+c ^l ī (ε ^l βε:lc ^l ī) "önceki" (05 02 14 02 01) 191, 299; (05 02 14 04 01) 297, 304.
	e.+inen (ε ^l βε:īnnen) (05 02 14 04 01) 326.
εβ^lβel	bkz. ε ^l βel.
	ε. (05 02 10 02 02) 18, 36, 37; (05 02 10 03 01) 140; (05 02 10 04 02) 26; (05 02 10 05 01) 2, 67; (05 02 10 06 02) 9; (05 02 14 01 01) 76, 105, 131, 233, 270, 463, 710, 739, 788, 799, 809,

859, 874, 878, 994, 1391, 1409, 1425; (05 02 14 02 01) 126, 240, 280, 283, 284; (05 02 14 03 01) 53, 58, 65; (05 02 14 04 01) 128, 140, 219, 222, 244, 281, 289; (05 02 16 01 07) 7.

ε.+dεn (05 02 14 01 01) 1027, 1386, 1469, 1474, 1474; 01–

07 (05 08 11) (05 02 14 05 01) 18.

ε.+dεη (05 02 14 01 01) 1469; (05 02 14 05 01) 19.

ε.+ĩđĩ (εβ'βε:ĩđĩ) (05 02 14 01 01) 289.

ε.+c'ĩ (εβ'βε:l'c'ĩ) "önceki" (05 02 16 01 03) 136.

ε'xir

< Ar. أخير : ahır, son, birinci olmayan.

ε.+dε (05 02 10 01 01) 146.

ε'j

ey. (iyi dilekler ve acıma bildiren bir ünlem)

ε. (05 02 14 01 01) 353.

ε. ызŷm (05 02 10 05 01) 48, 71.

'e:ĩ

iyi.

'e: (05 02 14 01 01) 682; 1089, 1090, 1387, 1539; (05 02 14 04 01) 219.

'e: +đĩ (05 02 14 01 01) 682; (05 02 14 04 01) 194, 221.

'ε:jjĩ

bkz. 'e:ĩ.

'ε: +đĩ (05 02 10 01 01) 212; (05 02 16 01 02) 30, 41, 123,

165, 170; (05 02 16 01 03) 46; (05 02 16 01 05) 95; 03–0 (05 08 16) 16; (05 02 16 01 09) 10.

εzber

< Ar. أذبر : ezber.

ε.+ĩmdε (εz'bε:rĩmdε) (05 02 14 01 01) 750, 914.

εzbεrlε- ezberlemek, akılda tutmak, unutmamak.

ε.-mĩfεm (εzbεr'lε:mĩfεm) (05 02 14 01 01) 935.

εz- ezmek, basmak.

ε.-ε:rđĩm (05 02 14 01 01) 1067.

ε.-ε:rđĩx (05 02 14 01 01) 185.

'ε:zỵc ezik.

'ε:.(j)+ỵn (ε:zỵjỵn) (05 02 14 01 01) 1067.

f

faq < Ar. فسخ : tuzak, pus, kapan.

f. (05 02 10 04 01) 4, 18.

f. vur- (05 02 10 04 01) 20, 27.

f.+a (05 02 10 04 01) 11.

f.+tĩ ('fa:qtĩ) (05 02 10 04 01) 7.

fatma'tyĩ zah'ra ö.a. < Ar. فاطمة الزهراء.

f. (05 02 16 01 04) 14.

'fa:sfĩja < Yun. (fasoulia) : fasulye.

'f. (05 02 14 01 01) 128; (05 02 14 02 01) 142; (05 02 16 01

05) 3. 'f.+đĩ ('fa:sfĩja:đĩ) (05 02 14 01 01) 55, 109.

faz'la

< Ar. الفَضْلَة : fazla, artık.

f. (05 02 10 03 01) 73, 74; (05 02 14 01 01) 280, 899; (05 02 14 04 01)

338.

f. (05 02 10 03 01) 43, 74.

fə

< Ar. و : ve, ile.

f. (05 02 10 06 01) 3, 10, 90; (05 02 10 06 02) 129; (05 02 14 01 01) 64, 70, 270; (05 02 14 02 01) 36.

fələq

< Ar. فَلَقٌ : Kuran'ın bir süresi.

f. (05 02 14 01 01) 912.

fələq'hə

< Ar. فَلَقَ : falaka.

f. (05 02 14 01 01) 598.

fəq'q'ir

< Ar. فَاقِرٌ : fakir, yoksul kimse.

f. (05 02 14 01 01) 1037, 1472; (05 02 14 04 01) 41; (05 02 16 01 05) 7, 84.

f. fūqara'ja (05 02 14 02 01) 177.

f.+dī (05 02 14 01 01) 1096, 1116; (05 02 14 04 01) 25; 03–

05 (05 08 16) 8.

f.+ε(05 02 14 01 01) 1041, 1065.

f.+lεr (05 02 14 01 01) 1042.

f.+īdī (05 02 14 01 01) 455.

f.+ījdī 12 (05 08 11) 6; (05 02 14 01 01) 456; (05 02 14 04 01) 6, 39.

f.+ijsɛβ (05 02 14 01 01) 1009.

fɛr'dɛ

< Ar. فَرْدًا "tek tek" : çuval, büyük torba.

f. (05 02 14 01 01) 890.

f.+nĩ (fɛrdɛ:nĩ) (05 02 14 01 01) 1031, 1032, 1035.

fɛrz

< Ar. فرض : farz, dini vecibe.

f. (05 02 14 01 01) 924, 930, 931, 932, 933, 934.

f. ʔɛt- (fɛrz ʔɛt-) (05 02 14 01 01) 424.

f.+ĩnɛ ('fɛ:rzĩnɛ) (05 02 14 01 01) 916.

fɛtɛh'ne

< Ar. فَتَحْنَا : açtık.

f. (05 02 14 01 01) 1432.

fɛth

< Ar. فَتَح : açmak.

f. (05 02 14 05 01) 20.

fɛthɛn

bkz. fɛth.

f. (05 02 14 01 01) 1432.

fɛthɛ

< Ar. فَاتِحَة : fatiha.

f.+sĩn (fɛt'hɛ:sĩn) (05 02 14 01 01) 540.

fɛ'tih

< Ar. فَاتِح : fatih.

f. (05 02 14 05 01) 20, 21.

'fɛ:tĩhɛ

bkz. fɛthɛ.

'f. (05 02 14 01 01) 149; (05 02 14 02 01) 134.

'f. vɛr- (05 02 14 01 01) 147.

f^hisî-

fııldamak, biriyle alçak sesle konuşmak.

f^h.+dîl'lar (05 02 14 01 01) 564, 575.

f^hitta

Bir çeşit başörtüsü.

f^h. (05 02 14 01 01) 1137.

'f^hic'ir

< Ar. فکر : fikr.

'f^h.+î (05 02 14 01 01) 582.

'f^h.+îm (05 02 14 01 01) 547.

f^hi'lan

< Ar. فُلان : falan.

f^h. (05 02 10 01 01) 90, 129; (05 02 10 02 02) 64, 72; (05 02 10 03 01) 45, 137; (05 02 10 05 03) 30; (05 02 10 06 01) 32, 33, 77, 80; (05 02 10 06 02) 22; (05 02 14 01 01) 621, 1150, 1457; (05 02 14 02 01) 239, 292; (05 02 16 01 05) 90.

f^h. f^his'tîan (05 02 10 02 02) 70.

f^h.+î (f^hi'la:nî) (05 02 14 04 01) 341.

f^hi'lan

bkz. f^hi'lan.

f^h. (05 02 10 06 01) 36; (05 02 10 02 02) 12, 49, 70.

'f^hilîm

< Ar. İng. film : film .

'f^h. f^hilîm (05 02 14 04 01) 17, 22.

'f^h.+lɛr (05 02 14 04 01) 13.

'f^hilîs

Irak'ta eski kullanılan küçük bir para birimi.

'f^h. (05 02 14 01 01) 64, 137, 138, 605; (05 02 14 04 01) 169, 219, 337.

^hf^h.+ε (05 02 14 02 01) 158; (05 02 14 04 01) 42, 159, 161,
162, 166, 167.

^hf^h.+'sε:jđī (05 02 14 04 01) 154.

^hf^h.ʔī (05 02 14 01 01) 65, 606.

^hf^h.+līx (05 02 14 04 01) 46.

^hf^hil'c'ε

< Ar. فُلْكَه : kavşak.

^hf^h. (05 02 14 01 01) 593, 597, 599, 600; (05 02 14 02 01) 12.

^hf^h.+'dε:jđī (05 02 14 04 01) 2.

^hf^h.+nīŋ (^hf^hil'c'ε:nīŋ) (05 02 14 01 01) 76.

^hf^himel'le:

< Ar. في أمان الله *HD*. فيما الله : Allah'a ısmarladık, Allah'a amanat
ol, güle güle.

^hf^h. (05 02 14 04 01) 352.

^hf^hisebi:līl'eh

< Ar. في سبيل الله : Allah yoluna.

^hf^h.(05 02 10 06 02) 101.

^hf^hiz'zeŋ

< Ar. فَرَّغ : çığlık, figan.

^hf^h. (05 02 10 06 01) 55; (05 02 16 01 03) 127.

^hf^h.œl- (05 02 16 01 02) 120, 127.

^hf^hundūq

< Ar. فُنْدُق : otel.

^hf. (05 02 14 04 01) 173.

g, j

ga'βad < Ar. قَوَّود "boynu eğik" (hlk. گَوَاد : pezevenk) : pezevenk

g. (05 02 16 01 05) 15.

g. q^hizī (05 02 16 01 05) 18.

g. ج:γtū (05 02 16 01 05) 26, 32.

g.+ī (05 02 16 01 05) 50.

'ga:βīr < Ar. كافر : gavur, Hıristiyan.

'g. (05 02 14 05 01) 7, 18; (05 02 16 01 02) 22, 23, 135; (05 02 16 01 03) 30, 51, 94.

'g.+a (05 02 16 01 03) 132.

'g. 'ɔ:γtū (05 02 16 01 03) 77, 90.

'g. 'ɔ:γūttā:rī (05 02 16 01 03) 120.

'g.+dītar (05 02 16 01 02) 51.

'g.(t)+tar (05 02 16 01 03) 99.

'g.+tā:rī (05 02 16 01 03) 127.

'ga:zino < İt. casino : gazino.

'g.+sū (05 02 14 02 01) 185.

gǝ'lob < İng. blub : ampul.

g. (05 02 10 01 01) 5, 6.

g.+ū (gǝ'lob:bū) (05 02 10 01 01) 3.

g.βūz (gǝ'lob:βūz) (05 02 10 01 01) 10.

'gır gǝrīda- pırıl prıl olmak, parıldamak.

g. (05 02 10 01 01) 127; 174.

j^jœr < Far. گور : mezar, kabir.

j^j.+ũna (j^jœ:rũna) (05 02 10 05 01) 143.

jε: gelmek, yapmak.

j. (05 02 10 02 01) 22; (05 02 10 05 01) 57, 66; (05 02 10 05 02) 79; (05 02 10 06 02) 19, 76; (05 02 14 01 01) 372;

(05 02 16 01 02) 11, 98; (05 02 16 01 03) 7.

j. jε: (05 02 10 05 01) 38, 372.

j^jε: bkz. jε:

j^j. (05 02 10 02 02) 64.

j^jε'bεr- gebermek.

j^j.-đi (05 02 10 02 01) 103.

j^j.-εller (05 02 16 01 03) 113, 114.

jε'dʒε gece.

j. (05 02 10 01 01) 4, 17, 75, 132, 238, 239, 241; (05 02 14 01 01) 71, 133, 237, 660, 859; (05 02 16 01 02) 57; (05 02 16 01 03) 27, 112; (05 02 16 01 05) 117, 119.

j. ٧٩- (05 02 16 01 02) 57.

j.+dε (05 02 10 01 01) 39; (05 02 16 01 01) 58.

j.+lεr (05 02 14 04 01) 56.

j.+ñyε (jε'dʒε:ñyε) (05 02 10 02 01) 16.

j.+ñx (jε'dʒε:ñx) (05 02 14 01 01) 499, 500.

	j.+sĩ (je'd͡ʒɛ:sĩ) (05 02 14 01 01) 68, 632, 651; (05 02 14 02 01) 214.
jet̞-	geçmek, atlamak.
	j.-ɛllɛr (05 02 10 06 02) 59.
	j.-ɛnd ɛ (05 02 14 02 01) 278.
	j.-ɛr (05 02 10 01 01) 59, 229; (05 02 10 03 01) 41; (05 02 16 01 02) 79.
	j.-ɛsɛn (05 02 14 01 01) 940; (05 02 14 03 01) 45.
	j.-ĩrdĩx ('je:t̞ĩrdĩx) (05 02 14 01 01) 958.
	j.-mɛ (05 02 16 02 02) 3.
	j.-'mɛ:zdĩ (05 02 14 04 01) 133.
	j.-t̞ĩĩ̯βdɛn ('je:t̞ĩĩ̯βdɛn) (05 02 14 03 01) 49.
	j.(j̞)-t̞ĩ ('je:t̞ĩ) (05 02 10 01 01) 69.
'je:t̞ĩ	keçi.
	'j. (05 02 10 02 01) 3, 14, 69.
	'j.+n̞ĩn (05 02 10 02 01) 67.
jed-	gétmek.
	j. (05 02 16 01 03) 94.
jɛl-	gelmek. (bkz. jɛ:, j'ɛ:)
	j. (05 02 10 01 01) 240; (05 02 10 01 02) 93; (05 02 10 05 01) 25, 32, 61, 69; (05 02 10 05 03) 26; (05 02 14 01 01) 1031, 1203; (05 02 16 01 02) 107, 129; (05 02 16 01 03) 45;

(05 02 16 01 04) 3.

ʃ.-dī ('ʃɛ:lɔ̃i) (05 02 10 01 01) 76, 223; (05 02 10 01 02) 32, 33, 43, 51, 52; (05 02 10 02 01) 3, 13, 35, 74, 79, 86; (05 02 10 02 02) 3, 75; (05 02 10 05 01) 79, 83, 87, 88, 89, 135; (05 02 10 05 02) 35, 118, 119, 121, 122, 127, 128, 138, 139, 140; (05 02 10 05 03) 59; (05 02 10 06 01) 21; (05 02 14 01 01) 530, 902, 907, 1210, 1211, 1243, 1467, 1495; (05 02 14 04 01) 139; (05 02 16 01 03) 146; (05 02 16 01 04) 2, 9, 13; (05 02 16 01 05) 16, 24, 30, 41, 42, 47, 53, 54, 84; (05 02 16 01 07) 19, 24.

ʃ.-dīyḏ̃ʒɛ('ʃɛ:lɔ̃i yḏ̃ʒɛ) (05 02 10 03 01) 160.

ʃ.-dīlɛr ('ʃɛ:lɔ̃lɛr) (05 02 10 02 02) 34; (05 02 14 01 01) 1198; (05 02 16 01 08) 10.

ʃ.-dīm ('ʃɛ:lɔ̃m) (05 02 10 01 01) 168, 217; (05 02 10 01 02) 53, 54, 55; (05 02 10 05 02) 65; (05 02 14 01 01) 306, 308, 553, 577, 692, 1326, 1383, 1385; (05 02 16 01 01) 84; (05 02 16 01 02) 189; (05 02 16 01 06) 47; (05 02 16 01 07) 59.

ʃ.-dīβ ('ʃɛ:lɔ̃β) (05 02 10 01 02) 113; (05 02 10 05 03) 51; (05 02 16 01 03) 119; (05 02 16 01 06) 15, 27, 40.

ʃ.-dīx ('ʃɛ:lɔ̃x) (05 02 14 01 01) 293, 1527.

ʃ.-dījsɛ (05 02 14 01 01) 917.

ʃ.-ɛ:bīlmɛm (05 02 16 01 06) 34

ʃ.-'ɛḏ̃ʒɛ:yṯi (05 02 14 01 01) 150.

ʃ.-ɛl'lɛr (05 02 14 01 01) 120, 121.

ʃ.-ɛn (05 02 14 01 01) 46, 47, 43, 747; (05 02 16 01 02) 158.

Ɑ.-ⵎⵏⵔ(05 02 14 01 01) 542, 1224; (05 02 14 05 01) 3, 19.

Ɑ.-ⵎⵏⵔⵎ (05 02 10 05 02) 34.

Ɑ.-^lⵎ:ⵔⵎⵉ (05 02 14 03 01) 77; (05 02 14 04 01) 351.

Ɑ.-^lⵎ:ⵔⵎⵉⵏ (05 02 10 05 03) 28.

Ɑ.-^lⵎ:ⵔⵎⵉⵔ (05 02 14 01 01) 93.

Ɑ.-ⵎⵎⵎ (05 02 14 01 01) 429.

Ɑ.-ⵎⵎⵎⵏ (05 02 10 05 03) 32; (05 02 16 01 03) 63.

Ɑ.-^lⵎⵔⵓⵎⵉ:ⵎⵉ (05 02 14 01 01) 150.

Ɑ.-ⵎⵉ^lⵏⵉⵔ (05 02 14 01 01) 120, 121.

Ɑ.-ⵎⵏⵔⵎ (05 02 10 05 02) 34.

Ɑ.-^lⵎ:ⵔⵎⵉ (05 02 14 03 01) 77; (05 02 14 04 01) 351.

Ɑ.-^lⵎ:ⵔⵎⵉⵏ (05 02 10 05 03) 28.

Ɑ.-^lⵎ:ⵔⵎⵉⵔ (05 02 14 01 01) 93.

Ɑ.-ⵎⵎⵎ (05 02 14 01 01) 429.

Ɑ.-ⵎⵎⵎⵏ (05 02 10 05 03) 32.

Ɑ.-ⵎⵏⵔ(05 02 14 01 01) 542, 1224; (05 02 14 05 01) 3, 19.

Ɑ.-ⵎⵉ^lⵏⵉⵔ (05 02 16 01 03) 94.

Ɑ.-ⵎⵎ (05 02 14 01 01) 46, 47, 43, 747; (05 02 16 01 02) 158.

Ɑ.-ⵎⵎⵎ (05 02 16 01 03) 63.

ж.-й (05 02 10 01 01) 52, 75, 101, 108, 119, 120, 121, 132, 151, 172, 173, 175, 176, 182, 184, 191, 205, 211, 219, 220, 225, 226, 227, 230, 236, 239, 241, 243, 244, 264; (05 02 10 01 02) 5, 11, 19, 30, 32, 38, 48, 49, 50, 80, 81, 83, 127; (05 02 10 02 01) 45, 46, 51, 62, 68, 69, 70; (05 02 10 02 02) 47, 71; (05 02 10 05 01) 71; (05 02 10 05 03) 24, 49; (05 02 10 06 01) 4, 17; (05 02 10 06 02) 30, 31, 33, 99, 102, 110, 138; (05 02 14 01 01) 87, 110, 116, 678, 948, 1207; (05 02 14 03 01) 2; (05 02 16 01 01) 42; (05 02 16 01 02) 80, 97, 155; (05 02 16 01 03) 35, 36, 47, 49, 68, 76; (05 02 16 01 04) 22; (05 02 16 01 05) 7, 19; (05 02 16 01 07) 12, 53; (05 02 16 01 08) 4; (05 02 16 01 09) 51.

ж.-йб (ʃε:ľib) (05 02 14 01 01) 554, 555, 1453; (05 02 14 05 01) 5; (05 02 14 04 01) 294.

ж.-йбсєн (ʃε:ľibсєн) (05 02 14 01 01) 341.

ж.-йллєт (ʃε:ľillєт) (05 02 10 06 01) 36; (05 02 14 02 01) 136.

ж.-йн (05 02 10 02 01) 84; (05 02 14 01 01) 723, 1375, 1503, (05 02 14 04 01) 260.

ж.-инд̄зє (05 02 14 03 01) 26.

ж.-йп (ʃε:ľip) (05 02 10 01 02) 7; (05 02 10 01 02) 105; (05 02 14 01 01) 1453; (05 02 16 01 02) 135, 151.

ж.-йпсєн (ʃε:ľipsєн) (05 02 10 01 02) 45.

ж.-йптї (ʃε:ľiptї) (05 02 10 02 02) 12; (05 02 16 01 03) 68; (05 02 16 01 05) 40.

ж.-йт (05 02 14 01 01) 1466.

ж.-йрдї (05 02 14 01 01) 140, 753, 887, 889, 1037, 1239, 1473;

(05 02 14 01 01) 51, 180, 283, 285; (05 02 14 04 01) 3, 68, 88, 111, 112, 113, 187.

ʝ.-ʝrdɪlɛr (05 02 14 02 01) 194, 196; (05 02 14 04 01) 4.

ʝ.-ʝrdɪx (05 02 14 01 01) 7, 94, 590, 1459; (05 02 14 02 01) 178.

ʝ.-lɛr (ʝɛlɛr^lɛr) (05 02 10 01 02) 121; (05 02 14 01 01) 1229; (05 02 16 01 02) 90, 91; (05 02 16 01 03) 20.

ʝ.-li (05 02 10 02 02) 8, 9; (05 02 10 05 02) 103; (05 02 14 01 01) 1246, 1509; (05 02 14 02 01) 2, 56, 80; (05 02 16 01 01) 29; (05 02 16 01 03) 15.

ʝ.-lix (ʝɛ:li^x < ʝɛ:li^{rix}) (05 02 14 02 01) 138.

ʝ.-lɛm (05 02 10 01 01) 199; (05 02 10 01 02) 42, 46; (05 02 10 05 01) 44, 125; (05 02 14 01 01) 666, 670, 671, 960, 1060; (05 02 16 01 02) 132; (05 02 16 01 05) 44; (05 02 16 01 07) 15, 22, 28.

ʝ.-ʝɪnɛn (ʝɛ:li^{ɪnɛn}) (05 02 16 01 03) 69.

ʝ.-im (05 02 16 01 06) 34.

ʝ.-mɛ (05 02 14 01 01) 1190.

ʝ.-^lmɛ:di (05 02 10 01 02) 44, 101, 102; (05 02 14 01 01) 701, 1312; (05 02 16 01 05) 51, 52.

ʝ.-^lmɛ:di^m (05 02 10 01 02) 43, 51, 52.

ʝ.-^lmɛ:di^β (05 02 14 01 01) 1416.

ʝ.-^lmɛm (05 02 14 01 01) 1411; (05 02 16 01 05) 28, 33, 35.

ʃ.-mɛsɛ (05 02 10 01 02) 28.

ʃ.-mɛsɛn (05 02 10 01 02) 57.

ʃ.-^lmɛ:sɪn (05 02 14 01 01) 834.

ʃ.-^lmɛz̥ (05 02 10 01 01) 91.

ʃ.-^lmɛ:zd̥i (05 02 14 01 01) 1059; (05 02 14 04 01) 296.

ʃ.-mĩrɛm (ʃɛ:lmĩrɛm) (05 02 10 01 02) 17; (05 02 14 01 01) 1482.

ʃ.-mĩrĩ (ʃɛ:lmĩrĩ) (05 02 10 01 02) 27; (05 02 14 01 01) 28.

ʃ.-mĩʃɛm (05 02 10 01 01) 165, 210; (05 02 10 01 02) 38;

(05 02 10 05 02) 19, 21, 64; (05 02 14 01 01) 963; (05 02 16 01 07) 33.

ʃ.-mĩʃĩɣ (05 02 16 01 01) 71, 74.

ʃ.-mĩʃt̥i (ʃɛ:lmĩʃt̥i) (05 02 14 01 01) 1194.

ʃ.-mĩʃɛsɛn (ʃɛ:lmĩʃɛsɛn) (05 02 10 01 02) 129; (05 02 16 01 02) 108.

ʃ.-mĩʃĩb (ʃɛ:lmĩʃĩb) (05 02 14 01 01) 415.

ʃ.(s)-sɛn (05 02 10 01 01) 196; (05 02 14 01 01) 664; (05 02 10 05 01) 13; (05 02 16 01 07) 13, 20, 25.

ʃ.(s)-sɛβ (05 02 14 03 01) 1.

ʃ.(s)-sɛ:jd̥i (05 02 14 01 01) 1189.

ʃ.(s)-sšin (ʃʲɛ:sšin)(05 02 10 01 01) 74, 183, 190; (05 02 10 06 02) 109; (05 02 14 01 01) 789, 834, 1511; (05 02 16 01 02)94; (05 02 16 01 03) 66.

ʃʲɛl-

bkz. ʃɛ: ʃʲɛ:, ʃɛl-

ʃʲ. (05 02 10 04 01) 15.

ʃʲ.-dī (ʃʲɛ:lđi) (05 02 10 02 01) 75, 76, 77; (05 02 10 03 01) 139, 162.

ʃʲ.-dīlɛr (ʃʲɛ:lđilɛr) (05 02 10 02 02) 35, 41, 65 11) 139.

ʃʲ.-ɛndɛ (05 02 10 04 01) 30.

ʃʲ.-ɛr (05 02 10 02 02) 24.

ʃʲ.-ř (ʃʲɛ:ř) (05 02 10 02 01) 56; (05 02 10 04 01) 5, 17, 21; (05 02 10 03 01) 139.

ʃʲ.(s)-sšin (05 02 10 04 02) 11, (05 02 10 03 01) 26.

ʃetʰ-

bkz. ʃed-

ʃ. (05 02 10 01 01) 85, 86, 113, 166; (05 02 10 01 02) 17, 129; (05 02 10 02 01) 8, 43, 50, 55, 61; (05 02 10 02 02) 38; 169; (05 02 10 05 03) 63, 66; (05 02 10 06 01) 67, 72, 83, 85, 91(05 02 10 06 02) 134, 139; (05 02 14 01 01) 405, 579, 1044; (05 02 16 01 01) 34, 46, 53, 60; (05 02 16 01 02)110, 167; (05 02 16 01 03) 69, 71, 73, 120; (05 02 16 01 07) 10; (05 02 16 01 09) 55.

ʃ.(t) a'par (05 02 10 01 01) 171.

ʃ.(d)-ɛ (05 02 14 01 01) 239, 592.

ʃ.(d)-ɛŋ (05 02 14 01 01) 1088;

ʃ.(d)-ε:bǐlǐx (05 02 14 01 01) 596.

ʃ.(d)-ε:bǐlmε:đix (05 02 14 01 01) 774.

ʃ.(d)-εʏ (05 02 10 01 02) 38; (05 02 10 05 02) 88.

ʃ.(d)-ε:ʏǐn (05 02 10 02 01) 6;; (05 02 16 01 03) 118.

ʃ.(d)-ε:ʏǐŋ (05 02 14 01 01) 230.

ʃ.(d)-εl'lεr (05 02 10 06 02) 68; (05 02 16 01 02)85; (05 02 16 01 03) 23, 93; (05 02 16 01 05) 115.

ʃ.(d)-εl'lεr (05 02 10 04 02) 18.

ʃ.(d)-εn (05 02 14 02 01) 125.

ʃ.(d)-εnde (05 02 10 06 01) 10; (05 02 10 06 02) 143; (05 02 14 01 01) 413, 748, 758; (05 02 16 01 02)36, 148; 156.

ʃ.(d)-εndεm (05 02 14 01 01) 863, 1176, 1180; (05 02 14 04 01) 166.

ʃ.(d)-εnnεr (05 02 10 01 01) 221.

ʃ.(d)-εr (05 02 10 01 01) 41, 87, 104, 137, 138, 149, 192, 194, 195, 215, 216, 230, 236; (05 02 10 01 02) 2, 4, 6, 9, 18, 26, 94, 104; (05 02 10 02 01) 45, 49, 50, 51, 62; (05 02 10 05 01) 65, 107; (05 02 10 05 03) 34, 35; (05 02 10 06 01) 8, 19, 64, 74; (05 02 10 06 02) 10, 11, 29, 45; (05 02 14 01 01) 978, 1179, 1206; (05 02 14 02 01) 225, 226, (05 02 16 01 01) 31, 36, 37, 38, 42, 48, 55; (05 02 16 01 02)22, 23, 24, 92, 127, 138, 147, 171; (05 02 16 01 03) 14, 27, 58, 79, 91; (05 02 16 01 06) 13, 16, 26, 28, 38, 39; (05 02 16 01 07) 5, 12, 31; (05 02 16 01 09) 11, 46, 48.

ʃ.(d)-ɛr (05 02 10 02 01) 56; (05 02 10 03 01) 21, 114, 118,
130.

ʃ.(d)-ɛ:rđi (05 02 14 01 01) 627, 755, 757, 1191, 1195, 1392,
1479; (05 02 14 02 01) 234; (05 02 14 03 01) 73, 78; (05 02 14
04 01) 68, 342.

ʃ.(d)-ɛ:rđilɛr (05 02 10 05 03) 28; (05 02 14 01 01) 810; 02–
02 (05 08 14) 195, 196.

ʃ.(d)-ɛ:rđim (05 02 14 01 01) 261.

ʃ.(d)-ɛ:rđiβ (05 02 14 01 01) 781; (05 02 16 02 01) 44.

ʃ.(d)-ɛ:rđix (05 02 14 01 01) 1, 48, 50, 62, 74, 78, 135, 139,
143, 285, 607, 619, 623, 775, 993, 1426, 1439.

ʃ.(d)-ɛrɛm (05 02 10 05 01) 107; (05 02 14 01 01) 113, 190,
191, 392.

ʃ.(d)-ɛ:rīx (05 02 14 01 01) 1, 48, 50, 62, 74, 78, 135, 139,
143, 285, 607, 619, 623, 775, 993, 1426, 1439.

ʃ.(d)-ɛsɛn (05 02 10 01 01) 96, 142, 143, 187; (05 02 14 01
01) 231; (05 02 14 02 01) 130.

ʃ.(d)-ɛ:sĩz̥ (05 02 10 01 01) 78.

ʃ.(d)-ɛx (05 02 14 01 01) 302, 303.

ʃ.(d)-ĩllɛr (ˈje:đillɛr) (05 02 14 01 01) 80, 275.

ʃ.(d)-ĩn (ˈje:đin) (05 02 14 01 01) 273; (05 02 14 04 01) 341;
(05 02 16 01 02)131; (05 02 16 01 03) 22, 127; (05 02 16 01
05) 91, 113.

ʃ.(d)-ʃp (ʃe:ɖip) (05 02 10 01 01) 182, 203; (05 02 10 05 02)

94, 95; (05 02 16 01 09) 27.

ʃ.(d)-ʃp (ʃʲe:ɖip) (05 02 10 04 02) 37.

ʃ.(d)-ʃpʰi (ʃe:ɖipʰi) (05 02 10 05 02) 93.

ʃ.(d)-ʃrɖi (05 02 14 02 01) 13.

ʃ.(d)-ʃrɛm (ʃe:ɖrɛm) (05 02 10 01 01) 90, 140, 198, 199, 201;

(05 02 10 01 02) 96; (05 02 10 05 02) 41, 73, 101; (05 02 10 05

03) 27, 29; (05 02 14 01 01) 299, 384, 838, 1118, 1133, 1324,

1382; (05 02 16 01 01) 33, 45, 52; (05 02 16 01 02) 19; (05 02

16 01 07) 14, 21, 26; (05 02 16 01 09) 13.

ʃ.(d)-ʃri (ʃe:ɖri) (05 02 10 02 02) 8; (05 02 10 05 01) 12,

16, 19; (05 02 10 05 02) 51, 56; (05 02 14 01 01) 427, 791,

1304, 1323, 1442; (05 02 16 01 01) 29.

ʃ.(d)-ʃriɣ (ʃe:ɖriɣ) (05 02 10 02 01) 29.

ʃ.(d)-ʃrix (ʃe:ɖrix) (05 02 14 01 01) 144, 332, 796.

ʃ.(d)-ʃrɛβ (ʃe:ɖrɛβ) (05 02 16 01 03) 120.

ʃ.(d)-ʃrɛ:βiz (ʃe:ɖrɛ:βiz) (05 02 16 01 03) 127.

ʃ.(d)-ʃsɛn 01–01 (ʃe:ɖsɛn) (05 08 11) 89, 139, 207; (05 02 14

01 01) 836.

ʃ.-mɛ (05 02 14 01 01) 399, 1380.

ʃ.(d)-ʃilɛr (05 02 14 01 01) 1384.

ʃ.-^lmɛ:ɖim (05 02 16 01 05) 41, 42.

ʃ.-^lmɛ:jɪnɛn (05 02 10 05 02) 113.

ʃ.-^lmɛm (05 02 10 01 02) 28, 116; (05 02 14 01 01) 1177,
1205.

ʃ.-^lmɛ:mǫʃɛm (05 02 14 01 01) 837; (05 02 14 03 01) 94.

ʃ.-^lmɛ:βɪn (05 02 14 01 01) 1148, 1149.

ʃ.-^lmɛ:ðɪx (05 02 14 01 01) 1013.

ʃ.-mǫrsɛβ (ʃɛ:tmǫrsɛβ) (05 02 16 01 03) 120.

ʃ.-mǫr^lsɛ:βɪz (ʃɛ:tmǫrsɛ:βɪz) (05 02 16 01 03) 127.

ʃ.-mǫʃɛm (ʃɛ:tmǫʃɛm) (05 02 14 01 01) 183, 555.

ʃ.-mǫʃɪx (ʃɛ:tmǫʃɪx) (05 02 14 01 01) 205, 1443.

ʃ.-mǫʃɛx (ʃɛ:tmǫʃɛx) (05 02 14 01 01) 823.

ʃ.-mǫʃɪbsɛn (05 02 14 01 01) 1015, 1506.

ʃ.-tɪ (ʃɛ:tɪ) (05 02 10 02 01) 2, 9, 21, 35, 76, 77, 85, 102; (05
02 10 02 02) 16; (05 02 10 05 01) 83, 110; (05 02 10 05 02) 6,
7, 35, 36, 55, 78, 81, 82, 136; (05 02 10 05 03) 19, 21, 60, 67;
(05 02 16 01 02) 72, 94; (05 02 14 01 01) 183, 555. 507, 697,
1134, 1142, 1193, 1312, 1314, 1370; (05 02 16 01 05) 11, 13,
22, 62, 88, 103, 104; (05 02 16 01 08) 17

ʃ.-tɪʏtʃɛ (05 02 10 01 01) 213.

ʃ.-tɪlɛr (05 02 10 02 01) 33; (05 02 14 01 01) 1355, 1367,
1412; (05 02 16 01 05) 92, 108; (05 02 16 02 01) 41.

ʃ.-tɪm (ʃɛ:tɪm) (05 02 10 01 01) 271; (05 02 10 01 02) 130;
(05 02 10 02 02) 80, 172; (05 02 10 05 02) 29, 74; (05 02 14 01
01) 166, 222, 224, 259, 305, 309, 318, 397, 402, 552, 1144,

1150, 1250, 1262, 1348; (05 02 14 05 01) 12; (05 02 16 02 01) 80, 86.

j.-tix (ʲe:ttix) (05 02 14 01 01) 184, 192, 196, 217, 234, 271, 290, 1266, 1320, 1487, 1516, 1520, 1521.

ʲetʰ-

bkz. jed-

ʲj. (05 02 10 03 01) 126, 169.

ʲj.-tīm (ʲj'e:ttīm) (05 02 10 03 01) 172.

ʲj.-tī (05 02 10 02 01) 76, 77.

ʲj.(d)-illɛr (ʲj'e:đillɛr) (05 02 10 04 02) 5.

ʲj.(d)-īm (ʲj'e:đīm) (05 02 10 01 01) 95, 140, 188, 204; (05 02 10 05 02) 3, 35, 107; (05 02 10 06 01) 30, 84; (05 02 14 01 01) 204, 387, 388, 546, 1261; (05 02 16 01 01) 64; (05 02 16 01 02) 17; (05 02 16 01 06) 11; (05 02 16 01 07) 9; (05 02 16 01 09) 47.

ʲj.-'mɛz (05 02 10 03 01) 48.

ʲe:tʲir-

getirmek.

ʲj.-dī (05 02 10 01 01) 257, 259; (05 02 10 02 01) 23, 24; 01–04 (05 08 11) 36, 37; (05 02 10 05 03) 20; (05 02 16 01 05) 57, 77, 112; (05 02 14 01 01) 1142.

ʲj.-dīy (05 02 10 01 01) 122.

ʲj.-dīlɛr (05 02 16 01 05) 92.

ʲj.-dīm (05 02 10 01 02) 54, 55, 115; (05 02 14 01 01) 466, 471, 475, 480, 1137; (05 02 16 01 03) 86.

ʲj.-dīβiz (05 02 10 01 01) 121.

ʃ.-dix (05 02 14 01 01) 869, 881, 1374; (05 02 14 02 01)

183.

ʃ.-εbilmεz (05 02 16 01 04) 7, 28.

ʃ.-ellεr (05 02 10 01 02) 121; (05 02 10 06 01) 33; (05 02 14 02 01) 170; (05 02 16 01 03) 130.

ʃ.-ε:rdilεr (05 02 14 02 01) 47.

ʃ.-εsεn (05 02 10 01 01) 94, 187; (05 02 10 01 02) 224; 03–
03 (05 08 16) 60.

ʃ.-ı (05 02 10 01 01) 31, 58, 103, 117, 219, 225; 01–02 (05 08 11) 3, 47, 48, 117; (05 02 10 05 01) 52; (05 02 16 01 01) 6, 27; (05 02 14 01 01) 1017, 1026, 1223; 1179; (05 02 16 01 02) 42, 178; (05 02 16 01 03) 39, 41, 97, 111; (05 02 16 01 05) 2, 3, 4, 5; (05 02 16 01 07) 5; (05 02 16 01 09) 12, 46.

ʃ.-ıb (05 02 14 01 01) 522, 1135, 1136, 1240, 1454.

ʃ.-ıbsεn (05 02 14 01 01) 533.

ʃ.-ılrđı (05 02 14 04 01) 260.

ʃ.-ırillεr (05 02 14 02 01) 43.

ʃ.-ırım (05 02 10 01 01) 90, 96, 140; (05 02 10 02 01) 96;
(05 02 16 01 07) 9, 14, 21.

ʃ.-ırın (05 02 10 06 02) 137; (05 02 16 01 05) 91.

ʃ.-ırınd͡ʒεβ (05 02 10 01 01) 99.

ʃ.-ıp (05 02 10 04 02) 1.

ʃ.-ıplεr (05 02 16 01 03) 101.

^lj.-īpsen (05 02 10 01 02) 50; (05 02 14 01 01) 533.

^lj.-īptī (05 02 16 01 09) 26.

^lj.-īrīdī (05 02 14 01 01) 1062, 1064; (05 02 14 02 01) 158;
(05 02 14 04 01) 38; (05 02 14 04 01) 197, 198, 331, 332,
353, 355.

^lj.-īrđīler (05 02 14 01 01) 709; (05 02 14 04 01) 102.

^lj.-īrđix –01 (05 08 14) 607; (05 02 14 02 01) 37.

^lj.-īrmε:đī (05 02 14 01 01) 1153.

^lj.-īrmījem 37, 38, 48, 49, 53, 54, 59, 60, 65; (05 02 14 01 01)
499.

^lj.-mījti (je:řirmījti) (05 02 14 01 01) 33.

^lj.-mījεdžem (je:řirmījεdžem) (05 02 16 01 09) 61.

^lj.-mījesen (05 02 10 01 01) 209.

^lj.-rem (je:şirem) (05 02 16 01 03) 108.

^lj.-şiy (05 02 10 02 01) 30, 31.

^lj.-sen (05 02 14 01 01) 1241.

^lj.-'sε:βīz (05 02 10 01 01) 125.

^lj.-sīn (05 02 10 01 01) 129; (05 02 14 01 01) 752

^lj.-sīz (05 02 10 02 02) 17.

^lje:şir-

bkz. je:şir-

^lj.-ε:rđī (05 02 10 03 01) 6.

^lj̣.-εsɛn (05 02 10 03 01) 69, 72, 76.

^lj̣.-ĩ (05 02 10 03 01) 117, 119, 121, 140, 153.

j̣ɛnḍʒ

genç, yaşlı olmayan.

j̣. (05 02 10 05 03) 40; (05 02 14 04 01) 64.

j̣.(ʒ)+ḍĩ (^lj̣ɛ:nḍʒḍĩ) (05 02 10 05 03) 39; (05 02 14 03 01)

88; (05 02 14 04 01) 287.

j̣.(ʒ)+lɛr (05 02 14 02 01) 240.

j̣ɛ'ne

gene, yine.

j̣. (05 02 10 01 01) 132, 134, 137, 138, 184, 192, 195; (05 02 10 01 02) 6; (05 02 10 06 01) 20, 24; (05 02 14 01 01) 47, 335, 393, 1188, 1297, 1446, (05 02 14 02 01) 186, 188; (05 02 14 04 01) 70; (05 02 16 01 01) 49, 55; (05 02 16 01 07) 44; (05 02 16 01 09) 46; (05 02 16 02 01) 14.

j̣ɛr'ṭʃɛ:c̣ṭĩ

gerçek, doğru.

j̣. (05 02 14 01 01) 465.

j̣.+ṭĩ (j̣ɛr'ṭʃɛ:c̣ṭĩ) (05 02 10 01 02) 116.

j̣ɛẓ-

gezmek, dolaşmak.

j̣.-ḍĩm (05 02 14 01 01) 340.

j̣.-ĩṛĩ (j̣ɛ:ẓĩṛĩ) (05 02 10 01 02) 79; (05 02 16 01 04) 1; 03–

05 (05 08 16) 80.

j̣.-^lmɛj̣ɛ (05 02 10 02 02) 57.

^lj̣ɛ:ḷĩn

gelin.

	'j. (05 02 14 01 01) 1136, 1304, 1401, 1466.
	'j. 'budü (kadın bodu köftesi) (05 02 14 01 01) 1501, 1502.
	'j.+nε (05 02 14 01 01) 1384, 1458.
	'j.+ε (05 02 14 01 01) 1384, 1458.
	'j.+nεn (İnst.) (05 02 14 01 01) 872
	'j.+ĩ (Aku) ('jε:ĩnĩ) (05 02 14 01 01) 676, 1374, 1443; (05 02 14 01 01) 123, 358.
	'j.+ĩnεn (İnst.) (05 02 14 01 01) 873.
	'j.+ĩnnεr (05 02 14 01 01) 1068.
	'j.+ĩnnĩy (05 02 10 05 01) 18.
'jε:βĩl	gönül.
	'j.+ĩm (05 02 14 01 01) 1139.
'j'ε:βĩl	bkz. 'jε:βĩl.
	'j'.+ĩ duş- "sevmek, birine aşık olmak" (05 02 10 03 01) 17.
jεz-	gezmek, dolaşmak.
	j.+ĩntĩ ('jε:ĩntĩ) (05 02 14 03 01) 75.
jεzε'jεn	gezgin, seyyah.
	j.+đĩ (jεzε'jε:ndĩ) (05 02 14 01 01) 1145.
jε'rε:	gerek, lazım.
	j. (05 02 10 01 01) 95, 187; (05 02 16 02 01) 85.
jĩr-	giymek., girmek

j. (05 02 10 05 02) 100, 117; (05 02 14 01 01) 1414; (05 02 16 01 07) 17, 23, 29.

j.-ďi (05 02 10 05 02) 105; (05 02 10 05 03) 20; (05 02 10 06 02) 13; (05 02 14 01 01) 1214.

j.-ďiy (05 02 14 01 01) 1494.

j.-ďiyř (05 02 14 01 01) 1236.

j.-ďiyřden (05 02 14 03 01) 7, 11.

j.-ďim (05 02 14 01 01) 721, 843, 969, 990, 1417, 1423.

j.-ε:bissen (05 02 14 01 01) 253.

j.-εnde (05 02 14 05 01) 19.

j.-εr (05 02 10 05 02) 18; (05 02 10 06 02) 12; (05 02 16 01 07) 30.

j.-ε:rđi (05 02 14 01 01) 1249, 1475, 1478; (05 02 14 01 01) 278.

j.-ε:rđim (05 02 14 01 01) 863.

j.-ε:rđix (05 02 14 01 01) 44, 45, 47, 57, 59, 60, 637.

j.-εsen (05 02 10 01 02) 57.

j.-ε:sşz (05 02 14 01 01) 58.

j.-řb (05 02 14 01 01) 702, 1376, 1389.

j.-şbler (05 02 14 01 01) 1379, 1388.

j.-şbsşz (05 02 14 01 01) 478.

j.-şder (05 02 16 01 07) 18.

j.-ĩm (05 02 10 06 02) 143; (05 02 14 01 01) 247, 442, 443.

j.-ĩplɛr (05 02 14 01 01) 1388.

j.-ĩptĩ (05 02 14 01 01) 717; (05 02 16 01 04) 5.

j.-'mɛm (05 02 14 01 01) 1408.

j.-'mɛmĩʃix (05 02 14 01 01) 323.

j.-mɛ:sĩz (05 02 14 01 01) 39.

j.-'mɛ:zdĩ (05 02 14 01 01) 1402, 1410.

j.-'mɛ:zdĩm (05 02 14 01 01) 1403.

j.-mĩllɛr (05 02 14 01 01) 1050.

j.-mĩrĩ (05 02 10 03 01) 141.

j.-mĩʃɛm (05 02 14 01 01) 849, 1490.

j.-mĩʃtĩ (05 02 14 01 01) 1352.

j.-rɛm (05 02 10 05 02) 90.

j.-rĩx (05 02 14 01 01) 281.

j.-sĩn (05 02 14 01 01) 1028, 1103; (05 02 14 04 01) 365.

j'ir-

bkz. jir-

j'-ɛr (05 02 10 02 01) 66, (05 02 10 03 01) 50.

'jirmĩ

yirmi.

'j. (05 02 14 01 01) 183, 289, 846, 1364, 1392; (05 02 14 02 01) 298; (05 02 14 04 01) 219; (05 02 16 01 03) 18.

'j. 'ɛ:tũβũz q'ĩrx (05 02 14 01 01) 1196.

ʼjirmĩ	bkz. jirmĩ. ʼj. (05 02 10 03 01) 140.
jiz	giz. j.+ĩ (05 02 14 01 01) 1281.
jæ'bec	göbek. j.(j)-ĩmε (jæ'bε:jĩmε) (05 02 16 01 04) 20. j.(j)-ĩmε (jæ'bε:jĩnε) (05 02 16 01 04) 10, 31. j.(j)-ĩmε (jæ'bε:jĩβε) (05 02 16 01 04) 29.
jæjεr-	güvermek, yeşermek j.-ĩptĩ (jæ'jε:rĩptĩ) (05 02 16 02 01) 86.
jæjεrt-	güvertmek, yeşertmek j. (05 02 16 02 02) 2.
jæl	göl. j. (05 02 14 02 01) 46. j.+ỹ ('jæ:lỹ) (05 02 14 03 01) 72, 76. j.+ỹŋ ('jæ:lỹŋ) (05 02 14 03 01) 73.
jæm-	gömmek, saklamak, gizlemek j.-dỹ ('jæ:mdỹ) (05 02 16 01 05) 64. j.-εl'lεr (05 02 16 01 02)90, 102, 104, 126. j.-εn sf. (05 02 14 02 01) 274. j.-εr (05 02 16 01 02)78.

	j.-ýpler (ˈjæ:mýpler) (05 02 10 05 01) 40.
jæmýl-	gömülmek, saklanmak, gizlenmek
	j.-ýp (ˈjæ:mýlþ) (05 02 10 01 01) 90.
jæm-	bkz. jæm-
	j.-ýller (ˈjæ:mýller) (05 02 10 06 01) 49.
jænder-	göndermek, yollamak
	j.-(05 02 16 01 05) 49.
	j.-dī (jænˈdɛ:rđi) (05 02 10 06 01) 81.
	j.-er (05 02 16 01 05) 49.
	j.-ermışım (jænˈdɛ:rɨmıřɛm) (05 02 16 01 05) 50.
	j.-ı (jænˈdɛ:rı) (05 02 10 01 01) 19, 20; (05 02 16 01 01) 23.
	j.-ıp (jænˈdɛ:rıp) (05 02 16 01 05) 34.
	j.-ırđı (jænˈdɛ:rırđi) (05 02 14 04 01) 370.
jær-	görmek.
	j. (05 02 10 06 01) 35.
	j.-dý (ˈjæ:rdý) (05 02 10 02 01) 92; (05 02 10 04 01) 25, 26; (05 02 14 01 01) 1156; (05 02 16 01 03) 84.
	j.-dým (ˈjæ:rdým) (05 02 10 01 02) 85; (05 02 10 06 01) 14; (05 02 14 01 01) 1125; (05 02 14 04 01) 125.
	j.-dýþ (ˈjæ:rdýþ) (05 02 14 01 01) 1300, 1328.
	j.-dýx (ˈjæ:rdýx) (05 02 14 04 01) 126.

ʃ.-dʏxtʃɛ (ʃœ:rdʏxtʃɛ) (05 02 14 01 01) 233.

ʃ.-ɛr (05 02 10 01 02) 75; (05 02 10 06 01) 5, 11; (05 02 16 01 03) 16, 51.

ʃ.-ɛ:jďim (05 02 14 01 01) 219, 293.

ʃ.-mɛ:ďi (05 02 14 01 01) 876.

ʃ.-mɛ:ďim (05 02 14 01 01) 413, 551, 1337, 1339.

ʃ.-mɛ:ďix (05 02 14 01 01) 287; (05 02 14 04 01) 124.

ʃ.-mɛ:mǐʃ (05 02 14 01 01) 506, 524, 1000.

ʃ.-mɛ:mǐʃɛm (05 02 14 01 01) 1338.

ʃ.-mǔʃɛm (ʃœ:rmǔʃɛm) (05 02 14 02 01) 4; (05 02 14 03 01) 99; (05 02 14 04 01) 213.

ʃ.-mǔʃtǔm (ʃœ:rmǔʃtǔm) (05 02 14 01 01) 1386.

ʃ.-mǔjüb (ʃœ:rǔb) (05 02 14 01 01) 138.

ʃ.-mǔjǔbsɛn (ʃœ:rǔbsɛn) (05 02 14 01 01) 705, 714, 996, 1056, 1377.

ʃ.-mǔjǔbsǔz (ʃœ:rǔbsǔz) (05 02 14 01 01) 450

ʃ.-rǔ (05 02 10 02 02) 6.

ʃ.(s)-sɛ:jďi (05 02 14 04 01) 135.

ʃ.-sɛ:jďiβ (05 02 14 01 01) 371.

ʃ.-ǔm (05 02 10 06 02) 136.

ʃ.-ǔbsɛn (05 02 14 01 01) 69, 451, 472, 609, 642, 729, 826,

955, 956, 972, 995, 1014, 1079, 1351, 1437.

ʃ.-řp (ʃæ:rřp) (05 02 10 03 01) 92.

ʃ.-şsen (05 02 16 01 09) 21.

ʃ.-şşşrx (ʃæ:rşşşşrx) (05 02 14 02 01) 137.

ʃʲæɾ-

bkz. ʃæɾ-

ʃʲ.-dřm (ʃæ:rdřm) (05 02 10 04 01) 25, 26 .

ʃʲ.-sen (05 02 10 04 01) 28.

ʃʲ.-ser (05 02 10 03 01) 16.

ʃʲ.-selʲler (05 02 10 06 01) 52, 53

ʃʲ.-sşn (05 02 10 03 01) 133.

ʃʲ.-sşz (05 02 10 02 02) 61.

ʃæɾɛ

göre.

ʃ. (05 02 14 02 01) 16; (05 02 14 04 01) 96.

ʃæɾst-

göstermek.

ʃ. (05 02 16 01 02) 164.

ʃ.(d)-ɛɾ (05 02 16 01 02) 166.

ʃ.(d)-ɛɾɛm (05 02 16 01 03) 109.

ʃ.(d)-řn (ʃæɾ'sɛ:đn) (05 02 16 02 01) 60.

ʃ.(d)-şrdş (05 02 14 04 01) 13, 17.

ʲæ:rřc-

gözükmek.

ʲ.-mɛ:sşn (05 02 14 01 01) 864.

ʲ.-mŷrŷ (05 02 10 05 03) 53.

ʲ.-ŷrŷ (05 02 10 05 01) 127; (05 02 10 05 02) 31.

ʲæstɛr-

bkz. ʲæɛrst-

ʲ.-mŷɛsɛn (ʲæs'tɛ:rmŷɛsɛn) (05 02 14 01 01) 920.

ʲætʰ

göt.

ʲ.-tutan (05 02 14 02 01) 150.

ʲ.-'lɛ:rĭ (05 02 10 02 02) 61.

ʲ.-'lɛ:rĭnĭn (05 02 10 02 02) 67.

ʲ.-ŷ (ʲæ:tŷ) (05 02 10 06 02) 47.

ʲ.-ŷmɛ (ʲæ:tŷmɛ)

ʲ.-ŷmnɛn (ʲæ:tŷmnɛn)

ʲ.-ŷ'dɛ:cĭ ('ʲæ:tŷ'dɛ:cĭ) (05 02 16 01 01) 21.

ʲ.-ŷnɛ (ʲæ:tŷnɛ)

ʲ.-βŷzŷn (05 02 10 02 02) 29.

ʲʲætʰ

bkz. ʲæt.

ʲʲ.-'lɛ:rĭ (05 02 10 02 02) 61.

ʲæz

göz.

ʲ.- (05 02 10 01 02) 24; (05 02 14 01 01) 1274; (05 02 16 02 02) 6, 7.

ʲ. 'ʲa:ʃĭ (05 02 10 01 02) 35.

ʲ.+ɛ (05 02 16 02 02) 7.

ʃ.+lɛ:rɨ (05 02 14 01 01) 1276.

ʃ.+lʏ ('ʃæ:zlʏ) (05 02 14 05 01) 24, 25.

ʃ.+lʏʏ ('ʃæ:zlʏʏ) (05 02 14 04 01) 292, 296.

ʃ.+lʏʏʏ (05 02 14 04 01) 294.

ʃ.+mʏzɛ ('ʃæ:zmʏzɛ) (05 02 14 04 01) 292.

ʃ.+ʏ ('ʃæ:zʏ) (05 02 10 03 01) 164; (05 02 14 01 01) 768,

772, 1252, 1258, 1278.

ʃ.+ʏm ('ʃæ:zʏm) (05 02 10 06 02) 134; (05 02 14 01 01) 408,

412.

ʃ.+ʏn ('ʃæ:zyn) (05 02 14 01 01) 1290.

ʃ.+ʏβdɛ ('ʃæ:zʏβdɛ) (05 02 14 04 01) 296.

ʃ.+jdʏ (05 02 14 03 01) 72.

ʃæz qɑɫ-

yukarıya bakmak.

(05 02 14 01 01) 1264,

ʃæzʏm dyʃ-

beğenmek, sevgi ve ilgiyi kazanmak.

ʃ. (05 02 10 03 01) 65.

ʃʲæz

bkz. ʃæz.

ʃ. (05 02 10 03 01) 93.

ʃæ'zel

güzel.

ʃ. (05 02 10 02 01) 9; (05 02 10 05 02) 104; (05 02 10 06 01)

5; (05 02 14 01 01) 130, 1254; (05 02 14 03 01) 74;

(05 02 14 04 01) 53.

ʃ. ʊt- (05 02 14 01 01) 1336.

ʃ.+dĩ (ʃæzɛ:ldĩ) (05 02 10 02 01) 9; (05 02 10 05 02) 104;

(05 02 10 06 01) 5; (05 02 14 01 01) 130, 1254, 1336; (05 02 14 03 01) 74; (05 02 14 04 01) 53.

ʃ.+ijdĩ (ʃæzɛ:lijdĩ) (05 02 16 01 03) 53.

ʃ.+liɣ (ʃæzɛ:liɣ)(05 02 10 06 02) 24.

ʃæ'zel

bkz. ʃæzel.

ʃʲ. (05 02 10 03 01) 15.

ʃæz'le-

gözmek, beklmek, korumak.

ʃ. (05 02 14 05 01) 32, 33, 37.

ʃũ'baɣ

Türkmen Sinni – Zarf oyununda kazanmayı gösteren bir kelime.

ʃ. (05 02 14 02 01) 199, 200.

ʃ.+tĩ (ʃũ'ba:ɣtĩ) (05 02 14 02 01) 208.

ʃyl

gül.

ʃ. (05 02 14 01 01) 941; (05 02 14 02 01) 200, 208.

ʃ. 'jyllỹ (05 02 14 01 01) 1379.

ʃ.-dỹ (05 02 14 02 01) 198.

ʃ.-ɛndɛ (05 02 16 01 09) 31.

ʃ.-ɛr (05 02 16 01 04) 23, 24; (05 02 16 01 09) 29.

ʃ.-ỹ (05 02 14 02 01) 207.

ʃyl-

gülmek.

ʃ.-mʝjʝm (05 02 16 01 04) 26.

ʃ.(s)-sɛn (ʝysʝɛn) (05 02 16 01 04) 25.

ʃyllɛ

miskit, kurşun.

ʃ. (05 02 14 02 01) 242, 254, 255, 256, 257, 261; (05 02 14 04 01)

145.

ʃ.+nĩ (ʝyl'lɛ:nĩ) (05 02 14 02 01) 258, 260.

'ʝymrʝc

gümrük.

'ʃ. (05 02 14 04 01) 300.

'ʝymʝʃ

gümüş.

'ʃ. (05 02 10 01 01) 15, 46.

ʃyn

gün.

ʃ. (05 02 10 01 01) 60, 63, 119, 175; 99, 102, 103; (05 02 10 05 01) 35, 86, 113; (05 02 10 05 02) 35; (05 02 10 05 03) 38, 59; (05 02 10 06 01) 17; (05 02 10 06 02) 107; (05 02 14 01 01) 45, 74, 123, 205, 278, 398, 401, 402, 420, 516, 554, 555, 649, 889, 1134; (05 02 14 04 01) 370; (05 02 16 01 01) 42; (05 02 16 01 02) 97; (05 02 16 01 05) 36; (05 02 16 01 07) 39.

ʃ.(ŋ) ʝt- (05 02 10 01 01) 22; (05 02 16 01 02) 96.

ʃ+dɛ (05 02 10 01 01) 53; (05 02 10 01 02) 2; (05 02 10 03 01) 2; (05 02 10 05 01) 13; (05 02 10 05 03) 32, 40; (05 02 10 06 02) 49; (05 02 14 01 01) 908, 909, 947; (05 02 16 01 01) 13, 15, 18, 22; (05 02 16 01 03) 42, 80; (05 02 16 01 05) 2; (05 02 16 01 05) 49; (05 02 16 01 09) 3; (05 02 16 02 01) 65, 75.

ʃ+dʝ (05 02 10 01 01) 114; (05 02 10 01 02) 24, 34, 105; 01–

05 (05 08 11) 77; (05 02 16 01 03) 18, 99; (05 02 16 01 05)
60, 74; (05 02 16 01 09) 15.

j+ε (05 02 14 03 01) 92; (05 02 16 01 02)100.

j+lŷxtŷ (05 02 10 03 01) 120.

j+nεn (05 02 14 04 01) 359.

j+nεr (05 02 14 01 01) 541.

j+nŷŷ (05 02 14 01 01) 142.

j+ŷ (05 02 10 06 01) 23, 29; (05 02 14 01 01) 74, 77, 182, 647,
994; (05 02 14 04 01) 89; (05 02 16 01 02)159.

j+ŷdŷ (05 02 14 01 01) 684; (05 02 14 04 01) 190, 197.

j+nŷn (05 02 10 06 01) 31; (05 02 10 06 02) 1; (05 02 10 06
02) 56.

j+nŷndε (05 02 10 06 02) 1, 56.

j+nŷ (05 02 14 01 01) 397.

j+njdŷ (05 02 14 04 01) 360.

jyntŷŷn

gün için.

jŷŷ

gün.

j. (05 02 10 01 01) 59,69, 229; (05 02 10 01 02) 4;

(05 02 10 05 01) 84; (05 02 16 01 01) 42.

'jynbejyn

< T. gün + Far. be + T. gün : günden güne

'j. (05 02 10 02 02) 40.

jŷ'neħ

< Far. گناه : günah, suç

j. + ĩβ (jŷ'nɛ:hĩβ) (05 02 10 06 01) 72.

j. + ĩ (jŷ'nɛ:hĩ) (05 02 16 01 02) 53.

jŷ'nɛh'c'ar suç işlemiş, suçlu.

j. ʊ- (05 02 14 01 01) 1227.

j. + ĩx (jŷ'nɛh'c'a:rĩx) (05 02 14 01 01) 1228.

jŷ'nɛʃ- güreşmek.

j. + ɛ:ŷĩn (jŷ'nɛʃɛ:ŷĩn) (05 02 16 01 04) 3.

'jynɔrta öyle, gün ortası.

'j. (05 02 14 01 01) 583, 916, 931; (05 02 16 01 05) 96.

'jynɟɛ < Far. گنی : çuval.

'j. (05 02 14 01 01) 466, 468; (05 02 16 01 05) 38.

'j. + nĩ (jŷn'jɛ:nĩ) (05 02 16 01 05) 58.

'j. + nĩn (jŷn'jɛ:nĩn) (05 02 14 01 01) 506.

'j. + jɛ (05 02 16 01 05) 11.

jŷ'zɛl bkz. j'æ'zɛl, j'æ'zɛl.

j. (05 02 10 01 01) 177, 234; (05 02 16 01 03) 64.

j. + dĩ (jŷ'zɛ:ldĩ) 01–01 163, 165; (05 02 16 01 01) 5; (05 02 16 01 03) 102, 103.

j. + ĩjdĩ (jŷ'zɛ:ĩjdĩ) (05 02 16 01 03) 53.

jŷ'zɛl bkz. j'æ'zɛl, j'æ'zɛl, jŷ'zɛl.

j'. + dĩ (jŷ'zɛ:ldĩ) (05 02 10 03 01) 56, 164, 165.

j.+ĩjdĩ (j'ỹ'zε:ĩjdĩ) (05 02 10 03 01) 15.

'jyzjỹ

ayna.

(05 02 10 01 01) 174; (05 02 16 02 01) 17, 24.

j.+lỹ (05 02 14 04 01) 253.

Y

'ya:zĩ

ö.a. < Ar. غازي : (sinama adı)

'y. (05 02 14 04 01) 299.

'yε:mjĩn

< Ar. غم + Far. گین : üzgün, üzüntülü, kederli

y.+sεn (05 02 16 01 04) 14.

yεr

< Ar. غَيْر : artık, tabii.

'y.+ (05 02 10 01 02) 123; (05 02 10 02 01) 39; (05 02 10 05 01) 92; (05 02 10 05 02) 3, 5, 19, 64; (05 02 14 01 01) 159, 281; (05 02 14 02 01) 9; (05 02 16 02 01) 4, 8.

yεri:b

< Ar. غَرِيب : garip, yabancı.

y.+tĩ ('yεri:ptĩ) (05 02 10 05 02) 11.

yεjjur

< Ar. غُيُور : cesur, çalışkan, korkusuz, yiğit.

'y. (05 02 14 04 01) 345.

'y.+dũ (05 02 14 04 01) 329.

'yurfα

< Ar. عُرفة : oda.

'y. (05 02 10 02 01) 10.

^lγ.+n̄n (γŭr^lfa:n̄n) (05 02 16 01 09) 12.

^lγ.+šina (γŭr^lfa:šina) (05 02 16 01 09) 55.

^lγ.+ja (05 02 16 01 09) 55.

γī^lram

< Ar. غَرَام < Fr. gramme: gram.

γ. (05 02 14 04 01) 125, 201.

^lʕ

^lʕba

< Ar. عِبَاءَة : çarşaf.

^lʕ.(05 02 14 01 01) 91, 92, 494, 495, 497, 499, 1349, 1351,
1352, 1445; (05 02 14 02 01) 294.

^lʕ.+šijdan (Inst.) (05 02 10 05 01) 135.

^lʕ. pe^lʕε (05 02 14 01 01) 91.

ʕabdī^lʕah

ö.a. < Ar. عبدالله : Abdullah.

ʕ. (05 02 14 04 01) 306.

ʕabdī^lʕa:hīd

ö.a. < Ar. عبدالواحد : Abdülvahit.

ʕ. (05 02 14 02 01) 55.

ʕbdŷrrah^lman

ö.a. < Ar. عبدالرحمن : Abdurrahman.

ʕ. (05 02 14 04 01) 322.

^lʕe:bīd

ö.a. < Ar. عابد : Abid.

^lʕ. (05 02 14 01 01) 4.

^lʕe:bīdīn

ö.a. < Ar. عابدين : Abidin.

	'ŷ. (05 02 14 01 01) 853.
ŷə'blɛ	ö.a. < Ar. عبلَة : Able.
	ŷ.+dī (ŷəb'lɛ:di) (05 02 14 04 01) 15.
'ŷə:brīq	< Ar. أبريق : ibrik.
	'ŷ. (05 02 10 06 02) 47; (05 02 14 02 01) 27, 28, 54.
ŷərba'na	< Ar. عربية (HD. عربانة) : fayton.
	ŷ. (05 02 10 04 02) 12; (05 02 14 02 01) 153, 155, 156; (05 02 14 04 01) 4, 355.
	ŷ.+ja (Dat.) (05 02 14 02 01) 161; (05 02 14 04 01) 356.
	ŷ.+jdan (Inst.) (05 02 14 04 01) 261.
ŷəb'ja:pħ	eli ayağı düzgün, kusursuz, dört dörtlük kimse.
	ŷ..(05 02 14 04 01) 342.
	ŷ.. a'dam (05 02 14 04 01) 342.
ŷə'dʒɛb	< Ar. عَجَب : (şaşkınlık ve hayet bildiren ünlem)
	ŷ. (05 02 14 01 01) 1506.
'ŷɛ:dʒdʒɪ	acı, tatlı olmayan.
	'ŷ. (05 02 10 01 02) 34; (05 02 16 01 05) 60, (05 02 16 02 01) 13.
	ŷ.şüβ_et- (05 02 16 02 01) 10.
ŷə'dɛd	< Ar. عدد : sayı.
	ŷ. (05 02 14 02 01) 206.

ʕədət	< Ar. عادة : adet, alışık, gelenek. ʕ. (05 02 14 01 01) 1469. ʕ.+ʕm (ʕə'dɛ:tʕm) (05 02 14 01 01) 764. ʕ.+ʕʕ (ʕə'dɛ:tʕ) (05 02 14 01 01) 766.
ʕəf	< Ar. العَفُو : af. ʕ. ff_et- "affetmek, bağışlamak" (05 02 10 03 01) 170; (05 02 10 06 01) 68, 83, 84; 87, 89; (05 02 14 01 01) 1052, 1407; (05 02 14 04 01) 309; (05 02 14 05 01) 5.
ʕəf'fɛ:rɪm	< Far. آفرین : âferin!, bravo!, yaşa! ʕ. (05 02 10 05 01) 122.
'ʕəfɛjt	< Ar. عافیات : afiyet. 'ʕ.+ʕβ (ʕəf'jɛ:jʕβ) (05 02 14 01 01) 988.
ʕəilɛ	< Ar. عائلة : aile. ʕ.+sɪnɪ (ʕəi'lɛ:sɪnɪ) (05 02 10 06 01) 32.
ʕə'la:jcmüşsaɫam	< Ar. عليكم السلام : aleykumussalam ʕ. (05 02 10 06 02) 61.
ʕə'lɛ	< Ar. على : -yı (Bel.) (metindeki anlamı) ʕ. (05 02 14 05 01) 33.
ʕələkullin	< Ar. على كل : her neyse. ʕ. (05 02 14 02 01) 95.
ʕə'lɛm	< Ar. الغم (has isim) <i>HD.</i> (halk): bütün halk.

ŷ. (05 02 10 01 01) 203, 215; (05 02 10 03 01) 133; (05 02 10 05 03) 59; (05 02 14 01 01) 18, 159, 799, 1453; (05 02 14 02 01) 121, 124, 154, 214; (05 02 14 03 01) 73; (05 02 14 04 01) 6, 25, 39, 50, 54, 98, 104, 157.

ŷ. duŷ- "bütün halk çıkar" (05 02 14 02 01) 124.

ŷ.ŷŷin (ŷə'le:mŷn) (05 02 14 02 01) 134.

ŷ.ŷ (ŷə'le:mŷ) (05 02 10 01 01) 181.

ŷ.+¹nεŷ (İnst.) (05 02 14 01 01) 21, 709; (05 02 14 04 01)

102.

ŷ.+dε (05 02 14 03 01) 78; (05 02 14 04 01) 44.

ŷ.+ε (05 02 10 05 02) 47; (05 02 14 01 01) 1168; (05 02 14 04 01)

352.

ŷə'lemjin

ö.y.a. (sinama adı)

ŷ. (05 02 14 04 01) 299.

ŷəl'βε

sebze ya meyvenin satıldığı yer.

ŷ.+¹dεn (05 02 14 01 01) 1062.

ŷelle'q^hε

< Ar. عَلىّ : poŷit.

ŷ. (05 02 14 04 01) 79, 199.

ŷ. dɔŷ- (05 02 14 04 01) 79.

ŷ.+jdŷ (ŷelle'q^hε:jdŷ) (05 02 14 04 01) 204.

ŷəlej'hi ŷa'tatü vessε'lem < Ar. عليه الصلاة والسلام : aleyhisalatü vesselâm (ona

salat ve selam olsun! anlamında peygaberin adı anılırken
kullanılan bir söz)

ŷ. (05 02 16 01 04) 23.

ŷəmbər

< Far. أنبار : ambar, depo.

ŷ. (05 02 14 04 01) 92.

ŷəmələ'jjə

< Ar. عَمَلِيَّة : ameliyet, cerrahi operasyon.

ŷ. (05 02 14 04 01) 216.

ŷ.+đi (ŷən'tɛ:rđi) (05 02 14 04 01) 14.

'ŷə:mmi

< Ar. عم : amca.

'ŷ. (05 02 14 01 01) 1313; (05 02 10 05 01) 48, 54, 55,111;

(05 02 10 05 03) 63 (05 02 16 01 03) 28

'ŷ.م:ŷtũ (ŷəm'mم:ŷtũ)

'ŷ.+sı (05 02 14 01 01) 1311; (05 02 16 01 03) 132.

'ŷ.+sıjđi (05 02 14 04 01) 321. .

'ŷə:mmiŷin

amca için.

'ŷ.+(05 02 14 02 01) 134.

ŷə'nɛ

eskiden Irak'ta kullanılan dört filislik bir para birimi.

ŷ.+ŷix (ŷə'nɛ:ŷix) (05 02 14 04 01) 43, 47.

ŷ.+ŷiy (05 02 16 01 07) 32, 51.

ŷ.+jɛ (05 02 14 02 01) 158; (05 02 14 04 01) 8, 123.

ŷ.+'jɛ:jđi (05 02 14 04 01) 123.

'fə:ŋq^hɪr-

anırmak.

'f.-i (05 02 10 01 01) 116.

fən'tɛr

ö.a. (Masal kahramanı)

f.+dī (fən'tɛ:rđi) (05 02 14 04 01) 14.

'fəq^hɪl

< Ar. عقل : akıl.

'f. (05 02 10 06 02) 83, 85, 86, 88, 91, 92, 100, 132, 133, 139, 142; (05 02 16 01 03) 70.

'f. şat- " yol göstermek, akıl vermek" (05 02 10 06 02) 83, 85, 100, 132, 133, 139, 142.

'f.+dɛn (Inst.) (05 02 10 06 02) 91.

'f.+dī (05 02 10 06 02) 100; (05 02 10 06 02) 96.

'f.+i (Bel.) ('fə:qɪ) (05 02 10 01 02) 116, 117, 118; (05 02 14 01 01) 1323.

'f.+ıdī ('fə:qɪđi) (05 02 14 01 01) 1003.

'f.+ıne ('fə:qɪne) (05 02 10 03 01) 141.

'f.+sıjđıx (05 02 14 01 01) 1025.

'fə:qq^hɪl

< Ar. عاقل : âkıl, uslu, terbiyeli.

'f.(05 02 10 05 01) 123, 127; (05 02 10 05 02) 31.

'f. adam ('fəqq^hɪl_adam) "bilge, deneyimli kimse, beyefendi" (05 02 10 05 01) 127; (05 02 10 05 02) 31.

fəra'fa

ö.y.a. < Ar. العَرَفَة : Arafat (Mekke'nin doğusunda bir dağ adı)

f. (05 02 14 01 01) 323, 332, 353, 384.

	ƒ.+ja (05 02 14 01 01) 384.
ƒəra'fat	bkz. ƒəra'fa. ƒ. 299, 302, 316, 334.
ƒəra'fat	ö.a. < Ar. عَرَفَات : arafat, arife günü. ƒ. ٢٩٩- (05 02 14 01 01) 150. ƒ. ٣١٦- (05 02 14 01 01) 150. ƒ.+ħx(ʏ)et- (ƒəra'fa:tħʏ) (05 02 14 01 01) 151, 648.
ƒə'raq	ƒ. < Ar. عَرَق : arak, rakı, şarap. ƒ. (05 02 16 01 03) 97, 111. ƒ. ٩٧- (05 02 16 01 03) 99, 113.
ƒə'reb	ö.a. < Ar. عرب : Arap. ƒ. (05 02 16 01 04) 2, 5, 17. ƒ.+ε'cʲε (05 02 16 01 04) 27.
ƒəreb'ler	ö.y.a (Musalla semtinde yer alan bir mahalle) ƒ. (05 02 14 02 01) 77.
ƒəsab	< Ar. أعصاب : sinir. ƒ. 'bɔ:zũt-" asabi olmak, sinirlenmek " (05 02 10 06 02) 28, 32, 34. ƒ.+ı (Bel.) (ƒə'sa:bı) (05 02 10 06 02) 28, 32, 34.
ƒəs'cʲer	< Ar. عسكر : asker. ƒ. (05 02 14 04 01) 166.

ف. ٧٤- (05 02 14 04 01) 166.

ف.+đi (fəs'c'ε:rđi) (05 02 14 01 01) 437.

ف.+ĩ (fəs'c'ε:rĩ) (05 02 10 01 01) 12, 13.

ف.+im ('fəsc'ε:rĩm) (05 02 10 01 01) 24, 35.

ف.+ĩβ ('fəsc'ε:rĩβ) (05 02 10 01 01) 26.

ف.+ijđi (fəs'c'ε:rĩjđi) (05 02 14 01 01) 424.

fəs'man

< Far. آسمان : gök, gökyüzü, asuman.

ف.+a (05 02 10 06 01) 54.

ف.+da (05 02 16 01 09) 21.

fə'fε

ö.a. < Ar. عائشة : Aişe. (bkz. fəj'fε)

fə'fīrε

< Ar. عشيرة : Aşiret.

ف. jmi'f (fə'fī'rε:jmi'f) (05 02 14 05 01) 26.

fə'tεbε

< Ar. عتبة : avlu, eşik.

ف. (05 02 14 01 01) 102.

ف.+đi (fə'tε'bε:đi) (05 02 14 01 01) 101.

fə'tε

hala (babanın kız kardeşi)

ف. + m (05 02 14 02 01) 134.

fə'tεmtʃi

halam için.

ف. (05 02 14 02 01) 134.

'fə:jjīb

< Ar. عيب : ayıp, utanılacak şey, kusur, leke.

'ŷ. (05 02 14 01 01) 1107; (05 02 14 02 01) 270.

'ŷ.+ijđi (05 02 14 01 01) 61; (05 02 14 04 01) 62, 365.

'ŷ.+ti (05 02 14 01 01) 1106.

ŷəj'nɛn

bkz. ŷəj'ni.

ŷ. (05 02 10 02 02) 45; (05 02 16 01 03) 135.

ŷəj'nɛŋ

bkz. ŷəj'ni.

ŷ. (05 02 10 06 01) 20.

ŷəj'ni

< Ar. العَيْن : aynı.

ŷ. (05 02 10 01 01) 46; (05 02 10 02 01) 85; (05 02 10 06 02) 63; (05 02 10 06 01) 17, 24; (05 02 14 01 01) 496; (05 02 14 02 01) 32, 34, 53; (05 02 14 03 01) 104; (05 02 16 02 01) 5.

ŷəj'ran

ayran.

ŷ. (05 02 16 02 01) 1.

ŷ.+i (ŷəj'ra:nɨ) (05 02 14 04 01) 167.

ŷəjʃɛ

ö.a. < Ar. عائشة (bkz. ŷə'ʃɛ)

ŷ.+nɨn (ŷəj'ʃɛ:nɨn) (05 02 14 01 01) 223.

'ŷə:βɨt-

< Ar. عواء : havlamak

'ŷ.-dar (05 02 10 01 02) 25.

ŷə'zi:z

ö.a. < Ar. عزيز : Aziz.

ŷ. (05 02 14 01 01) 951; (05 02 14 03 01) 41; (05 02 14 04 01) 240.

ŷəz'jɛ

< Ar. عَزِيَّة : entari, fistan.

ʕ. (05 02 14 01 01) 40, 43, 490, 1379, 1388.

ʕ.+^ldɛn (Inst.) (05 02 14 01 01) 1376.

ʕ.+m (05 02 10 02 01) 101; (05 02 14 01 01) 1316.

ʕ.+mɛ (05 02 10 02 01) 101.

ʕ.+nī (ʕəzjɛ:nī) (05 02 14 01 01) 41, 59.

ʕ.+sī (ʕəzjɛ:sī) (05 02 14 01 01) 1318.

ʕ.+sījdɛn (Inst.) (ʕəzjɛ:sījdɛn) (05 02 14 04 01) 329, 346.

ʕəz'zab

< Ar. عَذَاب : azap, işkence, çile, keder.

ʕ. (05 02 10 01 01) 52; (05 02 16 01 03) 13.

ʕ. ʕt- (05 02 16 01 03) 13.

ʕ. ver- (05 02 10 01 01) 52.

ʕəz'jɛ

< Ar. عَزَاء : entari, fistan.

ʕ.. (05 02 14 01 01) 40, 43, 490, 1379, 1388.

ʕ..+m (05 02 14 01 01) 1316.

ʕ..+sī (ʕəz'jɛ:sī) (05 02 14 01 01) 1318.

'ʕidam

< Ar. عِدَام : idam.

ʕ. ʕet- (05 02 16 01 08) 12; (05 02 10 01 02) 56.

ʕ. (05 02 10 01 02) 56; (05 02 10 06 01) 59, 70.

'ʕiraq

< Ar. عراق : Irak.

'ʕ.+a (05 02 14 01 01) 293.

ʕūm'ra

< Ar. العُمْرَة : umre.

	ʕ. (05 02 14 01 01) 269, 274, 277.
	ʕ.+ʕa (05 02 14 01 01) 275.
'ʕymɛr	ö.a. < Ar. عُمَر : Hz. Ömer (dört râşidi halifeden birisi)
	'ʕ. (05 02 14 05 01) 3, 5, 19, 28.
'ʕymʔr	< Ar. عُمَر : ömür, yaş.
	'ʕ.+lɛr (05 02 14 03 01) 14.
'ʕibrî	ö.a. < Ar. عِبْرِي : İbranî (İsrailli)
	'ʕ. (05 02 14 03 01) 100.
'ʕibrîdʒɛ	ö.a. İbranca (İsrail'de kullanılan resmi dil)
	'ʕ. (05 02 14 03 01) 98.
'ʕima'ra	< Ar. عِمَارَة : Apartman.
	ʕ.+ʕar (05 02 14 04 01) 285.
'ʕiŋdʒîr	incir, dövmek.
	'ʕ. ʕet- "ölümsiye dömek " (05 02 16 01 05) 21.
'ʕibrîq	ibrik.
	'ʕ.. (05 02 10 01 01) 53.
'ʕūs'ma:nʕi	ö.a. < Ar. عثمان + Tür. لى : Osmanlı.
	(05 02 14 03 01) 4
'ʕuuu	horuzun çıkardığı ses.
	'ʕ. (05 02 16 01 03) 98; (05 02 16 01 07) 51.

h

ha	ha?. (soru edatı)
	h. (05 02 10 01 01) 121, 122, 139, 185; (05 02 10 01 02) 33, 50; (05 02 10 03 01) 88; (05 02 10 04 01) 29; (05 02 10 05 01) 114; (05 02 10 05 02) 17; (05 02 14 01 01) 88, 595, 1004; (05 02 16 01 07) 20, 25.
ha	Gereklilik çekiminde (gerek) anlamında kullanılan bir edat.
	h. (05 02 10 05 02) 17, (05 02 14 01 01) 595.
ha	evet.
	h. (05 02 10 01 02) 85; (05 02 16 02 01) 64
ha 'baba	dikkat çekmek için kullanılan bir ünlem.
	h. (05 02 14 04 01) 6, 24.
'ha vaḥḥah	öyle ya, kuşkusuz, tabî, elbette.
	'h. (05 02 10 01 02) 19, 66, 100; (05 02 14 02 01) 102; (05 02 14 04 01) 162, 220; (05 02 16 01 01) 30; (05 02 16 01 07) 20, 25; (05 02 16 02 01) 48, 63.
'ha:ḏi	ö.a. < Ar. هادي : Hadi.
	'h. (05 02 14 03 01) 18.
'haṇḏza	çok, o kadar.
	'h. (05 02 16 01 03) 113.
'ha:nî	hani, nerede.

	'h. (05 02 14 01 01) 418, 620, 1522, 1523; (05 02 16 01 02) 81.
ha'ra	nereye.
	h. (05 02 10 01 01) 89, 139, 196, 200; (05 02 10 06 01) 30, 84; (05 02 14 01 01) 204, 836, 1144; (05 02 14 03 01) 85; (05 02 16 01 07) 13, 20, 25; (05 02 16 02 01) 41.
	h.+dī (ha'ra:dī) (05 02 14 01 01) 1192.
	h.+da (har'da) (05 02 10 01 01) 26; (05 02 10 03 01) 78; 02–01 (05 08 14) 463, 1189; (05 02 16 01 05) 114, 116; (05 02 16 02 01) 43.
	h.+dan (har'dan) (05 02 10 03 01) 124.
	h.+da:jđī (har'da:jđī) (05 02 14 02 01) 20.
	h.+da:jđīβ (har'da:jđīβ) (05 02 10 06 01) 79.
ha'raʃ	büyük, yetişkin.
	h. حٲ- (05 02 10 02 01) 27.
hadda'βa	< Ar. هذا هو (budur) : işte böyle
	h. (05 02 10 01 01) 93.
'ha:ssī	hangisi.
	'h. (05 02 16 01 06) 8, 9, 10.
'ha:ʃim	ö.a. < Ar. هاشم : Haşim.
	'h. (05 02 14 01 01) 472.
	'h.+jīlī (05 02 14 01 01) 678.
hata'βar	görültü, bağırıp çağırmak, çığlık atmak.
	h. (05 02 14 01 01) 1054, 1415.

	h.+ ^l ta:rî (05 02 10 06 01) 55.
ha'βa	< Ar. هواء : hava, gökyüzü. h. (05 02 14 01 01) 694.
ha'βar	bağırma, çağırma, imadat, yaygara. h. حـet- (05 02 10 01 01) 110, 113, 153, 157, 158.
ha'jan	ne taraf, hangi yön. h.+a (05 02 16 01 03) 57 h.+ ^l nan (05 02 16 01 03) 57.
'ha:jî	< Ar. هذا (HD. هاي) : bu 'h. (05 02 14 05 01) 31.
hazamaŋ	ne zaman, ne vakit. h. (05 02 10 05 02) 29, 34.
hazaman	bkz. hazamaŋ. h.+î (05 02 16 02 01) 50. h.+ ^l nan (05 02 16 01 02) 71.
ha'zar	ö.a. : hazar (şahıs adı) h. (05 02 10 01 01) 181, 202, 210, 217, 218, 228, 245, 247. h.+î (ha ^l za:rî) (05 02 10 01 01) 187.
he	evet, he. (bkz. ha) h. (05 02 10 01 01) 256; (05 02 14 01 01), (05 02 14 01 01) 403, 1413, 1467, 1498, (05 02 14 02 01) 13, 109, 143, 272; (05 02 14 04 01) 267, 303, 303; (05 02 16 01 02) 67, 76; 03–

05 (05 08 16) 10.

h. hε (05 02 14 04 01) 116, 117, 118, 119; (05 02 16 02 01)

20.

hε

devamlı, sürekli, her zaman.

h. (05 02 10 01 01) 25,145, 236, (05 02 10 01 02) 5, 67, 68;

(05 02 10 02 01) 77; (05 02 10 02 02) 12; (05 02 10 04 02)

34; (05 02 10 05 03) 61; (05 02 14 01 01) 171; 211, 213, 547,

548, 898, 928, 1053, 156, (05 02 16 02 01) 9.

hε

sadece, fakat.

h. (05 02 10 05 01) 18; (05 02 10 05 02) 120; (05 02 14 01 01)

424; (05 02 14 04 01) 63, 66.

hε bε'lε

öylece, hep öyle.

h. (05 02 14 01 01) 13, 502, 532, 695, 1460, 1477; (05 02 14 04 01)

132, 280, 297; (05 02 16 01 09) 17.

h.+lε:rī (05 02 10 01 01) 120, 121.

hadda'βa

< Ar. هذا هو "budur" : işte öyle.

h. (05 02 10 06 02) 101.

hεđij'jε

< Ar. هَدِيَّة : hediye, armağan.

h. (05 02 14 01 01) 26, 1471.

h.+sšin (hεđij'jε:sšin) (05 02 14 01 01) 1458,1474; (05 02 10 02 02) 46.

h.+sīđi (hεđij'jε:sīđi) (05 02 14 01 01) 536.

hɛ'le	hâlâ, daha. h. (05 02 10 03 01) 144; (05 02 14 01 01) 63, 323, 525, 837, 922, 1074, 1261, 1301, 1503; (05 02 14 02 01) 115, 123; (05 02 16 01 02) 148.
hɛ'lem	bkz. hɛ'le. h. (05 02 14 04 01) 166.
hɛ'lej	halay. h. tɛp ^h - "halay çekmek" (05 02 10 02 01) 80, 86; (05 02 16 01 03) 99. h. ğüt- bkz. hɛ'lej tɛp ^h - (05 02 10 05 02) 129.
'hɛ:llɣ	çelik çömlek oyununda kullanılan ağaç. 'h. (05 02 14 02 01) 215, 218.
'hemɛn	< Far. همان : hemen. h. (05 02 10 01 02) 128; (05 02 14 01 01) 597, 772, 853, 1108, 1234; (05 02 14 03 01) 72, 91; (05 02 16 01 06) 31.
'hemɛŋ	bkz. 'hemɛn. h. (05 02 14 03 01) 7.
her	< Far. هر : her. h. (05 02 10 01 01) 63, 72, 79, 182; (05 02 10 02 02) 10, 29; (05 02 10 03 01) 70; (05 02 10 05 01) 19, 80, 81, 92, 96, 97; (05 02 10 06 02) 94, 103, 143; (05 02 14 01 01) 51, 80, 107, 137, 178, 182, 233, 499, 500, 501, 632, 758, 804, 807, 1154, 1157, 1176, 1180, 1410, 1473, 1479, 1480; (05 02 14 02 01)

298; (05 02 14 04 01) 82, 96, 131, 162, 203, 215, 337; (05 02 14 05 01) 9; (05 02 16 01 01) 58; (05 02 16 01 02) 186; (05 02 16 01 06) 7; (05 02 16 02 01) 86.

hɛr 'birĩ

her biri.

h. (05 02 16 01 02) 31.

'hɛr birĩʃĩn

her biri için.

h. (05 02 16 01 03) 111.

hɛr'jyn

her gün.

h. (05 02 10 02 02) 42.

hɛr'jyn

bkz. hɛr'jyn.

h. (05 02 10 05 03) 24.

hɛr'cɛʃ

her keş.

h. (05 02 10 05 01) 82; (05 02 14 01 01) 53; (05 02 14 04 01) 68.

h.+ɛ (05 02 10 05 01) 121; (05 02 14 01 01) 82, 630, 791,

1225; (05 02 14 04 01) 259, 332.

h.+ɛ:nĩn (05 02 14 01 01) 663.

hɛ:rĩ'sɛ

< Ar. الهَرِيسَة : aşure yemeği.

h.+nĩ (hɛ:rĩ'sɛ:nĩ) (05 02 14 04 01).

hɛr'ʃej

her şey.

h. (05 02 10 04 01) 20; (05 02 14 04 01) 129, 239.

h.+ĩ (hɛr'ʃe:ĩ) (05 02 10 02 02) 7.

hε:βij'jε

< Ar. الهَوِيَّة : kimlik, hüviyet.

+sı (hε:βij'jε:sı) (05 02 14 01 01) 1201

hej'ceɭ

< Ar. هيكل : ev eskelesi.

h.+ı (hej'ce:ɭı) (05 02 14 03 01) 93.

hiť

< Far. هیچ : hiç.

h. (05 02 10 01 02) 21, 27, 28, 74, 108; 118, 129; (05 02 10 03 01) 98, 151, 100; (05 02 14 01 01) 353, 355, 720, 795, 1024; (05 02 16 01 03) 2; (05 02 16 01 09) 24; (05 02 16 02 01) 54, 71.

'hiťbir

hiçbir.

'h.+sı (05 02 14 01 01) 980, 1184; (05 02 10 05 01) 94.

'hilec

< Ar. هلاك : yorgunluk.

h.(cʲ) ɔt- (hile'cʲ ɔt-) "yorulmak" (05 02 10 05 03) 18.

hɔp^h

dur (ihtar için kullanılan bir ünlem)

h. 1–02 (05 08 11) 30, 31, 40, 45, 48, 53.

h. hɔp^h (05 02 16 01 05) 41.

'hɔ:rüdz

< Far. هورج : oruç.

'h. (05 02 10 04 01) 13, 24.

'h.(ʒ) ɔt- (hɔ:rü'ʒ ɔt-) (05 02 14 04 01) 54.

'h.+am (05 02 10 04 01) 13, 24.

'h.+san (05 02 10 04 01) 14.

hœr-

örmek.

h.-ýb ('hœ:rýb) (05 02 14 03 01) 25.

hur-

vurmak, dövmek.

h.+aɫ'ɫar (05 02 14 01 01) 1119.

hyr-

ürümek, havlamak.

h. (05 02 16 01 07) 45.

h.-εr (05 02 16 01 06) 31.

h.-ű (05 02 16 01 06) 44

'hyrd-

girmek.

'h. (05 02 16 01 07) 17, 23, 29, 36, 41.

h

'ha:şid

< Ar. حافظ : Korumak, muhafaza etmek.

'h. (05 02 14 05 01) 31.

haɫ

< Ar. حال : hal, durum.

h. (05 02 10 03 01) 63; (05 02 14 04 01) 44.

h.+da (05 02 14 04 01) 48.

h.+ıjdı ('ha:şıjdı) (05 02 14 04 01) 41, 45.

h.+ı ('ha:şı) (05 02 10 03 01) 1; (05 02 10 06 02) 6.

h.+ım ('ha:şım) (05 02 10 06 02) 25.

h.+ındε ('ha:řındε) (05 02 14 04 01) 76.

h.+ıjdı ('ha:şıjdı) (05 02 14 04 01) 98.

ha'mam

< Ar. حَمَام : hamam.

h. (05 02 10 06 02) 9, 12; (05 02 14 01 01) 952, 1004, 1014;
(05 02 14 01 01) 240, 241, 242, 244, 246, 252, 253.

h.+a (05 02 10 06 02) 10, 11, 12, 143; (05 02 14 01 01) 707,
993, 1015, 1439; (05 02 14 02 01) 125; (05 02 16 01 03) 14;
(05 02 14 04 01) 255.

h.+tʃi (ha'ma:mtʃi) (05 02 14 01 01) 994.

h.+tʃidan (ha'ma:mtʃidan) (05 02 10 06 02) 18.

h.+tʃija (ha'ma:mtʃija) (05 02 14 01 01) 1016.

h.+da (05 02 10 06 02) 14; (05 02 14 01 01) 1002, 1004,
1005; 1081, 1440; (05 02 14 04 01) 241.

h.+dan (05 02 10 06 02) 30.

h.+i (ha'ma:mi)(05 02 10 06 02) 9; (05 02 14 01 01) 708,
950, 951; (05 02 14 03 01) 2, 36, 39, 41; (05 02 14 04 01)
240, 245, 247, 248, 249, 250.

h.+lar (05 02 14 03 01) 2.

h.+lara (05 02 14 03 01) 1.

h.+lardan (05 02 10 06 02) 30.

h.+larda:ndi (05 02 14 03 01) 11.

h.+la:rin (05 02 14 03 01) 11.

h.+nan (Çık.) (05 02 14 01 01) 1020; (05 02 16 01 03) 15.

h.+nañ (Çık.) (05 02 14 01 01) 960, 963.

ham'bat

< Ar. حَمَال : hamal.

h. (05 02 14 01 01) 887; (05 02 14 04 01) 187, 198, 332.

h.+a (05 02 14 04 01) 201.

h.+i (ham'ba:ħi) (05 02 14 04 01) 199, 203.

hemdi:

ö.y.a. < Ar. حمدي (Hamam adı)

'h. (05 02 14 04 01) 247.

'ha:mmi

hepsi.

'h. (05 02 14 02 01) 189.

ham'ra

ö.y.a. < Ar. حمراء (Sinema adı)

h. (05 02 14 04 01) 299.

'ha:msi

bkz. 'ha:mmi.

'h. (05 02 10 01 01) 215, 220, 221, 269; (05 02 14 02 01) 61,
73.

h.+ni (05 02 10 01 01) 107.

'ha:msitʃin

hepsi için.

'h. (05 02 14 01 01) 471.

'ha:ppi

bkz. 'ha:msi, 'ha:mmi.

'h. (05 02 14 01 01) 1453.

'ha:psi

bkz. 'ha:msi, 'ha:mmi, 'ha:ppi.

'h. (05 02 10 02 02) 21; (05 02 14 01 01) 23, 110, 663, 678,
731, 733, 914, 1361, 1515; (05 02 14 02 01) 95, 193, 214; 02–
03 (05 08 14) 88; (05 02 14 04 01) 4, 21, 31, 35, 41, 45, 119,
142, 158, 159, 231, 363.

	'h.+n (Bel.) (05 02 10 05 03) 43; (05 02 14 01 01) 484, 1362, 1366; (05 02 14 02 01) 105. 'h.+nda (05 02 14 02 01) 192. 'h.+nĭ (05 02 10 02 02) 20; (05 02 14 01 01) 454, 660, 935; (05 02 14 02 01) 175; (05 02 14 04 01) 254. 'h.+nĭn (05 02 10 02 02) 69; (05 02 14 04 01) 257, 323, 324. 'h.+nan (Çık.) (05 02 10 05 01) 29.
ħa:psĭ t̃ʃĭŋ	'ħa:msĭt̃ʃĭŋ. ħ. (05 02 14 01 01) 1136.
ħar'ras	< Ar. حُرَّاس : bekçi. ħ. (05 02 10 01 01) 93; (05 02 10 03 01) 20, 21. ħ.+ ^l la:rĭ (05 02 10 03 01) 135. ħ.+ĭjam (ħa'rra:sĭjam) (05 02 10 03 01) 30. ħ.+ĭnĭ (ħa'rra:sĭnĭ) (05 02 10 03 01) 19; 235.
ħa'sar	ö.y.a. < Ar. حِصَار (köy adı) ħ. (05 02 14 01 01) 1357, 1360. ħ.+a (05 02 14 01 01) 1367.
ħa'sat	< Ar. حِصَاد : Hasat. ħ.+ ^l ta (05 02 16 02 01) 63.
ħa'jat	< Ar. حَيَات : hayat. ħ.+tĭm (ħa'ja:tĭm) (05 02 14 01 01) 269.
ħaj'ran	< Ar. حَيْرَان : hayran.

h.(ʒ)+dɛn (05 02 10 05 03) 49; (05 02 14 01 01) 33.

h.(ʒ)+dɛŋ (05 02 14 01 01) 34, 465, 565.

h.(ʒ)+dɛ (05 02 14 01 01) 164.

h.(ʒ)+dī (05 02 14 01 01) 543.

h.(ʒ)+ɛ(05 02 10 05 03) 27, 28, 29, 34; (05 02 14 01 01) 423,
427, 429, 507, 837.

hɛdʒɛ'ruʃ ɛs'βɛd < Ar. حَجَرُ الْأَسْوَد : Kabe'nin duvarında bulunan meşhur kara taş.

h.+i (ɛs'βɛ:dī) (05 02 14 01 01) 237, 242, 249, 252.

h.+in (ɛs'βɛ:dīn) (05 02 14 01 01) 244.

'hɛ:dʒdʒi hacı.

'h. (05 02 14 01 01) 524; (05 02 14 03 01) 12, 15.

'hɛ:dʒdʒijjɛ < Ar. حَاجَّة : bayan hacı.

'h. (05 02 14 01 01) 664, 877, 1043.

'h.+m (05 02 14 01 01) 1489.

hɛ'di:q^hɛ < Ar. حَدِيقَة : bahçe.

h. (05 02 10 02 02) 55; (05 02 14 02 01) 7, 9; (05 02 14 03 01)
48, 54; (05 02 14 04 01) 269; (05 02 16 01 02) 187.

h.+dɛ (05 02 10 01 01) 71, 73, 79, 246.

h.+mǝ (hɛ'di:q^hɛ:mǝ) (05 02 14 02 01) 1.

h.+nǝ (hɛ'di:q^hɛ:nǝ) (05 02 14 03 01) 49.

h.+nǝŋ (05 02 10 01 01) 117.

h.+sı (hɛ'di:q^hɛ:sı) (05 02 14 02 01) 3; (05 02 14 04 01)

266.

h.+sının (hɛ'di:q^hɛ:sının) (05 02 14 03 01) 53, 71.

hɛfte

< Far. هفته : hafta.

h.+dı (hɛf'tɛ:dı) (05 02 16 01 09) 16, 27.

h.+lɛrdɛn (05 02 14 04 01) 196.

hɛc'cɛ hajzaran

ö.a. (çocuk oyunu)

h.+ (05 02 14 02 01) 217, 231.; (05 02 14 04 01) 146.

hɛ'c'ɛt

< Ar. حكايات : söz.

h.+ (05 02 10 01 01) 243, 246; (05 02 10 01 02) 5; (05 02 10 05 02) 89; (05 02 10 05 03) 50; (05 02 10 06 02) 131; (05 02 14 01 01) 483, 953, 1315; (05 02 14 05 01) 32; (05 02 16 01 02) 160; (05 02 14 03 01) 61.

h. ٢et- (05 02 16 02 01) 45; (05 02 14 01 01) 1486.

h. ٢t- (05 02 16 02 01) 56, 69.

h.+ı (hɛc'c'ɛ:tı) (05 02 10 01 01) 214; (05 02 10 05 01) 96;

(05 02 10 06 02) 103, 105, 127; (05 02 14 05 01) 4.

h.+ıne (hɛc'c'ɛ:tıne) (05 02 10 06 02) 132.

h.+tı (05 02 10 03 01) 142; (05 02 14 01 01) 1030.

hɛl'qɛ

< Ar. حلقة : halaka.

h. (05 02 14 01 01) 1468, 1469.

hɛl'βɛ:tʃilər

ö.y.a. (çarşı adı)

h. (05 02 14 04 01) 33.

hɛmd

< Ar. حَمْد : hamt, şükür.

h. (05 02 14 01 01) 646, 1089, 1188.

h. hɛm'd ɔɫ- (hɛm'dd ɔ:sşün) (05 02 14 01 01) 646, 1089, 1188.

'hɛ:mdĩ

ö.y.a. < Ar. حَمْدِي : (hamam adı)

'h. (05 02 14 04 01) 247.

hɛmdĩl'le:

< Ar. الحمد لله : Allah'a hamddolsun, Allah'a şükür olsun.

h. (05 02 14 01 01) 1222.

'hɛ:psĩ

bkz. 'ha:msĩ, 'ha:mmĩ, 'ha:ppĩ, 'ha:psĩ

'h. (05 02 16 01 01) 82; (05 02 16 01 02)39; (05 02 16 01 03) 127; (05 02 16 01 06) 4; (05 02 16 01 09) 44, 58.

h.+n (Bel.) (05 02 16 01 02)104, 178; (05 02 16 01 04) 31;

(05 02 16 01 09) 40.

hɛq

< Ar. حَق : hak.

h.+ĩβ ('hɛ:qqĩβ) (05 02 10 03 01) 103, 108, 125.

h.+ĩnĩ ('hɛ:qqĩnĩ) (05 02 10 05 01) 121.

h.+ĩnɛ ('hɛ:qqĩnɛ) (05 02 14 01 01) 74, 123, 205.

h.+ĩnɛn (Çık.) ('hɛ:qqĩnnɛn)(05 02 16 01 06) 34.

hɛqqɛt'tɛn

hakikaten.

h. (05 02 10 06 02) 133.

hɛrb	< Ar. حَرْب : harp, savaş. h. ح- (05 02 14 01 01) 541.
hɛ:rɪ'sɛ	< Ar. الهَرِيسَة : aşure yemeği h.+nɪ (hɛ:rɪ'sɛ:nɪ) (05 02 14 04 01).
hɛ'sɛn	ö.a. < Ar. حَسَن : Hasan. h.+ ¹ nɛn (Bel.) (05 02 16 01 04) 12.
¹hɛ:sɪr	< Ar. حَصِير : hasır. ¹ h. (05 02 14 02 01) 67.
hɛ'ʃɛ	< Ar. حَاشَا : haşa, asla, katiyen, uzak olsun. h. (05 02 14 01 01) 202, 1511; (05 02 16 01 01) 21; (05 02 16 01 05) 30; (05 02 16 01 06) 2.
hɛtɛ	< Ar. حَتَّى : hatta. h. (05 02 10 01 01) 28, 44, 94, 99, 143, 151; (05 02 10 01 02) 66, 99; (05 02 10 03 01) 133; (05 02 10 06 02) 34; (05 02 14 01 01) 634, 789, 844, 906; (05 02 14 02 01) 213, 268; (05 02 14 03 01) 98; (05 02 14 04 01) 58, 100, 161, (05 02 16 01 04) 10.
¹hɛ:βɪʃ	< Ar. (HD. حَوْش): havlu. ¹ h. (05 02 10 05 01) 9; (05 02 16 01 05) 63. ¹ h.+ɛ (05 02 14 01 01) 1058; (05 02 16 01 05) 63, 69, 72, 03–07 (05 08 16) 31. ¹ h.+tɛ (05 02 14 01 01) 113, 697. ¹ h.+tɛn (05 02 14 01 01) 104.

^h.+tɛjɛm (05 02 14 01 01) 926.

hɛz

canı istmek, canı çekmek, istek ve temennide bulunmak.

^h.et- (hɛzzet-) (05 02 10 03 01) 151; (05 02 14 02 01)

278.

hɛzr'et

< Ar. **حضرة** : hazret.

^h.+lɛ:rɪdɪ (05 02 14 03 01) 51.

^h.+i (hɛzr'ɛ:tɪ) (05 02 14 01 01) 222, 223; (05 02 14 05 01)

3, 5, 19, 28.

hɪfɪz

< Ar. **حفظ** : ezber.

^h.+ɪm'da (hɪfzɪm'da) (05 02 14 01 01) 37.

hidʒɪl

< Ar. **حل** : halhal.

^h. (05 02 14 01 01) 745, 815, 846, 858, 864.

^h.+i ('hidʒɪlɪ) (05 02 14 01 01) 745, 846, 858, 864.

^h.+ɪm ('hidʒɪlɪm) (05 02 14 01 01) 792.

^h.+iβ ('hidʒɪliβ) (05 02 14 01 01) 797.

hisab

< Ar. **حساب** : matematik, adet, sayı.

^h. (05 02 14 02 01) 206.

^h.+lɑ:rɪ (05 02 14 02 01) 251.

hɔq'qa

< Ar. **الأقّة** : okka (İki buçuk kg ağırlığında bir ölçü birimidir).

(05 02 14 04 01) 123, 126, 128, 215.

hœr-

örmek.

^h.-yɪb ('hœ:rɪyb) (05 02 14 03 01) 25.

hur-	vurmak, dövmek. h.+aɫʰar (05 02 14 01 01) 1119.
ʰhy:rɪ	< Ar. حُورِي : cennet kızı. ʰh+ɗɪ (05 02 10 03 01) 114.
ʰhy:rɪjʲɛ	bkz. ʰhy:rɪ. ʰh+ɗɪ (ʰhy:rɪjʲɛ:ɗɪ) (05 02 10 03 01) 111.
ħyɖʒʰrɛ	< Ar. حُجْرَة : oda. ħ. vɛr- (05 02 10 02 02) 53; (05 02 16 01 09) 26. ħ.+sɪ (ħyɖʒʰrɛ:sɪ) (05 02 16 01 02) 50.
ħyɖʲmɛt	< Ar. حُكُومَات : hükümet. ħ. (05 02 14 02 01) 6.
ʰhycʲɣm	< Ar. حُكْم : hüküm (05 02 10 06 01) 59, 70. ʰh.+ɣ (ʰhycʲmɣ)
ʰhyrmɛt	< Ar. حُرْمَات : hürmet. ʰh.+ɫɪ (ʰhyrmɛ:tɫɪ) (05 02 10 05 02) 126.

x

ʰxɑ:ɗɪʰm	< Ar. خَادِم : hizmetkar. ʰx. ځوټ- (05 02 10 02 02) 3.
xɑʰfar	< Ar. خَفَر : nöbetçi. x.+ɗɪ (xɑfa:rɗɪ) (05 02 14 01 01) 1524.

xa'tas	< Ar. خلاص : kurtulma, kurtuluş, özgürlüğe kavuşma. x. خٚ- (05 02 16 01 01) 65.
'xa:ři	halı. 'x. (05 02 10 01 01) 13, 34, 35, 36, 98; (05 02 16 01 09) 8, 56. 'x. xa'tʃa _{et} - (05 02 16 01 09) 40. 'x. xa'tʃa _{et} - (05 02 16 01 09) 44.
'xa:şit	ö.a. < Ar. خالد : Halit. 'x. (05 02 14 01 01) 1299.
xam	< Ar. خام : ham. x. (05 02 14 02 01) 294.
'xa:mır	< Ar. الخَمِير : hamur. 'x. (05 02 14 01 01) 448. 'x. _{et} - (05 02 14 01 01) 893, 906. 'x.+ı (05 02 14 01 01) 576. 'x.+ım (05 02 14 01 01) 906.
xan	han. x. man (05 02 10 05 02) 12, 22. x.+a (05 02 16 01 05) 40. x.+da (05 02 10 05 02) 68; (05 02 16 01 05) 22, 23. x.+nı ('xa:nı) (05 02 14 02 01) 186; (05 02 14 04 01) 208.
xa'rab	< Ar. خَرَاب : kötü, yaramaz, iyi karşıtı. x. (05 02 16 01 04) 29.

xarə'ba	< Ar. حَرَابَة : harabe, yıkıntı. x. (05 02 10 05 03) 7.
xar'man	< Far. خرمن : harman. x.+ǵ (xar'ma:nǵ) (05 02 16 01 08) 3.
xas	< Ar. حَاص : has, mahsus, özel. x. (05 02 14 02 01) 39. x.+ǵ ('xɑ:sǵ) (05 02 14 01 01) 923.
xat	< Ar. خط : el yazısı. x.+ǵıǵı ('xɑ:tǵıǵı) (05 02 14 05 01) 5.
xana'dan	< Far. خاندان : hanedan. x.+ǵı ('xana'dan:ǵı) (05 02 14 01 01) 1080.
'xɑ:tǔn	hatun. 'x. (05 02 10 05 02) 119, 121, 138; (05 02 14 01 01) 1499. 'x.+ǵı (05 02 10 05 02) 134. 'x.+ǵı (05 02 14 01 01) 740, 743.
'xɑ:tǔŋ	bkz. 'xɑ:tǔn. 'x. (05 02 10 05 02) 63.
xɑ:x	< Ar. خَلْق : halk, millet. x. (05 02 14 04 01) 37. x.-ǵı ('xɑ:xǵı) (05 02 14 01 01) 1369. x.-ǵıǵı ('xɑ:xǵıǵı) (05 02 14 01 01) 1350.
xajjat	< Ar. خَيْاط : terzi.

	x.+a (05 02 16 01 01) 6.
	x.+şıy ((05 02 16 01 01) 8.
xajjata'c'a	o terzi, tanıdığımız terzi.
	x.+şilde(05 02 16 01 01) 31.
	x.+çile(05 02 16 01 01) 28.
xε'bεr	< Ar. خَبَر : haber.
	x. (05 02 10 01 01) 242, 263.
	x.+i_ɔt- (xε'bε:rī_ɔt-) (05 02 16 01 02)68.
	x.+i (xεbε:rī) (05 02 16 01 02)67, 68.
	x.+im (xεbε:rīm) (05 02 14 01 01) 248; (05 02 16 01 02)84.
xε'fet	< Ar. خَفَت (aniden ölme): üzüntü, kader.
	x. (05 02 14 02 01) 126.
xε'l'fε	< Ar. خَلِيفَة : kalfa, usta yardımcısı.
	x. (05 02 14 01 01) 35, 51.
	x.+lεr (05 02 14 02 01) 42.
xε'li:l	ö.a. < Ar. خَلِيل : Halil.
	x. (05 02 14 04 01) 176.
xε'mi:s	< Ar. الخَمِيس : Perşembe.
	x. (05 02 14 01 01) 754.
xεřstī'jen	< Yun. xristianox : Hıristiyan.
	x. (05 02 14 05 01) 21.

x.+¹ɛr (05 02 14 05 01) 22.

xer

< Ar. خَيْر : hayır.

x. (05 02 10 03 01) 88; (05 02 14 01 01) 940.

x.+dī ('xe:rdī) (05 02 10 03 01) 88; (05 02 10 06 02) 36, 67;
(05 02 14 02 01) 165.

x.+līxtɛn ('xe:līxtɛn) (05 02 14 01 01) 937, 942.

'xerd̪ʒ

< Ar. الخَرْج : harç.

'x.+ī ('xɛ:rd̪ʒī) (05 02 16 01 07) 51.

xɛs'tɛ

< Far. خسته : hasta.

x. ɔɫ (05 02 14 01 01) 9, 775, 781.

x. 'dyʃ- "hastlanmak" (05 02 10 02 02) 13, 15.

x.+dī (xɛs'tɛ:dī) (05 02 14 01 01) 578, 783.

x.+līy (xɛs'tɛ:līy) (05 02 16 02 01) 11.

x.+¹jɛm (05 02 16 01 09) 53.

xɛsɔ'nɑ

< Far. خسته خانه : hastane.

x.+nī (xɛsɔ'nɑ:nī) (05 02 14 01 01) 1529.

'xɛ:tīm

< Ar. خَتَم : hatm, Kuran'ı başından sonuna kadar okuma.

'x. (05 02 14 01 01) 13.

'x.+ī (05 02 14 01 01) 14.

'x. ʔet- (xɛtīm ʔet-) (05 02 14 01 01) 14, 15, 24.

'xɛ:tīr

< Ar. خَاطِر : hatır.

	'x. (05 02 14 01 01) 243.
	'x.+ĩm (05 02 16 01 02)47.
	'x.+ĩtĩĩn(05 02 10 03 01) 40; (05 02 16 01 07) 47.
	'x.+ĩjtĩĩn (05 02 14 01 01) 424.
'xε:jĩn	< Ar. حَائِن : hain.
	'x. (05 02 16 02 02) 7.
xεj'jεm	ö.y.a. < Ar. حَيَّام : (sinema adı)
	'x. (05 02 14 04 01) 303.
xεz'nε	< Ar. خَزِينَة : dörün sağında ve solunda yer alan yazgöz.
	x. (05 02 14 02 01) 88, 89.
	x.+đĩ (xεz'nε:đĩ) (05 02 14 02 01) 90.
	x.+sĩ (xεz'nε:sĩ) (05 02 16 01 05) 82.
	x.+sĩn (xεz'nε:sĩn) (05 02 16 01 05) 37.
xĩ'las	bkz. xa'las.
	x. حِلّ- (05 02 10 02 01) 104.
'xısĩm	< Ar. حَصْم (düşman, davacı) : akraba, hısım.
	'x. (05 02 14 01 01) 731, 733; (05 02 14 02 01) 134, 135.
	'x.+mĩz (05 02 14 01 01) 1514.
	'x.+mĩzđĩ (05 02 14 01 01) 1322, 1455.
'xısĩmtĩĩn	hısım için, akraba için.
	'x. (05 02 14 01 01) 1438.

xǐn'ne

< Ar. حَنَّة : kına.

x. (05 02 14 01 01) 68, 69, 70, 129, 131, 133, 859, 1397,
1424, 1425.

x. qɔj- (05 02 14 01 01) 1433, 1438.

x.+mǐz (xǐn'ne:mǐz) (05 02 14 01 01) 131, 133.

x.+sǐ (xǐn'ne:sǐ) (05 02 14 01 01) 1435.

x.+sǐdǐ (xǐn'ne:sǐdǐ) (05 02 14 01 01) 1429.

xǐt'leɕ

kırlak.

x.(j)+ǐmɛ (xǐt'le:ǐmɛ) (05 02 10 06 02) 119.

x.(j)+ǐnɛ (xǐt'le:ǐnɛ) (05 02 10 06 02) 114.

x.(j)+ǐβ (xǐt'le:ǐβ) (05 02 10 06 02) 125.

x.(j)+ǐβɛ (xǐt'le:ǐβɛ) (05 02 10 06 02) 126.

xǐz'met

< Ar. الخِدْمَة : hizmet.

x. ɤet- (05 02 10 06 02) 21.

x.+ǐ (xǐz'mɛ:tǐ) (05 02 10 05 02) 112.

x.+tʃǐ (xǐz'mɛ:ttʃǐ) (05 02 10 06 02) 16, 21.

x.+tʃǐjɛ (05 02 10 05 02) 111, 115.

xǐzmɛ'cʲar

< Far. الخِدْمَة + Ar. كار : hizmetçi.

x.+ǐ (xǐzmɛ'cʲa:rǐ) (05 02 10 06 02) 27.

xɔf

< Ar. الخوف : korku, şüphe.

x. ατ- (05 02 10 06 02) 129.

'xɔ:rũz

< Far. خروس : horuz.

'x. (05 02 16 01 07) 5, 13, 20, 25.

xɔʃ

< Far. خوش : hoş, güzel, iyi, tatlı.

x. (05 02 10 01 01) 230; (05 02 14 01 01) 1030, 1139, 1246;

(05 02 16 01 06) 15, 27, 40.

x. ʃɛl- "hoşuna gitmek" (05 02 10 05 03) 51.

x.+tũ (xɔ:ʃtũ) (05 02 10 01 01) 73, 123; (05 02 14 01 01) 42, 679.

x.+ũjdũ (xɔ:ʃtũ) (05 02 14 04 01) 70, 95.

'xurda

< Far. خرده : küçük, bozuk pata.

'x. (05 02 14 01 01) 77, 609, 1033.

xũrda'ta-

küçük parçalara ayırmak.

x. (05 02 14 02 01) 57.

xũrma

< Far. خرما : hurma.

'x. (05 02 10 01 01) 134, 192; (05 02 14 02 01) 186.

'x. ατ- 2-04 (05 08 14) 77, 78, 201.

'x.+jdan (İnst.) (05 02 10 01 01) 83; (05 02 14 04 01) 51.

i

ibĩn-

ıslanmak.

i.+ε'sɛn (ibĩnε'sɛn) (05 02 10 01 02) 62.

itj

iç.

i.+i (05 02 14 04 01) 155, 156.

i.+indε (05 02 10 01 01) 151, 257; (05 02 10 02 02) 55; (05 02 10 05 02) 56; (05 02 10 06 01) 39; (05 02 10 06 02) 94; (05 02 14 01 01) 76, 288, 341, 342, 713, 744, 747, 856, 895, 1405; (05 02 14 02 01) 93, 143; (05 02 14 05 01) 17; (05 02 16 01 01) 30; (05 02 16 01 03) 51, 52; (05 02 16 01 05) 21; (05 02 16 02 01) 44.

i.+indε:di (05 02 14 01 01) 365; (05 02 14 04 01) 263.

i.+ine (05 02 10 03 01) 154; (05 02 10 04 01) 4; (05 02 14 01 01) 247; (05 02 14 02 01) 47, 279; (05 02 14 03 01) 28; (05 02 14 04 01) 72; (05 02 16 01 03) 130; (05 02 16 01 07) 40, 44

i.+inen (05 02 10 03 01) 70, 145, 149, 150.

itjε:ri

içeri.

ı. (05 02 10 05 02) 105.

ı.+dε (05 02 10 05 03) 41.

ı.+sine(05 02 14 02 01) 67.

ı.+je (05 02 10 02 01) 66; (05 02 10 05 02) 90, 100, 117; 02–01 (05 08 14) 637, 990, 1050, 1214; (05 02 14 03 01) 7.

itj-

içmek.

i.+εr ('itjεr) (05 02 10 04 02) 35; (05 02 16 01 01) 31; (05 02 16 01 06)14, 27.

i.+ε:rđi (ĩtʃε:rđi) (05 02 14 04 01) 50, 51, 73.

i.+ε:rđıy (ĩtʃε:rđıy) (05 02 16 02 01) 10, 13.

i.+ıllεr (ĩtʃıllεr) (05 02 16 01 03) 99, 112, 113.

i.+mεy_et- (05 02 10 06 02) 31.

i.(j)+tı ('iʃtı) (05 02 14 01 01) 346.

i.(j)+tım ('iʃtım) (05 02 14 01 01) 328, 347, 349.

'itʃın

için, yüzünden.

'i. tʃεc- (05 02 10 05 02) 52.

'iʃıx

ışık.

'ı. (05 02 14 01 01) 927.

'idεn

< Ar. إِذًا : öyleyse.

'i. (05 02 14 05 01) 19.

'iğıt

yiğit.

'i. (05 02 14 01 01) 1319.

il

yıl.

i. (05 02 14 01 01) 178, 179, 180, 289, 1160, 1296, 1313,

1479, 1480; (05 02 10 05 01) 35; (05 02 14 03 01) 37, 38, 58.

i.+dε (05 02 14 04 01) 88.

i.+đi (05 02 10 01 01) 267; (05 02 10 06 02) 117; (05 02 14 01 01) 183, 442, 443, 1129, 1130, 1196; (05 02 14 05 01) 8.

it'laɾɪɪa

< Ar. اِلَّا الله : illallâh, sadece Allah.

i. (05 02 14 01 01) 172.

'iɫan	yılan. 'i. tʃat- (05 02 10 06 01) 22. 'i+nɨ (i'ɫa:nɨ) (05 02 10 05 03) 45; (05 02 10 06 01) 27, 28. 'i+nɨn (i'ɫa:nɨn) (05 02 10 05 03) 11, 42, 62; (05 02 10 06 01) 18, 22, 26; (05 02 14 01 01) 1327. 'i+nɨŋ (i'ɫa:nɨŋ) (05 02 10 05 03) 45, 56.
'iɨʃ	geçen. 'i. ɨil (05 02 14 01 01) 179.
'ilc	ilk, evvel, önce. 'i. (05 02 14 01 01) 397, 1474.
'ille	< Ar. لا : sadece, hariç (HD. kesinlike, mutlaka): kesinlikle, mutlaka. 'i. (05 02 10 01 02) 93; (05 02 14 01 01) 416, 1408; (05 02 16 01 03) 22.
'imam	< Ar. إمام : imam. 'i. (05 02 14 04 01) 202; (05 02 16 01 04) 1, 6, 32.
'imme	< Ar. أمّا : amma. 'i. (05 02 10 03 01) 58.
'imʃay	yumuşak. 'i. (05 02 14 01 01) 772.
'inan-	inanmak, kanaat getirmek. 'i. (05 02 10 01 01) 125; (05 02 14 01 01) 1220, 1221.

'i.+m̃s̃ız (ĩ'na:nm̃s̃ız) (05 02 10 01 02) 112.

'indī

şimdi.

'i. (05 02 10 01 02) 56; (05 02 10 02 02) 20; (05 02 10 04 01) 30; (05 02 10 05 02) 138; (05 02 14 01 01) 58, 64, 83, 102, 107, 275, 317, 382, 712, 872, 910, 925, 1100, 1213, 1316, 1358; (05 02 14 02 01) 84, 295; (05 02 14 04 01) 251, 264; (05 02 16 01 02) 132; (05 02 16 01 03) 57, 120; (05 02 16 01 09) 29.

'i.+dɛn (05 02 14 01 01) 1335.

'i.+c̃ĩ (05 02 14 01 01) 283, 774, 1335, 1445.

'i.+c̃ĩler (05 02 14 01 01) 633.

'i.+jɛ (05 02 10 06 02) 118.

'inɛc

inek.

'i.(c̃j)+t̃ĩ (ĩ'nɛ:c̃j̃t̃ĩ) (05 02 14 02 01) 163.

'ind̃ɜɛ

ince, kalın veya yoğun karşıtı.

'i. (05 02 14 01 01) 220, 221.

'insan

< Ar. إنسان : insan (bkz. a'dam)

'i.+a (ĩnsa'na) (05 02 10 06 02) 148.

'i.+ʔar (ĩnfatʔar) (05 02 10 06 02) 67.

ip^h

ip.

i. (05 02 16 01 07) 54.

i.+ɛ (05 02 10 01 02) 103; (05 02 14 04 01) 10.

i.+ĩ (05 02 14 04 01) 10.

'iqtar < Ar. الأقدار : olabirlik, mal mülk sahibi olan, zengin.

'i.+řī (ĩq'ta:rřī) (05 02 14 04 01) 82.

'i.+řī (ĩq'ta:rřī) (05 02 14 04 01) 275.

'i.+şina (ĩq'ta:rşina) (05 02 14 04 01) 96.

'iray irak, uzak, yakın olmayan.

'i. (05 02 14 01 01) 1335.

'i.+a (05 02 14 02 01) 226.

'iran ö.y.a: İran. (ülke adı)

'i.+a (05 02 14 01 01) 1133, 1144.

'i.+řī (ĩra:nřī) (05 02 14 01 01) 1135.

'irřī iri, normal hacminden büyük olan.

'i.+đī (05 02 16 02 01) 4.

ĩs'c'ε:mbīl < Yun. skamni : sandalye.

ĩ. (05 02 14 01 01) 1427; (05 02 16 01 02)174.

ĩs'şam ö.a. < Ar. الإسلام : İslam. (İslam dini)

ĩ. (05 02 16 01 03) 53, 90.

ĩ.+am (05 02 16 01 03) 106.

ĩ.+řđī (05 02 14 01 01) 778.

ĩ.+^lnan (05 02 16 01 03) 101.

ĩ.+^lsan (05 02 16 01 02)59.

ĩs'ma:řīl ö.a. < Ar. إسماعيل : İsmail.

ĩ. (05 02 10 02 02) 1, 119, 36, 54, 68.

ĩ.+ĩn (05 02 14 04 01) 310.

ĩ.+đĩ (05 02 10 02 02) 23.

ĩsrɛ'hɛt

< Ar. إسترأحات : istirahat, dinlenme.

ĩ. et- (05 02 14 01 01) 278, 330, 1068.

'iste-

istmek, dilemek, talep etmek.

'i.-đĩ (ĩs'tɛ:đĩ) (05 02 14 01 01) 26.

'i.-đĩĩ (ĩs'tɛ:đĩĩ) (05 02 10 03 01) 104.

'i.-điler (ĩs'tɛ:điler) (05 02 14 01 01) 1282, 1284.

'i.-đĩm (ĩs'tɛ:đĩm) (05 02 14 01 01) 1282, 1284.

'i.-đĩβ (ĩs'tɛ:đĩβ) (05 02 10 01 02) 106; (05 02 10 03 01) 131.

(05 02 10 03 01) 131.

'i.-ller ('istĩller < 'istĩjĩrlɛr < 'ĩs'tɛ:jĩrlɛr) (05 02 14 01 01)

1279, 1369; (05 02 16 01 03) 65.

'i.-r (ĩs'tɛr < 'istĩjɛr < 'ĩstɛ'jɛr) (05 02 10 05 02) 120; 02–

01 (05 08 14) 1167.

'i.-rdĩ (ĩs'tɛ:rdĩ < 'istĩjɛ:rdĩ < 'ĩstɛ'jɛ:rdĩ) (05 02 14 01 01)

994.

'i.-rɛm (ĩstɛ'rɛm < 'istĩjɛ'rɛm < 'ĩstɛjɛ'rɛm) (05 02 10 01

01) 165,

168; (05 02 10 03 01) 72, 115; (05 02 14 01 01) 1165, 1166,

1251, 1292; (05 02 14 04 01) 341, 342; (05 02 16 01 03) 32;

(05 02 16 01 05) 85; (05 02 16 01 07) 33.

	'i.-rĭ (<'istĭjĭrĭ < ĭs'tɛ:jĭrĭ) (05 02 10 01 02) 93; (05 02 10 02 01) 98; (05 02 10 03 01) 28, 31, 32, 34, 39, 40; (05 02 14 01 01) 1280, 1298, 1336; (05 02 16 01 01) 14.
	'i.-rĭγ (<'istĭjĭrĭ < ĭs'tɛ:jĭrĭγ) (05 02 10 02 02) 24, 25.
	'i.-'sɛn (ĭstɛ'sɛn < ĭstĭjɛ'sɛn < ĭstɛjɛ'sɛn) (05 02 10 03 01) 52.
	'i.-sɛ:jďĭm (05 02 14 01 01) 817.
	'i.-sĭz̡ ('issĭz̡ < ĭstĭ'jɛ:sĭz̡ < ĭstɛ'jɛ:sĭz̡) (05 02 16 01 02)28.
ĭs'ta:nbũł	< Yun. Stēnpóli "şehir içi, iç şehir : İstanbul.
	ĭ.+a (05 02 14 04 01) 7.
'istifadɛ	< Ar. اِسْتِفَادَة : istifade.
	'i. 'bułłũγ (05 02 10 04 02) 28.
ıř	iş.
	i. (05 02 10 01 02) 5; (05 02 10 03 01) 45; (05 02 14 01 01) 1088; (05 02 14 02 01) 60.
	i. ıet- (05 02 10 05 03) 55; (05 02 16 01 02) 27.
	i. ıistɛ- (05 02 10 03 01) 52.
	i.+ĭ (05 02 10 03 01) 44, 137; (05 02 14 01 01) 1450.
	i.+ĭm (05 02 16 01 02)99.
	i.+ĭŋ (05 02 10 03 01) 48.
	i.+ĭn (05 02 10 02 02) 6.
	i+iβ (05 02 10 03 01) 51; (05 02 14 04 01) 330.

i+'tɛn (iʃ'tɛn) (05 02 10 03 01) 23; (05 02 10 05 02) 94; 01–
12 (05 08 11) 33.

'iʃlɛ-

işlemek, çalışmak.

'i. (05 02 10 01 01) 34.

'i.-dī (iʃ'lɛ:dī) (05 02 14 02 01) 55.

'i.-dīrdī (iʃ'lɛ:dīrdī) (05 02 14 04 01) 289.

'i.-'mɛyɛ (iʃlɛ'mɛyɛ) (05 02 10 05 02) 8.

'i.-mīʃɛm (iʃ'lɛ:mīʃɛm) (05 02 10 05 02) 21; (05 02 14 03 01)
16; (05 02 14 04 01) 323.

'i.-'rɛm (iʃlī'rɛm < < 'iʃlījīrɛm < iʃ'lɛ:jīrɛm) (05 02 10 05
02) 66.

'i.-rī ('iʃlīrī < 'iʃlījīrī < iʃ'lɛ:jīrī) (05 02 10 06 01) 1, 3, 24;
(05 02 14 01 01) 106; (05 02 14 02 01) 118.

'i.-'sɛn (iʃlɛ'sɛn < iʃlījɛ'sɛn < iʃlɛjɛ'sɛn) 01–01 (05 08
11) 35.

'i.-sīn (iʃ'lɛ:sīn) (05 02 16 01 09) 39.

'i.-sīn (iʃlī'sɛn < iʃlījī'sɛn < iʃ'lɛ:jīsɛn) (05 02 16 01 03)
42.

'i.-'jɛ:bīlmīrɛm (05 02 10 01 01) 36.

'i.-jɛ:ŋ iʃ'lɛ:sīn (05 02 16 01 09) 39.

'i.-jɛ:ndī (iʃlījɛ:ndī < iʃlɛjɛ:ndī) (05 02 14 04 01) 346.

'iʃtɛ

işte.

'i. (05 02 10 01 01) 38, 76, 95, 161, 189, 191, 211; (05 02 10 02 01) 74; (05 02 10 02 02) 24; (05 02 10 03 01) 92, 129; 171; (05 02 10 05 02) 19, 131; (05 02 10 05 03) 30; (05 02 10 06 01) 1, 80; (05 02 14 01 01) 108, 510, 1044; 1342; (05 02 14 02 01) 117; (05 02 14 03 01) 46, 77; (05 02 14 04 01) 7, 25; (05 02 16 01 01) 27; (05 02 16 01 02)19; (05 02 16 01 04) 27; (05 02 16 01 05) 16; (05 02 16 01 08) 4; (05 02 16 02 01) 68.

İ'tiqad

< Ar. اعتقاد : itikat, inanç.

İ.+mız (İ'tt'qɑ:dmız) (05 02 16 02 01) 12.

İ.+dı (05 02 10 04 01) 22.

'itt-

yititmek.

'i. -tı (05 02 10 02 01) 85.

İttifāq

< Ar. إتفاق : ittifak, anlaşmak.

İ.عت- (05 02 10 06 02) 124.

'ixtījar'lar

(05 02 10 05 01) 5; (05 02 14 01 01) 169.

İxtī'jar

(05 02 10 01 01) 57, 243; (05 02 10 05 01) 3, 78, 83, 84, 132;
(05 02 10 05 02) 62, (05 02 10 05 03) 63; (05 02 14 04 01) 61.

İxtī'jar

ihtiyar, yaşlı, genç karşıtı.

İ. bε:jjyt-ot- (05 02 14 04 01) 61.

İ.+ram(05 02 10 05 01) 36; (05 02 14 01 01) 604.

İ.+dı (İxtī'ja:rđı) (05 02 14 01 01) 226; (05 02 10 05 02) 60,
6; (05 02 16 01 02)112.

İ.+lar (05 02 14 04 01) 66.

İ.+lar'da (05 02 14 01 01) 766.

ĩ.+tar^ldan (05 02 14 04 01) 65.

ĩ.+^lta:rĩjdĩ (05 02 14 04 01) 63.

ĩ.+ĩn (ĩxtĩ^lja:rĩn) (05 02 10 05 01) 1.

ĩ.+^lsan (05 02 14 01 01) 189; (05 08 16) 30, 31.

k, c

^lc^jabab

< Ar. كباب : kebab.

^lc^j. (05 02 14 04 01) 165; (05 02 16 01 03) 39, 40, 41.

^lc^j.+tĩĩ (c^ja^lba:btĩĩ) (05 02 16 01 03) 38.

^lc^j.+^lxana (05 02 14 04 01) 163.

ka^lbøj

< Ar. < İng. cowboy: kot pantolon.

k. ^l(05 02 14 01 01) 469, 476, 477, 1165, 1215.

^lc^ja:fir

< Ar. كافر : kâfir.

^lc^j. (05 02 16 02 01) 18.

^lc^j.+dĩler (05 02 16 01 03) 114.

^lc^ja:ĩt

< Sogd. kâğâda/qâğâdâ < çin : kağıt.

^lc^j. (05 02 14 04 01) 227.

^lc^j.+tĩ (05 02 14 04 01) 12.

ka^lta

< Ar. كالة (HD. sopr ayakkabı) < Far. كالة (kumaş): spor ayakkabısı.

k. (05 02 14 01 01) 39, 40, 57.

ka'taʃ	< Fr. galoche : bir çeşit ayakkabı. cʲ.+ıdan (ca'ta:ʃıdan) (Akuz + İnst.) (05 02 16 01 05) 53. cʲ.+ıβdan (ca'ta:ʃıjdan)(05 02 16 01 05) 43.
cʲar	< Far. کار : kar, kazanç. cʲ. (05 02 10 01 02) 5. cʲ.+ı (cʲa:rı) (05 02 14 02 01) 60.
'ka:ʃi	< Far. کاشی : karo. 'k. (05 02 10 01 01) 174. 'k.+lɛ:rı (05 02 10 01 01) 173. 'k.+sın (05 02 10 01 01) 169.
'cʲɛ:bın	nikâh. 'cʲ. (05 02 14 04 01) 350, 351. 'cʲ.+ın (05 02 16 01 03) 71, 142. 'cʲ.+ıβ (05 02 16 01 03) 72, 89. 'cʲ.+lɛ:rın (05 02 16 01 03) 7, 8. 'cʲ.+mız (05 02 16 01 03) 29, 84.
ceʃʃɛc	keçe. cʲ.+ʔɛn (05 02 14 04 01) 281
ceʃʃɛl	keçel, kel, dazlak. c. (05 02 10 02 02) 48. c.+đi (ceʃʃɛ:lđi) (05 02 10 02 02) 50.

ce'tʃε	bkz. cεtʃtʃεc. c.+nĩŋ (ce'tʃε:nĩŋ) (05 02 10 05 01) 27, 59. c.+nĩn (05 02 10 05 01) 15.
c'ef	< Ar. كَيْف : sevinç, neçe, keyf. c'. 'tʃε- (05 02 16 01 05) 14, 15 c'.+ĩ ('c'e:fi) (05 02 10 05 02) 103; (05 02 10 05 03) 5. c'.+ĩβđĩ ('c'e:fiβđĩ) (05 02 10 03 01) 79. c'.+l'εr (05 02 10 05 02) 123.
'c'eflεn-	mutlu olmak, neşelenmek, sevinmek, memnun olmak. c'.-εr (05 02 10 05 02) 123.
'c'ε:fin	< Ar. كَفَن : kefen. 'c'. dʒʃʒn_et- (05 02 16 01 02)89.
cε'lime	< Ar. كَلِمَة : kelime. c. (05 02 10 06 01) 71. c.+nĩ (cεli'mε:nĩ) (05 02 10 06 01) 71.
c'el'le	< Far. كَلَة : kelle, baş. c'.+β (05 02 16 01 01) 35, 47, 54.
c'ε'maɫ	ö.a. < Ar. كَمَال : Kemal. c'. (05 02 14 01 01) 418. c'. ڤ:ʎtũmtʃũn (05 02 14 01 01) 180.

c^jem < Far. کم : az, eksik.

c^j.+đi (c^jε:mdī) (05 02 10 05 02) 4.

c^j.+ijđi (c^jε:mījđi) (05 02 10 05 02) 2; (05 02 16 02 01) 79.

c^jε'mer < Far. كمر : kemer.

c^j.+ī (c^jε'mε:rī) (05 02 14 01 01) 813.

c^j.+īm (c^jε'mε:rīm) (05 02 14 01 01) 812.

cεn'n:es < Ar. كَنَاس : çöpçü.

c.+lεr (05 02 14 04 01) 225.

cεr'bεle ö.y.a. < Ar. كربلاء : Kerbela.

c.+^jε (05 02 14 01 01) 1195.

c^jε'rε < Ar. كَرَا : kere, defa.

c^j. (05 02 10 01 01) 139, 140, 178, 185, 196, 197, 218; (05 02 10 02 02) 62; (05 02 10 04 01) 5, (05 02 10 04 02) 12; (05 02 10 05 01) 142; (05 02 10 05 02) 40; (05 02 10 05 03) 2; (05 02 14 01 01) 35, 163, 154, 172, 232, 233, 267, 276, 290, 291, 319, 433, 489, 507, 563, 946, 971, 998, 1042, 1054, 1061, 1085, 1207, 1231, 1266, 1392, 1483; (05 02 14 02 01) 33, 51, 59, 230, 234, 247, 254, 258; (05 02 14 03 01) 87; (05 02 14 05 01) 21, 23; (05 02 16 01 02) 68.

c^j.+đi (c^jε'rε:đi) (05 02 10 01 01) 197.

c^jε'rεm bkz. c^jε'rε.

c^j. (05 02 14 01 01) 683, 1115, 1224, 1369, 1430, 1436; 02–04 (05 08 14) 336.

cʲεrɛ'zɛt	< Ar. كَرَازَات : karaz. cʲ. (05 02 14 01 01) 123.
cʲε'rɛz	bkz. cʲεrɛ'zɛt. cʲ.+ĩ (cʲε'rɛ:zĩ) (05 02 14 01 01) 118.
cʲε'rim	ö.a. < Ar. كَرِيم : Kerim. cʲ. (05 02 14 01 01) 1515, 1522; (05 02 14 04 01) 249.
cʲεr'cyc	ö.y.a. Kerkük. (Irak'ın bir vilayeti) cʲ. (05 02 14 01 01) 1530; (05 02 14 03 01) 80, 84. cʲ.(j)+ε (cʲε:rcʲy'jε) cʲ.+tε(05 02 14 03 01) 2, 72 cʲ.(j)+ũŋ (cʲε:rcʲy'jũŋ) (05 02 14 03 01) 79.
'cʲε:rpĩtʃ	kerpiç, tuğla. 'cʲ. (05 02 14 02 01) 29.
cʲεr'βan	< Ar. كَارِبَان : kervan. cʲ. (05 02 14 01 01) 873.
cʲεs-	kesmek, parçalanam. cʲ. (05 02 10 01 01) 166; (05 02 16 01 03) 71. cʲ.-εbĩ'lmɛ:zdĩ (05 02 14 04 01) 97. cʲ.-ε:yĩn (05 02 16 01 03) 7. cʲ.-εl'lɛr (05 02 14 01 01) 156, 1203, 1204; (05 02 14 02 01) 165, 170, 174; (05 02 16 01 03) 8.

c^j.-εr (05 02 10 01 01) 170; (05 02 10 01 02) 64, 65; (05 02 10 05 03) 45; (05 02 10 06 02) 146; (05 02 14 04 01) 96; 03–03 (05 08 16) 142.

c^j.-ε:rǝx (05 02 14 01 01) 107, 153, 161, 178, 182.

c^j.-ǝldǝ ('c^jε:sǝldǝ) (05 02 14 01 01) 339.

c^j.-ǝlɛn ('c^jε:sǝlɛn) (05 02 16 01 03) 84.

c^j.-ǝǝptǝ ('c^jε:sǝǝptǝ) (05 02 16 01 03) 29, 72, 89.

c^j.-ǝm ('c^jε:sǝm) (05 02 10 01 01) 167; (05 02 10 01 02) 89; (05 02 10 06 02) 125.

c^j.-ǝrǝ (05 02 10 05 01) 50, 75; (05 02 10 06 02) 17.

c^j.-'mε:dǝm (05 02 16 02 01) 90.

c^j.-'mε:rǝx (05 02 14 01 01) 107, 153, 161, 178, 182.

c^j.-'mε:zdǝ (05 02 14 04 01) 96.

c^j.-mǝ'ǝm ('c^jε:smǝ'ǝm) (05 02 16 02 01) 85.

c^j.-tǝ ('c^jε:sǝtǝ) (05 02 10 01 02) 85; (05 02 10 05 03) 56; 02–01 (05 08 14) 176, 177; (05 02 16 01 05) 62.

c^j.-tǝ'lɛr (05 02 14 01 01) 175.

c^j.-tǝm ('c^jε:sǝtǝm) (05 02 14 01 01) 157, 163, 164, 179, 180, 181.

c^j.-tǝx ('c^jε:sǝtǝx) (05 02 14 01 01) 193.

'ce:βitʃ

18 kilo buğay alan, ahşaptan yapılmış yuvarlak tahıl ölçeği. 2

kéwiç: 3 batman (1 batman: 6 Kerkük hokkası)

c. (05 02 14 01 01) 868, 889.

'cεjβen

ö.y.a. < İng. K -1- : Keyvan (Kerkük Petrol Şirketi'nin

sınırları içinde yer alan bir bölgenin adı. Ayrıca bir hastane adı.)

'c. (05 02 14 04 01) 272.

c'i

iki sayısı.

c'. (05 02 10 01 01) 33, 49, 119, 160, 175, 257, 259; (05 02 10 01 02) 4, 69, 102; (05 02 10 02 01) 24; (05 02 10 02 02) 59, 66; (05 02 10 03 01) 114, 156, 157, 161; (05 02 10 04 02) 33; (05 02 10 05 01) 80; (05 02 10 05 03) 38, 60; (05 02 10 06 01) 51, 71; (05 02 10 06 02) 131; (05 02 14 01 01) 64, 72, 109, 118, 123, 127, 163, 184, 194, 195, 222, 223, 246, 329, 442, 477, 278, 481, 508, 628, 659, 661, 662, 805, 868, 898, 900, 930, 933, 934, 998, 1128, 1170, 1461, 1483, 1501, 1505, 1058, 1129, 1130, 1209, 1211, 1219, 1220, 1231, 1266, 1296, 1363, 1423, 1483; (05 02 14 02 01) 103, 198, 200, 202, 207, 208; (05 02 14 03 01) 10; (05 02 14 04 01) 106, 299, 333, 334; (05 02 16 01 01) 11; (05 02 16 01 02) 184, 185; (05 02 16 01 03) 1, 4, 9, 44, 109; (05 02 16 01 06) 5; (05 02 16 02 01) 65, 75.

c'.ç (05 02 10 01 01) 22.

c'.+dε (05 02 14 01 01) 6, 657.

c'.+indžĩ (05 02 10 03 01) 71, 149; (05 02 14 01 01) 74, 77, 182, 395, 401, 543.

c'.+indžĩni (05 02 10 01 01) 30, 31, 40; (05 02 10 06 01) 17.

c'.+sĩ (05 02 14 01 01) 1275.

c^j.+šin (Yük.) (05 02 16 01 05) 14

c^j.+šinın (05 02 14 01 01) 1474.

c^j.+şinden (05 02 14 02 01) 69.

c^jif'te

< Far. كوفته : köfte.

c^j. (05 02 16 01 05) 68, 72, 117, 119.

c^j.+nı (c^jif'te:nı) (05 02 16 01 05) 69.

c^jilim

kilim.

c^j. (05 02 16 01 09) 8, 45, 56, 61.

c^j. ḏɜ̱ɪḏɜ̱ɪ'm ɟ:ɬup (05 02 16 01 09) 45.

c^jilo

< Ar. İng. kilo : kilo.

c^j. (05 02 14 01 01) 118, 123, 867, 872, 1497, 1499, 1517,
1518, 1519, 1528, 1534; (05 02 14 04 01) 77, 78.

c^jim

kim (soru zamiri)

c^j. (05 02 10 01 01) 155, 182; (05 02 10 02 02) 33; (05 02 14
01 01) 633, 984, 1454.

c^j.+dɛ (05 02 10 01 01) 5.

c^j.+dɛn (05 02 14 02 01) 278.

c^j.+dı (05 02 10 01 01) 146, 247, 248; (05 02 10 02 01) 81,
82, 87; (05 02 14 01 01) 1046.

c^j.+ı (05 02 10 02 02) 33.

c^j.+ıŋ (05 02 10 01 01) 232; (05 02 14 01 01) 173, 506, 424.

c^j.+ĭn (05 02 10 01 01) 174; (05 02 10 02 01) 85; (05 02 10 02 02) 43; (05 02 14 01 01) 283, 298, 333, 490, 774, 874, 959, 1002, 1146, 1335, 1396, 1445, 1465; (05 02 14 02 01) 32, 53, 299; (05 02 14 04 01) 79,88, 135, 155, 225; (05 02 16 01 04) 10, 19, 20, 29; (05 02 16 01 06) 20, 24, 31, 33.

c^j.+ĭndĭ (05 02 14 04 01) 136; (05 02 16 01 02) 143.

c^j.+ĭnĭjdĭ (05 02 10 01 01) 158; (05 02 10 03 01) 37; (05 02 14 02 01) 125.

c^j.+ĭnĭjsɛ (05 02 10 01 01) 155.

c^jim'sɛ

kimse.

c^j. (05 02 14 04 01) 172.

c^j.+nĭŋ (c^jim'sɛ:nĭŋ) (05 02 10 01 01) 3.

c^j.+jɛ (05 02 10 05 01) 42; (05 02 14 01 01) 482.

c^jim'sɛ:tʃĭn

kimse için.

c^j. (05 02 10 02 01) 34.

c^ji'nar

< Far. کنار : kenar, kıyı, çevre.

c^j.+ĭna (c^jɛ'na:rĭna) (05 02 10 04 02) 14; (05 02 16 02 01) 6.

'c^jindĭ

kindi.

'c^j. (05 02 14 01 01) 648, 932, 1426.

'c^j.+'dɛn (05 02 14 01 01) 48.

cĭ'ni:sɛ

< Far. کلیسا : kilise.

c.+jdĭ (cĭni:sɛ:jdĭ) (05 02 14 05 01) 17.

c.+jɛ (05 02 14 05 01) 15.

	c.+jmǫf (cǫni:'sɛ:jmǫf) (05 02 14 05 01) 6.
'c'ipşic	kirpik. 'c.(ɟ) + ('c'ipřǫjǫ) (05 02 16 02 02) 10.
c'ir	< Far. چرك : kir, pas, pislik. c'. (05 02 10 01 01) 62. c'.+ñđir (05 02 10 01 01) 60.
cǫ'ɾɛdʒ	< Far. گيرچ : kireç. c. (05 02 14 01 01) 1449. c.(ʒ)+ǫjđi (cǫ'ɾɛ:ʒǫjđi) (05 02 14 04 01) 275. c.(ʒ)+tɛn (cǫ'ɾɛʒ'tɛn) (05 02 14 02 01) 63.
c'irɛ	< Ar. كراء : kira. c'.+ǫjɛ (05 02 14 01 01) 1247.
cǫr'ʃan	üstünbeç. c'. (05 02 14 01 01) 1448.
'ciʃi	eş, koca. 'c. ɔɬ- (05 02 16 01 07) 1. 'c.+sǫ (cǫʃsǫ) (05 02 10 03 01) 22; (05 02 10 06 02) 33, 36. 'c.+sǫđi (cǫʃsǫđi) (05 02 16 01 01) 40. 'c.+sǫnɛ (cǫʃsǫnɛ) (05 02 10 06 02) 34. 'c.+m (05 02 10 01 02) 85; (05 02 10 05 02) 93, 139; (05 02 16 01 05) 106. 'c.+ǫjɛ (05 02 10 02 02) 10; (05 02 14 01 01) 1314;

	(05 02 16 01 06) 7.
cɨʃmɪd͡ʒ	sarı üzüm.
	c. (05 02 14 01 01) 634.
cɨʃmɪʒ	bkz. (05 02 16 01 05) 4.
cʰi'tab	< Ar. كِتَاب : kitap.
	cʰ. (05 02 14 03 01) 83; (05 02 14 05 01) 5; (05 02 14 04 01) 76.
cʰæl'jɛ	gölge.
	cʰ.+sɨŋ (cʰæl'jɛ:sɨŋ) (05 02 10 06 01) 52, 53.
cʰæ'nɛc	gömlek.
	cʰ. (05 02 14 01 01) 843, 1214, 1215.
	cʰ.(j)+ɨ (cʰæ'nɛ:ʃɨ)
cʰæ'mɛ	< Ar. الكُومَة : yığın, küme.
	cʰ. (05 02 16 02 01) 22.
cʰæ:mɤr	kömür.
	cʰ. (05 02 14 04 01) 373.
cʰæp'pɛc	köpek, it.
	cʰ. (05 02 10 01 01) 49, 103, 114, 253, 259; 01–02 (05 08 11) 19, (05 02 10 05 01) 145; (05 02 16 01 05) 30, 34; (05 02 16 01 06) 31.
	cʰ. 'dɔ:rɤ- (05 02 10 01 01) 252.
	cʰ.(j)ɔ:ɤtʰ (cʰæppɛɤɔ:ɤtʰ) (05 02 10 05 02) 46.

	c ^j .(j)+ε (c ^j æppe'jε) (05 02 10 01 01) 113.
	c ^j .(j)+ε'c ^j ε:dī (c ^j æppejε'c ^j ε:dī) (05 02 16 01 06) 9, 35.
	c ^j .(j)+ī (c ^j æp'pε:jī) (05 02 16 01 06) 1.
	c ^j .(j)+īη (c ^j æp'pε:jīη) (05 02 10 01 01) 96, 101.
c ^j æp'pεj	bkz. c ^j æp'pεc.
	c ^j . (05 02 10 01 01) 103; (05 02 10 05 01) 145.
'c ^j æ:prŷ	köprü.
	'c ^j .+sŷnnεn (05 02 16 02 02) 3.
	'c ^j .+mŷzdŷ (05 02 16 02 01) 73.
c ^j ær	< Far. كور : kör.
	c ^j . (05 02 14 04 01) 246.
c ^j ær'pε	yavru, küçücük, taze.
	c ^j .+dī (c ^j ær'pε:dī) (05 02 14 01 01) 769
cæfɕ	Kerkük evlerinde dörün sağında ve solunda bulunan yazgözün, yani xezne'nin üstündeki oda. Atebeden merdivenle çıkılaköşk, büyükevin önemli bir birimidir.
	c.+ ('cæ:fɕtŷ) (05 02 14 02 01) 87.
c ^j æj	köy.
	c ^j .+'dε(05 02 10 01 01) 57, 78.
	c ^j .+'dεn (05 02 16 02 01) 58.
	c ^j .+dū ('cæ:jɔdŷ) (05 02 14 01 01) 1357.

c^j.+ε (05 02 16 02 01) 33.

c^j.+lǔ ('cæ:jlǔ) (05 02 16 02 01) 68.

c^j.+lǔjdǔy ('cæ:jlǔjdǔy) (05 02 16 02 01) 58.

c^j.+ǔ ('cæ:jǔ) (05 02 10 05 03) 22; (05 02 16 01 01) 71, 74;

(05 02 14 05 01) 25; (05 02 14 01 01) 1350, 1369.

c^j.+ǔn ('cæ:jǔn)(05 02 10 05 01) 109.

c^j.+ǔnε (05 02 16 01 01) 33, 45, 52.

'cæ:jǔc

höyük.

'c. (05 02 14 03 01) 57.

'kure

< Kür. كوره : ulan! (şaşkınlık bildiren bir ünlem)

'k. (05 02 10 05 03) 22.

'cytʃ cytʃ

köpeği çağırmak için kullanılan bir ünlen

'c. (05 02 16 01 05) 32, 42, 52.

'cytʃtʃüc

küçük.

'c. (05 02 10 05 03) 14, 41, 42, 43, 49; (05 02 10 02 02) 38; (05 02 10 05 01) 9, 25, 100, 110; (05 02 14 01 01) 760; (05 02 14 04 01) 62; (05 02 16 01 04) 18.

'c.cǐnε (('cytʃtʃcǐnε) (05 02 16 02 01) 74.

'c.(j)+ǔ ('cytʃtʃǔjǔ) (05 02 14 01 01) 1467; (05 02 14 02 01)

168.

'c^j.(j)+ǔm ('cytʃtʃǔjǔm) (05 02 14 01 01) 957.

'cytʃtʃǔj

bkz. 'cytʃtʃüc.

'c. (05 02 10 05 01) 25, 110

č'ŷfte'je	< Far. كفتة : köfte. č'. (05 02 14 01 01) 77, 871; (05 02 16 01 02)16.
'č'yllŷx	küllük, köplük. 'č'.(ŷ)edex ('č'yllŷŷet-) (05 02 14 01 01) 150. 'č'.ymŷŷ (05 02 14 03 01) 70.
'cyljje	< Ar. كُليَّة : fakülte. 'c.+đi (č'ylj'je:đi) (05 02 14 01 01) 1158. 'č'.+je (05 02 14 01 01) 748.
č'ŷm'bet	< Far. كمبد : kümbet, kubbe. č'. (05 02 14 03 01) 7; (05 02 16 01 02)179, 181. č'. qap- (05 02 14 04 01) 276. č'.+ε(05 02 14 03 01) 26. č'.+tī (č'ŷm'bε:tī) (05 02 14 03 01) 8, 11, 15, 31, 33. č'.+tīn (č'ŷm'bε:tīn) (05 02 14 03 01) 9.
'cyndŷđz	susam. 'c.(z)+lŷ ('cyndŷzly) (05 02 14 01 01) 453, 460.
č'yp^h	küp. č'. (05 02 14 02 01) 28; (05 02 16 01 02)183, 185. č'.+ŷŋ (05 02 16 01 02)186.
'č'ype	bkz. č'yp ^h (05 02 10 05 01) 28, 40, 59, 98, 115. 'č'.+đi (č'ŷ'pε:đi) (05 02 14 04 01) 230.

'c'.+jε(05 02 10 05 01) 133.

c'j'ɾε

< Far. ڪورھ : madenci ocağı, maden fırını

c'.+nĩ (c'j'ɾε:nĩ) (05 02 14 04 01) 228.

c'.+dε (05 02 14 01 01) 229.

c'.+dεn (05 02 16 02 01) 5.

c'j'ɾεc

Harç olarak hazırlanan kireç teknesini karmak ve yeniden harç

Harırlanırlen, tekneye yapışan eski harç parçalarını kazımak için kullanılan kürek kemiği. Bu iş için genellikle dana kemiği tercih edilir.

c'.(j)+ĩdεn (Inst.) (05 02 10 06 01) 27.

'c'jɾεcεn

< Moğ. damat.

'c'. (05 02 14 01 01) 1249; (05 02 14 01 01) 257, 369.

c'.+ĩjđĩ (c'j'ɾε'cε:nĩjđĩ) (05 02 14 04 01) 177.

'c'.+nĩ (c'j'ɾε'cε:nĩ) (05 02 14 01 01) 1264; (05 02 14 04 01)

255.

'c'.+nĩŋ (c'j'ɾε'cε:nĩŋ) (İlg.) (05 02 14 01 01) 1268.

'c'.+nĩn (c'j'ɾε'cε:nĩn) (İlgi) (05 02 14 01 01) 358, 362.

'c'jɾt

ö.a. Kürt.

'c'. (05 02 14 01 01) 844, 1091, 1095.

'c'jɾc'j

uzun murç.

'c'.+lũ (05 02 14 04 01) 212.

cŷ'zε:tʃi

çömlekçi.

c.+ (cŷ'zε:tʃijđix) (05 02 14 02 01) 18.

c.+lε:rdi (05 02 14 04 01) 223.

c.+nın (05 02 14 02 01) 55.

'cyze

< Far. كوزه : çanak çömlek, testi.

'c.+mĩz (cŷ'zε:mĩz) (05 02 14 02 01) 19, 23.

q

qa:-

kalkmak.

q. (05 02 10 01 01) 23, 34; (05 02 10 01 02) 38; (05 02 14 01 01) 1044, 1414, 1502; (05 02 16 01 05) 73; (05 02 16 01 08) 15.

q. qa: qa: (05 02 16 01 05) 70.

qax-

kalkmak (bkz. qa:-)

q.-ar (05 02 10 01 01) 48.

'qabł

< Ar. قبول : kabul.

'q. ٴet- (05 02 10 02 02) 30, 31, 32; (05 02 10 05 01) 100, 104.

'q. ٴł- (05 02 14 01 01) 407.

qa'buł

bkz. 'qabł.

q. ٴł- (05 02 10 05 03) 52.

q.+ũmdũ (05 02 10 02 02) 51.

qab	< Far. قاب : kap. q. (05 02 10 03 01) 153; (05 02 16 01 03) 111; (05 02 16 01 06) 28. q.+ ^l ta:rñ (05 02 16 01 06) 16. q.+ ⁱ ('qa:bñ)
qas'sab	< Ar. قَصَّاب : kasap. q. (05 02 14 02 01) 176. q.+ ^l tar (05 02 14 02 01) 76. q.+ ^l ta:rñ (05 02 16 02 01) 92.
qas'sapxana	ö.y.a. < Ar. قَصَّاب + Far. خانه : Semt adı. q. (05 02 14 02 01) 239 q.+ ^l da (05 02 14 01 01) 1235. q.+ ^l da:jđñ (05 02 14 01 01) 1230, 1234.
qatf-	kaçmak, kurtulmak, uzaklaşmak. q. (05 02 10 01 01) 113; (05 02 14 01 01) 393, 772, 787; 03– 03 (05 08 16) 33. q.+a ^l 'tar (05 02 10 04 02) 33; (05 02 16 01 02) 31. q.+anda (05 02 10 06 01) 59, 62. q.+ar (05 02 10 01 01) 111; (05 02 10 04 02) 19, 35; (05 02 10 05 01) 37; (05 02 10 06 01) 58, 61; (05 02 16 01 03) 34. q.+ ⁱ p ('qa:tñip) (05 02 16 01 05) 39. q.+ ⁱ rđip ('qa:tñirđip) (05 02 10 03 01) 93. q.(j)+ ⁱ m ('qa:fñirđim) (05 02 10 06 01) 80; (05 02 14 01 01)

qaŋ

338, 1394.

kalmak.

q. (05 02 10 01 02) 68.

q.-aŋ'ŋar (05 02 16 01 03) 12.

q.-an (05 02 14 01 01) 734; (05 02 14 02 01) 202.

q.-arcʲen (05 02 10 01 02) 69.

q.-dŋ ('qa:ŋdŋ) (05 02 10 02 02) 70; (05 02 10 05 01) 129;

(05 02 14 01 01) 244, 1174; (05 02 14 05 01) 35; (05 02 16 01 06) 37.

q.-dŋm ('qa:ŋdŋm) (05 02 14 01 01) 389.

q.-ŋ ('qa:ŋ) (05 02 10 01 01) 58, 182; (05 02 10 02 02) 11; (05 02 10 03 01) 148, 153; (05 02 14 01 01) 581; (05 02 16 01 01) 30, 41, 49, 61; (05 02 16 01 02) 172.

q.-dŋx ('qa:ŋdŋx) (05 02 14 01 01) 215, 216.

q.-ŋb ('qa:ŋb) (05 02 14 01 01) 230, 594, 811, 866, 1310,

1343, 1365, 1373, (05 02 14 02 01) 84, 107, 113, 204, 206;

(05 02 14 03 01) 12, 13; (05 02 14 05 01) 36.

q.-ŋp ('qa:ŋp) (05 02 10 01 01) 40; (05 02 10 05 01) 98, 115;

(05 02 16 01 03) 126, 139.

q.-ŋpŋar ('qa:ŋpŋar) (05 02 10 01 01) 215

q.-ŋpŋi ('qa:ŋpŋi) (05 02 14 01 01) 1245; (05 02 16 01 01) 3;

q.-ŋrdŋ ('qa:ŋrdŋ) (05 02 16 01 05) 83; (05 02 16 01 09) 17.

(05 02 10 05 01) 5; (05 02 14 01 01) 754, 1034, 1454; (05 02 14 02 01) 50, 214; (05 02 14 04 01) 345, 370.

q.-ışan ('qa:ʃisan) (05 02 10 01 01) 144, 191, 211.

q.-san ('qa:ʃsan) (05 02 10 05 02) 28.

q.-şın ('qa:ssın) (05 02 10 05 02) 27; (05 02 14 01 01) 633,
1112; (05 02 16 02 01) 87.

q.-ʃam (05 02 14 01 01) 669.

q.-'ma:dʃ (05 02 10 02 02) 48, 49; (05 02 14 01 01) 325,
398, 618; (05 02 14 02 01) 299; (05 02 14 04 01) 139, 143.

q.-'ma:dʃ m (05 02 16 01 02) 117.

q.-ma'san (05 02 10 06 02) 135.

q.-mʃrʃ ('qa:ʃmʃrʃ) (05 02 16 01 03) 54, 56.

q.-mʃʃam ('qa:ʃmʃʃam) (05 02 10 01 02) 34.

q.-mʃʃtʃ ('qa:ʃmʃʃtʃ) (05 02 14 01 01) 63, 1169, 1170; (05 02
14 03) 92, 93, 96

q.-mʃjʃb ('qa:ʃmʃjʃb) (05 02 14 01 01) 348, 488, 980, 981.

q.-mʃjʃm ('qa:ʃmʃjʃm) (05 02 16 01 01) 63.

q.-mʃjʃpʃ ('qa:ʃmʃjʃpʃ) (05 02 14 01 01) 711; (05 02 16 01
04) 15, 21.

q.-mʃjʃasan ('qa:ʃmʃjʃasan) (05 02 16 01 02) 119, 122.

'qa:ʃdʃr-

kaldırmak.

'q. (05 02 10 01 02) 69, 71; (05 02 10 05 02) 98; (05 02 14 01
01) 1502; (05 02 16 01 05) 6.

'q.-aʃʃar ʃet- (05 02 16 01 03) 21.

'q.-ar (05 02 10 03 01) 149.

'q.-đĩ (05 02 10 05 01) 141; (05 02 14 01 01) 579.

'q.-đĩm (05 02 14 01 01) 1264; (05 02 16 01 04) 19.

'q.-đĩβ (05 02 16 01 04) 29.

'q.-ĩ (05 02 10 05 02) 123; (05 02 16 01 04) 6.

'q.-ĩłtar (05 02 10 06 01) 54; (05 02 16 02 01) 17, 18.

'q.-ĩp (05 02 16 01 04) 31.

'q.-ĩrdĩ (05 02 14 04 01) 336.

'q.-ĩrdĩłtar (05 02 16 02 01) 23, 24.

'q.-rmĩřam (05 02 14 01 01) 295.

'q.-san (05 02 14 01 01) 233.

'q.-'sa:jdĩβ (05 02 16 01 04) 30.

'q.-sĩn (05 02 10 05 03) 21.

'q.-řĩ (05 02 16 01 04) 10.

qała'ba:řix

kalabalık.

q. (05 02 14 01 01) 947.

q.(x) ɔł- (qała'ba:řix ɔł:łdũ) (05 02 14 01 01) 730, 977.

q.+ta (05 02 14 01 01) 253.

q.+řĩ (05 02 14 01 01) 119, 240, 691, 1004; (05 02 14 02 01)

119.

q.+řĩłtar (05 02 14 01 01) 696.

q.+şix (05 02 14 01 01) 124.

qan

qan.

q. (05 02 10 01 01) 152; (05 02 14 01 01) 964.

q.+qax- (05 02 14 01 01) 245, 256.

q.+çim ('qa:nşim) (05 02 14 01 01) 257.

qaŋqa'ta

omuz arası bölge.

q. (05 02 14 01 01) 198.

q.+^lma (05 02 14 01 01) 335, 343, 393.

q.+m^lda:đi (05 02 14 01 01) 197.

qaŋ'şar

karşı, karşı taraf.

q. (05 02 14 04 01) 20.

q.+da (05 02 10 01 01) 195.

q.+dan (05 02 10 04 01) 5.

q.+ři ('qaşa:ři) (05 02 14 04 01) 24.

q.+şina ('qaşa:şina) (05 02 10 01 01) 88, 138; (05 02 16 01 04) 2; (05 02 16 01 07) 12, 19, 24.

q.+mřizđi ('qaşa:řmřizđi) (05 02 14 01 01) 835, 1091, 1252.

qaŋřar'ta-

karşılamak, ağırlamak.

q.-đi (qaŋřar'ta:đi) (05 02 16 01 05) 14.

qap^h-

kapmak, çalmak.

q. (05 02 16 01 03) 33.

q.-a^lşar (05 02 10 05 01) 63, 118, 120; (05 02 10 05 02) 14.

q.-a:şiz (05 02 10 05 01) 103.

q.-a:şişar (05 02 14 03 01) 33.

	q.-ar (05 02 16 01 03) 34.
	q.-cʰinan ('qa:pcʰinan) (05 02 16 01 03) 85.
qap ^h	kapı.
	q. pad̪ʒa (05 02 16 01 05) 94.
qa'pa-	kapamak, örtmek.
	q.-d̪i (05 02 14 03 01) 27.
	q.-n̪i (qa'pa:n̪i) (05 02 14 04 01) 279.
	q.-n̪ird̪i (qa'pa:n̪ird̪i) (05 02 14 04 01) 276.
	q.-j̪ind̪ʒa ('qa:p̪ij̪ind̪ʒ) (05 02 14 03 01) 31.
	q.-t̪i ('qa:p̪t̪i)(05 02 14 01 01) 481.
'qa:p̪i	bkz. qap ^h .
	'q. (05 02 10 01 01) 97, 104; (05 02 10 01 02) 79; (05 02 10 03 01) 29; (05 02 10 05 01) 9; (05 02 14 01 01) 1045; (05 02 16 01 05) 99.
	'q.+da (05 02 10 05 02) 56, 99, 113; (05 02 14 01 01) 1042, 1121; (05 02 16 01 05) 97.
	'q.+dan (05 02 16 01 05) 99; (05 02 16 01 05) 106, 111.
	'q.+d̪i (05 02 16 01 05) 97.
	'q.+n̪i (05 02 10 01 01) 105, 237; (05 02 10 01 02) 103, 104, 115, 117, 121, 124; (05 02 10 02 01) 13, 34, 36, 42, 47, 52, 57, 58, 63; (05 02 10 03 01) 29, 36; (05 02 16 01 05) 48; (05 02 14 01 01) 970; (05 02 16 01 05) 103; (05 02 16 01 08) 8, 9.
	'q.+m̪iza (05 02 14 01 01) 1198.
	'q.+m̪izi (05 02 14 01 01) 984.

'q.+ja (05 02 10 01 02) 84, 95, 114, 122, 125; (05 02 10 02 01) 89; (05 02 14 01 01) 1229; (05 02 16 01 05) 7, 16; (05 02 16 01 05) 106, 111.

'q.+^lta:rında (05 02 14 01 01) 1521.

'q.+sın ('qa:psın) (05 02 10 01 02) 81, 83, 84; (05 02 14 01 01) 982.

'q.+sına ('qa:psına) (05 02 10 02 01) 89.

'q.+sında ('qa:psında) (05 02 10 05 02) 114; (05 02 10 05 03) 20.

'q.+sında:dı ('qa:psında:dı) (05 02 14 04 01) 30.

qap'qap

takunya.

q. (05 02 14 01 01) 1073, 1076, 1079.

qap'lan

qaplan.

q. (05 02 14 01 01) 1360.

qar

kar.

q. (05 02 10 02 01) 12; (05 02 14 04 01) 70.

q.+^lda (05 02 10 02 01) 19.

q.+ı ('qa:rı) (05 02 10 05 02) 86; (05 02 14 04 01) 84, 89, 90.

qardaş

kardaş.

q. (05 02 10 01 01) 75, 135; (05 02 10 05 01) 100; (05 02 14 01 01) 1154, 1157; (05 02 16 01 03) 3; (05 02 16 01 05) 117; (05 02 16 01 07) 13, 17, 20, 23, 25, 29, 36, 41, 45;

q. 'ba:dʒı (05 02 16 02 01) 56, 69.

q. ʔ- (05 02 16 01 03) 1.

q.+a (05 02 14 03 01) 11, 98; (05 02 14 04 01) 7, 20, 25, 35, 40, 105,, 132, 240, 249.

q.+ĩ (qa'da:ĩ) (05 02 10 01 01) 132, 184, 241.

q.+ĩm (qa'da:ĩm) (05 02 10 01 01) 74, 76, 85, 239; 02– 01 (05 08 14) 139, 140, 472, 903, 1133, 1250 ; (05 02 16 01 02) 120; (05 02 16 01 03) 66

q.+ĩma (qa'da:ĩma) (05 02 10 01 01) 131, 183; (05 02 16 01 03) 67.

q.+ĩmĩ (qa'da:ĩmĩ) (05 02 14 01 01) 12.

q.+ĩmĩn (qa'da:ĩmĩn) (05 02 14 04 01) 100.

q.+ĩna (qa'da:ĩna) (05 02 14 01 01) 1314.

q.+^lta:rĩβ (05 02 10 05 01) 41.

q.+^lta:rĩβa (05 02 10 05 01) 33, 41, 43, 58, 62.

q.+tĩtar (qa'da:ĩtĩtar) (05 02 16 01 03) 10.

^lqa:rĩf-

karişmak, bir işi borun sokmak.

^lq.-ma (05 02 10 06 01) 72.

^lq.-mĩjasan (05 02 16 01 08) 6.

^lqa:rĩn

karın.

^lq.+ĩ (^lqa:rĩnĩ) (05 02 10 01 01) 43; (05 02 16 01 03) 4.

^lq.+ĩm (^lqa:rĩnĩm) (05 02 10 02 01) 100.

^lq.+ĩma (^lqa:rĩnĩma) (05 02 10 02 01) 100.

^lq.+ĩna (^lqa:rĩnĩna) (05 02 10 02 01) 90.

^lq.+ĩnda (^lqa:rĩnĩnda) (05 02 16 01 03) 7, 8, 29, 84.

'qa:rpŭz	< Far. خارپوز : karpuz. 'q. (05 02 14 01 01) 979. 'q.اٹ- (05 02 14 04 01) 74.
'qa:sŭm	ö.a. < Ar. قاسم : Kasım (kişi adı) 'q. (05 02 14 01 01) 12; (05 02 14 04 01) 202. 'q.+jılε (05 02 14 01 01) 1250. 'q.+jılŭ (05 02 14 01 01) 121.
qa'ſa	papaz. q. (05 02 16 02 02) 9, 10.
qat	kat. q. (05 02 14 01 01) 1128. q. qat (05 02 14 01 01) 1318. q.+a (05 02 16 01 03) 115. q.+ 'ta:dŭtar(05 02 14 02 01) 33.
qat-	katmak. q.- 'a:rŭtar (05 02 14 02 01) 33. q.- 'ma (05 02 14 01 01) 1351, 1352. q.-ŭtar ('qa:ŭtar)(05 02 14 02 01) 33.
qaβa'ta-	kovalamak. q.-dŭtar (qaβa'ta:dŭtar) (05 02 14 01 01) 1231. q.- 'ma (05 02 14 02 01) 216, 230.
qaβ-	kavmak.

q.-ar 01–0 2 (05 08 11) 127.

q.-dī ('qa:βdī) (05 02 10 01 02) 21, 23, 28; (05 02 10 02 02)

2,74.

q.-īm ('qa:βīm) (05 02 14 02 01) 134, 135.

q.-īn ('qa:βīn) (05 02 14 01 01) 979.

q.-īp ('qa:βdīp) (05 02 10 01 02) 37.

q.-īptī ('qa:βīptī)(05 02 10 01 02) 14, 36.

q.-mījam ('qa:βmījam) (05 02 10 01 02) 50.

q.-ūttar ('qa:βūttar) (05 02 10 05 01) 12.

q.-ūm ('qa:βūm) (05 02 14 01 01) 731, 733.

qaβ'za-

bkz. 'qa:tđır-.

q.-dīm (qaβ'za:dīm) (05 02 14 01 01) 352

q.-dīx (qaβ'za:dīx) (05 02 14 01 01) 292.

q.-max (qaβza'max) (05 02 14 01 01) 358.

q.-rdī (qaβ'za:rdīm < qa:βzī'ja:rdīm < qaβza'ja:rdīm) 02–

04 (05 08 14) 332, 333, 334.

q.-rdīβ (qaβ'za:rdīβ < qa:βzī'ja:rdīβ < qaβza'ja:rdīβ) 02–

04 (05 08 14) 352.

q.-rdīx (qaβ'za:rdīx < qa:βzī'ja:rdīx < qaβza'ja:rdīx) (05 02 14 01 01) 292.

q.-sīn (qaβ'za:sīn) (05 02 14 04 01) 76.

qax-

bkz. qa:-

q. (05 02 10 03 01) 104; (05 02 10 05 02) 88, 118; (05 02 16 01 02) 107; (05 02 16 01 03) 28.

q.-ał'łar (05 02 10 01 01) 270; (05 02 10 01 02) 119; (05 02 10 02 02) 10; (05 02 16 01 03) 128.

q.-an (05 02 14 05 01) 11.

q.-xar (05 02 10 01 01) 30, 40, 41, 55, 63, 80, 82, 170, 192, 220, 221, 261; (05 02 10 01 02) 2, 6, 8, 71, 103; (05 02 10 02 02) 46; (05 02 10 03 01) 122, 162; (05 02 10 05 01) 11, 47, 90; (05 02 10 06 01) 55; (05 02 10 06 02) 44; (05 02 14 01 01) 630; (05 02 14 02 01) 223; (05 02 16 01 01) 20, 66; (05 02 16 01 02) 63, 73, 77, 136; (05 02 16 01 03) 142; (05 02 16 02 02) 12.

q.-'xa:rdǵı (05 02 14 01 01) 626.

q.-'xa:rdǵx (05 02 14 01 01) 71, 129, 1459; (05 02 14 04 01) 235.

q.-'xa:rǵx (05 02 14 01 01) 72, 149, 631, 660, 921; (05 02 14 02 01) 131.

q.-a'san (05 02 14 01 01) 937, 942; (05 02 14 02 01) 130.

q.-ǵb ('qa:xǵp) (05 02 14 03 01) 25.

q.-ǵm ('qa:xǵm) (05 02 10 05 01) 21; (05 02 10 05 02) 3; 02–01 (05 08 14) 367, 447, 1431.

q.-ǵn ('qa:xǵn) (05 02 14 01 01) 272.

q.-ǵp (05 02 10 01 02) 75; (05 02 14 03 01) 25.

q.-ǵrdǵı ('qa:xǵrdǵı) (05 02 14 01 01) 626.

q.-ǵrǵı ('qa:xǵrǵı) (05 02 10 05 01) 17, 91; (05 02 10 05 03) 39; (05 02 14 01 01) 245; (05 02 16 01 02) 4, 10.

q.-'ma:đīm (qax' ma:đīm) (05 02 14 01 01) 926.

q.-'mam (05 02 10 03 01) 171.

q.-'maꞥ (05 02 16 01 06) 24.

q.-'ma:zdīm (05 02 14 01 01) 1430.

q.-mǝrǝ ('qa:xmǝrǝ) (05 02 10 05 01) 94.

q.-mǝjasan ('qa:mǝjasan) (05 02 10 01 02) 68.

q.-řǝ ('qa:řǝ) (05 02 10 05 01) 110; (05 02 10 05 02) 6, 50;

(05 02 10 05 03) 58; (05 02 16 01 05) 59, 66; (05 02 16 01 08) 17.

q.-řīm ('qa:řīm)(05 02 14 01 01) 698.

q.-şix ('qa:şix) (05 02 14 01 01) 196, 1243, 1417.

qaz-

kazmak, bir konunun hakkında detaylı bilgi edinmeye çalışmak.

q. (05 02 16 01 02)109.

q. qaz- qaz- (05 02 10 01 01) 143.

q.-at'ıtar (05 02 16 01 02)88.

q.-ar (05 02 16 01 02)88.

q.-a:rdıx (05 02 14 02 01) 275.

q.-đīm ('qa:đīm) (05 02 14 05 01) 15.

q.-řǝ ('qa:řǝ) (05 02 14 02 01) 245.

q.-řǝb ('qa:řǝb) (05 02 14 02 01) 243.

q.-şıtar ('qa:şıtar) (05 02 14 02 01) 10.

q.-şrdıtar rdıtar) (05 02 14 02 01) 8.

q.-mǝʃam ('qa:zmǝʃam) (05 02 10 05 01) 27.

'qa:zǝ

< Ar. قاضي : kazı.

'q.-ǝ ('qa:zǝ) (05 02 10 05 02) 16, 17, 18, 19, 36, 38, 71, 72,

92, 101, 103, 107, 130, 133, 136, 137, 138; (05 02 14 04 01)

208, 351.

'q.-ja (05 02 10 05 02) 15.

'q.-jdan (İnst.) (05 02 10 05 02) 91.

qa'za

< Ar. القضاء : kaza.

q.+¹dan bεlε'dεn (05 02 14 01 01) 919.

qa'zan

kazan.

q. (05 02 14 01 01) 22, 1013, 1014; (05 02 16 01 05) 68, 100.

q.+a (05 02 16 01 05) 76.

q.+ǝ (qa'za:nǝ) (05 02 14 01 01) 1014

q.+ǝŋ (qa'za:nǝŋ) (05 02 10 05 02) 114.

qa'zan

bkz. qa'zan.

q. (05 02 14 01 01) 1014.

q^hε'dεr

< Ar. قَدْر : kadar (edat)

q^h. (05 02 10 06 02) 118; (05 02 14 01 01) 88, 316, 327, 689,

1478; (05 02 14 02 01) 12, 13, 14, 124, 206, 213, 214; (05 02

14 03 01) 92; (05 02 14 04 01) 57, 258; (05 02 16 02 01) 83.

q^hε'dεr

< Ar. القَدْر : kadar, miktar, eşit düzeyde

q^h.+đi (qε'dε:rđi) (05 02 14 02 01) 15.

q^h.+ĩ (qε'dε:rĩ) (05 02 10 01 01) 151.

q^h.+mĩztĩn (qε'dε:rmĩztĩn) (05 02 14 01 01) 1372.

q^hε'di:m

< Ar. قَدِيم : eski, modası geçmiş.

'q^h. (05 02 14 01 01) 171, 809.

'q^h.+dε (05 02 14 01 01) 703.

'q^h.+mĩ (05 02 14 03 01) 89.

'q^h.+lεr (05 02 16 02 01) 39.

'q^h.+nεn (05 02 14 01 01) 601.

'q^hεđir

ö.a. < Ar. القدر : Kadir gecesi.

'q^h. (05 02 14 01 01) 647, 651, 684; (05 02 14 02 01) 210,

214; (05 02 14 04 01) 245, 309.

'q^h.+dε (05 02 14 01 01) 683.

q^h.+đi (05 02 14 01 01) 688.

q^h.+ĩ (05 02 14 01 01) 679.

q^hε'rε

kara, siyahlık.

q^h.+đi (q^hε'rε:đi) (05 02 14 01 01) 1326.

'q^hε:rbĩl

< Ar. غُرْبَال : kalbur.

'q^h.+ε (05 02 14 01 01) 884.

'q^hε:rbĩlle-

kalburlemek.

'q^h.+rđim (q^hε:rbĩlle'jε:rđim) (05 02 14 01 01) 1035.

q^hε'fεs

< Ar. القفص : kafes.

q^h.+ĩ (05 02 10 01 01) 219, 220.

q^h.+tε:đĩ (05 02 10 01 01) 181, 190.

qε^hhir

< Ar. قَدَر : kader, üzüntü, sıkıntı.

q^h. xεfεt (05 02 10 03 01) 100.

q^h. (05 02 14 02 01) 126.

q^h. je- (05 02 16 01 03) 137, 141; (05 02 10 03 01) 98

q^h.+dεn (05 02 16 01 02) 150.

q^h.+m (05 02 16 01 02) 20.

q^hεl'ŋə

< Ar. قَلْعَة : kale.

q^h. (05 02 14 01 01) 90; (05 02 14 04 01) 245, 304.

q^h.+dεn (05 02 14 03 01) 42.

q^h.+jε (05 02 14 05 01) 3, 5, 20.

q^h.+đĩ (q^hεl'ŋə:đĩ) (05 02 14 03 01) 79, 84.

q^hεlb

< Ar. قَلْب : kalp, yürek.

q^h.+dε (05 02 14 01 01) 513.

q^hεlbu'quɫ'b

alt üst olmak.

q^h. قُتْ- (05 02 16 01 04) 30.

q^hε'lεm

< Ar. قَلَم : kalem.

q^h. dεf'tεr (05 02 10 06 01) 65; (05 02 10 06 02) 46, 46, 52,

64, 80, 94.

q^hεl'let

< Ar. القِلَّة : az, çok olmayan, nadir bulunan bir şey.

q^h. ٧٩- (05 02 14 04 01) 49.

'q^hε:mĩʃ

kamış.

'q^h.+lĩ'ŷijmĩʃ (05 02 14 03 01) 58.

q^hεnε'ʕət

< Ar. القناعة : kanaat.

q^h. (05 02 14 04 01) 80.

q^hεrε

kara, siyah.

q^h. (05 02 10 02 01) 45; (05 02 10 03 01) 145; (05 02 10 05 01) 54; (05 02 10 06 02) 15, 20, 26; (05 02 14 01 01) 1072; (05 02 14 02 01) 233; (05 02 14 04 01) 368.

q^h. q^hεrε(05 02 14 02 01) 232, 235.

q^h. ٧٩- (05 02 10 05 01) 48, 71.

q^h.+dĩ (q^hεrε:dĩ) (05 02 10 02 01) 44; (05 02 14 01 01) 1330.

'q^hε:rĩ

< Ar. فَرْث : yaşlı kadın.

'q^h.+jε (05 02 10 01 01) 254, 255.

'q^h.+c^jε (05 02 10 01 01) 175, 243.

'q^h.+c^jεdε (05 02 10 01 01) 120.

'q^hε:sĩl

başak tutmuş arpa.

'q^h. (05 02 14 01 01) 267.

'q^hε:sĩr

< Ar. قَصْر : köşk.

'q^h. (05 02 10 01 01) 66, 234.

	'q ^h .jap ^h - (05 02 10 01 01) 65.
	'q ^h .+ɿn ('q ^h ɛ:srɿn) (05 02 10 01 01) 69.
	'q ^h .+ɿnɛ ('q ^h ɛ:srɿnɛ)(05 02 10 06 02) 102.
q ^h ɛ'tɛɾ	< Ar. قَطَار "ten" : sıra, katar.
	q ^h . (05 02 14 04 01) 31; (05 02 16 01 09) 56.
	q ^h .+ɿ (05 02 14 04 01) 21.
'q ^h ɛ:jɔɔ	kaydı yok, mahsuru yok, olur.
	'q ^h . (05 02 14 01 01) 503; (05 02 16 01 05) 55; (05 02 16 01 02) 130.
'q ^h ɛ:jɿn	kayın.
	'q ^h . (05 02 14 01 01) 1370.
	'q ^h .+ɿm "'q ^h ɛ:jnɿm" (05 02 14 01 01) 241.
	'q ^h .+ɿβ "'q ^h ɛ:jnɿβ" (05 02 10 01 01) 254.
q ^h ɛ'jnɛ	kaynamak.
	q ^h .-ɿrɿ ('q ^h ɛ:jnɿrɿ < 'q ^h ɛ:jnɿjɿrɿ < q ^h ɛjnɛ:jɿrɿ) (05 02 14 01 01) 350.
q ^h ɛjnet-	kaynatmak.
	q ^h .(d)+ɿn (q ^h ɛj'nɛ:ɗɿn) (05 02 10 02 02) 17.
	q ^h .(d)+ɿrdɿx (qɛj'nɛ:ɗɿrdɿx) (05 02 14 01 01) 868.
	q ^h .-tɿ (qɛj'nɛ:tɿ) (05 02 16 01 05) 68.
q ^h ɛj'jɛ	kaya, büyüktaş parçası.

q^h. (05 02 14 02 01) 99; (05 02 14 04 01) 275, 282.

q^h. č'ɾɛd͡ʒ (05 02 14 04 01) 275, 282.

q^h.+¹dɛn (05 02 14 02 01) 97.

¹q^hɛ:jjĩm

gevşek olmayan bağ, sıkı, şiddetli.

¹q^h. (05 02 14 01 01) 67.

¹q^h. q^hɛ:jjĩm (05 02 14 01 01) 848.

¹q^h. 'tut (05 02 16 01 02) 115, 145.

¹q^h.+mĩn (05 02 14 01 01) 1066.

¹q^h.+ijdĩ (05 02 14 02 01) 37.

q^hɪ-

kılmak, etmek, yapmak. (bkz. et-)

q^h.-an'nan (05 02 14 02 01) 133.

q^h.-đĩm (05 02 14 01 01) 222, 223, 329.

q^h.-đĩβ (05 02 14 01 01) 915.

q^h.-đĩx (05 02 14 01 01) 194, 195, 690.

q^h.-t'ɪam (05 02 14 01 01) 925, 927, 930, 931.

q^h.-ħĩx (05 02 14 01 01) 660; (05 02 14 02 01) 132.

q^h.-ma'ɣa (05 02 14 01 01) 210.

q^hɪ'ɪɲd͡ʒ

kılıç.

q^h. (05 02 16 01 03) 74.

q^hɪr-

kırmak, tahip etmek.

q^h.-b'san (05 02 14 01 01) 968.

q^h.-ıptar (05 02 16 01 05) 37.

	q ^h .-'mam (05 02 10 01 02) 41.
q ^h 'ray	kıyı, köşe.
	q ^h .+a (05 02 10 05 02) 87.
'q ^h ırıt-	kırılmak.
	'q ^h .-ıptı (05 02 16 01 09) 58.
'q ^h ırın-	bkz. 'q ^h ırıt-
	'q ^h .-a:jdı (05 02 14 01 01) 1078.
'q ^h ırmızı	< Ar. القرمزي : kırmızı.
	'q ^h . (05 02 14 01 01) 73, 133, 1390; (05 02 14 04 01) 31.
	'q ^h . ٧٩- (05 02 14 01 01) 71.
	'q ^h .-dı (05 02 14 01 01) 861.
'q ^h ırx	kırk.
	'q ^h . (05 02 14 01 01) 1392; (05 02 16 01 02)6, 134; (05 02 16 01 03) 105, 116, 128, 129.
q ^h 'ssa	kısa.
	q ^h . (05 02 14 01 01) 61.
q ^h 's'qanđz	kıskanç.
	q ^h .-am (05 02 14 01 01) 1027.
q ^h 's'ray	kısarak.
	q ^h . (05 02 10 02 02) 56.
	q ^h .-a (05 02 10 02 02) 56.
	q ^h .-ın (Bel.) (q ^h 's'ra:ýın) (05 02 16 02 01) 31.

q^h.+tan (05 02 10 02 02) 55.

q^hıf

kış.

q^h.+ıjdı (05 02 16 02 01) 40.

q^h.+tı (05 02 10 02 01) 6.

q^hıt'ıə

< Ar. القِطعة : arsa.

q^h.+mǝz (q^hıt'ıə:mǝz) (05 02 14 01 01) 1365.

q^hız

kız.

q^h. (05 02 10 01 01) 11, 13, 15, 46; (05 02 10 02 02) 36, 38;
(05 02 10 03 01) 99; (05 02 14 01 01) 499, 804, 908, 966,
1323, 1380, 1473, 1484; (05 02 16 01 02) 125; (05 02 16 01 03)
11, 59, 102, 105, 116; (05 02 16 01 06) 4, 5; (05 02 16 01 06)
1; (05 02 16 02 01) 49.

q^h. dɔy'tan (05 02 14 01 01) 23.

q^h. dɔy- (05 02 16 01 03) 10.

q^h.+a (05 02 10 01 01) 14; (05 02 14 01 01) 807, 840, 1471.

q^h.+ aɕ'a "o kız, tanıdığımız kız" (05 02 16 01 01) 5; (05 02 16
01 02) 34, 57, 101, 174, 188; (05 02 16 01 03) 13, 14.

q^h.+dı (05 02 16 01 06) 44; (05 02 16 01 09) 2.

q^h.+ı (05 02 10 01 01) 7, 21, 254; (05 02 10 02 02) 46; (05 02
14 01 01) 241, 1313; (05 02 14 04 01) 263; (05 02 16 01 01)
3, 4, 44, 61; (05 02 16 01 03) 22, 23; (05 02 16 01 06) 3, 6,
38, 39; (05 02 16 01 09) 1, 21.

q^h.+ıdı (05 02 16 01 06) 44.

q^h.+ǵm (05 02 14 01 01) 428, 467, 500, 740, 744, 1304, 1467;
(05 02 16 01 03) 6, 62, 75; (05 02 16 01 06) 37; (05 02 16 01
09) 5.

q^h.+ǵma (05 02 14 01 01) 742, 746; (05 02 16 01 01) 7.

q^h.+ǵmdǵ (05 02 16 01 06) 8, 46.

q^h.+ǵmǵ (05 02 10 01 01) 250; (05 02 16 01 02)94.

q^h.+ǵn (Bel.) (05 02 10 02 02) 4, 77; (05 02 10 03 01) 110;

(05 02 14 01 01) 1311, 1315, 1470, ; (05 02 16 01 01) 70; 03–
03 (05 08 16) 49, 128, 129; (05 02 16 01 06) 26; (05 02 16 01
09)22.

q^h.+ǵŋ (Bel.) (05 02 16 01 02)92, 187.

q^h.+ǵnǵ (05 02 14 01 01) 341; (05 02 16 01 03) 84, 90; 03–
10 (05 08 16) 34.

q^h.+ǵβ (05 02 16 01 03) 5.

q^h.+ǵβǵ (05 02 10 01 01) 249, 270.

q^h.+ǵar (05 02 14 01 01) 116, 740, 1069, 1277.

q^h.+ǵar ǵitǵindε (05 02 14 01 01) 744; (05 08 14) 30.

q^h.+ǵartǵın "kızlar için" (05 02 14 01 01) 1136.

q^h.+ǵarǵ (05 02 16 01 06) 44.

q^h.+ǵarǵ (05 02 16 01 02)48.

q^h.+ǵarǵm (05 02 14 01 01) 110.

q^h.+ǵızǵ (05 02 14 04 01) 342.

q^h.+ǵızǵarǵın

ö.a. (Kerkük'ün önde gelen bir türkücüsü)

q^h. (05 02 14 04 01) 322.

'q ^h ızbeqız	berdel. 'q ^h .et- (05 02 14 01 01) 1331.
q ^h ıztʃın	kız için. q ^h . (05 02 10 01 01) 20.
'q ^h ızıtʃın	kızı için. 'q ^h . (05 02 16 01 03) 141.
q ^h ıs'met	< Ar. القسمة : talih, nasip, keder. q ^h .et- (05 02 10 03 01) 5; (05 02 14 01 01) 152, 658, 673, 1267, 1340; (05 02 14 02 01) 141; (05 02 14 04 01) 343, 344. q ^h .+ım (q ^h ıs'mε:şım) (05 02 14 01 01) 1345.
q ^h ij-	kıymak, acımak. q ^h .+'mε:şım (05 02 10 01 01) 167.
'q ^h ijmε	kıyma. 'q ^h .et- (05 02 16 01 05) 66.
qɔ'dʒa	dede, taze olmayan, yaşlı. q. (05 02 10 01 02) 36, 37; (05 02 16 01 02) 139. q.+m (05 02 14 01 01) 63, 64, 66, 135. q.+mnan (Inst.) (05 02 14 01 01) 136. q.+mʃılε (qɔ'dʒa:mʃılε) (05 02 14 01 01) 62.
qɔtʃ	koç. q. cʃεl'lε (05 02 16 01 01) 54.

	q.+ ^l ta:đi (05 02 14 02 01) 163.
qɔɫ	kol.
	q.+mŭza (^l qɔ:ɫmŭza) (05 02 14 01 01) 958, 1023.
	q.+nan (05 02 16 01 03) 77.
^l qɔ:ɫtŭy	koltuk.
	q.+ŭ (05 02 10 03 01) 166.
qɔŋ	konmak.
	q.+a:rdŭ (^l qɔŋa:rdŭ) (05 02 14 03 01) 77.
^l qɔ:ŋʃŭ	komşu.
	^l q.+ɫar (05 02 14 01 01) 795.
	^l q.+ɫara (05 02 14 02 01) 144, 176.
	^l q.+nŭn (05 02 10 01 02) 82.
^l qɔ:ŋʃŭʃ-	konusmak.
	^l q.+tŭm (05 02 16 02 01) 88.
	^l q.+ŭm (05 02 10 05 02) 63.
qɔp ^h -	kopmak.
	q.-a:rŭ (05 02 10 01 01) 108.
	q.-ardan ^l da (05 02 10 01 01) 109.
	q.-ma:sŭn (05 02 14 04 01) 83.
^l qɔ:rdŭn	< Fr. cordon: kordon, ince zincir.
	^l q. ʃstɛ- (05 02 14 01 01) 1268.
	^l q.+ŭ (05 02 14 01 01) 1291.

qorx-	korkmak, çekinmek.
	q.-a'san (05 02 10 03 01) 46.
	q.-a'ram (05 02 14 01 01) 513.
	q.-'a:đix (05 02 14 01 01) 586, 591.
	q.-ǔ'la:rǎnaŋ (qor:rxǔ'la:rǎnaŋ) (05 02 14 01 01) 1412.
	q.-ǔmnan (qor:rxǔman)(05 02 10 01 01) 28; (05 02 14 01 01) 843.
	q.-ǔram (05 02 14 01 01) 581.
'qojra	ö.y.a. (semt adı)
	'q. (05 02 14 04 01) 202.
	'q.+da (05 02 14 03 01) 41.
qox-	kokmak.
	q.-a:rđi (05 02 14 02 01) 94.
qox'la-	koklamak.
	q.-r (qox'lar < qox'la'jar) (05 02 16 01 02)87.
qoj-	koymak, bırakmak, terketmek, müsaade etmek.
	q. (05 02 10 01 01) 74, 96, 183; (05 02 10 03 01) 26; (05 02 10 04 02) 29; (05 02 10 05 01) 67; (05 02 10 05 02) 35; (05 02 10 06 02) 72, 101, 102, 109, 140; (05 02 14 01 01) 503, 864, 990, 1040, 1098, 1168, 1307; (05 02 16 01 01) 65; (05 02 16 01 02)52; (05 02 16 01 03) 66.
	q. dæn- (05 02 10 04 02) 26.
	q. ǁapar- (05 02 16 02 02) 4.
	q.-ar (05 02 10 01 01) 102, 103, 111, 192; (05 02 10 01 02) ,

26, 58, 59, 75, 94; (05 02 10 04 01) 4; (05 02 10 05 03) 32,
37; (05 02 10 06 02) 46, 47, 142; (05 02 16 01 01) 6, 27, 68,
69, 70; (05 02 16 01 09) 50.

q.-^la:rdĩ (05 02 14 01 01) 137, 1006, 1012; (05 02 14 02 01) ;
(05 02 14 04 01) 78, 367.

q.-^la:rdĩtar (05 02 14 01 01) 1433, 1438; (05 02 14 04 01)
3, 238; (05 02 16 02 01) 19, 21.

q.-^la:rdĩx (05 02 14 01 01) 2, 70, 132, 634, 703, 704, 761,
762, 771, 858, 871, 881, 891, 958, 992; (05 02 14 02 01) 277;
(05 02 14 04 01) 292.

q.-^la:rdĩm (05 02 14 01 01) 1036.

q.-^la:rdĩß (05 02 14 01 01) 820, 1469.

q.-^la:rĩx (05 02 14 01 01) 118, 859.

q.-a'san (05 02 10 03 01) 149.

q.-a^ltar (05 02 10 03 01) 154, 155; (05 02 14 02 01) 139,
247, 248.

q.-bilmĩrem (05 02 10 05 02) 97.

q.-^ldaß (05 02 14 02 01) 222.

q.-dũ ('qɔ:jdũ) (05 02 10 01 01) 115; (05 02 10 01 02) 86;
(05 02 10 03 01) 90; (05 02 10 05 03) 20; (05 02 14 01 01)
17; (05 02 16 01 05) 11, 88, 101, 102.

q.-dũm ('qɔ:jdũm) (05 02 14 01 01) 576.

q.-dũtar (05 02 14 04 01) 29.

q.-dũx ('qɔːjdũx) (05 02 14 01 01) 728, 1468.

q.-saß (05 02 10 01 01) 79.

q.-'saːjβɪz (05 02 10 01 01) 73.

q.-ma (05 02 14 01 01) 107.

q.-'maːdɪtar (05 02 14 01 01) 424, 484.

q.-'maːdɪm (05 02 14 01 01) 319, 380.

q.-'maːdɪx (05 02 14 01 01) 1371.

q.-'mam (05 02 14 01 01) 1103.

q.-'maq (05 02 14 01 01) 1088.

q.-'maːzdɪtar (05 02 14 01 01) 732.

q.-'mũttar (05 02 14 01 01) 644.

q.-mũfam (05 02 10 01 01) 267; (05 02 14 01 01) 296, 404,
765, 831.

q.-mũfũx (05 02 14 01 01) 82, 84, 129, 1021.

q.-ũttũ ('qɔːjũttũ) (05 02 14 01 01) 706.

q.-ũttũdũ ('qɔːjũttũdũ)(05 02 14 04 01) 232, 237, 239.

q.-ũm ('qɔːjũm) (05 02 10 01 02) 89; (05 02 10 05 01) 143;
(05 02 14 01 01) 337, 1305; (05 02 16 02 01) 61.

q.-ũram ('qɔːjũram) (05 02 14 01 01) 171.

q.-ũrũ ('qɔːjũrũ) (05 02 16 01 03) 74; (05 02 16 02 01) 27.

q.-ũp ('qɔːjũp) (05 02 10 05 02) 87.

q.-ũptar ('qɔːjũptar) (05 02 10 02 02) 44.

q.-ǰpsan ('qɔ:jǰpsan) (05 02 10 06 02) 80; (05 02 14 04 01)

236.

'qɔjra

bkz. 'qɔjra.

'q.+dǰ ('qɔj'ra:dǰ) (05 02 14 03 01) 85, 86, 89.

'q.+nǰn ('qɔj'ra:nǰn) (05 02 14 04 01) 204.

'qɔ:jǰn

koyun.

'q.+tǰar (05 02 16 01 07) 40, 43.

'q.+ǰ ('05 02 10 05 03) 35, 60.

'q.+ǰn (05 02 10 02 01) 3; (05 02 14 04 01) 147.

'qɔ:jǰŋ

bkz. 'qɔ:jǰn.

'q.+(05 02 10 02 01) 2, 13.

qɔz

< Ar. الحوز : ceviz.

'q. (05 02 14 04 01) 149.

'q.ǰna- (05 02 14 04 01) 150.

'q.ǰtǰi ('qɔ'z ǰtǰi) (05 02 14 04 01) 156.

'q.+ǰn (05 02 14 04 01) 154, 155, 156.

qǰr'ban

< Ar. القُرْبَان : kurban.

q. (05 02 14 01 01) 107, 143, 153, 193, 215, 222, 234, 264,

290, 318, 351; (05 02 14 02 01) 163; (05 02 14 04 01) 96.

q.ǰt- (05 02 14 01 01) 224.

q.+nǰm (qǰr'ba:nǰm) (05 02 16 01 02) 156.

q.+nǰβ ǰt- (qǰr'ba:nǰβ ǰt-) (05 02 10 06 01) 69.

qū'ḍ̌āy	kucak. q.+ımda (qū'ḍ̌ā:ıımda) (05 02 16 02 01) 93.
qū'ḍ̌āx	bkz. qū'ḍ̌āy. q.(y)+ıma (qū'ḍ̌ā:ııma) (05 02 14 01 01) 421. q.(y)+ımda (qū'ḍ̌ā:ıımda) (05 02 14 01 01) 842. q.(y)+m̄ıza (qū'ḍ̌ā:yma) (05 02 14 01 01) 91. q.(y)+m̄ızda (qū'ḍ̌ā:ymda) (05 02 14 01 01) 770.
qūd'r̄et	< Ar. القُدرة : kudret, güç, kuvvet. q. (05 02 16 01 05) 45.
qudūr-	kudurmak, delirmek, kendinden geçmek. q.-ūbsan (05 02 14 01 01) 1286.
qū'ṭay	kulak. q. ver- (05 02 10 01 01) 236. q.-ına (qū'ṭa:ıına) (05 02 14 01 01) 154, 158, 166; (05 02 14 02 01) 172.
qū'ṭax	bkz. qū'ṭay. q. (05 02 14 01 01) 577.
qūṭ̄eṣu'zu	< Ar. قُلْ أَعُوذُ : de ki haşa. q. (05 02 14 01 01) 912.
qūṭ̄'ṭa:ḥṭa	< Ar. قُلْ الله : de ki tanrı, Allah. q. (05 02 14 01 01) 912.
quṭ	kul, köle.

	q.+ǔ (05 02 10 02 02) 64.
	q.+ǔm (05 02 10 02 02) 59.
qum	kum.
	q. یتّٰیnde (05 02 14 01 01) 365.
	q.+a (05 02 14 01 01) 323.
	q.+dǔ (05 02 14 01 01) 364, 377.
	q.+ ^l nan (Inst.) (05 02 14 01 01) 379.
	q.+ ^l ǔjdǔ (05 02 14 01 01) 371.
qǔmsa'ʔa	< Ar. قُمْصَلَة : mont.
	q. (05 02 14 01 01) 469
qǔn'bat	< Ar. الْقَمَاط : kundak.
	q.+ʔa:dǔ (qǔnbat'ʔa:dǔ) (05 02 10 03 01) 162.
qǔn'day	bkz. qǔn'bat.
	q.+da:dǔ (05 02 10 03 01) 77.
qǔr'ʕən	< Ar. قُرْآن : Kuran.
	q. (05 02 14 01 01) 14, 49, 53, 146, 534, 549, 562, 863, 1413, (05 02 16 01 02) 14, 49, 134, 163; (05 02 16 01 03) 55; (05 02 16 02 01) 10.
	q. اَتّٰ- (05 02 14 01 01) 548.
	q. ڭ: xu (05 02 16 01 02) 14.
	q.+ʔn (qǔr'ʕə:nʔn) (05 02 14 01 01) 37.
'qurd	kurt.

	'q. (05 02 10 02 01) 74.
qur-	kurmak, düzenlemek, yapmak (bkz. q ^h ıt-)
	q.-ar (05 02 16 01 02) 185.
	q.-dū (05 02 10 02 01) 74; (05 02 10 04 01) 5; (05 02 10 05 03) 12; (05 02 16 02 01). (05 02 16 02 01) 55, 59, 62, 63, 95.
	q.-dūm (05 02 14 01 01) 1268.
	q.-ülŭptŭ (05 02 10 03 01) 139.
qŭr'na	< Ar. القُرْنَة : köşe.
	q.+sında (qŭr'na:sında) (05 02 10 01 01) 1; 01–02 (05 08 11) 1.
'qurrŭ	kuru, taze olmayan.
	'q. (05 02 14 01 01) 1447.
'qurt	baz. ('qurd)
	'q. dæf- (05 02 10 04 01) 19.
	'q.+ac ^j a (05 02 10 04 01) 23.
	'q.+tŭ (05 02 10 04 01) 18.
	q.+tŭn (05 02 10 02 01) 79, 80.
	q.+tŭŋ (05 02 10 02 01) 89, 90.
quf	kuş.
	q. (05 02 10 06 01) 5, 8.
	q.+tar (05 02 14 01 01) 77.
	q.+ŭ (05 02 10 06 01) 7.
'qutŭ	kutu.

q. qūtū (05 02 14 01 01) 368.

qū'βat.

< Ar. قُوَّة : kuvvet, güç.

q.+ħjdīm (qū'βa:tħjdīm) (05 02 14 01 01) 961.

q.+ħdī (05 02 16 01 04) 32.

q.+ħī (05 02 16 01 04) 8.

q.+ħīm (05 02 16 01 04) 15.

q.+ħīβ (qū'βa:tħīβ) (05 02 10 06 02) 34.

'qujū

kuyu.

'q. (05 02 10 01 01) 143, 151; (05 02 14 04 01) 72.

'q.+da (05 02 10 01 01) 144, 154.

'q.+sū (05 02 14 04 01) 82.

'q.+ja (05 02 10 01 01) 143; (05 02 14 04 01) 71, 83.

'qujrūy

kuyruk.

'q.+ūn (05 02 10 05 03) 45, 56; (05 02 16 02 01) 31.

'q.+ūnan (05 02 16 02 01) 27.

ł, l

le'c'ε

< Far. لكة : leke.

l. (05 02 14 01 01) 1432.

'leʃ

< Far. لاشه : leş.

'l.+īβdεn ('le:īβdεn) (05 02 16 01 05) 43.

lej'le

ninni.

l. (05 02 14 01 01) 936, 938, 939, 943.

lɛjlɛ'tuʔ q^hɛd̪ir

ö.a. < Ar. ليلة القدر : Kadir gecesi.

l. (05 02 14 01 01) 647, 651, 679, 683, 684, 688; (05 02 14 02 01) 210, 214.

'life

< Ar. الليفة : örülmüş lif.

'l. qɔj- (05 02 14 01 01) 958.

'lire

< İt. Lira: Lira.

'l. (05 02 10 05 01) 28, 40, 59; (05 02 10 05 03) 20, 22, 24, 32, 37, 40; (05 02 10 06 02) 90, 93; (05 02 14 01 01) 803, 811; (05 02 14 04 01) 201; (05 02 16 01 02) 177; (05 02 16 01 05) 38; (05 02 16 01 07) 48, 49, 50, 58.

'l.+d̪i (l̪ir'ɛ:d̪i) (05 02 10 05 03) 21.

'l.+s̪i (l̪ir'ɛ:s̪i) (05 02 10 05 01) 98, 115.

'l.+n̪i (l̪ir'ɛ:n̪i) (05 02 10 05 03) 33.

'l.+n̪in (l̪ir'ɛ:n̪in) (05 02 14 01 01) 826.

'l.+ɛ ('lirejɛ) (05 02 14 01 01) 827.

'l.+d̪i (l̪ir'ɛ:jd̪i) (05 02 10 06 02) 89.

'l.+jd̪i (l̪irɛj'ɛ:jd̪i) (05 02 14 04 01) 168.

'tɔ:r̪i

< İng. lorry : kamyon.

't. (05 02 16 01 09) 46.

lũb'jɛ

< Ar. اللوبيا : börülce.

l.01 04 14 02 05)) 236.

ṭūq'ma:sšin

< Ar. اللُقْمَة : lokma.

ṭ. + šin (ṭūq'ma:sšin) (05 02 16 02 02) 11.

lŷ'le:sī

< Far. لوله : lüle.

l. (05 02 14 01 01) 829.

'lys

< Far. لوس : pürüzsüz, kösele.

l. ل- (05 02 14 02 01) 268, 269.

m

ma'da

pide ile yufka kalınlığında tandır ekmeği.

m. (05 02 14 01 01) 453.

ma'dam

< Ar. مادام : madem.

m. (05 02 10 01 01) 115; (05 02 10 01 02) 28, 45; (05 02 14 01 01) 1026, 1124, 1496.

ma'halle

< Ar. مُحَلَّة : mahalle.

m. (05 02 14 01 01) 982; (05 02 14 02 01) 71, 72, 74, 107,

154, 236; (05 02 14 04 01) 49.

m.+dε (05 02 10 01 02) 5; (05 02 14 01 01) 1105; (05 02 14 04 01)

97, 202.

m.+dεn (05 02 14 01 01) 879, 880.

m.+đi (mahal'lε:đi) (05 02 14 02 01) 72, 73.

m.+jdən (İnst.) (05 02 14 02 01) 239.

m.+sı (maħal'le:sı) (05 02 14 02 01) 70, 77, 108.

m.+sıdı (maħal'le:sıdı) (05 02 14 03 01) 43, 45, 89.

m.+sındə (maħal'le:sındə) (05 02 14 04 01) 314, 319.

m.+sındə (maħal'le:sındə) (05 02 14 03 01) 45.

m.+sıjdi (maħal'le:sıjdi) (05 02 14 01 01) 78.

maɫ

< Ar. مال : mal.

m. 'mylc (05 02 16 01 03) 126, 139.

m.+ı ('ma:ɫı) (05 02 14 01 01) 641, 865; (05 02 14 02 01) 28; (05 02 14 04 01) 31, 195, 371.

m.+ıjdan (İnst.) ('ma:ɫıjdan) (05 02 14 04 01) 188.

m.+ɫa:rı (05 02 10 04 02) 35.

'ma:nɫıqa

< Ar. منطقة : bölge, mantıka.

'm. (05 02 14 05 01) 31.

maɾħe'le

< Ar. مرحلة : merhale, derece, basamak, aşama.

m. (05 02 10 04 02) 22.

ma'raq

< Ar. المَرَق : merak, kuşku.

m.+ıjđım (ma'ra:qıjđım) (05 02 14 05 01) 9.

mas'ʕəd

< Ar. المصعد : asansör.

m. (05 02 14 01 01) 1513.

maɟaɫ'ɫa

< Ar. ما شاء : maşallah.

	m. (05 02 10 03 01) 163, 165; (05 02 14 01 01) 119; (05 02 16 02 01) 65.
mat	< Ar. مَاتَ : mat. m. (05 02 10 03 01) 147.
ma'taɫ	< Ar. المِثَال "hikayeci" : hikaye, masal. .
	m.+đɪ ('ma:tɫđɪ) (05 02 16 01 01) 27. m.+ɫar (05 02 16 01 02) 152.
ma'tɔr	< Fr. moteur : motor. m.+dan (05 02 14 01 01) 1239. m.+ũ ('matɔ:rũ) (05 02 14 01 01) 1238.
'ma:βɪ	< Ar. مائي : mavi. 'm. (05 02 10 03 01) 164; (05 02 14 01 01) 1252, 1379, 1389. 'm.+đɪ (05 02 10 02 01) 62; (05 02 14 01 01) 1258, 1278 'm.+ja (05 02 10 02 01) 63.
'maβ 'maβ	kedinin çıkardığı ses (ünlem) 'm. (05 02 10 01 02) 43, 51; (05 02 14 01 01) 1274.
'ma:zɪ	pelin. 'm. (05 02 14 01 01) 765, 822, 825. 'm. aɫ- (05 02 14 01 01) 760. 'm. qɔj- (05 02 14 01 01) 831.
mɛɟ'jin	< Ar. المَعْيُون : bildiğim kadarıyla, gördüm kadarıyla. (05 02 14 01 01) 34, 1169, 485, 1365; (05 02 14 02 01) 168;

(05 02 14 03 01) 64, 65, 66;(05 02 16 01 05) 9.

m. (05 02 14 01 01) 485, 1365.

mε'fə:nĩ

< Ar. مَعَانِي "anlamlı": türkü, şarkı.

m. (05 02 10 01 01) 228, 230, 233, 236, 245; (05 02 14 02 01) 154.

mεdʒ'bur

< Ar. مَجْبُور : mecbur, mahkun.

m. (05 02 14 01 01) 389.

mεfɔʒ'ne

< Ar. المِجَنَّة "hamur teknesi": saksı.

m. (05 02 14 02 01) 28, 54.

mε'dʒi:d

ö.a. < Ar. مجيد : Mecit.

m.+ĩn (05 02 14 04 01) 28.

m.+ĩŋ (05 02 14 01 01) 1321.

mε'dine

ö.y.a. < Ar. المدينة : Medine (Suudi Arabistan'nın bir vilayeti)

m.+dε (05 02 14 01 01) 193, 194, 216.

mε'fεʃ

< Ar. المَعَاش : maaş.

m.+ĩ (mε'fε:ʃĩ) (05 02 14 04 01) 218.

mεfəl'lime

< Ar. مُعَلِّمَة : öğretmen (bayan)

m.+sɛn (05 02 16 01 02)12.

m.+sĩđĩ (mũfəlĩ'mε:sĩđĩ) (05 02 16 01 02)133.

mε'fh

< Ar. مَحُو : ortadan kaldırmak, yok etmek.

m. ُet- (05 02 16 02 01) 94.

- meh'di:** ö.a. < Ar. مهدي : Mehdi.
m. (05 02 14 04 01) 306.
- mε'hel** < Ar. محل "yer" : zaman, vakit.
m. (05 02 14 01 01) 636, 773, 1237, 1452, 1464; (05 02 14 01 01) 181; (05 02 14 05 01) 9.
m.+ĩ (mε'hε:ĩ) (05 02 14 01 01) 648, 932, 1172, 1426; (05 02 14 01 01) 353; (05 02 16 01 03) 27.
- mεhεm'med** ö.a. < Ar. محمد : Muhammed.
m. (05 02 14 05 01) 11; (05 02 16 01 03) 54; (05 02 16 01 04) 25. m.+ĩjđi (mεhεm'mε:đjđi) (05 02 14 04 01) 118.
- mεhc'ε'mε** < Ar. محكمة : Muhkeme.
m.+nĩn (mεhc'ε'mε:nĩn) (05 02 14 04 01) 302.
- mε'q^hεjjεt** < Ar. مُقَيَّد : sakınma, dikkat olma, birine sahip çıkma
m. ٢١ (05 02 10 01 02) 95.
- mεc'i'ne** < İt. maczhina: makine.
m. (05 02 14 04 01) 93, 192.
m. tic- (05 02 14 01 01) 1262.
m.+dε (05 02 14 01 01) 869.
m.+lεr (05 02 14 04 01) 189.
m.+nĩ (mεc'i'ne:nĩ) (05 02 14 01 01) 1263.
m.+sĩ (mεc'i'ne:sĩ) (05 02 14 04 01) 193.

	m.+jɛ (05 02 14 01 01) 888.
mɛccʲɛ	ö.y.a. < Ar. مَكَّة : Makke (Suudi Arabistan'ın bir vilayeti)
	m.+ʼdɛ (05 02 14 01 01) 934.
mɛcʲʼtɛb	< Ar. مَكْتَب "büro": okul.
	m.+ʼı (mɛcʲʼtɛ:bʼı) (05 02 14 02 01) 84.
	m.+ʼijmʲɪʃ (mɛcʲʼtɛ:bʼijmʲɪʃ) (05 02 14 03 01) 100.
	m.+ʼlɛ:rʼı (05 02 14 02 01) 85; (05 02 14 03 01) 95, 96.
	m.+tɛ (05 02 14 01 01) 1161; (05 02 14 03 01) 97, 101; 03– 01 (05 08 16) 1.
mɛlɛbʼbɛs	< Ar. مَلْبَس "giyilen elbise" : früktoz.
	m.+tɛn (05 02 14 04 01) 50.
mɛʼlɛyɔʲɛ	< Ar. مَلَائِكَة : Melek.
	m.+dʼı (mɛlɛyʼcɛ:dʼı) (05 02 16 01 06) 45.
ʼmɛ:lɪc	< Ar. الْمَلِك : kral.
	ʼm. (05 02 10 03 01) 10, 12, 16, 18, 25, 31, 39, 49, 50, 61, 78, 81, 84, 89, 130, 131, 137, 147, 152, 156, 162, 165; (05 02 14 01 01) 777, 778; (05 02 14 03 01) 60.
	ʼm.(cʲ) ڭ:γʲʉ (05 02 16 01 01) 14; (05 02 16 01 03) 16, 30, 84; (05 02 16 01 03) 31, 132 .
	ʼm.+ʼım (05 02 16 01 05) 109.
	ʼm.+ʼın (05 02 10 03 01) 30, 141; (05 02 16 01 05) 37.

	'm.+ĩŋ (05 02 10 03 01) 155.
'mɛ:ɫicʲɛ	< Ar. المَلِكَة : kraliçe.
	'm. (05 02 10 03 01) 51.
mɛf'lym	< Ar. مَعْلُوم : açık, belli, malum.
	'm.+dŷ (05 02 14 04 01) 203.
'mɛ:mtʃi	benim için.
	'm. (05 02 16 01 03) 59.
'mɛ:mtʃin	bkz. 'mɛ:mtʃi.
	'm. (05 02 16 01 02)16; (05 02 16 01 03) 22, 40, 126, 139; (05 02 16 01 09) 8.
mɛmlɛ'cʲɛt	< Ar. المَمْلَكَة : memleket, yerleşim merkezi.
	m. (05 02 16 01 03) 136.
	m.+ɛ(05 02 10 05 02) 3, 5, 7, 95; (05 02 10 06 01) 61, 62, 74, 80; (05 02 16 01 03) 35, 36, 135; (05 02 16 01 07) 26.
	m.+ĩmɛ (mɛmlɛ'cʲɛ:ĩmɛ)
	m.+ĩnɛ (mɛmlɛ'cʲɛ:ĩnɛ) (05 02 16 01 02)22, 23; (05 02 16 01 03) 94.
	m.+lɛ:rĩnɛ (mɛmlɛ'cʲɛ:ĩnɛ) (05 02 10 02 02) 78; (05 02 16 01 02) 146, 147.
	m.+tʃɛ (05 02 10 05 02) 11; (05 02 10 06 02) 135.
	m.+tʃɛŋ (05 02 10 05 02) 19, 64.
	m.+tʃɛ:jd̪iler (05 02 10 03 01) 9.

m.+βīze(mεmlεcʿε:tβīze) (05 02 16 01 02)116.

'mε:mnūn

< Ar. المُنُون "gücün doruk noktası" (*halk*: minattar olmak)

: memnun.

'm.(η) ʿa:ɫdū (05 02 14 01 01) 31.

mεn

ben.

m. (05 02 10 01 01) 36, 116, 238, 258, 266, 267, 271; (05 02 10 01 02) 16, 24, 34, 41, 50, 53, 55, 58, 66, 80, 86, 130; (05 02 10 04 01) 13, (05 02 10 05 01) 31, 35, 36, 49, 60, 90, 100, 102, 128; (05 02 10 05 02) 19, 22, 53, 54, 64, 96, 100; (05 02 10 05 03) 27, ,42; (05 02 10 06 01) 30, 64, 90, 91; (05 02 10 06 02) 3, 37, 39, 66, 69, 83, 123, 125, 127; (05 02 14 01 01) 8, 24, 34, 100, 113, 141, 142, 163, 171, 183, 225, 237, 252, 347, 366, 373, 400, 432, 487, 532, 534, 555, 604, 697, 720, 863, 914, 925, 935, 985, 1065, 1096, 1113, 1121, 1189, 1205, 1217, 1254, 1261, 1271, 1289, 1324, 1335, 1382, 1393, 1403, 1408, 1430, 1431, 1456, 1460, 1496; (05 02 14 02 01) 80; (05 02 14 03 01) 16, 69, 97, 99; (05 02 14 04 01) 105, 122, 166, 213, 323, 326, 348; (05 02 14 05 01) 4, 5, 9; (05 02 16 01 01) 10, 63, 80; (05 02 16 01 02)15, 71, 93, 100, 117, 121, 132, 175; (05 02 16 01 03) 6, 29, 31, 44, 92, 106, 124, 140; (05 02 16 01 07) 15, 22, 28; (05 02 16 01 09) 60; (05 02 16 02 01) 80.

m. ʿaɫ- (05 02 10 01 01) 256; (05 02 10 03 01) 94.

m. ʿet- (05 02 16 01 01) 7.

m. ʿjna- (05 02 16 02 02) 8.

m.+ʿdε (05 02 10 06 02) 24.

m.+ε (05 02 10 01 01) 77, 95, 166, 179, 204, 271; (05 02 10 01 02) 130; (05 02 10 02 01) 16; (05 02 10 02 02) 80; (05 02 10 03 01) 102, 172; (05 02 10 05 02) 34, 42, 77; (05 02 10 06 01) 71, 76, 91; (05 02 10 06 02) 77, 121, 122; (05 02 14 01 01) 238, 254, 416, 488, 490, 535, 605, 907, 1163, 1246, 1268, 1275, 1481, 1529, 1533; (05 02 16 01 02) 14, 163, 164; (05 02 16 01 05) 106; (05 02 16 01 08) 4; (05 02 16 02 01) 60.

m.+εm (05 02 14 01 01) 464.

m.+ĩ ('mε:nĩ) (05 02 10 01 01) 12, 13, 15, 136, 181; (05 02 10 01 02) 14, 15, 21, 22, 23, 36, 56, 71; (05 02 10 03 01) 39, 90, 170; (05 02 10 05 01) 102, 119; (05 02 10 05 02) 14, 24, 70, 76, 141, 142; (05 02 10 06 01) 77, 88; (05 02 10 06 02) 38, 42, 109, 111, 117, 129; (05 02 14 01 01) 21, 187, 212, 262, 263, 434, 512, 579, 732, 1119, 1189; (05 02 14 02 01) 58, 59, 60; (05 02 14 04 01) 135; (05 02 16 01 02) 102; (05 02 16 01 03) 30, 33, 85, 117; (05 02 16 01 04) 17; (05 02 16 01 05) 26, 32; (05 02 16 01 06) 33; (05 02 16 01 07) 8, 55; (05 02 16 01 08) 11.

m.+ĩm ('mε:nĩm) (05 02 10 01 01) 161, 251, 252; (05 02 10 01 02) 112; (05 02 10 02 01) 8; (05 02 10 02 02) 59; (05 02 10 05 02) 93, 139; (05 02 10 06 01) 70; (05 02 10 06 02) 23; (05 02 14 01 01) 524, 866, 1455, 1475; (05 02 14 02 01) 2, 56; (05 02 14 02 01) 178; (05 02 14 04 01) 136, 362, 369; (05 02 16 01 02) 47, 158; (05 02 16 01 03) 6, 138; (05 02 16 01 04) 27, 28; (05 02 16 01 05) 54; (05 02 16 01 06) 32.

m.+ĩmđi ('mε:nĩmđi) (05 02 14 01 01) 1297; (05 02 14 04 01) 305.

m.+ĩmĩjsε (05 02 14 01 01) 155.

m.+ĩm'nɛn (İnst.) (05 02 10 03 01) 51; (05 02 10 05 02) 69;

(05 02 14 01 01) 422; (05 02 16 01 02)11; (05 02 16 01 02)

104; (05 02 16 01 03) 45.

m.+ĩm'nɛŋ (05 02 16 01 02)104.

m.+¹nɛn (05 02 10 03 01) 32, 52; 40; (05 02 10 05 02) 26;

(05 02 14 01 01) 226, 382, 467, 1131, 1529; (05 02 16 01 02)

157; (05 02 16 01 09) 59; (05 02 10 05 03) 65.

'mɛ:nĩmtʃi

benim için.

'm. (05 02 10 03 01) 20; (05 02 10 03 01) 69, 72; (05 02 10 05 02) 60; (05 02 14 01 01) 1307, 1309.

'mɛ:nĩmtʃin

bkz. 'mɛ:nĩmtʃi.

'm. (05 02 10 01 01) 34; (05 02 10 01 02) 51; (05 02 10 03 01) 76; (05 02 14 01 01) 175, 445, 485, 491, 497, 515, 966, 1206, 1411, 1438.

'mɛ:nĩmtʃin

bkz. 'mɛ:nĩmtʃi, 'mɛ:nĩmtʃin

'm. (05 02 14 03 01) 16.

mɛŋ

bkz. mɛn.

m. (05 02 10 01 01) 167,210,217; (05 02 10 05 02) 19; (05 02 10 05 01) 100, (05 02 10 05 03) 27; (05 02 10 01 02) 38, 42, 85, 96; (05 02 10 02 02) 52; (05 02 14 01 01) 102 11, 51, 183, 534, 555, 1121, 1205, 1383; (05 02 14 02 01) 3; (05 02 16 01 05) 28.

mɛ'qɛr

< Ar. المقر : parti bürosu.

m. (05 02 14 01 01) 296, 298 .

m.+lɛr'dɛ (05 02 14 02 01) 295.

mɛq^hɛ'jɛt

bkz. mɛ'q^hɛjjɛt.

m. (05 02 10 01 02) 114, 122, 123, 125, 126; (05 02 16 01 05) 94, 106, 111.

m. ٧٩- (05 02 16 01 01) 7.

mɛrdɛ'nɛ

< Far. مردانه : mertçe, erkekçe.

m.+dī (mɛrdɛ'nɛ:dī) (05 02 14 04 01) 329.

mɛrɛ'zɛ

pirinç tarlası.

m. mɛrɛzɛ (05 02 14 04 01) 243, 309.

mɛr'kɛʒ

< Ar. مركز : polis karakolu.

m.+ɛ (mɛrkɛ'zɛ) (05 02 10 01 02) 97; (05 02 16 01 05) 104, 107, 112.

m.+ījđī (mɛr'kɛ:zījđī) (05 02 14 03 01) 102.

mɛr'mɛr

< Ar. مرمر < Yun. marmaron : mermer

m.+^ldɛ (05 02 14 03 01) 98, 100.

mɛ'sa:fɛ

< Ar. مَسَافَة : mesafe, ara, ölçü.

m. (05 02 10 04 02) 19, 22.

mɛsɛ'lɛ

< Ar. مِثَال : mesela, örneğin.

m. (05 02 10 05 01) 81, 97; (05 02 10 05 02) 85; (05 02 10 06 01) 86; (05 02 14 01 01) 696; (05 02 14 02 01) 47, 76,

115, 122, 128, 129, 134, 135, 145, 169, 183, 194, 212, 213,
238, 239, 252, 253; (05 02 14 03 01) 2; (05 02 14 04 01) 200;
202, 341.

m.+m (05 02 10 03 01) 63.

m.+n (05 02 14 04 01) 1, 3, 55, 105, 133, 135, 186, 256.

meʃiʰi

ö.a. < Ar. مَسِيحِي : Hristiyan.

m. (05 02 14 01 01) 779.

ʼme:ʃyüt

< Ar. مَشْغُول : meşgul.

ʼm. ىت- (05 02 16 01 02) 105.

ʼmeth

< Ar. مَدْح : övgü.

ʼm. ىت- (05 02 14 01 01) 1253.

meʼβε

< Far. مَيَوَه : meyva, sebze.

m. (05 02 14 01 01) 649, 650, 674.

m. meʼβε (05 02 14 02 01) 183, 213.

meʼjeβ mejeβ

kedinin çıkardığı ses (ünlem)

m. (05 02 10 01 02) 12.

meʼjter

< Far. مِهْتَر : davul.

m. (05 02 14 02 01) 180; (05 02 16 01 01) 67, 79.

m.+dεn (Çık.) (05 02 10 03 01) 136.

m.+ı (meʼjʼte:rı) (05 02 16 01 01) 78.

mejʼxana

< Far. مِيْخَانَه : meyhane.

	m. (05 02 14 04 01) 158.
mez	< Far. ميز : masa.
	m. (05 02 10 06 02) 46, 81.
	m.+ler (05 02 10 03 01) 139.
	m.+ıñ ('me:zıñ) (05 02 10 06 02) 52, 64.
mεzrε'ʕε	< Ar. مزرعة : tarla.
	m.+sı (mεzrε'ʕε:sı) (05 02 10 04 01) 3.
mεz'zεq^h	< Ar. مَزَق "parçaladı" (HD. مَزَق "alay, dalga geçirme) : alay
	m. (05 02 14 01 01) 238, 254, 767.
	m. ُet- (05 02 16 01 09) 31.
	m.+ıñε(mεz'zε:qıñε) (05 02 10 06 02) 99.
mıq'tar	< Ar. مِقْدَار : miktar, düzey, ölçü.
	m. (05 02 14 01 01) 1019.
mı'sa:fır	< Ar. مُسَافِر (yolcu) : misafir, konuk.
	m.+am (05 02 10 01 01) 238.
mısamma'ʕa	< Ar. المُسَمَّع : höpüler.
	m. (05 02 14 01 01) 272.
mix	< Far. ميخ : Mıh, çivi.
	m. (05 02 10 02 01) 85.
'mıyşıb	< Ar. مَغْرِب : akşam, batı.
	'm. (05 02 14 02 01) 178.

^lm.+ʔin (05 02 14 01 01) 932.

^lm.+indī (05 02 14 01 01) 933.

mīl'let

< Ar. المِلة : millet.

m. (05 02 10 03 01) 138, 160.

m.+ī (mīl'le:ʔi) (05 02 10 03 01) 132.

mīljo'n

< Fr. million: milyon sayısı.

m. ٢:şşūn (05 02 14 04 01) 218.

min-

binmek.

m.-dī (05 02 16 01 02) 113.

m.-dīrīllēr (05 02 14 04 01) 356.

m.-el'lēr (05 02 16 01 03) 93, 134.

m.-en'nēr (05 02 10 01 01) 221.

m.-īp (05 02 10 02 02) 56.

m.-'nēr (05 02 10 01 01) 84, 112, 172, 194; (05 02 14 04 01)

m.-'nεx (05 02 14 02 01) 161.

4; (05 02 16 01 02) 21, 138.

m.-'nε:rđī (05 02 14 02 01) 154.

m.-'nε:rđix (05 02 14 01 01) 74.

'misc'īn

< Ar. مسكين : uslu, zavallı, halinde olan kimse.

^lm.+dī (05 02 14 01 01) 1087.

mīşşel'leḥ

< Ar. مسلح "siahlı, donanımlı": beton ile yapılan ev.

	m. (05 02 14 04 01) 284.
mə'del	< Fr. modéliste : model. m.+ı̣ (mə'de:'lɪ) (05 02 14 04 01) 286.
müba'rac	< Ar. مُبَارَك : mübarek. m.(cʰ)+ı̣β_ɔt- (mübä'rɑ:cʰı̣β_ɔt-) (05 02 10 03 01) 170. m.(cʰ)+aj_ɔt- (mübara'cʰaj_ɔt-) (05 02 14 04 01) 53, 94 259.
müber'ride	< Ar. الْمُبَرِّدَة : soğutkan (bir çeşit klime) m.+dɪ̌ (mubɛrri'dɛ:dɪ̌) (05 02 14 01 01) 96.
müḍʒɛ:mmide	< Ar. مُجْمَدَة : derin dondurucu. m. (05 02 14 04 01) 81.
mütʃ'ca	azıcık, çok az, biraz. m. (05 02 14 01 01) 77, 376, 772, 787; (05 02 16 02 01) 10. m.+ (mütʃ'ca:dɪ̌) (05 02 16 01 05) 98.
müʕelle'bet	< Ar. مُعَلَّبَات : konserve. m. ver- (05 02 16 01 02) 58.
'muḥammed	bkz. meḥem'mɛd. 'm. (05 02 14 04 01) 306.
mü'hɛ:ndis	< Ar. مُهَنْدِس : muhendis. m.+ı̣jɔ̌dɪ̌ (05 02 14 01 01) 558.
mü't'la	< Ar. أَلْمَوْلَى : molla.

m. (05 02 10 05 01) 108, 111, 116, 117, 135, 136, 141; (05 02 14 01 01) 4, 30, 31, 652, 654, 853, 1235; (05 02 14 04 01) 28, 316; (05 02 16 01 02)6.

m.+da (05 02 16 01 02)2, 3.

m.+nĭ (Bel.) (mũt'ʔa:nĭ) (05 02 10 05 01) 107.

m.+nĭn (İlg.) (mũt'ʔa:nĭn) (05 02 10 05 01) 142; (05 02 16 01 02) 166.

m.+m (05 02 14 01 01) 25, 26, 30, 31, 167.

m.+mĭ (mũt'ʔa:mĭ) (05 02 16 01 02)161.

m.+mĭn (mũt'ʔa:mĭn) (05 02 16 01 02)164.

m.+mĭjđĭ (mũt'ʔa:mĭjđĭ) (05 02 16 01 02)168.

m.+m'san (05 02 16 01 02)13.

m.+sĭđĭ (mũt'ʔa:sĭđĭ) (05 02 10 05 01) 109.

m.+β (05 02 16 01 02)159.

m.+ʔja (Dat.) (05 02 14 01 01) 32.

mu

bkz. bu.

m.+ʔna (Dat.) (05 02 14 03 01) 77.

m.+ʔnan (Çık.) (05 02 10 05 03) 41; (05 02 16 01 03) 122.

m.+nũ (Bel.) (05 02 10 01 01) 40, 51, 94, 99, 171, 258; 01–02 (05 08 11) 56; (05 02 10 05 02) 15, 100; (05 02 10 06 01) 67; (05 02 10 06 02) 17.

m.+nũn (İlg.) (05 02 10 05 02) 128; (05 02 10 06 01) 24; (05 02 10 06 02) 26, 59.

m.+nüş (İlg.) (05 02 10 06 01) 59.

m.+nüşdan (İnst.) (05 02 10 03 01) 8; (05 02 10 05 03) 40.

müş'dza

bkz. müş'dza.

m. (05 02 10 05 02) 48, (05 02 10 06 02) 21, 27; (05 02 14 01 01) 1457; (05 02 16 01 02) 58, 177; (05 02 16 01 03) 44, 102, 103, 120; (05 02 16 01 09) 48, 49.

m.+'ja (05 02 16 01 03) 43.

m.+'ja:dî (05 02 16 01 04) 18.

'mundžux

boncuk.

'm. (05 02 14 01 01) 609.

'm.(y)at- ('mundžü'yat-) (05 02 14 01 01) 608.

'm.(y)+ün (İlg.) ('mundžü'yün) (05 02 14 01 01) 616.

'mundü

ayakları kısa bir çeşit küçük köpek.

'm. (05 02 16 01 02) 86, 87.

mü'rad

< Ar. مراد : Murat.

m. (05 02 14 04 01) 214.

'murür

< Ar. مُرور "trafik": trafik polisi.

'm. (05 02 14 04 01) 209, 210.

mü'salla

ö.y.a < Ar. مُصلى : Musalla (Kerkük'ün bir semti)

m. (05 02 14 01 01) 50, 588; (05 02 14 02 01) 1, 3, 148, 184;

(05 02 14 03 01) 53, 71, 85; (05 02 14 04 01) 266; (05 02 14 05 01) 2.

m.+da (05 02 14 02 01) 163, 272; (05 02 14 03 01) 55, 89;

(05 02 14 04 01) 207, 308, 318, 322; (05 02 14 05 01) 11.

m.+dan (Çık.) (05 02 14 02 01) 158.

m.+dî (müsaḥḥa'da:dî) (05 02 14 03 01) 89.

m.+nîndî (müsaḥḥa'ḥa:nîndî) (05 02 14 04 01) 205.

m.+ja (05 02 14 04 01) 201.

m.+jđî (müsaḥḥa'da:jđî) (05 02 14 01 01) 75.

'mɔ:si:qʰɛ

< Ar. موسيقى < Fr. musique : müzik, müzik aleti.

'm. tʃaḥ- (05 02 10 01 01) 72, 79, 118, 123, 228.

müsta'fa

< Ar. مصطفى : Mustafa.

m. (05 02 14 01 01) 1330; (05 02 14 04 01) 317.

'musuḥ

ö.y.a < Ar. موصل : Musul (Irak'ın bir vilayeti)

'm. (05 02 14 01 01) 743; (05 02 14 04 01) 31.

'muṣṭuḥūy

< Far. موشتلوع : müjdecîye verilen armağan.

'm.+ün (Bel.) (05 02 10 01 01) 158.

'm.+nū (Bel.) (05 02 10 01 01) 146.

müte'βε:ffir

< Ar. متوفر : kısıtlı olmayan, bol miktarda bulunan.

'm.+dî (05 02 10 03 01) 113.

'mydŷr

< Ar. مدير : müdür.

'm. (05 02 14 03 01) 66.

'mylc

< Ar. ملك : mülk, taşınmaz mal.

'm. (05 02 16 01 03) 126, 139.

mŷsŷl'man

< Ar. مسلم + < Far. مان : Müslüman.

m. (05 02 10 05 02) 72; (05 02 14 05 01) 7; (05 02 16 01 02)

67; (05 02 16 01 02) 175.

m.+a (05 02 10 05 02) 16.

mýstɛʃ'fɛ

< Ar. مُسْتَشْفَى : hastane.

m.+¹dɛ (05 02 14 01 01) 1524.

mýʃ'cilɛ

< Ar. مُشْكِلَة : sorun, problem, mesele.

m. (05 02 16 01 03) 49.

n

naḏʒ'dʒar

marangoz.

n. (05 02 16 01 08) 1.

na'mard

< Far. نامرد : namert, mert olmayan, alçak, korkak.

n. (05 02 16 02 02) 3, 11.

naʃal'laʒ

< Far. نا + Ar. علاج : çaresiz.

n. (05 02 14 01 01) 1417.

na'maz

< Far. نماز : namaz.

n. (05 02 14 01 01) 210, 329.

n. qıɫ- (05 02 14 01 01) 194, 222.

n.+¹dan (05 02 14 01 01) 910.

n.+ɨ (na'ma:ʒɨ) (05 02 14 01 01) 660, 690, 925, 930, 931;

(05 02 14 02 01) 132, 133.

n.+īm (na'ma:žīm) (05 02 14 01 01) 214.

n.+ina (na'ma:žina) (05 02 14 01 01) 318, 926.

'naŋd͡ʒa

ne kadar.

'n. (05 02 10 01 01) 73, 203; (05 02 10 02 02) 20; (05 02 10 05 03) 41, 44; (05 02 14 01 01) 340, 341, 489, 817, 856, 1102, 1271; (05 02 16 01 02) 103; (05 02 16 01 06) 19, 30; (05 02 16 01 07) 38; (05 02 16 02 01) 11.

'n.+d͡i (nan'd͡ʒa:d͡i) (05 02 16 01 03) 22; (05 02 16 01 04) 31.

'n.+ja (05 02 16 01 03) 42.

nar

< Far. نار : nar.

n. (05 02 10 01 01) 71, 72, 78, 79, 86, 90, 91, 93, 118, 181, 227, 228.

'na:rɖiβan

< Far. نردبان : merdivan.

'n. (05 02 14 01 01) 566; (05 02 14 03 01) 20.

'na:rɨŋd͡ʒxan

ö.y.a. Narınçhan.

'n. (05 02 16 01 01) 52, 72, 74.

nayar'ta

< Tür. نه + Ar. قدر : ne kadar. (bkz. 'naŋd͡ʒa)

n.+d͡i (nayar'ta:d͡i) (05 02 14 01 01) 1132

'na:xsɨ

hangisi. (bkz. 'ha:ssɨ)

'n. (05 02 14 01 01) 794, 808, 913, 1037; (05 02 14 04 01) 169.

'n.+na (05 02 14 02 01) 250.

^ln.+nñ (05 02 10 05 01) 12, 19.

^ln.+jdđ (05 02 14 01 01) 440.

naj'lon

< İng. nylon : naylon.

^ln. (05 02 14 01 01) 658.

ne

ne (soru zamiri)

(05 02 10 01 01) 25, 123, 124, 163, 176, 177, 180, 185, 204, 207, 208; (05 02 10 01 02) 5, 71, 88; (05 02 10 02 01) 92, 93, 94, 96; (05 02 10 02 02) 64, 70; (05 02 10 03 01) 5, 14, 20, 32, 40, 84, 89, 103, 165; (05 02 10 04 01) 9, 23; (05 02 10 05 01) 14, 91, 129; (05 02 10 05 02) 17, 43, 63, 83, 111, 140, (05 02 10 05 03) 53, 64, 65; (05 02 10 06 01) 87; (05 02 10 06 02) 31, 36, 58, 70, 73, 82, 141; (05 02 14 01 01) 27, 28, 42, 94, 125, 152, 218, 240, 241, 286, 374, 426, 430, 499, 533, 571, 658, 673, 721, 750, 894, 895, 979, 1030, 1075, 1161, 1166, 1259, 1279, 1280, 1329, 1347, 1416, 1506, 1517; (05 02 14 02 01) 141, 174, 206, 268; (05 02 14 04 01) 81, 171, 227, 229; (05 02 14 05 01) 29; (05 02 16 01 02) 25, 28, 137, 158; (05 02 16 01 03) 49, 69, 123, 132; (05 02 16 01 09) 20

^ln.+đđ ('ne:đđ) (05 02 10 01 01) 70, 179, 231; (05 02 10 01 02) 31, 50, 61, 76, 89; (05 02 10 03 01) 14, 20, 68, 75, 91, 96; (05 02 10 04 02) 25; (05 02 10 05 01) 39, 68, 81, 93, 97; (05 02 10 05 02) 130, 132; (05 02 10 06 01) 56, 86; (05 02 10 06 02) 36, 53, 92; (05 02 14 01 01) 361, 1512; (05 02 16 01 05) 56, 71, 105.

n.+ler (05 02 14 01 01) 475; (05 02 16 01 02) 151.

n.+jđ ('ne:jđ) (05 02 14 01 01) 1200.

n.+jđđ ('ne:jđđ) (05 02 10 01 02) 73; (05 02 10 05 02) 85;

(05 02 10 06 02) 5; (05 02 14 02 01) 35, 86; (05 02 14 04 01) 302; (05 02 16 02 01) 16.

n.+jĩmđĩ ('nɛ:jĩmđĩ) (05 02 14 01 01) 201; (05 02 16 01 03) 83.

n.+jiβ ('nɛ:jĩβ) (05 02 14 01 01) 1500.

n.+jĩβđĩ ('nɛ:jĩβđĩ) (05 02 10 01 02) 13, 20, 33; (05 02 10 05 02) 62; (05 02 10 06 01) 13; (05 02 16 01 04) 14; (05 02 16 01 09) 52.

nɛʔ'lim

< Ar. النعل : terlik.

n. (05 02 14 01 01) 1108.

nɛ'bi:

< Ar. النبي : peygamber.

n.+dɛ (05 02 14 01 01) 81.

nɛ'd̪ʒɛt

ö.a. < Ar. نجاة : Necat. (şahıs adı)

n. (05 02 14 01 01) 723. 1123.

'ned̪ʒɛ

nasıl.

'n. (05 02 14 03 01) 8, 15, 76, 83.

'n. et- (05 02 10 05 01) 49.

'ned̪ʒɛ

bkz. 'ned̪ʒɛ.

'n. (05 02 10 01 01) 27, 35, 37, 92, 94, 188, 223, 250; (05 02 10 02 02) 60; (05 02 10 03 01) 62, 99, 107; (05 02 10 04 02) 11; (05 02 10 05 01) 49; (05 02 10 05 03) 40; (05 02 10 06 01) 69; (05 02 10 06 02) 39, 148; (05 02 14 01 01) 165, 275, 317, 366, 387, 388, 429, 434, 457, 509, 546, 604, 681, 716, 890, 967, 1000, 1122, 1185, 1186, 1257, 1328; (05 02 14 02 01) 33, 111;

(05 02 14 04 01) 274; (05 02 16 01 02)15; (05 02 16 01 03) 30, 119; (05 02 16 01 04) 16, 26; (05 02 16 01 08) 3; (05 02 16 02 01) 45.

'n.+đĩ (nɛ'dʒɛ:đĩ)(05 02 14 01 01) 133, 991, 1385, 1476; 02–02 (05 08 14) 251; (05 02 16 01 06) 17, 29, 43.

nɛ'dʒɛf

ö.y.a. < Ar. نَجَف : Necef (Irak'ın bir vilayeti)

n.+ɛ (05 02 14 01 01) 1195.

nɛdʒɛ'sɛn

nasılsın.

n. (05 02 10 05 01) 72.

nɛ'dʒim

ö.a. < Ar. نَجْم : Necim (şahıs adı)

n. (05 02 14 04 01) 306.

nɛtʃ'tʃɛ

kaç.

n. (05 02 10 01 01) 114, 267; (05 02 10 06 02) 107; 03–01

(05 08 16) 17, 21; (05 02 16 01 03) 87; (05 02 16 01 05) 60, 74.

n.+^ldɛ:jđĩ (05 02 14 02 01) 82.

'nɛtʃɛ

bkz. nɛtʃ'tʃɛ.

'n. (05 02 14 01 01) 516; (05 02 14 02 01) 166; (05 02 14 04 01) 153, 298.

'nɛ:tʃi

niçin, neden.

'n. (05 02 10 05 01) 13; (05 02 10 05 02) 58; (05 02 10 05 03) 42; (05 02 14 01 01) 664; (05 02 16 01 01) 22; (05 02 16 01 02) 18; (05 02 16 01 03) 137, 141; (05 02 16 01 04) 25; (05 02 16 01 05) 15, 18; (05 02 16 02 01) 56.

'ne:tʃɪn

bkz. 'ne:tʃɪ.

'n. (05 02 10 06 01) 26.

ne'dɛn

ne ile.

n. (05 02 14 01 01) 1049.

ne'fɛs

< Ar. نَفَس : soluk.

n. (05 02 14 01 01) 763.

n. dɛɟ- (05 02 14 01 01) 763.

n.+ɛ (05 02 14 01 01) 823.

n.+ɪm (ne'fɛ:sɪm) (05 02 14 01 01) 339.

'neft

< Ar. نَفْط < Rus. Нефть : petrol

n. (05 02 14 04 01) 222.

n.+tɛn (05 02 14 04 01) 224.

'ne:hɪlle-

fala yorulmak, güçsüz olmak.

n.+r ('ne:hɪlleɟɛr) (05 02 14 04 01) 358; (05 02 16 01 06)

20.

neɔ'bet

< Ar. نَكَبَات (musibat) : uğursuz, talihsiz.

n. (05 02 16 01 03) 87.

ne'nɛ

anne.

n. (05 02 10 01 01) 269; (05 02 10 02 01) 95; (05 02 14 01 01) 89, 211, 213, 404, 492, 526, 528, 561, 579, 581, 1071, 1137, 1162, 1207, 1211, 1214, 1318, 1326; (05 02 16 01 02) 16,

19, 47, 52, 93, 161, 167, 171; (05 02 16 01 03) 7, 8, 29, 68, 84, 138; (05 02 16 01 07) 54.

n. baba (05 02 16 01 02) 62.

n.+jĩĩ (nɛ'nɛ:mjĩĩ) (05 02 14 01 01) 1315.

n.+lɛ:rĩ (05 02 10 02 01) 28.

n.+lɛ:rĩmĩz (05 02 14 04 01) 233.

n.+m (05 02 14 01 01) 2, 16, 22, 27, 29, 39, 126, 620, 1083,

1323, 1380, 1407, 1415, ; (05 02 16 01 03) 125.

n.+mĩn (nɛ'nɛ:mĩm) (05 02 16 01 03) 117.

n.+mĩz (nɛ'nɛ:mĩz) (05 02 10 01 01) 76; (05 02 10 02 01)

44, 50, 55, 61; (05 02 14 01 01) 94.

n.+nĩ (Bel.) (nɛ'nɛ:nĩ) (05 02 14 01 01) 1105, 1114.

n.+sĩ (nɛ'nɛ:sĩ) (05 02 10 01 01) 264; (05 02 10 02 01) 68;

(05 02 10 02 02) 79; (05 02 14 01 01) 410, 1262, 1311, 1321;

(05 02 14 04 01) 358; (05 02 16 01 02) 156, 166; (05 02 16 01 09) 22; (05 02 16 02 01) 92

n.+sĩn (nɛ'nɛ:sĩn) (05 02 10 01 01) 265.

n.+β (05 02 14 01 01) 526, 653, 760, 1111.

n.+βĩ (nɛ'nɛ:βĩ) (05 02 14 01 01) 1111.

n.+βĩn (nɛ'nɛ:βĩn) (05 02 14 01 01) 582.

n.+jɛ (05 02 14 01 01) 1277; (05 02 16 01 03) 58.

'nɛ:nĩmtʃĩn

annem için.

	'n. (05 02 14 01 01) 507, 509, 519, 522; (05 02 14 02 01) 134.
neʕ'nĩ	< Ar. يَـعْنِي : yani.
	n. (05 02 14 04 01) 330.
nes'mε	ö.a. < Ar. نسمة : Nesme (kişi adı)
	n.+đĩ (ne's'mε:đĩ) (05 02 16 02 01) 35.
'ne:sťi-	ne istemek.
	'n.+rĩ (05 02 10 03 01) 32, 40, 43.
	'n.+rđĩ (05 02 10 03 01) 89.
	'n.+sεn (05 02 16 01 01) 9.
nes-	bkz. 'ne:sťi-
	n.+sεn (05 02 10 03 01) 168; (05 02 10 06 02) 65; (05 02 14 01 01) 383, 444, 1496.
ne'ste'lε	< Ar. نَسْتَلَة : Nestele
	(05 02 16 01 02)58
'ne:t-	ne etmek, ne yapmak
	'n.-εḍʒεγ ('ne:dεḍʒεγ) (05 02 10 06 01) 71.
	'n.-εγ ('ne:dεγ) (05 02 10 05 01) 105.
	'n.-ε:γĩn (ne'dε:γĩn) (05 02 16 01 07) 47.
	'n.-εr ('ne:dεr) (05 02 10 01 01) 47, 55; (05 02 10 04 02) 13;
	(05 02 10 06 01) 41, 60; (05 02 10 06 02) 44; (05 02 14 01 01) 1163; (05 02 14 03 01) 26.
	'n.-ε:rđĩ (ne'dε:rđĩ) (05 02 14 01 01) 1063.

¹n.-ε:rđıŷ (ne'dε:rđıŷ) (05 02 16 02 01) 1.

¹n.-ε:rđılεr (ne'dε:rđılεr) (05 02 14 03 01) 23, 34.

¹n.-ε:rđıx (ne'dε:rđıx) (05 02 14 01 01) 759, 782.

¹n.-đım (¹ne:đım) (05 02 10 05 02) 54; (05 02 14 01 01)

336, 386, 514, 903, 1217, 1504.

¹n.-đır (¹ne:đır) (05 02 14 01 01) 1158.

¹n.-đırđıβ (¹ne:đırđıβ) (05 02 10 01 02) 72.

¹n.-đırεm (¹ne:đırεm) (05 02 14 01 01) 1289.

¹n.-đırı (¹ne:đırı) (05 02 14 01 01) 1508; (05 02 16 01 02) 44.

¹n.-tı (05 02 10 05 02) 77.

¹n.-tım (05 02 10 05 02) 53.

¹n.-tıβ (05 02 14 01 01) 515.

¹n.-tıβıŷ (05 02 10 01 01) 121.

ne'βεl

ö.a. < Ar. نَوَال : Neval.

n.+jılın (05 02 14 04 01) 177.

neβε'c'εm

korkuyorum ki.

n. (05 02 14 01 01) 1028.

¹ne:jtʃı

niçin, neden.

¹n. (05 02 10 05 02) 84.

nej'ne

ne eylemek.

n.-đıβ (nej'ne:đıβ) (05 02 14 01 01) 839; (05 02 16 01 03)

	82.
nıq^hıda-	inlemek.
	'n.-ışı ('nıq ^h ıdırı < 'nıq ^h ıdırı < nıq ^h ıda:ırı) 01-01 (05 08 11) 149.
nil	ö.a. < Far. نیل : çivit otu.
	n. (05 02 16 01 01) 11.
	n.+ı (05 02 16 01 01) 12, 13.
	n.+ıβ (05 02 16 01 01) 17.
nişan	< Far. نشان : nişan, iz, belirti.
	n. dyf- "başa ak düşmek" (05 02 16 02 01) 49.
'nişı	bkz. 'nε:jtʃi.
	'n. (05 02 10 05 01) 101; (05 02 10 06 02) 56, 86, 119; (05 02 16 02 01) 69.
'nişin	bkz. 'nişı, 'nε:jtʃi.
	'n. (05 02 10 01 01) 109; (05 02 10 01 01) 89, 110, 113; 01-08 (05 08 11) 30; (05 02 14 01 01) 966, 1026, 1287, 1314.
'nişin	bkz. 'nişı, 'nε:jtʃi, 'nişin.
	'n. (05 02 10 01 02) 113.
nı'je	kaç, kaç paraya.
	'n.+dı (nı'je:di) (05 02 10 06 02) 88.
nı'jet	< Ar. نيات : niyet.
	'n. ُet- (05 02 14 01 01) 916.

'no:ɫ- ne olmak.
'n.-dũ (< ne ɔ:ɫdũ) (05 02 14 01 01) 832, 949.
'n.-ɫũ (< ne ɔ:ɫũrũ) (05 02 10 01 01) 118.

'no:xũt < Far. نوحه : nohut.
'n. (05 02 14 04 01) 236.

nũ'dʒu:m ö.y.a. < Ar. نُجُوم : Nücûm (sinema adı)
n. (05 02 14 04 01) 299.

nũf'man ö.y.a. < Ar. نُعْمَان : Numan (Kerkük'te bir camii adı)
'n. (05 02 14 04 01) 20, 21, 27, 29.

nũq'san < Ar. نُقْصَان : noksan, eksik .
n.+ɨjđĩ (nɔq'sa:nɨjđĩ) (05 02 16 02 01) 79.

nur < Ar. نور : nur, ışık.
n. (05 02 16 01 03) 56.
n.+ũ (05 02 16 01 03) 54.

و

و و
 و. (05 02 10 01 01) 2, 39, 90, 97, 104, 105, 133, 140, 143, 144,
 157, 187, 202, 261; (05 02 10 01 02) 25, 65, 73, 75; (05 02 10
 02 01) 21, 40, 81, 82, 87; (05 02 10 02 02) 33, 47, 69; (05 02
 10 03 01) 60, 114; (05 02 10 04 01) 30; (05 02 10 05 01) 59,
 90, 91; (05 02 10 05 02) 11, 24, 39, 40, 60, 61, 99, 107, 135;
 (05 02 10 05 03) 28, 34, 67; (05 02 10 06 01) 19, 21, 23, 26, 28,

33, 45, 65, 67; (05 02 10 06 02) 94, 131, 137, 139, 144, 145, 146, 147; (05 02 14 01 01) 74, 81, 87, 123, 157, 180, 205, 359, 379, 412, 525, 529, 541, 551, 566, 567, 612, 641, 652, 714, 727, 773, 815, 866, 1002, 1017, 1029, 1035, 1038, 1041, 1058, 1065, 1126, 1127, 1145, 1237, 1245, 1301, 1302, 1304, 1306, 1309, 1311, 1342, 1361, 1461, 1464, 1485, 1493; (05 02 14 02 01) 33, 51, 76, 87, 106, 107, 184, 200, 202, 207, 225; (05 02 14 03 01) 8, 9, 29, 92, 94, 97, 101; (05 02 14 04 01) 2, 20, 21, 28, 30, 33, 106, 107, 108, 121, 122, 136, 170, 178, 181, 188, 195, 201, 209, 210, 211, 214, 235, 266, 267, 270, 271, 273, 300, 301, 322; (05 02 14 05 01) 26, 36; (05 02 16 01 01) 12, 13, 64; (05 02 16 01 03) 63, 135, 136; (05 02 16 01 06) 5; (05 02 16 01 08) 10; (05 02 16 02 01) 13, 60, 92; (05 02 16 02 02) 5, 6.

o.+na o. (05 02 10 01 01) 34; (05 02 14 01 01) 1019, 1290.

o.+ndʒa "o kadar" (05 02 10 01 01) 93; (05 02 10 01 02) 19, 78; (05 02 14 01 01) 119, 340, 592, 691, 1427; (05 02 10 02 01) 35; (05 02 16 01 03) 22; (05 02 16 02 01) 11.

o.+nda (o zaman, o vakit) (05 02 10 01 01) 147; (05 02 10 05 02) 30; (05 02 10 05 03) 22; (05 02 14 01 01) 20, 97, 161, 436, 438, 515, 774, 828, 832, 961, 1398, 1402; (05 02 14 02 01) 158; (05 02 14 04 01) 36, 80, 99, 123, 154, 156, 180, 229, 277, 349, 352, 363, 371, ; (05 02 16 01 01) 61.

o.+nnan (Çık.) (05 02 10 01 01) 34; (05 02 14 01 01) 40, 46, 215, 217, 234, 283, 515, 642, 643, 957, 1183, 1303, 1314; 02–02 (05 08 14) 138; (05 02 14 03 01) 34, 41, 65; (05 02 14 04 01) 211.

o.+nũ (Bel.) (ʼɔ:nũ) (05 02 10 01 01) 106, 129; (05 02 10 06 02) 128; (05 02 14 01 01) 35, 152, 726, 983, 1164, 1247; (05 02 14 04 01) 124, 268; (05 02 16 01 03) 145.

	ɔ.+nũn ('ɔ:nũn) (05 02 10 05 02) 127; (05 02 10 06 01) 16, 63; (05 02 10 06 02) 143; (05 02 14 01 01) 556; (05 02 14 03 01) 5; (05 02 14 04 01) 29, 369; (05 02 14 05 01) 35. ɔ.+nũntʃũn ('ɔ:nũntʃũn) "onun için" (05 02 10 06 01) 90; 02–01 (05 08 14) 1438. ɔ.+nũjdan (Inst.) ('ɔ:nũjdan) (05 02 14 04 01) 373; (05 02 16 02 01) 9. ɔ.+nũnjtʃũn ('ɔ:nũnjtʃũn) bkz. 'ɔ:nũntʃũn (05 02 14 01 01) 968.
'ɔ:bür	obür 'ɔ. (05 02 10 01 01) 41; (05 02 10 03 01) 118, 120, 121; 03–06 (05 08 16) 26. 'ɔ.+sĩ (05 02 10 01 01) 14; (05 02 10 03 01) 112; (05 02 10 05 01) 88, 89; (05 02 16 01 05) 36.
ɔ'dʒaɣ	ocak, pir, kutsal yer, aile ocağı ɔ.+fıɣa (ɔ'dʒa:ɣfıɣa) (05 02 10 02 02) 44. ɔ.+fı'ɣa:dı (ɔ'dʒa:ɣfı'ɣa:dı) (05 02 10 02 02) 45. ɔ.+ımdı ('ɔ'dʒa:ɣımda) (05 02 16 02 01) 95.
ɔd	ot. ɔ. jɛ- (05 02 10 02 01) 31, 37, 48, 53, 59, 64.
ɔ'da	bkz. 'ɣurfa. (05 02 14 01 01) 645.
ɔ'da	İşte orada.

	ɔ. (05 02 10 01 01) 9; (05 02 10 01 02) 115, (05 02 10 01 02) 54, 86.
ɔda'ha	bkz. ɔ'da.
	ɔ. (05 02 10 01 02) 115.
'ɔ:dũ	bkz. ɔ'da, ɔda'ha.
	'ɔ. (05 02 10 01 01) 51; (05 02 16 01 03) 6.
'ɔ:dũn	odun.
	'ɔ. (05 02 10 01 02) 2, 3.
	'ɔ.+tʃũ (05 02 10 01 02) 1, 2, 7, 14, 21, 94, 110, 119.
ɔɣ'tan	oğlan, erkek çocuk.
	ɔ. (05 02 10 01 01) 15, 46, 117, 172; (05 02 10 05 03) 35, 39, 40; (05 02 14 01 01) 23, 200, 208, 578, 1087, 1104, 1299, 1300; (05 02 14 04 01) 341; (05 02 16 01 02) 32; (05 02 16 01 03) 11, 80.
	ɔ.+a (05 02 10 01 01) 171; (05 02 14 01 01) 390
	ɔ.+ac ^j a (05 02 16 01 02) 10, 70.
	ɔ.+đi (ɔɣ'ta:ndi) (05 02 14 01 01) 409, 1185, 1186.
	ɔ.+ĩ (ɔɣ'ta:nĩ) (05 02 10 05 03) 47, 48; (05 02 14 01 01) 36, 393, 1301; (05 02 16 01 02) 88, 90, 91, 93.
	ɔ.+ĩŋ (ɔɣ'ta:nĩŋ) (05 02 16 01 01) 68, 69; (05 02 16 01 02) 45.
	ɔ.+ĩjđi (ɔɣ'ta:nĩjđi) (05 02 14 01 01) 1092.
	ɔ.+ ^l c ^j a (05 02 16 01 02) 74, 92.
	ɔ.+ ^l c ^j aɣa (05 02 16 01 02) 73.

ɔ.ɫar (05 02 14 01 01) 117, 1275.

ɔ.ɫa:řĩ (05 02 16 01 02) 65.

ɔ.ɫa:řĩm (05 02 14 01 01) 110.

ɔ.+^lnan (05 02 10 01 01) 65.

ɔ.+^lnar (05 02 14 01 01) 1174, 1223, 1275.

ɔɣ^ltaŋ

bkz. ɔɣ^ltan.

ɔ. (05 02 10 01 01) 117, 172; (05 02 10 05 01) 37,87,110; 01–
10 (05 08 11) 53.

'ɔ:ɣũɫ

oğul. (bkz. ɔɣ^ltan, ɔɣ^ltaŋ)

'ɔ.+ũ ('ɔ:ɣũɫ) (05 02 10 05 01) 1; (05 02 10 05 03) 55; (05 02
14 01 01) 544, 1343; (05 02 16 01 01) 51.

'ɔ.+ũdũ ('ɔ:ɣũɫdũ) (05 02 10 02 02) 72.

'ɔ.+ũdũβ ('ɔ:ɣũɫdũβ) (05 02 10 01 01) 270.

'ɔ.+ũm ('ɔ:ɣũɫm) (05 02 10 01 01) 91; (05 02 10 05 01) 25, 27,
57; (05 02 10 05 02) 109, (05 02 10 05 03) 26; (05 02 14 01 01)
162, 187, 197, 201, 320, 467, 482, 485, 488, 501, 714, 954; (05
02 14 02 01) 82; (05 02 14 05 01) 14; (05 02 16 01 02) 156,
159; (05 02 16 01 07) 10.

ɔ.+ũm ɔɫ- ('ɔ:ɣũɫm ɔɫ-) (05 02 10 01 01) 141.

'ɔ.+ũm 'q^hĩzĩm ('ɔ:ɣũɫm 'q^hĩzĩm) (05 02 10 01 01) 250.

'ɔ.+ũma ('ɔ:ɣũɫma) (05 02 14 01 01) 187, 1157; (05 02 16 01
03) 5.

'ɔ.+ũmtʃũn ('ɔ:ɣũɫmtʃũn) (05 02 14 01 01) 180; (05 02 14 04
01)

342.

'ᠥ.+ᠭᠢᠮᠳᠤ ('ᠥ:ᠭᠢᠮᠳᠤ) (05 02 14 01 01) 1288.

'ᠥ.+ᠭᠢᠮᠨᠠᠨ (05 02 14 01 01) 953.

'ᠥ.+ᠭᠢᠮᠤ ('ᠥ:ᠭᠢᠮᠤ) (05 02 14 01 01) 423, 551, 1314.

'ᠥ.+ᠭᠢᠮᠤᠨ ('ᠥ:ᠭᠢᠮᠤᠨ) (05 02 14 01 01) 1321.

'ᠥ.+ᠭᠢᠮᠤᠨᠭᠢᠰᠠ ('ᠥ:ᠭᠢᠮᠤᠨᠭᠢᠰᠠ) (05 02 14 01 01) 157.

'ᠥ.+ᠭᠢᠨ ('ᠥ:ᠭᠢᠨ) (05 02 10 05 01) 25.

'ᠥ.+ᠭᠢᠨᠠ ('ᠥ:ᠭᠢᠨᠠ) (05 02 10 05 03) 26; (05 02 16 01 03)

132.

'ᠥ.+ᠭᠢᠨᠤᠨ ('ᠥ:ᠭᠢᠨᠤᠨ) (05 02 14 01 01) 1108.

'ᠥ.+ᠭᠢᠰᠠ ('ᠥ:ᠭᠢᠰᠠ) (05 02 16 01 03) 6.

'ᠥ.+ᠭᠢᠰᠠᠨ ('ᠥ:ᠭᠢᠰᠠᠨ) (05 02 10 01 01) 249.

'ᠥ.+ᠭᠢᠰᠠᠨ ('ᠥ:ᠭᠢᠰᠠᠨ) (05 02 10 05 01) 18.

'ᠥ.+ᠭᠢᠰᠠᠨ ('ᠥ:ᠭᠢᠰᠠᠨ) (05 02 14 01 01) 1344.

ᠠᠯ-

olmak.

ᠠ.-ᠠᠳᠤᠰᠠᠨ ('ᠠ:ᠳᠤᠰᠠᠨ) (05 02 10 03 01) 152.

ᠠ.-ᠠᠨ (05 02 14 04 01) 3, 82, 282, 353, 354, 355.

ᠠ.-ᠠᠨ (05 02 14 04 01) 82; 275.

ᠠ.-ᠠᠨᠠ (05 02 14 04 01) 338, 339.

ᠠ.-ᠠᠨᠠᠳᠠ (05 02 14 04 01) 73.

ᠠ.-ᠠᠨᠠᠳᠠᠰ (05 02 14 01 01) 775.

ᠠ.-ᠠᠨᠠᠨᠠᠨ (05 02 10 01 01) 220.

ɔ.-ar (05 02 10 01 01) 222; (05 02 10 02 01) 35; (05 02 10 02 02) 62; (05 02 14 01 01) 1384; (05 02 14 02 01) 112.

ɔ.-a'rax (05 02 14 02 01) 206.

ɔ.-ʔa:rtʃɪn (05 02 14 01 01) 122.

ɔ.-ʔar'dan (05 02 10 02 02) 18, 53.

ɔ.-'ʔa:rɔ̃ (05 02 14 04 01) 160; (05 02 16 01 04) 30.

ɔ.-'ʔa:rɪ (05 02 14 01 01) 516.

ɔ.-ʔa'san (05 02 10 01 02) 123; (05 02 10 03 01) 146.

ɔ.-'ʔa:ʃɪrɔ̃ (05 02 14 04 01) 35.

ɔ.-dũ ('ɔ:ʔdũ) (05 02 10 01 01) 159, 164; (05 02 10 01 02) 102, 110; (05 02 10 02 01) 24, 26, 104; (05 02 10 02 02) 3, 5, 69, 76; (05 02 10 03 01) 35, 134; (05 02 10 05 01) 15, 20; (05 02 10 05 02) 9, 13, 44, 67, 83, 84; (05 02 10 05 03) 15, 18; (05 02 10 06 01) 37; (05 02 14 01 01) 31, 541, 659, 698, 725, 730, 735, 772, 833, 857, 977, 1139, 1302, 1340; (05 02 14 04 01) 49; (05 02 16 01 03) 5, 6, 95, 132; (05 02 16 01 05) 29, 36, 96; (05 02 16 01 09) 6, 22

ɔ.-dũɣ ('ɔ:ʔdũɣ) (05 02 10 01 01) 224.

ɔ.-dũɣũ ('ɔ:ʔdũɣũ) (05 02 10 06 02) 24.

ɔ.-dũɣũna ('ɔ:ʔdũɣũna) (05 02 14 01 01) 1336, 1354.

ɔ.-dũʔar ('ɔ:ʔdũʔar) (05 02 10 02 01) 27; (05 02 10 02 02)

62.

ɔ.-dũm ('ɔ:ʔdũm) (05 02 14 01 01) 8, 9, 844, 1151.

ɔ.-gũnan (05 02 16 01 05) 94, 106.

ɔ.-ʔ'ʔam (< ɔʔa'ram) (05 02 10 01 01) 199; (05 02 14 01 01)

1227.

ɔ.-tʰar (< ɔtarʰar) (05 02 16 01 02) 105.

ɔ.-tʰũ ('ɔ:tʰũ) (05 02 10 01 01) 62; (05 02 10 03 01) 160;

(05 02 16 01 03) 81; (05 02 16 02 01) 11.

ɔ.-ma:ðĩ (05 02 10 01 02) 19; (05 02 10 02 01) 35; (05 02 14 01 01) 467.

ɔ.-ma:mĩʃĩm (05 02 14 04 01) 166.

ɔ.-ma'saβ (05 02 10 05 01) 117.

ɔ.-ma:sĩn (05 02 10 03 01) 108, 125; (05 02 10 05 02) 80.

ɔ.-ma:z̥ (05 02 10 01 01) 141; (05 02 10 01 02) 78; (05 02 10 05 01) 22; (05 02 14 01 01) 150; (05 02 14 02 01) 62.

ɔ.-ma:z̥ijmĩʃ (05 02 16 02 01) 70.

ɔ.-mjan ('ɔ:t̥mĩjan) (05 02 14 04 01) 281.

ɔ.-mũʃtũ ('ɔ:t̥mũʃtũ) (05 02 16 01 02) 152.

ɔ.-mũjũb ('ɔ:t̥mũjũb) (05 02 14 02 01) 115.

ɔ.-mũjũpsũz̥ ('ɔ:t̥mũjũpsũz̥) (05 02 10 05 03) 2.

ɔ.-sa:jðĩ (05 02 10 05 01) 3.

ɔ.-ũ ('ɔ:t̥ũ) (05 02 10 01 01) 4, 19, 75, 182, 184, 192; (05 02 10 02 01) 19; (05 02 10 02 02) 54; (05 02 10 03 01) 62, 139; (05 02 10 05 03) 1, 25; (05 02 14 01 01) 160, 429, 628, 661, 662, 683, 907, 1000, 1318; (05 02 14 01 01) 269; (05 02 14 03 01) 37, 38; (05 02 14 04 01) 280; (05 02 16 01 01) 1, 19, 32, 43, 44, 45, 50, 51, 52, 61; (05 02 16 01 02) 37, 43, 57, 61, 68, 96, 98, 124; (05 02 16 01 03) 1, 4, 11, 13, 38, 48, 112; (05 02 16 01 06) 5, 6; (05 02 16 01 07) 1, 6, 8, 34, 39, 44; (05 02 16 02 01) 69; (05 02 16 02 02) 12.

ɔ.-üb ('ɔ:ħüb) (05 02 14 01 01) 71, 73, 130, 133, 416; (05 02 14 04 01) 251.

ɔ.-üm ('ɔ:ħüm) (05 02 10 06 01) 69; (05 02 10 06 02) 39;
(05 02 14 01 01) 193, 215, 222, 224, 234, 264, 290, 318, 351,
(05 02 16 01 01) 65; (05 02 16 01 09) 60.

ɔ.-ünürdü ('ɔ:ħünürdü) (05 02 14 03 01) 104.

ɔ.-üp ('ɔ:ħüp) (05 02 10 01 01) 203, 221; (05 02 10 03 01) 82,
120; 73 ,130, 133, 416; (05 02 16 01 02)153, 156; (05 02 16 01
09) 44, 45; (05 02 16 02 01) 56.

ɔ.-üptar ('ɔ:ħüptar) (05 02 10 01 01) 215.

ɔ.-üptü ('ɔ:ħüptü) (05 02 10 03 01) 77; (05 02 14 03 01) 66;
(05 02 14 04 01) 103; (05 02 16 01 02)150, 154.

ɔ.-ürdü ('ɔ:ħürdü) (05 02 14 01 01) 38, 54, 636; (05 02 14 02
01) 31, 32, 53, 127, 265; (05 02 14 03 01) 73; (05 02 14 04 01)
53, 54, 164.

ɔ.-ürdüm ('ɔ:ħürdüm) (05 02 14 01 01) 98.

ɔ.-üsan ('ɔ:ħüsan) (05 02 10 01 01) 211.

ɔm

on sayısı.

ɔ. (05 02 10 06 02) 16, 117, 143; (05 02 14 01 01) 64, 65,
137, 138, 605, 606, 1463, 1464, 1465; (05 02 14 02 01) 158
(05 08 11) 113, (05 02 14 04 01) 42, 46, 159, 161, 162, 337.

'ɔm beʃ

on beş sayısı.

'ɔ. (05 02 10 06 02) 117, 143; (05 02 14 04 01) 359, 360.

'ɔm bir

on bir sayısı.

^lᵛ. (05 02 14 02 01) 197

ᵛᵇ

bkz. ᵛᵇᵇ.

ᵛ. (05 02 10 05 03) 59; (05 02 10 03 01) 158; (05 02 14 01 01) 6, 64, 65, 137, 138, 480, 499, 605, 606, 628, 657, 659, 833, 834, 850, 852, 898, 900, 967, 975, 979, 1055, 1129, 1130, 1158, 1163, 1231, 1462; (05 02 14 02 01) 158, 202, 203; (05 02 14 04 01) 42, 46, 155, 159, 161, 162, 337.

ᵛᵇᵇ

bkz. ᵛᵇᵇ, ᵛᵇᵇ.

ᵛ. (05 02 10 05 01) 86, 113; (05 02 14 01 01) 1134.

ᵛ^lra

ora, o yer.

ᵛ. (05 02 10 05 03) 35; (05 02 14 01 01) 12, 278, 351, 559, 757, 974, 1193, 1370, 1374, 1506; (05 02 14 02 01) 15, 16, 233, 278.

ᵛ.+^lda (05 02 14 02 01) 135; (05 02 14 04 01) 209.

ᵛ.+ᵛᵇᵇ (ᵛ^lra:ᵛᵇᵇ) (05 02 14 01 01) 973.

ᵛ.+ᵛᵇᵇ (ᵛ^lra:ᵛᵇᵇ) (05 02 14 02 01) 78.

ᵛ.+jᵛᵇᵇ (ᵛ^lra:jᵛᵇᵇ) (05 02 14 03 01) 75.

ᵛ.+^lda (ᵛ^lda) (05 02 10 01 01) 54, 104, 182, 191, 211; (05 02 10 02 01) 103; (05 02 10 02 02) 5; (05 02 10 04 01) 25; (05 02 10 05 01) 10; (05 02 10 05 02) 8, 20; (05 02 10 05 03) 10, 24; (05 02 14 01 01) 90, 99, 115, 268, 477, 667, 669, 697, 1129, 1189, 1365, 1454, 1533; (05 02 14 02 01) 85, 187, 188, 213; (05 02 14 03 01) 77, 78; (05 02 14 04 01) 210, 244; (05 02 16 01 01) 31.

ᵛ.+^ldan (ᵛ^ldan) (05 02 10 01 01) 88; (05 02 10 01 02) 11, 19, 30; (05 02 10 02 02) 71; (05 02 10 06 02) 33; (05 02 14 01 01)

104, 480; (05 02 14 02 01) 247; (05 02 14 04 01) 258; (05 02 16 02 01) 30.

ɔ.+¹daŋ (ɔr¹daŋ) (05 02 14 01 01) 475; (05 02 14 02 01) 12, 42.

ɔ.+da:jđĩ (ɔ¹rda:jđĩ) (05 02 14 01 01) 1232.

ɔ.+da:jđĩm (ɔ¹rda:jđĩm) (05 02 16 01 01) 84; (05 02 16 01 02) 189; (05 02 16 01 03) 146; (05 02 16 01 06) 47; (05 02 16 01 07) 59.

ɔ¹raɣ

orak.

ɔ.+¹tan (05 02 16 02 01) 65.

ɔr¹ta

orta.

ɔ. (05 02 10 01 01) 117; (05 02 14 02 01) 206; (05 02 14 04 01) 78.

ɔ. +n¹d̪ʒa (05 02 10 01 01) 13; (05 02 10 05 01) 16; (05 02 14 01 01) 714, 953, 954.

ɔ. +n¹d̪ʒa:nĩ (05 02 10 05 01) 56.

ɔ. +n¹d̪ʒĩ (ɔr¹ta:n̪d̪ʒĩ) bkz. ɔrtan¹d̪ʒa (05 02 16 01 01) 69.

ɔ. +¹ja (05 02 16 01 03) 74.

¹ɔ:rũd̪ʒ

< Far. اورچ : oruç.

¹ɔ. (05 02 14 01 01) 699; (05 02 14 02 01) 213.

¹ɔ.(ʒ) ɔs ɔt- (05 02 14 01 01) 48.

¹ɔ.+ũ (05 02 14 02 01) 213.

¹ɔ.+ũn (Bel.) (05 02 14 04 01) 68.

	'ᠪ. + ʰᠤx (05 02 14 01 01) 106.
'ᠪ:rᠦᠭ	bkz. 'ᠪ:rᠦᠳᠦ.
	'ᠪ. + tᠦ (05 02 14 01 01) 663, 665.
ᠵs-	bkz. ᠵᠲ.
	ᠵ.-sa (05 02 10 01 02) 117; (05 02 14 04 01) 153.
	ᠵ.-san (05 02 10 01 01) 191; (05 02 10 06 02) 38, 42.
	ᠵ.-saβ (05 02 10 05 01) 121.
	ᠵ.-'sa:jᠳᠦ (05 02 10 05 01) 3; (05 02 14 01 01) 48; (05 02 14 04 01) 133, 152, 296.
	ᠵ.-'sa:jᠳᠦβ (05 02 14 01 01) 781.
	ᠵ.-'sa:jᠳᠦx(05 02 14 01 01) 48.
	ᠵ.-sᠦn ('ᠪ:sᠦn) (05 02 10 01 01) 12, 24, 151; (05 02 10 02 01) 8; (05 02 10 03 01) 73, 74, 170; (05 02 10 05 01) 48, 54, 71, 136; (05 02 10 05 03) 52; (05 02 10 06 01) 14; (05 02 10 06 02) 25, 27, 34; (05 02 14 01 01) 58, 218, 634, 976, 988, 1040, 1084, 1183, 1216; (05 02 14 02 01) 116, 268; (05 02 14 04 01) 259; (05 02 16 01 01) 35, 47, 54; (05 02 16 01 05) 108, 109, 118; (05 02 16 01 05) 108.
	ᠵ.-sᠦnar ('ᠪ:sᠦnnar) (05 02 14 01 01) 503.
ᠵt	bkz. ᠵᠳ.
	ᠵ. (05 02 10 02 01) 32.
ᠵ'ta	bkz. ᠵ'da, ᠵᠳa'ha.
	ᠵ. (05 02 14 01 01) 313.

ɔ'tɛl

< Fr. hôtel: otel.

ɔ. (05 02 14 04 01) 168, 169, 180.

ɔ.+ĩ (ɔ'tɛ:ĩ) (05 02 14 04 01) 176.

ɔ.+lɛr (05 02 14 04 01) 174.

ɔ. ɔ.+lɛ:rđĩ (05 02 14 04 01) 170.

'ɔ:tũ

oturmak.

'ɔ. (05 02 16 01 02) 106.

'ɔ:tũr-

bkz. 'ɔ:tũ.

'ɔ.-abĩldĩm (05 02 14 04 01) 64.

'ɔ.-abĩl'mɛ:zdĩ (05 02 14 04 01) 65.

'ɔ.-annar (05 02 14 01 01) 657.

'ɔ.-annan (05 02 14 01 01) 342.

'ɔ.-'a:rđĩ (05 02 14 01 01) 1008.

'ɔ.-dũ (05 02 10 05 01) 87, 88, 89; (05 02 14 01 01) 23, 378,

906, ; (05 02 16 01 01) 39; (05 02 16 01 05) 22, 23.

'ɔ.-dũymũz (05 02 14 02 01) 72.

'ɔ.-dũm (05 02 14 01 01) 328, 340, 341.

'ɔ.-dũx (05 02 14 01 01) 88, 360, 1076.

'ɔ.-ma (05 02 16 01 02) 53.

'ɔ.-mũʃam (05 02 14 01 01) 1074.

'ɔ.-mũʃũx (05 02 14 01 01) 81.

'ɔ.-ram (05 02 14 01 01) 113, 115, 1121.

'b.-rű (05 02 14 01 01) 1129.

'b.-rűx (05 02 14 02 01) 139.

'b.-san (05 02 14 04 01) 202.

'b.-'sa:jďĥar (05 02 14 04 01) 133.

ɔ.-sűn (05 02 10 01 01) 35, 151; (05 02 10 05 01) 140; (05 02 14 01 01) 1314; (05 02 14 04 01) 62.

ɔ.-sűn (05 02 10 01 01) 35, 151; (05 02 10 05 01) 140; (05 02 14 01 01) 1314; (05 02 14 04 01) 62.

ɔ.-ű 'ɔ:tűrű (05 02 10 01 02) 10.

ɔ.-ű (05 02 10 01 02) 9, 29; (05 02 10 02 02) 24; (05 02 10 05 01) 10; (05 02 10 06 02) 14, 52; (05 02 16 01 02) 45, 127.

ɔ.-űĥar (05 02 10 01 01) 67, 243, 244, 270; (05 02 10 05 03) 50; (05 02 16 01 03) 110.

ɔ.-űn (05 02 16 01 03) 107.

ɔ.-űp (05 02 10 01 01) 100; (05 02 10 01 02) 5, 19; (05 02 10 03 01) 27; (05 02 10 05 01) 23; (05 02 10 06 02) 64, 112.

ɔ.-űpĥar (05 02 10 01 01) 246; (05 02 10 02 02) 21.

ɔ.-űpsan (05 02 10 01 02) 33; (05 02 10 06 02) 81.

ɔ.-űptű (05 02 16 01 02) 174.

ɔ.-űrdű (05 02 14 03 01) 73, 74, 78; (05 02 14 04 01) 61, 66.

ɔ.-űrdűĥar (05 02 14 02 01) 76.

ɔ.-űrdűx (05 02 14 01 01) 95, 1428; (05 02 14 02 01) 75.

'ɔ:ttűz

otuz.

'b. (05 02 14 01 01) 1164.

'o:türt-	otutmak, yerleştirmek, ikamet ettirmek.
	'o.-müfux (05 02 14 01 01) 85.
'o:xü-	okumak.
	'o.-düm (05 02 10 06 02) 128; (05 02 14 01 01) 166, 539.
	'o.-düram (05 02 14 01 01) 35.
	'o.-ħar (05 02 14 02 01) 172, 173.
	'o.-max'ħa:rı (05 02 14 02 01) 174.
	'o.-müfam (05 02 14 01 01) 534, 863; (05 02 14 05 01) 5.
	'o.-müftüm (05 02 14 03 01) 97.
	'o.-müfüy (05 02 14 03 01) 83.
	'o.-rdü (< 'o:xüjürdü) (05 02 14 01 01) 49, 1432; (05 02 14 02 01) 211.
	'o.-rdüm (< 'o:xüjürdüm) (05 02 14 01 01) 158, 749, 751.
	'o.-rdüx (< 'o:xüjürdüx) (05 02 14 01 01) 4, 5.
	'o.-rsan (< 'o:xüjürsan) (05 02 14 01 01) 913.
	'o.-ür (< 'o:xüjür) (05 02 10 06 01) 82; (05 02 14 01 01) 53; (05 02 16 01 02)1, 2, 3, 5.
	'o.-üram (05 02 14 01 01) 172, 549, 562, 1413.
	'o.-ürü (< 'o:xüjürü) (05 02 16 01 02)1, 2, 3, 5.
	'o.-ürüx (< 'o:xüjürüx) (05 02 14 01 01) 146.
	'o.-ja:ndı (05 02 16 01 02)49.
	'o.-jüptüħar (05 02 14 03 01) 101.
'o:xüt-	okutmak, öğretmek.

'ɔ.-mũʃam (05 02 14 01 01) 36.

'ɔ.-ũʔar ('ɔ:xtũʔar) (05 02 14 01 01) 680.

'ɔ.-ũr (05 02 14 01 01) 685.

'ɔ.-ũsan (05 02 16 01 02) 14.

ɔj- oymak, eşelemek.

ɔ.-a'ram (05 02 16 02 02) 8.

ɔjat- uyatmak, uykudan kaldırmak

ɔ(d)-ıram (ɔja:đıram) (05 02 14 01 01) 672, 676.

ɔja:đır- uyandırmak.

ɔ.-ıram (05 02 14 01 01) 676.

ɔj'na- oynamak, dans etmek.

ɔ. (05 02 16 01 03) 45.

ɔ.-đı (ɔj'na:đı) (05 02 16 01 03) 45.

ɔ.-ʔar (05 02 14 02 01) 227.

ɔ.-maxtan (05 02 14 04 01) 255.

ɔ.-mĩřix (ɔj'na:mĩřix) (05 02 14 01 01) 615.

ɔ.-r (< ɔjna'jar) (05 02 16 01 03) 47.

ɔ.-rdıtar (< ɔj'na:rdıtar) (05 02 14 02 01) 258, 260, 270; 02–
04 (05 08 14) 56; (05 02 16 02 01) 25.

ɔ.-rdıx (< ɔj'na:rdıx)(05 02 14 01 01) 610; (05 02 14 02 01)
179, 215, 216, 217, 232, 242; (05 02 14 04 01) 150.

ɔ.-rũ ('ɔ:jnũrũ < ɔj'na:jĩřı) (05 02 10 02 02) 55; (05 02 10 05
03) 13, 14.

	o.-ja (05 02 14 04 01) 258.
	o.-jan'nar (05 02 14 04 01) 63.
o:j'nat-	oynatmak, kımıldatmak, birini istediği gibi yönlendirmek.
	o.-şı (05 02 10 05 02) 141, 142.
'o:j'ũŋ	oyun, tuzak, hile, komplo.
	'o. qur- (05 02 10 05 03) 12.
	'o.-ũ ('o:j'ũnũ) (05 02 10 05 02) 141.
o:y'za	(< o yüze) o tarafa, öteki tarafa, o yöne.
	'o. (05 02 16 01 02) 144.
œj	ön.
	œ.+ε (05 02 10 06 02) 94, 103, 127; (05 02 14 01 01) 230, 231; (05 02 14 03 01) 85.
	œ.(j')+ŷnε ('œ:jŷnε) (05 02 10 03 01) 155.
	œ.+lε:rĩnε (05 02 14 01 01) 118.
	œ.+mŷzε ('œ:jmŷzε) (05 02 14 01 01) 1012.
	œ.+ŷd̄zε ('œ:jŷd̄zε) (05 02 16 02 01) 25.
	œ.+ŷmd̄zε ('œ:jŷmd̄zε) (05 02 14 01 01) 18; (05 02 16 01 05) 15.
	œ.+ŷmdε ('œ:jŷmdε) (05 02 10 01 01) 114.

æ.+ŷndε ('æ:ŷndε) (05 02 10 01 01) 96, 101; (05 02 10 06 02) 134; (05 02 14 01 01) 513, 1051, 1330; (05 02 14 04 01) 240, 245.

æ.+ŷn'dε:jđĩ ('æ:ŷn'dε:jđĩ) (05 02 14 01 01) 853.

æ.+ŷnε ('æ:ŷnε) (05 02 10 01 01) 96, 102, 103; (05 02 10 03 01) 155; (05 02 14 01 01) 408, 412; (05 02 16 01 07) 35.

æ.+ŷnnεn (Çık.) ('æ:ŷnnεn) (05 02 10 01 01) 103; (05 02 14 04 01) 133.

æ.+ŷnnεη bkz. 'æ:ŷnnεn (05 02 10 06 02) 59.

æ.+ŷβε ('æ:ŷβε) (05 02 14 01 01) 1006.

æj'dʒε

önce.

æ. (05 02 10 06 02) 94, 103, 127; (05 02 14 01 01) 230, 231; (05 02 14 03 01) 85.

æ'jεj

üvey.

(05 02 14 01 01) 1321

æl-

ölmek.

æ.-dŷ ('æ:ldŷ) (05 02 10 05 01) 83, 84, 113; (05 02 10 05 03)

57; 02- 01 (05 08 14) 1342; (05 02 16 01 02) 120, 159; (05 02 16 01 08) 15.

æ.-dŷm ('æ:ldŷm) (05 02 16 01 02) 121.

æ.-ε'l'dʒεğεm (05 02 16 01 09) 54.

æ.-εn'dεm (05 02 10 05 01) 41.

æ.-ε'nε (05 02 14 01 01) 1478.

æ.-ɛn'nɛn (05 02 10 05 01) 31, 44, 60, 82; (05 02 14 01 01)

815, 1174.

æ.-ɛr (05 02 16 01 02) 75.

æ.-ɛ:jđi (05 02 14 01 01) 410.

æ.-llɛm (05 02 10 05 01) 35, 125; (05 02 16 01 02) 100.

æ.-'mɛ:điβ (05 02 14 01 01) 902.

æ.-'mɛ:mĩʃti (05 02 14 01 01) 816.

æ.-'mɛ:sĩn (05 02 14 01 01) 760.

æ.-mĩɛ:jđim ('æ:lmỹjɛ:jđim) (05 02 14 01 01) 219.

æ.-mỹjyp (05 02 16 01 03) 18.

æ.-ỹ ('æ:lỹ) (05 02 14 01 01) 337; (05 02 16 01 02) 74, 125.

æ.-ỹp ('æ:lỹp) (05 02 10 04 02) 16, 21; (05 02 16 01 03) 18.

æ.-ỹptỹ ('æ:lỹptỹ) (05 02 16 01 01) 2; (05 02 16 01 03) 125,
138.

æ.-ỹβɛ (05 02 14 01 01) 877.

'æ:ldỹr-

öldürmek.

'æ. (05 02 16 01 06) 22.

'æ.-dỹ (05 02 10 01 01) 156.

'æ.dỹm (05 02 10 06 01) 28.

'æ.-mỹjỹm (05 02 10 05 03) 42.

¹æ.-rɛllɛr (05 02 10 05 02) 14, 24; (05 02 16 01 02) 119.

¹æ.-rɛm (05 02 16 01 02) 93.

¹æ.-rɛndɛ (05 02 10 06 01) 8.

¹æ.-sɛβ (05 02 10 06 01) 89.

¹æ.-sɛβiz (05 02 16 01 02) 93.

¹æ.-sŷnnɛr (05 02 16 01 02) 91.

¹æp- öpmek.

æ.-ɛ:rɔ̃x (05 02 14 01 01) 41.

æɾ'ʝɛn- öğrenmek.

æ.-sŷn (æɾ'ʝɛ:nŷn) (05 02 16 01 01) 8.

¹æɾt- örtmek.

¹æ. (05 02 10 01 01) 98.

¹æ.-ɛr (05 02 10 01 01) 106; (05 02 10 03 01) 36; (05 02 16 01 02) 136.

¹æ.-mŷʃtŷ (05 02 14 01 01) 1354.

¹æ.-ŷb (05 02 14 01 01) 1349.

¹æ:rtŷl- öldürmek.

¹æ.-dŷ (05 02 10 01 01) 104.

¹æ.-ŷpsɛ (05 02 10 01 01) 97.

¹æ:rtŷc yatak.

¹æ.(cʲ) ʃstɪl'lɛr (05 02 14 01 01) 1284.

¹æ. vɛr- (05 02 14 01 01) 1285.

¹æ:rtý

örtü.

¹æ. (05 02 14 01 01) 1050; (05 02 14 04 01) 373.

¹æ.+sý (05 02 14 01 01) 471, 473.

¹æ.+jɛ (05 02 14 04 01) 373.

æs-

bkz. æl-

æ.-sɛl'lɛr (05 02 14 01 01) 840.

æ.-'sɛ:jđim (05 02 14 01 01) 1403.

æ.-sýn ('æ:ssün) (05 02 10 01 01) 14.

æz

kendi.

æ. (05 02 10 01 01) 168; (05 02 10 02 01) 91(05 02 10 04 02)
14; (05 02 14 01 01) 53, 176, 1098, 1140, 1372, 1488; 02–
03 (05 08 14) 100; (05 02 16 01 02) 64, 93; (05 02 16 01 03)
144.

æ.+¹lɛ:rĩ (05 02 10 02 02) 22; (05 02 14 02 01) 173.

æ.+¹lɛ:rĩtʃin (05 02 14 01 01) 1395.

æ.+¹lɛ:rĩdɛn (05 02 10 01 01) 243; (05 02 14 02 01)
145, 147.

æ.+¹lɛ:rĩn (05 02 10 06 01) 34.

æ.+¹lɛ:rĩndɛ (05 02 14 02 01) 100.

æ.+¹lɛ:rĩnɛ (05 02 10 02 02) 53, 66, 77; (05 02 10 05 01) 34;

(05 02 14 01 01) 505, 802.

æ.+ʼlɛ:řĩĩ (05 02 10 01 01) 57, 61; (05 02 10 04 02) 29; 03–
02 (05 08 16) 40; (05 02 16 01 03) 25, 115.

æ.+ʼlɛ:řĩĩndĩ (05 02 14 01 01) 1368.

æ.+ʼlɛ:řĩnɛn (05 02 14 01 01) 496.

æ.+ʼlɛ:řĩjtʃĩn (05 02 10 01 01) 66.

æ.+mǔz (ʼæ:zmǔz) (05 02 14 01 01) 91, 674, 1013; (05 02 14
02 01) 40.

æ.+mǔztʃĩn (ʼæ:zmǔztʃĩn) "kendimiz için" (05 02 14 01 01)
569, 1372.

æ.+ǔ (ʼæ:zǔ) (05 02 10 01 01) 154; (05 02 10 01 02) 28, 121;
(05 02 10 02 02) 6, 44; (05 02 10 04 02) 13, 35; (05 02 10 05
01) 2; (05 02 10 05 02) 72; (05 02 14 01 01) 140 , 378, 405,
1115, 1142, 1155, 1167, 1191, 1263, 1336, 1350, 1479; (05 02
14 02 01) 62, 73; (05 02 14 04 01) 11, 341, 345, 358; (05 02 16
01 01) 56, 57; (05 02 16 01 02) 115; (05 02 16 01 03) 87.

æ.+ǔtʃǔ (ʼæ:zǔtʃǔ) (05 02 14 01 01) 1308.

æ.+ǔtʃĩn (ʼæ:zǔtʃĩn) (05 02 10 01 01) 46; (05 02 10 01 02) 7,
25; (05 02 10 02 01) 9; (05 02 10 02 02) 8, 9; (05 02 10 03 01)
106, 117, 119, 121, 126; (05 02 10 05 01) 61; (05 02 14 01 01)
425, 453, 461, 475, 539, 1311, 1517; (05 02 16 01 02) 65; (05
02 16 01 03) 41; (05 02 16 01 07) 58; (05 02 16 01 08) 16, 17.

æ.+ǔdɛn (Ar.) (ʼæ:zǔdɛn) (05 02 16 01 03) 47.

æ.+ǔdǔ (ʼæ:zǔdǔ) (05 02 10 02 02) 22, 23; (05 02 14 01 01)
1265.

æ.+ŷm ('æ:zŷm) (05 02 10 03 01) 119; (05 02 14 01 01) 15;
(05 02 16 01 02) 93, 158, 166, 297, 305, 392, 432, 505, 963,
1101, 1177, 1306, 1383.

æ.+ŷmtʃŷn ('æ:zŷmtʃŷn) "kendim için" (05 02 10 05 03) 43;
(05 02 14 01 01) 1538.

æ.+ŷmtʃŷŋ ('æ:zŷmtʃŷŋ) 01–3 (05 08 11) 9.

æ.+ŷmdɛn ('æ:zŷmdɛn) (05 02 10 01 02) 115.

æ.+ŷmɛ ('æ:zŷmɛ) (05 02 16 01 09) 47.

æ.+ŷmŷ ('æ:zŷmŷ) (05 02 14 01 01) 1467.

æ.+ŷmŷn ('æ:zŷmŷn) (05 02 14 01 01) 1061.

æ.+ŷmŷz ('æ:zŷmŷz) (05 02 14 02 01) 263.

æ.+ŷn (Bel.) ('æ:zŷn) (05 02 10 01 01) 52, 97, 98, 155, 166,
187, 255; (05 02 10 01 02) 3, 8, 37, 54, 66, 75, 106, 120; (05 02
10 02 01) 21, 23, 76, 77, 78; (05 02 10 02 02) 44, 74; (05 02 10
03 01) 58, 66, 149; (05 02 10 04 02) 14, 17, 20; (05 02 10 05
01) 12, 24, 32, 45, 61, 74, 82, 99, 125, 126; (05 02 10 05 02)
49, 97; (05 02 10 05 03) 57; (05 02 10 06 01) 11, 49, 75, 78,
82; (05 02 10 06 02) 50, 98; (05 02 14 01 01) 45, 47, 58, 67,
207, 209, 413, 424, 653, 715, 724, 729, 752, 810, 855, 871,
882, 883, 891, 1039, 1102, 1105, 1110, 1124, 1195, 1197,
1298, 1300, 1314, 1337, 1339, 1341, 1414, 1417, 1423; (05 02
14 02 01) 7, 9, 10, 29, 52, 54, 106, 165, 169, 170, 171, 174,
248; (05 02 14 03 01) 6, 97, 103; (05 02 14 04 01) 234, 370;
(05 02 14 05 01) 7, 19, 20; (05 02 16 01 02) 126, 140, 145, 146,
162; (05 02 16 01 03) 34, 71, 73, 79, 81, 86, 88, 129, 144; (05
02 16 01 04) 11, 12, 19; (05 02 16 01 05) 20, 21; (05 02 16 01

06) 21; (05 02 16 01 07) 34, 35, 48, 49, 56; (05 02 16 01 09) 25; (05 02 16 02 01) 93, 94, 95.

œ.+ŷŋ bkz. 'œ:zŷn (05 02 14 01 01) 44, 46, ;(05 02 16 01 02) 145; (05 02 16 01 07) 40, 44.

œ.+ŷndɛn ('œ:zŷndɛn) (05 02 10 02 02) 36, 37.

œ.+ŷnɛ ('œ:zŷnɛ) (05 02 10 01 01) 74, 207, 208, 218; (05 02 10 02 01) 20; (05 02 10 02 02) 4; (05 02 10 02 02) 41; (05 02 10 03 01) 146, 151; (05 02 10 04 01) 9; (05 02 10 05 01) 79, 106; (05 02 10 05 02) 33; (05 02 10 05 03) 46; (05 02 10 06 02) 16, 21, 35, 65, 75, 90, 93; (05 02 14 01 01) 13, 27, 28, 29, 499, 532, 804, 1007, 1010, 1158, 1345, 1379, 1388, 1389, 1525, 1535, 1538; (05 02 14 02 01) 46, 47, 77, 108, 159, 235; (05 02 14 03 01) 76; (05 02 14 04 01) 160, 329; (05 02 14 05 01) 13, 29, 34; (05 02 16 01 01) 18; (05 02 16 01 02) 9, 70, 160, 166, 188; (05 02 16 01 03) 40, 121; (05 02 16 01 05) 17, 86, 110; (05 02 16 01 06) 23.

œ.+ŷŋcʲŷnnɛn ('œ:zŷŋcʲŷnnɛn) (05 02 14 01 01) 347.

œ.+ŷnnɛn ('œ:zŷnnɛn) (05 02 10 02 02) 37; (05 02 14 01 01) 513, 1343; (05 02 14 04 01) 153; (05 02 16 01 01) 58; (05 02 16 01 02) 95; (05 02 16 01 05) 113.

œ.+ŷnŷ ('œ:zŷnŷ) (05 02 10 02 02) 2; (05 02 10 06 02) 113; (05 02 14 01 01) 1123, 1386; (05 02 14 03 01) 27, 35, 99; 343; (05 02 16 01 01) 6, 14; 20, 25, 26; (05 02 16 01 02) 69; (05 02 16 01 03) 16, 51, 59, 61; (05 02 16 01 06) 22.

œ.+ŷnŷndŷ ('œ:zŷnŷndŷ) (05 02 16 01 01) 75, 76, 77.

œ.+ŷβ ('œ:zŷβ) (05 02 10 01 01) 143; (05 02 14 01 01) 1174.

œ.+ŷβtʃŷn ('œ:zŷβtʃŷn) "kendin için" (05 02 10 05 01) 32.

æ.+ʝβdɛn ('æ:zʝβdɛn) (05 02 10 03 01) 167.

æ.+ʝjtʃʝn ('æ:zʝtʃʝn) (05 02 10 01 01) 12, 13; (05 02 10 06 01) 77; (05 02 14 01 01) 454, 1073, 1076; (05 02 16 01 03) 133.

æ.+ʝjdɛn ('æ:zʝjdɛn) (05 02 10 06 02) 143; (05 02 14 01 01) 1074, 1324; (05 02 14 04 01) 167; (05 02 16 01 01) 41, 49, 61.

æ.+jdɛŋ ('æ:zjdɛŋ) (05 02 14 01 01) 1324.

æ.+ʝjdɛŋ ('æ:zʝjdɛŋ) (05 02 14 01 01) 1324.

æ.+ʝjdʝ ('æ:zʝjdʝ) (05 02 14 01 01) 34.

p

'pa:mbʝy

pamuk.

'p. ٧٩- (05 02 16 01 02) 150, 156.

'pa:mbũx

bkz. 'pa:mbʝy.

'p.+tʃũ (05 02 14 01 01) 1405; (05 02 14 04 01) 19.

'p.+tʃũ'ʔa:rʝjɖi (05 02 14 04 01) 24.

paŋ'ka

< Far. پانكه : vantilâtör.

p. (05 02 14 01 01) 99, 106, 638, 639,

'pa:nʔr

< Fr. Pantolon : pantolon.

'p. (05 02 14 01 01) 476, 477, 1165, 1214.

¹p. tʃεcεt (05 02 14 04 01) 364, 367.

¹p. ¹jir- (05 02 14 04 01) 365.

¹p.+dan (Inst.) (05 02 14 01 01) 1215.

¹pa:p̃r

< Fr. vapeur : vapor.

¹p. (05 02 16 01 03) 51, 52, 61.

¹p.+da (05 02 16 01 03) 90.

¹p.+a (05 02 16 01 02)21; (05 02 16 01 03) 78, 93, 134.

paqta'βa

baklava.

p.+đi (paqta'βa:đi) (05 02 14 02 01) 212.

Pa'ra

< Far. پارا : para.

p. (05 02 10 05 02) 27, 135; (05 02 14 01 01) 400, 489, 627, 736, 773, 789, 790, 1007, 1010, 1016, 1019, 1101, 1152, 1170, 1240, 1454, 1458; (05 02 14 04 01) 130, 132; (05 02 16 01 07) 48.

p. iste- (05 02 14 01 01) 817.

p. cⁱεs- (05 02 14 01 01) 1204.

p. ver- (05 02 10 05 02) 45; (05 02 14 01 01) 116, 390.

p. j̃iγ- (05 02 14 04 01) 121.

p.+¹dan (05 02 14 04 01) 184.

p.+đi (Pa'ra:đi) (05 02 10 05 02) 96, 102.

p.+ttar (05 02 10 01 02) 92.

p.+m (05 02 10 05 02) 24, 78; (05 02 14 01 01) 431, 432, 1141.

p.+m_č- (05 02 10 05 02) 67.

p.+mďi (Pa'ra:mďi) (05 02 14 01 01) 1140.

p.+mĭ (Pa'ra:mĭ) (05 02 10 05 02) 25, 101, 107.

p.+mĭz (Pa'ra:mĭz) (05 02 14 01 01) 618.

p.+nĭ (Pa'ra:nĭ) (05 02 10 05 01) 103, 120; (05 02 10 05 02)

14, 26, 33, 34, 40, 42, 69, 72, 110; (05 02 14 01 01) 1217,

1221, 1241.

p.+sĭ (Pa'ra:sĭ) (05 02 10 05 02) 9, 13; (05 02 10 05 02) 43,

127, 138; (05 02 14 04 01) 281.

p.+sĭn (Bel.) (Pa'ra:sĭn) (05 02 10 01 02) 3; (05 02 10 05 02)

116; (05 02 14 01 01) 141.

p.+sĭnĭ (Pa'ra:sĭnĭ) (05 02 14 04 01) 257.

p.+β (05 02 14 01 01) 620.

p.+βdan (05 02 14 01 01) 1214.

p.+j'da:nďi (05 02 14 02 01) 252.

par-

bkz. apar-

p.-a:rďi (05 02 14 02 01) 54.

p.-ďi ('pa:rďi)(05 02 10 05 02) 33; (05 02 14 01 01) 1513;

(05 02 16 01 05) 107.

p.-ďĭtar ('pa:rďĭtar) (05 02 14 02 01) 24, 25.

p.-ĭrdĭm ('pa:rĭrdĭm) (05 02 14 01 01) 423.

p.-ĭrdĭx ('pa:rĭrdĭx) (05 02 14 01 01) 883.

p.-^lram (05 02 14 01 01) 433, 1485.

par'tʃa

< Far. پارچه : parça.

p. (05 02 10 01 01) 83; (05 02 10 01 02) 75, 86; (05 02 14 01 01) 2, 175.

p. par'tʃa (05 02 10 01 02) 65.

d. par'tʃa_et- (05 02 16 01 02) 118; (05 02 14 04 01) 175.

p.+ʔar (05 02 16 01 06) 33.

p.+nǝ (par'tʃa:nǝ) (05 02 16 02 01) 75.

p.+sǝ (par'tʃa:sǝ) (05 02 10 01 02) 69.

partʃa'ʔa-

parçalamak.

p.-rǝ (partʃa:'ǝrǝ < partʃa'ʔa:jǝrǝ) (05 02 10 01 02) 65.

p.-jǝm (par'tʃa:tǝjǝm < partʃa'ʔa:jǝm) (05 02 10 01 01) 155.

pa'ʃa

paşa.

(05 02 10 02 02) 26; (05 02 14 02 01) 159, 160, 162.

p. ʔ:ʔǝ (pa'ʃa ʔ:ʔǝ) (05 02 14 02 01) 185.

p.+nǝn (pa'ʃa:nǝn) (05 02 14 04 01) 317; (05 02 16 01 05)

82, 88.

p.+m (05 02 16 01 05) 108, 118.

p.+jdǝ (pa'ʃa:jdǝ) (05 02 14 02 01) 157.

pat'ʃah

< Far. پادشاه : padişah.

p. (05 02 10 01 01) 1, 2, 4, 9, 12, 13, 15, 17, 19, 51, 52, 229, 264; (05 02 10 01 02) 56, 78, 93, 98, 99, 104; (05 02 10 06 01) 1, 10, 11, 20, 21, 65, 77, 78, 80, 89; (05 02 10 06 02) 69, 87, 98, 102, 111, 116, 120, 124.

p. ıstɛ- (05 02 10 01 02)

p.+a (05 02 10 01 02) 94.

p.+tʃɪn (pat'ʃa:htʃɪn) (05 02 10 01 02) 92.

p.+ɨ (pat'ʃa:hɨ) (05 02 10 06 01) 62.

p.+ɨn (05 02 10 01 01) 68; (05 02 10 06 01) 31, 32.

pat'ʃa:

bkz. pat'ʃah.

(05 02 10 06 01) 14, 28, 37, 64, 69

p.+βa (05 02 10 06 01) 67.

p.+ja (05 02 10 06 02) 95.

p.+jdan (Inst.) (05 02 10 06 02) 57, 68.

paj

< Far. پای : pay, hisse.

p. ɛt- (05 02 14 04 01) 216, 217.

p.+ɨnɨ ('pa:jɨnɨ) (05 02 10 03 01) 7.

p.+ɨβ ('pa:jɨβ) (05 02 14 01 01) 498.

paj'ʔa-

paylamak, dağıtmak.

p.-dɨx (paj'ʔa:dɨx) (05 02 14 01 01) 734.

p.-r (< paj'ʔa'jar) (05 02 14 01 01) 686, 687.

p.-rɨx (< paj'ʔa'ja:rɨx) (05 02 14 01 01) 151, 152, 649.

p.-βɨn (< paj'ʔa:βɨn) (05 02 14 01 01) 650.

p.-jan (<'pa:jɨjan) (05 02 14 01 01) 686, 687.

pe'tʃɛ

< İt. pezza : peçe.

p. (05 02 14 01 01) 91, 92, 1445.

peym'ber

< Far. پیغمبر : peygamber.

p. (05 02 16 01 04) 22, 23, 24.

p.+tʃin (pem'bɛ:rʃin) (05 02 14 01 01) 194, 195.

p.+tʃindī (pem'bɛ:rʃindī) (05 02 14 01 01) 923.

p.+ʼdɛ (05 02 14 01 01) 215.

p.+ʼdɛn (05 02 14 01 01) 92.

p.+đī (pem'bɛ:rđī) (05 02 16 01 04) 4.

p.+ɛ (05 02 14 01 01) 78; (05 02 16 02 01) 51, 96.

p.+in (pem'bɛ:rīn) (05 02 16 01 04) 7.

pec

< Far. پاک : pāk, temiz, kirli olmayan.

p. (05 02 10 06 02) 50; (05 02 14 01 01) 882; (05 02 14 04 01) 372.

pecʼlɛ-

temizlemek.

p.-r_eʼdɛr (< pecʼlɛʼjɛr) (05 02 16 01 06) 30.

p.-rɛm (< pecʼlɛʼjɛʼrɛm) (05 02 14 03 01) 69.

peŋdʒɛʼrɛ

< Far. پنجره : pencere.

p.+ʼlɛ:rī (05 02 10 01 01) 18

peqʼrɛdʒ

bakraç.

p. (05 02 14 01 01) 1024, 1026.

p.(ʃ)+ʼtɛn (05 02 14 01 01) 1028.

perʼdɛ

< Far. پرده : perde.

	p. (05 02 14 01 01) 722.
pɛrt'qaɫ	< Fr. portugal: portakal.
	p. mǎrtqaɫ (05 02 14 02 01) 213.
	p.+ǎ (p ^h ɛrt'qa:ǎǎ) "toruncu rengi" (05 02 14 01 01) 485.
pest	< Far. پست : pest.
	p. (05 02 10 03 01) 82.
peʃtɛ'maɫ	< Far. پشتمال : peštamal.
	p. tut- (05 02 10 06 02) 17.
	p.+ǎ (peʃtɛ'ma:ǎǎ) (05 02 14 01 01) 1021.
pǐ'ca:b	< İng. pickup : kamyonet.
	p.+ǎ (05 02 14 01 01) 1061.
pǐ'nar	pınar.
	p. (05 02 14 01 01) 408.
'pırır	(r sesi uzatılarak söylenir) kuş kanatlarının çıkardığı sesi anlatır, bir yerden kaçıp gitme.
	'p. (05 02 10 05 01) 142.
pǐ'laβ	< Far. پلاو : peštemal pilav.
	p. (05 02 14 01 01) 54, 366, 370, 908, 909.
	p. ٲet- (05 02 10 05 01) 77.
	p.+dan (05 02 14 01 01) 366.

pīlɛ:st̪ic	< Fr. plastique : plâstik. p.+lɛrɛ (05 02 14 01 01) 871.
pīm	et yağı. (05 02 14 04 01) 141
'pīr̪im̪iz̪	gaz ocağı. 'p. (05 02 14 01 01) 367, 368. 'p.+ĩ (05 02 14 01 01) 381.
pir̪iŋd̪z̪	pirinç. p_ɛt- (05 02 14 01 01) 631, 632. p.(z̪)+t̪i (05 02 14 01 01) 109; (05 02 14 02 01) 140.
p̪ir̪'ja:d̪i	ö.y.a (Musalla semtinde yer alan bir mahalle) p. (05 02 14 03 01) 3, 85. p.+dɛn (Çık.) (05 02 14 03 01) 72, 91. p.+jdɛn (İnst.) (05 02 14 03 01) 45. p.+jdɛ(05 02 14 04 01) 202. p.+jd̪i (05 02 14 03 01) 44, 89.
pis	< Far. پيس : pis, kirli, temiz olmayan p. (05 02 10 06 02) 15, 26. p.+ĩjd̪i (05 02 14 04 01) 138. p.+t̪i (05 02 10 02 02) 51.
'pisc̪it	paskivt.

	'p. nəstəle (05 02 16 01 02)58.
'pişşic	kedi.
	'p. (05 02 10 01 02) 11, 18; (05 02 16 01 05) 24.
'piş piş	kedi, kediyi çağırmaq üçün kullanılan bir ünlen
	'p. (05 02 16 01 05) 26, 41, 51.
p ^h ox	bok.
	p ^h . (05 02 10 05 01) 142, 145.
	p ^h . dɔt- (05 02 10 05 01) 133
	p ^h . qɔj- (05 02 10 05 01) 143.
	r
rab'bi:	< Ar. ربي : rabbim, tanrım, Allah'ım.
	r. (05 02 14 01 01) 353, 395, 918, 919, 920, 1523; (05 02 16 01 06) 4; (05 02 16 01 07) 4.
rama'zan	ö.a. < Ar. رَمَضان : Ramazan (oruç ayı)
	r. (05 02 14 01 01) 628, 632; (05 02 14 02 01) 178; (05 02 14 04 01) 52.
	r.+da (05 02 14 01 01) 39, 48.
	r.+dî (rama'za:dî) (05 02 14 04 01) 69.
rama'zan	ö.a. < Ar. رَمَضان : Ramazan (kişi adı)
	r. (05 02 16 01 05) 13, 18, 19.
	r.+a (05 02 16 01 05) 9.
	r.+am (05 02 16 01 05) 10.

	r.+t̃ın (rama'za:nt̃ın) "Ramazan için" (05 02 16 01 05) 6.
	r.+ñın (rama'za:ñın) (05 02 16 01 05) 12.
	r.+san (05 02 16 01 05) 9.
rama'zan	bkz. rama'zan (kişi adı)
	r. (05 02 16 01 05) 16, 19
'ranja	ö.y.a. (Süleymaniye'ye bağlı bir ilçenin adı)
	'r. (05 02 14 01 01) 1192.
'ra:q̃i	< Ar. (HD. رڭي) : bir çeşit sabun.
	'r. (05 02 14 04 01) 170.
'ra:z̃i	< Ar. رَاضِي: razı (rıza gösteren, kabul eden, boyun eyen)
	'r. (05 02 14 01 01) 467.
re'd̃zm	< Ar. رَجَم : recm, taş tutma, taşlama .
	r. ُet- (05 02 14 01 01) 401.
	r.+ıd̃ı (05 02 14 01 01) 312.
	r.+ındε (05 02 14 01 01) 304.
	r.+ınε (05 02 14 01 01) 303, 309.
	r.+ıñın (05 02 14 01 01) 397.
reh'met	< Ar. الرَّحْمَة : rahmet.
	r ُæl- (05 02 14 01 01) 877.
	r.+l̃ı (reh'mε:t̃l̃ı) "Allah'ın rahmetine kavuşan kimse" (05 02 14 03 01) 61.

rɛ'qɛm	< Ar. رَقَم : rakam, adet, sayı. r. (05 02 14 01 01) 1520.
rɛnc	< Far. رنگ : renk. r. (05 02 10 03 01) 70. r.(j)+ĩ ('rɛ:njĩ) (05 02 10 03 01) 149.
rɛ'sɛn	< Ar. رأساً : direkt, dümdüz. r. (05 02 10 01 01) 209; (05 02 10 06 01) 88; (05 02 10 06 02) 116.
rɛ'sim	< Ar. رَسَم : resim, fotoğraf. r. (05 02 14 01 01) 826. r.+dĩ (05 02 14 04 01) 11; (05 02 14 01 01) 828.
rɛ'sulɑ:tta	< Ar. رَسُولُ اللَّهِ : Resûlullâh (Hz. Muhammed s.a.v) r. (05 02 16 01 04) 25.
rɛ'ʃi:d	ö.y.a. < Ar. رَشِيد : Reşit (cadde adı) r.+ʃɛ (05 02 14 04 01) 166, 173.
rɛʃ'mɛ	< Ar. الرَّشْمَة : gem. r.+sĩn (05 02 16 02 01) 29.
rɛ'zil	< Ar. رَذِيل : cimri, para göz. r.رذ- (05 02 10 05 01) 15, 20.
rĩc'ʃɛt	< Ar. الرُّكْعَة : rekat. r. (05 02 14 01 01) 194, 195, 222, 223, 329.

- rǐ'za** ö.a. < Ar. رضا : Rıza.
r. (05 02 14 04 01) 310.
- 'rǐžǐq** < Ar. رزق : rızk.
'r.+ǐ (05 02 10 05 02) 2; (05 02 16 02 01) 79.
'r.+ǐm (05 02 10 05 02) 4, 20.
'r.+ǐmǐžǐ (05 02 14 01 01) 918.
- rǐβajet** < Ar. الروايات : rivayet.
r.ـet- (05 02 14 03 01) 9, 82 .
- 'ruħǔβa** < Ar. روح : ruh.
'r. (05 02 10 03 01) 149.
- rūs'tem** ö.a.< Far. رستم : Rustem (kişi adı)
r.+đǐ (rūs'te:mđǐ) (05 02 14 04 01) 16.
- 'rybǔf** < Far. رُبْع : Irak'ta eskiden kullanılan küçük bir para birimi
para birimi.)
'r. (05 02 14 04 01) 106.
- 'rysβaj** < Far. رسوای : rūsva.
'r.ـتـ (05 02 10 02 02) 62.

S

- 'sa:bŭn** < Far. صابون : sabun.
's. (05 02 14 01 01) 1440.

	's.+tar (05 02 14 04 01) 141.
	's.+üjdu (05 02 14 04 01) 141.
'sa:bün	bkz. 'sa:bün.
	s. (05 02 14 01 01) 958.
satʃ	saç.
	s.+i ('sa:tʃi) (05 02 10 03 01) 164.
ʃatʃ	bkz. satʃ
	ş. (05 02 14 01 01) 1274.
	ş.+i ('sa:tʃi) (05 02 14 01 01) 1252,
	1258.
	s.+inan (05 02 14 01 01) 1105.
	s.+βiz (05 02 10 01 01) 8.
'sa:qi	< Ar. ساقى : saki, su dağıtan kimse.
	's. (05 02 14 03 01) 41; (05 02 14 04 01) 240.
sad'dam	ö.a. < Ar. صدام : Saddam.
	s. (05 02 14 01 01) 439, 1183.
ʃad'dam	bkz. sad'dam.
	ş. (05 02 14 01 01) 438.
	ş.+ijdi (sad'da:mijdi) (05 02 14 01 01) 440.
ʃa'fa merβε	ö.y.a. < Ar. صفاء والمروة : Mekke civarında bir yer olup hacılar, burası ile Merve denilen yer arasında Hz. Haceri'in gidiş geliş hareketini temzederek dör defa gedip dört defa gelirler.
	ş. (05 02 14 01 01) 232, 233, 276, 282, 283, 285, 511.

	ş.+nĭ (Bel.) ('mɛ:rβɛnĭ) (05 02 14 01 01) 266.
	ş.+jɛ (05 02 14 01 01) 285.
şa'fa	< Ar. صفاء : safa, mutluluk, gönül şenliği, kadersizlik ş. (05 02 16 01 06) 15, 27, 40.
safta	< Ar. صَفْط : deste. s.+jdaŋ (05 02 14 02 01) 46.
say	sağ (yön) s.+mǝz ('sa:ɣmǝza) (05 02 14 02 01) 145.
şay	sağ, hasta olmayan. ş. ڭ- (05 02 10 02 01) 8; (05 02 10 06 01) 14; (05 02 16 01 01) 35, 47, 54; (05 02 16 01 05) 108, 109, 118.
şay-	sağmak. ş. (05 02 16 01 02) 52. ş.-şş ('şa:ɣřř) (05 02 16 01 02) 46.
şa'h'ra	< Ar. صحراء : sahra, çöl. ş.+da (05 02 10 02 02) 19.
şa'tam	< Ar. سلام : selam. ş. ver- (05 02 14 01 01) 233.
sařamfə'la:jkum	< Ar. سلامٌ عليكم : selamünaleyküm. s. (05 02 10 06 02) 61.
şaş-	salmak, atmak, fırlatmak, koymak. ş.-ar (05 02 10 01 02) 9.

	ş.-a:rđi (05 02 14 01 01) 786.
	ş.-đi ('ş̣a:tđi) (05 02 14 01 01) 1110; (05 02 16 01 05) 121.
	ş.-ğınan ('ş̣a:tğınan) (05 02 16 01 07) 8.
	ş.-ı ('ş̣a:fi) (05 02 10 01 02) 8.
	ş.-ın ('ş̣a:fin) (05 02 16 01 05) 120.
ş̣a'ṭa'βat	< Ar. صلوات : salavat (Hz. Muhammed'e okunan dua)
	ş. (05 02 16 02 01) 51, 96.
	ş.+ṭan (05 02 14 04 01) 102.
'ş̣a:fih	< Ar. صالح : Salih.
	'ş̣.+in̄in (05 02 14 04 01) 214.
ş̣a'ṭan-	sallanmak, kımıldamak.
	ş̣.-ırd̄i (ş̣a'ṭa:n̄ird̄i) (05 02 14 01 01) 814.
	ş̣.-sa (05 02 10 01 01) 181.
	ş̣.-ar (05 02 10 01 02) 120.
sa'ṭ'a:ŋq̣ūṭʃ	salıncak.
	s. (05 02 14 01 01) 75; (05 02 14 02 01) 148.
	s.+a (05 02 14 01 01) 74.
	s.(f̄)+t̄ü (05 02 14 02 01) 149, 152.
ş̣a'ṭ'a:ŋ'q̣ūṭʃ	bkz. sa'ṭ'a:ŋq̣ūṭʃ.
	s. (05 02 14 01 01) 76.
	s.+a (05 02 14 04 01) 3.
sa'ṭ-	salmak, bırakmak.

	s.-ma:đim (05 02 14 01 01) 695
şał-	bkz. sał-
	ş.-řix (< sa'ła:rřix) (05 02 14 01 01) 1444.
sa'man	saman.
	s. (05 02 10 01 01) 28, 96, (05 02 14 03 01) 24, 31.
	s.+ř (sa'ma:nç) (05 02 10 01 01) 102.
şa'man	bkz. Saman.
	ş. dɔł- (05 02 14 03 01) 31.
	ş. řæc- (05 02 14 03 01) 38.
	ş.+ř (şa'ma:nç) (05 02 14 03 01) 35.
	ş.+řn_ystş (şa'ma:nç'n_ystş) (05 02 14 03 01) 29, 30.
şa'maŋ	bkz. şa'man, sa'man.
	ş. (05 02 10 01 01) 114.
şam'mun	< Ar. صَمُون < Yun. somun : somun.
	ş. (05 02 14 01 01) 571.
'sa:ndıq	< Ar. صَنْدُوق : sandık.
	'ş.+řjđı (05 02 14 04 01) 9; (05 02 16 01 08) 17.
'şa:ndıq	bkz. 'sa:ndıq.
	'ş. (05 02 14 01 01) 1055, 1058; (05 02 16 01 08) 16.
sa'pan	sapan.
	ş. (05 02 14 02 01) 237.
şa'pan	bkz. sa'pan.

	ş. (05 02 14 02 01) 239, 240.
şap'sa:rî	sap sarı.
	ş. (05 02 10 03 01) 41.
şɑ'qa	< Ar. سَقَى : saka
	ş. (05 02 14 04 01) 38.
'şɑ:qqîz	sakız.
	'ş. (05 02 14 02 01) 53.
şar-	sarmak, paketlemek.
	ş.-a't'îar (05 02 14 01 01) 827.
'sa:rî	sarı.
	's. (05 02 14 01 01) 1074.
	s.+dî (05 02 10 02 01) 50; (05 02 14 01 01) 1276, 1258.
'şɑ:rî	bkz. 'sa:rî.
	'ş. (05 02 10 02 01) 51; (05 02 10 03 01) 164; (05 02 14 01 01) 1252;
'şɑ:rî t̤ep'pe	ö.y.a. (Kerkük'ün güneydoğusunda yer alan bir gizi yeri)
	'ş. (05 02 14 04 01) 272.
'şɑ:rîc'œc	zerdeçal.
	'ş. (05 02 16 01 09) 48.
sat-	satmak, pazarlamak.
	s.-ɑ:ndî (05 02 10 06 02) 133.
	s.-îłma'sa:jđî (sa:tîłma'sa:jđî) (05 02 14 01 01) 1063.

s.-ıttar ('sa:tıtıttar) (05 02 14 02 01) 120.

s.-ıttıx ('sa:tıtıttıx) (05 02 14 01 01) 1362.

şat-

bkz. sat-

ş.-at'ıttar (05 02 10 01 01) 64.

ş.-an sf. (05 02 10 06 02) 132.

ş.-a:nı (05 02 10 06 02) 139, 141.

ş.-ar (05 02 10 01 01) 57; (05 02 10 01 02) 3.

ş.-a'ram (05 02 10 06 02) 83, 85.

ş.-a:rđı (05 02 10 03 01) 6.

ş.-a:rđılar (05 02 14 01 01) 999; (05 02 14 04 01) 85, 161.

ş.-'ma:đı (05 02 10 06 02) 100.

ş.-sıttar ('şa:tsıttar) (05 02 14 01 01) 1371.

ş.-ıttı (05 02 10 01 01) 255.

ş.-ıttıttar (şa:tıtıttar) (05 02 14 02 01) 101, 102, 104, 105.

ş.-ıttım ('şa:tıtıttım) (05 02 14 01 01) 1171.

ş.-ıttıx ('şa:tıtıttıx) (05 02 14 01 01) 1363, 1364, 1366.

şa:ttıtt-

satılmak, pazarlanmak.

ş.-ıttı (05 02 10 06 02) 86, 87, 960.

ş.-ıttığı (05 02 14 04 01) 89, 159.

'şa:ttıtt

< Far. سَطَل : kova.

'ş. (05 02 14 01 01) 960.

'ş.+a (05 02 14 01 01) 958.

	'ş.+dan (Çık.) (05 02 14 01 01) 1029.
'sa:βix	soğuk.
	's.(γ)ᵛt- (05 02 14 04 01) 73.
şax'ta-	saklamak, gizlemek.
	ş.-r (< sax'ta'jar) (05 02 10 01 01) 48; (05 02 10 01 02) 3, 63, 65.
	ş.-dī (sax'ta:rdī < sax'ta'ja:rdī) (05 02 14 01 01) 612, 616, 624.
şax'tan-	saklanmak, gizlenmek.
	ş.-a:rdīx (05 02 14 02 01) 233.
	ş.-a:nī (05 02 10 06 01) 42.
	ş.-āb (05 02 14 01 01) 715.
'şa:xšī	saksı.
	'ş. dŷmbε'lεc (05 02 14 02 01) 28.
sajara	< Ar. سَيَّارَة : araba.
	ş.+¹daŋ (05 02 10 01 01) 221.
	ş.+¹tar (05 02 10 01 01) 215.
şaja'ra	bkz. saja'ra.
	ş. (05 02 14 01 01) 1237, 1391; (05 02 14 04 01) 353.
	ş.+¹da (05 02 14 01 01) 185.
	ş.+¹dan (Çık.) (05 02 14 01 01) 184, 1393; (05 02 14 04 01) 353.

	ş.+sî (şajd'ra:sî) (05 02 14 01 01) 1189, 1208; (05 02 14 04 01) 353.
	ş.+j'dan(Inst.) (05 02 14 04 01) 261.
şaj-	saymak.
	ş.-îî ('şɑ:jîî) (05 02 14 02 01) 200, 202, 203, 204, 205; 02–05 08 14) 40.
	ş.-îptî ('şɑ:jîptî) (05 02 14 01 01) 1334.
şaz'ta-	sazlamak.
	ş.-îrî ('şɑ:zîrî < 'şɑ:zîjîrî < şaz'ta:jîrî) (05 02 16 01 02) 63.
sε'fət	< Ar. الساعة : saat.
	s. (05 02 14 01 01) 6, 72, 89, 237, 331, 671, 698, 1536.
	s. ٢٠١١ (05 02 14 01 01) 628, 657.
	s. ٢٠١٢ (05 02 14 01 01) 659, 661.
	s. ٢٠١٣ (05 02 14 01 01) 670.
sε'fət	bkz. sε'fət.
	ş.+tε (05 02 14 01 01) 669.
	ş. ٢٠١٣ (05 02 14 01 01) 926.
	ş.+îñ ٢٠١٣ (şε'fə:tîñ ٢٠١٣-) (05 02 16 01 01) 59, 68.
	ş.+tî (şε'fə:tî) (05 02 10 01 02) 56.
	s.+tîm (şε'fə:tîm) (05 02 16 01 01) 83.
sεb'bεh	< Ar. صباح : sabah.

s. (05 02 10 03 01) 122, 962; (05 02 14 02 01) 50; (05 02 14 04 01)

234, 235; (05 02 16 01 02) 85; (05 02 16 01 07) 50.

s. ʾatʃ- (05 02 16 01 08) 8; (05 02 10 06 02) 49; (05 02 14 01 01) 130.

s. +ʔen (05 02 16 01 09) 6.

s. +ʔe:ɾi (05 02 14 02 01) 178.

ʃeb'beħ

bkz. sebb'eħ.

ʃ. (05 02 10 01 01) 133; (05 02 10 01 02) 2; (05 02 10 03 01) 47, 104, (05 02 14 01 01) 690, 930, 1442;

ʃ. ʾatʃ- (05 02 16 01 05) 79.

ʃ. ʾat- (05 02 10 01 01) 16, 19, 80, 192; (05 02 14 01 01) 683.

ʃ. +e (ʃebbe'ħe) (05 02 14 01 01) 689; (05 02 14 02 01) 124, 213, 214.

ʃ. +i (ʃeb'be:ħi) (05 02 14 01 01) 54, 74, 108, 126, 153, 363; (05 02 14 02 01) 127.

ʃ. +ine (ʃe'b'e:b'ine) (05 02 14 01 01) 1083.

ʃ. +ʔen (05 02 14 01 01) 145.

ʃ. +ʔeŋ (05 02 14 01 01) 1443.

ʃ. +ti (ʃeb'be:ħti) (05 02 14 02 01) 128.

ʃe:dʒic

tavada pişirilen yağlı ekmek.

ʃ. (05 02 14 01 01) 999.

	ş.(j)+ı (05 02 14 01 01) 1002.
şe'tʃ-	seçmek.
	ş.-ε:rđīm (05 02 14 01 01) 1066.
	ş.-ε:rđix (05 02 14 01 01) 885.
	ş.-c'ınεn (05 02 16 01 08) 2.
	ş.-s'ın (05 02 16 01 08) 3.
şedda'ra	< Ar. سِدَارَة < Far. ستاره : şapka, takke.
	ş. (05 02 14 04 01) 367, 368.
se'ʕəd	bkz. se'ʕət, şe'ʕət.
	s. (05 02 16 01 01) 77.
şe'fer	< Ar. سَفَر : sefer, yolculuk.
	ş.+ε (05 02 16 01 09) 13.
şefer'ta:sı	< Ar. سَفَر + طَسَّ "suya dalmak" (HD. طَسَّة "tas" < Far. طَسَّاس) :
	sefer taşı.
	ş.+ja (05 02 16 01 05) 101.
şe'hεb	< Ar. صاحب : sahip.
	ş.+ı (şe'hε:bı) (05 02 10 04 01) 30; (05 02 10 05 02) 135;
	(05 02 14 04 01) 105, 293, 336.
se'hε	< Ar. سَاحَة : saha, alan.
	s.+ʔdε (05 02 10 03 01) 137.
şe'ʕi:d	ö.a. < Ar. سَعِيد : sait.

ş. (05 02 14 01 01) 1515, 1523, 1524.

ş.+jılε (05 02 14 01 01) 1516.

σεc'c'iz

sekiz.

s. (05 02 14 01 01) 215, 216, 698; (05 02 14 02 01) 202, 205.

σεc'izen

bkz. σεc'c'iz.

s. (05 02 14 04 01) 169, 166, 167.

σε'la:dzıqe

ö.a < Ar. سلاجقة < Tür. سلجوق : Selçuklular.

s.+den (05 02 14 05 01) 22.

σε'le

söylemek, demek.

s. (05 02 10 01 01) 179; (05 02 10 01 02) 17, 27, 73; (05 02 10 05 02) 101, 118; (05 02 14 01 01) 715, 1255; (05 02 16 01 05) 114.

σε'le

bkz. σε'le

ş. (05 02 10 01 02) 73; (05 02 14 01 01) 612, (05 02 14 05 01) 34.

σε'leʃ-

konuşmak.

s.-ε:rđi (05 02 16 01 07) 7.

s.-'mε:zdđi (05 02 14 04 01) 135.

σε'leʃ-

bkz. σε'leʃ-

ş.-εn'dm (05 02 10 05 02) 100.

ş.-ıl'lεr (05 02 14 01 01) 422.

ş.-ĩrem (şε'lε:ĩrem) (05 02 10 05 02) 91.

ş.-ĩrĩ (şε'lε:ĩrĩ) (05 02 10 03 01) 77; (05 02 10 05 02) 102.

ş.-ĩrĩx (şε'lε:ĩrĩx) (05 02 14 01 01) 86.

ş.-sĩn (şε'lε:sĩn) (05 02 10 03 01) 161.

ş.-βĩn (şε'lε:βĩn) (05 02 16 01 01) 71.

şε:m'mĩz

< Ar. سمين : semiz, şışman.

ş. (05 02 14 01 01) 1406.

sen

sen.

s. (05 02 10 01 01) 94, 147, 247; (05 02 10 01 02) 54, 110, 125; 132, 167; (05 02 10 05 01) 29, 116, 123; (05 02 10 05 02) 47, 98, 77, 82, 117; (05 02 14 01 01) 428, 527, 612, 956, 1317, 1380, 1461; (05 02 14 03 01) 41; (05 02 14 04 01) 352; (05 02 16 01 05) 43; (05 02 16 02 01) 20; (05 02 16 02 01) 81.

s. ٺet- (05 02 16 01 01) 80.

s. ٺt- (05 02 10 05 01) 121.

s. ٺĩf- (05 02 10 05 02) 100.

s.+ĩ ('sε:nĩ) (05 02 10 01 01) 217; (05 02 10 01 02) 50; 01–05 (05 08 11) 31, 34 ; (05 02 10 05 01) 33; (05 02 10 05 02) 46; (05 02 10 05 03) 30.

s.+ĩβ ('sε:nĩβ) (05 02 10 03 01) 103; (05 02 10 06 01) 89; (05 02 10 06 02) 78.

s.+ĩβ ٺyũn (05 02 10 05 02) 141.

s.+ĩβ_et- (05 02 10 05 02) 142.

s.+ĩβtĩĩ ('sɛ:nĩβtĩĩ) "senin için" (05 02 10 01 01) 259.

s.+ĩβtĩĩn ('sɛ:nĩβtĩĩn) bkz. 'sɛ:nĩβtĩĩ (05 02 14 01 01) 401,

953, 1407; (05 02 16 01 09) 61.

s.+ĩβdɛn ('sɛ:nĩβdɛn) (05 02 10 01 01) 191, 211, 223.

s.+ĩβdɛŋ ('sɛ:nĩβdɛŋ) (05 02 16 01 05) 44.

s.+ĩβ'dɛ:nĩjdĩ ('sɛ:nĩβ'dɛ:nĩjdĩ)(05 02 16 01 02)82; (05 02 14 04 01) 152.

s.+nɛ'ŋ_æ:tĩry (05 02 14 01 01) 1050.

sɛn

bkz. sɛn.

ş. (05 02 10 01 01) 145, (05 02 10 01 02) 71, (05 02 10 03 01) 127; (05 02 10 04 01) 15, 24; (05 02 10 05 01) 33, (05 02 10 06 02) 65, (05 02 14 01 01) 715, 907, 955, 986, 1120, 1381, 1419; (05 02 16 01 02)12, 52, 59, 167, 175; 03–03 (05 08 16) 119.

ş. sɛn (05 02 10 03 01) 109

ş. ɔt- (05 02 10 01 02) 111.

ş.+^ldɛ (05 02 10 05 02) 27.

ş.+ɛ (05 02 10 01 01) 99, 124, 163, 180, 211, 266; (05 02 10 01 02) 122; (05 02 10 02 01) 17; (05 02 10 03 01) 93; (05 02 10 05 02) 39, 40, 45, 89, 140; (05 02 10 05 03) 26, 54; (05 02 10 06 02) 120, 123; (05 02 14 01 01) 1111, 1203, 1460, 1515; (05 02 14 02 01) 21; (05 02 14 03 01) 4; (05 02 14 04 01) 165, 294,

326; (05 02 16 01 01) 9; (05 02 16 01 02) 15, 89; (05 02 16 01 03) 24, 44, 140; (05 02 16 02 01) 28.

š.+ĩ ('sɛ:nĩ) (05 02 10 01 01) 38, 210, 267; (05 02 10 01 02) 38, 93, 129; (05 02 10 02 02) 4; (05 02 10 03 01) 92; (05 02 10 04 01) 27, 30; (05 02 10 06 01) 68, 89; (05 02 10 06 02) 136, (05 02 14 01 01) 35, 433, 1122, 1242, 1327, 1485; (05 02 16 01 02) 71, 116, 119; (05 02 16 01 03) 32, 65; (05 02 16 01 03) 120; (05 02 16 02 02) 4.

š.+ĩβ ('sɛ:nĩβ) (05 02 10 01 01) 14; (05 02 10 01 02) 41; 01–
05 (05 08 11) 55, 65; (05 02 10 06 02) 78, 125; (05 02 14 01 01) 36; (05 02 14 04 01) 135, 369; (05 02 16 01 03) 5, 6.

š.+ĩβtʃin ('sɛ:nĩβtʃin) (05 02 10 01 01) 26; (05 02 10 05 02) 63; (05 02 10 05 03) 32; (05 02 10 06 01) 81; (05 02 14 01 01) 444, 492, 514, 518, 1107, 1137, 1347, 1438, 1486; (05 02 16 01 02) 52; (05 02 16 01 03) 122, 123; (05 02 16 02 01) 46.

š.+ĩβtʃin ('sɛ:nĩβtʃin) (05 02 14 04 01) 294.

š.+ĩβdɛ ('sɛ:nĩβdɛ) (05 02 10 06 01) 29.

š.+ĩβdɛn ('sɛ:nĩβdɛn) (Inst.) (05 02 10 01 02) 42, 46; (05 02 10 03 01) 44; (05 02 10 05 01) 26; (05 02 16 01 02) 99; (05 02 16 01 05) 28, 33, 35; (05 02 16 01 06) 17, 29, 43; (05 02 16 01 07) 15, 22, 28.

š.+^lnɛn (05 02 10 03 01) 43, 60, 128; (05 02 10 05 02) 30; (05 02 10 05 03) 65; (05 02 14 01 01) 1004, 1093, 1533; (05 02 16 01 01) 21, 81; (05 02 16 01 05) 30; (05 02 16 01 06) 2.

š.+^lnɛn ɔ:ɣũł- (05 02 14 01 01) 320, 371.

š.+^lnɛ:ndīlɛr (05 02 16 01 01) 82.

sεη	bkz. sεn, şεn. (05 02 14 01 01) 239; (05 02 14 01 01) 1190, 1286; (05 02 14 02 01) 130; (05 02 16 01 03) 42; (05 02 16 02 01) 59.
şεη	bkz. sεn, şεn, sεη. ş. (05 02 10 05 01) 13. ş. �apar- (05 02 14 04 01) 122. ş. �et- (05 02 16 01 01) 80.
'sε:m�je	< Ar. ثانیة : saniye. 's.+dε (05 02 14 01 01) 713.
şεnsε'le	meğerse. ş. (05 02 14 01 01) 1524.
şεp-	serpmek, saçmak, dağıtmak. ş.-ε:r��m (05 02 14 01 01) 748, 758. ş.-ε:r�x (05 02 14 02 01) 30. ş.-�� ('�ε:pt�) (05 02 16 01 05) 69.
şεr'dεp	< Ar. سرداب : sıcak memleketlerde çok sıcak günlerde barınılan derin yer altı odası. ş.+tε (05 02 10 01 01) 267. ş.+tεn (05 02 10 01 01) 265.
şεr-	sermek. ş.-εr (05 02 16 01 03) 50.

	ş.-ε:rđī'ŷ_æ:zŷn (05 02 14 01 01) 883.
	ş.-ε:rđix (05 02 14 01 01) 869.
	ş.-ĩlīb ('şε:rĩlīb) (05 02 14 01 01) 1428.
	ş.-ĩlīpsε (05 02 10 01 01) 98.
'şε:rĩn	serin.
	'ş.-đī (05 02 14 01 01) 645.
sεrce'ʃε	< Far. سرکش : dikbaşı, başkaldıran s. (05 02 14 01 01) 486.
şεβ-	sevmek.
	ş.-ε'rεm (05 02 14 01 01) 1254.
	ş.-ε:rđīm (05 02 16 01 02)161; (05 02 14 01 01) 1422.
'şε:βĩn-	neşelenmek, mutlu olmak, memnun olmak, sevinmek. (bkz. 'c'εflεn-)
	'ş.-ε 'se:βĩnε (05 02 14 01 01) 65.
	'ş.-ĩndīm (05 02 14 01 01) 1422.
	'ş.-ĩnĩrεm (05 02 14 01 01) 504.
'sεβt	< Ar. صوت : ses.
	'ş. (05 02 14 04 01) 291.
	'ş.+sĩ'zĩjđī (sε:βtsĩ'zĩjđī) (05 02 14 04 01) 209.
'sε:jjĩd	< Ar. سيد : seyit

's. 2–01 (05 08 14) 710, 713, 737; (05 02 14 02 01) 282; 02–
03 (05 08 14) 51; (05 02 14 04 01) 113, 114, 115, 263.

's.+lɛr (05 02 14 04 01) 112.

'sɛ:jjɪd

bkz. 'sɛ:jjɪd.

'ş. (05 02 14 02 01) 292; (05 02 14 04 01) 116.

'ş.+ɛ (05 02 14 04 01) 109, 121.

'ş.+tɪ (05 02 14 02 01) 289.

'sɛ:jjɪdɔɪzɪ

ö.y.a. (Musalla semtinde yer alan bir mahalle)

'ş.+na (05 02 14 02 01) 13.

'ş.+ja (05 02 14 02 01) 158, 162.

'sɛ:jjɪd ɪəl'lɛ:βɪ

ö.y.a. (Korya semtinde yer alan bir mahalle)

'ş. (05 02 14 04 01) 270.

şɪ'dʒax

sıcak.

ş.+tɪ () (05 02 14 01 01) 317

şɪ'dʒax

bkz. şɪ'dʒax.

ş. (05 02 14 01 01) 359, 632.

ş.(χ) ɔs'sa:jɔɪ (05 02 14 01 01) 48.

ş.+ta (05 02 14 01 01) 332.

ş.+tan ɔəl'mɛ:ɔɪβ (05 02 14 01 01) 902.

ş.+tɪ (şɪ'dʒa:xɪ) (05 02 14 01 01) 333, 694, 963.

şɪ'tʃ-

sıçmak.

	ş.-ar (05 02 16 01 07) 58.
şî'fir	< Ar. صفر : sıfir.
	ş. (05 02 14 01 01) 92.
şî'ra	sıra.
	s. (05 02 10 03 01) 161.
şî'ra	bkz. şî'ra.
	ş.+β (05 02 14 04 01) 188.
	ş.+βa (05 02 14 04 01) 196.
	ş.+jda:'nĭjđĭ (şırajda:'nĭjđĭ) (05 02 14 04 01) 191.
şîr'ya	küpe.
	s. (05 02 14 01 01) 809.
	s.+m (05 02 14 01 01) 805.
şîr'ya	bkz. şîr'ya.
	ş. (05 02 14 01 01) 808.
şirt	sirt.
	ş.+ĭn'da (05 02 14 01 01) 745.
sıx-	sıkma, ezmek.
	s.-ĭm (05 02 14 01 01) 421.
'şıxĭt-	sıkılmak.
	's.-ĭ (05 02 10 06 01) 9.
	's.+ 'ĭ (şıxĭt'ĭ) (05 02 14 01 01) 1060.

şız'la-

sızlamak.

ş.-r (05 02 16 01 02)64.

şī'džin

< Ar. السجن : hapis, hapishane, ceza evi.

ş.عت- "hapsetmek" (05 02 10 01 02) 99.

ş.عت- "hapis giymek, hapis yatmak" (05 02 10 01 02) 110.

ş.+đi (05 02 10 01 02) 109.

ş.+ε (şīž'nε) (05 02 16 01 05) 91, 92.

şī'le:hlix

< Ar. سلاح + Tür. لك : eskiden kadınların kullandıkları, silah mermisi taşıma kemerine benzeyen sağ omuzdan sol yana Sarkıtılarak giyilen bir çeşit altın ziynetlik.

ş. (05 02 14 01 01) 704, 705, 845.

ş.(y)+ı (05 02 14 01 01) 819.

şī'le:hlix

bkz. şī'le:hlix.

s. (05 02 14 01 01) 818.

sil-

silmek, affetmek, ezmek.

s.-ε:ŷin 01–01(05 08 11) 169.

s.-εr 01–01(05 08 11) 173.

şil-

bkz. sil-

ş.-'sε:βiz 01–01(05 08 11) 126.

'şilin-

silinmek, ezilmek.

'ş.+điŷinε 01–01(05 08 11) 174.

šıl'c'elε-	sirkelemek. š.-rĩ (šıl'c'elε:lĩrĩ < šılcelε:jĩrĩ) (05 02 10 05 01) 73.
'silεmε	< Fr. cinéma (cinématograpne'in kısa biçimi) : sinema (05 02 14 04 01) 293, 292, 298, 299.
'šilemε	bkz. 'silεmε. 'š. (05 02 14 04 01) 7, 289, 303, 304. 'š.+lεr (05 02 14 04 01) 288. 'š.+lε:rđĩ (05 02 14 04 01) 297, 304. 'š.+jđĩ (šile'mε:jđĩ) (05 02 14 04 01) 301.
'šinεmε	'šilemε. 'š. (05 02 14 04 01) 7. 'š.+đĩ (šinε'mε:đĩ) (05 02 14 01 01) 80.
'sinnĩ	< Far. سینی : tepsĩ. 's. (05 02 10 01 01) 257; (05 02 14 04 01) 60.
'šinĩ	bkz. 'sinnĩ. 'š. (05 02 10 01 02) 59; (05 02 16 01 03) 39, 40, 41. 'š.+dε 01-01(05 08 11) 49, 259; (05 02 14 04 01) 121. 'š.+jε (05 02 14 04 01) 105; (05 02 16 02 01) 19.
'sinnĩ zεrf	< Far. سینی + Ar. ظرف : Sini Zarf (Irak Türkmenlerine mahsus, ramazan gecelerinde oynan geleneksel bir oyun.) 's. سِنِيْ'نَار- (05 02 14 02 01) 179, 184, 188, 192, 209.

'šinnĩ zεrf bkz. 'sinnĩ zεrf.
 'ş. (05 02 14 04 01) 56, 63.
 'sipşr- süpürmek, temizlemek.
 's.-ĩ (05 02 10 06 02) 50.
 's.-řp (05 02 10 06 02) 63.
 's.-řpsεn (05 02 10 06 02) 79.

şşpşr'jε süpürge.
 ř. (05 02 10 06 02) 47.

'řipřřřĩ < İng. : klima.
 'ş.+řĩ (05 02 14 01 01) 96.

şşr'c'ε < Far. سرکه : sirke, bit yumurtası.
 s. (05 02 14 04 01) 142.

şş'sεm < Ar. سيم : yatak.
 (05 02 14 01 01) 471, 473.

şşt'mε sştma.
 s. şşt- (05 02 14 01 01) 786.

şşj- siymek işi, işemek.
 s.-mε (05 02 14 04 01) 320.

şşj- bkz. şşj-
 ř.-'mε:řřĩ (şşj'mε:řřĩ) (05 02 14 01 01) 1509.
 ř.-'mε:řřĩm (05 02 14 01 01) 202.

ş'jan	< Far. سیاه : biriken kirili su ş.+a (05 02 10 02 01) 45.
'sijır-	alıp götürmek. 'ş. (05 02 16 01 02)178. 'ş.-ib'lεr (şijr'ib'lεr) (05 02 14 01 01) 983.
'siz	siz. 'ş. (05 02 10 05 01) 145; (05 02 14 01 01) 58; (05 02 16 01 02) 131. 's.+ε (ş'zε) 01–01(05 08 11) 176, 238; (05 02 16 01 03) 109. 's.+i ('sizi) (05 02 10 01 02) 90; (05 02 10 03 01) 137.
'şiz	bkz. 'siz. 'ş. (05 02 10 02 02) 64; (05 02 14 01 01) 39, 'ş. ı's'tε- ('siz ı's'tε-) (05 02 10 01 02) 106, (05 02 10 05 01) 127. 'ş.+ε (ş'zε) (05 02 10 02 02) 31; (05 02 10 05 01) 131. 'ş.+i ('sizi) (05 02 10 01 02) 90; (05 02 10 03 01) 137. 'ş.+iβ ('siziβ) (05 02 14 01 01) 680. 'ş.+iβtʃin ('siziβtʃin) "sizin için" (05 02 10 05 01) 125, 126; (05 02 16 01 02)25; (05 02 16 01 03) 108. 'ş.+iβdεn ('siziβdεn) (05 02 10 03 01) 137.
şo'yan	soğan. ş.+nan (İnst.) (05 02 14 01 01) 874.

sɔt	sol. s. (05 02 14 02 01) 256. s.+mũza ('ʃɔ:tɫmũza) (05 02 14 02 01) 145.
'sɔ:ŋ jʝn	son gün. 's.(ŋ)ɔt- (05 02 16 01 07) 39.
sɔ'na	erkek ördek, suna. s. (05 02 14 03 01) 77.
sɔ'na jæ:lʝ	ö.y.a. : Suna Gölü (Kerkük'te eski bir gezi yeri) s.(ŋ)+nɔt'ɛ:fi (05 02 14 03 01) 72.
ʃɔ'na jæ:lʝ	bkz. sɔ'na jæ:lʝ. s. (05 02 14 03 01) 73.
sɔr-	sormak. s. (05 02 14 01 01) 1186; 1218. s.-aɣ (05 02 10 06 02) 73.
ʃɔr-	bkz. sɔr- ʃ. (05 02 10 03 01) 20. ʃ.-aɫ'ɫar (05 02 16 01 03) 96; (05 02 16 01 05) 115. ʃ.-ar (05 02 10 03 01) 21; (05 02 10 06 02) 18. ʃ.-a:jɫɫ (05 02 14 04 01) 359. ʃ.-'ma:ɫɫm (05 02 10 06 02) 69. ʃ.-ũn (05 02 16 01 05) 113.
'ʃɔ:rũʃ-	soruşturma işi, karşılıklı hal hatır sorma işi

'ş.-üştar (05 02 10 05 03) 50.

'sora

sonra.

's. (05 02 14 01 01) 8, 857, 917, 1197, (05 02 14 02 01) 63, 96, 232; (05 02 14 03 01) 48; (05 02 14 04 01) 18, 137, 308, 310; (05 02 16 01 02) 107.

'şora

bkz. 'sora.

'ş. (05 02 10 01 01) 34, 108, 119, 152, 157, 175, 01–02(05 08 11) 59; (05 02 10 04 01) 20; (05 02 10 05 01) 31, 44, 46, 60, 82; (05 02 10 06 02) 94, 103, 127; (05 02 14 01 01) 46, 48, 89, (05 02 14 01 01) 215, 217, 233, 234, 283, 342, 363, 420, 554, 555, 815, 910, 1134, 1174, 1303, 1314, 1466; (05 02 14 02 01) 133, 138, 144, 147, 153, 155, 175; (05 02 14 03 01) 34, 41; (05 02 14 04 01) 370;

'ş.+şî (şo'ra:şî)(05 02 10 06 02) 107.

søj-

soymak, çalmak.

s.-a:rđim (05 02 14 01 01) 798, 802.

s.-sünnar ('so:jsünnar) (05 02 10 02 02) 61.

şøj-

bkz. søj-

ş.-a:rđim (05 02 14 01 01) 815, 1108.

ş.-ürüx (05 02 14 01 01) 281.

sœj-

sövmek, küfür etmek.

s.-ε:rđilεr (05 02 14 04 01) 366.

şœj-

bkz. sœj-

ş.-εr (05 02 16 01 01) 20.

	ş.-ŷrŷ ('ʃæ:ʝŷrŷ) (05 02 10 03 01) 150.
ʃœn-	sönmek.
	ş.-dŷrdŷm ('ʃæ:ndŷrdŷm) (05 02 14 01 01) 381.
ʃɔj'lɛ-	söylemek, demek. (bkz. de-)
	ş. (05 02 10 06 02) 122.
'sœz	söz.
	's.+l'dɛ (05 02 14 05 01) 3.
'sœz	bkz. 'sœz.
	'ş. de- (05 02 10 05 03) 26.
	'ş.-ŷm ('ʃæ:zŷm) (05 02 10 05 01) 132.
	'ş.-ŷnŷ ('ʃæ:zŷnŷ) 01–01(05 08 11) 81.
'suhŷr	< Ar. سُحُور : sühur.
	's.+ɛ (05 02 14 04 01) 57.
'suhŷr	bkz. 'suhŷr.
	'ş.+ɛ (05 02 14 04 01) 58.
'ʃuf	< Ar. صُوف : yün.
	'ş. (05 02 14 01 01) 1409.
ʃuɫ'tan	< Ar. سُلْطَان : sultan.
	ş. (05 02 16 01 08) 2, 4, 5, 15, 18.
ʃuqaq	< Ar. رُقَاق : sokak.
	'ş. (05 02 14 01 01) 601, 652, 1236.

	'ş.+ ^l ta (05 02 14 02 01) 76.
	'ş.+ ^t ı (şŭ ^l qa:q ^t ı) (05 02 14 03 01) 91.
su^lsɛn	< Ar. سوسن : Süsen (Süsengillerden, yaprakları kılıç biçiminde, çiçekleri beyaz, mor veya sarıdır. Kokusu güzeldir).
	s.+ ⁿ ı (su ^l sɛ:nı) (05 02 16 02 02) 2.
şu^lsɛ:nı	bkz. su ^l sɛn.
	ş.+ ⁿ ı (şu ^l sɛ:nı) (05 02 16 02 02) 1.
şyd	süt
	ş. (05 02 10 02 01) 30, 38, 49, 54, 60, 65.
'symȳc	kimik.
	's. 01–01(05 08 11) 96.
	's.(j)axtar- (05 02 16 01 05) 31.
	's.'mymȳjaxtar- (05 02 16 01 05) 25.
'şymȳc	bkz. 'symȳc.
	'ş. 01–01(05 08 11) 115.
	'ş.(j)ȳ 01–01(05 08 11) 103.
	'ş.(c ^j)+ ^l ɛ:rıβ (05 02 16 01 09) 58.
sȳ^llejman	ö.y.a. سليمانية (Irak'ın bir vilayeti)
	s. ^l da (05 02 14 04 01) 86.
şȳb^lharnatla	< Ar. سبحان الله : sübhân Allah (Allah'ı he türlü arazlardan, kusur, ayıp ve eksikliklerden tenzih ederim)
	ş. (05 02 14 01 01) 166, 172.

sŷn'nɛd	< Ar. السُّنة : sünnet. s. (05 02 14 01 01) 931.
sŷn'nɛt	bkz. sŷnnɛd. s. (05 02 14 01 01) 701, 912, 934.
šŷn'nɛt	bkz. sŷnnɛd, sŷn'nɛt. š. (05 02 14 01 01) 930, 933; (05 02 14 02 01) 281, 293, 295; (05 02 14 04 01) 105, 120. š. ʿet- (05 02 14 01 01) 726; (05 02 14 02 01) 285, 290, 291, 294; (05 02 14 04 01) 120. š. ʿt- (05 02 14 01 01) 725, 735. š. +ʾi (šŷn'nɛ:tʾi) (05 02 14 01 01) 658, 660, 911, 915, 922, 934, 934. š. +ʾlɛr (05 02 14 04 01) 102. š. +mǝz (šŷn'nɛ:tmǝz) (05 02 14 02 01) 292.
'šyrt-	sürtmek. 'š.-ɛr (šŷr'tɛr) (05 02 10 06 02) 145. 'š.-ɛ:rđɣ (šŷr'tɛ:rđɣ) (05 02 16 02 01) 6. 'š.-ŷrdŷɣ (05 02 10 06 02) 17; (05 02 14 01 01) 826.
'šyt^h	süt. 'š. +ŷ 01–01(05 08 11) 125. 'š. +ŷŋ (Bel.) 01–01(05 08 11) 166.

'š.+ŷn (Bel.) 01–01(05 08 11) 170.

'š.+ŷnŷ 01–01(05 08 11) 129, 140.

'š.+ŷβ 01–01(05 08 11) 165.

'š.+ŷβdε'n_istε- 01–01(05 08 11) 168.

'š.+ŷjden (Inst.) 01–01(05 08 11) 174.

sŷ3dε

< Ar. سَجَدَ : secde.

'š.+!dε (05 02 14 01 01) 917.

'suβ

su.

's. (05 02 10 06 01) 52; (05 02 14 01 01) 284, 752,

758,1029; (05 02 16 02 02) 2.

's. šŷ'βa- (05 02 10 06 01) 25.

's. ŷitŷ- (05 02 14 01 01) 328.

's.+da (05 02 10 06 01) 51

's.+dan (05 02 14 01 01) 1494; (05 02 14 03 01) 33.

's.+ja (sŷ'βja) (05 02 10 03 01) 1028, (05 02 14 01 01) 1494.

's.+jŷm (05 02 14 01 01) 348.

's.+jŷn_ŷstŷndε (05 02 10 06 01) 40.

's.+jŷŷ_εt'rε:fīndε (05 02 14 03 01) 74.

's.+jŷnnan_!iŷtīm (05 02 14 01 01) 349.

'suβ

bkz. 'suβ.

'š. 01–01(05 08 11) 53; 39; (05 02 10 06 01) 51, 47, 147.; 02–

01 (05 08 14) 296, 1017, 1026, 1028, (05 02 14 04 01) 37,

188, 195; (05 02 16 02 02) 4.

'ş. ̣et- (05 02 16 02 01) 10.

'ş. şεp- (05 02 14 01 01) 748.

'ş. ʃæc- (05 02 10 06 02) 147.

'ş.ver- (05 02 14 01 01) 344.

'ş.+da (05 02 10 06 01) 45.

'ş.+dan (05 02 14 01 01) (05 02 14 04 01) 185.

'ş.+tar (05 02 10 06 02) 51.

'ş.+ta:řĩ 01–01(05 08 11) 62.

'ş.+sũẓ (05 02 10 01 02) 34.

'ş.+ja (05 02 10 03 01) 117.

'ş.+jũ (05 02 14 02 01) 46; (05 02 16 02 01) 13.

'ş.+jũmũẓ (05 02 14 01 01) 350.

'ş.+jũnũ (05 02 10 02 02) 17, 27.

şũ'βa-

sıvamak.

ş.-r (şũ'βar < şũβa'jar) (05 02 16 01 01) 13.

ş.-řĩ (şũ'βa:řĩ < şũ'βa:jřĩ) (05 02 10 06 01) 25.

ş.-sşn (şũ'βa:sşn) (05 02 16 01 01) 12.

şũβ'ta-

sulamak

ş.-jũpsan (05 02 10 06 02) 79.

ʃab'baʃ < Far. شاباش : düğünlerde halay esnasında davulcu ve zurnacıya verilen bahşiş.

ʃ. ʃet- (05 02 14 02 01) 181.

ʃah < Far. شاه : şah.

ʃ. (05 02 10 02 02) 1; (05 02 10 02 02) 119, 36, 54, 68; (05 02 10 02 02) 23.

'ʃa:miʃ ö.a. < Ar. شامل : Şamil.

'ʃ. (05 02 14 03 01) 63, 64, 65.

< Ar. شرط : Şart, koşul.

ʃart^h ʃ. (05 02 10 03 01) 84.

ʃ.+ac'a'ja (05 02 10 03 01) 161.

ʃ.+tʃ ('ʃa:rʃ) (05 02 10 03 01) 60, 75, 80, 84, 95, 96; (05 02 16 02 01) 66.

ʃ.+tʃim ('ʃa:rʃim) (05 02 10 03 01) 59, 67.

ʃ.+tʃimʃin (ʃa:rʃimʃin) (05 02 10 03 01) 69.

ʃ.+tʃiβ ('ʃa:rʃiβ) (05 02 10 03 01) 68, 71.

ʃ.+ʃtan (05 02 10 05 01) 126; (05 02 10 06 02) 121.

'ʃa:riʃ < Ar. شارع : cadde.

'ʃ. (05 02 14 04 01) 166, 173.

'ʃa:βır düdük, ısıklık.

'ʃ. (05 02 10 05 03) 4, 6, 7, 10, 31, 61.

	'f.+a (05 02 10 05 03) 12.
	'f.+ı (05 02 16 01 02) 35, 38.
fax'sijjɛn	< Ar. شَخْصاً : kendim.
	f. (05 02 14 03 01) 97.
faj'tan	< Ar. الشَّيْطَانُ : şeytan.
	f. (05 02 14 01 01) 303, 304, 309, 312.
fɛ'bɛb	< Ar. الشَّبَاب : gençler.
	f. (05 02 14 04 01) 240.
fɛdɛ'dɛ	< Ar. شَدَّ (sıkı bağlamak) : çeyiz.
	f. (05 02 14 04 01) 331.
	f.+dī (fɛdɛ'dɛ:dī) (05 02 14 04 01) 335.
	f.+sī (fɛdɛ'dɛ:sī) (05 02 14 04 01) 332.
	f.+β (05 02 14 04 01) 330.
'fɛ:ʃɪrd	< Far. شَاكِرْد : çırak.
	'f. (05 02 14 02 01) 49, 51.
	'f.+ı (05 02 16 01 03) 38.
	'f.+lɛr (05 02 14 02 01) 40.
fɛ'hɪ:d	< Ar. شَهِيد : şehit.
	f. (05 02 14 01 01) 416, 551, 1197, 1199, 1314.
	f.+ɛcʲɛ (05 02 14 01 01) 842.
	f.+tʃɪŋ "şehit için" (05 02 14 01 01) 181.

şex	< Ar. شَيْخ : şeyh.
	ş. (05 02 14 05 01) 26; (05 02 14 03 01) 51.
şε'cεr	< Far. شُكْر : şeker.
	ş. (05 02 14 04 01) 47, 49; (05 02 16 02 01) 94.
	ş. _at- (05 02 14 04 01) 43, 47.
	ş. _apar- (05 02 14 01 01) 656.
	ş. qoj- (05 02 14 01 01) 170, 171.
	ş. pajta- (05 02 14 01 01) 687.
şεl'man	< Ar (HD. شَيْلْ أَمَان) : kalın inşaat demiri.
	ş. (05 02 14 04 01) 277, 278.
	ş.+tar'dan (05 02 14 04 01) 279.
şεm'mej	şemmey.
	ş. (05 02 10 05 01) 31.
şεr'bε	< Ar. الشَّرْبَة : su testisi.
	ş. (05 02 14 02 01) 27, 28, 54.
	ş.+lεr (05 02 14 04 01) 71.
şεr'bet	< Ar. شَرِبَت : şerbet, meyva suyu.
	ş. (05 02 14 01 01) 686.
şε'rεf	< Ar. شَرَف : şaraf.
	ş.+ε (05 02 14 04 01) 328.
şεrε'ton	< İng. : Şeraton.

ʃ. (05 02 14 04 01) 171.

ʃε'rice

< Ar. شَرِكَة : şirket.

ʃ. (05 02 14 04 01) 272.

ʃεj

< Ar. الشَّيْء : şey.

ʃ. 01–01(05 08 11) 28, 72, 77, 98, 134, 181, 213, 262, 271; (05 02 10 02 01) 9, 41, 85; (05 02 10 02 02) 9, 38, 43; (05 02 10 03 01) 78, 167; (05 02 10 04 02) 10, 36; (05 02 10 05 01) 40; (05 02 10 05 03) 21, 65; (05 02 10 06 02) 98; (05 02 14 01 01) 11, 38, 90, 108, 194, 440, 447, 648, 655, 787, 822, 827, 845, 907, 980, 1102, 1181, 1289, 1334, 1358, 1445, 1445, 1447, 1451, 1497, 1510; (05 02 14 02 01) 11, 21, 31, 49, 94, 100, 181, 183, 213, 279, 290, 294, 301; (05 02 14 04 01) 103, 141, 161, 166, 192, 251; (05 02 16 01 02) 16, 137; (05 02 16 01 03) 37; (05 02 16 01 05) 2; (05 02 16 01 07) 12; (05 02 16 01 09) 9; (05 02 16 02 01) 8.

ʃ. ʕet- (05 02 10 02 01) 93; (05 02 14 02 01) 6.

ʃ.+¹dε 01–01(05 08 11) 236; (05 02 10 01 02) 65; (05 02 16 01 02) 2.

ʃ.+¹dε:dī (05 02 14 01 01) 1126.

ʃ.+¹dε:cĥ (05 02 14 01 01) 1070.

ʃ.+¹dεn (Inst.) (05 02 14 04 01) 373.

ʃ.+¹dε:ndī (05 02 14 02 01) 253.

ʃ.+dī (ʃe:jdī) (05 02 10 01 02) 38, 99; (05 02 10 02 02) 26; (05 02 14 01 01) 167, 435; (05 02 14 02 01) 64, 95, 131; (05 02 14

03 01) 67; (05 02 14 04 01) 149; (05 02 16 01 03) 22; (05 02 16 01 05) 93; (05 02 16 01 07) 3.

ş.+ε (05 02 10 02 01) 79, 89; (05 02 10 02 02) 45; (05 02 14 01 01) 224, 241, 243, 384, 552, 736, 871, 1494; (05 02 14 02 01) 33, 130, 148, 162; (05 02 16 01 07) 34; (05 02 16 02 01) 3.

ş.+ĩ ('ʃe:ĩ) 01–01(05 08 11) 69, 171, 178; (05 02 10 04 01) 1, 25; (05 02 10 06 02) 94, 103, 127; (05 02 14 01 01) 237, 407, 582, 612, 910, 1125, 1524, 1533; (05 02 14 02 01) 86, 91, ; (05 02 16 01 08) 2.

ş.+ĩtşin "şey için" (05 02 14 01 01) 53.

ş.+ĩđĩ ('ʃe:jĩđĩ) (05 02 14 01 01) 169.

ş.+ĩmĩz ('ʃe:jĩmĩz) (05 02 14 02 01) 17, 44.

ş.+ĩn ('ʃe:jĩn) (Bel.) (05 02 10 05 01) 139.

ş.+ĩŋ ('ʃe:jĩŋ) (İlg.) (05 02 14 01 01) 166; (05 02 16 01 05)

37. (05 02 16 02 01) 25.

ş.+ĩndε ('ʃe:jĩndε) (05 02 16 01 09) 30.

ş.+ĩnĩjđĩ ('ʃe:jĩnĩjđĩ) (05 02 14 02 01) 273; (05 02 16 02 01)

79.

ş.+ĩnĩjsε ('ʃe:jĩnĩjsε) (05 02 14 01 01) 157.

ş.+ĩjđĩ (05 02 14 02 01) 273; (05 02 16 02 01) 79.

ş.+ĩjmĩş (05 02 14 05 01) 22.

ş.+lεr (05 02 10 03 01) 113, 105, 131; (05 02 14 03 01) 20,

22; (05 02 16 01 09) 57.

ʃ.+lɛrɛ (05 02 16 01 09) 34.

ʃ.+lɛ:ri (05 02 10 03 01) 123; (05 02 14 02 01) 109; (05 02 14 03 01) 92.

'ʃɪc ʃɪc

kemiklerden çıkan bir sesi gösteren ünlem.

'ʃ. (05 02 14 01 01) 842.

ʃɪ'fa

< Ar. شِفَاء : şifa.

ʃ.+mǝzɪ (05 02 16 02 01) 10.

'ʃicɪl

< Ar. شكل : şekl, biçim.

'ʃ. 01–01(05 08 11) 72, 79, 123; (05 02 10 06 02) 40, 141.

'ʃic

< İng. check : şek.

'ʃ. (05 02 14 01 01) 1203.

'ʃirɪn

< Far. شَرِين : şirin, tatlı.

'ʃ. (05 02 10 06 02) 1.

'ʃ.+ɪjdɪ (05 02 10 06 02) 2.

ʃɪʃ-

şişmek, zengin olmak.

ʃ.-ɪp (05 02 10 01 01) 149.

ʃɪʃ

< Far. شَش (karaciğer) : şiş.

ʃ.+lɛr (05 02 10 01 01) 227.

'ʃitɪn

ö.a. (doktor adı)

'ʃ. (05 02 14 01 01) 1070.

ʃɔr

< Far. شور : şor, tuzlu.

ʃ. (05 02 10 01 01) 53; (05 02 14 01 01) 952.

ʃɔr'dʒa	ö.y.a. (< Far. شور + Tür. جه) : Şorca (Semt adı)
	ʃ.+ja (05 02 14 02 01) 24, 25.
ʃühɛ'dɛ	< Far. شُهَدَاء : şehitler.
	ʃ. (05 02 14 04 01) 270.
ʃüq'qa	< Ar. شُقَّة : daire.
	ʃ.+sɨnɨn (ʃüq'qa:sɨnɨn) (05 02 14 04 01) 214.
	ʃ.+la:rɨn (05 02 14 02 01) 13.
	ʃ.+lara (05 02 14 02 01) 12.
'ʃurta	< Ar. شُرْطَة : polis.
	'ʃ.+nɨ ('ʃurta:nɨ) (Bel.) (05 02 10 05 02) 49, 75.
	'ʃ.+ja (05 02 10 05 02) 46.
'ʃurũɫda-	sunun çıkardığı ses, su. musluktan gereksiz yere akmak.
	'ʃ.-ũru (<'ʃurũɫdũrũ <'ʃurũɫdũjũrũ <ʃũrũɫ'da:jɨrɨ) (05 02 14 01 01) 257.
'ʃycɥr	< Ar. شُكْر : şükür, şükretme, Allah'a şükrünü bildirme.
	'ʃ. ʃɥcɥr (05 02 14 01 01) 529.

t

ta	da, dahi. (edat)
	t. (05 02 14 01 01) 958, 1210; (05 02 16 01 04) 18;
ta	bkz. ta.
	t. (05 02 10 05 02) 104; (05 02 14 01 01) 195, 425, 904,

1306, 1309; 3–05 (05 08 16) 74; (05 02 16 01 07) 30; (05 02 16 01 08) 10.

ʃab'ʕen

< Ar. طبعاً : kesinlikle.

ʃ. (05 02 14 02 01) 165, (05 02 14 05 01) 30.

'ta:dʒir

< Ar. تاجر : tacir.

't.+dī (05 02 10 06 02) 54.

't.+ʕsɛn (05 02 10 06 02) 82.

'ʃa:dʒir

bkz. 'ta:dʒir.

'ʃ. ʕ- (05 02 10 06 02) 38, 39.42.

'ʃ.+ɛm (05 02 10 06 02) 66, 77.

'ʃ.+ijdī (05 02 10 06 02) 70, 73.

ʃay'ma

damga.

ʃ. (05 02 10 02 02) 29.

ʃ. vur- (05 02 10 02 02) 67.

ʃ.+ʕa:rīm (05 02 10 02 02) 61.

ʃa'ha

daha.

ʃ. (05 02 14 01 01) 866, 1304; (05 02 14 04 01) 312; (05 02 16 01 01) 83.

ta'mam

< Ar. تمام : tamam.

t. (05 02 10 05 01) 124, (05 02 10 06 02) 87, (05 02 14 01 01) 321, 1353; (05 02 16 02 01) 12, 89.

t.+dī (ta'ma:mdī) (05 02 14 01 01) 1531; (05 02 14 05 01)

	10.
ʃa'mam	bkz. ta'mam.
	ʃ. 01–01(05 08 11) 157; (05 02 10 03 01) 57; (05 02 10 05 01) 114, 139.
	ʃ.+dī (ʃa'ma:mđi) (05 02 14 01 01) 464; (05 02 16 01 01) 81.
ʃamam'ʔa-	tamamlamak, bitirmek .
	ʃ.-dīx (ʃamam'ʔa:dīx) (05 02 14 04 01) 100.
tama'ta	domates.
	t. (05 02 14 01 01) 1058.
ʃama'ta	bkz. tama'ta.
	ʃ. (05 02 14 01 01) 1083; (05 02 14 04 01) 201.
	ʃ.+ʔja (05 02 14 01 01) 1075.
'ta:mbūz	< Ar. تموز < Ar. Sür. : temmuz.
	't. (05 02 10 01 02) 59.
	't. ٢٧- (05 02 10 01 02) 833.
'ta:nī	tanımak.
	't.+rī ('ta:nīrī < 'ʃa:nījīrī) (05 02 16 01 01) 57; (05 02 10 02 02) 33.
'ʃa:nī	bkz. 'ʃa:nī.
	'ʃ.+mīram (05 02 14 01 01) 203.
	'ʃ.+mīrī (05 02 16 01 01) 55.
	'ʃ.+rdī ('ʃa:nīrdī < 'ʃa:nījīrdī) (05 02 14 04 01) 200.
	'ʃ.+rī ('ʃa:nīrī < 'ʃa:nījīrī) (05 02 14 01 01) 653.

ʃan ile (edat)

ʃ. (05 02 16 02 01) 62.

ʃap^h- bulmak.

ʃ. (05 02 14 01 01) 847.

ʃ.-^lsa:βiʒ (05 02 14 02 01) 207.

ʃ.-sɨtar (ʃa:psɨtar) (05 02 14 02 01) 234.

ʃ.-ɨm (ʃa:pɨm) (05 02 16 01 05) 90.

ʃ.-ɨβ (ʃa:pɨβ) (05 02 16 01 05) 114, 116.

ʃ.-mɨɨx (05 02 14 01 01) 715.

tap^lta- dövmek.

t.-ɨ (tap^lta:ɨ) (05 02 10 01 02) 23.

ʃap^lta- bkz. tap^lta-

ʃ.-^ltar (05 02 10 01 02) 8.

ta^lpan taban.

t. ʔndan (05 02 10 01 02) 103.

ʃaq < Ar. الطاق : Kemer anlamında kullanılan bu sözcük, daha çok

Tünel gibi sokağın bir kısmını kapatan ve üstünde oda inşa

edilen mimari eleman için kullanılır. Sokağın bir bölümünü

tonozla örten tak, sokağın her iki tarafında evin mülkiyeti

kendinde olan kişiler tarafından inşa edilebilirdi, mülkiyeti

kendinde olan kişiler tarafından üstünde tonozla oda inşa

edilebilen kemer.

ʃ. ʔ- (05 02 14 02 01) 62.

	ʃ. ʕet- (05 02 14 02 01) 63.
	ʃ.+ʕjɗi ('ʃa:qʕjɗi) (05 02 14 02 01) 61.
	ʃ.+ʕinɲ ʕet'rɛ:fɪ ('ʃa:qʕinɲ ʕet'rɛ:fɪ) (05 02 14 02 01) 95.
	ʃ.+ʕi ('ʃa:qʕi) (05 02 14 02 01) 87; (05 02 14 02 01) 91.
'ʃaq taq	vurma, çarpma sırasında çıkan ses.
	'ʃ. (05 02 16 01 09) 29, 57.
ʃa'qa:βɪt	< Ar. تقاعد : emekliye ayrılmak.
	ʃ. (05 02 10 05 01) 4.
	ʃ.+ʕıɣ (emekli maaşı) (05 02 10 04 01) 19.
ʃara'ʃ	tıraş.
	ʃ. ʕet- (05 02 10 06 02) 109, 111, 113, 117.
'ʃa:rɪq	ö.a. < Ar. طارق : (kişı adı)
	'ʃ. (05 02 14 02 01) 190.
ʃa'ra-	sa taramak.
	ʃ.(ɪ)-jɪpsan ('ʃa:rɪjɪpsan) (05 02 14 02 01) 220.
ʃas	< Ar. الطاس < Far. : tas.
	ʃ.+a (05 02 16 01 05) 86
'ʃa:s	bkz. ʃas.
	'ʃ. (05 02 14 02 01) 28; (05 02 16 01 05) 83.
	'ʃ.+ʕi ('ʃa:sɪ) (05 02 16 01 05) 90, 114, 116.
ʃaβ'dan	aniden, birden, hızlı bir şekilde.
	'ʃ. (05 02 14 01 01) 326.

'ta:βɪɣ	tavuk.
	't.+ɨn (İlg.) (05 02 10 01 02) 70.
	't. c'es- (05 02 10 05 01) 50.
'ta:βɪɣ	bkz. 'ta:βɪɣ.
	't. (05 02 10 01 02) 60, 66; (05 02 10 05 01) 50, 75; 01–02 (05 08 11) 67.
	't.+tɑ'r_ítʃinɛ (05 02 16 01 07) 44.
taβ'ta-	birkaç iplik telini burarak birbirine sarmak.
	t.-sɨn (taβ'ta:sɨn) (05 02 16 01 09) 38.
	t.-ɨt'tar (ta:βɨt'tar < ta:βɨt'tar < taβ'ta:jɨt'tar)
	t. -'jan(05 02 16 01 09) 40.
taβ'rat	< Ar. تورات (dört mukaddes kitaptan Hz. Musa'ye ineni) : Sinogog.
	t.+ɨn (taβ'ra:ɨn) (05 02 14 03 01) 93.
'ta:βɪɣ	bkz. 'ta:βɪɣ, 'ta:βɪɣ.
	't. (05 02 16 01 07) 38.
	't.+tar (05 02 16 01 07) 35.
	't.+tɑ:rɨ (05 02 16 01 07) 46.
tax-	takmak, yerleştirmek.
	t. (05 02 14 01 01) 1296.
	t.-ɑ:rɨβ (05 02 14 01 01) 819, 821.
	t.(ɣ)_ɨstɨnnɛn (05 02 14 01 01) 862.

	ʃ.-ı̇ɫɫar (ʔa:xı̇ɫɫar) (05 02 14 01 01) 808.
	ʃ.-ı̇ı (ʔa:xı̇ı) (05 02 14 01 01) 16.
taxt	< Far. تخت : taht (hükümdarların oturduğu büyük koltuk)
	t. ʃzε:rı̇nde (05 02 10 06 02) 127.
	t.+ı̇nda (ʔa:xı̇nda) (05 02 10 06 02) 112.
ʃaxt	bkz. taxt.
	ʃ.+ı̇ı (ʔa:xı̇ı) (05 02 10 06 02) 104.
ʃax'ta	< Far. تاخته : tahta.
	ʃ. (05 02 14 01 01) 729, 944, 1055.
ʃaj	< Ar. الطَّيَّ : yan, yön.
	ʃ.+a (05 02 16 01 01) 64.
	ʃ.+ı̇na (ʔa:ʃı̇na) (05 02 10 02 02) 29, 67.
	ʃ.+ı̇nda (ʔa:ʃı̇nda)(05 02 10 02 02) 61
ʃajt	deterjan.
	ʃ. (05 02 14 04 01) 137, 140, 143.
ʃaja'ra	< Ar. طائرة : uçak.
	ʃ. (05 02 14 01 01) 186.
	ʃ.+j'ı̇dan (İnst.) (05 02 14 01 01) 187.
tajd	bkz. ʃajt.
	t. (05 02 14 04 01) 139.
tε	bkz. de. (edat)
	t. (05 02 14 01 01) 843, 1001.

'tɛ	bkz. tɛ.
	't. (05 02 14 01 01) 669, 843; (05 02 16 01 01) 77.
tɛ'ʕɛ:dʒdʒɣb	< Ar. التَّعَجَّب : şaşakalma.
	t.+ɣ (05 02 10 03 01) 148.
tɛ'ʕɛdde	< Ar. التَّعْدِي : eziyet etmek, saldırmak, zulmetme,
	t. et- 01–01(05 08 11) 266; (05 02 10 02 02) 41.
tɛb'ʕɛt	< Ar. الطَّبِيعَة : huy.
	t.+i (tɛb'ʕɛ:ti) (05 02 16 01 06) 21.
tɛf'li:ʃ	< Ar. تَفْلِيش < Sür. :dağıtmak, yıkmak, yerle bir etmek.
	t. ʕet- (05 02 14 03 01) 103.
tɛɟ'le-	itilmek.
	t.-r (tɛɟ'leɾ < tɛɟle'jɛɾ < tɛ:ɟli'jɛɾ) (05 02 16 01 02)140.
tɛhɛdʒ'dʒud	< Ar. تَهَجَّد : gece uyanıp namaz kılmak.
	t. (05 02 14 01 01) 660.
'tɛħır	türlü, çeşit.
	't. (05 02 14 01 01) 109.
	't.+et- (05 02 14 01 01) 109, 127.
tɛc	tek.
	t.(cʰ) ʕt- (05 02 14 04 01) 152; (05 02 16 01 02)32.
	t. 01–01(05 08 11) 69, 178.
tɛc'bir	< Ar. تَدْبِير : tedbir.

	t. (05 02 14 01 01) 122.
'tɛ:cʰi	gibi.
	't. (05 02 10 06 02) 23, 26; (05 02 14 02 01) 66.
'tɛ:cʰin	bkz. 'tɛ:cʰi.
	't. ۋەڭدە (05 02 10 02 02) 3.
tɛc'ɔɛ	şış kebab.
	t. (05 02 14 01 01) 1496.
tɛc'li:f	< Ar. تكليف : teklif.
	t. ۋەت- (05 02 10 03 01) 45.
tɛc'jɛ	< Ar. تَكِيَّة : tekke.
	t. (05 02 14 04 01) 240.
ʃɛlɛ'bɛ	< Ar. طلبة : talebe, öğrenci.
	ʃ. (ʃɛlɛ'bɛ:sɪ) (05 02 16 01 02)6.
	ʃ.+jɛ (05 02 16 01 02)134.
tɛlɛ'fɒn	< İng. telephone : telefon.
	t. (05 02 14 01 01) 414.
	t. ۋەت- (05 02 14 01 01) 414, 1520.
ʃɛlɛ'fɒn	bkz. tɛlɛ'fɒn.
	ʃ. ver- (05 02 14 01 01) 1525.
'tɛ:lɪhsɪz	< Ar. طالع + Tür. سز : talihsiz, şansız.

	't. ʕadam ('tɛ:lɦsɨ'z ʕadam) (05 02 16 01 02)76.
	't.+dɨ (05 02 16 01 02)76.
tɛf'li:q	< Ar. تَعْلِيق : yorum, dalga.
	't. vür- (dalga geçirmek) (05 02 14 01 01) 1381.
ʃɛllɛ'dʒɛ	< Ar. تَلَاة : bozdolabı.
	ʃ. (05 02 14 04 01) 81.
'ʃɛlmiz	< Fr. thermos: termos.
	'ʃ. (05 02 14 01 01) 286, 297, 296, 298, 345.
ʃɛm'bɛl	< Far. تَنْبَل : tenbel.
	ʃ.+dɨ (ʃɛm'bɛ:lɨ) (05 02 16 01 09) 2, 19, 23.
	ʃ.+ɛ (05 02 14 02 01) 33.
ʃɛm'buz	< Ar. تَمُوز < Sür. : Temmuz.
	ʃ. (05 02 14 01 01) 317, 334, 850, 979.
	ʃ. ʕ- (05 02 14 01 01) 333.
	ʃ.+dɨ (05 02 14 01 01) 635, 852, 975.
tɛ'mɛh	< Ar. طَمَع : tamah, aç gözlülük, hırs
	t. tut (tamah etmek) (05 02 16 01 03) 25.
'ʃɛ:mmüz	bkz. ʃɛm'buz.
	ʃ. (05 02 10 01 01) 83
'ʃɛ:ndır	< Ar. تَنْوَر < Sür. : tandır.
	'ʃ.+dɛ (05 02 10 01 02) 62, 67; (05 02 14 01 01) 898.

	't.+dɛn (05 02 10 01 02) 62, 67.
	't.+ɛ (05 02 10 01 02) 57, 58.
	't.+rɨ (05 02 14 01 01) 566.
	't.+rɨŋ (05 02 10 01 02) 59.
tɛn	bkz. den (edat)
	t. (05 02 14 02 01) 142
'tɛ:ndür	bkz. 'tɛ:ndır.
	't. (05 02 14 01 01) 899.
tɛnɛ	< Far. دانة : tane.
	t. (05 02 14 02 01) 168;; (05 02 16 02 01) 31.
tɛnɛ	bkz. tɛnɛ.
	t. (05 02 14 02 01) 243, 247; (05 02 14 04 01) 213
	t.+m (05 02 14 01 01) 806.
	t.+jdı (tɛ'nɛ:jdı) (05 02 16 02 01) 28.
tɛnɛ'c'ɛ	teneke.
	t. (05 02 10 06 02) 47; (05 02 14 01 01) 311, 312; (05 02 16 01 07)58.
tɛp'pɛ	baş.
	t.+sɨnɛ (tɛppɛ:sɨnɛ) (05 02 10 05 01) 142.
tɛp'pɛ	tepe.
	t. (05 02 14 04 01) 267.

	ʃ.+jmǫʃ (ʃep'pe:jmǫʃ) (05 02 14 03 01) 56.
tep'pe	bkz. ʃep'pe. t. (05 02 10 05 03) 3; (05 02 14 04 01) 272. t.+ nǫn (tep'pe:nǫn) (İlg.) (05 02 14 04 01) 272.
ʃep'pe 'ba:ʃǫ	tepe başı. ʃ.+nda:jdǫ (05 02 14 04 01) 1.
ʃep ^h -	tepmek. ʃ.-ǫrǫ ('ʃe:pǫrǫ) (05 02 10 02 01) 80. ʃ.-tǫ ('ʃe:pǫtǫ) (05 02 10 02 01) 86.
tep'me	tekme. t. tǫǫt- (05 02 16 01 06) 23.
'ʃe:pǫ	küçük tabak. 'ʃ. (05 02 14 01 01) 1436. 'ʃ.+je (05 02 14 01 01) 1438.
ʃe'q ^h et	< Ar. طاقة : takat, güç, kuvvet. ʃ.+mǫ'z ʔt- (ʃeq ^h et:mǫ'z ʔt-) (05 02 14 01 01) 398. ʃ.+ǫm (ʃe'q ^h et:ǫm)(05 02 14 01 01) 398.
te'q ^h et	bkz. ʃe'qet. t.+ǫm (te'qet:ǫm) (05 02 14 01 01) 325, 355, 488, 505; (05 02 16 01 04) 21. t.+sǫzem (te'qet:sǫzem) (05 02 14 01 01) 391.

- tɛʕ'qɪ:b** < Ar. تعقيب : arkasına düşme, arkasına gitme veya gelme,
Kavalama, gütme.
t. ʕet- (05 02 16 01 06) 12.
- ʃɛq'ri:bɛn** < Ar. تقريباً : aşağı yukarı.
ʃ. (05 02 10 04 02) 22, 27.
- tɛ'ra:βɪh** < Ar. تراويح : yatsı namazından sonra kılınana namaz.
ʃ. (05 02 14 01 01) 660.
- ʃɛ'rɛ** < Ar. التَّارَةُ "ara sıra, kere" (HD. ترى) : o halde, öyle ise.
ʃ. (05 02 10 06 01) 28.
- ʃɛrɛ'dʒɛ** Kerkük evlerinde, özellikle dör ve yazgözlerin duvarlarında yapılan niş. Sağır pencere olarak inşa edilen terece raf işlevini görür. Eski Türkçede pencere anlamında kullanılan bu sözcük, daha sonra unutulmuştur. Sivas'ın Divriği ve Tokat'ın Zile ilçelerinde bu sözcük "derece" biçiminde halk ağzında hâlâ kullanılmaktadır.
ʃ. (05 02 14 01 01) 716.
- ʃɛ'ref** < Ar. طرف : taraf.
ʃ. (05 02 10 04 01) 19.
ʃ. (05 02 14 01 01) 539.
ʃ.+ɛ (05 02 14 01 01) 1243.
ʃ.+ɪβɛ (ʃɛ're:fɪβɛ) (05 02 14 01 01) 821.
ʃ.+tɛ (05 02 14 01 01) 679, 680.

	ʃ.+ʔɛn (Çık.) (05 02 14 01 01) 600.
ʃɛʔrɛ:zɪ	< Far. < ترازو > Ar. < تراسي "uyuşma" : terâzi, tartı.
	ʃ.+dɛŋ (İnst.) (05 02 14 01 01) 940.
	ʃ.+nɪn (İlg.) (05 02 16 01 03) 22, 24.
tɛʔrɪx	< Ar. تاريخ : tarih.
	t. (05 02 14 03 01) 82.
	t.+ɪ (05 02 14 03 01) 5.
ʃɛrc	< Ar. ترك : terk, bırakma.
	ʃ.(cʔ)etʔmɛm (05 02 14 01 01) 214.
ʔɛ:rɪʔpaʃa	ö.a. Terlipaşa.
	ʔ.+nɪŋ (ʔɛ:rɪʔpaʔʃa:nɪŋ) (05 02 16 01 09) 21.
ʔɛrtɪʔbat	< Ar. ترتيبات : düzen, düzlenme, karşılayıcı hazırlık
	ʔ.+ɪjdan (ʔɛrtɪʔba:ɪjdan) (İnst.) (05 02 10 05 01) 135.
tɛʃt	< Far. طشت : leğen.
	t.+ɛ (05 02 14 01 01) 881.
ʃɛʔziʔ	< Ar. توزيع : dağıtma, herkese payını dağıtma, üleştirme
	ʃ_et- (05 02 14 02 01) 177.
tɛʔʔɛcʔcʔɛl	< Ar. التوكل : tevekkül : işi Allah'a bırakıp kadere razı olma
	ʃ. 01–01(05 08 11) 198.
tez	< Far. تيز : tez, acele, çabuk.

ʃi'cʲɛn	diken.
	ʃ. (05 02 10 01 01) 129, 142.
	ʃ. bat- (05 02 10 01 01) 143, 130.
	ʃ.+i (ʃi'cʲɛ:nǐ) (05 02 10 01 01) 143, 152.
ʃic-	dikmek.
	ʃ.(cʲ)-ɛ:rɗilɛr (ʃi'cʲɛ:rɗilɛr) (05 02 14 04 01) 22, 23, 31.
	ʃ.(cʲ)-iɾi ('ticʲiɾi) (05 02 14 01 01) 1262.
	ʃ.(cʲ)-ti ('ticʲti) (05 02 14 01 01) 1290.
ʃit'lɛ	ö.a. Title (masalda geçen geçi adı)
	t. (05 02 10 02 01) 25, 26, 36, 71, 90, 104.
ʃit'lɛ	bkz. ʃit'lɛ.
	ʃ. bi't'lɛ (ʃit'lɛ:nǐ) (05 02 10 02 01) 47, 52, 58, 63, 72, 91.
	ʃ. ʔɛβ (05 02 10 02 01) 25.
	ʃ.+nǐ (05 02 10 02 01) 67, 91.
ʃit'rɛ-	titremek, uşumak.
	ʃ.+mɛ:ɗi (05 02 10 06 02) 118.
	ʃ.+mɛɣɛ (05 02 10 06 02) 115, 119.
ʃɔ:ba	< Ar. التوبة : tövbe.
	'ʃ. (05 02 14 01 01) 395, 1523; (05 02 16 01 09) 59.
tɔpʰ tɔpʰ	futbol.
	ʃ.+ta (05 02 14 01 01) 39.58.

tɔp^h	top (ateşli top) 't.ʈax- (05 02 14 02 01) 116, 124.
ʈɔp^h	bkz. 'tɔp ^h . ʈ.+ũ (05 02 14 02 01) 121. ʈ.+at- (05 02 14 04 01) 67.
tɔ'qat	ö.y.a. Tokat (Kerkük'te bir hamam adı) t. (05 02 14 01 01) 950.
ʈɔ'qat	bkz. 'tɔqat. ʈ. (05 02 14 01 01) 707, 708; (05 02 14 03 01) 2, 36,
ʈɔr'pax	toprak. ʈ. (05 02 14 01 01) 607. ʈ.(ʏ)itʃinde (05 02 14 01 01) 288. ʈ.+ʃixta (ʈɔr'pa:xʃixta) (05 02 14 01 01) 301. ʈ.+ʃa (05 02 14 01 01) 610.
tɔrp'ax	bkz. ʈɔr'pax. t. (05 02 14 02 01) 277.
ʈɔr'pay	bkz. tɔr'pax, ʈɔr'pax ʈ.+a (05 02 10 02 01) 83, 88. ʈ.+ʔa:rɨnnan (05 02 16 02 01) 61.
tcx	tok, aç olmayan. t. je- (05 02 14 01 01) 379; (05 02 16 01 05) 78.
ʈcx	bkz. tcx.

ʃ. ʕ- 01–01(05 08 11) 24, 26; (05 02 14 01 01) 503.

ʃ.+am 01–01(05 08 11) 115.

ʃ.+ǔx ('ʃɔ:xǔx) (05 02 14 01 01) 674.

ʃɔj

düğün.

ʃ. (05 02 14 04 01) 336, 349, 474, 765, 1251; (05 02 16 01 01)

66; (05 02 16 01 03) 62, 68, 88.

ʃ. ʕet- (05 02 14 01 01) 349, 474, 765, 1251, (05 02 16 01 01)

66; (05 02 16 01 03) 88.

ʃ. mɔj (05 02 14 04 01) 349, 3489, 352, 1411.

ʃ.+a (05 02 14 01 01) 796; (05 02 16 01 03) 63.

ʃ.+dǔ ('ʃɔ:jdǔ) (05 02 14 04 01) 256; (05 02 16 01 03) 64.

ʃ.+ʔa:rdǐ (05 02 14 04 01) 340.

ʃ.+ǔna ('ʃɔ:jǔna) (05 02 16 01 01) 71, 74.

ʃ.+ǔβ (05 02 14 04 01) 330.

tɔj

bkz. ʃɔj.

t.+aʕʔa (05 02 14 04 01) 347.

tæhʕmet

< Ar. التَّهْمَةُ : tōhmet.

t. ʕet- (05 02 10 05 02) 47.

ʃæc-

dökmek.

ʃ.(cʔ)-ellɛʔr_ĩtʃine (05 02 14 03 01) 28.

ʃ.(cʔ)-ɛ:rdīlɛr ('ʃæcʔɛ:rdīlɛr) (05 02 14 02 01) 47.

ʃ.(cʔ)-ɛ:rdīβ ('ʃæcʔɛ:rdīβ) (05 02 14 01 01) 371.

ʃ.(cʲ)-εr (05 02 10 06 02) 147.

ʃ.(cʲ)-εrεm (05 02 10 05 01) 128.

ʃ.(cʲ)-ŷldŷ ('ʃæ:cʲŷldŷ) (05 02 14 01 01) 1058.

ʃ.(cʲ)-ŷrεm ('ʃæ:cʲŷrεm) (05 02 10 01 02) 24, 35.

ʃŭ'man

kilot.

ʃ.+nŋn (ʃŭ'ma:nŋn) (05 02 14 01 01) 1507.

tum-

batmak, dalmak.

t.-ma (05 02 14 01 01) 615.

ʃŭ'rat

bkz. taβ'rat.

ʃ. (05 02 14 02 01) 112.

ʃ.+ʰa:rŋ (05 02 14 02 01) 110.

tuʃ

rast, müsallat.

t. ʁŋ- "rast gelmek, çatmak, müsallat olmak" (05 02 10 02 02)

76,(05 02 16 01 03) 132.

ʃut-

tutmak, kiralamak.

ʃ. (05 02 16 01 02)115.

ʃ.-aʰ'lar (ʃŭtaʰ'lar) (05 02 10 05 02) 129; (05 02 10 06 01)

75.

ʃ.-an'da (05 02 10 04 01) 30.

ʃ.-ar (ʃŭ'tar) 01–01(05 08 11) 81; (05 02 10 01 02) 63, 64;

(05 02 10 06 02) 116; (05 02 16 01 02)92, 146; (05 02 16 01 03) 25, 77; (05 02 16 01 06) 21.

ʃ.-ar_ʊt- (uzaklaşma) (05 02 16 01 02)145.

ʃ.-a:rɔđ (05 02 10 03 01) 6; (05 02 14 01 01) 900; (05 02 16 02 01) 30, 31.

ʃ.-a:rřɣ (05 02 16 01 05) 19.

ʃ.-a:rřɣ (05 02 16 01 05) 19.

ʃ.-a'san (05 02 14 02 01) 300.

ʃ.-'mam (05 02 14 01 01) 385.

ʃ.-'ma:zdđ (05 02 14 01 01) 899.

ʃ.-mũʃam (05 02 14 01 01) 67.

ʃ.-mũʃũɣ (05 02 16 01 01) 72, 74.

ʃ.-mũʃũɣ (05 02 14 01 01) 65.

ʃ.-sũn (05 02 16 01 02)52.

ʃ.-ʃũ (05 02 10 05 02) 51.

ʃ.-ʃũɣũj'dan (05 02 14 01 01) 787.

ʃ.-ũb (05 02 14 01 01) 212, 1263.

ʃ.-ũp (05 02 10 06 02) 17.

ʃ.-ũrũ (05 02 10 03 01) 23.

ʃ.-ũłtar (05 02 14 01 01) 1242.

ʃy'cʲɛn

< Ar. دُكَّان < TÜR. : dükkân.

ʃ._ʊt- (05 02 10 06 02) 45, 48, 55.

ʃ.-+dɛ (05 02 14 01 01) 1174, 1300.

ʃ.-+ĩ (tŷ'cʲɛ:nĩ) (05 02 10 06 02) 49, 51, 59, 62, 71.

	ʃ. + ĩn (ʃŷ'cʲɛ:nĭn) (İlg.) (05 02 14 04 01) 203.
	ʃ. + ĩnɛ (ʃŷcʲ'ɛ:nĭnɛ) (05 02 10 06 02) 60.
	ʃ. + ĩβ (ʃŷ'cʲɛ:nĭβ) (05 02 10 06 02) 78.
	ʃ. + mĩz (ʃŷ'cʲɛ:nmĩz)(05 02 14 02 01) 26.
	ʃ. + 'nɛŋ (Çık.) (05 02 14 01 01) 1223.
tŷcʲ'rɛt-	titremek, uşumak.
	t.(d)-ĩrĩ (tŷcʲ'rɛ:đĩrĩ) (05 02 14 01 01) 200.
ʃyc	tüy.
	ʃ.(cʲ)+ŷ (05 02 14 04 01) 133.
	ʃ.(cʲ)+ŷnŷ (05 02 16 02 01) 36, 37.
'ʃynŷŷl-	< çin. teng: atlamak, zıplamak, sıçramak.
	'ʃ.-ŷ (05 02 10 06 01) 58.
	'ʃ.-ŷllɛr (05 02 10 05 02) 129.
'ʃyrbɛ	< Ar. الثُربَة : mezar, kabir.
	'ʃ. qazan "mezar kazan kimse" (05 02 14 05 01) 11.
	'ʃ. 'qaz- (05 02 14 05 01) 16.
	'ʃ. + 'dɛ (05 02 16 01 02) 133.
	'ʃ. + 'dɛn (05 02 16 01 02) 105.
	'ʃ. + 'lɛ:rĩŋ (05 02 16 02 01) 60.
	'ʃ. + ĩx (ʃŷr'bɛ:ĩx) (05 02 14 02 01) 163, (05 02 14 03 01) 49;

(05 02 14 04 01) 265,(05 02 14 05 01) 1.

't.+l'ye (t'yr'be:l'ye) (05 02 14 01 01) 143.

't.+l'y' (t'yr'be:l'y') (05 02 14 04 01) 270, 272; (05 02 14 05 01) 2.

't.+l'y'in (t'yr'be:l'y'in) (05 02 14 02 01) 1.

't.+l'y'ine (t'yr'be:l'y'ine) (05 02 14 01 01) 50; (05 02 14 02 01) 133, 134; (05 02 14 05 01) 7; (05 02 16 01 02)135.

't.+l'y'jd' (t'yr'be:l'y'jd') (05 02 14 02 01) 3, 12, 14; (05 02 14 04 01) 266; (05 02 14 05 01) 18.

't.+l'y'jm'f (t'yr'be:l'y'jm'f) (05 02 14 05 01) 7.

't.+l'xm'zd' (t'yr'be:l'xm'zd') (05 02 14 04 01) 264.

't.+n' (t'yr'be:n') (05 02 16 01 02)136.

't.+s' (t'yr'be:s') (05 02 16 01 02)127, 169.

't.+s'ŋ_ɑtʃ- (t'yr'be:s'ŋ_ɑtʃ-) (05 02 16 01 02)133, 173.

't.+s'in (t'yr'be:s'in) (05 02 16 01 02)164, 166, 179.

'tyrbe

bkz. 'tyrbe.

't.+m_yze:r' (05 02 16 01 02)106.

't.+m' (t'yr'be:m') (05 02 16 01 02)109.

't.+n'in (t'yr'be:n'in) (ilg.) (05 02 14 01 01) 521, 523.

't.+l'xte (t'yr'be:l'xte) (05 02 14 03 01) 50.

't.+l'ye (t'yr'be:l'ye) (05 02 14 02 01) 133.

^lt.+^ñŷjđi (tŷr^lbε:^ñŷjđi) (05 02 14 02 01) 5.

^lt.+^ñŷmǐz (tŷr^lbε:^ñŷmǐz) (05 02 14 04 01) 262, 263.

^lt.+^ñŷmǐzε (tŷr^lbε:^ñŷmǐzε) (05 02 14 01 01) 144.

^lt.+^ñxte (05 02 14 03 01) 50; (05 02 14 04 01) 273; (05 02 14 05 01) 8.

^lt.+^ljε (05 02 14 01 01) 520.

^ltŷrc

ö.a. Türk (kavim adı)

^lt.(c^j)+^ŷ (05 02 14 01 01) 1475.

^lt.(c^j)+^ŷjđŷ (05 02 14 04 01) 119.

^ltŷrc^jiε

ö.y.a. Türkiye.

^lt. (05 02 14 01 01) 1478.

^lt.+dε (05 02 14 01 01) 1515.

^lt.+dεn (05 02 14 02 01) 283; (05 02 14 04 01) 111.

^lt.+dεŋ (05 02 14 02 01) 385.

^lt.+^ljε (05 02 14 01 01) 1479.

tŷ^lryc^jman

ö.a. Türkmen (kavim adı)

t. (05 02 14 01 01) 857.

t.(ŋ)+^{ḍ̌}ǝa (05 02 14 02 01) 89, (05 02 14 05 01) 36.

tŷ^lryc^jman

bkz. tŷ^lryc^jman.

ṭ̌.(ŋ)+^{ḍ̌}ǝa (05 02 14 02 01) 89, (05 02 14 05 01) 36.

ṭ̌.+nar (05 02 14 05 01) 23, 28.

ʃ.+ʎa:rɨ̃ (05 02 14 01 01) 1231

ʃyrc'ma:nɨ̃jɛ

Türkmenlerle ilgili, Türkmenlere ait.

ʃ.+dɛ (05 02 14 02 01) 296.

'tyrc'jŷ

tilki.

't. (05 02 10 04 01) 7, 11, 21, 24; (05 02 16 01 07) 45, 46.

'ʃyrc'jŷ

tilki. (bkz. 'tyrc'jŷ)

'ʃ. (05 02 10 04 02) 6, 16, 21, 34; (05 02 16 01 07) 19, 23.

'ʃ.+dŷ (05 02 10 04 02) 27.

'ʃ.+jdɛŋ (Inst.) (05 02 10 04 01) 5.

u

uďʒ

uç.

'u.+ũ (05 02 14 01 01) 814.

'uďʒuz

ucuz.

'u. (05 02 14 02 01) 101, 102; (05 02 14 04 01) 154.

'u.(z)+dũ (05 02 14 01 01) 1532.

'u.(z)+ʎũŷjdũ (05 02 14 04 01) 182, 221.

'u.(z)+ũjdũ (05 02 14 04 01) 127, 129, 149, 163, 174, 180,
183.

'uʃ-

uçmak, havalanmak.

'u. (05 02 14 01 01) 72.

	'u.-ʃar (ũ'tʃar)(05 02 16 01 07) 11, 53.
ũ'ya:rĩ	yukarı.
	ũ.-da (ũ'ya:rda) (05 02 14 01 01) 1505.
	ũ.-'da:đĩ (ũyar'da:đĩ) (05 02 14 01 01) 1526.
	ũ.-ja (05 02 14 01 01) 342.
ũ'taʃ-	ulaşmak, varmak, yetişmek.
	ũ.-tĩrĩm (ũta:ʃtĩrĩm) (05 02 10 06 01) 77.
'u'tũ	ö.y.a. : Ulu (camii adı)
	ũ. (05 02 14 05 01) 6.
un	un.
	u. (05 02 14 04 01) 193.
	u.+da (05 02 14 01 01) 894.
	u.+ũ (05 02 14 01 01) 896; (05 02 14 04 01) 186.
ũs'qaq	< Ar. سُقَّاق : sokak (bkz. 'şuqaq)
	ũ. ĩtʃĩnde (05 02 10 05 02) 56.
	ũ.+ĩ (ũs'qa:qĩ) (05 02 10 05 02) 51.
'ussũβ	su (bkz. sũβ)
	'u. (05 02 16 01 02)79; (05 02 16 01 03) 20; (05 02 16 01 05) 85, 86.
	'u.+sũzdũ (05 02 16 01 05) 60.
ũs'ta	< Far. اُستَا : usta.
	ũ. (05 02 14 02 01) 54.

ű. tʃɪn (űs'ta:tʃɪn) "usta için" (05 02 14 02 01) 54.

ű.+tar (05 02 14 03 01) 19.

ű.+lar (05 02 14 04 01) 275.

'ustūra

< Far. استره : ustura.

'u. (05 02 10 06 02) 114, 119, 126.

ű'fay

çocuk.

ű. (05 02 10 03 01) 76, 161, 165, 166; (05 02 10 06 01) 43; (05 02 14 01 01) 91, 229, 260, 262, 357, 358, 572, 701, 735, 842, 904, 958, 960, 1090, 1323; (05 02 14 01 01) 273; (05 02 16 01 02)1; (05 02 16 01 07) 4.

ű. jɛt- (05 02 10 03 01) 76.

ű.+ac'a (05 02 10 03 01) 163.

ű.+ac'a'ja (05 02 10 03 01) 162.

ű.+am (05 02 10 05 01) 102.

ű.+dɪ (ű'fa:ɣdɪ) (05 02 16 01 02)3.

ű.+ɨ (ű'fa:ɣɨ) (05 02 10 01 01) 44, 45, 257; (05 02 10 03 01) 120; (05 02 10 05 01) 145; (05 02 14 01 01) 91, 220, 227, 383, 385, 663, 707, 713, 768, 786, 787, 905, 965, 992; (05 02 14 02 01) 294; (05 02 14 04 01) 3.

ű.+ɨdɪ (ű'fa:ɣɨdɪ) (05 02 14 01 01) 924.

ű.+ɨm (ű'fa:ɣɨm)(05 02 10 01 01) 251; (05 02 16 01 01) 81.

ű.+ɨma (ű'fa:ɣɨma) (05 02 14 01 01) 1184.

ű.+ɨn (ű'fa:ɣɨn) (05 02 14 01 01) 703.

ű.+ɨnɨ (ű'fa:ɣɨnɨ) (05 02 10 06 01) 32, 33.

ũ.+ĩjđĩ (ũ'ʃa:ĩjđĩ) (05 02 14 01 01) 727; (05 02 16 01 02)

148.

ũ.+ĩjđĩm (ũ'ʃa:ĩjđĩm) (05 02 14 01 01) 1346.

ũ.+ĩjđĩβ (ũ'ʃa:ĩjđĩβ) (05 02 16 01 02) 156.

ũ.+ĩjđĩx (ũ'ʃa:ĩjđĩx) (05 02 14 02 01) 259, 271.

ũ.+ĩx (ũ'ʃa:ĩx) (05 02 14 01 01) 625.

ũ.+^lʔar (05 02 10 05 01) 3; (05 02 14 01 01) 649.

ũ.+^lʔa:rĩ (05 02 10 01 01) 48, 56, 254; (05 02 10 05 01) 6;

(05 02 16 01 07) 2.

ũ.+^lʔa:rĩđĩ (05 02 10 01 01) 68, 235.

ũ.+^lʔa:rĩn (05 02 14 01 01) 1341.

ũ.+^lʔa:rĩmĩn (05 02 14 01 01) 1475.

ũ.+^lʔa:rĩmĩn (05 02 14 01 01) 1475.

ũ.+řĩ (ũ'ʃa:řĩ) (05 02 14 04 01) 250.

ũ.+mĩz̥ (ũ'ʃa:ymĩz̥) (05 02 16 01 07) 6.

ũ.+san (05 02 10 05 01) 29, 33.

ũ'ʃax

çocuk (bkz. ũ'ʃay)

ũ. (05 02 14 01 01) 221, 228, 229, 260, 262, 357, 358, 572,

701, 735, 842, 907, 958, 960; (05 02 14 02 01) 373.

ũ.+đĩ (ũ'ʃa:xđĩ) (05 02 14 01 01) 337.

ũ.+mĩz̥ (ũ'ʃa:xmĩz̥) (05 02 14 01 01) 85, 783.

ũ.+^lʔar (05 02 14 01 01) 644, 699.

ũ.+¹ta:rtʃɪn (05 02 14 01 01) 700.

ũ.+¹ta:rɨ (05 02 14 01 01) 10, 11; (05 02 16 01 03) 2.

ũ.+¹ta:rɨn (05 02 14 01 01) 854, 1341.

ũ.+¹ta:rɨm (05 02 14 01 01) 665, 1089.

ũ.+¹ta:rmɨzi (05 02 14 01 01) 919.

ũ.+ɨjsax (ũ'¹ʃa:xɨjsax) (05 02 14 01 01) 992.

ũ.+ɨ (ũ'¹ʃa:xɨ) (05 02 14 01 01) 406; (05 02 14 04 01) 250.

ũ'tan-

utanmak.

ũ.+ɨm (ũ'ta:nɨm) (05 02 14 01 01) 1049.

ũ.+ɨrdɨtar (ũ'ta:nɨrdɨtar) (05 02 14 04 01) 134.

ũ.+¹nam (05 02 14 01 01) 1431.

'utan-

utanmak (bkz. ũ'tan-)

¹u.+ma (05 02 14 01 01) 1048.

¹u.+mɨsan ('uta:nmɨsan) (05 02 10 03 01) 167.

'utel

< İng. hotel : otel

¹u.+dɛ (05 02 14 01 01) 1160.

ut-

yenmek, kazanmak.

u.-ɟũ (05 02 14 01 01) 617, 621, 622.

u.-ɟũtar (05 02 14 02 01) 228.

u.-ũbsan (05 02 14 02 01) 200, 207.

u.-ũrũ (05 02 16 01 03) 80, 81.

'utüz-

yenilmek, kaynetmek.

	'u.(z)-dũlar (05 02 14 02 01) 229.
ũ'zat-	uzatmak, ulaştırmak, yetiştirmek.
	ũ.(d)-ar (05 02 10 04 02) 14.
ũ'zan-	uzanmak, kestirmek.
	ũ.-ĩrdĩm (ũ'za:nĩrdĩm) (05 02 14 01 01) 100, 103.
	ũ.-ĩrdĩx (ũ'za:nĩrdĩx) (05 02 14 01 01) 638.
ũ'zax	uzak, yakın olmayan.
	ũ.-tĩ (ũ'za:xĩ) (05 02 14 01 01) 300.
'uzũn	uzun.
	'u. (05 02 14 01 01) 1260; (05 02 14 03 01) 14
	'u.+dũ (05 02 14 01 01) 1071, 1404, 1418.
'uzũŋ	uzun (bkz. 'uzũn)
	'u. (05 02 14 01 01) 60.

y

'yĩ	ũç sayısı.
	'y. (05 02 10 01 01) 7; (05 02 10 03 01) 59, 67, 68, 69, 80, 84, 96, 115, 117, 123, 140; (05 02 10 05 01) 1; (05 02 14 01 01) 118, 123, 127, 154, 172, 193, 469, 776, 829, 848, 868, 926, 933, 934, 1169, 1432, 1461, 1497, 1514; (05 02 14 02 01) 103, 244; (05 02 14 03 01) 37, 38, 58; (05 02 14 04 01) 74, 77, 165, 175, 178, 240, 241, 244, 263, 270, 299, 313; (05 02 16 01 01) 11, 81; (05 02 16 01 06) 6; (05 02 16 01 07) 51; (05 02 16 01 09) 22, 56.

	'y.ε:ĩĩ (05 02 16 01 09) 22.
	'y.+ε (05 02 10 05 01) 99.
	'y.+ŷ (05 02 10 03 01) 75; (05 02 10 05 01) 7, 81.
	'y.+ŷmŷz (05 02 10 05 01) 97.
	'y.+ŷŋd ₃ ŷ (05 02 10 01 01) 160, 175, 197, 218; 01–02 (05 08 11) 103; (05 02 10 03 01) 150, 161; (05 02 14 01 01) 1484.
	'y.+ŷnd ₃ ŷnŷ (05 02 10 01 01) 40.
	'y.+ŷnε (05 02 10 05 01) 92, 96.
	'y.+ŷnŷ (05 02 16 01 06) 7.
	'y.+ŷnŷn (05 02 14 01 01) 1278.
'yʃ	üç (bkz. 'yʃ̃)
	'y. (05 02 10 03 01) 77.
	'y. dærd (05 02 16 01 09) 15.
ŷʃ	üç (bkz. 'yʃ̃, 'yʃ)
	ŷ. (05 02 10 01 01) 22, 33, 119; (05 02 10 01 02) 24, 34, 99, 105, 128; (05 02 10 03 01) 77, 120; (05 02 10 05 03) 38, 02–01 (05 08 14) 237, 466, 468, 1365; (05 02 14 02 01) 97, 168, 243, 247; (05 02 14 04 01) 213; (05 02 16 01 09) 15; (05 02 16 02 01) 28, 31, 65, 75.
	ŷ.+tε (05 02 14 01 01) 670, 671.
ŷ'rεc	yürek, kalp.
	ŷ.(j)+ĩ jan- (ŷrε:ĩ jan-) "acımak" (05 02 16 01 02) 34.

ŷ.(j)+ĩ sıx- (ŷrɛ:ĩ sıx-) "canı sıkılmak" (05 02 10 06 01) 9.

ŷ.(j)+ĩ jan- (ŷrɛ:ĩ jan-) "acımak" (05 02 10 06 01) 9; (05 02 16 01 02) 34.

ŷ.(j)+ĩm (ŷrɛ:ĩm) (05 02 14 01 01) 1060; (05 02 16 01 04) 19.

'yscʲɛc

yüksek.

'y. (05 02 10 01 01) 71; (05 02 10 05 03) 4.

'y. (05 02 14 02 01) 222

ŷsʲcʲɛc

yüksek (bkz. 'yscʲɛc)

ŷ.+tĩ (ŷsʲcʲɛ:cĩ) (05 02 14 02 01) 222.

'yscŷt

< Ar. اسكت "sus!" : suskun.

'ŷ. ʘł- (ŷscŷ't ʘł-) (05 02 14 01 01) 1151,1225.

yst

üst, bir şeyin tepesi.

y.+ɛ (05 02 10 05 03) 7.

y.+ŷndɛ (05 02 10 06 01) 40; (05 02 14 03 01) 5, 30, 32; 03–

02 (05 08 16) 45, 53; (05 02 16 01 07) 52.

y.+ŷnnɛn (05 02 14 01 01) 849, 862; (05 02 16 01 02)79.

ŷst

üst (bkz. 'yst)

ŷ. ʘł- (05 02 14 01 01) 857.

ŷ.+ɛ (05 02 14 01 01) 220, 461; (05 02 16 01 02)174.

ŷ.+nɛ (05 02 14 01 01) 171, 227, 506, 634, 1469; (05 02 14 03 01) 29; (05 02 16 01 02) 113, 138; (05 02 16 01 05) 38,
ŷ.+ŷn'dɛ:dĩ (05 02 10 01 01) 202.

'ysŷf

ö.a. < Ar. يوسف : Yusuf.

'y. (05 02 14 04 01) 263.

'ytŷ

ütü.

'y. (05 02 14 04 01) 371.

ŷz-

yüzmek, dalmak.

ŷ.(z)-ɛ'r_a:xĩ (05 02 16 01 02) 142, 143.

yŷ-

yüzmek, dalmak (bkz. ŷz-)

y.(z)-jŷntŷŷ "dalgıç" (05 02 16 01 02) 143.

ŷ'zɛ:rĩ

üzeri (bkz. yst, ŷst)

ŷ.+nɛ (05 02 10 06 01) 70.

ŷ.+ndɛ (05 02 10 01 01) 13, 35; (05 02 10 05 01) 140; (05 02 10 06 01) 42, 48, 54; (05 02 10 06 02) 127; (05 02 14 02 01) 294; (05 02 16 01 02) 106, 169, 186.

ŷ.+n'dɛ:dĩ (05 02 10 06 01) 51.

ŷ.+nɛ (05 02 10 01 02) 59; (05 02 10 05 01) 3; (05 02 10 05 03) 3, 40; 1–11 (05 08 11) 59; (05 02 10 06 02) 104; (05 02 14 01 01) 1210, 1381; (05 02 14 02 01) 31, 54; (05 02 14 04 01) 96.

ŷ.+nɛ:jđĩ (05 02 10 03 01) 4.

ŷ.+βɛ (05 02 14 02 01) 200, 202, 206.

yž

yüz, surat.

y.(z)+lŭx "maske" (05 02 14 01 01) 1376, 1377, 1378.

y.(z)+mŷzde (05 02 16 01 03) 54.

y.(z)+ŷ (05 02 14 05 01) 16, 18.

y.(z)+ŷne (05 02 10 02 02) 42, 47; (05 02 14 01 01) 539,

1447, 1449, ; (05 02 16 01 03) 20; (05 02 16 01 09) 48.

y.(z)+ŷβ (05 02 10 01 01) 143; (05 02 14 01 01) 1174.

y.(z)+ŷβden (05 02 14 01 01) 1511.

ŷžc

yüzük.

ŷ.+^lε:rŷn (05 02 10 01 01) 82, 135.

^lyžc

yüzük (bkz. ŷžc)

^ly. (05 02 16 01 01) 76.

^ly.(j)+ŷ (05 02 10 02 02) 7, 19, 54; (05 02 14 01 01) 1171;

(05 02 16 01 01) 69.

^ly.(j)+ŷm (05 02 16 01 01) 73.

^ly.(j)+ŷnŷ (05 02 16 01 01) 59.

^ly.(j)+c^lε:rŷn (05 02 10 01 01) 193.

^ly.(j)+ŷm (05 02 10 03 01) 72, 159; (05 02 10 05 01) 48, 54,

71; (05 02 14 01 01) 979.

ŷžm

üzüm.

ŷ.+εc^jε (05 02 10 03 01) 153.

ŷ.+ŷ (05 02 10 03 01) 154.

'yzŷm

üzüm (bkz. ŷzŷm)

'y. (05 02 10 03 01) 72; (05 02 14 01 01) 1354.

'y.+ 'nɛŋ (İnst.) (05 02 10 03 01) 160; (05 02 14 01 01) 964.

v

'va:ħa

< Ar. والله : vallah "Tanrı hakkı için"

'v. (05 02 10 01 01) 36, 69, 74, 76, 90, 95, 114, 122, 124, 129, 140, 161, 165, 176, 177, 180, 183, 186, 253; (05 02 10 01 02) 14, 21, 27, 56, 85; (05 02 10 02 01) 41, 74; (05 02 10 02 02) 24, 28, 39, 46; (05 02 10 03 01) 12, 18, 21, 25, 27, 33, 47, 50, 79, 109, 114, 122, 135, 138, 162, 165; (05 02 10 04 01) 6, 17; (05 02 10 04 02) 8, 33, 35; (05 02 10 05 01) 94, 104, 110, 135, 139; (05 02 10 05 02) 3, 14, 31, 36, 58, 63, 105, 131, 136, 141; (05 02 10 05 03) 9, 21, 40, 45, 54, 58;; (05 02 10 06 01) 6, 14, 17, 18, 24, 27, 31, 38, 56, 58, 60, 65, 73, 75, 80, 82; (05 02 10 06 02) 22, 33, 43, 74, 75, 93, 107, 110, 120, 122, 124; (05 02 14 01 01) 35, 84, 98, 362, 579, 621, 679, 718, 838, 874, 945, 1071, 1072, 1075, 1087, 1091, 1123, 1143, 1150, 1170, 1251, 1252, 1291, 1293, 1306, 1325, 1326, 1334, 1340, 1387, 1408, 1422, 1501, 1519, 1524; (05 02 14 02 01) 9, 82, 171, 174, 178; (05 02 14 03 01) 94; (05 02 14 04 01) 162, 220, (05 02 16 01 01) 10, 13, 19; (05 02 16 01 02) 29, 124; (05 02 16 01 03) 56, 57, 68, 77, 90, 134; (05 02 16 01 05) 26, 28, 33, 57; (05 02 16 01 06) 19, 30, 38; (05 02 16 01 07) 14, 21, 24; (05 02 16 02 01) 20, 37, 48, 64, 85.

vaħħ'a:hi

< Ar. واللّٰهي : vallahı "Tanrı'yı anık tutarım, Tanrı hakkı için"

v. (05 02 10 05 01) 40; (05 02 10 06 02) 133; (05 02 14 04 01) 46, 47; (05 02 16 02 01) 33.

var

var.

v. (05 02 10 01 01) 7, 71, 78, 90, 93, 96, 101, 125, 140, 167, 181, 202; (05 02 10 01 02) 71; (05 02 10 02 01) 39, 72; (05 02 10 02 02) 20, 59, 61; (05 02 10 03 01) 44, 51, 55, 101, 110, 137; (05 02 10 04 01) 1, 2, 3; (05 02 10 04 02) 6; (05 02 10 05 01) 7, 8, 9, 26, 59; (05 02 10 05 02) 17, 21, 59; (05 02 10 05 03) 5, 41, 44; (05 02 10 06 01) 16, 23, 29, 31, 39, 40, 43, 62, 90; (05 02 10 06 02) 58; (05 02 14 01 01) 83, 186, 221, 229, 260, 286, 316, 584, 601, 652, 668, 729, 738, 741, 835, 894, 895, 979, 1081, 1084, 1200, 1208, 1216, 1222, 1252, 1299, 1405, 1436, 1463, 1462, 1484, 1500, 1501, 1514, 1519, 1524; (05 02 14 02 01) 1, 44, 91, 117, 122, 143, 163, 174, 185, 254, 255, 256, 292; (05 02 14 03 01) 5, 7, 50, 58; (05 02 14 04 01) 42, 87, 215, 229, 245; (05 02 14 05 01) 24, 25; (05 02 16 01 01) 4, 81; (05 02 16 01 02) 6; (05 02 16 01 02) 99, 103, 111; (05 02 16 01 03) 59, 68, 69; (05 02 16 01 05) 1; (05 02 16 01 06) 1, 2, 3; (05 02 16 01 07) 32, 38, 51; (05 02 16 01 08) 1; (05 02 16 01 09) 1; (05 02 16 02 01) 91.

v.+dī ('va:rđi) (05 02 10 03 01) 59, 78, 112; (05 02 10 05 01) 1; (05 02 14 01 01) 430, 825; (05 02 14 02 01) 280; (05 02 14 04 01) 43, 59, 80, 82, 84, 144, 145, 146, 207, 208, 209, 210, 212, 241, 246, 247, 248, 249, 250, 252, 303, 304, 308, 310, 312, 314, 316, 317, 319, 320, ; (05 02 16 01 02) 20, 48; (05 02 16 01 03) 62; (05 02 16 02 01) 1.

v.+ījđi ('va:rījđi); (05 02 10 01 01) 1; (05 02 10 01 02) 1; (05 02 10 05 02) 1; (05 02 10 06 02) 1, 9. (05 02 14 01 01) 76, 83, 131, 277, 463, 595, 603, 710, 776, 779, 780, 792, 793, 805, 806, 812, 822, 829, 854, 944, 950, 951, 952, 1005, 1061, 1091,

1189, 1238, 1409, 1445, 1465; (05 02 14 02 01) 17, 19, 26, 39, 69, 85, 96, 100, 109, 110, 153, 155, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 192, 193, 196, 212, 213, 230, 231, 236, 237; (05 02 14 03 01) 11, 19, 95; (05 02 14 04 01) 7, 60, 173, 176, 186, 187, 211, 240, 244, 245, 298; (05 02 14 05 01) 11.

v.+īmījđī ('va:řimđī) (05 02 14 01 01) 1138.

v.+īmījđī ('va:řimījđī) (05 02 14 01 01) 803, 818.

v.+īrdī ('va:řirdī) (05 02 14 01 01) 803, 818.

v.+ījsε ('va:řijsε)(05 02 10 01 01) 96.

v.+ījmīf ('va:řijmīf) (05 02 14 03 01) 63, 65; (05 02 14 05 01) 21.

v.+ījsa ('va:şijsa) (05 02 14 01 01) 85, 153, 884, 885, 927.

v.+^lsa (05 02 14 01 01) 631; (05 02 14 04 01) 96.

vara^lqa

< Ar. ورقة : kağıt.

v. (05 02 10 06 01) 66.

v.+^lda (05 02 10 06 01) 87, 89.

v.+nī (vara^lqa:nī) (05 02 10 06 01) 73, 77, 81; (05 02 10 06 02) 106.

var-

varmak, evlenmek.

v.-ar (05 02 10 02 02) 10.

v.-^lram (05 02 16 01 03) 140.

^lva:xīt

< Ar. وقت : vakit.

^lv. (05 02 14 02 01) 185.

^lv.+^lta:şinda (05 02 14 03 01) 100.

vaxt	< Ar. وقت : vakit (bkz. 'va:xıt) v. (05 02 16 02 02) 12. v.+a'c'a (05 02 14 04 01) 40, 41. v.+ı ('va:xı) (05 02 14 01 01) 438; (05 02 14 03 01) 4. v.+ımda (05 02 14 02 01) 178. v.+ına ('va:xına) (05 02 14 02 01) 213. v.+ında ('va:xında) (05 02 14 03 01) 10, 60, 61.
vaj	vay (şaşkınlık ve acıma bildiren bir ünlem) v. (05 02 16 01 06) 44.
'va:jı	bence, bana göre. 'v. (05 02 14 01 01) 371, 1529, 1533; (05 02 14 04 01) 294.
vaz'jetʃ	vazgeçmek, terketmek, bırakmak. v. (05 02 10 01 02) 51; (05 02 10 03 01) 90; (05 02 16 01 02) 157; (05 02 16 01 09) 59. v.+ε'l'ler (05 02 16 01 02)95. v.+ε'rεm (05 02 10 03 01) 60; (05 02 16 01 02)95.
vε	< Ar. و : ve, ile (bağlama edatı) v. (05 02 10 02 01) 25, (05 02 10 03 01) 170; (05 02 14 01 01) 172; (05 02 14 04 01) 264.
vε'ci:l	< Ar. وكيل : vekil, vekâlet eden kimse v. ٠et- (05 02 14 01 01) 1178.
vε'la	< Ar. ولا : onun da.

v. (05 02 14 01 01) 172.

veɫ'hɑ:sɨt

< Ar. والحاصل : velhâsıl "sözün kıyası, kısacası".

v. (05 02 10 01 01) 225; (05 02 10 02 01) 66; (05 02 10 02 02) 34; (05 02 10 06 02) 28; (05 02 16 01 01) 27.

veɫhɛmdɨlɨ'lɛ:

< Ar. والحمد لله : velhamdillâh (Allah şükür olsun)

v. (05 02 14 01 01) 166, 172.

veɫ'le

< Ar. ولد (HD. ولك) : lan (velek kelimesinin kısa söylenmesi)

v. (05 02 10 05 02) 47.

veɫ'liɟɛ

< Ar. (HD. ولّية) : döğüm.

v. (05 02 16 01 09) 30.

ver-

vermek, takdim etmek.

v. (05 02 10 02 01) 16; (05 02 10 02 02) 27; (05 02 10 03 01) 42; (05 02 10 05 02) 34, 42; (05 02 10 06 01) 67; (05 02 10 06 02) 90; (05 02 14 01 01) 1053, 1535; (05 02 16 01 03) 5; (05 02 16 01 07) 4.

v.-dɨ ('ve:rɨ) (05 02 10 02 02) 39, 52, 53, 77; (05 02 10 05 02) 33, 110; (05 02 14 01 01) 27, 28, 29, 32, 1457, 1461 ; 03–05 (05 08 16) 12, 86.

v.-dɨɟ ('ve:rɨɟ) (05 02 10 02 02) 28.

v.-dɨɟɨn ('ve:rɨɟɨn) (05 02 16 01 03) 26.

v.-dɨɟɨr ('ve:rɨɟɨr) (05 02 14 01 01) 1197, 1314, 1356.

v.-dɨm ('ve:rɨm)(05 02 10 02 02) 46, 66; (05 02 10 05 02)

39, 40, 45; (05 02 14 01 01) 344, 390, 540, 804, 807, 1147,

1182, 1202, 1460, 1538; (05 02 16 01 05) 17.

v.-đīβ ('ve:rđīβ) (05 02 14 01 01) 1461, 1533; (05 02 14 04 01) 201.

v.-đīβīz ('ve:rđīβīz) (05 02 14 01 01) 1529.

v.-đīx ('ve:rđīx) (05 02 14 01 01) 736, 1528.

v.-ε:bīldīx (05 02 14 04 01) 100.

v.-εγ (05 02 10 06 02) 101.

v.-'rεm (05 02 10 01 01) 163; (05 02 14 01 01) 1295.

v.-εn'dεx (verεn'dεx)(05 02 14 04 01) 100.

v.-'rε:rđī (05 02 14 01 01) 64; (05 02 16 01 02)163.

v.-ε:rđīlεr (05 02 14 02 01) 33; (05 02 14 04 01) 346.

v.-ε:rđīm (05 02 14 01 01) 802.

v.-ε:rđīβ (05 02 14 01 01) 1007.

v.-ε:rđīx (05 02 14 01 01) 1010.

v.-ε'sεn (05 02 10 05 01) 121; (05 02 14 01 01) 918.

v.-ε:sīz (05 02 10 02 02) 17.

v.-jīnen ('ve:rjīnen) (05 02 10 02 02) 38; (05 02 10 05 02) 107.

v.-jīneη ('ve:rjīneη) (05 02 10 05 02) 101.

v.-ī ('ve:rī) (05 02 10 01 01) 52, 53, 1712, 36; 01–02 (05 08 11) 128; (05 02 10 06 02) 93, 95, 141, 148; (05 02 14 01 01)

1463; (05 02 16 01 03) 58; (05 02 16 01 06) 7.

v.-īb ('ve:rīb)(05 02 14 01 01) 66.

v.-īblēr ('ve:rīblēr) (05 02 14 01 01) 535, 1520.

v.-rīy ('ve:rīy) (05 02 16 01 03) 24.

v.-īlīrdī ('ve:rīlīrdī) (05 02 14 04 01) 121.

v.-īllēr (05 02 10 01 01) 242; (05 02 10 05 01) 14; (05 02 14 01 01) 1211, 1220; (05 02 14 02 01) 33.

v.-īm ('ve:rīm) (05 02 10 01 01) 146, 158; (05 02 10 05 02) 15, 16; (05 02 14 01 01) 495, 505, 1098.

v.-īn ('ve:rīn)(05 02 14 01 01) 482, 488, 490, 1314; (05 02 16 01 03) 22.

v.-īnīrdī (05 02 14 04 01) 109, 328.

v.-īp ('ve:rīp)(05 02 10 06 01) 77; (05 02 10 06 02) 40; 02–01 (05 08 14) 66; (05 02 16 01 02)134.

v.-īplēr ('ve:rīplēr) (05 02 16 02 01) 36, 37, 38.

v.-īrdī ('ve:rīrdī) (05 02 14 01 01) 2, 1154, 1157, 1472; 02–04 (05 08 14) 257, 293, 338, 339.

v.-īrdīlēr ('ve:rīrdīlēr) (05 02 14 01 01) 605, 1440, 1441; (05 02 14 02 01) 47; (05 02 14 04 01) 165, 329, 343.

v.-īrdīm ('ve:rīrdīm) (05 02 14 01 01) 141, 142, 800, 1041, 1456.

v.-īrdīβ ('ve:rīrdīβ) (05 02 14 01 01) 994, 1471, 1474.

v.-īrdīx ('ve:rīrdīx) (05 02 14 01 01) 997, 998, 1016, 1019,

1458.

v.-şisen ('ve:şisen) (05 02 14 01 01) 1303.

v.-mε (05 02 14 01 01) 431; (05 02 10 02 01) 20.

v.-'mε:dīlεr (05 02 10 01 01) 271; (05 02 10 01 02) 130; 01–
04 (05 08 11) 80; (05 02 10 03 01) 172; (05 02 10 06 01) 91.

v.-'mεm (05 02 14 01 01) 840, 1111.

v.-'mε:řŷ (05 02 10 02 02) 31.

v.-'mε:zdī (05 02 14 04 01) 344.

v.-mşrem ('ve:rmşrem) (05 02 14 01 01) 1293.

v.-mşşix ('ve:rmşşix) (05 02 14 01 01) 1247.

v.-mşje'sen (ve:rmşje'sen)(05 02 10 01 01) 145.

v.-'rεm (05 02 14 01 01) 400, 432, 562, 1101, 1102, 1224,
1225, 1279, 1281, 1307; (05 02 16 01 01) 9; (05 02 16 01 03)
6, 44.

v.-rř ('ve:rř) (05 02 14 01 01) 147, 149; (05 02 14 02 01)
134; (05 02 16 01 02) 7, 58.

v.-rşix ('ve:rşix) (05 02 14 01 01) 147, 149; (05 02 14 02 01)
134.

v.-'sε (05 02 10 06 02) 141, 148.

v.-'sen (05 02 14 01 01) 64, 233.

v.-seŋ (05 02 16 01 02) 14.

v.-sşin ('ve:rşin) (05 02 10 06 02) 91; (05 02 14 03 01) 14.

vε'zir	< Ar. وَزِير : vezir, bakan. v. (05 02 10 06 02) 68, 93, 138, 141, 142. v.+dεn (05 02 10 06 02) 124. v.+đi (05 02 10 02 02) 14, 73. v.+ĩ (05 02 10 06 02) 57, 137. v.+ĩn (İlg.) (05 02 10 02 02) 72; (05 02 10 06 02) 22. v.+ ĩŋ (İlg.) (05 02 10 06 01) 33. v.+ĩnε (05 02 10 03 01) 84; (05 02 10 06 02) 69, 90. v.+lε:rĩ (05 02 10 02 02) 3.
vĩ'dεf	< Ar. وَدَاع : ayrılma, ayrılış, Allah'a ısmarlamak. v. ُet- (05 02 14 01 01) 291, 292.
'vitĩr	< Ar. وَتِر : vitir (yatsı namazından sonra kılınan üç rekat namaz) 'v. (05 02 14 01 01) 934.
vij	viy! (şaşkınlık bildiren ünlem) v. (05 02 14 01 01) 1337, 1408,
vur-	vurmak, dövmek, çarpmak, dokunmak. v.-dũ (05 02 10 01 02) 22, 23; (05 02 10 04 01) 27; (05 02 10 05 02) 76. v.-dũyḏ̣̌a (05 02 10 01 01) 72, 79, 118, 123. v.-dũm (05 02 10 02 02) 67; (05 02 14 01 01) 243. v.-rũy (05 02 10 02 02) 29.

v.-üşürdü (05 02 14 04 01) 373.

v.-üm (05 02 10 06 02) 137.

v.-ündü (05 02 14 01 01) 544, 545.

v.-üp (05 02 10 01 02) 15; (05 02 16 01 05) 26, 32.

vür-

vurmak, dövmek, dokunmak. (bkz. vur-)

v.-aʔʔar (05 02 10 05 01) 33, 119.

v.-ʔrannan (05 02 10 04 01) 20.

v.-ʔrar (05 02 10 04 01) 18; (05 02 10 05 03) 46; (05 02 10 06 02) 138; (05 02 14 01 01) 1122; (05 02 16 01 02) 70, 73.

v.-ʔa:rd̥ɨ (05 02 16 02 01) 7.

v.-a:rd̥ɨx (05 02 14 01 01) 784, 884, 1447, 1448; (05 02 14 02 01) 266, 267, 268.

v.-a:rd̥ɨʔar (05 02 14 01 01) 1447, 1448; (05 02 14 02 01) 266, 267, 268.

v.-aʔsan (05 02 14 01 01) 1381.

v.-a:şiz (05 02 10 05 01) 102.

v.-ʔmam (05 02 14 01 01) 1072, 1075, 1123.

v.-ʔma:β̥ɨn (05 02 10 05 01) 106.

v.-übʔar (05 02 14 01 01) 1449.

v.-ʔsaβ (05 02 14 02 01) 250.

v.-ʔsün (05 02 10 03 01) 166; (05 02 10 05 02) 49.

ʔva:z̥ɨʔ

< Ar. وَضِع : vaziyet, durum, hal, pozisyon.

ʔv.+dɛ (05 02 10 03 01) 90.

j

- 'ja:** < Ar. يَا : ya!, ey!, hey! (seslenme bildiren ünlen)
'j. (05 02 10 01 01) 210, 217; (05 02 14 01 01) 343, 351, 353, 395, 781, 918, 919, 920, 1523, (05 02 16 01 04) 25; (05 02 16 01 06) 4; (05 02 16 01 07) 4; (05 02 16 02 01) 80, 83.
- ja** ya, veya.
j. (05 02 10 01 01) 199, (05 02 14 01 01) 12.
- ja'ban** < Far. یابان : yaban, başka, yabancı.
j.+a (05 02 10 05 01) 132.
- ja'ba:ntʃi** yabancı.
j. (05 02 16 02 01) 68.
- jad** < Far. یاد : yâd, anma, hatırlama.
j.+ima ('ja:dima) (05 02 14 01 01) 28; (05 02 14 02 01) 2, 56, 80.
j.+imnan ('ja:dımnan) (Çık.) (05 02 14 01 01) 242.
j.+ina ('ja:dına) (05 02 16 01 02) 62.
j.+in'da:dı (jadın'da:dı) (05 02 14 01 01) 313, 314.
j.+innan ('ja:dınnan) (05 02 10 01 01) 214.
j.+ıβa ('ja:dıβa) (05 02 14 01 01) 315.
- jay** yağ.
j. vur- (05 02 14 01 01) 784; (05 02 14 02 01) 266.
- jay-** yağmak.

j.-aŋ (Part.) (05 02 16 01 05) 117, 119.

j.-ǰħar ('ja:ǰħar) (05 02 10 05 01) 14.

j.-ǰp (ja:ǰp) (05 02 16 01 05) 72.

j.-ǰrǰ ('ja:ǰrǰ) (05 02 10 01 02) 68; (05 02 10 02 01) 11, 12.

j.+^lmaṣ (05 02 14 04 01) 90.

'ja:ǰǰ

yaǧmur.

'j. jaṣ- (05 02 10 01 02) 62, 68, 71; (05 02 10 02 01) 11.

'j.+ǰdǰ (05 02 16 02 01) 34.

'j.+ta ('ja:ǰǰta) (05 02 10 02 01) 19.

'j.+ǰǰ ('ja:ǰǰǰ) (05 02 16 02 01) 36.

'ja:ǰǰǰ

mendil.

'j. (05 02 16 01 01) 75.

'j.+ǰ (05 02 14 01 01) 83; (05 02 16 01 01) 70.

'j.+ǰm (05 02 16 01 01) 85.

'j.+ǰnǰ (05 02 16 01 01) 59.

'ja:ǰǰǰ

mendil. (bkz. 'ja:ǰǰǰ)

'j. 02–0 (05 08 14) 83.

'ja:xǰn

yakın, uzak olmayan.

'j.(ŋ) ǰħ- (05 02 14 01 01) 354, 355.

'j.+dǰ (05 02 14 01 01) 602, 708.

ja'hudǰ

ö.a. < Ar. يهودي : Yahudi (din adı)

j.+ħar (05 02 14 02 01) 70, 78, 84, 108; (05 02 14 03 01) 89,

101.

j.+^lta:rĩ (05 02 14 02 01) 81.

j.+^lta:rĩn (05 02 14 03 01) 95.

j.+^lta:rĩnĩđĩ (05 02 14 03 01) 104.

j.+^lta:rĩ'ŋ_e:βĩ (05 02 14 02 01) 79.

'ja:rdĩm

yardım.

'j.ġet- (05 02 10 01 01) 98, 99.; (05 02 10 02 01) 21; (05 02 14 01 01) 652; (05 02 14 03 01) 94; (05 02 14 04 01) 211; (05 02 16 01 02) 31, 36.

ja'tan

yalan, gerçek olmayan.

j. (05 02 10 01 02) 88; (05 02 16 01 03) 55.

j.+ĩβ_æł- (ja'ta:nĩ'β_æł-) (05 02 10 01 01) 14.

'ja:tŷűz

yalnız.

'j. (05 02 10 05 01) 132; (05 02 14 01 01) 305; (05 02 16 01 02) 172.

'j.(z)+am (05 02 14 01 01) 1113.

'ja:ħta

< Ar. يا الله "ey Allah'ım" *HD.* بالله "hadi!, haydi!" : hadi!, haydi!.

'j. (05 02 10 01 01) 23, 32, 34; (05 02 14 01 01) 1279; (05 02 14 02 01) 57, 161, 239.

jan

yan, , yön, taraf.

j. (05 02 10 01 01) 157; (05 02 14 01 01) 919; (05 02 14 02 01)

87.

j.+da (05 02 10 01 02) 65; (05 02 10 05 01) 9; (05 02 14 01 01) 4, 304, 396, 538; (05 02 14 02 01) 21, 22, 90, 163, 186; (05 02 14 04 01) 208, 212, 316, 323, 324, 325; (05 02 14 05 01) 25; (05 02 16 02 01) 73.

j.+^lda:jđi (05 02 14 01 01) 593, (05 02 14 02 01) 23.

j.+^lta:rinda (jan^lta:rinda) (05 02 10 03 01) 113.

j.+^lta:rinda:đi (jan^lta:rinda:đi) (05 02 14 01 01) 547.

j.+i ('ja:nĩ) (05 02 10 01 01) 15, 46.

j.+ima ('ja:nĩma)(05 02 10 03 01) 26; (05 02 10 05 02) 79;
(05 02 10 06 02) 141.

j.+imda ('ja:nĩmda) (05 02 14 01 01) 19, 925, 1112.

j.+imĩzda ('ja:nĩmĩzda) (05 02 14 01 01) 958; (05 02 14 02 01) 55.

j.+ina ('ja:nĩna) (05 02 14 04 01) 342.

j.+inda ('ja:nĩnda) (05 02 10 01 01) 58, 143, 151; (05 02 10 06 01) 1; (05 02 10 06 02) 142; (05 02 14 04 01) 214, 345, 370.

j.+innan ('ja:nĩnnan) (05 02 10 03 01) 81; (05 02 16 02 01) 27.

j.+iβa ('ja:nĩβa) (05 02 14 01 01) 1473, 1527.

j.+iβda ('ja:nĩβda) (05 02 10 05 02) 28, 98; (05 02 14 01 01) 582, 1519.

j.+na ('ja:nna) (05 02 10 01 02) 98, 104; (05 02 10 02 01) 3, 91; (05 02 10 03 01) 114, 118, 130; (05 02 10 02 02) 79; (05 02 10 03 01) 49, 50; (05 02 10 05 02) 18, 36, 71, 72; (05 02 10 05 03) 59; (05 02 10 06 01) 10, 20, 63, 78, 80; (05 02 14 01 01)

135, 139, 235, 597, 598, 599, 600, 1013; (05 02 14 05 01) 12;
(05 02 16 01 03) 61; (05 02 16 01 06) 38, 39; (05 02 16 01 06)
26.

j.+nan (ˈja:nnan) (Çık.) (05 02 14 01 01) 529, 598; (05 02 16
02 01) 30.

j.+naŋ (ˈja:nnan) (Çık.) (05 02 14 01 01) 596.

j.+mızda (ˈja:nmızda) (05 02 14 01 01) 85, 668.

jan- yanmak, yakmak, alevlenmek, kül olmak.

j.-ar (05 02 16 01 02) 34.

j.-ˈa:rđı (05 02 14 01 01) 99.

j.-đı (ˈja:ndı) (05 02 10 02 01) 97, 99, 100, 101.

jan- ısıtık yakmak.

j.+nı (ˈja:nnı) (05 02 10 01 01) 5, 6, 10.

j.+ˈma:sın (05 02 10 01 01) 3.

j.-sın (ˈja:nsın) (05 02 10 01 01) 8.

ˈja:ndır- yandırmak, kül etirmek.

ˈj.-ar (05 02 16 02 01) 8.

ˈj.-a:rđıx (05 02 14 04 01) 224.

ˈj.-đıtar (05 02 14 01 01) 852, 855.

ˈj.-đım (05 02 14 01 01) 367, 368.

ˈj.-đıx (05 02 14 01 01) 967.

ˈj.-ıtar (05 02 14 04 01) 228.

ˈj.-ırdıtar (05 02 14 02 01) 227.

jap^h-

j.-şrdşx (05 02 14 01 01) 638.

yapmak, etmek, inşa etmek.

j. (05 02 10 06 02) 94, 103, 127; (05 02 14 01 01) 579; 03–
08 05 08 16) 16.

j.-a:şşn (05 02 10 02 01) 6, 18.

j.-aťřar (05 02 14 03 01) 29.

j.-ar (05 02 10 01 01) 65, 66; (05 02 14 03 01) 30; (05 02 16 01
02)183.

j.-a:rdş (ja'pa:rdş) (05 02 14 01 01) 54; (05 02 14 04 01)
281, 282.

j.-a:rdştar (ja'pa:rdştar) (05 02 14 02 01) 28; (05 02 14 03
01)15; (05 02 14 04 01) 161.

j.-a:rdşm (05 02 14 01 01) 898, 901.

j.-a:rdşx (ja'pa:rdşx) (05 02 14 01 01) 897; (05 02 14 02 01)
26, 28.

j.-şşp ('ja:pşşp) (05 02 10 01 01) 234.

j.-şşrdş ('ja:pşşrdş) (05 02 14 04 01) 158, 274.

j.-řm ('ja:pşm) (05 02 10 01 01) 26.

j.-řb ('ja:pşb) (05 02 14 01 01) 8.

j.-şbşar (ja:pşbşar) (05 02 14 01 01) 1359.

j.-şram (05 02 14 01 01) 568, 569.

j.-şş ('ja:pşş) (05 02 14 01 01) 573.

j.-ř ('ja:př) (05 02 10 02 01) 9, 10; (05 02 16 01 08) 17.

	j.-t̃lar ('ja:p̃lar) (05 02 14 04 01) 28.
	j.-t̃m ('ja:p̃m) (05 02 14 01 01) 449, 452, 453.
	j.-t̃ỹm ('ja:p̃ỹm) (05 02 14 01 01) 948.
	j.-'madan (05 02 10 06 02) 94, 103, 127.
	j.-'ma:ỹında (05 02 14 03 01) 19.
	j.-'mam (05 02 14 01 01) 580.
	j.-'ma:zd̃iβ (05 02 14 04 01) 238.
	j.-m̃x (05 02 14 01 01) 1128.
jaŋqu:'bi	ö.a. < Ar. يعقوبي : Yakubi.
	j. (05 02 14 03 01) 64.
ja'ra	yara.
	j.+m (05 02 16 02 02) 5, 7.
ja'ra-	yaramak, birine kol kanat germek.
	j.-j̃ip (ja'ra:j̃ip) (05 02 16 01 02) 188.
'ja:r̃i	yarı.
	'j. (05 02 14 01 01) 339; (05 02 14 04 01) 83.
	'j.+s̃m̃ (05 02 16 01 03) 81; (05 02 16 01 05) 29; (05 02 16 01 07) 44.
	'j.+t̃ja (05 02 14 01 01) 1207.
	'j.+s̃i (05 02 14 01 01) 371, 377.
	'j.+s̃m̃ (05 02 16 01 03) 81; (05 02 16 01 05) 29, 64; (05 02 16 01 07) 44.
'ja:r̃im	yarım.

	'j. (05 02 10 05 03) 22, (05 02 14 01 01) 89; (05 02 14 04 01) 78, 108.
'ja:rɨn	yarın.
	'j. (05 02 10 01 01) 131; (05 02 10 02 01) 19; (05 02 10 03 01) 47, 85, 104; (05 02 10 05 01) 34; (05 02 14 01 01) 392, 393, 1436, 1442; (05 02 14 02 01) 292 ; (05 02 16 01 09) 46.
'ja:rɨŋ	yarın. (bkz. 'ja:rɨn)
	'j.+(05 02 10 01 01) 123; (05 02 10 05 02) 79, 81; (05 02 10 02 01) 6, 84.
jar'ma	irmik.
	j. mar'ma_e:tʃi (05 02 16 01 05) 67
jar'pax	yaprak.
	j.(ʏ)+ɨ (jar'pa:ʏɨ) (05 02 14 01 01) 654.
	j.(ʏ)_et- (05 02 14 01 01) 1452.
	j.+ɨxɨ (05 02 14 01 01) 1039.
jar'βaɫ-	yalvarmak.
	j.+ɨ (jar'βa:ɨ) (05 02 16 01 03) 121.
'ja:stũx	yastık.
	'j.(ʏ)+a (05 02 14 01 01) 941.
	'j.(ʏ)+ũjsa (05 02 14 04 01) 332.
'ja:ssɨ	yatsı.
	'j.+nɨn (ɨlg.) (05 02 14 01 01) 934.
	'j.+nɨndɨ (05 02 14 01 01) 934.

jaʃ

yaş, ömür.

j.+ʃin'da:jd̪i ('ja:ʃin'da:jd̪i) (05 02 14 01 01) 206.

j.+ʃi ('ja:ʃi) (05 02 10 01 02) 24.

j.+ʃin'da:d̪i ('ja:ʃin'da:d̪i) (05 02 14 01 01) 236.

j.+ʃi ('ja:ʃi) (05 02 14 01 01) 367.

jaʃa-

yaşamak, ikamet etmek.

j.+ʃma:ʃi (05 02 10 03 01) 4.

j.+r (jaʃar < jaʃaʃar) (05 02 10 01 01) 54.

j.+rd̪i (jaʃa:rd̪i < jaʃaʃa:rd̪i) (05 02 10 03 01) 8.

j.+ʃʔar (jaʃaʃʔar < jaʃaʃaʃʔar) (05 02 10 01 01) 269.

jaʔ-

yatmak, uzanmak, uyumak.

j. (05 02 16 01 08) 6, 14.

j.-a:b̪il'mɛ:d̪i (05 02 14 04 01) 172.

j.-aʃʔar (05 02 16 01 03) 113.

j.-ar (05 02 14 01 01) 1159.

j.-a:rd̪iɣ (05 02 16 02 01) 55, 65.

j.-a:rd̪ix (05 02 14 01 01) 288.

j.-aʃsan (05 02 14 01 01) 939.

j.-ʃram ('ja:ʃram) (05 02 10 05 02) 22, 23, 68.

j.-ʃri ('ja:ʃri) (05 02 10 05 02) 12; (05 02 16 01 03) 74.

j.-m'a:riɣ (05 02 14 01 01) 689.

j.-ʃi (05 02 14 01 01) 1161; (05 02 16 01 05) 61,

62, 78; (05 02 16 01 08) 7.

j.-çim ('ja:çim)(05 02 14 01 01) 697.

j.(s)+çin ('ja:sşin) (05 02 10 01 01) 13.

ja'βaʃ jaβaʃ

yavaş yavaş.

'jaβaʃ jaβaʃ (05 02 10 01 01) 151; (05 02 14 02 01) 265;

j. (05 02 14 03 01) 35; (05 02 16 01 03) 54.

ja'xa

yaka, taraf.

j.+da (05 02 14 02 01) 190; (05 02 14 04 01) 273.

j.+nñn (ja'xa:nñn) (İlg.) (05 02 14 04 01) 270.

j.+nñndi (ja'xa:nñndi) (05 02 14 04 01) 271.

jax'taʃ-

yaklaşmak.

j.-ři (jax'ta:ři) (05 02 10 04 01) 7.

j.-řiβ (jax'ta:řiβ) (05 02 10 04 01) 11.

'ja:xñn

yakın, uzak olmayan.

'j. (05 02 14 01 01) 588; (05 02 14 04 01) 58, 261.

'j.+da (05 02 14 01 01) 183.

'j.+dü (05 02 14 01 01) 602.

'j.+ñna (05 02 10 01 01) 216.

jaj-

yaymak, heyvan otlamak.

j. (05 02 16 01 02)29.

j.-ar (05 02 10 05 03) 4.

j.-a'ram (05 02 16 01 02)26.

	j.-ırdı ('ja:ĩrdı) (05 02 16 02 01) 62.
'ja:jtĩ	ö.y.a. Yaycı. (köy adı)
	'j. (05 02 16 02 01) 43.
	'j.+ja (05 02 16 02 01) 34, 42, 44.
'ja:ĩt-	yayılmak, heyvan otlanmak.
	'j.-ĩ (05 02 10 05 03) 8, 9.
jaz	yaz mevsimi.
	j. (05 02 14 04 01) 89, 91.
jaz-	yazmak.
	j.(z)-ar (05 02 10 06 01) 66; (05 02 10 06 02) 94.
	j.(z)-a:rdı (05 02 14 01 01) 1456.
	j.(z)-a:rdıtar (05 02 14 01 01) 1457.
	j.(z)-dıĩ ('ja:zdıĩ) (05 02 10 06 02) 103, 106, 131.
	j.(z)-dıĩĩ ('ja:zdıĩĩ) (05 02 10 06 02) 127.
	j.(z)-ıp ('ja:ĩp) (05 02 16 01 03) 133.
	j.-ıĩp ('ja:ĩıĩp) (05 02 10 02 02) 68; (05 02 10 06 01) 87,
	89.
	j.(z)-mıĩtĩtar ('ja:zmıĩtĩtar) (05 02 14 03 01) 98, 100.
'ja:ĩ	dışarı.
	'j. (05 02 14 01 01) 66.
	'j.+da ('ja:zda)(05 02 14 01 01) 999; (05 02 16 01 05) 83.
	'j.+da:đı (jaz'da:đı) (05 02 10 06 01) 47.

j.+'da:jđi (jaz'da:jđi) (05 02 14 01 01) 1353.

j+ja ('ja:zja) (05 02 10 05 02) 50, 124, 133; (05 02 10 06 02) 43; (05 02 14 01 01) 196, 250, 586, 1097, 1213, 1401; (05 02 14 02 01) 51; (05 02 14 04 01) 259; (05 02 10 02 01) 90; (05 02 16 02 01) 36, 37.

jε

ya, veyā. (bkz. ja)

j. (05 02 10 05 02) 14; (05 02 10 03 01) 66; (05 02 14 01 01) 797, 871, 912.

je-

yemek.

j.-đi ('je:đi) (05 02 14 01 01) 379, 1497; (05 02 16 01 05) 78.

j.-ŷin ('jε:ŷin) (05 02 14 01 01) 633.

j.-ŷyḏ̣̌ε ('je:đyḏ̣̌ε) (Gren.) (05 02 10 03 01) 73, 74, 159.

j.-đilɛr ('je:đilɛr) (05 02 14 01 01) 1413.

j.-đim ('je:đim) (05 02 14 01 01) 516, 517, 1502; (05 02 14 04 01) 166, 167.

j.-đit̪iβ ('je:đit̪iβ) (05 02 14 04 01) 353.

j.-đix ('je:đix) (05 02 14 01 01) 62.

j.-j̥inɛn ('je:j̥inɛn) (05 02 16 01 02) 60.

j.-mε (05 02 10 03 01) 100; (05 02 16 02 02) 11.

j.-'mε:đi (05 02 14 01 01) 570.

j.-'mε:điβ (05 02 10 04 01) 12.

j.-'mε:j̥inɛn (05 02 10 03 01) 98.

j.-mɛ'sɛn (05 02 16 01 02)59.

j.-'mɛz (05 02 14 01 01) 872, 873.

j.-mǐrɛm ('jɛ:mǐrɛm) (05 02 10 01 01) 114(05 02 10 02 01)
95; (05 02 14 01 01) 373.

j.-mǐrǐ ('jɛ:mǐrǐ) (05 02 16 01 02)56.

j.-mǐřix ('jɛ:mǐřix) (05 02 14 01 01) 673.

j.-mɛ'jɛ:nǐ (05 02 16 01 07) 43.

j.-mɛ'jɛ:nǐn (05 02 16 01 07) 38.

j.-sɛn (05 02 10 02 01) 94; (05 02 14 01 01) 374, 1503; 03–
03 (05 08 16) 137, 141.

j.-sǐn ('jɛ:sǐn) (05 02 10 03 01) 28.

jɛ- yemek. (bkz. je-)

j. (05 02 10 01 01) 75, 127; (05 02 10 02 01) 16; (05 02 10 03
01) 156, 158; (05 02 10 05 01) 27; (05 02 14 01 01) 114, 693,
1368, 1428; (05 02 16 01 01) 31; (05 02 16 01 06) 14, 26; (05
02 16 01 07) 38, 43, 46, 50.

j.-y (05 02 10 05 01) 67.

j.-yǐn ('jɛ:rǐyǐn) (05 02 16 01 05) 19.

j.-r $\widetilde{it}$ ɛr. (jɛr < jɛ'jɛr) (05 02 16 01 01) 31.

j.-rdǐ ('jɛ:rdǐ < 'jɛjɛ:rdǐ) (05 02 14 04 01) 259.

j.-rdǐm ('jɛ:rdǐm < 'jɛjɛ:rdǐm) (05 02 14 01 01) 261.

j.-dǐlɛr ('jɛ:rdǐlɛr < 'jɛjɛ:rdǐlɛr) (05 02 14 02 01) 213.

j.-nĭn ('jɛ:nĭn) (05 02 16 01 07) 38, 43.

j.-nĭnĭ ('jɛ:nĭnĭ) (05 02 16 01 07) 43.

j.-rđix ('jɛ:rđix < 'jɛjɛ:rđix) (05 02 14 01 01) 54, 95, 632,

874, 134, 1002; (05 02 14 04 01) 235.

j.-rɛm (jɛ'rɛm < jɛjɛ'rɛm) (05 02 14 01 01) 376, 1496.

j.-sɛn (05 02 10 03 01) 94.

j.-rĭx ('jɛ:rĭx < 'jɛjɛ:rĭx) (05 02 14 01 01) 658; (05 02 14 02 01) 144.

'jɛ:ddĭ

yedi sayısı.

'j. (05 02 14 01 01) 232, 233, 267, 276, 290, 403, 494, 1396, 1398, 1399, 1400, 1451; (05 02 14 02 01) 167, 204, 233, 234; (05 02 14 03 01) 37, 38; (05 02 14 04 01) 30, 32, 319, 370; (05 02 16 01 03) 99, 115.

'j.+ndžĭ (05 02 16 01 03) 104.

'j.+βdɛ (05 02 14 01 01) 1295.

jɛ'xɛ-

yıkamak.

j.-đĭ (jɛ'xɛ:đĭ) (05 02 16 01 05) 63.

j.-đĭx (jɛ'xɛ:đĭx) (05 02 14 01 01) 279.

j.-nĭn (jɛ'xɛ:nĭn) (05 02 14 01 01) 273.

j.-ĭjĭb ('jɛ:xĭjĭb < 'jɛxɛ:jĭb) (05 02 14 01 01) 1018.

j.-mɛ'ɣɛ (05 02 16 01 06) 28.

j.-'mɛx (05 02 14 02 01) 27.

	j.-'nε:γ̣n (05 02 14 01 01) 1012.
	j.-ṇrđi (jε'xε:ṇrđi) (05 02 14 04 01) 372.
	j.-r pεc'lεr_ε'dεr (jε'xεr < jεxε'jεr) (05 02 10 01 01) 62, 64, 63; (05 02 10 06 02) 144; (05 02 16 01 06) 16, 30.
	j.-rđi (jε'xε:rđi) (05 02 14 01 01) 1009.
	j.-rđilεr (jε'xε:rđilεr) (05 02 14 04 01) 91.
	j.-ṣn_æzle:ṛṇi (jε'xε:ṣ'n_æzle:ṛṇi) (05 02 10 01 01) 61.
	j.-jεn (05 02 16 01 09) 36.
jε'xεn-	yıkanmak.
	j.-'mεẓ (05 02 10 06 02) 30.
'jεcc̣jε	eke.
	'j. (05 02 10 01 02) 89.
jεl	yel.
	j. (05 02 10 01 01) 72, 79, 118, 123; (05 02 14 01 01) 104
	j.-εl'lεr (05 02 10 04 02) 36; (05 02 16 01 03) 112; (05 02 16 01 06) 41.
	j.-'lε:rđix (05 02 14 01 01) 640.
'je:lp̣ize	yelpaze.
	'j. (05 02 14 01 01) 639.
	'j.+dεn (05 02 14 01 01) 641.
jεmfε'βεd	< Ar. (HD. يَمْعُود) : Allah aşkına.

j. (05 02 10 03 01) 78.

je'mɛɣ

yemek, aş.

j. (05 02 16 01 03) 108; (05 02 10 05 01) 14; (05 02 10 06 02) 31.

j. ʔa'par- (05 02 16 01 02) 66.

j. ʔet- (05 02 10 05 01) 77; (05 02 16 01 01) 17, 21.

j. ʔistɛ- (05 02 10 03 01) 28; (05 02 16 01 02) 66.

j. p̃ila'β ʔet- (05 02 10 05 01) 76.

j. ver- (05 02 10 05 01) 14.

j. jer- (05 02 10 01 01) 244.

j. ʔi (je'mɛ:ɣi) (05 02 10 01 02) 66; (05 02 14 01 01) 986;
(05 02 16 01 05) 19.

j. ʔini (je'mɛ:ɣini) (05 02 10 01 01) 75.

j. ʔlɛ:r̃i (jemɛɣlɛ:r̃i) (05 02 16 01 02) 55.

je'mɛx

yemek, aş. (bkz. je'mɛɣ)

j. (05 02 14 01 01) 134, 677, 976.; (05 02 14 02 01) 139.

j. ʔja:ɣir (05 02 14 02 01) 182.

j. (ɣ) ʔet- (05 02 14 01 01) 22, 109, 700; 150, 651, 1039; 02–
02 (05 08 14) 182;

j. (ɣ) ʔi (je'mɛ:ɣi) (05 02 10 01 02) 66; (05 02 14 01 01) 986;
(05 02 16 01 05) 19.

j.(y)+ın (je'mε:yın) (05 02 14 02 01) 213.

j.(y)+ımı (je'mε:yımı) (05 02 14 01 01) 990.

j.+lεr (05 02 14 02 01) 212.

j.+xmı̇z (je'mε:xmı̇z) (05 02 14 02 01) 144.

j.+tı (je'mε:xtı) (05 02 14 02 01) 212.

je'mε:nı

< Ar. يَمَنِي : yemenî (bir tür hafif ve kırmızı renkli ayakkabı)

j.+tʃılεr (05 02 14 04 01) 30.

j.+ñi (05 02 14 04 01) 31.

'je:mınd

< Ar. يَمِين : yemin, anıt.

'j. (05 02 14 01 01) 1147.

jεn

ya, veya. (bkz. ja, jε)

j. (05 02 10 03 01) 67, 95; (05 02 10 05 02) 14; (05 02 10 03 01) 67; (05 02 10 06 02) 38, 42; (05 02 14 01 01) 91, 781; (05 02 14 04 01) 236.

j. ُet- (05 02 10 03 01) 80.

'je:ɲjı

yeni.

'j. (05 02 10 05 03) 39; (05 02 14 01 01) 269, 439, 1469; 02–02 (05 08 14) 238; (05 02 14 04 01) 286; (05 02 14 05 01) 32, 34.

'j. qax- "delikanlı" (05 02 16 01 02)4, 10, 149.

'j.+dε:cı (05 02 14 04 01) 155.

'je:ɲjı

bkz. 'je:ɲjı.

'j. (05 02 10 03 01) 120.

jɛ'ɲni

< Ar. يَعْنِي : yani.

j. (05 02 10 02 01) 32, 98; (05 02 10 03 01) 3, 52,113; (05 02 10 04 02) 20; (05 02 10 05 01) 4, 6, 96; (05 02 10 05 02) 85; (05 02 14 01 01) 11, 23, 36, 48, 62, 74, 145, 194, 233, 283, 425, 474, 522, 536, 578, 604, 615, 655, 684, 701, 702, 732, 750, 752, 781, 806, 912, 930, 935, 997, 998, 1039, 1224, 1253, 1319, 1371, 1386, 1430, 1442, 1455, 1458, 1460, 1466, 1467, 1466, 1469; (05 02 14 02 01) 89, 93, 117, 123, 134, 163, 165, 173, 174, 196, 206, 228, 233; (05 02 14 03 01) 6, 21, 54, 57, 70, 72, 82, 92, 94, 101; (05 02 14 04 01) 97, 127, 164, 166; (05 02 14 05 01) 8, 20, 31, 36; (05 02 16 01 02)153; (05 02 16 01 09) 10.

'jer

yer, iz, yer yüzü, toprak, makam, mevki.

j.+dɛ (05 02 10 01 01) 90, 129, 269; (05 02 14 01 01) 301, 319, 359, 1514; (05 02 14 02 01) 189, 292; (05 02 16 01 04) 9; (05 02 16 02 01) 62, 86.

j.+^ldɛ:đi (05 02 14 01 01) 1127.

j.+dɛŋ (Çık.) (05 02 10 01 02) 21.

j.+ɛ (05 02 10 03 01) 70, 144, 149, 150; (05 02 10 05 01) 130; (05 02 10 05 03) 3, 30; (05 02 14 01 01) 80, 84, 209, 319, 326, 337, 399, 863, 917, 965, 1024, 1036, 1149, 1150; (05 02 14 02 01) 171, 222; (05 02 14 04 01) 78; (05 02 16 01 04) 6, 7, 17, 20, 28; (05 02 16 01 05) 45, 58.

j.+ĩ ('je:ři) (05 02 10 01 01) 171; (05 02 10 06 02) 63; (05 02 14 01 01) 1371; (05 02 14 02 01) 39, 275; (05 02 14 03 01) 53, 56, 70, 75; (05 02 14 04 01) 209,210, 279, 302.

j.+ĩmđĩ ('je:řĩmđĩ) (05 02 14 01 01) 928, 929.

j.+ĩndε ('je:řĩndε) (05 02 10 01 01) 117; (05 02 10 05 01)

87; (05 02 14 01 01) 581; (05 02 14 04 01) 304.

j.+ĩnε ('je:řĩnε) (05 02 14 04 01) 7, 28; (05 02 10 03 01) 18;

(05 02 14 02 01) 33.

j.+ĩnĩ'ŋ_a:đĩ ('je:řĩnĩ'ŋ_a:đĩ) (05 02 14 04 01) 300.

j.+ĩnnεn ('je:řĩnnεn) (Çık.) (05 02 16 01 06) 24.

j.+ĩβε ('je:řĩβε) (05 02 10 06 02) 3.

j.+ĩjđĩ (05 02 14 01 01) 1360.

j.+lεr (05 02 14 01 01) 1361.

j.+lεrdε (05 02 14 03 01) 19.

'je:řĩ

hadi!, haydi!. (bkz. 'ja:tta)

'j. (05 02 10 01 01) 171; (05 02 10 01 02) 129; (05 02 10 04 01) 22; (05 02 14 01 01) 312; (05 02 16 01 03) 91.

'je:řĩ je:řĩ je:řĩ

hadi hadi!. (çabukluk, acele bildiren ünlem)

'j. (05 02 16 01 07) 19, 24.

'je:řĩ-

yürümek.

'j. (05 02 10 03 01) 160.

'j.-rđĩ (05 02 14 02 01) 157.

'j.-đĩx (05 02 14 01 01) 316.

'j.-đĩxtʃε (Gern.) (05 02 14 01 01) 842.

'j.-ĩrεm (05 02 14 01 01) 849.

'j.-rī ('je:rīrī < 'je:rījīrī) (05 02 10 04 02) 12.

'j.-j'biŋrđī (05 02 10 01 01) 164; (05 02 14 01 01) 356.

'j.-βīn (05 02 10 02 02) 30.

'je:rīʃ-

yetişmek, ulaşmak, varmak.

'j.-m (05 02 14 01 01) 351.

'j.-ī (05 02 10 01 01) 216; (05 02 14 01 01) 1069.

'j.-īŋd̪ɜm (05 02 14 01 01) 844.

'j.-tī (05 02 10 06 02) 119.

'j.-tīm (05 02 14 01 01) 417, 559.

'j.-tīx (05 02 14 01 01) 322.

'j.-tīymīzdan (Gern.) "ulaşır ulaşmaz" (05 02 14 01 01) 220.

'je:ʃīl

yeşil.

'j.-et- (05 02 10 02 01) 78.

'j.-dī (05 02 10 02 01) 55.

'j.-ε (05 02 10 02 01) 56; (05 02 16 01 04) 9.

jεβ

ev. (bkz. eβ)

j. (05 02 16 01 04) 29; (05 02 16 01 05) 99, 103, 106, 111.

j.-'dε (05 02 16 01 03) 59; (05 02 16 01 05) 90.

j.-ε (05 02 16 01 02) 24, 40, 42, 107, 129, 155, 178; (05 02 16 01 04) 13; (05 02 16 01 05) 77; (05 02 16 01 07) 31, 53; (05 02 16 01 08) 4.

j.-ī ('je:βī) (05 02 16 01 02) 50.

j.+ĩnɛ ('je:βĩnɛ)(05 02 16 01 05) 47; (05 02 16 01 06) 13;

(05 02 16 01 09) 41.

j.+ĩnnɛn ('je:βĩnnɛn) (05 02 16 01 03) 117.

j.+lɛ:rĩnɛ (05 02 16 01 06) 11.

j+ɣ-

yığmak, toplamak, bir araya getirmek.

j. (05 02 16 01 05) 73.

j.-ar (jĩ'ɣar) (05 02 10 01 01) 64; (05 02 10 01 02) 2, 3.

j.-a'ram (jĩɣa'ram) (05 02 16 01 03) 127.

j.-a:rđĩtar (jĩ'ɣa:rđĩtar) (05 02 14 04 01) 226.

j.-a:rđix (05 02 14 01 01) 878.

j.-a'san (jĩɣa'san) (05 02 10 02 02) 20.

j.-đĩ (05 02 16 01 05) 75.

j.-ĩĩĩ (05 02 10 02 02) 21.

j.-ĩĩpsa (05 02 10 01 01) 98.

j.-ĩrĩ (05 02 10 05 01) 53.

'j+ɣĩɣ-

yığışmak, toplanmak, birikmek, bir araya gelmek.

'j.-ať'tar (jĩɣĩɣať'tar) (05 02 16 01 02) 39.

'j.-ĩĩĩ (05 02 10 03 01) 138.

'j.-ĩrđĩ (05 02 14 04 01) 109, 121.

'j.-ĩĩťĩ (05 02 10 05 02) 10.

'j+ɣĩɣĩr-

yığıştırmak, toplamak, biriktirmek.

'j.-a'san (jĩɣĩɣĩra'san) (05 02 10 03 01) 132.

ǰıŷ'la-

ǰ.-'raŷ (ǰıŷǰıǰı'raŷ) (05 02 10 04 02) 29.

ağlamak.

ǰ. (05 02 16 01 02)106.

ǰ.-đı (ǰıŷ'la:đı) (05 02 14 01 01) 1117.

ǰ.-ıram (ǰıŷǰı'ram < ǰıŷǰıǰı'ram < ǰıŷ'la:ǰıram) (05 02 14 01 01) 550; (05 02 16 01 02)169.

ǰ.-'ma:rıx (05 02 14 01 01) 145.

ǰ.-r sız'tar (ǰıŷ'tar < ǰıŷǰı'jar < ǰıŷ'ta'jar) (05 02 10 01 02)

10, 11, 29; (05 02 14 01 01) 53; (05 02 16 01 02)63, 64, 127.

ǰ.-r (ǰıŷ'ta'ram < ǰıŷǰıja'ram < ǰıŷ'taja'ram) (05 02 14 01 01) 1176, 1180.

ǰ.-rđı (ǰıŷ'la:rđı < ǰıŷǰıja:rđı < ǰıŷ'taja:rđı) (05 02 14 01 01) 49.

ǰ.-rđım (ǰıŷ'la:rđım < ǰıŷǰıja:rđım < ǰıŷ'taja:rđım) (05 02 14 01 01) 1189.

ǰ.-rı ('ǰıŷǰırı < 'ǰıŷǰıǰırı < ǰıŷ'la:ǰırı) (05 02 10 01 02) 19;

(05 02 10 05 02) 52, 57, 58; (05 02 14 01 01) 306, 572, 904.

ǰ.-san ('ǰıŷǰısan < 'ǰıŷǰıǰısan < ǰıŷ'la:ǰısan) (05 02 10 01 02)

20, 33; (05 02 10 05 02) 62.

ǰ.-'jan (ǰıŷǰı'jan < ǰıŷ'ta'jan) (05 02 14 01 01) 49, 53.

ǰ.-'jax (ǰıŷǰı'jax < ǰıŷ'ta'jax) (05 02 14 01 01) 148.

ǰımır'ta

yumurta.

ǰ. (05 02 10 03 01) 69, 115; (05 02 10 05 01) 51; (05 02 14 04 01) 183.

	j.+nĭ (jĭmĭr'ta:nĭ) (Bel.) (05 02 10 03 01) 70, 117, 140, 144, 149, 150.
jart-	yırtmak, delmek, parçalamak. j.-a:rdĭ (05 02 14 04 01) 68.
jĭx-	yıkmak, yerle bir etmek. j.-ar (05 02 10 04 02) 20. j.-ĭ'tar (05 02 14 04 01) 27.
'jixĭt-	yılmak, yerle bir edilmek. 'j.-mĭʃ (05 02 14 04 01) 214.
jɔ	yok, var olamayan, hayır, değil. j. (05 02 10 06 02) 143; (05 02 14 01 01) 395, 433, 806, 955, 1015, 1045, 1170, 1332, 1353, 1523; (05 02 14 03 01) 65.
jox	yok, hayır. (bkz. jɔ) j. (05 02 10 02 01) 72; (05 02 10 02 02) 45, 68; (05 02 14 01 01) 1472. j.+ŭydŭ ('jɔ:xŭydŭ) (05 02 10 02 01) 1; (05 02 10 02 02) 1; (05 02 10 05 01) 4; (05 02 10 03 01) 1; (05 02 14 01 01) 79, 97, 270, 283, 479, 693, 739, 788, 789, 1425, 1427; (05 02 14 02 01) 126, 284; (05 02 14 03 01) 20, 22, 32; (05 02 14 04 01) 5, 36, 44, 70, 74, 76, 81, 93, 130, 132, 137, 140, 156, 222, 244, 277, 349, 371, 350; (05 02 14 05 01) 17; (05 02 16 02 01) 54, 57, 71, 77. j.+ŭjmŭʃ ('jɔ:xŭjmŭʃ) (05 02 14 03 01) 80. j.+ŭjsa ('jɔ:xŭjsa) (05 02 14 01 01) 91, 153, 631, 639; (05 02 14 04 01) 96, 369, 362.

j.+tũ ('jɔ:xtũ) (05 02 10 01 01) 251; (05 02 10 01 02) 116, 118; (05 02 10 03 01) 143; (05 02 10 04 02) 34, 36; (05 02 14 01 01) 114, 131, 168, 248, 355, 483, 498, 505, 925, 1510; (05 02 14 02 01) 28; (05 02 14 04 01) 100, 147, 209, 210; (05 02 16 01 02) 48, 67, 84; (05 02 16 01 03) 2, 70; (05 02 16 01 07) 2; (05 02 16 02 01) 12.

jɔt

yol, yolculuk, çözüm, çıkış.

j. (05 02 14 01 01) 203, 1271, 1356, ; (05 02 16 01 01) 28.

j.+a (05 02 10 01 01) 84, 136; (05 02 10 01 02) 8; (05 02 14 01 01) 1157; (05 02 14 04 01) 83.

j.+da (05 02 14 01 01) 339, 1242; (05 02 16 01 07) 12.

j.+ũ ('jɔ:tũ) (05 02 16 01 03) 109.

j.+ũna ('jɔ:tũna) (05 02 14 01 01) 562.

j.+ũnda ('jɔ:tũnda) (05 02 14 04 01) 272.

jɔta sat-

uğurlamak.

(05 02 14 01 01) 1443.

jɔt'ta-

yollamak, göndermek, postlamak.

j.-dĩ (jɔt'ta:dĩ) (05 02 14 01 01) 529.

j.-mĩʃũβ (jɔt'ta:mĩʃũβ) (05 02 10 03 01) 51.

j.-r (jɔt'tar <'jɔ:tħjar <jɔt'ta'jar) (05 02 10 01 01) 263; 01–05 (05 08 11) 25.

j.-rdĩx (jɔt'ta:rdĩx < jɔ:tħja:rdĩx <jɔt'ta'ja:rdĩx) (05 02 14 01 01) 869, 886.

j.-jỹpsan ('jɔ:tħjỹpsan < jɔt'ta:jỹpsan) (05 02 10 01 02) 53,

jər'yan	yorgan. j.+ijsa (jər'ya:nijsa) (05 02 14 04 01) 333.
'jə:ryŋ	yorgun. 'j. ˈa:ryŋ (05 02 10 01 02) 7. 'j.+ŭjdŭm (05 02 14 01 01) 1086. 'j.+tŭxtŭ (05 02 14 01 01) 278.
'jə:rŭt-	yorulmak. 'j.-'mam (05 02 14 01 01) 542. 'j.-mŭſam (05 02 16 02 01) 80.
'jə:rŭttŭr-	yorulturmak. 'j.-dŭ (05 02 14 01 01) 262, 263.
'jəxsa	yoksa. 'j. (05 02 10 01 01) 205; (05 02 10 03 01) 46; (05 02 10 05 02) 26, 46; (05 02 10 06 02) 58; (05 02 14 01 01) 45, 91, 92, 183, 272, 385, 513, 679, 996, 1011; (05 02 14 02 01) 60; (05 02 14 04 01) 5, (05 02 16 01 02) 83; (05 02 16 02 01) 12.
'jəxa	bkz. 'jəxsa. 'j. (05 02 14 01 01) 71.
'jə'xam	bkz. 'jəxsa, 'jəxa. 'j. (05 02 14 01 01) 644.
'jə:γŭdan	(05 02 14 01 01) 942.
'juγŭr-	yoğurmak. 'j.-dŭm (05 02 14 01 01) 448.

	'j.-dŭx (05 02 14 01 01) 68.
jŭ'ȳa:rĭ	yukarı. (bkz. ŭ'ȳa:rĭ)
	j.+da (jŭ'ȳa:rda) (05 02 14 04 01) 211; (05 02 16 01 09) 21, 57.
'jym	yummak, kapamak.
	'j. (05 02 10 01 01) 97.
'jymrŭ	yuvarlak.
	'j. (05 02 14 02 01) 265.
jŭ'βa	yuva.
	j. (05 02 10 02 01) 18.
	j.+l'a:rĭ (05 02 10 02 01) 70.
	j.+mĭza (jŭ'βa:mĭza) (05 02 16 01 09) 49.
'juxa	yufka.
	'j. et- (05 02 16 01 09) 49.
'juxŭ	uyku.
	'j.+l'dan (05 02 14 01 01) 937.
jyc	yük.
	j.(c')lɛr ('jyc'lɛr) (05 02 10 01 02) 3.
	j.(c')+lɛ:ĩp'lɛr (jŷc'lɛ:ĩp'lɛr) (05 02 16 01 05) 38.
	j.(c')+lŷjŷllɛr (jŷc'lŷjŷl'lɛr) (05 02 10 04 02) 4, 9, 10.
	j.(c')+ŷ ('jyc'ŷ) (05 02 14 04 01) 338, 339.
	j.(c')+ŷβdɛŋ (05 02 10 01 02) 39.

j.(cⁱ)+j̣jdɛn (05 02 10 01 02) 39, 47.

'jynɟ

yün.

'j. (05 02 16 01 09) 12, 14, 18, 26, 28, 46.

'j.+ũ (05 02 16 01 09) 35.

'jynɟj̣l

hafif, ağırbaşlı olmayan kimse.

'j. ɟ- (05 02 14 04 01) 339.

jyɟ

yüz sayısı.

j. (05 02 10 06 02) 89, 90, 93; (05 02 14 01 01) 81, 1169,

1209; (05 02 14 04 01) 125, 201, 219, 330.

j.+ɛ (05 02 14 01 01) 1171.

j̣j̣ɟ

bkz. 'jyɟ.

j. (05 02 14 01 01) 1211, 1219; (05 02 14 02 01) 103; (05 02 14 03 01) 37, 38, (05 02 14 04 01) 347, 348.

j.(z) ɟ:ɫi (05 02 14 01 01) 64, 998, 1170.

j.(z) ɟil (05 02 14 05 01) 8.

z

zah'ra

< Ar. زهراء : Zehra.

z. (05 02 16 01 04) 14.

'za:ɫim

< Ar. ظالم : zalim, acımasız, haksız.

'z.+j̣jḍi (05 02 10 03 01) 11.

za'man

< Ar. زمان : zaman.

z. (05 02 10 04 01) 30; (05 02 10 05 03) 28.

z.+a (05 02 14 01 01) 88.

z.+đi (za'ma:ndi) (05 02 10 04 01) 29.

z.+im̃z (za'ma:nim̃z) (05 02 14 01 01) 61.

z.+ında (za'ma:nında) (05 02 14 05 01) 20; (05 02 16 01 02)
153, 154.

zan

< Ar. ظن : zan, sanma, sanı.

z. ُet- (zan'n ُet-) (05 02 14 03 01) 64.

'za:rxım

salkım.

'z. (05 02 10 03 01) 72, 119, 154.

zat

< Ar. ذات : kimse, kişi.

z.+ta'r ıtın (05 02 14 04 01) 263.

zayt

< Ar. ضغط : tansiyon.

z. (05 02 16 02 01) 94.

zeħ'met

< Ar. الزَّحْمَة "kalabalık" *HD.* zahme "zor" : zor.

z.+ğı (zeħ'mε:tğı) (05 02 14 01 01) 357; (05 02 10 03 01) 90.

ze'fi:f

< Ar. ضعيف : zayıf, aciz, güçsüz, takatsız.

z.+ıjdı (05 02 10 03 01) 1.

zeɕ'et

< Ar. زكّات : zekat.

z. ُa:ğı (05 02 14 01 01) 1224.

ze'ci:

< Ar. زكي : Zeki.

	z.+dɛn (Çık.) (05 02 14 05 01) 4.
zɛɔʲjɛ	< Ar. زكية : Zekiye. z. (05 02 14 01 01) 652. z.+ʲjilɛ (05 02 14 01 01) 654.
zɛŋd͡ʒɛʻfir	< Far. زنجبيل : zencefil. z.+ʲi (05 02 16 02 01) 2, 8.
ʻzɛ:ŋd	< Ar. الزُّنْد : zend. ʻz.+ʲinʲi (05 02 16 02 01) 30. ʻz.+ʲijɛ (05 02 16 02 01) 29.
ʻzɛ:ŋjɪn	< Far. سنكين : zengin, fakir karşıtı. ʻz.(ŋ) ڤت- (05 02 10 05 03) 25; (05 02 14 01 01) 1472. ʻz.+ɛm (05 02 16 01 03) 124. ʻz.+ʲijsɛβ (05 02 14 01 01) 1008.
ʻzɛɾʲ	< Ar. زَرَق "bir su veya sıvı ilacı şırınga ile verme" : suya dalmak, suya atlamak. ʻz. vur- (05 02 10 05 03) 46.
zɛɾʻzɛ:mʲi	bodrum kat. z. (05 02 16 01 01) 30. z.+jdɛn (İnst.) (05 02 16 01 01) 28. z.+jdʲi (05 02 14 04 01) 21. z.+jɛ (05 02 16 01 01) 27.

zej'nɛb	< Ar. زينب : Zeynep. z. (05 02 14 01 01) 984.
'zɪɪ	baş ağrısını anlatır. 'z. (05 02 14 01 01) 319.
zija'rat	< Ar. زيارات : ziyaret. z.+ina (zija'ra:ina) (05 02 14 01 01) 234. z. ʕet- (05 02 14 01 01) 237, 249, 252; (05 02 14 03 01) 6. z. ʕimʕet- (zi'jara:timʕet-) (05 02 14 01 01) 271.
'zibil	< Ar. زبل "göbre" : çöp. 'z. (05 02 14 04 01) 226. 'z.+'dɛn (zibil'dɛn) (05 02 14 04 01) 224.
'zilf	< Ar. الزلف "yakınlık, mertebe, derece" <i>HD</i> . züluf : züluf. 'z.+i (05 02 14 03 01) 51.
zil'le	< Ar. سيلة : sille, şamar, tokat. z. vur- "tokatlamak, tokat atmak" (05 02 16 01 02)70.
'ziɳdʒir	< Far. زنجير : zincir. 'z. (05 02 14 01 01) 803. 'z.+i (05 02 14 01 01) 1390. 'z.+im (05 02 14 01 01) 811.
zū'bun	zebun : önü açık bir tür çeşit entari. z. ʕɛ'cɛt (05 02 14 01 01) 1249; (05 02 14 04 01) 362, 363, 367.

z.čís (05 02 14 04 01) 368.

Sonuç

Irak topraklarında yaklaşık 3 milyon Türkmen yaşamını sürdürmektedir. Birçok tarihçi de Türkmenlerin Irak'a girişini Emevî dönemiyle başlatmaktadır. Ancak Türkmenlerin bölgedeki varlığının daha eskilere dayandığı saptanmıştır. Yani Türkmenlerin Irak topraklarına göçü Araplarınki kadar eskiye dayanmaktadır. Oğuzların kendi aralarında bir dallanmaya uğramasıyla 24 Oğuz boyu daha küçük kollara ayrılmıştır. Bu 24 boy, *Üç-ok* ve *Boz-Ok* adları verilen iki ana kolda toplanmıştır. Bazı tarihçilere göre Türkmenlerin soyu "Bayat" boyuna mensup *Boz-Ok* koluna dayanmaktadır (Sümer, 1977: 761-764). Bayatlar askerliğin gerektirdiği başlıca maddî ve mânevî vasıfları kendi üzerlerinde toplamışlardır. Bu nedenle de Irak topraklarına hâkim olan imparatorlukların vazgeçilmez unsurları hâline gelmişlerdir. Sâsânîler döneminde devetin batı sınırlarını Bizanslardan korumuşlardır. Bölgenin Araplar tarafından fethedilmesiyle birlikte, Bayatlar İslam dinini kabul ederek fetih harekelerine katılmışlardır (el Hâmevî, 1906: 50-51). Emevîlerler döneminde Bayatların yerini Kayılar almışlardır. Emevî Halifesi Muâviye'nin Horasan Valisi Ubeydullah b. Ziyâd'ın M. 672–973 yılında, Buhara Kraliçesi Kabaç Hatun'la yaptığı savaşı kazanmasından sonra Buhara Türklerinden 2000 Oğuz Basra merkezine yerleştirilmiş (Bayat, 2000: 295) ve onların iskân edildiği mahalleye de "*Buharalılar Caddesi*" adı verilmiştir. Kabaç Hatun'un "*Kayıl*" veya "*Kayığ*" boyuna mensup olduğu kaydedilmektedir (Yıldız, 2011: 44,126). Böylece, bu dönemde, Basra şehrine yerleştirilen Oğuz okçuların da aynı boya mensup oldukları anlaşılmaktadır. Bunlar Irak Valisi el Haccâc tarafından yaptırılan el Vasit kentine sonradan yerleştirilmiştir. Abbâsî döneminde de Oğuzlar ve diğer Türk unsurları devletin Hassa Ordusu'nda çekirdek unsurlar olarak görevlendirilmişlerdir. Halife el

Mutasım tarihî Türk şehri el Sâmerâ'yı da Abbâsî devletinin yeni başkenti seçmiştir. XI. Yüzyılın ilk yarısına kadar bölgede yaşayan Türkmenler için Etrâk el Ğuz (أتراك) = *Oğuz Türkleri* (Yıldız, 2011: 44,126) ve Etrâk (أتراك = *Türkler*) adları kullanılmıştır. Bunun yanı sıra Abbâsî Devleti'ne hizmet eden Hassa Ordusu'na da Etraku Bağdad (أتراك بغداد = *Bağdat Türkleri*) denilmiştir (Sümer, 1977: 758). El Taberî de muhâfız birliği için Gılmân el Etrâk "غلمان الأتراك = *Türk Köleleri*) tabirini kullanırken, el Yakubî de Memlûk tabirini tercih etmiştir. XI. Yüzyılın ikinci yarısında Selçuklu İmparatorluğu'nun tarih sahnesinde yerini almasıyla birlikte tablo değişmiştir. Selçukluların Ceyhun'dan Akdeniz'e kadar uzanan sahaya hâkim olması üzerine Oğuz Türklerinin bir bölümü de Irak topraklarına yerleşmişlerdir. Bilindiği üzere, Selçuklu İmparatorluğu'nun kuruluşu sırasında Oğuzlara Türkmen de denilmiştir. Bu ad daha sonra Oğuz adının yerini almış ve Oğuzlara her yerde Türkmen denilmeye başlanmıştır (Sümer, 1977: 761). XI. Yüzyıldan başlayarak XVI. Yüzyıla kadar devam eden sürekli göçler ile Musul'dan Bedre'ye kadar geniş bir coğrafya Oğuzeli (*Türkmeneli*) hâline gelmiştir. Nitekim günümüzde de Türkmenler bölgenin çekirdeğini oluşturmaktadırlar. Dolayısıyla çalışmamızda bahsi geçen bölgenin Oğuzlaştırılmasında önemli rol oynayan boylar sırasıyla: *Afşar, Bayat, Kayı, Kınık, Döğer, Bayındır, Begdeli, Eymür, Yazır, Yıva, Salur, Çepni ve Karkin* boylarıdır. Bölgeye Türkmenler dışında Kıpçak ve Moğol unsurlarının da yerleştiği bilinmektedir. Moğol unsurları diğer grupların baskın olduğu bölgelerde asimile olmalarına karşın adlarını korumaktadırlar. Bu durum daha çok Türkmen bölgelerinde kendini iyice hissettirmektedir. Ancak Kürt ve Arap etnik gruplarının baskın olduğu bölgelerde tamamen kaybolmuşlardır. Kıpçakların ise dil özellikleri günümüzde bile Irak Türkmen ağızları üzerinde etkisini göstermektedir. Zira Irak

Türkmen ağızlarının iki ana gruba ayrılmasında ölçüt olarak kullanılan $\eta > y$, $\eta > w$ ses değişimleri bunun bariz kanıtıdır. Ahmet Bican Ercilasun ve Zeynep Korkmaz'a göre bu ses değişimleri bir Kıpçak özelliğidir. Irak Türkmen sahası dışında adı geçen ses değişimlerine Azerbaycan, Doğu ve Güneydoğu Anadolu ile birlikte Bartın ve yöresi ağızlarında da rastlanmaktadır. Nitekim bu bölge Harzemşahlar dışında uzunca müddet Mısır'da hüküm süren Tolunoğulların idarsinde kalmıştır ve bunun da bölgedeki dile yansımaması imkânsıdır.

Kerkük merkez ağızları ile diğer Irak Türkmen ağız bölgelerinden elde edilen malzeme karşılaştırıldığında aşağıdaki ses ve biçimsesbilgisi özellikleri dikkati çekmektedir:

1. Ortak Türkçenin ses düzeninde yer alan uzun ünlüler, Kerkük ve diğer Irak Türkmen ağızlarında düzenli olarak kısalmış ve nicelik bakımından normal uzunluktaki ünlülere gelişmiştir. Kerkük ve diğer Irak Türkmen ağızlarında uzun ünlüler bulunmakla birlikte bunlar ancak alt sesbirim (allophone) değerindedir. Bu tür ünlülerin çoğu [(*geniş ünlülü heceyi takip eden dar ünlülü açık ya da kapalı hece > geniş –uzun ünlülü kelime*)] formülüne uygun kelimelerde bulunmaktadır. Bu tür örneklerde genellikle ilk hecede yer alan uzunluğun etkisi sonucunda ikinci hecedeki dar ünlü kısalmaktadır. Bu gelişme hem OTü. uzun hem de kısa ünlülü sözcüklerde ortaya çıkabilmektedir (OTü. ho:tuŋ "odun" (Tekin, 1995: 177) > Ker. M. ağ. 'o:dün, Diğer Trk ağ. 'o:dün; OTü. kömür "kömür" (Clauson, 1972: 723) > Ker. M. ağ. c'œ:mŷr, Diğer Trk ağ. cœ:mŷr).

2. Ortak Türkçenin ünlü uzunluklarının korunduğu örneklerle dağınık olarak rastlamak mümkündür. Ortak Türkçe /a:/ ünlüsü Kerkük ve diğer Irak Türkmen ağızlarında kısılmasına karşın, Tuzhurmatu'ya bağlı Bastamlı ağızında iki örnekte

korunmuştur (OTü. ba:r- "varmak" (Tekin, 1995: 172) > Ker. M. ağ. var-, Diğer Trk ağ. var-, Bas. va:r-, OTü. sa:l- "salmak" (Tekin, 1995: 174) > Ker. M. ağ., Diğer Trk ağ. sa:l-, Bas. sa:l-).

OTü. ya:şıl "yeşil" (Clauson, 1972: 943) örneğinde ise /a:/ ünlüsü Kerkük ve diğer Irak Türkmen ağızlarında "r" ve "y" komşuluğunda daralıp kapalı e(è)ye değişirken, Amirli ve Erbil ağızlarında bir kelimeye farklılık göstermektedir (OTü. ya:şıl "yeşil" (Clauson, 1972: 943) > Ker. M. ağ. 'je:şıl, Diğer Trk ağ. 'je:şıl, Am. Er. yaşıl).

3. Ortak Türkçenin ünlüleri Irak Türkmen ağızlarının tamamında genellikle nitelik bakımından aynen korunmuştur (OTü. aç- "açmak" (Clauson, 1972: 17) > Ker. M. ağ., Diğer Trk ağ. atş- "id.", OTü. äl "el" (Clauson, 1972: 123) > Ker. M. ağ., Diğer Trk ağ. el OTü. Boy "boğmak" (Clauson, 1972: 311) > Ker. M. ağ., Diğer Trk ağ. boğ-, OTü. öl- "ölmek" (Clauson, 1972: 125) > Ker. M. ağ., Diğer Trk ağ. œl-, OTü. quş "quş" (Clauson, 1972: 670) > Ker. M. ağ., Diğer Trk ağ. quş, OTü. sür- "sürmek, kavmak" (Clauson, 1972: 846) > Ker. M. ağ., Diğer Trk ağ. syr, OTü. qış (Clauson, 1972: 670) > Ker. M. ağ. q^hıf, Diğer Trk ağ. q^hıf, OTü. bil- "bilmek" (Clauson, 1972: 330) > Ker. M. ağ., Diğer Trk ağ. bil-). Bununla birlikte dağınık olarak görülen bazı ses değişimleri de vardır (/a/ > /ε/, /è/, /i/, /ı/; /ä/ > /i/, /ü/; /ı/ > /a/, /i/, /ü/; /ö/ > /i/, /e/, /ε/; /u/ > /i/, /ı/, /y/, /ε/, /a/; /ü/ > /i/, /ε/; /o/ > /u/).

Ortak Türkçenin ünlü düzeninde ilk hecede yer alan geniş – yuvarlak /o:/ ünlüsü Kerkük ve diğer Irak Türkmen ağızlarında bir kelimeye kısalıp daralmasına karşın, Hanekin ağızında düzleştiği tespit edilmiştir: (OTü. to:taq "dudak" (Tekin, 1995: 178) Ker. M. ağ. düdaç, Diğer Trk ağ. duday, Han. đıday).

Ortak Türkçenin ünlü düzeninde ilk hecede yer alan geniş – yuvarlak /o:/ ünlüsü Kerkük ve diğer Irak Türkmen ağızlarında korunurken, Telâfer ağızında bir

kelimede daraldığı tespit edilmiştir: (OTü. o:n "on sayısı" (Tekin, 1995: 177) > Ker. M. ağ. on, Diğer Trk ağ. on, Tel. un).

4. Ortak Türkçenin ünlü düzeninde ilk hecede yer alan dar-düz /*ɪ:/ ve /*ɪ/ ünlülerinin Kerkük dışındaki Türkmen ağızlarında /z/, /y/, /s/, /ʃ/ gibi ünsüzlerin komşuluğunda inceldiğini gösteren örnekler vardır (OTü. qı:z "kız" (Tekin, 1995: 176 > Ker. M. ağ. q^hız, Diğer Trk ağ. qız; OTü. *yı:yla "ağlamak" (Tekin, 1995: 175, ıgla-) > Ker. M. ağ. jıy'ıa, Diğer Trk ağ. jiyle; OTü. qış "kış mevsimi" (Clauson, 1995: 346, kış) > Ker. M. ağ. q^hıʃ, Diğer Trk ağ. qıʃ; OTü sıyır "sığır" (Clauson, 1972: 814; sığır) > Ker. M. ağ. 'sıyır, Diğer Trk ağ. 'siyır).

Ortak Türkçenin ünlü düzeninde ikinci hecede yer alan dar-düz /*ɪ/ ünlüsü Kerkük ve Erbil merkez ağızlarında yuvarlaklaşırken, diğer Irak Türkmen ağızlarında korunduğu tespit edilmiştir (OTü. yaqın "yakın" (Clauson, 1972: 904) > Ker. M. ağ. 'ja:xün, Diğer Trk ağ. 'ja:xın).

5. Irak Türkmen ağızlarının tamamında kalınlık-incelik uyumu görülmektedir. Ancak bazı eklerin gelmesi ile büyük ünlü uyumu bozulabilmektedir. Örneğin-ken, -gil, -kâr ve benzeri ekler Kerkük ve diğer Irak Türkmen ağızlarında ünlü uyumunu bozmaktadır. *Hanekin, Mendeli ve Kazaniyye* Türkmen ağızlarında ise fiilden isim yapma eki -mağ ön sıradan ünlülerle kullanılır.

6. Türk dilinde Batı Türkçenin son dönemlerinde ortaya çıktığı (Özkırmı, 2007: 104) düşünülen ve kelimedeki ünlülerin düzlük – yuvarlaklık açısından birbirine uyması olarak tanımlanan küçük ünlü uyumu Irak Türkmen ağızları için de geçerlidir. Ancak Ortak Türkçedeki *ezük, erük, yastuq, qatun* gibi küçük ünlü uyumuna uymayan örneklerin ses dizilimi Kerkük Merkez ağızlarında da aynı şekildedir. Bu tür örnekler diğer Irak Türkmen ağızlarında küçük ünlü uyumuna

uyacak biçimde değişmiştir (OTü. ezük "ezik" (Clauson, 1972: 285), Ker. M. ağ. 'ε:rȳc, Diğer Trk ağ. 'ε:zĩj, OTü. erük (Clauson, 1972: 222), Ker. M. ağ. 'ε:rȳc, Diğer Trk ağ. 'ε:rĩj, OTü. yastuq "yastık" (Clauson, 1972: 974, yastık), Ker. M. ağ. 'ja:stũy, Diğer Trk ağ. 'ja:sĩy, OTü. qa:tun "hatun" (Tekin, 1995: 173), Ker. M. ağ. 'xa:tũn, Diğer Trk ağ. 'xa:řĩn).

7. Kerkük Merkez ağızları dışındaki Amirli, Telâfer Türkmen ağızlarında ünlü türemelerine rastlanmaktadır. Bunun örnekleri genellikle /r/ ünsüzü ile başlayan alıntı sözcüklerdir (Ker.M.ağ. şıza "rıza", Diğer Trk ağ. şıza, Am. şıza < Ar. رِضا *rıḍa* ; Ker.M.ağ. ramazan "ramazan, Diğer Trk ağ. ramazan, Tel. aramazan < Ar. رَمَازَان *ramaḍān*. Ker.M.ağ. rum "Rum", Diğer Trk ağ. rum Tel. urum < Ar. رُوم *rūm*). Bu ses olayının görüldüğü tek Türkçe örnek OTü. *su:b “su” sözcüğüdür. Bu sözcük Kerkük Merkez ağızları dışında kalan tüm ağızlarda /'ussũ/ biçiminde tespit edilmiştir (OTü. sub "su" (Tekin, 1995: 180) > Ker. M. ağ. suß, Diğer Trk ağ. 'ussũ).

8. Kerkük Merkez ağızlarında sadece OTü. êkki "iki sayısı" kelimesi ve bu kelimeden türemiş biçimlerde görülen ünlü düşmesi Kerkük Merkez ağızları için karakteristik bir özellik taşımaktadır. Bu özelliğe Dakuk ağızında da rastlanmaktadır. Dakuk ağızı bu yönüyle diğer Irak Türkmen ağızlarından ayrılıp Kerkük merkez ağızlarıyla bir bütünlük içindedir (OTü. êkki "iki sayısı" (Clauson, 1972: 100) > Ker. M. ağ. cĩ, Diğer Trk ağ. iccĩ, OTü. êkkinç "ikinci" (Clauson, 1972: 110) > Ker. M. ağ.

c'inḏı̱, Diğer Trk ağ. icc'inḏı̱, OTü. êkkinti "ikindi" (Clauson, 1972: 111) > Ker. M. ağ. c'inḏı̱, Diğer Trk ağ. ic'inḏı̱, Dak. cinḏı̱).

9. Kerkük merkez ağızlarında ünsüz seslerle ilgili belirgin özelliklerin ortaya çıktığı durumlardan biri sızıcılaşmadır. Ortak Türkçede iki ünlü arasındaki ötümlü, patlayıcı, küçük dil ünsüzü /ɣ/, genellikle Kerkük ve diğer Irak Türkmen ağızlarında sızıcılaşarak çift-dudak ünsüzü /β/'ye değişmektedir. Bu ses değişmesi bir Kıpçak özelliğidir. Ancak *soyıq < (Clauson, 1972: 808) kelimesindeki /ɣ/ ünsüzü Korya, Kasaphane, Dakuk, Altunköprü, Tazehurmatu ve Karatepe ağızlarında sızıcılaşarak çift-dudak ünsüzü /β/'ye değişirken Musalla, Erbil, Tuzhurmatu, Amirli, Kifri, Hanekin ve Telâfer ağızlarında dişeti ünsüzü /v/'ye değişmektedir.

10. Ortak Türkçedeki kelime sonu ötümlü, patlayıcı, küçük dil ünsüzü /q/, Kerkük merkez ağızlarından Musalla ağzında tek veya birden fazla heceli kelimelerin sonunda sızıcılaşarak /x/ sesine gelişirken diğer Irak Türkmen ağızlarında /ɣ/'ye gelişmektedir. Kelime sonunda /q/ sesinin sızıcılaşması Azerbaycan ağızlarının Batı grubu ile Karabağ ağızlarında (Çetin, 2007: 16), Güney Azerbaycan ağızlarından Urmiye (Doğan, 2010: 91, 161) ve Melekan ağızlarında da (Bicbabai, 2012: 325,878) görülmektedir. Ayıca bu ses değişimi Doğu Anadolu ağızlarının da karakteristik özelliğidir. (Karahana, 2011: 56) Bu yönüyle de Kerkük'ün Musalla ağzı bahsi geçen ağızlarla bir bütünlük arz etmektedir (OTü. ba:lıq "balık" (Tekin, 1995: 172) > Mus.'ba:řx). Kelime sonunda /q/ sesinin ötümlüleşmesine ise Azerbaycan ağızlarının Doğu grubunda rastlanır (Ziyayeva, 2002: 210). Bu yönüyle Musalla hâricindeki

ağızlar ile bu gruptaki ağızlar bir bütünlük içindedir (OTü. topraq "toprak" (Clauson, 1972: 443) > tɒrpɑy).

11. Kelime sonunda bulunan OTü. /*q/ sesinden gelişmiş olan /x/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında sistemsiz bir şekilde 1. şahıs emir ekiyle genişletildiğinde /h/ sesine değişmektedir. /'bɑ:hīm/ "bakayım" örneğinde tespit edilen bu değişmeye Diğer Irak Türkmen ağızlarında rastlanmamaktadır (OTü. baq- "bakmak" (Clauson, 1972: 311) + ITE. > Ker. M. ağ. 'bɑ:hīm, Diğer Trk ağ. 'bɑ:xīm).

12. Kelime sonu durumunda olan OTü. /*-ç/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında diğer Irak Türkmen ağızlarında olduğu gibi bazı kelimelerde ötümlü ünsüzlerin komşuluğunda ötümlüleşip /d͡ʒ/ye değişir. Ardından da Kerkük merkez ağızlarında /t/ ve /l/ ünsüzleri ile başlayan eklerle genişletildiğinde sızıcılaşarak /ʒ/ sesine değişirken, diğer Irak Türkmen ağızların sızıcılaşarak /ʃ/ yönünde değişmektedir. Erbil ağzında ise yarı sızıcılaşarak /d͡ʒ/ye değişmektedir. Bu durumu örnekleriyle de şöyle izah edebiliriz: (OTü. ıyaç "ağaç" (Clauson, 1972: 79, ığaç) > Ker. M. ağ. aya:ʒħıx, aya:ʒħıy "ağaçlık (İİYE), Er. aya:d͡ʒħıy, Diğer Trk ağ. aya:ʃħıy, Ker. M. ağ. aya:ʒtan "ağaçtan", Diğer Trk ağ. aya:ʃtan, OTü. *qılıç "kılıç" (Clauson, 1972: 618) > Ker. M. ağ. 'qʰıħıŋʒta "kılıçta" (Bul.), Er. 'qʰıħınd͡ʒta, Diğer Trk ağ. qıħıŋʒta, Ker. M. ağ. 'qʰıħıŋʒtan "kılıçtan" (Çık.), Diğer Trk ağ. qıħıŋʒtan), Ker. M. ağ. 'qʰıħıŋʒtan "kılıç ile" (Ar.), Diğer Trk ağ. qıħıŋʒtan).

13. Kelime içi durumunda olan /-c-/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında ve diğer Irak Türkmen ağızlarında olduğu gibi Arapça kökenli kelimelerde /d/, /l/ ve /n/

ünsüzlerinin komşuluğunda sızıcılararak /z/ye dönüşürken, Erbil ağzında yarı sızıcılaşarak /dz/ye değişmektedir. Bu durumu örnekleriyle de şöyle izah edebiliriz: Ker. nɛʒlɛ "Necla" Er. nɛdʒlɛ, Diğer Trk ağ. nɛʒlɛ < Ar. نجلء *neclā*, Ker. ɛʒnɛbi: "yabancı", Er. ɛdʒnɛbi:, Diğer Trk ağ. ɛʒnɛbi: < Ar. أعنبي *ecnebī*, Ker. nɛʒdɛt "Necdet", Er. nɛdʒdɛt, Diğer Trk ağ. nɛʒdɛt < Ar. نجلء *neclā*.

14. Ortak Türkçedeki kelime başında yer alan ötünsüz, patlayıcı, küçük dil ünsüzü /q/, Kerkük merkez ağızlarında düz–dar (i,i) ve düz–geniş (ɛ) ünlülerin komşuluğunda sızıcılaşmaya doğru bir ara evre olan /q^h/ya değişmektedir. Bu yarı sızıcılaşma olayı Kerkük dışındaki Türkmen ağızlarında görülmemektedir (OTü. qı:z "kız" (Tekin, 1995: 176) > Ker. M. ağ. q^hıʒ, Diğer Trk ağ. qıʒ, OTü. qıʃ "kış mevsimi" (Clauson, 1995: 346) > Ker. M. ağ. q^hıʃ, Diğer Trk ağ. qıʃ, OTü. qa:ya "kaya" (Clauson, 1972: 674) > Ker. M. ağ. Kor. q^hɛjʒɛ, Diğer Trk ağ. qɛjʒɛ).

15. Ortak Türkçe kelime başında yer alan patlayıcı, ötünsüz, art damak ünsüzü /k/, Erbil ve Kerkük merkez ağızlarında ön ünlülerin önünde bulunduğu ön damaksıllaşmaktadır. Ancak Hanekin ağzında /q/ yönünde gelişmektedir. Bu durum Azerbaycan Türkçesinin Kuzey grubu ağızlarının yanı sıra Batı grubu ağızlarından Ayrım ağzında (Ziyayeva, 2001: 217), Gedebe ve Qax ağızlarında da göze çarpmaktadır (Paşayev, 2003: 84). Dolayısıyla Kerkük, Erbil ve Hanekin ağızlarında /k/ sesinin gösterdiği eğilimler diğer Irak Türkmen ağızlarında görülmez (OTü. kömür "kömür" (Clauson, 1972: 723) > Ker. M. ağ. c^jœ:mÿr, Diğer Trk ağ. cœ:mÿr, Er. c^jœ:mÿr, Han. qömür). Bu değişme Erbil ve Kerkük merkez ağızlarında

kelime içinde de görülmektedir (OTü. äkin "ekin" (Clauson, 1972: 109) > Ker. M. ağ. 'ε:cʰin, Diğer Trk ağ. 'ε:cʰin).

Kerkük merkez ağızlarında Ortak Türkçe kelime içinde ve sonunda /k/ sesinin gösterdiği değişimler bünyesinde /ç/ ve /ş/ sesleri bulunduran kelimelerde görülmemektedir. Bu yönüyle de Kerkük ve diğer Irak Türkmen ağızlarına yaklaşıp. (OTü. kişi "kişi, insan" (Clauson, 1972: 752) > Ker. M. ağ. 'ciʃi, Diğer Trk ağ. 'ciʃi, OTü. kiçig "küçük" (Clauson, 1972: 696) > Ker. M. ağ. 'cytʃtʃüc, Diğer Trk ağ. 'cytʃtʃüc, Am. Er. citʃtʃi, Han. qytʃtʃic).

Erbil ağzında k > cʰ değişmesine kelime sonunda da rastlanır (OTü. äk- "ekmek" (Clauson, 1972: 100). > Ker. M. ağ. εc-, Diğer Trk ağ. εc-, Er. εcʰ-).

16. Ortak Türkçede kelime başında yer alan /k/ ünsüzü, Irak Türkmen ağızlarında ötümlüleşerek /ɟ/ ünsüzüne değişmektedir. Ancak Kerkük merkez ağızlarında sistemsiz ve Erbil ağzında sistemli bir şekilde ön damaksıllaşır. (OTü. käl- "gelmek" (Clauson, 1972: 715) > Ker. M. ağ. jʰel-, Diğer Trk ağ. jʰel, Er. jʰel-).

17. Ortak Türkçede kelime içinde ve kelime sonunda yer alan /ɟ/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında sistemsiz ve Erbil ağzında sistemli denecek bir şekilde ön damaksıllaşır (OTü. käl- "gelmek" (OTü. igit "genç" (Clauson, 1972: 111), Ker. M. ağ. ijʰit "güçlü, yenilmez kimse", Diğer Trk ağ. ijʰit, Er. ijʰit-), (OTü. ä:g- "eğmek" (Tekin, 1995: 180) > Er. εjʰ-). Bu ön damaksıllaşım olayı Erbil ve Kerkük merkez ağızları dışındaki Irak Türkmen ağızlarında görülmemektedir.

18. Ortak Türkçede kelime sonu durumunda olan /*-t/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında söz zinciri içinde, /t/ ile başlayan bir kelimeden önce geldiğinde ötümlüleşerek /d/'ye değişir ve ikinci /t/ ünsüzü de yarı ötümlüleşmektedir (Ker. M. ağ. 'qurd ʃan qɔ:jün "kurt ile koyun" (< qurt "kurt" +Dan Araç D. qɔ:jün) ; r̥ɛc'ʕəd 'ʃa "rekat da" (r̥ɛc'ʕəd "rekat" Pek. Edatı).

19. Kelime başı durumunda olan Ortak Türkçede /*t-/ , Kerkük merkez ağızlarında Sandhi olayı söz konusu olduğunda söz zincirinde kendinden önceki kelimenin son sesi durumundaki ünlü veya /b, c, d, g, ğ, x, l, m, n, r, w, y/ ünsüzlerinin etkisiyle yarı ya da tam ötümlüleşerek /t/ veya /d/'ye değişmektedir. Bu eğilim diğer Irak Türkmen ağızlarında görülmemektedir (Ker. M. ağ. 'dærd_ adam (05 02 14 04 01) 332) < dært "dört" + adam "adam").

20. Kelime sonu konumunda olan OTü. /*-t/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında tek heceli kelimelerde solukludur. Bu durum Kerkük ağızlarıyla sınırlıdır: (OTü. sü:t "süt" (Tekin, 1995: 185), Ker. M. ağ. syt^h-, Diğer Trk ağ. syt, OTü. kêt:- "gitmek" (Tekin, 1995: 182), Ker. M. ağ. jet^h-, Diğer Trk ağ. jet-, OTü. qu:rt "kurt, solucan" (Tekin, 1995: 173), Ker. M. ağ. 'qurt^h-, Diğer Trk ağ. 'qurt).

21. Kelime başı durumunda olan Ortak Türkçe /*s-/ , Kerkük merkez ağızlarında, Sandhi olayı söz konusu olduğunda, söz zincirinde, kendinden önceki kelimenin son sesi durumunda olan ünlü veya /b, c, d, g, ğ, x, l, m, n, r, w, y/ ünsüzlerinin etkisiyle yarı ötümlüleşerek /ş/'ye gelişmektedir Bu durum diğer Irak

Türkmen ağızlarında görülmemektedir (Ker. M. ağ. as'pab şe'rɛr (05 02 16 01 03)

51 < as'pab "elbise" + şe'rɛr "serir").

22. Irak Türkmen ağızlarında öğrenilen geçmiş zaman eki –İp, ikinci ve üçüncü şahıs çekimlerinde Kerkük Merkez ağızları bünyesinde yer alan Musalla ağzında ötümlüleşir (Mus. 'jɛ:ɫɪbsɛn "gelmişsin", 'ɑ:ɫɪb "almış").

23. Kelime sonu konumunda olan OTü. /*-z/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızlarında yarı ötümsüzleşir. Bu durum diğer Irak Türkmen ağızlarında görülmez (OTü. qız "kız" (Tekin, 1995: 176) > Ker. M. ağ. q^hız, Diğer Trk ağ. qız, OTü. yüz "yüz sayısı" (Clauson, 1972: 983) > Ker. M. ağ. yz, Diğer Trk ağ. yz, OTü. qa:z- "kazmak" (Clauson, 1972: 615) > Ker. M. ağ. qaz, Diğer Trk ağ. qa:z).

24. Irak Türkmen ağızlarında ikinci şahıs iyelik ekleri ile görülen geçmiş zaman ve şart çekiminde kullanılan ikinci şahıs eklerindeki /ɲ/ sesinin Erbil, ve Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere, Hanekin, Mendeli ve Kazaniye ağızlarında /β/ yönünde değişirken, diğer Irak Türkmen ağızlarında /j/ sesine değiştiği tespit edilmiştir. Bir Kıpçak özelliği olan bu ses değişmesi Irak Türkmen ağızlarının iki ana gruba ayrılmasında da ölçüt olarak kullanılmaktadır. Telâfer ağzında teklik 1. ve 2. şahıs zamirinin yönelme hâli, "mijɛ, sijɛ" şeklindeyken Telâfer dışındaki Türkmen ağızlarında "mɛnɛ" ve "sɛnɛ" şeklindedir. Bu bakımdan Telâfer ağzı Irak Türkmen ağızları dışında Urfa merkez ve Ceylanpınar ağızlarıyla (Karahan, 2011: 35) bir bütünlük içindedir.

25. Kerkük Merkez ağızlarında kelime içinde yer alan OTü. /*-l-/ ünsüzü, bir kelimedede /r/ sesine değişirken, diğer Irak Türkmen ağızlarında korunmaktadır. Ancak alıntı bir kelimedede bu ses değişmesine Kerkük dışındaki ağızlarda da rastlanır: (OTü. tilkü: "tilki" (Clauson, 1972: 298) > Ker. M. ağ. 'tyrc'jy, Diğer Trk ağ. 'tylc'j, Er. 'tyrc'jy, Ker. M. ağ. 'pɑ:nfır, Diğer Trk ağ. 'pɑ:nfır < Fr. Pantolon).

26. Kerkük ve diğer Irak Türkmen ağızlarında ünsüz seslerle ilgili belirgin özelliklerin ortaya çıktığı durumlardan bir diğeri de genizsilleşmedir. OTü. "bo" kelimesindeki /b/ ünsüzü, Kerkük merkez ağızları dışındaki Türkmen ağızlarında bazı eklerle çekime girdiğinde gerileyici benzeşmeye uğrayarak /m/'ye dönmektedir. Bu duruma Doğu Anadolu ağızlarında (Caferoğlu, 1964: 5), Güney Azerbaycan ağızlarından Urmiye ağzında da (Doğan, 2010: 139) rastlanmaktadır: (OTü. bo:- "bu" (Tekin, 1995: 177, bō) > Ker. M. ağ. buŋdʒɑ "bunca, bu kadar", Diğer Trk ağ. mundʒɑ, Ker. M. ağ. bunüjdan "bununla", Diğer Trk ağ. munüjdan, Ker. M. ağ. bunun "bunun", Diğer Trk ağ. munün).

27. Ünsüz düşmesi konusunda Kerkük ve diğer Irak Türkmen ağızlarında bazı örneklerde farklılık olduğu tespit edilmiştir. Kerkük merkez ağızları başta olmak üzere diğer Irak Türkmen ağızlarında dar ünlü öncesi gelen OTü. /*y-/ sesi sistemli olarak bazı kelimelerde düşmektedir. Ancak iki kelimedede Telâfer ve Abut ağzında kaybolurken, diğer Irak Türkmen ağızlarında korunduğu görülür. Telâfer ve Abut ağzında kelime başında düşen /y/'li örneklerle Azerbaycanın Karabağ ağızlarında (Çetin, 2007: 278), Güney Azerbaycan'ın Malekân ağzında (Behroz, 2012: 259), bu bölgelerin tarihi bir uzantısı kabul edilen Doğu Anadolu ağızlarından Kars, Ardahan, Erzurum, Iğdır ağızlarında da (Tosun, 2010: 936) rastlanmaktadır: (OTü. yuldurum

"yıldırım" (Clauson, 1972: 922) > Ker. M. ağ. 'juɫdūrüm, Diğer Trk ağ. 'juɫdūrüm, Tel. uɫdūrüm Ab. uɫdūrüm.(Çoban, 1979: 556); OTü. yultuz "yıldız" (Clauson, 1972: 922) > Ker. M. ağ. 'juɫdüz, Diğer Trk ağ. 'juɫdüz, Tel. 'uɫdüz, Ab. 'juɫdüz, OTü. yoqaru "yukarı" örneğinde ise, OTü. /*y-/ sesi sadece Amirli ve Kerkük'ün Musalla ağızlarında düşmektedir. Tespit edilen örneğe Azerbaycanın Karabağ ağzının yanı sıra (Karaman, 2007:138) Doğu Anadolu ağızlarından Iğdır ağzında da (Tosun, 2010: 536) rastlanmaktadır (OTü. yoqaru "yukarı" (Clauson, 1972: 906, yokaru) > Ker. M. ağ. jüya:rı, Mus. üya:rı, Diğer Trk ağ. jüya:rı, Am. uya:rı).

28. Telâfer ağzında kelime ortasında yer alan OTü. /ɲ/ sesinin bir kelimeye /y/ ünsüzüne dönüşürken, diğer Irak Türkmen ağızlarında düşmektedir (/ɲ/ → Ø): (OTü. täñri- "tanrı" (Clauson, 1972: 522) > Ker. M. ağ. ta:rı, Diğer Trk ağ. ta:rı, Tel. ta:jrı).

29. Hafif titreşim, ötümlü, dişeti ünsüzü olan /r/ sesi Amirli, Karatepe ve Telâfer ağızlarında fiil çekimlerinde 3. çokluk şahıs eklerinde sistemli bir şekilde düşerken, Erbil ağzında geniş zamanda düşmektedir. Bunun yanında, Altunköprü ağzında hem geniş hem de şimdiki zaman çekimlerinde düşmektedir. Bu ağızların dışındaki Türkmen ağızların tamamında korunduğu tespit edilmiştir (Am. 'a:şpışta "almışlar", Kar. 'a:şpışta "id", Am. 'apa:rışta "götürüyorlar", Kar. 'apa:rışta "id" (Adil Salih Yunus, 1967, Karatepe), Al. 'apa:rışta "id", Am. aparaşta "götürüller", Kar. aparaşta "id", Al. aparaşta "id", Er. aparaşta "id").

30. Kerkük merkez ağızları dışında bazı Irak Türkmen ağızlarında ünsüz türemelerine de rastlanmaktadır. Bu durum bölgeler arasında farklılığa neden

olmaktadır. Kerkük merkez ağızları dışında Amirli ve Amirli Nahiyesine bağlı Abut, Basamlı, Zengili ve Çardağlı köyleri ağızlarının yanı sıra Karatepe ve Altunköprü ağızlarında OTü. äb "ev" (Clauson, 1972: 3) sözcüğünde geniş, düz /e/ sesinin önünde y- türemesi tespit edilmiştir (OTü. äb "ev" (Clauson, 1972: 3) > Ker. M. ağ. jeß, Diğer Trk ağ., Er. jeß, Al. jeß, Am., jeß, Ab. jeß, Bas. jeß, Zen. jeß, Çar. jeß, Kar. jeß). Söz başında y- türmesine Kerkük merkez ağızları dışındaki Türkmen ağızlarında da bir alıntı kelime rastlanmıştır (Ker. M. ağ. imam, Diğer Trk ağ., Tel. jimam, Al. jimam, Taz. jimam Am. jimam, Tuz. jimam, Kar. jimam, Han. jimam < Ar. إمام *imam*).

31. Kerkük merkez ağızlarında, bir alıntı kelime h- türemesi tespit edilmiştir. Bu örnekteki h- türemesi Kerkük ağızlarıyla sınırlıdır. Diğer Irak Türkmen ağızlarında görülmemektedir (Kor. 'hɔ:rūd̪ɜ̌ "oruç", Mus. 'hɔ:rūd̪ɜ̌, Kas. 'hɔ:rūd̪ɜ̌ < Far. اورچ *ōruç*).

32. Kerkük merkez ağızları bünyesinde yer alan Musalla ağzında alıntı kelime olan ε'βεl "önce" örneğinde ünsüz tekleşmesi görülmektedir. Bu durum diğer ağızlarda görülmez (Ker. M. ağ. ε'βεl, Mus. εβ'βεl, Diğer Trk ağ. εβ'βεl < Ar. أول *ewwel*).

33. Kerkük merkez ağızlarıyla diğer Irak Türkmen ağızları yukarıda bahsi geçen ses olayları dışında ses ve biçimsesbilgisi açısından ortaklık göstermektedir.

KAYNAKÇA

ABDURRAHMAN Bessam, TURKÎ İbrahim ve ZİLFO Hüseyin Mecit, (2006), *Cuğrafiyat el Irak* (Irak Coğrafyası), Bağdat, Irak Eğitim Bakanlığı Yayınları.

ABDÜLKERİM, Adil, 2008, "Kerkuk Aslen ve İsmen (Kerkük'ün Adı ve Kökeni)", *Mezopotamya Dergisi*, Sayı: 13 – 14, Şubat, s. 52.

AGACANOV, Segey Grigoreviç, (2006), *Selçuklar*, Çev. Ekber N. Necef, Ahmet R. Annaberdiyev, İstanbul, Ötüken Yayınları.

AGACANOV, Segey Grigoreviç, (1969), *Oguzov i Turkmen Sredney Aizii*, Aşhabat, İlim Yayınları.

ARAT, Reşit Rahmati, Ahmet TEMİR, 1992, "Türk Şivelerinin Tasnifi", *Türk Dünyası el Kitabı*, 2. Cilt, "Dil–Kültür–Sanat", TKAE Yayınları, Ankara.

ARGUNŞAH, Mustafa, 2004, "Değerlendirmeler: Qezenfer Paşayev: Kerkük Dialektinin Fonetikası (Kitaplar-Tenkit)", *Türk Dil Dil ve Edebiyat Dergisi*, Cilt: LXXXVII, Sayı: 628, Nisan, s. 373-377.

AKA, İsmail, (2010), *Tümurlular Devleti Tarihi*, İstanbul, Berikan Yayınları.

AKAR, Ali, (2005), *Türk Dili Tarihi*, İstanbul, Ötüken Yayınları.

AKALAN, Mehmet, (1998), *Tarihi Türk Şiveleri*, 3. Baskı, Seri: IV, Sayı: A., 43, Ankara, Türk Kültür Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.

AKÇAY, Yusuf, (2005), *Dil Atlası*, İstanbul, Kaknüs Yayınları.

AKKOYUNLU, Canan, (1986), *Kerkük Türklerinde Hoyrat Geleneği*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

AKSAN, Doğan, (1978), *Gelişmeli Sesbilimi*, Ankara TDK Yayınları.

AKSAN, Doğan, (1995), *Her Yönüyle Dil*, Ankara, TDK Yayınları.

ALAZ, Hüseyin Hikmet, 2012, "Alevilik Tartışmalarına Yeni Boyut", *Aydınlık Kitap*, Yıl: 1, Sayı: 29, 14 Eylül, s. 4.

ALBAYRAK, Recep, (2013), *Türklerin İranı Yakın Gelecek*, Ankara, Berikan Yayınları.

ALİMOV, Rysbek, 2012, "Türkçede İlk Hece Dışındaki Birincil Uzun Ünlüler Üzerine", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 3, Eylül 2012, s. 103 – 121.

ALİMOVA, Cılız, 2007, "Kırgız Türkçesinde Asli Ünlü Uzunlukları", *Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları*, Volume 2/2 Spring, s. 28 – 40.

ATEŞ, Mümin, 2015, Ordu Ağzı Sözlüğü, Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış yüksek lisans tezi,

AMASYALI, Hüsametdin, 1937, "Irak Türklerinin Menşei Basluhan", *İkdam Gazetesi*, İstanbul, Sayı: 8939, 26 Aralık, s. 20 – 23.

"Anadolu ve Rumeli Ağızları Ünlü Değişmeleri", *TDAY Belleten-1964*, Ankara, s.1-31.

ARI, Tayyar, (2004), *Orta Doğu*, İstanbul, Alfa Yayınları.

ARSLAN, Hüseyin, (2001), 16. yy. *Osmanlı Toplumunda Yönetim, Nüfus, İskan, Göç ve Sürgün*, Kaknüs Yayınları, İstanbul.

ATALAY, Besim, (1996), *Divanü Lugatit-it Türk Dizini*, Cilt: IV, Ankara, TDK Yayınları.

ATABIYAZOV, Soltanşa, (2005), *Şecere Ansiklopedik Türkmenlerin Etnik Adları Sözlüğü*, Konya, Tablet Yayınları.

AYDIN, Baki Kocaman, 2002, "Irak Türkmenlerinin Sosyal Hayatı", *Türkler*, Cilt: 20, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, s. 617 – 624.

AYDIN, Muhammet, (1984), *Bayat Bayat Boyu*, Ankara, Hatipoğlu Yayınları.

AZƏRBAYCAN MİLLİ ELMLER AKADEMİYASI, (2006), Azərbaycan Dilinin İzahlı Lüğəti, Cild I., Bakı, Nəsimi Adına Dilçilik İnstitutu.

AZƏRBAYCAN MİLLİ ELMLER AKADEMİYASI, (2006), Azərbaycan Dilinin İzahlı Lüğəti, Cild II., Bakı, Nəsimi Adına Dilçilik İnstitutu.

AZƏRBAYCAN MİLLİ ELMLER AKADEMİYASI, (2006), Azərbaycan Dilinin İzahlı Lüğəti, Cild III., Bakı, Nəsimi Adına Dilçilik İnstitutu.

AZƏRBAYCAN MİLLİ ELMLER AKADEMİYASI, (2006), Azərbaycan Dilinin İzahlı Lüğəti, Cild IV., Bakı, Nəsimi Adına Dilçilik İnstitutu.

AZİMLİ, Mehmet, 2002, "Abbâsîler Döneminde Türklerden Oluşturulan Ordu: Hassa Ordusu", *Türkler*, Cilt: 4, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, s. 364 – 374.

B, Moldobayev, 1992, "Manas Destanı Materyallerine Göre Kırgızların ve Türkmenlerin Etno-kültürel İlişkilerinin Kaynakları", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, Çev. Muvaffak Duranlı, [1995] s. 91-97.

BANGUOĞLU, Tahsin, (1959), *Türk Grameri, Birinci Bölüm Ses Bilgisi*, Ankara, TDK Yayınları.

BANGUOĞLU, Tahsin, 1959, "Oğuz ve Oğuzeli Üzerine", *TDAY-Belleten 1959*, Ankara, s. 1 – 25.

BANGUOĞLU, Tahsin, 1960, "Oğuz Lehçesi Üzerine", *TDAY-Belleten* 1960, Ankara, s. 23 – 48.

BANGUOĞLU, Tahsin, 1989, "Eski Türkçe Üzerine", *TDAY-Belleten* 1964, Ankara, s. 77 – 84.

BARAN, Amatzia, 2002, "Irak'a Yaptırımların Etkisi: İstatiski Tuzaklar ve Sorumluluklar", *Avrasya Dosyası*, Cilt: 6, Sayı: 3, s. 284.

BASKAKOV, N. A., 1988, "Karaimcenin Halicz-Luck Lehçesinde ö > e ve ü > i Değişmeleri", *TDAY-Belleten* 1963, Ankara, s. 33 – 37.

BASKAKOV, N. A., (2006), *Türk Dillerinin Tarihi – Tipolojik Sesbilim*, çev. Kenan Koç, Oktay Selim Karaca, İstanbul, Multilingual Yayınları.

BASKAKOV, N. A., (2009), *Türk Dillerinin Tarihi-Tipolojik Sesbilimi*, İstanbul, Multilingual Yayınları.

BAŞBAKANLIK DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, (1993), *Musul – Kerkük İlgili Arşiv Belgeleri (1525 – 119)*, Ankara, Başbakanlık Yayınları.

BAŞDAŞ, Cahit, 2003, "Anadolu ve Kosova Türk Ağzlarında g > c, k > ç Değişmeleri", *TDAY-Belleten* 1999/I-II, Ankara, s.1-8.

BATÂTÛ, Hinna, (2010), *el Irak el Tabakat el İctimaiyye vel Harekât el Tevrîyye Min el Ahid el Osmânî Hattâ Kiyâm el Cumhuriyye* (Osmanlıdan Cumhuriyet'e Irak'ta Sosyal ve Devrimci Akımlar), Kuveyt, el Kabes Yayınları.

BAYATLI, Nilüfer, (1999), *XVI. Yüzyılda Musul Eyâleti*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.

BAYHAN, Hüseyin, 2002, "Irak Selçukları 1120 – 1194", *Genel Türk Tarihi*, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, s.196.

BAYRAKTAR, Fatma, 2002, "Irak Türkmen Türkçesinde Uzun Ünlüler, *Kardaşlık Dergisi*, Sayı: 14, Yıl: 4, Nisan – Haziran, s. 28 – 32.

BERDİ, Sarıyev, Nurcan Güder, (1998), *Türkmençenin Grameri (I fonetika: Ses Bilgisi)* Ankara, Tütük Dünyası Gençleri'nin Mahtumkulu Yayın Birliği.

BEZER, Gülay Ögün, 2002, "Zengiler (1127–1233)", *Türkler*, Cilt: 4, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, s. 803 – 813.

BICBABAİ, Behroz, (2012), *Malekan (Melek Kendi) İli Ağzı*, Ankara, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.

BİRTALAN, Ágnes, (2003), *Oirat, The Mongolic Languages*, Juha Janhunen (Edi.), London, Routledge Published.

BULUÇ, Sadettin, 1947, "Telâfer Türkçesi Üzerine", *TDAY Belleten – 1973 – 1974*, Ankara, TDK Yayınları, s. 49 – 57.

BULUÇ, Sadettin, 1975, "Mendeli (Irak) Ağzının Özellikleri", *Bilimsel Bildiriler 1972*, Ankara, TDK Yayınları, s.185 – 196.

BULUÇ, Sadettin, 1976, "Kerkük Ağzına Göre Arzı İle Kamber Masalı", *TDAY Belleten – 1975 – 1976*, Ankara, TDK Yayınları, s. 203 – 238.

BULUÇ, Sadettin, 1980, "Irak Türkmen Ağzlarının Bazı Ses Özellikleri", *Birinci Millî Türkoloji Kongresi (İstanbul 6 – 9 Şubat 1978) Tebliğler*, İstanbul, Kervan Yayınları, s. 55 – 58.

BURAN, Ahmet, AKLAYA, Ercan, YALÇIN, Süleyman Kaan, (2014), *Çağdaş Türk Yazı Dilleri 1*, Ankara, Akçağ Yayınları.

CAFEROĞLU, Ahmet, 1950, "Eskişehir Ağızları Üzerine Bir Deneme", *Türk Dili ve Edebiyat Dergisi*, İstanbul, s. 15 – 33.

CAFEROĞLU, Ahmet, 1964, "Anadolu Ağızları Konson Değişimleri", *TDAY Belleten-1963*, Ankara, s.1-32.

CAFEROĞLU, Ahmet, 1988, "Anadolu Ağızlarındaki Metathese Değişimleri", *TDAY Belleten-1955*, Ankara, s. 1-7.

CAFEROĞLU, Ahmet, (1965), *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri*, Boy Teşkilatları, Destânları, 3. Baskı, İstanbul, Ana Yayınları.

CAFEROĞLU, Ahmet, 1989, "Anadolu ve Rumeli Ağızları Ünlü Değişimleri", *TDAY Belleten-1964*, Ankara, s. 1-31.

CAFEROĞLU, Ahmet, (1993), *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul, Enderun Yayınları.

CAFEROĞLU, Ahmet, (2000), *Türk Dili Tarihi I. II*, 4. Baskı, İstanbul, Ederun Yayınları, s.108 – 109.

CEVLE Fî Diyâr el Turkumân: Mendeli, 1982, "Türkmen Bölgelerine Bir Gezi: Mendeli", *Kardâşlık*, Say: 4 – 5, Yıl: 22, Ağustos – Eylül, s. 8.

CİHANGİR, Zeyneloğlu, (1924), *Azerbaycan Tarihi*, İstanbul, Şemis Matbaası.

CLAUSON, (1972), *Sir Gerard, An Etymological Dictionary Of Pre-Thirteenth – Century Turkish*, Oxford, At The Clarendon Pres..

COŞKUN, Volkan, 2003, "Standart Türkçedeki Ünsüzlerin Akustik Özellikleri ve Görüntüleriyle Boğumlanma Yerleri Bakımından Sınıflandırılması", *TDAY-Belleten 199/I-II*, Ankara, s. 41 – 49.

COŞKUN, Volkan, (2008), *Türkçenin Ses Bilgisi*, Ankara, IQ Yayınları.

COŞKUN, Volkan, 2003, "Türkiye Türkçesinde Ünlüler ve Ünsüzler", *TDAY-Belleten 1999/I-II*, Ankara, s. 63 – 85.

ÇAĞATAY, Saadet, 1954, "Türkçede ñ > g Sesine Dair", *TDAY-Belleten*, Ankara, s. 15 – 30.

ÇARŞILI, Uzun, 2002, "XVIII. Asırda Osmanlı – İran Münasebetleri", *Türkler*, Cilt: 12, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, s. 512 – 524.

ÇELİK, Ali, 2002, "Çepnilerin Anadolu'nun Türkleştirilmesindeki Yeri ve Önemi", *Türkler*, Cilt: 6, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, s. 312-323.

ÇETİN, Hasan Ali, (2007), *Karabağ Ağzı (İnceleme – Metin – Dizin)*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, basılmamış doktora tezi.

ÇETİN, Osman, 2002, "İşkânlarla Anadolu'nun Türk Vatanı Hâline Gelmesi", *Türkler*, Cilt: 7, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, s. 260 – 269.

ÇETİNKAYA, Nihat, (2004), *Kızılbaş Türkler*, İstanbul, Kum Saati Yayınları.

DELİTZEH, Kleine, (1914), *Sumerisch Sprachlehre*, Leipzig.

DEMİR, Mustafa, 2002, "İlhanlı Devleti'nin Yıkılış Sürecindeki Siyasi gelişmeler", *Türkler*, Cilt: 8, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, s. 376 – 385.

DEMİR, Necati, 1999, "Orta Karadeniz Bölgesi Ağızlarında Nazal n (ñ) Sesi", *TDAY-Belleten 1999*, Ankara, s. 51 – 58.

DEMİRCAN, Ömer, 1981, "Türkiye Türkçesinde Vurgulama ve Odaklama", *TDAY-Belleten 1978 – 1979*, Ankara, s. 156 – 273.

DEMİRCAN, Ömer, (2003), *Türkiye Türkçesi'nin Ses Düzeni Türkiye Türkçesinde Sesler*, Ankara, TDK Yayınları.

DEMİRCİ, Fazıl, (1996), *Bir Dramın Öyküsü (Irak Türkleri, Kuzey Irak ve Türkiye)*, Ankara.

DƏMİRÇİZADƏ, Əbdüləzəl, (2007), *Müasir Azərbaycan Dili, Fonetika, Orfoepiya, Orfoqrafiya*, Birinci Hissə, Üçüncü Nəşr, Bakı, Lüğət və Ensiklopediyalar.

DƏMİRÇİZADƏ, Əbdüləzəl, (2007), *Müasir Azərbaycan Dili, Leksika*, İkinci Hissə, Üçüncü Nəşr, Bakı, Lüğət və Ensiklopediyalar.

DƏMİRÇİZADƏ, Əbdüləzəl, (2007), *Müasir Azərbaycan Dili, Morfologiya*, Üçüncü Hissə, Üçüncü Nəşr, Bakı, Lüğət və Ensiklopediyalar.

DƏMİRÇİZADƏ, Əbdüləzəl, (2007), *Müasir Azərbaycan Dili, Sintaksis*, Dördüncü Hissə, Üçüncü Nəşr, Bakı, Lüğət və Ensiklopediyalar.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, (2003), *111 Numaralı Kerkük Livâsı Nufassal Tahrîr Defteri (Kanûnî Devri)*, Ankara Başbakanlık Yayınları.

DOERFER, Gerhard, 1947, "Eski Türkçe ile Halaçça Arasında Şaşırtıcı Bir Koşutluk", *TDAY-Belleten 1973 – 1974*, Ankara, s. 1 – 12.

DOERFER, Gerhard, 1981, "Materialien zu Türk h- (I)", *UAJ*, Band 2, s.93 – 141.

DOĞAN, Levent, 2008, "Doğu Trakya Ağızlarında Uzun Ünlüler", *Turkish Studies*, Volume 3/3 Spring, s. 731 – 764.

DOĞAN, Talip, (2010), *Urmiye Ağızları*, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış doktora tezi.

DUMAN, Bilgay, 2007, "Türkmenler ve Kerkük", *Global Strateji Dergisi* (Irak Türkmenleri Özel), Yıl: 3, Sayı: 9, s. 134 – 142.

ECKMANN, Janos, (2003), *Çağatayca el Kitabı*, 2. Baskı, Çev. Çünay Karaağaç, Ankara, Akçağ Yayınları.

EDİP Kemal, (1991), *Urfa Ağzı*, 2. Baskı, Ankara, TDK Yayınları.

el Âtiyye Musa Cafer, (2009), *Erz el Necef* (Necef Toprakları), Turat el Necef, Yıl: 1, Sayı: 1, s. 93 – 123.

el ÂMİRÎ, (y.y.), *Muvsuat el Aşâir el Irâkîyye*, Londra, el Dafa ve Merve Yayınları.

el BÂKIR TAHA, (1973), *Mukadime Fi Tarikh el Hazarat el Kadime* (Eski Uygarlıkların Tarihine Bir Giriş I), Bağdat.

el DABBAĞ, Taki, (1985), *el İsim (Ad)*, *Hadârat el Irâk*, I. Cilt, Bağdat, Daru'l Hurrîyye Yayınları.

el FADIL, Mundir, (2010), *Muşkilât el Dustûr el Irâkî* (Irak Anayasasının Çıkmazları), Erbil, Aras Yayınları.

el HÂMEVÎ, Yakût, (1906), *Mucem el Buldân*, Suat Matbaası, Mısır.

el SÂLÂBÎ, Ali Muhammed, (2006), *Asır el Devle el Zenkkîyye ve NecaH el Meşrû el İslâmî* (Zengi Devleti ve İslam Projesinin Başarısı), Kahire, el İmâm Yayınları.

EMET, Erkin, (2002), *Doğu Türkistan Uygur Ağızları*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış doktora tezi.

ERCİLASON, Ahmet Bican, 1985, "Doğu Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması", *Türk Kültürü Araştırmaları*, Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu'nun Hatırasına Armağan, Yıl: XXIII/1-2, Ankara, s. 219 – 223.

ERCİLASON, Ahmet Bican, 1987, "Irak Türkleri Dil ve Edebiyatı", *Irak Türkleri Sempozyumu Tebliğleri*, Haz. Mahir Nakip, Ziyat Köprülü, Ankara, Gazi Üniversitesi Yayınları, s. 45 – 55.

ERCİLASON, Ahmet Bican, (2002), *Kars İli Ağızları -Ses Bilgisi-*, Ankara, TDK Yayınları.

ERCİLASON, Ahmet Bican, (2007), *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, 4. Baskı, Ankara, Akçağ Yayınları.

ERCİLASON, Ahmet Bican, (2008), Oğuz Boy Adlarının Etimolojisi, *Dil Araştırmaları Dergisi*, Sayı, 3, Güz, s. 9 – 22.

ERDEM, Mehmet Dursun, 2008, "Anadolu Ağızlarında Görülen Birincil Ünlü Uzunlukları Üzerine", *Turkish Studies*, Volume 3/3 Spring, s. 503 – 562.

ERDEM İlhan, Mustafa UYAR, 2002, "Akkoyunlular Akkoyunluların Tarih Sahnesine Çıkışları ve Kökenleri", *Türkler*, Cilt: 6, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, s.861 - 868.

ERDEM, Mehmet Dursun, Münteha GÜL, 2006, "Kapalı e (ë) Sesi Bağlamında Eski Anadolu Türkçesi–Anadolu Ağızları İlişkisi", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 11, s. 111 – 148.

MÜNTEHA, Gül, 2006, "Kapalı e (é) Sesi Bağlamında Eski Anadolu Türkçesi–Anadolu Ağızları İlişkisi", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Sayı 11, Güz, s.111–148.

EREN, Hasan, (1999), *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Ankara, Bizim Büro Basımevi.

ERGENÇ, İclâl, (2002), *Konuşma Dili ve Türkçenin Söyleyiş Sözlüğü*, İstanbul, Multilingual Yayınları.

ERGİN, Muharrem, (1981), *Azeri Türkçesi*, İstanbul, İstanbul Edebiyat Fakültesi Yayınları.

ERGİN, Muharrem, (2002), *Türk Dil Bilgisi*, Ankara, Bayrak Yayınları.

EROĞLU, Cengiz, Babuçcuoğlu Murat, Özdil Orhan, (2005), *Osmanlı Vilayeti Salnamelerinde Musul*, Ankara, Global Strateji Enstitüsü Yayınları.

ERSLAN, Kemal, (2012), *Eski Uygur Türkçesi Grameri*, Ankara, TDK Yayınları.

ERSLAN, Kemal, (1986), "Boz-ok ve Üç-ok Kolu Adları Hakkında", *TDAY-Belleten* 1988, Ankara, s. 5 – 8.

ESİN, Necmettin, 1964, "Irak Türkleri Maarifine ve Genel Kültürüne Toplu Bir Bakış", *Türk Kültürü*, Sayı: 18, Yıl: II, Nisan, s.109 – 118.

Ettufet-Üz-Zekiyye Fil-Lugat-it-Türkiye, (1945), Çev. Besim Atalay, Ankara, TDK Yayınları.

el HÂŞİMÎ, Taha, (1929), *Cuğrâfiyet el Irak el Sânevîyye*, (Liseler İçin Hazırlanan Irak Coğrafyası, Bağdat Dar el Selam Yayınlar.

GABAIN, A. Von, (2004), *Eski Türkçenin Grameri*, çev. Mehmet Akalın, 4. Baskı, Ankara, TDK Yayınları.

GEMALMAZ, Efrasiyap, (1995), *Erzurum İli Ağızları (İnceleme – Metin – Sözlük ve Dizinler)*, 1- II. Cilt, Ankara, TDK Yayınları.

GENÇ, Genç, 2002, "Tuğrul Bey Zamanında Selçuklu Abbâsî İlişkileri", *Türkler*, Cilt: 4, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, s. 639 – 658.

GÖMEÇ, Saadettin, (1999), *Uygur Türkleri Tarihi*, 3. Baskı, Ankara, Barikan Yayınları.

GUTHRIE, W., (1937), *A General History of the World*, New York.

GÜLENSOY, Tuncer, 1988, "Rumeli Ağızlarının Ses Bilgisi Üzerine Bir Deneme", *TDAY-Belleten*, Ankara.

GÜLENSOY, Tuncer, 2004, "Türkiye Türkçesi Ağızlarında c/k > c/ç Değişmesi, V." *Uluslararası Türk Dili Kurultayı 2004*, (I.Cilt, Ankara TDK Yayınları) s.1289 – 1298.

GÜLSEVİN, Güler, 2002, "Sümerce ile Türk Dilinin Tarihî İlişkisi", *Türkler*, Cilt: 7, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, s. 447 – 459.

GÜLSEVİN, Güler, 2003, "Türkiye Türkçesi Ağızlarında h Sesi Üzerine", *TDAY-Belleten 1987*, Ankara, s. 129 – 137.

GÜLSEVİN, Güler, 2009, "Eski Anadolu Türkçesi Ağızlarında Uzun Ünlüler Üzerine", *Dil Araştırmaları*, Sayı: 5, Güz, s. 39 – 56.

GÜNALTAY, Şemseddin, (1946), *Yakın Şark II Anadolu En Eski Çağlardan Ahamenişler İstilasına Kadar*, Ankara, TTK Yayınları.

GÜNDÜZ, Ahmet, 2003, "1548 Tarihli Tahrir Defterlerine Göre Kerkük Sancağı", *Irak Dosyası*, Ali Ahmetbeyoğlu, Hayrullah Cengiz, Yahya Başkan (Haz.) İstanbul, Tarih ve Tabiat Vakfı, s.161 – 180.

GENÇ, Süleyman, 2002, "Tuğrul Bey Zamanında Selçuklu Abbasî İlişkileri", *Türkler*, Cilt: 4, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, s. 639 – 658.

HAFID, Abulazim Cebir, (2009), *el Tehevvül el Dimokrati Fil Irak* (Irak'ta Demokratik Değişim), Kahire, el Murtaza Lilneşir vel Tevizi.

HALUK, Günuğur, (1999), *Kuzey Bölgesinin Etnik Yapısı ve Yeraltı zenginlikleri ile Süper Güçlerin ve Diğer Bölge Devletlerinin Tarihten Günümüze Bölge Üzerindeki Etkileri ve Politikaları*, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

HAMDİ, Fuat, 1993, "Kerkük Şehri", *Yurt Gazetesi*, Yıl: 23, Sayı: 1110, 7 Ocak.

HAMDİ, Fuat, 1993, "Kerkük ve Nuzi'de Arkoloji Çalışmalarının Başlangıcı 1", *Yurt Gazetesi*, Yıl: 24, Sayı: 1140, 19 Ağustos, s. 3.

HAMDİ, Fuat, 1993, "Kerkük ve Nuzi'de Arkoloji Çalışmalarının Başlangıcı 2", *Yurt Gazetesi*, Yıl: 24, Sayı: 1143, 9 Eylül, s. 3.

HAMDİ, Fuat, 1992, "En Eski Kaynaklara Göre Kerkük", *Yurt Gazetesi*, Yıl: 23, Sayı: 1086, 23 Temmuz.

HAMDİ, Hâfız Ahmed, (y.t.), *el Devle el Havârizmîyye vel Meğol*, Kakire, Daru'l Fikr el Arabî,

HATİOOĞLU, Vecihe, (1978), *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, Ankara, DTCF Yayınları.

HAZAI, G., 1988, "Rumeli Tarihinin İki Kaynağı Üzerine", *TDAY-Belleten 1963*, Ankara, s. 117 – 120.

HAZAI, G., 1989, "Rumeli Ağızlarının Tarihi Üzerine", *TDAY-Belleten* 1960, Ankara, s. 205 – 211.

HIDIR, Çoban, (1979), *Irak Türkmen Ağızları*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış doktora tezi.

HIDIR, Çoban, 2006, "Türkmen Türkçesinin Başlıca Ağız Özellikleri", *Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, Ankara, Bilkent Üniversitesi Yayınları, 2006, s. 196 – 2002.

HOMMEL, F. (1925), *Ethologie und Geographie des Alten. Müncehen, Orient.*

HÜRMÜZLÜ, Erşat, (2003), *Türkmenler ve Irak*, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayınları.

HÜRMÜZLÜ, Habib, 2005, "Yeniden Yapılanan Irak'ta Türkmenler", *Kırmızı Çizgi*, 15 Temmuz, s. 60 – 65.

HÜRMÜZLÜ, Habib, 2007, "Kerkük Petrolleri ve Türkmenleri", *Global Strateji Dergisi*, Ankara, Global Strateji Enstitü Yayınları.

HÜRMÜZLÜ, Habib, Ekrem Pamukçu, (2005), *Irak'ta Türkmen Boy ve Oymakları*, Ankara, Global Strateji Enstitü Yayınları.

İNGİLİZİ, Con, 2009, "el Ekallîyyet Fil Irâk", (Irak'ta Azınlıklar), çev. Behzâd Kânım Nizâm, *el Zamân*, 26 Ocak.

JASİM. Z. Jasim, 2013, "Kerkük Merkez Ağızlarında $j > j^j$, $c > c^j$ değişimleri", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 4, Aralık, s.197 – 214.

Kadı Burhanettin Divanı I Tıpkıbasım, (1943), Ankara, TDK Yayınları.

KAFESOĞLU, İbrahim, 1958, "Türkmen Adı, Manası ve Mahiyeti", *Jean Deny Armağanı*, Ankara, TDK Yayınları, s.121 – 122.

KAFESOĞLU, İbrahim, (2000), *Harzemşahlar Devleti Tarihi*, Ankara, TDK Yayınları.

KAMİL, Tarık, 2008, "Tabiat Kerkuk", (Kerkük'ün Coğrafi Konumu), *Mezopotamya Dergisi*, Sayı: 13–14, Şubat.

KAMİLE İmer, Kocaman Ahmet, Özsoy A. Sumru, (2011), *Dilbilim Sözlüğü*, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

KARAAĞAÇ, Gübey, (2003), *Çağatay el Kitabı*, 2. Baskı, Ankara, Akçağ Yayınları.

KARAAĞAÇ, Güney, (2010), *Türkçenin Ses Bilgisi*, Ankara, Kesit Yayınları.

KARAHAN, Leyla, (2011), *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, Ankara, TDK Yayınları.

KARAMAN, Erdal, (2005), *Karabağ Ağızları I-II*, İstanbul, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, basılmış doktora tezi.

KARAPINAR, Mahmut, 2002, "Abbâsîler Dönemi Türklerin Siyasi Faaliyetleri", *Türkler*, Cilt: 4, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, s.352- 363.

KETTÂNE, Muhammet Sait, 1970, "Cami't Kerkuk", *Kardeşlik Dergisi*, Yıl: 10, Sayı: 3, Temmuz, s. 2.

KEVSER, Muhsin, (1987), *Erbil ve Amirli Ağızları*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.

KEVSEROĞLU, Necat, (2009), *Safahât Min Tarih Kerkûk el Mû'âsır (Kerkük'ün Yakın Tarihinden Yapraklar)*, Kerkük, ITC Yayınları.

KİLLİ, Gülsüm, 1999, "Güneydoğu Sibiryâ Türklerinin Dil Durumu", *KÖK Araştırmalar*, Cilt: I, Sayı: 2, Güz, s.161 – 174.

KİLLİ, Gülsüm, (2002), *Hakas Ağızları*, Ankara, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış doktora tezi.

KİTAPÇI, Zekeriya, (T.Y.), *Orta Asya'da İslâmiyetin Yayılışı ve Türkler*, Konya, Selçuk Üniversitesi Yayınları.

KOÇAOĞLU, Timur, 2003, "Tarihi Türk Lehçeleri Metinlerinin Transkripsiyonmasında Kapalı é/i Meselesi", *Türk Kültürü*, Sayı: 484 – 484, Yıl: XII., Temmuz – Ağustos, s. 266 – 281.

KOÇSOY, Şevket, (1991), *Irak Türkleri*, İstanbul, Boğaziçi Yayınları.

KOPAR, Metin, 2009, "Bir Türkmen Şehri Kerkük", *Avrasya Etüdleri*, Yıl: 15, Sayı: 36, s. 115 – 116.

KORKMAZ, Zeynep, 1988 "Batı Anadolu Ağızlarında Aslî Vokal Uzunlukları Hakkında", *TDAY-Belleten 1953*, Ankara, TDK Yayınları, s.197 – 203.

KORKMAZ, Zeynep, (1993), *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Ankara, TDK Yayınları.

KORKMAZ, Zeynep, (1994), *Bartın ve Yöresi ve Ağızları*, Ankara, TDK Yayınları.

KORKMAZ, Zeynep, (1994), *Güney – Batı Anadolu Ağızları Ses Bilgisi (Fonetik)*, Ankara, TDK Yayınları.

KORKMAZ, Zeynep, (1994), *Nevşehir ve Yöresi Ağızları*, Ankara, TDK Yayınları.

KORKMAZ, Zeynep, 1995, "Eski Anadolu Türkçesinde Asli (Vokal) Uzunlukları", *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, Cilt: I Ankara, s. 443 – 458.

KÖPRÜLÜ, Ziyat, (1992), *İnsan Hakları Açısından Irak Türkleri*, Ankara, Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, 1992.

KÖPRÜLÜ, Ziyat, (1996), *el Kiyan el Turkî Fil Irak* (Irak'ta Türk Varlığı), Ankara, Örnek Yayınları.

KÖPRÜLÜ, Ziyat, (1996), *Irak'ta Türk Varlığı*, Ankara, Y.Y.

KÖROĞLU, Kemalettin, (2006), *Eski Mezopotamya Tarihi Başlangıcından Perslere Kadar*, İstanbul, İletişim Yayınları.

KURTBEYOĞLU, Sultan Ruhan, (2011), *Iğdır ve Nahçıvan Ağzının Karşılaştırılması*, Kars, Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans tezi.

Kutadgu Bilig Tıpkıbasım II, (1943), Fergana Nüshası, Ankara, TDK Yayınları.

Kutadgu Bilig Tıpkıbasım III, (1942), Viyana Nüshası, Ankara, TDK Yayınları.

Kutadgu Bilig Tıpkıbasım III, (1943), Mısır Nüshası, Ankara, TDK Yayınları.

Kültür Bakanlığı, (1997), *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 6 Azerbeycan – Irak (Kerkük) Türk Edebiyatı*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.

Lagefoged, P., 1999, "MFA i fonetiko-fonologičeskiye interfeys" Problem fonetiki, "Nauka", Moskva, s. 25 – 36.

MANSUROĞLU, Mecdut, 1988, "Türkiye Türkçesinde Ses Uyumu", *TDAY-Belleten* 1959, Ankara, TDK Yayınları, s. 81 – 93.

MARUFOĞLU, Sinan, (1998), *Osmanlı Döneminde Kuzey Irak (1931–1914)*, İstanbul, Eren Yayınları.

MARUFOĞLU, Sinan, 2003, "Osmanlı Döneminde Kuzey Irak'ta Toprak Düzeni ve Mukataaların İşletilmesi", *Irak Dosyası I*, Ali Ahmetbeyoğlu, Hayrullah Cengiz ve Yahya Başkan (Haz.), s.181 – 202.

MASYUN, Lewis, (1979) *Hutat el Kûfa* (Kufa Planları), 1. Baskı, Çev. Takî el Matbai, el Necfe, el Ğarî Matbaası.

MENGES, K. H., (1968), *The Turkic Languages and Peoples*, Wiesbanden Milaylov, V. A. (Red) (1999). Çtom nujno znat o narodah Rossii-Spravočnik dlya gosudarstvennih slujših, "Russkiya mir", Moskva.

MERÇİL, Erdoğan, (1997), *Müslüman-Türk Devletleri*, 3. Baskı, Ankara, TTK Yayınları.

MESUD, Cemâl Muhammed, Vefa Muhammed Rif'at Cuma, (1991), *Târih el Umme el Muslime el Vâhide Mundu Akdam Usûraha ve hattâ el Karın es Sâbı' Kable el Hicra*, (Bir Ümmetin Tarihi: Kuruluşundan Yedinci Asra Kadar), Kahire, el Vefa Yayınları.

METİN, Türктаş Metin, (1997), *Kerkük Folklorundan Örnekler*, Denizli, Pamukkale Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi.

MUFTİ, Sabah, (2009), *Dustûr Cemhuriyet el Irâk Li Am 2005 (2005 Irak Anayasası)*, Y.Y.

MUHAMMAD, H. Arkan, (2007), *Baas Partisi ve Kuzey Irak Güvenlik Bölgesi*, Ankara Üniversitesi Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

MUHAMMED, Subhî, (2001), *Siyâset el Meğol el İlhanîyyîn Tica Devlet el Memâlik Fi Mısır vel Şâm* (İlhanlı Devleti'nin Mısır ve Şam Memluk Devletlerin Yönelik Politikaları), Kahire, el Arabî Yayınları.

MUSUL Vilâyeti'ne Has Selnâme, (H. 1310), İstanbul, Vilayet Matbaası Yayınları.

MİRZADE, Hüseyin, (1962), *Azerbaycan Dilinin Tarihi Morfologiyası*, Bakı.

NAKİP, Mahir, (1991), *Kerkük Halk Musikisinin Tasnifi ve Tahlili*, Ankara, Y.Y.

NAKİP, Mahir, (2005-2006), "İki Kongrenin Art Niyeti", *Global Strateji Dergisi*, Yıl: 1, Sayı: 3 – 4, s. 87 – 88.

NAKİP, Mahir, (2007), *Kerkük Kimliği*, İstanbul, Bilgi Yayınları.

NASİBLİ, NESİB, 2002, "Osmanlı–Safevî Savaşları, Mezhep Meselesi ve Azerbaycan", *Türkler*, Cilt: 6, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, s. 893 – 898.

OLCAY, Selahattin, (1995), *Erzurum Ağzı (İnceleme – Derleme – Sözlük)*, Ankara, TDK Yayınları.

ORCAN, Orcan, (1999), *Irak Türklerinin Menşei ve Siyasi Tarihi (IX ve XIII. Y.Y. Arası)*, Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.

ORKUN, Hüseyin Namık, (2004), *Türk Sözüünün Aslı*, Ankara, TDK Yayınları.

ORSAM, (2009), *Irak'ın Kilit Noktası Telâfer*, Ankara, Mayıs, Rapor No: 3.

ORSAM, (2009), *Tuzhurmatu Türkmenleri: Bir Başarı Hikâyesi*, Ankara, Kasım, Rapor No: 6.

ÖNEN, Akın, (2004), *Türkçeyi Türkçe Konuşmak*, 3. Baskı, Ankara, İnkılâp Yayınları.

ÖZDAĞ, Ümit, (1996), *Kerkük, Irak ve Ortadoğu*, Ankara, Bilgeoğuz Yayınları.

ÖZDAĞ, Ümit, 1996, "Kuzey Irak ve PKK, *Avrasya Dosyası*, Cilt: 3, Sayı: 1, İlkbahar, s. 81 – 104.

ÖZDEMİR, Ali Rıza, (2013), *Kürtler ve Türkler*, Ankara, Kripto Yayınları.

ÖZKAN, İsa, 1997, "Türkmenistan'dan Derlenmiş Dede Korkut Boyları", *TDAT-Belleten* 1995, Ankara, TDK Yayınları, s. 263 – 314.

ÖZKAN, Mustafa, (2001), *Türkçenin Ses ve Yazım Özellikleri*, İstanbul, Filiz Yayınları.

ÖZKAN, Nevzat, 2009, "Irak Türkmen Edebi Dilinin Tarihî Gelişimi", *Turkish Studies*, Volume 4/8 Fall, s. 89 – 107.

ÖZKAN, Öztekten, 2008, "Tatar-Başkurt Meselesi ve Başkurtça, *Tarihten Bugüne Başkurtlar Tarih, Dil ve Kültür Üzerine İncelemeler*, Melek Özyetgin, Merthan Dünder ve İlyas Kamalov, İstanbul, Ötüken Yayınları.

ÖZMEN, Hasan, (2004), *el Turkuman Fil Irak ve Hukûk el İnsan* (Irak'ta Türkmen Varlığı ve İnsan Hakları) 2. Baskı, Ankara, Kozan Ofest Yayınları.

ÖZÖNDER, F. S. Barutçu, (1996), *Alî Şîr Nevayî Muhakemetü'l-Lugateyn (İki Dilin Mukakemesi)*, Ankara, TDK Yayınları.

ÖZÖNDER, F. S. Barutçu, 1999, "Genel Türklük Alanı Çerçevesinde Türk Dilinin Durumu İleriye Dönük Bakış ve Yaklaşımlar", *KÖK Araştırmalar*, Cilt: I, Sayı: I, Bahar, s. 31 – 40.

ÖZTUNA, Yılmaz, (1967), *Türkiye Tarihi XVIII. Asır (1703 – 1789)*, İstanbul, Hayat Yayınları.

PAŞAYEV, Qazenfer, (2003), *Kerkük Dialektinin Fonetikası*, Bakı, Elm Yayınları.

PEHLİVANLI Hamit, SARINAY Yusuf ve YILDIRIM Hüsamettin Yıldırım, (2001), *Türk Dış Politikasında Hatay (1918 – 1939)*, Ankara, ASAM Yayınlar.

PITCHER, Donald Edgar, (2007), *Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası*, 3. Baskı, Çev. Bahar Tırnakçı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

PREECE, Jennifer Jackson, (2001), *Ulusal Azınlıklar ve Avrupa Ulus Devleti Sistemi*, İstanbul, Donkişot Yayınları.

RÄSÄNEN, M., (1949), *Materialien Zur Lautgeschichte der Türkischen Sprachen*, Helsinki Studia Orientalia Edidit Societas Orientalist Fenica XV.

REFİK, Ahmed, (2000), *Cem Sultan*, İstanbul, Tima Yayınları.

SAATÇI Suphi, TÜTÜNCÜ Mehmet (Haz.), 2000, "Kerkük Üzerine Oynan Oyunlar", *Kerkük'ün Sönmeyen Ateşi: İzettin Kerkük Armağanı*, İstanbul, Irak Türkmenleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel Merkezi Yayınlar.

SAATÇI, Suphi, 1982, "Irak Türkmenlerinde Günlük Hayat", *Kardaşlık*, Say: 14, Yıl: 4, Nisan – Haziran, s. 21 – 25.

SAATÇI, Suphi, (1996), *Tarihi Gelişim İçinde Irak'ta Türk Varlığı*, İstanbul, Tarih Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı Yayınları.

SAATÇI, Suphi, (2003), *Irak Türkmenleri*, 2. Baskı, İstanbul, Ötüken Yayınları.

SAATÇI, Suphi, (2007), *Kent Dokusu ve Geleneksel Evleriyle Kerkük*, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayınları.

SAATÇI, Suphi, (2009), *Irak Türkmen Boyları Oymakları ve Yerleşme Bölgeleri*, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayınları.

SAATÇI, Suphi, 2009, "Kerkük Tekkeleri Üzerine Notlar", *Kardaşlık*, Say: 44, Yıl: 11, Ekim – Aralık, s. 28 – 30.

SAATÇİ, Önder, (1999), *Kerkük, Diyarbakır, Şanlıurfa ve Harput Ağızlarının Fonetik ve Morfolojik Mukayesesi*, Ankara, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

SAATÇİ, Önder, 2011, "Irak Türkmenlerinin Eğitim Dili", *Kardaşlık*, Say: 52, Yıl: 13, Ekim – Aralık, s. 22 – 23.

SADETTİN Özçelik, (1997), *Urfa Merkez Ağzı (İnceleme – Metinler – Sözlük)*, Ankara, TDK Yayınları.

SAGIR, Mukim, 1999, "Anadolu Ağızlarında Ünlüler ve Ünsüzler", 3. *Uluslararası Türk Dili Kurultayı 1996*, Ankara, TDK Yayınları.

SEYHAN, Gülşen, (1990), *Azerbaycan Türkçesi, Köroğlu Destanı Azerbaycan Varyantı*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, c.I, s. CXVII. İstanbul.

SİRKECİ, İbrahim Sirkeci, (2005), *Irak'tan Türkmen Göçleri ve Göç Eğilimleri*, Ankara, Global Stratejik Enstitüsü Yayınları.

SÜMER, Faruk, 1977, "Irak Türkleri'nin Tarihine Kısa Bir Bakış", *Türk Kültürü Dergi*, Sayı: 180, Yıl: XV., Ekim, s.758 – 764.

SÜMER, Faruk, (1999), *Oğuzlar (Türkmenler)*, 5. Baskı, İstanbul, Türk Dünyası Araştırmalar Vakfı Yayınları.

SÜMER, Faruk, (1999), *Safevî Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerin Rolü*, Ankara, TKT Yayınları.

ŞABAN, Abdulhuseyin, (2005), *Ruye Fil Meşru Al Destur el Irakî (Irak Anayasası'na Bir Bakış)*, Beyrut, el Mustekbel el Arabî, Sayı: 320, Yıl: 28, Ekim, s. 92 – 93.

ŞAHBAZ, Hüseyin, (1979), *Kerkük Ağzı*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış doktora tezi.

ŞAHİN, Cemalettin, (2006), *Türkiye'nin Fizikî Coğrafyası*, Ankara, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

ŞAHİN, Hanifi Şahin, (2010)., *İlhanlı Döneminde Şiilik*, İstanbul, Ötüken Yayınları.

ŞALBAYEV, Aydos, (2006), *Oğuzların Çöçleri ve Yayınları*, Ankara, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış doktora tezi.

ŞANTÜRK, Doğan, 2003, "Umer Ali (4): Deşene el Rais Bi İdam el Rifak el Mutaamirin", (Başkan İhanet Eden Yoldaşlarını İdam Etmeye Başladı), *el Hayat*, 1 Mart.

ŞİRALİEV, M. Ş., (1942), *Azerbaycan Daialektologiyesi*, I-II hisse Bakı.

ŞİRALİEV, M. Ş., (1983), *Dialekti İ Gavoru Azerbaycanskogo Yazıka*, Bakı.

ŞİMŞİR, Bilâl, (2004), *Türk – Irak İlişkilerinde Türkmenler*, İstanbul, Bilge Yayınları.

TAKAN, Ahmet, 2015, "Silahla İstifası Alınan Türkmen Rektör", *Yeniçağ*, 8 Mayıs.

TAKAN, Ahmet, 2015, "Türkmen Irak'ta Kaybederse Türkiye Kaybeder", *Yeniçağ*, 9 Mayıs.

TDK, (1999), *Divanü Lugat-it-Türk Dizini Endesks*, Cilt: IV, 4. Baskı, Çev. Basım Atalay, Ankara, TDK Yayınları.

TEKİN, Melek, (1991), *Türk Tarihi Ansiklopedisi*, Ankara, Milliyet Yayınları.

TEKİN, Talat, (1975), *Ana Türkçede Asli Uzun Ünlüler*, Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

TEKİN, Talat, (1995), *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler*, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi – 1, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara , Simurg.

TEKİN, Talat, 1975, "Ana Türkçede Asli Uzunluklar, *TDAY-Belleten 1975 – 1976*, Ankara.

TEKİN, Talat, (2003), *Orhon Türkçesi Grameri*, İstanbul Sanat Yayınları, Ankara.

TEKİN, Talat, 1978, "Ön Türkçede Ünsüz Yitimi", *TDAY-Belleten 1977*, Ankara.

TERZİBAŞI, Ata, (1955), *Kerkük Horyatları ve Manileri*, 1. Cilt, Dar el Marife Matbaası, Bağdat.

TERZİBAŞI, Ata, (1962), *Kerkük Eski Sözleri*, Bağdat, Zaman Basımevi.

THOMSEN, K., 1987, "Türkçede Kapalı "e"", *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı*, Aralık, s. 192 – 196.

The South Siberian Turkic Languages, II, CAJ, Vol. II, Wiesbaden, s. 161 – 173.

TRIPP, Charles, (2006, *A History of Iraq*, Published by Cambridge University Pres.

TABAKLAR, Özcan, 1986, "Türkmen Türkçesi'nde Ünlülerin Uzun Okunmasını Gerektiren Durumlar ve Eklerdeki Uzun Ünlüler", *TDAY-Belleten 1982 – 1983*, Ankara 1986, s. 29 – 84.

TOSUN, İbrahim, (2010), *Doğu Anadolu Halk Ağızlarının Ortak Dil Özellikleri*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış doktora tezi.

TRUDGILL, Peter, (1983), *Sociolinguistics: An Introduction to Language and Society*, New York.

TUNA, Osman Nedim, 1960, "Köktürk Yazılı Belgelerinde ve Uygurcada Uzun Vokaller, *TDAY-Belleten 1960*, Ankara, s. 213 – 282.

TUNA, Osman Nedim, (1997), *Sümer ve Türk Dillerinin Tarihî İlgisi ile Türk Dili'nin Yaşı Meselesi*, Ankara, TDK Yayınları.

TUNA, Osman Nedim, (1960), *Ebi Verdi: İran'da, Bir Türk Diyalekti*, TDAY-Belleten 1987, Ankara, s. 215 – 245.

Türk Kültür Araştırmaları, *Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu Hattırasına Armağan*, Yıl: XXII/1-2, Ankara, 1985, s. 221 - 222 (219 – 223).

TÜRKÖZ, Halik Kemal, (1985), *Türkmen Ülkesi (Doğu Anadolu) Adı ve Emperyalizmin Etkileri*, Ankara, Türk Kültür Araştırmaları Yayınları.

LANSEBERGER, Benno, 1943, "Ön Asya Kadim Kavim Tarihinin Esas Meseleleri", *II. Türk Tarih Kongresi İstanbul Tebliğleri 25–26 Eylül 1937*, İstanbul, TTK Yayınları.

TÜRKTAŞ, Metin, (1997), *Kerkük Folklorundan Örnekler*, Denizli, Pamukkale Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi.

UÇOK, N., (1951), *Genel Fonetik (Ana Çizgileri)*, İstanbul, A.Ü. D.T.C.F. Yayınları.

Ünlüler ve Ünsüzler (2003). *TDAY-Belleten 1999/I-II*, Ankara, s. 63 – 85.

LİGETİ, L., (1938), *Les voyelles longues en turc*, "Türkçede uzun vokaller", (çev. Tayyip Gökbilgin), *Türkiyat Mecmuası*, VII-VIII, 1942, s. 82 – 94.

VARDAR, Berke, (1998), *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, 2. Baskı İstanbul, ABC Kitabevi.

VARDAR, B., (1998), *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, 2. Baskı, İstanbul, ABC Kitabevi.

YAZICI, Nesimi, (2002), *İlk Türk İslam Devletleri Tarihi*, 2. Baskı, Ankara, Türkiye Diyet Vakfı Yayınları.

YAZICI, Nevin, (2010), *Petrol Çerçevesinde Musul Sorunu 1926 – 1955*, İstanbul, Ötüken Yayınları.

YILDIZ, Hakan, (2004), *Musul–Kerkük Üçgeni ve Büyük Oyun*, İstanbul, IQ Yayınları.

YILMAZ, Emirne, DEMİR, Nurettin, (2005), *Talat Tekin Makaleler 3*, Ankara, Grafik Yayınları.

YILMAZ, Hasan, 2003, "Irak'ın Gizlenen Geççeği: Türkmenler", *Stratejik Analiz*, Sayı: 37, Cilt: 4. s. 23 -35.

YILMAZ, Selçuk, (2005), *Irak Türklerine Yapılan Katliamlar ve Bunun Türk Komuoyuna Yansımaları (1924 – 1959)*, Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılması Yüksek Lisans Tezi.

YUVALI, Abdulkadir, İlhanlı Devleti, (1987), *Tarihte Türk Devletleri II*, Ankara, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları.

ZÂBIT, Şakir, (1960), *Mûcez Târih et Turkûmân Fi'l-İrak (Irak'ta Türkmenlerin Kısaca Tarihçesi)*, Bağdat, el Meârif Yayınları.

ZİYAYAYEVA, Zemine, (2001), *Azerbaycan Türkçesi Ses Bilgisi*, Ankara, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış doktora tezi.

ZÜLFİKAR, Hamza, 1996, "Doğu Kökeni Kelimelerin İlk Hecesindeki Ünlülerin Kısılması", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt; I, Sayı: 532, s. 435 – 448.

ZÜLFİKAR, Hamza, 2007, "Dünden Bugüne Türkçede (Böyle, Şöyle, Öyle Üzerine)", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt; XCIII, Sayı: 665, 434 – 442.

JASIM ZEINULABDEEN, Jasim, Kerkük Merkez Ağızlarının Diğer Irak Türk Ağızlarıyla Karşılaştırmalı Ses Bilgisi, Doktora Tezi, Tez Danışmanı Doç. Gülsüm Killi, XIX + 2334 s.

Özet

Çalışmamızın konusu, Genel Türk Dili'nin Güneybatı (*Oğuz*) grubunun Güney kanadına giren Kerkük (Merkez) ve diğer Irak Türkmen ağızlarının tarihî karşılaştırmalı ses bilgisi oluşturmaktadır. Bu çalışmada, Ortak Türkçenin ses düzenini bu ağızlarda uğradığı değişiklikler ve ses gelişmeleri gösterilmeye çalışılarak, Irak Türkmen ağızlarının Genel Türk Dili içindeki konumunun belirlenmesi amaçlanmıştır.

Çalışma, Giriş ve 6 bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın "Giriş" kısmında çalışmanın dayandığı malzemenin tasviri, malzemenin elde edilişindeki metodlar ve içeriği gibi konular üzerinde durulmuştur. Bu bölümün sonunda, kısaltmalar ve özel işaretler yer almaktadır. 1. Bölüm'de Irak Türkmenlerinin tarihi ve hayatı alanı üzerinde durulmuştur. Ayrıca Kerkük ili hakkında bilgiler verilmiştir. 2. Bölüm'de, Irak Türkmen ağızlarının Genel Türk Dili ve Güneybatı (*Oğuz*) grubu Türk lehçeleri içindeki yeri belirlenmeye çalışılmıştır, bugün kadar Irak Türkmen ağızlar üzerine yapılan çalışmalardan ve Irak Türkmen ağızlarının tasnif denemelerden söz edilmiştir. 3. Bölümde Irak Türkmen ağızlarının parça ve parçalar üstü unsurlar açısından genel tasviri yapılmıştır. 4. Bölüm'de Ortak Türkçe ile karşılaştırmalı olarak Kerkük (Merkez) ve diğer Irak Türkmen ağızlarının ünlü ve ünsüz fonemleri incelenmiştir. 5. Bölümde Kerkük (Merkez) ve diğer Irak Türkmen ağızlarındaki fonetik süreçler ele alınmış, Kerkük (Merkez) ve diğer Irak Türkmen ağızlarında görülen ses olayları ortaya konulmuştur. 6. Bölümde çalışmamıza temel olan malzemeyi içeren "Metinler" ve bu metinlerin dizini yer almaktadır.

JASIM ZEINULABDEEN, Jasim, A Comparative Phonology of The Central Kirkuk and The Other Iraq Turkish Dialects, Phd. Thesis, Advisor Assoc. Prof. Gülsüm Killi, XIX + 2334 p.

Summary

The Subject of the thesis is historical comparative phonology of Kirkuk (*Central*) and dialects of the Iraqi Turkmen are a part of South-western (*Oguz*) group of Turkish language. The changes of sound system of Common Turkish which took place in this dialect and development of sound system of the dialect has been tried to examined by considering the oldest written sources belonging to the dialect, in this study, the situation of dialects of the Iraqi Turkmen in Turkish language has been aimed to explore.

The thesis Introduction and consists of 6 parts. In "Introduction", the subject, materials and method used in the thesis has been explained. After that, the abbreviations and Marks used in the study has been. In the first chapter of the thesis, Iraqi Turkmen and focused on the life history of the area. In the second chapter, General of the Iraqi Turkmen dialects of Turkish Language and South-western (*Oguz*) group has tried to determine the place of Turkish dialects, from today until the Iraqi Turkmen studies on dialects and dialects has been talking about sorting experiment. In the third chapter, Iraqi Turkmen dialects of parts and components for the above general description of the elements are made. In the fourth chapter, In comparison with common Turkish Kirkuk (*Central*) and consonant and vowel phonemes dialects of the Iraqi Turkmen it was examined. Fifth chapter Kirkuk (*Central*) and phonetic processes in dialects discussed the Iraqi Turkmen, Kirkuk (*Central*) and sound events seen in the dialects of the Iraqi Turkmen dialects were put forward. Finally, in sixth chapter which contains the basic material of the thesis, "Text" and is located in index of the text.